MATICE LIDU

1870.

A664.

Columbia University
in the City of New York

THE LIBRARIES

Věk
Albrechta z Valdštýna.

Sepsal

F. K.

Matice lidu ročníku IV. číslo 1.

(Běžné číslo 19.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1870.

891.86
M427
1870

Tiskem dra. Ed. Grégra v Praze.

My Čechové máme minulost zvláštního druhu. Jsouť zajisté v naší historii doby, v nichž národ náš tak veliké věci s tak podivuhodnou výtečností provedl, že se tomu po všechny věky svět bude musit diviti, poněvadž nestály a nestojí podnes slabé síly národa našeho nepočetného v žádném poměru k oněm velikým věcem, které jsou naši předkové druhdy s úplným zdarem podnikli. Třeba se jenom rozpomenouti na věčně památné Husitské války, v nichž národ náš prapor svobody náboženské nejdříve vztyčil a proto s veškerou Evropou dlouholetý (15 rokův) zápas vedl. A vyšel z něho co hrdý vítěz. Než vedle těchto velmi skvělých dob jsou v naší minulosti jiné zas doby tak smutné a tak bídné, že v tom spůsobě u jiných národův nic podobného nenajdeš. Proto může se plným právem říci, že náš národ byl na nejvyšším cimbuří slávy a zároveň v té nejhlubší propasti bídy a úpadku; on měl svůj „Tábor“ i svou „Kalvarii,“ svůj Žižkov i svou Bílou Horu; byl veleben jako nižádný národ jiný a tupen i vyhlazován do umoření; zakusil v plných douškách tak dobře štěstí jakož i neštěstí; onde se zdál být nepřemožitelným a tuto na věky již ztraceným; zpívána mu dlouho hossana a tak též dlouho držány nad ním rekvie. Mělť sice i jiní národové všelijaké osudy dobré i zlé, než aby národ tak slavný a

od sousedův tak vážený jako náš český za živa byl pohřben a sám toho nevěděl, že ještě žije a sám o svém vzkříšení pochyboval a přece se k novému životu zase probral — to nemůže se říci o žádném jiném národu Evropském, ani velikém ani malém. V tom ohledě nemá naše historie nikde sobě rovné.

S takovýmto spůsobem naší historie shodují se i povahy všelikých těch osob velikých, které druhdy z lůna našeho národa vyšly a osud jeho všelijak řídily a utvářely. Ba náš národ choval a na mnoze podnes ještě chová ve svém středě rodiny, jejichž členův jmena čtou se takořka na každé stránce naší historie české. U jedněch zastavujeme se s nekonečnou láskou, úctou, vděčností a udivením nadšeným; od druhých se odvracujeme s ošklivostí. Než jsou i tací, o nichž neví se co souditi: byli odrodilci, ale škodili nám méně než mnozí našinci; byli nehodni ale proslavili se; nebyli našimi, ale proti své nejlepší vůli musíme k nim přece míti zření.

Aby se to snáze pochopilo, poukážeme jenom na několik jmen: mámeť zajisté Žižku, Slavatu i Albrechta z Valdštýna. Prvního slavíme, na druhého naříkáme a o třetím neví celá Evropa podnes, co by měla o něm souditi. Narodilť se bohužel tuze pozdě a zároveň příliš časně: mohlť z něho být velikán jako Žižka anebo mohla ho být naše historie úplně prosta, kdyžby si ho bylo zcela převzalo buďto Rakousko anebo Němci. Našincem se narodil, naším nebyl a z historie své ho nemůžeme vykliditi. Naši naň naříkali, odpouštěli mu, zlobili se naň a po jeho smrti ho litovali. Hlásit se k němu nemůžeme, ale zcela opovrhnout jím také nesmíme. Nenít v celé historii záhadnější osobnosti nad Albrechta z Valdštýna. Jeho

věk byl nejhroznější dobou veškeré minulosti naší. A z toho děsného věku vystupuje neméně děsná osobnost tragická právě řečeného Albrechta z Valdštýna.

Albrecht z Valdštýna narodil se 15. září r. 1583 na Heřmanicích v Kralohradeckém kraji. Jeho děd Jiří měl za manželku Kateřinu Slavatovou a jeho otec Vilém Markytu Smiřickou. Rodiče byli z českých bratří. Z tří bratří (měl i několik sester) byl Albrecht nejmladší.

Osudná byla časná smrt Albrechtových rodičův, z nichž v desátém roce svém ztratil Albrecht matku a ve dvanáctém otce. Osudná proto, poněvadž Albrecht, který záhy vynikal divokostí a zálibu jevil k vojenským věcem, postrádal odtud vychování opatrného, které jenom rodiče dáti mohou. Osiřelého chlapce vzal ihned ujec Albrecht Slavata z Chlumu a Košumberku na svůj zámek Košumberk (v Chrudimském kraji), kde jej dáno do školy k Českým bratřím. Choť tohoto Slavaty — Anna Smiřická — byla sestra Valdštýnovy matky.

U nábožných bratří se mladému Albrechtovi světáckému líbiti nemohlo, kterýž záhy pro svou divokou povahu přezdíván byl „divokým Valdštýnem.“ Tím více uměli mu Olomučtí jezovité vyhovovat, k nimž brzy od druhého ujce — horlivého katolíka pana Jana Kavky z Říčan, manžela Kateřiny Smiřické, druhé sestry Valdštýnovy matky — byl zaveden. Neboť jezovité byli již tenkráte velmi šikovní ve vychovatelském umění na ten spůsob, že hleděli přede vším jiným k tomu, aby každého chovance získali vyhovujíce všelijakým povahám všelijak. Jezovité získali i mladého Albrechta.

Takto dán životu Albrechtovu takový směr, který jej učinil tím, čím se později stal. Neboť z českého bratra stal se katolík, ale nestal se přece fanatik dle spůsobu Martinice i Slavaty. Hůře, že jej jezovité odnárodnili, naučivše ho opovrhovati českým národem a jeho řečí; na jejich ústavě zajisté zvykl si mladý Valdštýn cizím jazykům, mravům a směrům. Ze syna poctivých rodičův českých stal se odrodilec.

Mladý Valdštýn stal se tedy katolíkem a odrodilcem. Než v prvním ohledě nebyl jeho obrat úplný, poněvadž nikdy nemohl se spřátelit s myšlenkou, že by slušelo všechny nekatolíky zahladit. Zůstalať v jeho povaze silná památka po jeho protestantském původě. Může se říci, že byl katolíkem pouze z politiky, ale nebyl z fanatismu. Než národu svému odrodil se úplně. Neboť co byli v tom ohledě Olomučtí jezovité v jeho srdce uložili, to se v něm později úplně vyvinulo. Z Albrechta Valdštýna stal se talianský Němec: Talián dle vkusu a Němec dle obyčejné mluvy a i smýšlení svého. Myslíme, že i češtinu z největší části zapomněl. Cit vlastenecký v něm úplně utuchl. Čechy staly se mu dokonale cizími.

Takéť bylo jezovitské vychování v oné době. Poněvadž byly Čechy — až na nepatrné výminky — nekatolické, přihlíženo od jezovitův k tomu, aby jejich chovancové odcizili se vlasti své přirozené. V 16. věku se v těch věcech hruběji myslelo a jednalo nežli nyní. Mnozí katolíci horliví tenkráte naschvál a okázale opovrhovali přirozeným jazykem svým mluvíce u veřejnosti raději všemi jinými evropskými jazyky nežli mateřštinou, ba jdouce ve své přepjatosti naproti nekatolíkům tak daleko, že pravili se býti neznalými češtiny, kterouž znali přece nejlépe. Sněm český viděl se proto

tři leta před revolucí (1615) přinucena, ostrý dáti zákon*) proti takovýmto přemrštěncům.

Osířelost Valdštýnova nesla v těch věcech smutné ovoce. Neboť by byl snad jinak po odbytých v Olomouci studiích delším pobytem ve vlasti záhubný vliv svého vychování alespoň poněkud odložil. Než mladý Valdštýn vydal se, nemaje rodičův, na cesty s bohatým pánem moravským Adamem Lvem Lickem z Ryzmburka a na Pernštýně. Na vysokých školách v Padově pobyl delší čas. Zde se seznámil důkladně s astrologií, kterou po všechen život svůj s oblibou pěstoval. Byloť tenkráte obecným míněním, že mají hvězdy veliký vliv na osudy lidské. Zejmena předpovídány jsou budoucí události z postavení hvězd. Odtud, jak stály tytéž v době narození člověka, hádáno na jeho veškerý život. Byl to ovšem vědecký klam, než tehdáž věřil v něj veškerý svět nevyjímaje ani těch nejučenějších lidí — i Albrecht z Valdštýna věřil ve hvězdy nepodnikaje nic důležitějšího, dokud dalekohledem nevyšetřil jejich postavení a neutvořil si odtud úsudku o příštím průběhu domnělém té věci, na kterouž se právě chystal.

---

*) Řečené usnešení sněmovní zní takto: „A jakož jistá zpráva se činí, že by některé osoby stavův i také lidu obecného mezi sebou se zavázaly, aby při shledání jich společném žádný jazykem českým nemluvívaly, což na veliké zlehčení jazyka českého se vztahuje; protož jsou se stavové s císařem o to usnesli tak: kdož by koli ten byl a jsa obyvatel království Českého jazykem českým, uměje jej, mluviti nechtěl a jiné též od mluvení českého odvozoval, aby v zemi trpín nebyl, nýbrž v půl letě pořád zběhlém ven z země se vystěhovati povinen byl. A pokudž by toho neučinil, aby jako rušitel obecného dobrého dále žádných práv a svobod království českého užívati nemohl.“

Tyto cesty utvrzovaly Valdštýnovo odnárodnění. Tolikéž když brzo po svém návratě do vlasti vstoupil do vojenské služby císařské, Odporučil jej císaři Rudolfovi II. strýc jeho Adam z Valdštýna, nejvyšší podkoní císařský. Sloužil pak v Uhrách proti Turkům až do r. 1606. Tam se při oblehání Ostřihomu po prvníkráte vyznamenal.

Mezitím stal se Albrecht z Valdštýna švakrem našeho slavného Karla ze Žerotína, který r. 1604 oženil se po třetí se sestrou Albrechtovou Kateřinou Annou. Než tato umřela již r. 1605.

Příbuzenství toto se Žerotínem mělo pro Albrechta z Valdštýna velikou důležitost. Neboť vrátiv se do vlasti, cítil se v ní býti úplně cizím. Co odpadlík od víry bratrské nemohl v české šlechtě, nesmírnou většinou nekatolické, zdomácněti; však zajisté ani mezi katolickou šlechtou papeženskou nebylo mu příliš volno. Tenkráte právě byl v Čechách příkrý spor o svobodu náboženskou, který, poněvadž na parlamentární se vedl cestě, Albrechta z Valdštýna, ač byl katolíkem, odpuzoval. Hodilť se tytýž zajisté ke všemu jinému lépe, jenom se nehodil pro parlamentární zápasiště. V Čechách mu proto nebylo nikterak volno — vlasteneckého tolikéž citu pohřešoval. Vedle toho byl jeho zděděný majetek velmi skrovný.

Dvě věci mu přišly velmi vhod. Jeho švakr Karel ze Žerotína odporučil jej arciknížeti Matyášovi — však Albrecht z Valdštýna necítě se v Čechách doma nemohl jinam nežli k vídeňskému dvoru — a Pražský arcibiskup oženil ho s bohatou vdovou po panu Artlebu z Víchova na Prusinovicích, s Lukrecií Nekešovou z Landeka, moravskou šlechtičnou. Tím spůsobem dostal se z Čech, přišel ke dvoru, přišel k bohatství — a manželka jeho měla jednu velikou cnost, že byla

stará; takéť mu brzo (1614) umřela. Veliké její statky (bylať poslední svého rodu) připadly Valdštýnovi, který zdědil po svém otci vlastnost dobrého hospodáře. Rád se ukazoval co kavalír, ale s jměním uměl dobře nakládat; nebyl ani marnotratníkem ani pouhým mamonářem považuje spíše bohatství své za prostředek, aby se hodně vysoko povznesl; spojení jeho s vídenským dvorem, na nějž velmi pilně chodil, pobádalo stále jeho neukojenou ctižádost. Při tom měl vrozenou vášeň vojenskou. Samé to věci — bohatství, ctižádost, vojenský duch a dvorní přízeň — které musily Valdštýna povolati v příhodném čase k velikému úkolu. Evropa chystala se právě k rozhodnému zápasu: jednaloť se opět o svobodu náboženskou, než jinak nyní nežli v Husitské době. Tehdáž si ji jenom Čechové vybojovali; nyní se měla sjednati širšímu světu evropskému. Než tak to boží prozřetelnost ustanovila, že měl opět národ náš Český první jít pro ni do boje.

V lidské společnosti bylo již všelijakých bojův, malých a velkých, ničemných a potřebných, nahodilých a nevyhnutelných, obstojných a hrozných. Než žádný boj nevedl se s takovou zuřivostí, nevedl se s takovou urputností a netrval tak dlouho, jako právě *boj o náboženskou svobodu*. Trvaltť beze všeho přestání plných třicet let (od 1618—1648) a zúčastnila se v něm bez mála veškerá Evropa. Když se skončil, byla celá střední Evropa vylidněna a v děsnou poušť obrácena.

Věc tato, že právě boj o náboženskou svobodu nejkrutěji se vedl, byla zcela přirozena. My se nynějšího dne jenom s těží umíme vpraviti v myšlénky dřívějších časův, v kterýchž tato nej-

důležitější otázka lidské společnosti na krvavém pořádku denním stála. Neboť tak se velice poměry společenské změnily, že my nyní zcela přátelsky žijeme se všelikými náboženskými jinověrci jsouce v těch věcech úplně snášelivými ba lhostejnými. My toho již ani dobře pochopiti neumíme, jak to bylo možno, že se lidé s takovou ukrutnou zuřivostí pronásledovali a zabíjeli — a proč? Proto že jedni dělali kříž od pravé ruky k levé a druzí od levé k pravé, že jedni přijímali tělo Páně pod spůsobou hostie a druzí pod spůsobou chleba a vína, že jedni věřili v nebe, peklo a očistec a druzí jenom v nebe a peklo atd. atd.

Než představme si věc konkretně. Či nemáme za našich časův výjevův podobných ač v jiné poněkud spůsobě? Či není pravidlem, že u nás Čech a Němec dlouho nemohou seděti či býti pospolu, aby se nepohádali? Díky obecné vzdělanosti nynější, že se jenom slovy tepají; při hrubších mravech bylo by hůře. A proč to? Němec by rád panoval a Čech tomu nechce rozuměti, aby byl otrokem. Onen pohlíží naň co na osobu podřízeného druhu a Čech proti tomu protestuje ze zásady: žeť on tak dobře člověk jako Němec; tento se chvástá kulturou a Čech se mu vysmívá; onen má za to, že by z odklizení německého panství Bůh ví jakou prý pohromu utrpěla lidská společnost; naproti tomu hlásá Čech rovnoprávnost co nutný požadavek obecné osvěty. Bez boje se nepochybně tento spor ani nyní neurovná, než až se skončí — to jest: až jedni i druzí vystřízlivějí — pak se budou potomci v pozdějších letech divit, jak se mohlo státi, že jsme se nyní v národních věcech hašteřili, svářili a potýkali.

Druhdy byly mravy surovější nežli nyní, poněvadž nebylo obecné vzdělání tak veliké. Proto

byly spory v dřívějších časech mnohem prudčí a vášnivější. V XVI. a XVII. věku stáli proti sobě ve větší části Evropy katolíci a evangelíci. Onino tvrdili, že je pouze katolická víra samospasitelná a jinověrci že jsou kacíři, „*horší nežli pohané*," evangelíci opět přezdívali jim všelijak, hlavně zkažených modlářův. Jedni nechtěli trpěti druhých. V kterémžto ohledě stal se boj mezi nimi nevyhnutelný.

Byly tedy dva veliké tábory náboženské proti sobě — a každý tábor byl přesvědčen, že je jeho víra ta pravá. Výstřední katolíci uzavírali odtud, že jinověrci jsou časně i věčně zatraceni. Než sluší-li zatracence jakkoliv fedrovati a šetřiti? Výstřední strana katolická odpovídala, že nesluší nikterak. Nesluší prý mu ani věřiti, ani slovo mu dané plniti, ba pronásledování a zahlazení zatracence není prý nejen nižádný mrzký skutek, nýbrž naopak čin je velmi bohulibý, poněvadž prý pán Bůh nemůže nad tím míti nižádného pohoršení nýbrž právě radost. A kdo by opomenul toho, dopustí prý se velikého hříchu.

Než i na straně protestantské nebylo lépe: tam kde protestantům bylo zakládati nadvládu, postupováno s katolíky jako s pravými modláři; přirozená pak byla věc, že když boj o zachování existence započal, přešel přirozeně fanatismus také do řad protestantův.

Nyní se trváme snáze pochopí poměrně největší ostrost náboženských bojův. Neboť při nich stává se vzájemné nucení, pronásledování a bezohledné vyhlazování povinností svědomí. Náboženské strany pokládají potlačování protivníkův za nevyhnutelnou potřebu majíce za to, že by jinak věčného spasení nedosáhly.

Toho při jiných sporech není, poněvadž se

tu jedná vždy jen o *pozemské* zájmy: politické, národní neb sociálné (o majetek) — pán Bůh zůstává při nich úplně stranou. Než v náboženských bojích domnívají se zápasníci, že se jedná i o pozemské i o *Božské* zájmy a právě proto bývají vášnivější, lítější, ukrutnější, bezohlednější a neustupnější majíce za to, že kdyby byli povolnějšími, kdyby protivníka jakkoliv šanovali, ztratili by tím samým věčné království. Kterážto obava musí poměrně býti větší nežli strach, že by se tak neb jinak mohlo o pozemské statky neb o vezdejší panování přijíti.

Leží také na bíledni, proč náboženské boje déle musejí trvati nežli jiné. Příčina je stejná. Dokud se zajisté jedna strana může jakkoliv hýbati, dotud není lze pomysliti na srovnání. Ba nelze si při fanatických náhledech náboženských — jinak by nemohl náboženský boj vzniknouti — pomysliti jiného ukončení boje nežli tak, že se buď musí jedna strana úplně pokořiti a *zničiti*, anebo že se musejí obě strany dokonale vykrváceti a k dalšímu boji neschopnými učiniti. V tomto posledním případě nebývala ani jedna ani druhá strana pokořena a na jiné myšlénky přivedena, než obapolná jejich vysílenost vadí jim v pokračování v boji; ony proto z fysické slabosti narovnávají se, přirozeně tak, že zadržuje každá to, co právě v rukou má. První případ stal se v středověku ve Francouzsku, kde Albigenští podlehli a byli vysekáni beze všeho milosrdenství; druhý případ máme na Husitech a na třicetileté válce. Husitské války trvaly tak dlouho, dokud byli katolíci a Husité při síle — porážka u Domažlic 1431 odňala katolíkům poslední naděj, že by mohli Husity brannou mocí pokořiti a porážka Táboritův u Lipan zlomila tolikéž sílu bojovné strany Hu-

sitské. Fysická nemožnost, aby se ve válce dále pokračovalo, spůsobila narovnání. Kdo pak v náboženském boji nebyl pokořen, ten vyhrál. A Husité vyhráli vybojovavše si náboženskou svobodu. Podobně se dálo i v XVII. věku. Třicet dlouhých let pronásledováno, hubeno, ničeno se, až konečně nemohli ani jedni ani druzí dále. A stalo se opět z nouze narovnání. Evangelíci — tam kde zůstali — vyhráli! Katolíci museli jim pustit náboženskou svobodu.

Také je to naše lidské pokolení! Před třicetiletou válkou a i ve válce nemohlo se to pochopiti, že by mohli vedle sebe žíti i katolíci i nekatolíci. Katolíkům byly již i protestantské státy sousední trnem v očích a Španělský král Filip II. neměl tak dlouho pokoje, dokud „nepřemožitelnou armádu“ (loďstvo) nevypravil proti „kacířskému“ Anglicku. Až teprv když armáda vzala za své, zůstavil Anglii na pokoji. Tím méně chtěli toho fanatikové dopustit, že by v jednom státě, v jedné obci neřkuli v jedné rodině mohli pospolu žíti různověrci. Z propuštění náboženské svobody prorokována tenkráte zkáza státův, kultury, náboženství, světa a Bůh ví čeho všeho. A každá strana myslela, že je pán Bůh největším nepřítelem náboženské svobody — jedni měli za to, že nepouští do nebe, kdož nepronásledují evangelíky, a druzí, kdo katolíky. Než když si pořádně natřískali, když milliony lidí zahubili, když půl Evropy obrátili v pusté ssutiny a když pak nemohli se již nijak dále potýkati: pak teprv přišli jedni i druzí k rozumu a shodli se vzájemně na tom, že se budou trpět, že se nebudou o sebe starat, že jedni popřejí druhým volnost v náboženských věcech a že to ponechají samému pánu Bohu, aby s každou náboženskou stranou naložil na onom světě tak,

jak to sám za nejlepší uzná. A tato moudrá zásada, která původně jenom z nouze byla od zápasících stran přijata, stala se postupem času obecným přesvědčením. Různověrci si na sebe zvykli.

Náš Český stát byl dvakráte — čehož snad žádná jiná země nezkusila — děsným jevištěm náboženské války. První, Husitská, přivedla náš národ na nejvyšší stupeň slávy, než ta druhá střítila jej do té nejhroznější prohlubně beznadějné, jak se zdálo, zkázy a poroby. Vedle toho, co se právě o ostrosti náboženských válek vypsalo, pochopí se snadno, že náš národ musil vypít kalich utrpení až na dno. Předmětem tohoto spisu je věk Albrechta z Valdštýna — věk druhé náboženské války, která po požehnaných luzích milé naší vlasti a sousedního Německa zuřila. Zveme ji třicetiletou válkou. Počátek její — a i konec — sběhl se právě u nás v Čechách. Bylať to ta nejpřirozenější věc na světě.

Nikde nebylo tolik zápalné látky k náboženské válce nahromaděno jako v XVII. věku u nás. Postačovalať jedna jiskra — a naše vlast stála v děsném plamenu.

Náš národ Český byl první mezi všemi národy evropskými, který se vyzul z poslušnosti papežské stolice a který uvedl do společnosti lidské novou myšlénku svobody náboženské. Sto let později (1519) učinili tak i Němci (z velké části). Kterážto reformace německá měla na naše země České velmi znamenitý účinek. Neboť obyvatelstvo německé v zemích Českých, které za Husitské doby z národních pohnutek vzdalovalo se ruchu českého, přijalo skoro vesměs novou

víru Lutherovu. Tím se stalo, že se počet katolíkův v Českém státě v XVI. věku k nepoznání ztenčil.

Ku konci XVI. věku — když se Albrecht z Valdštýna narodil — byly v Čechách hlavně již jen tři (staří Husité, utrakvisté vymírali) náboženské strany čelné: luteráni, Čeští bratří a katolíci. Než tyto strany tvořily přece jenom vzhledem k zápasu dva tábory nepřátelské — v jednom se nalezali všichni nekatolíci a v druhém katolíci. Onino měli společné jmeno strany „pod obojí."

Sluší především vyšetřiti numerický poměr obou těchto náboženských táborův: strany pod obojí a strany katolické.

Co se šlechty týče, která tenkráte na sněmích zastupovala hlavně národ, počítalo se 1400 rodin v Čechách. Vímeť s jistotou, že r. 1609 nebylo mezi šlechtou více než asi 130 mužských katolíků, kteří měli přes 20 let. Dle toho byl jen asi 20. díl šlechty katolického náboženství — tedy jen asi 70 rodin vedle 1300 nekatolických.

Neklame-li vše, zachovalo se právě mezi šlechtou poměrně nejvíce katolíkův. Proto nic nevadí, aby se poměr šlechty katolické k nekatolické přenesl také na ostatní obyvatelstvo; v tom ohledě může se s největší pravděpodobností tvrdit, že bylo ku konci XVI. věku v Čechách 170.000 katolíkův vedle 2,330.000 nekatolíkův. Počet totiž veškerého obyvatelstva páčí se tehdejšího času na $2^1/_2$ mill. duší.

Žiloť tedy 70 rodin katolických šlechtických vedle 1300 nekatolických a 170.000 katolíkův mezi obecným lidem městským i venkovským vedle 2,330.000 nekatolíkův. Jinými slovy: katolíci byli jenom nepatrnou hrstkou v národě, která dle

našich pojmův nynějších nezasluhuje ani jmeno *strany*; naproti tomu musíme říci, že bylo skoro věškeré obyvatelstvo v Čechách — nekatolické čili protestantské. Na Moravě, ve Slezsku, v obou Lužicích, kteréžto země patřily vesměs k Českému tehdy státu, byly poměry, ne-li pro katolíky horší, tož alespoň zrovna takové jako v Čechách.

Český stát byl až na nepatrné výminky protestantský. A čehož nesluší přehlídnouti, v něm byl nekatolický duch hluboce již zakořeněn — sto let déle nežli jinde ve světě, poněvadž u nás o sto let dříve nežli jinde náboženská svoboda (za dob Husitských) zjednala si pevnou půdu. Za takovýchto poměrův bylo by bývalo holou nemožností, aby byl u nás náboženský boj vznikl, kdyby byl měl v XVI. a XVII. věku Český stát své domácí panovníky zvláštní. Než toho právě tenkráte již nebylo.

Naši předkové uznali již r. 1526 za dobré, nemíti svých vlastních panovníkův. Když zajisté tenkráte poslední náš panovník z rodu Jagellonského bídně v boji s Turky zahynul, nezvolili si Čechové nového krále v tom spůsobě, aby byl býval pouze jejich králem, nýbrž povolali na trůn Ferdinanda I. z rodu Habsburského, kterému patřily již vnitrorakouské země, který se stal ihned po svém zvolení za Českého krále také Uherským panovníkem a později tolikéž Německým císařem. Jiná linie Habsburská panovala stejného času ve Španělích.

Po Ferdinandovi I. vládl Maximilian II. a po něm Rudolf II. Za jeho panování narodil se náš Albrecht z Valdštýna. Všichni tito panovníci naši z Habsburského domu byli a zůstali katolíci — a naše obyvatelstvo bylo protestantské; byli a zůstali Němci — a obyvatelé Čech byli Češi až

na 300.000 Němcův (více jich tenkráte u nás nebylo, nyní jich máme 1,700.000) a měli náhledy i záměry absolutistické — a naši byli skrz na skrz proniknuti duchem ústavním. Co následovalo odtud? Nesrovnalost, nedůvěra, neshoda, příkrost a spory mezi panovníky s jedné a obyvatelstvem s druhé strany. Habsburští panovníci jdouce za katolicko-absolutistickými záměry (národním sporům nesvědčil tehdejší věk) opírali se o menšinu katolickou v Českém státě a o své velmi vydatné prostředky v zemích svých nečeských mohouce proto plány své zcela jiným spůsobem prováděti, nežli bývalo druhdy, dokud čeští panovníci byli výhradně jen českými aneb na nejvýš ještě i uherskými králi. Jsouce si toho dobře vědomi jednali Habsburkové důrazněji nežli jejich předchůdcové. Naproti tomu zase stalo se postavení Českých stavův za Habsburských panovníkův obtížnější a nesnadnější. Odtud se vyvinul tak nepřirozený a na nejvýš příkrý poměr mezi stavy a panovníky, že byl stálým zřídlem různic a nepokojův v Čechách, které byly proto eminentně revoluční zemí v 16. a 17. věku.

Katolická církev utrpěla počátkem 16. století velikých pohrom, poněvadž začali odtud národové různí od ní odpadávati dávajíce se na protestantství: na víru Luterovu, Zwingliovu aneb Kalvínovu. Nejméně ovšem mezi Romanskými národy rozšířila se reformace — čili protestantství; Španělové i Portugalci zůstali věrni katolickému náboženství, tolikéž i Talijáni. Jenom mezi Francouzy oblíbila si menšina učení Kalvínovo. U germanských národův měly se věci nejhůř: Anglicko i Škotsko odpadlo, tolikéž Holandsko a Skandi-

navie s Dánskem; v samé pak říši německé mělo protestantství okolo r. 1570 patrnou převahu. V nynějším státě rakousko-uherském byli katolíci na počátku XVII. věku v rozhodné menšině; nejméně jich ovšem bylo v zemích české koruny. Však byl sám již císař Maximilian II. více protestantem nežli katolíkem.

Měl-li náboženský boj vzniknouti, musil hlavně ve střední Evropě — v Německu a v nynějším státě Rakouském — vésti se, poněvadž právě ve střední Evropě slušelo vytknouti hranice katolickému a protestantskému učení.

Do r. 1570 panovala ve střední Evropě vzácná snášelivost: katolíci i protestanté žili mírně vedle sebe a mezi sebou. Ani duchovní knížata německá nepomýšlela na to, aby své poddané za příčinou náboženství jakkoliv sužovala neb pronásledovala. „Jedni — dí současník jakýsi — zvykli si tak velice druhé trpěti, že se ve smíšených místech málo dbá, je-li kdo protestantem či katolíkem. Nejsouť pak pouze místa smíšena nýbrž i rodiny. Stávátť domův, kde žijí děti na jeden a rodiče na druhý spůsob. I bratří mají různá náboženství: katolíci a protestanté žení se na vzájem. Nikdo toho nedbá a nikoho to neuráží.“ Přirozené poměry společenské spůsobily praktickou snášelivost.

Během času — po roce 1570 — nastal v těch věcech dokonalý obrat v dvojím směru: v lůně katolického a potom i protestantského světa.

Papežká stolice zpamatovala se brzo. Vidouc své panství a katolické učení nad míru ohrožené, pomyslila na prostředky, aby dřívější moc katolické církve obnovila. Za tou příčinou založen jest (1543) řád tovaryšstva Ježíšova a svolán církevní sbor do Tridentu (1545—1563). Na řečeném sboru církevním stalo se — abychom tak

řekli — vypovědění války světu protestantskému a v jezovitech získáno „gardy“, která vyslána byla, aby sebrala a vycvičila rekruty a vytáhla s nimi do boje. Neboť ve Tridentě zavrženo jest všeliké učení protestantské a kletba prohlášena nad kacíři. Katolické učení ostřeji nežli kdykoliv jindy obnoveno, soustava hierarchická ve smyslu absolutisticko-centralisačním upevněna. Kněžstvu všelikému nižšímu nařízena přísná kázeň a odvislost jeho od episkopátu provedena, který zase v těsně podřízený poměr k papežské stolici postaven jest. Tím spůsobem dostala katolická církev pevné zřízení nové jednotné — pevnější nežli kdykoliv předtím a mohla proto s velikou nadějí na dobrý výsledek pokusiti se o potlačení anebo alespoň o valné zatištění protestantismu. V té věci nalezla na jezovitech velmi šikovné pomocníky.

Jezovitský řád byl potvrzen r. 1543. Členové jeho byli od samého počátku k boji proti protestantství povoláni stojíce papežské stolici ve všem všudy k volné disposicí. V Německu se usadili stále r. 1553, v Čechách za Ferdinanda I. r. 1556. Započali svou činnost hlavně *učením*, t. j. vychováváním mládeže a kněží katolických. A prospěli tak velice, že již první generace — první schovanci jejich dospělí — byli zcela spůsobilí dát se upotřebit za nástroje k provedení úmyslův papežské stolice.

Počátkem r. 1570 začala vznikati protireformace ve střední Evropě. Byla to doba, když začali první schovanci jezovitův působiti ve veřejném životě. Nejdříve provedl protireformací opat Fuldenský maje za to, že má právo každého poddaného svého k náboženství katolickému přidržeti a byl-li by neposlušen, vyhnati ho. Znenáhla utvořila se ve všech smíšených zemích silná strana

katolická výstřední, která těmto zásadám slepě holdovala. Takto vzala dřívější snášelivost za své.

Nová generace, od jezovitův vychovaná, zavrhovala svobodu náboženskou majíc za to, že čelí k vyhlazení katolického náboženství. Ni jeden katolík nesmí prý podobné věci obmýšleti: „nechceli sebe a všechny svoje do věčného zatracení uvrci.“ Před válkou nemá prý nikdo míti strachu, poněvadž výsledek jest v rukou Božích a lépe prý bojovati nežli prý bez potřeby „svěřené sobě dušičky peklu zůstaviti.“ Ti, kdož takto smýšleli, napsali si na prapor: „promovírování církve katolické“, t. j. bezohledný boj proti protestantům.

Katolická strana výstřední začala po r. 1570 vystupovati *výbojně* proti protestantům.

V protestantském světě vzaly věci opačný průběh. Hlavně vystoupením Kalvína rozpadli se protestanté ve dva tábory velké: v luteránský a kalvínský, mezi nimiž nastaly okolo polovice XVI. věku veliké spory a záhy již nesmířlivá zášť. K jednotnému působení vzájemnému nepřivedli to již, ba překáželi jedni druhým více nežli oběma dohromady katolická strana. Z této nesvornosti protestantského světa musili katolíci velmi velice kořistiti. Když proto zjevný boj vypukl, byli na tom katolíci mnohem lépe nežli protestanté. U oněch byla výbojná kuráž, svornost a jednota, u těchto zoufalá jen odbojnost, nesvornost a rozdrobenost. Proto utrpělo protestantství v náboženské válce třicetileté velikých pohrom.

Do zemí českých uvedl jezovity první panovník z Habsburského domu Ferdinand I. Bylo to mezi 18—21. dubnem r. 1556, když 12 jezovitův do Prahy zavítalo, usadivše se v polo rozbo-

řeném a opuštěném klášteře dominikánském, tu kde nynější kolej Klementinská stojí. S počátku je živil císař sám ze svých důchodův, brzo však jsou jim vykázány důchody dvou klášterův Lužických, které jenom 14 set tolarův vynášely. Tak skrovně, ba chudě usadili se Jezovité u nás.

Podporoval je dvůr královský, šlechta katolická a i cizina katolická, která pochopila ihned, že je stanice jezovitská v Čechách poměrně snad v Evropě nejdůležitější. Neboť jak se věci tenkráte měly, nebylo pochybnosti, že na osudu náboženské otázky v Čechách záviset bude vyřízení náboženských poměrův ve veškeré Evropě. Dokud zajisté mělo protestantství rozhodný vrch u nás, dotud nedala se protireformace s prospěchem ani v ostatních zemích nyní rakouských neřkuli v sousedním císařství německém provésti. V těch věcech měly tenkráte Čechy, jak my teď říkáme, evropskou důležitost. Proto byli jezovité u nás hojně a stále podporováni také od katolické ciziny.

Nejdříve byly získány panské rodiny z Pernštýna, Rožmberka, Jindřichova Hradce, Lobkovicové i Martinicové. Jezovité jim záhy vštípili do hlavy, že se nesluší, aby trpěly na svých statcích české bratry a luterány. Svoboda prý náboženská vede k zahlazení katolického náboženství a kdo ji provozuje či trpí, ztrácí prý nebeské království.

Generace od jezovitův vychovaná dorostla i v Čechách a dostala se do úřadův — katolický dvůr Habsburský bral vůbec nejraději katolíky do nejvyšších služeb. Roku 1599 stal se nejvyšším kancléřem Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic, té-

hož r. nejvyšším hofmistrem Krištof Popel z Lobkovic na Pátku, r. 1600 královským maršálkem Vilém Slavata z Chlumu a z Košumberka, původně český bratr, r. 1603 císařským radou Jaroslav Bořita z Martinic, jinak Smečanský — přední to vychovanci jezovitův. Z kterýchž poměrně nejdříve obrátil na se pozornost Martinic. Nebylo mu ještě ani 20 let (n. 1582), když již dostal od císaře pochvalný přípis za svou horlivost náboženskou. A před vydáním majestátu osvědčil ji znova tím spůsobem, že „všecky lidi poddané své divnými nástroji k náboženství a přijímání pod jednou nutil.“ Všechny tyto osoby jmenované byly nejurputnějšími nepřátely protestantských stavů. Když se pak dostaly k nejvyšším úřadům, zdálo se být již na čase, aby se přistoupilo k „promovírování víry katolické“ t. j. k potlačování protestantského náboženství.

Druhého září r. 1602 — v pondělí — publikován jest z čista jasna mandát, jímž se obnovoval starý majestát krále Vladislava (z r. 1508), jímž všechna učení mimo katolické i utrakvistické zatracena i zakázána jsou.

Byltť pak tento mandát se znamenitou slavností publikován herolty království českého, trubači a bubny vlaskými nejprvé na Hradčanech, potom na Malé Straně a odtud na Novém i Starém městě. Prohlášen jím každý, kdož nebyl katolíkem aneb utrakvistou dle kompaktat, za psance; zemské pak zřízení vyměřovalo na psance trest konfiskace jmění a při nejmenším vyhostění ze země.

Představme si věc konkretně. V Čechách bylo tehdy na nejvýše jen 170.000 katolíkův. A starých pod obojích, kteří se ještě řídili kompaktaty, čili kteří zůstali věrni staré víře Husitské? Ko-

menský vypravuje — vztahujeť se to arci na pozdější poněkud čas — že jich byl jenom stý díl, tedy asi 25 000 duší. Více jich nepochybně v skutku nebylo, neboť víme odjinud, že se r. 1577 přihlásilo k starému náboženství Husitskému jenom patnácte osob z veškeré šlechty — a bylo 1400 rodin šlechtických. Medle kam se poděli staří Husité? Stali se z nich buďto luteráni anebo bratří. Než dejme třebas tomu, že bylo starých podobojích r. 1602 ještě 50.000.

Tak tedy: mandát Rudolfův prohlásil, že má být v zemi trpěno jen asi 230.000 lidí; za psance prohlásilo se 2,270.000 lidí — neboť více než 230.000 nebylo v zemi katolíkův a utrakvistův.

A nyní si odpovězme na otázku: co soudíme o záměru, že se v Čechách mělo potlačit protestantství? Že se měly k vůli 230.000 katolíkův a starých podobojích 2,270.000 lidí přinutit, aby se zřekli své víry? Není-li to hrozná, k víře nepodobná, strašlivá myšlénka a nemusilo-li podniknutí její vésti k revolucí a její provozování k tak strašné katastrofě, která po Bělohorské bitvě zastihla ubohou, nešťastnou, politování hodnou naši vlast — však jsme se po dnešní chvíli z následkův ještě nedokrváceli? Dalo-li se to učinit bez šibenic, bez konfiskac, bez vypovídání ze země, bez dragonád, bez zalidňování země cizozemskou smetí a bez jejího děsného spustošení, které nezanechalo z $2^1/_2$ mil. obyvatelův více lidí v zemi nežli 780.000 duší? . . .

Za řečených numerických poměrův mezi katolíky a nekatolíky v Čechách v XVII. věku bylo by bývalo přirozeno a pochopitelno, když by z katolické strany bylo se pomyslilo na prostředky, aby katolické náboženství nezaniklo v Čechách úplně. Než toho nebylo zapotřebí, poněvadž zří-

zení zemské chránilo katolickou stranu a chránila ji i vláda, t. j. panovnický dům jsoucí katolický; neméně svědčil jí tolikéž tehdejší feudalní stav země. Však nejlepší vrhá světlo na převrácenost poměrův, že neměli katolíci zapotřebí zákonův k ochraně svého náboženství nýbrž nekatolíci.

Účinek Rudolfova mandátu z r. 1602, na jehožto vydání měli vedle papežského nuncia nejvyšší kancléř a hofmistr největší vliv, byl hrozný a všeobecný. My nynějšího dne snadno pochopíme, že se může deset, sto, tisíc a snad i více osob prohlásit za psance, než že by vláda prohlásila veškeré obyvatelstvo tak velikého království jako je české — 2,270.000 osob — za trestuhodné, za psané, to s těží srovnáme se svými pojmy; a stalo se tak. Než výstřední strana katolická nehrozila se ničehož. Známeť její náhled, že se nemají horliví katolíci ničehož nic děsiti, ani války, poněvadž je výsledek v rukou Božích a lépe prý bojovati nežli bez potřeby svěřené sobě dušičky peklu zůstaviti.

Kdo byl za psance prohlášen, tomu nesvědčil žádný zákon: nebylo potřebí dluh mu platit, mohl jsi ho oloupiti a okrásti; jeho svědectví před soudem neplatilo. Div-li, že řečený mandát způsobil všeobecnou rozjitřenost, která se stávala tím větší, ješto císařský dvůr v stejném smyslu začal pracovati i na Moravě a v Uhrách.

Jedna věc byla jasna. Zemské zřízení ukázalo se být v skutku nedostatečným, poněvadž svědčilo jenom katolíkům a starým Husitům. Luteráni a bratří — 2,270.000 duší — neměli jasné a určité ochrany zákonité pro své náboženství. Co učinil Rudolf II., to se mohlo později zase opakovati. Měla-li většina obyvatelstva v Čechách chráněna býti při své víře, zapotřebí bylo nových

ustanovení, která by výstřední straně katolické pro všechny časy odňala příležitost a možnost sáhnouti jakkoliv na svobodu svědomí.

Sebeochrana přinutila české stavy k odporu, jehožto účelem bylo, aby se zamezilo provedení Rudolfova mandátu i aby se na vládě vynutil nový zákon, jímž by svoboda náboženská určitě a jasně pojištěna byla. Nastal tedy zápas mezi stavy a katolickou vládou, který trval od r. 1602 až do r. 1609. Naši vyhráli. Řečeného zajisté r. 1609 vydal Rudolf II. tak zvaný majestát a současně stalo se také „porovnání mezi stranou pod jednou a pod obojí," kteréžto porovnání obdrževši královské stvrzení a byvši ke dskám zemským uloženo, stalo se zákonem tak dobře základním jakož i majestát sám.

Majestát i porovnání dopouštěly všem obyvatelům země české svobodným i poddaným úplnou svobodu náboženskou ustanovujíce, že nikdo ke katolickému náboženství nucen býti nesmí. Právo stavěti kostely a školy příslušelo jenom pánům, rytířům, královským městům a poddanému lidu na panstvích královských, na panstvích klášterních a kněžských. Jinému lidu poddanému toto právo uděleno nebylo.

Dne 12. července r. 1609 byl donešen majestát při nekonečném jásotu obyvatelstva na staroměstskou radnici. Zdálo se všem, že odtud jde česká naše vlast lepší budoucnosti vstříc. Den jak den stáli nepočetní houfové lidu před radnicí, neboť každý se chtěl na své vlastní oči přesvědčiti, že majestát opravdu existuje. Jedni se radovali výskajíce, druzí plakali nemajíce pokoje, dokud ten vzácný klenot neomakali a nepolíbili A z Prahy se rozlítla radost po celých Čechách.

Ubozí předkové! Radost jejich netrvala dlouho.

Smír nebyl ujednán mezi protestanty našimi a veškerými katolíky. Neboť řečené „porovnání“ podepsali pouze mírní katolíci, kteří chtěli opravdu žíti s nekatolíky v pokoji. Jinak výstřední strana katolická. Nejvyšší kancléř Zdeněk Lobkovic nepoložil na majestát svého jmena, „jedno pro své katolické svědomí, druhé z veliké nenávisti a zlosti, kterouž k stavům a k náboženství pod obojí zapálen byl.“ Na porovnání nechtěli se podepsati: řečený kancléř, tehdejší sekretář Mencl, Slavata a Martinic jinak Smečanský — tedy hlavy výstředních katolíkův — dadouce tím „na sobě znáti, že týž majestát a dotčené porovnání skrze své praktiky k zrušení přivésti v úmyslu mají.“

Proto pomýšleli výstřední katolíci a i vláda v týž den, který zrodil tyto zákony náboženské jižjiž na jich odstranění. Místo co se měl majestátem spor náboženský u nás skončit, vedl se vzdor majestátu dále, ba vláda a výstřední katolíci počínali si po vydání majestátu bezohledněji, nešetrněji a kvapněji nežli kdykoliv předtím — neděsíce se nižádných následkův. Radost našich předkův proměnila se brzo v zoufalé zklamání!

Valdštýnovi bylo tenkráte 26 let a zajímavo je, že nejslavnější hvězdář toho času Jan Kepler podnikl práci právě r. 1609, když vydán byl majestát, aby vypátral, jak stály hvězdy onoho dne a roku, když se Valdštýn narodil. Poslyšme, co odtud soudil Kepler o mladém Valdštýnovi. Pravil, že má nepokojnou povahu, že víc myslí, nežli prozrazuje a že touží po novotách nevybíraje si v prostředcích. Měl za to, že jeho neobyčejná povaha povznese ho k velikým věcem. On prý žízní po cti a po moci, je vzdorovit a svéhlav,

má smělou mysl odvážlivou a mohl prý by lehko stát se někdy hlavou nespokojenců; mnohé a veliké prý bude míti nepřátele, než většinou prý je přece přemůže. Valdštýnovi se líbilo, když se dověděl, že je na tétéž planetě narozen, na které i polský kancléř Zamojský a anglická královna Alžběta, z nichž onen na východě a tato na severu Evropy skoro v stejném čase velice se proslavili.

Výstřední katolíci zavrhovali majestát, ač se stal základním zákonem v Čechách, rozumujíce takto: „Rozdíl prý jest v tom, co císař povoluje a co poroučí. Ne všecko že pravdivé a dobré, co císař povoluje: nežli že jest všecko pravdivé a dobré, co on poroučí neb nařizuje. Císař jest k majestátu povolil, ale jej neporučil a nenařídil, jinak že by chtěl, aby jezovité také evangeličtí byli. Ale musil to učiniti, aby z většího krve prolití sejíti mohlo. Ku příkladu císař tomu povoluje, aby všecky svobodné kuběny proti všem právům zde v Praze trpíny byly a hřích ten zjevně provozovati mohly — snad pro to, aby jiných poctivých lidí příbytkové, manželky a dítky před lotry s pokojem zůstávaly — nežli aby to císař poroučeti měl, toho není: jinak chodilo by k nim mnoho poctivých lidí. Čím tedy méně dotčených kuběn privilegia jsou pravá a ony se na ně bezpečiti mohou, tak málo že sluší bezpečiti se na majestát, jako také na religionsfried v říši. Nebo že oboje oštipy a pikami vojenskými jest vymoženo.“ Podle tohoto výkladu se také jednalo.

Když zajisté hned po vydání majestátu císaře Rudolfa protestantští obyvatelé měst Broumova i Hrobu vystavěli si kostely dle svého řádu, nechtěli toho jejich vrchnosti katolické, opat břevnovský

a arcibiskup pražský trpěti — a všestřední katolíci i vláda dávali těmto za právo. Naproti tomu ujal se té věci veškerý náš národ, ba celá Evropa pohlížela zvědavě i napnutě na řečenou záležitost, která měla dokázati, zdali majestát v Čechách zůstane jen na papíře, či se stane opravdu vítaným skutkem.

Mezitím umřel Rudolf r. 1612 a na český trůn vstoupil jeho bezdětný bratr Matyáš. Za živobytí svého bratra nadržoval Matyáš protestantům, kteří mu i k trůnu dopomohli. Očekávalo se všeobecně, že půjde za příkladem svého otce Maxmiliána II., t. j. že bude snášelivým. Než co se stalo?

Matyáš se přidal ke straně jezovitské. Shánělť se ihned v letech 1612, 1613 a 1614 po celém světě po vojsku a nekatolická ohromná většina našeho obyvatelstva věděla velmi dobře, proč se po něm shání a nač ho vlastně potřebuje. Bylo veřejným tajemstvím, že chce Čechům odníti majestát a provésti zde protireformací.

Již r. 1612 vypravil Matyáš schvalního vyslance do Madridu žádaje Filipa III. za vojsko „na kacířské poddané své“; r. 1613 vyslal hraběte Colalta do Říma i dal prositi papeže za peněžitou pomoc proti Turkům — ale vyslanec sdělil důvěrně sv. otci, že „vlastně císař v jistém ohledě musí Turkům děkovati, poněvadž prý dávají příčinu zbrojiti se tak, aby kacíři nemohli ho míti v domnění“; o totéž jednal císař na sněmě v Řezně s katolickými stavy a knížaty německými — než všude marně. Vida své naděje takto zmařeny, umínil si Matyáš požadovati na vlastních poddaných svých toho, čeho k boji proti nim na cizích knížatech obdržeti nemohl: proto byl svolán sněm český r. 1614 do Budějovic a později téhož roku

sjezd stavovský do Lince. Rozumí se, že nemohl císař ničehož ani zde ani tam pořídíti, poněvadž naši dobře věděli, že chce mít peníze a vojsko — na ně samé!

V Čechách se začalo pracovat bezohledně — zcela zřejmě potlačována svoboda náboženská; postupovalo se v tom ohledu systematicky a s neslýchanou drzostí. Ve dvorních kruzích byli přesvědčeni, že by snadno mohla v Čechách vypuknout revoluce, než měli za to, že ji snadno potlačí. Stav národa byl již r. 1616 horší nežli před r. 1609 — horšíť byl tedy po propuštění náboženské svobody nežli před vydáním majestátu. Výstřední katolíci měli patrně na kvap; běželo jim o to, aby co možná nejdříve konečný boj o náboženství vypukl. Doufali, že se jim podaří veškerý svět kacířský potlačiti. U nás měl se stát počátek.

Obecné mínění těšilo se velice na smrt císaře Matyáše, který byl bezdětek a stár. Měli pak stavové naši radost z toho, že r. 1611 císaře Matyáše přiměli k slibu, že nesmí za jeho živobytí jednati se o volbě nástupce. Bylo pak mnoho těch, kdož obmýšleli po smrti císařově nevoliti více žádného člena Habsburského domu za krále, nýbrž hledati štěstí jinde.

Věděli to vláda i katolíci a právě proto vyhodili hlavní svůj trumf. Mimo vše nadání svolán jest na rychlo sněm na 5. června 1617 „ku jednání o nástupce“ — jímž se měl státi arcikníže štyrský Ferdinand, nejbezohlednější nepřítel protestantův a dokonalý nástroj a vychovanec jezovitův. Maje heslo, že by raděj volil jíti po světě žebrotou nežli ve svých zemích trpěti nekatolíkův, provedl

s velikým důrazem protireformací ve Štyrsku, Korutansku a Krajině přiměv vojskem protestanty ke katolictví a vyhnav ze svých zemí zarputilé. Takto se otevřela našemu národu děsná vyhlídka do budoucnosti.

Rozepsáním sněmu za touto příčinou porušil císař daný slib svůj, žádostí pak, aby nebyl Ferdinand volen nýbrž pouze za čekance království přijat, dotkl se té nejchoulostivější otázky státního práva českého. Byl to okamžik v našich dějinách nejrozhodnější.

Katolická strana stloukla uměle většinu sobě povolnou na sněmě a výhrůžka její, že kdo by oponoval, aby „hleděl opatřit si dvě hlavy“, hrála velikou úlohu. Naši pojednou pozbyli ducha. Mnozí za příčinou prý žní zůstali doma a ti, kdo přišli, neuměli oponovat. Hrabě Thurn a Kolonna z Felsu zůstali se svým návrhem na odročení volby na holičkách. Ferdinand na hradě pražském přítomný byl za nástupce přijat.

Četná deputace odebrala se k němu, aby mu k jeho povýšení štěstí přála. Ferdinand byl radostně překvapen a dojat významem okamžiku i děkoval velmi slušně stavům za jejich dobrou vůli přislibuje jim toho býti pamětliv pro celou budoucnost. Byla to bohužel jenom slova, neboť ani na okamžik nepřipadlo mu, aby byl anebo býti chtěl *celé* zemi otcem. Jeho upřímná slova vztahovala se jen na katolíky, pro protestanty měl jenom nedůvěru v srdci, která hrozila každou chvíli vypuknout v zřejmé nepřátelství. A poněvadž se mu splácelo stejnou mincí od ohrožených, musil se každý s děsnou hrůzou sama sebe ptáti, jaká asi budoucnost nastává zemi, v které stáli proti sobě král i národ proklínajíce se tajně na vzájem.

Slavata radil, aby Ferdinand nepotvrzoval

listu majestátního, než jezovité odpírali, poněvadž by jinak nebylo lze k trůnu se mu dostati. Proto byl majestát potvrzen.

Následovala pak *poslední* korunovace českého krále při starých obřadech a za staročeské ústavnosti a pak korunovační hostina. „Bylo to poslední pokojné shromáždění staročechův, než kdyby byl jakýs věštec vstoupil mezi hosti, byl by si hrozný obraz o budoucnosti nejbližší utvořil při této veselé hostině. Nebylo zajisté nikoho mezi nimi, který by byl v pozdější tragedii nějakou roli nehrál. Na císařské tabuli seděl Ferdinand vedle Matyáše a kardinal olomoucký Dietrichštejn vedle kardinála-ministra Klesla. Kterýž jsa pravý pán oné moci, jejíž titul měl Matyáš, byl za málo měsícův (k rozkazu Ferdinanda, poněvadž váhal brannou rukou zakročiti proti povstalým Čechům) co vězeň odvlečen z Vídně a obmezen na povinnosti svého stavu tak málo mu svědčící. Ferdinand sám byl brzo v nebezpečenství, že bude královského, arciknížecího i ostatních titulův svých týmž právem moci užívati, jakýmž sobě vlastniti směl titul krále jeruzalemského. Co ostatních hostí se tkne, ti byli přiděleni k dvanácti tabulím. Sotva byl kdo mezi nimi, jehož by těžká protivenství nebyla očekávala. Katolíci musili při vypuknutí povstání českého větším dílem hledati bezpečnost svou v útěku do ciziny i zachovali za tři leta dosti nuzně život svůj. Když pak povstání přemoženo bylo, navrátivše se do otčiny své, shledali ji ve všech koncích spustošenou, obyvatelstvo skoro s třetinu vyhubené, ano se zbytků jeho zoufalství bylo zmocnilo. Protivníci jejich, na kteréž přišel pak pořádek odplaty, zachovali se jen pro strasti tisíckrát ještě horší. Někteří skončili životy své pod rukou katovou, ostatním nastávalo ještě větší

zlé, neboť musili jíti do vyhnanství bez konce, kteréž bylo spojeno s trapnými starostmi o chleb vezdejší. Aby se pak dovršila míra utrpení, musili se vyhnanci, bojovavší doma za přesvědčení své, pronajímati v žold lecjakémus dobrodruhu v cizině. K této srdcejemné smutnohře byla hostina korunovační Ferdinanda II. blýsknavou předehrou.“

Brzo po korunovací odjel císař Matyáš s Ferdinandem do Vídně zůstaviv Čechy pod správou desíti místodržících, z nichž bylo sedm katolíkův a jenom tři protestanté. Mezi katolickými byli nejurputnější nepřátelé protestantův: Slavata i Martinic. Zdeněk Lobkovic nebyl mezi nimi, poněvadž doprovázel císaře do Vídně.

Vítězství výstřední strany katolické bylo úplné; začala tedy pracovat parou.

Valdštýn se přidal ihned k Ferdinandovi. Matyáš byl již stár a neměl žádné rázné vůle, naproti tomu byl Ferdinand mlád a železné povahy. Onen byl zapadající a tento vycházející slunce. U Matyáše mohlo se jenom sloužiti při dvoře; u Ferdinanda tenkráte již i v poli. A Valdštýnovo ucho nic tak rádo neslýchalo jako hlas polních trub a děsný třeskot válečných zbraní.

Ferdinand vedl tenkráte válku (od 1615—1617) s Benátčany za příčinou Seňských úskokův. Matyášovi byla válka proti mysli, ale Ferdinanda podporovali Španělové, kteří mu poslali z Milána a Nizozemska brannou moc pod věhlasnými vůdci Petrem de Toledo, Maradasem a Dampierrem. Naproti tomu pomáhali zase Benátčanům Holandčané a němečtí protestanté.

Benátčané obléhali r. 1617 v letě pevnost Gradišku a nebylo lze jich odehnati. Ba očekávalo

se již s velikou pravděpodobností, že se posádka z nedostatku potravy co nevidět vzdá. V kritickém okamžiku — bylo to nedlouho po korunovaci pražské — objevil se Valdštýn v Dampierově táboře. Byl s sebou přivedl statný houfec jezdců i pěších — dvě stě dragounův — které sám najal a také na své útraty vydržoval. Právě se chystal Dampierre k rozhodnému činu: mělať se potrava do pevnosti dopraviti. Valdštýn se ihned zúčastnil v této výpravě, která se jeho přičiněním úplně vydařila. Benátčané vzdali se naděje, že by pevnost dobyli a uzavřeli na to mír.

Řečená expedice zjednala Valdštýnovi dobré jmeno vojenské; že pak vystupoval okázale a že dával napořád otevřenou tabuli, získal si lásku u důstojníkův a důvěru u sprostých vojínův. Jeho pluk byl nejlépe vším opatřen, měl nejlepší koně a nejkrásnější uniformu.

Ve Vídni přijal jej dvůr s velikým vyznamenáním a Ferdinand II. dosti dlouho připomínal si vděčně této vzácné služby, kterouž mu Valdštýn u Gradišky prokázal. Valdštýn se stal tajným komořím, hrabětem a oženil se s Isabellou Kateřinou, dcerou císařského tajného rady hraběte Karla Harracha. Vrátiv se pak na Moravu obdržel od stavův velení jednoho pluku při zemské hotovosti.

Toto druhé manželství Valdštýnovo přivedlo jej do těsného spolku s císařským dvorem. Nejdůvěrnější rádcové Ferdinanda II. byli zajisté Harrachové a Jan Eggenberg, původně protestant — člověk již zletilý, bohat na zkušenosti a vybroušených mravův; jeho dcera byla vdaná za Leonarda hraběta Harracha, který byl bratr Isabelly, s níž se právě Valdštýn oženil. Starý Harrach Karel, otec, byl v radě Ferdinandově přední osobou.

Obě rodiny, Harrašská i Eggenberská, s nimiž vešel v příbuzenství, měly největší vliv na Ferdinanda i na jeho veškerý dvůr. Co to znamenalo, ukázalo se bohužel v čase nad míru krátkém.

Povolnost našich stavův, že přijali Ferdinanda II. za čekance království českého r. 1617, měla za následek, že smělost vlády a bezohlednost katolické strany výstřední neznala žádných mezí slušných. Kterážto výstřední strana neměla již ani tolik slušného zřetele, aby byla počkala na smrt starého Matyáše. Vidouc Ferdinanda II. již na království naše korunovaného, začala ihned pracovati parou, neboť měla budoucnost svou za dostatečně pojištěnou. Ba nešetřila již ani s posměchem. Jezovité zajisté postavili Ferdinandovi v Olomouci bránu vítěznou, na které se spatřoval lev český s moravskou orlicí na řetěze k erbu rakouskému přivázaný a pod ním spící zajíc s otevřenýma očima a nápisem latinským: *adsuevi* (přivykl jsem); posmíváno se skrze to stavům našim, že zaspali a tak se podmaniti dali.

Talíře a mísy nebyly takořka ještě s korunovační tabule ani odklizeny, když povoláno přední oponenty protestantské: Thurna, Felse, Budovce, Kaplíře ze Sulevic, žateckého purkmistra Hošťálka a pražského písaře Kochana na královskou kancelář, kde se jim za příčinou jejich chování na posledním sněmě pohrozilo, že by je mohl snadno — pakli se nepolepší — potkati osud Jiřího Lobkovice, který byl pro svou oposici r. 1606 tajně ve vězení odpraven. Hned na to byli Hošťálek a Kochan se služeb odsazeni; totéž se stalo i Thurnovi, jenž byl sice povýšen, v pravdě ale ponížen; stalť se z purkrabí karlštýnského vyšším sice úřad-

dníkem — sudím dvorským, než onen úřad nesl 8000 tolarův a tento jenom 400 služného. A zároveň dostal výhrůžný list z Vídně, v němž se mu hrozilo velikým hněvem císařovým.

Vůdcům protestantův hrozilo tedy to největší nebezpečenství.

Katolíci lili olej do ohně. Sekretář při kanceláři zemské Michna — fanatický nepřítel protestantův — hlásal veřejně, že přijde do Prahy, jakmile zasedne Ferdinand na trůn — vojsko a pak prý budou měšťané za půl leta katolíci; habsburský dům nebude prý trpěti jiného než katolického náboženství. A Tepenec, hejtman mělnický, tvrdil totéž dokládaje, že prý Ferdinand nedodržev dědičným svým zemím přísahy — vyhnav ze Styrska protestanty — nebude ji ani Čechům držet. Nejvyzývavěji počínal si nejvyšší mincmistr pan Vilém z Vřesovic, katolický to křikloun. Dle něho byl majestát neplaten; jinak nejraději mluvil o potrestání vůdcův oposice a jmenoval zvláště hraběte Thurna a Šlika, pak Viléma staršího z Lobkovic a „Kozí Brádku“ (Budovce) co takové, kterýmž prý „hlavy dolů skákati budou“, čili jak dle svého spůsobu ještě jinak se vyjádřil: „kteří prý svých prázných makovic z Prahy domů neodnesou.“ I paničky katolické vyhrožovaly jako Polyxena z Lobkovic, rozená z Pernštýna — choť nejvyššího kancléře — která veřejně rozhlašovala: „že prý již nyní k tomu přichází a přicházeti bude, aby neb papeženci evangelíkům aneb evangelíkové papežencům na hlavy vsedli a zjezdili se.“

Takové a podobné řeči bylo tehdáž v Čechách všudež slýchati; ony byly denním klepem, šíříce v zemi jitření a podobajíce se udeření zvonů na poplach. Byly pak nepochybným znamením, že vláda míní dosavadních cest k utlačování protestantův

netoliko se držeti nýbrž i na příkřejší ještě nastoupiti. Přikročilať ihned k činům.

Se statky královskými učiněn počátek. Poddaný lid na nich měl z donucení přiveden být k tomu, aby se buď obrátil na víru katolickou anebo aby se vystěhoval. Najednou se to nedalo provést, poněvadž by všeobecné povstání bylo ihned vypuklo, ale poznenáhla: krok za krokem. Prozatím vybráno k tomu cíli některých jen míst. Bylyť to zejmena Krumlov, Mělník, okolí Mostu a městečko Malín. V Krumlově a Mělníce přinuceni jsou někteří protestantští měšťané vyprodati a vystěhovati se. Zároveň rozkázáno, aby se v poddaných městech na královských panstvích nepřijímali protestanté do obcí.

Na to přistoupeno i k městům královským, která kromě Budějovic a Plzně byla protestantská. Správa jejich byla za oné doby jakousi směsicí samosprávy a poddanství. Král ustanovoval nad nimi své hejtmany a jmenoval skrze svého podkomořího také městskou radu. Poněvadž pak na ten spůsob měla katolická vláda královská města ve svých rukou, nemohla se tato jinak ve své víře pojistiti, nežli když nepřijímala katolíkův za měšťany. Chvalitebné to nebylo, ale bylo to na ten čas nevyhnutelné; však se to hrubě ani necítilo při té hrstce katolíkův v zemi. Nyní nařídila vláda, že se musí katolíci za měšťany přijímati a sotva že se to stalo, bráni jsou z katolíkův ihned městští radní. Úmysl vlády byl, aby se správa v královských městech protestantských menšinám katolickým zjednala. Prozatím podařilo se to v Litoměřicích, v Kutné Hoře, v Mostě, ba i v městech Pražských, která měla již r. 1617 rady městské katolické, ač byla protestantská. Následky se cítily ihned: rady tyto nařizovaly bezohledně oby-

vatelstvu protestantskému slavení svátkův katolických a účastenství ve všelijakých procesích. Na Novém Městě nařízeno protestantským cechům vytáhnouti ke katolickým průvodům.

V Praze oktroyován jest nový obecní řád, který přiváděl všelikou samosprávu na zmar. Příště měl totiž královský rychtář sedati ve všech shromážděních obce na předním místě a nahlížeti do veškerých akt jejich; nic nemělo odtud býti v poradu vzato aniž *usnešeno* bez vědomí jeho, aniž jaké shromáždění rady nebo lidu projíti bez předchozího svolení jeho; konečně nařizovalo se, předkládati mu všecky účty obecní k přehlédnutí a schválení. Platilo to ovšem prozatím jen pro Prahu, avšak o tom nikdo moudrý nepochyboval, že je to jen první pokus, který vydaří-li se, zaveden bude i ve všech ostatních městech královských.

V Praze byl odtud veliký hluk, než vláda se postarala i o obecné rozjitření. Oním řádem obecním totiž nařizovalo se zároveň, že zádušní jmění má se spravovati a obraceti jenom k těm účelům, k nimž původně ustanoveno bylo. Co to znamenalo? Poněvadž zajisté veškeré nadační jmění kostelův pražských pocházelo z doby předhusitské katolické, proto měli protestanté nejdříve o veškeré zádušní jmění své — a pak ovšem i o kostely — býti připraveni. Však se již vláda zdrahala vyplácet protestantským duchovním platy z fundačního jmění.

Nebylo pochybnosti, že se to samé i jinde — na venkově — učiní a tak by byli protestanté tím nejnevinnějším spůsobem v celé zemi poznenáhla o všechny téměř fary a kostely přišli, ačkoliv majestát zřejmě ustanovoval, že mají katolíci i protestanté užívat všech far a všech nadání, jichž jedni i druzí právě v roce 1609 měli.

Ani na tisk se nezapomnělo. Zákony náboženské z r. 1609 sprostily protestanty všeho se vkládání katolíkův do věcí tiskových a sice tím opatřením, že vrchní dohlídka k tisku protestantských knih přiřknuta jest jediným protestantským úřadům. Tento zákon byl potud v platnosti své, než bylo se obávati, že k takovýmto útiskům vlády protestanté naši mlčeti nebudou. Proto nařízeno jest Pražanům, aby všecky rukopisy k vytištění ustanovené prvé do kanceláře české ukázány a pak odtud dovoleny byly. Tím spůsobem zavedena jest censura katolické kanceláře zemské nad protestantským tiskem a naše obyvatelstvo mělo nyní vyhlídku, že, kdyby tatáž kancelář nechtěla, ani jediná kniha protestantská neuzřela by světla božího.

Na duchovní statky nezapomnělo se tolikéž. V tom ohledě trval ještě starý spor ve při Broumovských a Hrobských. Protestantský kostel Broumovský jest nyní od břevnovského opata k rozkazu vlády zavřen a s Hrobskými naloženo tak krutě, že to přesahovalo vše, cokoliv se doposud proti majestátu bylo vykonalo. Vyzváníť jsou všichni obyvatelé, aby chodili do kostela katolického: kdo toho opomenul, aneb dokonce snad v sousedství nějakého protestantského kazatele byl poslouchal nebo od něho přijímal, k tomu přistupováno svévolnými pokutami. Protestantům bráněno oddavkův do té doby, dokud nepřiznali se k víře katolické a neposlušných pronásledováno tím nejkrutějším spůsobem. Konečně musili Hrobští i revers vystavěti, že pro všecku budoucnost chtějí býti poslušni církve katolické. Pak byl kostel jejich protestantský k rozkazu vlády a pražského arcibiskupa rozbořen, ale „rachocení padajících zdí kostela hrobského rozléhalo se po vší

Evropě; neboť nižádná událost v Čechách v XVII. věku neobrátila na sebe pozornost veškerého vzdělaného světa tou měrou, nižádná nespůsobila — kromě pověstného vyhození místodržících — tolik hluku a tolik pozastavení jako právě tato. Zboření kostela hrobského obnášelo v sobě tolik výhrůžného, urážlivého a posměšného pro víru protestantskou, že bylo zhola nemožné, omluviti takové jednání jakýmkoliv líčeným důvodem. A v pravdě nesetkalo se v Čechách nic s účinkem tak mocným jako tato exekuce proti němým sice ale nikoli nevážným zdem. Po tomto skutku nezbývala protestantskému obyvatelstvu ani jediná pochybnost o tom, že r. 1609 nepřinesl mu žádného ovoce, že by se mohlo všecko další povolování pro ně státi osudným a že — náboženskou otázku bude venkoncem muset rozhodnout meč!“

A naši věděli, že ke všem těmto nezákonitým věcem radili zejmena kancléř Lobkovic, Martinic, Slavata i Michna.

Bylo to dne 21. května r. 1618, když se protestantští stavové sjeli v hojném počtu do Prahy, aby se poradili o prostředcích k uhájení majestátu. Poměry byly takového spůsobu, že se bylo obávati, aby se protestantství u nás nepotlačilo. Než i to bylo jasné, že se musí něco obzvláštního státi, nemají-li se věci v posavadním směru na škodu protestantův dále vyvíjeti. Obyčejné prostředky byly v době od r. 1602 až do r. 1618 již dávno vyčerpány a ničehož nic se jimi nedocílilo. Heslo, aby se již jedenkráte něco rozhodného stalo, viselo takřka v povětří. Pro takovýto náhled byly mysli v celém národě na nejvýš připraveny a uspůsobeny.

Vláda znala velmi dobře obecnou nespokojenost v národě. Není pochybnosti, že kdyby byla v rozhodném okamžiku alespoň v jedné jediné věci popustila, nebyly by věci u nás dozrály k „demonstraci“ a pak k „revoluci.“ Než na neštěstí poradil právě tenkráte první ministr Matyášův, kardinál Klesl, že „J. M. císař ráčí lépe učiniti, když *leonino et non vulpino modo* (dle spůsobu lva a nikoliv lišky) procedírovati ráčí.“ Místo co se mělo tedy popustiti, napjala se tetiva ještě více nežli kdykoliv předtím. Císař schválil vše, co se doposud v náboženských věcech na újmu protestantův bylo učinilo a zakázal již napřed schůzi protestantských stavů v Praze připojiv „zuřivou“ (dle samého Slavaty) výhrůžku: „že ráčí chtíti se vyptati na původy toho a vedle zasloužení k nim se zachovati věda, že toliko někteří málo z nich tu věc vedli a jiné stavy posazovali.“ Vůdcové oposice musili se nyní obávat — ztráty hrdla a konfiskace jmění.

Na neštěstí, jakož se později ukázalo, dozrála v myslech oposičních vůdcův myšlénka, že není národu českému jiné pomoci, nežli když se odtrhne od panství Habsburkův. Než nikdo nebyl mezi vůdci touto myšlénkou tak velice zaujat, jako hrabě Matyáš Thurn — rodem Němec. Stoje v čele protestantské oposice počínal si doposud nejrozhodněji a měl se proto také nejvíce obávati hněvu císařského dvoru. Věk tehdejší byl surový a hněv domu panovnického znamenal tenkráte zcela něco jiného nežli nyní. Šlo tu o krk.

Hrabě Thurn byl duší tehdejšího ruchu v Čechách; jeho jmeno bylo v ústech každého nekatolíka; stálť tolikéž v dobré pověsti co zkušený válečník.

Thurn byl odhodlán zavésti národ na cestu

revoluce, což chtěl tak nastrojiti, aby se to na první počátek nespozorovalo od massy lidu. Aby pak věci k tomuto cíli dospěly, způsobit chtěl takovou nějakou „demonstrací," která by byla ve svém přirozeném průběhu roztržku mezi národem a vládou učinila nezhojitelnou.

Naši byli celkem liknavi a nepřáli násilným krokům. Než demonstrace jsou u našeho národa velmi oblíbeny; k demonstrací dali se naši lehce přemluvit — kdyby se však bylo přímo řeklo, že se obmýšlí revoluce, nebyl by Thurn se svými přáteli tak snadno uspěl. Málo bývá těch, kdo jsou si vždy vědomi, kam musí to neb ono důsledně vésti.

Stavové se sjeli, jakož řečeno, dne 21. května 1618 do Prahy. Že se musí něco rozhodného státi, něco jiného, nežli se doposud stávalo, věděl a cítil každý. Den na to (22. května v úterý) byla soukromá schůze v paláci bohatého Albrechta ze Smiřic na Malé Straně. V tomto domě, kterýž pod nynějším jmenem svým „dům Montákův" vůbec je znám, a sice v jedné postranní světnici věžní, sešli se někteří ze stavův ke konečné poradě. Dle Budovce byli přítomní on, Thurn a Smiřický, než s největší pravděpodobností dá se tvrdit, že byli přítomni také Oldřich Kinský, Václav z Roupova a Kolonna z Felsu. Záhy byli do tajemství zasvěceni také Pavel a Jan z Říčan a druhý bratr Kinského; dne 23. ráno sděleno to i hraběti Ondřeji Šlikovi.

Jednáno tu o potrestání místodržících — neboť v tom měla sestávat obmýšlená demonstrace, která by byla roztržku mezi národem a vládou nezhojitelnou učinila. Netřeba ani dokládat, ku kterým se vztahoval místodržícím plán Thurnův a jeho přátel: na Slavatu zajisté mířeno i na Mar-

tinice (Zdeněk Lobkovic byl ve Vídni) a na drzého sekretáře Michnu. Který však cítě pečeni dal se ještě týž den (22. kv.) na útěk do Vídně. Oldřich Kinský radil probodnouti je v světnici české kanceláře a Thurn byl téhož náhledu, avšak druzí nechtěli s tím souhlasiti a tak zůstalo konečně při tom, aby místodržící byli s oken svrženi. Naši vůbec neradi prolévali krev, měli tolikéž v úctě místnosti nejvyšší kanceláře české; než vyhazování z oken mělo v Čechách jakési právo historické.

Bylo to ve středu dne 23. května, když se dali stavové jsouce ozbrojeni okolo desáté hodiny ranní s četným průvodem služebníkův na hrad Pražský. Nejdříve do síní sněmovních a pak do kanceláře místodržících, v níž se podnes ukazuje onen velice jednoduchý nábytek, který zde byl toho osudného dne májového užíván. Přítomni byli toliko čtyři místodržící, z nichž ovšem pouze Slavata a Martinic — druzí byli mírní katolíci — s oken jsou vyhozeni. Za nimi poslán také sekretář jejich Fabricius, kterýž „jako čamrha, jsa postavy prostřední, se točil a dle své všetečnosti a úštipků navyklých stavy v tom, aby pamatujíce, kde by byli a s kým činiti měli, počínali sobě mírněji a opatrněji, dosti nevčasně a nerozšafně napomínal.“ Dle vlastních slov svých „užil“ písař při tom vyhazovu „na větším díle fedruňku pana Šmiřického.“ Tento vyhazov nazývali současníci latinským slovem „defenestrace.“

Ubozí „exulanti“ (vystěhovalci) naši nazývali později den 23. května 1618 „počátkem a dveřmi všechněch následujících běd a neřestí.“

Divná náhoda zachránila shozené od smrtelného úrazu, ačkoliv vzdálenost od oken měřila přes 28 loket. Slavata padaje zavadil hlavou o

kamennou římsu dolejšího okna i prorazil sobě hlavu až do kosti, načež od kraje příkopu ještě o 30 loket hloub se koulel (padl tedy a koulel se celkem 58 loket). Martinic a Fabricius padli pak na zem neuškodivše si v ničem a utekli, ač na ně shůry střileno bylo; onen uprchl do Vídně a tento do Bavor; Slavata pak zůstal v Praze v lékařském ošetřování, načež se s povolením stavův odebral do Teplic a ušel odtud do Saské země.

Následovalo zřízení prozatímné vlády 30 direktorův, sebrání vojska, jehož velitelem jmenován jest Matyáš hrabě z Thurnu a vypovězení jezovitův, arcibiskupa pražského a opata břevnovského ze země. Mimo Budějovice a Plzeň zaslala direktorům všechna města adresy důvěry; nerozhodné osoby přidaly se k stavům, ba ani katolíci mírní nekárali hrubě protestantův, vědouce, že se jim doposud v skutku ukřivďovalo. V prvním okamžiku vídáno v defenestraci jenom demonstraci. Kdo viděl dál, musil být přesvědčen, že se demonstrace zvrhne ihned v revoluci.

A tak bylo v Praze dáno znamení k děsnému boji, na kterézto znamení čekal svět katolický i protestantský skoro již dvacet i třicet let. Katolíci se nelekali.

Hned v prvních dnech po této defenestraci předložen byl císaři památný spis od přívržencův Ferdinandových, jejichž nejodhodlanější mičleny byli kancléř Lobkovic, španělský vyslanec Oñate a český tajemník Michna. V tom spise památném pravilo se: „že se musí považovati české povstání za dobrodiní, poněvadž prý tím odpadává nutnost, aby se dřívější polovičaté prostředky proti českému vředu, t. j. proti stálému neposlušenství stavův užívaly. Ztratit prý nemůže císař nikterak

nic, neboť kdyby prý i válka vzala nešťastný konec, ztratí prý se alespoň se ctí to, co beztoho za nic nestálo. Ale vyhraje-li císař, pak může navždy učinit konec otrockému stavu, v němž byl doposud a může si útraty na statcích rebelův vynahraditi.“

I z jezovitského táboru docházela stejná rada: „Nikdy prý nebyla větší příležitost k odjetí Čechům všech privilegií, kteráž jsou na škodu náboženství a panovníkům, jako nyní jest.“

Svoboda náboženství, ústavnost a statky protestantův byly u nás v sázce! . . . .

Náš úsudek nynějšího dne o defenestraci místodržících nemůže být pochybný. Již současníci měli za to, že se učinilo velmi málo a přece tuze mnoho. V prvním ohledě vyslovil se později Albrecht z Valdštýna v ten smysl: „proč prý bláznivý Češi shodili je (Slavatu a Martinice) s oken a neprobodli jich raději ihned kordem, neboť prý jenom mrtvý pes více nekouše a kdyby prý jich nebylo bývalo, byly by prý věci později jinak se měly.“ A Slavata vytýkal v pozdějším čase, že měl on se svými soudruhy postaviti se před soud. Opatrnější co do prospěchu stavův bylo by bývalo toto druhé.

Následkem defenestrace octly se naše země české zrovna tam, kde byly svého času na počátku Husitské války. Rozdíl byl v tom, že spůsobili tenkráte sedláci a nyní šlechticové revoluci. Sedláci ji přivedli k šťastnému konci — obránivše i svobodu náboženskou i ústavnost. Roku 1618 slušelo se ptáti, budou-li urození a stateční páni i rytířové také tak šťastni jako sedláci pod Žižkou a oběma Prokopy?

Osud Čech spočíval r. 1618 a později v ru-

kou třiceti direktorův. Bohužel byly to hlavy vesměs prostředních schopností. A na tom se revoluce tak bídně vykrvácela.

Hlavní věcí musila být organisace a pak vedení sil válečných. Než to opět nutně vyžadovalo, aby se byl schopný a energický voják postavil také v čelo správy země. Pozdější události dokázaly, že neměl hrabě Thurn ani dostatek válečného důvtipu a ještě méně vystačovaly jeho síly pro řízení osudův země; však on sám necítil k tomu povolání nižádného. „Znamenití vojevůdcové stačili každý čas oběma úkolům. Thurn ale nebyl z nich. Jakž mohl neznaje se dostatečně v řeči české jednání na sněmu opanovati mocí slova, jak lid neohebným jazykem svým uchvátiti a za sebou strhnouti. Aby kdo dovedl v rozhodných chvílích mistrovati lid, tomu náleží býti z krve jeho, tomu třeba věděti, kterak uhoditi s prospěchem na příbuzné strany v duši národa a čím živiti bez přestání oddanost a zápal jeho . . . On nebyl tou osobou, kteráž by byla dovedla hotových prostředkův a sil k tuhému boji spořádati a sjednotiti, jakož i národ připraviti tak daleko, aby všecko nasadil, což jeho bylo.“

I direktoři byli prostředních schopností. Při některých z nich byla rozhodla ne tak osobní schopnost jako spíše bohatství: tvrditi se to alespoň může o panu Vilémovi starším z Lobkovic, o dvacítiletém Albrechtu Smiřickém a o nesamostatném hraběti Ondřeji Šlikovi. Jiní byli velicí poctivci, velmi nábožní, spolehliví a v parlamentárním životě neustupní lidé jako Budovec; nejvíce ještě vynikali on, Petr Milner z Milhauzu a Václav Vilém z Roupova. Genialný duch mezi nimi přece nebyl. Direktoři ze stavu městského byli poměrně málo patrné osoby.

Toto vše se na počátku povstání ovšem věděti nemohlo, než vyšlo to později na věčnou zkázu vlasti smutně na jevo.

Poměry byly takového spůsobu, že české povstání musilo nevyhnutelně zasáhnouti daleko za hranice naší vlasti. Neboť zvítězili-li naši stavové — pak bylo vítězství protestantského náboženství i v ostatních zemích rakouských, alespoň v nynější Cislajtánii, na nejvýš jisté ba nepochybné. Pak ale nedalo se ani pomysliti na vydatnou protireformaci v ostatní střední Evropě. Než revoluční hnutí u nás mělo od samého prvopočátku tolikéž velkou důležitost politickou. Nikoho zajisté nebylo tajno, že se zároveň také jedná o panství Habsburkův v Českém státě. A což jestli Habsburkové ztratili trůn v Čechách? Zda byla naděje, že jej pak budou moci obrániti i v Uhřích, na které měl beztoho namířeno Sedmihradský kníže Betlen Gabor? Však mohla ztráta českého trůnu snadno připraviti Habsburky též i o Německé císařství. Neboť v Německu byl již od Lucemburkův hluboce zakořeněn náhled, že je nejlépe zvoliti onoho za Německého císaře, který je zároveň v držení Čech — předního to tehdy kurfirství Německého.

A obratně: což kdyby zvítězil císař? Pak bylo jisté, že bude protestantství i ústavnost v zemích Českých potlačena. Neboť měla-li se náboženská svoboda u nás potlačiti, musila se dříve vyvrátiti ústavnost a panovník se musil stát absolutním vladařem. V tom však případě dalo se na prstech vypočísti, že s pádem náboženské a politické svobody u nás vezme tatáž i v ostatních zemích nynější Cislajtánie za své. A dále: vítězství císařovo v tomto spůsobě musilo mu zjednati nebý-

valou moc a sílu; pak se dalo s velikou pravděpodobností ihned očekávati jeho zakročení také v Německu ku prospěchu katolického náboženství. Tyto kombinace naskýtaly se samy sebou každému moudrému pozorovateli běhu věcí. Proto „nebylo lze ani doma ani v cizině dívati se lhostejně na povstání v Čechách, ano právě naopak musilo všudež vznikati přání, zachovati se k němu radně a pomocně. Na tomto smýšlení a účastenství zakládali tedy jak naši tak i císař naděje své, že nezůstanou bez domácích a zahraničných spojenců.“

Česká otázka stala se otázkou evropskou — pro naše byl celkem protestantský svět a vyjma Francii všichni nepřátelé Habsburkův. Poněvadž však od samého prvopočátku bylo zřejmo, že je holou nemožností, aby se boj lokalisoval, t. j. vyřídil pouze mezi našimi stavy a císařem, proto záviselo vše na tom, kdo bude vydatněji podporován, naši či císař?

Nebylo dvora v Evropě — vyjma snad jediný ruský — na kterémž by se nebylo již tenkráte anebo později jednalo o otázce české. Nebylo národa, který by byl nebral účastenství v českém povstání. Celá Evropa byla zhůru sympathisujíc, radíc aneb pomáhajíc té či oné straně.

Přirozeně byl největší hluk v sousedním Německu. Tam byly podobné poměry jako i u nás. Skoro v stejném čase jakož i u nás nastoupilo se i tam na potlačování protestantského náboženství za nebožtíka císaře Rudolfa II. — i výsledek byl podobný. Naši tenkráte vymohli si pověstný majestát a v Německu se zřídily dva ozbrojené spolky předních německých knížat: spolek protestantských „unie“ a katolických „liga“ (1608 a 1609). Účel byl hájiti náboženství. Unii v čele stál kalvinský

kurfirst falcký *) a hlavou ligy byl vévoda bavorský Maximilian, nejlepší přítel a soudruh Ferdinanda II. S protestantskou unií stáli vůdcové našich stavův od samého počátku jejího v důvěrném spojení, nadějíce se od ní v nouzi vydatné podpory. V kterémžto ohledě nezklamali se na onen čas.

Prostřednictvím zajisté kurfirsta falckého a protestantské unie německé dostali naši nejdříve pomoc od starého nepřítele Habsburkův, od savojského vévody — v osobě statečného a nad míru smělého dobrodruha, hraběte Mannsfelda. Přivedl do Čech 4000 mužův, které poznenáhla rozmnožil na 14.000 lidí. Válka počala již počátkem srpna r. 1618.

Císař Matyáš se nedočkal konce války, umřelť již dne 20. března 1619. Ferdinand II. co král český již korunovaný, oznámil stavům smrt svého předchůdce dvěma listy ztvrzuje místodržící (i ty vyhozené) v jejich úřadech a dávaje věděti, že míní zachovati svobody zemské, na které přísahal při korunování, tedy i majestát císaře Rudolfa II. Stavové zavrhli to podání a nesvolili ani ku přiměří, kterého Ferdinand žádal.

Hlavy povstání českého byly odhodlány zbaviti Habsburský dům panství v Čechách a povolati k němu jinou rodinu vladařskou. Mohloť se jenom o to jednati, zdali se to má učinit ihned anebo až po ukončení boje. Toto poslednější by bylo bývalo opatrnější, než vůdcům oblíbilo se ono první.

Situace byla na pohled lákavá, neboť nikdy ještě nebylo postavení rakouské linie Habsburské

---

*) Tehdejší Falc ležela v nynějším Bavorsku.

— ve Španělích panovala druhá linie — tak velice ohroženo, ba jak se zdálo beznadějně ztraceno jako právě tenkráte. Veškeré země koruny české byly v obecném odboji, ješto se s Čechy spojily k společnému odporu i Moravané i Slezáci i Lužičané. Ba Ferdinand II. neměl na své straně již ani vnitrorakouské země. Stavové zajisté dolních a horních Rakous nejen že odepřeli holdovati mu, nýbrž tito uzavřeli zřejmě spolek s Čechy proti němu; onino pak čekali jen na příležitost, aby mohli taktéž učiniti. Zbývalo jenom Štyrsko s Korutanskem a Krajinskem. Z Uher nebylo se nadíti pomoci, ba spíše se dalo očekávat, že tam za nedlouho ztratí se alespoň hoření Uhry, poněvadž se strojil do Uher k vpádu bojovný kníže sedmihradský Betlen Gabor, jemuž přála beztoho protestantská většina obyvatelstva uherského.

Spojily-li se tyto nepřátelské elementy vesměs proti Ferdinandovi II., bylo-li lze, přemoci jich? Ba to již zdálo se být holou nemožností, aby Ferdinand II. českých zemí nazpět vydobyl, když mu i horní i dolní Rakousy odepřely pomoc a když již ani jeho panství v Uhrách nebylo jisté.

Tak se měly věci v nynějším rakousko-uherském státě. Věc našich stavův ukazovala se v eminentně růžovém světle.

A co cizina? Protestantský svět přál našim; z cizích panovníkův je doposud podporoval vévoda savojský Karel Emanuel, neméně i kurfirst falcký co hlava evangelické jednoty v Němcích; Hollanďané i Benátčané byli na jejich straně. Tito měli vesměs velmi důležité příčiny přáti si, aby naši zvítězili. Vévoda savojský, ač katolík, byl starý nepřítel Habsburkův, jsa jejich panstvím v Miláně velmi citelně sevřen a ohrožen. Hollanďanům nemohlo být nic vítanějšího nežli povstání české;

bylit zajisté svého času od španělské vlády odpadli, která se držela tenkráte jenom v nynější Belgii, než která se ještě nezřekla naděje na přemožení jich. Příměří mezi nimi a Španěly mělo r. 1621 vypršeti a Holland'ané věděli dobře, že Španělsko započne ihned válku. Či si v takových poměrech nemusili Holland'ané přáti, aby naši vyhráli? Anebo aby se alespoň válka u nás hodně dlouho protáhla, tak aby rakouští Habsburkové nemohli pomáhat španělským Habsburkům proti Hollandsku? Či nekynula našim skoro jistá naděje na pomoc od Hollandska?

Benátčané neměli tak nutných příčin, aby se zasadili o vítězství našich, ale politické i obchodní zájmy jejich, jsouce ohroženy panstvím Habsburkův ve Španělích a v nynějším Rakousku, vedly je k nepřátelství proti Habsburskému domu.

Ze všech posavadních nepřátel Habsburského domu nedržela s Čechy jediná Francie, kteráž by byla mohla nejvíce našim prospěti. Francouzský král Ludvík XIII. a jeho čelnější rádcové nechovali nepřátelského smýšlení proti rakouské linii rodu Habsburského i žádnému z nich nenapadlo také, že by příhodné této chvíle náleželo použíti k účelům založení trvalé převahy Francie v Evropě. K tomu potkalo se povstání české ve Francii s jakousi nepřízní. Dvůr byl vyhozením místodržících českých nelibě dotknut; Ludvík XIII. považoval takové nakládání s nejvyššími úřadníky za společnou urážku všech panovníkův. Mimo to viděli v českém povstání hlavně náboženskou stránku a cítili se naproti ní horlivými katolíky. Proto zůstala Francie neutrálnou.

Celkem byly tedy i zahraničné poměry našim příznivy. Než nemohlo jich býti tajno, že v rozhodném okamžiku katolický svět postaví se na stranu

Ferdinanda II., zejmena se to dalo očekávat od Španělska i od papeže.

Naproti tomu kázal prospěch našich stavův, získat protestantský svět v takové míře, aby musil s českou věcí nejen sympathisovati, nýbrž ji také činně podporovati. Toho obmýšleli docílit odsazením Ferdinanda II. — korunovaného již krále — a povoláním na český trůn takové rodiny, která by svým postavením, svou mocí a svými konexemi konečné vítězství české věci vyříditi pomohla.

Proto byl Ferdinand II. na generálním sněmě všech českých zemí v Praze 19. srpna r. 1619 prohlášen za zbavena českého trůnu.

Na to se jednalo o volbu nového krále. Hlavními kandidáty byli kurfist falcký a kurfirst saský. Pro onoho byla většina, pro tohoto menšina. Důvody většiny nejlépe vyložil V. V. z Roupova. Pravilť zajisté: „že žádného spůsobnějším k regimentu a spůsobu toho zarmouceného království českého při sobě nenalezá jako J. M. kurfirsta falckého a sice pro tyto jeho chvalitebné cnosti a příčiny: že jest pán mladý, ve 23 letech, rozumný, učený a mnohých věcí povědomý, tak že i ještě, dá-li pán Bůh, že králem a pánem naším bude, bude se moci i jazyku našemu naučiti; má dobré a upřímné rady a bez nich nic před sebe všetečně nebéře. K tomu že jest hlava vší unie. Kteréž kdyby nebylo, kdo by mohl vzteklost papežskou a španělskou zastaviti, kteráž do českého království přijíti a své tyranství provozovati usilovala? Nad to výše, že jest týž kurfirst spřízněn s mnohými potentaty: nebo má za manželku dceru vlastní krále anglického (Jakuba), král denemarský s kurfirstem brandeburským a s jinými mocnými knížaty svaté říše že pod jeho správou

jakožto direktora unie zůstávají. Jest také v krevnosti spřízněn (s králem denemarským) s knížetem z Oranie Mauricem (presidentem republiky holandské), tím nejzkušenějším a nejslavnějším bojovníkem v celém křesťanstvu, protože pošel z vlastní sestry jeho a i jeho původem jest za direktora unie nařízen. Přijde-li pak k tomu, že Bůh dá králem a pánem naším bude, a toho se král anglický s knížetem Mauricem dozví, že budou míti stavové pomoc znamenitou" a že evangelická jednota německá, jejížto hlavou jest, nedá mu nikterak padnouti ba činně ho bude podporovati."

Hrabě Šlik byl pro saského kurfirsta maje hlavně na mysli — a jak se později ukázalo, nemýlil se — „že od dávného času mezi těma dvěma kurfirsty, falckým a saským, z strany religionu jest nějaké nedorozumění, kteréž mezi nimi až doposavad, jakkoli se v to jiná knížata říšská vkládala, spokojeno není; a *bude-li falcký zvolen, že saský nepochybně bude mu toho záviděti a tak jest se obávati, aby skrze to roztržitost nějaká mezi nimi i v říši nepovstala.* Z těch příčin že by k tomu radil, aby stavové J. M. kurfirsta saského raději za krále a pána svého zvolili, protože jest pán mocný a bohatý a poklady veliké má, na kteréž mohl by velikou sílu lidu zverbovati a netoliko za jeden rok ale i za deset, jakž cena těch pokladů podle mnohých lidí poctivých zpráv vynáší, několik tisícův lidu v poli vychovávati a nám z naší této škody a těžkosti pomoci. Jest také i naším blízkým sousedem, tak že s hranicemi království českého mezuje a mohl by bez velikého nákladu do království českého uveden býti . . . "

Většina se rozhodla pro kurfirsta falckého, poněvadž byl hlavou unie a kurfirst saský nebyl

ani jejím členem. Onen byl kromě toho spřízněn s anglickým, s hollandským, braniborským (kurfirst měl Fridrichovu sestru) a dánským dvorem. Dne 26. srpna r. 1619 byl tedy 23letý Fridrich falcký za krále českého zvolen a prohlášen.

Volíce jej za panovníka měli stavové čeští i tu naději, že protestantští kurfirstové v Němcích, prohlížejíce k důležitosti doby, nezvolí Ferdinanda II. za císaře německého. Věci se měly tak, že mohl tenkráte protestantský císař býti zvolen: kurfirsti braniborský, saský a falcký byli protestanté a království české, kterému náležel čtvrtý hlas, bylo v rukou protestantských direktorův. Stály tedy jenom tři hlasy katolické naproti čtyrem protestantským — předpokládaje ovšem, že se našim dovolilo jmenem Čech súčastniti se při volbě. Naši se spolehli.

Albrecht z Valdštýna byl se hned na samém počátku povstání přihlásil s přirozenou bezohledností svou pro císaře: z příčin náboženských, z důvodův rodinných a i z politického přesvědčení. Mezi účastníky pozdvižení národa našeho nalezali se také mnozí jeho strýcové a příbuzní, jimž prý on napsal: „že je za to bitím a metlami traktírovati bude.“

Povstání nalezlo Valdštýna na Moravě. Morava chovala se s počátku tiše snažíc se zachovati neutrálnost. Za tou příčinou usnesl se brněnský sněm r. 1618 na tom, aby se 3000 pěších a 2000 jezdcův na hranice české k Jihlavě poslalo — chtěloť se zameziti, aby válečné zástupy z Čech do Moravy se nevyřítily — oněch pak stal se vůdcem Albrecht z Valdštýna. Než když po smrti Matyášově hrabě Thurn z jara r. 1619 vtrhl s voj-

skem do Moravy, tu dostala ihned strana zde vrch, která pracovala napořád k tomu, aby Moravu spojila s Čechy, což se teprv nyní stalo. Marně přemlouval Valdštýn a sváděl vojsko stavovské, aby odpadlo od stavů, ale vojáci nechtěli zradit národní věc. Vida se opuštěna pomyslil ještě v čas na útěk. Nikoliv, aby své *první darebnosti* neprovedl. „Mezi 9. a 10. hodinou k večeru dne 30. dubna 1619 přišel náhle do příbytku pokladníka zemského se 40 mušketýry v Olomouci žádaje od něho klíčův od obecné pokladnice. A když on zpěčoval se mu toho učiniti bez vědomí a povolení stavův, tu on přinutil ho jedno dobytým tulichem potom i výhrůžkou oběšení k tomu, že mu vol neb nevol dotčené klíče vydati musel. Jimiž zodmykav truhly, v nichž leželo na hotově 96.000 tolarův širokých zemi náležejících, rozkázal je všecky v rychlosti na vozy naložiti a odvezl je s sebou ještě noci té pryč z Olomouce maje při sobě jediný praporec knechtův.“ Stavové ovšem poslali hned za ním vojsko, avšak Valdštýn dostal se přece šťastně přes uherské hranice do Vídně. Peníze s sebou přivezl, z praporce však sotva třetina vojákův jej následovala; ostatek se vrátil k stavům. Ferdinand ho přijal s radostí i dal ukradené peníze prozatím v domě zemském uložiti. Potom pak vzav vědomost, že chtí moravští stavové ztrátu peněz nahraditi si zabavením statkův olomuckého kardinala Ditrichštejna, rozkázal je zase do Olomouce odvézti a navrátiti. Sněm moravský vypověděl Valdštýna na věčné časy ze země.

Mezitím byl již Valdštýn na svůj vlastní groš ve Flandřích dal vojáky naverbovati. Tisíc kyrysníkův vstoupilo do jeho služby, mezi nimiž zvláště vynikal udatný a důvtipný podplukovník de la

Motte. Přitrhli do Čech k císařskému vojsku v pravý ještě čas a k nim dostavil se i Valdštýn. V čele jejich rozhodl on po výtce porážku Mannsfeldovu (10. června 1619) u Záblatí, která měla důležité následky pro běh války. Neboť právě toho času oblehal Thurn s českým vojskem Vídeň.

Thurn mohl tenkráte nepochybně smělou odvahou ukončiti válku. Neboť tehdejší stav Ferdinanda II. nemohl být zoufalejší a bezradějnější. Ve Vídni nebylo vojska a protestanté měli většinu a nenáviděli Ferdinanda; katolíci zas byli strachem omráčeni. Jediný smělý čin a Ferdinand byl zajat, než Thurn ho očekával od protestantův vídenských a tito zas od něho, ale ani tito neotevřeli Thurnovi bran ani on neodvážil se ihned k rychlému útoku na město dada se v plané vyjednávání. Mezitím dostal Ferdinand posilu vojenskou a v Čechách byl Mannsfeld u Záblatí poražen, což přestrašilo direktory v takové míře, že odvolali Thurna od Vídně. Ferdinand byl zachráněn.

Netrvalo dlouho a Valdštýn prokázal Ferdinandovi proti svým krajanům novou velmi platnou službu. V červnu 1619 opustil Thurn Vídeň, jakož jsme řekli, a v říjnu t. r. stál již zase po druhé před ní spojen jsa tentokráte s Betlenem Gáborem, sedmihradským knížetem. U vídenského mostu srazila se dne 24. října vojska; císařští pod Buquoyem a Dampierrem musili přes most ustoupiti. Na tomto zpátečném tažení strhl se mezi císařskými hrozný nepořádek, který mohl vésti k úplné porážce. Kterouž zamezil udatností svou Valdštýn.

Ani tato druhá výprava Thurnova neměla zdaru. Zlé počasí podzimní, nedostatek potrav a nespořádanost vojska českého i uherského překážely a porážka, kterouž utrpěl Betlenův vůdce v jeho nepřítomnosti v Uhrách od stoupencův císařských,

přinutila Thurna i Betlena k odtažení od Vídně s nepořízenou.

Takých, jako Albrecht z Valdštýna, kteří by byli z panstva českého bojovali, proti svým krajanům, pro Ferdinanda II. bylo málo. Snad jen on, Jiří z Náchoda a Heřman Černín. Však bylo i té šlechty velmi málo, která by nebyla Fridrichovi falckému přísahu věrnosti složila. Mezi 1400 rodinami českými nalezlo se jenom 60 šlechticův, nepočítaje jich syny a nezletilé sirotky.

Když se svého času pozdvihli Husité, šla na ně veškerá skoro Evropa a nepřemohla jich. Než sedláci neměli ani tušení o tom, že zastávají věc, která proti nim povolá do zbraně celý svět katolický — nevědouce pak toho nelekali se a nestarajíce se o to přivítali křižáky bez bázně — a porazili je. O obsazení trůnu také před časem nedbali majíce jiných věcí na mysli. Opak toho učinila šlechta v XVII. věku — však byl i výsledek bohužel opačný. Husité byli po výtce „boží bojovníci“ a šlechticové v XVII. věku po výtce státníci a diplomaté. Onino spolehli se výhradně na sebe a tito hlavně na jiné a Pán Bůh pomáhá jenom těm, kdož si sami pomoci umějí. Proto onino vyhráli a naši v XVII. věku prohráli. V celém světě se v podobných případech podobně děje a přihází.

Že byl Ferdinand II. odsazen a Fridrich falcký za českého krále zvolen, bylo v mnohém ohledě velikou chybou, která se ihned pociťovala. Předně byl co kalvín vlastně zas jen králem menšiny obyvatelstva v českém státě — českých jen bratří — neboť většina byla luteránská a měla mít v pravém zájmu země zase luterána za panovníka. Naši

podali nový důkaz, že neumějí krále si volit. Item nehodil se pro tehdejší poměry, které vyžadovaly energického, bojovného a organizatorského panovníka, měla-li se začatá věc ke kloudnému cíli přivesti. Fridrich však byl 23letý mladík, beze vší zkušenosti, zvyklý rozkošem, lehkovážný a neschopný k řízení velikých věcí. V té příčině nemohlo být nešťastnější volby nad něho. Avšak i jinak byla celá tato věc úplně pochybena. Vůči rozhodnému ale nejistému boji na život i na smrt mělo se s podobným činem povstání teprv ukončit a nikterak začít. Potom byli panovníci bez rozdílu víry odsazením Ferdinanda II. velice uraženi a popuzeni, kteří ve svém vlastním zájmu musili dědičnost trůnu vysoce hájit a cenit; vinou našich získal si Ferdinand II. částečně i tam sympatií, kde by jich byl nikdy jinak nenalezl. Konečně nepůsobilo to příliš valně a se zápalem ani na naše obyvatelstvo vůbec, neboť že korunovanému již králi koruna se odňala, aniž by byl dotud panoval, to musilo být spojeno s city všelijakými, které nikterakž nemohly při hluboké mravnosti našeho lidu obecnou mysl povznášet.

Hůře, že se všeliké kombinace našich stavův ukázaly ponenáhlu býti vesměs planými. Nejdříve naděj, kterouž skládali ve volbu císaře německého. Neboť zrovna den po zvolení Fridricha falckého za českého krále byl Ferdinand II. za německého císaře zvolen.

Nejdříve padl ve Frankfurtě protest českých stavův tvrdících, že Ferdinand II., poněvadž si neprávně osobuje důstojenství českého krále, nemůže brát při volbě podíl. Jejich poslové, kteří měli ve jmenu českého království co kurfirství německého při volbě se zúčastnit, nejsou předpuštěni.

I druhá naděje sklamala. Bylo totiž se strany veškerých (protestantských) kurfirstův navrženo, aby se volba tak dlouho nevykonala, dokud by spor mezi Ferdinandem a českými stavy nebyl vyřízen. Od toho závisela budoucnost Čech — i Německa. Kurfirstové světští tušili, že děsná bouře stahuje se nad Německem a nad světem protestantským a cítili v sobě povinnost, aby ji zapudili. Saský kurfirst pokazil věc zcela. Odsazení Ferdinanda II. dotklo se ho nemile, ještě však více převaha českých bratří v Čechách, která nedopouštěla pochybnosti, že kalvinství se zde bude šířit — a Jan Jiří byl hrozný nepřítel kalvinistův. Rozhodnuv se proto, aby se volba beze všech okolkův vykonala, rozhodl ji pro Ferdinanda II., jemuž konečně, vida nezbytí, i falcký vyslanec svůj hlas dal.

Braniborští vyslancové po volbě naříkali: „v nebi nebude prý nižádné radosti nad touto volbou; bude prý se trpce plakat nad neštěstím Německa, které způsobí volba.“ Planét to a hrozně pitomé naříkání nad věcmi, které se od těch, kdož naříkali, učinily aneb dopustily!

Katolíci byli u vytržení: chtěli odbojné Čechy zkrotit, vůdce vzpoury zahubit, šlechtě vzít statky, jezovity nazpět přivest a pak obmýšleli kalvinské kurfirsty falckého, i braniborského, vyhnat z jejich zemí; luterány hodlali prozatím šanovat. „Nechať — pravili — koukol roste, až nastanou žně po vůli Boží.“

Zvolení Ferdinanda II. za německého císaře bylo velikou věcí. Toho času mělo ještě důstojenství císařské veliký nimbus — jeho velebnost ještě všude zaslepovala. Naproti české věci dostal nyní Ferdinand II. nesmírně závažnou páku práva do rukou: náboženská stránka českého povstání vybledla a před veřejným míněním ukazoval se trůn

český Fridricha falckého co neprávně zaujatý; on a Čechové co rebellové proti císařské a královské velebnosti.

S počátku se to ovšem nevidělo tak jasně. Neboť když se Fridrich falcký odhodlal k přijetí české koruny, stála ještě na pohled věc českých stavův v plné moci a síle; při Ferdinandovi byl toho ještě opak. A ku podivu právě tenkráte přibyl Čechům nový spojenec v osobě Betlena Gabora, sedmihradského knížete, který skutečně vtrhl do Uher postupuje vítězně a podávaje našim ruku k společnému útoku na Ferdinanda II. Stavové ji přijali.

Za to však sklamala naše stavy naděje na ostatní dosavadní spojence a přátele.

Benátčané nedbali více o Čechy. Chtěliť míti u nás republiku, což když se nestalo, neviděli potřeby, aby činně brali podíl v otázce české. Taktéž se zachoval i vévoda savojský. Přáltť sobě císařství však nejinak, než kdyby se mu zároveň bylo dostalo i království českého Což když jinak vypadlo, vzdálil se všeho podporování věci české. Lépe se nezachoval ani vlastní tchán Fridricha falckého Jakub král anglický, který tenkráte obmýšlel svého syna oženiti se španělskou princeznou a proto nechtěl činně pomáhati svému zeti proti Habsburskému domu. I jinak byla mu česká věc proti mysli; však sám radil, aby Fridrich falcký nepřijímal koruny české. Jenom jednomu plukovníkovi Ondřejovi Greyovi dovolil verbovat v Anglicku pro svého zetě; Grey shromáždil asi 3000 dobrodruhův, z nichž jenom malá část dostala se do Čech. A podobně se zachovali i Hollanďané, majíce za to, že by nebylo dobře příměří se Španělskem, které teprv r. 1621 mělo

vypršeti, činným podporováním českého povstání zrušiti.

Věci českých stavův ubývalo den ke dni podporovatelův, Ferdinandu II. naopak přibývalo jich. V tom ohledě osvědčila se skvěle dobrá organisace a svornost světa katolického.

Katolíci pochopili, že se jedná o zachování katolického náboženství nejen v českém státě nýbrž i ve střední Evropě, což bylo nutně podmíněno s udržením panství rakouské linie Habsburské v Čechách. Papež Pavel V. poradil Ferdinandovi II., aby potvrdil rakouským stavům svobodu náboženskou — i jezovité přisvědčovali — aby se boj s Fridrichem falckým snáze mohl započíti. Dále vyplácel papež Ferdinandovi II. 10.000 zl. měsíčně uloživ všem duchovním, kostelům a klášterům v celé Italii daň; musilit tři pětiny svých důchodův odváděti na zachování katolictví v Čechách a kardinál Aldobrandini měl nařízeno, tyto pro Ferdinanda II. určené peníze třebas i násilím vymáhati.

Podobně se zachovalo i Španělsko — a to byla veliká věc. Španělsko bylo zajisté přední tenkráte velmocí ve veškeré Evropě. Měloť mimo vlastní Španělsko ještě Neapolské a Sicilské království s Milánskem a Sardinií v Italii, tolikéž i Belgii i Franche Comté (nyní francouzská) a v Americe nově odkryté země jako Mexikansko a Peruansko. Byla to država, v které, jak se tenkráte říkalo, „slunce nezapadalo.“ Od samého počátku reformace považovalo Španělsko — dvůr i národ souhlasil — za svůj úkol, aby se moc státu vynakládala na zachování a rozšiřování katolického náboženství, kdekoliv se vidělo totéž býti ohroženo. Než vzhledem k Čechám rozhodovaly u Španělska i dynastické zájmy. Ve Španělsku vládli tak

dobře Habsburkové jako v nynějším Rakousku. Nyní se jednalo o bytí a nebytí rakouské linie, kteréžto pád byl by jistě i panství španělských Habsburkův v Italii a Belgii ne-li zlomil tož velice ohrozil. Proto poskytl Filip III. Ferdinandovi II. rád pomocí i vojenských i peněžitých. Zlato z Ameriky vynaložilo se nyní na potlačení české revoluce. Prozatím zřizovaly se dvě armády španělské: jedna v Milánsku pod Maradasem, která byla určena do Čech a druhá pod Spinolou v Belgii, která se chystala odtud do Falce.

Také polský král Sigmund III. hotovil se k některé pomoci z davné příchylnosti k domu rakouskému a z oddanosti k církvi římské.

Ferdinand II. získal také saského kurfirsta Jana Jiřího — pověstného jinak ochlastu a luterána. Podotkli jsme již na svém místě, že se stala okolo polovice XVI. století v protestantském světě veliká roztržka — mezi luterány a kalvíny, kteří odtud hůře se k sobě měli (jedni nechtěli druhým ani ruky podati) nežli k společnému nepříteli svému, ke katolíkům. Tato roztržka přinesla již při volbě Ferdinanda II. za německého císaře smutné ovoce. A vydala nyní ještě horší. Neboť luteránský kurfirst Jan Jiří měl kalvíny u veliké nenávisti a zejmena jejich hlavu Fridricha falckého. Kromě toho dělal si svého času sám naději na český trůn maje na své straně hlavně německé luterány v Čechách a ze stavův před jinými Matyáše Thurna i Jana Šlika. Než propadl. Naň obrátil zřetel svůj Ferdinand II. Získat nebylo ho nesnadno a Ferdinand II. měl tu dobrou vlastnost, že uměl v rozhodném okamžiku oželeti částku, aby získal celek. Předně neviděl toho saský kurfirst rád, že se kalvinství Fridrichem falckým dostalo v Čechách k panství a pak — mu slíbil

Ferdinand II., že mu horní i dolní Lužice za poskytnutou pomoc dána bude v léno. To působilo: saský kurfirst rozhodl se pomoci katolickému Ferdinandovi II. proti protestantským stavům českým jsa jinak sám protestantem — a útraty měla zaplatit česká koruna.

Nejsnadněji dal se získat vévoda bavorský Maximilian. Byl‘ beztoho dávný soudruh Ferdinandův u jezovitův ingolstadtských, kde společně studovali a horlil podobně jako i tento pro „promovírování“ náboženství katolického. Nabízenou si korunu císařskou zamítl ku prospěchu Ferdinanda uměje vážiti si více náboženských nežli dynastických ohledův osobních. Tak nezištně ovšem nedal se tentokráte získati. Ferdinand II. nabídl mu přenešení kurfirství falckého naň a zástavou — dokud mu nezaplatí válečných útrat — Horní Rakousy.

Vévoda bavorský byl však také hlavou ligy a Fridrich falcký hlavou unie. Liga se prohlásila ihned pro Ferdinanda II., zřizujíc vojsko 21.000 pěších a 4000 jezdcův; daň se vypsala mezi členy a nešetřilo se ani posvátného majetku. Než i protestantský spolek sbíral pole. Vše záviselo na tom, jak to bude s těmato dvěma spolky německých knížat. Bude-li lze, aby pomohla liga Ferdinandovi II. a unie Fridrichovi falckému či se snad oba spolkové prohlásí za neutrálné? Naši jak známo volíce Fridricha největší svou naděj skládali právě v řečenou unii. Měli‘ ovšem ještě všelijakých jiných nadějí, než viděli se zklamanými. Mimo Betlena Gabora nezískali ani jednoho spojence, ba i ti dřívější přátelé opustili je. Naproti tomu měl Ferdinand II. na své straně pomoc Španělska, papeže, vévody bavorského, saského kurfirsta a polského krále.

Ještě se nevědělo, co udělá katolická liga a protestanstská unie v Německu — na kteroužto unii sázeli naši hlavní svůj trumf.

Před Ulmem stála vojska obou spolkův německých knížat, ligy a unie, v červnu r. 1620 proti sobě. Blížil se rozhodný okamžik — válka měla na celé bitevní linii započíti. A co se nestalo? Protestantská unie, když to přicházelo do tuhého, pozbyla srdnatosti. Uzavřelať s Maximilianem Bavorským co hlavou ligy příměří dne 3. července, které co do zbabělosti a pitomosti rovného sobě podnes hledá. Shodli se, že si vzájemně nebudou škodit a nebudou mezi sebou válčit — že jeden spolek území druhého spolku ušetří. Avšak české země nepatřily k území protestantské unie, která proto v řečeném příměří výslovně se zavázala, že jich nebude bránit. Liga jásala a Ferdinand II. také.

Kdo tím příměřím získal? Katolická liga, která nyní měla jistotu, že její území v Německu nebude od unie napadnuto; ona mohla proto veškeré své vojsko dáti k disposici Maximilianovi bavorskému recte Ferdinandovi II. — ale unie nemohla tak učiniti ku prospěchu Fridricha falckého, poněvadž se v Ulmě zavázala výslovně, že nebude českých jeho zemí hájit. Který proto s českými stavy i z této strany zůstal na holičkách.

Než nebyla to jediná pitomost unie. Kdyby si byla alespoň vymínila, že vůbec nikdo nesmí z katolických mocností udeřit na její území. To se nestalo a proto také dali se Španělové z Belgie pod chrabrým Spinolou na cestu, aby vpadli do zemí falckých Fridrichových. Kterýchž bylo nyní unii hájiti — kdežto mohlo ligistické vojsko zcela

pokojně vytáhnout Ferdinandovi II. ku pomoci. Takto nemohl Fridrich pro vpád Španělův ani ze svých vlastních zemí obrátiti vojska do Čech.

Z jižního Německa nehnul se pro Fridricha falckého nikdo; ze severního nejen že se také nikdo proň nehnul, nýbrž naopak tu proti němu povstal nejbližší jeho soused, saský kurfirst.

V červenci započala válka. Dva tisíce polských kozáků rychle projelo Slezskem a Moravou a spůsobilo, že se stavové dolnorakouští Ferdinandovi podrobili.

Maximilian bavorský s vůdcem Tillym vtrhl do Horních Rakous s ligistickým vojskem a podrobil zem úplně; s druhé strany zaujal Jan Jiří kurfirst saský Lužici. V září spojilo se s císařským vojskem pod Bouquoyem vojsko ligistické a pak začalo postupovat od Budějovic ku Praze. Počet vojska Bouquoye i Maximiliana obnášel 50.000 mužův a převyšoval celou vojenskou moc Fridricha falckého skoro o polovici. U císařských byl také Albrecht z Valdštýna a Heřman Černín; onen co vrchní ubytovatel, jemuž svěřeno bylo zaopatřování vojska potravou. Pluk jeho pod La Mottem konal ve válce dobré služby.

Vůdcové vojska Fridrichova ustupovali — Anhalt byl vrchním velitelem, pod kterýmž stáli Hohenlohe a Thurn — a ustupovali v září, v říjnu a v listopadu až k samé Praze. Zde dne 8. listopadu strhla se bitva na Bílé hoře, k níž dala hlavní podnět zpráva Valdštýnova podplukovníka, který zrekognoskoval české ležení — císařští vůdcové neměli k ní mnoho chuti. Valdštýn sám nebyl v bitvě jsa na venkově zaměstnán sbíráním potravy. Než jeho kyrysníci bojovali; tolikéž Heřman Černín. Naši prohráli.

II.

Máme-li stavy české vinit, že udělali „ohavnou rebellii?“ Však ji nepodnikli pro obveselení mysli anebo z bujnosti. Národ sám byl působením výstřední strany katolické po mnohá léta na nejvýše nespokojen a rozjitřen. Chyby stavův byly veliké a daly by se snad i omluvit, nikoliv ale že podnikše revolucí opatřili ji velmi špatně.

Stavové sami nebyli bojovní a neprobudili také v národě bojovnost, bez které tak veliká věc nemohla k zdárnému konci být přivedena. Mimo cizího dobrodruha Mannsfelda neměli žádného schopného generála. Hrabě Matyáš Thurn jím nikterak nebyl a ještě méně Anhalt a Hohenlohe. Svornosti mezi českými generály nebylo.

Nedostávalo se i obětovnosti. „Mnohý přední pán a obyvatel království, kterémuž se ze statkův jeho důchodů do 20.000 kop, rok k roku rovnaje, scházelo, směl ku potřebě zemské a vlasti své ve válce té zavázati se do roka pomoci toliko 300 kop učiniti. Jiný, když na něm bylo žádáno půjčky k tétéž věci 2000 kop, svolil 200 kop a ostatní podobně málem vlast svou fedrovati hleděli . . . A tak se to vyhledalo potom, že stavové království Českého za toho půl třetího leta, co válka ta trvala, na všelijaké potřeby válečné ještě $2^1/_3$ mil. peněz nevynaložili.“

Když nastalo rozhodné tažení poslední, stálo proti 22.000 českého vojska 50.000 císařských. Vojsko české zůstávalo zhusta bez platu za příčinou velikých šmejdů vojenských velitelův a nemělo kázně pravé. Bezstarostnost byla veliká. Však se ví, že v den Bělohorské bitvy dobrý díl předních důstojníkův vězel v Praze; i neschopný král stoloval mezi bitvou.

Následky války byly opravdu již strašné. Obyvatelstvo ztenčilo se již asi o třetinu a bylo zoufalé mysli. Přátelé i nepřátelé vedli válku rekvisicemi odnímajíce lidu. co kde nalezli. Císařští vůdcové — Bouquoi učinil počátek — měli za pravidlo pustošiti zem pálíce naschvál místa zaujatá a vysekávajíce nebo alespoň vyhánějíce obyvatelstvo beze vší pomoci do světa, kde — v horách a lesích — bídou a nouzí hynulo. Veliký díl jižních Čech poskytoval již tenkráte pohled velikého spáleniště.

Na Bílou Horu přitáhlo vojsko české dne 7. listopadu o půlnoci a v patách za ním ligisticko-císařská armáda pod Tillym. Den na to — v neděli 8. listopadu — začala mezi 12. a 1. hodinou bitva. Na hradě Pražském hodoval právě král s pány a paními. Posel od Anhaltа přijel napomínat jej, aby pospíšil na bojiště pro větší povzbuzení svých a udatenství. Ale Fridrich nebral věc za tak pilnou a jel až po tabuli. U brány Strahovské potkal se s divým útěkem vojska svého. Trvalať pak bitva asi hodinu; naši byli poraženi, ale nebyli zničeni.

„Porážka na Bílé Hoře nemusila vésti naprosto k úplnému přemožení Čechů. Vojsko jejich, jakkoliv tu chvíli rozplašené, bylo ještě dosti četné k dalšímu odporu a bylo by se dalo znamenitě sesíliti sebráním lidu boje chtivého ze samé Prahy aspoň k hájení Starého a Nového města; 8000 Uhrů nově poslaných na pomoc od Sedmihradského knížete Gabriele Betlena přibylo právě do Brandýsa; Morava i Slezsko nacházely se ještě v ozbrojení; — dvě třetiny Českého státu byly ještě svobodny a zůstávaly v odporu — toliko Lužici byl mezitím opanoval císařův spojenec kurfirst Saský. Mimo to však stál Mannsfeld vítěznému vojsku císařsko-

bavorskému za zády, maje v moci své Plzeň, Tábor, Loket a Falknov.“ Zima se kromě toho přibližovala. Můžeme se proto směle ptáti, co by se bylo asi mohlo stát, kdyby se byl nepřítel třebas i Hradčan a Malé Strany zmocnil. Vpád Pasovských za Rudolfa a pozdější vpád Švédův na konci třicetileté války podávají jasný důkaz o tom, že se mohlo české vojsko velmi dobře a dosti dlouho brániti na Starém i Novém městě, třebas se byla Malá Strana ztratila. Postavení vévody Maximiliana bylo by bývalo na Malé Straně Mannsfeldem velice ohroženo — při delším odporu mohl být v zimě ne-li zničen tož alespoň k zoufalému tažení zpátečnímu velmi pravděpodobně přinucen.

Než co se stalo? Na večer dne 8. l. odejel král z hradu na Staré Město i ubytoval se u purkmistra Kirchmajera. V téže noci mezi 8.—9. listopadem odbývala se porada generálův českých v domě Jana Jezbery. Současníci shodují se v tom, že Anhaltského rada převážila — však byli generálové cizinci nemající smyslu a citu pro národ — plná Bůh ví strachu či darebnosti; namluvili samému králi, „aby Pražanům nevěřil, že on na jisto ví, kterak krále vydati chtějí do rukou císaři.“ Marně ubezpečovali opak toho Pražané i mladší Thurn.

Dne 9. časně ráno, když ještě lidé spali, odjel král pryč s některými nejvyššími úřadníky, generály a dvořany cestou k Nimburku a za nimi odtáhl i vojenský lid celkem do poledne. Byl pak tak veliký pospěch jejich, že král zanechal na starém rynku několiv vozův s korunou českou, s klenoty, se svršky, listinami ba i se svým drahým řádem podvazkovým. Fridrich se odebral do Slezska a pak dále odtud do Hollandska.

Po útěku Fridrichovu nastala teprv pravá

konfuse v Praze. Nebylo tu vojska, nebylo krále, který se na čas zastavil až ve Vratislavi a nebylo generálův i vůdcův občanských. Stavové, kteří zůstali, dali se do vyjednávání. Nejdříve — téhož ještě dne 9. — poddala se vítězovi Malá strana s Hradčany.

Následujícího dne 10. podali se i Pražané Staro- a Novoměstští; dva dny na to složili i oba dva vyšší stavové slib poslušenství. Obyvatelstvo bylo odzbrojeno; příklad Prahy následovala i jiná města; uvozovalť je hlavně Albrecht z Valdštýna v poddanost — místo plundrování vydíral na nich sumy hrozné peněžité: musilať mu platit po 36.000 kopách míšenských. Vzdání stalo se ovšem bezvýminečně. Neboť všeliké ty sliby, které vévoda bavorský na všecky strany rozdával, byly prakticky nejisté. Činil to tak, že na „místě a ve jmeně Jeho císařské Velebnosti slíbil rukou dáním a i ústně každému bez rozdílu a bez výminky bezpečnost života i majetku.“ Že tomu uvěřilo se, svědčí o veliké pitomosti.

České vojsko se rozutíkalo, na díle bylo též formálně rozpuštěno a na díle přešlo i k císaři naříkajíc a lajíc vesměs „jak na krále tak i na stavy, že jsou od nich tak hanebně oškrabáni a platu svého všeho za osmnácte měsícův dokonce zbaveni.“ Lužice dobyl saský kurfirst, jakož již řečeno, v stejném čase, co Tilly dobyl Čech; Morava se bránila až do konce r. 1620 a Slezsko až do února 1621.

Tak se skončila česká revoluce . . .

Na snadě leží, že za 12 hodin po Bělohorské bitvě vědělo se již, kterak se účel povstání nezpůsobilostí Fridrichovou úplně zmařil. Nicméně radil jednoduchý rozum, aby se bylo v odporu ještě nějaký čas setrvalo, ovšem nikoliv více k vůli

revolucí samé, nýbrž proto, aby se dalším odporem pomohl obnoviti stav věcí, jaký byl v Čechách před osudnou defenestrací. Další odpor našich byl by snad pohnul císaře k vyjednávání a my můžeme proto stavy naše směle za všechny následky Bělohorské bitvy činiti pro jejich pitomost odpovědnými; nevykonalit vše, co byli povinni učiniti. My nyní víme, že nemohli tak snadno zvítěziti při nesvornosti protestantského světa nad dobře zřízeným, obětovným, svorným a samou Amerikou peněžitě podporovaným světem katolickým, avšak porážka jejich na Bílé Hoře nemusila nevyhnutelně vésti k vyvrácení ústavnosti a k úplnému potlačení víry protestantské a národnosti české. To zavinila jejich pitomá omráčenost, kterouž jich právem viniti můžeme.

Setrvání v odporu bylo by snad i cizí pomoc našim stavům spůsobilo. Protestantský svět zůstavil naše arci na holičkách, ale toho se přece nenadál, že věci u nás vezmou tak náhlý a rychlý obrat. Pravdě je velice podobno, že by se byl brzo zpamatoval a naše snad vydatně podporovati se odhodlal pro velké nebezpečenství, které z úplného pokoření Čech okolnímu světu hrozilo.

V odporu však nesetrváno. Poddáno se raději vítězi na milost a nemilost, zbraně se šmahem odhodily — ubohá vlasti, ubohý národe! Jaký tě asi zastihne osud? Jak budou s tebou — s bezbrannými kacíři a rebelly — vítězové zacházeti? Přikryjí-li právě uplynulou minulost závojem křesťanské lásky a milosrdného zapomenutí anebo vztýčí bezohledně a hrdě prapor pomsty, aby své vášně ukojili? Tyto a podobné otázky musili si klásti i původcové vzpoury, na kolik neutekli a i veškeré obyvatelstvo naše. S děsnými city pohlíženo u nás tenkráte do nejbližší budoucnosti

a nebylo nikoho, kdo by byl uhodl, co se asi stane. Však i ti, kdož se obávali snad nejhorších věcí, nemohli tušit, že zasáhne taková katastrofa ubohý náš národ český, jaká nikdy před tím a nikdy po tom v dějinách člověčenstva vídána a slýchána nebyla . . .

Do Prahy přijel co královský mimořádný komisař kníže Karel z Lichtenštejna, odpadlík od víry bratrské, aby převzal správu země, která dána jest, jak bychom nyní řekli, do stavu obležení. Jemu k ruce byl s počátku Tilly a po jeho odchodu výhradně vojsko císařské, které dle plánu Valdštýnova velmi chytře rozložilo se po vší zemi vychováváno jsouc nemilosrdnými rekvisicemi a kontribucemi. Jezovité, hlavy výstředních katolíkův a vůbec všichni, kdož před revolucí utéci musili, vrátili se nyní nazpátek.

Panství císařského vojska, c. byrokracie a výstřední strany katolické vzalo nyní děsný počátek svůj. *Vae victis!* Běda přemoženým!

Co by měla vláda dělat s pokořeným, odzbrojeným a dosti již zuboženým národem českým, nebylo jí tajno: vědělať to již na samém počátku revoluce. Již tenkráte tajná rada císařova měla za to, že bude slušeti ústavnost českou zvrátiti, protestantství vyhubiti a útraty válečné na statcích rebellův si vynahraditi. Ohledův nemusilo se bráti — na blaho národa — pražádných, vždyť byl národ náš beztoho již od husitských dob národem kacířův, který svého času vystoupil proti samé papežské stolici a přinutil ji ke kapitulací. Katolický svět výstřední toho našemu národu nikdy nezapomněl a nyní naskytla se dvě stě let toužebně očekávaná příležitost, odsloužiti se mu za to. Po-

litičtí zase nepřátelé spomínali si na „bujnost“ národa našeho, která jim v jejich plánech již od r. 1526 překážela. Přišla chvíle, aby se „zkrotila.“

Dva byly způsoby, jimiž se mohlo v těchto věcech postupovati: kvapně anebo zdlouhavě. První byl oblíben v Římě a u kněžské strany na císařském dvoře; tohoto držel se císař se svými státníky a radami. Nástupce Pavla V., který při skvělém processí, ježto vypraveno bylo v Římě na oslavu vítězství Bělohorského, raněn byl mrtvicí — papež Řehoř XV. zvýšil Ferdinandu II. na obnovení víry katolické ve střední Evropě měsíčnou podporu a poslal svého nejvýtečnějšího jednatele biskupa z Aversy Karla Karaffu do Vídně se zvláštní instrukcí k císaři naléhaje na to, aby co nejrychleji vykořistilo se vítězství Bělohorské. Papež byl přesvědčen, že Čechy vzpourou svou propadly nejpřísnější kázni a že násilím musejí být vyléčeny ze své bezbožnosti. Karaffa odebral se sám do Prahy v květnu 1621, aby proštudoval terrain. Jeho povaha byla jižně ohnivá: dvůr vídenský zdál se mu být vlažným a sám Ferdinand příliš váhavým, tak že si u papeže na něho stěžoval. Zdlouhavost diplomatická císařských rad, jejich rozpaky a zřetely světské byly mu nesnesitelnými: on měl velmi na spěch, aby ihned celá země obrácena byla na jedině pravou víru. Srozuměl se s jezovitou Lamormainem, mužem již přistárlým, jenž byl rodem z Belgie a vládl co zpovědník císařův dvorem neobmezeně. Za krátký čas nabyl jeho prostřednictvím neodolatelné moci nad myslí císařovou, který poslouchal pobádání svého duchovního strážce, „jako ovčička poslouchá pastýře.“ Než císař, ač si oblíbil všechny jeho náhledy a hodlal je také provésti, nedal se Karaffou přece zvrátiti od způsobu svých zkušených rad, „politikářův,“ jak

jim posměšně Karaffa přezdíval; sám Karel z Lichtenštejna patřil k nim a počínal si velmi opatrně. Neboť měly-li se plány dvorní a katolické strany u nás úplně provésti, musilo se jednati velmi obezřele, poněvadž národ nebyl vlastně v pravém smyslu slova ani přemožen nýbrž jenom na holičkách zůstaven, omráčen a odzbrojen jsa tytýž ještě při síle. Odtud následovalo, že vláda jednala zvolna, že svých plánův ani neprozradila, neboť kdyby se bylo v národě tušilo, jaké jsou její poslední cíle a co obyvatelstvo očekává, byl by jistotně zoufalý vypukl odpor všeobecný; národ byl by volil raději pojednou vykrváceti se, nežli dát se poznenáhla umořiti. Krom toho mohli se snadno sousední protestantská knížata ujmouti Čechův zejmena kurfirst saský, jenž Ferdinandovi II. pomohl a byl protestantem. Z těchto příčin počínala si vláda velmi opatrně, postupovala krok za krokem, systematicky. Rány, které se národu našemu zasazovaly, byly náležitě vypočítány a odměřeny; mezi jednou a druhou prošel vždy nějaký čas volný — někdy dosti dlouhý, tak že se každá rána zdála býti poslední a nedálo se to nikdy, aby se nebyli onino, jichž ta která rána nezastihla, lichými ukojili nadějemi, že to na ně nedojde — a ono to došlo na všecky stavy, na vinné i nevinné, na lid i na veškerý národ. A před každou ranou ukazovala se nešťastnému národu našemu duha spásy a vykupení — a přece rána padla a po každé stával se jeho stav zoufalejším, až konečně přešel v úplnou beznadějnost . . .

Tři měsíce uplynuly od bitvy Bělohorské, aniž by byl císařský dvůr (vyjma že vypověděl kněze bratrské 13. března 1621 z království) jakýmkoliv

spůsobem na jevo dal, kterak míní vítězství svého užiti a s přemoženými původy české revoluce zvláště naložiti.

Bylo mnoho takových, kteří odtud brali všelijaké naděje majíce za to, že ubezpečování slibná, kteráž při kapitulací Prahy vévoda bavorský Maximilian ve jmenu a na místě císařově byl dal, stanou se jižjiž skutkem. Dvůr vídenský ovšem jakož i kníže Karel z Lichtenštejna měli jiných příčin, že se činili zapoměnlivými. Dokud zajisté trvala ještě Morava se Slezskem v odporu a dokud Mannsfelda bylo se obávati, který skoro celý český západ a jih se svými lidmi v rukou měl: dotud kázala opatrnost, aby se nekvapilo. Mimo to byli mnozí hned po Bělohorské bitvě utekli a dalo se očekávat, že se leckdo z nich pro lásku k vlasti vida, že se nikdo nepersekuje, navrátí. Kromě toho bylo zapotřebí, aby se onino, kdož se chystali na útěk, zdánlivou milostí vládní jaksi uspali domnívajíce se býti bezpečnými; při mnohých také slušelo nejdříve vypátrati jejich úkryt na venkově.

Vláda se neklamala. Mnozí se v skutku navrátili z útěku a ti, co chtěli záhy utéci, neučinili toho. Mezitím se Morava vzdala a Slezsko se chystalo (v lednu 1621) učiniti totéž. Počátkem února zdálo se být již na čase, aby se učinil první krok.

Dne 20. února 1621 dostal kníže Karel z Lichtenštejna tajný rozkaz od císaře. Ještě jedna příležitost vzácná naskytla se. Nejvyšší generál císařsko-bavorský Tilly, „jenž ještě Čechům nejvíce přál, skrze přítele dal přední účastníky povstání ostříci, aby rychlým útěkem zachránili život; dalo se to snadno udělat, poněvadž byli srozuměni vykonavatelé (tajných rozkazův), avšak naše zdržovala lichá naděje v odpuštění; nedali se přemlu-

viti.“ Mnohý si snad také myslel, že na podešvích obuvi nelze vlast s sebou odnesti.

Karel z Lichtenštejna umluvil se s Tillym, s Albrechtem Valdštýnem a Pavlem Michnou o provedení císařských rozkazův. Ještě téhož dne 20. února zjímáni jsou přední účastníci povstání v Praze; jiní v málo dnech sváženi jsou potom z celé země a vsazeni do rozličných vězení Pražských. Po uteklých vydány jsou veřejné obsylky. Všech zajatých bylo 48, obeslaných — ale uprchlých — 30.

Vyšetřování se protáhlo zajisté opět vlivem ohledův všelijakých. Byl tu ještě napořád Mannsfeld, jehožto vojáci často až na míli ku Praze odvážili se. Jmenován jsa polním maršálkem koruny české od Fridricha falckého z Hollandska, kojil se všelijakými nadějemi. Tušiti můžeme, s jakými asi city pohlíželi všichni ti u nás, kdož se ničeho dobrého nenadáli od budoucnosti, k němu a k markraběti Krňovskému, který maje okolo sebe 8000 mužův ve Slezsku sem a tam táhl odepíraje císaři poslušnost a snaže se vzkřísiti věc, která byla na dobro jinak již ztracena. S divnými asi city naslouchánо zprávám z Uher, kde se napořád ještě bránil Betlen Gábor maje u sebe hraběte Matyáše Thurna, s nímž hodlal proraziti do Moravy a vztýčiti v ní znovu prapor odboje. Bylať to samá bludná světélka.

Ku konci máje byl císař největšího strachu v Čechách již zbaven, neboť Mannsfeld odtáhl tenkráte do Falce — a naše vlast přestala býti na ten čas jevištěm války. Nyní se mohla věc uvězněných bez okolkův vyříditi. Však byla výstřední strana katolická při dvoře beztoho již velmi nevrlá, že se tak dlouho nic nedělá a sám papežský nuncius Karel Karaffa přijel v květnu do Prahy, aby se očitě přesvědčil, jak se věci mají a kde to vězí.

Dne 19. června přečteny jsou vězňům ortele a dne 20. na večer — byla právě neděle — svezeni jsou páni, kteří byli na hradě ve vazbě držáni, na staroměstskou radnici, poněvadž krvavá exekuce ustanovena byla na pondělek ráno. Ve třech rozdílných vězeních, silnými vartami opatřených, seděli tu — v jednom vězení sami urození pánové. V druhém vězení drženi zase rytíři. Na třetím místě byli měšťané; někteří zůstali ještě v novoměstské radnici ve vězení a byli teprv ráno v pondělí do radnice staroměstské přiveženi.

Způsob, jak ubohé tyto oběti poslední hodiny života svého před popravou ztrávily a jak šly k popravě, vynucuje ještě dnešního dne soustrast hlubokou a nekonečné obdivení. Zpomínáme si bezděky na nejvzácnější hrdiny starořecké a starořímské a na poslední noc statečných Girondinův. Byla to na staroměstské radnici jakoby poslední schůze starých stavův českých a jejich poslední vlády domácí. Nescházeli tu ani urození pánové, ani stateční rytíři ani opatrní zástupcové královských měst; zastoupeni byli i luteráni i bratří i staří podobojí, ba ani katolíci nemohli v tak vzácném okamžiku scházet — byl z nich přítomen arci jenom jeden: Diviš; obě národnosti, česká i německá, vyslaly sem členy své. Než poněvadž král jejich byl na útěku, proto musil předsedat žalářník a poněvadž jejich nejvyšší generál hrabě Thurn dlel také již za hranicemi a sloužil co generallieutenant sedmihradskému knížeti v Uhrách Betlenu Gaborovi, proto stál popravčí na stráži. Obecný lid v této poslední schůzi stavův našich starocheských zastoupen nebyl, poněvadž nepůsobil o své újmě ani v revolucí. Jednalo se o to, aby poslední zástupcové náboženské svobody v Čechách odbyli si své poslední přijímání pod obojí způso-

bou — na špalku i pod šibenicí; jednalo se o to, aby poslední vláda česká, aby vůdcové stavův staročeských položili své mandáty — do rukou kata a udělali místo vojákům, byrokratům a jezovitům. Naši odstoupili do hrobu s veselou myslí, nevědouce ubozí, že později celý národ půjde také za nimi — *vinou* jejich patrnou, pro kterou vzali tak bídný konec. Než litujeme jich, neboť čehož nedovedli na politickém a válečném jevišti, toho dokázali na své hrozné cestě k smrti. Historie starého, slavného a statečného národa českého uložila se s nimi do rakve skončivši na popravišti a skonala důstojně. Vznešená idea náboženské svobody vykrvácela se u nás, ale tak, že křesťanská láska slavila s ní svůj nejvelkolepější ač bohužel doposud jediný triumf: v bratrské zajisté svornosti podstoupili smrt i Němci i Češi neznajíce vůči nové idei světové sobecké řevnivosti národní. Direktoři českého povstání obhájili dobrou pověst jmena českého alespoň ve dnech 20. a 21. června. Byl to poslední důstojně-smutný výjev v krvavé tragedii českého národa, poslední správná manifestace jeho zástupcův a vlády a poslední děj velkolepě úžasný v historii naší, která odtud na dvě stě let pro náš národ uzavřela se. Vše to vykonalo se ve vězení a před katem — a veškeré potomstvo může být spokojeno. A ku podivu: popravou na staroměstské radnici zahájilo se v husitských válkách první povstání pro náboženskou svobodu a popravou před toutéž radnicí ukončilo se druhé pro tutéž ideu vznešenou — tam vítězně a tuto beznadějně . . .

Vizme, jak nešťastníci večeřeli. „Když rathouzský hospodář (žalářník), že čas večeře jest, zvěstoval, oni jeden na druhého pohlédajíc řekli, žeť jim sic té večeře potřeba již není, avšak pro

společné se potěšení nepohrdnou tím poseděním. Tu jeden ubrus prostíral, druhý talíře rozkládal, jiný vodu k umývání rukou připravoval, jiný před stolem modlitbu zříkav krmě rozděloval, jiný vzpomínal, že to již na zemi poslední večeře, zítra s Krystem v království nebeském že stoliti budou ... Jeden však z nich, doktor Haunšild, ode všeho jídla a pití se zdržel řka: dosti rozkošně posavad ten červů pytel (ukázav na břich) krmen býval: nechť již má dosti.“

Celou noc trávili písněmi, modlitbami, rozmlouváním pobožným a napomínáním společným, aby byli při popravě statečni zanechajíce potomkům dobrého příkladu. Jedna pouze věc ztrpčovala jim poslední chvíle. Ačkoliv měli nešťastníci kněze u sebe české i německé protestantské, kteří chodili neustále z jednoho oddělení do druhého těšíce je společně a rozjímajíce s nimi: obtěžovali je přece dva jezovité s kapucíny chodíc celou noc po radnici od jedněch k druhým sem a tam a pokoušejíce se o jejich převrácení k víře katolické. Nepořídili ovšem ničehož nic.

Nešťastníci odpočinuli si málo — ležíce jeden na zemi, na stole jiný a jiný na lůžku. Jsouce srdnaté a dobré mysli učinili tak, ne jako by je sen přemáhal, ale prý „aby schopnější hlavu k smrti po ránu měli.“

Když se rozednívalo, vstali u veselém prozpěvování. Umyvše všickni tváře bílé košile brali a jiné šaty, tak jakoby na ples měli jíti. Starý pán Kaplíř bera bílou košili kmentovou pravil k svým soudruhům: „Hleďte, nyní na sebe beru své svadební roucho.“ Dalit si vesměs límce u kabátů odřezati, aby jim — na lešení — nic na překážce nebylo.

Byla to děsná chvíle — a nebe samo posta-

ralo se, aby posledním zástupcům staročeských stavův před smrtí jejich zvěstována byla budoucnost. Na obloze nad matičkou Prahou, hlavou nešťastného království českého, ukázaly se dvě duhy na ten spůsob, že byla jedna v podobě kříže přes druhou položena. Nešťastníci viděli v tom jenom znamení, že „Bůh nenechá toho bez pomsty“, než toho netušili, že znamená duha — hrozné křižování národa . . . dlouhé jeho muky a . . . konečné jeho z mrtvých vzkříšení po smutných, skoro beznadějných dvou stech let. Nešťastníci netušili, jaké rány nastanou národu a bylo to štěstí, neboť by „poslední Staročechové“ zoufale byli rozloučili se s tímto bídným světem.

Duha zmizela a — dělo na hradě pražském zahřmělo: byla pátá hodina ranní, určena k tomu, aby komisaři krvavou práci svou započali.

Poprava vykonala se na lešení — theatrum zvaném — které stálo před samou radnicí z té strany k trhu rybnému, že se na ně z něho rovnou nohou jíti mohlo. Bylo černým suknem pokryto a nad dlážděním 4 lokte vyvýšeno, majíc 22 krocejův na šíř a 22 na dýl. Na lešení posadili se soudcové a na altáně při radnici usedl úřad staroměstský a rychtáři císařští všech tří měst pražských. Rychtářové pak městští tři chodili sem i tam z lešení do radnice a povolávali osob zejmena, jak kdo po kom na theatrum ku popravě své vycházeti měl. A kdykoliv přišli, vyptáváno se jich, jak se předchůdcové drželi a posilňováno se v předsevzetí, aby se jmenu českému od nikoho nestala hanba. A nestala se!

Nejprvnější vyšel z radnice na lešení Joachim Ondřej Šlik, hrabě z Posauna a Lokte, spisovatel druhé apologie. Byl se utekl do Lužice k své sestře, ale tam ho protestantský kurfirst saský — ač v mla-

dosti svého dobře zasloužilého hofmistra — zajal a vydal. Slunce právě vycházelo, kdy vstoupil s veselým obličejem na lešení . . . Byl sťat a pak mu ruka uťata. Zatím přistoupivše k tělu na sukně ležícímu šest mužův, též černým suknem zakuklených, snesli je dolů schůdky pod lešení.

Po něm následoval Václav z Budova, stařec již 74letý, president apelace, nejznamenitější muž v revoluci, hlava českých bratří, muž výmluvný, učený a obratný spisovatel. Po vítězství císařském vyprovodil rodinu svou z Prahy, sám se pak, že byl strážcem koruny, aby nebylo mysleno, že ji opustil, zase navrátil. Šel na lešení statečně pohlazuje sobě i hlavu i dlouhou šedivou bradu a modle se k bohu za vlast, za církev a za své nepřátele. Historie ho poctila jmenem „posledního Čecha.“

Třetí byl Kryštof Harant pán z Bezdružic a z Polžic, který si vzpomněl i na sedláky vzkázav své choti, aby s nimi nakládala mírněji, robot jim nepřivětšovala, ale raději chudé fedrovala a jim platy a roboty odpouštěla. S ním ulehl do hrobu poslední demokratický šlechtic staročeský.

Pak přišla řada na Kašpara Kaplíře ze Sulevic a pohled naň vynutil i císařským soudcům hojné slzy z očí. Čtyrem císařům byl sloužil a často Boha prosil, aby mohl sejíti z tohoto světa. Služebníci musili jej podporovati — byl již 86 let stár — kterýž se napořád modlil: „Můj Bože, posilň mne, abych neupadl a ve smích nepřátelům nebyl.“ Na uložené místo když přišel, velmi těžce klekl a prosil kata — i kat byl protestant; kata katolíka nebylo lze najít — aby si pospíšil, prvé než by mu od mdloby padnouti se přihodilo.

Následovali: Prokop Dvořecký z Olbramovic, Fridrich z Bílé, Jindřich Otta z Losu, Diviš Čer-

ním z Chudenic — katolík a jako Pilát v kredě, jen že nepřál jezovitům — Vilém Konecchlumský 70 letý stařec, Bohuslav z Michalovic, Valentín Kochan a Tobiáš Štefek. Janu Sixtovi z Ottersdorfu byl na lešení — na přímluvu kanovníka Plateise, jeho sestry syna — život darován.

A když již 11 neb 12 osob bylo sťato a ještě jich vždy více vycházelo, řeklo samo tovaryšstvo katovo: „Což pak té krve není ještě dosti?“

Slavnému rektoru university doktoru v lékařství, anatomu a spisovateli Janu Jessenskému (Němci) vyřezán nejprvé jazyk z úst, pak hlava sťata a tělo hozeno do pytle, načež po dokonání celé popravy pod šibenicí na čtvrti rozsekáno a na čtyry koly po ulicích zavěšeno bylo.

Následovali: Kryštof Kobr, Jan Šultys, Maxmilian Hošťálek.

Jan Kutnauer radní starého města pražského a jeho otčim Šimeon byli oběšeni na břevně z okna radnice vystrčeného vedle sebe. Po smrti dotýkala se ústa obou, jako by se líbali, což sobě nepřátelé v smích obrátili. Pro Nathanaele Vodňanského zřízena zvláštní šibenice v prostřed náměstí, což on nemile nesa pravil maje zraky na Kutnauera i Sušického obráceny: „O moji milí tovaryši, líto mi je, že od Vás odloučen býti mám.“

Pak byli opět sťati: Jiřík Haunšild, Leonhard Ryppel — oba Němci — Václav Maštěrovský, Jindřich Kozel, Ondřej Kocour, Jiří Řečický, Michal Vitman a Šimon Vokáč.

Jak mistr popravní koho z nich sťal, tak hned osoby k tomu zřízené počtu šest, jsouce v černých kuklách zastřené, tělo to i s hlavou do sukna, na němž klečel každý, zaobalili a dolů pod lešení snesli. Zatím nové sukno pokaždé se jim prostíralo ode dvou osob zakuklených, tak že

žádný z odsouzených předchůdce svého odpraveného neviděl kromě těch, jižto byli oběšeni.

Toto odpravení osob těchto mečem vykonalo se od jednoho a téhož kata skoro ve 4 hodinách a to meči čtyřmi; prvním odpravil jich 11, druhým pět, ostatními dvěma osm.

Na to hlav dvanácte, totiž Šlikovu s rukou v ústa položenou, Budovcovu, Kaplířovu, Dvořeckého z Bílé, Ottovu, Michalcovu s rukou na hlavu položenou, Kochánovu, Štefkovu, Kobrovu, Jesseniovu s kusem jazyka, Haunšildovu též s rukou na hlavu vstavenou na věž mostskou proti jezovitům s strany jedné k východu slunce do Staré Prahy patřící šest a s strany druhé na západ k Malé Straně též šest kat vnesl a to vše železnými pruty neb klamry dobře, aby žádná dolů nespadla, opatřil.

Tak skončili vůdcové „posledních Staročechův!“ Tak skonala poslední vláda česká národní!

Nešťastníci byli vesměs mužové pokročilého věku, nejmladší z nich purkmistr staroměstský Jan Kutnauer měl 40 let věku svého a deset z nich mělo stáří 700 let. Byli to vesměs členové nejvznešenějších rodin šlechty a měšťanstva, nejvyšší hodnostáři aneb jinak okrasy vědy a obyvatelstva.

Věk tehdejší byl věkem surovým, který leccos snesl — než exekuce pražská naplnila přece všecky okolní státy úžasem a hrůzou.

Druhých dnův potom vykonány jsou pokuty nad ostatními, kteří nebyli odsouzeni k smrti. Jedni jsou na věčné časy uvrženi do žalářův jako Vilím Popel z Lobkovic, Jan Vostrovec atd. Rozveženi jsou po Čechách, po Moravě, ba i po Uhrách. Kdo nám popíše jejich muka, jejich trápení a jejich bídný konec?

Jiní jsou na čas „až do další resoluce císa-

řovy“ ponecháni v žalářích, jiní konečné vymrskáni metlami po městě a pak vypovědíni z království. Jmena uteklých přibita jsou na šibenici rukou katovou.

Statky všech odsouzených zabaveny a skonfiskovány jsou — odhadnutím zjevilo se, že obnášely cenu 5,374.449 kop míšenských. Císař obdaroval jimi dílem své vojenské hejtmany a dvořeníny, jak domácí tak i cizozemce. Vlachy, Španěly, Němce, kteří se teď vesměs začali hrnout do země na „pajt“ — dílem kněze zvláště jezovity. Mezi obdarovanými nescházel ovšem ani Albrecht z Valdštýna: byl t proti svému národu vládě prokázal velmi dobré služby . . .

Jak to bude dále? Či byla onou hroznou popravou pražskou věc již odbyta? Aneb budou snad další ještě pokuty následovat? A koho ještě zastihnou? — Takové a podobné otázky dával si každý člověk v našem království českém tehdejšího času.

Veškeré obyvatelstvo protestantské trnulo u velikém strachu. Aby se potěšilo, roznešena jest pověst po zemi, že již přišel aneb co nejdříve přijíti má jakýsi „generální pardon“, t. j. veřejná milost a odpuštění všem, vymíně prý některé málo osoby, ježto onde a onde v žaláři se nalezaly aneb ještě do něho brátí by se měly.

Ubohý národe! Těš se nadějí, abys byl opět na čas v smutnou bezpečnost uspán. Těš a posilňuj se, budeš míti sil zapotřebí . . .

A zase objevilo se na politickém nebi slibné světélko, které ukazovati se zdálo k tomu, že snad stav věcí v Čechách nějaký jiný obrat vezme. Betlén Gábor spojil se s lidem markraběte Krňov-

ského a maje při sobě Matyáše z Turnu, vtrhl ku konci září do Moravy v čele 50.000 m.

Proti němu vyslán jest Albrecht z Valdštýna. Ačkoliv neměl více než 20.000 m., tož přece odhodlaností svou a vojenským důvtipem zvítězil u Kroměříže tak skvěle dne 18. října 1621, že Betlén Gábor uzavřel v Mikulově s císařem mír. Bylo po naději — hvězda ukázala se bludičkou a Valdštýn zlým geniem národa našeho. Vláda mohla zase učiniti v Čechách — nový krok a novou zasaditi národu našemu ránu. Však byla již kněžská strana katolická velice nevrlá, že ze opět tak dlouho ničehož nic nestalo. K žádosti papežského nuncia rozmnožena jest posádka pražská dvěma pluky, které sem z Uher přitáhly.

Vítězství toto Valdštýnovo nad Betlénem Gáborem využitkováno na ten spůsob, že se všichni evangeličtí (protestanští) kněží čeští vypověděli z Prahy a pak i z ostatních královských měst; musili vesměs do vyhnanství pod ztrátou hrdla, kterýmžto trestem pohroženo i oněm, kdož by je tajně přechovávali. Protestantští kněží německé národnosti ponecháni jsou ještě v zemi; obyvatelstvu pak protestantskému nesáhlo se tolikéž ještě na svědomí.

Nastal rok 1622.

Mír se mohl nyní obecný zjednati, když by byl Ferdinand II. Fridrichovi falckému jeho dědičné země ponechal. Radilo k tomu i opatrné Španělsko, ale že chtěl císař zastavené Maximilianovi bavorskému Horní Rakousy nazpět dostati a potom se i na Fridrichovi falckém pořádně vymstíti a — při jídle roste apetit — také v německé říši pokusit se o „promovírování katolického náboženství“ — proto odňal Fridrichovi falckému země jeho

vlastní a udělil je Maximiliánovi bavorskému, povýšiv jej zároveň na důstojenství kurfirstské.

Přirozený toho byl následek, že se Fridricha falckého ujali mnozí: zejmena hrabě Mannsfeld, Kristián vévoda halberstadtský a markrabě Fridrich baden-durlašský, kteří vesměs v Německu četná sebrali pole k obraně zemí Fridrichových. Proti nim vytáhl Tilly s ligistickým vojskem.

V Čechách se musilo proto počkati, až jak věci v Německu dopadnou. Když však bylo již jisto, že Tilly řečené obrance Fridrichovy úplně potlačí, tu teprv k nové veliké ráně u nás přistoupeno . . .

Dlouho očekávaný „generalní pardon" vyšel konečně; byl dne 4. května r. 1622 veřejně publikován.

Podobného „generalního pardonu" svět dotud neviděl a i později až na naše dny nikde nic podobného nestalo se. Bylať pak tato všeobecná milost druhu zvláštního a sumy této. Oznámilo se, že sice všichni, kdož „ohavné rebellii" proti císaři účastni se učinili, statky, čest i hrdla svá jsou propadli, nicméně že chce Jeho Velebnost císařská všechněm, co se cti a hrdel dotýče, učiniti milost, kdyžby v šesti nedělích každý ze šlechty před místodržícím Karlem knížetem z Lichtenštejna v Praze a královští měšťané před úřadem svým konšelským postavili se a všichni k vině své písemně přiznali, čím proti J. M. C. se prohřešili a za odpuštění žádali. Kdož prý koli se nepostaví, že na sebe vinu uražení Velebnosti císařské vztáhne a kdo prý se ke všemu, z čehož by obviněn býti *mohl* nepřizná, že tolikéž všecku při ztratí.

I přihlašovali se tedy šlechticové a měšťané, kteří poslední také „pro snadší rozvržení a ukládání na ně pokut peněžitých i pošacování statku

svého všeho a všelijakého nemovitého špecifikovati musili.“

Však revoluce česká strhla ve svůj proud veškerý stát český davši si fakticky novou zákonitou formu vládní regimentem nejprvé stavovským a potom i královským za Bedřicha falckého. Tomuto regimentu musil každý obyvatel českého státu, který nevyjel ze země, přes dvě leta a pět měsícův poslušen býti. I katolíci musili poslouchati, kteří ovšem potají v různém spojení stáli s vídenskou vládou a všelijakými venkovskými orgány jejími. Kdož mohl proto nejsa katolíkem říci o sobě, že se ničím proti Jeho Velebnosti císařské neprohřešil? A nemusila-li čerstvá ještě upomínka na krvavé popravy z roku právě minulého, nemusila-li ta věčná nejistota, to věčné pohrožování obyvatele poháněti k přiznání viny u mnohých snad celkem nepodstatné anebo alespoň mnohem větší, nežli v pravdě bylo? Či se nemusilo přirozeně tak dít při výhrůžce, že bude s každým zle, kdo se nepřizná ke všemu, z čehož by obviněn býti mohl? Či nebylo tím spůsobem všelikým udavačům bídným, kteří tenkráte jako houby na všech stranách vylézali, otevřeno nekonečné pole bezuzdné podlosti? Či neradila za takovýchto poměrův soudná opatrnost, aby každý raději více než méně na sebe řekl a vyhnul se takto vším udajům tajných donašečův?

Přiznalo se tedy 728 osob panského a rytířského stavu — a komisaři si dali ihned práci, aby jejich počet rozmnožili těmi, kdož se nepřihlásili majíce za to, že se v revoluci ničím neprohřešili. Byla to veškerá šlechta protestantská a — vyjma malou hrstku „zachovalých“ — veškeří skoro rodové šlechtičtí staročeští vůbec. Obdrželi sice ujištění, že jim císař život a čest daruje a

toliko na statcích že je trestati míní. Dle toho pobráni jsou některým všichni statkové, jiným polovice, třetina neb jiná část jmění, tak že cena všech statkův pobraných a za fatku pak prodaných počítala se na 40 milionův zlatých. Nepohnalo se tenkráte jenom sto šlechticův.

Patrno, kam se směřovalo. Chtělať se ústavnost vyvrátit a země celá později zkatoličit a k tomu bylo zapotřebí, aby šlechta svolila a nejen nepřekážela v protireformací, nýbrž ji i fedrovala. Poněvadž však byla dosavadní šlechta protestantská, proto se musila nejdříve potlačit na ten způsob, že se jí odňali statky, čímž většinou byla zároveň i ze sněmův vypuzena; na kolik pak ještě zůstala stavovskou, byla důkladně ožebračena i neschopna k vydatnému odporu všelijakému.

Od příchodu Čecha nezasáhla žádná rána tak hluboce v život našeho národa jako tato, kterou se dvojnásobný cíl postihl — stará, domácí šlechta přišla na žebrotu a byla pro národ ztracena; na její místo dostala se cizí a zároveň katolická šlechta, která, na kolik byla cizí, nevznikla z národa a nesplynula s ním také nikdy a na kolik byla katolická domácí, neváží si ústavnosti a vyšších zájmův národních stavíc víru nade všecko. Národní staročeská šlechta počala zanikati — r. 1627 dodal jí poslední ránu — a většinou cizácká šlechta zaujala její místo. Tím spůsobem ztratil náš národ dva nejdůležitější a nejvyšší stavy své, jichž zaměnili cizincové. Poněvadž však vykonávali stavové až do r. 1848 výhradně všechna politická práva, byl toho všeho následek, že se odtud ústavnost i národnost za cizí šlechty napořád kazila a potlačovala, až konečně absolutismus opanoval pole a němčina vytiskla slavnou řeč naši do zákoutí selských rodin neuvědomělých a porobených.

Postupováno s výsledkem „generalního pardonu“ bezohledně, poněvadž se věc beztoho týkala stavův protestantských. Osobní mstě otvíralo se zde bezkonečné pole a i lakotě osob u dvora v přízni stojících a laskominy majících na tu neb onu ves, na ten neb onen dům, na to neb ono panství. Sám Vilém Slavata, jejž stavové r. 1618 s oken nejvyšší kanceláře shodili, dosvědčuje, že z lakoty úřadníkův mnozí nevinně o své statky přišli. S tím se úplně shoduje zpráva od jinud pocházející, že komisaři často oněm, kdo že žádnou měrou ničím vinni nejsou, prokázal, říkali: že ač nemá hříchů skutečných, poněvadž však nakažen je kacířstvím (a bohatstvím), nemůže z pokuty vyňat býti. A Komenský vypravuje, že „i mrtví obsíláni byli jako pan Mikuláš Bukovský z Hustiřan, již před dvěma lety pohřbený a někteří po mnoho let nemocní a na lůžku ležící, ano i ti, kdož dávno před tím o zrak přišedše proviniti se nemohli, když toliko jména jejich ve dskách našli a vědělo se o nich, že statky mají. Z jakýchž byl pan Petr Skopek z Otradovic na Bělehradě a pan Jan Charvat na Bělošicích, kterýmž v obeslání to se za vinu dalo, že jsou v tažení stavů pod Vídeň přítomní byli a do císařských oken stříleli, z nichž však tento na deset let před tím zrak byl ztratil, onen na osm let šlakem poražený leže z lůžka sebou hýbati nemohl.“ . . . Mnohý byl zdánlivě při díle svého jmění zůstaven; v skutku vzalo se mu vše a dal se mu úpis na ten který díl, za nějž měl u komory (u císařské kasy) pohledávat peníze, ale zaplacen pak nebyl. Rozumí se, že pokuta nejen na panství nýbrž i na domy vztahovala se, které měli stavové v městech zejmena v Praze.

Ti pak, kdož tenkráte z protestantských sta-

vův o své jmění přišli, nemohli blahořečit ani zemřelým soudruhům svým: i těm zajisté, kdo v revoluci odebrali se na onen svět a měli v ní podíl, pobrány jsou statky recte jejich vdovám, sirotkům a přátelům; že se tolikéž stalo uprchlíkům a rodinám odpravených neb již odsouzených, pravilo se již na svém místě.

My si nyní ani s nejbujnější fantazií nedovedeme utvořit pojem o tom, jak se téhož času v Čechách dálo. Neboť toho nebylo ještě nikdy ve světě, aby celé království jedno přišlo na buben. My pochopujeme, že se může desíti i stu lidí odnít majetek, ale nepochopujeme, že by se celá zem mohla vlastníkům odníti — a půda tenkráte patřila buď králi anebo stavům: královským městům a šlechtě. Skoro veškerá tedy půda v naší vlasti přišla na buben, což jde i odtud na jevo, že se vlastně v revoluci nezúčastnilo jenom 60 osob ze šlechty.

I na královská města vztahovala se tato persekuce, která s malými výminkami — jenom Plzeň a Budějovice zůstaly v revoluci císaři věrnými — ztratila veliký díl svých statkův, ať ničehož nedíme o pokutách, jimiž jednotliví měšťané pro účastenství ve válce postiženi byli: musilit jednotlivci po 100, 200, 1000, 2- 3- 6000 atd. na pokutách platiti. Ví se to ještě dnešního dne mezi národem naším.

Představme si osud tehdejších stavův, kteří z větší části o svůj majetek přišli. Dnes boháči — a zejtra stěhovali se do měst, najímajíce v nich byty, jiní u přátel katolických — s jakými asi city? — o obydlí se doprošujíce, ba bylo i takových, kteří zrovna u těch, kteří jsou jejich statky koupili, do služeb mezi čeleď vstupovali. Bylo i takých, kdož odňaté sobě statky na nově koupili —

bláhoví: a přece neušli svému konečnému osudu, (1627) jakož níže povíme.

Něco z odňatých statkův dáno kněžím, větší díl přišel pod kladivo. Veřejné mínění ovšem vtisklo již napřed každému kupci na čelo pečeť kletby, kdo by se ke koupi přihlásil. A přece nalezlo se kupcův i mezi domácími, než většinou se přihlásili cizozemští dobrodruhové, Španělové, Nizozemci, Vlaši, Škotové a Němci, kteří viděli nyní, že v Čechách pravá „Kalifornie“ se nalezá, kde za laciný peníz možno se stát boháčem. A poněvadž vláda potřebovala peněz a statky musily se ihned rozprodati v příčině té, aby co možná nejdříve nové statkářstvo se u nás usadilo a další plány vládní provésti se mohly: proto dávány jsou statky za fatku. Šťastný, kdo byl při vládní přízni, kdo měl ve Vídni u dvora mocných příznivcův: ten dal za statky právě jenom to, co sám dáti chtěl — anebo to jen slíbil a přátelé se postarali, aby se mu to poznenáhla odpustilo. Rozumělo se samo sebou, že se musil zvláštní ohled bráti na osoby o císaře velmi velice zasloužilé, kterým se kupní cena již proto velmi nízce postavila — a nejvíce byli ovšem zasloužilými generálové císařští z revoluce české. Nikdo tolik, jako Albrecht z Valdštýna.

Proň nastaly nyní pravé žně. Onť v revoluci ze svého vlastního jmění vydržoval pluk, on sloužil císaři již před revolucí, v ní a i po ní; on naposledy i Betléna Gábora u Kroměříže porazil a k míru přinutil. Byltě beztoho náramně již bohat a mohl také více než kdokoliv jiný kupovat dílem za hotové a dílem i tak, že se vykázal, mnoho-li má peněz za císařem vydav jich v revoluci na válku a i po ní. A byl s nejmocnějšími dvěma rodinami spřízněn, jichž hlasy ve státní radě cí-

sařské největší měly vliv. Přihlásil-li se co kupec, pak měl přednost přede všemi jinými kupci.

Valdštýn se přihlásil. Byloť pak najednou 642 panství v Čechách skonfiskováno, z nichž přivedl na sebe asi desátý díl: 68. Nejdříve již za českého povstání koupiv r. 1619 od českých direktorů za 2000 kop statky u Trutnova, mající cenu 40.000 kop, pak v roce 1621, když zakoupil panství po panu Berkovi z Dubé, uprchlém po bělohorské bitvě, na to koupiv panství friedlandské a liberecké po Krištofovi z Redernu, pánu německém, který v bitvě bělohorské v našich stál řadách a musil pak uprchnouti. Dal za tato dvé panství 150.000 zl., ačkoliv mělo pouze liberecké panství 11.000 jiter panské a tolikéž selské půdy. Obdržel je co dědičné léno a zároveň se mu dovolilo, aby i jiná panství svá s tímto friedlandským a libereckým sloučiti mohl; spojilť pak během času s nimi celkem 63 panství, kteréžto ohromný komplex později na *vévodství* friedlandské povýšen byl. Celkem vzrostla kupní cena asi na 3 miliony, které tak měl zaplatiti, aby dal jeden milion vojsku, druhý věřitelům, kteří měli na jeho statcích z předešlých dob peníze a třetí aby měl po ruce pro císaře. O zaplacení věřitelů mnoho se Valdštýn nestaral. Přes polovici peněz vůbec snad na hotovosti ani nesložil.

Vedle Valdštýna zakoupila nejvíce statkův (19) pobožná paní Polyxena z Lobkovic, choť nejvyššího kancléře, Heřman Černín z Chudenic, jenž bojoval na Bílé Hoře proti našim (9), kníže Eggenberk (8), hrabě Martinic a Michna: oba po 7.

Císaři se záhy podala zpráva o tom, jak se v Čechách s konfiskovanými statky hospodařilo a i Karel z Lichtenštejna a především Slavata — který odtud naň zanevřel — byli s počínáním

Valdštýnovým na nejvýše nespokojeni. Ti, kdož odhadovali statky, byli většinou podplaceni a o Valdštýnovi, Michnovi a Martinicovi tvrdilo se výslovně, že i statky vdov a sirotků na se potahovali za fatku, tak že mnohdy nedali za ně víc, nežli co stálo obilí na polích a dobytek v chlívech. Rozumí se, že zejmena Valdštýnovi dobře o císaři zasloužilému a nejvyššímu ubytovateli v Čechách, který rozkládal vojsko po zemi a určoval rekvisice i kontribuce — na své statky ovšem vojáky nekladl — a byl příbuzen s nejpřednějšími důvěrníky císařovými, nikdo v cestu vkročiti se neopovážil. On sám ohledův nebral pražádných. Co mu bylo po šlechtě, kterouž opovrhoval, nazývaje ji ještě později „přihlouplými českými Janky“, co po národě, jemuž se odcizil a co po veřejném mínění, kteréhož co voják neválil si? Kdo zajisté bojoval jako on proti svým vlastním krajanům, ten snadno se odhodlá bráti také jejich majetek. Však Valdštýn nezastal se ani svých vlastních přátel — devět Valdštýnů ztratilo po bitvě bělohorské v Čechách i na Moravě statky své; ba on jich ani neušetřil; však ještě r. 1628 připravil 4 své nezletilé strýce Valdštýnské o panství miletinské.

Byla to kořist, na které lpěla kletba. Stalť se nyní Valdštýn ovšem tím nejbohatším pánem nejen v Čechách, nýbrž i ve veškerém nynějším státě rakousko-uherském; roční jeho příjmy byly na onen čas ohromné.

České statky jeho v komplexu pozdějšího vévodství friedlandského ležely nejvíce na severovýchodě od Adersbachu přes Jičín, Bělou a Doksy — zšíří 6—8 mil, obsahujíce přes 60 □ mil. Mimo to měl i jinde v Čechách roztrkaná ještě některá

panství, tolikéž i v Lužici a zvláště na Moravě; tuto po své první velmi bohaté manželce.

Ferdinand II. neměl nic proti tomuto zakupování-se Valdštýnovu smýšleje, že ho sluší odměniti, tolikéž si v něm bezpečného přívrž ence v jedva pokořených Čechách získati a pojistiti si jeho velice platné služby též pro budoucnost. Takéť jej ku konci roku 1623 povýšil do stavu knížecího.

Toho všeho dosáhl Valdštýn, že se národu zpronevěřil, že byl katolík a že sloužil proti své vlasti císaři. Stalť se nejšťastnějším velmožem svého času — ale toto štěstí jeho nebylo a nemohlo být požehnaným. Císař ho tituloval „újcem“ a on sám sebe „z Boží milosti knížetem friedlandským a vladařem domu Valdštýnova.“

V roce 1622 byl pověstný „generální pardon“ — lucus a non lucendo — u nás v Čechách proveden. Staročeští stavové připraveni jsou z většího dílu o všecky statky a přestali býti tudíž stavy. Nová šlechta cizozemská vstoupila na jejich místo.

Brzo potom ukázalo se zas nové světélko slibné na politické obloze, které poukazovalo k tomu, že snad v Čechách vezme řada neslýchaných utrpení nějaký nadějný konec. Ti, kdož přišli o své jmění a onino, kdož trvali posud v smrtelném strachu, že snad i jich nějaké nové rány zastihnou, obraceli své uslzené zraky k němu.

Česká emigrace a Betlén byli opět v plné činnosti proti císaři.

Po bělohorské bitvě uprchli s Fridrichem mnozí vůdcové českého povstání, páni, rytíři i měšťané, jako hrabě Matyáš z Thurnu, Bohuslav

Berka z Dubé, Václav Vilém z Roupova, Petr ze Švambeka, Linhart Kolonna z Felzu, Jan Albrecht Smiřický, Oldřich z Vchynic a z Tetova, Oldřich z Gerštorfu, Václav z Bubna atd., jichž počet později i jinými velmoži českými rozmnožen byl jako na př. markrabětem Krňovským, který po bitvě kroměřížské k Betlénovi Gáborovi uprchl. Utvořila se tím spůsobem za hranicemi česká emigrace, jejížto řady se následkem hrozných proměn a útiskův v Čechách neustále množily. Někteří šli za Fridrichem do Hagu, jiní vstoupili v různých zemích do cizích služeb vojenských. Všichni pak neměli jiného úmyslu, nežli s cizí pomocí pokusit se o vydobytí Čech. V tom ohledě působili všichni, kde kdo mohl, aby císaři nových nepřátel zjednali. Poměrně snad nejvíce hrabě Matyáš z Thurnu, který se považoval za hlavu všech protestantův v českém státě. Byl se utekl k sedmihradskému knížeti do Uher, Betlénovi Gáborovi, u něhož sloužil co generallieutenant ve vojště maje napořád věci české na mysli. První jeho naděj — a naděj protestantův českých — ve válku Betlénovu s císařem roku 1621 rozplynula se v nivec.

Hrabě Matyáš Thurn nezoufal, poněvadž dobře věděl, že Betlén Gábor, nebyv vlastně ani přemožen, dlouhého pokoje nesnese. Co třetí vstoupil po Mikulovském míru mezi ně markrabě Krňovský — horlivý protestant a nepodajný nepřítel císařův. Hodlali s pomocí Turkův válku s císařem obnoviti, v kterémžto ohledě odebral se starý Thurn do Cařihradu, aby vymohl pomoc tureckou Betlénovi Gáborovi. Vyslanci: anglický, holandský a benátský ho statně podporovali. Mannsfeld měl ze severního Německa vpadnouti do Slezska a do Moravy Betlén Gábor sám s Thurnem majícím za to,

že se země, jakmile do ní vpadnou, co jeden muž pozdvihne. Spoléháno se i na povstání v Čechách. V listech rozšiřováno, že Betlén neustane dříve od války, dokud rakouské země nedosáhnou náboženské svobody a uprchlí Čechové nenavrátí se k svým statkům a úřadům. „Betlén Gábor — hlásalo se — chce posvícení držet v Praze.“ Takto započala válka v říjnu r. 1623.

S pomocí tureckou a s penězi hollandskými vpadl Betlén Gábor asi s 80.000 do Uher a odtud do Moravy a do Rakous. Čety jeho turecké dojížděly až k Olomouci, Brnu a Vídni. V Praze panoval náramný strach: na Hradčanech i na Vyšehradě zřizovány šance i různá jiná opevňování; protestantům odňaty jsou zbraně. A proti němu nemohl císař více než 9000 vojákův vyslati. Celé Čechy byly u vytržení, kde beztoho předešlá konfiskace celý národ byla rozechvěla.

Při císařském vojště, jehožto hlavním vůdcem byl Karaffa de Montenegro, nalezal se i Albrecht z Valdštýna. Pro slabost zavřel se Karaffa v pevném táboře u Hodonína, jejž Betlen oblehal. Ale boj nebyl ani tentokráte sveden. Od zahraničných přátel nedostal Betlén pomoci, Turci ho nechtěli poslouchat, zima se přibližovala, lživá se roznesla zpráva, že prý Tilly je se 40.000 muži na cestě — a proto uzavřeno 20. listop. příměří, které bylo napořád prodlužováno a nebylo Betlénovi nikterak na újmu, až do r. 1624, kdy uzavřel se mír. Naděj české emigrace na návrat do vlasti a našich doma na lepší obrat ukázala se být zase marnou.

Ku konci r. 1623 byl tedy císař zase již následkem příměří s Betlénem ve svých zemích bezpečen. Mohlo se proto na novou ránu v Če-

chách pomysliti, kteráž zasazena jest teprv v srpnu roku 1624.

Od května r. 1622 až do srpna 1624 uplynula dvě leta a tři měsíce počínajíc od publikací „generálního pardonu“. Nová šlechta byla se již pořádně na svých cizích majetcích usadila a upevnila a stará mezi obecným lidem většinou již — jsouc na žebrotě — ztratila. S Betlénem Gáborem byl pokoj — a císař doma úplně zase bezpečen. Takéť se již císař zbavil velké starosti zapsav knrfirstu saskému obě Lužice, kterých mu byl dotud jenom zástavou ponechával; odstoupiv je nyní nepotřeboval více ohledů naň bráti žádných, aby snad co protestant neujímal se protestantů v Čechách. Čas byl proto právě příhodný, aby se zase nová rána národu našemu českému zasadila, která dříve, dokud bylo staročeské šlechty, nemohla se podniknout, poněvadž by vládu nebyla podporovala.

V měsíci srpnu r. 1624 prohlášen nový mandát v Čechách, kterýmž se vypovídalo v šesti nedělích všecko knéžstvo nekatolické vůbec z celé země a nařizovala tak zvaná reformace katolicka (obrácení lidu na katolickou víru) po městech i vesnicích. *Na šlechtu se mandát nevztahoval.*

Teď tedy přišla řada na sám národ: doposud zajisté jenom šlechta a královská města byla z politických ohledův stíhána. Nyní přistoupeno radikálně k *náboženské* otázce, o kterou doposud jenom na tolik zavadilo se, že se vyhnali protestanští kazatelé vesměs z Prahy a na mnoze i z ostatních královských měst. Avšak myslela-li si vláda, že posavadními ranami bude národ úplně i přestrašen i duševně a hmotně zkažen a že reformace katolická snadno se provede, zmýlila se velice. Nehledě k tomu, že je to ta nejkrutější věc, chtít brát bližnímu jeho víru — a odnímat

mu přístup do království nebeského, jakož má ubohý za to, což ovšem jenom s tím největším násilím postihnouti se dá: vynikal náš lid toho času tak velikou ještě houževnatostí založenou na solidnosti mravní, tak velikou nepoddajností vyplývající z vnitřního přesvědčení, že se musil celý aparát vládní, sesílen vojáky a jezovity použít, nežli se alespoň povrchní jakýsi výsledek docílil. A nešlo to pojednou, nýbrž v poměrně velmi dlouhém čase: celá leta 1624, 1625, 1626, 1627 a 1628 (ba ještě i r. 1629 a 1630) měla s ním vláda obrovskou práci. Byl v něm ještě staročeský duch ryzí, který druhdy s prospěchem celé Evropě opříti se dovedl: než v právě minulé revoluci neuměli ho stavové zužitkovat. Řečená leta byla pro náš národ ta nejděsnější, jichž od příchodu praotcův do této vlasti zakusil — a ještě hroznější ho očekávala!

Pět let celkem potřebovalo se, aby česká zem stala se alespoň na oko katolickou. Předběžné byly k tomu práce, že se vyhnalo všechno nekatolické kněžstvo z Čech. Všechny kostely v zemi odevzdány jsou pod správu kněží katolických, ač musili z největší části z ciziny povoláváni býti a počet jejich na dlouhý čas nepostačoval, pročež dvěma, třem, čtyrem ba i desíti a dvanácti farám představen byl farář jeden. Nejvíce z *Polska* pro podobnost jazyka přivolávali se lidé — mniši na mnoze velmi rozpustilí, leniví a nemravní. Poněvadž však mnozí kněží domácí protestantští po skrýších a jeskyních tajili se, k nimž do hor a lesů obyvatelstvo docházelo, prohlášena jest pokuta (ztracení hrdla a statku) na přechovavače ba i na ty, kdož by vědouce o skrytých kněžích neoznámili jich; udavačům slíbena mzda padesáte stříbrných.

Předběžná byla také práce, že se již dříve staročeské šlechtě pobraly statky. Neboť vedle ní a na její místo usadila se v zemi cizí šlechta a bylo-li poddanství již dříve trapné, přešlo nyní v úplnou porobu. Nová šlechta neměla citu pro lid, ba viděla v něm jenom materiál k svému obohacení a spasení; k spasení na tolik, na kolik jej měla přinutit ke katolictví; ohledův, jak se samo sebou rozumí, nebrala pražádných — nenávidělať lid, protože jí byl cizí, protože byl český, protože byl kacířský a protože v jeho středu nemohla mít pokojného svědomí. Ve spolku s touto šlechtou a s cizím většinou duchovenstvem jala se vláda pomocí vojska („dragonád“) prováděti v zemi katolickou reformací.

Předběžná byla tolikéž práce, že se v městech osadily rady pouhými katolíky: tu kde jich naprosto nebylo: bráno „Vlachy, Němce a Čechy převrhelce, marnotratce, bezectné pancharty, kejklíře, hudce, komediantníky, svodníky, že někteří ani abecedy neuměli, bez nábytkův, bez domů a bez svědomí.“

Katolická reformace podnikla se na ten spůsob, že se vydal mandát tohoto obsahu. Žádnému, kdož by se nestal katolíkem, nemělo se povolit právo městské, žádný katolík neměl provozovati řemesla neb městské jakékoliv živnosti. Nekatolíci, a to bylo skoro veškeré obyvatelstvo, nesměli se křtít, nesměli se oddávat aniž pochovávat. Pod pokutami nařízeno svěcení svátkův (10 zl.), zachovávání postův (též 10 zl.), chodění na mši (4 zl.). Testamenty nekatolíkův prohlášeny jsou za neplatné, ba i „chudí, kteříby ve špitálích k víře katolické do všech svatých r. 1624 neobrátili se, takoví ať žádní napotom tam trpíni nejsou ani jiní se nepřijímají.“

Vizme, jak se pak vlastní protireformace prováděla.

V Praze chodila komise dům od domu examinujíc všechny osoby, hospodáře a hospodyně, pacholky a děvky i všecky podruhy, aby vyznali: 1. zdali jsou rození již katolíci, aneb 2. zdali se jimi teprv před tím stali, aneb 3. zdali jimi stát se připovídají a 4. zdali chtí zůstati zatvrzelými. A vzdor všem nátiskům nedal se větší díl obyvatelstva oblomiti, proto jsou pro zastrašení ostatních z města a z království českého vypovědíni nejdříve čtyři z nejváženějších měšťanů, potom jiných více po 50, 70 i po 100.

Do jiných královských měst vysláni jsou komisaři s vojskem — byli pak ti komisaři z největší části plnomocníci neb generálové. A ti to popadli po vojensku. Přitáhnuv takový dobrodruh spustlý a bezohledný, jemuž týrání obyvatelstva stalo se již tou největší radostí, do některého města, dal brány zavřít, krámy, sklepy a špižírny po všech domech zapečetit, tak že nesměl nikdo nic kupovat ani prodávat. Na to jsou měšťané na radnici jeden po druhém svoláni, kde na nich nastupováno těmi nejděsnějšími pohrůžkami. Bázlivější slibovali, že se chtí stát katolíky, kteří pak nechtěli — a byla všude hojnost „božích bojovníkův“ — do žalářův jsou uvrženi a po domích jejich rozsázeni jsou vojáci s tím výslovným dovolením, aby směli dělati, co chtí. Jaké jsou tu prostopášnosti se ženami i dcerami, jaká nevole i nezbednost s nábytkem a potravou, jaké vydírání peněz páchano: nepotřebuje se dokládat. Však to nemohlo dlouho trvat a ženy i děti i přátelé i čeládka běžely k žaláři prosíce hospodáře, muže i otce s pláčem a křikem, aby jich vysvobozeno — to jest, aby se stali katolíky.

Marná byla prosba mnohých ubohých, aby jich raději usmrceno nežli proti svědomí k jiné víře nuceno. Odpovídáno: že císař nechce krve; bylať zajisté pražská exekuce krvavá velmi trapný dojem v celé Evropě spůsobila, tak že odtud nekrvavým spůsobem „procedírováno“.

Ti nešťastníci, kteří do žalářův jsou uvrženi pro strach druhým, zakoušeli hrozných muk, neboť v těch věcech byli vojenští velitelé — páni komisaři — velmi vynalezavi. Do záchodův jich zavíráno, ba i do komínův anebo mužské i ženské dohromady, anebo do tak těsného místa, že ani volně státi neřkuli seděti a ležeti nemohli. A nepouštěno jich ani za nejnevyhnutelnější příčinou ven — ostatek si čtenář snadno domyslí. A byli-li vzdor tomu zatvrzelí, dáváno jim jenom dvakráte za týden jíst a pít — trochet chleba i vody.

Tímto spůsobem musilo se ovšem obyvatelstvo znenáhla alespoň na oko obrátit na katolickou víru: vydržováním v ojákův po 20—30 mušketýřích, hladem a smradem a i bitím. Obrácení pak vydávali zápisy: „že dobrovolně a rádi uposlechli vrchnost.“ Mnozí utekli, aby se tomu všemu vyhnuli. Div-li, že v Lysé, když přišla zpráva, že se vojsko vyslané blíží k městu, zapálili měšťané sami domy své a odebrali se do vyhnanství, každý s tím co mohl odnesti. Stěhovali-li se již od Bělohorské bitvy jednotlivci buď dobrovolně anebo z přinucení z vlasti, dálo se od r. 1624 stěhování napořád v silnějších rozměrech.

Bylo-li takto v městech královských, což teprv vystál ubohý selský lid! O jeho obrácení staraly se ovšem starší i novější vrchnosti katolické samy na svých panstvích dle své libosti — rekvirujíce dle potřeby i vojsko — bitím, zavíráním, mocným honěním do kostelův a štvaním jich psy. Šťastní

poddaní, kteří ještě měli nějakého ožebračeného pána protestantského! Div-li, že se tu i onde lid opřel — ze zoufalosti. V kraji kouřimském a opět ve hradeckém vzbouřili se sedláci proti vrchnostem a kněžím katolickým; několik zámků vypálili a vyloupili, avšak přemoženi jsou vojskem a pokoj zaveden věšením, stínáním, kolem lámáním, řezáním nosů a uší, a jinými pokutami ohavnými.

Celá se země naplnila strastmi a svízelemi nevyslovitelnými. Až tu ubohým předkům našim zase nová naděj na obrat věcí vyskytla se. Ze všech posavadních nadějí ta největší.

Zase se jednalo — jako před Bělohorskou bitvou — o otázce české a o záležitosti bývalého krále našeho Fridricha falckého v koncertě evropských mocností.

K českému národu obracely se zase sympatie všeobecné, které na čas byly poutuchly. Katoličtí nepřátelé Habsburkovcův jsouce vyděšeni neslýchanými prospěchy jejich po bitvě Bělohorské litovali, že se dříve neujímáno Čechův a protestanté považovali násilné potlačování protestantství u nás — v této kolébce jeho — za společné neštěstí a za společnou škodu. Emigrace česká se hýbala, kteréž jižjiž i saský dvůr v příčině nejnovější persekuce u nás vřelé účastenství jeviti počínal.

Podobně bylo i s Fridrichem falckým. Že přijal českou korunu, spůsobilo nespokojenost. Proto jej zůstaveno na holičkách a nikdo proň nehnul se, když mu odnímáno českých zemí. Když mu však císař vzal také kurfirství a jeho vlastní falcké země a přenesl je na vévodu bavorského, tu se ihned pozdvihly proň obecné sympatie a povstali i obrancové — Mannsfeld, Kristyán halber-

stadský a markrabě baden-durlašský, kteří brannou rukou jali se hájiti jeho země. Jejich porážka od Tillyho spůsobila novou válku v Německu, neboť Tilly vtrhl pronásleduje jich se svým vojskem katolicko-ligistickým do severních Němec, kdežto ihned jal se protestanty potlačovat. V takovýchto poměrech nastala pilná potřeba, aby se brannou mocí ohroženému protestantství v Němcích a ohrožené rovnováze politické ve střední Evropě ku pomoci přiskočilo.

O tu věc vyjednáváno skoro mezi všemi dvory evropskými od Londýna až do Cařihradu. Proti císaři zdvihl se silný spolek mocnářův evropských. Úmluva stala se tato.

Anglicko, Francouzsko i Hollandsko daly peníze *dánskému* králi, jejž protestanté v severních Němcích povolali nyní ku pomoci. Anglicko kromě toho — vládlť tam již syn Jakubův Karel I., který si předsevzal svého švakra Fridricha falckého vydatně hájiti — povolalo Mannsfelda i Krystyána Halberstadtského do Anglicka a opatřilo zde oba penězi a vojskem ku podpoře dánského krále. I sedmihradský kníže Betlén Gábor byl získán proti císaři a Turci dali mu povolení k válce přislíbivše pomoc. V tom čase měl švédský král Gustav Adolf válku v Polště a měl tolikéž úmysl po přemožení Polákův vpadnouti do českých zemí.

Prozatím měla se válka vésti v severním Německu a v Rakousku, kde hlavně počítáno na vpád Betléna Gábora do českých zemí. Heslo bylo: pomoci Fridrichu falckému k jeho dědictví v Němcích a obnoviti v českých zemích stav věcí, jaký zde byl před Bělohorskou bitvou: zjednati totiž emigrací návrat a statky a spůsobiti náboženské svobodě u nás opět volný průchod.

Dvě věci byly jasné: že totiž Tilly s ligi-

stickým vojskem bude mít co dělat v severním Německu a potom že se bude musit císař sám bránit ve svých rakouských zemích nemaje nyní naděje na pomoc ze strany ligy ba ani na pomoc ze strany Španělska, které toho času již bylo ve válce s Hollandskem. Avšak ta hrstka císařského vojska, která byla v Uhřích a v českých zemích, nikterak nepostačovala. Bylo zapotřebí veliké armády nové. Než jak ji sehnat? Scházelo peněz. Rakouské země byly na dobro vyssáty a hmotně zkaženy.

Tu přijel Albrecht z Valdštýna do Vídně na jaře r. 1625 a nabídl se, že armádu císaři na své vlastní útraty sežene a v poli vydrží. Doposud vydržoval pro císaře jenom jeden pluk. Armáda měla mít 15.000 m. pěchoty a 5000 jezdců. Chtěl s ní jít, kam by se poručilo: buď do Uher anebo do Italie anebo do Němec. Ve Vídni byli u vyjevení.

Valdštýn byl bohat, byl ctižádostiv, měl vojenského ducha a toužil po nových kořistech. Získal-li již hájením císařských zájmův tolik toho v Čechách, čehož mohl se ještě nadíti v sousedním Německu velikém, kde v případě zdárného výsledku tolikéž veliké konfiskace nastávaly — a v Německu nedaly se pouze jen panství nýbrž hned celé státy protestantské skonfiskovat? Valdštýn si přispíšil, aby mu neušla sláva a veliká kořist. Slyšíme, že se ve Vídni dlouho rozmýšleli, měli-li by svoliti k návrhu jeho, který byl nový a mohl se stát lehko nebezpečným. Než nebylo pomoci: Valdštýn prohlášen za vrchního velitele císařského vojska a dáno mu povolení, aby armádu si naverboval. Byl to rozhodný okamžik v dějinách Evropy.

Doposud byla činnost Valdštýna podřízeného

způsobu, neboť vystupoval vždy jen vedle jiných vůdcův hlavních. Nyní postavil se pro císaře v čelo armády samostatné co její vrchní velitel a i co její pán, který ji sehnal a vydržoval. Jeho postavení bylo zvláštního způsobu. Byl ovšem císařským generálem a i vojsko bylo jmíno za císařské, ale Valdštýn sloužil dobrovolně, vydržoval vojsko sám a sám a na jeho útraty bylo také naverbováno. Tím způsobem vystoupil na dějiště světové co poloviční potentát a poloviční c. k. generál. Na něho a na jeho vojsko musil mít císař přirozeně jenom velmi obmezený vliv. Valdštýn se stal odtud jednou z hlavních osob, k němuž až do jeho zavraždění osud střední Evropy byl podstatně připoután.

V jeho životě nastala nová doba.

III.

Vojenské jméno Valdštýnovo, pověst o něm co o nesmírném boháči a vyhlídka na skvělý „pajt“ v Německu (dle příkladu v Čechách) přilákaly pod jeho prapory sílu všelikého mužstva. Neobmezovalť se na rakouské poddané ani na katolíky, což hned od samého počátku výstřední straně katolické nebylo po vůli; byltť mu vítán každý voják bez rozdílu národnosti a víry. Lidu, který trpěl následkem neustálé války ukrutnou nouzi a týráním vojska v zoufalost byl uveden, nalezalo se všude dost. Proto se k němu hrnuli dobrodruhové a zoufalci ze všech zemí i z protestantského Německa, z Italie a ze Španělska; z Polska se dostavili kozáci, z uherských zemí hraničáři, ba odtud přišli i cikáni.

Vojsko se naverbovalo tímto způsobem. Valdštýn dostal od císaře jistý počet patentův, splno-

mocňujících jej k najímání vojska. On pak je zase rozdal mezi osoby takové, které byly volny vstoupiti co plukovníci do armády. Kteříž zase naverbovali mužstvo ze špekulace; učinili to ovšem na své útraty, ozbrojivše je tolikéž na svůj vlastní groš. Tak jako se nyní stavby berou v arendu, najímaly se tenkráte ze špekulace pluky. Sprostí se přihlásili v naději — neboť o tom, aby se jim vyplácel jakýsi řádný žold, nemohlo být ani řeči: císař peněz neměl a jmění Valdštýnovo na to také nevystačovalo — že se budou mít v Německu dobře a že si při tom také něco nahrabou; důstojníci a plukovníci vynaložili své jmění v důvěře, že si to desateronásobně nahradí na ubohém obyvatelstvu, zač jim ovšem sám Valdštýn zaručil se, že jim vynaložené peníze nahraženy budou. Tenkráte se vojsko všude na tento způsob najímalo.

Odtud se pochopí tehdejší hrozné řádění vojska ve válce. Nedostávajíc žoldu, živilo se vydíráním a sloužíc z nouze a ze špekulace, plundrovalo i kradlo a páchalo ta nejhroznější ukrutenství, aby na ubohém lidu vynutilo peníze. Neustálá válka je konečně tak zdivočila, že pak již i ze svévole hubilo lid a země — nebyli to pak již ani lupičové nýbrž divoké bestie. Rozumí se, že nešanovali ani přátel ani nepřátel; však sami Valdštýnovi vojáci plundrovali vlastní jeho statky. Jaká to byla verbež, vidí se odtud, že chtě táhnouti (r. 1633) do Lužice, vzkázal dříve obyvatelstvu sám Valdštýn, aby si dobytek odstranilo, sic že mu ho jeho vojáci jistotně odejmou a pokradou. O věc, pro kterou se vedla válka, tací vojáci nestarali se, nýbrž jen o řádný „pajt“ — proto bylo tolik protestantův u císařských a obráceně i katolíkův u protestantských vůdcův.

Valdštýn měl hlavní stan svůj v Chebu, kde

se celý měsíc zdržoval; dne 23. září vytáhl odtud do Německa.

Divná-li to hra osudu! Před dvěma sty lety vyrojily se z Čech pluky „božích bojovníkův“ Husitských, aby zbraněmi v rukou přinutily Němce k uznání svobody náboženské v Čechách, a nyní vytáhla z naší vlasti císařská armáda s císařským generálem v čele, aby tam potlačila náboženskou svobodu a dobře se majíc obohatila se.

Byla to první rakouská armáda kompletní, která svou návštěvou poctila říši — a ještě nyní po 200 letech zpomíná si na ni národ německý; byl to první císařský generál rakouský, který ji vedl: vzor všech pozdějších generálův rakouských odtud až na naše dny. Před armádou táhly roty cikánův a cikánek — jako avantgarda — v tlupách po 10 a 15 osobách; muži i ženy na koních a dobře ozbrojeni.

S jakými asi city pohlíželi naši na vojsko Valdštýnovo hrnoucí se ve spůsobě kobylek do Německa? A s jakou asi předtuchou očekávali je protestanté němečtí? Mohliť tenkráte velmi slušně pitomství své vyznati, neboť kdyby svého času nebyli našich zůstavili na holičkách, mohli nyní býti prosti hrozné návštěvy císařských.

Valdštýn chtěl ovšem vojsko své nějak uspořádat, aby se země nepustošila, příbytky nepálily, lidé se nevyháněli do lesův, žeň na polích nekazila a obyvatelé neplundrovali. Měšťané a sedláci měli se zachránit vedle vojákův. V těch věcech byl nemilosrdně přísný a kdo se postihl při plundrování, zahoupal se jistotně ihned na šibenici. Než jeho systém měl přece opačné jen následky, poněvadž ani on neuměl posouditi, co může lid snésti a co nemůže — rozpisované jím kontribuce byly příliš vysoké a dávky pro vojáky k jejich vy-

držení určené tolikéž přepjaté — a poněvadž mohl kontrolovati právě jen pluky pod jeho bezprostřednima očima stojící. Plukovníci ve vzdálí dělali, co chtěli a loupili tak dobře jakož i sprostí; byloť konečně nemožno bez pořádného žoldu udržeti kázeň. Ponenáhlu, jakož níže vypíše se, vedla ho sama politika k tomu, aby naschvál německou říši rekvisicemi a kontribucemi ožebračil. Maje jednak prospěch svůj vždy na zřeteli, neobracel přece kontribucí k svému vlastnímu obohacení.

Sumou: císařská armáda pouštěla všudy hrůzu a rozlévala se po cestě, kudy táhla, jako lavína vzrůstajíc každým dnem napořád (ku konci války až na 100.000 m.). Úplně zřízena ještě nebyla, když s ní vytáhl Valdštýn, poněvadž nebylo lze — pro úplné vysílení Čech — u nás s ní dlouho posečkati. Vydržovala se — vydíráním — sama.

Valdštýn se s ní rozložil v Halberstadtsku a Magdebursku. Tohoto prvního roku 1625 nestalo se na bojišti nic rozhodného.

V roce 1626 stály v Německu obě strany proti sobě na ten spůsob, že byl dánský král Krystyán na Labi a Veseře; pod ním komandoval zvláštní houfy Jan Arnošt výmarský, tolikéž Krystyán halberstadtský a v levo v Braniborsku hrabě Mannsfeld. Všeho protestantského vojska bylo asi 60.000. Naproti nim stáli Tilly a Valdštýn majíce dohromady 70.000 m.

Dánský král namířil na Tillyho, Valdštýna chtěl Mannsfeld zaměstnávati. Mezi tím měl dle úmluvy udeřit s tureckou pomocí Betlén Gábor do Moravy a do Čech; spoleháno se na povstání v českých zemích. Pravdě se velice podobá, že

by jediné vítězství protestantův bylo v našich vlastech veliké věci spůsobilo.

Nejdříve srazili se Mannsfeld a Valdštýn u Dessavy na Labi — v dubnu; šest hodin trval krvavý boj, až konečně Mannsfeld přece prohrál. Však si brzo ztrátu novým verbováním v Braniborsku nahradil, načež se svým lidem obrátil se do Slezska. Valdštýn musil rychle za ním, aby překazil povstání v českých zemích. Kdyby bylo stavovské vojsko slezské na Mannsfelda udeřilo, jejž také Valdštýnští jezdcové pronásledovali, bylo by bývalo po něm veta, avšak nikdo se nehnul; Slezané čekali tak dobře jako naši na první výsledek zdárný v tomto boji, aby se pozdvihli. Proto nejen že Mannsfeld Slezskem šťastně protáhl, nýbrž ještě se zde značně sesílil. Zanechav tu silné posádky, které veškeré Slezsko opanovaly, ubíral se dále do Uher. Na Moravě se to jižjiž hýbalo a v Čechách se právě tenkráte na mnohých místech zřejmý odpor začal klásti reformujícím komisím katolickým. Vše záviselo od průběhu války v horních Uhřích, kam se Mannsfeld k Betlénu Gáborovi — a za ním Valdštýn — odebral.

„Nebojím se ani Betléna, ani Mannsfelda ani Turkův," pravil tenkráte Valdštýn, „ač vidím, že se budu muset se všemi prát." Stálo to Mannsfelda namahání, aby se s Betlénem spojil, avšak vyvedl to přece. Osm tisíc vyhladovělých vojínův jeho rozmnožilo vojsko Betlénovo, k němuž přirazilo nyní i 18.000 Turkův.

A zase se nestalo nic. Maďaři byli na císařské i Betlénově straně a kdykoliv se stala srážka, nechtěli proti sobě bojovati, ba císařští Maďaři nechtěli ani s Turky se potýkat. Byl v tom veliký rozum: katoličtí Maďaři nepřáli protestant-

skému Betlénovi, ale před upevněním císařova panství v Uhrách měli ještě větší rešpekt — a Betlénovci také. Vedle toho vypukla následkem nedostatku potravy ve Valdštýnově vojsku morová nákaza, která mu polovici vojska pohubila (asi prý 15 000 vojákův). Přesvědčil se, že by na těchto stranách málo pořídil a bystrý duch jeho uhodl ihned, že se válka rozhodne v Německu.

Však měl i Betlén různé svízele. V Cařihradě nebyl úmysl, aby se podporováním Betléna pravá válka s císařem způsobila, ale škodit, kde se to zrovna dalo, chtělo se mu přece. Vůdce turecký obdržel dle toho rozkazy. Kromě toho byli Turci zvykli, státi v poli jenom do sv. Demetria, proto když ten den nastal, chtěli domů a Betlén musil dát do nich sekat, aby se nerozutíkali. Toho sice dovedl, že zůstali, ale přesvědčil se, že se nemůže více na ně spolehnout.

Sumou: na obou stranách zjevila se vůle, aby se válka skončila. V prosinci uzavřen mír v Levoči. Betlén slíbil, německé vojsko, které s Mannsfeldem k němu přitáhlo, propustiti a od svých spojencův se odděliti.

Betlén nic nezískal a císař si mohl gratulovat. Neboť že věci takto v Uhrách dopadly, zamezilo se povstání v českých zemích. Zásluhu toho měl Valdštýn. Slezsko se arci ztratilo.

A mezi tím co Valdštýn stíhal Mannsfelda ve Slezsku, porazil Tilly dánského krále u Luttera. Valdštýnovi jezdci, kteří byli u Tillyho, rozhodli bitvu. Dánský král byl přinucen obmezit se na obranu.

Tak se rozplývala jedna naděj v zdar protestantské věci za druhou. Kromě toho umřeli tohoto roku tři hlavní sloupové a zástupcové německých a českých protestantův, kteří dotud neu-

naveně odpírali císaři: Krystyán halberstadtský, Jan Arnošt vévoda výmarský a Mannsfeld. Tento nedaleko Splita.

Mannsfeld byl své houfce dílem rozpustil, dílem do Slezska odeslal a sám se pustil přes Uhry a Turecko do Dalmácie, chtě odtud do Italie, aby Benátčany přemluvil k válce s císařem na příští rok. V Bosně blíže hranic dalmatských zastihla ho v jisté vesnici smrt. Vida svou poslední hodinku, chtěl umřít co voják. Dada se skvěle přistrojiti a kord si připnouti počkal si na smrt stoje a o dva služebníky se podpíraje. Bylať to veliká ztráta pro protestanty: neboť jeho vynalezavost, neunavenost a smělost byla bezpříkladná. Před Valdštýnem považoval se za nejznámějšího dobrodruha, jsa ve všem všudy jeho předchůdcem. Byl malé postavy, zaječích pysků, hrbatý a škaredý: harém holek všelijakých provázel ho vždy na jeho polních taženích. Ač byl ve svých záměrech nehrubě šťasten, měl přece obecný kredit ve světě co šikovný vojevůdce. Byl nepochybně katolík. Bez něho nechtěli se Benátčané k ničemu dát pohnout.

O něco později r. 1629 umřel i Betlén Gábor, sedmihradský kníže a pán v hořejších Uhrách, — několikráte slibná hvězda našich protestantův: za povstání i po něm. Císaři se jeho smrtí nad míru ulehčilo, neboť tak vytrvalého, obezřelého a k boji vždy připraveného nepřítele nebylo jako právě jeho. Protestantem byl z celého přesvědčení a Maďaři ho ctí podnes s neskonalým nadšením. Dokud byl živ, byly české země plny naděje, poněvadž držel ruku neustále na jílci meče, vždy jsa hotov tasiti jej pro víru a k svému vlastnímu prospěchu.

Proti Valdštýnovi začala se zdvihat opozice. V Rakousku a v Němcích.

Z Uher přitáhl Valdštýn na zimu do Moravy a do Čech, kde jeho vojsko rozložilo se; on sám usídlil se v Praze připravuje se k novému tažení polnímu. Divoké hordy jeho rozlily se jako povodeň po obou zemích a řádily dle svého spůsobu. Dálo se tak ovšem i dříve, ale dokud se to týkalo jenom protestantův, mlčelo se. Než nyní byli i páni katoličtí hrozně postiženi: zejmena ti, kteří Valdštýnovi nepřáli jako Karel z Lichtenštejna, který ztratil ve Slezsku svá vévodství opavské a krňovské — na Mannsfeldovy houfce — a jemuž nyní i česká jeho panství Valdštýnovci dokonale zpustošili. On, jenž persekuce nad protestanty v dobrém zdraví u nás provozoval, utrápil se teď nad tím. I Slavatovo panství košumberské bylo zkaženo a Slavata u vyjevení naříkal: Deus misereatur nostri! Také na Moravě vedlo se kardinálovi Ditrichstejnovi podobně. A v skutku řádění vojska bylo hrůzyplné. Moravští stavové prosili „pro milosrdenství boží se skloněnými koleny a horkými slzami, aby císař uslyšel jejich nejponíženější nářek a bědování a učinil přítrž požárům, plundrování, loupežím a nekřesťanskému vraždění, prznění ženských a pustošení země.“ Naříkáno na Valdštýna.

Ve Vídni byli i jinak velmi mrzuti, že Valdštýn neporazil Mannsfelda ani Betléna Gábora a výstřední strana katolická neměla k němu vůbec důvěry, poněvadž nebyl fanatikem; protestanté v jeho vojště byli jí trnem v očích. Z Německa tolikéž přicházely samé jen nářky a stížnosti na předešlé řádění Valdštýnova vojska a na nynější hospodaření čet jeho tam zůstavených. Valdštýn mluvil již tenkrát o tom, že se poděkuje. Aby se to nestalo, vyslán

byl k němu přední ministr kníže Eggenberg. Sešli se v Bruku na Litavě dne 25. listopadu 1626.

Valdštýn rozložil ministrovi své plány. Císař prý má skoro všechna evropská knížata proti sobě a nemůže brát ze svých vyssátých zemí dědičných prostředky k pokračování ve válce; proto mu jich musí Německo dát. K obraně své má císař zapotřebí, aby udržoval ve středním Německu četné a silné vojsko, které se nesmí vydávat v nebezpečí velikými bitvami. Dobývat se s ním tam nesmí ničehož, sice by plukovníci — nejvíce protestanté — neposlechli. Ale kdyby 70.000 mužův leželo tam několik let, prosili by nepřátelé sami o mír a císař by své nejvyšší důstojenství co hlava křesťanská přivedl opět k platnosti. Mezitím by také dědičné země se zotavily.

Podařil-li se tento plán, pak se stal císař neobmezeným pánem i v Německu, pak se Německo na grunt zkazilo a pak vzala i náboženská svoboda tam za své. Eggenberg byl srozuměn. Valdštýn zůstal. A ve Vídni měli z něho a jeho plánův takovou radost, že ho — v lednu 1627 — jmenovali „vévodou Friedlandským.“ S úmyslem tedy, aby ožebračením Německa způsobil tam císaři neobmezenou vládu, chystal se Valdštýn k polnímu tažení na nejblíže příští rok 1627.

Vojenské operace musily se r. 1627 vésti na dvou stranách: ve Slezsku a v severním Německu. Slezsko zaujali předešlého roku Mannsfeldovci a k nim tam přitáhli různí houfové dánští, škotští ba i houfové českých emigrantů. Byl zde i starý Thurn, který mezitím do dánské služby vstoupil. Do Slezska musil proto Valdštýn nejdříve, poněvadž odtud stále ohrožovala se Morava i Čechy.

Nastala řada krutých půtek — a Valdštýn vyhrál. Za dva měsíce bylo celé Slezsko opět opanováno. Za to však, že se Slezané přidali k dánskému králi, zakusila země nyní stejný osud, jenž potkal již dříve Čechy a Moravu. Mnozí potrestáni smrtí, konfiskace a peněžité pokuty ukládány a katolictví násilně zaváděno. Odtud se odebral Valdštýn do severního Německa proti dánskému králi, jejž střežil Tilly.

Tilly a Valdštýn spojili se: oba dobyli Holštýn a když se na to Tilly obrátil proti pevným místům v dolních Sasích, zaujal Valdštýn sám Šlesvik a Jütland, tak že dánský král musil se na své ostrovy utéci. Valdštýn stál na výši slávy a moci: byl hrdý a bezohledný. V celém Německu nebylo nepřítele: nyní mohli on i císař pravé zámysly své beze všech okolků provésti. Plán Habsburských nepřátel skončil zase bídně a naši doma i za hranicemi viděli opět naděj svou v lepší obrat věcí hlavně působením Valdštýnovým zmařenou. Stalť se opět zlým geniem národa našeho.

V Čechách mohla nyní vláda posledních ohledů vzdáti se, jichž brala ještě doposud. Cizího zakročení ku prospěchu národa našeho nebylo se na ten čas již báti. Jednalo se o dovršení započatého díla: v politickém a náboženském ohledě. Čas byl příznivý a proto se zasadily národu našemu poslední dvě rány — ty nejkrutější a nejosudnější.

Dne 15. května r. 1627 vydáno jest z vůle panovníkovy „obnovené zřízení zemské“ a dne 31. července — v den sv. Ignáce z Loyoly — prohlášen mandát, jímž se nařídila úplná jednota náboženství v zemi.

Od Bělohorské bitvy vládl císař u nás bez sněmův zcela absolutisticky. Nyní se ústava zase „obnovila," ale jak! Starý dům sice zůstal, než uděláno do něho na všech stranách tu menších onde větších děr: střecha se porouchala, dvéře nalomily, okna roztřískala a do zdí udělaly se skuliny. Tak se vyjímá „obnovené zřízení" Ferdinanda II. naproti starému zřízení zemskému předbělohorskému. Původně bylo přehlídnutí starého zemského zřízení svěřeno některým nejvyšším úředníkům a soudcům českým, avšak jejich práce ač krotká, poněvadž nehověla v plné míře choutkám absolutistickým, položila se stranou, načež se k tomu účelu jiná komise sestavila. Zasedali v ní: Karel kníže z Lichtenštejna, Albrecht z Valdštýna, Petr Stralendorf, místopředseda říšské dvorní rady, Jan Werda z Werdenberka, rakouský podkancléř, Oto z Nostitzů, německý podkancléř v Čechách, dr. Oto Melandr, člen říšské dvorní rady, dr. Konrad Hillebrand, tolikéž člen říšské rady dvorní a dr. Hassoldt, apelační rada v Čechách. Poněvadž Karel z Lichtenštejna i Albrecht z Valdštýna velmi nepravidelně přicházeli do schůzí, měli cizozemci v komisí převahu; konečnou pak redakci vykonal Melander. Uviděvše takto „zkorigované zemské zřízení obnovené," byli čeští katoličtí úřadníci zemští velice překvapeni a nespokojeni. Neboť korektura stala se v přílišné míře ku prospěchu absolutistické moci panovníkovy, jíž se otevřely dvéře do kořán.

Panovník prohlásil trůn za dědičný v mužském i ženském pokolení, odňal veškeré zákonodárství právní stavům, které rozmnožil o stav duchovní učiniv jej prvním, zapověděl stavům jednati o něčem jiném nežli o návrzích vládních, potáhl na sebe — aby mohl cizince dle libosti v zemi usazovati —

udělování práva obyvatelského, zůstavil sobě samému dosazování nejvyšších úředníkův a soudcův, zavedl písemné jednání tajné při soudech a zrušil výslovně náboženskou svobodu nařídiv, aby *nesměl* odtud nikdo být obyvatelem v Čechách, leč by se znal ke katolickému náboženství. K vůli cizé šlechtě zavedena vedle češtiny nyní také němčina do úřadův; během pak času stala se tatáž výhradně panujícím jazykem.

Posavadní náboženské mandáty ušetřily protestantského panského a rytířského stavu, který, na kolik byl ještě staročeský, byl předešlými konfiskacemi velice již ožebračen a dílem i úplně svých stavovských práv zbaven — než bylo ho tu i tam přece ještě. A na kolik ho ještě bylo, mohl se během času vždy nějak zotaviti; takéť poskytoval ubohému lidu protestantskému ochrany. Posavadní reformace katolická nebyla proto také ani mezi obecným lidem ještě provedena. Aby se tyto všeliké věci již jednou dokonale vyřídily, vyslovilo se nyní zřejmě a bez výmínky, že císař žádných obyvatelův v království českém trpěti nemíní, kteří by se s ním nechtěli srovnati ve víře; dánať lhůta šesti měsícův k obrácení se; kdožby ze stavův buď panského, rytířského aneb městského tomu se nepodrobil, měl prodati své statky a vystěhovati se ze země; selskému lidu vyjíti nedovoleno. K provedení tohoto rozkazu sestavena zvláštní komise reformační, v níž byli: arcibiskup pražský kardinál z Harrachu, opat strahovský, Jaroslav Bořita hrabě z Martinic, Fridrich z Talmberka a Krištof Vratislav z Mitrovic. Odvolání-se od té komisí ani k císaři nedopouštělo se — aby mohli komisaři volně všech prostředkův užíti nepotřebujíce se obavati kontroly — jediné lhůta k obrá-

cení neb vyjetí ze země prodloužila se na dalšího půl leta.

Ubozí protestanté! Sedm let snášeli všechna utrpení, sedm let se kojili nadějí, že jim bude popřáno alespoň umříti ve vlasti; marné volání! Byli ožebračeni a měli nyní zříci se víry své anebo opustiti rodnou zem. „Mnozí obrátili se alespoň na oko ku katolickému náboženství; velká část však jak obyvatelstva městského tak i ze stavů vyšších vyprodali se v hoři ze statků svých a opustili zem hledajíce útočiště v protestantských zemích okolních. Počítalo se 158 rodů šlechtických, z nichž nejméně po 4, však také po 12, 20 až i 50 osobách se vystěhovalo; celkem pak bylo 36.000 rodin, které se odebraly do vyhnanství. Města zvláště spustla a schudla tímto vystěhováním, tak že všude domy ve velkém počtu zůstávaly po dlouhý čas prázdny obyvatelův.“

Ubozí exulanti odebrali se do Míšně, do Braniborska, do Lužic, do Slezska, do Prus, Polska i do Uher, ba někteří až do Rus, do Sedmihradské země, do Dánska i do Nízozemska. Ti však, kdož do Slezska a do Lužic ustoupili, nesměli ani tam zůstati. L. 1628 vydán mandát toho smyslu, že vládě nikdy na mysl nepřipadlo, aby Čechové nekatoličtí v přivtělených zemích trpíni býti měli — a proto se ubozí musili znovu stěhovati.

Dnešního dne má se za to, že exulanti (asi 200.000) chybili a vystěhování jejich že spůsobilo úpadek naší národnosti. S druhé strany nelze arci pochybovati, že kdyby se byl na krásně nikdo z Čech nevystěhoval, nebyla by přece třicetiletá válka u nás více zůstavila lidí než 780.000 duší.

Květ národa byl zničen — staročeských stavův nebylo více a země byla zbavena nejuvědomělejšího a nejzámožnějšího obyvatelstva svého. Zůstala

v zemi jenom smeť. Vláda nepotřebovala nižádných ran již více zbytkům národa našeho zasazovati.

Mysl Valdštýnova nesla se k velikým a smělým věcem, kterýchž byl účel, aby se císař, tak jak to bylo ve středním věku, stal zase pánem veškeré Evropy.

Nejdříve chtěl mu neobmezenou moc zjednati v Německu dle spůsobu českého a pak ztroskotati panství Turkův v Evropě. V Albanii se mělo na ně udeřiti a odtud táhnouti k Cařihradu, kde by jej byla loďstva španělské, benátské a papežské podporovala. Za tři leta doufal válku ukončiti.

Náklad vypočetl na 7 mill. tolarův, které chtěl sehnati prodejem statkův, příspěvky plukovníkův a penězi německých knížat i měst (spolehal se, že rádi zaplatí, aby se jeho vojska sprostili). Na ten spůsob doufal 100.000 m. do pole vypraviti.

Co by se vydobylo, mělo se rozděliti mezi ty, kdož by k válce přispěli. Než pod císařem měli budoucí knížata křesťanská v Turecku zůstati na spůsob knížat německých. Papežský nuntius Karaffa schválil papeži tento záměr a papež byl celkem srozuměn.

Chtě císaře nejmocnějším pánem světa učiniti, nezapomněl Valdštýn sám na sebe; on pro svou osobu nemínil jako jiní poddaní zůstat od císaře zcela závislým, nýbrž chtěl se stát poznenáhla samostatným knížetem stojícím pouze pod nejvyšší svrchovaností císařovou. Na spůsob německých knížat.

V příčině jeho zásluh vyhověl císař Ferdinand II. jeho přání povýšiv v lednu 1627 Friedlandské knížetství na dědičné vévodství, které mělo

v hranicích českého království tvořit odtud zvláštní území lenní, nadáno jsouc takovými právy a výsadami, že se stalo novou, české koruně přivtělenou zemí na způsob Moravy a Slezska; Valdštýn byl tam skutečným panovníkem pod lenní svrchovaností českého krále tak asi jako v říši kterýkoliv panovník německý.

Léna, která se nalezala v objemu řečeného vévodství a stála doposud pod císařem, postavena jsou nyní pod vévodu Valdštýna, který měl odtud dosti četné many (šlechtu) pod sebou. Daně přestaly tam býti císařskými a staly se vévodskými; proto dostalo vévodství také svou zvláštní komoru (my bychom řekli finanční ministerstvo). I politická správa a soudnictví přešly nyní v moc Valdštýnovu, který zvláštní si zřídil vévodskou kancelář. Úřadovati v češtině zapověděl. Soudnictví nepodlehalo zemským soudům českým nýbrž bylo tolikéž samostatné; odvolání šla pouze k Valdštýnovi a jenom v málo případech k samému císaři. Politickou správu vedl jmenem v évody „zemský hejtman.“ Hlavním a „sídelním“ městem vévodství byl Jičín, kde byla také vévodská komora a kancelář se zemským hejtmanem. Císař dovolil tolikéž Valdštýnovi zříditi zvláštní biskupství v Jičíně se 4 kanovníky, kteréhož a kteréž měl vévoda sám jmenovati. Pro válku neuskutečnil této myšlénky; pouze proboštství zřídil v Jičíně. Vévodství mělo tolikéž zvláštní dostat sněmy a Valdštýn mnoho se zabýval, aby ústavné sdělal zřízení pro ně: stavův mělo býti tré: přední duchovní s proboštem Jičínským, s převorem valdickým, opaty klášterův, vikáři a děkany, druhý šlechtický z manův a třetí městský, sestávající ze zástupcův měst: Jičína, Friedlanda, České Lípy, Hostinného, Bělé a Liberce. Než ani tento plán nebyl uskutečněn.

Jinak se zabýval Valdštýn neustále organisací tohoto vévodství svého.

Jičín mu ležel obzvláště na srdci. Vymohl si také na císaři, aby tam směl založit universitu maje na mysli, povolat na ni znamenitého nízozemského učence Huga Grotia a německého básníka Opitze; z Modeny chtěl vzít historika. Smrt jeho překazila i tento plán. Za to však tam provedl mnoho staveb, z nichž palác podnes svědčí o jeho nádherné a velikolepé krasochuti, ačkoliv nyní na místě mnohých komnat stojí již jen zahrady. I zde (jako v Praze) měl okázalé konírny a zahrady se vzácnými květinami, vodomety a kletkami, zvěřinec s cizozemskými zvířaty; aleje lípová vedla do letního zámku Valdštýnova. Zde v Jičíně vystavěl kostel podle vzoru chrámu španělského ve sv. Jago di Compostella. Ohromná byla budova jezovitská, v níž dal vychovávati mladíky od jezovitův, původně i panské synky, kteří se však ničemuž nechtěli učiti. Založil zde i nemocnici. Veškeré město mělo být přestavěno a státi se dle jeho úmyslu hlavním městem obchodním pro celé vévodství. Mnoho učinil i pro Liberec.

Souverenita Valdštýnova jevila se také v tom, že měl právo udělovat šlechtictví a razit minci. Razil pak i zlaté peníze, dukáty jednoduché, dvoj-, patero-, desatero-, dvacatero- ba i padesáteronásobné, říšské tolary po jednom a půl zlatém, pětigrošáky a jednoduché groše i krejcary se svou podobiznou. Každý měsíc měla Jičínská mincovna 1000 kusův dukátů odváděti. Prohledaje pak k častým proměnám v Čechách chtěl své potomky asekurovat, aby se jim někdy tak nestalo, jak se stalo stavům našim v r. 1622. Proto si vymohl výsadu toho smyslu, že kdyby některý budoucí pán vévodství Friedlandského dopustil se velezrády,

má sice být na hrdle trestán, ale vévodství aby se nesmělo skonfiskovat — t. j. dědicům odnít.

Tak vida — dokud se konfiskace týkaly jiných, byly Valdštýnovi milé, sebe však a své potomky chtěl před nimi ušetřit.

Netrvalo dlouho a Valdštýn získal druhé vévodství v obvodě českého státu ve Slezsku — zahaňské — téhož ještě roku 1627 za 150.850 zl. Peněz těchto nedal, nýbrž vykázal se účtem, že tolik vynaložil na válečné věci za císaře. I toto vévodství dáno mu v léno za odměnu, že Slezsko císaři získal. A r. 1632 dostal v témž Slezsku ještě i hlohovské knížetství.

Čekala ho však ještě jiná odměna. Byl zajisté hlavně přispěl k zdárnému výsledku dánské války, v kteréž za císaře vydal asi 3 mill. zl. Žádal za to meklenburské vévodství a císař svolil. Proti všem námitkám kurfirstů a jiných knížat vypuzeni jsou z Meklenburska dědiční knížata pro domnělé spolčení s králem dánským a vévodství dáno Valdštýnovi nejdříve zástavou a pak dědičně co knížeti říšskému.

Císařský dvůr chtěl mu vlastně dopřáti dánského trůnu — král se měl odsadit — ale Valdštýn zvolil Meklenburk, „poněvadž se mu viděl být jistějším.“

A zároveň se stal Valdštýn „generálem baltického a oceanského (severního) moře“; měl zajisté říditi brannou moc i na suchu i na vodě. Panství na moři vůkol Německa mělo přejít tolikéž v moc císařovu.

Tak daleko to ještě žádný český šlechtic nepřivedl jako Valdštýn. Vystupoval-li již dříve po knížecku, byla teď nádhera při něm ještě větší. Titulováno jej nyní „Vysostí“, polní jeho ležení zvalo se teď „dvorním“ a družina náležitě roz-

množila se. Když se r. 1630 odebral do Memimgův, aby byl na blízku Řezna, jel před ním jeho kancléř Elz se 120 vybranými koními, 26 šestispřežnými kočáry, mnohými vozy se zavazadly, celkem se 600 koními; Valdštýn sám následoval se 17 šestispřežnými, 26 čtvero- a dvouspřežnými kočáry, se 60 vozy zavazadelními a 150 jezdci. Takovéto družiny (bylo v ní 150 šlechticův vedle 6 knížat) neměl sám císař a závistiví kurfirstové pravili proto výslovně, že vede takový dvůr k obecnému udivení, jaký se nevidí „ani u králův ani u císařův.“ Přirozeno, že bylo každé místo nešťastné, kde se Valdštýn s takovouto družinou svou třebas jenom jeden den pozdržel; denně proň rekvirováno: dva voly, 20 skopcův, 10 ovcí, 4 telata, 1 svině, 8 věder piva, 2 vědra rýnského a 4 francouzského vína atd. Mělať pak jeho družina nepočítaje sluhy a sprosté kočí přes 1000 hlav a vydával na ni měsíčně přes půl páta tisíce zlatých.

Byl na výsluní moci a slávy.

Avšak jemu scházel syn (měl pouze dceru). Proto ustanovil „jako vévoda a kníže svaté Německé říše ve jmenu nejvyššího,“ aby byl jeho dědicem ve veškerých vévodstvích: ve friedlandském, v zahaňském (později i hlohovském) a v meklenburském, jeho strýc Maximilian Valdštýn, druhý syn nejvyššího purkrabího pražského Adama. On a jeho potomci. Valdštýn chtěl založiti dynastii.

Všeliký odpor zdál se být v Německu nemožným — císař a jeho general byli nepřemožitelnými pány. Protestanté viděli se býti císaři na milost i nemilost vydáni.

Prozatím pokračováno ve válce. Poněvadž však Valdštýn neměl lodí, nemohl dánského krále na ostrovy

pronásledovat. Než maje na mysli založení císařské moci námořní v baltickém a severním moři — v nejblíže příštím čase — musil především k tomu přihlídnout, aby se všecka pomořní města na baltickém moři dostala v jeho ruce, která dotud byla ve spolku s dánským králem. Valdštýn a Tilly podnikli především tuto práci a byli celkem šťastni. Jediný Stralsund odporoval.

Bývá tak na mnoze v dějinách lidstva, že když některá věc úplně zdá se být již ztracenou, zvedá se někde v nějakém koutě, kde by toho nikdo neočekával a klade těm, kdož ji potlačují, nepřemožitelnou překážku v cestu. Tak jakoby Prozřetelnost libovala si v tom, že vítězům postupovati dovoluje napořád, až se stanou zpupnými a pak je z nenadání zastavuje hřímavým: „Stůjte, až sem a dál ani krok!“

Protestantství padlo v dědičných zemích rakouských zejména v českém státě; nový jeho obrance dánský král byl přemožen a musil se utéci na své ostrovy. Celé Německo leželo k nohoum císařovým. A když se zdálo býti vítězství již úplné, zastaveny jsou pokroky císařského vojska před jedním jediným městem na nejzazším severu německém — před Stralsundem.

Valdštýn nejsa zvyklý odporu, jal se Stralsund obléhati a kronikáři kladou mu slova v ústa: „A kdyby byl třebas řetězy k nebi přikován, srazím ho dolů.“ Bylo to jediné místo, které prapor protestantský na svých hradbách udržovalo, odhodláno jsouc pevně, nepoddati se.

Dánský i švédský král viděli své panství, které spočívalo na jejich námořní moci baltické, smělými záměry Valdštýnovými velice ohrožené a proto poslali oba vydatnou pomoc Stralsundským.

Následkem toho stalo se dobytí města úplně nemožným, poněvadž scházely Valdštýnovi lodě.

Valdštýn nebyl pouze genialní generál nýbrž i bystrozraký politik. Předvídal, že by snadno mohlo Švédsko — a Gustav Adolf, švédský král, nabízel se k tomu — přidati se k Dánsku za příčinou společného útoku na německé břehy baltické. Aby se to zamezilo, poradil císaři mír s Dánskem. Začalo se o něm v Lubeku vyjednávat — i Švédové chtěli se zúčastnit, čehož však Valdštýn nepřipustil. Jemu běželo o to, aby Dánsko odtrhlo se od Švédska a proto nabídl dánskému králi navrácení Holštýna, Šlesvika a Jutska beze vší náhrady ale pod tou výminkou, aby se nemíchal do německých záležitostí. Dánský král svolil a mír byl uzavřen r. 1629. Tímto však závazkem zůstavil dánský král protestanty v Němcích (a i u nás) úplně na holičkách.

Vítězství císaře bylo úplné a svět byl zvědav, jak ho asi zužitkuje.

Valdštýn nedbal o obnovení a rozšíření katolického náboženství v Německu; v jeho vojště byli tak dobře protestanté jako katolíci ba onino z velikého dílu při nejvyšších místech. Jemu se od prvního počátku o to jednalo, aby mohl císař v Německu vládnouti tak neobmezeně jako ve svých dědičných zemích. On chtěl v tomto směru vítězství využitkovat. Proto rozmnožoval i nyní neustále vojsko své, tak že obnášelo více než 100.000 mužův a rozkládal je po všech zemích knížat německých, neohlížeje se nic na jejich svolení neb nesvolení a vydíral z týchž zemí jejich prostředky k opatření vojska s neslýchaným obtíže-

ním panovníkův i poddaných *); ku konečnému pak provedení zamyšlených převratův ve zřízení říše hleděl především utlačiti a rozptýliti vojsko katolické ligy, poněvadž se mu jednalo o podrobení knížat tak dobře katolických jako i protestantských.

Ani na kurfirsty nedbal: „Není prý jich více zapotřebí; císař prý musí v Německu pánem se stát na takový spůsob, jako jsou králové francouzský i anglický ve svých zemích.“ A když se mluvilo o nastávající volbě císařova syna za německého krále (nástupce), nechtěl o tom ani slyšeti. „Volba prý je zbytečná, synu prý císařovu přísluší nástupnictví dle práva dědičného.“ Valdštýn chtěl v Německu zavésti absolutismus.

Následkem toho utvořila se v Němcích silná opposice proti němu, v jejímž čele stál bavorský kurfirst, který doposud císaři pomáhal proti protestantům, který ale nechtěl dopustiti, aby se ústava v Německu ku prospěchu absolutní moci císařovy potlačila. S ním drželi všichni kurfirstové katoličtí i protestantští. Byli vesměs proti tomu, že udělil císař Valdštýnovi Meklenburk a jali se pracovat horlivě na jeho pádu.

Katolická strana výstřední dolehala na to, aby se vítězství císařských zbraní použilo ku prospěchu náboženství katolického. V tom ohledě žádali katoličtí kurfirstové, aby císař nařídil, že mají pro-

---

*) Sám Valdštýn psal císaři na počátku r. 1629: „Nouze a bída zmáhá se na všech stranách a roste den ke dni. Země, v nichž válku vedeme, jsou na grunt zkaženy; vojáci na Rujaně jedí již kočky a myši a sedláci se vrhají ze zoufalství do moře.“

testanté navrátit všechny původně katolické duchovní statky, jichž se byli zmocnili po roce 1552. Tak na první ránu; později jim chtěli odejmout veškeré statky duchovní. Papežský nuntius pobádal zvláště horlivě k tomu a císař sám byl beztoho úplně náhledův katolicky výstředních: zdar pak, který se v českých zemích po Bělohorské bitvě docílil, vybízel k následování i v Německu. Při jídle roste apetit.

Proto vydán r. 1629 v březnu tak zvaný „restituční edikt“; protestanté měli původně katolické statky duchovní, jichž se zmocnili po r. 1552, navrátit: kalvínům odepřena náboženská svoboda a katolickým pánům přiznáno právo své poddané moci přinutit ku katolické víře anebo je vyhnati. Komise se zřídila, aby „restituční edikt“ byl proveden a Tilly nabídl ihned ochotnou pomoc svou.

Sekera se nasadila na samé kořeny protestantství. Oněch statků totiž bylo nejvíce v severním Německu; kdyby se byly protestantům odňaly a obsadily katolickými kněžími (hodnostáři) a kdyby byli tito na nich násilím zavedli katolické náboženství: pak odzvonilo protestantskému náboženství tak dobře v Němcích jako u nás v Čechách. Protestantský svět německý rozjitřil se na nejvýš následkem toho; mluveno o tom, aby se veškeré obyvatelstvo povolalo proti katolíkům do zbraně: a tak veliká byla mezi nimi rozkvašenost, že byli volni „třebas i čertu v pekle zapsati se, jen kdyby jim pomohl.“

Valdštýn byl ediktem nemile dojat. Byl i on katolík a není pochyby, že by byl převahu katolictví také v Německu rád viděl, ale fanatikem nebyl a nerad pro víru pronásledoval: však bral do vojska také protestanty a měl v Meklenburku samé obyvatelstvo protestantské, jemuž právě při-

slíbil náboženskou svobodu. Když jeho hejtman v Zahani jal se protestanty pronásledovat, odsadil ho ihned. Z Italie přinesl si přesvědčení, že by neměli nikde biskupové být také světskými pány — a v Německu právě byli. Viděl, kterak byl právě tenkráte „restituční edikt“ nejméně na čase, jímž se veškeré protestantstvo — hlavně města — pobouřila. Zlobil se velice, že ve Vídni vždy jen hlavně církevními věcmi se zabývají a on sám byl především vojákem a chtěl vítězství v politických věcech využitkovat.

Netrvalo dlouho a Valdštýn pozoroval, že ztrácí vzdor velikému vojsku svému půdu pod nohama.

A v tom samém čase, co se rozjitřil všechen svět protestantský v Němcích, zdvihala se na všech stranách již i za hranicemi veliká bouře proti císaři.

Francouzsko se opět právem začalo obávat rostoucí moci obou Habsburských linií. Jeho přispěním podařilo se zjednati šestileté příměří mezi Polskem a švédským králem Gustavem Adolfem, který tam válku vedl. Gustav Adolf předsevzal si nyní ujmouti se německých protestantův.

V takovýchto poměrech svolal císař kurfirsty koncem června do Řezna chtě je přiměti, aby zvolili jeho nejstaršího syna za nástupce. Avšak kurfirsti stáli na tom, že se nedají do žádného jednání, dokud císař neodstraní Valdštýna. Příčinu si vzali ze řádění jeho vojska a z jeho úmyslův absolutistických. Kurfirst bavorský na to nejvíce naléhal.

A ku podivu: nežli se císaři ještě takový návrh se vší příkrostí učinil, byl již švédský král Gustav Adolf přistál v Pomoří, aby vstoupil v čelo německých protestantův. Stalo se to 24. června.

Zpráva dostala se do Řezna skoro ještě dříve, nežli o záležitosti Valdštýnově jednati se začalo — neučinila však ani na císaře ani na katolické kurfirsty nižádného dojmu obzvláštního — cítili se!

A teprv okolo polovice srpna odhodlal se císař vyplniti žádost shromážděných v Řezně kurfirstův. Dva nejlepší přátele Valdštýnovi při dvoře, Werdenberg a Questenberg, byli k němu posláni, aby mu vyložili, že císař byl přinucen propustit ho.

Valdštýn byl na to připraven a soudě dle jeho slov snad i tomu povděčen: pravilť zajisté, že je rád, že tímto spůsobem „z velikého labyrintu vybředne“; žádalť jen, aby směl své meklenburské vévodství s tamějším vojskem brániti. Nesvoleno však k tomu — kurfirstové považovali vyhnání meklenburských vévodův za neplatné — a právě to se dotklo Valdštýna nejbolestněji a nejurážlivěji i prohlásil se, že nebude více domu rakouskému sloužit. Odjel do Jičína. Jeho vojsko bylo dílem rozpuštěno dílem postaveno pod vůdcovství Tillyho.

Výstřední stranu katolickou — a i kurfirsty katolické — nemátlo pranic přistání Gustava Adolfa; ba ani přípravy nestaly se zvláštní proti němu, když byl již na německé půdě. Katolická strana měla za to, že se mu povede: „tomuto evangelickému Makabeovi, tomuto domnělému liberatorovi protestantův“, jako Čechům, Mannsfeldovi a Krystyánovi halberstadtskému a jak se nejnověji vedlo dánskému králi. Doufali, že budou s ním brzo hotovi a pak prý běda jeho přívržencům. Těšeno se již napřed na nové konfiskace. „Až porazíme Švédy“, pravil arcibiskup trevirský, „pak musí evangelíci svých pět švestek spakovat; v říši jich trpět nebudeme.“ A císařský rada Stralendorf zvolal: „Jen ať král švédský hodně daleko pokročí; přidejž se k němu, kdo máš chuť: Jeho císařská

Velebnost bude mít příležitost k novým konfiskacím.“ A měli již seznamy hotové všech těch, kdo někdy proti císaři sloužili: v unii, u Mannsfelda, u Krystyána halberstadtského a u dánského krále. Aby mohli na rychlo konfiskovat.

Německým protestantům nebylo nikdy tak zle jako právě po dánské válce. Oni proto — a s nimi čeští exulanti a na oko ke katolictví obrácení evangelíci v českých zemích — viděli v Gustavu Adolfu Messiáše, zvali jej pro jeho rusé vlasy zlatokrálem anebo lvem od severu. Přední hlavy českých exulantův, v čele jich starý hrabě Thurn, vstoupili ihned do jeho služeb. Na válečném jevišti započal nový akt — tenkráte bez Valdštýna.

Valdštýn odebral se do Jičína, hlavního města svého vévodství. Zde a v Praze vedl dvůr právě královský. Pražský palác a i zámek jičínský vystavěl si v letech 1621—1630. Nejvýtečnější umělcové pracovali na vyzdobení — italiánští, nízozemští a němečtí mistři. Pro palác pražský muselo se sto domů strhnouti, aby se získala náležitá prostora.

Tři portály vedou v pražském paláci do vnitřka, obsahujícího kromě zahrady čtyry ještě dvory. V průčelí palácu nalezá se veliký sál, na jehožto stropě veliká malba představuje Valdštýna co ověnčeného vavřínem vítěze na nebeském povoze čtyrmi oři taženém. Druhý sál byl „pozlacenými čalouny z kože“ opatřen, jehožto nádhera přiváděla na paměť okázalé residence římských cesarův. Ticho se rozkládalo v zákoutní komnatě Valdštýnově, ozdobené tajuplnými znameními z oboru hvězd, kde tytýž pracoval za dne i v noci zpytuje vedle toho se svým hvězdářem Sennem běh hvězd.

Točité schůdky vedou odtud do lázeňské jeskyně, pokryté křišťály, mušlemi a krápníky. Velikou otevřenou síní, spočívající na mohutném sloupení a opatřenou po stěnách krásnými malbami freskovými přichází se do zahrady, v níž se viděly krásné vodomety, zlaté ryby v kamenných i kovových nádržkách a uměle vyzděný rybník prostranný; tolikéž pestří i vzácní ptáci ve veliké kleci za bujným zelením a vonné květiny vedle vzácných soch z kovu a mramoru. V konírně žralo 300 nejvybranějších koní z mramorových koryt; pro každého koně prýštil se zvláštní pramen studničné vody.

Zde ho obsluhovalo šedesát pážat z nejvznešenějších rodin oděných v modrém aksamítě bohatě zlatem vyšívaném; zvláštní tělesná stráž z krásných a vysokých mužův stála v jeho žoldu; čtyři komoří, dvanácte rytířův a pánův stálo pod jeho vrchním hofmistrem hrabětem Pavlem z Lichtenštejna. Bylit mezi nimi, kdož opovrhše císařskou službou při dvoře vstoupili do stejné k němu služby: nikdo zajisté neplatil tak královsky jako on. Okolo paláce přecházely ustavičně hlídky, aby nestal se na blízku nikde lomoz, aby k paláci nejely vozy; sousední ulice často byly řetězy uzavřeny. A u prostřed této nádhery — sám v sobě uzavřen, mlčeliv, nepřístupen a na dnu skoro neustále postonávaje — očekával Valdštýn, co se bude dále díti. Jeho kariéra nebyla ještě skončena. Jeho mysl nesla se napořád k věcem velikým a smělým.

Po odstoupení Valdštýnově odstoupilo štěstí od vojska císařského a ligy katolické. Gustav Adolf opanovav během jednoho roku velkou část

zemí v severním Německu a pohnuv ke spolčení s sebou mnohá knížata protestantská konečně i kurfirsta saského srazil se s Tillym u Breitenfelda blíže Lipska dne 17. září r. 1631.

Armáda Tillyho byla úplně rozprášena, 7000 vojákův jeho padlo na bojišti, všechna děla, celé ležení ztraceno; Tilly sám jedva utekl. „To byla odpověď ze strany protestantské na bitvu Bělohorskou“ — naši a protestanté němečtí byli pomstěni. Ligistické a císařské armády nestávalo — Gustav Adolf byl pánem Německa. Cesta se mu do Čech otvírala. O tom, na čem se nyní rozhodl on a jeho spojenec kurfirst saský, závisel osud Čech — záviselo další jednání a působení Valdštýnovo. Vyjma něco málo osob, neměl o tom nikdo v celém světě ani toho nejmenšího tušení.

Valdštýn se umlouval s Gustavem Adolfem!

V Sasku zdržoval se v čase (1630), když Valdštýn byl odsazen, český uprchlík Jaroslav Sezima Rašín z Ryzmburka. Kterýž obdržel tenkráte od hraběte Adama Trčky — švakra Valdštýnova — list z Řezna, v němž se žádal, aby se nevzdaloval ze Saska a nevstupoval do cizích (švédských) služeb, poněvadž prý ho bude Trčka potřebovat a vzkáže mu, až bude čas. Na to byl od něho v únoru 1631 do Opočna povolán ke křtinám Adama Trčky; i Valdštýn přišel. Tu jej vzal Trčka stranou a optal se ho, co smýšlí o švédském králi, kde je a je-li také hrabě Thurn při něm. Když mu na tyto otázky Sezima odpověděl, pokračoval Trčka, že kdyby prý druhá strana (Gustav Adolf totiž) s Valdštýnem jala se smlouvati, získala by ho. Při tom mu dal na srozuměnou, že by byl rád, aby se o tom druhá strana dověděla. Než neměl říkat, že o tom ví Valdštýn, poněvadž prý on nechce začátek učinit, který od druhé strany vyjíti

musí. Sezima odebral se do Berlína k starému Thurnovi a s ním ihned ke Gustavu Adolfovi, jenž se zdržoval tehdáž ve Spandavě. Švédský král vyvaliv oči nechtěl tomu hrubě ani věřit, dal však přece vzkázati Trčkovi, že učiní pro Valdštýna, přestoupí-li k němu, vše, oč bude žádati. Sezima odjel do Prahy, vyřídil to Trčkovi, který jej na to zavedl k samému Valdštýnovi. Kterýž s ním opět o té věci mluvil dokládaje, že je na císaře velice „disgustován"; chceť prý sice císař, aby přijal zase vrchní velitelství, čehož on však neučiní a „kdyby prý jeho duše již v pekle byla a on by ji mohl službou u císaře vykoupit, neudělal by toho." Poručil Sezimovi, aby vyřídil švédskému králi, že on Valdštýn učiní pro něho vše, až bude čas a příležitost. „Co mi král vzkázal, milejší mi je, nežli celý svět." Uložil Sezimovi to největší tajemství. Který když odcházel, měl sobě od Trčky poručeno, aby vymohl na švédském králi list na Valdštýna. Sezima odebral se do Berlína k hraběti Thurnovi a oba ke Gustavu Adolfovi, jenž se v skutku dal pohnout, že psal Valdštýnovi v ten rozum: „že, poněvadž je Valdštýn císařem disgustován, chce mu král proti jeho nepřátelům pomáhati a ve všem jej hájiti." Sezima donesl list Valdštýnovi do Prahy, který však nedal na vzájem písemné odpovědi omlouvaje se, že kdyby dostala se císařským do rukou, přišli by on a Trčka o hrdlo i o statky. Ústně vzkázal králi: „že až bude čas, odpadne on od císaře zcela a přidá se ke králi. Především ať prý se Gustav Adolf spojí s kurfirstem saským, aby mohl udeřit na Tillyho. Až se to spojení stane, ať prý mu pošle do Čech 10 neb 12 tisíc mužův s hrabětem Thurnem, který by mohl býti u něho generallieutenantem. Thurn je prý veliký praktikus, ač prý se

mnohdy neosvědčil; přece však má dobrou hlavu; musil prý by však míti u sebe dělostřelectvo; pak prý by král uviděl, co by oni za kusy vyvedli; hraběte prý Trčku s jeho plukem a větší díl armády ve Slezsku přivedl by na svou stranu.“ Sezima vyřídil vše.

Mezitím byl Tilly nehorázně u Breitenfelda poražen a jeho armáda z velkého dílu potřena.

Na to se sešli u Bubenče v zahradě hraběte Maximiliana Valdštýna: Adam Trčka, Sezima a vévoda Friedlandský. V zahradě chodilo několik jezovitův procházkou. „Což abychom je pozvali k poradě?“ otázal se Valdštýn ironicky jsa tenkráte velmi veselé mysli. Mluvě o porážce Tillyho dokládal, že tentýž ztratil nyní všechnu svou reputací: „kdyby se mně to stalo, život bych si vzal, ale pro nás je to dobré. Vy víte — pravil k Sezimovi — že jsem se králi švédskému zavázal; teď je nejvyšší čas, aby mi poslal čím dřív tím líp vojáky; jakmile je budu mít, přivedu na svou stranu mnoho důstojníkův v císařské armádě; učinil jsem mnohým mnoho dobrého a činím posud; dám jim statky jezovitův, Martinice, Slavaty a jiných přátel jezovitův.“ A o Martinicovi i Slavatovi zmínil se: „to jsou ti největší darebáci; proč jen ti bláznivi Češi shodili je s oken a nevrazili jim ihned kordy do těla, neboť jenom mrtvý pes nekouše a kdyby těch nebylo, bylo by teď zcela jinak.“ A o císařovi pověděl, že ho zažene až do Italie a že dům rakouský i krále španělského z gruntu zkazí. Byla řeč o tom, aby poslal Gustav Adolf Valdštýnovi 12.000 m. s 12 děly, který pak chtěl v dědičných zemích rakouských ve svém vlastním jmeně válku vésti.

Osud Valdštýnův a snad i Čech závisel nyní od rozhodnutí švédského krále. Který bohužel ne-

přistoupil nyní k návrhům Valdštýnovým vymlouvaje se, že musí nejdříve ještě v říši silného nepřítele svého potříti a že nemůže než asi 1500 mužův postoupiti; jinak odkázal hraběte Thurna na saského kurfirsta, majícího silnou armádu, který prý mu něco lidu dá; když ale tomuto Thurn sdělil vše, co se mezi králem švédským a Valdštýnem potají kulo, nedal mu kurfirst, „nepochybně k radě svého vůdce Arnima," ničehož.

Valdštýn zůstal na holičkách.

Proč švédský král v rozhodném okamžiku odepřel? Byly hlavně dvě příčiny: záměry Valdštýnovy zdály se mu být přece jen dobrodružnými, tak že nebylo radno tak silný díl armády (12.000 m.) postoupit mu. A potom byl Gustav Adolf ve spolku s Francouzskem, dostavaje od něho válečnou pomoc peněžitou na závazek, že v katolických zemích katolickou víru nebude potlačovat a že katolická knížata ligistická ušanuje. Záměr však Valdštýnův byl by vedl k obnovení protestantství v českých zemích.

Gustav Adolf nedal tedy Valdštýnovi ničehož; on sám obrátil se po bitvě Breitenfeldské na západ k Rýnu a kurfirstovi saskému zůstavil útok na země císařské recte na Čechy. Se Sasy však nedal se záměr Valdštýnův provésti, poněvadž byl saský kurfirst v srdci svém císaři nakloněn spojiv se nerad a jen z přinucení se Švédy.

Valdštýn byl velice překvapen a výraz dal ostrý hluboké nevůli své. „Poněvadž," pravil, „král švédský nechce, ačkoliv věc již příliš daleko dospěla, proto *musí se něco jiného* státi."

Ale co? S pomocí švédskou nemohl Valdštýn záměrův svých provésti. Předsevzal si tedy, že je prosadí v čele císařského vojska — a od tohoto okamžiku pracoval k tomu, aby se zase dostal

k vrchnímu vůdcovství nad císařskou armádou. Pracoval pak na ten spůsob, aby se nezdálo, že po tom skutečně touží. Měl k tomu své dobré příčiny. Rozumí se, že se švédským králem všeliké další spojení ihned přetrhl.

Hlavními podněcovateli k výpravě Sasův do Čech byli Valdštýn — aby císař přišel do hodné těžké tísně — a vystěhovalci čeští, kteří zdržujíce se v nemalém počtu v Sasku kojili se nadějí, že pomocí saskou protestanté v Čechách opět obdrží vrch nad katolíky, že se sami dostanou k dřívějším svým statkům a také se pomstí nad svými nepřátely.

Na počátku listopadu 1631 překročilo vojsko saské pod velením Jana Jiřího z Arnimu hranice české a poněvadž v zemi nebylo vojska, vyjma ho něco málo v Praze, postupovalo rychle ku předu. Místodržící z Prahy utekli, tolikéž jezovité, jiní řeholníci a i zámožnější obyvatelé; i vojsko dalo se na pochod k Budějovicům. Valdštýn odjel do Pardubic. V Praze nebylo než 1600 ozbrojených měšťanův, jimž se nedostávalo střeliva; na obranu nebylo tedy lze pomysliti. V noci mezi 15. a 16. listopadem vtrhli Sasové do města; o něco později přijel i kurfirst a ubytoval se na hradě. Se Sasy vrátil se dost značný počet exulantův.

Exulanti, v jejichž čele stáli starý Thurn, Václav z Roupova, Jan z Bubna, Pavel Kaplíř a jiní, jali se ujímati statkův svých a obnovovati protestantské náboženství v zemi. Hlavní ovšem péčí jejich bylo, aby hlavy oněch osob, jež dne 21. června 1621 na náměstí staroměstském stínány a k rozkazu císařovu v železných klecích vysoko na věži mostecké postaveny byly, s náležitou pectivostí pohřbily se. Sňaly je přednější

osoby ze šlechty a složily do krabic hedbávným rouchem obšitých a vložily pak do truhly na máry. Průvod ubíral se u přítomnosti velkého počtu lidí, rozvažujících nestálost a převrácenost všech věcí, do kostela týnského, kde jsou hlavy na tajném místě, aby katolíci o něm nezvěděli, pohřbeny. Na to dali exulanti také podtíti šibenici na staroměstském rynku, na níž byla od r. 1621 přibita tabule s jmeny těch uprchlíkův, kteří se provinili v české „rebellii“ proti císaři.

Kostely dány jsou opět protestantům a ustanoveni při nich kněží protestantští. Lid se začal opět k protestantské víře obraceti, *ale byla to již patrná menšina;* 15.000 duší přihlásilo se tenkráte v Praze k dřívější víře své. Kurfirst pak saský vyhlídl si drahocenné sbírky císaře Rudolfa na hradě Pražském, i dal je dílem na vozy dílem na lodě naložiti a do Saska odvésti.

Ferdinand II. poslal ovšem dona Baltasara de Maradas a hraběte Götze s několika tisíci muži proti Sasům. Císařští však utrpěli u Nymburka dokonalou porážku.

Byl to první a poslední návrat ubohých exulantův do vlasti — a byl od samého počátku beznadějný, poněvadž by byl jenom tenkrát měl stálosti, kdyby byli Sasové měli úmysl, Čechy opanovati. Sasové ho neměli jsouce beztoho více císaři nežli Švédům nakloněni. Vyšlo to nejpatrněji na jevo, když se chtěli exulanti „regimentu a správy v království ujíti a vedle své vůle úřady zemské mezi sebe rozděliti. Však když to kurfirstu saskému v známost uvedeno bylo, neráčil chtíti k tomu povoliti.“ A když zase Valdštýn vstoupil na čelo císařského vojska v květnu r. 1632, vyklidili se i Sasové i exultanti opět z Prahy a z Čech — po sedmiměsíčném jalovém zde přebývání.

Z opanování Čech měl tedy jediný kurfirst saský trvalého prospěchu, že nakradl v Praze, kde co mohl! Čechy nejen že nezískaly, nýbrž ještě nových na se uvalily konfiskací; po odchodu zajisté Sasův vyšetřováno a pokutováno všech těch, kdož, je všelijak svého času byli fedrovali.

Na bojišti bylo zle a zle. Sasové v Čechách a v Praze, Gustav Adolf pánem v Německu, kde porazil znovu Tillyho na řece Lechu; Tilly zemřel na těžké rány a Švédové opanovali celé Bavorsko. Ligistického vojska a jeho udatného i zkušeného generála nebylo více. Císaři bylo velmi těžko u srdce. Co tu dělat? Chtělo se tu i tam nové vojsko naverbovat — ale nešlo to. Jediný Valdštýn mohl opět pomoci. Staří jeho přátelé hýbali se všude poukazujíce naň — především Španělsko, které od samého počátku bylo nespokojeno, že se odpustil a které nyní důtklivě žádalo, aby byl zase v čelo armády postaven přislibujíc, že na verbování vojska přispěje ihned s jedním millionem zlatých. Valdštýnovi nepřátelé — hlavně strana výstředně katolická — ani nemukala, jsouc nyní u velké tísni. Jediný Slavata odporoval — co jeho urputný nepřítel — aby se Valdštýn nepovolal v čelo vojska.

Valdštýn se dal prosit. Tajný rada Questenberk byl k němu vyslán, aby ho přiměl k opětnému převzetí komanda, než Valdštýn vymlouval se na dnu. Na to sešel se s ním kníže Eggenberk ve Znojmě ku konci prosince 1631, nemohl však více pořídíti, nežli že se Valdštýn pouze zavázal císaři naverbovati asi 40.000 m. a dotud — na tři měsíce — býti vrchním velitelem.

Valdštýn slibu svému dostál. Neboť sotva že

dal na buben udeřiti a svolávati rekruty, — maje hlavní stan svůj ve Znojmě — pospícháno ze všech stran pod jeho vítězné prapory — ku konci března 1632 stálo již 40.000 mužů pohromadě. Čas jeho tříměsíčného velitelství právě tenkráte uplynul a Valdštýn nechtěl dále sloužit. A přece byl on jedině možný velitel nově naverbovaného vojska, které by se bylo nepochybně ihned rozutíkalo, kdyby byl někdo jiný v jeho čelo vstoupil. Nebyla pomoc, musilo se s ním znovu vyjednávati, až konečně stalo se dohodnutí mezi ním a císařem o výmínkách, pod kterými se uvázal Valdštýn definitivně v nejvyšší vůdcovství. Nepochybně, že se shodli prostřednictvím knížete Eggenberka jenom ústně.

Především jiným slíbil císař zrušit „restituční edikt“ — pramen všeho dosavadního zlého a jedinou příčinu, proč se Sasko přidalo k švédskému králi. Poněvadž však bylo se báti, aby se výstřední strana katolická svého času proti tomu nevzpouzela a Valdštýnovi nepřekážela, ujistil ho císař, že v té věci nedopustí ani svému zpovědníkovi — a tím samým ani papežské stolici — ani komukoliv jinému překážeti Valdštýnovi v jeho službě a jednání. Naproti tomu ubezpečil Valdštýn, že bude s katolickou ligou a zejmena s kurfirštem Bavorským za dobré.

Jmenování aneb odsazování plukovníkův ponecháno mu úplně na vůli; toliko ztvrzování generálův k návrhu jeho zůstavil si císař. Původně žádáno, aby směl být nejstarší syn císařův v táboře Valdštýnově, čehož on odmítl maje za to, že by tím jeho autorita při vojště trpěla. Naproti tomu však vyžádal si, aby syn císařův sídlel se svým dvorem v Praze maje k rukoum něco vojska, tak aby nemohly nižádné nepokoje v Čechách vzniknout.

Kteréžto Čechy obral si Valdštýn za východiště svých vojenských operací.

Řízení válečných věcí zůstaveno úplně na jeho vůli a rozumu, tolikéž svoleno k tomu, aby měl výhradní velitelství vrchní v říši německé; doživotní generalát, za nějž také žádal, odepřen. Než tolik si opět vymínil, aby v dobytých zemích nezávisely konfiskace a milosti od císaře nýbrž od něho; mělť při tom na zřeteli důstojníky a vojáky své, které chtěl k osobě své jak náleží připoutat, což se dalo nejlépe na řečený spůsob udělat.

Avšak Valdštýn nechtěl býti pouze výhradním velitelem vojenským v říši, nýbrž také vrchním *ředitelem politiky;* proto si vymínil úplné plnomocenství, abysměl s německými knížaty jednati o mír a nabídnouti jim náležité výmínky.

Poněvadž však Valdštýn při žádné příležitosti nezapomínal na sebe a na své osobní prospěchy hmotné, proto si hned napřed vymínil patřičnou odměnu nejen pro ten případ, kdyby se mu podařilo nepřítele úplně přemoci, nýbrž kdyby třebas jen slušný zjednal v říši mír. Proto mu musil císař ihned dáti Hlohovské knížetství ve Slezsku v zástavu a uznati plné jeho právo na meklenburské vévodství. Než Valdštýn pochopil, že je opanování Meklenburska následkem švédského zakročení přec již velmi nejistým a znal také dobře nechuť kurfirstův, kteří řečené vévodství pravým pánům (vévodům meklenburským) nechtěli odejmouti; proto nežádal od císaře závazku, že mu v pravdě dopomůže k držení Meklenburska, nýbrž vymínil si raději jiné jakékoliv říšské knížetství za odměnu. Na tom však stál pevně, že musí dostat v německé říši nějaké samostatné knížetství. Vedle toho zavázal také císaře, že mu i v dědičných zemích rakouských slušnou odměnu nějakou udělí.

Konečně si dal od císaře odstoupiti jeden důchodek císařský v říši; myslí se, že buď důchodek ze soli anebo z hornictví.

Těžkéť to byly výmínky, k nimž císař svoliti musil, ale pro Valdštýna staly se nezbytnými, jak mile si předsevzal slušný mír v říši zjednati. Neboť to byl jeho přední záměr, s nímž převzal opět vrchní vůdcovství nad vojskem. Vidí se zároveň, že se stala s ním veliká proměna — r. 1625 táhl do říše po výtce co voják a nyní po výtce co politik. I v tom byl rozdíl, že dříve šel do boje pro císaře a pro sebe, nyní pak již pro obecné blaho a pro sebe; dříve znal jenom neobmezené právo císaře šlapaje všechna jiná práva nohama, nyní pak měl v úmyslu stavěti na právích historicko-ústavných; jsa již i dříve tolerantným bojoval přece ve prospěch výstředně katolické strany, nyní však chtěl zjednati průchod náboženské snášelivosti. Do roku 1630 byl věrným a nadšeným nohsledem a bezohledným zastancem císařské velebnosti, což mu nesmírných prospěchův hmotných přineslo; nyní však byl mu již císař lhostejným, srdce jeho netlouklo víc nadšeně pro něho, jeho mysl se k němu nenesla víc upřímně. Jsa v duchu od něho již odloučen postavil se nicméně v čelo císařské armády, aby prosadil to, co *sám* za nejprospěšnější pro obecné blaho — a i pro sebe — považoval. Ohledy dynastické a katolické zůstavil nyní stranou. Rokem 1632 počíná poslední doba v jeho velmi památném životě.

IV.

Měl-li se v říši dle úmyslu Valdštýnova zjednati mír, nedalo se to jinak učinit, než když se

nejdříve Sasko a pak i Braniborsko — přední to země protestantské — přinutily, aby se oddělily od švédského krále, kterýž by byl pak musil svoliti k míru, jak mile by byl viděl se v Německu osamotnělým. Však i jinak bylo Sasko první na ráně jsouc v držení Čech.

Na jaře r. 1632 vytáhl Valdštýn se svým nově naverbovaným vojskem — 40.000 m. — ze Znojma do Čech, aby odtud vytiskl Sasy. Dříve nežli začal nepřátelství, nabídl saskému kurfirstovi mír na základě náboženské svobody; všem těm, kdož by jej přijali, měly se ponechat duchovní statky druhdy katolické a během času od protestantův zaujaté. Sasko odmítlo majíc spolek se Švédskem na závazek, že bez vědomí a vůle jeho s císařem neuzavře nižádného pokoje a nedůvěřujíc tolikéž Valdštýnovi; neboť kdo za to ručil, že císař splní, co teď Valdštýnem slibováno, kdyby byli Švédové poraženi a snad i z říše vytištěni?

Především jiným musilo se tedy bojovati. Valdštýn nelenoval. Dobyv útokem za několik hodin Prahy zapudil v krátkém čase Sasy z veškerého ostatního království českého. Tím si zase obnovil pověst co udatný a zkušený generál. S druhé však strany byl přinucen Gustav Adolf, který tenkráte Bavorsko byl opanoval a hrozil vpadnouti do rakouských zemí, upustiti od tohoto úmyslu svého a couvnouti nazpět, aby od severního Německa nebyl Valdštýnem odtržen.

K Valdštýnovi připojil se v Chebu kurfirst bavorský s ostatkem svého vojska — jaké to vzácné zadostučinění pro hrdého Valdštýna vidoucího svého největšího protivníka, který spůsobil hlavně jeho pád v Řezně, ve svém táboře co prosebníka! Takto spojená armáda císařsko-bavorská měla nyní

60.000 m. U Norimberka setkala se s vojskem švédského krále.

Kurfirst bavorský chtěl, aby se ihned udeřilo na nepřítele, ale Valdštýn se zdráhal maje za to, že je jeho vojsko nové, málo ještě vycvičené a jedna jediná pohroma že by mohla mít velmi zlých následkův. „Já chci švédskému králi nový způsob ukázati, jak se válka vede," pravil Valdštýn a položil se v pevném táboře — přes $2^1/_2$ míle dlouhém — naproti pevnému táboru švédskému. Devět neděl stála obě vojska proti sobě, až konečně hlad a nakažlivé nemoci přinutily švédského krále k útoku na ležení Valdštýnovo — bojováno celý den s velikou tvrdošíjností: avšak Gustav Adolf nemohl ničehož pořídit; všechny útoky jeho byly krvavě odraženy. Následkův obzvláště zlých odtud neměl: musil však přece ustoupiti, ale Valdštýn jej nepronásledoval. Tím větší byl té srážky mravní účinek: vyšlo na jevo, že není Gustav Adolf nepřemožitelný, ba že není již více ani pánem Německa maje naproti sobě císařskou moc, která se mu úplně vyrovnala a ve Valdštýnovi soupeře, jenž naň dozrál.

Gustav Adolf odtáhl na to do Bavor a Valdštýn do Sas věda dobře, že za ním švédský král pospíší, aby nedal saskému kurfirstovi padnouti. Tak se i stalo. V Sasku se srazily obě armády po druhé u Lützena (16. listopadu). Bitva byla nad míru krvavá a ztráty na obou stranách strašlivé. Švédové ztratili svého krále, který byl v bojí zabit, ale Valdštýn — musil ustoupiti; vida pak obyvatelstvo nesmírně rozjitřené a sobě nepřátelské odtáhl do Čech, aby zde přezimoval. A rád, ba šťasten byl velice, že ho Švédové nepronásledovali.

Byl-li Valdštýn již hned na počátku polního

tažení svého pro zjednání míru v říši, musil pro to býti po bitvě u Lützena ještě více, neboť nyní přesvědčil se patrně, že jsou protestanté — silnější než on. A poněvadž jej zahnáno do Čech, mohlť si sice opět utrpěné ztráty nahradit, ale nemohl při hrozné zkáze všech dědičných zemí rakouských armádu svou v té míře rozmnožit, aby byla rozhodně větší nežli armáda švédsko-německá. Psalť samému císaři, aby od sebe ráčil lidi odstraniti, kteří jenom vždy nesváry sejí a aby pomyslil opravdově na mír.

Prozatím dožili se Pražané druhé krvavé exekucí na staroměstském náměstí, kde zase — jako r. 1621 — veliké „theatrum“ bylo postaveno. Rozmrzelý Valdštýn umínil si strašlivě potrestati ony, kdož se v bitvě neosvědčili. Jedenácte vysokých důstojníkův a 4 sprostí jezdcové byli sťati, sedmeru rozlomil kat kordy, 40 jmen uprchlíkův bylo na šibenici přibito. Byla to hrozná exekuce a spůsobila také hrůzu — přirozeně na škodu Valdštýnovu, jejž odtud ve vojšťe „tyranem“ nazýváno. Naproti tomu rozdal ovšem mezi chrabré 85.210 zl. co odměnu.

Valdštýn stal se velmi střízlivým pozorovatelem obecného běhu věcí. Myšlénka, že nezbývá nic jiného, nežli zjednat mír, stala se pevným jeho přesvědčením. Již ku konci r. 1631 psal v té věci: „že se venkoncem přece, až většina zemí obrátí se v popel, bude musit učinit mír, jakož se to vidí z války, která nyní již na 14. rok nepřetrženě zuří.“ A hraběti Trautmansdorfovi pověděl r. 1633, že se ničehož nic nepořídí, kdyby i císař deset ještě vítězství vyhrál, poněvadž se nepřítel vždy zase zotaví maje k tomu své vlastní

prostředky a i cizí pomoc sousední; za to prý císaře jedna jediná porážka zničí.

Slovem: Valdštýn pochopil, že není jiné pomoci, nežli pustit protestantům náboženskou svobodu, poněvadž jinak nelze dodělati se míru; neučiní-li se to, nebude války konce, která pak potrvá tak dlouho, až většina zemí obrácena bude v poušť a potom teprv bude se musit přece náboženská svoboda povolit. Historie dosvědčila, že měl Valdštýn úplnou pravdu.

Zjednání takovéhoto míru na základě náboženské svobody obral si Valdštýn za svůj životní úkol — a taková byla jeho i jeho vrstevníkův povaha, že chtěl při tom také knížetství Německé samostatné vyzískati si náhradou za Meklenburk, jejž považoval pro sebe za ztracený, poněvadž věděl, že by němečtí kurfirstové nikdy k tomu nesvolili, aby byl pravým jeho knížatům odňat.

Právo k jednání o mír bylo mu výslovně uděleno, když přijímal po druhé nejvyšší velitelství nad armádou; Valdštýn chtěl ho nyní v plné míře užiti.

Jak mile se spřátelil Valdštýn s myšlénkou, že sluší zjednati mír na základě svobody náboženské, nemohlo ho zůstati tajno, že bude hlavní věcí při tom otázka česká. Neboť na Čechy nemohli ani Švédové ani němečtí protestanté zapomenout, v jejichž obou táboře i jinak čelní emigranti čeští vyscká místa zaujímali. Český stát považoval se za kolébku protestantstva a byl tenkráte předním kurfirstvím německým. Taký pak byl náhled v Němcích toho času, že jako z potlačení protestantského náboženství v Čechách vzniklo všeliké další zlo, tak prý také nebude dříve válce

konec, dokud se opět neobnoví náboženská svoboda u nás.

Na čem se Valdštýn sám u sebe resolvoval, vidí se odtud, že skrze známého Rašína povolal tajně českého uprchlíka Václava Bubnu k sobě do Jičína — před svým ještě odjezdem do Slezska — i poslal jej (na začátku máje 1633) k švédskému kancléři Oxenstiernovi, který ve Frankfurtě jídil po smrti krále Gustava Adolfa záležitosti Švédův, zůstalých v Německu. Valdštýn mu ve vší tajnosti vzkázal, že hodlá zasaditi se o to, aby se exulanti do své vlasti navrátili a svobody Čech zase obnovily. Valdštýn tedy chtěl nejen v říši nýbrž i u nás náboženskou a politickou svobodu obnoviti.

Do tohoto času — právě když Valdštýn táhl se svou armádou do Slezska — padá také první umlouvání se mezi hrabětem Vilémem Kinským, švakrem Valdštýnovým a francouzským dvorem. Tentýž hrabě byl toho času v Drážďanech, kde bylo jaksi střediště českých exulantův, za jejichžto politickou hlavu považovat se musí právě řečený Kinský, tak jako hrabě Thurn za hlavu vojenskou. Čeští exulanti nezřekli se nikdy naděje, že se vrátí nejen do své vlasti, nýbrž že si v ní dají také nového krále. Od toho času, co byl Valdštýn (1630) sesazen, obrali se jej za svého budoucího panovníka. Za tou příčinou jal se Kinský vyjednávati s francouzským vyslancem v Německu Fouquieresem. Oba sestavili pamětný spis na Valdštýna, jemuž se na paměť uvádělo, kterých věcí byl již zakusil skrze nespolehlivost císařovu a že by se mohl státi zase její obětí; proč prý by se raději neměl připojiti k nepřátelům císařovým, pomocí kterýchž mohl by získati Čechy a posaditi si korunu českou na hlavu. Francouzský dvůr,

který byl o tom ihned zpraven, byl nesmírně povděčen; Francouzsko obmýšlelo převahu obou linií Habsburských v Evropě zlomit a proto uvítalo s radostí vyhlídku, že by Valdštýn mohl se získat, který stál v čele veliké armády a měl výtečné jmeno co veliký vojevůdce. Dvůr nabídl Valdštýnovi ihned silnou podporu peněžitou.

Zdali jednal Kinský tenkráte o své újmě anebo z návodu Valdštýnova, neví se, než to je jisto, že Valdštýn nedal na vybídnutí Francouzův až do konce roku 1633 nižádné odpovědi. *Na určito* je však také neodmítl, prohlédaje k tomu, že bude snad v nejbližše příštím čase potřebovat všeliké podpory.

I naproti Oxenstiernovi zachoval se Valdštýn podobně. Oxenstierna mu zajisté na jeho vzkázání odpověděl: má-li (Valdštýn) opravdivou vůli, stát se českým králem, že ho bude on (Oxenstierna) v té věci podporovat. Valdštýn odvětil Bubnovi, jenž mu list donesl, ústně, že na to není ještě čas. Bubna byl zarážen a starý Thurn, když se to dověděl, umínil si, že již nikdy nic nechce míti s Valdštýnem, poněvadž prý je každé chvíle jiné mysli. To se opět příčilo Valdštýnovi, jehožto švakr Trčka Thurnovi vzkázal, že Valdštýn proto váhá, poněvadž mu hvězdopravci řekli, že nepřišel ještě jeho čas.

Rozumíme-li mu dobře, cítil se Valdštýn dostatečným, aby obnovil náboženskou a politickou svobodu v českých zemích. Než nemohl nepomysliti na nebezpečenství, které bylo spojeno se snahou po samé koruně české. Nezdařila-li se, pak přišel o vše: on a jeho rod; získali-li však stavové opět právo volby krále, kdo mu za to ručil, že by pod švédským vlivem nezvolili si evangelického knížete jakéhosi? Neklame-li vše, vyhlídl si — alespoň r. 1633 — místo Meklen-

burka dolní Falc (nemysle, aby falcký dům úplně byl svých zemí všech zbaven), Baden-Durlaško a Würtemberk. Kombinovalť tak, že by to byl nejlepší prostředek, aby se falcká otázka vyrovnala: neboť katolíci nechtěli nikterak svolit, aby kalvínská rodina Fridricha falckého usazena byla zase v předešlé kurfirství své, kdežto nemohli opět protestanté toho dopustit, aby celé jedno kurfirství (falcké) zůstalo v rukou tak výstředního katolíka, jakým byl Maximilián bavorský, poněvadž by tím byli měli katolíci pět hlasův v kurfirstském sboru a oni jenom dva.

Tyto věci se dály potají před odjezdem Valdštýna do Slezska a v prvním čase jeho tam přebývání.

Po bitvě u Lützena ztratil císař Slezsko. Zaujali ho spojení Sasíci, Braniborci a Švédové. Hlavními vůdci byli zde saský generál Arnim a u Švédův starý hrabě Thurn. Sem do Slezska přitáhl Valdštýn teprv ku konci měsíce máje 1633, v pravdě aby neválčil nýbrž vyjednával, — císařský dvůr nadál se ovšem důraznému válčení.

Již sama družina jeho, s kterouž do pole vytáhl, nasvědčovala tomu, že nemá na mysli pravého válčení. Byla opět, jako v posledním čase dánské války, královská. Vyjelo s ním čtrnácte šestispřežných kočárův, čtyřicet jízdných kavalírův a dvorních úřadníkův, 10 trubačův s pozlacenými nástroji stříbrnými, 12 lokajův vedle četných sluh a veliká řada vozův červenou kožní pokrytých. „Nádherněji nebyl by prý mohl sám císař vyjeti.“

Císařských bylo přes 40.000 a nepřátelé ve Slezsku měli jen asi 20.000 a byli nesvorni. Celý svět očekával, neznaje úmyslův Valdštýnových, že

udeří na nepřítele. Místo toho uzavřel Valdštýn s vůdcem protestantského vojska Arnimem příměří, které čas od času prodlužováno bylo. Mezitím vyjednávalo se pilně — a tajně — mezi oběma vůdci.

Arnim se velice s Valdštýnem v náhledech srovnával. I on, ač byl kalvín, přece nerad viděl cizinců (Švédův) v říši maje za to, že nepřejí míru; Arnim pak chtěl mír tolikéž zjednati, tak aby všechny strany byly uspokojeny. Přirozeno, že se měl přece před Valdštýnem všelijak na pozoru nemoha vědět, zda-li ho snad nechce pouze obelstít.

Byl-li císařský dvůr dosti již mrzut, že Valdštýn tak dlouho nevytáhl z Čech (až v polovici května), rozmrzel se ještě více, když se ve Slezsku neválčilo, ač měl Valdštýn přesilu. A nastalé jednání tajné mezi ním i Arnimem musilo také znepokojovati. Španělský vyslanec hrozil, že nebude vyplácet přípomocných peněz, bude-li se pořád jen válka protahovat; Bavorský též stěžoval si. Výstřední strana katolická hýbala se také zase na dvoře: však bylo jí již i vyjednáván s „kacíři“ (protestanty) trnem v očích. V polovici srpna odebral se proto předseda vojenské rady (my bychom řekli: vojenský ministr) hrabě Šlik — přívrženec kněžské strany na dvoře — do Valdštýnova tábora, aby vyzvěděl, jak se věci mají. Potají měl nařízeno, aby vypátral, oč se vyjednává i aby hleděl „nepozorovaně i tajně“ získati hraběte Gallase, Piccolominiho a jiné důstojníky vysoké pro ten případ, „kdyby J. c. Velebnost s Valdštýnem pro jeho churavost aneb i jinak chtěla nějakou změnu učinit.“

Valdštýn tušil, maje ve Vídni dobré vyzvědače, že přišel Šlik na špehy a byl proto velmi zdrželiv. Poselství Šlikovo urazilo ho vůbec.

Vizme, co vyzvěděl Šlik.

Valdštýn prý jednal s Arnimem, s vévodou Františkem Albertem Sasko-Lauenburským a s hrabětem Thurnem o následujících věcech. Svoboda náboženská měla prý by se i v dědičných zemích rakouských uvésti a v říši vůbec ten stav věcí obnoviti, který tam byl před válkou. K tomu cíli měly by se armády, které ve Slezsku proti sobě stály, spojiti (císařská a německo-protestantská: hlavně tedy saská a braniborská), aby obnovu prosadily a zároveň cizince (Švédy) z říše vypudily. Těmto pak Švédům chtěla se dát náhrada na penězích (odjinud víme, že byl úmysl, dát jim také některá místa na Baltickém moři); Sasko mělo dostat Magdeburk a Halberstadt, za to ale vydat Lužici císaři. Arnim a Thurn měli se stát říšskými knížaty a obdržet náležité podíly; Valdštýn si vyhlídl dolní Falc, Baden-Durlašsko i Würtemberk zavázav se, že bude práva knížat i říše Německé třebas i proti Rakousku hájiti.

Tato zpráva podána byla pouze císaři a zůstala tajemstvím. Nemůže se říci, že by byl Šlik špatně věci pojal; než formálně a platně umluveno to všechno ještě nebylo, ovšem ale byli Valdštýn, Arnim, hrabě Thurn a vévoda Sasko-Lauenburský v podstatě dosti již srozuměni.

Dalo-li se očekávat, že císař — t. j. kněžská strana při dvoře — k těmto plánům Valdštýnovým svolí? Nedalo — a věděl to i Valdštýn, ale předsevzal si přinutit ji k tomu pomocí svého a protestantského vojska německého. Měl za to, že se může na svou armádu úplně spolehnout.

Arnim byl opatrn — tak chtěl tomu i saský dvůr — a proto se odebral k švédskému kancléři

Oxenstiernovi, aby mu sdělil, co mají on a Valdštýn v úmyslu. Sešli se dne 2. září 1633 v Gelnhausenu blíže Frankfurta.

Arnim podal zprávu, že chce Valdštýn náboženskou svobodu v Německu i v Čechách stůj co stůj obnovit a pomstit se zároveň na svých nepřátelích za pohanění, před třemi lety sobě způsobené, bude-li se moci spolehnouti na pomoc protestantův a Švédův. On by prý ze Slezska a z Čech udeřil na Rakousy, kdyby Bernhard výmarský, vůdce švédský, obrátil se do Bavorska a Horn proti Španělům v Elsasku. Poněvadž prý však nemůže všem svým generálům věřit, proto by musil být sesílen několika pluky švédskými.

Oxenstiernovi zdálo se to vše příliš být pro protestanty příznivé — a jsa povahy velmi střízlivé a podezřivé, neuvěřil. Sám Arnim neuměl říci, zdali je o spolehlivosti Valdštýnově přesvědčen. Proto opakoval Oxenstierna dřívější své rozhodnutí: ať prý Valdštýn nejdřív začne a pak prý se mu teprv pomůže.

Švédové nechtěli zakousnout. Nezbylo nic jiného, nežli aby provedl Valdštýn plán svůj bez Švédův.

Vida, že návrh jeho od Švédův byl zamítnut, vybídl Valdštýn saské i braniborské houfce ve Slezsku stojící, aby se s ním spojily — t. j. aby zradily své spolubojovníky švédské ve Slezsku. Ačkoliv jinak Arnim schvaloval jeho úmysly, tož byl přece neschopen zrády se dopustit. I Braniborští odepřeli. Mysleli, že chtěl Valdštýn jenom německé protestanty od Švédův odtrhnout, aby pak jedny i druhé snáze mohl potřít; proto prý vyjednával. Valdštýn zdvihl nyní válku chtě bojem a i vyjed-

náváním Sasy a Braniborce přinutit, aby se s ním spojili k společnému působení v říši v příčině míru a zapuzení cizinců (Švédů).

Válka započala v říjnu 1633. Přelstiv Arnima pochodem jako do Sas — Arnim pospíšil ihned k obraně — obrátil se z nenadání na Švédy ve Slezsku zůstalé, sklíčil je v jejich táboře u Stejnavy a přinutil i s velitelem hrabětem Thurnem ke vzdání (10.000 m.). Sprostí vstoupili většinou do jeho vojska; důstojníci a Thurn byli propuštěni.

Příběhem u Stejnavy vyšlo na jevo, že není hrabě Thurn nikterakž schopným generálem — bohužel, že to bylo již velmi pozdě. Však od té doby nesvěřili mu již Švédové žádného velení; stalť se zbytečným a umřel v zapomenutí. Než že ho Valdštýn na svobodu propustil, bylo ve Vídni s velikým podivením — a nesmírná odtud vzešla nevole. Či nebyl Thurn přední původce a řiditel české revoluce? Či nestál ve službách všech nepřátel rakouských od bělohorské bitvy hledaje napořád, koho by pro Čechy a proti císaři získal? A Valdštýn ho propustil! My ovšem víme nyní pravou příčinu, byltť zajisté Thurn do všech jeho plánův tajných zasvěcen. Císaři psal prý Valdštýn, že u nepřítele lepších prokáže služeb nežli ve vězení; neboť kdyby prý Švédové více měli podobných generalův jako je Thurn, opanoval by císař půl světa. Oxenstierna se v stejném smyslu vyslovil k Thurnovi samému.

Vítězství nad Švédy ve Slezsku ukázalo světu, že je ve Valdštýnovi ještě starý vojenský důvtip — a získalo mu též u protestantův německých nový rešpekt. Opanovav Slezsko dobyl i horní Lužice i Frankfurtu na Odře; jeho Horvaté projížděli Braniborsko a Pomořansko; kurfirst braniborský utekl z Berlína.

Nyní mohl staré návrhy své s větším prospěchem nabídnout oběma kurfirstům saskému i braniborskému žádaje, aby svá vojska postavili pod jeho komando za tím účelem, aby se mír v Německu obnovil na základě stavu věcí, jaký byl za císaře Matyáše; Čechy by byly měly odtud patrného prospěchu. A zas z toho nebylo nic.

Proč? Švédové pod Bernhardem výmarským vpadli do Bavorska náhle a dobyli přední tam pevnosti Řezna (5. listopadu). Celé Bavorsko bylo ohroženo ba i Rakousy; však se Švédové ihned dali cestou k Pasovu. Ve Vídni byl veliký strach a není divu, že císař vzkázal Valdštýnovi, aby bez prodlení pospíšil na Dunaj Bavorsku a Rakousům ku pomoci.

Valdštýn uposlechl ihned, avšak musil v nejistém Slezsku zanechati značnou část vojska. Ku konci listopadu byl již v Plzni. Poněvadž se však bylo obávati vpádu Arnima do Čech, zanechal i v plzeňském kraji část vojska; jinou poslal pod generálem Strozzim kurfirstovi bavorskému na pomoc a sám vytáhl asi se 4000 jezdci a malým houfem pěchoty proti Straubingu, aby jej zachránil.

Dne 30. listopadu byl ve Furtě (bavorském), ale mezi tím byli Švédové Straubink již opanovali. Jednalo se teď o to, aby se blízký Cham oblehl; plukovníci byli pro to, ale Valdštýn odporoval poukazuje na to, že nemá ani dostatečné pěchoty ani dělostřelectva. Proto obrátil se nazpět do Čech, kamž přijel dne 14. prosince.

Již tenkráte a ještě podnes má se za to, že Valdštýn naschvál — aby se na bavorském kurfirstovi pomstil — vrátil se do Čech nepořídiv v Bavorsku ničehož. Strategické však ohledy omlou-

vají jej s dostatek; na nepatrném Chamě nezáželo ničehož a ohledem na Sasko bylo potřebno, aby byl Valdštýn v Čechách.

Ve Vídni to nicméně velmi těžce nesli; nepřátelé Valdštýnovi hýbali se zase, především kurfirst bavorský jsa přesvědčen, že se od něho ničemu dobrému nadíti nemá; on proto poslal nového vyslance do Vídně s nařízením, aby pracoval na odsazení Valdštýnově. Podezřívání Valdštýna, které po události Stejnavské na čas bylo přestalo, začalo znovu. Obstojný poměr jeho ke dvoru začal se hatit.

Chtěl-li Valdštýn plány své provesti, musil mít vojsko při ruce a proto je rozložil v českých zemích a v sousedních Rakousích. To však nebylo vládě po vůli — a v skutku byly zejmena české země hrozně již vyssáty. Proto vyslal císař vojenského radu Questenberka do Plzně žádaje, aby Valdštýn přezimoval ve Würtemberku, Francích a Durinžsku. Stálo v tom písmě, že jednáním Valdštýnovým vzniká u cizích potentátův myšlenka, jako by měl císař soukrále podle sebe a nebyl již ani ve svých vlastních zemích pánem svým. Brzo na to posláno Valdštýnovi druhé písmo císařské, v němž se nařizovalo, aby vytáhl na Dunaj a udeřil na Bernharda výmarského.

Valdštýn předložil — okolo polovice prosince — obě písma svým plukovníkům, kteří je (hlavně za příčinou zimy) zamítli. Ve Vídni stěžováno si, že „mají důstojníci bedlivě vykonávati a nikoliv zkoušeti a posuzovati rozkazův císařských; stát pak, v němž se tohoto pravidla nešetří, je prý k politování.“ Bylo na jevě, že je neshoda mezi hlavním stanem Valdštýnovým v Plzni a dvorem ve Vídni.

Kterýžto dvůr jal se nyní pracovati, aby Valdštýn stal se neškodným. Dálo se to v největší tajnosti.

I se Španělskem vzalo dřívější dobré Valdštýnovo srozumění již za své. Jeho plány neshodovaly se se záměry dvora španělského z příčin náboženských a politických. Cokoliv se zajisté proslechlo o výmínkách, které prý Valdštýn protestantům nabízí, to vše utvrdilo španělského vyslance ve Vídni v náhledu, že jsou to koncese, kterých by jinak protestanté ani za sto let válečných nezískali a že směřují proti katolické církvi. S ním byl srozuměn všemohoucí zpovědník Ferdinanda II. pater Lamormain.

Španělsko hodlalo také silné vojsko na Rýně proti Francouzům postaviti, obmýšlejíc s nimi přímou válku. Valdštýnovi to bylo proti mysli, poněvadž mu tato věc v jeho záměrech překážela. Maje na zřeteli mír, musil hleděti k tomu, aby Švédové vyšli z říše. Jakž mohl tedy podporovati Španěly v politice, která nemohla mít jiného následku, než že musili vedle Švédův ještě i Francouzové branně zakročiti v Německu?

Ku konci roku podal Slavata tajné dobrozdání císaři radě, aby byl Valdštýn odsazen a císařův nejstarší syn na jeho místo dán. I císař prý se tenkráte již tajně k některým ministrům pronesl, že tak učiní. Především pak měli se získat nejvyšší důstojníci někteří a proto se začalo v největší tajnosti s nimi jednat zejmena s Gallasem i Aldringenem. Chtěli pro ten případ, kdyby s Valdštýnem změna se předsevzala a on se vzpouzel, zabezpečit si jejich podporu.

Tito byli přední nepřátelé Valdštýnovi ve Vídni: vyslancové španělský a bavorský, zpovědník Ferdinandův Lamormain, český kancléř Slavata a předseda vojenské rady hrabě Šlik.

Ku konci r. 1633 umřela v Nizozemsku místodržitelka infantka Isabella a na její místo měl přijít španělský princ don Fernando. Aby se mohl z Italie dostat do Nizozemska, potřeboval k tomu vojsko — a Valdštýn mu měl k tomu cíli postoupit 6000 mužův. S touto žádostí přijel k němu 5. ledna 1634 do Plzně pater Quiroga, Španěl a zpovědník královny, choti císařova syna. Valdštýn žádost odmítl, která byla v skutku pro armádu škodlivá, vida v ní patrný úmysl dvoru, aby se mu poznenáhla vojsko z rukou vytrhlo. Pater Quiroga zase nepozoroval v zamítnutí nic jiného nežli nechuť Valdštýnovu k Španělsku; doložil s trpkostí, že ať prý španělský král žádá očkoliv, jiné odpovědi nedostává nežli záporné.

Následky sobě snadno představiti můžeme. Španělskému dvoru musilo teď na tom pilně záležet, aby Valdštýn padl, který zase nemohl nepozorovat, že se ve Vídni proti němu plány kují nepřátelské; musil proto hledět předně postavení své si zabezpečit — pojistit si vojsko — a potom urychlit provedení záměrův svých.

Za touto příčinou svolal Valdštýn do Plzně plukovníky, jimž se předložila — nemocný Valdštýn nebyl ve schůzi — dne 12. ledna 1634 žádost dvoru o odeslání oněch 6000 mužův ku potřebě Španělův. Všickni usoudili, že se chce armáda zkaziti. Na to doložil polní maršálek Ilov (Němec), vedle Kinského a Trčky přední důvěrník Valdštýnův, že Valdštýn, od kteréhož se požadují věci, jichž nemůže vykonati a který proto se pronásleduje, obmýšlí poděkovat se. Než smí-li prý se to dopustit? Co prý bude z plukovníkův, kteří pluky ze svých peněz zřídili, doplnili a zbraněmi opatřili? A učinili to na závazek generálův, že se jim útraty nahradí. Opustí-li však generál vojsko,

pak prý bude po náhradě a oni budou ruinovaní lidé. Proto se uzavřelo požádati Valdštýna po zvláštní deputaci, aby neskládal generalátu.

Tuto příhodu chtěl Valdštýn využitkovat. Ku provedení svých záměrův měl především zapotřebí, aby mu zůstalo vojsko věrno. Nyní byla příležitost, aby si tuto věrnost zabezpečil. Učinil to po dlouhém prošení tak, že slíbil neopouštět armády, pakli že plukovníci ze své strany zaváží se setrvati při něm, aby se mu nestalo zase nějaké pohanění. Plukovníci byli si sotva vědomi, kam Valdštýn směřoval a proto svolili. V nepřítomnosti Valdštýnově žádal na to od nich Ilov, aby podepsali revers, který byl již připraven a nyní se přečetl. Stálo v něm, že poněvadž Valdštýn k prosbě plukovníkův svolil, aby bez jejich vůle neopouštěl vojska, „skládají i oni na místě přísahy slib, že chtí věrně při něm stát, neupouštět od něho, podporovat vše, co by sloužilo k jeho a k armády dobrému, nasaditi proto třebas i poslední krůpěj krve, považovat každého, kdož by jinak jednal, za zrádce a bezectníka a pomstu vznít na jeho statcích a majetku, těle a životu.“ Vznikla sice v mnohých pochybnost, zdali by to nebylo císaři a později snad i jim samým na škodu. Než Trčka a Ilov uchlácholili zdráhavé a revers se před i mezi banketem, jejž dal Ilov plukovníkům, podepsal.

Podnes vypráví se, že prý původně stálo v reversu, že má závazek plukovníkův tak dlouho trvat, dokud bude Valdštýn ve službě císařově, ale že prý se nepřistoupilo k podepisování dříve, až když již přítomní byli vínem při hostině náležitě rozehřáti a tu prý se jim nepředložil původní onen revers nýbrž lstivě jiný, v němž řečená klausule scházela. Pravda to není. Plukovníci

věděli dobře, co podepisují a vznikly mezi nimi před i mezi banketem v skutku pochybnosti různé. Banket sám byl velmi hlučný; mluvilo se o jezovitech a o španělské při dvoře straně velmi trpce; okna, kamna a stoly v bujnosti se roztloukly.

Za příčinou oněch různých pochybností mezi plukovníky vzniklých uznal Valdštýn za potřebno uchlácholiti je. Předvolav je před sebe ujistil je všeobecně, že nemá ničehož v úmyslu, co by bylo proti císaři anebo proti katolické víře. Chce prý jenom vzdor odporu mír zjednati s protestantskými kurfirsty (saským a braniborským). Opakoval, že jim ručí za náhradu výloh. A plukovníci obnovili nyní z vlastní vůle revers, podepsavše nové jeho opisy: vystavilť se totiž ve více exemplářích, aby ho i nepřítomní mohli podepsat.

Plukovníci měli na zřeteli jenom záhubný vliv španělské a jezovitské strany při dvoře hodlajíce opříti se mu; dále neviděli.

Tenkráte ujeli dva princové Toskánští z Plzně sloužící u Valdštýna co dobrovolníci a s nimi i markýz Guicciardini. Zpráva tohoto učinila ve Vídni trapný dojem; Valdštýn sám nevzkázal do Vídně ani slova o schůzi a o reversu plukovníkův.

Co máme o tom soudit? Revers šikovnou věcí nebyl, neboť se jím císař urazil a věrnost plukovníkův — kus papíru to nedělá — nezabezpečila.

Ve Vídni sestavil se zvláštní tajný odbor sestávající z Eggenberka, biskupa vídeňského, hraběte Trautmansdorfa a španělského vyslance, aby se radil o tom, co a jak by se mělo učinit s Valdštýnem. Císař byl pln starosti nemoha ani spáti a v kostelích vídeňských konaly se tajné modlitby, aby Bůh ráčil jeho mysl v této tak těžké situací osvítit.

V těch dnech, co se toto vše událo v Plzni, byl tam již švakr Valdštýnův, Vilém Kinský, kterému byl již dříve Valdštýn vymohl na císaři, aby mu byly jeho statky v Čechách — byl vlastně exulant a zůstal protestantem — na pět let ponechány i aby mohl volně do Čech přicházeti a odcházeti. Týž pak Kinský psal dva dny (10. ledna) před podepsáním reversu francouzskému vyslanci Feuquieresovi do Frankfurta, že „ona osoba knížecí (rozuměj Valdštýn) nyní by přijala ony návrhy, o nichž vloni jednalo se.“ Na svém místě vypsali jsme, že tenkráte Francouzsko vybídlo Valdštýna, slibujíc mu podporu, aby uchvátil českou korunu. Valdštýn tehdy neodpověděl.

Feuquieres dal o tom svému dvoru bez prodlení zprávu. Není pochybnosti, že byl dvůr francouzský opět tomu povděčen a že by rád byl Valdštýna použil co nástroje ku provedení zámyslův svých — ale nedůvěřováno mu. Francouzský dvůr prohlásil, že bude Valdštýna podporovat, aby získal tolik, co měl dříve v Německu (na Meklenburce); vyslanec francouzský měl mu i českou korunu přislíbit, kdyby jinak nedal se získat (z toho jde, že již nyní nebylo Francouzsko tak velice nakloněno dát mu českou korunu jako v roce předešlém). Především ale měl Valdštýn odpadnouti od císaře. A přece se nic určitého neumluvilo; Francouzové chtěli, aby Valdštýn učinil první krok a on sám neměl prozatím nic jiného na mysli, než aby obnovil jednání s Francouzskem za tím účelem, aby mohl v nejhorším případě jejich pomoc a podporu použíti. Rozumí se, že se vše to dálo v největší tajnosti.

Maje za to, že si reversem plzeňským armádu zabezpečil, snažil se Valdštýn mír urychliti; za tou příčinou pozval Arnima do Plzně vysloviv přání, aby se i Braniborsko zúčastnilo. Zároveň žádal, aby dvorní rada dr. Gebhard z Vídně byl k němu poslán, který měl být jednání přítomen, aby svého času císaři mohl o tom dáti náležitou zprávu.

Nikdo neznal lépe, co Valdštýn obmýšlí, nežli saský vůdce Arnim, který měl tolikéž upřímnou vůli shodnouti se s ním. Bylo však zapotřebí, aby dokonale věděl, jaké jsou požadavky braniborského a saského dvoru. O tom jednal Arnim v Berlíně a v Drážďanech, což se však protáhlo. Výsledek byl takový, že by byl snad mohl uzavříti s Valdštýnem mír, kdyby nebyla tohoto zastihla mezi tím osudná katastrofa.

Vizme, jak se věci vyvíjely po podepsání Plzeňského reversu.

Ve Vídni jednáno s velikou opatrností, Valdštýn zas počínal si bezohledně a na kvap. On sezval plukovníky své ku konci ledna k *nové* schůzi do Plzně na den 19. února. To byl nový důvod pro dvůr, aby se konečně nějaké usnesení stranu Valdštýna učinilo. Mezitím také dostal dvůr různé zprávy o tom, že je Valdštýn v tajném spojení s největším nepřítelem habsburského domu, s Francouzskem. Nejobšírnější o tom podal zprávu vévoda savojský, která však jenom císaři sdělena byla a jinak se musila držet v největší tajnosti, poněvadž se hněvu francouzského řečený vévoda obával. Podobné zprávy zaslal i kurfirst bavorský a obdržel také španělský vyslanec; vycházelo z nich na jevo, že se připravuje veliký převrat v Ně-

mecku a že jsou již i dědičné země císařovy ohroženy. Z Čech se také oznamovalo, že exulanti nadějí se francouzskou pomocí postaviti Valdštýnovi českou korunu na hlavu. Ze všech stran zasílali císařští věrní svá dobrozdání proti Valdštýnovi. Z Bavorska se psalo, že se kurfirst chce přidat k Francouzům, nebude-li Valdštýn odstraněn. I kněžská strana na to naléhala.

Někteří vrchní důstojníci byli již tajně také pro císaře získáni: zejmena general Gallas. Císař nyní povolil.

Sestavil se tedy patent — datován je od 24. ledna — v kterémž císař všechny vyšší i nižší důstojníky pěší i jizdné sprostil všech závazkův k vrchnímu veliteli Valdštýnovi, „s nímž se má stát změna“; všichni pak odkázali se prozatím na Gallase co vrchního vůdce. Pravilo se v něm také, že prý sice mnozí v Plzni (rozuměj skrze podepsání reversu) „dále šli, nežli jim právně příslušelo“, ale císař chce prý všem odpustiti vyjma Valdštýna a ještě dvě osoby (nejmenovaly se, ale byli míněni Ilov a Trčka), kteří se „z pardonu vymiňují.“

Gallasovi odevzdal se patent prozatím ještě co přísné tajemství s nařízením, aby ho užil jenom v nejhorším případě a velice opatrně. Bylo se ještě báti roztržky ve vojště, kdyby se byl ihned patent uveřejnil: také slušelo získati generály a plukovníky vzácnější a nevzbuditi v samém Valdštýnu podezření.

Před jiným získáni jsou tajně pro císaře Aldringen a Piccolomini. Pád Valdštýnův musil způsobiti jejich povýšení.

Prozatím byl úmysl zmocniti se Valdštýna a odvésti jej na bezpečné místo nějaké — byli by ho pak postavili před soud. Španělský vyslanec

byl rozhodně proti tomu tvrdě, že je menší nebezpečenství zabit ho nežli odvésti. Aldringen a Piccolomini měli to před druhou schůzí plukovníkův vykonat; přijeli také do Plzně, ale přesvědčili se o nemožnosti. Tento záměr zůstal tajemstvím; Valdštýn neměl o něm ani toho nejmenšího tušení.

Vše to, co se ve Vídni proti němu předsevzalo, zůstalo Valdštýnovi tajemstvím, avšak že se tam jistě něco kuje, nemohlo ho být tajno po podepsání plzeňského reversu — a Valdštýn znal své lidi ve Vídni velmi dobře. Musil pomyslit na to, aby se všestranně zabezpečil. S Francouzskem bylo jednání Kinského doposud jalové; Valdštýn chtěl si nyní získat podporu na Švédech.

Pozvav k sobě starého jednatele svého Rašína a dav mu náležité rozkazy poslal jej dne 9. února do Haly k exulantovi českému Bubnovi; oba se pak odebrali do Halberstadtu k švédskému kancléři Oxenstiernovi. Marně však vykládal mu Bubna, že chce teď Valdštýn opravdu odpadnout od císaře; Oxenstierna nevěřil a žádost Valdštýnovu, aby k němu poslal spolehlivou osobu, s kterouž by se mohl smluvit, vyplniti nechtěl dokládaje, že s ním nebude dříve vyjednávat, dokud neodpadne od císaře; pak prý ale nejen že k němu pošle, nýbrž sám ho navštíví a smluví se s ním, očkoliv jej bude žádati. Zpráva o tom nedošla již Valdštýna; přišed zajisté Rašín na zpáteční cestě do Zwikavy dověděl se, že je již po všem.

Podobně jako Oxenstierna odpověděl i vévoda Bernhard výmarský, k němuž do Řezna okolo polovice února posláno. „Af prý Valdštýn nej-

dříve svůj veliký div vykoná, t. j. od císaře odpadne a pak prý mu on uvěří.“

Není divu: minulost a spůsob vyjednávání Valdštýnova — velmi a přes příliš záhadný — byly takového druhu, že se mu všude nedůvěřovalo.

Již od 13. února byli všichni plukovníci, kteří podepsali revers, k rozkazu Valdštýnovu v Plzni zase shromážděni. Dne 19. února povolal je Valdštýn k sobě; ležel ť nemocen v posteli. Nejdříve se jim zaručil za jejich výlohy a pak doložil, že se o něm roznáší zpráva, jakoby obmýšlel něco proti císaři učiniti anebo víru proměniti; on že ale má tak dobré svědomí jako onino, kdož to o něm vypravují. Řekl, že chce zjednat mír, který prý se ovšem nevidí rád ode všech při dvoře, který však císaři jedině poslouží. Výmínky prý toho míru předloží se plukovníkům. Avšak on prý musí také vědět, čeho se má od nich nadíti, neboť se bojí, že se mu chce nové pohanění učinit.

Na to se plukovníci shromáždili zase u Ilova. Byli jednomyslně pro vyplnění závazkův naproti Valdštýnovi, ježto prý neobmýšlí ničehož proti císaři a víře. Mezi řečí prohodil Trčka, že se snad nezůstane ve službě císařské a Ilov doložil: „Dareba, kdo by chtěl nechat vévodu pohanět.“ Na to se shromážděným předložil dne 20. února nový revers k podpisu, v němž propouštěl Valdštýn plukovníky ze všech závazkův, v tom případě, kdyby někdy něco proti císaři anebo víře podnikl, ale na vzájem přijal i je na závazek, aby nasadili vše „pro jeho bezpečnost.“

Valdštýn poslal po jednom plukovníkovi tento druhý revers ihned do Vídně navrhuje zároveň, aby se mohl někde osobně sejít s knížetem Eggen-

berkem. Několik dní však předtím poslal také k Švédům — k Bernhardovi Výmarskému do Řezna, žádaje ho o rychlou pomoc (měl se s ním spojit).

Plukovníkům rozkázal Valdštýn, aby se bezprodleně odebrali k vojsku a přitáhli s ním dne 24. února na Bílou Horu; on sám chtěl se tam již dne 22. odebrati. Na Bílou Horu měl přijít také Arnim a zde, kde r. 1620 náboženská svoboda vzala za své, měla se tatáž po 14 letech krvavých zase obnovit, t. j. zde se měl uzavřít v ležení mír a pak vojsku oznámit, aby jej přijalo; kterýžto mír byl by po císařském schválení platil pro říši a pro dědičné země rakouské. Valdštýn se na to spolehl, že jej císař schválí, poněvadž neměl jiného vojska, nežli které bylo při Valdštýnovi. Kdyby se byl zdráhal, chtěl se Valdštýn opříti.

Divná-li to hra osudu! Co r. 1620 stavovské vojsko české prohrálo, to měla r. 1634 císařská armáda zase napravit! A tak by byla náboženská i politická svoboda v Čechách i v Německu na svém vlastním hrobě slavila vzkříšení svoje — a císařský i katolický generál byl by ji k novému životu probudil! . . .

Přehledněmež medle záměry Valdštýnovy, na kolik se doposud od učencův na světlo vynesly a všelijak sestavily. Jsouť ovšem pořád ještě dosti záhadnými, tak jako je veškerá osobnost Valdštýnova záhadná. Obtíž je v tom, že on nic písemného od sebe nedával vyjednávaje tajně na všech stranách skrze osoby jiné, o nichž nevíme, mnoho-li ze své hlavy přidávaly, což při našich exulantech také na váhu padá. Poněvadž svých záměrův neprovedl, nemůže se platně věděti, jaký byl jeho poslední cíl.

Pravdě se podobá toto. Vida, že válka v Ně-

mecku v příčině náboženské povstalá hrozí působením cizinců — Švédové byli již v říši a Francouzové strojili se k zakročení — a i nerozumností strany katolické, která o nějakých koncesích ku prospěchu protestantův ničehož nic slyšeti nechtěla — že tedy hrozí válka stát se bezkonečnou: proto si umínil zjednati slušný mír. Způsobit jej chtěl tak, že hodlal srozumět se s nejmocnějšími knížaty protestantskými: se saským a braniborským kurfirstem. Na mysli měl propuštění svobody náboženské a obnovení onoho stavu věcí, jaký byl v r. 1618; chtěl tudíž i českým zemím zjednati náboženskou svobodu a obnoviti dřívější ústavnost; exulanti byli by se vrátili do vlasti.

Tím způsobem měly se získat Sasko i Braniborsko a odvrátit od Švédův; jejich vojska byla by se spojila s armádou jeho, kteréžto moci nebyli by Švédové nikterak odolali a byli by musili také svoliti. Tak smýšlel původně, než věci měly takový průběh, že byl Valdštýn ku konci přinucen hledati podpory u samých Švédův.

Ohledně císaře představoval si Valdštýn průběh věcí snad takto. Když by se byl shodl s Arnimem, zástupcem Saska a takořka i Braniborska, byl by mír svému vojsku prohlásil a ono by se bylo zavázalo hájiti jej. A zároveň byl by ustanovil náležitou odměnu — pro sebe a pro své vrchní důstojníky (pro sebe německé knížetství některé). Na vojsku záviselo vše a Valdštýn měl pevně za to, že mu bude věrno. Pak by se byl císař vybídl, aby mír potvrdil. Když by však byla armáda s mírem souhlasila, byl by snad i císař svolil nemaje jiného vojska, aby odpíral. V tom případě chtěl Valdštýn vyřídiv věc s prospěchem složiti vrchní velitelství a odstoupiti je Ferdinan-

dovu nejstaršímu synu hodlaje ho ještě korunovati za římského krále.

Než kdyby byl císař odpíral, pak chtěl užiti násilí. Nemaje původně v úmyslu zkaziti císaře, nemínil přec od provedení svých záměrův nijakž ustoupiti. Když by se byla věc nedala jinak provésti, byl by i po české koruně sáhl, jakož si přáli exulanti a mnozí katolíci v Čechách (v podezření byli mladý hrabě Michna, Haugwitz, Černín a jiní). V tomto nejhorším případě byl by se spolčil i s Francouzskem; u Švédův již vyhledával opravdově podpory.

Na Bílé Hoře, jakož řečeno, měl se prohlásiti mír. Avšak proti němu padla již osudná rána, o které při schůzi plukovníkův ještě nevěděl.

Druhý revers byl v Plzni dne 20. února podepsán, ale dne 13., 15. a 18. padla již proti Valdštýnovi rána, která jej rozdrtila.

Vládě se totiž podařilo získat vedle Gallase, Aldringena a Piccolominiho ještě i tyto generály: Maradase, komandujícího v Čechách a Kolloreda, komandujícího ve Slezsku; tolikéž Hatzfelda, Götze a Suyse. Za touto příčinou a že se obáváno druhé schůze plukovníkův, vytasil se Gallas dne 13. a opět dne 15. s prvním patentem císařským (od 24. ledna), jejž dotud u sebe schovával sděliv jej prozatím jenom generálům a plukovníkům; dne 18. února pak vydal císař nový patent ve Vídni, v němž se Valdštýn sesadil co „barbarský tyran, spiklenec a zrádce“, který chce císaři odníti a sobě přivlastniti „dědičné země, korunu a žezlo.“ Armádě se přikázalo, aby nepřijímala od něho a od jeho přívrženců Ilova i Trčky rozka-

zův nýbrž jen od Gallase, Aldringena, Maradase, Piccolominiho a Kolloreda.

Teď nastal rozhodný okamžik, teď se mělo ukázat, co je vojsku milejší: služba-li císařova či Valdštýnova, který se spolehal na to, že vojsko z ohledů finančních při něm setrvá — a naděj se ukázala býti planou. Španělský vyslanec vypomohl císaři penězi a vojsko velkou většinou soudilo, že jsou ve službě císařské přece jen lepší vyhlídky nežli u Valdštýna.

Nejdříve odpadla Praha a dle Prahy řídila se odjakživa u nás celá země. Císařský patent byl zde prohlášen a vojsko ho přijalo. Dověděl se to nejdříve Trčka; byv od Valdštýna dne 21. na večer ku Praze napřed poslán (Valdštýn chtěl druhý den tam odjeti) vrátil se za několik hodin nazpět uslyšev na cestě, co se v Praze stalo.

Trčka si počínal divoce. Ilov a Kinský — tentýž co vyjednával s Francouzskem — svěsili hlavy hrabajíce holemi v písku a vědomi sobě jsouce všech následkův. Valdštýn pravil: „Měl jsem mír ve své ruce. Bůh je spravedliv.“ Byl překvapen, ale nezoufal ještě.

Jak se věci měly, nemohlo se na Bílou Horu, ba Valdštýn musil nyní hledati pomoci u nejbližšího generála švédského Bernharda výmarského, jenž byl v bavorském Řezně. Nedůvěřovalť sice Bernhard ještě i nyní, ale zprávy, které ho ze všech stran docházely, nasvědčovaly přece, že se Valdštýn chystá k něčemu opravdivému a po odpadnutí Prahy přijížděl k němu od Ilova kurýr za kurýrem žádaje, aby poslal dragouny do Plzně a pak do Chebu. Bernhard nestal se sice ani

teď neopatrným, ale dal se přece pomalu s vojskem k Chebu na cestu.

Tam se odhodlal nyní Valdštýn odebrati. Však na té straně, kde je Cheb, měl Valdštýn celou řadu pohraničných míst ve svých rukou jako Loket, Falkenov, Kynžvart atd. Především rozeslal na jednotlivé pluky rozkaz, aby se shromáždily v Lounech nepřijímajíce od nikoho rozkazův nežli jen od něho, Ilova a Trčky. Plukovníci byli obesláni dostaviti se do Chebu — kam měl nyní i Arnim přijít, aby se uzavřel obmyšlený mír. Se Saskem bylo dorozumění nepochybné, se Švédskem doufal se shodnouti — a proto měl pořád ještě pevnou naděj v konečný zdar záměrův svých.

Nejnovější události byly takového spůsobu, že mu již nic jiného nezbývalo, nežli zříci se vší podřízenosti a vystoupiti zcela samostatně co svůj vlastní pán. „Nechce-li mne, pravil v tomto čase — císař déle míti za svého generála, nechci ani já ho míti více za svého pána; mohl bych snadno najít si jiného knížete, k němuž bych se mohl přidati, ale nehodlám toho učiniti; chci být nyní svým vlastním pánem a mám prostředkův dost, abych se mohl co takový udržeti.“

Dne 23. února as o 10. hodině vytáhl z Plzně k Chebu — měl pak při sobě jenom 10 setnin pěchoty a 200 dragounů. Byl pak největší čas, neboť ze všech stran se již přibližovali císařští.

Valdštýn neměl strachu. Jeho astrolog dočetl se ve hvězdách, že mu veliké nebezpečenství hrozí, ale že je přestojí a povznese se k velikému štěstí. Ubíral se do místa (Chebu), kde ležela posádka pod škotskými důstojníky: plukovníkem Gordonem a podplukovníkem Lesleyem. Oba byli protestanté a dalo se očekávat, že horlivěpři něm vytrvají, když vytasí meč proti španělské a výstřední straně katolické.

Na cestě z Plzně do Stříbra setkal se Valdštýn se svým plukovníkem Buttlerem, katolickým, Irčanem, který tudy, neznaje ještě, co se vše událo táhl se svým plukem na Bílou Horu, kam ho také Valdštýn k 24. únoru byl povolal. Uposlechl nerad tuše zrádu při Valdštýnovi a pronesl se při té příležitosti, že by raději sto životů ztratil, nežli tasil meč proti císaři. Teď se náhodou setkal s prchajícím Valdštýnem, který mu poručil, aby se k němu připojil a doprovázel ho; Buttler nemohl neposlechnouti, avšak poručil písemně i ústně po svém zpovědníkovi, tolikéž Irčanu Patriku Taaffeovi, císařským generálům Gallasovi, Piccolominimu a Diodatovi, že zůstane císaři věrným, že jde s Valdštýnem jenom z přinucení a že snad Bůh tak dopustil: „aby mohl nějaký heroický skutek vykonat.“ Umínilť si v případě patrného nebezpečenství Valdštýna buď zajmout aneb zabit. Takto vzal s sebou Valdštýn do místa, v němž chtěl své záměry prosadit, právě člověka — katolíka — který byl odhodlán zkaziti ho.

Čím se více přibližovali k Chebu, tím starostlivějším stával se Kinský. „Nevím, pravil k Trčkovi, bude-li dobře zavřít se do tohoto města.“ Švakr mu to vymlouval pravě, že tam leží jeden jeho pluk, že Gordona právě před málo dny učinil plukovníkem a že se mohou na něho spolehnout.

K večeru dne 24. února o 4. hodině přirazil Valdštýn do Chebu — churav a v nosítkách, kteréž nesli dva koně.

Pozdě v noci žádal právě přišlý kurýr, aby byl vpuštěn do města. Gordon se poptal u Valdštýna, který to dovolil a Lesley doprovodil posla k Valdštýnovi. Kurýr přinesl císařské patenty, kterými se odsazoval Valdštýn. Tento měl Le-

sleya za spolehlivého člověka a sdělil mu bez obalu, že je ve spojení s Bernhardem výmarským a se Saskem a že chce Švédy (Bernharda) do Chebu i do Lokte vpustiti. Že věci tak daleko dospěly, nevěděl ještě Lesley: bylo mu nyní jasno, že chce Valdštýn císaře zraditi. Zděšen odebral se ke Gordonovi a rozpaky obou byly nemalé. Císař jim poroučel, aby nepřijímali rozkazův od Valdštýna, jemuž děkovali přece za své povýšení. Připadli na myšlénku z Chebu utéci. Avšak již druhý den ukázalo se, že se to nedá provesti.

Na zítřek dne 25. byli totiž Gordon, Lesley a Buttler pozváni k Ilovu, u kterého byl již i Trčka. Poručeno jim, aby od nikoho nebrali rozkazův nežli od nich a od Valdštýna i aby se zavázali bezvýminečně k jeho službě. Byl to pro ně rozhodný okamžik. Gordon odpověděl, že složil císaři přísahu. Kdo prý ho z ní propustí? Teprv tehdy, kdyby neměl tohoto závazku, mohl by prý se rozhodnouti. Ilov byl překvapen a mlčel. Načež Trčka: „Pánové, jste cizinci v říši, nač se ptáte po císaři? Vévoda může a chce se Vám bohatě odměniti.“ Ilov připomenul nevděk domu rakouského, jejž právě nyní vévoda friedlandský zakouší. Avšak těmito řečmi o odměně a zisku nedali se Gordon a Lesley přemluviti, kteří jsouce v přísné škole škotské odchováni vážili povinnost svědomí nejvýše.

Rozešli se, aniž by se byli shodli, ale rozešli se bez roztržky. Beze všech rozpakův pozvali se Ilov a Trčka sami ke Gordonovi, který bydlel v tvrzi, na večeři majíce nepochybně za to, že ho a ty ostatní převedou snad při hostině na svou stranu

Zároveň rozkázáno Lesleyovi, aby následujícího dne (26.) svolal hromadu měšťanův a přiměl

je k připojení-se k Valdštýnovi a k složení značné sumy peněz (4000 tolarů). Nebylo pochybnosti, že se chtěl v Chebě Valdštýn upevniti a zde své záměry provésti.

Gordon a Lesley měli nyní poradu s Buttlerem, jemuž dotud nedůvěřovali — co katolickému Irčanu. Viděli svůj život v nebezpečenství, neboť poslechli-li Valdštýna, porušili přísahu a stali se zrádci na císaři, neposlechli-li, musili se obávati jeho a jeho přátel pomsty: potřebovalť říci jenom slovo a oni ztratili ihned hrdla. Oba Škotové byli ještě nyní pro útěk, ale Buttler zavrhl tuto radu, poněvadž by v jejich nepřítomnosti mohlo město pro císaře ztratit se. Mluveno pak o tom, aby zajali Valdštýna, než i tato věc byla nebezpečná a pochybná. Lesley pronesl se nejdříve: „Zabijme zrádce!“ Buttler byl rád, že slyšel slova z jiných úst, kteráž měl napořád sám na jazyku. Gordon se chvílku zpouzel, ale konečně také svolil. Tito tři důstojníci vzpomněli si na přísloví, že jenom „mrtví nekoušou“ uvažujíce zároveň: „že pouze tímto spůsobem vysoce slavný dům rakouský v pravdě a na rychlo spasen býti může.“

Gordon svolil, aby se hosté, kteří se sami k němu pozvali, v jeho bytě při večeři zavraždili. Buttler nabídl k tomu činu krvavému dragouny své. Stráž na hradě a na náměstí městském osazena hejtmany, na které bylo spolehnutí.

K večerní hostině dostavili se ke Gordonovi s Trčkou a Ilovem také Kinský a rytmistr Neuman, který vyhotovoval spisy Valdštýnovi jsa jaksi jeho kancléřem. Hostě byli veselí, připíjeli na zdraví generálovo a na zdar jeho záměru, že již neho dlá býti sluhou, nýbrž svým pánem vlastním. Pomálu—když již hlavní večeře byla skončena — odvoláno služebnictvo do postranního odlehlého pokoje k jídlu,

kteryžto pokoj se ihned uzavřel. Lesley vzkázal na to důstojníkovi Buttlerovu, který čekal se sedmi irskými dragouny v sousední světnici, že je již čas. Důstojník vrazil nyní s mužstvem do jidelny volaje: „Kdo je dobrý císařský“ (wer ist gut kaiserisch)? Na to provolali Buttler, Gordon a Lesley: „Vivat Ferdinandus“ tasivše kordy a odstoupivše stranou. Hosté sáhli ovšem po své zbrani — avšak nezbylo jim času k odporu — za několik minut leželi všichni na podlaze ve své krvi co mrtvoly.

Takto skonali pod vražednými kordy císařských vojákův v Chebě: hrabě Vilém Kinský, švakr Valdštýnův a politický vůdce českých exulantův těšící se napořád, že uvidí přece ještě českou korunu na hlavě voleného panovníka z jiného domu nežli rakouského; hrabě Adam Trčka, též švakr Valdštýnův, velitel nad pěti pluky, syn matky, která zůstala do své smrti nepřítelkyní císaře Ferdinanda II.; polní maršálek Ilov, který do poslední chvíle doufal, že v krátce třikrát tak silné vojsko bude míti Valdštýn v poli a rytmistr Neumann, hlava vojenské kanceláře Valdštýnovy a urputný nepřítel rakouského domu.

To vše událo se v tvrzi. Zbýval ještě vévoda Friedlandský, který bydlel v městě. Nyní se naskytla možnost, aby se zajal a spiklenci se v skutku ještě nyní o tom poradili. Avšak zdálo se jim to být opět nebezpečno, poněvadž byli Švédové na blízku a bylo se báti také nešťastné náhody některé. Proto se uzavřelo, aby se i Valdštýn zavraždil.

Při domě, v němž bydlel, vedly točité schůdky z ulice k jeho pokojům. Po nich vstoupil naboru irský hejtman Devereux s několika vojáky. Před pokojem Valdštýnovým sotkali se s komorníkem,

který od něho přicházel — Valdštýn vyšel právě z koupele a komorník mu donesl v zlatém koflíku piva na noc. Poroučeje vojákům, aby nehřmotili a klid pánův nerušili, byl komorník do ruky poraněn, načež oni zdvihli pokřik: „Rebellové, rebellové!“ Valdštýn přikročil, tak jak byl pouze v košili, k oknu chtě nepochybně zavolati na stráž, než v tom vyrazili vojáci dvéře a důstojník naň vykřikl: „Darebo, zrádce!“ Zdali pochopil Valdštýn, co to vše znamená? Nepochybně že ano. Opíraje tělo o stůl a pohybuje rtoma avšak nedávaje hlasu od sebe rozprostřel ramena a nasadil prsa svá, do nichž — zrovna u prostřed — vrazil mu Devereux ostré kopí své. Valdštýn padl ani nehlesnuv. Mrtvolu jeho zaobalili do koberce z červeného sukna a odvezli ji na hrad k ostatním mrtvolám. Bylo to mezi 9. a 10. hodinou večerní, co se tato krvavá tragedie v Chebě odehrála.

Venku burácela silná bouře zimní. Druhý den složilo vojsko a měšťanstvo císaři přísahu. Cheb a všechna ostatní místa pohraničná byla pro císaře zachována.

Následovaly odpravy a jiná ortelování — následovaly i konfiskace a odměny. Hrabě Gallas dostal Friedland, Liberec a dům Kinského v Praze se zahradou, Piccolomini po Trčkovi Náchod, hrabě Aldringen Teplice po Kinském, hrabě Colloredo po Trčkovi Opočno a hrabě Trautmansdorf Jičín. Trčkovo panství Nové město nad Metují dáno Lessley-ovi, nyní hraběti, Butlerovi Doksy, Gordonovi Smidary atd.

Za duši Valdštýna a jeho soudruhův dal císař vyčísti 3000 mší svatých. Mrtvola Valdštýnova ležela až do r. 1636 ve Stříbře, načež byla od

jeho vdovy pohřbena ve vadických kartouzích blíže Jičína. R. 1639 dal švédský generál Banér otevříti kryptu a poslal Valdštýnovu hlavu i pravé rameno co vzácnou kořist do Švédska. Od r. 1785 odpočívá tělo pověstného vojevůdce v Mnichovu Hradišti.

V.

Takto zahynul Valdštýn se svými soudruhy přičiněním zejmena Španělův a Italiánův, kteří nejvíce pracovali na jeho úplné zkáze. Cizí vojáci jej zavraždili — Škotové a Irčané — jedni protestantského a druzí katolického náboženství: jsouce jinak mezi sebou krevní nepřátelé jednali přece pod císařskými prapory svorně a společně; onyno vedla hlavně přísaha císaři složená a tyto horlivost náboženská ke krvavému činu. Valdštýn padl proto, poněvadž prý dle Oxenstierny více toho podnikl, nežli mohl prosaditi.

Valdštýn patří do řady největších vojevůdcův. V tom ohledě vyniká jeho polní tažení proti Dánům; jeho šikovné postavení u Norimberka a i onen pochod do Saska, který spůsobil bitvu u Lützena. Neméně i důvtip, jejž osvědčil u Stejnavy, kde zajal švédskou posádku s hrabětem Matyášem Thurnem. Císaři vybojoval dvakráte Slezsko, ztracené pokaždé na protestanty ze severního Německa a na houfy českých exulantův. Rozhodoval své bitvy obyčejně lehkou jízdou, kterou zároveň podporoval polními kusy. Považoval se vždy za předního tvůrce rakouského dělostřelectva a může se v pravdě považovati i za předního tvůrce a zakladatele veškerého vojenství rakouského.

Armáda byla na jeho vlastní útraty naverbo-

vána a Valdštýn se staral pilně o její vydržování. V tom ohledě zavedl kontribuce, aby se vojsko uživilo a obyvatelstvo nepřišlo na zmar. Bohužel byla zdivočilost vojska tak již vysoká, že nejlepší vůle zůstala jalovou.

Vojsko jeho bylo složeno ze všech národův; v jednom jediném pluku napočítali se lidé patřící k desíti rozličným národnostem. Plukovníci byli, jako dříve, Španělové, Talijáni, Valloni a Němci; Valdštýn bral rád také české pány, aby je zvykl na císařskou službu anebo na své vlastní rozkazy; Horvát Isolano velel jízdě lehké dbaje velmi pilně a s velikou řevnivostí na to, aby žádný Uher nedostal přednost; byli při Valdštýnovi také Dalmatinci a Rumuni. Těmto dával přednost před Poláky, jejichž plukovníci byli příliš vzdoroviti a cizímu vlivu snadno přístupni. Zvláště severní Němci nalezali se v hojném počtu při něm: Braniborci, Sasové, Pomořané, Lauenburští a Holštýnští. Na víru nedal Valdštýn pranic přijímaje ze zásady i protestanty i katolíky; mnozí z nejpřednějších jeho plukovníkův byli protestantské víry. V tom ohledě lišil se podstatně i od ligy i od Gustava Adolfa; onano chtěla mít pouhé katolíky ve vojště a tento zase samé jen protestanty; Valdštýn pak hleděl pouze na chrabrost a i na to, aby měl vůbec silné a statečné vojsko. Rád vídal, když velicí pánové vstupovali do jeho služby, avšak byli mu vítáni i kupečtí, ba i lidé ze služebné třídy. Ani na tělesnou velkost nedal ničehož, tolikéž nehleděl na tělesnou sílu: žádalť ovšem bedlivé vykonávání vojenské služby, třebas při ní lidé slabého těla zahynuli. Rád dával nová pravidla. Při tak veliké směsici lidí ve své armádě, vybraných ze všech tříd, věr a národův, považoval za nejvýš nutné, aby si vojáci zvykli

na bezohledné a bezvýminečné šetření všech vojenských předpisův nehledě k tomu, zdali se týkaly velkých či malých věcí. Proto trestal přísně sebe menší chyby — i na samém šatstvě — maje za to, že si pak voják snadněji odvykne dopouštět se větších. Bylo-li vojsko v poli, byl Valdštýn shovívavějším, avšak nepromíjel ničehož, co by bylo mohlo subordinací ohroziti. Mnohdy odepřel proto povýšení, poněvadž měl za to, že nové místo mohlo by uchazeče dle jeho povahy k takovému jednání zavésti, které by spůsobilo, že by se mu hlava musila před nohy předložiti. Výtržností, které byly bohužel na denním pořádku, neměl dle vůle Valdštýnovy nižádný důstojník nechávati bez trestu; on sám nepřestal vyhrožovati pokutováním na hrdle. Kdo byl při plundrování postižen a Valdštýnovi udán, byl na místě oběšen. „Pověste tu bestii," zněl lakonický jeho ortel; mírnění trestu neznal. Vojákův ve službě nešetřil, nejméně v poli před nepřítelem. Gustav Adolf navrhl kdysi, aby dle příkladu v nizozemské válce úmluva se stala v ten smysl, aby při srážce jednotlivých houfcův slabší strana směla se bez boje vzdáti silnější. Valdštýn to zavrhl pravě se vzdorovitou urputností: „Vojáci ať bojují anebo chcípnou." Největší byla při něm zásluhou osobní chrabrost, na kterou výhradně bral ohled. Tak si získal Piccolomini rozhodnou jeho přízeň chrabrostí svou, kterouž v čele jízdectva v bitvě u Lützena osvědčil. Valdštýn měl vždy při ruce hojnost zlatých řetězův, aby na místě mohl je dát v odměnu; povyšoval také do stavu šlechtického a jeho vojenská pokladnice zapravovala sama útraty za vystavení diplomův. V mimořádných případech žádal tolikéž císaře, aby důstojníkovi uznalost svou vyslovil. Aby měl pro uprá-

zněná místa vždy náhradníky, vídal to rád, když se dobrovolníci v jeho táboře nalezali, ale nechtěl aby sloužili na svůj vlastní groš; v té míře, jak se osvědčovali, vykazoval jim také žold. Rád odměňoval i podřízené mužstvo. Nejvíce při něm vážilo, když komu položil ruku na hlavu anebo na rameno a pochválil jej. Kdo padl v hrdinném boji, byl po smrti poctěn; on sám býval na průvodu. Zbabělost neměl pouze v opovržení, nýbrž trestal ji také, na mnoze ukrutně; i nezdar, pak-li jen poněkud vinou se stal koho koliv, platil u něho za zločin. A povýšil-li koho — snad že sprostého jmenoval důstojníkem — nic si z toho nedělal, když tentýž opomenul osobně mu vzdát díky; viděl v tom přesvědčení, že za své povýšení neděkuje onen, jehož se týkalo, přízni, nýbrž osobní své zásluze.

Nikdo nesměl se zdráhati, cti své nebrániti v souboji. Kdo toho neučinil, byl z vojska vypuzen. Mnohý získal jeho přízeň vzpíraje se trestu, který urážel jeho čest a vydávaje se raději v nebezpečenství smrti nežli v potupu. Na nejvýš protivna byla mu odporučení dvorní; odmítal jich od sebe žertuje aneb posměch si z nich čině. Kdo se přihlásil v příliš šviháckém obleku, toho odkazoval ke kardinálovi Ditrichstejnovi, kde prý se velmi pohodlně žije: v táboře vojenském zohyzďuje prý se hezký obličej kouřem z polních kusů. Prince toskánské trpěl sice ve svém ležení, ale staral se o to, aby nevykonávali pražádného vlivu. Když si přáli, aby se směli osobně vyznamenat, prohlásil to za samolibost, která se neshoduje s přísnou subordinací. Pochlebenstvím opovrhoval tolikéž. „Chce-li císařský vyslanec v Cařihradě — napsal — se mnou si dopisovat, ať pustí všeliké pochlebování stranou, neboť mne tím jenom dis-

gustuje.“ Proto byl mu také milejší voják, který se mu díval při potkání přímo do očí, nežli kdo se mu bojácně vyhýbal. Může se tvrditi, že on založil vojenství, jak bylo po něm půl druhého sta let, zjednav mu pořádný základ v zavedených kontribucích. Byl‘ rozený vojevůdce.

Dokud byl zdráv, rád jídal se svými plukovníky, tvrdě, že nic tak velice mysli nesdružuje jako veselá tabule. Ale při vší přátelské kamaraderii s důstojníky nezapomněl nikdy, že je generálem a oni jeho podřízenými. Když chodil po táboře, nechtěl, aby se mu pocta vzdávala, a když se nalezal ve svém stanu, nesměl nikdo přiblížiti se se psy anebo koními ba ani s ostruhami břinčícími nesmělo se na blízku choditi; proto také důstojníci obvazovali si je nitmi, když musili jíti do jeho pokojův. V Meiningách nesměly bít hodiny na věžích, zvonit se nesmělo a ponocný nesměl troubit, dokud tam dlel Valdštýn. Zvláště mu bylo protivno kokrhání a štěkot, proto také psy musili z ulic odháněti. Mimo polní tábor stavěl takovou nádheru na odiv, že se mu málo který potentát mohl vyrovnati. V Praze měl skvostný palác, kde panovala královská okázalost. Vyjížděl obyčejně s dlouhou řadou šestispřežných kočárův. Zámek Zahaňský chtěl s takovou nádherou přestavěti, aby se stal osmým divem světa.

Přítelem ceremonií nebyl; když němečtí vyslancové měli k němu dlouhanácké a nejhlubší ponížeností oplývající řeči, přerušoval je; vysmíval se tolikéž hlubokým reverencím, které byly tenkráte u císařského dvora v obyčeji. Miloval však nádheru své družiny. Jeho pážata byli z nejvznešenějších rodin, jeho tělesná stráž skvostná. Zvláště od té doby, co se stal vévodou meklenburským, imponovat chtěl okázalostí knížecího

dvoru. Jinak žil velmi mírně, ale tabule musila být vždy velmi skvostna.

Uměl býti také vysoce galantním, v kterémžto ohledě divily mu se dámy na berlínském dvoře nad míru, když tam jednou zavítal; tyto spůsoby vznešeného světa osvojil si v Italii.

Ale běda tomu, kdo ho rozhněval. Jako ve své mladosti tak nebyl ani v stáří sebe mocen; zuřil a tloukl okolo sebe — a kdož byli při něm, nechali ho, až se vybouřil.

Byl uzavřen a mlčeliv a smával se zřídka, jako všichni mužové velicí (Sulla a Vilém Oranský), než příležitostně miloval i živou rozprávku, v které dával citům svým plnou úzdu přeháněje obyčejně ve výrazích. Kdo mu chtěl dobře porozumět, nesměl proto nikdy jeho slova vážit, která bývala pravidelně úsečná a ve vášni říznější a smělejší, nežli se slušelo a nežli sám u vnitř smýšlel. Tímto spůsobem stávalo se, že mnohé jeho výroky v dálce spůsobily větší dojem, nežli bylo v pravdě míněno.

Každý, kdo mu stál na blízku, musil jeho rozmarnost, jeho odpornou povahu a jeho bezohledné i brutální chování těžce snášet. Proto byl u současníkův různý o něm náhled: jedni tvrdili, že je to ta nejdivočejší bestie, kterou zplodily Čechy, kdežto jej druzí pokládali za toho největšího vojevůdce, jemuž rovného nebylo prý ještě na světě. Laskavostí a přijemností nezískal nikoho, poněvadž těchto vlastností úplně postrádal.

Jeho obličej byl mužný a moudrý; nemůže se však říci, že imponoval. Byl hubený, bledé, do žluta přecházející barvy ve tváři, oči měl malé, bystré a vychytralé. Na jeho vysokém čele pozorovaly se hluboké myšlénky, ale nepozorovaly se starosti: silné byly linie ale nebyly vrásky;

záhy sestárl maje již ve svém čtyřicátém roce bílé vlasy. Skoro pořád trpěl na dnu. V posledních letech věku svého mohl jenom s tíží chodit podpíraje se o španělskou rákosku; při každém kroku ohlížel se. Krátce před jeho zavražděním shodli se lékaři v náhledě, že sotva dvě, tři leta zachován bude při živobytí.

Na obleku miloval červenou barvu. Nosil kalhoty červené i plášť šarlachový; polní pás a pero na klobouku bylo tolikéž červené. Jednalo se mu i o to, aby obecnou pozornost na sebe obrátil maje v tom ohledu za heslo: *dar ad intendere.*

Jeho mysl pobádala ho k ustavičné činnosti, podnikům a k novým ziskům; v něm byla nekonečná ctižádost, kterou jeho nemoc nejen že nepotlačila, nýbrž ještě více rozohnila; toužil napořád po tom, aby se na všechny strany oslavil, aby založil moc a důstojenství domu svého i aby své staré nepřátele ponížil do prachu.

V cestě mu stála výstřední strana katolická, hlavně vysoké duchovenstvo.

V té míře, jako miloval vojáky, nenáviděl Valdštýn světácké kněží. Nemíval nic proti tomu, když se dle vojenského spůsobu naložilo s mnichem, který byl ve vojště. „Kdyby byl zůstal — pravíval — ve svém kláštеře, nebylo by se mu nic stalo.“ Často se vysmíval vysokému duchovenstvu, žijícímu v pohodlném přepychu: jak prý jsou šťastni, že vynalezli kabalu umějíce tak výtečně spojovati maso s duchem. Na nejvýš nenáviděl úřadníky, kteří se jim propůjčovali za nástroje: osoby, jako Slavatu a Martinice vyhlašoval za nejhorší ze všech kreatur, dvounohých i čtyrnohých. Jezovity nechtěl ve svém táboře trpět, ale za to dopouštěl v něm protestantům, jichž se tam hemžilo, aby beze všech překážek konali svo-

bodně služby boží a měli kázání; říkával, že je náboženská svoboda výsadou Němcův.

Byl přemrštěnec a pověrčiv zpytuje neustále hvězdy, aby lépe seznal tajná smýšlení svých generálův a i osudy vlastní. Ale při tom byl přece tak praktického ducha, že se nedal ve svých úsudcích nikdy pověrou másti, soudě vždy střízlivě o věcech a o poměrech, tak jak právě byly. Byl marnotratný a nerozvážlivý, ale při tom také hospodařil a jednal obezřele. Ve své politice obmýšlel věci smělé a sobecké, ale nikdy toho nečinil, aby se byl nedal vésti velikou nějakou myšlénkou, kterou chtěl prosaditi; při tom vždy dobře rozvažoval, co bylo praktické a co nemožné. Povznesl se tak vysoko, poněvadž se řídil vlastním vnuknutím svým, v kterémžto ohledě tvrdil, že nemůže tak velice sebe sama opanovati, aby mohl cizím rozkazům podrobiti se. Odmluvy nesnesl.

Pracovitost jeho byla bezpříkladná a dá se vysvětlit jenom tím, že velmi málo spal, čas nemařil a přísný pořádek ve všem všudy udržoval. V tom ohledu nebylo u něho rozdílu, byl-li doma anebo v polním ležení anebo na cestách. Jednoho dne odeslal 29 listův a den před tím, nežli r. 1633 z Prahy vyjel do Slezska, 33. Téhož dne, co rozeslal generálům rozkazy v příčině válečných operací, v příčině kázně a stranu ubytování i opatření vojska, podal dvoru návrhy správního spůsobu, požádal císaře o pensi pro vdovu po Papenheimovi, dopsal české komisí konfiskační v její záležitostech, požádal vyslance v Cařihradě o zhotovení stanu, nařídil svému hejtmanovi v Jičíně, aby založil zvěřinec a dal mu rozkazy stranu všelikých staveb ba i stranu vaření piva. Ani den, třebas byl býval v poli, nezapomněl na svá panství zaměstnávaje se neustále s jejich správou,

v kterémžto ohledě všímal si všeho důležitého i nepatrného žádaje neustále o všem dobrozdání a nařizuje, co kde potřebí bylo. Počet koní, dobytka, ano i počet hus a kuřat byl mu na všech jeho statcích znám. Byl ť výtečným hospodářem. V kteréžto vlastnosti staral se někdy i o poddané nařídiv, aby se pro ně dobré a laciné pivo vařilo, aby se hospodští neopovažovali zdražovat je „neboť prý chudý člověk musí také za levný peníz být živ.“ Pivo však musili hospodští bráti jedině z jeho pivovárův; neposlušnost trestal Valdštýn s řídkou brutalností — až i smrtí. Mnoho peněz vynaložil na zakládání nemocnic a jezovitských kolejí pro vyučování mládeže.

Mezi ním a Gustavem Adolfem byl ten veliký rozdíl, že tomuto každý důvěřoval a jemu nikdo. V rozhodném okamžiku urychlen tím jeho pád. Rozumíme-li mu dobře, bral sice Valdštýn v posledních letech věku svého na obecné dobro jakož i na prospěchy své vlastní zřetel, ale neuměl přece jedno přísně děliti od druhého. Zabíral se příliš do svých smělých myšlének propouštěje se starati o podrobné plány svých nepřátel. Přílišná sebedůvěra jej oslepovala. A právě tím spůsobil si vlastní vinou tragický pád svůj.

Pro náš národ byla Valdštýnova smrt neštěstím — recte že se jeho záměry neprovedly. Neboť kdyby se byl mír tenkráte zjednal na základě stavu věcí, jaký byl roku 1618, byla by se do vlasti navrátila veškerá intelligence, veškerá uvědomělá třída našeho národa, šlechtická i měšťanská, která byla následkem bezohledných konfiskac a násilného uvedení katolického náboženství z vlasti vypuzena. Národ náš by byl se snad poměrně

dosti brzo zotavil od neslýchaných ran oněch, které se mu zasadily po bělohorské bitvě; politická i náboženská svoboda, kterou chtěl Valdštýn u nás obnoviti, byla by jej vyléčila. Nejlépe se vidí, jaký měla Valdštýnova smrt nešťastné následky pro obecný stav věcí, že brzo po jeho smrti učinilo Sasko narovnání s císařem v Praze v tom spůsobě, že se ustanovilo, aby v náboženských věcech vzal se za základ rok 1627. Učinilo se tak právě se zřetelem na naši vlast, aby nemohla mít odtud pražádných prospěchův, neboť v roce 1627 byla u nás provedena již katolická protireformace a i ústavnost dokonale prolomena a zlomena; nové panstvo na skonfiskovaných statcích usazeno. Sasko obětovalo exulanty naše, obětovalo protestantství u nás, obětovalo politickou svobodu naší vlasti.

Však r. 1634 nezávisel již hrubě osud našeho národa ani tak velice na obnovení náboženské a politické svobody jako na tom, aby na rychlo trvalý se zjednal mír. Obyvatelstvo bylo hrozně zřídlo — nepochybně nebyla ho již ani polovice v zemi — k čemuž přispěly vedle valného stěhování především neustálé války a neslýchané svízele, jimiž byl dán lid v šanc zdivočelým hordám vojenským. Co nevyšlo ze země, co nebylo zabito a umořeno, zahynulo na mnoze morovými nemocemi a hladem. Naše vlast poskytovala již tenkráte děsný pohled veliké pouště. V r. 1635 napsali o té věci poslové slezští, vyslaní do Prahy, takto: „Nalezli jsme stav země na nejvýše špatný, bídný a smutný. Skoro v žádné vesnici není již lidí anebo dobytka, ba ani psův a koček. Domy vměstech a vesnicích jsou většinou spadlé aneb zpustošené, pole nezoraná a nevzdělaná.“

Když se v dějinách třicetileté války čítá, že

měl Valdštýn 20—40, aneb 100.000 vojákův, sluší si věc tak představiti, že měl 20—40, aneb 100.000 *lupičův* a tak bylo v každém jiném táboře — katolickém i protestantském. Přirozeně: vojska nedostávala platu a byla odkázána hlavně na to, co si každý jednotlivý voják sám shledal aneb vydřel; nekonečná pak válka potlačila v něm všechen cit lidskosti. Vojsko sestávalo z té nejhorší verbeže, která pro zisk anebo aby se užívila, sáhla k meči. Rozdílu neděláno mezi přítelem a nepřítelem; císařští nechovali se v rakouských zemích jinak nežli v cizích.

Kam vojsko padlo, tam bylo boží dopuštění: plundrováno napořád, lidé utíkali buď sami z měst a vesnic anebo vyháněni jsou z příbytkův a příbytky — vesnice i města — zapalovány. Vyhledávání ukrytých peněz bylo všeobecné a ukrutenství, která v tom ohledě páchala se, bezpříkladná jsou: Turci alespoň nikdy a nikde tak neřádili; bývalo, že na sta tisícův lidí rozsekávali anebo do otroctví odváděli, ale tak systematicky a s takovou vynalezavostí neuměli mořit lidí jako katoličtí anebo protestantští vojáci v XVII. věku. Prznění žen, zabíjení lidí, uřezávání nosů a uší byly věci zcela již obyčejné. Selský lid byl nejhůře na tom, poněvadž ho v onom věku beztoho neváženo. Div-li, že nemoha zdělávati pole a zklízeti a maje přece vydržovati vojenský lid zhovadilý, rozbíhal se, kdekoliv mohl, do hor a do lesův, kde nedostatkem bídně hynul. V městech opouštěli domácí pánové domy své nemohouce snášeti nátiskův. Ženské pohlaví sténalo pod mučenickou korunou.

Zoufalost byla nevyslovitelná — ožebračení všeobecné a hlad pánem v střední Evropě: nikde ovšem do r. 1634 tak veliký a povšechný jako u nás v Čechách. Když toho roku sám nejvyšší

sudí zemský hrabě Jindřich Kolovrat naříkal si, aby se Bůh nebeský ráčil smilovati, jakž asi bědovali teprv venkované! V Praze neminul den, aby houfy (mnohdy po 200—300) žen a mužův nebyly na kolenou prosily nejvyšší úřadníky zemské, jdoucí do české kanceláře, o pomoc a o slitování — a to byli většinou domácí pánové a domácí paní. Tak-li řádilo vojsko v Praze majíc na očích nejvyšší úřadníky a vojenské důstojníky, což se asi dálo tam — na venkově — kde se nebylo pražádné kontroly obávati! A to se dálo za úplného pokoje — v zimě r. 1634 — od císařských v „císařské“ zemi naší. Div-li, že současníci ztratili na mnoze všechnu víru ve svém srdci; kdož by jim byl také za zlé bral, pochybovali-li o tom, že by bylo Boha!

Za takovýchto poměrův nelze nikoho viniti, opustil-li ubohou vlast svou. Vyjma přední vůdce povstání, kteří hned po bitvě bělohorské ze země vyšli, dálo se to beztoho u větší míře až po více letech, když nebylo již možnosti udržeti se v zemi a nebylo naděje na lepší obrat. Ti, kdož v letech 1624—1630 vlast opustili, zachránili beztoho již jen holý život obětovavše dříve vše, aby jen nějak v zemi zůstat mohli. A takový byl stav věcí v tehdejším světě, že ani mimo Čechy nebylo již lze nalézti země v celé střední Evropě — od Alp až k severnímu moři — kdeby naši ubozí exulanti byli mohli klidného a bezpečného najít přístřeší. A tak padali z jednoho hoře do druhého, poněvadž všudy bylo zle. Většina zahynula v cizině bídně. Kam se koliv obrátili, všudy je provázel zhoubný požár ukrutné války.

Když Valdštýn zahynul, trvala válka již na šestnáctý rok. Kdybychom o něm ničehož jiného nevěděli, nežli to, že chtěl válce učiniti přítrž, mu-

sili bychom povšimnouti si ho. Před touto věcí nelze zavírati očí. Můžeme za neštěstí pokládat, že se právě tato myšlénka Valdštýnova neprovedla. Vše ostatní může nám byti třebas i lhostejným. Kdyby však tím neb oním spůsobem, za tu neb onu cenu byl se v roce 1634 anebo 1635 zjednal ve střední Evropě mír a naše vlast byla se zachránila od dalších záhub válečných, není pochybnosti, že by věci u nás dnešního dne zcela jinak měly se. Neboť národ náš byl by se od hroznych ran alespoň o sto let dříve vzpamatoval, zaujímal by nyní zcela jiné asi postavení, také by nepochybně mnohem méně bylo u nás Němcův nežli nyní a proto byl by i náš obecný stav nynější mnohem skvělejší a živobytí mnohem snazší.

Mír zjednán nebyl a děsná válka trvala plných ještě 14 let, tedy skoro ještě jednou tak dlouho jako do smrti Valdštýnovy. Teprv v tomto čase Povaldštýnském dokonala se úplná zkáza vlasti naší a národa našeho; teprv nyní nastaly národu našemu za vpádu Švédův, jejichž památka těmi nejčernějšími barvami zapsána jest v paměť našeho národa, ty nejhroznější svízele a ta nejděsnější utrpení; teprv nyní vylidněna jest zem v tak strašlivé míře, že na konci války nebylo v ní více lidí nežli 780.000 otupělých, hmotně i mravně zkažených, všelikého národního i politického uvědomění zbavených, sužováním, hladem i nákazami zmořených — žebrákův. Následek nemohl být jiný, nežli že se potřebovalo 200 let, aby z oné hrstky zbylé stal se zase národ, jímž jsme ovšem již zase dnešního dne, avšak kdybychom i na krásně během času všeho odčinili, co nám neblahého třicetiletá válka byla spůsobila, toho věčně věkův neodčiníme více, že máme nyní v Čechách

1,700.000 Němcův, kdežto jich před bělohorskou bitvou nebylo než asi 300.000 duší. Co to znamená, cítíme právě nynějšího času všickni.

Pád Valdštýnův byl pro exulanty a pro všechny předky naše zde ve vlasti, kteří jsouce na oko katoličtí nicméně v srdci svém nepřestávali býti Staročechy, hlubokou a přetěžkou ranou. V dlouhé škále smutných nadějí jejich byla naděj ve Valdštýna — jižjiž poslední; čím pak byla větší, tím zoufalejší stalo se konečné zklamání. Bylo to, jako by kletba stíhala ubohou vlast naši. Neboť co si koliv slibováno nejdříve od Friedricha falckého, to vše ukázalo se být planým — a vystřízlivění bylo hrozné. Rána za ranou padala na národ, který jsa odzbrojen nemohl sobě sám pomoci, ačkoliv byl po bělohorské bitvě tytýž ještě při síle. Za živa jej ukládáno do hrobu ale tak, že čas od času zjevoval se mu buď v dálce anebo na blízku spasitel, jenž ho sliboval zachrániti. Nejdříve — hned po bělohorské bitvě — Mansfeld v samých Čechách vedle markraběte Krňovského ve Slezsku. Naděj se ukázala býti planou. Na to se obracely zraky našich na bojovného Betléna Gábora knížete sedmihradského a pána v severních Uhřích. Než i tato naděj vzala za své. A za dánské války skočilo půl Evropy pro naši vlast na nohy — již i Slezsko dostalo se v ruce našich exulantů — a konec byl zase děsný. A tak jako by boží prozřetelnost byla zúmysla chtěla národ náš zkoušeti, vyskytl se po pádu dánského krále ihned nový obhájce protestantův — ze všech dosavadních nejupřímnější, nejšlechetnější, nejgenialnější a nejschopnější. Byl to Gustav Adolf švédský král

On byl první bojovník, který odpověděl s prospěchem u Breitenfelda na naši porážku bělohorskou a následky jeho vítězství byly tak skvělé, že se císaři odňalo české království a že valná část ubohých exulantův vrátit se mohla pod ochranou Sasův do trpce zkoušené vlasti naší. Bylyť sice Čechy za sedm měsícův na císaře opět ztraceny, avšak vítězné pokroky švédského krále oživovaly smutné mysli našich předkův napořád. Až tu v bitvě u Lützena (1632) Gustav Adolf byl zabit. Či nemuselo být hoře exulantův a domácích Staročechův hrozné a děsné? Než čeho byl by se nikdo ani ve snu nenadál, to se právě po smrti švédského krále s podivením stalo — největší odrodilec českého národa, přední císařský generál, zlý genius naší vlasti, vítěz nad Mansfeldem, Betlénem Gáborem, dánským králem a Gustavem Adolfem, hrobař všech posavadních nadějí národa našeho nešťastného, největší a nejbezohlednější bojovník pro absolutismus císaře — Albrecht Vaclav Eusebius Valdštýn, vévoda friedlandský, meklenburský, zahaňský a hlohovský, vystoupil v čele císařské armády proti výstřední straně katolické — proti oné straně, která majíc k své disposici moc a peníze Talijánův i Španělův vinna byla povstáním českým a válkami odtud nastalými a do nekonečna se protahujícími; proti oné straně, která vzdor 16leté, půl Evropy již spustošivší válce přece ještě nechtěla ničehož slyšeti o narovnání mezi světem katolickým i protestantským opovrhujíc napořád všelikou náboženskou svobodou, kterou aby nemusila propustiti volila raději do nekonečna ve válce pokračovati. Doposud byli všichni zastancové našeho národa českého z tábora protestantského; Valdštýnem vyšel po prvé — a naposledy — oponent z lůna světa katolického.

Úmysl jeho přední byl, aby se obecný stal mír na základě svobody náboženské. Tohoto míru měly i Čechy býti účastny, u nás měl se zase obnoviti stav věcí, který panoval v roce 1618 — úplná tedy svoboda náboženská i politická. A naši exulanti vedle tajných Staročechův doma nemohli být nevděčnými. Však náš národ vůbec velmi snadno zapomíná a že tenkráte křivd chtěl Valdštýnem mu spůsobených dokonale zapomenouti, bylo zcela přirozeno a zoufalým stavem vlasti dokonale omluveno. Naši exulanti doufali Valdštýnovi královskou korunu českou na hlavu posaditi. Zdála-li se která naděj v pravdě býti podstatnou, tož byla tehdejší ve Valdštýna eminetně lákava i slibna. Vojsko mu bylo oddáno, jelikož bylo jím naverbováno a vydržováno, srozumění se docílilo se Saskem i Braniborskem a se Švédskem i Francouzskem bylo by se snad taktéž bylo docílilo; mezi předními generály císařskými byli mužové v záměry Valdštýnovy úplně zasvěceni a jako Trčka a Kinský nesmírným bohatstvím slynoucí. Sám vévoda friedlandský genialní praktikus. A ejhle — i tato naděj vzala nešťastný konec — šest dní před obmyšleným činem Valdštýnovým (18—24. února) zasazena celému podniknutí osudným patentem císařským první rána, která měla za následek brzkou ránu druhou: zavraždění pověstného vojevůdce v Chebu.

Minul rok a s císařem se narovnal saský kurfirst v Praze (1635) obětovav české země za cenu odstoupených sobě Lužic. Odtud nemohlo býti více pochybno, že jsou Čechy pro protestantství ztraceny a exulantům že nepochybně nikdy více návrat do Čech nebude dopuštěn.

Pád Valdštýnův otřásl staročeskými kruhy velice. Vidíme to nejlépe z nešťastného konce

známého Václava z Roupova, bývalého předsedy českých direktorův a nejvyššího kancléře českého za panování Friedricha Falckého. Vrátiv se téhož ještě roku, co byl Valdštýn zavražděn, do města Litoměřic pod ochranou švédského vojska, dokonal zde život svůj „bídně a docela rozumu svého byvše zbaven furiose (neb žádný z čeládky jeho, s dobytým kordem po nich se shánějíc, při něm zůstati nemohl).“ Jiní exulanti — sám Sezima Rašín z Ryzmburka — vidouce před sebou propast beznadějnosti, hledali spásu v pokoření se císařovi. Po 16letém zápase krutém, nadlidském a všech útrap hrozných plném. Zoufalit teprv po Valdštýnově pádu. Mnoho jich ovšem nebylo. Většina exulantův zoufala sice také, ale nepoddala se. Umírajíce poslední zbytkové Staročechův vzali s sebou do hrobu zděděnou nepoddajnost a neoblomnost.

Dějiny národa českého za věku Albrechta z Valdštýna jsou veleděsnou tragedií, která v jistém spůsobě rovné sobě hledá. I v ní spatřuje se co přední její činitel osudná *vina*, bez které by výsledek nebyl se stal tak hrozným.

Jednalo se opět, jako i za husitských dob, o náboženskou svobodu, ale tato idea nebyla již pro náš národ ideou novou, ovšem ale pro germanskou část Evropy. Každá nová idea spůsobuje veliký odpor, který nemůže jinak odkliditi se nežli zuřivým bojem, v němž jde o úplné zničení zastancův té které idey nové. Aby znikli pádu svého dokonalého, musí obhájcové nové idey proniknuti býti tím nejstrašnějším fanatismem, který se nehrozí nižádného nebezpečenství, který slepě se vrhá do boje, neštítí se nižádných obětí, který si příbytky nad hlavami zapaluje, který z dětí dělá

lvy a ze slabých žen divoké tigřice a žene celý národ bez milosrdenství na krvavé jeviště bezohledného zápasu. Bylo tak u nás za husitských dob, když idea náboženské svobody v samém národě vznikla a když upálení slavného mistra Husa a věrolomnost císaře Sigmunda celým národem otřásla naplniv ši jej fanatickou bojovností, která slepě vyzvala na boj celou Evropu tehdejší nehledíc na nebezpečenství, v které se vydávala, ba nejsouc si ho snad ani povědoma. Kterýžto fanatismus dal národu našemu jenom malopočetnému nevídanou a nepochopitelnou sílu takovou, že se po hrozných bojích celé Evropě ku podivu odolalo. Jiný příklad máme na francouzském národě v předešlém věku. Vztyčiv prapor moderní svobody politické spůsobil si válku tolikéž s celou Evropou. Bez fanatického rozjitření nebyl by ji šťastně znikl. Oběti byly strašlivé: obyvatelstvo zdecimováno a země na polo v ssutiny obrácena. Ale vyhrálo se.

Když v XVII. věku zase nastával zápas o náboženskou svobodu, nebylo to pro Čechy již nic nového, ovšem ale pro národy germanské. Každý pak národ bojuje pro ideu kteroukoliv po druhé již slaběji: schází mu především fanatická již proniknutost obecná; takéť mu vadí známost minulosti, která spůsobuje, že jsa sobě dokonale povědom všeho nebezpečí hrozivého a všech následkův, s nimiž takový boj vždycky bývá spojen, přistupuje k činům s jakousi váhavostí a opatrností, která se v tak rozhodných časech obyčejně slabě osvědčuje. A taký bývá pak průběh událostí, že se jenom na prostřední hlavy zmoci může — a neštěstí bývá hotovo — poněvadž jenom fanatismus rodí charaktery výstřední a vynáší na povrch genialní hlavy, bez nichž nižádná idea nová

v zápase s celým světem udržeti se nemůže. O doklady není nouze. Porovnejte Francouze nynější s Francouzy v minulém století; nynější Horváty, nemohoucí se sprostiti chatrné strany maďaronské, která je pod maďarské panství zase uvedla — a jakž je tomu dávno, co se Maďarům pod zvěčnělým bánem Jelačićem se zbraní v rukou tak šťastně byli obránili. Však musili i nynější Řekové Kretu nejnověji zůstaviti v rukou tureckých nemajíce dosti již odvahy k válce s nepřítelem oním, jehož před čtyřiceti lety tak hrdinsky byli poráželi.

Podobná věc byla v XVII. věku i u nás. A právě naši neobhájili po druhé náboženskou svobodu, kdežto si ji germanská Evropa tenkráte vybojovala. S podivením je, že v čele ruchu českého nestáli tehdy již ani praví Čechové nýbrž Němci — a pro Němce byla náboženská svoboda ideou právě novou. Tak hrabě Matyáš z Thurnu, Petr Milner, tak hrabě Mannsfeld, markrabě Krňovský, Friedrich falcký, Anhalt a Hohenlohe. Věc tato ukázala se být v rozhodném okamžiku osudnou. Cizinci, když se boj nezdařil, šli „o dům dále.“ Žižka a jeho Taborité nemohli toho svého času učiniti, nemajíce kam jíti — byli přinuceni zůstati a zvítěziti anebo padnouti. Naši měli v XVII. věku jenom prostřední hlavy za vůdce a spolehli se od samého počátku na cizí spojence, kteří když se neosvědčili, byla celá věc ihned ztracena. Husité spolehli se výhradně jen na sebe.

Síly našich a síly nepřátel byly nesmírně nerovny. Neboť jak mile spojily se obě linie habsburského domu — rakouská i španělská — proti Čechům, musili naši v nerovném tomto boji podlehnouti, leč by se byl tolikéž veškerý svět protestantský jich ujal, což se však nestalo dílem z nesvornosti, dílem ze zbabělé krátkozrakosti a

dílem i z řevnivosti. Nicméně nepotřeboval nezdar podniknutí našich předkův vésti k úplnému úpadku našeho národa, kdyby velikých chyb nebyli se dopustili — a politická chyba horší je nežli zločin.

Při vší obecné rozjitřenosti nebyly přece vnitřní poměry zralé k revolucí ani v národě ani v mase tehdejších stavův. Přední byla chyba, která vznikla právě z těchto poměrův vnitřních, že se přijal v roce 1617 Ferdinand II. za krále a i korunoval. Dle jasného reversu císaře Matyáše neměl se nástupce voliti za jeho živobytí. O Ferdinandovi II. vědělo se obecně, že je rozhodný nepřítel nekatolíkův maje pevně na mysli, ve svých zemích obyvatelstvo buďto pokatoličiti — za každou cenu — anebo raději se žebráckou mošnou po světě choditi. Našim klesla mysl v rozhodném okamžiku. Toť právě ten nejtragičtější moment, že byli dohnáni ke korunovací Ferdinanda II., vědouce vesměs, že si berou panovníka, který je největším jich nepřítelem a který má plnou vůli potlačiti u nás náboženskou svobodu. Jejich však nerozhodnost učinila, že vlastní vinou zabředli do takových poměrův, z kterýchž nebylo pak již žádného zdárného východu — a tato první vina vehnala je do velké řady jiných vin, vyvolavších proti nim krutou nemesi — neboť chyby se trescí nejen u jednotlivcův nýbrž i u národův.

Ferdinand II. byl za českého krále korunován a přísaha věrnosti složila se mu. Nastalo pak potlačování náboženské svobody, které hlavy našich stavův přimělo k světoznámé defenestrací. Nepovedlť se ani tento čin, poněvadž se stalo příliš mnoho a přece zase příliš jen málo. Národ sám považoval čin tento nějaký čas za pouhou demonstrací, z které se teprv umělým jednáním direktorův způsobila pravá revoluce.

V husitských dobách bylo jinak: tenkráte vyšla revoluce ze samého národa beze vší umělé přísady.

Vůči nejistému výsledku mělo se především jiným bojovati — na volbu nového krále bylo by zbylo vždycky dosti času. Chtěla se arci pro věc stavův volbou krále získati pomoc světa protestantského, avšak vina se tím zase spůsobila nová i velká. Odsazení panovníka již korunovaného bývá vždycky velikou věcí a osudnou; tím větší bylo však odsazení Ferdinanda II., který vlastně ještě ani při vládě u nás nebyl. Pověděli jsme již na svém místě, že tím činem připravili se naši o sympatie u všech skoro potentátů tehdejší Evropy nevyjímaje ani protestantských. Nejbližší příbuzní Fridricha falckého jako král Anglický a Dánský byli proti tomu z vlastního zájmu dynastického. Tato chyba zveličila se u vysoké míře zvolením Ferdinanda II. za německého císaře. Tenkráte měla ještě císařská Velebnost velikou moc imponující — u katolíkův zrovna tak, jako i u protestantův. Následkem toho vzala na se revoluce stavův našich škaredý ráz rebellie a mnohý protestant, který by byl jinak pro svobodu náboženskou v řadách našich bojoval, pokládal odtud za svou povinnost hájiti Velebnost císařskou z politických důvodův.

Neštěstí bylo, že se zvolil král 23letý nezkušený, nebojovný a co mladík přirozeně i lehkomyslný. Věc však taková, jakou podnikli stavové naši, nikdy se jinak nevyřídila nežli ostřím meče v hlubokých proudech krvi od bezohledného vojáka — diktatora. Nerovné síly válečné vedly k Bělohorské bitvě, kterou naši prohráli. Avšak i nyní nebylo ještě vše ztraceno. Zmařen byl jen úmysl našich, chtít korunu českou habsburskému

domu odníti, ale národ sám a veškerá svoboda náboženská i politická nemusila být na věky věkův ztracena.

Na stavy padla hrůza, bylič, jakož současný kronikář dobře praví: „jakousi zázračnou a k víře nepodobnou choulostivostí a strachem podjati“ a zahodivše zbraně „téměř všickni napořád jedni přes druhé lezli k kříži a hledali při císaři milosti“; zapomnělič v osudné omráčenosti asekurovat i sebe i národ před záhubou — a to byla *vina* stavův našich *největší*, která věčně věkův v historii děsně výstražnými literami zapsána bude. Touto vinou vykopali stavové hrob pro sebe i pro národ náš veškerý, z něhož se on teprv po 200 letech — zmrzačen a oslaben — k novému životu slibnému bohudíky zase pozvedl. Boží prozřetelnost nedopustila, aby on co nevinný zanikl; vinní však stavové staročeští zahynuli úplně a na vždy.

Však měli výstřední katolíci — a nepřátelé našeho národa vůbec — ještě větší vinu na sobě, jsouce přední a hlavní příčinou povstání českého. Kdo zajisté pohoršení dává, „lépe by mu bylo, aby zavěšen byl žernov osličí na hrdlo jeho a pohřížen byl do hlubokosti mořské.“ Neboť kdyby se nebylo v katolickém táboře bezohledně pracovalo na „promovírování svaté církve katolické“ s *porušováním právně platných zákonův* obecních, nebylo by nikdy u nás povstání vypuklo, poněvadž národ náš nejméně má snad ze všech národův evropských povolání a vlastností, aby se dával na revoluci. Zejmena naši domácí stranu katolickou můžeme právem odpovědnou činiti za všechno neštěstí, které náš národ po Bělohorské

bitvě potkalo. Stavělať zajisté víru nade všecko, i nad národnost i nad ústavnost i nad blaho ohromné většiny národa. A povinností její bylo, aby byla bývala i katolickou i českou. Pravda, katolická víra u nás „šťastně triumfovala“, ale za jakou cenu? Domácí šlechta se vyhladila, květ národa z vlasti vypudil, cizozemcův síla v Čechách usadila se, ústavnost z kořene vyvrátila a obyvatelstvo vyhubilo se. A nebylo-li veškeré utrpení našeho národa po Bělohorské bitvě až na naše dny pravý následek té které politiky křivé? A nemají-li v ní původ svůj [všeliké naše nynější bídy a svízele?

Nepřátelé našeho národa neuměli po svém vítězství na Bílé Hoře býti mírnými, šetrnými a lidskými. Vítězství je zaslepilo, pýcha ovládla jejich mysli a proto si počínali tak bezohledně, jako by již byli bývali pány celého světa. Neznalit v pokutování nižádné míry — a děsný trest zastihl je ihned. Vinou nepřátel našich vedlo povstání české k evropské válce všeobecné, v které sice naše vlast byla úplně zkažena ale i nepřátelé naši tak velice potrestáni, že triumf v Čechách steronásobnou škodou jejich na jiných stranách oplacen byl. Ta pak idea veliká, pro kterou se národ náš vykrvácel, slavila přece v ostatní Evropě smutné sice ale rozhodné vítězství.

Při jídle roste apetit. Pomsta našich nepřátel neobmezila se, jakož by bylo bývalo slušelo, na lidské potrestání něco málo osob, kteří šli v rozkvašeném ruchu snad dále, nežli jim kázala opatrnost, nýbrž oni podnikli úplné vyvrácení náboženské a politické svobody našeho národa nedělajíce sobě z toho pranic, zkazili-li blaho země na sto a více let. Tím však spůsobem zjednali našemu národu obecné v Evropě sympatie.

Při jídle roste apetit. Pokořivše českou zem chtěli i v Německu vítězství své využitkovat a proto odňali Fridrichu falckému vlastní jeho země dědičné. Jejich však počínání si v Čechách bylo takového druhu, že se právem obáváno, aby nejali se podobně i v Němcích hospodařit. Proto vzešlo z potlačení národa našeho nepřátelům našim krvavé osení v Němcích. Vystoupilit smělí dobrodruhové, aby se ujali Fridricha falckého a Čechův: před jinými hrabě Mannsfeld, vévoda Kristian halberštadtský, markrabě baden-durlašský — vesměs v Němcích a Betlén Gábor v Uhersku.

Císařsko-katolické vojsko porazilo i tyto odpůrce své — a při jídle roste apetit. Když zajisté strana katolická jala se násilně na protestanty nastupovat následkem vítězství svého již i v severním Německu: tu povstal dánský král co nový obhájce náboženské svobody. Padl i on — a při jídle zase vzrostl apetit výstřední straně katolické. Vydánť tehdáž „restituční edikt,“ který měl být počátkem konce — rekviemi náboženské svobody v Německu. A zase povstal nový její obhájce v osobě švédského krále Gustava Adolfa; byltť sice v bitvě u Lützena zabit, ale švédské vojsko jeho zůstalo v Německu, aby prosadilo záměry šlechetného krále svého. Odtud neztratil již boj o náboženskou svobodu rázu všeobecně evropského. A taková byla zaslepenost výstřední strany katolické, že ani tenkrát ještě nehodlala popustit, ač jí nemohlo býti již tajno, že na potlačení svobody náboženské za příčinou intervence cizích mocností nelze již nikterak více pomysliti. Než tak veliký se stal tenkráte již obrat, že sám přední vůdce císařského vojska, Albrecht Valdštýn — katolík a odrodilec — vystoupil co ne-

přítel výstředních snah katolických maje na mysli zjednání náboženské svobody v Němcích a u nás.

Proč Albrecht Valdštýn záměrův svých neprosadil? Proto, poněvadž nemohla ani jeho minouti zasloužená odplata.

Boj proti vlastnímu národu jest vždycky velikým hříchem, který se na roveň staví s bratrovraždou. Zvláště pak když se vede, jakož bylo u Albrechta z Valdštýna, dobrovolně a zúmyslně. A Valdštýn zúčastnil se v bitvě u Záblatí proti Mannsfeldovi; byltě tolikéž jeho pluk v rozhodné bitvě na Bílé Hoře. Nikdo pak s takovou bezohledností a nešetrností nebera zřetele ani na své nejbližší přátele krevní, ani na bídu vdov a sirotkův ani na neštěstí početných rodin, nezúčastnil se jako on v koupi šlechtických statkův v děsné konfiskací. Na tom však prodeji lpěla kletba! Valdštýn pak nejen že se jí nehrozil, nýbrž on ještě přičinil se, aby si částečnou nepoctivostí mrzce nabyté jmění zvětšil a rozšířil. Mimo to zajisté, že nakoupil hojných statkův pod kladivem, ošidil ještě mnohé rodiny o poslední groš jejich, vynutiv na nich buď sliby anebo výhrůžkami postoupení statkův aneb domův; ba on tak daleko bezohlednost svou přeháněl, že ani dluhy na zakoupených statcích věřitelům zcela nezaplatil, ačkoliv byly většinou jediným již majetkem druhdy bohatých a tenkráte zúplna ožebračených rodin — kterézto rodiny vydány jsou jeho vinou v dokonalou bídu a zkázu. Takovýmto spůsobem nabyté jmění nemohlo přinésti nižádného požehnání. Panovalať sice v jeho palácích — v pražském a jičínském — královská nádhera, avšak tuto nádheru proklínal každý kámen v těch kterých bu-

dovách, poněvadž lpěly na něm hořké slzy ubohých nešťastníkův, jejichž vina původní spočívala jenom v samoobraně.

Mohouť býti doby — a každý národ má je ve svých dějinách — v nichž celý národ na revoluční se nalezá cestě. Než bylať cesta jakákoliv, přeceť nemá nižádný člověk bojovati proti bratřím svým. I Karel ze Žerotína — nebylť ovšem ducha vojenského — zatracoval povstání českých stavův co nepředložené a zhoubné jsa napořád a sice již od dřívějška smýšlení ryze císařského: přeceť však uměl v takové míře zůstati neutrálným, že ctíme jeho památku podnes. A ku podivu: v politice sice rozhoduje vždy výsledek o dobrotě anebo špatnosti její — tak se Cæsar velebí, poněvadž zvítězil a kdyby byl prohrál, byl by vřaděn mezi sprosté rebelly, kteří prohravše odsuzují se. Jedině když se o celou vlast jedná, nerozhoduje v památce potomkův ani zdar ani nezdar nýbrž pouze vlastenectví: Washington velebí se tak dobře jako i Kościuszko, ačkoliv onen zvítězil a tento prohrál, kdežto Moreau, poněvadž proti svým vlastním rodákům u Drážďan bojoval, na věky věkův svými krajany odsuzovati se bude. A kdyby dnešního dne Valdštýn z hrobu vstal, přesvědčil by se o témž mezi námi — potomky zajisté nematou v těch věcech ani šibenice anebo důstojenství, které a která svého času při okamžitém výsledku udělovaly se. Potomci soudí výhradně jen vlastenecky.

Albrecht z Valdštýna byl zlým geniem národa našeho. Můžemeť se vždycky ptáti, co by se bylo asi stalo, kdyby byl uposlechl hlasu direktorův, kteří — jak se právem či neprávem tvrdí — vyzývali jej, aby vstoupil do řad českého vojska? Než i to můžeme pustit stranou, avšak pravda

je jistá, že v roce 1621 záměr Betlénův jenom důvtipem a statečností Valdštýnovou překažen byl. Po Bělohorské bitvě byl Valdštýn vůbec jedinou snad hlavní překážkou, že nižádná naděj národa našeho neosvědčila se. Ve svrchované míře platí to o Dánské válce. Bez Valdštýna byl by nepochybně průběh války býval zcela jiný, nežli se stal jeho působením a přičiněním.

My proto, nevědouce, co by se bylo stalo, kdyby Valdštýna bylo nebývalo na straně císařské, můžeme jej vždycky považovati za hrobaře nadějí našich předků po bitvě Bělohorské až do smrti Gustava Adolfa.

Když Valdštýn k lepším přišel náhledům po vydání restitučního ediktu a po bitvě u Lützena, bylo již tuze *pozdě* na úplné odčinění všech těch událostí, které na mnoze vinou Valdštýnovou sběhly se. Poměry, které většinou on sám pomohl utvořiti, připravily mu krvavý pád.

Nicméně zajímavo je přece pozorovati, že skončil Valdštýn svou dráhu životní tím, čím ji naši staří byli počali. A v podstatě byl i jeho osud stejný. Naši staročeští stavové počali s obranou svobody náboženské a přešli pak na pole revoluce politické — a na staroměstském lešení dokrváceli. Valdštýn bojoval původně pro politický a náboženský absolutismus císaře a umínil si teprv ku konci svého života mír na základě svobody náboženské zjednati původně s ušetřením císaře, až konečně i on do revolučně politických úmluv a zajisté i předsevzetí zaběhl. Vykrvácel se i on — v Chebě pod vražednickým kopím svých vlastních vojáků.

Před domácími katolíky výstředními má Albrecht z Valdštýna jedinou přednost, že nenese nižádné viny na spůsobení českého povstání,

kteréhož ovšem lépe nežli oni k svému vlastnímu prospěchu zužitkovat dovedl. I to může při něm pochváliti se, že nikdy — ani za času největšího imperialismu svého — nebyl tak velikým a bezohledným fanatikem v církevních věcech jako jiní jeho současníci. Ač byl katolíkem, neklesl přece za nástroj jezovitův a sice proto, poněvadž mu v tom eminentní vojenský duch překážel. V tom ohledě zůstaly v něm silné stopy původně bratrského vyznání jeho; proto také vyložit se dá snadný jeho obrat, který ovšem po výtce měl politické podněty.

Lidem naším a jeho jazykem opovrhoval, v kterémžto ohledě nestal se při něm ani za posledních dnův jeho života nižádný obrat. Zůstalť zatvrzelým odrodilcem až do své smrti.

Konfiskace v Čechách učinily hospodářského Valdštýna lakotným a poměry byly takového způsobu, že se mohl zasaditi o zjednání-si samostatného vladařství. Plán jeho, jejž v tom ohledě ve svém českém vévodství friedlandském prováděl, chtě je úplně odlouciti od českého království, byl pro budoucnost národa našeho velmi nebezpečný — Valdštýn zapověděl výslovně své kanceláři úřadovat česky — poněvadž byl by vedl k umenšení naší vlasti a byl by snad svého času spůsobil poněmčení této části Čech (vévodství friedlandského). Než toto jeho nezřízené lakotění po tom, aby si samostatnou založil dynastii, překáželo mu také ve zdárném provedení konečných jeho záměrův.

Musíť se ovšem za to míti, že nezakládal své záměry výhradně na tom, aby se pomstil na Ferdinandovi i aby si pomohl k nové zemi jakési, nýbrž že měl v skutku žádoucí mír na mysli na základě svobody náboženské a politické. Však že tento záměr svůj tak úzce sloučil se sobe-

ckými snahami, toť byla jedna z předních příčin pádu jeho. On zajisté následkem sobectví svého sám si hromadil a vyhledával překážky, poněvadž nebyl nezištným zastancem velebné myšlénky řečené — náboženské totiž svobody. A jsa hluboce proniknut sobeckými myšlenkami příliš nízce soudil o jiných, zejmena o vojště svém, maje za to, že se dává vésti jedinými zřeteli hmotného prospěchu. V kteréžto věci zmýlil se nad míru. Neboť vedle toho, že vojsko větších doufalo najíti kořistí a odměn pod prapory císařskými nežli výhradně Valdštýnskými, pamatovalo přece v první řadě na přísahu, kterouž bylo císaři zavázáno. Cizinci tak právě nejdříve učinili, nemající nižádného již domova a sloužící jenom za dobrý plat; nicméně ozvalo se zrovna u nich svědomí nejsilněji. A ku podivu: taková byla moc císařské Velebnosti, kterouž sám Valdštýn svého času pomohl upevniti, že protestanté — ač se Valdštýnovi jednalo právě o svobodu protestantského náboženství — povinnost svědomí svého vojenského výše postavili nežli náboženské ohledy. Protestant Lesley pronesl v Chebě nejdříve osudnou myšlénku, aby byl Valdštýn zabit; protestant Gordon souhlasil a katolík Buttler zaplesal. A tak jako Valdštýn pustil vděčnost k císaři se zřetele maje před očima cíl vyšší, učinili tak i jeho vojáci vzhledem k němu.

Valdštýn si sám památku svou zkazil. Byl by původně lépe učinil, když by byl zůstal věrným synem své vlasti. S jeho současníky, třebas mnozí skonali pod mečem katovým, smířilo se přece již potomstvo. Než Valdštýn se odrodil a přešel v tábor katolíkův. Pomáhaje potlačiti národ náš obrátil příliš pozdě a příliš záhadně. Tak se stalo, že se připravil o vděk světa katolického a císař-

ského. A vděku světa našeho a protestantského nezískal si, poněvadž ničehož neprovedl.

Naši exulanti a hojná snad část domácích staročechův na oko již katolických obrali si jej za svého budoucího krále. My však s matematickou jistotou přece nevíme, zdali to byl i jeho záměr. Škoda že nezjednal míru, v kterémžto ohledě nedá se mu upřít pravý rozhled i náhled.

Škoda tak velikého muže, jakým byl bez odporu Albrecht z Valdštýna, že se odrodil a nižádný odrodilec, — takovát jest kletba odrodilství, — nedovedl si ještě získat vděku u potomstva. Císaři pomáhal, českému národu se odcizil a co Němec potlačoval i naše i německé protestanty. To víme o něm jasně z historie. Než my víme také, že se ku konci svého života k lepším náhledům obrátil pochopiv nutnost náboženského narovnání. Poněvadž ale ničehož zdárného v té věci neprovedl a konečné záměry své zahalil v hluboké tajemství, proto vědí Němci, že byl sice jejich dle národnosti, ale nevědí, zač by mu měli děkovati: zbývá jenom, aby politovali, že buďto původně již nebyl na straně protestantův anebo že si vděku jejich po svém obratě nezasloužil. Podobně se děje i nám. My víme tolikéž, zač mu máme zlořečiti, ba víme i to, že do posledního okamžiku srdce jeho neotevřelo se vlastenecko-národnímu citu. Byltť sice určen pro český trůn, chtěltť sice obnoviti u nás náboženskou i politickou svobodu, ale kopí vražednické překazilo tyto jeho záměry. Proto ani nám nezbývá jiného, než abychom politovali, že konečných záměrův svých neprosadil, anebo že alespoň v posledních dnech svých nepřiznal se k našemu národu.

K vůli exulantům a konečným záměrům jeho nemůžeme jej ze své historie vyloučiti, avšak na-

zvati jej přece nemůžeme *našincem*. Valdštýn je výstrahou pro všechny odrodilce.

Škoda Valdštýna, volají všechny strany a můžeme volati i my. A dí-li Němci, že bylo jeho zavraždění neštěstím pro Německo, můžeme i my s nimi souhlasit vzhledem k naší vlasti. Nezaslouženě zavražděn nebyl, poněvadž se na svobodě a na vlasti své přes příliš byl prohřešil. Jeho minulost se na něm vymstila.

Pád našeho národa spůsobil, jakož jsme již pověděli, obecnou válku evropskou, která s povstáním českým plných třicet let trvala. Dnešního dne — a i tehdáž již obecně — ví a vědělo se, že se vymstila krátkozrakost na německých protestantech, kteří v čas nepomáhali našim: na protestantech v říši i v Rakousku. Kdyby zajisté nebyla se náboženská i politická svoboda u nás potlačila, nebyla by císařská vláda zasáhla do Němec a v Rakousku nebyl by vznikl absolutismus byrokraticko-vojenský, který odtud 200 let až do r. 1861 panoval. Věc byla zcela přirozena, poněvadž jenom stálý a bezohledný absolutismus mohl u nás při životě zachovati ony neblahé poměry, které to nejhroznější násilnictví po Bělohorské bitvě v našich zemích bylo utvořilo. Od nás pak přešel absolutismus i do ostatních zemí rakouských. Přirozený vývoj vnitřní zastavil se v celé západní polovici Rakouska na celých dvě stě let. Však s tímto zjevem úzce souvisí i nynější stav věcí v našem státě, který co den patrnější o tom podává důkaz, že pravá ústavnost v Rakousku nezavede se, dokud se našemu národu stará jeho práva v přiměřené spůsobě nenavrátí. Tak tomu chce spravedlnost historická, aby v té zemi, v které

byla nejdříve svoboda potlačena, nová se zase pozvedla ústavnost pravá!

A výstřední katolíci? V českém státě způsobili ovšem vítězství katolické církve, za to ale byli příčinou, že třicetiletá odtud vznikla válka, která půl Evropy vylidnila a v hroznou poušť obrátila. A když byli po děsném vraždění všeobecném přinuceni k westfalskému míru r. 1648, jakéž měli medle prospěchy ze své politiky? Moc Španělska byla zlomena ku prospěchu Francouzska, které odtud získalo a zachovalo si diktaturu v Evropě; item předešlá moc papežské stolice vzala důkladně za své; moc pak rakouského domu habsburského v německé říši rozdrobila se úplně a na jejích rumech povznesla se úplná souverenita německých potentátův větších i menších. Toť byly politické následky vražedného boje onoho, jejž způsobila výstřední strana katolická vehnavši naše stavy bezohledným potlačováním náboženské svobody k povstání. A náboženské následky byly zrovna tak pro výstřední katolíky smutné: neboť náboženská svoboda, která se původně zatracovala, musila se nejen luteránům nýbrž i nenáviděným kalvinům v říši propustiti. České země ovšem, které měly vzhledem k náboženské svobodě hájiti se — co kolébka protestantství — obětovány jsou od Švédův za 600.000 tolarův. Bylyť ovšem tehdáž již většinou katolické.

Náš český stát zaplatil, jak se říká, útraty a Německo mělo odtud prospěch dodělavši se konečně náboženské svobody. Srovná-li se zisk a ztráta katolického světa, byla ztráta bez odporu větší. A národa našeho českého nevyhlazeno přece.

Byl to děsný proces umořující, který se v té době na našem národě vykonával. S potrestáním původcův vzpoury začato a se zkažením obyvatelstva

veškerého ukončeno — dlouhou řadu hroznych let trval tento ukrutný systém. A co vláda nezkazila, to zahubila válka. Co nejbohatší a nejvíce kvetoucí země ve střední Evropě vstoupila naše vlast na dějiště válečné a co veliké spáleniště, co veliká hromada ssutin, co smutná poušť liduprázná — sem a tam potulovalo se něco otupělých žebrákův — a co krvavý hřbitov opustila je. Na počátku války slynul náš národ co první bojovník pro svobodu všelikou, slynula země co pravý chrám ústavnosti, bylo obyvatelstvo národně i politicky uvědomělé, bylo vzdělané a na svou skvělou minulost hrdé — a když se válka dovršila, byl v Čechách absolutismus toho nejhroznějšího spůsobu, byla zde peleš všech dobrodruhův z celé Evropy, byla zde ratejna vší nevázanosti a svévole, bylo zde rejdiště barbarských rot vojenských . . . a národ? Či tu bylo opravdu ještě nějakého národa? Byli zde všelijací cizozemští dobrodruhové vedle něco otupělých, zoufalých, o všechno lidské a božské vědomí připravených žebrákův — 780.000 duší — žebrákův zajisté, kteří již ani nevěděli, že konají cos nepřirozeného, modlíce se každoročně z vděčnosti za vítězství Tillyho nad povstalci českými —: žebrákův zde bylo, kteří jmenu českému druhdy slavnému a statečnému vytiskli na dva věky příznak podajnosti a odrodilství a kteří dřepěli v dokonalé porobě tělesné i duševní vysmívajíce se sami sobě a jsouce vysmíváni i tupeni od veškerého světa. Národ sám byl buď za hranicemi, kde s pláčem vyžebrával si bídné sousto chleba, anebo ležel již v mrtvém hrobě chladném, v nějž ho uvrhlo buďto bestiální ztýrání divokých hord vojenských anebo hlad, nouze a mor. Ku konci třicetileté války nebylo v Čechách uvědomělého národa českého.

Než i ta hrstka žebrákův ztýraných a otupě-

lých, která po válce v naší vlasti zůstala, byla přece původu českého; přeceť v ní zůstal zárodek české slávy a českého ducha. A dřímal v ní 200 let a během tohoto dlouhého času stal se z ní dopuštěním boží prozřetelnosti zase národ, který se ejhle jižjiž probudil k životu novému, bohdá utěšenějšímu a zdárnějšímu. Tento pak národ náš novočeský, jehožto předkové byli v XVII. věku přední byť i nešťastní bojovníci pro obecnou svobodu lidstva, zasluhuje toho v míře plné a vrchovaté, aby mu zase postoupeno bylo slušné místo v řadě národův osvícených a svobodu i pokrok milujících. Jeť to povinností Evropy, aby stíny nešťastných předkův našich ze XVII. věku konečného pokoje nyní již nalezly . . .

Jednatelská zpráva

o činnosti spolku pro vydávání laciných knih českých za r. 1869.

Zpráva, kterou tuto podávám, počíná měsícem říjnem r. 1868, kdy poslední zpráva jednatelská uveřejněna byla a končí měsícem zářím, kde uzavřeny byly účty za r. 1869.

Dle stanov spolku našeho má výbor povinnost vylosovati každý rok po uveřejnění zprávy výroční jednu třetinu svých členů a předsevzíti na to doplňovací volbu. To se též v určitý čas stalo a vylosováni páni dr. Bedřich Tyrš, dr. Fr. Studnička, Ferdinand Schulc a prof. Em. Tonner. Novou volbou zvoleni opět všichni vylosovaní krom p. dra B. Tyrše, který pro jiné práce nemohl déle věnovati spolku našemu činnost svou. Na jeho místo zvolen p. dr. Ant. Čížek.

Výbor takto obnovený zvolil tyto funkcionáře na r. 1869. Za předsedu p. pf. J. Purkyni, za místopředsedu p. školního radu Jos. Wenziga, za jednatele dra. Ed. Grégra, za pokladníka p. Jos. Huleše a za účetníka p. Jana Otta.

Během r. 1869 ztratil však spolek úmrtím

svého předsedu dra. J. Purkyni, muže to věhlasného a slavného, nejen po vlastech českých, nýbrž po veškerém světě vzdělaném, učence velikého, lidumila a vlastence v nejušlechtilejším slova smyslu. Na jeho místo zvolen do výboru p. dr. Karel Sladkovský.

Za revisory účtů zvoleni pp. Antonín Skřivan, majitel vyučovacího ústavu pro obchodníky, a Karel Hof, úřadník u městské účtárny.

Nejpřednější starostí výboru bylo, aby uveden byl konečně pořádek do vydávání knih, t. j. aby knihy vycházely v pravidelných lhůtách a v určitý den. První dvě leta nebylo ovšem možno, pořádek takový zachovávati, ana nebyla zásoba rukopisů a spolek často čekati musil, až spisovatelé se spisy svými hotovi byli. Teprva v roce 1869 odstraněna byla vada nepravidelného vydávání knih a vycházely knihy v roce tomto vždy v určitý čas, t. j. každých osm neděl jedna.

Knihy, které spolek vydal na r. 1869 byly:

Čís. 1. Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských. Vydal K. J. Erben. 2. Národové jižní Afriky. S mnoha obrázky. 3. Bohuslava Balbína: Rozprava na obranu jazyka Slovanského. Přeložil prof. Em. Tonner. 4. O vrstvách kůry zemské. S mnoha obrázky. Od dra. Ant. Friče. 5. Vesnický román. Od K. Světlé. 6. Zdravověda od dra. St. Kodyma.

Dle stanov jest spolek povinen vydati za rok nejméně 4 knihy, které nemají obsahovati méně

než po 3 tištěných arších. Avšak spolek vydal i v tomto roce knih 6, které celkem obsahují $43^1/_2$ tištěných archů.

Uvážíme-li, že roční příspěvek obnáší 1 zl. r. č., tedy musí každý přiznati, že „Matice lidu“ vydává v skutku laciné knihy, a že poskytuje každému i méně zámožnému ba chudému příležitost zaopatřiti si dostatek dobrého a zdravého pokrmu duševního a během několika let zříditi si malou knihovnu, jakou by si jinou cestou nemohl zaopatřiti za drahé peníze.

Láce tato možna jest ovšem následkem hojného, ano můžeme říci překvapujícího účastenství, jakého se Matici lidu dostává, účastenství to, které jest hlavně proto velepotěšitelné a významné, poněvadž vychází nejvíce z třídy lidu rolnického a dělnického.

„Matice lidu“ čítá od začátku až do dnešního dne

13450	členů	přispívajících	na rok 1867
15275	„	„	„ „ 1868
14397	„	„	„ „ 1869
50	„	„	„ „ 1870
384	„	zakládajících.	

Knih na rok 1868 tisklo se po 16.000 výtisků. Knihy tyto byly však brzo po vyjití poslední úplně rozebrány, tak že nyní sotva lze dostati úplný ročník II. „Matice lidu.“ Tento nedostatek knih druhého ročníku jest tím citelnější,

ana je pořáde ještě poptávka po nich a zejména si žádají noví členové též knihy ročníků předešlých.

Aby se předešlo příště podobnému nedostatku knih, ustanovil výbor náklad ročníku třetího na 20.000 výtisků, z nichžto nám zbývá na skladě ještě přes 5000 výtisků.

Výbor staral se i během minulého roku všemožným způsobem, aby získal členy pro spolek a knihy co možná hojně rozšiřoval. Rozesíláním provolání a četnými inserty v časopisech šířila se vědomost o „Matici lidu“ po vlastech slovanských. Krom toho vyslal výbor kolportéry do krajů, aby sbírali členy pro „Matici lidu.“ Z těchto kolportérů pracoval s nejlepším úspěchem p. A. Slabý. Ostatní kolportéři, jichžto činnost byla méně vydatná, v krátkém čase opět propuštěni.

Všechno namáhání výboru v tomto směru nebylo by však docílilo výsledků tak skvělých, kdyby nebylo velkého množství horlivých příznivců „Matice lidu“, kteří řídkou obětovností a neunavenou pílí pracují za spolek náš, poučujíce lid o účelu a výhodách „Matice lidu“, sbírajíce členy a obstarávajíce podělování knih po krajích vlasti naší. Ušlechtilým a vlasteneckým těmto šiřitelům národní osvěty přisluší především vřelé díky našeho spolku.

Co se týče obsahu knih v roce minulém vydaných, nepřisluší ovšem pronášeti úsudek o něm výboru, nýbrž čtenářům. Avšak výboru musí na tom záležeti, aby se dověděl, jak se knihy spolkem vydávané obecenstvu líbí, a co o

nich soudí. Aby si výbor v ohledu tomto zjednal jasného vědění, vyzval písemně větší část sběratelů a příznivců „M. l.“, aby podali nestrannou a upřímnou zprávu o tom, jak lid s knihami spolkovými spokojen jest, které nejraději čítá a které menší nalezají u něho obliby. Na toto vyzvání došlo přes 50 přípisů z různých krajů Čech a Moravy. Tyto úsudky o obsahu a ceně jednotlivých knih Maticí vydaných rozcházejí se ovšem dosti značně, celkem ale shodují se přece v tom, že lid náš největšího zalíbení nalezá v čtení historickém a zábavném, aniž by odkládal stranou knihy obsahu přísně vědeckého, jen když jsou tyto psány slohem prostonárodním, a jemu snadno srozumitelným. Tento úsudek a toto přání členů spolkových zasluhuje pilného povšimnutí, a výbor bude míti je stále na zřeteli, ovšem že jen potud, pokud se to srovnává s účelem spolku: šířiti pravou osvětu po národě našem.

K vydávání dobrých knih nepostačí ovšem pouhá dobrá vůle vydavatelova, k tomu je především potřebí přispění a podpory dobrých spisovatelů. Nedá se upříti, že nynější doba není právě příznivá spisování knih dle potřeby a směru „Matice lidu“. Veliká část spisovatelských sil našich skoro výhradně zaměstnána jest pracemi časopiseckými, a i ostatním nedostává se, následkem neladných a neupravených poměrů našich, kde skoro každý den nové přináší rozechvění, té klidné a pokojné mysli, které jest zapotřebí k spisování knih ob-

sahu poučného a zábavného. Přes to přese všecko však obrátili nejlepší spisovatelé naši zřetel svůj k spolku našemu a dílem již napsali, dílem psáti budou pro „Matici lidu“. Vždyť ale nemůže býti také vděčnějšího a vydatnějšího působiště pro spisovatele vlasteneckého než spolek čítající čtenářů na tolik tisíc.

Dobré hospodářství jest duší každého spolku. „Matice lidu“ však, kde ročně tak mnoho tisíc zlatých po nepatrných částkách se scházívá, kde potřebí jest nejsvědomitější spořivosti a největší opatrnosti, aby se za nepatrný roční příspěvek členů poskytnouti mohlo výhod největších, kde každý člen chce býti správně a rychle obsloužen, „Matice lidu“, která nemá žádného základního fondu, spočívá hlavně na dobré správě. Nepřisluší nám, abychom sami o tom pronášeli úsudek, avšak to můžeme směle tvrditi, že se v ohledu tomto učinilo vše, čeho potřeba a zdar spolku vyžaduje, a že hlavně neunavným a obezřelým přičiněním účetního pana Jana Otta zaveden pořádek vzorný a přísný, o čemž se páni revisoři účtů po bedlivém a svědomitém zkoumání přesvědčili.

Co se tedy týká stavu jmění spolkového a hospodaření s ním, poukazujeme na přiloženou zprávu účetní.

Končíce výroční zprávu, můžeme pohlednouti s uspokojením na činnost svou a čerpati z dosavadního zdaru a úspěchu nové síly k dalšímu radostnému působení. Spolek „Matice lidu“ není

spolek výdělkářský, zaražen a veden z pohnutek čistě vlasteneckých a národních patří spolek náš celému národu, pod jehož ochranu ho stavíme. Kdo věrný syn národa, kdo přítel pravé osvěty, stane se i přítelem a podporovatelem spolku pro šíření osvěty. A poněvadž mužů takových velké množství čítá národ československý, proto má spolek náš zaručenou a zabezpečenou budoucnost, proto mohutněti a zkvétati bude čím dál tím více, a blahodárná činnost jeho rozkládati se bude v kruzích vždy širších a širších, až konečně pravdou stane se heslo jeho: „Osvětou k svobodě!“

V Praze dne 30. září 1869.

Dr. Ed. Grégr,
jednatel.

Účty „Matice lidu“

za dobu od 16. září 1868 až do 30. září 1869.

Výkaz příjmů a vydání

spolku pro vydávání laciných knih českých

od 16. září 1868 až do 30. září 1869.

Příjmy	zl.	kr.	*Vydání*	zl.	kr.
Zůstatek z min. roku v hotov. .	3833	02	Za nové vydání ročníku I. knihy č.1—6.		
příspěvky 146 zaklád. členů .	1460	—	Za sazbu a tisk . .	1311	60
příspěvky 3450 přisp. čl. 1867	3450	—	„ obálky a knih. práce	521	70
příspěvky 13725 přisp. čl. 1868	13725	—	„ papír	1440	—
příspěvky 14397 přisp. čl. 1869	14397	—	Za II. ročník č. 1—6 (dvoje vydání).		
příspěvky 50 čl. přisp. 1870 . .	50	—	Za sazbu a tisk . .	3863	70
úroky	4	67	„ obálky a knih. práce	1414	95
kauce kolport. .	300	—	„ papír	5240	—
			Za III. ročník č. 1—5.		
			Za sazbu a tisk . .	4758	40
			„ obálky a knih. práce	1797	—
			„ papír	6012	—
			„ různé tiskopisy, provolání, leg. lístky, formuláře atd. . .	792	80
			honoráry spisovatelův a remunerace. . .	3942	65
			Služné expeditorovi .	365	—
			za práce písařské . .	199	50
			za inseráty a přílohy .	293	33
			služné kolportérům .	469	34
			služné sluhovi . . .	339	—
			B. Sandtnerovi à conto tisku mapy slovanstva	1358	—
			za rytiny do Geologie .	352	36
			za rytiny do Afriky . .	127	—
			za ryt. do Zdravovědy	17	50
			Vítkovi a Starému za mapu Afriky . . .	160	—
			nájemné	60	—
			za dva regály . . .	23	—
			menší výdaje úhrnem	119	64
			zůstává v kase hotov. .	2241	72
	37219	69		37219	69

Výkaz

za I. a II. ročník „Matice lidu.“

	zl.	kr.
Ročník I. (1867).		
Příjmy připadající na I. ročník „M. l.“ 1867 příspěvky členů zakl. i přispívajících za lonský i letošní rok úhrnem	13827	17
Výdaje za I. ročník „M. l.“ za všechna vydání úhrnem	12440	91
zbývá	1387	16
k tomu zásoba knih v ceně	2137	—
Jeví se 30. září 1869 **čistý výtěžek**	3524	16
Ročník II. (1868).		
Výdaje za II. ročník (dvoje vydání) úhrnem	18077	60
Příjmy na „ „ (příspěvky členů zakl. i přispív.) úhrnem	15521	82
Větší výdaj tedy o	2555	78
od toho zásobu knih v ceně	321	—
Jeví se 30. září 1869 **schodek**	2234	78
Přehled		
Čistý zisk z I. ročníku (1867)	3524	16
úroky	3	60
	3527	76
od *toho ztráta* při II. ročníku (1868) . . .	2234	78
Zbývá tedy čistého zisku z obou ročníků	1292	98

Rozvaha dne 30. září 1869.

Jmění vůbec	zl.	kr.	*Dluhy vůbec*	zl.	kr.
V hotovosti . .	2241	72	Zaklád. členům	3356	52
Zásoba knih I. ročníku . . .	2137	—	přispív. členům přísp. na 1869.	14400	—
Zásoba knih II. ročníku . . .	321	—	B. Sandtnerovi zde	636	—
inventář . . .	88	72	přispív. členům za r. 1870 . .	50	—
rytiny	167	49	Kauce kolportérova	300	—
Výlohy na III. r. (neukončený) .	16652	69	honoráry spisovatelům . . .	1573	12
			čisté jmění co zisk .	1292	98
	21608	62		21608	62

V Praze, 30. září 1869.

Karel Hof,
revisor účtů.

Antonín Skřivan,
revisor účtů.

Jan Otto,
t. č. účetní.

Josef Huleš,
t. č. pokladník.

Paní Lichnická.

Pověst z počátku XVI. století

od

Václava Vlčka.

Matice lidu ročníku IV. číslo 2.

(Běžné číslo 20.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1870.

Tiskem dra. Ed. Grégra v Praze.

Plno surové divokosti jest naše srdce. Náboženství, zákony, mravy, jimiž tak hojně se ohražujeme, nepostačují podržeti je na úzdě, zůstávají pouze ohradami zevnějšími; máme je nejvýš na jazyku, do vnitř nevnikají.

Chceme býti šťastni: ale blaha, ježto jest vůkol nás v hojnosti a na snadě, užívati nedbáme. Šlapeme je, ženouce se po rozkoši. Jsme rovněž nestálí jako nenasytní — vybíráme, odhazujeme, přebíháme, až se ocitujeme tam, kde srdce musí hladem umírati.

Žijeť srdce jen láskou. Té pro sebe od každého požadujeme, sami však jí poskytovati, ji vštěpovati a pěstovati — druh druha blažiti jsme se nenaučili. Jiné dobrotivě sná-

šeti neumíme, ovšem ale jim život ztrpčovati, uprostřed ráje žalářem je obezdívati, je ubíjeti nelítostně.

Pak žalujeme, že na zemi není radosti, anať zůstává údolím pláče a skřípení zubův.

I.

„Vzhůru, Petře! Neslyšíš?“

„Tys to Epíku? — Sotva jsem oči zamhouřil!“

„Jenom je otevři, spatříš slunce na nebi. Ostatně nejen můj ale i páně hlas tě volá.“

Petr rovnýma nohama vyskočil a co by napočítal tři, otřel sobě zrak i urovnal oděv, — byltě ulehnul oblečen.

„Na mou věru — už se rozléhá po dvoře! Je to nedočkavost — alespoň jako bychom měli přinésti celého ptáka Ohniváka!“

S těmi slovy spěchal ven. Slunko v pravdě už stálo na východě, ale dosud tak nízko, že stín hradu Lichnického ještě na celé hony pokrýval chatrče, zahrady, louky a pole. Ale pán hradu, rytíř Mikuláš Trčka, dnes ranněji se probudil, než kdokoli z čeledi. Na Petra čekal už netrpělivě.

„Nuže,“ přivítal ho, vztyčuje bělavou bradu a vráskovité čelo, „jak jste pořídili?“

„Jednoho sedláka jsme přivedli,“ odpověděl zbrojnoš.

„Našeho?“

„Holibana.“

„Bili jste se?“

„Nikdo nečinil odporu.“

„Vypravuj!“ kynul rytíř i obrátil kroky svoje

na baštu. Poslouchaje brzy stanul, brzy prudce vykročil; Petr se v tom řídil podlé něho.

„Asi hodinu před půlnocí," tak vyprávěl, „byli jsme u Svěchova dvorce; vlastně se o dvorci teď mluvit nemůže, neboť věděti ráčíš, že před několika dny vyhořel."

„Bohdejž se i půda pod ním byla propadla!" máchnul pan Mikuláš zlostně rukou do kraje, v tu stranu, kde dvorec ten ležel.

„Z daleka už slyšeli jsme hlahol," pokračoval Petr. „Pozorovali jsme, že tam mnoho lidí pohromadě. Měsíc svítil jako rybí oko — všecko mohli jsme viděti jako ve dne. Na spáleništi bylo také jako ve dne živo."

„Při čem jste je postihli?"

„Při práci."

„Ozbrojené?"

„Leda sekyrami, kladivy, motykami —"

„Leda! Trvám, to že dostačí. Nu, a radili se? Mluvili o mně?"

„Slyšel jsem jmeno tvé milosti —"

„A tvoji soudruzi také? Můžete tudíž na dobré svědomí svědčiti, že účelem té noční schůze bylo spiknutí a úklad učiniti proti pánu vašemu?"

„To nemyslím —"

„Že ne?" vzkříknul Trčka mrzutě. „Toť jsem pravým lidem svěřil tu výpravu!"

Petr nebyl tak na hlavu padlý, aby nerozuměl, co pán od něho slyšeti žádá, co mu téměř na jazyk klade: ale mluviti proti všeliké pravdě po chuti jeho a vzíti na sebe zhola křivé svědectví, to se mu zdálo příliš velkým hříchem, aby jím sobě panskou libost zakoupil.

„Oni tam nedělali pranic jiného, nežli že Svěchově rodině příbytek stavěti pomáhali. Když jsi takovou pomoc ráčil zakázati ve dne, shlukli

se tam v noci tím četněji, a pracovali opravdu jak o závod.“

Pan Mikuláš zlostně sebou trhnul, a tvář jeho zardívala se, jako by ne ranní větřík ale výheň na ni dýchala.

„Mně, jenžto jsem pánem jejich, i nejnutnější povinnosti konají s nechutí a odporem! Vždy jsou přetíženi robotami! — Jakž tedy bylo?“

„Náš příchod způsobil mezi nimi poplach. Nechávali práce a s křikem se všech stran skákali na dvůr. Pan Adam —“

„Pán! Jaké to panství člověka, jenžto se sotva rovná mým sedlákům?“

„Vykročil proti nám i ptal se, jakým úmyslem přicházíme noční dobou ve zbroji v domácnost svobodného dědinníka? Pravím, že máme toliko vyšetřiti, nejsou-li tu lidé zběhlí jeho milosti pána Lichnického, a jakož jich tu hojně vidíme, chce-li je dobrovolně vydati. Slovem takovým píchnul jsem do vosů: reptali, kleli, nadávali hlasitě. „No, vydej nás!“ ozval se jeden. „Když jsme lidé zběhlí, ať se nás zmocní.“ — „Přemlaťme jim hnáty!“ vzkříknul druhý, a k tomu měli všichni patrnou chuť.“

„A vy jste se do nich nedali?!

„Pan Adam — to jest, dědinník Adam vložil se mezi nás. „Přátelé,“ řekl k sedlákům, „prosím aby se na tomto mém pozemku žádná různice nestala. Suďte sami, kdo k ní vyhledává záminku. Vy nejste lidé zběhlí — odejděte na důkaz toho pokojně do svých příbytkův. Nechci, aby sobě můj soused, rytíř Lichnický, mohl z čehokoliv brátí příčinu, vojensky doskakovat na mou půdu.“

„Chlapy nazývá svými přáteli,“ hučel pan Mikuláš, „a se mnou si souseduje!“

„V tu chvíli,“ končil Petr, „se všichni roz-

trousili; jediný volal: „To je přece přílišné otroctví — tomu já se nepodvolím!“ Byl to Holiban. „Zůstanu tady, pokud budu chtít!“ — Toho jsme tedy považovali za člověka zběhlého, i vzali jsme ho s sebou. Myslím, že on to mluvil: „Přemlaťme jim hnáty!“

„Přiveď mi ho!“ poručil rytíř.

„Vy jste se do nich nedali!“ opakoval si Petr odcházeje. „Teď může mluvit zřetelně — panský jazyk! Ale kdy by mu z toho bylo pošlo něco nemilého, kdo by to byl odpykal? Petr. A na toho dědinníka pořád sobě zalízá — jako by už neměl půdy a poddaných nazbyt hojně!“

Pan Mikuláš zase mluvil sám s sebou: „Bude si tu vedle mne hrát na vladyku, takový žebrák! Dědinník — což to lepšího nad sedláka? Vzal by ho ďábel, aby se dobrovolně poddal! Když je svobodný vladyka, dobře: ať má na mne péči, ať se postaví na odpor mé moci!“

Přiveden jest Holiban, sedlák v prostředních letech, těla spíše útlého nežli hřmotného; patřil tupě před sebe, pohledu pánově se vyhýbaje.

„Chceš se vyznati,“ řekl k němu přísně Trčka, „že jsi byl od Svěcha sveden k tomu, při čem tě dopadli?“

„Co sveden?“ odtušil sedlák chladnokrevně, ale v pohledu, jejž upřel na rytíře, zřetelně bylo čísti nenávist. „Kdy by všichni lidé pod sluncem byli jako Svěchovi, nebylo by padouchů. Od těch bych mohl jenom k dobrému býti naveden. Co dopadli? Já nejsem ten, který by se z toho radoval, že kdosi Svěchovi střechu nad hlavou zapálil, a kterému by na tom záleželo, aby zůstal bez přístřeší — a to je celý můj zločin. Už jsem se vyznal.“

„Nevíš-li,“ zvolal pan Mikuláš, „že jsem vý-

slovně zakázal svým lidem i jen na jediný den na cizí půdu odcházeti do práce?“

„Vím, že jsem na žádný den nikam neodešel.“

„Sama tvoje žena ti zápověď připomínala i bránila, abys ku Svěchovi neodcházel.“

„Však jsem tam byl toliko v noci.“

„A tys ji za to bil!“

„Jsem jejím p á n e m.“

„Jsi zlotřilým, odbojným chlapem!“

„No,“ řekl sedlák i ohlédnul se při té jedné slabice v pravo i v levo — „nejsem chlapem, sice bych se před tebou plazil. Nejsem zlotřilým a odbojným, sice bys už nedýchal —“

„Jakže?!“

„Ještě teď bych ti mohl kámen do hlavy vrazit anebo dolů s hradby tě strhnout —“

„Padouchu, co si to dovoluješ mluvit!“

„Nu, což. Když jste to uzavřeli a utvrdili, že nejsme lidé jako vy, přece nejsme horší nežli zvěř, která se také brání.“

„Chátro, jak ty mi chceš vyhrožovat!“

„Co ty uděláš mně, dovedou také jiní tobě udělat. Oko za oko, zub za zub — život za život. Však máš také jen jednu duši v těle, jako ta chátra, a tu ti vyhnat i chátra dovede — spolehni se!“

Pan Mikuláš hněvem ne zblednul ale zesinal. Jeho poddaný, sedlák, chám, výr směl takto s ním mluviti! A k tomu činil to nikoli ve vášnivém rozvzteklení, v okamžité zběsilosti, nýbrž s jedovatým chladem.

Rytíř máchnul prudce rukou — sluhové dávno už čekajíce na to pokynutí chopili se Holibana. Byl souzen.

„Dejte mu kněze, bude-li k takové obludě

přístup míti!“ zvolal pán chraplavě, an rozezlením až hlasu pozbyl.

Sedlák bezděčně se zakroutil ve své vazbě: zalétalyť k uchu jeho pronikavé zvuky ženského nářku.

„Neměl jsem se rozmýšlet!“ zahučel do sebe. „Už mohl býti pochován se mnou — a ostatní měli by pokoj....“

Avšak bez odporu kráčel se zbrojnoši do věže.

Sedlák byl odsouzen, ale pánův hněv se tím neutišil — naopak rozmáhal z plamenu v požár, který celou duši zachvátil a vždy výše vyšlehoval, vždy běsněji zuřil.

Opovážlivost chámova dovedla ho jaksi ohromiti, tak že teprvé po jeho odchodu se vzpamatovával, by velikost její pochopil. Nechápal, jak s ním mohl víc než jedno slovo promluvit, jak mohl po první urážce na živu ho ponechávat a ku zlořečení vždy drzejšímu dávat mu příležitost. Jak se cos takového vůbec mohlo udáti?

Ah — ten Svěch toho byl příčinou! Rytíř zaťal zuby i pěsti při tomto vzpomenutí.

„Takové sémě *on* mezi chámy rozsévá! Příliš dlouho jsem trpěl tu prašivou ovci — už mi nakazila ovčín. Jeden svobodný sedlák — a už se to hejno celé vzpouzí poslouchati, už si dovolují — —“

Ani to domysliti nemohl. Svěch měl býti brzy roven ostatním sedlákům, to bylo jisto — Holiban měl pykati smrtí, to rovněž bylo jisto, ale málo! Skřipec, kolo, trhání údu za údem — to všecko bylo nepatrné proti zločinu jeho a tudíž hněvu pánovu — nebyloť to více než zašlápnutí protivného hmyzu.

Zrak i sluch přecházel rytířovi vztekem. Potřeboval se vyzuřit ze dna — co měl drtit a ničit?

Byl by dupnutím chtěl způsobit vůkol poušť sodomskou. A ten chám se ani nezachvěl, ano pohlížel s pohrdlivou zpupností! Mohl-liž jeho skutek býti něčím menším trestán, nežli vzpoura ďábla proti bohu? Však rytíř mohl se zničením jeho ukájet jen krátkou chvíli!

Zalykal se vlastní žlučí. Zoufalé úpění ho poněkud vytrhlo — u jeho nohou svíjela se utrápená žena Holibanova, pro milosrdenství boží dovolávajíc se milosti rytířovy. Vykročil mimo ni, hrdě vztýčen, s plamenným zrakem, nesníživ se k ní odpovědí jinou. Potácejíc se vrhla se mu ještě jednou v cestu, omdlela — on kráčel přes ní. Zoufalost její byla mu příjemným lékem.

„Neumře!“ stanovil u sebe o sedlákovi. Chtěl dříve zlomiti vzdory jeho — pouty, tmou, smradem, žabami a ještěrkami, hladem, žízní a všelikými mučidly — chtěl mu dokázati nicotu jeho a svou velikost, chtěl slyšet i jeho zoufalé stenání — a měl k tomu všemu také moc ....

Kdosi z čeledi smiloval se nad omdlelou ženou a polil ji studenou vodou, čímž opět přišla k sobě.

„Což není už žádné pomoci?“ zvolala, rozpomenuvši se, kde jest a co se s ní děje.

„Ba není, holečku,“ odpověděl jí Petr. „Rytíř Mikuláš je dojista pán dobrý —“

„Ach,“ zabědovala žena poznovu, „vždycky jsem tomu nešťastnému člověku říkala, že není horší než jiní!“

„Kdyby byl držel jazyk za zuby, pan Mikuláš byl by ho trochu slovy vyplísnil, a konec. Ale tak si dovolil s jeho milostí mluvit řečí, která by dovedla i holubici rozezliti v litou saň!“

„Ó, to je hrozné! Já bídná žena, mé bídné děti! Co to bůh na nás dopouští!“

„Ano bůh! Když sami na sebe upletete bič, pak žalujete k bohu, a pán jest v očích vašich jen krvavým tyranem. Však bůh vám ničím vinen není, a pán jest blahosklonný, vlídný, milostivý. Popouzíte ho a kazíte živobytí jemu i těm, kteří jsou kolem něho! Naříkej jenom na svého muže!“

Dlouhá chvíle minula, než pan Mikuláš sám k sobě v duchu pravil, že tak nízký tvor jako chám by neměl být ani s to, by jeho myslí pohnul — že hřeší sám proti své důstojnosti, když se jím tolik zabývá i tolik hněvati dá. Chtěl mermomocí vypudit jej z paměti a nabyti chladné krve opět — ale špatně se mu to dařilo; přes tu chvíli vzpěnila se na novo.

Až mu to konečně bylo nesnesitelné — i vzchopil se, aby tomu konec učinil.“

„Jdi,“ zvolal k Epíkovi — „zdali paní Katruše již vzhůru. Vyřiď, že místo odpoledne hned nyní odejedu!“

Epík, panoš s rusými kadeřemi, modrýma očima, s obličejem trochu nepravidelným ale příjemným, měl více nežli jednu příčinu, poselství tomu býti povděčen. Přede vším uvolnilo se mu velice, když místo chmurné tváře rytířovy naň zasvítila tvář jasného slunečka i blankytné oblohy. Oddechnul si volně a úsměv navrátil se mu na líce i do srdce. Neměl času, aby hověl obyčejné libosti své, zahleděti se totiž s výše hradní do širého kraje: ale přece na okamžik se zastavil, radostným zrakem přeletěl ten velikolepý obraz, čarovně ozářený půvabem jitra — srdce se mu rozšířilo rozkoší, div že ruce nerozpřáhnul, aby k němu přivinul celý krásný svět. Tolik radoval se ze života, že by chutě byl létal i zpíval s těmi ptáčaty o závod!....

Nesměl se tu zapomenouti: také nebylo mu

těžko odtrhnouti se, když vyřízení jeho svědčilo paní Katruši. V tom spěchu ještě jednou náhle zadržel kroky: z chodby, kterou se právě ubíral, spatřil oknem svoji velitelku.

Na zdi, jež vystupovala ze příkré skály, byl altán prostorný, nevysokou ohradou obroubený, hojnými květy a keři utěšenému záhonu v sadě se podobající; pro toho, jenž tam meškal, byl to střed nesmírného sadu, který se oku široko daleko do všech uhlův světa otvíral a sličností svou na ráj připomínal. Tam dlela paní Katruše; mladíkovi se zdálo, že skála i zeď jsou jen podstavcem, aby nesly ten obraz co střed i vrchol celého rajského kraje. Vysoká postava její podobala se živé, královské soše — tak upjatě, bez pohnutí ponořen byl zrak její v dálku. Přebohatý vlas kypěl pod pokryvkou hlavy, vlnil se a lesknul jako zlatobarevné hedváví. Obličej, vznešený, vážný, pleti bělostné až do bledosti, byl sluncem se strany ozářen, a světlo i stín rozděleny byly tak, že tu paní přede zrakem mladíkovým stála jako v zázračné chvíli proměnění.

S dechem utajeným, s okem plným úcty a obdivu patřil na ni, když se po jeho straně ozval libozvučný hlásek.

„Hrdino! Možno-li tě ještě zachovat, vzpamatuj se!“

Epík rychle se obrátiv uzřel dívku s temným, jiskrným zrakem, s roztomilými důlky na lících rozkvetlých jako dvě červená jablíčka, se čtveračivým úsměvem na ústech.

„Ach, dobré jitro, panno Vácslavo!“

„To je tuze nepatrné jmeno!“

„Pro mne není znamenitějšího. Ale v jakém pak vězím nebezpečenství?“

„Jak jsi tu právě stál, jižjiž jsem očekávala,

že samým patřením tvé tělo tíže pozbude, a počneš se zdvíhat do výše — ven z okna, tam na altán, jako svatí v modlitbách — aneb alespoň tu cestu nastoupíš po zdech, střechách i srázech, jako lidé náměsiční.“

„Vždycky na mne máš jen osten — posměchu neb tupení!“

„Jen se přiznej, že ti všecko vynahradí pohled příznivý a milostivé pokynutí, kteréž jiní mají pro tebe.“

„Od panny Václavy nejméně zasluhuji takovéto výčitky.“

„Prosím, na vlas tolik, jak od panen ostatních! Neboť nesmí se ti zdát, jako bych byla žárlivá.“

„Však i tvé srdce oddáno jest paní Katruši.“

„Ano celé, celičké!“

„A může při tom dobře náležeti muži milovanému —“

„Nemůže, panici, a nikdy nebude!“

„Ty mne zarmucuješ zas hned po ránu.“

„Chtěl ty bys mně lepším oplatit?“ řekla dívka potutelně. „Nuž, vylož mi, cos tu právě myslil a cítil v tom unešení. Nemusí to býti ve verších.“

Panoš byl pohněván.

„Mluvme o naší velitelce,“ pravil vážně.

„Ze srdce mi to slovo béřeš,“ doložila panna s rovnou vážností.

„Ona jest tak vznešená“, dí Epík podrážděn, „tak vzácné šlechetnosti —“

„Tak krásná,“ dodávala dívka upřímně, „tak milostivá, tak zbožná, tak dobročinná, tak vzorná ve všelikých ctnostech —“

„Že není nad ni v Čechách paní dokonalejší.“

„Bohdejž také nejšťastnější byla!“

„Což jinak možno?“ ptal se Epík, jenžto mimoděk všeho hněvu pominuv zase již mluvil se srdečnou důvěrností, a dívka mu rovněž odpovídala.

„Tys to ještě neznamenal?“ vece hlasem utajeným. „Hleď, jak stojí zamyšlena. Tělo tu, ale kde bloudí duch? Od nějaké doby často tak činívá. Jest zamlklá, ustraňuje se do samoty, zrak mívá podivně omžený, ve tváři jest bledá. Cosi ji tajně hněte a zarmucuje.“

Mladík zprávou touto zaražený pohlížel střídavě na dívku a ven na paní.

„Dojista, máš pravdu,“ pravil po přestávce. „Smutný jest její pohled. Ve hlase jejím pozoroval jsem jakousi změnu, a několikrát slabounké pohnutí rtů tak podivně mě stisklo za srdce .... Však odkud by pocházela její tesknota? Oplývá bohatstvím neméně než králová, požívá obecné úcty pro ctnosti svoje, poddaní velebí ji jako dobrou matku, a pan Mikuláš vyznamenává ji láskou i vážností, právě jako panovnici srdce svého, perlu mezi ženami! — Avšak,“ vytrhnul se sám — „tu jsem se zamluvil a zameškávám svou povinnost!“ —

Paní Katruše, ubírajíc se k manželovi, vyptávala se Epíka, co se to v noci a co ráno přihodilo. Sotva pak hlavní věc vyrozuměla: žena Holibanova zastavila kroky její. Skrývala se, až by našla příležitost vzíti útočiště k manželce rytířově — dusíc násilně svůj nářek a spínajíc k ní ruce vzývala ji za přímluvu.

S přísným pohledem vyslechla ji paní; panoš k jejímu pokynutí se vzdálil.

„Nevěříš, že muž tvůj se provinil?“ řekla k selce.

„Ó, přetěžká musí být vina jeho — ale já ji neznám!“

„Vinník propadá trestu. Co mohu já učiniti?“

„Slovem milostivé přímluvy zachránit můžeš jeho život! Ach, paní vznešená, člověk se proti bohu nejtíže ji proviňuje, a bůh shovívavě dopřává mu života, by se mohl polepšit. Ty jediná můžeš vykonati ten skutek bohu podobný a odvrátit od něho ruku smrtící!“

„Byť se mi to i povedlo: trest s něho vzíti nedovedu,“ vece paní. „A což, bídná ženo, bude tím posloužено tobě i dětem tvým, když bude trestán nekonečným žalářem?“

Selka pro vzlykání nemohla hned odpověděti — bolest lomcovala sešlým tělem jejím, že div ho nezlomila.

Pohled paní se ještě více zasmušil.

„Odkud,“ ptala se, „pocházejí tyto skvrny v tvém obličeji?“

„Upadla jsem . . . .“

„Klameš! Tvůj muž tě zase týral.“

Žena mlčela.

„Nepochopuji, kterak bys jej mohla milovat.“

„Kterak bych neměla? Vždyť jest to můj manžel, otec dětí mojich!“

„Tvůj trýznitel, to rozumím.“

„Ó, paní vznešená — toho by nebylo, kdybychom nebyli tak nešťastní! Kdo sám šťasten, nepochopí . . . .“

Po delším pomlčení řekla paní: „Slibuji ti svou přímluvu — ač nevím, co bude platna.“

Selka líbala lem šatu jejího, vztáhla k ní ruce, pozdvihla k ní oko, však nebyla slova mocna. Teď měla paní důkaz, že ubohá žena muže svého vskutku miluje — vždyť sama v srdci svém dotknuta byla vroucností vděčného citu jejího. Mimoděk cítila se zasáhnuta zážehem té lásky.

Pomátlo to její cit i její úsudek. Zdála se jí

nízkou, sprostou, zvířecí ta náklonnost, kterou se poutala žena k muži surovému, jenž neznal něžnosti, laskavosti, šetrnosti a oddanost splácel hrubým týráním — zdálo se jí, že by důstojnějším bylo, aby žena mužem takovým opovrhovala, jeho nenáviděla — jej spíše zničiti nežli zachovati hleděla. Však ona brala za vděk i týráním, omlouvala surovost jeho a ponížení svoje neštěstím — to bylo protivné! A přece, pokud se cit její paní samé týkal, byl ryzí, dojemný, blahý ....

V jeden okamžik ji cosi bodlo. „Kdo sám šťasten, nepochopí! —“ Poprvé měla jakés tušení, v čem záleží ta skutečná bída ....

Pan Mikuláš přemáhaje násilně rozezlení svoje, pozdravil choť s dvornou vážností ve slovech i ve tváři, přál ji dobré jitro a polibil ji na líce; ona odpovídala více s důstojností velitelky nežli s důvěrností manželky.

„Jak dlouho budeš zase meškat na cestě?“ ptala se po některé lhostejné řeči.

„Ve třech dnech bohdá se navrátím,“ odtušil rytíř a mrzutost probleskla v jeho pohledu.

„Chtěla bych tě zadržet, až bysi neodjížděl v nelibosti.“

„Děkuju ti, drahá. Pohněvali mě zas ti chámové — však nemluvme o tom.“

„Jen slovo ještě. Přišla jsem s prosbou, abys mi jednu milost ještě prokázal před svým odchodem.“

„Milá, ty prosíš, kde poroučeti můžeš. Co si koliv přeješ, stane se. Již mluv!“

Paní vděčila se za takovou šetrnost a dokládala: „Ušetři život toho sedláka.“

„Jakže?“ vybuchnul pán, jakkoliv byl již o své újmě stanovil, odpravení Holibana zastaviti. „A víš, paní, čeho se ten padouch dopustil?“

Tato nenadálá prudkost paní Katruši nezarazila, ale spíše urazila.

„Musím to vědět, abysi dostál svému slovu?“ ptala se po delší přestávce s pohledem, kterýž pravil: „To *se mnou* takto mluvíš?“

„Ti výrové středně bujní naší dobrotou — co sobě konečně dovolí, když mají v tobě bezpečný štít proti všelikému trestu? Odkud to, že na mne se lstí přicházíš, abys lotra nejhoršího vymkla z mých rukou?“

„Můj pane,“ odvece manželka po novém pomlčení, hlas její byl tichý a celé tělo bez pohnutí, „slíbila jsem zoufalé ženě přímluvu. Beru nazpět svou žádost. Nechci, abys pro mne co trpěl, abys pro mne kdy co činil —“

Rytíř tím více rozmrzen, že se prohřešil proti ušlechtilému mravu, odvrátil se a dováděl: „Ovšem, ne pro tebe. A nač vůbec já co podnikám, proč se trudím a zlobím, pro koho všecko činím? Každý nuzař je v tom šťastnější nade mne — má pro koho žíti!“

Paní Katruše umlkla docela. Rytíř volal na panoše, aby jej obleknul na cestu. Za malou chvíli se loučil s manželkou, dělaje opět, jako by se nic bylo nepřihodilo.

II.

Vracejíc se do svých nádherných komnat, slyšela paní Katruše z daleka již veselý hovor a smích svojich společnic. To nezapudilo tíseň její, alebrž jí přimnožilo; kdyby byla vstoupila mezi ně, věděla, že by hovor jejich rázem se přitlumil a smích jako zaplašené ptáče zmizel — byly by v němé uctivosti očekávaly slovo či pokynutí její,

aby dle toho tiše cos odpověděly aneb jí po vůli učinily.

Tak to bývalo ode dávna — v poslední době připadala si v tom paní Katruše jako nemocná, kolem níž se jenom šeptá i chodí šetrně beze všeho hluku. Nelíbilo se jí to, ale nic nedalo se na tom změniti.

Potřebovala samoty, ale podobně jako společnicím vyhýbala se nyní také pohledu na širý kraj; duch při něm potřebuje perutí, aby volně mohl poletovati do dálky a do výše — ona však cítila se na duchu tak stíženou, jako nikdy dříve. Komnaty pak zdály se jí vězením — umínila tedy učiniti vycházku ze hradu.

Za průvodce vybrala si Epíka i Vácslavu; chtělať býti sama i věděla, že tito mladí lidé nebudou rušit jejích myšlenek.

Den byl ještě rázu veskrz letního, jakkoliv náležel už k době podzimní — byloť to ku konci měsíce září; slunko hřálo ještě tak teple, že chlad stinného háje, k němužto paní zámecká po pěšině od cesty uhnula, byl vítaným útočištěm.

Panna vyrozuměvši, co si velitelka přeje, následovala s Epíkem opodál za ní; oba — a panoš obzvláště — považovali to za důkaz laskavé přízně.

Tichý větřík zavanul, listí nad hlavami rozšelestilo se v tajemný šepot; byla to jakás pohádka o vnitřním životě háje, pod jehož hustým, zeleným krovem obyčejný hluk lidský zdál se vzdáleným na mnoho, mnoho mil. Paprskové sluneční, kteří tu onde vnikali, byli jako zasvěcení světlonoši v čarovných chodbách. Ptáčata, neukazujíce se oku, na všech stranách hlaholila hlasy utajenými, jako by světu zevnějšímu neměl zrazen býti tento jejich utěšený dychánek. Tu a tam

poustevničilo jednotlivé, mlčky a tiše jako stín poletujíc na větvích jediného stromu, jako by od ostatních nechtělo býti pozorováno.

Paní Katruše oddechla volněji; třeba tíseň její nepovolovala, přece byla tu osvěžena síla její. Ten neobyčejný svět byl tak poklidný a přece tak plný života, že každá hustina, každý keř zdály se opět světem zvláštním a každý list zvláštním tvorem. Ta zeleň, ten lesk, ten záchvěv — což to všecko bylo jiného nežli důkaz tichého blaha? Živý pramének vytékal tu pod kamenem a linul se travou tak ukrytě, že ho sluch ani neznamenal, zraku pak se jen tu a tam zaleskla některá perla jeho; ale dráha jeho vyznačena byla nejlahodnější zelení.

Ráda byla by paní zabloudila v tomto šťastném útulku — z pyšného hradu, z panského hluku, ze zlatého lesku — zabloudila na tak dlouho alespoň, co by zapomněla na svůj nynější nepokoj i mohla potom nový, utěšenější život začíti.

Odkud bral se ten její nepokoj? I paním jejího stavu vždycky se osud její zdál hodným závisti.

Sotva věku dětskému odrostši byla se provdala — manžel její patřil mezi nejbohatší pány a nejznamenitější muže v Čechách. Byl ovšem proti ní ženich letitý, ale mladistvé, krásné, ctnostné choti vážil sobě tak, že ji nazývali jeho modlou. Cítila se tím povznešenou, cítila se pro to už nad jiné šťastnou. Mimo to zahrnoval ji pan Mikuláš bohatstvím, obklopoval ji všelikým leskem, poskytoval jí příležitost ku všelikým rozkošem, jaké paním té doby žádoucny byly: ona jsouc mravů přísných, hlučným radovánkám, pokud jen bylo lze, se vyhýbala; dostačilo jí vědomí, že nad jiné jest povýšena jak bohatstvím tak zamítáním roz-

košnictví. Nebylo to tak zhola křivdou, když ji chladnou a hrdou nazývali.

Mladá léta jakkoliv jednotvárně přece velmi rychle ubíhala. Paní Katruši jednoho dne připadlo, že jižjiž odkvétá: od té chvíle bohatství, lesk i hluk ztratily pro ni vnadu — potají obrátila svůj zřetel cele k tomu, zdali neklesla ještě u vážnosti svého manžela. Čeho se obávala, toho ponenáhlu shledávala znamení a důkazy. Ovšem nebyla již modlou jeho; nedůvěra její odkryla, že všeliká úcta i laskavost manželova v obvyklých slovech spočívá, jinak že jest lhostejný, chladný ano nevrlý, a o vše jiné dbalejší, nežli o štěstí její.

Nenadálá propast rozevřela se před ní — byl to rozdíl věku mezi ní a jejím manželem. On všeho byl již omrzelý — zevšedněla mu i ctnost a krása její; aby se udržela v jeho vážnosti, měla sestoupiti se svého oltáře — s ním vyměniti svoje místo. Tu zmizela jí všecka dosavadní půda pod nohama — povýšenost proměnila se v ponížení, posavadní hrdost objevila se pouhým klamem. Měla i ona státi už na konci života? Teď viděla, že ho vlastně ještě neokusila, že příliš dlouho kráčela jím s očima schválně zavřenýma — a když prohledla, že to nadarmo, že marno jest chtíti zdržovat hodiny a dny, aby obyčejnou kolejí nehnaly se dále, bez radosti....

Neznamenajíc toho ve své dumě byla vykročila z háje, přešla rozsáhlou lučinu, nedbala více přírody, kterou se ubírala — ze všeho mladý párek za ní kráčející poutal ještě nejvíce její pozornost. Jen jako mimo a na oko nevšímavě obracela k nim na okamžik zraky svoje, ale to stačilo, aby poznávala, jak velice jsou šťastni. Přitlumený jejich hovor tekl neustále jako bublavý potůček; dívka neustávala škádliti mladíka, ale

na tváři její kvetlo blaho, z oka zářilo srdce oplývající rozkoší. A on — s jakým nadšením, s jakou oddaností vzhlížel ku dívce, jak byl citem svým dojemný, ušlechtilý, vznešený! Prostá kvítka, jež pro ni sbíral na věnec, byla dary dosti vzácnými ku projevení lásky.

Poletovali za ní jako dvě ptáčata, kterým vlastní společnost a volný vzduch dostačují k dokonalé blaženosti — ano zdáli se jí svou vzájemnou milostí povýšenými z lidí na bytosti duchové, andělské ....

Takové lásky ona nikdy byla nezažila — proti těm milujícím připadala sobě jako zkamenělá socha. Cítila uvnitř jakousi zdrcující tíži, aniž jí uměla pojmenovati, cítila zevně děsivou prázdnotu. Stála ve světě tak odloučena, osamotněla, jako by dosavadní život její nebyl leč poutí do pustiny — měla drahnou budoucnost před sebou, ale bez slunce, bez zeleně, bez naděje ....

Ba ještě hůř — dnešní jitro ukázalo jí budoucnost tu tak přísernou, jakož by se nikdy nebyla nadála. Drahně let již uplynulo jejího manželství, aniž by žehnáno bylo dítkem; výčitka, která dnes z úst manželových s takovou prudkostí a hořkostí vybuchla, jako dýka vnikla jí do prsou. Ten, jemuž dříve byla modlou, teď na ni uvaloval vinu své nespokojenosti, osopoval se na ni — mnoho-li scházelo, aby ji také surově týral!

Jaký to děsný pád s její dřívější výše! A jaká propast ještě na ni čekala? Bylo jí to nesnesitelné pomyšlení, že klesla zrovna tak nízko, jako ta selka, jejížto láska k surovému manželu se jí dnes ještě zdála tak opovržlivou! A či probouzela se v jejím vlastním srdci teď nenávist proti muži, jehož vlastně nikdy nebyla milovala? Nikoliv,

neboť srdce to vzbouříc se proti němu, nebylo by mělo ku komu odpadnouti.

Ona neviděla jiné cesty, které by měla vyhledávati, než aby dosáhla zase toho, čeho pozbyla — aby na manželi zase vynutila dřívější úctu. To pak nyní bylo možné jenom tím, aby jej obdařila potomkem . . . .

Z bouřlivého zmítání myšlenek a citů svých vytržena jest náhle cizími hlasy. Zastavila kroky, zaražena, jako by někdo nahlednul do tajemství jejích, i patřila, kde se octla ve svém zadumání.

Přicházela po lučině, jejímžto středem se vinul malý potok, po obou stranách hustě vrouben mladým olšovím. Jakmile stanula, učinili oba její průvodčí opodál tolikéž; bylit sobě od delší chvíle už povídali, že cesta paní Katruši vede ku Svěchovým, a to jim bylo novou příčinou, aby ji velebili jak o závod.

S druhé strany připojoval se k louce neveliký sad, za ním vyčnívalo spáleniště, jehož jedna část napolo byla vystavěna zase. Hlasové pak pocházeli od dvou mužův, kteří na oné straně u potoka sedíce spolu rozmlouvali; jeden z nich, kmet vysokého stáří, obvazoval bolavou pravici druhému, jenž byl statný muž nemnoho více než třiceti let.

„Bolí?“ ptal se stařec na ten účel, aby věděl, zdali snad obvazek příliš neutáhnul.

„Což jest po takové bolesti!“ zněla odpověď. „Ale hůře jest, že mne takový kus opáleniny celého činí ku práci neschopným!“

„Děkuj bohu, Adame, že jsi tou opáleninou vykoupil lidský život — a děkuj bohu, že není rána nebezpečnější. O něco více — a snadno bys byl mohl přijít o ruku!“

„Děkuji bohu, otče,“ řekl Adam o nic spo-

kojeněji nežli dřív — „ale kříže, kterými nás navštěvuje, jsou příliš těžké.“

„Nejsou ještě takové, abychom je unésti nemohli,“ odvece otec s jasnou tváří a pevným poklidem.

„Ten nešťastný požár,“ pokračoval syn, „zničil naši žeň, zrovna když jsme ji do stodoly shromáždili.“

„Ptáci nebeští nesejí, aniž shromažďují do stodol.“

„Ach, otče — snáze pod sluncem býti ptákem nebeským než člověkem! .... Podzimní nepohoda jest přede dveřmi, a my dveří nemáme, my sotva na zimu budeme střechu míti nad hlavou.“

Kmet kroutil hlavou.

„Budeme střechu míti,“ vece s plným přesvědčením, „a veselý oheň, kolem něhož spokojeni budeme trávit milé hodiny.“

„Dobrá choť moje vůčihledě chřadne,“ stýskal Adam, nedávaje se rovněž vírou otcovou másti, jako tento jeho žalobami. „Starosti podkopávají záhubně zdraví její beztoho vetché.“

„Jste oba tuze prudcí, nedočkaví, náruživí. Chcete všecko zlomit přes koleno, a nejde-li to, moříte se. Máte málo víry, to jest, málo zkušenosti — jinak byli byste pokojnější.“

Nemohli svědčit jeden druhému, ale snášeli svoje náhledy bez odporu.

„Nešťastná jest naše rodina,“ řekl Adam s živým posuňkem, „ani svobody své nezachováme. Rytíř Lichnický už příliš zjevně projevil své úmysly.“

„Nemá k nám práva —“

„Ale jest násilník. Čím se my proti němu ohradíme?“

„Odvoláme se ku králi, jedinému pánu našemu.“

„Ten hlasu našeho ani neuslyší. A byť uslyšel — Vladislav se vždy přidává na stranu silnějšího.“

„Však najdeme přátel, kteří se nás zastanou. Přece ť jdou práva i řád v zemi české —“

„V zemi české stav rytířský i panský veskrze jsou násilníci proti dědinníkům jako proti sedlákům. Otče, s námi vypadá to zoufale.“

„Synu,“ odpíral kmet, „s člověkem nikdy to nevypadá zoufale, leč nemá síly neb trpělivosti, to jest statečnosti. Kdo nás může přinutit, abychom nezemřeli svobodni?“

Adam tak málo jako dříve překonán byl tímto důvodem, ale přetrhnul tu rozmluvu.

„Hle,“ pravil, „Johana sem přichází.“

Po sadě blížila se krokem patrně nejistým žena ještě mladá, však bledá a více pouhému stínu podobná. Na ruce nesla nemluvně nejvýš půl roku staré.

Podle toho, co tu zvěděla, nemohla paní Katruše leč přisvědčiti slovům Adamovým, žeť rodina tato velmi nešťastna, žeť její stav zoufalý. Tolik pohrom a nikde pomoc, nikde naděje, alebrž jistá téměř záhuba na všech stranách: i což zbývalo lidem těmto, nežli v hořekování rukama lomit?

Toho nadála se, ale nestalo se tak. Ač slabým hlasem, pronesla Johana slova plná srdečnosti: „Anička přichází se optat, jak se tatínkovi s rukou daří.“

Adam vztáhnul zdravou levici po dítěti a celé je zulíbal. Děd div na nich oči nenechal a patrně se dočkat nemohl, až vnučku k sobě dostane. Jak byl šťastným, když ji choval v rukou svých a rodiče oba tvrdili, že u něho jest nejradší! Všichni tři nestrhli s nemluvněte očí, mluvili naň i snažili se jeden přes druhého, na rtíčky jeho úsměv vy-

lákati. A když se jim to podařilo, radovali se vždycky, jako by nalezli poklad. Bledá žena přitulila se k manželovi, a on zdravé rámě otočil kolem jejího těla: tak bylo skupení to nejživějším důkazem, že blaho rodinné ve strastech života pozemského jedině poskytuje útočiště, útěchu a posilu....

Paní Katruše, kteréžto se před malou chvílí osud rodiny Svěchovy zdál právě zoufalým, nyní skoro jí záviděla. Ti sužovaní manželé v lásce svojí měli místo společné, kam žádné neštěstí nemohlo vniknout; a což ve svém dítku! Mělo ve svých očkách blankytu za celé nebe, a na svých malých rtech růžového blaha za celý ráj! Paní zámecké rozechvěla se duše při pohledu na ně. Přečasto byla se v prsou jejích tajně probouzela touha po vlastním dítěti — ale ona potlačovala ji jako žádost hříšnou, aspoň jako důkaz nepokojenosti s božským řízením. Teď touha ta uvolněná stala se mocným proudem, kterýžto opanoval a s sebou uchvacoval veškeru bytost její.

Až dosud stála v listnatém úkrytu svém od nikoho nezpozorována — hnutím se mohla prozraditi každý okamžik. Srdce pudilo ji k rodině — však byla to táž rodina, se kterou manžel její žil v zášti ba v boji! Jak by to přijal dozvěděse, že ona za jeho zády se Svěchovými se přátelila?

Při pomyšlení tomto vztýčila hlavu — a po prvé postavila vlastní vůli za svůj zákon i na vzdor svému manželu. Co by sobě pomyslili Svěchovi, co její průvodčí, vidouce ji odcházeti po tajných výzvědech? Učinila dva tři kroky, a oči celé rodiny se k ní obrátily.

Byli všichni velice překvapeni, ale nehrubě příjemně — Adam nezdržel se, aby nestáhnul brvy, tak že spíše přísně nežli vážně pohlížel.

Ostatně měli za to, že paní Lichnická tudy jen prochází jinam se ubírajíc, že po slově pozdravu nebude mezi nimi další rozmluvy — avšak ona přistoupivši k nim, nad svůj obyčej hovorně se vyptávala Johany na zdraví, pomilovala dítko a nedávajíc se zaplašiti zamlklostí obrátila řeč k důležitějším věcem.

„Stihla vás těžká pohroma," vece s rovnou dobrotivostí jako důstojností, „ráda bych vám dle své síly pomohla."

Tu byl Adam ihned s odpovědí pohotově.

„Milostivá paní — dovolíš mi podotknouti, že od zámku Lichnického žádáme svoje právo, žádnou milost."

„Odbýváš mě zhurta," obrátila se k němu paní s důrazem šlechetného svědomí — „však urazit mě nemůžeš. Za dobrou vůli nebudeš mi vypovídat nepřátelství."

„Ale tvůj manžel, paní — —"

„Žije s tebou v různici, sám ji tuším schválně vyhledává. Ty zase ji schválně vyhledáváš se mnou."

Paní Katruše byla zvyklá mluviti co velitelka — v této chvíli slušelo jí to tak pěkně, že opanovala. Děd poslouchav s nelíčenou radostí vložil se nyní do toho.

„Neznamená," řekl ukazuje na syna, „že vítězíš nad ním šlechetností. Promiň to jeho nedůvěře, ku které má ovšem příčinu."

„Rytíř Mikuláš," dí Adam, potlačuje slovo ostřejší, „chce pohromu naši na to vykořistit, aby dosáhnul, po čem se tak zabažil — aby přivedl nás ve své otroctví."

„A ty si myslíš," odtušila paní, „že také já mám za lubem, svobodu vaši uvázati, jen že jiným způsobem?"

Adam pohlížeje na ni mlčel.

„Pak ovšem," dokládala paní, „jest moje nabídnutí marné. Troufáte si svobodu svou obhájit i proti — mému manželu?"

„Na to můžem odpovědět jen tolik, že ji budeme hájit do posledního dechu."

„Vidím jediný prostředek, kterým byste sobě dokonale pomohli: odstěhujte se jinam."

„Nevyměníme tím leda místo," namítnul děd potřásaje hlavou.

„Nepravda," odpírala paní. „Mezi dobrými přáteli svými znám takové, kteří dědinníkům svobody jich nezávidí a nikterak neskracují. Při tomto návrhu nemůžete mne míti v podezření, že strojím léčku vaší volnosti — nabízím vám tedy pomoc, abyste sobě více půdy mohli koupiti."

Opět neváhal Adam s odpovědí.

„Ráčíš nahlednouti, že nám nesnadno přijímati almužnu —"

„Jedno nahlížím," vpadla mu paní Katruše do řeči, „že výše kladeš pýchu svou nade všecko jiné, i nad svobodu!"

Přetrhnuvši tuto rozmluvu obrátila se k malé Aničce, a srdečně ji polaskavši odcházela zase.

Při návratu volila jinou cestu, a krok její se zbystřil. Po malé chvíli došla do malého údolí, jehož jednu stranu tvořila skála, nevysoká, křovím a stromovím porostlá. Paní Katruše stanula u skrovninké zahrádky, položené při samé skále před lidským obydlím, kteréž i chatrčí sotva bylo lze nazývati; bylať to jen síňka se stříškou, opřená o skalní balvan, v němžto se nalézala jeskyně dosti prostorná. Zůstával tu kdysi poustevník; po smrti jeho nebylo tu drahně času obyvatele, nyní bydlila tu stará Ofka.

Byla to bába známá po celém kraji; selské

ženy volaly jí k sobě netoliko co pomocnici při porodu, ale co jedinou rádkyni v jakýchkoli nemocech. Měly k ní velikou důvěru, a velebily umění její při každé příležitosti; proto nemělo pro ni žádných nelibých následkův ani to, že u mnohých platila za čarodějnici. Divy, kteréž se vyprávěly o vědomostech a moci její, byly naskrze blahodějné; mimo to byla Ofka ženou velmi pobožnou. I ti, kteří se jí báli, nehrozili se jí.

Paní Katruše prošla skrze záhonky rozličných rostlin, na slunci rozložených k sušení, a vstoupila do síňky; Ofka držíc plné hrsti bylin, už na prahu ji vítala.

„Jaká se to děje čest mně chudé ženě!“ volala spěchajíc políbit lem roucha rytířčina.

„Slyš, stařeno,“ přetrhla paní její výkřiky, „umíš prý v nesnadných věcech dobré rady udílet.“

„Někdy mi bůh dá, dobré vnuknutí,“ odtušila hovorně bába. „Jest to milost, za kterou já co den nejvíce prosím. Avšak rady mé hledají toliko lidé, v těžkých potřebách postavení: tvoje milost tak hojně jest všemi dobrými dary božími obmyšlena — —“

„Mluv se mnou upřímně,“ vpadla jí paní do řeči, „neboť k tobě přicházím s důvěrou. Přede vším žádám i spolehám se na to, že o čem mluviti budeme, před živou duší nevyzradíš.“

„Před bohem to slibuji!“ zařídkala se stařena i očekávala otázku.

Zámecká paní vzplanula ve tváři živým ruměncem — bylo patrno, že jest jí velmi nesnadno, vysloviti se.

„Víš,“ počala pak, „že dítek nemám.“

„Snad i to jest zvláštní dar od boha.“

„Zvláštní dar od boha jsou dítky,“ namítala

paní, „a já bych za něj mnohého jiného ochotně se odřekla. I znáš-li ty prostředek, abych té milosti dosáhla?“

„Znám jen,“ odtušila Ofka po některém váhání, „jak možno zalíbení boží vyhledávat. Jsou modlitby, jsou posty, jsou pouti, jsou oběti — obzvláště ale mocná přímluva matky nejsvětější.“

„Nechci nic toho pominouti,“ řekla paní, „ale kdy by to všechno bylo nadarmo —“

„Nechceš také boha pokoušeti.“

„Nikoliv — ale nepokouší zajisté boha lékař, když uzdravuje chorobu, ač tato nepřichází bez dopuštění božího. A jako k lékaři jsem se k tobě uchýlila . . . .“

Bába se zamlčela.

„Nuže, neodpovídáš?“

„Vzácná paní, jsem bídná žena . . . .“

„Vytáčíš se.“

„Snad tvoje milost ani do pravdy to nemyslí.“

„Věz, že závisí od toho pokoj mého života!“ zvolala paní s vášnivým ohněm. „Nebudeš litovati rady své.“

„Neběží o to,“ namítala stařena. „Však leccos bylo by nutno zkoušeti, čemu by tvá urozenost sotva se podvolila.“

„Uvidíš, že jsem ke všemu hotova, jen mohu-li to vykonati sama.“

„Jenom ty sama.“

„A můj manžel?“

Ofka zavrtěla hlavou.

„To víš?“

„Bezpečně,“ dí stařena se zvláštním výrazem ve tváři.

„Již tedy přímo mluv!“

„O jednom, prosím, čisté pravdy mi netaj,“

jala se Ofka tázati s důrazem zpovědníka — „zdali jsi kdy muže některého milovala se vší vroucností srdce svého, jak obyčejně každá ženština jednou ve svém životytí miluje?“

„Tuším,“ odvece paní, „že musím odpovědět — nikoliv.“

„To znamená, že na srdci ještě kůra ledová — a dokud ta neroztaje, nepřicházívá jaro....“

As půl hodiny ještě zdržela se paní Lichnická v poustevně, i ubírala se pak odtud s písmem pevných úmyslů ve tváři.

„Zachtělo se ti dobrodružství?“ mluvila u sebe Ofka pohlížejíc za ní. „Čím smělejší dáš sobě naradit, tím pevněji budu tě míti ve své moci. Zkazíš-li sama sebe — vždyť jsi paní Lichnická!“

Na její tváři objevilo se písmo nenávisti....

III.

Nazejtří paní Katruše prožila den, jakého nebylo ještě v jejím životě. Podobalo se, jako by z jarních dnův jeden zabloudil v dobu letní — při čemž ale jí samé den takový byl něčím docela novým.

Co bylo jejím jarem? Ten věk, kde poupě se růží stává, nikoliv. Byla právě příliš krátký čas žila co dospělá panna — byla také dospěla v tak přísném vychování, že nejpůvabnější, nejčarovnější věk jako jedním krokem minula bez uvědomění, bez rozhlednutí, beze vzletu obraznosti.

A bez rozkvětu srdce. Všelijakými ohradami bylo srdce to zůstalo chladným; nikdy alespoň vnitřní teplo jeho nevyšlehlo v plamen, nikdy oko nepoznalo muku touhy, nikdy palčivost vášně. Neměla ani času zamilovati se do muže: přišel pan

Mikuláš, projevoval jí vážnost a úctu, což vzbudilo spíše ctižádost a pýchu nežli lásku v srdci jejím. Rodičové uzavřeli sňatek ten, ona cítila se jím poctěnou, povznešenou.

Dnes byl cit její mnohem živěji rozvlněn nežli v sám den svatební. Tehdy v mysli ještě polo dětské uvažovala, že se stává důležitou osobou, že proměňuje svůj dosavadní stav za jiný, o němž neměla aniž nevyhledávala žádného ponětí, a že opustí dům rodinný. Poslední myšlenka nade všecky ostatní měla převahu — Katruše ve svatební den svůj tesknila i prolévala slze pro nastávající rozloučení s rodiči. Přimísil se k tomu také pocit neurčité budoucnosti, ale vše to hnutí nesáhalo do hloubky a bylo po sňatku rychle zapomenuto, když pohodlí, nádhera, důstojnost neurčitou onu obavu nahradily velepříjemnou skutečností.

Dnes byla duše její rozechvěna až do hlubin, ne sice vášní, ale onou nevýslovnou touhou, která je mladosti tak vlastní, kteréž je svět čarovnou báchorkou, rajskou říší, nevyčerpatelné rozkoše.... Proudění v prsou, dosud neznámé, tajemně blahé, hlasy vnitřní, jindy neslýchané, tak důvěrné a tak vroucí působily, že se cítila novou osobou. Změněným zrakem pohlížela na vše vůkol i na sebe samu, i zdálo se, že si dosud byla cizí, že teprvé nyní sebe samu poznává — že teprvé nyní vchází do tajemné, kouzelné svatyně života.

Čím se to dálo? Chystala se k tomu, aby podlé rady staré Ofky vykonala věci, kterýmiž by od boha dosáhla daru tak žádoucího — dítka....

Nesnadno bylo by rozhodnouti, zdali její vlastní srdce po tomto daru více se roztoužilo na své vlastní potěšení, aneb zdali více pamatovala na manžela, jsouc tím v hloubi duše dotknuta, že jí

projevil svou nespokojenost. Ale jisto jest, že by samou smrtí svou bývala ochotna vykoupiti okamžik, kde by manželu svému byla mohla říci: „Zde přijmi ode mne potomka, jakého si tvoje srdce žádá.“

Byla odhodlána — měla i plnou naději, neboť naděje, která ještě oklamána nebyla ba ani zkoušena, rovná se nepochybné víře....

Po celý den nepožila leč nějaké nepatrné sousto. Byla zamlklejší než jindy, ale tváře jasné ano utěšené. Vícekráte prohlížela své šperky a klenoty, často nad nimi zavrtěla hlavou.

K večeru zavolavši sobě Václavu stranou pravila: „Vezmi nožíky, ustříháš mi vlasy.“

Dívka nevěřila svému sluchu.

„Jakže?“ zvolala. „Ty překrásné vlasy ustříhat? To nemyslíš do pravdy!“

„Proč nevěříš?“

„Poněvadž by takové vlasy každé ženštině byly největší chloubou, poněvadž by mnohá paní celý poklad dala za každý takový prstenec!“

Paní Katruše usmála se spokojeností, kteráž obličej její sličně ozářila.

„Myslíš tedy, že bych si právem na nich něco mohla zakládati? Zrovna proto mi je ustříháš.“

Václava, jindy na pokynutí poslušná, odpírala naprosto vůli velitelky své vyplniti.

„Věz, že je chci obětovat,“ vece tato. „Když ty se zdráháš, musím zavolati jinou.“

Tomu zase dívka nedopustila. Vidouc, že předsevzetí panino jest nezvratné, nechtěla, by někdo jiný na vlasy její sáhnul — nevěřilať, že by kdo tak dovedl býti při tom opatrným a co nejméně spousty v těch vzácných vlasech způsobiti.

Přes to přese všechno jak osykový list chvěla

se jí ruka, když měla už dílo začíti, i pokoušela se činit ještě rozmanité námitky.

„Co jeho milost řekne, až se navrátí?“

„Snad,“ zněla odpověď, „mohu přece s vlasy svými hospodařit!“

„Nebudeš si ani podobná.“

„Čepec i holou hlavu zakryje.“

Vácslava stříhla — a slze jí vyhrkly z očí. Ostatně byla toho bedliva, by sličnou hlavu velitelky své nezohyzdila a čepec tak smutnou úlohu nemusil konati. Kadeří, jež ustříhala, bylo takové množství, že by si to byla za hřích kladla, nůžkami zasahovat ještě hlouběji.

Pocelovala ještě jednou ustříhané vlasy, a vzhledla se zvýšenou uctivostí k paní své, anať ochotně přinášela oběť tak vzácnou.

„Jednu milosť mi prokaž,“ pravila, „za tuto službu, nad jiné, věř, těžší.“

„Žádej,“ odvece paní, mile dojata láskou dívčinou — vždyť bylo její srdce lásce otevřenější než kdykoli dříve.

„Dopřej mi, abych tě dnes večer provázela na tvé dobročinné cestě!“

Paní Katruši toto přání nepřišlo vhod.

„Proč si toho žádáš, Vácslavo?“ ptala se vážně.

„Nosím jmeno svatého patrona, jehož památku tak bohumile ctíš, rada bych se aspoň zúčastnila skutku dobrého.“

„Tuším, že ještě nevíš, kdo z mužských půjde se mnou.“

„Arci že nevím.“

„Nuže, milá — provodíš mě,“ rozhodla se velitelka po krátkém přemýšlení.

Bylo před dnem svatého Vácslava. Následujíc příkladu jeho vyšla paní Lichnická dobou

noční ze hradu, provázena služebníky, kteříždto nesli dary chudině. Mezi nimi byl Epík, jehožto měkká mysl nad jiné uchvácena byla pobožností; cítil se býti nástupcem sluhy Václavova, blahoslaveného Podivína, i byl by rád na té cestě všelikým obtížím se podvoloval.

Noc byla jasná, tichá, posvátná. Měsíc na obloze zdál se býti nebeským žehnajícím průvodčím té pouti, aby viděl a v paměti zachoval každou návštěvu jejich u chudobných dveří, každý dar na oděvu, stravě a penězích, každé vděčné poděkování, každou radostnou slzu, která se v záři jeho proměňovala v perlu .... Světlí obláčkové tu nepohnutě dívali se na zemi, tam tichounko sblížili a skupili se dohromady — jistě že to byli duchové nebeští, kteří se těšili patřením na dobré skutky a radost chudých lidí.

Což byl celý kraj jiného, než velikolepý chrám, nad nímžto nebe otevřené bylo jediným krovem, a v němž veškeré tvorstvo pohrouženo bylo v modlení! Proto panoval vůkol takový poklid, tak hluboké mlčení — nebylo to mrtvo ani němota, naopak živou byla každá travička, každý list, ze všeho toho vycházel onen zvuk — možno-li tak říci — jejžto ne ucho tělesné alebrž jediná duše slyší, vidouc duši jinou, anať beze slova s bohem hovoří — zvuk to nejušlechtilejší struny srdce v nejčistším jejím naladění....

V tom blahém poklidu, v té nebeské záři a těmi tajemnými stíny kráčel nadšený mladík v patách za velitelkou, jížto se v úctě kořil, a za dívkou, jižto miloval. Byly to pro něho dvě vtělené nebešťanky. Václava v tak vážné době neškádlila ho, nečtveračila — neboť všickni z místa na místo se ubírali mlčky — ale častěji setkalo se oko její s jeho duší, i jevilo tolik podobného

citu, jevilo takovou libost a spokojenost s ním, že bylo srdce jeho opojeno rozkoší.

Drahně trvala už jejich pouť; z mužských průvodčích zbyli jen Epík a Petr. Nalézali se ve vsi s kostelíkem, když paní Katruše jim nařídila: „Jděte sami do míst, která ještě zbývají, a co nesete, rozdejte. My vykonáme zatím svoji pobožnost — zde u chrámu sejdeme se opět.“

Oni odešli. Václava očekávala, že vejdou do chrámu, ale paní kynula jí a jinou stranou také odebrala se ze vsi.

„Zastavíme se ještě u staré Ofky,“ ohlásila pak dívce, „a já svou pobožnost vykonám u kaple nejsvětější panny na kopci.“

Václava nenamítla ničeho, ale v duchu divila se velitelce, že tou dobou vydává se beze vší ochrany do širého kraje. Ovšem bylo kolem tak utěšeně, poklidno a jasno, tak všecko na pohled vlídno a nevinno — ale dívka nemohla se ubránit bázni, kterou jí působila noc, samota i vlastní obraznost.

„Jak se ti líbí tato noční procházka?“ promluvila v tom paní Katruše. „Nezdá se ti, že ve hradních zdech zaspíme nejpůvabnější, právě čarovné doby svého života?“

„Když ale nebezpečenství v noci nedovoluje zdí těch opouštět,“ namítla mladá průvodkyně.

„Co jest nebezpečenství?“ dí paní rozhlížejíc se. „Naše vlastní bázlivost. Proč tu Ofka žije bezpečně? Proč dnem i nocí, za jasna i za bouře může se toulati po skalách i po lesinách.“

„Má paní, nejstatečnější lidé ohražují se tvrzemi.“

„Poněvadž oni zrovna jiným chtějí strachu nahánět.“

Paní Katruše máchla při tom rukou jako

muž. Vácslava pohlížela k ní s rostoucím podivením; neboť ta neobyčejná doba i neobyčejná cesta tolik ji změnily, že ji sotva poznávala.

„Což," obrátila náhle řeč, „což jest i láska bázlivá? Za to mám, milá, že miluješ?"

I při bledé záři měsičné bylo znáti, že dívka živým ruměncem vzplanula. Nebylo jí lze odpověděti.

„Učinila jsem tě dnes důvěrnicí svou," pokračovala paní, „a přece ještě tak ti cizí jsem, že ti přiznání za těžko přichází?"

Vácslava chopivši se ruky její sklonila se nad ni, pak pozdvihla k paní pohled plný nejvroucnějšího citu.

„Má paní!...." zašeptala — a z hlubin duše vynořil se jí povzdech. „Laskavá, milovaná!"

„Myslíš, že bych srdci tvému nerozuměla?" ptala se paní Katruše se zvláštním zvukem ve hlase.

Místo odpovědi přivinula se dívka opět k jejímu ramenu.

„Nuž, tedy mi vypravuj o své lásce."

„Což mám říci?...."

„Není-liž Epík dobrý, ušlechtilý, cituplný jinoch?"

„O zajisté!"

„Tvá přízeň jest mu co slunce květině, to víš?"

„Myslím, že o ni upřímně stojí."

„Ale ty ho ráda sužuješ — vždy místo růží mu nastrkuješ bodláky?"

Vácslava se zamlčela.

„Můžeš to zapírati?"

„Nemohu."

„Proč to činíš?"

„Nevím."

„Kterak bys nevěděla?"

„Nikdy jsem o tom nepřemýšlela....“

„Což je ti náklonnost jeho lhostejna či dokonce protivna?“

„Uchovejž!“ rychle odvětila panna. „Aniž jí sobě lehce vážím. O tomť i on zajisté přesvědčen.“

„Však jestliže jej odpudíš?“

„Pak musila bych věřiti, že jeho náklonnost láskou nebyla.“

„Proč by měli mužové přízně ženských vždy tak dlouho i namáhavě dobývat?“

„Proto tuším, že když jí jednou jisti jsou, mnohem větší svah mají lehce jí sobě vážit a nás sužovat, nežli my dříve jich.“

Paní Katruše nekladla žádných otázek více; jednak byla by se prozradila, že o lásce rovněž málo přemýšlela a ještě mnohem méně ví, nežli mladistvá společnice její — jednak se jí zdálo, kdyby ona byla milovala, že by vymíseno bylo všecko škádlení, všecky spory, všecka zmítání, jakožto věci tuze lidské, tuze všední, ale že by všechno bylo klidné, důvěrné, tajemné, něžné, čarovné jako tato noc....

Mlčky, každá svými city zaměstnána, došly k poustevně staré Ofky; tato dosavade bděla, nic nebyla překvapena — patrně příchod paní zámecké očekávala; nic se tomu také nedivila, že přišly bez průvodu mužského.

„Nad míru příznivá jest doba,“ pravila soukromí k paní líbajíc lem roucha jejího. „Měsíc hledí tváří vlídnou a nekalenou, hodina půlnoční se blíží, aby dštila rosu převzácnou. Nesmíme nic promeškati.“

Paní vkročivši do příbytku Ofčina, změnila svůj oděv; nic na ní nezůstalo nádherného, prostá popelavá říza, roucho kajicníkův, halila tělo její

od ramen až k patě. Jediný předmět zablesknul se, když ho ukrývala na prsou — byla to dýka.

„Zde," promluvila Ofka znovu přistoupivši a košík jí podávajíc, „zde jsou planá růže, planá jabloň, planá hruš a jiné plané stromoví. Kráčej modlíc se pozdravení andělské a po každém sedmém zdrávas zasaď do země jednu větvičku — a dobře vštip sobě do paměti slova, která při tom promluvíš."

Tato slova tajemná šeptala stařena paní do ucha; ona poslouchala s celou duší a jen hlavou pokyvla.

„Musíš se jim dobře vyučit z paměti —"

„Umím je už dobře."

„Nesmí se v nich státi žádná mýlka —"

„Nestane se, buď bez starosti," vece paní s plnou jistotou.

„Po celou také cestu nesmíš se ohlednouti za sebe."

„Neohlednu."

„Snad budeš k tomu pokoušena — šeptem, voláním tvého jmena, pokřikem neb lomozem: troufáš si tvoje milost podniknouti a přestáti zkoušku takovou?"

„Nic mě neodstraší."

„Jak statečná to mysl! Všecko se pak bohdá nejlépe vydaří — neboť hrůza jest největší škůdce a překážka zdaru. Kdy by pak tě přece měla hrůza obejíti, přitiskni tento klokočový kříž na čelo .... Kdykoli zasadíš větvičku, seberouc kolem rosu pokrop ji i sebe samu."

Po té podávala jí ještě motyčku.

„Nezapomněla milost tvoje vzíti s sebou věc některou, jež tobě vzácná?"

„Nezapomněla jsem."

„Vykonajíc tedy u kaple svou modlitbu, za-

kopej to vlastní rukou před obrazem matky páně.... Tu vespod najdeš štěpnou růži, jabloň a jiné štěpné stromoví: vracejíc se nazpět vrhej větvičky za sebe, opakuj ona slovo, dbajíc, abys se neohledla....“

Paní Katruše vystoupivši z poustevny pravila k Václavě: „Počkáš zde na mne — brzy se navrátím.“

„Možno-li?“ zvolala dívka trnouc. „Ty chceš odejíti samojediná?“

„Jenom na některé sto kroků,“ chlácholila ji paní.

„V noci, v těchto místech — v tuto hodinu. Já nedám se od tebe odloučiti!“

„Neumíš co průvodkyně přimnožovat srdnatosti, ale spíše bázně.“

„Svatý bože — kdy by tě něco potkalo — —“

„Upokoj se, Václavo — ať toho nelituji, že jsem tě vzala s sebou.“

Přísnější nežli slovo bylo její kynutí; panna jakkoli všecka vyděšena nad tím krokem jejím, neodvážila se jednat proti jejímu zákazu.

Paní Katruše rozuměla, že dívka chtěla připomenout ji na rytíře Mikuláše; ale to nezradilo nebrž více ještě pobádalo ji.

„Zítra snad už vrátí se můj manžel!“ — Tedy jenom dnešek byl vhodný k tomu, co před se brala. Žádost, kteráž ji při tom vedla, stávala se vášní, tou činily ji uražený cit a vzdor. Chtěla míti zadostučinění stůj co stůj — chtěla stůj co stůj i co matka choti svému vážnost vynutit.

Připomenutí na manžela bylo na této cestě vždy šlehem žárného plamene v duši její. Jednak zase kouzlo sličné noci, jí tak nové, jakož i tajemná její pouť uchvacovaly mysl její jako do čarovné říše snův.

Modlila se, sázela větvičky, kropila rosou je i sebe, šeptala slova, jichž obsah vyjadřoval nejhlubší tajnost duše její — a k tomu všemu rozstíral se před ní nepřehledný obraz jasné letní noci! Lučina, jakkoliv už prosta pestré ozdoby květův, oživena byla svěžejší zeleností a leskla se při tom šperkem nesčíslných perel, jimižto každá travička byla obmyšlena. Paprsky měsíčné hrály v tomto lesku nejinak, nežli jako by se všecko hýbalo i hemžilo rozkošným životem, jehož dech byl viditelný v lehounké mlze. Olšiny a vrby jevily se v jiných temnějších skupeních nežli za dne, ba všecko zdálo se pošinuto, jako by dobou noční o bživujíc opouštělo své místo, avšak okem lidským náhle postiženo, zase bez pohnutí s utajeným dechem stanulo....

Háje i lesy podobaly se táborům vojska, střehoucím noční poklid a bezpečnost lučin a niv. Tu i tam mezi nimi halilo se údolí bělostnou mlhou, jako by před jich mužnými zraky oblakovým závojem zastírala lože rusalek a vil.

Jedinýkrát událo se urozené poutnici spatřiti živého tvora: když míjejíc louku na úpatí kopce vstupovala již na jeho stráň, zazvonila jí ocel do ucha. Zachvěla se pomněvši, že snad počne zkouška, o níž Ofka mluvila; chystala se vydržeti všechno, nechť se děje cokoliv — ale v tom zpozorovala, odkud zvuk onen pocházel. Stranou jen několik krokův od ní pásl se na louce bělouš; byl osedlán a všechen k jízdě upraven, tak že náčiní při každém jeho pohybu zvonilo. I on ji zpozoroval; pozdvihnuv hlavu zafrčel nozdrami; když ale beze zvuku se brala ku předu, jal se pokojně pásti dále.

Nic nebylo divokého, nic neblahého v tomto zjevení. Kráčejíc do mírného návrší, na jehož

vrcholi kaplička se bělela, nemohla brzy koně déle vidět bez ohlednutí; a tak nezvěděla, že mimo něj byl tu i jezdec.

Odpočívaje na trávníku byl pozorností koně povzbuzen, aby povznesl zraku — i spatřil tu vysokou, ušlechtilou postavu poutnice. Tvář její viděl jen částečně a nemohl ji dobře rozeznati, ale zdála se mu zářiti krásou nadpozemskou.

Sledoval to vidění drahně okamžikův ledva dýchaje.

„Co se to děje?“ zmocnil se konečně slova, a zároveň už vyšvihnul se vzhůru. „Přece to není šalba dřímoty! Kdo jest tato žena — lidský tvor či duch?....“

Paní Katruše dosáhla kapličky; se strany svítil měsíc, obraz Marie panny s děťátkem byl zastíněn. Vrhla se před ním na kolena.

„Rodičko boží!“ modlila se z vroucího srdce. „Viz u svých nohou prosebnici, kteréž slovo tvojí mocné přímluvy zjednati může poklid i blaho na všechen ostatní život. K tobě, matko nejpožehnanější, nebude žena volati nadarmo — ty to víš, jak radosti prázdné a zármutku plné byly by dnové moji! O ukaž mi, jak bych toho dosáhla od boha, by sňal se mne kletbu dosavadní a dopřál mi daru, jehož odepření při pohledu na každou žebračku raní moji útrobu!“

Tak modlila se dlouho, a vždy horoucnější a tklivější stávaly se prosby její — až jí pramen slov vyschnul a jen plamenný cit byl jejím tlumočníkem....

Po té povstavši chopila se motyky, vykopala před kaplí něco země, vložila tam svoje ustřižené vlasy, pokryla je prstí a urovnala půdu.

Vykonala to s velikým namáháním. Půst po celý den, dlouhá chůze a veliké rozčilení vyčer-

paly všecku sílu její, takže se o ni pokoušela mdloba. Usedla u kaple oči upírajíc na obraz — i zdálo se jí, že matka boží s milostným úsměvem hlavou jí kynula. Blahý cit proniknul jí duši — zavřela oči. Mdloba i spánek se u ní setkaly.

Ve snu nabyla opět sebevědomí. Obraznost zběžně vystřídala přemnohé věci — u jedné zdržela se déle. Sny jsou vždy tak neurčité, i těkavé, že se nedají vypovědět slovy; jeden stíhá druhý a nezřídka jich více vystupuje na jeviště před snící duši.

Poslední, jenž Katruši déle zaměstnával, bylo jakési vtělení slov bábiných: „Zdali jsi kdy muže milovala se vší vroucností srdce svého? .... Ještě na tvém srdci kůra ledová, a dokud ta neroztaje, nepřicházívá jaro.“ Tu viděla je jakožto nápis, kolem něhož se hemžili buclatí andílkové, jako kolem známého „Gloria in excelsis“ — tu prohlížela nitro svého vlastního srdce, zdali v něm přece ještě vroucnost — tu zas už bylo jaro kolem ní i v jejím srdci .... Konečně cítila políbení na svých ústech. Všecky předešlé obrazy zmizely — jakés šedé postavy z domácnosti její objevily se na jich místě. Zdálo se jí zároveň, že bdí i sní dále ....

Políbení bylo skutečné. Jezdec, jenžto jediný byl bezděčným svědkem pouti její, opodál ubíral se za ní krok za krokem na pahorek, dávaje sobě záležeti, aby žádným zvukem se neprozradil. Viděl ji klečeti, kopati, sedati, usínati. Přistoupiv po tom blíže s tlukoucím srdcem nachýlil se k ní.

Tu dřímala opřena o kapli, samotná v době půlnoční, a na její tváři rozstíral se netoliko poklid ale blahá spokojenost. Roucho její bylo hrubé, ale obličej i postava jevily tolik vznešenosti.

„Kdo je tato bytost?“ ptal se nepovolaný divák opět i opět. „Tak bezstarostně tady spí. Je-li to lidská žena, kde se tady béře, co to zde dělá? A je-li to bytost vyšší, zdaž mohu se k ní přiblížit bez vlastní záhuby?“

Náhle setřásl všecko váhání.

„Jedno jest jisto,“ pravil u sebe — „je krásná!“

A pokleknuv polibil ji.

„Hle, nezkameněl jsem, žádný úd mi nezdřevěněl, blesk mně nezastihnul — a ty rty jsou tak rozkošné! Zdaž i ony se nepohnuly libostí? Na každý způsob vybízejí k novému políbení.“

I poceloval ji zase.

Ona protrhla oči, však měla v první chvíli sama za to, že toto vidění jest toliko pokračováním snu.

Nad ní skláněl se mladý muž.

Mysl její byla dosavad tak cele za prahem skutečnosti, v říši snu, že se jí nejprv namanula otázka — vlastně, že se před ní zakmitla prchavá bludička, která těžkými slovy vyjádřená toto asi znamenala: „Což mohl by to býti také jiný muž?“ — jiný totiž muž nežli manžel, jehož by bývala měla milovati, aby ledová kůra na srdci jejím roztála . . .

Potápěje zrak svůj do blouznivého oka jejího políbil ji mladík po třetí.

To nebyl žádný sen více — paní se prudce vztýčila. Srdce její bouřilo směsicí rozličných citův — sáhala pro klokočový kříž a dýku zároveň, chtěla prchat i nemohla od cizince očí odvrátit, nemohla nohy své pozdvihnouti ku kroku, chtéla volati a nemohla zvuku vypraviti z hrdla, nemohla pohnouti jazykem.

I on stál před ní beze slova, bez pohnutí —

udiven ale nikoli zaražen, očekávaje trest za smělost svou ale s plným odevzdáním. To přispělo k tomu nejvíce, že se paní konečně zmocnila své řeči.

„Co zde chceš?“ ptala se přísně, ale hlas její se chvěl.

„Tobě sloužit,“ zněla odpověď — dvorná i úctivá, upřímná i líbezná.

„Nevolala jsem tě.“

„Ale přivábila.“

Paní Katruše zachvěla se tajným ustrnutím, Připadlo jí, že zjevení mladíka toho jest snad kouzelný účinek její pouti, jejžto bába obmýšlela, však napřed nevyzradila . . .

„Kdo jsi?“ ptala se po delším pomlčení.

„Vím jen, že budu, co ze mne koliv učiníš. Čekám na tvé slovo.“

„A jsi ochoten je vyplnit?“

„Poslechnu ve všem, co mi povelíš — jen v jediném bych poslechnouti nemohl —“

„Co to jest?“

„Abych tě nemiloval — a proto mi toho nerač ukládati.“

Katruše sebou prudce pohnula.

„Jak to smíš mluviti?“

„Jak mě sama mluviti nutíš.“

„Já? Zakazuji tobě slova taková!“

„Slova umlknou, však srdce u tvých nohou položeno.“

„Nežádala jsem za ně — nezdvihnu ho!“

„Pak se ubohé musí spokojit s tím, když na ně, sličná, šlápneš nohou svou.“

Každou novou odpovědí se paní Katruše ocitovala víc a více v jakémsi závrativém víru. Toto vyznání lásky nesměla poslouchati bez odporu, neměla-li se prohřešiti proti sobě a povinnosti své —

ale jakoukoliv učinila námitku, vždy byla více poražena. A v porážce té bylo přec jen cosi rozkošného . . .

„Nevíš, s kým mluvíš," pravila poddávajíc se okamžitému pocitu své panské a své manželské důstojnosti.

„S bohyní," odpověděl on. K bohyni sáhala jeho smělost!

„Nikoliv, jen s lidskou ženou, které ale neznáš i mluvíš jí přec o — lásce . . ."

„Proč mi činíš výčitky?" odpíral cizinec. „Jeden pohled dostačí, aby láska vzešla — jeden šíp raní smrtelně, jedna jiskra rozněcuje požár. Jsem tím vinen, že jsem na tě pohleděl? Nejsi ty spíše vinna, že máš takovouto nade mnou moc? Ale já blahoslavím vinu tvou!"

I postoupil blíže.

„Nepřibližuj se!" zvolala ona.

„Trudno, když magnet jehle tak velí," řekl on i učinil opět krok ku předu.

„Jestliže ti život milý —!"

Pravice její s dýkou hrozebně se povznesla.

„Milejší mi jedno políbení —!"

Neposlechnul hrozby její — krátký oblouk zalesknul se vzduchem: byla to cesta dýky k jeho tělu. Sotva se to stalo, užasla Katruše nad svým vlastním činem, pustila zbraň, a s temným výkřikem zastřela sobě uděšením bledou tvář.

„Dopřej mi aspoň nyní," ozval se mladík, „abych směl tu ruku pocelovat, nežli z ní přijmu smrt."

Klečel před ní a pozdvihoval k ní prosebně oko své i pravici.

„Nešťastný!" zvolala ona sklánějíc, aby ránu viděla. „K čemu jsi mě to dohnal!"

„Prvé jsi mě ranila nebezpečněji," odtušil on

s úsměvem. „Tvůj pohled umí lépe cestu k srdci najíti než ruka tvá — tato zasáhla jen rameno, a tuším velmi nepatrně.“

V pravdě byla ruka její na té krátké dráze valně ochábla, pobloudila a jen slabě místa dopadla . . .

„Musíš svou ránu obnoviti,“ pravil cizinec, ochotně nastavuje prsa.

„Co se to se mnou děje!“ mluvila paní chápajíc se oběma rukama za hlavu, jako by se násilně vyburcovati chtěla z těžkého snu. „I krví zbrocuji své ruce — a při této příležitosti!“

Polo odhodlaně polo úzkostlivě obrátila se k mladíkovi.

„Jsi-li člověk rytířský?“

„Nepochybuj o tom.“

„Mohu tedy žádat, abys se rozpomenul na svou přední povinnost — úctu k paním.“

„Což jí neplním? Vždyť se ti kořím v prachu, a přál bych, abys byla v potřebě, ze kteréž bych ti mohl pomoci svým životem.“

„Snáze můžeš mi důkaz podati — nech mne odejíti v pokoji.“

„Ukrutná, jsem-liž v očích tvojich loupežníkem? Neboj se, že položím stéblo na tvou cestu.“

Ona rychle sáhla po svém košíku.

„A nepůjdeš za mnou?“

„Tvůj zákaz jest mi jako propast — měj slovo mé! Jedno mi slib za odměnu.“

Bála se každé žádosti, ale nesměla projevením toho napřed vysloviti odepření.

„Když se docela podle tvé vůle zachovám, nebudeš mi aspoň v upomínce křivdit, nebudeš na mne myslit s hořkostí a odporem?“

„Nikoliv — poznám, žes člověk ušlechtilý . . .“

„Měj za to můj dík.“

Ještě jednou zadržela paní svůj krok.

„Ublížila jsem tobě — i na zdraví“ . . .

„Hojnou jsem za to vzal náhradu.“

„Ode mne?“

„Zajisté. Vštípila si svůj obraz do prsou mých jako na oltář — budu se mu kořit. Sloužiti tobě nesmím, milovati te be nepřestanu.“

Sáhl ještě jednou po její pravici — ona mu nebránila, by na ní stisknul dlouhé políbení. Pak ale poznovu vyplašena zašeptala: „Buď zdráv!“ a rychlým krokem ačkoliv třesoucí se nohou pospíchala po stráni dolů. Házela sice štěpné větvičky za sebe, ale s lova předepsaná k tomu říkala s velmi roztržitou myslí . . .

Po delší chvíli stará Ofka stanula před kapličkou. Našla ta svoji motyku, ale nevšímala si jí hrubě; patrně hledala něco docela jiného.

„Jsem přece žádostiva,“ mluvila polo hlasitě, „co milého a vzácného ta vznešená paní obětovala!“

Nalezla místo, kde bylo kopáno — ale byl tu jen prázdný důlek.

„Ejhle, tady byl už někdo po ní — přede mnou!“ zvolala. „Není pochyby, že měla svědka. Zde mi užitek uchází. Ale mám ji ve své moci. Doufám, že i ty to pocítíš, pane Mikuláši! . . .“

IV.

Sny velmi pestré a velmi živé zaměstnávaly ducha paní Lichnické, když skoro už na sklonku této noci na loži svém usnula. Tu viděla se v sadech i palácích báječných jako všemocná panovnice; pojednou ale pojal ji přebolestný stesk, cítila se opuštěnou, nešťastnou, zaklenou zlomysl-

ným čarodějem, který k jejímu podivení měl všecku tvářnost jejího manžela.

Přišel z daleka neznámý hrdina, tuhými boji vysvobodil ji. Jak byla blažena, když jí to na kolenou zvěstoval! Podala mu svou pravici, a on ji celoval dlouhým políbením. Vyplašila se, chtěla prchati — byl to mladý muž, jehož byla poznala u kapličky. Děsila se ho.

„Jakou máš k tomu příčinu?“ ptal se on. „Hle, dosud za tebe krvácím!“

Viděla jeho ránu, jala se ji obvazovati. V tom se všechno změnilo. Držela v rukou přesličné dětátko — srdce trnulo jí v těle netušenou rozkoší. Vůkol nebylo nic leč růžová záře. Chtěla se s pýchou ukázati svému choti — i poznala, že stojí na oltáři.

„Sloužiti tobě nesmím, milovati tebe nepřestanu!“ slyšela hlas mladého cizince. „A hle, jsem jediný, kterýž tebe miluje. Což tvé srdce už zledovatělo docela? . . .“

Nikoliv — srdce její krylo v hlubinách svých prameny citův nejvřelejších. Měl to zvěděti — klesla mu v náručí . . . On byl krásný jako v proměnění, ona tak nevýslovně blažená . . .

Probudila se, když bylo již dost pozdě na den. I nevěděla hned, či jest spíše to snem, co se jí právě bylo zdálo, aneb to, co byla v noci zažila. Ještě na loži odpočívajíc stopovala pamětí svou všecko krok za krokem.

Shledávala, že ta noční poutnice jest jinou osobou nežli teď ona. Teď sama se divila své odvážlivosti, trnula nad nebezpečenstvím, ve kterém se byla nacházela, nechápala téměř svoje rozvášnění. Teď ovšem jasné světlo sluneční valem vnikalo do komnaty jako jaré vlny venkovského života, vnikal sem i sváteční hlahol vzdálených

zvonů i radostný zpěv veselých ptáčat. Avšak i její nitro samo v sobě bylo jinak naladěno. Cítila se netoliko omladlou nýbrž cele znova zrozenou — cítila se dítětem i pannou i matkou ... Podobalo se jí, jakoby do nedávna žila v pošmourném, dusném nečistém vězení, teď ale vyšla na jasný svět a svěží vzduch i vynořila se právě z občerstvující koupele — volná i šťastná.

Kvetlo srdce její i její líce ....

Z nočních upomínek zaměstnávalo mysl její nejvíce to, co jí zůstávalo hádankou. Kdo byl ten mladý muž? Odkud a jak se u ní vyskytnul? Jak mělo se vykládati jeho podivné jednání?

Když se byla protrhla ze mdloby a spánku a nad sebou jej spatřila, vtisknul se obraz jeho ve všech částech živě do mysli její; dosud byl tam, mladistvý, pěkný, smělý a tak horoucí .... Dosud ze slov jeho zaznívalo jí v sluchu každý zvuk. On první mluvil k ní o lásce — podal i důkazy, že jest jí okouzlen. Choval se jako dvořák i jako hrdina — samu smrt z ruky její přijmouti jevil tak dojemnou ochotu.

Odkud se vzala u něho taková láska? Dostál v slovu svém i nechal ji odejíti v pokoji — kam as se poděl sám? A možno-li, aby jednal, jakož pravil, aby i dále ji — miloval, když od ní nezakusil leč příkrých slov, když mu za vroucí jeho cit oplácela dýkou?

V noci byla vedena jen žádostí, aby vyvázla ze společnosti jeho — nyní přála si, aby příznivější soud o sobě mu byla vštípila ....

Z tajných těchto úvah vyrušila ji slova Václavina.

„Přišel hned za jitra posel od páně milosti," ohlašovala tato oblekajíc paní. „Tu jest psaní, které s sebou přinesl."

Všeliké sny zmizely rázem zaplašené. Paní Katruše vztáhla po psaní ruku s pocitem neurčitým ale nikoli blahým.

Pan Mikuláš zvěstoval, že mimo své nadání se vidí nucena, zajeti bez prodlení až do Uher ke dvoru královskému, že se tudíž nepřítomnost jeho drahně prodlouží; dokládal, že o tom spěchá dáti manželce povědomost, aby neměla oň starostí, když se v určitou dobu nenavrátí.

List byl psán s velikou laskavostí; pan Mikuláš dával sobě patrně záležeti, aby výrazy nejšetrnějšími smazal všecku zpomínku na svoje prudké jednání před samým odjezdem, anať by se tím choť v nepřítomnosti jeho mohla kormoutit. Tak vykládala paní Katruše jmenovitě i to slovo v listu, aby do jeho návratu vším dle své plné vůle poroučela i vládla.

List obsahoval také zprávu, která jí byla velmi lhostejná, že totiž manžel toto psaní posílá po Vilému Šanovci, člověku rytířském, který přátelům jeho věrně sloužil, v posledních pak dnech některými příkrými skutky na se měšťáky tolik popudil, že se musí odstranit a na čas v bezpečné útočiště uchýlit; toho tedy aby mu na Lichnici bylo dopřáno.

Paní Katruše odložila list; co jediný účinek jeho cítila v prsou nelibé rozladění, jehož hlubší příčinu by nebyla dovedla udat ani sama sobě. Snad ba beze snadu bylo by minulo zase a ustoupilo prvějším upomínkám i dumám: ale po nějaké chvíli pohledla náhodou opět na list a spatřila na něm dosti velikou červenou skvrnu.

„Pohleď pak, Vácslavo — není to zde krev?“ ptala se své společnice.

„Mám za to,“ dí ona — „už prvé mi to padlo do oka.“

Ovšem nebylo to samo sebou nic tak podivného; ale Katruši bezděky se namanula myšlenka, že snad tato krvavá skvrna zvěstuje mnohem větší, mnohem pravdivější ale i mnohem smutnější noviny než psaní samo — že snad rytíř Mikuláš na svém zdraví těžkou pohromu utrpěl a proto se nevrací, že jízda do Uher jest jen okamžitou omluvou jeho nepřítomnosti — a tu již se neblahých domněnek celé roje hemžily.

„Chci mluviti s poslem, jenž to psaní přinesl," pravila tajíc svoje obavy — „proč pak nepřichází?"

„Čeká zajisté jen na tvé zavolání. Psaní chtěli jsme ti dříve dodat, než on by mohl býti připuštěn."

„Nuže, nechať přijde."

Za nedlouho ozvaly se bystré kroky — posel páně Mikulášův objevil se v komnatě. Katruše zočivši jej rychle odvrátila tvář i dělala, jako by přítomnosti jeho neznamenala.

Ale pod tou padělanou nevšímavostí bušilo srdce její tak hlasitě, že hrozilo ji prozradit.

„Všemocný bože!" volala v duchu. „Toť on! Nemůže býti žádné pochyby!"

Líce její zardělo se plamenem a hned zase zbledlo jako stěna. Zápasila násilně sama s sebou, aby mohla promluviti, ježto příchozí na slovo její čekal. Byl to mladík, jenžto spíše myšlenkou nežli věkem z jara žití svého vykročil; vysoké jasné čelo zářilo vzletným duchem, jehožto perutěmi zdálo se býti obočí rovněž něžné jako smělé. Oko bylo ohnivé, ale ne vášnivé, prosté ostýchavosti ale i nestoudnosti, plné blouznivosti a prostoty zároveň; ret jemný, silně prohnutý, živé barvy; brada i líce byly spoře pokryty kučeravými vousisky.

Stál tu na pohled bez pohnutí — uvnitř ale byl také on u veliké míře překvapen.

„Jaké to setkání — jak dobrodružná náhoda!“ pravil u sebe. „Toť má tajemná známost ze dnešní noci!“

Ostatně obličej její jenom zahlednul, s postavy její zraku nespouštěl — snad se přece jenom mýlil! Noční poutnice ve svém prostém šatě zůstavila přec jenom rozdílný obraz v jeho paměti. Očekával, až paní promluví, aby se dotvrdil ve svém přesvědčení.

„Není-li to ona,“ rozumoval, „nejsou-li toto rozpaky alebrž nevšímavost, je mi paní Trčková tuze hrdou, a budeme se co nejdříve nenáviděti.“

S Katruší, čím více hleděla se vzmužiti, tím více šla hlava kolem. Což by za to byla dala, aby k sobě posla byla neobeslala, aby jej dříve byla spatřila a na rozmluvu s ním se aspoň připravila! Avšak nebylo vyváznutí, nebylo odkladu více — musila naň promluviti. Pohledla naň, pokynula hlavou a hned opět se odvrátila, jako by kdo ví jak pilně zaměstnána byla s jakýmsi vyšíváním.

„Jsi-liž ty pan Vilém Šanovec?“ ptala se co možná prostě, ale v očích se jí tmělo a v uších hučelo: po dlouhá leta nebyla vznešená, velebená paní poznala, co to jsou rozpaky a k tomu tolik trapné!

Mladík se hluboce uklonil.

„Jsem zajisté, tvojí milosti k službám,“ řekl uctivě, v duchu pak dokládal: „Její to hlas! Také mne vůčihledě poznala!“

Pochybnější zdál se hlas jeho paní Katruši — snad proto, že více nežli on o ní, byla o něm přemýšlela. Za to zpozorovala, že levice jeho nepohnutě byla svislá.

„Psaní, které jsem obdržela, dáno jest včera,“ prohodila, pořád sobě hledíc prvějšího předmětu. „Kdy jsi opustil mého manžela?“

„Včera o polednách.“

„A již — již jsi tady?....“

„Jel jsem i v noci.“

„Zůstavil jsi chotě mého zdráva?“

„Úplně.“

„Znepokojovalo mne, že jsem na psaní zpozorovala stopy krve....“

„Račiž tvá milost odpustit — tím jsem vinen já. Na cestě jsem ho dosti nechránil.“

„Čí to tedy krev?“

„Pohříchu má vlastní.“

„Snad nepřišel jsi k ourazu?...“

„K žádnému alespoň, který by stál za řeč.“

Odpovídal s dvornou uctivostí, při tom tak prostě i poklidně, že i paní Katruše poněkud se upokojila i opanovala; všeliké pochybnosti její musily ovšem ustoupit, ale naděje vzešla jí v tom, že mladík nepoznával jí — aspoň se nic takového ani slovem, ani hlasem, ani pohledem nejmenším nejevilo.

Tudíž kladla sobě za největší úlohu, aby sama se neprozradila, a byť i v něm podezření se probudilo, aby zapřením je potlačila. Předložila mu ještě některé otázky, nabývajíc vždy více svojí chladné důstojnosti; pak se své strany skončila rozmluvu.

Ale Šanovec neodcházel. Nastalo krátké pomlčení; Katruše vidouc, že mladík zrakem utkvěl na ústech jejích, změnila opět barvu ve tváři.

„Odpusť, že ještě prodlévám,“ ozval se on. „Řekl mi pan rytíř Mikuláš, že od tvé milosti přijmu další rozkazy.“

„Ne rozkazy,“ odvece paní znova uzarděná

— „ovšem ale pozvání, abys pro bezpečnost svou zůstal na Lichnici. Pokládala jsem to za věc mezi vámi už vyjednanou. Užívej tu svého pohodlí.“

„S velikou vděčností,“ klonil se Šanovec. „Kéž by mně jen poskytnuta byla příležitost, abych tu nebyl zhola zbytečným!“

Odešel a paní Katruše zůstavila svou ženskou družinu, aby sobě do vůle pověděly o tom novém, mladém obyvateli na hradě, i odebrala se sama na svůj oblíbený altán. Zde ukryta mezi květinami mohla myšlenkám i citům svým dáti plnou volnost.

I rozpoutaly se v takovou směsici, že nemožno jich sledovati krok za krokem. Bylo jí, jako by na ní lpěla jakási tajná, těžká vina, a jediný, kdož ji mohl prozradit, měl s ní stále býti pod jednou střechou, měl ji ustavičně znepokojovati. Cokoliv činiti, cokoliv mluviti se byla domnívala beze všech lidských svědkův, on to viděl a slyšel; zejmena modlitbou svojí u kapličky uvedla jej do nejskrytějších útrob své duše, do nejněžnějších tajemství, jimžto i cizí pohled jest už hlubokým, přebolestným poraněním. Nepochybovala, že mu povědomo také to, co ani šeptem nevyřkla, ani vlastní myšlenkou určiti nevyznačila: a od nynějška měla před ním ustavičně býti jako na pranýř vystavena!

To byly velmi trapné vyhlídky do příštích dnův. A přece byla musila sama vysloviti „Zůstaň!“ Připadlo jí, aby se ona sama na čas vzdálila z Lichnice; ale brzy poznala, že by tím pranic nebylo pomoženo, že by tím bezděčnému důvěrníku svému více ještě vydala se na milost i nemilost.

Vědomí, že jest od něho tak odvislá, bylo pro ni mukou. A přece nemohla mu proto zlo-

řečit, ani ho nenávidět, poněvadž nemohla na něj svalovat vinu. Z jedné příčiny proti němu cítila dnes mnohem větší odpor nežli v noci. Jak horoucí, jak neobmezenou byl osvědčoval lásku! Tvrdil, že jeden pohled dostačí, srdce milostí ranit a roznítit požár lásky, ujišťoval, že v prsou jeho bude oltář její, aby ji věčně miloval: dnes před ní stál — i kam se láska jeho poděla? Snad že ji nepoznával: čemu potom láska jeho platila, nebyla-li jen lichým slovem, prchavějším než lehký dým?

Za východ z toho bludiště stanovila konečně, proti mladíku tomu ohradit se vší svou důstojností, pokud to jen možná s ním se nesetkávati a vůbec tak činiti, jako by ho pro ni nebylo. Chtěla na místě přijít na jiné myšlenky, povstala, aby pohledla do kraje.

V tom uslyšela mužské hlasy. Přicházely zdola, mluvčí stáli při samé zdi, tak že nechtěla-li se přes kraj její nahýbati, jich viděti nemohla, aniž oni jí. Poznala, že to Epík a osudný posel, porozuměla, že onen tohoto po hradě provádí.

„Onoho balvanu si všimni,“ mluvil právě, „který se nad příkrým srázem vypíná. To jest ono rozhlášené místo Milady Lichnické, kterou bez pochyby znáš.“

„Neznám, příteli, žádnou ženštinu Lichnickou, mimo paní rytířku,“ odtušil Šanovec žertovně.

„Myslím ovšem z pověsti,“ vece panoš. „Neboť slečna Milada žila kdo ví před kolika sty lety.“

„Záleží tedy na tobě, abys mě s ní seznámil, jestliže ona i já toho zasluhujeme.“

„Zajisté. Kdo sem přijde poprvé, každý dává sobě ukazovati ono osudné místo, ku kterému se pojí paměť hrůzy plných událostí. Milada byla totiž jediným dítětem pána Lichnického, který ne-

moha se na nebi syna doprositi, dceru svou aspoň po mužsku vychoval. Uměla nejen bujného komoně říditi ale i oštěpem i lukem dobře vládnouti. Když otec se světa odešel, byla dědičkou všeho jmění jeho. Že pak při tom i krásou nad jiné vynikala, obletovali ji nápadníci právě rojem. Ku všem byla chladná; když pak na ni čím dále tím nutkavěji dolehali, až se konečně rozhodnutí vyhnout nemohla: vymyslila sobě ukrutný prostředek, aby se jich zbavila. Ohlásilať, že nikomu srdce svého ani ruky své nezadá, leč tomu, kdo by před jejíma očima v plném brnění na koni na onen balvan vjel a na něm třikráte do kola se otočil. Jakkoli nebezpečí ano záhuba byla očividná, přece našlo se dosti takových, kteří se života svého odvážili — a jeden za druhým řítil se ve propast, aby dopadl dna jejího co mrtvola k nepoznání zohavená. Konečně zdálo se, že po tolika odstrašujících příkladech nikdo se už nedostaví co nápadník ukrutné slečny. Přece však jednoho dne přijel rytíř, mladý a pěkný, ohlašuje, že se také o své štěstí chce pokusiti. Nade všecky předchůdce svoje osvědčil se hrdějším i k samé slečně chladnějším. Však co nechtěla náhoda neb vrtošivá její mysl — ona si ho na první pohled zamilovala. Obávala se o život jeho, ráda byla by jej od záhubné zkoušky co nejdéle zdržela. Avšak on v určitý den a v určitou hodinu vsedl na koně, vyjel ze brány i zamířil ku skále. Komoň směle vstoupil na balvan, a k nejvyššímu podivení všech, k radostnému úžasu slečny Milady obrátil se na něm třikráte do kola nejinak nežli na květnaté lučině. Vzezněl radostný výkřik po celém hradě, vzezněl hlahol trub i kotlův, ku každé takové jízdě, ale dosud nadarmo uchystaných. Rytíř opustiv nebezpečný sráz, pozdvihnul zraku

k Miladě, která jej radostně pozdravovala — leč on nehleděl laskavě i vzkřiknul hlasem hromovým: „Po celý rok cvičil jsem komoně svého k této krkolomné jízdě, diamanty okoval jsem kopyta jeho — však nikoliv z lásky alebrž z nenávisti k tobě! Mstím se za všecky oběti tvé nelidské ukrutnosti, a posílám tě do pekel!“ Šíp vyletěl v témž okamžení z luku jeho a proklál jí srdce. Jedni kvapili ku klesající, druzí se řítili za cizincem; jeho však, nežli se octli ze zdí hradebních, skryla lesní houšť, a nikdo ani nezvěděl, kdo ten přísný soudce byl.“

„Chceš říci: ten hanebný vrah!“ namítnul posluchač.

„Nechci nikoliv,“ odpíral panoš, „neb musím slečnu zatracovati!“

„Já zase volám slávu její památce!“

„Věru, to jsi první, jenž se staví na stranu takového netvora!“

„A odkud víš, brachu, že byla netvorem?“ ptal se Šanovec. „Podle toho, co mi tu povídáš, musím já si alespoň myslit něco docela jiného. Milada byla patrně dívka netoliko vychování ale i srdce mužného, před kterou bych se rád poklonil.“

„Co to mluvíš? Vždyť pak zmařila tolik životů!“

„Ona? Dals sobě něco do uší nahučet, mladý příteli. Aneb někoho nutila, aby jel srazit krk?“

„Snad dostačí, když to položila za výminku, bez které nebylo lze dosáhnouti lásky a ruky její.“

„Nedostačí, brachu! Ti, kteří se o ni ucházeli, nebyli jí po chuti. Když se tedy, jakož sám pravíš, rozhodnutí už ani vyhnout nemohla, chtěla se jich zbaviti, a položila jim tak odstrašující výminku. Ti, kteří se přes očividné nebezpečenství

na skálu hnali, byli buď zbrklí blázni aneb prohnaní sobci, kterým běželo as jen o jmění bohaté dědičky; neboť že *srdce* ženského takovým prostředkem dobyti nelze, to i každý sprostý rozum snadno pochopí. Proč nezůstali s pánem bohem doma? Proč jeden za druhým obtěžovali vznešenou dívku divadlem, kteréž se jí dojista hnusilo?“

„Tak — hnusilo!“ namítal Epík. „Proč tomu tedy neudělala konec? V čí pak moci to bylo ne-li v její? Nevykroutíš to, že by nebyla ukrutná!“

„Není dokonce třeba vykrucovat!“ řekl Šanovec horlivě. „Co jest při tom celou její vinou? Nechtěla se vdáti za prvního hlupce, ochlastu, surovce neb i padoucha, který neměl k ní jiného práva, nežli že buď krásy její neb jejího bohatství se mu zachtělo. Takové chtěla zaplašit a počkat na toho, jenž by také jí se zalíbil. Hle, a za to jest bůh ví jakou lotryní! Za to ji zatracuje pokolení za pokolením! Jdi mi k čertu, brachu, i se všemi podobnými — vám by Milada byla vyhověla, kdyby se byla vydala za oběť kterého koliv nápadníka, k němuž by nejmenší lásky v prsou necítila, jenž by v nejlepším případě za krátký čas se jí nasytil a leckterému koni, leckterému chrtu, aneb notnému džberu vína před ženou svojí dával přednost! Milada byla vzácným zjevem mezi všedními ženštinami — ten, který na záhubu její tolik času i práce vynaložil, tak málo rozuměl srdci jejímu, jako ti druzí sprostáci. Nenáviděl jí proto, že se nechtěla zahodit, štěstí celého života svého s dobrým vědomím zničit. Toť ovšem hrozný zločin! Musil ji zavraždit! A kdyby se dnes vyskytla ženština, která by se bez odporu nedala od rodičův prodat, nechtěla kterémukoliv surovci kořistí se stát: co by se tu

proti ní našlo podobných hrdinův, jako byl vrah ubohé Milady!“

„Mluv si co mluv,“ ozval se Epík, mírně rozhorlenost soudruhovu přízvukem žertu, „co se mne týče, jsem velmi povděčen, že naše ženštiny nejsou jak ona zatvrzelá Milada. I tak jsou vždycky ještě svéhlavé i vrtošivé dost a dost!“

„Výborně, budoucí pane rytíři!“

„Nemysli sobě,“ ohražoval se panoš, „že nemám úcty k paním —“

„A slečnám, ne-li? Nu, kořiš se jim. Je to rytíři předepsáno — ty zajisté víš, proč?“

„Poněvadž jsou okrasou i rozkoší života.“

„Také květiny a ptáci jsou okrasou i rozkoší života: my jedny trháme, druhé zavíráme do klece — ženám pak našim děje se o tolik hůře, oč jsou nad květiny i ptáky vznešenější.“

„To přece nemyslíš do pravdy?“

„Do té nejpravdivější! Na růži čekáme, až rozkvete — to jest, až svoji celou krásu před naším zrakem rozvine. Rozkvět, brachu, jest následek netoliko času ale i vnitřního života. Se ženštinami nezacházíme tak šetrně. Hledíme pouze na rozkvět zevnější, vnitřního nedbáme. Zevnější jest pro nás, vnitřní pro ně samy. Líbí-li se nám jich tvář, co nám po jich srdci? Trháme je z půdy a z výsluní, kde by jedině i jich srdce mohlo rozkvésti, zavlekáme je do svých úzkých, tmavých, chladných zdí, kde musejí co nejdřív bídně uvadnouti, aspoň duševně.“

„Žaloby slyším, důkazů nevidím!“

„Příteli, mají-li ženy zdobiti a blažiti náš život, musejí především samy býti šťastnými. Štěstím pak — toť láska; vše ostatní jest ničím. My květinám i ptáčatům všemožně hovíme, na ženštiny nemáme leč rozkazův a násilného dohánění.

„Jsi mou — ozdobuj i oblažuj mi život!“ Naše ženy jsou netoliko vězni ale také otrokyněmi až do smrti. Tak mnohé uvadne srdečko v těle, aniž by zvěděla, co jest to rozkvět, co blaženost jediná — láska. Že prý je ctíme! — a přece tak záhy jest jedinou jejich úlohou, hejčkati surové rozmary mužovy, chlácholiti jeho nevázané vášně, ukájeti sprosté jeho chtíče. Co má býti blahem jich života? Kus zlata na tělo zavěšeného, vláda nad zástupem služebníkův neb sedlákův, hluk a lesk řídkých plesů neb her ani titěrné zdvořilůstky nemohou ušlechtilé ženě býti náhradou za umořené srdce. Větším dílem tomu zvykají, a proto jsou dnové našich žen vůbec jen trudným živořením. Čím která z nich je srdce vzácnějšího, tím více žije jako krasavice v zaklení, nucena jsouc ve skalní díře obsluhovat nějakého netvora!“

„Řekni mi, prosím, jak tomu pomůžeme, co ty tak přísně odsuzuješ?“

„My tomu nepomůžem nikterak. Jsme lidé ocele a krve, umíme také ženským chystati jen okovy a zmar. Když jdou za muže, měly by plakat slzy netoliko bolestné ale zoufalé, neboť jdou do lidomorny, ze které není vyváznutí, okolo které chodí lidé slepí, necitelní k jich útrapám. Pohleď na nepatrný keř: každý rok prožije nové jaro, ozdobuje se novým květem, dýše novou rozkoší. Porovnej s nimi naše ženštiny. Tak mnohá ani nezví, co jest to jaro života — kde jest ta, jížto by se opakovalo? Chyba, že to snášejí tak bez odporu, bez žaloby, beze stesku Samé aneb aspoň četné Milady na nás — to jediné by pomohlo!“

Pro panoše byly tyto řeči tak neslýchané, že patrně nevěděl, co z nich si vybrati.

„Rozumímliž ti dobře," ptal se, „že pokládáš za něco zlého, aby sobě muž hleděl dobyti srdce ženského?"

„Dobyti, to jest to pravé slovo!" zněla odpověď. „Dobyti jako nepřátelské tvrze a učinit je na vždy smutnou troskou, neblahou pustinou. To je tak zrovna ve zvyku; v nejlepším případě užívá se hrubé lsti aneb lépe řečeno klamu, aby mladá ženština o své skutečné budoucnosti ukojila se pouhou lží. Když jednou jest k tomu přivedena, že svou ruku, svoji svobodu, svůj celý život jedním slovem u oltáře zadá, že se na milost podrobí muži tyranovi: kdo se potom stará o její srdce?"

„Když ale dívku z celé duše miluji? Když bych za přízeň její dal ochotně půli svého života?" hájil se Epík.

„Nech jen sobě svůj život celý. Ale když tě ona svou přízní oblaží, neoplácej jí tím, abys si osoboval o všecko ji připravit."

„Přece jsem z tvých vlastních úst lásku slyšel velebit: což nesahá ona až za hrob, což není věčná?„

„Tuze zřídka, příteli, neboť to vyžaduje, aby ji muž i žena s největší pečlivostí nepřestávali pěstovat. Žena by to dovedla, ano má k tomu od přírody nejlepší vůli; o muži nelze říci ani jedno ani druhé, a přece on to ženu na vždy k sobě přikovává!"

„Ty mluvíš také proti manželství!"

„Co jest jen spřežením beze svazků srdcí, otroctvím proti vůli, společným životem bez radosti, proti tomu mluvím. Co jest manželství? Vzájemný slib, ztvrzený slavnou přísahou. Však je-li při tom s jedné strany podskok? Aneb nedodrží-li strana první? Neb jeli dokonce přísaha vynucená, můželiž potom slib míti platnosti?"

„Jak se hodláš proti takovýmto pochybnostem jednou sám ohradit, nežli se oženíš?“ ptal se Epík dychtivě.

„Nebudu se nikdy ženiti.“

„Aj! To tedy také žádné ženy nemiluješ?“

„Jsi na omylu, brachu.“

„A čím jí chceš svou lásku osvědčit?“

„Tím, že bych rád i v jejím srdci lásku zanítil.“

„Ona tě tedy ještě nemiluje, avšak máš dobrou naději?“

„Pražádnou. Nežádám také nic jiného, než aby věděla, že jí mé srdce oddáno.“

„Na mou věru, takové lásce nerozumím!“

„To, brachu, jest ta, kteráž sama sebe nevyhledává.“

„Což kdy by tvá oblíbená splácela tvoji lásku lhostejností neb dokonce nenávistí?“

„Nenávistí? To by byla nešlechetná. Lhostejností? To byla necitelná. K žádné takové by se láska v mém srdci neujala. Nenávisť může vzbudit jen láska dotíravá, lhostejnost jen láska mdlá; první i druhá vlastně jmeno lásky nezasluhuje.“

„Ale krásná je velitelka srdce tvého dojista, v míře neobyčejné?“

„Dostačí ti snad, povím-li, že jsem k ní lásku pojal při prvním spatření.“

„Mámliž hádati?“ ptal se Epík.

„Nuže?“

„Tvoje krasavice jest vyššího rodu nad tebe?“

„A to snad by mělo lásce její býti na překážku?“

„Velmi snadno.“

„Pak byla by hloupá.“

„Nu, já myslím, že by to bylo zpozdilé, kdyby se některý z nás lásky domáhal od nějaké kněžny.“

„Pro její vyšší rod?“

„Ovšem.“

„Pak ty si hlupec.“

„Příteli!“

„Každý, kdo myslí, že nade mne svým rodem vyniká, je hlupec — nikoho, kdo se z ženy rodí, nevyjímaje. Chcešli to míti dokázané jinak?“

„My dva nemáme si ho vytýkat, a já sporu nevyhledávám,“ řekl Epík.

„Pravdu máš. Mluvme o něčem jiném.“

Panoš vedl hosta dále i jal se vypravovati o jiném předmětu. Hlasy jejich brzy zanikly.

Paní Katruše poslouchavši dosavade s utajeným dechem, nepokojně se vzchopila . . .

V.

Když oba mladíci od místa toho poněkud se vzdálili, Epík ohlednuv se, náhle podotknul: „Paní Katruše jest na hoře na altáně — jeli tam po delší chvíli, snadno mohla rozmluvu naši slyšeti.“

„Nu, a kdy by ji byla slyšela?“ ptal se Šanovec.

„Ty ji neznáš!“ dí panoš udiven nad tak bezstarostnou otázkou. „Ona jest smýšlení tak vznešeného, skoro bych řekl: tak svatého —“

„Já bych zase řekl: tak ledového a tak pánovitého, že se všichni třesete před bouří, když ona stáhne svoje obočí — a pan rytíř tuším s vámi!“

„Pěkně se mýlíš!“ namítal Epík horlivě.

Šanovec dělal se dost nevěřícím; a brzy věděl o všelikých poměrech na Lichnici všecko, co Epík pověděti uměl.

„Dle všeho,“ pravil po tom tajně v duchu

svém, „přišel jsem v dobu příznivou. Ostatně nechť by bylo jakkoli, po dobrodružství dnešní noci bych už ani couvnout nemohl. Ani nechtěl: jak býti jí na blízku a nemilovat jí? A jak ji milovat i nepokusit se o její srdce? Láska je blahem, vše ostatní jest ničím. Pěkná, hrdá, zádumčivá paní — život za jednu hodinu tvé lásky!....“

Úmysl paní Katruše, činiti jako by Šanovce pro ni na hradě nebylo, sotva že vzniknul, již byl také zvrácen rozmluvou mladíků pod altánem. Od té pak chvíle nepomýšlela ona obnoviti jej; obmezila se toliko na to, že o něm sama řeči nepočínala, že lhostejně poslouchala, když se o něm v její přítomnosti mluvilo, a že ho nijakým rozkazem neobmyslila.

Potají ale nemohla jinak než věnovati mu bedlivou pozornost. Příchodem jeho život na Lichnici tak se osvěžil, jako by byla přišla celá společnost. Rozhlaholila se řeč, rozpoutal se smích, zpěv, žerty a hry se zdvojnásobily. Samy tváře čeledi vyjasnily a rozjařily se. Šanovcovo jmeno záhy znělo z každých úst, bylo patrno, že co nový obyvatel nezbudil žehravost, ovšem ale důvěru a přítulnost obecnou.

I mezi ženskou družinou paní Katruše jevily se účinky podobné. Jedna přes druhou měla o Šanovcovi něco povídati — tu skutek dvornosti tu kousek šprýmovný. I vyprávěly a poslouchaly o něm i všeliké malichernosti s obzvláštní oblibou i zábavou.

Vzduch nového života ovanul také paní Katruši....

Hned po svátku povolala k sobě Adama Svěcha, i oznámila mu: jakož jí manžel byl udělil plnomocenství, aby vším vládla dle své plné vůle, že

právě dala rozkaz, aby dostavení příbytku jeho poskytnutím jak lidí tak všelikých potřeb co nejvíce bylo urychleno.

Adam byl jejím nyní už nepochybným přátelstvím překonán, nedůvěra jeho ustoupila vřelé vděčnosti. Paní Katruše při rozchodu dovršila svou laskavost slibem, že se přijde brzy sama podívat, jak práce přibývá.

Když pak po některém dnu za tou příčinou opustila hrad, svedla ji náhoda na cestě s Ofkou.

„Dobře, že tě nacházím," pravila k ní. „Musíš mi o jedné věci dáti vysvětlení."

„Poroučej, milostivá paní, nejmenší ze svých služebnic."

„Ondyno napovědělas cosi o mém manželu —"

„Já?" vskočila jí bába do slova. „Nevím, že by mezi námi bývalo zmínky o páně milosti."

„Byla o tom řeč, on že není příčinou nedostatku, o kterém se jednalo — a ty jsi doložila, že to víš bezpečně. Musíš tedy míti dobré důkazy."

„Velitelko a dobroditelko moje —"

„Pomiň vytáček a okolků — chci důkazy tvoje znáti!"

„To bylo pouze nepředložené slovo —"

„Bláhová, tvé zdráhání mně více jenom dráždí."

„Co ti mám říci —?"

„Pravdu! A sice pravdu pouhou a čistou, neboť by každé znetvoření její mohlo míti zlé následky — i pro tebe."

Stařena, jsouc patrně v nemalých nesnázích, po delším rozmýšlení odhodlaně vztýčila hlavu.

„Paní moje," řekla určitě, „nic zlého jsem nepronesla o tvém manželu: čiň se mnou co chceš — v tom, co nyní žádáš, nemohu tobě býti po vůli!"

Paní Katruše volila jinou cestu místo rozkazův.

„Nečiníš dobře," pravila dobrotivě. „Uchýlila jsem se k tobě s plnou důvěrou, a ty si přede mnou ústa zamykáš sedmerým zámkem. Co mi máš sděliti, není příjemné, ale neznámost toho by mně ještě více znepokojovala."

„Vzácná paní, donucuješ mně, abych otevřela ústa na svou vlastní záhubu!"

„Kterak by to bylo možné?"

„Řekne se, že rozsévám zlé semeno — a já jsem tak ubohý červ, že mne prostě zašlápnou."

„Slibuji tobě před bohem," pravila paní, „že co mi koli svěříš, u sebe podržím co tajemství, a že na tebe nic zlého nedopustím! — Ostatně," dokládala, pamatujíc se, , snad ani neuslyším nic, jež by mi nové bylo . . . ."

„Bude ti to as nové, paní moje, neboť dojista neznáš ze života staré Ofky nic víc, než tady kdokoliv —"

„Tedy příběh z tvého vlastního života!" zvolala paní.

„Ale přesvědčíš se, že to nestálo za tvou zvědavost — neboť jest to příběh velmi obyčejný."

„Již vypravuj!"

„Bude tomu nyní as dvacet pět roků, co jsem ovdověla," počala stařena. Z dítek mých zbyl jediný syn — Prokop, hoch tichý, dobrého srdce, přičinlivý a ve všem všudy mravný. „Neplač, matko," těšil mne v sirobě, „pokud moje ruce budou moci pracovati, nepovede se ti zle." Namáhali jsme se dnem i nocí a mnohý svízel jsme vytrpěli; každá kůrka chleba stála nás hojně potu a mozolů — ale dobré svědomí oslazovalo nám požitek její, při vší chudobě byli jsme spokojeně živi.

Jednoho dne, když Prokop zrovna všecek vysílen u milíře usednul, zastavil se u nás rytíř, náš pán. Ovšem, vzácná paní, nebylo to na tomto panství.

„Mladý uhlíři," pravil pán k mému synu, „přesvědčil jsem se, žes řádný chlapík, a že zasluhuješ lepší osud, než abys se takovýmto lopocením utahal na mrzáka. Chtěl bych ti pomoci: nuže, čím pak bysi chtěl být?"

„Ach, milostivý pane," odtušil můj Prokop, „čím pak bych já mohl býti, když jsem od svého narození pořád jenom v lese živ?"

„Právě proto mohl bys ku příkladu býti lepším polesným, než kdokoliv jiný! Chtěl bysi?"

„O bože — zdali bych chtěl!"

„Nuže učiním tě polesným na místě nebožtíka Medka — budeš tak i se svou matkou dobře opatřen. Ale mám jednu výminku. Po Medkovi zbyla, jak víš, dcera — tu pojmeš za manželku. Doufám, že proti takové nevěstě nemáš co namítati."

„Ale zajisté bude ona mnoho namítati proti mně!"

„Nebude tak bláhová. Ví, že by musila mladíku tak spořádanému daleko hledat rovného."

„Však Zuzanka jest tak pěkná — není pochyby, že bude i vybíravá —"

„Smyj ty jen uhlí s tváře své a chutě ucházej se o její přízeň: vsázím se, že dobře pochodíš."

Na kolenou děkovali jsme dobrému pánovi. Prokop ovšem uposlechnul; dost nesměle vypravil se poprvé k Zuzance, ale vrátil se s nejlepšími nadějemi — byltě nad očekávání vlídně přijat. A brzy se povýšení jeho přidružilo nové štěstí — Zuzanka byla pravá krasavice, dobrý hoch se do ní z celé duše zamiloval.

Opustili jsme svou chudou chatrč, slavili jsme svatbu. Byla bych ráda i životem svým se vděčila dobrému pánovi, když jsem viděla, jak můj Prokop jest blažen. Nějaká doba uplynula jako v ráji.

Však netrvalo to dlouho. Mladá žena počala k jeho lásce býti netoliko lhostejnou ale nevrlou. Dlouho se soužil, než jí z toho učinil výčitku. Ona odbyla ho nejprvé smíchem, později zpupným slovem. I vyrozuměl, že ho vlastně nikdy nemilovala, že má v srdci někoho jiného. Žárlivě stíhal její kroky, a brzy tomu přišel na stopu, že Zuzanka dosavad se tajně schází — s rytířem, naším pánem ....

Bylo po ráji — nastalo peklo. Hněv následoval za hněvem a bouře za bouří; ale Zuzana uměla se postavit. Můj dobrý Prokop bezpočtukrát zkoušel to i po dobrém — přimlouval, prosil, zapřísahal svou ženu, aby sobě lépe usmyslila a jemu život nekazila.

„Já ti ho kazím?“ dávala ona v odpověď. „Mně se zdá, že jsi docela už zapomněl na rozdíl mezi uhlířem a polesným. A zapomínáš, že jsem já tě z bídy vytrhla. Že srdce mé náleží jinému, z toho ani budoucně ti škoda nepojde; vádou, hrozbami a týráním dá se láska nejméně vynutit. Dej pokoj mně i sobě, při tom oba dobře obstojíme.“

Konečně počala mu při každé příležitosti vyhrožovat rytířem, svým milencem. Ubohý můj syn tedy umlknul, zanechal všech hádek — málo se doma zdržel, chodil mlčenlivý a bledý jako stín. Chřadnul tak rychle, že mi nad tím srdce pukalo.

„Matko, matko,“ říkával, když jsem ho někdy k řeči přivedla, „k čemu jste mě vychovala? Přece mi raďte, co mám učinit?“

Radila jsem mu sama, aby si to tak nebral k srdci.

„Kdy bych ji opustil," pravil on, „prozradím sám svou hanbu před celým světem, prozradím i rytíře, a uvalím na sebe i na vás všechen jeho hněv. A s ní žíti, každý den znova zakoušeti tu pekelnou muku, k tomu již teď nemám síly!"

Hleděl tak zoufale, že jsem se obávala, aby se nad bohem i sám nad svou duší nezapomněl.

Neminulo ani půl léta po svatbě, a Zuzana porodila syna. Domýšleli jsme se, že ji to trochu pokoří, ale stalo se naopak. Potají poslala pro rytíře; a když přišel, žalovala na nás, že prý bůh ví jak zle s ní nakládáme, že prý s námi nechce býti pod jednou střechou, ježto jsme jí tuze sprostí.

Rytíř ovšem věřil více jí než nám; i jal se na Prokopa osopovati.

„Pane milý," odpověděl tento, „proč mě plísníš? Dal jsem způsobiti škodu ve tvých lesích?"

„Budeš šetrněji zacházeti s ženou svou!"

„Když se také v ty věci vkládati ráčíš, měl jsi v čas nakázati této osobě, aby šetrněji nakládala s mužem, kterémuž před oltářem věčnou věrnost i poslušnost slíbila, však přece jen od té doby co nevěstka žije."

„Poroučím tobě, abys matce i dítěti prokazoval uctivou pozornost, jako mně samému! Nezapomeň ani na okamžik, že jest to dítě m o j e!"

Viděla jsem, kterak obličej Prokopův zblednul, kterak sebou tělo jeho trhlo a oko divoce vzplanulo — i přiskočila jsem a odvedla jej pryč. Co jsme odcházeli, volala Zuzana, že se nás bojí, že ona ani nemluvně před námi nejsou jisti zdravím ba životem.

„Matko," pravil ke mně Prokop, když jsme byli samotni, „přistoupila jsi v pravý okamžik.

Byl bych jej udeřil. Po mém životě není ovšem nic, ale chci tobě ušetřit hanbu a lítost, kdy bych umřel rukou katovou. Však nemohu se na to dívati, nemohu zde zůstati déle. Já jsem jeho poddaný, soudit bych se s ním nemohl ani kdy by ta žena nebyla tak ničemná. Nemohu také déle jísti chléb, podávaný mi tak hanebně. Dávno byl bych odešel, kdy by tebe nebylo; konečně nemožno odkládati. Pojď se mnou, matko, prchneme. Cesta naše bude daleká, aby nás jeho rameno dosáhnouti nemohlo — živobytí tulákův bude zlé, ale přece ne tak pekelné, jako tady. Pojď se mnou, matko — nebude-li jinak možno, opatřím ti chléb žebrotou . . .“

Když přišla noc, opustili jsme panství rytířovo. Nastal život, ach, plný utrpení. Můj ubohý syn brzy podlehnul. Mne bídnou žebračku konečně bůh uvedl v tato místa, kde jsem našla netoliko přístřeší a dobrý lid nebrž i vznešenou, milostivou dobroditelku.“

Takto končíc sklonila se Ofka, aby políbila lem oděvu paní rytířce.

„A což,“ ptala se tato po některém okamžiku hlasem přitlumeným, „o Zuzaně a jejím děcku jsi nezvěděla více?“

Stařena zavrtěla hlavou.

„A on se k němu co ku svému hlásil bez obalu?“

„Před námi nešlo to jinak,“ dí Ofka.

„ A před jinými?“

„O tom nemohu více vědět, nežli tvoje milost . . .“

Paní zámecká zapýřila se nejživějším ruměncem.

„Ženo,“ zvolala s prudkou nevolí, „snad se nedomníváš —!“

Nemohla více přenésti přes jazyk. Domnění Občino, že snad ona má povědomost o nemanželských dětech svého muže, bylo pro ni nejvýš urážlivé. Mezi tím, co byla ona důstojnost ba pýchu svou největší zakládala vždy na to tajné vědomí, že jest muži svému předmětem lásky a úcty neobmezené, že krásou, ctností svou kraluje v srdci jeho i daří je blahem: sprostý lid znal rytíře Mikuláše takovým, že i ji domněnkami tolik ponižujícími zneuctíval!

„Ničeho se nedomnívám, dobroditelko moje," chopila se bába rychle slova. „Bůh toho na mně nedopouštěj, abys ve zlé vyložila některé z mých slov, ježto pouze tvůj rozkaz mi vynutil. Vznešená paní, dost jsem pro ty věci očistce zakusila už — viz, že jsem bídné stvoření!"

„Nemáš se čeho obávati," vece paní. „Buď jista, že svízelům tvým jest konec. Přála bych si, abys už dříve byla mluvila! . . ."

Po této rozmluvě neměla Katruše valně chuti cestu svou do Svěchova dvorce dokonávat; ale ještě méně ji lákaly zdi hradní. Šla přece dále — pohnula ji k tomu myšlénka, že rodina dědinníkova jest manželovi jejímu trnem v oku . . .

Na tom místě, kdež byla rodinu tu ondyno tajně pozorovala, naskytovalo se divadlo jiné: mladá pradlena tam bílila své prádlo i rozmlouvala zároveň se švarným jonákem, jenžto každé hnutí její lásky plným okem sledoval. Příchozí paní neznamenali dříve, až něco výše lávku míjela.

„Pro milý bůh!" zvolalo děvče potají. „Ona šla zrovna mimo nás, slyšela naši řeč!"

„A jaké to neštěstí, Maruško?" konejšil ji mladík. „Já chtěl bych to celému světu zvěstovat, jak tě mám rád!"

„Jdiž, Tomíku. Pěkně by tě pochválila, že

takto plníš svou povinnost. Jdi, ať tě aspoň najde na místě.“

Tomík poslechnul, malou oklikou odebral se k domu, jehožto stavbu řídil. Tam bylo hlučno i veselo. Pracovníků se jen hemžilo, a činili se s jinou chutí, nežli na panské robotě, zvláště nežli při stavbě nějakého sklepu neb nějaké věže. Hovořili a pokřikovali jeden přes druhého jako na besedě, smáli se, zpívali a čtveračili, a dílo jim pod rukama jenjen kynulo. Paní Katruše dotklo se to velmi nelibě, že spatřivše ji přicházeti rázem umlkali.

Svěchovi jinak ji přivítali než ondyno — od každého vycházelo jí vřelé srdce vstříc, ona pak cítila blahou jich teplotu. Nechtěla dopustit, aby jí děkovali, však starý děd nedal si ubránit.

„Musí to odsud ven,“ řekl ukazuje na svá prsa. „Ty jsi nás, paní, všecky zahanbila — ale z toho mám já radost největší. Hleděli jsme na tebe s nedůvěrou, snadno mohlas tím býti pohoršena i odvrátit se od nás. Ale tys řekla: „Ejhle, mé srdce!“ Boháči a mocní nemívají ho, chladná i pyšná jest i jejich dobročinnost — mrazí a bolí toho, kdo ji musí přijímat. Proto ve zlém postaven jest svět — vždy více hyne láska. A tak místo co by člověk člověka blažil, jeden o druhého stojí — místo říši lásky země vždy více podobá se peklu. Paní, způsobila jsi, abychom tě milovali — a to jest dobrodiním největším!“

Jaká to nová nauka byla ve slovech starcových? Pobožná paní často slýchala od kazatelů slova podobná, však nyní bylo jí, jako by k ní mluvil apoštol. Odkud ten účinek? Viděla kolem sebe lidi, kteřížto ji milovali, a cítila, že to veliké — veliké bohatství! Čím ho sobě dobyla?

Podala se hnutí srdce svého. „Štěstí — toť láska, vše ostatní jest ničím," namanulo se jí na mysl...

Láskou byl šťasten tento kruh zde — ze své lásky dával i jí blahou almužnu. Ona, která se byla mněla býti na vrcholu lidského štěstí, dozvídala se nyní pouhou náhodou u těchto prostých lidí, co jediné v pravdě oblažuje.

Se starcem byla by si přála rozmlouvat celé hodiny — každé slovo z jeho úst zdálo se jí zlatem jako z úst velikého mudrce. Johaně byla by ráda nahlédla do srdce i do života, aby poznala tajemství blaha jejího. Úctu, kterou jí teď osvědčoval Adam, kladla výše nad všeliké zdvořilůstky, ježto kdy byla přijímala od pánův a rytířův.

Ano, tito lidé ji milovali. Seznala najednou, že to bylo cosi velmi vzácného v jejím životě...

Strávila zde chvíli velice příjemnou. Malou Aničku obdařila skvostným darem — zavolala Tomíka i uložila mu, aby dělníkům vyslovil její pochvalu, k čemuž připojila peníze, aby sobě za svou pilnost přilepšili. Hned potom rozlehlo hlučné velebení jmena jejího, ona pak si v duchu opět i opět předkládala otázku, proč vlastně manžel její na tuto dobrou rodinu zanevřel: když v tom se před ní objevila Maruška; — kázalať také jí vděčnost, a pobídnul ji k tomu sám Tomík, aby se dobrotivé paní nestranila.

Paní Katruše viděla ji dnes poprvé; onehdy za její návštěvy byla Maruška kdes v polích či na louce. Nyní dověděla se, že to jest sestra Johanina, která tu již po celé léto meškala, jsouc této ku pomoci zvláště za churavosti její. Bylo to děvče velmi příjemného zevnějšku, kvetoucí tváře kypící zdravím. Paní Katruši bezděky přišlo na mysl jmeno Zuzana... Maruška se od ostatních lišila tím, že jevila před paní zámeckou velikou

ostýchavost, ano palčivé rozpaky; mělať za to, že ona před chvílí vyslechla milostné její tajemství. To přivedlo Katruši na zvláštní podezření.

„Neušla zraku jeho," pravila v duchu, myslíc na manžela, „však odmrštila jej. Proto chce on zničit celou rodinu . . ."

Dle toho, co se byla dozvěděla, musila se obávati, že není úhledného děvčete v okolí, jež by nevědělo o hanbě její, o které ona do dneška tušení neměla.

Nezbývalo leč na rychlo opustit rodinu Svěchovu, aby neprozradila nové pobouření své mysli.

Ku hradu však zamířila teprvé, když se slunce chýlilo k západu. Ani v háji, který se jí ondyno zdal tak poklidným útulkem, dnes neoddechla volněji. Světlo, které sem vnikalo, bylo nyní rudé i barvilo zeleň stromův a keřův jak odlesk divokého záhubného požáru. Také panino oko plálo temně . . .

Stranou ozval se mužský hlas, se starým nápěvem spojuje slova nová, a skládaje tak píseň nehrubě lahodnou ale velmi smělou na čest Milady Lichnické. Katruše poznala ten hlas. Touže dobou, co vystupovala z háje, umlknul, dupot prudké jízdy následoval za ním, Šanovec se zjevil jako v letu, nedbaje cesty. Kůň jeho právě jako šíp skočil přes širokou strž, když jezdec paní na málo krokův od sebe spatřil. Mžikem stanul, seskočil a v úctivém postavení čekal, až ho mine.

„Jaká to žena!" pravil u sebe, utkvívaje na ní zrakem neodvratným. „Příroda se pyšní tímto přebohatým dílem svým — tím vzrůstem, tou šíjí, tím ramenem . . . Jak blaho jest, kořiti se této pýše!"

Paní viděla jeho zrak, kterýžto ji mnohem

výmluvněji velebil — však uhnula stranou, jak by ho tu nebylo.

„Hle, toť onen běloušˮ . . . pravila v duchu, zpomínajíc noci, kde poprvé ho byla spatřila.

Na hradě našla nové poselství od rytíře Mikuláše; dával jí zprávu o šťastném průběhu své cesty. S těží přemohla se, aby bez patrného odporu vnitřního posla vyslechla, aby o tom i onom, co se manžela týkalo, mu předložila otázku. Psaní, které přinesl, sotva přehledla — každé vlídné slovo v něm ji uráželo, jako pokrytecký šejd.

„Kdož ví,ˮ mluvila v duchu, „proč tak často meškámimo dům? Věci veřejné předstírá, a svoje Zuzany může navštěvovati. Zde nemá dětí — a už se udržeti neumí, už se na mne zhruba osopuje!ˮ

Nemohla vydržeti ve zdech, i šla večer strávit na svůj altán.

Měsíčná záře a lahodný vzduch vylákal i čeleď na dvůr i na hradby. Odevšad se ozývali hlasové; hlavní skupení utvořilo se kolem rytíře Tobiáše, páně Mikulášova posla. Byl to člověk už letitý, však náležel k těm, jichžto stáří na pohled nedá se určiti; hranaté jeho tělo bylo v nejlepší síle, neúhledný obličej nikdy neměl svěžesti, drsnatost jeho nepřipouštěla pokračujícím stářím hrubě žádné změny. Neměl ženy, neměl rodiny, neměl vlastní střechy, neměl leč svůj meč a rytířské jmeno. Sloužil komu se nahodilo, ale každému ze vší síly. Drsný jako zevnějšek byl i jeho mrav; rád se chvastal, často a nehorázně se bil, však povaha jeho byla přec jen dobrácká.

Vyptávali se ho, zdaž opustil pána již na uherské půdě; on odpovídaje nezapomenul podotknout, že Maďary zná jako Čechy, že býval kdo ví jak často a jak dlouho při uherském dvoře — nejčastěji ale že se s Uhry rvával. Když se nej-

více rozhovořil o svém hrdinství, přistoupil k zástupu Šanovec.

„Tobiáši," řekl k němu, „zas už v noci pochováváš mrtvé: dej pozor, vlašťovky se ještě neodstěhovaly!"

Všecko se rozesmálo. Tobiáš odpověděl: „Kuře napomíná kohouta. Ukaž paty, zdaž ti ostruhy již narůstají."

„Já nejsem z těch, kteří své rytířství osvědčují nejraději ukazováním pat."

„Nu, jste vy oba kohouti," ozval se jiný hlas, „však pomiňte všeho klování. Raději nám pověz, pane Tobiáši, na jaký konec se naši páni zas do Uher vybrali?"

„Zeť to bude něco důležitého."

„Nejlépe, kdy by hned vzali krále s sebou, a víc ho nepouštěli ze země!"

„Ba tak!" svědčili posluchači šmahem.

„Oj, oj!" smál se Šanovec. „Slavný sněme, znamenám tak malou vzpouru proti českým pánům a rytířům: vy, pánové, odhodlali jste se dáti prajinou cestou, než oni!"

„Jak to? Což by se jim to líbilo, aby král pořád byl v cizině, a oni za ním musili posílat i jezdit s každou malicherností?"

„S malichernostmi — možná!" odtušil Šanovec. „Jsou to rybáři, kteříž to pánovi po celý rok jen žalobami uši obtěžují, o své práci mluví, o nebezpečenství svém od loupežníkův, divé zvěře, štírů a podobných posla za poslem, psaní za psaním posílají. Brzy pán už nerad slyší o svém rybníce; rybáři mu po mnohém vydobývání pošlou konečně hrstku bídných drobných rybiček, ale kapry, štiky, úhoře a jiný výborný lov mu ani neukážou, o ten podělují se mezi sebou hned u rybníka!"

„Kdy by tě za takové slovo pohnali, a měl bys dokazovat, jistě bys se zapotil!“

„Nehrubě! Hle, řekl bych, ten se domáhá kancléřství, kopa jiných má namířeno na jiné úřady zemské, onen okrádá korunu o některý statek, jeho soused o peníze. Páni mezi sebou předstihují se, aby každý více ulovil druhému před ústy a před rukou, spolkem zase rádi by skřípli rytíře, a rytíři s nimi společně měšťáky, a všichni dohromady by se vozili po sedlácích. Chceteli zas mít podobenství o rybách: velryby a žralokové prohánějí v českých vodách a požírají rybstvo menší, seč právě každý hrdlo a zuby má.“

„A panečku,“ stíhal jej Tobiáš, „což ty do počtu jejich nepatříš?“

„Patřím — nepatřím! Předně nechce se mi ani úřadův ani bohatství.“

„Haha! Jako se lišce těch hroznů nechtělo!“

„Dále nepachtím se po přízni žádného velmože, žádné strany, a nebojím se ničí nepřízně. A kdybych všecko činil jako naši páni, pak bych zajisté říkal: „Já okrádám zemi! — Já olupuji své sousedy! — Já strojím úklady protivné straně! — Já utiskuji lid! — Já zrazuji vlast, víru a poctivost! —“ kdežto na místě toho vždycky slyšíme: „Já se lopotím pro dobro obecné — já se obětuji důležitostem zemským!“

„Škoda,“ posmíval se Tobiáš, „že nemůžeš vylézti tak vysoko, aby tě všecka šlechta viděla a podle tebe si příklad vzala!“

„Nedal bych se, brachu, kdy by mne tam hned chtěli stavěti! Musil bych tak sloužit všem, a já nade všecky statky a hodnosti miluji věc jednu — svoji svobodu!“

„Svoji svobodu! Jako bys nesloužil jednomu pánu za druhým!“

„O každém ti dokážu, že jsem svobodnější nežli on, a že svoboda samého krále jest proti mé pravým otroctvím.“

„Není nad chlubné plíce!“ zvolal Tobiáš. „Ale buď tak dobrý, brachu, krále aspoň nechej stranou.“

„A proč, brachu?“ ptal se mladík rozmarně.

„Poněvadž jsi úctou povinen jeho milosti!“

„Nu, vždyť já bych před jeho milostí sklonil se na koleno! Ale při tom nemohl bych vypudit pomyšlení: Pane bože, je tento Vladislav divnou ozdobou trůnu! Nosí dvě koruny, a je slaboch i pro jednu. Říkají o něm, že jako holub zobe všecko, co se předeň sype: to i ty koruny jsou mu pouhý zob. Tento člověk zastává místo Poděbradovo i Huňadovo: a kdy by mu dali zpravovat jednu ves, nestačil by na to! Vždyť jedněm dnes posvědčuje, že ta a ta věc je bílá jako sníh, a zítra bude o též věci s druhými se shodovat, že je černá jako saze.“

„Je to pravda, pane Tobiáši?“ ptali se někteří.

„Kdy by to desetkrát bylo pravda,“ odvece on rozhorleně, „o královskou velebnost nemá si každý holobrádek brousiti svůj jazyk.“

„Kdo by tě neznal,“ řekl k němu vesele Šanovec, „musil by tě pokládat za dobrého papežence. Papeženci mají v Římě nejvyššího pána Alexandra, tuším toho jmena šestého, a to je ohavník vyspělý, brodící se ve zločinech nejhnusnějších, mnohem hůř, než Sodomník: ale jakož on sám sebe nazývá náměstkem božím na zemi, tak papeženci říkají mu „nejsvětější pán — jeho svatost“ — a líbají jeho šlepěje v prachu. Vidíš, pane Tobiáši, to já nedovedu — ani u papeže ani u krále. Nejsem s to na králi

pokládati za velebnost, co na kterémkoli jiném člověku sluje vůbec ničemností. A ten Vladislav, ač se narodil co polský kralevič, přece nedovedl ani poctivým způsobem se oženit. Tři nevěsty oklamal tak — ty řekneš snad královsky, já řeknu sprostě: neštítil se slibovat manželství, aby na ženě vylákal peníze!“

„Dost těch řečí nestoudných!“ vzkřiknul Tobiáš.

„Nestoudná jest mi tvoje zápověď!“ odseknul Šanovec.

„To mi dokážeš zbraní!“

„Kdy a jakou se ti koliv ráčí.“

„Meč jest po ruce — nač odkládati!“

„Na nic,“ řekl Šanovec s pohrdlivým smíchem. „Já jsem uchystán.“

Druzí jali se je okřikovati, ale nadarmo. Tobiáš byl vždy podrážděnější, mladší sok jeho vždy bujnější a pichlavější.

V tom přikvapil Epík a vyřizoval, že paní Katruše souboj ten naprosto zapovídá.

„Kdo jí už o tom pověděl?“ šeptali jedni.

„Mohla snad každé slovo slyšeti,“ odpovídali druzí.

Nechť pak bylo jakkoliv, Tobiáš i Šanovec beze slova odmluvy se podrobili zákazu.

VI.

Minul bez mála měsíc od té doby, co pán Lichnický z domu byl odejel.

Paní Katruše strávila několik dní v Chotěboři, kterážto město také pod panství páně Mikulášovo náleželo. Zamlklost, uzavřenost, samo-

tářství její trvaly posud; avšak líce její řídšeji bývalo bledé, zrak planul vždy jasným ohněm....

Poslední doba už byla právě podzimní; na obloze stálé přeháňky, mlhavé mraky až po zemi se vlekoucí, nevlídné větry, časté pršky. Ale k návratu Katrušinu vybralo se zas jako zvláštní přízní nebes; a dnes klenul se nad zemí opět čistý blankyt, bílé oblaky pluly po něm vysoko jak loďstvo nebeské, vítr kdes odpočíval, a slunko mile hřálo.

Bylo již nad západem, když paní Katruše sobě vyšla na baštu. Epík, zůstávaje na blízku k jejím rozkazům, byl vycházce té velmi povděčen stanul tu nad krajem s obnovenou rozkoší, ant; byl s paní po těch několik dní vzdálen; blažená jeho tvář v ruměnných paprscích bývala by sama pro malíře vítaným předmětem.

A což ten kraj? Louky a pole vystrojily se v novou zeleň, ne tak bujnou a svěží jako na jaře, ale tak lahodnou v době, kdež listí po sadech, doubravách a hájích valem žloutlo, červenalo a hnědlo i opadávalo. Lesy modraly se na blízku, čím dále pak ležely, tím více zdály se prokvětlé šedinami, jako hlava starcova, čím více blíží se nebi.

V podvečerním světle obraz ten tak velkolepě rozsáhlý nezdál se míti vůbec žádných mezí. Tolik spatřovalo v něm oko měst, hradů, vesnic, že nebylo lze spočísti: a nyní splývala země na všech stranách s oblohou tak, že tu v jemné mlze onde v prudkém světle oko tušilo nekonečnost, na kterou síla jeho nestačila.

„Tuším," vytrhnul panoše hlas velitelčin, „že je nám zde přec jenom lépe býti, než jinde, Epíku?"

„O milostivá paní," zvolal on nadšeně, „kde

ty koliv jsi, tam jest blaze, a byť to bylo na poušti: což teprvé v takovémto ráji!“

„Dospíváš na dvořana, Epíku,“ podotkla paní s úsměvem.

Ale mladík, jakož byl přesvědčen, že má velitelka jeho k úplnému blahu všecky příčiny, a jakož se nad tím rmoutil, že na ní bývá vidět tesknotu, jal se vzletně a vřele vykládati, jak málo jest osob v tomto království, které by jak ona vším tím obdařeny byly, nač jen možno pomyslit, zároveň pak tolikéž ušetřeny byly trampot a křížků všelikých.

Paní Katruše byla s ním ovšem začala rozmluvu docela za jiným úmyslem: po celý den, co se byla navrátila, neshledla ani okem Šanovce, ani slova o něm nezaslechla. Přece však nyní poslouchala řeč panošovu s účastenstvím; dávalať jí podnět k takovémuto rozjímání: „Ano, mám všeliké prostředky, abych sobě své štěstí vybudovala. Příliš dlouho jsem to zanedbávala, zůstávajíc jako děcko na vodítku — za to majíc, že musím jen tím vzíti za vděk, čím mě jiní obmyslí. V čas ještě jsou mé oči otevřeny, abych neprošla životem bez vědomí, bez citu, bez rozkoše ....“

Hle i tento mladík sotva dětství odrostlý, rozuměl, že ona bloudí v neblahém šeru, po suchoparech. Ovšem, on mohl býti učitelem jejím: vždyť dříve nežli ona byl poznal lásku!

Co ještě mluvil, objevila se stará Ofka. Paní Katruše milostivě mu kynula, když horoucí svou řeč dokonal, a on cítil se pro to nad míru šťastným. Pak dala znamení bábě, která přikvapila. Mluvily spolu soukromí.

„Velitelko a dobroditelko moje,“ pravila Ofka za řečí, „dnes měsíc počíná novou čtvrt, hvězda večerní nad jiné jest příznivá.“

„Mluv, co mám činit.“

„Z večera vezmi koupel. Do vody vložíš věci, ježto jsem ti s sebou přinesla; nesmí však jich všetečné oko spatřiti, neračiž ani ty prohlížeti je, ale kladouc se po nich do vody mysli na osobu, jež ti je nejmilejší. Vystoupivši požiješ tohoto nápoje.“

„Učiním tak.“

„Ještě něčeho pak potřebí. Pod širým nebem —“

Paní vpadla jí do řeči.

„Nemohu ze hradu odcházeti — nemám záminky, a nikoho by to nezůstalo tajno.“

„Aniž já toho žádám,“ pravila Ofka. „Vol kterékoliv místo nekryté, do všech úhlů světa otevřené.“

„To může tedy být i altán?“

„Zajisté. Můžeš tam vstoupit, aby toho nikdo nepozoroval?“

„Spíše, než kamkoliv jinam.“

„Učiň to s hlavou nepokrytou. A počínajíc na východ, pak na jih, na západ i na půlnoc říkej slova, ježto jsem ti onehdy uložila.“

Pro jistotu je potají opakovala, na konec dokládajíc: „A při tom zpomínej opět na osobu sobě nejmilejší.“

Právě tento předpis uvedl paní Katruši zase na paměť otázku, která pro bábin příchod zůstala nevyslovenou. Odjíždějíc byla Šanovce nechala na Lichnici, měla dost i jiných příčin připadnouti na domněnku, že se hrdý mladík cítil od ní uražen a tudíž v nepřítomnosti její odešel.

Po velikých oklikách předložila o něm Epíkovi otázku takovým způsobem, že to pokládal za projevení nemilosti.

„Račiž tvá milost míti s ním shovění,“ při-

mlouval se dobrosrdečně. „Je to prazvláštní člověk, s nikým stejně nesmýšlí, ale s každým obcuje tak, že získá jeho náklonnost.“

„Nevím,“ namítla paní, „co by na něm bylo zvláštního? . . . .“

„Čemu se jiní klaní, tomu on se posmívá, po čem se jiní pachtí, tím on pohrdá; co jiní zatracují, on vynáší chválou. Ve všem má svou zvláštní cestu, jako by přišel z docela rozdílného pokolení. O všem mluví směle, bez obalu, ve všem jedná svévolně — ale dobře se to od něho přijímá; vše to obveseluje, nic neuráží. Kdy bych uslyšel, že se někde jakýs mladý král pod zapřením vydal na cestu, hledaje raději rozkoš u veselých dobrodružstvích nežli v panování: hned bych řekl, že jistě vězí v tomto Šanovci!“

Katruše poprvé pustila se s někým o mladíku tom do řeči. Mluvnost Epíkova i náklonnost jeho k Šanovcovi přišla jí velmi vhod; činíc na oko námitky prodlužovala rozmluvu, až se dověděla všeho, co panošovi o něm známo bylo. Všecko nevztahovalo se dále než k jeho povaze — o rodu jeho i osudech nevěděl ničeho.

Touže dobou ten, o němžto mluvili, blíže hradu potkal se s Ofkou, když domů odcházela. Patrně nestalo se to náhodou; také ihned bylo viděti, že se mladík i bába už dobře znají.

„Nuže,“ ptal se on jen polohlasitě, „pořídila jsi?“

„Aj, ovšem.“

„Kam se dostaví?“

„Na altán“ . . . .

Paní zámecká řídila se bedlivě podle předpisu bábina. I po koupeli zůstávala samotna, podávajíc se kouzelným účinkům jejím. Byly v pravdě veliké; s celou její vnitřní bytostí

událo se přetvoření. Vysvobodila se z jakéhosi živoření, zbavila se pout, ježto byla nosila nevědomky. Volnost, jižto pociťovala, byla statkem převzácným: plodilať odhodlanost, smělost, vzlet, sílu, lásku — rozkoš. Přetvoření bylo následkem delšího boje — ale teprvé dnes volnost slavila vítězství ....

Nejmilejší osobou, s nížto se paní Katruše v mysli obírala, nebyl rytíř Mikuláš; mísil se arci též on přes tu chvíli v myšlenky její, leč nikoliv na svůj prospěch. Utrpěná křivda, nevole, pýcha bouřily se proti němu v jejich prsou, dotíraly naň, porážely jej, stavěly kolem ní proti němu nepřestupné ohrady.

V hodinách, ježto probděla, nežli vše usnulo, zvrhla dosavadní pravidla svého života i stanovila nová. Byla prohledla i spatřila kolem sebe nevlídné pustiny: teď pevným krokem opouštěla je, aby vyhledala zelené nivy ....

Obraz za obrazem stavěl se jí na oči ze dnův příštích, a všecky byly skvělé, luzné, rozkošné, ač nikoliv hlučné. Kouzlem se pro budoucnost měnilo všecko — ty zdi kolem ní, kteréž ji nedávno už jen odstrašovaly svou pošmourností, teď pohlížely vesele a vábivě.

Sám čas v těch nových myšlenkách ubíhal tak rychle: v pozdní už hodině vytrhla se paní Katruše ze svého dumání a zahalivši se pevněji v šat opustila ložnici i přešla chodbu krokem tichým jako pouhý stín. Nic se nepohnulo, nic neozvalo leč hlas kulicha; ona si ani toho nevšímala.

Vystoupila na altán. Kraj halil se v šero, ale nebe bylo plné hvězd: stojíc tu s hlavou nepokrytou cítila pršky tajemného jich světla, anyť

padajíce na ni v celém těle jejím způsobují proudění dosud nepoznané . . . .

Větřík živěji zavanul, jak by ji budil z dumy a pobádal k dokončení díla. I obcházela altán, mluvíc předepsaná slova do všech uhlův světa. Když posléze to činila ve stranu půlnoční, div že nepřestala uprostřed: donesly se k uchu jejímu zvuky tiše dýchajícího člověka. Chtěla rychle odejíti, ale vzmužila se, šla po zvuku — a v rohu altánu, za několika vyššími keři, nalezla příčinu Byla překvapena, však nikoli nepříjemně. Šanovec tu seděl o zeď opřen, s hlavou na stranu skleslou, tak že čapka s ní spadla, i spal pokojně.

„Hle — opět!“ zašeptala zpomínajíc na první jich setkání při podobné příležitosti. Jen že tehdy ona dřímajíc přítomnosti jeho netušila, on pak nad ní stál utkvívaje okem na její kráse, až ji i polibil, a teď — —

Sotva že paní Katruše spícího poznala, jakési plamenné jasno rozžehlo se jí z prsou až i před očima — v následujícím okamžiku již sklonila tvář k jeho rtům . . . .

Políbila jej? Sama to nevěděla. Neboť za vnitřním tím bleskem v tom následovala i rána, ježto všecky údy její pronikla. Srdce bušilo jí hlasitě, dech se úžil, hlava točila se v závrati.

Pak bylo jí, jakoby se rozstoupila ve dvě osoby, ve dvě sporné strany.

„Co to činím?“ ptala se první, s velikou převahou vystupujíc. Byla to její osoba s tou povahou, s těmi zásadami, jimiž do nedávna řídil se všechen život její. Skutek tohoto okamžiku ještě jednou vyburcoval onu povahu, ony zásady — její minulost. Domnívala se, že všecko to již přemohla, odstranila: ale v ten okamžik bylo tu

všecko zase i mohlo teprv po tuhém odporu býti na vždy pochováno ....

Svědomí s důrazem jí připomínalo, že by před nedávnem nynější skutek svůj byla pokládala za veliký hřích, jehož by se tak málo dopustit mohla jako vraždy — ale druhý hlas odpovídal, že to byl předsudek. Svědomí uvádělo jí otce a zvláště matku na paměť — ale druhý hlas budil hrdé vědomí, že není děckem více, nebrž dospělou, aby spravovala kroky své jen vlastní vůlí.

„Co se stane z úcty známých paní," namítalo svědomí, „kterou jsi jim vždycky vynucovala svou bezúhonností?" — Bláhový ohled na soud takových, odpovídal druhý hlas, ježto zajisté lásce bez úzkostlivosti se oddávají, mé přísné zdrženlivosti dosavad se jen v duchu smály, o změně pak mojí rovněž nezvědí, jako já nezvídám o tajných milovnících jejich.

„Zůstaň ctnostnou!" volalo svědomí. — „Staň se blaženou!" vábil ji hlas druhý.

Také manžel připadnul jí na mysl. Chystala se přervati svazek, jenžto ji s ním dosud spojoval. — — Opravdu? Jaký to byl svazek? On sám jí nikdy nemiloval — jen tělo její ho vábilo .... Láska jeho patřila jiným. Umořoval srdce její, pamatoval na ně jen potud, aby nikdo jiný je oblažit nemohl — to byl jediný duševní svazek mezi nimi. Ona byla mu málo víc než otrokyně, kterouž vyznamenával jen co roditelku očekávaných zákonitých potomkův, a když tito nepřicházeli, měla zakoušet jen hněvu, jen surovosti jeho. Na to byla přikována k němu do smrti poutem železným, na kterémžto nic nemohlo býti změněno — —

„Nečiň déle ze života svého škaredou pustinu,

neubíjej déle sama vlastní srdce!“ zahřímal druhý hlas, a druhá osoba zvítězila.

Paní Katruše sklonila se po druhé, a ohnivými rty dotkla se úst mladíkových.

„Chci milovati!“ pravila při tom v duchu.

Byl to proud rozkoše, do kterého se vrhla — mžikem zanesl ji ode břehův dosavadního života.

Byla by se vzdálila opět, kdy by se mladík v tom byl neozval.

„Neprchej, krásný sne!“ zašeptal toužebně.

A když stanula, upíraje na ni pohled svůj, pokračoval: „Ó čím bych tě mohl prodloužiti tak, až by se duše ukojila!“

„Jakou to rozkoší,“ vece paní, „tě blažil sen, z něhož jsem tě vytrhla? . . . .“

„Vytrhla? Což nejsi ty sama můj krásný sen? Ach řekni, že jsi!“

„Proč sobě skutečnosti nepřeješ?“

„Poněvadž jest krutá — sny moje jsou nebem proti ní.“

„Já přece musím říci, že jsem skutečnost.“

Mladík se vzchopil, přejel si rukou čelo i pravil po delší přestávce: „Má paní! . . . . Velíš, abych se vzdálil?“

„Pověz dříve, co krutého jest tu pro tebe . . . .“

„Co jsem vstoupil do tohoto hradu,“ mluvil on vrhaje se jí k nohoum, „musím zvídati, že ti zde působím nelibost. Když náhoda tě přinutí, se mnou se potkati, vyhýbáš se, i zrak odvracíš, mrzíš se i na tu náhodu, za kterou ani já nemohu. Jsem tvůj služebník — povinen jsem snášeti tvou nepřízeň rovněž, jako by to přízeň byla. Však co mne dojímá, jest to, že jsem oku a srdci tvému odporný — — Jsem ti služebník nepotřebný, zbytečný: ó vznešená, jen kynutím mi projev vůli svou, a já odejdu tak daleko, že zraku

i paměti tvé přestanu býti urážkou — aneb se vrhnu s této zdi, abych zmizel na vždy z počtu — —“

„Ustaň!“ zvolala ona, kladouc ruku svoji na ústa jeho, a když on ji chopil a poceloval, dokládala: „Jsi příliš ochoten, odejíti. Předstíráš tuto cosi, jež tě odpuzuje — co by tě zdržovalo, nemáš....“

„Nemám!“ opakoval on. „Smělosti nemám, abych se toho slovem dotekl. Bez toho mi duši bázeň skličuje, že každý okamžik v dým se rozprchne tento sen, ač jsi nazvala jej skutečností. Síly nemám, abych odešel dříve, než mi to vůle tvoje uloží — neboť jakkoliv odpuzuje tvá nepřízeň: tvůj pohled poutá mnohem mocněji!“

„Zdá se,“ dí ona usazujíc se na místo, kde on byl dřímal, „zdá se, že dávno lituješ našeho prvního setkání....“

„Můj osud byl rozhodnut, když pán osudův lidských obrátil mou cestu na blízko k tobě. Nic by se tím bylo nezměnilo, kdy bych tě byl o několik hodin spatřil později, na jiném místě — leda to, že žádné slovo z úst mých nebylo by vyzradilo, čím srdce zaníceno. Mám-li čeho litovati, jest, že bez onoho setkání bych se ti snad byl tak nezprotivil!“

„Nemáš litovati ničeho,“ zašeptala paní. „Dnes přistihla jsem já tebe spícího — a dluh náš jest vyrovnán!....“

„O vznešená, božská!“

Ona uchopila jeho hlavu, an jí klečel u nohou, do obou rukou i patřila mu dlouho neodvratně do očí.

„Vidím do tvého srdce,“ řekla uchvácena.

„Vidím do svého nebe!“ odtušil on blouznivě.

„Kdy by nás byl v oné noci osud nesvedl,“

ptala se po nové přestávce, „byl bys mě pak přece miloval?“

„Kterak by jinak bylo možno? Leda by stvořitel mé srdce za jiné vyměnil!“

„A nebyl bys mi to vyznal?“

„Myslím, že bych byl spíše láskou svojí zahynul.“

„Hle, pak bych já to byla musila tobě učinit!“

„Mezi nebešťany mě povznášíš! A přece bylo by lépe, aby okamžik tento byl můj poslední, než aby následoval opět podobný čas jak po oné noci!“

„Již nehřeš pořád svými pochybami! Však i v oné noci jednal jsi tak — tak nerozumně, že se chvěju, když na to koliv zpomenu. Kterak jsi mě mohl donutit, abych se proti tobě i zbraní hájila?“

„Měl jsem k tomu jenom okamžik, abych projevil, cos učinila v srdci mém.“

„A kdy by — nastojte! — rána bývala smrtelná!“

„Byla bys mi spíše uvěřila. Na takovou výhru všecko vsaditi jest už samo rozkoší!“

Nastoupilo nové pomlčení.

„Viléme!“ přerušila je paní, a jediné to slovo bylo významnější, než dlouhá řeč.

„Má paní!“

„Proč mě svou paní jmenuješ?“

„Má bohyně! Což nevládneš neobmezeně mým srdcem?“

„Kdo mi tu vládu dal? Nejsem vlády chtivá, i musím vyznati, že láskou ty jsi překonal mne. Pověz mi, odkud se béře láska? Proč jsem dřív nikoho nemilovala, až tebe?“

„Myslím, žes se proti lásce příliš nepřístupně ohražovala.“

„Aneb, Viléme, jsou dvě srdce bohem sobě určena.“

„Teď nemohu věřiti jinak — před hodinou ještě bych byl odpíral, cítě se opuštěným — odpuzeným žebrákem přede dveřmi srdce tvého.“

„Budeš-li nyní upokojen,“ ptala se Katruše, „věda že na tebe myslím v každou hodinu i na každém místě, že v srdci mém tvůj stánek a nikoho jiného?“

„Budu si opakovat, že to není pouhý sen!“

„Nevěřící, sama ti to často připomenu. Ale tajemství naše musí na vždy zůstati skryto před očima všeho světa.“

Taková byla jejich rozmluva, protkaná nevýslovnými pohledy a horoucími polibky. A když paní Katruše po dráhné chvíli Viléma opustila, zdálo se jí, že nic hrubě nevyslovila z toho, co měla na srdci. On plísnil se také, ale z jiné příčiny.

„Já bych to byl všecko málem zaspal! — Nu, krasavice moje mi velice usnadnila práci — zaslouží nad jiné býti velebena. A nad jiné výše i palčivěji plamen lásky její vyšlehne!“ . . . .

VII.

Krásněji teď pro paní Lichnickou svítilo slunko, a když je zastřely chmury plouhajíce se po celém kraji, pro ni nebyly nevlídnými buditeli trudnomyslnosti; nosilat v prsou svých světlo, jaro, nebe nejutěšenější.

Oddala se lásce. A teprvé nyní nabyla přesvědčení, že jenom takto dostoupila na výši svého ženského důstojenství, a co dříve za důstojenství své pokládala, že byl krátkozraký, úzkoprsý,

všední předsudek. Teprvé nyní prohledla, dospěla v plnoletost, z housenky stala se motýlem, povznesla se nad všednost, chtěla býti svobodnou tvůrkyní svého vlastního blaha.

Oddala se lásce — to jest, povolila svému srdci, aby se smělo obírati milovaným předmětem i smělo plésati vědomím, že jest milováno. Že měla to sladké tajemství, v tom záležela posud hlavní podstata lásky její. Dostačilo jí na miláčka mysliti a věděti, že i on myslí na ni. Den za dnem míjel, a v životě jejím zevnějším velmi málo se změnilo. Nevyhýbala se ovšem Vilémovi, když ho měla potkati — ale také příležitost k tomu velmi po řídku vyhledávala. Častěji hledala jej zrakem, jenžto byl oběma tlumočník nejvěrnější. Jeden pohled do jeho očí byl jí blahým životem na kolik hodin.

Pustila jako náhodou kvítek oknem, jejžto sama byla pěstila — po chvilce zdvihnul jej Vilém, nosil jej a někdy tajně polibil: takových nevinných nepodezřelých prostředkův k projevování milosti našlo se bez počtu. K tomu na potkání tajné slůvko, tajné dotknutí, tajné ovanutí dechem, tajné stisknutí neb pocelování ruky bylo pramenem nevýslovné rozkoše. Byloť jí vždy novým a novým důkazem, že mladík ten pěkný, smělý, horoucí, vším ve světě zhrdaje mimo jedinou lásku, cele jí náleží, ji zbožňuje, pro ni toliko žije, její přízeň i svým životem vykoupit vždy hotov jest.

Poslem milostným v pravém slova smyslu stal se znenáhla Epík, ovšem tak, že o tom neměl tušení. Vzkazy, jež od velitelky své Šanovcovi a odpovědi, jež od něho nazpět nosil, týkaly se věcí velmi obyčejných; že by ve slovech, jež mluvil,

skrýval se i jiný smysl, zůstávalo mu tajemstvím, ale pro milující mělo to veliký půvab.

Epík, od počátku cítiv k Vilémovi živou náklonnost, přilnul k němu celým srdcem, když znamenal, že i sám od něho nad jiné větší přízně požívá. Vážiť si toho velice: bylať mu Šanovcova osoba i povaha něčím velmi neobyčejným, ano vzácným, neboť všechno na ní bylo příjemné, vyjímaje někdy smělost, s jakou pronášel své náhledy, celému světu odporující ba celý svět na hlavu stavící.

„Poslyš," pravil k němu v těchto dnech Epík, „tys byl as od maličkosti příliš hejčkán všelikým štěstím."

„Odkud se toho domýšlíš?"

„Odtud, že s ničím nejsi spokojen, jak to jest — všude vidíš chyby, všecko stíháš hanou či posměchem, všecko by si zpřevracel."

„Zpřevracel? Nehrubě; je to tuším na rub i na líc takové, že by zpřevracením málo bylo získáno."

„Nu vidíš," namítal Epík, „všecko je ti ničemné —"

„Jen láska nikoliv — to nezapomeň," řekl Vilém rozmarně. „Ovšem až mladá léta minou, přestane láska činit výminku — ale snad na její místo jiného cos nastoupí. Stane-li se to, nebudu se vzpírat, ale učiním, seč budu, abych zas toho dosáhnul. O tom ale, kterak mě štěstí vyhejčkalo, můžeš se velmi snadno dovědět."

„Vyrostl jsem na zámku," pokračoval. „Vždycky mi bylo známo, že tam nepatřím, ale neznámo, odkud jsem tam přišel. Když jsem jiné děti slyšel říkati „Otče — matko," činil jsem to po nich; poučili mne, já že musím říkati: „Pane — paní." Nedělal jsem si z toho hrubě nic; bylo mi jen podivno, proč také já nemám otce i matku. Později

se mi to poněkud vysvětlilo: děti domácí, s kterými jsem hrával, a jakož přirozeno, zhusta se nepohodnul, nadávaly mi panchartův. Nevěděl jsem, co to jest; ale patrně to bylo něco tuze hanebného; když se tedy spílání opakovalo, žaloval jsem rytířovi neopomina se otázati, proč mi tak říkají? Účinek žaloby se mi líbil. Rytíř, muž prchlý a surový, chytil jednoho synáčka za druhým a nelítostně jim vybil. Ale pozdější následky nebyly v můj prospěch; hoši dělali mi, co mohli nejhoršího, a že jsem jim někdy pomohl k výprasku, to jenom zjitřilo nenávist jejich proti mně. Ze všech lidí na hradě měl jsem nejradší paní rytířku; byla to také největší pro mne rána, když i ona počala mi projevovat nepřízeň jakožto původci tuhých trestův, které její děti snášely, a rušiteli domácího pokoje. Neměl jsem tedy celkem žádné nebe, zvláště proto, že povaha moje nebyla právě beránčí. — Dosti brzy porozuměl jsem, že jsem nemanželským synem muže nikoliv nepatrného; to však nebylo mi žádnou útěchou nýbrž pramenem nových hořkostí. Nesl jsem hanbu rodu svého, za který jsem nemohl, zároveň pak i trest, jako bych už na svět byl přišel co zločinec. Otce jsem nikdy neviděl, ba byl přede mnou tak utajen, že jsem musel připadnouti na myšlenku: „Vydal mě těmto lidem, aby mě usoužili, a on se mne tak zbavil.“ Rytíř můj stával se s lety vždy nevrlejším a nehoráznějším; dával mi konečně sám panchartův při každé příležitosti, a poněvadž i já jsem v takovém živobytí přiměřeně prospíval, naskytala se vždy mu hustší příčina, by urputnost a vzdorovitost mou všelikým důkladem ze mne vyháněl. Zvyknul jsem ustavičnému týrání, ale jednou mě to přece zhola omrzelo. Nebylo mi ještě patnácte roků, když jsem se odhodlal ku

vzpouře proti dosavadnímu osudu; žil jsem u vězení, a tu mysl rychleji dospívá ku smělým plánům. Uprchnul jsem od svých pěstounův. A že mi nejvíce na tom záleželo, abych se nikdy více nedostal do podobného očistce, hleděl jsem se od nich dostati co nejdále; byl jsem též tak opatrným, že jsem si složil z brusu novou historii svého života, v níž bylo pomlčeno o mém nemanželském původu, za to však obšírně položeno o mé úplné sirobě. Neváhal jsem se také překřtíti. Našel jsem přístřeší, byl jsem trpělivý, pokorný, přičinlivý, jen abych sám si zjednal výživu. Zakousnul jsem také leccos trpkého, než se mi naplnilo, po čem jsem nejvíce toužil: dospěl jsem na těle, nemusel jsem záviset od ničí milosti. Osudy moje staly se dosti pestrými. Octnul jsem se v bratrském vojsku v cizině; po několika letech a hojných dobrodružstvích navrátil jsem se do Čech. Ale o tom všem vypravovati bylo by tuze obšírné a nehrubě na tom záleží. Snad už znamenáš, jakou cestou to šlo, že jsem navyknul, státi jen na svých vlastních nohou, viděti jen svýma vlastníma očima, užívati svého vlastního mozku. Mně se zdá, že mi takové hejčkání osudu sotva budeš závidět?“

Uhodnul dobře; ale v pravdě se mu Epík ještě více obdivoval než dosavade K tomu přimísila se i jakási bázeň před člověkem, který by podle obyčejného mravu již pro svůj rod měl neli sklíčen býti aspoň uskromniti se, avšak byl nad jiné hrdější a smělejší, proti celému světu se vyzývavě stavěl, všecky nehody přemáhal, i myslem lidí vůkol sebe vládnul — na Lichnici Epík jedinou paní Katruši pokládal za výminku . . . .

Tajemství této, ačkoli co nejpečlivěji ukrý-

vané, počalo přece jen prokmítati jako ukrývané světlo. Paní Katruše měla za to, že zůstává stejně opatrnou; když Vilém někdy více sobě dovolil, hned se lekala, hned jej tu pohledem tu slovem kárala, že povážlivě lidským očím otvírá jich svatyni — ale zas mu tak ráda provinění takové odpouštěla: vždyť ho k němu vedla jen přílišná láska! I její úzkostlivost ponenáhlu ustoupila větší důvěře, že lidské oči nejsou tak příliš na číhané; přes to se rozmluvy její s miláčkem obmezovaly na veřejná setkání, schůze tajné neměla s ním, co mu svou přízeň vyznala.

Láska její posud byla taková, že v sen proměňovala všechen život její. Často dost musila se přesvědčovati, zdali bdí neb sní.

Tak se též stalo za nevlídné noci, kdežto venku vichr šeredně burácel, proudy deště uchvacoval a do zdí i oken jimi šlehal. Podobalo se, jako by v té čiré tmě zlí duchové vládu obdrželi a neobmezeně řádili, poněvadž všeliký živý tvor hledal útočiště pod střechou. Paní Katruše nevšímala si bouře venkovské; ať oči přivřela ať před sebe pohlížela, vždy viděla jen krásy a slasti plné obrazy; ve všech miláček byl hlavní osobou.

Najednou — skláněl se opět nad ní. Ten obraz příliš často se opakoval v jejích snech od té doby, co jím byla poprvé překvapena ve skutečnosti: však poznala nyní, že to není pouhý sen.

„Nastojte!“ zašeptala. „Tys to v pravdě?!“

„A ty se toho děsíš?“ odtušil miláček.

„Kudy — kudys sem vešel?“

„Oknem.“

„Aby tě někdo byl pozoroval!“

„Je to zhola nemožno za té tmy a za toho počasí — má paní, upokoj se!“

„Aby někdo tvou přítomnost tady znamenal!“ mluvila ona vždy více ulekaná.

„Všecko dávno pevně spí,“ chlácholil ji Vilém.

„Cos to učinil! Toť nerozumná odvážlivost!“

„Můj rozum podlehl mému srdci — na toto musím tobě žalovat.“

„Pro bůh, neváhej — jdi — vrať se!“

„Jak?“ řekl mladík, a hlas i pohled jeho neodolatelně vnikaly až do duše. „Ty mě můžeš od sebe tak vypuzovati?“

„Nikterak jsi přicházeti neměl!“

„Nikterak odejíti nemohu,“ odpovídal on pevně.

„Co pak šílíš?“

„Nebylo by divu. Přílišný hlad vede k šílenosti, a já po tak drahný čas žiju chudičkými drobty, jimiž mě odbýváš — a při tom trápíš mě více ještě ukazováním hostiny nejbohatší ....“

„Milý, prosím, abys uposlechnul!“

„Nelze — nemám ani síly, abych od tebe oči odvrátil — musila bys nejprv tyto vypíchat a pak ze srdce mého krev vytočit.“

„Nuž, tedy ti poroučím — odejdi hned!“

„Tvůj jazyk poroučí, ale nesčíslné vnady tvoje porážejí mě ztrnulostí.“

Paní Katruše to pochopovala. Cítilať, že i její síla slábne každým okamžikem; ale právě toto vědomí slabosti pobodlo její naléhání.

„Chceš mě zničiti?“ zvolala.

„Ptej se cokoliv — mám jen jednu odpověď: miluji tě, bez míry a bez ohledu.“

„Ano, bez ohledu! Já však se musím ohlížeti na svou čest, nemohu se i s tebou slepě vrhati do záhuby!“

„Dokazuješ mi jen,“ namítal on, „že lásky nemáš — že se proti ní bráníš jako proti čemusi

zlému, ohražuješ se ledovými a k tomu smyšlenými výmluvami, jež nemají podstaty.“

„Což nejsem ženou jiného?“

„I milenkou jsi jeho. Mne užila jsi k tomu jen, abys lásku svou k němu oživila, osvěžila. Je láska tolik skoupá? Po tom se poznává, že její štědrost nemá mezí. Co bysi odepřela muži svému? Ničeho. Přijde a bude hejřit. Ten, jehož jsi nazvala miláčkem, odchází jak žebrák zhurta odbytý.“

Na místě odpovědi objala jej paní kolem krku a vášnivě k sobě přivinula.

„Cítíš, žes mi křivdil? Chceš mě odprosit?“

„Má bohyně, odpusť mé lásce!“

„Zde moje odpuštění,“ polibila jej, „teď ale pod ztrátou lásky mé odejdi bez odkladu!“

„Drahá —!“

„Beze slova!“

Ještě uměla paní Katruše poroučeti, a věk i osoba její nutkaly k poslušenství.

Vilém neodešel arci beze slova, ano musila ještě přidati slib, že mu brzy dopřeje setkání bez svědkův — ale konečně byla přec opět samotna. Domnívala se, že to veliké vítězství, však zároveň chvěla se na všech údech, dobylať ho s vynaložením posledních sil; ještě nyní cítila velikost nebezpečí tak živě, že hrubě nechápala, kterak mu mohla odolati ....

Za bílého dne po tom se jí v některý okamžik nebezpečí to zjevilo v podobě odstrašující — slovo „pád“ zaznělo jí do uší, propast kmitla se jí před očima, to nebezpečí bylo posledním krokem.

Ale to byly už jen lehounké stíny, anoť se bylo srdce její právě posledním bojem octlo již u víru vášně. Vlastní námitky stávaly se vždy

řidšími a byly snadno přehlušeny; s cizími šlo to arci tužeji.

Když se od Epíka dověděla o Vilémově nemanželském rodu, nemohlo mu to již v očích jejích ublížit. Ale brzy potom ženštiny její počaly před ní opět řeč o Šanovcovi, leč nehrubě měly už pro něj chvály. Jmenovitě Václava věděla nejedno co mravům jeho vytýkati.

„Obyčejná ženská nepřízeň," myslila paní Katruše v duchu. „Nedvoří se jim, toť celý jeho nemrav!"

Tu prohodila jedna, že panáček ten jest obyčejný motýl, který se nad jiné toliko větší dotíravostí vyznamenává, a jakožto vyspělý hrdopýšek právě v to svou největší ctnost klade. Když se toho druhé chopily, doložila: Maruška Svěchovic, která ho zná již odjinud, že by o tom mohla povídat kroniky, o ni že se také pokoušel, ale nedobře pochodil.

To byl zlý osten do prsou paní Katruše. Myšlenkou, že ona není první láskou mladíkovou, že už jiným totéž mluvil, co jí, ba že mu již bylo zvykem na ženská srdce rozstírati tenata, tou cítila se uraženu, sníženu, zneuctěnu. U ní bylo všecko naopak — teď místo bohyní měla býti ošálenou obětí jeho! Láska k němu hrozila se zvrhnouti v nenávist, jestliže nařknutí ukáže se pravdivým.

Zažila chvíle trapné jako v očistci. Nechtěla s Vilémem setkati se dříve, než se dopátrá jistoty; ale když ho spatřila jen pozdálí, když se volky nevolky potkala s okem jeho, rázem vybledly nepříznivé domněnky, srdce nedalo se ničím držeti a letělo mu vstříc.

Velmi ráda to slyšela, když se v tu dobu starý Svěch ohlásil, jako na zavolání; doufalať od

ného vyzvěděti vše, co se týkalo Marušky. On přicházel co prosebník.

„Milostivá paní," pravil, „není ku procházkám pohoda, ale jistě by z toho vzešel dobrý skutek, kdy bys jednou pohleděla pod věž, v nížto sedí Holiban —"

„Holiban — onen sedlák? Tedy dosavad sedí?"

„Bohužel."

„Když ty ho lituješ, není as jeho vina tak veliká."

„Nesoudím o vině, o té soudí spravedlivě sám jeden bůh."

„A co mám pod věží viděti?"

„Ženu a dítky jeho. Ona někdy sama, někdy s nimi přichází; nemohou ničeho spatřiti od vězně, leč jediné zeď jeho žaláře. Na tu hledí, před tou tíseň svou vylévají v slzách; on asi sotva kdy nepatrnou děrou v sáhotlusté zdi doslechne jich hlasu, ale pohled na ně jest srdcelomný. Vzácná paní, promiň, je-li tobě přímluva moje obtížná — ale jak znám tvé dobré srdce, mám za to, kdy bys jen jednou zočila tu bídnou rodinu, že bys jim popřála, aby se s manželem i otcem ob čas na hodinu shledati, s ním promluviti mohli."

„Lituji té ženy," řekla paní Katruše, „ale nerozumím jednání jejímu. Život její s tím člověkem byl zajisté pln hořkého utrpení: kterak může po něm tesknit a plakat, jako by jí byli srdce rozpůlili?"

Udiven hleděl na ni stařec.

„A rozumím-liž já tobě právě?" tázal se. „Tobě se vidí nepochopitelným, že ta žena muži svému manželskou věrnost zachovává?"

„Na slovu nezáleží. Vím, že člověk ten ji hrubě týrá, že s ním nic dobrého nezakusila i nezakusí."

„Měla by ho tedy v neštěstí spíše opustit? Toť by nezasloužila jmeno manželky.“

„A jakéž?“

„Leda nevěstky.“

„Hleďme,“ vece paní rozhorleně, „i ty v ženách vidíš jen nevolnice mužův, i žádáš, aby žluč jejich láskou, surovost jejich něžností, zpupnost jejich pokorou zplácely? A když by tak nečinily, to už nejsou leč ohavy a vývrhele?“

„Má paní, příliš ve zlé obracíš má slova, ve kterých nic takového obsaženo nebylo. Neslyšelas mne chváliti surovost mužovu, alebrž jen ctnost jeho ženy —“

„Ctnost!“ opakovala Katruše pohrdlivě, a dokládala: „Slyšela jsem, že takovou „ctnost“ žádáš ode všech žen — žádáš, aby celé pohlaví samou ctností sobě strojilo peklo na zemi!“

Stařec vážně vrtěl hlavou.

„Já, paní, žádám,“ řekl, „aby obě pohlaví spolu žila tak, by se všichni nebi přiblížili. Ze všech lidí, kteří od počátku světa uzavřeli manželství, nebylo jediného páru, aby žena i muž byli bez vady a bez křehkosti, neboť bez těch není žádný tvor. Dva lidé, kteří před sňatkem jeden v druhém spatřuje pouhou dokonalost, po tom ve společném životě musí jeden druhého snášeti. I jest povinností každého, aby své vlastní chyby a slabosti krotil a mírnil, chyby a slabosti druhého pak laskavě promíjel. Takovým způsobem se v manželství dostává nejbezpečnějšího útulku a nejzdárnějšího pěstování dobré vůli, kteréžto jest člověčenstvu tolik potřebí.“

„Ale manželská láska — není-liž to pak liché slovo beze vší podstaty?“

„A bože milý, kdež by jinde bylo lásky, ne-li mezi manžely? Láska mezi mládencem a pannou,

to bývá cit ovšem velmi krásný, ale jest přec jen vždycky vášní, která prudce vyšlehne avšak i rychle vyhasne, kdežto láska mezi mužem a ženou jest jako hvězda: vždycky stejně svítí. Moje paní, už přátelé se poznávají teprvé v nehodách: i láska manželská dospívá, utužuje a objevuje se teprv hlavně společným utrpením. A ty s nelibostí neseš, že Holibanová muže svého miluje, pravíš, že s ním dobrého nic nezakouší, že by se od něho s hněvem odvrátit měla: toť by všecko byla zhola převrácená pravidla pro manžely. Účelem manželství není žádné rozkošnictví, už z té příčiny, že toto jest nejhrubším sobectvím — účelem jeho je ctnost, jež plyne z dokonalé lásky a rodí také dokonalé blaho. Láska svrchovaná jest bůh, a ta se jeví právě nejvíce ve shovívavosti a odpouštění. Kdo z manželův jest trpělivějším, kdo spíše než druhý dovede milovat i přes učiněnou sobě křivdu, ten jest i ctnostnějším. Když by vady a hříchy jednoho měly druhému býti příčinou k nelásce a ku hněvu: což by pak bylo jiného účelem manželství, nežli pěstování nenávisti, nežli pomsta, nežli pronásledování vzájemné?“

Vším tím nebyla paní Katruše lépe poučena, nežli dřív.

„Slova tvoje,“ namítala, „pěkně by zněla s kazatelny, kam ovšem také jenom mužský vystupuje. Ty přece jen mužům nadržuješ a pohlaví ženské, třeba ve jmenu ctnosti, odsuzuješ k věčnému utlačování. Nechť i všemu přisvědčím, co jsi pověděl: přece muž zůstává vždy týratelem. Je surovější, pánovitější, násilnější a k tomu považuje ženu za stvoření podřízené, určené toliko k rozkoši a službě jeho. Nedbat na její blaho,

umořovat její srdce, ubližovat jí všelikým způsobem, jest zvyk a mrav obecný.“

„Ne tak obecný, paní moje, pokud já znám svět! Komu by šlo o hádku, mohl by ti vypočítat na oplátku nepěkné vlastnosti ženských; já musím toliko vytknouti, že lidé jako vůbec tak ani v manželství neumějí býti tak dokonale blaženi, jak by mohli. Jsou arci výminky. Já mohu ukázat na své děti, Adama i Johanu, ty bys jich mohla ještě více jmenovat; napřed ovšem sebe samu. Aby pak se počet takových rychle množil, k tomu dle mého soudu předkem jsou ženy povolány. Ony jsou k tomu obdařeny srdcem, schopnostmi i mocí, aby vštěpovaly a pěstovaly lásku a tak tomuto slzavému údolí opět navrátily ztracený ráj.“

„Zas jen pro muže!“ doložila paní.

„I pro sebe rovněž,“ dí stařec.

„To by bylo rozkošnictví,“ stíhala jej ona.

„Ne, paní moje, rozkošnictví je docela něco jiného. Není ho mezi ženami stavu Holibanové, kteréžto vždy pracují, vždy své děti samy vychovávají, svým mužům ve všem jsou věrnými družkami a pomocnicemi, a nikdy sobě do pravdy nestýskají, že by se jich celému pohlaví nějaká křivda děla: a přece pod sluncem ony nesou nejtěžší břímě, nejvíce krvavých mozolů, nejvíce nedostatkův, ony nejvíce bolestných slzí a krvavého potu prolejí. Jsou spokojeny: kde jest jejich blaho? Ve vlastním srdci. Ony milují a obětují se: — a pro jiné pracovat, jiným prospívat, jiné blažit nezištně ba s obětí, to je vzácné blaho, však žádné rozkošnictví. Kde sídlí toto? U takových ženštin, které se domnívají pro to býti na světě, aby tento už pro jich pohlaví se jim klaněl, pro ně se namáhal, je hejčkal, od jich očí a uší všechny nepříjemnosti odvracel, jim jen pamlsky

předkládal. Takovýmto rozmazleným duším nic a nikdo nevyhoví, jsouc věčně nestálé a se vším nespokojené. K lásce nedospějí, pro ně jest jen vášeň rozkoší. Proto v manželství štěstí nedocházejí, což jim nebrání, aby jednomu muži ruku podaly, lásku i věrnost na věky přísahajíce, a pak u tajných milovníkův štěstí sobě podlé své chuti vyhledávaly. Potácejí se z vášně do vašně, vystřídají snad celou řadu milovníkův, blaha přece nedojdou. Já však vyznávám, že proti takovým jest u mne selka Holibanová cti a chvály hodnou ženou, která sice od hrubého muže i týrána bývá, ale přece mu jen dobrého přeje a život by za něho dala; takéť ví, že by on při vší své hrubosti tolikéž učiniti neváhal. Je s ním v pravdě a nerozlučně spojena — nemožno bylo by jí říci u sebe: „Půjdu tam, kde kyne rozkoš . . . .“ Kdyby všecky ženy takového rázu byly jako tato selka, toť by svět brzy mluvil o štěstí; ale takové, kteréž by na místě jejím jednaly naopak, rozmnožují jen počet motýlův mezi muži, hrozí záhubou životu rodinnému a tudíž základu lidské společnosti.“

„To nadsazuješ!“ zvolala paní Katruše, která řeč jeho s největší netrpělivostí a jen proto poslouchala, že se bála prozrazení vlastními námitkami.

„Dokonce ne!“ odpíral kmet. „Ona jest žena křesťanská, plná lásky, trpělivosti, oběti, sebezapření — ty druhé by dovedly jen zkácet šesté a deváté přikázání boží.“

Déle nemohla to paní vydržeti. Účinek řeči starcovy byl u ní docela opačný, než on si přáti mohl; jednak se jí sám dokonale zprotivil, jednak to, co odsuzoval, u ní ještě rozhodněji zvítězilo. Učinila konec celé rozmluvě tím, že dala povo-

lení, aby Holibanova i s dětmi směla muže navštíviti v žaláři.

Starý Svěch odešel — na Marušku se ho paní zámecká už ani netázala. A nikoho nechtěla se tázati, leč jediného Viléma. Snad tento nemiloval ji první, ale teď neměla žádné příčiny o lásce jeho pochybovat. Odpor proti mravnímu kazateli pobouřil vášeň její nade všecko jiné. Teď teprv byla odhodlána jednati podlé žádosti své, píti z číše rozkoše do syta — milovati bez míry a bez ohledu. Podezření proti Vilémovi ustoupilo, neboť o něm jediném ze všech lidí věděla bezpečně, že s jejím citem souhlasí, a jest jí také jediným útočištěm.

Drahnou chvíli po odchodu kmetově byla v takovém vnitřním pobouření, že nebyla hrubě svých smyslův mocna. Potom poněkud se vzpamatovavši nemohla vydržeti na jednom místě a pod střechou; umínila jízdou sobě uleviti.

Šanovec pomáhal jí na koně.

„Čekám tě dnes,“ promluvila k němu tajně, „až všechno usne ....“

A kvapem odejela.

„Konečně!“ zvolal mladý muž v duchu. „K omrzení dlouho musil jsem se ohřívati sněhem a živiti vůní — ale plamen, s kterým toto pozvání bylo vysloveno, jest už příjemnou náhradou!“

Hned pod hradem potkala paní Katruše selku Holibanovou, ana i s dětmi spěchala muže navštívit; byla umořenější než ondy, ubledlou, vráskovitou tvář měla porosenou slzami, ale zároveň ozářenou radostí. Vrhla se i s dětmi na kolena, vroucně děkujíc a žehnajíc milostivé paní.

Tato neodpověděla slovem ani kynutím ani pohledem, ujížděla, jako by tu nikoho nebylo.

Nenáviděla té ženy — sprosťačka, bídačka, která se před ní svíjet musila o milostivé slůvko, měla jí velebena býti co příkladný vzor, ona pak před ní státi odsouzená, opovržená, hanbou pokrytá?!

Takovéto úvahy a prudká jízda rozplamenily krev paninu ještě více. Nebylo teď také pro ni, čím by se dala poutat i obmezovat, nebylo, před čím by měla úctu aneb bázeň; co jí bývalo jindy zákonem, to cítila nyní pod svýma nohama, vším, co by jí stálo v cestě, pohrdala; vyšinula se tak vysoko, že se cítila bohyní proti dřívější úzkoprsé mdlobě, cítila v sobě vůli a sílu neodolatelnou k boji proti všemu světu: z tohoto jí arci v přední řadě tanul její manžel na mysli.

Jsouc již na cestě zpáteční, zastavila se u příbytku staré Ofky.

„Chci tě mít na blízku," pravila k ní — „zde jsou peníze, najmi sobě bez prodlení slušný byt v podhradí."

Bába děkovala mnohými slovy a věděla hromadu příčin, pro které se ráda přestěhuje. Zejmena prodlela při té, že prý to její samotářské bydlení bláhové lidu přivádí vždy ještě na myšlenku, jako by divy a zázraky byly jejím řemeslem.

„A to nejsou jen sprosťáci," dokládala. „Ještě tu nedávno přijde ke mně ten ušlechtilý, švarný, roztomilý člověk, co je teprv nedlouho na hradě — nepřipadá mi jeho jmeno — —"

„Tuším, že — Šanovec?...." podotkla paní.

„Ba právě, ten. „Stůňu láskou ku krasavici," stěžoval sobě — „a ona jest tak chladná, tak tvrdá, že mi to srdce umoří: polehči mi nějakým lékem!" Ty můj milý bože, krásný panáčku, srdci zas jen srdce dovede pomoci!"

Hovor o Šanovcovi se rozpředl dále. Ofka

uměla jej vychvalovat nejrozmanitějším způsobem: pamatovala jeho celou podobu, jeho slova, jeho rejdy na koni, a nechápala, jak by k takovému rytíři mohla krasavice býti chladnou a tvrdou.

„Nebude to tak zle, Ofko — rozumíš?“ prohodila Katruše.

„Ját bych mu toho ze srdce přála!“ chopila se toho chutě stařena. „K tomuť každý musí srdce přiložit. A zajisté i pan rytíř Mikuláš — —“

Tu se náhle zajíkla, jakýmsi prudkým leknutím trhlo sebou celé její tělo a tvář pobledla jako při pohledu na strašidlo.

„Co se ti stalo?“ zvolala paní.

„Mně? Nic to není ....“ odtušila bába násilně se vzbírajíc.

„Ženo, tys oněměla děsnou myšlenkou. Mluv, co tě zarazilo! — Mluv,“ dotírala paní, když Ofka váhala, „sice ztratím všecku víru v tebe.“

„Inu, připadlo mi — že tento mladý člověk — — nepožívá-liž on zvláštní přízně milostivého pana rytíře?“

„Tak se podobá.“

„A tys o něm dříve neráčila ani slyšeti? A neznáš jeho rod?“

„Nikoli.“

„Je to vlastně velmi podivné, co mi připadlo — ale když poroučíš vyřknu to — — Kmitlo se mi v hlavě, že by ten mladík mohl býti — synem z levého boku —“

Výkřik úžasu vydral se z prsou paní Lichnické.

„Ženo,“ řekla po chvilce probírajíc se z ohromení, „jak přicházíš na tuto domněnku?“

„Nevím — tak maně, bez příčiny —“

„Nic přede mnou nezapírej, máš-li důvod k podezření —“

„Bůh mi svědek, že nemám! Teprvé v tuto chvíli a bezděky se mi to naskytlo . . . .“

S pravou spoustou ve hlavě i v prsou vracela se Katruše na hrad. Domněnka, kterou bába vyslovila, ujala se v ní tak silně, že se rovnala víře. Ano paní pozastavovala se jen nad tím, proč na ni sama dávno nepřipadla.

Ofka zděsila se toho nálezu; láska Katruščina nebyla jí žádným tajemstvím, prostřednictví bylo jí vítáno, ale nad myšlenkou, že by to mohl býti syn a manželka jednoho muže, strnula jí krev v žilách. Katruše rozuměla tomu hnutí — a nyní byla duše její vržena za kořist hryzotám i šlehům toho strašidla: že se milkuje s krví svého muže!

Oč hroznější zjevila se jí nyní propast, ve které jižjiž měla se octnouti krokem jediným! Jakým to hříchem ne proti obyčejům a mravům ale proti přírodě mohla už její duše býti nenapravitelně stížena!

A ona jej na noc k sobě pozvala! Hrůza ovládla náruživost.

Přece‘ byl ještě čas!

Sestoupivši doma s koně hned obeslala k sobě Šanovce. Přišli jí s odpovědí, že se kamsi vzdálil. Poručila tedy, aby jakmile se vrátí, bez odkladu k ní se dostavil. Avšak i tu čekala nadarmo. Nastával večer, ona nedovedla ukryti svůj nepokoj — několikrát opakovala otázku: „Což ho tu ještě není?“ — a vždy slyšela odpornou odpověď.

„Není pochyby,“ řekla konečně u sebe, „on schválně se odstranil, aby se do noci nikomu již neukázal. Nebude mi lze dáti mu návěští, aby nepřicházel! On nezameškā — nedá se ničím zdržeti. Co mne to čeká! . . .“

Úzkost její rostla každou chvílí. Měla ještě pokdy, aby našla pomoc nějakou — ale nebyla

schopna klidné myšlénky. Co jí koliv připadlo, jak by ušlo děsnému dostaveníčku, to zase vedlo k vyzrazení.

Už připlížila se hodina, kde se měla s ostatními odebrati k odpočinku. Musila od společnic ještě slyšeti několikrát otázku, zdaž jí nic neschází. Z počátku tvrdila, že nikoliv, pak rozmýšlela se, nemáli s některými noc probdíti. Ale což když on se přece dostaví? O jistě, že dostaví!

V nejtrapnějších rozpacích přišla pomoc: venku zavzněla trouba ohlašující příchod hostí. Oddechla sobě, okřála poněkud: nebe samo se nad ní smilovalo.

Brzy ozval se na dvoře živý ruch — příchozích bylo více. Na otázku paninu, kdo by to byl, opozdívala se odpověď, až konečně přišla objevením se hlavní osoby na prahu komnaty.

Výkřik překvapení z úst všech přítomných ji uvítal. Byltě to — rytíř Mikuláš . . .

VIII.

Venku první hustá chumelice šuměla vzduchem a zemi na rychlo pokrývala hustou vrstvou sněhu. Hrad tentokrát v době zvoucí ku spánku více ještě k životu se probudil; okna zaleskla se světly, ohně v síních znovu vzplanuly a vesele praskaly, dole i nahoře zaznívál hovor.

Pan Mikuláš měl z toho radost, že se mu překvapení tak vydařilo; byl vůbec v nejlepším rozmaru. Mluvil a usmíval se ustavičně; o své cestě, o účelu jejím, o královském dvoře a jiných věcech měl na kolik dní co povídati, nyní vyprávěl, co se mu namanulo pro tu chvíli nejzajímavějšího; a podobně se také vyptával.

Byl k manželce vřelejší než jindy, dokazoval skutky více než slovy, že už po ní tesknil; dlouhé rozloučení učinilo jej nyní tak laskavým, něžným, přítulným, jak to v jeho věku a v jeho poměru ke Katruši jen možno bylo. Pozoroval ji utěšeným pohledem, nazýval ji hustě sladkými jmeny, tisknul ji ruku, ano vyslovil i potěšení, že ji shledává netoliko zdrávu nebrž i ještě krásnější, než ji opustil.

I když byly už samotni, nemohl se pan Mikuláš jaksi hovorem ani nasytit; jakkoliv byl po klopotné cestě, nejevil žádného unavení a prodlužoval zábavu s manželkou až přes půlnoc.

„Nu, a což ten Šanovec?“ tázal se již ulehaje a od jednoho předmětu k druhému přecházeje. „Bylli ti vhod?“

„Mně?“ řekla paní stručně, odvracejíc obličej.

„Je to chlapík plný života — myslil jsem, že tu dobře bude na svém místě, že i tebe časem obveselí.“

„Nebažím po šprýmařích,“ řekla Katruše. „Jakého rodu je ten člověk?“

Hlas její zněl docela lhostejně, ale oko její tajně utkvělo na tváři manželově s upjatou pozorností.

„Rytířského zajisté,“ dí on, aniž by se slabší hnutí prozrazovalo, nač Katruše číhala. „Však běhy života jeho jsou velice dobrodružné. Šlak ví, komu všemu již sloužil a kde všady bojoval jak v domově, tak zvláště za hranicemi.“

„To přílišné střídání mu není valným odporučením,“ namítla paní na oko.

„Co já vím, neradi ho pouštějí,“ ujišťoval rytíř, a jal se obšírně vypravovat, jak Šanovec posledně měšťáky na sebe rozezlil. Manželka dě-

lala se, jako by ji mezi tím spaní přepadlo; a tak konečně i rytíř umlknul.

Paní Katruše měla zlou noc. Vnitřní bouře zmítala jí tak dlouho, že konečně vysílena otupěla i zdřímnula. Tu jali se ji opět trýzniti snové; viděla Viléma v okně se objevovat, namáhala se s trapnou úzkostí varovat jej tajným znamením — nadarmo! On vcházel bezstarostně, ona pak vyburcována ze spaní, cítila ještě bolestný zápas v prsou svých, ba zdálo se jí, že ještě zahlédla Viléma, an opět zmizel z okna. Po druhé usnula — Vilém přišel přece, a již skláněl se nad ní; tu vyskočil Mikuláš, vrhnul se na něj, i počal šerednÝ boj — opět se Katruše probudila živým utrpením.

Tak to šlo až do rána; ubohá pozdravila den co vykoupení z toho očistce.

„Co vidím?“ pravil za jitra při oblékání manžel. „Jak jsi to naložila se svými vlasy?“

„Byly mi jen na obtíž.“

„Aj, i na okrasu!“

V odpověď paní Katruše jen nedbale pohodila hlavou.

Nechtělať ona žádnému přátelství s panem Mikulášem; nevhod jí přišlo, že se navrátil jiný než jej byla očekávala, totiž přísného, nevrlého, pánovitého, surového. Bylať uchystána ku vzdorům, byla mužovi v duchu vypovídala neusmířitelný boj: avšak on jí vymknul zbraň a připravil dokonalou porážku hned napřed; nebyloť možná vyzvati, utkati, tím méně pak poraniti jej.

S velikým odporem vnitřním musila zevně přemáhati se, nejen odpovídat bez hořkosti, ale tvářiti jakés takés účastenství ano potěšení. Laskavost manželova bodala ji dvojnásob; i obrňovala se proti ní alespoň podezřením.

„Bez toho není to leč pokrytecká zástěra," pravila v duchu. „Kdo ví, u které milostnice šlapal po mé manželské důstojnosti — úlisností chce mě jen dále šáliti, jako dřív, abych nepřišla na stopu, na tušení, jaký on zrádce a hříšník!"

Jsouc zevně proti své vůli nucena k míru, uvnitř bojovala neustále. Nepřátelství její živilo a sílilo se tím, že ji teď ukazovalo starobu jeho, neúhlednou tvář, hrubé vrásky, drsnou pleť; důvěrný jeho pohled ji popuzoval, celování jeho se jí ošklivilo — manželství tlačilo ji teď co hnusné otroctví . . .

A přece čím dále tím více nabývala přesvědčení, že se vzpourou nejde to tak zkrátka, jak si byla v náruživosti pomyslila. Počala o tom rozvážlivěji přemítat, v čem vzpoura záležeti a kam vésti měla; a výsledek toho bylo prozatím poznání, že jedním útokem, že jedním prudkým výstupem věc nikoli nebude odbyta. Však co mělo následovati potom? Tu nedospěla ještě k rozvaze; ale přirozenost vedla ji sama na cestu přiměřenou.

Chovala se k manželovi s touže chladnou důstojností, jako vždycky dříve; ale teď byla i nedůtklivou, vrtošivou, pánovitou. Pan Mikuláš byl na chladnost její uvyklý, vše ostatní přijímal dobrotivě, ano jeho shovívavost podobala se silně pokornosti.

„Zapomněl jsem se jednou," pravil u sebe, maje na mysli nevčasnou svoji prudkost v den svého odjezdu. „Ukřivdil jsem jí, a neučinil od té doby zadost. Durdí se ještě — durdí se vždy více, poněvadž darmo čeká na usmíření."

I hledal způsob, jak by všecko napravil.

„Ah — pro toho sedláka strhlo se tedy všecko!" řekl rozpomínaje se. „Ona se za něj přišla přimlouvat, a já byl tak rozezlen. Chlap se

také choval opovážlivě, ale za takovou zlost mi přece nestál. Poseděl si od té doby a zkrotnul zajisté.“

Při jídle si rytíř jako náhodou vzpomněl na Holibana.

„Jakže dosud ve věži?“ divil se na oko. „Dej pak mu svobodu, drahá — to ještě pod tvou neobmezenou vládu přísluší.“

Paní Katruše neodpověděla slovem, jen mlčky naklonila hlavu, avšak líce její oživilo se ruměncem.

„Překonal jsem ji!“ vykládal si to Mikuláš. V pravdě jí vehnal nelibostí krev do tváře, neboť ji vždy více odzbrojoval. Mohla sice právě této příležitosti užit k výčitkám, ale rozuměla, že by z toho pošla jen planá váda. Okamžik jí lepší radu vnuknul: užit raději povolnosti manželovy co stránky slabé, a touto cestou nejprvé ho neobmezeně opanovat . . .

Ostatně sváteční doba ponenáhlu se opět proměnila ve všední. Pan Mikuláš záhy se počal rozptylovati rozmanitými záležitostmi, jako dříve přestával opět věnovati manželce pozornost, když ho s ní právě denní pořádek nesvedl, odjížděl i vracel se bez opovězení, druhdy po celé dni se s ní nesetkal, zase býval mrzut a hněviv.

Srdce Katrušino tísněno bylo se dvou stran, odtrhovalo se od manžela i nemohlo se uchýliti k Vilémovi — domněnka, že by tento mohl býti synem onoho, tomu bránila. Bylo jí nutno, aby se o tom dopátrala pravdy. I sledovala tajně chování se manželovo k mladíkovi s nejbedlivější pozorností, ale při vší nedůvěře neshledávala v něm nic; co by prozrazovalo otce. Mikuláš nečinil se Šanovcem pražádných rozdílův; Katruše vždy častěji opakovala, že ta domněnka byla beze všech důvodů, a konečně sama sobě pravila, že to bylo

bláhové vůbec jí se obírati. Udála se také příležitost, že ji manžel sám vyvedl ze vší pochyby.

Shromážděná čeleď bavila se vypravováním hrůzy plných příběhův, a tu došlo i na pověst o dvou bratřích Lichnických, Velemilovi a Rackovi. Oba jsouce společnými dědici hradu i statkův, zamilovali se do Boženy, dcery pána Lipnického, spatřivše ji v sousedství o hodech svatebních, oba potom otce žádali za ruku její. Ten nechtěje sobě žádného rozhněvati, odkázal je na rozhodnutí dceřino. Když před ní oba stáli, podala Božena ruku Rackovi; Velemil ve hněvu ihned odejel, ku svatbě ač pozván se nedostavil, ovšem ale poslal novomanželům vzkázání: kdy by se opovážili na Lichnici přijíti, že Racka hodí do lidomorny, ženu jeho pak pošle na oslu k otci nazpátek. Pych tento spěchali ztrestat Racek i tchán jeho; blíž Lichnice srazili se s vojem Velemilovým, a tu ze všech oba bratři nejzuřivěji na se doráželi. Velemil podlehnul, spadnuv s koně, i byl od Racka zajat. „Hrozil jsi mě umořiti hladem," ohlásil mu tento, „já tebe nyní umořím žízní!" Darmo hleděla Božena přemnohými prosbami a slzami manžela obměkčiti: on uvězniv bratra pod trestem smrti zakázal podati jemu i jen krůpěj nápoje. A každodenně ptal se věznika: „Posud je živ?" Když to tak celý týden trvalo a bratr neumíral, poslal k němu Racek svého sluhu Beneše, za kněze převlečeného, aby zpovědí dopátral se tajemství, jakým prostředkem svůj život zachovává. Vyšlo na jevo, že vězeň klade svůj chléb do vlhké díry ve zdi, a pak vláhu z něho vyssává. Krutý Racek dal jej tedy přenésti do vězení zcela suchého. Velemil umřel proklínaje bratra; tento byl pak pronásledován podobou jeho i ve snách tak, že nemoha konečně vydržeti muka vlastního svědomí

s Benešem na věž vystoupil a odtud s ním do propasti se vrhnul. Boženu, která to na své oči viděla, sklátilo to do hrobu.

Posluchačům šel mráz po těle, na všech tvářích bylo viděti ustrnutí, jenom Šanovec se usmíval, ne žertovně ale jizlivě. Ostatní brzy to zpozorovali.

„Nu," ozval se ihned hlas, „Šanovec má dojista zase svůj obzvláštní soud! Učiň pak svou poznámku!"

„Nevím, co by na ní obzvláštního bylo," řekl on. „Já jen znamenám, že na Lichnici nebývalo pro krásné ženštiny tuze lákavo."

„To musíme jinak svoji otázku položit," vytasil se Tobiáš. „Pověz nám, milý, která osoba v tom příběhu nejvíce chybila?"

„Božena," dí Šanovec.

„Božena!" zvolali všichni, a Tobiáš dokládal: „Mohli jsme to napřed věděti! on se Milady zastává, Boženu odsuzuje!"

„Ten vtip jsi špatně volil," tvrdili jiní, „ta paní byla příliš nešťastná. Čím pak chybila?"

„Když viděla, že má za muže bratrovražednou šelmu, měla Racka ihned strčit k Velemilovi, aby se tam oba padouši na vzájem uškrtili; nezasluhovali ničeho jiného. Tak mohlo být o několik pekelných zločinů méně, a Božena sama nemusila být žalostnou obětí."

„Ano," namítal Tobiáš, „pak by ale celý svět řekl: „To byla čistá manželka, čistá žena, šelma horší nad oba bratry!

„Z toho vidíš," řekl Šanovec, „že úsudek toho „celého světa" patří ke všem čertům, když vyžaduje utrpení a smrt mladé, krásné, ctnostné paní, aby dva rozzuření vzteklivci pohodlně, bez pře-

kážky mohli vésti svou až do konce. Kdo z nás dvou odsuzuje ubohou ženu?“

Z toho rozpředla se hádka, ve kteréžto Šanovec jako vždy pronášel a hájil náhledy tak neslýchané, že z hádky se stala váda a z této stávala se užuž pračka, když se k tomu právě v čas hodil pan Mikuláš. Dověděv se, jak se všecko sběhlo, spořádal přítomné, až se zdi otřásaly, a vypeskoval ze jmena Šanovce, co se jen do něho vešlo.

Některou hodinu potom sešla se paní Katruše s Vilémem u staré Ofky v podhradí — po prvé od té doby, co se manžel navrátil.

„Ty chceš odejíti?“ pravila k němu.

„Nezbývá mi nic jiného,“ zněla odpověď.

„A naše láska? . . . .“

„Myslil jsem, že si na to už zapomněla.“

„Jak — ještě pochyby, po takových důkazích?“

„Na důkazy právě nedošlo — jakkoliv vím, že bys po nich tím dříve zapomněla.“

„Viléme, jaká to výčitka? Po některý čas nemohla jsem s tebou sejíti se — však beze své viny. Přece vždycky žen se ujímáš, aby se jim křivda neděla; a mně bysi chtěl tak velice křivditi?“

„Má paní, jako bohu nemohl bych tobě křivditi, leč jen urážeti tvoji vznešenost —“

„Kterak to mluvíš?“

„Jako sluha tvůj.“

„Mám snad vypiti kyselost, kterou máš proti pánu Lichnickému?“

„Když nás po prvé svedla náhoda,“ řekl mladík u nohou jejich poklekaje, „prosil jsem při rozchodu, abys na mne nemyslila s hořkostí a s odporem. Řekněme sobě, že to bylo před ho-

dinou. Musím svou prosbu opakovat, odcházeje —“

„Ty ale nesmíš odejíti!“ zvolala paní. „Co před hodinou! Tehdy mé srdce bylo prázdné, lhostejné, od té doby tys usídlil se v něm — chceš způsobit v něm poušť, temnost, mrakotu, aby zahynulo na vždy?“

„Nezahyne, má paní,“ řekl mladík s přesvědčením. „Naopak teprv se octne v plném toku života. Já jsem odvalil toliko kamen se hrobu, ve který je pochoval a držel obecný předsudek. Povstalo z mrtvých, porozumělo světu a sobě a proto nedá se už pohřbíti po druhé. Já poskytnul jen jiskru, aby v něm vzplanul oheň, při kterém se jiní ohřívati budou.“

„Nastojte! Co chceš, abych tobě namítala? Děláš se zrovna, jako bysi věřil slovům svým!“

„Já vstoupil jenom do předsíně srdce tvého,“ pokračoval Vilém s upřímnou pravdivostí, „teprv jiní po mně vstoupí až v samu svatyň. Až já zmizím a ty potřebu lásky pocítíš, budeš teprvé voliti muže —“

„Ustaň! Což mohu milovati po druhé?“

„Ach zajisté! Srdce není horší stromu, jenžto na jaře každého roku znova rozkvetá, jen když jest ve volném vzduchu božím. A ty při druhé, při třetí lásce uvolníš se dokonale. Rozumím, že manžel tvůj při vší své dobré vůli nemůže více tvé srdce ukojiti, ale ani já, kdy bych zůstal déle, nedočkal bych se jiného konce, nežli že bych spíše dřív než později uslyšel poslední vlídné slovo a zvěděl o svém šťastnějším soupeři.“

Paní Katruše náhle se vzchopila, a slova nepromluvivši, ba na Viléma více nepohlednuvši prudkým krokem se vzdálila.

„Hněvá se na mne,“ řekl on u sebe, „za to,

že pravdu mluvím. Nu však ono srdce její rychle odroste těm hračkám, které se jí po tu chvíli zdají láskou . . . .“

Ona však spěchala do samoty, uzavřela se, vypukla v bolestný pláč, cítila se nevýslovně nešťastnou.

Šanovec neodešel. A brzy potom — byloť již před samými vánocemi, počali se na Lichnici se všech stran sjížděti četní hosté. Pan Mikuláš chtěl odbývati slavné lovy. Hrad i podhradí naplnily se lidmi, že všecko se hemžilo, všecko hlaholilo křikem, štěkotem, řehtáním a dupotem, Ta změna byla pro Katruši blahodějná; bylať nucena vykročiti z poustevny svého srdce, zase pohlížeti na svět i obcovati s ním. Mnohonásobným zaměstnáním byla ustavičně rozptylována, v jistém ohledu ohlušována i oslepována; cítila se opět netoliko ženštinou, ale paní. slyšela hojně lichotivého velebení, viděla tolik mužův závoditi o příznivý pohled její, že obraz toho, k němužto srdce její bylo se láskou rozchuravělo, i bez poslední nevůle byl by vyblednul a zanikal.

Přes to vyskytovaly se okamžiky, kde všelikýten hluk a lesk vůkol se jí objevoval lichým a marným jako strojená sláva kolem nebožtíka, jejžto nesou do hrobu — ona cítila se na konci, cítila se bídným tvorem bez blaha i bez naděje — v zoufalství . . . .

Tu předstoupila před ni podoba skutečného utrpení.

Vácslava pomáhajíc velitelce za jitra při strojení, v pestrý hovor vpletla poznámku: „Ti Svěchovi — kdož by se toho do nich byl nadál!“

„Čeho pak?“ ptala se paní, jež po delší dobu na rodinu dědinníkovu hrubě nevzpomněla.

„Jak? Tvoje milost by o tom dosavade nevěděla?“

„Zdá se to být hrozné tajemství,“ podotkla paní pohrdlivě. „Co pak zločinného vyšlo zase o těch lidech na jevo?“

„Že jsou — kacíři.“

„Kacíři?“ opakovala Katruše překvapena. „Jací to kacíři?“

„Z těch co se nazývají bratrstvem.“

Paní upustila ode všeho jiného.

„Kdo to praví? Není to jen zlomyslným nařknutím? Odkud ty to víš?“

„Mně povídal to jenom Epík, ale on to slyšel ze samých úst páně milosti.“

„Mého manžela!“ zvolala Katruše.

„Tak řekl — a on neselže, má paní.“

O tom arci Katruše nepochybovala. Však rozbřesklo se jí, proč Mikuláš po svém návratu o Svěchových ani slovem před ní se nezmínil, proč dalších skutkův nepřátelských proti nim nepodnikal: on vymyslil sobě jinou cestu, aby je zkazil.

Paní dala hned zavolati Epíka; ten vypravoval, že se mezi pány stala zmínka o novém mandátě královském proti sektě „bratří,“ že vůbec neschvalovali jeho přílišné krutosti, haníce krvežíznivost kancléře Kolovrata; pan Mikuláš že s ostatními souhlasil, dokládaje: jeden pelech že přece vyprázdní prostředkem tohoro mandatu. K otázkám druhých že mluvil pak o dědinníkovi, a tu jej všichni v úmysle jeho potvrzovali.

Katruše vyslechnuvši tyto zprávy čekala jen, až se všeckno na lov odebralo; pak vsednuvši na kůň kvapila ku Svěchovu dvorci.

Z celé rodiny zastala doma jen Adama i otce

jeho. Na první pohled viděla, že zlou novinu zvěděli dřív než ona.

„Je to pouhý výmysl anebo pravda?“

„Nač, paní, se tážeš?“

„Zdali vás právem počítají k sektě bludařův—“

„Sekta — bludaři!“ vpadnul jí Adam do řeči. „Paní, skutkové naši jsou zjevní. Nad svým svědomím neuznáváme na zemi nikoho za soudce. Od počátku světa nenašli se ještě dva lidé, aby věřili stejně — kdo z nich tedy byl pravověrným? A byl-li jeden jediný: pak všichni ostatní jsou bludaři. My, paní, nerozdělujeme lidi podle sekt, a proto se k žádné sektě nepřiznáváme.“

„Tedy ani ku bratrské?“

„Leda že ji nad jiné výše klademe.“

„A co jest tedy vaším náboženstvím?“ ptala se Katruše udivena.

„Láska, moje paní,“ odpověděl dobrotivě stařec, a s pohledem na syna dodával: „Bůh i ctnost — toť láska; všeliká dokonalost se v lásce spatřuje; a všeliký hřích — toť nedostatek lásky. To jest naše náboženství, jenže jsme lidé křehcí a nesnadno skutkem plníme, co ústy vyznáváme. A nejtěžší jest pomsta, kterou náboženství naše nám ukládá.“

Adam rozuměl tomuto pokynutí — oddechnul násilně a přejel sobě rukou čelo.

„Pomsta?“ ptala se paní. „Avšak to, trvám, jest vaše tajemství.“

„Nehrubě, paní moje; dost často slýchá se u veřejnosti ten předpis: Milujte nepřátele své a modlete se za ty, kteří vám protivenství činí.“

„A čeho,“ ptala se Katruše po delším pomlčení, „čeho se nyní nadějete?“

„Hranice,“ odtušil stařec.

Paní ucouvla na krok i zbledla ve tváři.

„A to pravíš tak chladně?!“ zvolala potom.

„Nikoli chladně, má paní, ale bohdá pokojně.“

Teď se to Katruši vysvětlilo, proč od samého počátku mezi těmito lidmi shledávala neobyčejného ducha, jenžto mimoděk v ní budil zálibu. Měla také o tom povědomost, že stíhaným „bratřím“ zvláště od paní a slečen dostává se mocné ochrany, jakožto nejlepším mezi lidmi; ona sama byla hotova, na stranu této rodiny postavit se proti muži svému, avšak musila sobě vyznati, že nemá proti němu moci, ano že jest ku všelikému zápasu na duchu skleslá neb zničená.

„Proč jste mě neposlechli,“ pravila, „proč jste se odtud nevystěhovali? Však jest i nyní času ještě dost!“

„Leda k útěku,“ řekl děd. „A ještě sotva. Pan Mikuláš na kořisť vyhlídnutou ještě nepadl, ale zajisté jí s oka nepouští. Odstranili jsme ženské —“

„A dcerušku?“

„Ta by dlouhé cesty v tak tuhé zimě nesnesla. Jistá dobrá žena vzala ji v opatrování. Bylo by ovšem dostačilo, abych tu prozatím zůstal já sám, ale Adam nechtěl —“

„Proč ty jsi nechtěl ženské doprovázet?“ namítal mu syn

„Já jsem k smrti dospělý,“ odpovídal kmet.

Adam pozdvihnul zprudka pravici, křečovitě zaťatou, potlačil slovo na jazyku, ale výkřik jen na polo.

„Co jest ti, můj synu?“ ptal se děd.

„Otče,“ odvece on s náruživým výbuchem, „má vůle je slabá, mé usilování jest marné. Já nedospěl tak, abych s tebou umřel v jedné víře!“

„Jak — ty bys podlehnul?“

„Podlehám!“

„Milý, vždyť jde jenom o smrť!“

„Nikoliv, otče. To bohdá nebude, abych se smrti lekal nebo se jí vyhýbal: avšak budu umírati maje srdce otráveno hněvem a nenávistí, maje v duši žízeň pomsty a kletbu na rtech. Nedovedu odpustit vrahům, nás zničujícím, neřkuli abych se za ně modliti dovedl!“

„To by nepřítel nad tebou zvítězil,“ pravil kmet s dojemnou laskavostí. „Hněv, nenávist, pomsta, kletba — to jsou j e h o zbraně. V těch ty ho nikdy nedostihneš.“

„My dva umřeme,“ pokračoval Adam, nedbaje otcovy námitky. „Komu tím prospějeme? Rozmnožíme jen počet obětí. Násilníci, potlačovatelé a vrahové dobra budou dále vládnouti světem — a nikde nevidím naděje, že by spravedlnost a láska kdy touto cestou vypudily násilnou zlobou a opanovaly na místě jejím!“

„Jedno ti zůstává vždycky nepochybno, synu můj. Nehleď v pravo ani v levo ani na zad ani v před: sebe samého podrž na zřeteli. Na tom tobě musí záležeti nejvíce, abys ty zůstal nenakažen, čist bez úhony, byť vůkol tebe všecko se v nepravosti brodilo — abysi z nevrlosti nad tím, že tak mnozí kráčejí po cestě špatné, sám konečně také na tu cestu se neuchýlil!“

„Kdo mi dá síly,“ volal mladý muž, „abych srdce svoje přemohl? — A jsmeli pak my, otče, přece jen na pravé cestě? Nemá nikdy dobro míti jiné zbraně leč utrpení? Nemáliž i ono míti právo své nepřátele porážet a ničit?“

„Synu,“ odvece stařec s tváří zarmoucenou, „tys netoliko na vůli ochromen ale i u víře své zviklán.“

„Ona jest božská — ale já jsem člověk nejen

křehký ale i krutými ranami umořený, abych se k ní povznesl!“

„Každý může míti takovouto výmluvu,“ napomínal jej tklivě otec. „Každý potom smí náboženství lásky velebiti jazykem, ale skutky svými je šlapati do prachu — po tisíciletí může se celý svět nazývati křesťanským, ale v pohanství bude živ jako dříve. Takováto výmluva ubíjí všelikou ctnost na zemi. Synu můj, vzmuž se, nevymlouvej se na nikoho a jen o to usiluj, aby nikdo na tebe výmluvy mít nemohl!“

Adam vrhnul se kmetovi k nohoum a líbal ruce jeho.

„K vůli sobě nesměl bych tě opustit,“ volal v horečném rozčilení — „bez tebe byl bych neodvratně ztracen!“

Paní Katruše stanula němá i bez pohnutí. Dělo se tu cosi před ní, nad čímž i zrak i sluch jí přecházel. Byla při tom divačkou, na niž oba muži pro tu chvíli brali tak málo ohledu, jako by tu nikoho mimo ně nebylo: avšak ona cítila se živě súčastněnou v jich rozmluvě, aneb pravdivěji řečeno, v jich duševním zápase — cítila ránu za ranou, viděla se tak nedokonalou a zkrušenou jako nikdy dosud ani v nejkajicnějších pobožnostech. V pravdě bylo jí, jako by svou bezdečnou přítomností znesvěcovala chrám vyšších bytostí, dokonalých světců.

Náhle byla i s nimi ze svých citů vyburcována novou událostí. Na dvůr přijely v rychlém kvapu saně; Tomík a Maruška s nich slézali.

„Co to znamená?“ vykřikli otec i syn, kvapíce ven.

„Víte o Johaně?“ volali příchozí jim vstříc.

„To vy se ptáte nás?!“ žasnul Adam.

„Myslili jsme, že se vrátila.“

„Přijíždíte bez ní?!“

Otázka stíhala otázku, poděšení všech rostlo každou odpovědí. Domácí zvěděli, že v Johaně hned na cestě vzbudilo se podezření, proč ji odvážejí — bylit ji ovšem k odchodu pohnuli pod jinou záminkou. Žádala na nich, aby hned obrátili, a když se jí po vůli nestalo, chtěla sama nastoupiti cestu zpáteční, tak že jí téměř jen násilím zabránili. Když přijeli na nocleh, zdálo se jim, že ku stálému jich přimlouvání lépe sobě usmyslila. Ulehli, nic zlého netušíce: ale přede dnem vstavše poznali k svému ustrnutí, že zmizela! Kdy se to stalo, nikdo nevěděl, však ráno již po ní nebylo ani stopy. Hledali ji, chtěli jí dospíšit — nadarmo! Poslední naděje, kterou se kojili, byla ta, že ji naleznou doma.

Výkřiky úžasu i nářku střídaly se s neblahými doměnkami, co se s Johanou stalo, a s kvapnými poradami, co bez odkladu podniknouti: když v tom ona sama se objevila — nikoliv, aby stíženým srdcím polehčila nebrž hrůzy a žalosti jim přimnožila.

Namáhala se ku kvapu, ale dech i síla její stačovaly už jen aby se vlekla. Hlavu měla nepokrytou, prostovlasou, oblek leckdes byl rozedrán, na prsou pak schválně rozhalen, aby uvolnila dechu a ulevila palčivosti v prsou. Ostatně byla jen lehce ba nuzně přioděna, neboť všeho, co jí překáželo, byla se zbavila. Líce její rdělo se zlověstnou červeností, jakožto následkem svrchovaného namáhání; ruce byly zkrváceny od kamení a ledu, na něž byla upadala.

Srdcelomné bědování ozvalo se z úst všechněch, když ji tak zočili. Ona zastavila s rukama napřaženýma, nemohla více zvuku vypraviti s vypráhlého hrdla, dechu vyraziti z rozpálených

prsou — potácela se i byla by klesla, kdy by ji byl Adam v náručí své nezachytil. Srdce hrozilo mu puknouti, výkřiky jeho pronikaly duši jak ostří meče.

„Chtěli jsme ji spasiti," zvolal ukládaje ji na lože, „a zahubili jsme ji sami!"

Mezi tím, co ji křísili k životu, jediný kmet, podržel tolik rozvahy, že poslal i pro malou Aničku.

Když se Johana probrala ze mdlob, první co učinila, bylo, že vztáhla opět ruce po Adamovi. Tento skláněje se k ní zaplakal usedavě.

„Cos nám to učinila!"

Ona ponenáhlu nabyvši opět řeči, ptala se hned po nemluvněti. Tiskla i celovala je, podávala všechněm ruce.

„Co vy jste mně to učinili?" řekla potom zticha. „Klamem jste mě vyloučili od sebe, chtěli jste ze mne udělati tvora nejbídnějšího."

„Chtěli jsme tě ušetřit, a tys vydala své zdraví, svůj život v největší nebezpečenství!"

„To byla šetrnost plná ukrutnosti", odpovídala ona. „Mohlo-liž by mě potkati co hroznějšího, nežli abych náhle o vaší záhubě se dověděla a vás jen o den, o hodinu přežila? Porozuměla jsem klamu, a oni mě chtěli dále vléci násilím! Každý okamžik měla jsem se domnívati, že vás zajímají, vězí, mučí, vraždí! Uprchla jsem jim v noci — ale zbloudila jsem. Muky vystála jsem tou myšlenkou, že vás už nezastihnu, neobejmu, nespatřím. Co se zdraví mého týče, děkuji bohu, že vydrželo tak dlouho, až jsem se octla zas mezi vámi. Nepotřebujete nic přede mnou tajiti — já přišla umřít s vámi."

Mluvila vřele, však s poklidem. Najednou se vztýčila.

„A tento nevinný červ," zvolala přebolestně, „má zahynouti také?"

Hledala odpověď na všech tvářích, až se potkala s pohledem paní zámecké; slova nebyla schopna, však ve zraku jejím byla úpěnlivá prosba.

„Upokoj se," vypravila tato s těží z úst, „však ještě nikomu není zkřiven vlas, nikdo nemusí ještě vzíti pohromu, děťátko nejméně. Pamatuj přede vším na to, abys se zotavila."

Chtěla ubohou rodinu ze zkázy vytrhnouti stůj co stůj; ale o způsobě, jakým by se to státi mělo, nepřipadlo jí nic jiného, než aby se odtud vzdálili. Jediný Sanovec mohl jí v té věci býti spolehlivým spojencem; ale sotva že jeho jmeno pronesla, shledala v rodině obecný odpor proti němu.

„Ten?" zvolal nejprvé Tomík s planoucím zrakem.

„Toho k nám neposílej," řekl Adam, vida, že oko panino hledá vysvětlení. „Od něho nemohli bychom žádných služeb přijmouti."

„Znáte ho tedy," dí Katruše, a nezůstalo jí tajno, že Maruška se rdí, oči klopí a tvář odvrací. „A což proti němu máte?"

„Naše Maruška," odpovídal Adam, „zná trochu jeho minulost, a také my zde jsme se přesvědčili, že je to dotíravec lehkých mravů, který, jak se zdá, děvčata napořád znepokojuje, jistě pak slušným způsobem odbyti se nedá."

„Kdy by tato pohroma nebyla přišla," dokládal Tomík ohnivě, „už byl bych k tobě přišel se žádostí, paní milostivá, abys se laskavě sama v to vložila, k uvarování většího neštěstí — abys zamezila zpupnému člověku tomu přístup do tohoto domu, kde jej znají co svůdníka ženských ze řemesla, a po dobrém se ho zbaviti nemohou!"

V tom až do světnice vniknul hlahol lovců na blízku se prohánějících ....

IX.

Pokřik honcův a zvuky lesní trouby vesele rozlehaly se v boru, ozvěna nesla je od úvalu ke skále a odtud po kraji. V to mísily se hlasy psův a zvěře, dupoty koňské, praskání větví: vše dohromady tvořilo uchvacující hudbu pro ucho lovců, a šlehání mrazivého větru do tváře bylo jim v tu dobu milejší, než hlazení sličnou rukou kterékoliv krasavice.

Dnes lovila společnost naposledy, na zejtří měla už jen pohodovati a pak rozejeti se. Všichni tudíž byli tím více rozjařeni. Nad jiné byl dobré mysli pan Mikuláš; vše zajisté výborně se mu dařilo i co lovci i co hostiteli; přes tu chvíli slyšel velebiti tu sebe, tu své lesy, tu své chrty, tu svou zvěř, tu své lovecké umění. On chválil ovšem zase hosti své; však co do loveckého umění z celé společnosti dával v duchu první místo Šanovcovi.

Mladík se mu teprvé zas více zalíbil; neboť na poslední vypeskování pan Mikuláš už ani nezpomínal. Šanovec opět jako by zvláště dbal, rytířovy pochvaly sobě dobyti, byl mu stále na blízku a hračkou vykonával kousky mistrovské.

Tak se stalo, že v jednu chvíli stejně odtrhli se od ostatních, stíhajíce vzácný kus vysoké zvěře. Hustiny, strže, závěje, zkácené stromy působily, že častěji ten v pravo ten v levo se rozskočili, a stále měníce směr brzy jeden brzy druhý napřed se ocitovali. Až pan Mikuláš uznav dobu příhodnou svůj oštěp vymrštil: ale v tom namanul

se druhý jezdec ze strany tak, že oštěp nozdry koně jeho zasáhnul.

Tento ranou a bolestí vzplašen s největší prudkostí uhnul se na stranu a jako posedlý se řítil ku předu. Šanovec napjal všecku sílu, aby jej ovládnul. Nadarmo — kůň letěl slepě, a než by napočítal tři, vrazil mladík tělem do mohutné větve, která se v té výši napínala přes cestu, že kůň podběhnul, ale jezdec nijak vyhnouti se jí nemohl — a již hnal se kůň dále bez jezdce.

„Bohpomozi!“ vzkřiknul Mikuláš zastavuje a slézaje o překot. „To byl pád velice zlý!“

Šanovec opravdu ležel bez pohnutí, bez dechu — a nebylo lze rozeznati, zda to smrt aneb toliko mdloba. Rytíř spěchal nejprvé povolit mu oděv, obávaje se, že prsa jeho jsou porouchána. Tu jak oděv rozhalil, padla mu kadeř vlasů do rukou.

Zahleděl se na ni ustrnulým okem i bylo mu, jako by také sám ranou do čela omráčen zrak i sluch ztrácel — dělaly se mu mžitky, hučelo mu v hlavě. Pravice s kadeří několikrát sebou křečovitě trhla.

Poznával vlasy své manželky, rozpomenul se, jak po svém návratu hned litoval jich ustříhání. Šeredná domněnka, ježto v něm vznikala, hrozila jej zbavit rozumu. Vyskočil, zasupěl, pohlednul tak divoce, že by vidoucího byla pošla hrůza. Však nebylo tu nikoho mimo Šanovce, a ten se dosud nehýbal. V tom okamžiku Mikuláš div že se naň nevrhnul, aby jím zalomcoval, aby mu předložil otázku: „Odkud máš ty vlasy? proč je nosíš jako talisman?“ — aby mu vynutil vyznání a pak ho zničil na místě.

Přece však se ještě vzpamatoval. Připadlo mu, že by podezření jeho vždy ještě mohlo mylné

býti. Bylať tolik obludná ta myšlenka, že by velebená ctnost manželky jeho byla jen bíleným hrobem, jen klamnou pokrývkou, pod kterou bujila neřesť — také před něho v celé své obludnosti předstoupila tak mimo vše nadání, že nesnadno bylo, ihned jí dáti víru.

„Nevěrná!“ opakoval si v duchu. „Ničemná žena — podlá chlípnice! —“ A to by měla býti táž jeho manželka, která přísností mravů svých i na něm vynucovala dosavade úctu? A on byl by mužem podváděným, zneuctívaným tak hanebně?!

Hned se mu namanuly některé důkazy, podporující tuto žalobu, jimžto arci teprv nyní porozumíval. V prsou jeho rozburácela se divoká bouře. Musil míti jistotu, a po té svoji pomstu nasytit strašlivým soudem!

Mladík se probouzel. Vnuknutím okamžiku veden schoval Mikuláš kadeř na předešlé místo. Pomáhaje Šanovcovi stanovil svůj úmysl: přetvářiti se, tajně pozorovati, přesvědčení a důkazy sobě zjednati.

Ale snáze bylo úmysl ten si oblíbit, nežli podle něho se zachovat. Nutil se mluvit na mladíka, však byl sám téměř hluchý ke zvuku vlastních úst. Zatroubil konečně, načež přikvapili také jiní lovci. Šanovec ujišťoval, že má jen trochu brnění v údech, a že to porouchání nestojí za řeč; Mikuláš ulehčoval sobě zatracováním zvěře, oštěpu, koně, náhody. V pravdě vlastní jeho mysl byla nezkroceným koněm, vzpínajíc se přes tu chvíli a hledíc setřásti všelikou vazbu i řáditi v slepé bezuzdnosti.

Opanoval se s nejtěžším přemáháním. Potom každou hodinou šlo to snadněji....

Ve veselém hluku, který na hradě nastal s ná-

vratem lovců, vzal pan Mikuláš rytíře Tobiáše stranou.

„Toho Šanovce," pravil, „nepouštěj mi s oka, bys o každém jeho kroku zprávu mi dát mohl."

Pozdě do noci ozýval se po hradě ze síně hodovní hluk pitky. Nezapomenuto s přípitky na krásné a ctnostné ženštiny, jmenovitě pak na paní Katruši a při té příležitosti vynášeno manželské štěstí domácího pána tu žertovně tam vážně onde nadšeně. On poslouchav s patrnou netrpělivostí, konečně máchnul rukou.

„Nechme toho!...." řekl úsečně.

„Ej," zvolalo několik hlasův, „lehce sobě váží toho, co má."

„Ovšem," tvrdili druzí, „paní Katruše by ho měla z této lhostejnosti vyburcovat žárlivostí!"

„Jen že na to jest ona tuze ctnostná!"

„Kdo z vás, pánové," ptal se náhle Mikuláš, „byl by hotov mečem hájit její ctnosti?"

Všichni s velikým hřmotem se hlásili.

„Těší mě to," prohodil on s neblahým úšklebkem. „Doufám, že je toho žena moje hodna. Kdy bych se o něčem jiném přesvědčil, také byste o tom zvěděli."

Nebylo tu již žádného střízlivého, a jen proto nedbáno na podivný rozmar domácího pána.

On po celou noc oka nezamhouřil. Vichry, vlnobití, blesky rozpoutaných vášní působily mu zápasy a muky, jakých nezakusil v celém svém životě. Nejednou vzchopil se s tím úmyslem, že na místě půjde do ložnice manželčiny, že ji vyburcuje a strhne jí licoměrnou škrabošku; jen ohled na tolik cizích lidí v zámku přítomných zadržel kroky jeho....

Paní Katruši nevedlo se o mnoho lépe. I jí se všecko blaho, všecka naděje proměnily v ošklivý

klam. Byla trápena nejen podezřením ale jistotou, že ten, jemužto k vůli zničila svou celou minulost, jemužto celou duší se odevzdávala, nehodně s ní zahrával; na jeho lásku stavěla celý svůj budoucí život, a náhle základ zmizel, stavba se sřítila — paní octla se v pustých rozvalinách, oživených jen strašidly a příšerami.

Pomsta nezmítala jí, však neudržovala též a neponoukala jejích sil: proto se potíraly na vzájem a rozpadávaly v nicotu.

Nebyla paní své vůle ani svých myšlenek — všecko bylo vášeň, zmatek, mdloba, trýzeň....

Pamatovala na své předsevzetí, pomoci nešťastné rodině Svěchovic; však nedovedla učinit nic jiného, nežli že jim poslala darem, co jí od zlata i stříbra padlo do rukou.

Brzy z rána přišla stará Ofka nahoru do panských bytův. Když po krátké rozmluvě s paní Katruší se nazpět vracela, vstoupil jí na schodech zbrojnoš do cesty.

„Pojď se mnou," pravil.

„A kamž to, panáčku?"

„Nu, k panu Sanovcovi. Dovedu tě k němu."

Bába následovala jej po chodbách i schodech, až vešli do jakés komory, i za dne pološeré, ve kteréž nebylo nábytku leč rozličné podivné nástroje.

Ofka měla zkušenosti dost, aby poznala, že se nachází v mučírně. Průvodčí její neřekl už ani slova i zmizel — však seděl tu sám pan Mikuláš.

„Odkud přicházíš?" ptal se stařeny, kteréž leknutím všechna krev zmizela ze tváře.

„Od její milosti, mé velitelky a dobroditelky," odpovídala ona, při čemž jí strachem div zuby nedrkotaly.

„Kdo tě k ní poslal?"

„Pro almužnu sobě chodívám — jsem bídné stvoření —“

„Ohledni se,“ vpadnul jí pán do řeči, a hlas jeho zvěstoval bouři. „Jsou tu rozličné prostředky, aby jazyk tvůj byl rozvázán i pravdu mluvil. Jsou-li tobě tvé údy milé, odpovídej bez vytáček i beze lsti. Zatím pomohu tvé paměti. Cos vyřizovala manželce od pana Šanovce?“

Bába třesouc se na celém těle padla před ním na kolena.

„Věděla jsem,“ volala zoufale, „že se to sveze na mne ubohou —“

„Odpovídej!“ vzkříknul pán ztráceje všecku trpělivost. „A uslyším-li ještě jednou z úst tvých okolky, budeš odpovídat na mučidlech! — Co jsi vyřizovala paní Katruši?“

„Aby se po hodině dostavila —“

„Do tvého bytu — ke schůzce s ním?“

„Ano,“ dí žena s obličejem i hlasem hrobovým.

Rytíř zazvonil. Zbrojnoš objevil se opět, ale po několika tajných slovech hned zase zmizel.

„Jak často se u tebe scházeli?“ ptal se potom Mikuláš.

„Nic více, než jednou.“

„Varuj se lži — přinese ti smrt!“

„Lhala bych, kdy bych jinak mluvila.“

„Nuž, jak často scházeli se jinde?“

„O tom nevím ničeho.“

„Co se tedy dělo při takových schůzkách?“

„Když byli u mne, rozmlouvali. Nepohodli se — paní náhle odešla.“

Rytíř ještě několik otázek jí předložil, však odpovědi její ho neuspokojily.

„Však přestaneš zapírati — — Na skřipec!“

Na zavolání to objevil se pochop.

„Pane," volala stařena, „před živým bohem přísahám, že nemohu na svědomí své vzíti víc, nežli jsem pověděla."

„Na skřipec!" zkřiknul Mikuláš divoce.

„Pane," úpěla žena, „příliš trpěla jsem už od tebe! Syna mého uvedl jsi do hrobu, mne učinil jsi bídnou žebračkou —"

„Já? Kdo pak jsi?"

„Jsem Ofka, druhdy uhlířka, a Prokop byl můj syn!"

Nedobře si posloužila tímto vysvětlením.

„Tys to, babo? Tím spíše rozumím, proč jsi je svozovala!" zvolal rytíř a znova kynul pochopovi.

Stařena v zoufalé hrůze vyrážela děsné skřeky, bráníc se a opakujíc se všemožnými přísahami, že co by na ní koliv vynutili jiného, než dosud pověděla, bude nepravdou. Pán na to nedbal; když byla již na mučidle, předložil jí znova otázku: „Mluv, co se mezi nimi dělo?"

„Co vím, už jsi slyšel!" zněla odpověď.

Mikuláš velel muky přitužit. Bědování Ofčino zvrhlo se v prokletí, hrůza v zuřivost. Rytíř chtěl vzdory její zlomit vždy novým přitužováním, opakuje s železnou krutostí svoje otázky, až stařena buď omdlela neb docela duši vypustila.

Nemohl se zdržovati tak dlouho, až by zase k sobě přivedena byla — kvapil k dostaveníčku ženy svojí se Šanovcem. O tomto byl právě zbrojnošovi nařídil, aby jej zdrželi, než dostanou znamení. Teď pan Mikuláš zvěděv, že Šanovec i paní Katruše dosud jsou na zámku, spěchal do podhradí.

Obydlí Ofčino bylo stranou od ostatních, a teď úplně prázdno. Vkročiv tam rozhlížel se rytíř nejprvé po úkrytu, z něhož by nepozorován mohl všeho svědkem býti, co se tu díti mělo. Našel jej

bez obtíže; byltě tu vedle světnice přístěnek, jenom jednoduchými, dosti skulinatými dveřmi oddělený. Tam se umístiv zastavil pevně dvéře, aby příchozí do vnitř nahlédnouti nemohli — v pravdě ohražoval tak i sám sebe, aby snad příliš záhy žlučí stržen z úkrytu svého se nevyřítil a na manželce i milenci jejím příliš krátkou pomstu nevykonal....

Brzy za ním dostavil se Šanovec.

„Nikdo tu — a taková zima?“ mluvil hlasitě. „Aby čert babu — ani nezatopí! Avšak — právě proto paní Katruše asi nepřijde. Nebylo by divu — za přítomnosti tolika hostův jest jí to nesnadné. Ale pohříchu jest každá hodina odkladu věcí nebezpečnou.“

Přešel několikrát po světnici a zastavil se u okna.

„Buď zdráv, ty domove krásné, nešťastné Milady!“ řekl pohlížeje na zdi hradní. „Pro mne jsi tuze vážným a přísným. Můj svět je tam, kde není ohledův, přemítání, zdrženlivosti. pošmournosti — kde se číše lásky pije plným douškem a nesmíšená v každé kapce s pelynkem!“

Jal se polo hlasitě prozpěvovat bujnou písničku, ale činil to velmi roztržitě.

„Škoda!“ opakoval, opět se oknem dívaje. „Venku se tak hustě rozchumelilo, jako by paní Katruši měl schválně býti poskytnut závoj k tajné schůzi. — A hle!“

Poslední slovo vyjadřovalo milé překvapení — paní zámecká vcházela do domku. Pozvání, kteréž jí Ofka byla vyřídila, vyburcovalo rozervanou její mysl, ne proto, že bylo tak důtklivé a naléhavé, ale že jí poskytovalo příležitost, zjednati sobě poněkud zadostučinění. V tu chvíli nemohla se její síla ničím spíše vzebrati, než tím, aby nehodnému

milenci projevila svůj hněv. Chtěla se s ním ještě jednou sejíti, aby ho ztrestala svým opovržením.

O tom arci Šanovec neměl tušení.

„Jak rád jsem tomu, paní má,“ vítal ji, „žes přece na chvilku se uprázdnila.“

„Ta chvilka bude velmi krátká,“ dí ona v odpověď, „a potom viz, budeš-li se z ní radovat!“

„Jak? Ty mi přinášíš nemilost?“

„A na jak dlouho, nehodný, vypočetl jsi mou krátkozrakost?“ mluvila ona hněvivě. „Nadál jsi se, že budeš i před mýma očima dále prováděti svoje staré svůdnické řemeslo, a já že přes to nezvratně budu věřiti ve tvé lživé řeči?“

Šanovec naklonil hlavu jako nevinný, na nějžto padá těžká obžaloba.

„Bohu to budiž stěžováno!“ řekl, když paní na odpověď jeho čekala. „On ví, že jsem k tobě nikdy nepromluvil slova lživého!“

„Nestoudný!“ zvolala Katruše. „Nemluvils mi vždy jen o lásce? A v témže čase, cos vnikal i do mé ložnice, znepokojoval jsi dotíravostí svou i děvčata selská!“

Slyše o ložnici trhnul sebou ukrytý rytíř tak divoce, že způsobil dosti hlasitý šramot; ale ve světnici mladík i paní byli příliš rozohněni, aby si toho povšímli.

„Žárlivý Tomík něco namluvil,“ pokusil se Šanovec ještě brániti.

„Ustaň!“ vzkříkla paní náruživě. „Čas klamu na vždy minul!“

„Což jsem tě chtěl klamati? Rozpomeň pak se na poslední naši rozmluvu. Teď, po mém odchodu, teprv sobě muže svojí lásky sama budeš volit.“

Katruše náhle zakryla obličej rukama i vypukla v pláč.

„Paní má,“ pokračoval mladík, „příliš mě zarmucuješ. Vidím, že sobě nemůžeme porozuměti. Proč jsem jen dříve neodešel! — Avšak poslyš, paní má, proč jsem s tebou mluviti žádal. A mluviti musím,“ dokládal, anať nevrle se odvrátila, nechtíc poslouchati ho — „věz, že není doba k výčitkám. O sobě pomlčím, ale i tobě hrozí nebezpečenství. Tvůj manžel pojal podezření. Vím, že včera vyptával se na mne velmi nápadně.“

„Ať ví všecko!“ pravila ona vzdorovitě.

„Nastojte — což ho neznáš?“

„Ať mne zabije!“

„Pro bůh, má paní, ne tak! Tu je třeba obezřelosti. Musíme nyní všeho jiného pominout a jen se uradit, jak odvrátit hrozící nebezpečenství.“

„Čiň ty sobě, co chceš!“

„Chci činit jen, co by k tvé spáse bylo —“

„Ať mě zabije!“ opakovala paní.

„Ne, při sám bůh!“ zvolal mladík. „To já spíše jeho zabiju!“

Slovo to poděsilo paní Katruši, že na krok ucouvla.

„Co to mluvíš?“

„Nezbývá mi jiného předsevzetí, když nechceš vyslovit, co mám podniknouti na tvou ochranu!“

„Odejdi pryč — bez prodlení — na vždy!“

„Je to tvé poslední slovo?“

„Poslední . . . .“ vece ona hlasem přidušeným, ukázala na okno a kvapem zmizela ve dveřích.

Chumelice byla zatím venku prořídla — Šanovec spatřil Tobiáše přímo k domku přicházeti. Zůstal ve světnici, až on vstoupil.

„Co hledáš, brachu?“ pokročil mu zhurta vstříc.

„Svého pána,“ dal příchozí urputně v odpověď.

„Vím, že se sem odebral — chci vědět, co se tu s ním děje.“

„Zde — v tomto domku?“ ptal se táhle Šanovec — a v tom se pan Mikuláš s hlukem zjevil ve dveřích přístěnku. V následujícím okamžiku byl mladík povalen a spoután ....

Asi za hodinu potom vstupovala paní Katruše do hodovní síně. Hosté byli tam už z části shromážděni, ostatní jeden za druhým přicházeli. Všude lesklo se zlato; ze všech přítomných paní domácí nejjednodušeji byla oděna. Přes to hrnulo a točilo se všechno kolem ní, jeden druhého předstihoval v řečech a skutcích dvorných. Bledá její tvář a oči uplakané nejednomu po straně vynutily povzdech: „Škoda, že tak uvadá! ....“

Nejpozději vstoupil pan Mikuláš. Na drsném jeho obličeji nebylo hrubě vidět proměnu, ale zrak jeho plál zlověstným ohněm.

„Buďte vítáni přátelé!“ promluvil kloně se na vše strany. „A zdrávi užijte daru božího. — Avšak,“ vztýčil se náhle a hlas jeho zarachotil jako temný hrom, „vidím společnost vaši zneuctěnu přítomností nectné osoby, chlipné frejířky!“

Všecko se pobouřilo slovem takovým.

„Ta jest to!“ vzkřiknul rytíř ukazuje na svou manželku. „Pryč odveďte z počestné společnosti ženštinu tu bez mravů a beze studu!“

Objevil se pochop uchystaný plnit rozkaz tento; však nežli se přiblížit mohl, paní Katruše uprchla ze síně.

X.

Po některý okamžik trvali hosté jako strnulí a přimrazeni. Sám domácí pán se osudným slo-

vem tak vysílil, že neměl vlády v těle a dechu v prsou.

Potom jal se druh po druhu ohlížeti. Zraky jich vyjadřovaly rozmanité pocity.

„Neblázní-liž pan Trčka?“ myslili jedni. „Ta žena — jelikož pak to možná?“ ptali se druzí. „Kdo by se toho byl nadál!“ — Někteří tajně spínali ruce, jiní pokyvovali hlavou, jiní zase ukazovali nevrlost, proč takovým způsobem mají býti častováni. Ale nikdo neměl chuti slova promluvit. První se opět ozval pan Mikuláš.

„Nu páni,“ řekl, chtěje násilně zakryti svou zuřivost i zdáti se pokojným. „Ještě včera jste ji velebili. Pravil jsem, kdy bych se přesvědčil o její nehodnosti, že máte i vy o tom zvěděti. Dostál jsem slovu. Teď tu není, co by společnost vaši zneuctívalo. Prosím, zasedněte. Užijte daru božího. Nedejte si kaliti mysl — v domě třeba držeti pořádek.“

Tu sám sebe vyrušil. Připadlo mu, že by manželka i přes výslovný jeho rozkaz mohla z hradu ujíti.

„Zasedněte, páni!“ opakoval. „Všemi nelibostmi budete již ušetřeni! Maličko a vrátím se mezi vás.“

Po těch slovech odkvapil ven. Nevšímal sobě hrůzy, psané na tvářích všeho služebnictva, neptal se po manželce, ale kráčel po její stopě jako dravec za kořistí, veden toliko vnitřním pudem; nebylať se uchýlila do svých komnat, alebrž hledajíc úkrytu před celým světem zaběhla do temné chodby a vešla do dveří, které se jí namanuly.

Václava následovala ji v patách, za ní kvapil Epík.

„Spravedlivý bože!“ lomil tento rukama, když

se za paní dvéře zavřely. „Ó moje drahá dívko, jaká to rána! Co z toho pojde!“

„Víš,“ ptala se rychle dívka, „víš jak se děje s Vilémem?“

„Tobě tedy povědomo — ? Právě slyším, že jej spoutaného vrhli do temnice.“

„Nuže, nestůj!“

„Co mám učinit?“

„Všecko, aby paní Katruše na místě mohla uprchnout!“

„Uprchnout — a kam?“

„Kamkoliv — jenom bez prodlení!“

To pověděvši, kvapně vstoupila k paní, a slovy důtklivými přimlouvala jí, aby netratíc ani okamžiku opustila hrad, pokud to možno. Katruše sedíc s obličejem odvráceným nedávala odpovědi slovem ani pohnutím. Dívka vrhla se na kolena i zapřísahala ji úpěnlivě, aby se nevydávala ve zkázu, aby se vyhnula prvnímu výbuchu pánovy vášně, an by se snadno mohl dopustit věcí nejhorších, kdežto později zase rozvahy nabude.

Vše nadarmo: paní napřáhla jen ruku za sebe, tím netoliko nalehání jejímu odpírajíc ale ji samu pryč posílajíc. Vácslava chopivši se ruky té a kropíc jí vřelými slzami nedala se odbyti; avšak tu zazněly venku prudké, těžké kroky — pan Mikuláš vstoupil a pojav bez okolkův dívku za ruku vyvedl ji násilně ven a dvéře vlastní rukou zamknul.

Po té vrátil se do síně hodovní — ale tam nebylo již hostův. Jako ptáci, když mezi ně kamenem udeří, rozprchli se, o překot opouštěli hrad Lichnický, rozjížděli se na všecky strany. Tu teprv se jim rozpoutaly jazyky. O vině Katrušině podlé všeho nemohli hrubě pochybovat, a v tom se shodovali všichni, že se jí asi zle po-

vede — ale do toho že se nemá kdo co míchat, každý svědek že by manželům i sobě byl jen na horší.

Zatím pan Mikuláš přecházel i posedal v hodovní síni, nemaje jiné společnosti než sluhu, který mu víno naléval. Krev mu vřela ve všech žilách, přece však nebyl už tak zmítán jako v noci a za jitra. Jediným citem jeho byla pomsta; ale již nehromadila se jako pobouřené vlny horského jezera, nehrozila roztrhnouti hráze jeho prsou, anať už našla odtok i rozvalila se v proudy.

V bytu Oftině byl by manželku svoji beze snadu na místě sklátil, kdy by se milánovi svému byla vrhla do náruče. Potom zasadil jí ránu horší, nežli dýkou do srdce — zničil ji způsobem pro ni tak hrozným, a přece ji zachoval své další pomstě.

Nasycoval se tímto sladkým ovocem. Zároveň pak uléval tělesnou žízeň v takové míře, že za nedlouhou chvíli podlehl dokonalé opilosti. Následkem toho i následkem probděné noci upadnul ve spaní, tuhé ovšem ale velice neklidné.

Smrákalo se už, když se probudil. Sáhnul si na hlavu, rozpomínal se — krev jeho počala se pěnit na novo. Rozhlednuv se divoce spatřil před sebou Vácslavu.

„Co chceš?“ rozkřiknul se na ni, prosebným pohledem jejím popuzen.

„Pane,“ dí ona spínajíc k němu ruce, „po tolik hodin jest paní Katruše uzavřena bez potravy, bez tepla!“

„Přestaň se o cokoliv zde starati!“ odbyl ji Mikuláš. „Práce tvá zde všecka pominula. Navrať se k rodičům svým. K vůli jim nechci u tebe pátrati, pokud máš účastenství ve zločinu té, jížto jsi sloužila!“

Nebylo odmluvy. — Vácslava odcházela v nejhlubším hoři. Rytíř pak zavolav Tobiáše odevzdal mu klíč, jejžto byl prvé k sobě vzal, i připojil stručný rozkaz.

Tobiáš brzy se vrátil.

„Nuže?“ ptal se ho pán.

„Pokrmu nepřijala,“ dal on v odpověď.

„Však převedl jsi ji?“

„Odepřela naprosto učinit i jen krok z místa.“

„Také dobře!“ vzkřiknul Mikuláš s výhrůžkou.

Byltě se domníval, že Katruše jest na mysli všecka zdrcena i zkrušena, tato pak zpráva byla prvním odporem, jejžto mu činila, a jenžto žízeň pomsty jeho znova palčivě podráždil.

Vzav sám světlo ubíral se k manželce. Na té cestě cítil sebe soudcem strašlivým, jak diamant neobměkčitelným, poněvadž měl zatratit a potrestat zločin přeohavný — viděl napřed, jak hříšná žena u jeho nohou zoufale se svíjeti bude, cítil napřed rozkoš chvíle, až ji odstrčí od kolenou svých odpovídaje: „Ohavná, spusť se všeliké naděje — pro tebe není slitování!“

Otevřel hřmotně dvéře a vkročil dovnitř. Byla to světnička velmi skrovná, vlastně jen rozsáhlejší výstupek na ohybu dvou zdí. U jediného okna seděla opět paní Katruše, aniž hlavy povznesla, nedbajíc toho, že není sama. Teprvé když Mikuláš, pohledem jejím popuzen, hlasitě zuby zaskřípal, ohledla se a on mžikem poznal, že domněnka o její zkroušenosti byla hrubým omylem.

Co manžel v síni hodovní byl učinil, tím cítila se ovšem zničenu. Nechť by jí hned byla plná volnost zůstala, kam by se byla měla uchýliti? Za celý svět nebyla by vstoupila na oči svým příbuzným, nemohla se ukázati svým známým, mezi šlechtou rovněž jako v chudině. Paní

Lichnická byla pro svět mrtva — dýchala jen ještě na nevýslovnou muku svoji.

Nezbylo pro ni na zemi nijakého pouta, nijakého půvabu; prodloužení života o každou hodinu stalo se jí hrozným trestem — jen skutečná smrt kynula vysvobozením. Proto umínila nedotknouti se více jídla.

Byla zničena, mrtva — s jakou to hanbou! V tu dobu již po širých vlastech letí o tom pověst, kterak ji vlastní manžel s výše a výsluní jedním rázem srazil do propasti a temnoty zločinu, opovržení, prokletí. Pověst vniká i tam, kde o ní dříve nic povědomo nebylo, pohoršením a ošklivostí naplňuje všecka srdce, na věčný pranýř staví jmeno i památku její!

A to vše jí způsobil vlastní manžel — pověst jej za to bude velebit! Katruše znala se vinnou ve svědomí svém, ale takový trest byl jí přece křivdou beze vší míry — a on pocházel od člověka, jehož v téže věci znala nad sebe vinnějšího!

I byl to týž člověk, který přikovav jí k sobě nerozlučně dřív, nežli pochopila, proč je na světě, v takovém žaláři choval srdce její, aby toho vůbec nepochopila — když pak se to přece stalo, neváhal ji zničit docela i zhanobit na věky!

To vzkřísilo ducha jejího ze mdloby, síla její opět se vzpružila, avšak jen k odporu proti manželovi. On byl jí zhoubcem života, potlačovatelem, trýznitelem, vrahem i památky její, škůdcem jejím největším — a měl ji dosavade v plné moci své, ona nemohla s ním zápasiti leda svým citem.

Proto nyní, když se potkala s pohledem jeho, plál její zrak bezednou nenávistí.

Tato vyzývavost tak jej překvapila, že hrubě svým očím nevěřil. V následujícím pak okamžiku

pobodla zase jeho hněv; křečovitě sebou trhnuv pozdvihnul pravici a udeřil po ní. Rána byla by ji sklátila, dopadnouc dle zaměření; ale právě pro to, že paní hodlajíc se jí nastavit a jí v plné váze zachytit, o krok ku předu postoupila, odvrátila ji od hlavy a oslabila valně její účinek.

Potácela se, však neklesla. Hned pak se opět vzebírajíc, poznovu stavěla se před muže.

„Dokonej svůj skutek!“ zvolala. „Tot tak zrovna podle tvého řemesla!“

Pan Mikuláš se uvnitř nad tím zahanbil, že dotírá pěstí na ženštinu, která se ani nebrání.

„Uděř chutě a pohodlně!“ pobízela jej manželka s výrazem nejhlubšího opovržení.

On neuposlechnul, drže jí váhu jen svým pohledem — ale právě v tu chvíli stala se propast mezi oběma nepřestupnou.

„Bídnice!“ vzkříknul Mikuláš. „Kterak jsi vyspěla ve všeliké nestydatosti!“

„Přicházíš ty mě slušnosti vyučit?“

„Žena Putifarova proti tobě byla ctnostnou jako světice!“

„K tobě alespoň by se dobře hodila!“

„Křivopřísežná — to je tvá věrnost, kterous se mi na věky zavazovala před oltářem?“

„Tehdy jsem dojista nebyla křivopřísežnicí jako ty.“

„Jako já?!“

„Myslíš, že tě ještě neznám?“

„Ničemná, co na mne víš?“

„Věru že více, nežli na mne ty!“

„Jak? Nemámliž to ze tvých vlastních úst, že milán tvůj býval ve tvé ložnici?“

„Z mojich úst můžeš tolik míti, že se tam jednou vetřel — avšak na můj rozkaz musil bez prodlení odejít.“

„Oj, ty vtělená cudnosti a nevino!“

„Jak jsem koliv vinná, přece jsem pro svého miláua nevyhledávala manželku, aby ho pro mne pěstovala —“

Mikuláš náhle ucouvnul jako by na hada byl šlápnul.

„Přece,“ pokračovala Katruše s pohrdavostí zdrcující, „přece jsem pancharty svoje nikomu nevnucovala, přece jsem na manželku svého milána hrůzu nepouštěla, kdy by mu jen nelibé slovo řekla, ani jsem žádnou manželku, žádnou rodinu nezkazila. Zdali pak ty chceš a můžeš zapírat, žes se takových hanebností dopustil?“

Rytíř pojednou ze soudce stal se obžalovancem. Neměl na odpověď leda násilnický výbuch svého vzteku.

„Nemůžeš zapírat!“ zvolala mu paní v obličej, přistupujíc. „Kdo z nás je ničemnější, nestoudnější, bídnější? Když jsem já horší nad ženu Putifarovu, jakýs pak ty sám? Když jsi dnes tak se mnou naložil, co by si zasloužil ty ode mne?!“

Mikuláš jen hlasitě supěl. Vášeň pudila jej bez dalších slov odejít, neli na ženu ruku vložit — avšak cítil také, že by soud jeho takto zle skončil, že by Katruše nebyla překonána leč udušena. Proto násilně se k další řeči přemáhal.

„Je to celá tvoje výmluva?“ vypravil ze sebe. „Anebo máš mi co vyčítati, čím by po celou dobu našeho manželství tvoje práva byla zkrácena, tvoje důstojnost v nejmenším ponížena vinou mojí?“

„Máš za to, že se před tebou vymlouvám? Má se oběť před svým vrahem očišťovati? Po tom, čehos se proti mně dopustil, co zbývá jiného, než abys mně dorazil? Nuže, tu jsem — proč odkládáš?“

„A to je tvá lítost?“

„Nemám pro tebe leč nenávist a opovržení!“ zvolala paní náruživě.

„Vzteklice — máš zvěděti, že mnoho ještě zbývá, co zmůže a zkrotí ďábelskou tvoji zlobu!“

„Arci — ještě mi můžeš trhati úd po údu, ještě můžeš dokazovat mistrovství katanským svojím nadáním a po několik dní požívati katanské rozkoše. Bídný zuřivče, kdy bys mou krev cedil po kapkách, přece i tomu bude konec!“

Všecek zsinalý těkal Mikuláš zrakem svým v pravo i v levo. Nebyl už v pokušení ženu udeřit — hledal jen hlas i slova k výroku.

„Víš-li,“ pravil po tom sípavě, že mu sotva bylo rozuměti, „víš-li, že stojí tvůj soudce před tebou?“

„Soudce!“ opakovala ona s ošklivostí.

„Víš-li, že tě vina tvá odsuzuje k trestům nejtěžším, i kdy bys osvědčovala nejupřímnější žel a vůli se polepšiti?“

„Chcešli to slyšet, a může-li to tvůj ortel urychlit, pak věz, že svou vinu zveličuji kamenou zatvrzelostí, že nemám nejmenší vůle polepšiti se!“

„Odpusť mi bůh, co jsem k tomu koliv přispěl, hejčkaje tuto obludu v ženské postavě přílišnou dobrotou!“

Tak promluviv s pravicí k nebi pozdviženou, obrátil se k manželce, ana těmi slovy svrchovaně pohoršena dělala, jako by už ho tady nebylo.

„Neproleji kapky tvé krve,“ dokládal, „nedotknu se tě již ani prstem, nezkřivím tobě vlasu na hlavě aniž kdo jiný místo mne: nic méně nebude tě více země nositi!“

Vyšel ven a dvéře za sebou uzamknul....

Bylo již pozdě na noc, když se otevřely zase. Ten, který to tenkráte učinil a je ihned docela

odstranil, byl Tomík. Na chodbě stál jediný Mikuláš a svítil mu sám pochodní k té práci. Přede dveřmi nalézala se hromada cihel a nádoba s maltou.

Ve světničce bylo tmavo; avšak Tomíkovi neušlo, že tam schulená sedí ženská postava. Během dne byl o Lichnici slyšel dost, aby věděl, že to jest paní Katruše. Studený pot vyskočil mu na čelo.

„Spěchej!“ pobízel ho zhurta rytíř.

Přetěžký byl Tomíkovi počátek díla, jehož účel teprv nyní pochopil: měltě zazdíti paní Lichnickou — za živa do hrobu!

Ujal kladivo do ruky, třesa se na celém těle.

„Pro bůh!“ zvolal obraceje se k pánovi. „Vždyť jest někdo tam uvnitř!“

„Co tobě po tom? Pracuj!“

„Abych zazdil jediný východ a přístup?“

„Jestliže ti život milý, pracuj!“

Nebylo odporu — Tomík počal. Němé ticho rozestřelo se kolem; jednotvárné klepání rychle umíralo ve zdech chodby. Oba mužové zdáli se býti bez dechu. Rytíř sledoval divokým okem svým každou cihlu, mladík ustavičně pohlížel do světničky — ale tam se nic nepohnulo.

Tak šlo to drahnou chvíli.

„Co má býti toto?“ ptal se náhle Mikuláš ukazuje na Tomíkovu práci.

„Malý otvor — —“

„Zeď máš stavět, žádný otvor!“

„Kudy má vcházeti teplo?“ ptal se mladík.

„To není tvoje starost!“

„Kudy má býti podáváno jídlo?“

„Zanech všetečných otázek a pracuj!“ rozkřiknul se rytíř.

Tomík zazdil i místo, kde chtěl nechati otvor

— polovice díla jeho byla hotova. Teď i pan Mikuláš vždy hustěji šlehnul okem do vnitř — ale žádné znamení života nepřicházelo odtamtud.

„Pane," promluvil opět mladík, „zítra je štědrý den —"

„Ano, jenom nelenuj."

„Jest to den zasvěcený našim prarodičům, Adamovi a Evě —"

„Nuže?"

„Zhřešili proti bohu, také proti celému pokolení lidskému. A bůh je nezničil, jenom odňal jim ráj, dopouštěje, aby sobě v potu tváře chleba dobývali."

„A proč mi to vykládáš?"

Mladík vrhnul se před ním na kolena.

„Pro milosrdenství boží!" zvolal hlasem přitlumeným. „Buď, pane, i ty milosrdným!"

„Dokonej práci!" zněla prudká odpověď.

„Chromota stěžuje mé údy!"

„Ah, rozumím. Bojíš se, že se tu děje cos tajného, a že tvůj život v nebezpečenství, aby se tajnost uchovala? Ručím ti slovem svým, že jsi bezpečen — a cos tu činil, každému zvěstovati můžeš."

Ještě jednu námitku Tomík pronesl.

„Víš také, pane, že nezazdívám — pouhou mrtvolu?"

Jako v odpověď vztýčila se postava uvnitř, a jako temnou ozvěnou zaznělo odtamtud: „Dokonej práci!"

Mikuláš jen zasupěl a pokynul. Opět ozývalo se jednotvárné klepání kladiva. Ale hned po tom chodba oživovala, blížily se kroky, bylo slyšet usedavé vzlykání.

„Pod ztrátou života," vzkřiknul rytíř, „ať sem nepřichází, kdo není povolán!"

Několik hlasův, mezi nimi Epíkův a Václavin, zabědovalo srdcelomně — přes pánův rozkaz blížiti se neopovážili. On dal znamení, a brzy hřmotnými kroky přišel vysoký, svalovitý muž až před osudné dvéře.

„Jak brzy budeš hotov s prací svou?“ ptal se rytíř Tomíka.

„Za půl hodiny,“ odvece tento, ač mohl za čtvrtý díl téhož času hotov býti.

„Jak vyprší půl hodiny,“ nařizoval Mikuláš přichozímu hlasitě, „srazíš tomu padouchu Šanovcovi hlavu!“

Kat odcházel, Tomík byl opět důtklivě ku práci pobídnut Po hradě ozval se hlasitý nářek žen, a byl vždy žalostnější, právě jak o pohřbu. Ženy omdlévaly; mužové trnuli a znamenali se křížem; neboť ani živá duše nespala.

Mikuláš vždy divočeji koulel očima, čím menším stával se otvor na místě dosavadních dveří, tím upjatěji obracel pozornost do světničky — ale ani vzdechu ani hlásku neozvalo se odtamtud, jakož očekával.

Velmi zvolna nyní následovala cihla za cihlou. Ještě jednou učinil Tomík přestávku. Pohlednul na pána, kladivo zachvělo se v jeho pravici. Jeden okamžik, a mohlo roztříštit tu nádobu ukrutnosti ....

Mikuláš máchnul rukou, kladivo se obrátilo zase ku zdi, — ne do čela pánova ....

Tomík pojal jinou myšlenku. Otvor byl už jen na půl stopy vysoký; rytíř už neodvrátil ustrnulých zraků od té tmavé díry, anaž se každým okamžikem úžila. Se všech stran hradu ozýval se pláč; vytí psů mísilo se v něj. Mikulášova mysl napjata byla na mučidlech nedočkavosti: jeden bolestný výkřik, jedno zabědování

ze světničky bylo by duši jeho vysvobodilo zpod těžkého balvanu, občerstvilo, povzneslo: — nedočkal se ho.

Poslední cihla byla zasazena, posledně udeřilo kladivo. K němému pokynutí pánovu odcházel Tomík. Paní Lichnická byla za živa ve hrob zazděna....

Plno surové divokosti jest naše srdce. Náboženství, zákony, mravy nestačují, aby je udržely na úzdě — máme je nejvýš na jazyku, do vnitř nevnikají.

Jsme rovněž nestálí, jako nenasytní — vybíráme, odhazujeme, přebíháme až se octnem tam, kde srdce musí hladem umříti. Druh druha blažiti, jiné snášeti neumíme, ovšem ale život jim ztrpčovati, žalářem je obezdívati, je ubíjeti. A ještě toho ani nelitujeme. — — —

XI.

Mikuláš posavade stál u zazděných dveří, naslouchaje.

„Neprosila!“ tak to vřelo v duši jeho. „Nepohnula se k nejmenší lítosti. Jaká to pekelná zarputilost! Jaký trest byl by těžký dost na zkrušení takového netvora!“

Kdosi se blížil. Zabloudilý, poplašený kulich přihnal se před ním a vrazil do plamene pochodně, že rázem zhasla. Zmítaje sebou v čiré tmě, udeřil popáleným křídlem Trčku do tváře.

„Co tu kdo hledá?“ zvolal tento na příchozího.

„Hledám tvou milost,“ zněla odpověď.

„K čemu v tuto dobu?“ osopil se pán poznávaje sluhu po hlase.

„Račiž dobrotivě prominout. Byl jsem u té báby, u té Ofky — ona tak podivné věci mluvila, že se mi to zdálo bláznovstvím. Teď jsem se dověděl, že tvá milost poručila stíti toho mladého člověka. Nedalo mi to přece pokoje — jakkoliv jsi zakázati ráčil — —“

„Co baba mluvila, to povídej!“

„Vyptávala se pořád na toho Šanovce, jak se s ním děje, zvláště je-li opravdu též uvězněn aneb dokonce mučen. Řekl jsem jí pravdu. A tu ona prohodila, jako pro sebe: „Přece to tedy nebyl jeho —“

„Nuže, proč se zajíkáš?“

„Ona řekla ošklivé slovo, ale myslila nemanželské dítě.“

„Jak? A čí to — j e h o?“

„Neračiž mně tvá milost nic položiti za zlé —“

„Moje?!“ vzkřiknul Mikuláš. „Jak přišla stařice na takovou myšlenku?“

„Sám jsem jí to předstíral. Ona odtušila: „Však jest to tak lépe . . . .“ Teď když se rozneslo, že má býti Šanovec bez prodlení stat, mluvilo se mezi čeledí o jeho rodu. Jediný panoš Epík znal jeho tajemství. Z toho, co napověděl, vyrozuměl jsem, že je v skutku dítětem nemanželským, že co výrostek uprchnul od rytíře, jemuž byl dán na vychování —“

„Ten — odsouzený?“ ozval se Mikuláš ne hlasem ale chrochtem umírajícího, chápaje se po tmě sluhovy ruky. „Avšak —“ dokládal ihned pro sebe ale přece hlasitě, „vždyť jeho jmeno —“

„On také svěřil Epíkovi, že se sám překřtil.“

„Překřtil! A jak se původně jmenoval —“

„To nepověděl.“

„Kvap do žaláře,“ volal Trčka u veliké úzkosti, „ku katovi — — Světlo, světlo sem — půjdu sám!“

Při těchto slovech již ubíhal ....

Vchod do věže byl ještě otevřen — ale když Mikuláš jedny schody minul, potkal se s katem.

„Proč odcházíš?“ vzkřiknul mu vstříc.

„Nemám proč se meškati déle.“

„Co pravíš?“

„Dílo své jsem vykonal.“

„Tys ho již — usmrtil?!“

„Jak uplynulo půl hodiny po tvém, pane, rozkazu.“

Rytíř podepřel se rukou o studenou, vlhkou zeď.

„Kterak umřel?“ ptal se po delší přestávce.

„Možno říci: velmi vesele,“ odpověděl kat. „Mistře, pravil ke mně, pozdrav mi ten krásný svět, jehož já více neuvidím. Ustanovuji tě svým dědicem. Na to já: Sdělíš mi snad také svou poslední vůli? — Zavrtěl hlavou. Nikdo mě nepohřeší, vece, a kdyby se to na okamžik stalo, každý brzy zapomene. Avšak počkej. Pro příhodu ti přece něco povím. Můžeš to ze jmena ohlásiti panu Lichnickému: snad bude potom spíše věděti než já, komu syna zabíjí.“

„Co to bylo?“ dí Mikuláš v horečném rozčilení.

„Jeho pravé jmeno.“

„Dopověz!“

„Nenazývám se v pravdě ani Vilém ani Šanovec,“ pravil, „nebrž Pankrác, příjmím Borecký.“

Temné zastenání vydralo se z hrdla Trčkova, hlava jeho klesla, tělo se potácelo, jako by mu náhle srdce probodnul. Několik okamžiků zá-

pasil nejinak nežli s násilnou smrtí; sluha i kat přispívajíce mu ku pomoci, pohlíželi na sebe u velikém podivení.

„A toho Pankráce, příjmím Boreckého, jsi odpravil?!“ ptal se Mikuláš vzbíraje se opět.

„Toho padoucha Šanovce, jakož jsi ráčil veleti,“ odvece kat.

„Kde jest jeho tělo?“

„Kde byl — v žaláři.“

„Chci je vidět . . . .“

Sluha šel před ním se světlem, on následoval nohou nejistou. Před vězením Šanovcovým vzal pochodeň a vstoupil sám. Tu ležel trup i hlava oddělena od něho. Zlomen, jako by rázem o dvacet let sestaral, sklonil se Mikuláš nad mrtvolou.

„To jest mé jediné dítě!“ pravil zoufale. „Proto byl jsem mu od prvního spatření tak nakloněn. A já poručil jej zabíti!“

Na tváři nebožtíkově spatřoval nyní tolik známých tahův: jak mohl býti dříve i jen na okamžik nevidomým? Spatřoval na ní také trpký úšklebek, jenžto pravil: „To je hezké, otče, že se přece jednou ke mně znáš. Vrhnul jsi mě do světa, však jinak tobě nemám za mnoho děkovati — leda že jsi můj mladý život zničil rukou katovou. Teď zdá se, jako bys toho litoval: nu, abys jen ve své laskavosti zachoval míru!“

V zadu, ve přítmí objevila se ženská postava, zůstávajíc opodál, jako by se nesměla k mrtvému hlásit, a stíhajíc živého pohledem nejostřejších výčitek. Ano, to byla Zuzana, matka nebožtíkova, dávno sama v chladné zemi pohřbena; teď přišla synu svému na pohřeb, a přišla otci jeho připomenout slib: že bude o blaho dítěte jich svědomitě se starati! . . . .

S hůry pak pohlížela na ně na všecky Katruše s tváří plnou nejjizlivějšího opovržení.

Avšak mohlaliž ona právem stíhati jej? Nebylaliž ona toho příčinou, že svou vlastní krev zahubil? Aneb nevzrůstala vina její nesmírně ještě tím, že se milkovala se synem svého manžela? . . . .

Pozdě vracel se rytíř od mrtvoly mladíkovy. Zima drkotala všemi údy jeho. Poprvé snad ve svém životě potřeboval podpory jiných paží, nejsa raněn mečem ani kopím ani střelou.

Ulehnul na lože, i zdálo se, že konečně zdřímnul. Však náhle vzchopil se, a spěchal na chodbu, kde před nedávnem svítil zedníkovi. Bylo mu, jako by až do ložnice slyšel úpěnlivá volání Katrušino. S horečnou dychtivostí položil ucho na novou zeď, čekal nedýchaje — čekal nadarmo. Přešel a opět naslouchal, téměř hyna žádostí, aby manželka se ozvala, prosíc za milost — až opět zimou zkřehnul. Vracel se s nevýslovnou hořkostí v duši . . . .

Přede dnem zas už byl na nohou. Chtěl mluviti s Ofkou; byli by ji musili na nosidlech přinésti, anať byla na smrt zmučena, pro to k ní sám do vězení sešel. Ptal se jí, kterak připadla na domněnku, že Šanovec jest krví jeho.

„Věděla jsem, že syna máš," zněla odpověď, „i čekala jsem dávno již, že bude tobě na blízku. O tom Šanovcovi připadlo mi to mání."

„A paní Katruše znala tvé domnění?"

„Od té chvíle, co ve mně vzniklo."

„Kdy to bylo?"

„Ještě před tvým návratem."

„A ona se s ním přece i potom scházela!" zvolal Trčka. „Ona se patrně jemu rovněž o tom nezmínila, jako mně! Ona by jediným slůvkem

byla zachránila jeho život, ale s zapeklitou němotou vyslechla rozkaz, jejžto jsem dával katovi! V jakou příšeru zvrhla se ta žena! . . . .

S časným jitrem dostavil se k pánu Lichnickému kněz. Nesnadno dostal se k tomu, co jej přivedlo, bezpočtukrát musil se dát okřiknout, urazit a odbýt, nežli Trčka konečně přece poslouchal jeho domluvy.

„Netrať slov!“ vpadal mu i potom do řeči. „Ona umře — a ještě žádný lotr pod sluncem nebyl spravedlivěji smrtí trestán!“

„Pane,“ řekl konečně kněz, „pamatuj alespoň, že soudíš jen pro tento život. Když tvůj soud jest nezměnitelný, nepředstihuj soudu pro život věčný, nebraň, aby se paní před svou smrtí s bohem smířila.“

„Nebráním tomu. Čiň sobě vše, abys ji na lepší cestu přivedl.“

„Mohu tedy k ní vstoupiti?“

„Přistoupiti, pokud to zeď dovolí!“

„Mám-li své dílo vykonat, musí zeď býti odstraněna,“ přimlouval se tklivě kněz.

„Při spáse duše své ti přísahám,“ zkřiknul pán, „že se to nestane, leč by pokorně za to prosila!“

„To učiní.“

„Dokaž to!

Kněz odebral se k zazděným dveřím. Ohlásil se, proč přichází — nedostal odpovědi. Volal opět, domlouval, zaříkal, zapřísahal: vším tím neprospěl. Hlucho i němo zůstávalo za tou novou zdí.

„Ejhle!“ zvolal rytíř. „Znamenáš-li, ze k ní bůh nemá přístupu, aniž, kdo bohu slouží?“

„Snad jest ve mdlobách,“ namítal kněz.

„Ve mrákotách pekelných!“

„Aneb dokonce již zahynula. Dej pane, odstraniti zeď —“

„Dokonce zahynula na duchu! A pokud jsem já zde pánem, této zdi se nikdo nedotkne!“ —

Jak bylo s paní Katruší?

Když v noci kladivo posledně udeřilo na její předčasný hrob, oddechla si, jako by jí těžké břímě spadlo se srdce. Zazděné dvéře odloučily ji ode všeho světa, však to jí právě bylo polehčením. Další spojení bývalo by jen přehojným pramenem nových ran i útrap: nyní ten pramen byl na vždy ucpán.

Co se koliv krutého bylo nahrnulo na srdce její, vše pocházelo ze spolku s lidmi: dokonalé odtržení od nich, úplné osamocení bylo jí tedy v první chvíli útěšným lékem.

Byla vyvržena ze života, byla pochována. Však bylo jí to vítáno — neboť tudy vedla cesta ze všeho klamu, ze všech bouří, ze vší hanby, ze vší zoufalosti, mimo které jí v životě naposledy nezbylo nic jiného. Octnuvši se na této bezpečné cestě ku smrti pohlížela jen za sebe s hrůzou — nejstrašnější byla jí myšlenka, že by měla s té cesty být ještě stržena i nazpátek vržena do mučírny oněch posledních dnův. Proto všemožně sama přispívala k tomu, aby byla pohřbena.

Tímto směrem bral se proud myšlenek jejích za noci. Ukládala se ku spaní, vědouc, že ložem jejím už jest jen rakev, a jsouc tím spokojena . . .

Přišlo jitro a přineslo valné změny. Katruše měla na sobě zakusiti, že dosavad jest ve světě. Myšlenky a city nedaly se vměstnati v úzké meze její hrobky, neboť i smyslům jejím byl svět dokořán otevřen. A tak s novým dnem myšlenky počaly rojiti a citové její střídati se v nesčíslných, v nejrychlejších a nejpestřejších proměnách.

Bezděky přistoupila k oknu. Daleký kraj rozstíral se před ní v sněhovém rouše; i obloha byla bělavě jasná, hvězdy na ní ledva potuchly, však tím sličnější byl štříbrolesklý, hluboce vykroužený, něžný a čistý srp měsíce. Vše bylo živo, ale nic se napohnulo, jako ve slavnostném očekávání. To zajisté světů pán byl na blízku; lidský zrak ho neviděl, však srdce tušilo.

Ano, měl přijíti, a sice netoliko na zlatoskvoucím voze nebeského slunce. Tvorstvo bylo uchystáno na veliký svátek, neboť byl dnes štědrý den. Proto každý strom, každá větvička oděny byly v nejbělejší, nejněžnější okrasu; samy lesy vesměs oblekly to sličné roucho nevinnosti ku přivítání spasitele. A přece nestal se tudíž šírý kraj jednotvárným, alebrž jevil se rovněž rozmanitým jako v zeleni majové.

Byl štědrý den: — ta upomínka rázem postavila před Katruši celou knihu života jejího. Ona zahloubala se do ní, list probírajíc za listem, a na to co vůkol ní bylo zapomínajíc.

Rychle ba nepozorovaně uběhla jí tak hodina — hlas kněze jí vyburcoval. Neozvala se, mrazila ji bázeň, že by přece hrobku její mohli ještě otevřít. Konečně venku všecko utichlo zase — ona vrhla se k oknu na kolena.

„Jen k tobě chci volat, pane nebeský," zašeptala, „jen tobě se vyznávat, jen tebe za milosrdenství prosit!"

Bůh byl přítomen. Kam se koliv oko obrátilo, brzy muselo se sklopiti; vzduch naplnil se neskonalým leskem a země zářila tak bělostně jako v nebeském proměnění.

Paní Katruše se modlila. Zkrušena v nejhlubší pokoře odevzdávala se na soud boží se všemi nedostatky a poklesky svými. Byla uchys-

tána na výrok zdrcující. Znenáhla pocítila, že soudce nejpřísnější jest zároveň i svrchovanou láskou. K pokoře se připojila důvěra, k důvěře naděje. I pozdvihly duši její, naplnily prsa její opět blahodějnou vroucností. Roztálo zase, co bylo už ledovitě ztrnulé; jako pramen živé vody, když poslední vrstvu skalní prohlodá, vyřinul se proud slzí, přehojný a tichý.

Plakala dlouho. Slzami těmi umírnila palčivost citů svých, uhasila vášně ve svém srdci. Temná zoufalost odstoupila od ní; trpkost přestala otravovati všechen její cit, tklivost a něžnost navrátily se do jejích prsou, poklidněji mohla se obírati zase upomínkami a rozjímáním.

Okno její nalézalo se ve zdi, kteráž byla jen jako prodloužením příkré skály, v níž měla základ. Do hradu nemohla viděti, a venku velmi zřídka se objevila lidská postava; v ten den se kruh domácnosti úžeji svíral, co možná pomíjeno vyhledávati čeho mimo něj v ostatním světě. Přes pole neubírali se lidé leč až do chrámu.

Nebylo již daleko do poledne, když se tam v dolině zrakům paním objevilo několik postav velmi nestejné velikosti. Patrně to byl otec se svými dětmi, mezi nimiž pobíhal i klučík nejvýš osmiletý, zahalením v rozličný oděv jsa hrubě širší než delší. Muž vlekl dřevo, děti chrastí.

Katruše nemohla jich rozeznati, však měla za to, že jest to Holiban. Nejmenší chlapec pilně ostatním ukazoval na hrad; připomínal bez pochyby smutnou dobu, když tam otec u vězení seděl, a oni s matkou plakávali pod věží.

Opět se paní Lichnické vnutkávala příčina, aby osud těch lidí porovnávala se svým vlastním. Teď ona ve zdech hradu hynula — kdo přijde ji oplakávat? Manžel její nikoliv!

Protivilo se jí nedávno, jak se zachovala Holibanová k muži svému. Jaký převrat stal se od té doby! Celá rodina selská stráví dnes utěšený den, kdežto ona nejsouc ani živa ani mrtva docela nesla jen kruté břímě i nešťastného života i hrozné smrti.

Nedávno bylo by se jí něco takového zdálo zhola nemožným. Poprvé ptala se sama sebe, kterak to všecko přišlo — poprvé podrobila poslední dobu života svého zkoušce vlastního rozumu.

Musila nyní sama sobě vyznati, že podnět byl nepatrný. V okamžiku nevrlosti řekl jí manžel nepříjemné slovo. Uchopila se ho, poněvadž už dříve byla příčinu k nespokojenosti vyhledávala. On potom učinil všecko, aby ji udobřil — ona zase učinila totik, že musila nutně vzbuditi hněv jeho nesmířitelný. Kdy by byla jednala jako Holibanová, či by nebyla podnes žila u vážnosti všech známých, v úctě pana Mikuláše?

Volila cestu jinou. Odhodlala se směle sáhnouti po ovoci zapovězeném, a také jí sliboval svůdný hlas: „Jezte, a budete jako bůh, znajíce dobré i zlé.“ Poznání došla v skutku, ale také u ní opojenost rozkoše příliš krátko trvala, a konec byl také — ztracený ráj.

Vše, co ondy starý Svěch pravil, a co ji tak velice pohoršilo, již shledávala pravdou; zkušenost tu zaplatila tím, že se octla nejprvé na duševní mizině, pak v hanbě přede vším světem, konečně i za živa ve hrobě.

Jak hluboko viděla se pod těmi, jimiž byla tolik pohrdala — pod Holibanovými! Co ji k tomu svedlo? Neměla jiné odpovědi, leč: bohatství, přepych, nečinnost. Oni ve své bídě drželi se při všem vybočování a pobluzování blíže

pravé cesty, než ona; vždy vraceli se k ní opět, kdežto ona jednou se uchýlivši na scestí na věky byla ztracena. Ti lidé, aby se o největších svatcích ohřáli, musí sobě dnes s krušným namahaním opatřovati kus paliva; budou i dále zápasiti s bídou a trampotami všelikými, budou i vlastní surovostí sobě rozmnožovati trpké chvíle: však jich srdce zůstanou k sobě přirostlá, zhola nemožno jest, aby tak hluboko klesli jako ona.

Musila tedy Katruše blahoslavit ty, kteří nuceni jsou lopotně dobývati sobě nejnutnější potřeby života. V tom kraji zde co bylo nuzných, trpících, hynoucích nedostatkem a soužením všeho druhu, nad nimiž ona bývala co bohyně, jichžto největším přáním bylo, aby vyvázli jen z nejkrutějších svízelů — co tu bylo takových, jež oblažit bylo by stačilo jediné slovo, jediné pokynutí její: a hle, ti všickni byli nevědomky proti ní šťastnějšími!

„Kdo sám šťasten, nepochopí!“ zvolala ondy Holibanová. Teď musila jí paní zámecká to neštěstí závidět. Kdy by toho nebylo, kdy by se také nuzařům každé přání splnilo, či by rychle nedospěli na srázné cesty boháčův?

Nebylo nikde těch, kteří by dovedli se pevně držeti cesty prostřední, bídné bylo celé to lidské pokolení, otročíc ve všech vrstvách — tu nedostatku, tu násilí, tu náhodě, tu vlastní vášni. Nebylo mu pomoci, nebylo pro něj spásy — —

A přece dnes slavilo narození spasitele! Půl druhého tisíce let uplynulo, co tento byl přinesl vykoupení a za spasitelné rady člověčenstvu udělené skonal na kříži: a zdaž bylo na povrchu zemském utešeněji, zdaž za půl druhého tisíciletí lidstvo rad oněch na svůj prospěch užilo?

„Milujte se — nečiňte jiným, co nechcete,

aby jiní vám činili!“ v tom spočívala spása. Milionové to věděli, mluvili — avšak jednali naopak. Nebyloliž celé pokolení ničemné ba hnusné? Nezasluhovalo ani politování než jen opovržení!

Ze všech lidí, jež byla seznala, v této chvíli na ní vynucovala úctu jediná rodina Svěchova. Odcházela se světa se přáním: „Kéž bych byla jednou z nich!“ . . .

Slunce chýlilo se k západu. Chmury jak olověné stavěly se mu v cestu, ono proplétajíc se jimi, zkrvavělo.

Katruše pocítila na sobě neviditelnou, mrazivou ruku smrti. Zápas poslední se ohlašoval, — hrůzy jeho v příšerných podobách počaly před ní vystupovati.

Krajem rozlehnul se hlas zvonu. Co zvěstoval v tu hodinu? Úmrtí. To zajisté Svěchova dokonala. Umřela mezi svými, nikoliv na hranici. Pan Lichnický pro události ve vlastním domě zapomněl zatím na vyhlídnuté oběti.

A jakým skutkem přivolala smrt! Jakou to cestu vykonala, když ji chtěli mocí vzdálit od manžela, určeného na upálení!

Katruše byla to viděla — po takové manželce měla ona umírati, s tou měla stanouti zároveň před stolicí věčného soudce! —

Temnost se rozložila po zemi. Ale na všech stranách prokmitávala světla tu po různu tam hustěji z veských chatrčí. Každé z nich ohlašovalo rodinu, slavící s povznešenou, vděčnou myslí památku svrchované štědrosti božské. V tu dobu jindy paní Lichnická chudinu podílela almužnou — dnes sama na těle, a což hroznějšího bylo, i na duchu hynula mrazem i hladem! . . .

XII.

Uplynulo kolik let.

Záhy z jara r. 1516. ubíral se ulicemi Mladoboleslavskými staroch, který v zevnějšku svém žádné nádhery nejevil a toliko jedním sluhou provázen byl, přece však na sebe obecnou pozornost obracel. Lidé, jimžto se namanul, zastavovali se, upouštěli ode všeho, dívali se za ním, přiskakovali k sobě, strkali hlavy do hromady, pravíce hlasem přitlumeným: „To jest on!“

„Kdo pak?“ našel se mezi nimi hlas, jehož vlastník obecnému podivení ba ustrnutí ostatních nerozuměl.

„Inu, rytíř Trčka Lichnický!“

„Nu, a což na něm vidíte tak divného?“ ptal se nevědomec na novo.

„A bože milý — o tom jsi neslyšel? Toť on, který svou manželku za živa dal zazdíti.“

„Ten? Jakž bych o něm nebyl slyšel! Toť si ho musím z blízka prohlídnout!“

„Ukrutný člověk!“ ozvala se jedna z diváček. „Také jest pohled jeho škaredý a zlověstný.“

„A jak sešel!“ pravila druhá.

„Pravda, vypadá nuzně jako zbrojnoš,“ doložila třetí.

„Milé ženské,“ vmísil se do toho jich soused, „to není chudobou — on je vždy bohat jako kterékoliv kníže, ba jako sám král.“

„Avšak svědomí ho hryze! Hle, jak jest ve tváři vyhublý, zvraštělý, zažloutlý!“

„Nu, on ale už také něco zkusil,“ namítal soused, „a jakožto bez mála sedmdesátník kráčí dojista velmi pevně. Co se jeho svědomí dotýče,

ani to nebude tak zlé, neboť on svou manželku postihnul v nevěře.“

Mezi tím co se zde rozpředla hádka, zdali měl Trčka právo manželku svou tak krutě trestat čili nic: objevila se na druhém konci ulice jiná podívaná. Několik mladých jezdcův na krásných koních a v nádherném obleku s četným služebnictvem ovládlo leskem a hlukem zrak i sluch měšťanských divákův. Avšak náhle přitlumil se veselý hovor a hlasitý smích mladých pánův, pyšný jich pohled se umírnil, dva tři seskočili s koní a s projevováním všeliké úcty přiblížili se ku starému Trčkovi.

„Už po lázni, drahý strýče?“ tázal se jeden.

„A zase pěšky chodíš!“ podotknul druhý.

„Jsem už jízdy nabažen,“ odvece on stručně.

„Že pak nevolíš nosítka?“

„Dojde na ně tuším už brzy; ale jsem té naděje, že mne vícekrát neponesou leč jednou.“

Tuto připomínku na máry provázel pronikavým pohledem, kterýž vyjadřoval otázku: „Vy byste to viděli radší dnes nežli zítra, co?“ Panicové byli v patrných rozpacích.

„Smímeliž tě doprovodit, drahý strýčku?“ obraceli řeč.

„Moje potulky ani moje společnost nejsou pro vás.“

„O jenom nám dopřej“ —

„Ne, chci býti sám,“ kynul pan Mikuláš i ubíral se dále ulicí a z města.

Přijel do Boleslavi schválně za tou příčinou, aby lázní užíval; neboť zdraví jeho bylo chatrné. Po delší dobu musil se zdržovati všelikého namáhání, což velice přispívalo k posupnosti mysli jeho.

Co se byl nasnažil a napřičiňoval ve svém

celém životě, co napracoval i nabojoval ve službách svého stavu: teď byl odstaven stranou, všechno se hnalo dále, jako by jeho nikdy nebývalo. Vypadnul z veřejného života jako zvětralý kámen z budovy a nic se proto nepohnulo. Stal se nejen zbytečným ale rychle i zapomenutým; ze skutkův jeho bylo brzy vůbec povědomo jenom to, že — zazdil svou ženu . . .

Nahromadil znamenité bohatství — ale pro koho? Na konci života stál tak samotný, tak osiřelý, že jeho staré srdce nemělo se kam uchýliti. Ovšem mu příbuzní jeho prokazovali všemožnou úctu i osvědčovali velikou lásku: on pokládal to jen za vylhané pokrytectví, jsa přesvědčen, že láska jich týká se jen jeho jmění. Všecko jej pod sluncem bylo sklamalo: kterak měl věřit v upřímnost svých dědicův!

Tak byli poslední dnové staroby jeho veskrz otráveny hořkostí. Stranil se přátel a známých, všeliké obcování s lidmi bylo mu odporné. Jen neblahé, trpké myšlénky byly jeho stálými společnicemi. Prodloužilý život byl mu vždy větším trestem.

V té opuštěnosti uvyknul vyhledávati samotu, odcházel na místa, kde se za ním svět jaksi zavíral. V lesích a mezi skalami bylo mu volněji, nežli ve zdech a mezi lidmi. Nejraději byl by zašel tak daleko, až by nebylo více návratu.

Podobně i dnes bloudil, nemaje účelu jiného, než aby se vyhýbal lidským příbytkům a umořil některou hodinu. Na místech, jež se mu naskytla nejpustější, posedával; od vlídných a přívětivých se odvracel aneb je přecházel krokem urychleným.

Jednou však přece učinil výminku. Kráčeje lesem s hlavou sklopenou, znamenal náhle, že se octnul na kraji, když se domníval ubírati do vnitř

a pozdvihnuv zraky, byl překvapen tak utěšeným obrazem, že se noha jeho mimoděk zastavila.

Lesem obklopeno rozstíralo se před ním lučinaté údolí, za nímžto na protější straně se výš a výše kupily hvozdnaté pahorky. Uprostřed rozstírala se neveliká dědina; domky všecky byly jako vsázeny mezi svěží zeleň a pestrý květ hojného stromoví, byly také na první pohled k neporovnání pěknější, výstavnější a čistější než v jiných vesnicích.

Nebylo přístupu k této osadě — ona zdála se být ustraněna i odloučena od všedního světa, i vštípena zde jako malý ráj. I nebe nad ní bylo blankytnější, vzduch vůkol čerstvější, lahodnější a silnější.

To vše snad by bludný, zasmušilý poutník ještě byl přehlédnul; avšak on stanul zrovna u kostelíka, tu stranou a něco výše položeného a do kola hřbitovem obklopeného. Byl nově a při své skrovnosti velmi úhledně vystavěn; na hřbitově pak nebylo vidět hrobův, i tam vítalo zrak tolik zeleně a květu, jako v umělém sadě. Cosi velmi vábivého spočívalo v tom obraze, an se zdál mluviti: „Buďte tam utěšeně živi, abyste zde libě odpočívali!“. . .

Bolestná touha ozvala se v prsou starcových. I on stál na pokraji hrobu a ohlížel se nazpět do svého života: utěšenosti nebylo tu ani tam. A nic nedalo se na tom změniti — vše bylo již dokonáno před jeho zraky, a jemu zbylo jenom utrpení.

Přece však více lákán než odpuzován, vkročil na hřbitov. Byl ovšem i tady cizincem, takový rov jemu nepatřil, na něj čekala temná, dusivá hrobka, na niž každému živému pomysliti hrozno; nicméně cítil zde úlevu a litoval, že o

hřbitově tom už dříve nevěděl, i umiňoval hned zítra sem se uchýliti opět.

Pod hustým keřem usednul na rov. Prostý nápis ohlašoval, že tu odpočívá otec i manželka i dítky ve společném hrobě. Opět činil porovnání s sebou samým — a při upomínce na manželku i na dítě svoje se zachvěl. Oběma byl připravil hroznou smrt. Z počátku jen synova mu způsobila žel, poněvadž ho byl sprovodil bezděky; co do své choti utlumoval dlouho svědomí, vždy sám sobě dokazuje spravedlivost soudu a před jinými ze vzdoru dělaje se ještě necitelnějším. Ale čím více jej síla opouštěla, tím rychleji také jej opouštěla víra, že byl jednal po právu, tím slaběji bránil se proti výčitkám nelidské ukrutnosti, ozývajícím se v prsou jeho.

Tak seděl tu i nyní co štvaná kořist vnitřních hryzot. Jakýsi šustot jej probudil, nic hlasitější, než jakoby ptáče na větvi křídelkoma pohnulo. Povznesl hlavu — —

Co následovalo v jednom okamžiku a jedním rázem, možno jen zdlouhavě slovy naznačiti.

Mezi rovy a keři volným krokem kráčela žena, tak že rytíř, sám ukrytý, postavu i tvář její zřetelně viděl. Postava její byla vysoká, vznešená, tvář její vážná, bledá, však nikoli zoufalá ani zasmušilá.

A což povídati: — byla to paní Katruše, jenže věkem pokročilejší a oděna v šat velmi prostý, ne po pansku ale po vesnicku.

Mikuláš trnul jako hromovou ranou dostížen. Mrtvá, ze které nemohl už zbýti leč prach i popel, stanula před očima jeho nejinak, než jako by ji před lety násilným pohřbením nebyl život vzal. Zrak, sluch i ostatní smysly přecházely jemu, a v tom se tázal sám sebe, zdali bdí aneb sní.

Bděl — spatřoval svou manželku, poznával její tvář, její ústa, její oko, její čelo, její vlas — byl buď vržen o kolik let života svého nazpět aneb viděl před sebou zjevení jiného světa — —

Zatemnilo se před ním, pozbyl vědomí. Když přišel k sobě, sluha jeho s tvaří úzkostlivou skláněl se nad ním: nemoha se pána svého dočkati vešel konečně za ním na hřbitov a našel jej ve mdlobách, podobných padoucí nemoci.

Rytíř vzpamatovával se těžce jako po dlouhé chorobě. Opakoval si, že to vše bylo jen plodem roznícené mysli jeho: vždyť pak nemohl v pravdě spatřovati té, kteráž po léta byla pohřbena!

„A přec to byla ona!“ namítal sám sobě. Tak živý nemohl být nižádný obraz — každá linie, každé hnutí tanulo mu dosavad živě na mysli. Nebyl to přelud, bylo to zjevení . . . .

„Milostivý pane,“ promluvil sluha, „nemáš se dobře —“

„To hned zas pomine,“ odtušil on, přemáhaje se,

„Příliš daleko jsme se pustili — nebude možno pěšky se vracet: já obstarám —“

„Ničeho není třeba. Pojď — toliko se opru o tvé rámě.“

Vlekl se tak nějaký kus cesty, napínaje všecku sílu svou. Cítil, že jest náhle zlomen; nohy pod ním klesaly, celé tělo přemáhala mdloba, před očima se mu dělala mlha. Na půl cestě nemohl dále; a když sluha na rychlo nějakého koně si vypůjčil, rytíř s těží na něm oseděl.

Dosáhnuv konečně domu, v němžto byl hospodou, pozdraven jest od nenadálých hostů. Statný rytíř hned ku koni přiskočil, aby mu přispěl ku slézání!

„Bůh s tebou, pane,“ řekl potom, když si ho Mikuláš hrubě nevšímal.

„Jak?“ zvolal tento, teprvé hlasem upozorněn. „Tys to, milý Epíku?“

„Já,“ dokládal host objímaje ho, „a nejsem tady sám.“

I ukazoval na paní, ježto čekala na prahu. Byla to Vácslava. Jich pažemi veden vstoupil Trčka do své komnaty.

„Náhodou,“ vyprávěl Epík, „octli jsme se na blízku návštěvou u příbuzných. A tu jsme doslechli, že ty zde meškáš na delší dobu; ihned jsme se k tobě rozběhli.“

Mikuláš usednuv pohlížel na ně s bolestnou zasmušilostí, a dlouho nepromluvil.

„Vy oba,“ řekl konečně, „jakož vidím, jste plni života i zdraví a jenjen kvetete.“

„Bohu díky za zdraví,“ odvece Epík, a s blaženým pohledem na Vácslavu dokládal: „Co se květu dotýče, o své rozmilé choti musím to sám potvrdit.“

„Vy jste zajisté velmi šťastni?“ ptal se Trčka poznovu.

Epík odpovídal nejzřetelněji zrakem svým, slova ujala se Vácslava. Prokazovala starému rytířovi všelikou šetrnost, ale vnitřní odpor proti němu nemohla na celo vyhostit; jednak sešlost jeho v ní budila upřímné politování.

„Nemáme,“ řekla, „nač bychom si stěžovali. Avšak ty o sobě povídej —“

Máchnutím ruky zastavil Trčka její řeč.

„Sobě pro výstrahu,“ dí temně, „dost na mně očima spatřujete.“

„Sám si trudíš mysl,“ namítal Epík. „Doufám, že zdejšími lázněmi zdraví tvoje dokonale okřeje.“

„Dokonale, zajisté!“ pokyvoval staroch hlavou. „Nikdy nebudu již churavět. Dobře jste přišli —“

„Nedáme ti vraštět čelo, volky nevolky musíš se obveselit.“

„Vy jste mi zachovali upřímnou náklonnost — přátelské ruce mi zatlačí oči.“

„Aj, což to mluvíš!“ zvolali oba manželé.

„Že jste mi přišli na pohřeb,“ odpověděl Trčka s úplným přesvědčením, a prudkým posuňkem odmítnul jich odmlouvání. „Darmo byste slova ztratili. Jsem povolán před soudnou stolici boží, a vězte, že poselství to mi přinesla — moje manželka!“

Slovo to působilo na mladé manžely tak mocně, že oba se svých sedadel vyskočili.

„Ano,“ pokračoval utajeně ale horečně stařec, „jako nyní vás, tak jsem spatřoval ji, kterou jsem před lety násilně vnutil do hrobu. Nedomnívejte se, že to byl klam —“

„A zdaž,“ ozvala se Vácslava — „zdaž jsi na ni také promluvil?....“

Trčka vyprávěl, co se mu přihodilo. Manželé poslouchali s utajeným dechem, ale on sám rozechvěl se opět na všem těle, a na konec klesl bez vlády, i musil odnešen býti na lože.

Zatím byl přišel večer.

„Nuže,“ promluvila Vácslava v patrném rozčilení k svému manželovi, jakmile byli sami dva — „nuže, teď konečně snad rozvážeš jazyk?“

„Co drahá, ode mne žádáš?“

„Slyšeti, zdali Trčka skutečně viděl paní Katruši.“

„Což já to vím?“

„Ošklivý!“ durdila se Vácslava. „Opravdu mě rozhněváš svým zapíráním!“

„Ale, duše moje, proč mi křivdíš? Odkud ta

nedůvěra? Nemohu leč opakovat, co jsi vždycky ode mne slyšela: kterak jsem v oné noci nejtužší přísahou se zavázal, že netoliko o vysvobození paní Katruše zachovám přede vším světem mlčení, ale že také do smrti pátrat nebudu, kam se obrátila.“

„A jsmeli jí tak na blízku?“

„Bože milý! Ani se mě neptej. Už před ubohým panem Mikulášem měl jsem se co přemáhat, musil jsem sobě svou přísahu živě připomínat.“

„Nu, tedy ji dochovej.“

„Však i ty jsi mlčela do dnešního dne —“

„Bez přísahy,“ dokládala choť v radostném rozmaru.

Nazejtří za časného rána opustila dům. Sluha, který včera Mikuláše provázel, byl jí vůdcem, a účel cesty jich byla tatáž osada v lesním údolí, na kterou oni včera byli maně přišli.

Za rozkošné pohody jarního jitra dorazili ku kostelíku. Osadníci jej právě opouštěli, s utěšenými pohledy spěchajíce ku práci. Za některý okamžik po všech ostatních vycházela ze dveří chrámových tatáž ženština, kterou tu byl Mikuláš včera spatřil; dnes vedla za ruku roztomilé děvčátko.

„Ó, jak jest venku krásně!“ pravilo toto, rozhlížejíc se radostnýma očima. „Poslouchej ten zpěv — tolik jsem ho nikdy ještě neslyšela!“

Vůdkyně její vlídně kynula hlavou.

„Což se i tobě samé,“ pravila, „srdečko ku zpěvu více neotvírá?“

„Zpívala bych,“ odtušilo děvčátko, pozdvihujíc blankyt svých očí dojemně ku své průvodkyni, „ale vždycky se obávám, že by tě to uráželo.“

„Proč pak?“

„Ty sama nikdy nezpíváš — a při mém zpěvu usmíváš se tolik smutně!“

„Cos si to vzala do hlavy?....“

„Připadá mi vždycky, že i matinka se na mne dívá podobně — a není mi do zpěvu.“

„Tos na omylu, Aničko. Jako milý bůh chce, aby ptáčata z plného srdce plesala, tak i matinka tvoje pohlížejíc s nebes, má z tebe radost největší, když tvoje mysl nekalená, blažená. A já zajisté nejinak. Vyjasni líčko u jejího příbytku.“

Mínila tím hrob, u něhožto se zastavily. Po tiché modlitbě ozvala se Anička: „Květiny vadnou. Dovolíš mi, abych uvila čerstvý věnec?“

A obdrževši dovolení rychle vyběhla. Jen jeden okamžik zůstala vůdkyně její samotna — Vácslava se jí vrhla k nohoum.

„Pro bůh!“ zvolala ona svrchovaně překvapena.

Mladá paní vinula se k ní a líbala její ruce.

„Co počínáš?“ ptala se ona nemohouc tomu zabrániti.

„Má paní!“ vypravila Vácslava z rozvlněných prsou, pohlížejíc k ní s citem nevýslovným.

„Kterak ty mne paní nazýváš?“

„O neptej se tak! Neuzavírej mi svou náruč — přede mnou se nezakrývej cizotou!“

Slova ta byla pronešena hlasem tak dojemným, že posluchačka se zachvěla.

„Musím ti odpírat —“ chtěla namítati, ale Vácslava jí vpadla do řeči.

„Přede mnou se nezapřeš!“ mluvila úchvatně. „Co pak možno mou paměť oklamati, neřku-li mé srdce? Neodpuzuj mne! Ctila jsem tvou vůli, a po drahná léta jsem po tobě nepátrala. Činila jsem více, než kdy bysi v pravdě mrtva byla — neboť pak bych aspoň hrob tvůj navštěvovala.

Ty nevíš, jak mi to bylo krušné. Náhoda nyní uvedla mě k tobě, ba co dím, náhoda: jest to zřejmý boží prst! Musila jsem tě spatřit, s tebou promluvit, k tobě se přivinout — musila jsem srdci svému, po léta strádajícímu, dáti tuto náhradu!“

Katruše — onať zajisté to byla — rukou zakryla si oči, ale pod ní objevily se na bledém líci dvě veliké slzy. Nebylo lze vzdorovati déle — obě padly sobě do náručí, vinuly se k sobě, a usedavý pláč byl jedinou řečí jejich.

Když pak se citové jich poutišili, což měly toho na srdci, nač se ptáti, co vyprávěti! Vácslava nemohla se na Katruši ani dosyta nadívati; a tato dovídajíc se o jejím štěstí a vidouc ji k sobě tak srdečnou, vůčihledě okřála.

Radostnou tu chvíli zkalilo jí poněkud to, když vyptávajíc se na pana Mikuláše uslyšela, on že ji tu vlastně vynašel.

„Nedej bůh,“ pravila starostlivě, „aby se sem vrátil, aby zde pátral!“

„Což, drahá, naprosto nechceš, aby se ještě shledal se svou manželkou?“ ptala se tklivě Vácslava.

„Manželka jeho jest dávno mrtva. Zde jest pouze vdova Katruše, chudá žena, která své duši dobyla poklidu boji příliš krušnými, aby jej zase položila v oběť jediné chvíli! Jest tu Tomík, jest rodina Svěchova: kterak bych je za všelikou dobrotu měla uvrhnouti v nebezpečenství?“

„Toho alespoň není se už co báti,“ pravila mladá paní. „Pan Mikuláš o tobě vždy mlčel; ale i tak bylo znamenati, že se mysl jeho ponenáhlu valně změnila. Včera hned o tobě začal, a tu se to teprv nade vši pochybu dotvrdilo, že skutku svého lituje.

„Lítost nám zbyla co společenství jediné — více nic.“

„Již tolik bylo lítosti! Ať po tak dlouhé bouřlivé, pošmourné nepohodě opět se nebe vyjasní a slunko zasvítí! Má paní, doufám, že tě budu zase vídat na Lichnici —“

S prudkostí až dosud neprojevenou ujala se Katruše slova.

„Nemluvme o tom! Jsou to holé nemožnosti. Paní Lichnická nesměla z hrobu svého vyvstat už ani po dvou dnech, neřkuli po tolika letech. Přejte jí pokoje! A ty nemysli, že bych já se kdy chtěla vrátit v bohatství a nádheru. Ta, jižto před sebou spatřuješ, jest prajinou osobou, než paní Lichnická! Všecko se v ní změnilo — a nehledíc ku svým vinám, ona více za tu změnu bohu děkuje, nežli za to, že ji stvořil.“

Tu přetrhla rozmluvu jejich malá Anička přinášejíc věnec z čerstvých květin lesních i lučních.

Václava vyslovila přání, spatřiti domácnost Katrušinu; tato namítala, že by to přátele její znepokojilo, kdy by zvěděli, že jsou i s ní prozrazeni. Avšak marné byly všecky námitky. Za to mladá paní svatě slíbila, že proti vůli její živé duši nevyjeví, což o ní koli zvěděla.

Vrátila se k průvodčím svým a dala jim nařízení, aby u kostela na ni čekali. Pak se obě odebraly do osady, rozmluvou prodlužujíce radostnou hodinu svého shledání. Anička vesele pobíhala před nima.

Koho potkávali, každý Katruši, uctivě pozdravoval; v dědině dítky shlednuvše ji, kvapily ruku jí políbit. Ona vypravovala průvodkyni své, s těmi že se nejvíce zaměstnává; ze jmena dívky že vyučuje v tom, co sama umí.

„A tu jest jiná moje práce,“ pravila na ko-

nec, ukazujíc na zahrádku, k nížto právě došly. Bylo tam hojně květin a vše v tak ladném pořádku, až radost pohledět.

Při ní byl dům prostorný, jednoduchý ale úhledný a vzorně čistý. Katruše uvedla průvodkyni svou do světničky, v níž nebylo žádné stopy po bohatství a pohodlí panském.

„To je moje domácnost," pravila s úsměvem.

Ta chudobná prostota mladé paní tak stiskla za srdce, že usednuvši zaštkála hlasitě. Zde teprv pochopovala ten ohromný rozdíl mezi paní Lichnickou a nynější veskou ženou. Jaké musily to býti boje, nežli Katruše přivykla tomuto živobytí! Nemohla litostí na ni pohledět. Ale když to konečně přec učinila, byla poznovu překvapena jasným, nekaleným, utěšeným úsměvem, jaký poprvé na tváři její uzřela.

„Milá," vece ona, rozumějíc citům Vácslavinným, „ty mi ovšem nebudeš záviděti, aniž jest toho třeba: však chybou bylo by, kdy bys mě litovala. Já zakusila jak přepych tak prostotu. Kdy bych teď ještě několikrát voliti měla, vždy bych dala tomuto živobytí přednost. Onoť i tak jest příliš nádherné proti těm, kteří sousto chleba v krvavém potu sobě zasluhují aneb dokonce hladem hynou!"

V tom už sbíhali se domácí: Adam byl tu nejdříve, po něm stařičký děd, vždy ještě jasné tváře a čilého hnutí, pak i Tomík s Maruškou, svojí ženou, jenžto přinesla na ruce buclatého klučinu. Ze všech tváří hledělo štěstí, jehož tu požívali pokojně, volně, nekaleně. Vácslava poznala je a oni ji, spěchala zbaviti je všelikých obav, děkovala za všecku srdečnost, kterou prokázali paní Katruši.

„A komuž máme děkovat my, že se stala

údem naší rodiny?“ ozval se bělovlasý kmet. „A nevím, paní, kterak bych ti vypočetl ty přehojné radosti, které nám vždy na novo z toho plynou, žeť ona sestrou naší!“

Po živé rozmluvě, která se rozpředla, plné důkazův nejušlechtilejší lásky, pojala Vácslava kmeta stranou, aby s ním promluvila o možném návratu paní Katruše. On krčil rameny.

„Mám za to,“ pravil, „že to musí úplně být ponecháno jejímu svobodnému rozhodnutí.“

„A já nemám především nic jiného na mysli,“ vece paní, „než aby se mezi ní a manželem jejím smíření stalo možným — a proti tomu ty zajisté nebudeš, i přimluvíš jí, aby se zde tak nepřístupně neukrývala.“

„Vím,“ řekl kmet, „že ona mu již dávno i z upřímného srdce odpustila, s ním se smířila.“

„Avšak on dosud za to má, že jest mrtva i že odešla se světa pronášejíc na něj kletbu.“

„Aby z toho bludu byl vyveden, žádáš, aby ona předstoupila před něj, a v sázku velmi nejistou položila celý svůj ostatní život?“

„Nikoliv. Žádám jen svolení, abychom je po čase kdesi svedli, kde by rytíř Mikuláš nebyl pánem. Tam smíříce se mohli by vždycky každý svou vlastní cestou kráčeti.“

Dobře si konečně porozuměli Netušili, jak svrchovaný byl čas k tomuto dohodnutí. . . . .

Stav Mikulášův se přes noc velice zhoršil; nejen tělo ale i duch přepaden náhle těžkým utrpením. Zjevení na hřbitově zavdalo k tomu příčinu. Čím se koliv byl po léta ohražoval proti výčitkám svého svědomí, vše jako by se do země propadlo, a ony vyřítily se na staré srdce jeho s děsnou krutostí.

Jen na okamžik zdřímnul a vyburcován jest

hrůzami. Pekelné obludy dorážely na něj; bál se oko zamhouřit, aby nespatřoval jich podoby a reje, jichžto strašlivost dohánělа mysl k šílenství. Ale nehrubě tím prospěl; obrazy takové počaly se mu kmitat i před otevřenýma zrakoma.

Stenal, jako by na něm skála ležela — poprvé v životě tak jej přemáhala bolest, že to před svědky prozrazoval. A sténání znenáhla se proměnilo v úpění, úpění v srdcelomný ryk. Také vytřeštěný zrak a studený pot na čele jeho ukazoval, žeť duše jeho na hrozných mučidlech.

Ti, kteří byli kolem něho, myslili, že rána nedočká. Ale s denním světlem přišla úleva; nemocný se utišil a unavením opět na chvíli usnul. V tu dobu odešla Vácslava, nevědouc o tom, co se v noci dělo; Epikovi vzkázala, že před polednem sotva se navrátí, o účelu své cesty nechala ho v pochybách, ač on se ho bez obtíže domyslil.

Odebrav se k Mikulášovi, přišel mu právě vhod; chtěltě on jenom jeho míti u sebe. Přízraky noční byly zaplašeny, nikoli svědomí; mysl jeho se ničím jiným nezabývala, než manželkou.

Žalostné bylo na něj podívání. Skalopevný jindy muž odpočíval nyní na svém loži málomocný, zkrušený, bez obrany zmítaný bolem nejkrutějším. Sama podoba rytíře Lichnického byla už jen bídnou troskou, vnitřní boj činil z něho Lazara. Vzdychal, chvěl se, lomil rukama; jen v jednotlivých okamžicích rozvazoval se i jazyk jeho.

„Hladem a zimou zároveň!“ volal hledě s ustrnutím před sebe. „Jaká to hrůza! Jaká pekelná ukrutnost, hned vedle ohřívati se a hodovati!“

A opět s uděšením a ošklivostí pohlížeje na své vyschlé ruce mluvil: „To jsou ony. Vychřadla

z nich katanská zpupnost. Teď umějí se chvíti před trestem, ale neujdou mu.“

A byl by drásal své vlastní tělo, kdy by tomu byl Epík nezabránil.

Tento snažil se jej všelikým přimlouváním chlácholit. Vida, jakým strašidlem mu jest včerejší zjevení, prohodil v nerozvážném okamžiku, že to as byla žena živá, paní Katruši jenom podobná. Mikuláš chopil se té myšlenky; bez prodlení chtěl se dáti donest na ono místo, vyzvěděti pravdu a na ženu onu do sytosti se vynadívat. Bránili mu ovšem, a to jej znova vrhlo v děsné zmítání. Počal mluvit zmateně a jednat násilně; a když vysílen sklesnul, vnitřní muky dostoupily takové výše, že propadal zoufalství.

Sáhal po zbrani, aby vložil ruku na svůj život; a když vše uklidili, vzkřiknul zběsile: „Povolala mě — a vy mě neudržíte!“ — i chtěl si hlavu o zeď roztříštit.

Přemohli jej s těží; a on zápase v hrozném namáhání vyrážel zoufalé výkřiky, až poslouchajícím vlasy vzhůru vstávaly.

Tak nalezla jej Vácslava po svém návratu.

„Ty jsi dosud mlčel?“ ptala se manžela.

„Často již bylo slovo na rtech,“ odtušil on, „ale bázeň před křivopřísežnictvím je potlačila zase.“

Paní odhodlaně přistoupila k nemocnému.

„Slyš mě, pane,“ zvolala. „Ty nemáš smrt manželky své na svědomí.“

„Kterak bych neměl?!“

„Není ona mrtva.“

„Chceš klamat,“ řekl Mikuláš, probíraje se jako z omráčení — „vždyť jsem byl sám jejím hrobařem!“

„Ale ona byla vysvobozena.“

„Všemohoucí bože! Zázrakemli?“

„Lidským přičiněním.“

„Kterak by to bylo možná!“

„S podstřeší pustil se odvážný člověk k jejímu oknu, a vynesl ji — ovšem snad jen zázračnou boží pomocí; a pomocí některých lidí spustil se s ní pak s bašty dolů.“

„A kdo to učinil?“ tázal se Trčka hlasem tak slabým, že ho sotva slyšeti bylo.

„Týž mladý muž, jenžto ji byl zazdíval. Zde máš jeho pomocníka,“ dí Vácslava ukazujíc na svého manžela.

„Kterému přísaha posud vázala jazyk,“ dakládal on. „Nyní mohu ti též ukázati na tu, která byla při tom činnější než já.“

„Rodina dědinníka Svěcha má zásluhu největší. Uprchli s ní, přijali ji láskyplně jako nejbližší příbuznou —“

„A já ty lidi tolik pronásledoval!“

„Oni tobě odpustili.“

Mikuláš se utišil jako pěna, sepjav ruce na prsou, v nichžto sotva dech bylo znamenat. Po nějaké chvíli počal vzlykat až vypukl v usedavý pláč. Plakal jako dítě, plakal hořce i dlouho, nemoha se ani ustanovit.

S červenýma očima obrátil se potom k manželům.

„A to byla tedy ona, kterou jsem viděl?“

Vácslava posvědčila. On zahleděv se opět na dlouho před sebe pak s novými slzami šeptal: „Rozumím, že jsem to nesměl zvědět — že se mi neukáže — že mi nemůže odpustit! . . .“

Ta slova opakoval často s velikou zkroušeností. Prosebnými zraky obracel se zvláště k Vácslavě, avšak zakroutil sám vždy jen hlavou, a žádost svoji ani nevyslovil.

Povolal k sobě kněze, a dobrou hodinu s ním rozmlouval o samotě. Když pak tento z komnaty vyšel, vstoupila tam Vácslava, za ruku vedouc jinou ženštinu zahalenou v závoj; Epík a stařičký Svěch zůstali přede dveřmi.

Mikuláš vztýčil hlavu, závoj spadnul a Katruše klesla u lože na kolena. Zraky a ruce jejich setkaly se, hlavy obou sklonily se k sobě — i bylo slyšet jen usedavé štkaní.

Mikuláš přitisknul ruku Katrušinu na ústa, vzlyknul tak silně, až to jeho tělem trhlo — a utichnul na věky.

Plačíc povolala Vácslava Epíka i kmeta. Katruše dosud skrývala tvář na prsou zesnulého.

„Umřel náhlou blažeností," promluvil Epík. „Zde teprv se prozradilo, co asi v těch letech uvnitř vytrpěl! Jací jsme to divní tvorové — jak nerozumně sobě ztrpčujeme i kazíme život, jenžto nám jest dán jediný."

„A ještě žalujeme," dokládal stařec, „že na zemi není radosti! . . . ."

STANOVY

spolku pro vydávání latinských

českých knih.

Účel.

§. 1. Spolek pro vydávání latinských českých kněh má za účel vydávati latinské české knihy, a sice takové, které obsahem svým buď k poučení nebo k ušlechtění čtenáře přispěti mohou a které zároveň psány jsou slohem populárním, snadno pochopitelným.

Činnost spolku obmezuje se na království České, Moravu a Slezsko.

Údové.

§. 2. Spolek se skládá z údů zakládajících a přispívajících.

§. 3. Každý, kdo se údem státi chce, musí býti plnoletým a svéprávným a musí míti stálé bydliště své buď v Čechách, na Moravě neb v Slezsku. Mládež školní z účastenství v tomto spolku se vylučuje.

§. 4. Údem zakládajícím stane se, kdo najednou složí deset zlatých r. m.

§. 5. Údem přispívajícím stane se ten, kdo ročně jeden zlatý r. m. do spolku platí.

Výbor.

§. 6. Hned po stvrzení těchto stanov sejdou se údové spolku v Praze bydlící a zvolí odevzdáním lístků prostou většinou hlasů dvanáct výborů.

§. 7. Členem výboru může býti každý v Praze bydlící úd spolku.

§. 8. Výbor zvolí ze svého středu předsedu, místopředsedu a jednatele. Dále zvolí výbor z údů spolkových v Praze bydlících pokladníka, účetníka a dva revisory účtů.

§. 9. Předseda, místopředseda, jednatel, pokladník, účetník a revisoři účtů zvolí se na jeden rok.

Působení výboru.

§. 10. Výbor spravuje všechny záležitosti spolkové, objednává, zkouší a přijímá rukopisy, ustanovuje honoráry spisovatelům, obstarává tisk a vůbec vše, co se vyjednávání a vydávání knih nákladem spolku vycházejících týká.

§. 11. Předseda representuje spolek naproti třetím osobám i naproti zeměpanským úřadům.

§. 12. Jednatel obstarává písemné a jiné běžné práce spolkové.

§. 13. Pokladník má pod svou ochranou pokladnici spolkovou, přijímá a vydává peníze. Každý výdaj musí býti napřed od výboru schválen a poukázka od předsedy a jednatele podepsána.

§. 14. Účetník spravuje účetní záležitosti spolkové.

§. 15. K platnému uzavírání výboru jest zapotřebí, aby bylo nejméně 6 členů výboru přítomno.

§. 16. Při hlasování výboru rozhoduje vždy prostá většina hlasů. Při rovném počtu hlasů rozhoduje předseda.

§. 17. Výbor jest povinen uveřejniti tiskem každý rok v měsíci říjnu zevrubnou zprávu o činnosti, jmění a celém stavu spolku vůbec. Účetní část této zprávy musí býti podepsána od revisorů účtů.

Obnovování výboru.

§. 18. Čtrnáct dní po uveřejnění výroční zprávy sejde se výbor a vyloučí losem jednu třetinu svých členů.

Zbývající dvě třetiny zvolí prostou většinou hlasů tolik nových členů do výboru, mnoho-li jich vylosováno bylo. Vylosovaní údové mohou býti opět zvoleni.

Kdyby někdo z jakékoliv příčiny z výboru vystoupil, tedy zvolí výbor na jeho místo jiného.

Výbor vylosováním a znovu zvolením jedné třetiny obnovený zvolí opět na jeden rok všechny funkcionáře spolku.

§. 19. Volba celého výboru se jen tenkráte před se vezme, kdyby se celý výbor poděkoval aneb kdyby jen jedna třetina všech v Praze bydlících údů spolkových za to žádala. K tomu konci svolá předseda valnou hromadu.

Volba nového výboru děje se odevzdáním lístků a rozhoduje nadpoloviční většina hlasů. Čtyry neděle po vykonání volby nastoupí nový výbor činnost svou.

O valné hromadě.

§. 20. Krom případu v §. 19. uvedeného svolá se valná hromada, když za to žádá jedna třetina všech v Praze bydlících údů spolkových. Předseda musí v tomto případu nejdéle ve 14 dnech po obdržení žádosti valnou hromadu svolati. Do valné hromady mají přístupu jen údové spolku v Praze bydlící.

O působení valné hromady.

§. 21. Valná hromada může:

a) zvoliti celý nový výbor (§. 19.);

b) uzavírati o změně stanov spolkových, jakož i

c) o návrzích činnosti spolku se týkajících;

d) uzavírati o tom, zdali se spolek rozejíti má.

§. 22. Každý, kdo ve valné hromadě učiniti chce nějaký návrh, musí návrh tento nejméně 6 dní před sejitím se valné hromady výboru sděliti.

§. 23. K platnému uzavírání valné hromady jest zapotřebí, aby přítomna byla nejméně polovice všech v Praze bydlících údů spolkových. Usnešení valné hromady děje se relativní většinou hlasů. Každá valná hromada a spolkové shromáždění musí nejméně tři dni napřed s udáním programu úřadu bezpečnosti oznámena býti.

Práva údů.

§. 24. Každý úd spolku bude dostávati zdarma všechny knihy, které spolek vydá, a sice: úd zakládající bude dostávati knihy po 15 let po sobě jdoucích, počítaje ode dne, kdy do spolku vstoupil, a úd přispívající tak dlouho, dokud roční příspěvek platí.

O vydávání knih.

§. 25. Spolek jest povinen, vydati nejméně čtyry knihy za rok.

§. 26. Knihy spolkem vydané nesmějí obsahovati méně než tři a více než deset tiskových archů.

§. 27. V mezích stávajících předpisů o prodávání knih budou se knihy, spolkem vydané, též veřejně prodávati. Za šetření předpisů o tisku odpovídá předseda a po případě místopředseda.

§. 28. Všechny peněžné prostředky, jichž spolek z jakéhokoliv právního důvodu nabude, musejí zcela na vydávání knih obráceny býti.

O soudu rozhodčím.

§. 29. Spory v spolku mezi údy povstalé vyrovnají se soudem rozhodčím, ku kterémuž každá strana zvolí z údů spolku jednoho, tito pak se společně snesou o vrchního rozsudího. Volba tato musí se vykonati nejdéle ve 14 dnech, ode dne, kdy k tomu strany od výboru byly vyzvány, jinak ustanoví výbor sám za váhající stranu člena smírčího soudu.

Taktéž jmenuje výbor vrchního rozsudího, kdyby smírčí soudcové při volbě jeho sjednotiti se nemohli.

Spory vzniklé z poměru spolkového mezi výborem a jednotlivými členy spolku rozsoudí valná hromada.

Z nálezu takto většinou hlasu učiněného není žádného odvolání.

Ustanovení všeobecná.

§. 30. Kdyby spolek za jakoukoliv příčinou přestal, připadne jmění jeho Matici České.

§. 31. Ve smyslu stávajících zákonů podrobuje se spolek úřadní dohlídce a při navrhnutých změnách těchto stanov příslušnému stvrzení.

V Praze, dne 1. února 1867.

Sběratelům členů Matice lidu oznamujeme, že každý kdo zašle 20 členů Matice lidu najednou, obdrží **jeden výtisk** všech na ten rok vydaných knih nádavkem.

Oživené hroby.

Obrázky

od

Karla Sabiny.

Matice lidu ročníku IV. číslo 3.

(Běžné číslo 21.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání latinských knih českých.

1870.

Tiskem dra. Ed. Grégra v Praze.

I.

Byla jasná pozdní noc zimní. Mráz byl přímo krutý. Země pokryta sněhem umrzlým a uhlazeným se místy jen leskla. Jinak nejevila známky života. Co žilo, to vše zajisté se ukrylo před umrtvujícím dechem zimy, jež za právě minulého dne byla dle výpočtu lidského na dvacátý stupeň vystoupila a večerem ještě vystupovala.

Za to nebe oživeno bylo nesčíslnými hvězdami, jež svěžím, pestrým svým třpytem do bezkonečnosti zářily. Plná luna se mezi nimi tiše vznášela na modrém nebes klenutí jako bílá lampa astralová v středu barevných světlošek, a chladné záře její se lily proudem na osněženou zem.

Jedna z nich se dotkla stinného otvoru v bezbarevné na sáh silné hradební zdi. Jako zvědavé, svítící oko vnikala vždy hloub a protáhla se hustou drátovou mřížkou. Ještě o stopu dále a zlomila se na obyčejné mříži železné, a pak zase jí bylo prodrati se drátovou a železnou a ještě jednou drátovou až na malém skleněném okénku se zaleskla a do nitra vstoupila. Jenom as na krok vzdálí od okna stačila síla její. Ulpěla na špinavé podlaze a jako polekána, v malém polokruhu se zase táhla nazpět. — Co tam v nitru as spatřila?

Síň dosti vysokou a klenutou, na dvacet kroků dlouhou a na deset širokou. U prostřed kulatá železná kamna, nad nimiž visela slabě svítící lampa.

Otvor, v němž okénko se nacházelo, podobal se hluboké díře, v níž bylo patero mříží. Dírou touto jenom málo světla a vzduchu nabývalo přístupu do nitra. Okénko hledělo na malou říčku, z jejíhož protějšího břehu vystupovaly též nízké hradby. V pravo a v levo, v obou totiž koutech podlé okénka v nitru síni, stály dvě lože. Z huňatých přikrývek čouhaly dvě lidské hlavy.

Stěny bílé a holé, o nábytku jakéms mimo ona lože ani památky. — Kdyby zář lunina i v přední část síni se byla vedrala, byla by spatřila velké a silné dubové dvéře a v nich malé na dvě píde dlouhé a na píď široké okénko v nitru i zvenčí drátem a železem hustě omřížené.

Dvéře byly zvenčí ohromnou železnou závorou opatřeny a dvěma velkými vysacími a jedním obyčejným zámkem uzavřeny. Vedly do jakési předsíni právě tak uzavřené, z níž se ještě dvěma předsíněmi vycházelo širokou chodbou na dvorec.

Kam to luna vyslala svou zář?

Do žaláře!

Ony dvě hlavy náležely obyvatelům síni, dvěma politickým provinilcům, ježto osud z odlehlých od sebe krajin velmi podivným svedl způsobem. Spali tvrdě. Snad se jim právě zdálo o domovu. Spali bezpečně a dobře uschováni v kasematech pevnostních.

Tu na povdálných, městských hodinách uhodila dvanáctá! V předsíních nastal šramot, zámky rachotily, dvéře vrzaly a zbraně řinčely. Střídala se stráž přede dveřmi umístěná. Nový strážník

postavil ručnici do kouta, poběhával pak předsíni a nápadně dupal. Bylo mu zajisté zima a zahříval se jak mohl. Nebezpečí proň nebylo že si hovil. Dvé uzavřených klenutí, jež k předsíni vedlo, chránilo ho před napadením. Mohl si třeba sednouti na zem, mohl i podřimnouti. Rachocení zámku by ho dojista bylo probudilo. Vždyť probudila i vězně v nejzazší jizbě. Procitli ale nehýbali se. Přáli myšlénkám výletu!

Jeden z nich nazýval se Slav, druhý Hon. Tento byl Maďar. Přemýšlel zavřenýma očima. Měl doma ženu a dítky, jež nesmírně miloval. O čem pak mohl přemýšleti nežli o nich?

Slav neměl nikoho, ani příbuzných ani — přátel. Jenom známých měl hojně, soudruhů i soukmenovců stejně smýšlejících, již ho snad politovali, když naň právě zpomněli. Skromná to útěcha srdci, smutné vědomí! Cit odumíral pod tíží touto, jenom myšlénky zbyly.

Hleděl na strop a počítal, mnoho-li času asi uplyne, nežli vymazán bude z knihy žalářní. Nový rok mu počínal květnem. Bylo teprv z počátku únoru. Po třech měsících byl zase jeden rok vymazán. Zbývalo jich ještě osmnácte! Toť někdy celý život! „A když ty vymazány budou z trestu, budou snad i z života vymazány!“ Takto vzdechnuv pomýšlel: „Mám ještě jakého úkolu na zemi či nemám? Stojí těch několik myšlének, jež jsem do života zaseti mínil za to, abych déle nesl břímě nepatrné své jsoucnosti? Kdo si jich všimne? Na nejvýš je rozum kterýs uzná za nekorektní a odsoudí je pro nezralost neb výstřednost neb vůbec nesouměrnost vzhledem k myšlenkám panujícím. Taková nesouměrnost překáží harmonii celku. Chceš co jiní nechtějí, blouzníš kde jiní rozumujou, rozumuješ kde jiní dřímají, chceš jed-

nati kde jiní jen na trpění tě odkazují. Praví, že rušíš ústrojí národa všelikými přechmaty, že tím zamezuješ tichý vývoj věcí. Nač to? Odstup v tichosti, nikdo tebe nepohřeší. Nebude ani potřebí tě nahraditi. — Máš uschovaný nůž. Jedno bodnutí — a bude všemu konec. Srdce nevzkřikne; krev nezapláče — a *oni* budou rádi!“

Měl patrně zlý sen, než se probudil, a sen tento zajisté jej uvedl na takové myšlénky. Ale vlastním jedním slovem je zase přerušil. Slovíčko „oni“ toliko myšlené, jako by mu bylo v uších zavznělo. Přemýšlel dále:

„Oni, — kdo jsou ti oni? Jsou to nejprv moji osobní protivníci, a pak protivníci naši. Ti moji, hm, — to jsou lidičky šťastné náhody. Vyhejčkáni a rozmazleni štěstím, a zvyklí podkuřování slabochů, hlupců neb takových chytráků, kteří se trámu chytají, aby se udrželi nad vodou. Jsou to lidé, již mají své dobré i zlé stránky jako každý jiný, již ale se naučili své veliké slabosti ukrývat a své malé kdysi cnosti za zvětšovacím sklem vystavovat na obdiv jiným. K tomu je nejprv peněz zapotřebí, jakž všickni aristokraté vědí, i ti nejhloupější. Peníze jsou neodvislost. Zacházeti s pány, hráti na pány a někdy milostivě se skloniti k méně šťastným, toť celé umění, veškeré čáry jejich. Kdo nenosí škrabošku a v skleněné boudě přebývá, aniž váhu klade na to, po čem *oni* baží, na výsost, na slávu, na peníze a na effekty, ten je živou jejich protivou, že nejde za nimi a s nimi, že jde svou trnatou cestou, že má svou vlastní vůli a před nimi a vůli jejich na nos nepadá. Jest tu přirozená mezera mezi ním a nimi, byť i jakéhos posledního cíle měli společně. To jsou tedy jedni *oni*, a pro ty si nevyškubnu ani vousu. Jsem člověk svobody, cením cnosti dle jiné míry a jdu

svou cestou. — Ale ti druzí „*oni*“? To jsou ti, kteří právě vyhráli. Sedí nyní vítězně v ověnčeném člunku a houpají se na stišeném moři. Renegat svobody se stal prvním jich veslařem. — Jen za mnou! Buřictví jest poraženo na věky. Co močály v Cayennu nevyhubí, co šibenice aradské a vídeňské nevyrovnaly, to uklizeno v klenutích nepřístupných a neprolomitelných. Těla tam uhnijí a myšlénky schřadnou. Mrtví nevstanou více a zmrtvělé duše se nezotaví. A zástupy jásajících zvolaly amen! Veslař a veslaříci se kloní v pravo a v levo a zevlujícím na břehu blahosklonně slibují, že nastane teď tisíciletá říše zbožnosti, pokory a blaha. Přinesou ji jezovité v kutnách a žandarmové v puškách. Kanceláře se naplní popsaným papírem a šatlavy neposlušnými. Kalendáři přibude svatých a Bach bude mezi nimi červeně vytištěn. To jsou ti druzí „*oni*“. Slepci! Pošetilci! — Měli už bastillu a padla, měli své Torquemady a zanikli. Co po nich zbylo? Kletba! A ti nynější? Pro ty se nepíchnu ani špendlíkem. Kdož ví co na ně ještě čeká?“ Tu myšlénky jeho se jaksi přetrhly, či vlastně přeskočily rovné pásmo. Rozjímal takto dále:

„Italie dozrává. Strana činu něco chystá! Máme bezpečné zprávy. Snad zítra už to pukne. Jen jedno vítězství této strany a sesují se žaláře i řetězy spadnou.“

Zamhouřil oči a obrátil se na druhou stranu. Poslední myšlénka jej jaksi potěšila. Věřil v ni. V podobné možnosti věřili téměř všickni političtí vězňové. Co den si sdělovali podobné myšlénky a vzbuzovali v sobě podobné naděje, ale jevily se jim v rozličných údobách. Byly to variace na jedno a totéž théma: „Vysvobození ze žaláře.“ — Čítali po kradmu noviny a vyčítali z nich všecko

čeho si přáli. Měli proto své důvody. Bylo na počátku let padesátých. Emigrace byla velmi četná — vězňové ji měli též za sjednocenou a silnou, Mazzini se hýbal; — myslili že celá Italie jest na skoku. V Paříži se někdo ozval, — tuť Francie již vstávala. A což teprv Východ! — Srbové, Bulhaři, Černohorci, Řekové — ti všickni stáli s puškami v rukou a čekali na znamení. Nikdo nepochyboval že Amerika přispěje, vždyť tam byl Košut a získal sympathie Američanů pro evropskou revoluci. — V to doufali, ubozí! Nedivte se osamotnělci. Má svou logiku, a ta je jiná nežli logika skutečnosti.

Děje skutečné se rozdrobují na bezčíslné atomy, z nichž se rychle zase sestavují k novým údobám. Vězeň vidí jen hlavní obrysy, vyplní si mezery domyslem, fantasií neb citem svým, a tudíž jeho bludy tím větší, čím důsledněji promyšlené.

Slav ponenáhlu upadl v polosnění bez určitých spořádaných myšlének. Voják v předsíni přestal dupati. Snad se běháním zahřál. Utišil se.

Za to počal Hon hlasitě chrápati a probudil Slava znovu. Tento maní pohlédl na dvéře. Zář lampy padala na malé v nich okénko. Voják zajisté stál při něm zvědavě do nitra hledě a lehounce na dvéře klepaje. To bylo znamení, neboť strážníci přinášívali zvěsti.

Slav pozdvihl hlavu. Nové zaklepání. Vstal a šel ku dvéřím. Ale nežli došel kamen, nastal již v předsíních nápadný šramot. Rachocení závor, odevírání a zavírání dveří i živý při tom hovor něco znamenal. Tvářnost vojákova zmizela od okénka, Slav mžikem byl na loži a po uši přikryt.

Co to as bude? V tak pozdní době nepřicházíval nikdo mimo novou stráž, jejíž hodina však ještě nenastala.

Ač leže, přece napnutými zraky hleděl na dvéře. Zakmitlo světlo v předsíni, rachotily zámky, zavrzala poslední závora, nastrčil a otočil se klíč, otevřelo se, a několik osob vstoupilo.

Nejprv pomocník profósův se svítilnou, pak profos sám maje haldu klíčů v ruce, za ním tři mužové, civilně oděni, malé váčky pod paždím nesouce, za nimi důstojník a několik vojáků.

Hon z tvrdého spaní vyrušen se pozdvihl na loži a polekán hleděl co se děje.

Vstoupivší na chvilku umlkli. Pak profós mluviti se jal:

„Přivádím vám nové soudruhy, pánové. Doufám, že se dobře srovnáte. Neočekávali jsme je dnes, tedy nám nelze bylo upraviti pro ně lože. Pro jednu půlnoc nebude zle. — Časně ráno bude všecko v pořádek uvedeno, pak vám lze bude spáti třeba celý den;“ doložil k novým příchozím obrácen.

Tito obezřevše se po síni odházeli váčky, mnuli si ruce, poběhávali komnatou a hovořili mezi sebou co nejživěji. Mluvily italsky nářečím milanským. Byli patrně dobré mysli a počínali si jako doma.

Profós přistoupil k oknu, otevřel je a skoumal mříž. Pak prohlédnuv stěny a kouty a naleznuv všecko v pořádku, s ostatními se zase odstranil. Dvéře se zavřely a závora zatáhla. V předsíni však důstojník napomínal stráž, aby pozornost svou zdvojnásobila, jelikož nebezpečí přibylo.

„Nechť ďábel odnese všecky tyto do pekla!“ zvolal jeden z Italianův, máchnuv rukou ku straně dveří, a pak ku starším obyvatelům jizby se

obrátiv pravil: „Odpusťte, pánové, že jsme vás v tak pozdní chvíli vybouřili a jako kameny do vašeho hnízda vpadli. Bůh jest svědek, že jsme to neradi učinili!“

„Věříme, věříme!“ odpověděli Slav a Hon se smíchem, vystoupíce z loží.

Nastalo pak podávání si rukou a představování se.

Italian, jenž odcházející strážníky ke všem čertům poslal, byl muž nad sedmdesát let starý, vlasů hustých, krátkých a jak mléko bílých, malé zavalité a pevné postavy, tváří zdravých a mladistvě jarých. Jsa pohyblivý jako rtuť, prohlížel všecky částky sini a nepřestal ani na okamžik mluviti, buď k soudruhům buď sám k sobě.

„Maledetti! Je to díra! Aby tu vlk přebýval! O cani! carnifici! bestie! Vaše rozumy z pekelného dýmu! Gente stupida! Jaké tu bude zůstávání! Ani čert by odtud nevyklouzl. A přece! Fuggiremo tutti! Vytřeme jim zraky. Pacienca. Utečeme za krátký čas. Jen strpení!“

Pak se obrátiv k Honovi zvolal: „Odkud jste pane?“

„Jsem Maďar.“

Stařec mu padl okolo krku a počal jej objímati.

„Ungaresi! fratelli! Toť budeme žíti jako v ráji. Jste andělé! Svatý národ! Máte kuráže, jsme svoji!“

Pak k Slavovi se obrátiv zvolal:

„A vy též bratře jste Maďar? Pojďte na mé srdce!“

Rozepnul ramena, ale sklesly mu ihned, jak tento odpověděl že je Čech.

„Čech? Co je to! Un Boemo? Ah, slyšel jsem

něco o tom, že prý nechcete býti Němci. Nechcete opravdu?“

„Opravdu ne.“

„Tak jste také můj. Bravi Boemi, totiž ti, kteří nechtějí. Můj auditor v Miláně byl také Čech, un carogno! Můj profós také, un cane. Celý vojenský soud sami Čechové, brutta gente. Všickni naši policajti z Čech. Tutti diaboli. Ani jsem nevěděl že mohou býti též Čechové zavřeni. Jsou u vás také demokrati? Či jste vy jediný? Trojnásobná vám sláva! jednou za to, že nejste Němec, pak že jste demokrat a pak že jste zavřen! Budeme žíti jako bratří. — Máte-li pak zde dříví? Je tu jako v psinci. Zatopíme a uvaříme černé kávy. Nemáte několik vajec? Rád piju vejce syrové. Je mi mdlo v žaludku. Spáti nebudeme, až zítra. Vyspíme se tu dost. Mám ještě dvacet let seděti. Ha, ha, ha! Ti hlupáci! Za dvacet dní jsme všickni doma!“

„Jak to možná? Vidí se naděje?“ zvolali Slav a Hon najednou.

„Jak že naděje? Vy málomyslní, krátkozrací! Ne naděje, ale jistota. Pustí nás, a jestli nepustí, tedy utečeme!“

Slav a Hon se pousmáli, ale všickni tři Italiané na to přísahali, že jináče býti nemůže.

„Forti ví co se děje“, pravil nejmladší z nich. „On ví všecko. Co on řekne to se stane.“

Forti se nazýval stařec. Druzí dva byli mnohem mladší. Jeden čítal něco přes dvacet let, druhý as málo přes třicet. Mladší nazýval se *Bianchi*, starší *Asti*.

Každý z nich byl na dvacet let těžkého žaláře odsouzen.

Oba mladší byli též na první už pohled za-

jímaví lidé. Vysoké štíhlé postavy, výrazných tvářností, duchaplných, žhoucích očí.

Nejmladší, Bianchi, nezapíral sanguinickou letoru. Usmíval se neustále, přisvědčoval Fortimu ve všem a choval se vůbec k němu jako milující syn k otci.

Asti byl patrně melancholik. Buď mu vězení těžce na srdci leželo, buď co jiného. Zamyslil se často a jen humor Fortiho a naivnost Bianchi-ho jej na chvilky vyjasnila.

Návrh Fortiho se nedal zamítnouti. Čech vyhrabal drobného dříví z podloží a naplnil kamna. Hon rozdělal oheň, při němž by se bylo půl telete uvařiti dalo.

Černá kamna brzo zrudněla. Síň se naplňovala teplem. Hospodařiti palivem nebylo v obyčeji ani radno. Stěny byly tak vlhké, že z nich časem voda ztékala. Zvláště této noci bylo valného topení zapotřebí. Italiané byli cestou náramně skřehli.

Bianchi vytáhl z vaku hojně mleté kávy a cukru. Brzo byl žádaný nápoj uvařen, káva silná a horká navnadila mysl. Věznové blíže žžavých kamen se posadili a hovořili.

Mezi tím se zase vystřídala stráž a strážník dupaje běhal po předsíni. Pak se zastavil a hleděl do vnitř.

Záviděl věznům v této chvíli. Žhoucí kamna, sklenice kávy, živý hovor, jaká to rozkoš, pomyslil as sobě. A každý z vězňů by zase jednu as byl záviděl ten kousek světa, jejž on denně viděl a ten trochet svobody, jížto co voják požíval.

Onen na zimě byl přece šťastnější nežli tito v teple. Ale předmětem závisti může být někdy i krůpěj vody i sousto chleba, ano boháč někdy závidí žebrákovi hlad, maje žaludek pokažený, a

není hlupce, jenž by jinému nezáviděl dobré myšlénky.

K dovršení kvasu vytáhl Asti balík cigar.

Starý Forti roztáhl svůj ohromný hnědý plášť s kapucou na zemi a položiv vak k jednomu konci pravil:

„Hoši, rozložme se jako cikáni. Pijme, kuřme, bavme se a čiňme si vše možné pohodlí. Slyšte starého zkušence jenž vám radí: Pomáhej si každý jak můžeš a uvolni si jak se dá. Život sestává z okamžení. Komu jedno uklouzne v trudu, tomu se uklouzlé více nenavrátí v radosti. Neznejme trudu. Nedejme mu přistoupiti. Ten šírý svět venku, kdož ví je-li lepší nežli náš úzký zde. Panuje tam strašná reakce. Nedůvěra na všech stranách, stíhání, pronásledování a duševní mor. Vem ďas ty vlky! Nás nezasáhnou. Kdyby viděli, že jsme smutni, měli by z toho radost. Myslili by že nás skrotili. Darebové! Budou sami skroceni a to brzo. Pak nastane vytí a skřípání zubů.“

Houže z loží se sundaly, vèznové se po nich rozložili, kouř z cigar se ploužil do výšky.

„A teď vy dva severníci vypravujte jak jste sem přišli;“ jal se Forti zase mluviti. „My vám povíme pak každý své a tak nám utekou chvíle jako při čtení románů.“

„Ah, to je dlouhé!“ odvece Hon. „Kdybych začal a neustále vypravoval, nebyl bych zítra v ty doby ještě hotov. Proč vyčerpati látky hned z počátku? Člověku všecko najednou hned nenapadne podávejme si po troškách. Každý den jakýs kousek. Jednou ten po druhé onen. Bude to rozmanitější a zbude nám vždy něco pro dlouhé chvíle.“

„Máš pravdu Maďare!“ zvolal Forti. „Hoši, ten má rozum. Umí rozděliti čas a rozmnožiti

kratochvíle. Tykejme si s nimi. Píme na bratrství. Bianchi vytas se s punčovinou.“

„Zlatý to nápad!“ pravil Asti pozdvihna se, „něco mi scházelo k osvěžení, tys to uhodl.“

Bianchi okamžením vstal, otevřel vak a vytáhl lahvičku punčoviny. Voda se zase přistavila a v malé chvíli byly skleničky naplněny. Pilo se na bratrství.

„Neumí z vás nikdo nějakou báseň na zpaměť, jež by se k naší situaci hodila?“ tázal se Bianchi.

„Milé dítě,“ odvece Forti, „k situaci naší se nehodí nijaká cizí báseň. I nejhezčí by byla holou prósou vedle skutečnosti, již právě prožíváme.“

„Tak jest,“ prohodil Asti. „V této chvíli nás baviti může jen to co se nás samých bezprostředně týká. Kdož jsme? Poznávejme se. Vždyť i my tři krajané se jen z polovice známe. Sešli jsme se teprv na dráze, jež nás sem odvlékla a nelze nám bylo před hlídači objeviti své duše.“

„Mě ale znáte, vy dva?“

„Tebe otče Forti zná celá Italie!“ odvece Bianchi.

„No, jsem starý voják svobody. Francouzská republika mne probudila. Bojoval jsem pod Muratem, pak pod Napoleonem. Přeběhl jsem Italii, Španělsko, Francii i kus Německa. Byl jsem členem spolku karbonarův. Gonfalonieri a Silvio Pellicco byli moji přátelé, jako nyní jimi jsou Mazzini a Garibaldi. Prožil jsem mnoho ve světě, a ne méně v rozličných žalářích, v nichž jsem co politický provinilec po různu a s přetržkami na šest a dvacet let života svého strávil. Kdyby se mne někdo tázal, co jsem svým utrpením provedl,

odpověděl bych že nic a mnoho. *Nic*, ohledem na posavadní vnější výsledky, *mnoho* vzhledem k působení na mládež. Naučila se od nás trpěti a snášeti vše pro velkou myšlénku. Výsev jest po světě již hojně rozhozen, až dozrají klasy, přijdou žně. Zrají už valně. Z mládí mého bylo málo lidí, již věděli co vědí nyní celé zástupy. Zanikli, ale přenesli myšlénku svou na novou dobu. Ze všech bývalých soudruhů svých jsem já jediný na živě!“ —

Zamlčel se na chvíli a zamyslil. Druzí naslouchali nehýbajíce se.

„Aj což! Pryč s melancholií!“ zvolal Forti znova. „Je to štípající had, jejž nesmíme vpustiti do našeho kruhu. Maďare, vypravuj ty. Vidím na tvém čele a čítám ti z očí, žes povaha více flegmatická nežli všichni ostatní. Ty nás snad nestrhneš do víru smutných upomínek.“

Hon odfukuje cigarový dým se pousmál.

„Jsi dobrý znalec lidí. Uhodl's že jsem flegmatik a doložím i to, že jsem skrz na skrz praktický člověk, jenž nesnadno podléhá cizím dojmům. Přesvědčil jsem se už v životě, že chladný rozum má sílu krtka a že se provrtá všemi poměry.“

„Aha, proto's se provrtal až sem,“ prohodil Asti.

„O tom nám bude ještě mnoho mluviti, milý Asti, pro dnes ale myslím, že bude nejrozumější seznámiti vás s celou zdejší polohou. Domácí řád žalářní jest všady jiný jako všady jiní jsou hlídači, žalářníci a velitelové. Bude vám i s podivnými osobami se zde stýkati a do podivných poměrů se vpravovati. Kdo je nezná, ten jako slepý se každou chvíli narazí.“

„Je to chlapík! co?“ zvolal Forti, a soudruhové mu přisvědčili. „Vemte si příklad, hoši,

z praktického Maďara. Každá věc má svůj čas a své místo. V těchto okamženích je pro nás všecko jen vedlejší, hlavní ale jest to, o čemž Hon mluvil. Rozumí okolnostem a bude naším domácím okem. Pouč nás, Maďare, my naslouchámе.“

„Nejprv mějte vždy dobrou pamět pro věci potřebné,“ pravil Hon. — „Ráno okolo sedmé přide profós s ordonancí, přinesou dříví a co si kdo včera k snídani objednal. V poledne o dvanácté přinesou oběd, k večeru přijdou zase a přinesou co si kdo ráno objednal. Rozumí se, že jen dovolené věci. Zapomene-li někdo v čas si objednati věc potřebnou aneb aspoň žádoucí, nedostane se mu jí až teprv druhého dne.“

„Maledetti!“ zvolal Forti. „Kdož může ráno věděti čeho se mu odpoledne zachce, a odpoledne čeho ráno?“

„Zvyk učí pořádku. Nejlépe učiní, kdo se vším potřebným najednou hojně zásobí.“

„Jaká je zde strava?“ tázal se Bianchi.

„Poměrně dobrá. Máte-li peněz můžete jísti co vůbec v pevnosti lze dostati. Pravidlo káže, že se nesmí utratit nad zlatý denně; výmínky ale nejsou vyloučeny v tom i v mnohém jiném, jakž později sami uvidíte. Nemáte-li peněz, lze vám jísti v tak zvané menáži vězňův, a to také není nejhorší.“

Italiané na sebe významně mrkali.

„Kterak jste vy dva posud činili?“ prohodil Asti.

„Jsme v menáži.“

„Zkusíme to též;“ pravil Forti. „Nebude-li nám chutnati, učiníme jináče. Máte peněz?“

„Jsem uherský šlechtic a velkostatkář, — ovšem statky mé v čas připsány byly mé choti, sice by je byli skonfiskovali. Mohl bych si tedy

přáti, ale nechci. Zde nejmenší luxus sahá hluboko do peněz, protože profós s námi účtuje jak sám chce. Poznáte to a podivíte se. Z každého groše, který zde vydáte, padnou dva krejcary do jeho kapsy.“

„Ladro! Je to banda!“ zvolal Forti. „Ale my nepůjdeme na lep, námi nestuční.“

„Tak myslil zde každý, a každý se klamal.“

„Budeme mu hledět na prsty,“ pravil Bianchi.

„Tím hůře pro vás. On taktéž bude činiti vám, a každou chvíli vám najde chlup na dlani.“

„Diavolo, to nechcem. Učiníme mír s tím medvědem. Potřebí se spřáteliti i s čerty, aby příliš neškrábali. Máme denáry a nebudeme škudlit.“

„Jen prozřetelně. Jakmile pocítí u vás dvacetníky, vycucá z vás i dukáty.“

„Smíme míti peníze?“

„Zde člověk smí všecko míti, dovolené i zakázané, ale vyzradit se nesmí, sice přijde hromobití, a nadělají křiku pro maličkost, jakoby stát na všech koncích hořel.“

„Poraď nám tedy, jak máme jednati?“

„Nejprv vězte, že se u vás nesmí ani krejcaru nalézti. Čím více jich však máte schovaných, tím lépe pro vás. Abyste je udali, o to nemějte starosti. Profós je velmi ochotný. Ten zlatý denně, o němž jsem se zmínil, smíte utratiti ze svého. Utratíte-li jich pět, nikdo vám nebude překážeti, ale nadbytek se zvláště účtuje, a účty tyto se nepředloží v kanceláři, kde peníze vaše leží. To si vyjednáte s profósem mezi čtyrma očima. Za láhev vína, jež zde třicet krejcarů stojí, vypočítá vám dvě zlatky.“

„Ten to umí!“ prohodil Asti.

„Jako všickni v jeho postavení. Je bývalý

kaprál a neměl co živ svého groše. Teď ho postavili ke korytu — teď žere. — Ostatně se i stát o nutnou výživu vězňů stará," doložil Hon s ušklebem.

„Jak to?"

„Každý z nás má deset krejcarů denně, půl bochníku komisárku, byt a teplo zadarmo. Komisárek vám netřeba jísti. Profós jej koupí od vás, bochník za deset krejcarů. Sám jej prodá, dle nynější ceny chleba za dvacetník. Možná také že vám řekne, že komisárku spadlo a dá vám zaň čtyry krejcary denně. Odpovíte mu na to, že jste náramně rádi a že mu děkujete za dobrodiní, jež vám kupováním od vás komisárku prokazuje."

Italiané se smáli. Hon, jsa skutečně praktický člověk, vedl svou poučnou řeč o domácím řádu ještě dále.

Konečně to ale posluchačům trvalo příliš dlouho. Bianchi zíval, Asti zamhuřoval oči a Forti nepokojně sebou trhati počal.

Když Hon učinil malou přestávku, pravil Forti: „Děkujeme ti, bratře. Jest to velmi užitečné věděti, ale schovejme si toho také trochet na zítra; taková věc se nejlépe užívá po homeopaticku, každý den jeden prášek. Morálka všeho jest: nechme se šiditi a držme huby. Já ale přiložím dodatek: šiďme je též a študujme, kterak jim co nevidět upláchnem. Lest proti lsti. Profósa obalamutíme nejprv. Uvidíte, kterak to navleku. Vedl jsem podobné tajné války už s rozličnými komendanty pevnosti a jich trabanty. Jsem veterán malkontentů a vězňů a už třikráte jsem uprchl. Provrtal jsem už jednou se svými soudruhy zdi žalářní v Mantově a ty as nebyly slabší nežli tyto jsou."

Italiané se zápalem naň hleděli, Slav zvědavě a Hon nedůvěřivě.

„Tak jest, milí hoši. V Mantově jsem už jednou unikl, jednou v Římě a jednou v Neapoli. V Neapoli jsem ušel smrti, k níž mě odsoudili. Utekl jsem i s žalářníkem. Ale znám též benatské olověné střechy a starý Špilberg v Brně. Jsem tedy kovaný a starý tovaryš evropských demagogů. Jsem žák velikého Alfieri a pochopil jsem ho svým způsobem.“

Zamlčel se na chvíli a oči jeho zaleskly se zápalem.

„Znáte mocnost poesie? Ah — kdož by jí byl aspoň jednou v životě nepoznal? Jest to čarodějka, jež mysl lidskou někdy uspí, někdy uspalou probudí. Záleží na tom, kdo ji řídí. Jde, kam ji mistr basník pošle; ustrojí se dle jeho rozkazu a vkusu, a vydéchá, co on do ní vdechl. U nás v Italii od času Petrarkových drnkala o samé lásce a krásе a mužové naši vrkali jako holubi, kdežto poroba tížila jejich šíje. Oslyšeli i Filicaju hořekujícího nad klesloстí své krásné vlasti. O Italia! Deh fossi tu men bella, o almen piu forte! (Kéž bys byla méně krásná ale více silná!) Zacpali si uši sladkou muzikou, a celá Italie pásla kozy a ovce při pastýřských dudách Quariniho. Pak přišel Metastasio se svou citerou a omazával ústa mužův i žen italských tonovým medem a rozmazlil je duchaprázným svým drnkáním až hanba! Byl svrchovaný čas, že Vittorio Alfieri do toho udeřil republikanskou túbou. Ta necinkala a nebřinkala, ale táhlým významným zvukem pronikala srdce jako břitký nůž. Znal jenom velké vášně, zastupoval jen velké myšlénky. Cinkání se minulo dojmu vůči stoickým sochám, ježto on na oltář umění postavil. Probudil nás lakonickou

silou pravd, jež rekům dramat svých do úst položil.“

Ostatní mlčky hleděli na starce, jejž slova, jež pronášel, patrně rozehřála. Čelo mu zrudnělo, oči metaly blesky, tvářnost téměř mladistvého nabyla rázu. Jediný Asti skloniv hlavu a uzavřev oči zdál se dřímati, ale bděl, nejsa duchem přítomen.

„Asti usnul,“ pravil Bianchi usmívaje se.

„Nespím, slyším všecko;“ odpověděl tento.

„Slyšíš a neslyšíš;“ jal se Forti mluviti hlasem utlumeným. „Vidím již, že kořen smýšlení tvého ještě není dosti pevný. Vězení tě tlačí. Jsi smutný jako mladá vdova po pohřbu manžela.“

„Jsem pohřben a spolu cítím smutek své ubohé ženy,“ odvece Asti z hluboka vzdychnuv čelo pravicí si pokrývaje. „Vy všickni jste snad svobodni, ale já jsem ženat.“

„Já též!“ prohodil Hon chladně.

„Aj, což žena! pravil Bianchi. „Žena přivykne a odvykne, jak toho téměř všecky mladé vdovy jsou důkazem, jež se vdají, sotva že muž v hrobě schladl. Ale já mám matku dobrou, andělskou matku, jejímž jediným jsem dítětem, a ta si oči vypláče.“

Asti mlčel. Po chvíli ale se vztyčiv zvolal:

„Ano Bianchi, máš pravdu! Žena přivykne a odvykne, a v tom leží všecky hrůzy pro milujícího muže.“

„Ah, on žehrá!“ promluvil Bianchi pološeptem a pohodlně hlavu na vak položiv v malé chvíli usnul.

„Ejhle mladost!“ pravil Forti. „Do všeho se vpraví a všecko překoná svou lehkou myslí. Nechme ho spáti. Je cestou zemdlen a nijaké obavy neruší jeho spánek. Věří v brzkou svobodu.

Nerušme nikdy naděje, jež člověka sílí. Spánek jej osvěží.“

„Já však ani ve spaní nemám pokoje a zlí snové mě trapí;“ pravil Asti.

„Protože za dne nepřeješ myšlénkám vyjasnění. Co bdícímu znepokojuje mozek, to spícímu se v strašidla promění a jej mučí.“

„Tuším, že zde méně záleží na tom, čeho se člověk ještě obává, nežli na tom, co už prožil a co v mysli se opakuje;“ jal se mluviti Hon. „Právě tak mi bylo, nežli mě sem odvezli. Byl jsem totiž v Uhrách uvězněn a teprv z nového trestu sem dodán. Velké jakés naděje mě naplňovaly, ale ještě větší obavy, že se nepovede, co zamýšleno bylo. A obavy tyto mě ve snu trápily, takže horší bylo spaní než bdění.“ —

„A takž jest i se mnou,“ doložil Asti. „Strach jakýs mě tíží více nežli bídný tento stav, a nesl bych vězení snadno jako Bianchi a Forti, kdyby toho strachu nebylo.“

„Děcko!“ dí Forti. „Jaké zde obavy? Nejhorší jsi už přestál, totiž vyšetřování a nejistotu. Nyní víš v čem jsi, kdežto's se dříve bál o hrdlo. Nepověsili tě, ale *na tebe* pověsili dvacet let žaláře. Toť směšno. Hlavní věc je, že žiješ. Těch dvacet let na papíru se vymaže dříve nežli ti holomci se domýšlí. Vždyť víš, jak o tom soudím. Ani dvacet dní tu nebudem. Čeho se tedy bojíš? Politika a soudcové ti už neuškodí. Učinili co mohli, a na tom basta!“

„To vše je možné,“ odvece Asti. „Ale mě trápí jiné věci. Oh, vy nevíte co to jest, míti doma mladou, krásnou, zbožňovanou ženu, býti od ní odtržen, a nevěděti co se s ní děje! —“

„To tě tedy trápí? No, kdyby Italie neměla jiných starostí, nedočkala by se svobody!

Ostatně buď dobré mysli a nezapomeň, že si tě žena tvá ještě více vážiti, ještě více tě milovati bude. Italky a Polky rozumějí naší věci. Jest jim svatá. Muž pro vlasť trpící nabývá utrpením svým vznešenosti a váhy v očích jejich. Žena jest z toho hrdá, když jí lze jest milovanému muži též se obdivovati! — Jak dlouho jsi byl ženat když tě odvedli?“

„Osm dní.“

„Toť hrozné!“ pravil Hon, v němž se nyní probudila nelíčená soustrast. „Má tvá choť jmění neb zámožné příbuzenstvo?“

„Nemá nikoho a ničeho mimo — mě!“

Forti patrně pohnut, sehnul se k Astimu a položiv mu ruku na rameno pravil:

„Nyní tě pochopuji. Neoželuješ tedy přerušené líbánky, nýbrž opuštěnost své ženy. Nermuť se. Bude jí pomoženo, jakmile se mi umožní vypašovati několik listů odsud. Máme v Miláně hojně peněz pro takové případy. Teď ale odolej zármutku a nabývej ducha. Pomni, že všecka budoucnost člověka spolehá na pevné vůli a jaré mysli jeho. Osvědčil's se již co muž činu, nezvrať se na muže vzdechů. Doufej a přestaneš zoufati!“ —

II.

Čistota prý je půl zdraví, ale pořádek jest zajisté více než půl čistoty. Jsou ho ale rozličné druhy a stupně. Jeden tento druh urychluje každou práci. Víš kde co leží, najdeš to okamžitě. Rozdělíš si čas a neopomeneš ničeho nutného. Udržuješ se v činnosti dle učiněného výměru a práce tvá postupuje ku předu.

Ale všeho moc škodí, — to platí i zde.

Obrať svou hlavní pozornost na pořádek, a zbude ti pro práci jen hled vedlejší. Učiň z pouhého prostředku účel a mineš se svých pravých záměrů. Umrtvíš ducha a rozdrobíš svou činnost až příliš. Staneš se otrokem zvyku a nepatrných okolností. Všecko jednání tvé nabude rázu chladné, vypočítavé a nudné monotonie. Ztratíš někdy i dobrou myšlénku, abys špatný odřízek papíru položil na určité místo. Zabíjíš ducha, abys zachoval zvyk. Fanatikem přílišného pořádku může být jen šosák a pedant, a není-li tímto hned z mládí, stane se jím později.

Neznačuje-li se absolutismus přesným zevním pořádkem? Není-li pokoj a pořádek heslem všech zatvrzelých zpátečníků?

Pořádek v žalářích jest zase něco jiného. Zjevy jeho jsou ryze mechanické. Koná se všecko jako strojem každý den znovu, a vždy totéž. V určitou minutu dostáváš a bereš, co ti uděleno býti má. Konečně tomu zvykneš tak, že každá nahodilá úchylka ruší a znepokojuje.

Přišli ráno, v poledne a večer v ustanovené chvíli, pustili odpoledne vězně na hodinu na procházku a uzavřeli vždy za sebou, když odcházeli. Nastalo ticho, ani známka života nedošla z venčí do vnitra.

Venku snad vířilo, národové se rozechvívali. Nesčíslné zájmy pohybovaly světem. Tu se radovali lidé, tam bědovali, tu šumot obchodu povšedního zaměstnával mysli, tam velké se rodily idey a prokles'ovaly si cestu do života, jinde zase zištnost úchvatem se hnala po svých cílech. Vše davem se hemžilo a hrnulo. Telegrafy přinášely zvěsti od jednoho konce světa k druhému, noviny se rozlétaly po zemích, knihy zavítaly do komnat učenců a přátel čtení, láska a nenávist, přátelství a zášť,

strasti a slasti všech barev jako vlny a vlnky povrch a v nitru pohybovaného moře se střídaly v společenstvu, — ale všelikých těchto známek jsoucnosti, jež v celku životem nazývati jsme zvykli, ni ozvěna nazasáhla do nitra vězení. — Jako vítr a dešť a slunce, tak celý život zevní se odrážel od tuhých stěn.

Nebyl to hrob? Jest však i v hrobě kus života, a bylo ho i zde. Ovšem to život, jejž těžké kameny tížily a od vnějšího odlučovaly.

Jako červ rakev, tak člověk uvězněný svou mysl vyhlodává. Stává se též někdy, že jest na čas samoten. Tu pracuje duch, a bylo by úžasné pozorovati jak se namáhá. Či to není hrozné, vždy a vždy jen v hloubku svých vlastních myšlének sestupovati, a neustále se jen týmiž probírati?

Říš ducha jest bezkonečná a vždy pohybována jako říš hmoty. Pohybuje se vzájemnými styky myšlének. Ale ve vězení takovýchto styků není. Zde mysl odkázána jest sama na sebe. Rozmanitost výkonů jejích nezáleží z přítoků nových osvěžujících a posilujících látek, nýbrž jen z neustálého převracování, rozmíchávání a znovu sestavování látek starých. Kdo s sebou přinesl zálohu vědomostí aneb tvořivou a živou obrazivost, ten ovšem jest poměrně šťastnější ostatních.

I v společném vězení, jako zde bylo, není o mnoho lépe. Styky se společníky jsou příliš přímé a nucené, než aby trvale oživovaly. Osvěžení přijde ovšem na některé chvíle, ale posléze tíseň všem stejně udělená, tlačí všechny; protivy povah a návyku vystupují vždy příkřeji, a vězeň i ve společnosti se brzo cítí osamělý a na své vlastní myšlénky poukázána.

Zde ovšem byla změna příliš nová, než aby

již ochablosť byla nastoupiti mohla; i lze bylo se nadíti, že ještě na dlouhý čas podrži svěžest vrchu.

Prozatím se vedle života na širém rozlehlém světě, vypřádal v hlubokém soukromí žalářním život zvláštní, tužbami, city a myšlénkami dosti rozvlněný a pohnutý, jemuž i vnějších, někdy podivných změn a zjevů nescházelo.

Na svobodě by se člověku takovéto zjevy a změny viděly snad nepatrny, ale co malé jest ve velkém, to velké jest v malém. Ráno, v obyčejný čas, vyburcoval profós rachocením zámků vězně z tvrdého spaní.

Přinesl a postavil snídani na stůl. S ním se přiharcoval celý zástup ordonancí nesoucích železné lože, slamníky, houně atd. pro nové vězně, vysypali též celou nůši dříví u kamen, a takž nastal šramot a šumot až v uších brnkalo.

Profós dle starého zvyku přehlížel nejprv komnatu, pak skoumal mříže u oken, nejsou-li prolomeny a vida vše v nejlepším stavu s přívětivým úsměvem se přiblížil k nováčkům:

„Jak jste spali, pánové? Tuším že dobře. Dnes na svých ložích budete ještě lépe spáti. Jen mnoho spěte, pánové, a hodně pevně, tak vám uplyne rok za rokem a bude vám deset let jako deset dní. Po desíti letech snad pán bůh pomůže a — uplyne vám zde druhá polovice ještě snadněji. Člověk všemu zvykne a bude vám tu jak doma. Přejete-li si něco zvláštního, jen to projevte. Rád posloužím ve všem, co dovoleno.“

Pak přistoupil k stolkům a stolicím a hleděl bedlivě, neleží-li někde nějaký nůž neb knížka, neb papír, tužka a cos podobného ze zakázaných věcí a když ničeho nebylo, pravil k ordonancím „Teď už jděte. Všecko je v pořádku.“

Vojáci se hrnuli z komnaty. Nebylo jim tam zajisté ani na chvilku příjemno. Profós ještě okouněl, jakoby čekal, přeje-li si který z vězňů nečeho. Klíčník, jenž ho vždycky provázel, stál mezi dveřmi, zády do vězení a hleděl na strop předsíni, jako by ho študoval.

Forti kývnul prstem na profósa, tento mrkl očima, trhnul hlavou a vstoupil mezi dvéře, skoumaje závoru. Klíčník poodstoupil do druhé předsíni a zevloval zase tam na strop. Profós rychle přikročil k Fortimu a zamumlal: „Chcete mi něco říci?“.

Druzí vězňové, zdravým pudem vedeni se odvrátili od této sceny. Hon a Slav strčili hlavy pod húně, Asti a Bianchi se obrátili zády k Fortimu.

„Pane profóse!“ šeptal Forti, „vidím už, že jste dobromyslný člověk, andělské srdce. Stala se mi včera nehoda. Když jsem odevzdával své věci, při prohlídce mi zůstal dukát v kapse. Nepochopuji, kterak to bylo možná. Vím, že zde zakázáno jest míti peníze u sebe. Vemte si ho. Co bych s ním dělal? Přijměte ho na důkaz mé srdečné náklonnosti. Nahodí-li se vám nějaké staré číslo novin, neb něco podobného, půjčte nám je. Čas se tu táhne jako těžký vůz do vrchu.“

Profós strčil dukát do kapsy a obrátiv se ke dveřím pravil:

„Vždyť vím, že jste hodní a vzdělaní páni, že víte co může býti a co ne, a že mě i sebe neuvedete marně do nesnází. Učiním co možná. Jsem člověk a mám srdce. Zbyl-li vám ještě nějaký peníz náhodou v kapce, tak ho dobře uschovejte. Kdybych sám něco přinesl, co netřeba, aby jiný kdos viděl, hned to ukliďte. Kdybych tutéž

věc zde pak spatřil, odnesu jí a nepřinesu nikdy více ničeho. Tak jako já, mohl by to napadnouti setník nebo jiný. Povstalo by z toho vyšetřování, nepokoj a největší mrzutost. Tedy — pamět pro všecko a pozor na všecko.“

Odešel a zavřel. Když i předsíň uzamknul vyskočil Forti a položil ucho na dvéře. Čekal až i v druhé a první předsíni zavrzají zámky. Bylo po denní ranní návštěvě.

„Va bene! Va benissime!“ zvolal Forti, pobíhaje vesele komnatou a mna si ruce. „Ten člověk je přístupnější než jiní. Nemějte starostí bratří, bude nám zde dobře!“

„Ty's zlatá hlava, otče Forti!“ pravil Bianchi. „Nyní vidím, jak světu rozumíš a uvěřím ti slepě. Nepochybuji více, že odtud utečeme.“

Bylo to pravé dítě ten Bianchi! Nezkušený, lehkověrný a náramný enthusiast.

Hon a Slav se oblékali, Forti něco sám k sobě mluvil tak rychle, že mu nelze bylo rozuměti, Bianchi počítal polena dříví a Asti se postavil k okénku a zamýšlen vyhlédal. Neviděl mnoho. Kus zamrzlé říčky, protější sněhem pokrytou hradební zeď, po níž se procházelo několik havranů a nad ní kus právě olověného nebe.

„Noc byla jasná,“ prohodil Hon, „ale den bude smutný. Tuším, že slunce ani se neukáže a bude tu jako ve sklepě.“

„Buďsi! zvolal Forti. „Zatopte, hoši. Ať v kamnech hoří jako v pekle! Pamatujte si děti, zimou všecko stuhne, scvrkne, krev, mozek a nervy. Stuhnou a scvrknou tím také myšlénky, city a fantasie. Teplem všecko roztájí, a proto u nás v Italii jsou lidé tak živí a svěží duchem, kdežto barbaři na severu se za jihem jen vléknou. Na jihu se zrodilo všecko krásné, všecko veliké. In-

die, Arabie, Judea, Hellas a Řím jsou toho důkazem. Severní lidé to uchytili teprv když se naučili stavěti jakási kamna. Tedy buď teplo a vařte kávu, aby se též duše zahřála!“

„Ano ano! máš pravdu!“ doložil Bianchi se smíchem a nakládal do kamen. „Kdyby pan bůh byl stvořil Adama v Sibíři, byl by tento hned první den zmrzl. Mezi Eskymáky se nezrodila báseň o Armidě, a Byron se stal Byronem teprv v Italii.“

Oheň praskal v kamnech, káva se uvařila a vypila. Forti měl pravdu. Mysl patrně roztájela teplem zevním a vnitřním. I zasmušilý Asti poněkud se vyjasnil a všichni se stali hovořivějšími.

„Teď mladíci pozor!“ zvolal vždy švitořivý Forti. „Mám všelijaké věci, jež se ukryti musí před čichem vlků. Praveno, že do dvanácti hodin už nikdo nepřijde. Tedy mluvte, kde si upravíme skrýše pro tyto věci? Jsem co starý zkušenec pro to, aby se zde někde vyzdvihla podlaha a vyhrabala zem. Uděláme si sklípek. Tam si vše pašované uschováme. Bude-li možná prohrabeme se i sami touto cestou. Začněme hned. Čas je zlato.“

„Takový sklípek už máme!“ pravil Hon. „Sběhl jsem jej po předchůdci, jejž odsud bůh ví kam odvezli. Slav rozšířil jámu asi o loket. Vešly by se tam všecky vaše vaky.“

Forti mu padl hned okolo krku. Pak přiskočil k Slavovi a obejímal ho též.

„O prozřetelní andělé!“ zvolal. „Vidím již, že jsem přišel mezi rozumy. Zlaté to mozkovice, diamantové mozky! Vemte si příklad z nich synové Italie. Tito lidé, od severu přišlí, věděli a uznali, že sklípek ve vězení jest spása vězňů a cesta z vězení. Kde máte ten sklípek?“

„Pod kamny;“ odvece Slav.

„Toť nemožné!“ zvolali Italiani jedním hlasem.

Zdálo se skutečně tak býti. Těžká železná kamna stála na třech nohách. Nohy spočívaly na velkém kameném podstavci. Z kamen celou polovicí síni táhly se plechové trouby do zdi nade dvéřm a předsíněmi ven vedl se kouř.

„Není to nemožné ale poněkud obtížné,“ pravil Slav; „za to ale tím bezpečnější. Odšoupne se kámen i s kamny as na dvě píde. Tam končí jedno prkno, jež se pak snadno vyzdvihne. Trouby se podají na nepatrnou tuto odchylku.“

„Jde to s tíží?“ tázal se Bianchi.

„Ovšem že. Proto věci, jež se tam uložiti mají, musí dříve býti uchystány, aby odkrytí a zakrytí šlo rychle po sobě,“ pravil Hon.

„Tedy vyvalte, kdo co máte,“ zvolal Forti, a počal sám ihned pracovati. Nejprv zul jednu botu a počal z ní vytahovati psací papír, tužky, nůžky, nožík, pečetní vosk, plochou lahvičku s inkoustem, několik čísel novin ano i jakousi brošurku a as deset mazzinistických proklamací.

Všickni byli udiveni.

„Pro bůh tě prosím, kde to v té botě bylo, ana tam vězela přece noha?“ tázal se Hon. „Toť by asi Bosco nedovedl.“

„Bosco ne ale Forti!“ prohodil Bianchi; „náš otec umí víc nežli všickni eskamotéři na světě.“

„To je pouhá žalářní praxe, milé děti. Takovéto věci se nemohou dáti do vaků, jež hlídači prošťourají. Jest jich ale nadevše potřebí. Jsem starý praktikus a nepotloukal jsem se nadarmo tak dlouhá léta po rozličných vězeních. Mám svého ševce i svého krejčího v Miláně, jižto mě pochopili a dle návodu mého pro mne pracovali. Vizte tyto boty. Mají dvoje holínky, ta spodní z hebounké kůže činí výtečnou kapsu. Svrchní

je tuhá jako kost. Člověk chmatající nepocítí co za ní vězí. A tyto spodky mají kapsy jako jiné. Jsou prázny. Ale pod křížem celý zadek činí dvě velké kapsy. Mám tam dvě knihy papíru. Zde největším jest rozumem šiditi hlídače jak nejvíce možná.“

Sotva však počal své pašované zboží vykládati a rozkládati, zarachatily nejpřednější dvéře. Zařinčely i šavle, kroky a hlasy se blížily.

Všeobecné leknutí. Hon a Slav jsouce chladnější mysli, shrnuli rychle ty paše, a strčili je pod své slamníky.

„Co to?“ zvolal Forti. „Snad stráž?“

„Nemilá návštěva,“ odvece Hon. „Stráž zde přede dveřmi našimi stává toliko v noci.“

Po nedlouho zarachotily i druhé a třetí dvéře, pak lidská tvář se objevila u okénka do vězení hledíc.

Vězňové se rozsadili částečně po svých ložích. Každý něco chytil do ruky, jeden sklenici od kávy, dělaje jako by dopíjel. Druhý kousal do rohlíku, Bianchi točil prázným mlýnkem jakoby mlel kávu, Slav přikládal dříví do kamen, Hon v umývadle vyplachoval hrnek od mléka.

Štěstí, že bylo tolik zámků, závor a dveří, a že profós maje dobrý takt, při podobných návštěvách vždy dělal, jakoby to všecko náramně těžce se otvíralo.

Za nedlouho nastal šramot na dveřích vlastního žaláře. Otevřely se, a nejprv vstoupil muž velmi vysoké postavy ale hubený jako lunt. Čepici měl na hlavě, pod níž vyčouhaly vlasy šedivé, tvářnost jevila starce, oči byly vpadlé. Tělo obhaleno bylo vojenským pláštěm, pod nímž dole vyčouhala ocelová pochva šavle. Výraz obličeje připomínal něco mezi buldogem a liškou. Oči pa-

trně byly liščí a bodaly. Kníry měl šedivé jaksi špinavé barvy a náramně dlouhé.

Vstoupil, zastavil se, rozhlédl se po síni a něco zabručel. Každému z věznů napadla slova: „*Leo querens quem urget.*“

Mračil se jako zlý duch, potrhoval ústy a founěl. Po tom přešel rychlým krokem celou jízbu a hleděl na okno. Otevřel je a oběma rukama skoumal drátovou mříž. Vězela pevně. Pak sem tam po komnatě se zatáčel a dupal na podlahu, není-li dutá. Potom upřel zraky na stěny a posléze na strop. Pak přistoupil ke kamnům a zajímala ho dlouhá trouba. Chtěl ní zatřásti ale byla příliš horká, — nechal toho ihned. Pak studoval otvor kudy do předsíni se trouby táhly a zase něco zabručel. Pak mlčky hleděl na dvéře a do předsíni.

Tam stáli profós, klíčník, setník, poddůstojník od stráže a tři sprostí vojáci jako sochy. Ani se nehýbali. Bylo viděti, že před tímto velmožem mají nehorázný respekt.

Velmož pozdvihl hlavu a vzkřikl jako na hluché: „Vstoupit!“

Jeden po druhém vešli do vězení.

„Kteří jsou ti tři noví?“

Profós na ně ukázal. Setník v pozadí jim dával znamení aby povstali. Učinili tak.

Velmož přikročil ku každému z nich a nepromluvě pronikal jej zraky jakoby ho chtěl očima polknout nebo aspoň omámit. Pak se obrátil.

„Prohlídli jste je dobře.“

„Ano!“ odvece profós.

„Kde? na komandě?“

„Ne, u mne v pokoji. Přišli o půl noci.“

„Kdo je prohlížel?“

„Já.“

„Vy sám?“

„Ne. Pan nadporučík měl zde inspekci a byl přítomen. Též klíčník a tento poddůstojník od stráže.“

„Proč nebyl pan setník přítomen?“

Setník vystoupil:

„Měl jsem inspekci na druhé straně.“

„Měli vás přivolat. Tak důležité věci jako je prohlídka musíte vždy být přítomen.“

Mluvil úsečně, zhurta a bručivě jakoby se vadil.

„Kde je nadporučík?“

„V kanceláři.“

„Prohlídněte ty lidi ještě jednou, pane setníku, ale důkladně, až na kůži. Kde mají své vaky?“

„Měli celou bednu. Leží už v magacínu.“

„Otevřte ji, rozpárejte kabáty, spodky — všecko. Zde nemají nic?“

„Ano, něco prádla.“

„Každá nitka se proskoumá.“

Profós přikročil k Italiánům. Byly v nich patrně malé dušičky. Jen Forti vztahoval ústa, zatínal pěsti a z očí mu oheň jen sršel.

„Svlečte se, pane,“ pravil profós k Bianchimu.

„Teď toho nechte. Nemám času se s takovými lidmi zdržovat. Musíme ještě na druhou stranu, tam jich také několik přibylo. Na tyhle mějte zvláštní pozor. Jak zde jsou, všech pět, jsou černě znamenáni.“

Pak se zase obrátil na Italiany.

„Vám třem kladu na paměť, abyste věděli, že jsem *já* zde komendantem a pánem. Budu míti na vás zřetel, ale ohledy žádné. Kdo se nejmenšího dopustí, dostane těžká železa a půjde do separace. Naučí se tam žíti v pouhé tmě, spáti na holém prkně, píti jen vodu a jísti jen suchý

chleb anebo časem i nic. Zde jste jako v paláci a nezasluhujete takové obydlí, kdyby bylo po mém, bylo by vám hůř. Držím se však instrukcí pokud mě na sebe nepoštvete. Pak ale, běda vám. To si pamatujte!“

Na to přehledl ještě jednou síň a odešel. Za ním i ostatní.

Vězňové, bez pohnutí stáli až i u posledních dveří se stišilo a úplný klid se navrátil. Tu teprv si volně oddechli hledíce na sebe jako omámeni, až Forti k dveřím pokročiv, oba boky si podepřel a celou vrchní část těla ku vchodu nakloniv zvolal: „Fugite, fugite feroci stranieri!“ (Prchněte, prchněte divocí cizinci.) Jděte ke všem ďáblům, ladri! Vaše řeči nám v uších zní jako kničení pravých sviň. Pochopové! Myslíte že nás zastrašíte? Aby vás hromy stloukly na prášek! Aby vás větrové zanesli na severní úhel a v ledovém moři potopili na potravu bílým medvědům! Však my vás přece napálíme, vy drátaři absolutismu! Pak vyvalíš své liščí oči, ty velký hafane, a poprskáš v marném vzteku tyto prázné stěny, z nichž ti kořist tvá povětřím ulítla!“

Takto si odlehčiv obrátil se k ostatním a pokračoval:

„Teď to půjde. Otevřme sklípek a pracujme.“

„K tomu bych neradil,“ promluvil Hon klidně. „Ti chlapi mívají podivné nápady. Jdou, a vrátí se s půl cesty zase.“

„Ale naše věci?“

„Vezmem my dva k sobě. Nás nebudou as prohlížeti, ale lože zajisté všecky.“

„Tak učiňte jak myslíte.“

Hon a Slav si nastrkali uschované věci do kapes, bot, a kam vůbec možno.

„Kdy tedy začneme?“

„Nejlepší hodiny jsou první odpolední as do tří. Komendant obědvá, setník po jídle vždy chodí do kavárny. Vůbec v tu dobu se ještě nikdo u nás neobjevil. Později okolo čtvrté už je zase nebezpečno a na večer je to vůbec nemožné.“

„Tedy v noci.“

„To nejméně. Stráž vidí do jizby.“

Popocházeli pak komnatou, hovořili a čekali. Neobjevil se ale nikdo až v poledne přinešen byl oběd.

III.

Profós vstoupil s přívětivým úsměvem.

„Dnes byl komendant v dobrém humoru.“

„Jakže? v dobrém?“ tázal se Bianchi. „Tuť bych chtěl viděti jak vypadá v zlém.“

„Toho si nepřejte pane. — Jest nemocný člověk, trpí na játrech, zlobí se a bručí celý den pro nic a za nic, ale nikdo si toho nevšímá. Jen když se něco zlého na vězně vyzradí, tu zuří až všecko se třese. Nedivte se mu. Má strach. Když jsme vyšli, pravil abych na vás měl dobrý pozor, sice prý mi utečete. On prý už ví, že se v tom znáte. Což jste už byli zavřeni a chtěli prchnouti?“

„Ó ten blázínek!“ zvolal Forti, z plna hrdla se směje. „My a zavřeni! My a prchat! To bychom si dali. Pokazili bychom si všecko. Vždyť doufáme v amnestii. Kam by nás to vedlo?“

„Ovšem. Vždyť jsem to věděl. Ten člověk vidí samá strašidla. Kterak možná zde uteci? A kam? Z pevnosti nevede cesta otevřená, a byťby, tak by vás v první vesnici zase lapli. To jsou hlouposti. Ale měl jsem strach kdyby se něco u vás našlo.“

„Bůh chraň. Nemáme praničeho. Prohlídněte naše věci, zde leží.“

„Vždyť jsme to prohlédli. Setník se též ptal nadporučíka a ten ho ukonejšil. Kdyby ale přece nějaká maličkost byla, dobře ji uschovejte. Komendant přichází jen jednou za měsíc. Z bručení jeho si nic nedělejte. Když se vás po něčem tázati bude, odpovězte důvěřivým trochu srdečným hlasem a hodně pokorně. Pak změkne, ale bručí při tom. Není tak zlý člověk jak se zdá, ale v pevnosti ho všickni lidé nenávidí pro jeho zevní surovost.“

Odešel pak, neopomenuv skoumati mříže. Bylo mu to už zvykem.

Vězňové se vrhli na oběd.

„Barbaři!“ pravil Forti. „To je severní žrádlo. Grenlandské knedlíky, medvědí maso — a k čemu je ta teplá voda? S tou se máme po jídle umýti?“

„To je polívka,“ odvece Slav.

„Polívka?“ brrr!“ Hoši, to nechte stát. Kdož ví co v tom uvařili? snad myši.“

„Neboj se,“ pravil Hon se smíchem. „Vždyť to vařili naši přátelé na druhé straně, nejen pro nás ale i pro sebe.“

„Jací přátelé?“

„Inu, vězňové. Až vyjdeš na dvůr procházkou, uzříš příční zeď a veliká vrata. Kasematy se táhnou dále a s nimi též žaláře. Je tam nad osmdesát našinců. Vždyť je uslyšíš a snad i z povzdálí uvidíš. Mají tam velikou společnou kuchyň. Jeden z nich je kuchařem, jenž vaří pro všecky, jižto v menaži se stravují. Dva mu přisluhují.“

„Ah tak! Hle hle, není to tak špatné. Dá se to jísti, když tomu člověk přivykne. Ale ne-

div se Hone. Naše italská kuchyně je nade všecky. Risotto s parmesánským sýrem, oh! škoda že tam nemají milánského kuchaře!“

Snědl všecko, i tu teplou vodu. Pak ale dorážel na otevření sklípku.

„Dříve všecko urovnejte a zvláště papíry zabalte, aby nepodlehly vlhku. Nemáte už ničeho více?“ tázal se Hon.

Věci se hbitě urovnávaly a obalovaly. Bianchi vytáhl malý nůž, popadl jednu z nových bot jež sebou přivezl a počal řezati.

„Co to děláš Bianchi?“

„Prořezávám si kapsu.“

„Jak to? Což máš v podpadku kapsu?“

Bianchi neodpověděl ale prořízl podpatek, jenž ze slabé jen kůže byl shotoven a vyřítily se z něho dukáty.

„Kýho ďasa! tohle je chytrý nápad! Na ten bych sám nebyl dopadl!“ zvolal Forti. „Dobře že to vím. Nyní znám cestu, jakou se mi zasílati mohou peníze. Napiš mi addresu svého ševce.“

Podobně učiněno též s druhou botou. Dukáty se sesbíraly a do koženého váčku složily. Když vše bylo uchystáno, pravil Hon:

„Nuže, tedy započněme.“

Kamna se odšoupla, prkno z podlahy se vyzdvihlo, a objevil se podzemní jíceň. Italiané obdivovali dobrou práci. Forti tam vstrčil celou ruku.

„Ďáble! To je hluboké. Toť celý sklad! Haldy kněh jsem už namakal. Tady prolezeme. Hej co to?“

Namátla se mu malá knížečka, již vytáhl a lístky se probírati počal. Hon mu ji vzal z ruky a strčil ji do kapsy.

„Nyní toho nechme. Rychle s věcmi sem!“ —

Složili tam všecko, pokryli sklípek prknem a přišoupli kamna zase na místo.

„Jaká je to knížka?“ tázal se Bianchi, když vše bylo hotovo. „Budeme míti dnes co čísti?“

„No, zkus to!“ pravil Hon podaje mu ji.

Byla to malá, obyčejná zápisní knížka na polo popsána na polo prazná. Písmo bylo ale tak drobné, že nelze je bylo rozeznati okem neozbrojeným.

„Co to je?“

„To jsou zápisky jednoho vězně, jenž zde byl přede mnou. Když mě sem přivezli, odvezli jeho touž nocí. Kam? to ví bůh. Viděl jsem jej a poznal okamžitě, ač měl tvářnost vousy zarostlou, což druhdy nemíval, když jsme se v Pešti scházeli. Byl zde jen několik neděl. Před tím byl na Kufšteině. Potkali jsme se ve dveřích, on odcházel, já přicházel. Mluviti nám spolu nedali. Stál ale chvíli v předsíni mezi strážníky než mě profós zde ubytoval. Strážníci byli Maďaři. Zajisté se s některým smluvil a dal mu tuto knížku pro mě. Ten mi ji pak, když zde na stráži stál, škulinou podstrčil.“

„Je to možná?“

„Ano, tenké věci se dají zde podstrkati, když dvéře z venčí se tlačí a v nitru přitahují. Psaníčka vycházejí a přicházejí touto cestou dosti často!“

„O divini Ungaresi! Jaký to lid! Tedy i sprostí vojáci pomáhají svým krajanům?“

„Ano, Italiané též. Se Slovany a Rumuni se však nedá ničeho podniknouti?“

„A kdy přibyl Slav?“

„Po dvou měsících. Nechtěli mě nechati samotného.“

„Proč tě nedali na druhou stranu?“

„Inu, — to vám ještě povím. Ubohý Slav by tam byl přišel, kdyby mě tu nebylo. Na neštěstí přibyl, když se jednalo o to, aby mi dán byl společník do tohoto extra vězení mezi žaláři zdejšími.“

„A proč nás sem dali?“

„Proto že na druhé straně už nemají místa.“

Bianchi zase obrátil řeč na knížku.

„Obsah je velmi zajímavý,“ pravil Hon, „ač skutečně hrozný. Jak vidíte, nelze mi bylo v knížce čísti a poznal jsem náramným namáháním očí z několik toliko slov, že je maďarsky psána. Cestou postranní jsem si zaopatřil zvětšující sklíčko. Pak to šlo, ale též ne bez obtíže při zdejším světle. Čas od času vám budu z ní čísti a překládati.“

Tuď se nám dlouhé večery příjemně zkrátí;“ prohodil Bianchi. — „Ale budeš na to viděti?“

Proč ne? Světlo je zde přikázáno. Věčná lampa hoří nad námi, tuť neuškodí, když pod ní ještě svíce vydává světlo. Postavíme stolek za kamna, aby stráž neviděla, že čtu, na stolek svíčku a půjde to.“

V tom opět zarachotilo v předsíních.

Hon rychle schoval knížku do kapsy. Brzo profós přiběhl — samoten.

„Pánové, až vyvedeni budete na procházku, hleďte aby zde bylo všecko uklizeno. Bude se zde prohledávati, když budete venku. Došla mě o tom zpráva. Tedy pozor. — Váš dukát starý pane jsem si už proměnil. Platí teď čtyry zlaté. Kdybyste zase nějaký našel — tak vám ho též proměním. Jen prozřetelně pánové!“

Obrátil se a rychle zase zmizel.

„Vidíte, kterak potřebí jest nezdržovati se

při otevřeném sklípku? Člověk zde není nikdy bezpečen.“

„Máš pravdu. Ale v těch chlapech vězí čert. Tedy zase přijdou?“

„Pochybuji, milý Forti. Znám profósa, je to prohnaná liška. Chtěl jen na jevo dáti svou ochotu a při tom promluvil o dukátu. Myslí, že se jimi nyní vytasíš. Vím dojista, že nyní platí nad šest zlatých.“ —

Takž hovořili ještě as hodinu neb více, pak nastal čas procházky. Byli puštěni na nějaký dvorec, jenž do délky se táhl jako ulice, jíž také býval. Ale přepažili ji. Na jednom konci byla dřevěná příhrada. Prkna byla spukřelá a škulinami bylo viděti do jiných ulic. Hojně lidí tam přecházelo. Jaká to útěcha, viděti kus zevního života aspoň z daleka! Ale u prken stála stráž a zabraňovala vyhlédání.

Dvůr byl, jak už řečeno, dlouhý ale ne široký. Po jedné straně celou délkou se táhly hradby a kasematy. Objímaly v kruhu celou pevnost. Ale dvorec zasahoval až k zánovní příční zdi, do níž zasazena byla náramná vrata černě a žlutě natřena.

U těchto vrat stála zase stráž. Byly zavřeny. Za nimi se nacházela tak zvaná druhá strana, kde ostatní vězňové přebývali. Po celé straně dvorce naproti kasematům se táhl jednopatrový dům, zasahuje až na konec i druhého dvorce. Veškerá okna byla hustými dřevěnými mřížemi opatřena.

„Jsou tam také žaláře?“ tázal se Bianchi Slava.

„Ano a ne, jak si to právě vyložíš. Jest to klášter.“

„Ah, klášter? snad ne kapucinů?“

„Nikoliv. Chovají se tam jeptišky.“

„Jeptišky? Jsou mladé?“

„To holenku nevím, ale tuším, že tam bude též mladých, neboť se prý na druhé straně před nedávnem odehrál jakýs román.“

„Oh, vypravuj mi o tom. Já takové věci náramně rád slyším.“

„To věřím; ale vypravovat o tom nemohu, protože nic nevím než že prý se tam odehrál román. Obsah neznám, Hon také ne, ale snad nám profós jednou něco o tom poví.“

„Zeptám se ho na večer.“

„To nejde. Jenom na procházce to možná, když s námi na dvoře mešká.“

„Mě mrazí. Pojď, poběhnem.“ —

Rozběhl se až k druhým vratům; tam se obrátil a běžel zase nazpět. Od jedněch vrat ke druhým choditi neb běžeti — to se nazývalo procházkou. Délka prostory obnášela as sto a padesát kroků.

Zima bylo jen praštilo. Brzo i Forti se dal do běhu a Hon a Slav též. Jen Asti, zamyšlen a smuten krok za krokem se procházel maje ruce v kapsách.

Profós, jenž mezi tím byl poodešel, zase se navrátil a hned za ním přišel setník. Vstoupili spolu do nitra kasemat.

„Teď toho tam málo vyčenichají,“ pravil Hon klusaje za Fortim.

„Stupida gente!“ odvece tento dále běže.

Slav mezi tím nahlédnuv do nitra, spatřil profósa a setníka stojící v předsíni a hovořící spolu. Neprohlíželi tedy.

Setník brzo zase odešel vězňův si ani nevšimnuv a profós vyšel na dvůr.

Chvílku mlčky kráčel vedle Astiho, pak se ho jaksi soustrastně tázal, proč je tak smuten?

Asti mu líčil své starosti o mladou svou ženu.

Profós jej tak onak utěšoval, načež přidušeným hlasem pravil:

„Přináším vám dopis z venku. Adresu jsem pro jistotu spálil. Toulal se po pevnosti a prošel as mnoho domů. Jak a komu se sem dostal nevím, ale adresován byl na vás. Kdyby se byl dostal na komando, bylo by zle. Lépe by bylo, kdyby takovéto listy byly adresovány přímo na mne, a já bych vám je pak dodal. Až půjdete zase do komnaty, podstrčím vám to psaní, ale hned je spalte, jakmile bude přečteno.“

Odstoupiv od něho přikročil ku vratům, jež vedly na druhou stranu a hleděl klíční dírkou do druhého dvorce. Byl prázný. Vězňové s druhé strany nebyli v též hodině na procházce.

Astiho ale zpráva tato zimničně rozechvěla. Neměl už pokoje a přál si, aby bylo po procházce. Přidružil se hbitě k Fortimu a pošeptal mu: „Došlo mě tajné psaní z Italie.“

Fortim to trhlo. Chytil běžícího Bianchiho za kabát a pošeptal mu: „Máme tajný list z domova.“ Pak chytil Hona a Slava a řekl jim totéž.

Všickni byli jako na trní. Na štěstí byla doba procházky brzo uplynula. Hrnuli se do nitra. Profós podstrčil Astimu psaní. Forti, jemuž mezi tím byl Asti sdělil, jakým prostřednictvím je obdržel, strčil v přechvatném návalu citu vděčnosti profósovi dva dukáty do ruky a pravil: „Jeden mi vyměňte, druhý si nechte.“

Vězení se uzavřelo. Bylo tam provětráno ale zima jako v lednici.

„Teď nebudem čísti,“ — pravil Forti, když

Asti s vyzdviženým listem a jako na rub obrácený vesele síní poběhával.

„Nejprv zatopte, pak se posadíme za teplá kamna, abychom své radosti užili.“

Teď nastalo pravé skákání po komnatě. List z Italie, toť pravý kvas pro hladové duše.

Bianchi zatopil, a kamna brzo začaly dýchati. Stůl se postavil za ně a svíce do lahvice. Všickni byli napnuti.

„Slyšte bratří,“ pravil vždy rozvážlivý Hon. — „Možná-li vůbec aby Vás byl už dnes dojíti mohl list z Italie, a aby se po pevnosti byl potloukal nežli přišel do rukou profósových?“ —

„To je možná,“ odvece Asti. „Byli jsme už přes osm dní na cestu připraveni. Nevím proč se odchod zdržel, ale v Miláně myslili, že jsme už pryč, neboť po celých těch osm dní se nikdo k nám nehlásil. Kam odvezeni býti máme, snadno zvěděli.“

„Nuže, tedy rozbal lístek.“

Asti tak učinil. Tu zase Hon zvolal: „Vždyť je na konci utržený kus.“

Podívali se na to. Byl skutečně kus papíru odtržen, ale psaní bylo celé i s podpisem.

„Tuťby scházela jen douška,“ pravil Asti.

„To sotva, ale schází as potvrzení setníka, že psaní četl,“ prohodil Hon. „List tento přišel bezpochyby docela řádnou cestou na komando, kde se pak adresa vždy znamená. Profós to obrátil na tajnou cestu, aby z vás vymačkal peníze. Poznáme to dle toho je-li obsah závadný.“

Asti počal čísti:

„Drahý bratře Asti! Jsme všickni nemocni a strýček Viktor na nejvíc. Praví se ale, že co nevidět k nám přibude nejlepší lékař Italie, proslulý medik Josef Baldi, dobrý přítel naší rodiny,

a v toho doufáme všickni, že nás uzdraví. Jenom strýček mu jaksi nedůvěřuje a pravil, že prý bude přece nutno přivolati pověstného doktora z Paříže, jenž prý jest nejznamenitějším diagnostem nyní v Evropě. Obáváme se, že ten doktor bude příliš drahý, a že praskne kus našeho statku. Ale buďsi tomu tak neb jinak, jen když přijde pomoc. Malaria je zlá nemoc, umořila už tolik členů naší rodiny, že by i poslední snadno pochovati mohla. Jediná naděje nás drží.“

Tu Forti vyskočiv přerušil čtenáře:

„Rozumíte tomu hoši? Strýc Viktor to je Viktor Emanuel, lékař Josef Baldi, to je náš velký Garibaldi, doktor z Paříže, to je Napoleon. Stůňou a hledají lékaře. O birbanti! Proč neposadí Mazziniho na diktaturskou stolici? Ten by vyléčil všechny jejich nemoci!“

„Ale nech ho dále čísti otče,“ pravil Bianchi, „snad ještě něco o tom přijde.“

Forti se zase posadil a Asti četl:

„Co se domácích tvých záležitostí týče, nelze mi o nich podati zprávy utěšené a raději bych o nich pomlčel. Tvůj milovaný krásný kanárek, jejž si krátce před opuštěním domova sobě osvojil a více nežli sebe miloval, — uletěl, a nikdo neví kam. Všecko pátrání naše po něm bylo marné. Praví se, že ho jakýs důstojník birbantův chytil. Nezoufej si proto, a nauč se celou svou lásku budoucně jen vlasti své věnovati. Objevím se co nevidět snad s lepšími zprávami. — Tvůj bratr Carlo . . .“

Tuto část četl Asti třesoucím se hlasem, a když dočetl, položil hlavu na ruce a usedavě plakal.

Ulétlý kanárek — toť byla jeho mladá žena!

IV.

Ucházeli dnové ano i týdny v sžírající monotonii. Co si vězňové činiti předevzali, aby jim čas rychleji ucházel — vše ostalo ležeti mimo. Asti byl smutnější nežli kdy před tím a odstín zármutku jeho tížil i soudruhy. Ctili jeho hoře a nerušili jej.

Sami mezi sebou ale též byli mlčelivi a tiši, a každý žil takměř pro sebe. I Forti byl mrzutý a zapomněl docela na své *siete allegri fratelli, sempre allegri!* jež dříve každou chvílku pronášel. I na procházce chodil každý pro sebe zamyšlen, takže to i profósovi bylo nápadné, jenž Hona po příčině se tázal. Ten mu něco pověděl, co nebylo pravda, čímž zvědavého uspokojil.

Sklípku se pilně používalo a vytahovaly se knihy, jež každý četl pro sebe. Forti též si byl s sebou přinesl knihu, v níž pilně čítal a do níž činil též své zápisky. Byly to Uga Foscola výklady k Danteovi.

Bianchi byl s celou zásobou uschovaných knih brzo hotov. Přehlédl je spíše nežli pročetl. Nebavily jej. Toužil po básních. Tím pilněji ale studoval Hon, jenž vlastně celou zásobu knih byl pro sebe opatřil. Všecky jednaly o Americe a byly z větší části anglicky psány. Slav střídavě četl neb psal. Spisoval jakýs romám. Asti sedával sice celé večery při knížce a hleděl do ní, ale neobrátil někdy ani listu. Byl patrně v myšlénkách a nečetl.

Tu Forti jednou maní zavřel knihu tak rázně a zlobivě, že ostatní překvapeni naň pohlédli. Hbitě pak vstana pravil:

„Půjde-li tak dále u nás jako nyní, tedy požádám komendanta, aby mě dal do jiné jizby kde

mi netřeba hráti úlohu němého Trappisty. Takto žíti jako zde mi na dále jest nemožné. Chcete-li i duše své umořiti a poslední jiskry života jejich utlačiti, tuť kroky hbitými sami spěcháte v klín smrti, k níž jste odsouzeni.“

„Máš pravdu, otče,“ pravil Bianchi. „Počíná zde býti velmi nudno.“

Asti rozpačitě před sebe hledě chopil se nyní slova.

„Ano, máte pravdu, počíná zde býti nejen nudno ale i smutno, a vím dobře že jsem toho příčinou. Šetřili jste mě a trpíte tím všickni, i já. Prožil a probojoval jsem v těchto dnech nejtužší boje v mysli své, ale překonal jsem už všecko. Od této chvíle neznám jiné ženy mimo svou vlast. Vynasnažím se, abych zapomínati se naučil na onu, jižto jsem tak příliš miloval a jež mě bezpochyby zradila. Měl jsem už dříve zlá tušení. Nyní vím v čem jsem a že marný jest žal a trápení duše. Zasloužil jsem tuto ránu osudu. Padla na mne trestem za to, že jsem Beatu více miloval nežli Italii, že jsem tuto zanedbával pro onu!“ —

„Tak se mi líbíš, Asti!“ zvolal Forti podávaje mu ruku. „Buď především mužem a pak teprv manželem. Čím tě tak okouzlila ta žena? Svou povahou zajisté ne, sice bys nebyl měl zlá tušení.“

„Svou krásou! — Znáš obraz Madonny de la Sedia? Jest to vlastně podobizna oné krásné Fornariny, jejíž okouzlující tvářnost zvěčnil náš veliký Sanzio d' Urbino v onom obraze. Má Beata jest jí na vlas podobná. Kdožkoliv ji uzřel, pozastavil se nad úchvatným výrazem vzezření jejího, i bažil po opětném spatření jí, aby andělského pohledu z novu požíval. V očích jejích bys se

s tápěl jako v moři blaženství, a když ústa její k usměvu se pohnou, tu by člověk před ní jako před světicí pokleknul. Aniž co všedního při ní se jevilo, a co sprostého, neboť jest i duchaplná. Obyčejné ženské s běžnými svými náhledy a při nicotě zájmův je zaměstnávajících, jeví se vedle ní jako hlazené sklo vedle diamantu, jako svit lampy vedle Syria! — Ale tento anděl krásy má též své demonické stránky. Pomlčme již o tom. S bohem Beato, a nechť tvé krásné oči se jednou nevysuší pláčem a litostí příliš pozdní!“ —

„Requiescat in pace!“ zvolal Forti. „Znám to, neb také jsem byl jednou mlád, a poznal jsem několik takových ideálů k nimž sympathicky jsem přilnul as tak jako ty k své Beatě. Ale nahlédl jsem jim ještě v čas do karet. Milý brachu, taková láska má hluboký fysiologický kořen a nelze jest ji vůlí a myšlénkami ze srdce vyfouknouti tak rychle jak se mnohým zdá. Některým ženským se tu právě tak vede jako některým mužským, a ti i ony stanou se tím na čas nešťastnými. Nebudeme to zde rozebírat. Až budeš úplně vyléčen, pak o tom pohovoříme. Koral jsem v té věci zvláštní studia a věřím v jakési *magnetické fluidum*, které jest všeho příčinou. Nyní toho všeho už nechme a poraďme se co činiti nám jest, abychom se zase vyráželi. Hoši, neupravíme-li si zde sami svůj život jak nejlíp možná, upraví nám ho katané naši jak nejhůř možná. Tedy chutě do rady. Usnesme se na nějakém programu.“

„Ten je už dávno hotov,“ pravil Bianchi. „Hon má jakés zápisky, Slav také něco píše a musí nám aspoň říci co. Pak vypravovati bude každý z nás některé články ze své životní kroniky. Záleží jen na tom, kdo má začíti.“

„Ano, kdo začne?“ tázal se Forti. „Což aby los rozhodl?“

„Ano, losujme!“ zvolali všickni.

Forti natrhal pět kousků papíru a popsal je ciframi od 1 do 5, hodil je do klobouku a pravil: „Kolikáté číslo kdo vytáhne, tolikátým bude vypravovatelem. Podá jen kus, a po druhé zase kus, ať totiž na něho dojde. Ale děti, to by nestačilo. Neustále a každý den vždy jen vypravovati a poslouchati by nás někdy omrzelo. Jakési proměny jest nutná potřeba. Listu novin se nám as málo kdy dostane. Snad to půjde s čtením knih. Ta tvá bibliotéka není pro každého. Což je zde všecko čtení zakázáno?“

„Není,“ odvece Hon. „Smíme čísti gramatiky, slovníky a matematické knihy!“

„To je hezká literatura pro zábavu!“ zvolal Bianchi se smíchem.

„Profós nám pomůže,“ mluvil Hon dále. „Jest v pevnosti i zápůjčná knihovna.“

„Dobrá. Lodíváme se na ni. Na tom by pro zatím bylo dosti. Tedy táhněte.“

Jeden po druhém si sáhli po lístku. Číslo první vytáhl Ast.

„Nebudeš as ještě rozpoložen k vypravování,“ pravil Forti. „Neuč si v tom násilí, my na tvou historii počkáme až po druhé na tebe dojde řada. Může začíti číslo druhé. Kdo je má?“

„Já,“ odvece Sav.

„Ne, ne!“ zvolá Asti. „Zůstane při pořádku. Snad mě to poněkud osvěží. Jest prý prospěšno vymluviti se ze zármutku.“

„Jsem rozený Lombard,“ vypravovati počal po krátké přestávce, „a městečko Como jest mým rodištěm. Zasluhuje-li Lombardie vůbec zahradou Evropy nazvánu býti, jak namnoze se tvrdí, tak

zajisté Como s čarovným svým jezerem a báječně krásným pobřežím jest jedna z nejvnadnějších částí této zahrady. Otec můj byl zámožný obchodník. Přebývali jsme druhdy v převábné ville nad jezerem a pamatuji se z dětských svých let, že bývalo u nás blaze a veselo.“ —

„Pamatuji se též, že čas od času se u nás scházelo a sjíždívalo mnoho hostů, mužův starých i mladých. Přibyli obyčejně k večeru, stolovali v hořejší velké síni společně a hlasitý živý hovor jejich se někdy až po celém domě rozléhával. Tu bedlivá matka docházela nahoru, klepávala na dvéře a napomínala k umírnění hlasu. Nespustě se její ruky provázíval jsem já. Zvědavost mě totiž trápila co tam ti lidé s otcem dělají v uzavřené síni, kam ani matka ani my po čas jich přítomnosti jsme neměli přístupu.“

„Za jedné noci, když hosté nahoře v důvěrném se nacházeli kruhu a já se starším svým bratrem už na ložích jsme spali, probudil nás jakýs neobyčejný šramot. Vypovím to krátce. Celá setnina vojáků, v jichž čele bylo něco policejných úřadníků, přepadla náš domek, obsadila všecky vchody, vrazila do hořejší síni a odvedla přítomné tam osoby.“

„Já i můj bratr, jakýmsi strachem puzeni, schovali jsme hlavy pod příkrývky ani se nehýbajíce a nedýchajíce. V tom přede dveřmi ložnice naší strhl se náramný hluk. Poznal jsem hlas křičícího otce, i matčin hlas se v jiné mísil, pak padly dvě rány z bambitek, a nastalo zase ticho, úplné ticho.“

„Zajisté jsem pak usnul. Ráno se probudiv ležel jsem v potu jako v lázni.“

„První co jsem spatřil byla ubohá má matka na zemi ve mdlobách. Starý šedivý služebník

klečel u ní, omýval ji vodou a domlouval jí chudák pláče při tom jako dítě. Neslyšela jej!“ —

„Tu i já jsem se dal do hlasitého pláče a se mnou právě probuzený bratr. Vyskočivše z lože poklekli jsme k ní, a volali na ni nejsladšími jmény skropivše líce její slzami svými!“

„Procitla, pozdvihla se ponékud, přitiskla nás k svým prsoum a proud slzí se vyřítil z očí jejích. To zajisté jí ulevilo. Nevím co mluvila, bylo to ponejprv v životě mém, že jsem slovům jejím neporozuměl.“

„Nechci se zdržeti při scénách, ježto následovaly. Teprv po létech se mi význam jejich vyjasnil. Povím vám jen krátce, že společnost ona záležela z vlastenců, jižto za účely revolučnými se scházeli a že otec můj byl centurionem jedné sekce rozsáhlého spolku. Centurio se nazývala hlava sto členův. Když přepadeni byli a odváděni, chtěl otec ještě viděti své děti; že mu však úřadník bránil, vytáhl z kapsy dvě bambitky a jednou ránou úřadníka, druhou pak sám sebe zničil. — Touto katastrofou bratří se skončilo první jednání mého života.“

Hlavu o obě dlaně opře zamlčel se Asti.

Nikdo nerušil krátkou přestávku a vypravovatel opět započal:

„Dojmy dnů pak přímo následujících se většinou už vytratily z paměti mé. Byli jsme oba ještě děti, já a můj bratr. Dítě ovšem někdy přemýšlí, ale vychází z docela jiných konců a dochází k jiným nežli dospělý člověk. Pohřešiv otce, tázal jsem se nejprv bratra, kde je tatínek? „Matinka ví, ale nechce to říci,“ odvece tento. „Jel prý daleko pro zboží a nepřijede dlouho; ale přiveze prý nám mnoho pěkných věcí.“

„Tím jsme byli oba uspokojeni. Nemysleli

jsme už ani tak mnoho na otce, jako na ty pěkné věci a rozmlouvali jsme o tom, co to as bude. Když nám to už příliš dlouho trvalo, tázali jsme se zase. Matinka nás těšila, že už ty věci brzy přijdou. Neuměli jsme tenkráte v tvářnosti čísti, sice bychom zajisté byli poznali že nemluví pravdu. Mezi tím ale se všecko služebnictvo naše z domu vytratilo a zbyl jen onen stařec. Na letohrádku počalo býti smutno a tím smutněji bylo, když jednoho zase dne množství lidu z města se dostavilo a náramný hluk v domě povstal. Nevěděli jsme co a proč. Byli jsme nemálo poděšeni a pláč matčin nám věru nebyl útěchou."

„Tu dobromyslná jedna paní ze sousední villy nás odvedla do svého domku. Měla též chlapce, s nímž jsme často hrávávali. Zůstali jsme tam celý den. Na večer přišel starý služebník pro nás a odvedl nás zase domů. Jindy hovořivý až příliš, byl cestou mlčivý, smutný a neustále jen vzdychal. Marně jsme naň doráželi. Nepromluvil téměř, a na otázky naše odpovídal vyhýbavě. Doma bylo ještě hůř. Matka sedíc u lože usedavě plakala. Jiného lože tu nebylo, i ostatní nábytek byl téměř všecken vyklizen, a podobně celý dům. Odbývala se tam veřejná dražba a vše se prodalo — i villa!"

„Druhý den ráno přibyl malý vozík o dvou kolech, na nějž se nepatrný zbytek věcí našich naložil. Nás chlapce posadili nejvýš. Odvezli nás. Matka vedle vozíku šla pěšky. Nyní jsme pochopili, že se s námi něco zlého děje, a byli jsme tiší. Už ani starého sluhy tu nebylo, a jakýsi vnitřní pud nás zdržoval že jsme na matku nedoráželi otázkami. Odvezli nás do nepříliš vzdálené obce Carcana, kdežto v skrovné chaloupce jsme se ubytovali."

„Byli jsme úplně schudli a nedostatek se den ode dne stával citlivější. Konečně i matka nebezpečně se roznemohla a již několik neděl ležela. Jednoho dne ale se přece vzmohla, tak že na loži aspoň poseděla. Popsala takto několik listů, jež jsme na poštu donesli. As týden na to přibyli tři neznámí pánové do naší chaloupky a strávili několik hodin v hovoru s matkou. My mezi tím v malé zahrádce sedíce strachovali jsme se z nového snad neštěstí. Pak vyšli pánové k nám, litovali nás, utěšovali nás, a slíbili že druhý den zase přijdou. Jeden z nich ronil slze, a to nám bylo důkazem, že s námi dobře smýšlí.“

„Večer nás matka zavolala k loži svému. Mluvila hlasem tak slabým, že jsme jí sotva rozuměli. Ale dojem jejž na nás slova její učinila byl přehrozný.“

„Pánové, bratří! Dožil již který z vás okamžiku, kde umírající matka se s ním loučí?“

„Pochopíte zajisté nával citů na dětské srdce dorážejících!“

„Když jsme ráno vstali, byla matka naše již v Pánu!“

„Oni tři cizinci dostáli slovu. Přenocovavše v hospodě hned ráno se dostavili. Zůstali u nás až matka byla pohřbena. Nevím jak se stalo, že zvěst o úmrtí matčině se tak široko rozhlásila. Přibylo náramné množství lidí na pohřeb a jmenovitě z Coma. Pamatuji se též, že když jí na hřbitov nesli, několik smělých mladíků se odvážilo vztyčiti po nejbližších kopcích prapory s italskými trikolory, průzračným smutečným rouchem pokryté.“

„My pak ještě téhož dne jsme odveženi byli zase do Coma. Oni tři pánové nás provázeli.

Svěřili nás jakés měšťanské rodině, kdež jako vlastní děti jsme byli ošetřováni po mnohá léta. Kdo oni tři dobrodinci byli, nevíme posud. Později se nám řeklo, že bývali přátelé otcovi, a že náleželi k nadzmíněnému spolku. Jména jejich se nám ale nikdy nesdělila. Zda-li toliko oni, či jakýs spolek na nás platil, nevím též, ale peníze docházely pravidelně. Navštěvovali jsme pak školy a vstoupili jsme oba napotom do obchodních domů."

„S bratrem svým jsem se v této pozdější době scházíval jenom v neděli. Byli jsme sobě více než bratří, byli jsme vroucí přátelé. Carlo jest tichý, vážný člověk, a celé Como jej ctí co poctivého muže a horlivého vlastence. Jinak jest všestranně vzdělaný a obzvláště v politice a v politickém hospodářství sběhlý. Tuto poslednější vědu si nad jiné oblíbil ano i mnohé závažné, do oboru jejího sahající články už ve veřejných listech sdělil. Politické a národní smýšlení jeho jest ryzé zlato, a ráznost i horlivost jeho v ohledu tomto se mi stala vzorem, jejž však dostihnouti mi nelze bylo, pro přílišnou měkkost povahy. Že napotom i láska na újmu byla mé politické ráznosti, o tom netřeba vás přesvědčovati."

„Jinak byl Carlo živou mou protivou! Kdežto já jsem téměř nikdy ze snilství se úplně nevyzul, jest a byl ho on vždy prost, a jasným svým rozumem pronikal životní poměry, vše přísně uvažuje a vše vypočítávaje. Proto si ho i pán jeho oblíbil a takovou důvěrou jej poctil, že celý obchod svůj mu svěřil a ředitelem domu i závodu svého jej učinil. Carlo dostál posud všem svým úlohám jako dokonalý muž. Nikdy se nepřekvapil a nikdy nepřepočítal. Obdivoval jsem se často té jasné povaze, ale nelze mi bylo jí ve všem následovati. Nedostávalo se mi k tomu síly. Bratr

můj to trefně naznačil, řka, že trpím básnickou žílou, jež ale se netáhne až do mozku a nekončí v básnickém jakéms nervu, jejž nazýváme poetickým nadáním.“

„Jakož on více činná, takž já více trpná jsem povaha, a v tom as vězí základ mého neštěstí, jakž vám dále vysvětlím.“

„Carlo nepodlehl nikdy dojmům lásky. Nevím zdali to již v krvi jeho leží, aneb tak tuhé a pevné jest vůle, že podobným citům vždy odolá a je ihned v sobě udusí. Či snad příčinu toho bych hledati měl ve výroku, jejž jednou projevil řka: „Kdo život svůj věnovati chce svobodě, ten se nesmí na ženu poutati, sice rozptýlí své myšlenky a city, ano stává se i to, že osobu nevinnou spolu strhne v nešťastný osud, který jej snadno potkati může.“

„Nepochopil jsem na jakou svobodu naráží. Domníval jsem se, že míní osobní neodvislost mužskou vůbec. Pozbytí této neodvislosti, vyměniti ji za horoucí lásku své vyvolené, toť se mi zdálo býti něco mnohem vyššího a krásnějšího! Že by byl Carlo kdy jakés obzvláštní vlastenecké a politické záměry sledoval, o tom jsem dlouho neměl tušení! U nás v Italii se téměř veškera mládež podávala všeobecnému ruchu vlasteneckému a politickému, účastňujíc se ve všelikých, někdy i nejodvážlivějších a docela nepromyšlených podnicích. Každou chvíli se improvisovala nějaká bouřka, tu v krajích, tam zase v některém městečku neb městě. Byly to pravé jen improvisace, jež nemívaly jiného výsledku, nežli že se několik horkokrevných lidí uvěznilo. Pustili je zase, když se přesvědčili, že to jen nahodilý, nesouvislý a pouze improvisovaný byl výbuch z okamžitého nakvašení pošlý. Carlo se takových věcí nikdy ne-

účastnil, ba spíše já jsem se dal někdy strhnouti proudem, ale na štěstí se mi nikdy ničeho nestalo.“

„Jednou po takovém pouličním reji přišel bratr ke mně a usmívaje se pravil: „Nebyl's také při tom?“

„Nebyl jsem. Bylo mnoho práce v obchodu.“

„Bohu díky. Sbírají podezřelé lidi po domech a zatknuli už nad sto osob. Bude prý tuhé a dlouhé vyšetřování, pátrají po spiknutí.“

„Jen ať nepřijdou něčemu na stopu.“

„To se nestane. Spiknutí mívá další cíle nežli pouliční rvačky, a mužové vyšších záměrů se drží tak dlouho v pozadí, až nastane chvíle činnosti takové, jež veškeré značnější síly národa vyžaduje. Pomníváš-li pak někdy na našeho ubohého otce?“

„Nevím zda-li jsem se při těchto slovech nezarděl, byloť by to aspoň bývalo v čas. Zpomínal jsem naň ovšem někdy, ale jen co syn na živitele, vychovatele a opatrovatele svého. „Zpomínám naň, pravil jsem.“

„A znáš jeho osud? Příčinu jeho smrti?“

„Znám to jen z polovice. Co mi lidé o tom vypravovali jest tak nejasné a kusé, že mi jen s tíží domysliti jest celku.“

„Jest čas, abych tě zasvětil,“ pravil Carlo a odhalil mi onu část minulosti, jež tak hluboce do rodinného života našeho zasáhla. Podal mi k tomu i náležité výklady. Hleděl jsem naň s podivením, naslouchal jsem s úžasem. Což to byl můj bratr Carlo, ten chladný, povážlivý, vše vypočítávající muž? Tváře jeho zrudněly, z očí mu žžavé sršely jiskry. Bylo na něm viděti, že dlouho tajené myšlénky a city, ježto zajisté po leta v sobě ukrýval, konečně došly průchodu. Když pak domluvil

tázal se mě hlasem pozdviženým: „A co bratře pociťuješ v sobě při upomínkách těchto? Odpověz mi zřejmě, co pociťuješ? „Zármutek, a bolest nevyslovitelnou!“ odpověděl jsem. „A nic více?“ zvolal Carlo povstana. „Zármutek, bolest ba i zoufalost! toť výrazy slabých duší v případnostech takových. Zármutkem člověk vyhlodává své síly, zoufalostí sám sebe zničuje. Kdož se jim podá, hraje podle noty těch, jižto jsou příčinou takovéhoto sebevraždění. Vždyť jen za tím účelem činí jedna strana lidstva druhé tolik zlého, aby tuto v zoufalost uvedla. Zármutek, žal i zoufání tvoří však jen málomocné lidi, a pokud se trpící strana z toho nevyzuje, potud zůstane v podruží strany druhé. Ne, já znám cit jiný, jejž tyranství v nás vzbuzovati má, cit to vznešený, povzbuzující a oživující, a cit tento se zahrnuje v slově *pomsta!* „Pomstěny musí býti oběti tyrannie, pomstěna Italie pod jařmem tryznitelův úpící, pomstěn musí býti náš ubohý otec. Pochopuješ mě, co tím chci říci? Vyzývám tě k účastnění se v přípravách k veliké pomstě!“

„Uchvácen slovy bratrovými a dojmům okamžiku podlehaje, slíbil jsem činiti vše, co ode mne bude žádati.“

„Spolek k němuž otec náležel, byl tehdáž jen z části vyzdvižen. Zbylo ještě mnoho centurií a i z té, jejímž on byl předsedou, jen menší část byla lapena. Ostatní se doplnili a jednali dále. V podstatě věci se ničeho nezměnilo. Tajná propaganda postupovala bez přetržení svou cestou. Část zatknutých strávivši léta v žalářích, navrátila se zase a přijala znova své dávné úkoly. Z mladíků se stali mužové, z mužův starci. Dorůstajícím junáctvem se doplňovaly a rozmnožovaly centurie. Zdvojnásobnily se mezi tím a nabyly

účinlivějších středišť. Úlohou tvou jest nyní, přistoupiti ku spolku a přejmouti práci ve velikém sboru novověkých Křižákův. Ano, *Křižáky* se nazýváme a také jimi jsme. Účel náš jest vydobýti Jeruzalem, ale ne onen židovský, nýbrž vznešenější, ideální náš Jeruzalem, jenž nevládne nad pouhou Palestinou, nýbrž nad celým světem. Jest to *svoboda!* My Italiané již po staletí co harcovníci stojíme na přední stráži bojovníkův jejích. Duchem i mečem bojovali předchůdcové naši pro svobodu myšlení a činění. Či Giordano Bruno, Dante, Campanella, Gallilei a celá řada jiných nevydávala hesla? Či Ariello, Rienzi a jich stoupenci měli jiných záměrů? Postoupili jsme o mnohé kroky i v poznání i v praxi. Nabyli jsme hojných poučení z omylů svých předchůdcův — jdeme na jisto! Zítra budeš uveden do kruhu sbratřenců. Netážu se tě zda-li půjdeš. Syn Giacoma Astiho nesmí se vzdáti dědictví otcova. Sdědil's pomstu!“

„Slíbil jsem všecko a bratr odešel.“

Vypravováním poněkud unaven, učinil Asti přestávku.

„Nenamahej se bratře,“ pravil Forti. „Máme ještě mnoho večerů před sebou. Tuším, že nejlepší část teprv přijde, ale můžeš zítra pokračovati. Jste s tím srozuměni bratři?“

„Ano, ano, počkáme do zítřka,“ odpověděli ostatní, ač ovšem by další průběh věci byli rádi vyslechli. Ale noc byla už valně pokročila a chystali se na lože.

Ale sotva že od stolku vstali, obrátila se pozornost jejich zase na neobyčejný šramot v předsíních.

Jelikož se stráž právě před chvílí byla střídala, tedy se musilo venku něco neobyčejného

díti. Shasili a ukryli rychle svíčku a rozsadili se po svých ložích. Nejistota se brzo vysvětlila. Kmit klíčníkovy svítilny se objevil v předsíni, kroky se blížily ku dveřím, pak se otevřelo a obyčejná kavalkáda s hejtmanem v čele vstoupila. Mezi vojáky ale byl též jeden civilista.

„Přivádím vám opět nového soudruha, pánové," pravil profós. „Čím víc, tím líp. Přibude vám veselosti a čas ještě rychleji uplyne."

Nový soudruh vystoupil v popředí. Byl to muž prostřední postavy, valně přišedivělých vlasů a knírů, tvářnosti na první pohled nijakž příjemné a poněkud zasmušilé. Měl brejle pod nimiž divně očima mžoural. Na hlavě měl ohromný cilindr, jejž posud byl nesundal.

Rozhlédnuv se po síni pokynul as třikráte hlavou a pravil:

„Dobrý večer pánové. Tohle bude čistý kvartýr pro mne. Aby ďas spral ty holomky, co mne sem připravili!"

Pak sundal klobouk a na stůl jim mrštiv, obrátil se k profósovi:

„Kde pak budu spát? Jsem ospalý a mám také hlad. Nejedl jsem od božího poledne, to je hrůza!"

„Pro dnešek si pomozte jak můžete," odvece profós. Zítra bude všecko v pořádek uvedeno."

„Krásný to pořádek, když člověk nemá co jíst. Kdyby bylo aspoň půl bochníka komisárku."

„Ráno vám přinesu celý bochník," dí profós.

„Ráno? Krásná to útěcha! Do rána mohu zemřít a umru hladový!"

Všickni se usmívali i setník se kousal do pysku.

„Věci své dostanete hned ráno, prohlídneme

je s panem setníkem ještě dnes. Ale prosím o vaše *nacionale*, zapomněl jsem si to poznamenat. Vaše jméno?“

„Benedikt Schauberk.“

„Stáří?“

„Sedm a padesát.“

„Stav?“

„Doktor filosofie a lučebník ve Vídni.“

„Ženat?“

„Bohužel, ano; ale bohu díky že bez dětí.“

„Jste odsouzen na rok?“

„Oh hrůza! Na celý rok!“ odvece doktor, jenž vzdychaje a rukami nad hlavou lámaje popocházel síní.

„Jeden rok, to není nic,“ prohodil profós. „Uplyne vám zde jako týden. Pravá to maličkost; nestojí ani za řeč. Tito pánové mají po dvacítce a jsou dobré mysli, neboť už vědí, že zde čas ubíhá jako voda. Přejete-li si snad na ráno kávy k snídaní, bude vám donešena.“

„Kávy? to to! Takové bryndy nepiju. Přineste mi cibulovou polívku, hodně praženou, hodně hustou a mnoho cibule a chleba v ní, pak čtvrtku perlové pálenky k zapití.“

„Pálenka je zde zakázána.“

„Tak? to bude krásný život! Tedy žejdlík vína! Vem to ďas. Budu jíst a pit co kapsa stačí, aby mi čas ušel.“

Profós s ostatními zase odešel. Zavřeli a bylo venku opět ticho.

„Tohle je psota, pánové!“ zvolal doktor. „Bůh ví, kterak se to stalo, že jsem přišel do tohohle pekla. Toho auditora aby antoušek chytil. Ten mě mučil a mačkal a všecko marné. Jsem nevinen jako dítě a co živ jsem se do politiky nemíchal. Mám jiné starosti nežli takovou hloupost.

Mám ženu a celé její příbuzenstvo na krku: Ta banda nezavře huby a pořád by jedla, nezavře ruce a pořád by brala. Jsou ale teď zlí časové, pánové, a člověk se má co ohánět, aby nežil o hladu a žízni. Pravím vám, že jsem pravý beran v politice. Roku osmačtyrycátého jsem ani noviny nečetl, ani na ulici nevycházel, leda když jsem musel za živností. Celá Vídeň mě zná co loyalního a v politice bezúhonného člověka. Ať se o politiku starají ti, kdož za to berou plat. Ale máte tam venku tisíce bláznů, jižto pořád chtějí něco jiného a nic jim není vhod. Nedostanou za to ani haléře ale melou svou. Pak má býti pokoj v zemi. Aby to hrom! Živnosti hynou. Jsem chemik pánové a rozumím tomu. Člověk sotva na chleb teď vydělá, a hlad je zlá věc. Za lepších časů se mi ani nechtívalo tak jísti jako nyní. Čert ví v čem to vězí.“

„Proč pak vás odsoudili?“ tázal se Hon sotva smíchu se zdržuje.

„Proč? Kdybych to věděl! Před třemi měsíci, bylo právě v poledne, jsem po dlouhém čase zabloudil do vinárny. Čert mě tam zavedl. Ale ne, nebyl to čert, byl to poctivý hodný muž, zámožný měšťan z Lerchenfeldu, dobrý kos, veselý hoch, pravý Vídeňák a dávný můj přítel. Dlouho před tím jsme se neviděli a radost náhodného shledání se byla veliká. On šel z města, já do města, a tak jsme se potkali. Jařku Habakuku, drahý příteli, ty jaksi hubeníš, ač máš z čeho žíti. A Habakuk mi stiskl ruku, pohlédl k nebi a pravil: Vždyť už mi nelze se zotaviti v tom vídeňském Babylonu. Všecko přežvýkává jen politiku a vycucává z prstů rozumy, o nichž zde druhdy nebylo slechu. Pojď bratře zapijeme to a zajíme! Tak pravil a vedl mě do nejbližší vinárny. Byl

jsem velmi potěšen. Člověk rád něco užije zdarma. Habakuk platil. Papali jsme dobře a draze, jako baroni a pili jsme k tomu jako oráči o posvícení. Byli jsme oba šťastni. Vypravovali jsme si, kde před desíti a více lety bylo ve Vídni nejlepší smažená kuřata dostati a nejlepší maso na rošti, připomínali jsme si staré časy, staré valčíky a plesy v starém Elisium, Nestroyovy divadelní kusy a ty krásné povídky v Baeuerlových novinách. Byli jsme oba řádně nacáknuti. Bože, jak šťastné to chvíle! Tu nějaký otrapa se ozval: „To byly samé hlouposti," pravil, „teď máme tuhle Vídeňské Noviny a ty hrajou jinou muziku a máme pány při vesle, jižto starého Mettrnicha stokrát do kapsy strčí." — „Cože?" zvolal jsem rozzloben. Tohle hovadství že je lepší?" a mrštil jsem vládními novinami o zem. „A ti blbci nahoře, ti nynější, že by byli nad Metrnicha? Oho, panáčku! To jsou političtí strakapouni a vy jste politický patokář!" Bylo zle. Strhl se náramný rámus při němž můj přítel Habakuk usnul a spal jako snop. Ten, jehož jsem nazval patokářem, byl jakýs vyšší úředník a dal mě stráží odvésti. Celá hospoda proti mě svědčila, že jsem nadával vládě a vojenský soud mě odsoudil pro zločin rušení veřejného pokoje."

„Tuť ovšem trpíte nevinně," prohodil Hon.

„Jakby ne? Ale ten dareba, ten ušák, ten buldog co mě udal, nevyjde trestu. Až jen vyjdu, však si ho vyhledám, a buďsi on kdo chce, zmaluju ho, že ho ani vlastní matka, nejhorší to as ďáblice, v pekle nepozná."

„A ten váš přítel Habakuk vám nepomohl?" tázal se Forti se smíchem.

„Habakuk je osel. Při všem hluku spal jako dub a nevěděl o praničem. Kdyby nebyl tak

hodný člověk, jenž vždy několik porci pečeň a několik lahví vína platíval, naklepal bych mu také.“

„A jiného jste vskutku nic nemluvil?“

„Já? Copak mohu věděti všecko co jsem mluvil? To ví ďas. Vždyť jsem vám povídal, že jsem byl nacáknutý. Ale ten pochop o mně udal věci neslýchané a nemožné, i přisáhal na to a přivedl ještě dva darebáky, kteří také přísahali. S jistotou říci mohu jedině to, že jsem jedl dvakrát beef-steek a čtvrtku husy a že jsem vypil asi pět lahví rakouského. Habakuk jedl a pil as také tolik. Je tam výborná kuchyň a husa byla jako máslo. Komu by tu napadly takové věci z nichž mě vinili! Chválil prý jsem demokraty a tupil vládu. Já pánové, já! Co je mi do demokratů? Jsem filosof a ne demokrat. Dělám chemické vynálezy ne však politické. Jsem loyalní občan, na to mohu tisíckráte přísahati; ale když vláda se svými dobrými poddanými takhle nakládati bude, učiní z nich hyény, ano hyény! Na to přísahám!“

Při tom zdvihl doktor obě ruce do výšky, a roztáhl všech deset prstů nad hlavou.

Netřeba tu vykládati v jaké světlo se vídeňský doktor a filosof nynějším soudruhům svým objevil. Dojem činil ovšem na každého jiný. Astiho nesrovnalý zjev doktorův přímo urážel. Fortiho zase mrzelo že osoba tak nepatrná a poměrně vězňům i nebezpečná se dostala do jejich kruhu. Bianchi na Vídeňáka koukal jako na tatrmana v komediantské budce, Hon se v mysli domýšlel, že jim dán byl vyzvědač a pozorovatel řečí a jednání, Slav ale v tom člověku viděl jen komický živel, jejž osud do tragedie nynějšího života jejich byl vmísil.

Slav měl pravdu. Dokázalo se časem, že Schauberk nebyl nebezpečný, ani duchem tak docela

nepatrný, jak z počátku se jevil. Ale podivín byl a na neštěstí své člověk velmi žravý. Pro zvláštnosti své se po dobu uvěznění svého stal skutečně komickým živlem v kruhu společníků svých.

V.

Po některé dny byl Schauberk jediným téměř předmětem, s nímž se vězňové zaměstnávali. Hon sděliv svou nedůvěru ostatním přiměl je k opatrnosti. Cítili nechuť k Vídeňákovi vůbec a k vídeňskému nářečí, v němžto vždy se vyjádřoval, obzvláště. Dále se spůsoby a návyky jeho značovaly jakýmsi příliš nápadným cynismem, který nemá místa ve společnosti lidí vzdělaných. Sprostota jen sprosťákům jest sympatická. Konečně se náhledy jeho o přemnohých věcech a zájmech životných jevily tak zvrácené a pošetilé, že sbudili všeobecný odpor. Tu ale k hájení jich používal ostré a důsledné dialektiky a uváděl citáty namnoze překvapující, takže o rozsáhlých vědomostech jeho nemohlo býti pochybnosti. Když se ale přece podati musil důvodům vážnějším, kýval hbitě hlavou a hlasitě se směje říkával: „Věděl jsem to, ale chtěl jsem věděti, kterak vy to pojímáte.“

Hon pak příležitostně pravil k soudruhům svým: „Skoumá nás v jednom, skoumati může i v druhém, tedy buďme prozřetelni!“

Všickni souhlasili. Nedůvěra jest velmi nakažlivá. Sotva že ji projeví jeden — tu již i druhý a třetí ji v sobě pocítí, anižby dříve mu byla napadla a anižby jakých jiných důvodů pro ni měl mimo jediný, že ten neb onen ji vzbudil. A jednou vzbuzena, jako had neviditelně pod

trávou se plíží kolem člověka v podezření uvedeného a zasazuje mu rány někdy nezhojitelné.

Doktor zajisté ani netuše v jakém světle u soudruhů stojí, jako by si byl od někoho vypůjčil heslo, „Své dělej, nic nedbej," kráčel svou cestou, totiž jedl a pil co se do něho vešlo, nadával celému světu, hádal se často, náramně mnoho spal a přehrozně ve spaní chrápal. K soudruhům se ale choval dosti kolegialně a neurazil nikoho. Taktéž oni se k němu vlídně chovali ale — nečtli před ním, nevypravovali si o minulosti, nemluvili o politice, nezmínili se o srozumění svém s profósem a neotevřeli svůj sklípek.

Hned po první den snědl Schauberk celý bochník komisárku, jenž udělen byl na dva dni, a ráno na to při polívce spustil náramnou lamentací.

„Je to hrozné! Polívka jako voda a chleba do ní nemám. Zapomněl jsem si ho objednat. Ta menáže v poledne také nikam nestačí. Nežli mine měsíc, jsem ve špitále a zajdu hladomorem."

Bianchi mu nabídl svůj chléb. Doktor se ho chopil jako vlk.

„Děkuji tisíckráte. Kterak jsem tomu povděčen že máte zásoby. Byl bych tu práznou snídani odstonal."

Skrájel pak celý chléb do polívky, počal hltat a mlaskat že bylo na to podívání. Mezi jídlem pak mluvil:

„Štěstí pro mne, že jsem se dostal do společnosti lidí moudrých, již pamětlivi jsou potřeb vezdejších. Tuším že budeme šťastně žíti pospolu. Dostatek jídla a nápoje jest zvláště ve vězení věc nejdůležitější. Hojné zásoby jsou zde zákonem. Což kdyby nás ti hulvaté chtěli vyhladovět? Kdo za ty chlapy ručí? Já ne, co živ ne. Staly se už horší věci na světě. Jak teprv to možná zde, kde

světa jsme vzdáleni. Kdyby jim napadlo nás umořiti hladem, nezamňoukne po nás ani kočka. Rozhlásejí pak v novinách, že v kasematech vypukl tyfus, aneb jiný kýs ďábel že nás vzal. Protož si hleďme vždy zásob. Komisárek zde mají dobrý. Je to nejlepší druh chleba a nejvíc vydá. Člověk ví že něco pojídá. Škoda že je ho tak málo. Půl bochníka denně, kam s tím? Musím si aspoň jeden bochánek přikoupit a z toho něco uschovati na ráno. K navlažení tu ničeho nemáte pánové? Něco tu zavání líbezně.“

„Přál byste si snad trochu čaje?“ tázal se Bianchi, jejž chuť doktorova náramně bavila.

„Čaje? s rumem?“ zvolal doktor počichávaje v povětří jako pejsek. „Ano, ano, rum tu zavání. Toť panský nápad. Ale čaj je drahý. Kávu piju také rád, ale jen černou a s rumem. Zvláště na noc mi dělá dobře. Spím po ní jako dudek. Hloupí lidé tvrdí, že prý se po kávě nespí. Já spím po všem jenom po hladu ne, a jestliže přece usnu, zdá se mi o pekle a že mi čerti vykuchávají žaludek. Rum ale také snesu bez kávy. Znáte grog pánové? To je božský nápoj. Kdyby člověk měl jen vždy peněz, to by byl život!

Bianchi mu podal sklenici čaje, Schauberk se líbezně usmál, odložil brejle a mžouraje i hlavu nad sklenici skloně ssál do sebe teplý výpar, a hladil si při tom břich.

„Ah! to je lahoda! To se tady musí píti s pravou pobožností. Nestačí mi peníze na tak dobré věci. — Jenom malý srk po srku, aby to hodně dlouho trvalo.“ —

Počal pak srkati a vždy si mlaskl.

„Jak pak pánové, vy nekouříte? Nebudu vám překážeti když si zabafnu?“

„O nikoliv, jenom kuřte," pravil Asti podávaje mu cigara.

„Vy kouříte cigara? Toť jsme tu praví aristokraté. Já vždy jen vojenský tabák, ten nejvíce vydá. Nečiním však jako někteří blázni jižto ho paří a vaří. Je to pak holá sláma, nemá síly ni chuti. V původním stavu chutná vojenský tabák jako ambra, zvláště po obědě, když se člověk dobře najedl."

Zapálil si a kouřil. „Nešňupáte pánové?"

Vytáhna tabatěrku podával ostatním. Nikdo z nich nešňupal.

„Hle hle, vy odmítáte? Toť jsem já docela jiný chlapík a požívám všech darů božích. Šňupec dodává myšlének, a filosof jako já jich vždy potřebuje. Ano, jsem filosof pánové a ve vší formě doktor. Nedržím ale právě s filosofickými theoriemi a vážím si jen praktické filosofie. Mým živobytím jest chemie. Ta mě živí ale já také na vzájem přispívám k jejímu životu. Chemie pánové už převrátila kus světa a dala dogmatickým hlupákům a copařům už tolik políčků, že se věčně věkův nezpamatují, ale to pravé teprv přijde. Veřte, že jediná chemie jest s to, přetvořiti celý svět a že ho také přetvoří. Pak budou filosofové na ní teprv troubit a všickni potentátové smeknou před ní své koruny a schovají svá žezla. Všecko mudrování a všecka politika je hadr vedle chemie a zhyne až tato promluví své rozhodné slovo. A to slovo snad vyslovím *já*. Pánové, mám vynález, který jsem ovšem ještě nevynalezl, ale k němuž hledám už cesty a jemuž jsem už na stopě. Ten se povznese nad všecky posavadní vynálezy na světě, jako Čimboraso nad selské hnojiště. Až dovedu nač zamýšlím, pak bude všecka demagogie zbytečna, všecky liberální i neliberální poli-

lické theorie se vyfouknou, všecka bída bude ta tam, a rovnost bude v hodině na celém světě zavedena. Hladu nebude nikde, ale dostatek všady.“

„Aj aj!“ zvolal Hon a přiblížil se k Schauberkovi, jenž zase své brejle byl nasadil a jaksi vyzývavě a vítězně kolem sebe hleděl, jako muž, jenž velikou myšlénku projevil. Bianchi se ihned posadil vedle něho a hleděl naň očima vyvalenýma. Asti se nedůvěřivě usmíval, Forti pobíhal komnatou a div že v hlasitý nevypukl smích. Slav přistoupiv pravil:

„Pan doktor zajisté bude tak laskav a sdělí nám v čem vlastně jeho vynález asi záleží.“

„Proč bych to nesdělil? Zde mě nikdo v tom nepřehoní. Poznáte při tom mé ryze praktické a opravovatelské záměry. Všecka sociální a socialistická Utópia jsou jen jedna veliká hloupost. Proč? proto že se nedají provésti všeobecně. Fourier byl blázen, Cabet blb, Saint Simon pouhý jezovita a Baboeuf, Owen, angličtí Cartisté, toť sami trulanti. Každý z nich viděl a vidí jen na tři kroky před svůj nos. Rozsívali jen nerozum, jejž žáci jejich po nich sklidili. Neméně hloupí jsou nynější přední politikářové a věru nevím, proč se jim ještě hloupější obecenstvo diví. Kdyby na příklad Košut byl lučebníkem a učinil by takový převrat v chemii, jako v politice maďarské provedl, byl by prvním mužem na světě! Ale ti lidé se starají o čerty ďábly, ale hlavní věc jim ani nenapadne!“ —

„A která jest ta hlavní věc?“ tázal se Hon.

„Hned vám povím. Jest to ona kterou *já* mám za lubem. Proč se lidé vlastně rvou a zabijí na bojištích? Proč se hádají v parlamentech a novinách? Proč hulákají v kavárnách a hospo-

dách? Pro některý paragraf, pro některé slovíčko! Facit jest ten, že každý chce mít pravdu, aby, když jí prorazí něco pro sebe uškubl. Vyškubne to jinému a tak povstává všeobecná rvačka již nazývají politikou. Je to slota! Kde jeden z ní stuční, umoří se jich sto nedostatkem o trpí hlad. Nejlepší politika bude ale ta, kterou se všickni nasytí. Všecko na světě se otáčí kol více neb méně jídla a pití. Kdo ale sám jest syt, ten nezávidí jinému ani krocanů ani šampaňského. A k tomu čelí můj vynález, aby všickni lidé měli co jísti a to hojně až k úplnému nasycení a za fatku, ba až se vynález můj zobecní, — docela zdarma! A první následek toho bude, že praskne akcís, ano všecka potravní i mnohé jiné daně.“

„Vrtíte hlavami? nevěříte? Tedy slyšte. Čím myslíte, že se člověk vlastně živí? Co laikové v přírodních vědách mi bezpochyby odpovíte, že mouka, maso, zeleniny, voda, víno atd. nás udržuje v tomto slzavém údolí. Já ale vám pravím, že život náš závisí jedině na vzduchu a že všecky živící nás látky leží ve vzduchu. Ale pouhým vzduchem se neuživí nikdo, to ví každý vrabec. Vzduch je pravá smíšenina, aniž posud všecko známe co v něm vězí. Ale to víme, že podstata jeho záleží z kyslíku a dusíku, že kyslík veškerý život podněcuje, ale dusík jej udržuje. Ano, jediný dusík nás živí. Kdyby v beefsteaku a v huse, v koláči a čočce nebylo dusíku neuživila by nás ani masitá ani moučná ani jakákoliv jiná strava. On jediný nás udržuje a musí ho býti ve všem co jíme a píjem, sice by nás nebylo. Jest v těch potravinách ovšem i jiných ještě látek hojně, ale ty nic nevydají, jsou jen tak vedlejší, pro chuť, jako cukr v kávě a máslo na chlebě. Jenom dusičnaté látky nás udržují. V ní obsažen jest též uhlík i vodík, kterého také

k živobytí potřebujeme. Jaký jest toho všeho resultát? Ve vzduchu jest dusíku dost a dost, netřeba ho tedy kupovati. Kdyby se některému lučebníkovi povedlo skoncentrovati dusík povětrný v jakousi jídelnou massu, tak by byla nejživnější strava po ruce. Malý kousek takového dusíku by stačil na celý den. Všecka drahota by přestala. Za několik let by celý svět se tomu naučil, kterak z pouhého vzduchu se vyvozuje nejlacinější a nejvýdatnější potrava. Doufám, že se mi povede to provésti.“

Domluvil. Ostatní mlčeli, jeden na druhého hledíce. Forti za zády doktorovými si klepal prstem na čelo, jakoby řekl: Buď má o kolečko víc, nebo mu jedno schází.

VI.

Nedůvěra k Schauberkovi se ponenáhle vytrácela. Uznalit zajisté všickni dosti brzo, že je člověk docela neškodný a že jim nijakž překážeti nebude v tom, na čem jim nejvíce záleželo. Dále s tím byli bezpečni že jak se večer najedl a si ulehl, tak spal a chrápal až do bílého rána. Mohli si tedy vypravovati a čísti co chtěli. Vědouce, že tím tvrději spí čím lépe byl večeřel, krmili jej zvláště na noc jak jen mohli.

Aby však též ve dne nebyli všeho prázni co si přáli, počali si před ním stýskati na nedostatek hezkých kněh.

„Ale pánové,“ pravil doktor, „jací jste děti! což tu není profósa? Vám je hej! Máte v kanceláři peníze a ty jsou živé klíče ke všemu. Ať profós vám připočítá na stravě a za to přináší knihy. Ten mi docela podle toho vypadá že rád

bere. Ve Vídni byl můj žalářník pravý lidožrout, a za dobré slovo a peníze si přece dal říci.“

„Zkusil byste to s ním?“ tázal se Forti tak nevinně, jako by byl úplným nováčkem v podobných záležitostech.

„Proč ne? Ale přidati k tomu nemohu nic, a musíte co se peněz týká všecko na svůj vrub vzíti.“

„Toť se ví,“ pravil Hon, „tedy jen s ním promluvte.

Hned při nejbližší vycházce srozuměl se Hon s profósem stran té věci. Pak se též Schauberk k tomuto přitočil a věc byla odbyta. Čtly se nyní knížky ze zápůjčné knihovny, na nejvíc romány.

Schauberk se objevil i zde co zvláštní čtenář. Za hodinu byl i s nejtučnější knihou hotov. Pak se posadil ke komínu a vařil obyčejně brambory, což mu bylo nejmilejším zaměstnáním, při čemž buď sám s sebou buď s jiným hovořil.

„Kterak možná, že tak rychle čtete?“ tázal se ho jednou Hon. „Zdali pak víte co v knize stojí?“

„Ač ne všecko čtu, přece všecko vím, co kniha podstatného obsahuje? Co je román? historie nějaké lásky s překážkami. Látka je lež a provedení také. Ve mně to všecko budí jen smích. Jenom as pět listů čtu, abych věděl kdo se tu chce ženiti, ostatní jen okem přelétnu. Tu a tam se potkám s hezkým popisem aneb s dobrým nápadem. Ten mi neujde. Mám zvláštní čich pro taková místa. Na ostatní beztoho zapomene i ten, kdo to slabikoval, a nezapomene-li, tedy jest tím hůře, neboť ujdou mu ty nejlepší myšlénky a jen hloupější část si pamatoval.“

Během času se ale Honovi přece zastesklo po knihách v sklípku chovaných, a ostatním po vy-

právkách večerních. Historka Astiho je naladila, bažili po pokračování. Nedůvěra proti Schauberkovi byla už téměř docela zmizela, Bianchi tedy jednoho večera navrhl, aby se ve vypravování pokračovalo.

Schauberk tomu byl velmi povděčen. Ulehl si na lože a pravil že ho to nesmírně pobaví. Asti tedy počal vypravovati. Ale sotva uplynulo několik minut, byl doktor již chrápáním svým osvědčil svou pozornost.

„Pravil jsem vám," počal Asti, „že mě Carlo vybídnul k účastnění se v jakémsi tajném spolku tak zvaných Křižákův. Již druhý den na to se u mě v pozdní noci dostavil."

„Pojď se mnou," pravil, a vedl mě stranními uličkami až za městečko. Tu u jedné zahradní zdi se zastavil a zahvízdal. Dva mužové vystoupili ze stínu. Oděni byli jako mniši v černé taláry a tváře měli škraboškami pokryté."

„Musíš si dáti zavázat oči. Tito pánové tě povedou. Stanovy naše to přikazují a není výminky pro nováčky."

„Jinému bych se byl tak snadno nepodal. Ale Carlo měl nade mnou úplnou moc, s ním bych byl šel třeba do pekla. Co on řekl, bylo mi zákonem."

„Zavázali mi oči a vedli mě malý kousek cesty, pak mě posadili do jakéhos vozíku a vezli mě as čtvrt hodiny, ničeho nemluvíce. Jednou jsem chtěl osloviti bratra, jeden z průvodců mi pošeptal: „Není ho zde." To mě právě netěšilo, ale mlčel jsem. Cesta byla zajisté nejízdná, cítil jsem jak vůz se hází po kameních. Pak ale jsme dojeli zajisté jakés upravené, pískem pokryté cesty. Po chvíle zastavil se vůz. Průvodčí mně sundali obvazek. Měsíc jasně svítil. Viděl jsem kolem

sebe jen stromy. Bílá cesta se táhla za námi i před námi. Vůz se obrátil a odejel, mě však vedli v pravo malou pěšinou do houštiny a pak jsme se zastavili.“

„Nacházel jsem se patrně v některé z hojných zahrad, jimiž okolí města Como jest poseto, ale villy jsem nespatřil. Místo na němž jsme zadrželi, bylo úplně tmavé, čehož příčinou byla houšť. Vysoké, široko rozvětvěné stromy činily téměř neprůzračné klenutí. Nepozoroval jsem, že opodál mě, v polokruhu stálo množství mužův zakuklených, až maní se rozžaly dvě voskové svíce, ve vysokých svícnech po obou stranách černého na sáh vysokého kříže. Svícny stály na zemi, kříž taktéž v zem byl zabodnut na jakéms hrobu podobném pahrbku. Napadla mi ihned středověká Vehma, jež druhdy v starém Westfálsku byla hrůzou všeho lidu. Nebylo mi v prvním okamžiku příliš volno, ale nejsa si vědom nijaké viny ostal jsem v mysli přece dosti klidný.“

„Vysoký jakýs muž vstoupil před kříž a zavolal na mě jménem, kývnuv při tom rukou, abych se přiblížil. Postava i hlas jeho mi byl docela cizí, a mohl bych na to umříti, že posud nevím kdo byl. Jakmile jsem se k němu přiblížil, vytasil hbitě dýku a namířil mi ji bodem k srdci. Vyslovil kletbu na zrádce a vyhrožoval smrtí jestli jen hnutím oka bych vyzradil co zde uslyším a uvidím. Pak mi přikázal, abych položil dva prsty na kříž a přísahl bezohledné poslušenství a mlčelivost.“

„Učinil jsem jak mi kázal. Pak mě zase odvedli průvodčí na předešlé místo. Předstoupil jiný a obratnou řečí počal líčiti stav Italie a nutnost konečného převratu.“

„Pánové, při řeči té jsem se chvěl. Zapá-

chala krví od počátku do konce, krví nevinného lidu, jíž plýtvali tyranové, i krví pomsty vyhrožované. Neznal jsem posud ony temné, dějepiscemi umělou rouškou pokryté stránky historie, kteráž se mi nyní v docela novém světle objevila. Ale zakončení řeči bylo pro mne přímo uchvacující. Ukázal na pahrbek a pravil: Zde pod tímto křížem se chovají zbytky tvého otce, jehož duch v této chvíli nad tebou se vznáší. Nepovzbudí-li tě pohled na tento hrob k zasloužené pomstě, tak nejsi člověk, nejsi Giacoma Astiho syn, nejsi dítě Italie, nýbrž netečný, bídný jen vývrhel.“

„Cit můj byl vybouřen, obrazivost má na nejvíc napnuta. Když řečník domluviv odstoupil, poklekl jsem a zvolal: Cítím přítomnost tvou drahý otče a přísahám věrnost tvým zásadám a pomstu tvým zhoubcům.“

„Tu ze zástupu se vyhrnul muž, a odhodiv škrabošku padl mi okolo krku. Byl to Carlo. „Takž dnes ponejprv poznávám svého bratra!“ zvolal.“

„Když jsem povstal byly svíčky shasly, v haluzích kolem šumělo a poznal jsem kroky odcházejících. Bratr mi stiskl ještě ruku a zmizel. Průvodčí mi zase zavázali oči a odvezli mě. Jeli jsme déle než prvé. Zatáčeli jsme se sem a tam. Konečně vůz zastavil. Sundali mi pásku z očí, pustili mě z vozu a se slovy *felicissima notte* ujížděli dále. Bylo zajisté už k ránu. Ohlížeje se spatřil jsem před sebou proslulou villu Odescalchi v předměstí.“

„Netřeba mi zajisté teprv dokazovati, že jsem zbytek noci probděl a že celý druhý den jsem strávil jako ve snách. Na večer mě pak navštívil zase Carlo.“

„Nediv se tomu,“ pravil, „že se vše tak ta-

jemně odbývá, a pod širým nebem, v houštině téměř lesní. Zkušenost nás poučila stříci se před možnou zradou. Na čtvrt hodiny vzdálí rozstaveny jsou stráže, a uniknutí z houštin do houštin jest snadnější nežli z uzavřených síní, kdyby hrozilo nebezpečí. Teprv po roce, až bratří se úplně přesvědčí o povaze a cestách tvých, objeví se ti místo schůzky. Jest míst těchto několik, a jenom náčelníci vědí o všech. Každá centurie má čtvero oddělení a každé jinou místnost.“

„Teprv později se mi vyjasnila organisace spolku podrobněji. V každém odboru bylo pět výborů, mezi nimiž hlava sekce. Centurio stál nad všemi sekcemi a neznal jej nikdo mimo nadřečené čtyry náčelníky, jižto spolu s ním činili ústřední výbor. Ani členové sekcí se mezi sebou neznali a neofýta (nováček) znal z počátku jenom toho, kým byl do sekce uveden. Jeho ovšem znali ostatní a vedli nad ním dozor. Po roce byl výborem do jiné sekce přesazen spůsobem tajemným kde soudruzi jej neznali. Zařízení k udržení tajemství bylo náramně uměle zavedeno.“

„A přece jsi zde!“ pravil Hon.

„Ano, ale tuším již, že nikoliv z vady organismu spolku, nýbrž, bohužel za příčinou jinou. Možná, že jen pouhá náhoda to byla, ale — možná, že i nejčernější ze všech zrád!“

„Máš jakés tušení?“

„Nyní ovšem dříve jsem na to ani nepomýšlel.“

Zasmutnil a zamlčel se zase. Soudruhové mlčky na sebe hleděli. Povstala snad ve všech jedna a tatáž myšlénka.

Po malé přestávce počal Asti zase vypravovati:

„Pán, u něhož jsem byl v obchodu, se vždy

ke mně choval velmi vlídně. Od některých časů ale se mi zdálo, že ke mně přilnul ještě srdečněji. Nevím, zda-li se nemýlím, ale z některých náhodou uchycených slov bych soudil, že byl členem našeho spolku. Jednoho dne mě přivolal k sobě do své komnaty. Pravil, že někteří přátelé mého nebožtíka otce si přejí, abych k nabytí vyšších obchodních zkušeností a vědomostí přijal místo v Miláně. Nabídnuto mi postavení velmi výhodné a výnosné. Pravil jsem, že bych nerad opustil dům, kde jako vlastní dítě jsem byl chován a že nebažím po lepším jakémsi postavení, ostatně že se poradím s bratrem. Načež pán odvece, že bratr již jest zpraven, a že mi k tomu radí. „Já sám, milý Asti, vás nerad strácím, pohřeším vás všady. Ale jedná se tu o vaši budoucnost, kterouž mi nelze vám zabezpečiti.“

„Bratr skutečně mi totéž radil, ba takořka nařídil a as po týdnu jsem se octnul v Miláně.“

„Bylo mi skutečně dobře razeno. Vedlo se mi v novém místě co nejlíp a služné jsem měl tak velké, že bych byl i ženu uživiti mohl. Nedivte se, že již na to připadám. Napadlo mi to hned v prvních měsících pobytí mého v Miláně. Byl jsem povahy citlivé, a toužil jsem po předmětu, jejž bych byl mohl milovati. Potkal jsem se s mnohými dívkami, k nimžby srdce mé bylo přilnulo, ale nepozoroval jsem, že bych kterou z nich byl obzvláště zajímal. Mým však ideálem byla láska vzájemně horoucí.“

„S bratrem jsme si často dopisovali, ale vždy o záležitostech obyčejných. Nikdy se nezmínil o spolku a já též jsem téměř na Křižáky zapomněl. Jinak jsem své smýšlení nezměnil a nikdy a nikde nezapřel vlastence. Neobcoval jsem nežli s lidmi smýšlejícími jako já a při každé příležitosti jsem

na jevo dával, že jsem ryzí a svobodomyslný Italian.“

„Po roce mě navštívil bratr v Miláně. Objal mě vřele a pravil, že o mně došly nejlepší zprávy a že jsem přidělen k Milánské centurii. Divil jsem se tomu, ale neprojevil jsem své podivení. Vedl mě pak do kavárny a seznámil mě s jakýms elegantním pánem. Když jsme se rozcházeli pravil k němu: „Odevzdávám vám svého bratra, zastupujte mé místo.“ Ten ihned mi podal svou visitku. Stálo na ní: Comte d' Orgiano. Byl v stáří mého bratra ale člověk roztomilý. Známost naše se stala brzo přátelstvím, a lze mi říci, že jsem tímto svazkem teprv poznal cenu pravého přátelství. Ačkoliv jsme často mluvili o politice a o nadějích Italie, přece nikdy jsem se mu nezmínil o svém závazku. As po půl letě pravil ke mně: „Přesvědčil jsem se, že umíš mlčeti, tedy mohu mluviti já.“ Svěřil se mi, že je členem spolku Křižákův a doložil, že mu nařízeno jest mě uvésti do sekce.“

„Po několika dnech jsem tam byl také uveden — ovšem zase mi byly oči zakryty, ale dostal jsem již škrabošku a habit jako ostatní členové. Sdělilo se nám, že přišel rozkaz od hlavy všech centurií italských, abychom byli připraveni na brzké povstání. Zatím aby peněžní příspěvky se sbíraly a zbraně se chystaly.“

„Peněžní příspěvky své jsem odevzdával Orgianovi, ale na zbraně jsem nepamatoval. Skvostnou dýku jsem dostal darem od Orgiana a malou pistolku jsem měl již v Como, to byla celá má zbrojnice.“

„Orgiano mi sdělil, že schůze sekcí se jen zřídka kdy a toliko za nutnými příčinami odbývají, že se v organismu ale stala již změna ta, že

sekce se rozpadnou na „ruce“ po pěti „prstech“ (členech), a že těchto pět se mezi sebou znáti mohou. On že jest palcem (předsedou) jedné ruky a že už zítra se sejdem veřejně v kavárně. Druhý den se známosti moje rozmnožily o nové tři osoby. Lze mi říci, že jsem se co živ tak dobře a spolu prospěšně nebavil jako se svými vesměs vysoce vzdělanými a velespůsobnými soudruhy. Scházeli jsme se na veřejných místech, hovořili jsme o všech možných záležitostech, jenom o politice málo, a o zvláštních tajných záměrech praničeho. Orgiano měl v tom zajisté zvláštní takt. Ani měsíční příspěvky nebral leda od každého zvláště. Navštěvoval mě někdy a hovořil se mnou v soukromí docela jináče nežli ve společnosti ostatních. Zasvětil mě do mnohých tajemství. Nyní ovšem vím, že soudruhy mé též tak navštěvoval a totéž jim zděloval. Projevil se o tom sám takto:“

„Jest nutno příteli, pravil, abys mě pochopil a mi důvěřoval. Pomyslíš si as, k čemu je „*ruka*“ když nic nečiní? Na to ti odpovím: Ruka je proto, aby bylo všech pět prstů pohromadě až jich bude potřebí. Jinak mohou držeti knihy neb sklenice, karty neb peníze neb cokoliv, mohou tkáti něco neb na pianové klaviatuře pobíhati, ale když se jim vloží zbraň, tu musí býti na místě. Rozumíš? Palec potáhne ostatní prsty za sebou. Kde se pět palců sejde, tam bude sekce, kde čtyry sekce tam centurie, a tak v několika hodinách budou plukové pohromadě. Bez ruky by byly centurie i sekce mrtvým ústrojem. Kdož za to ručí, že se sejdou členové když je nikdo nezná? Ale nyní každý palec stojí za celou ruku. Proto druhdy spolek Carbonarův zůstal bez účinku. Když nastala chvíle rozhodná, stranili se členové. Kdyby

i někdo z ruky udal ostatní prsty, co na tom? Ubylo by jenom čtvero osob v centurii. Ostatně náš spolek má nyní i tak zvané rukavice. Každý člen Křižákův má právo zříditi dvě rukavice, to jest dva spolky po desíti členech, již se sbírají z dělníků a všelikých jiných osob nižších tříd, kteréžto osoby nejsou členy centurie.“

„Milý Orgiano, pravil jsem k němu, to není právě demokratické jednání. Směřujete na *rovnost*, proč tedy vylučujete nižší třídy z centurií? „Mýliš se Asti, odpověděl mi, neboť nevylučujeme je, nýbrž uznáváme toliko prospěchy vzdělanosti ve směru a spolku svém. Jsou lidé jižto pro svobodu hoří, ale pravé cesty k ní neznají aniž si jich váží.“

V tom Schauberk přestav chrápati obrátil se na druhou stranu a prohodil:

„Ano ano, jsou tací! Neváží si vědy, neváží si pěstovatelův jejích. Učinil jsem už tři znamenité vynálezy a nikdo si jich nevšímal. Svět je nevděčný. Až vynajdu svou živící massu, budou ji žráti, ale nikdo si při tom nevzpomene na Schauberka!“

Sotva že domluvil, usnul zase a chrápal dále.

„Šťastný to člověk!“ pravil Forti, na spícího ukazuje. „Zdá-li také něco prožil na světě?“

„O tom nijakž nepochybuji,“ odvece Hon. „Štěstí jeho ale záleží v jeho povaze. Tuším že se ho nic netkne tak hluboce aby tím žaludek utrpěl. Vyvadí a vykřičí se ze všeho zlého hned jak jej potká, čímž se zdraví ovšem utužuje a nijaký trvalý zármutek mu v záměrech jinakých nepřekáží.“

„Och, nechte toho chemika,“ prohodil Bianchi. „Máť as málo příčiny na nevděčnost světa si stěžovati.“

„Kdož ví?“ pravil Hon. „Snad přes všecky své jiné vady dosti svědomitě pěstoval svou vědu a dosti trpkých překážek mu bylo odstraniti.“

„Buďsi tomu třeba takto,“ jal se Bianchi zase mluviti,“ ale já bych už rád slyšel, kterak se Asti seznámil s Beatou.“

„Ah, mladá krev!“ zvolal Forti. „Romantická episoda jde Bianchimu nade všecko!“

„Jak jsem se vlastně seznámil s Beatou?“ pokračoval Asti ve svém vypravování. „Inu přátelé, bylo to dosti podivné. Jeden z naší pětky jménem Rossi byl poněkud spříbuzněn s ní. Člověk to tichý a velmi vážný. Matka ženy jeho a Flora Sortini, matka Beatčina, byly sestry. Beatin otec byl jakýms nepatrným městským úředníkem v Benátkách. Zemřev zanechal vdovu a dceru bez opatření. Přesídlily do Milána a žili téměř výhradně z podpory příbuzenstva. Zvláště strýc jeden, obstárlý už plukovník se jich ujímal. Mluvilo se ovšem, že prý nebyl nijakž s nimi spříbuzněn, nýbrž že býval druhdy milovníkem paní Flory. Z řečí Rossiho též nevysvítal opak toho. Mrzelo jej však patrně, že plukovník celou řadu mladých důstojníků uvedl do domu, ježto se kořili Beatině kráse. Rossi, co pravý Italián nenáviděl tyto cizáky už z příčin politických. Snažil se aby společnost paní Flory vytlačil a jinou důstojnější ji nahradil. Částečně se mu to povedlo, totiž že mimo vojáky též civilní a řádní lidé tam docházeli — ale ovšem v jiné dny. Beata mě hned při prvním pohledu zaujala tak, že jsem si předevzal přičiniti se o její náklonnost. Matka to pozorovala dříve nežli dcera, pátrala po mých poměrech a zvědíc, že postavení mé jest dobré, a žeby dceru svou brzo a prospěšně provdati mo-

hla, podporovala mé snahy. Též Beata se mi jevila nakloněna, vyslechla mou lásku a přijala pak i mé nabídnutí sňatku s patrným pohnutím.“

„Když věc už tak daleko dospěla, tu ovšem mi nemohlo býti stejné, že důstojníci do domu přicházeli a nevěstě mé dvořili. Paní Flora pochopila mé narážky a brzo byl dům její těch pánů prázden. Donášelo se mi sice napotom, že Beata s jedným z nich v tajném milostném poměru se nacházela a že si posud dopisují. Ale chování se Beatino ke mně nepřipouštělo nedůvěry. Zamítl jsem tyto klepy a věřil jsem toliko jí.“

„Mezi tím ale nás došla zvěst, že vláda je na stopě jakémus rozsáhlému spiknutí. Orgiano mi ji nejprv sdělil a pravil, že jest nutno se míti na pozoru. Věci u nás stály tak, že pouhé podezření stačilo k zatýkání celé řady osob, čemuž se výhnouti kázala povinnost. Nescházeli jsme se tedy ani v kavárně více spůsobem bývalým, aby totiž vždy jenom naše ruka pohromadě seděla. Účastnil se každý z nás jiných obyčejných kruhů, a jen běžně jsme si sdělovali čeho bylo potřebí. — Jednou se Orgiani po delší čas ani v kavárně neobjevil. Navštívil jsem ho tudy, ale bylo mi řečeno, že se na kvap odebral z Milána. Divili jsme se, že nás o tom ani nezpravil, a obavy naše, že snad už v žaláři vězí, nebyly zcela mlhavé za oněch dnů. Tu však mi příležitostně podstrčil Rossi lístek. Orgiano se nacházel v *Bardolíně*, malém to městečku blíže Verony na jezeru Garda, kde se proslulá sbírka starých zbraní chovala. Žádal o zvěsti z Milána, a ustanovil Rossiho za nástupce svého v *ruce*. Pátý *prst* byl již od Rossiho přijat ale neznal jsem ho ještě.“

„Na neštěstí jsem zapomněl Orgianův lístek ihned zničiti. As třetí den mi to teprv napadlo,

ale nebyl jsem už s to jej nalézti. Žel že započal slovy:"

„Milý Asti," a že dále as třikráte i jméno mé „Francesco" se objevovalo. Tenkráte jsem dosah oněch řádků ani nepochopoval, až teprv při výslechu, když mi byly předloženy i s některými jinými."

„Neměl jsem ani nejmenšího zlého tušení, a na ztracený lístek jsem docela zapomněl. Byl jsem spokojen, že Orgiano je na svobodě a staral jsem se hlavně o brzkou svou svatbu. Zařízení své domácnosti jest věc, jež aspoň na čas celého člověka vyžaduje. V brzku očekávaný sňatek se zbožňovanou dívkou také nepřipouští mnoho jiných myšlének. Jediná Beata stála nyní v popředí mé mysli, vše jiné, i sama Italie ustoupla daleko v pozadí."

„Konečně došlo k sňatku. Měl jsem se za nejšťastnějšího člověka na světě. As třetí den po sňatku mě zase došel list od Orgiana. Neobsahoval nic nežli srdečné blahopřání věrného přítele. Neměl jsem příčiny jej tajiti před Beatou. Byla z něho velmi potěšena, tázala se mě po Orgianovi, jejž poněkud znala, kde meška, proč nezůstal v Milaně, aby podílu bral v našem štěstí a uložila mi psáti mu v jejím jméně, by nás brzo potěšil svou návštěvou. Neopomenul jsem ihned žádost její vyplniti a mu psáti. I ono nevinné blahopřání se nacházelo pak v rukou vyšetřovací komise co důvod totožnosti rukopisu s lístkem dříve uvedeným."

„Asi šestý den po svadbě jsem zase našel v kapse lístek, jenž bez pochyby v kavárně mi byl podstrčen a mi ohlásil, že choť má pěstuje svou dřívější známost s důstojníkem na dále, a že, když v obchodu se nacházím, v třetím jakéms

místě se spolu scházejí. I byl jsem příliš milující manžel, než aby nové toto pokynutí mi nebylo činilo trápení. Nelze mi také bylo se tak zapírati, aby nebylo na mně viděti že u vnitř jsem pobouřen. Beatě to také neušlo, když jsem se večer domů navrátil. Nezapíral jsem dlouho. Chovala se tak jemně, tak laskavě ano tak vášnivě vřele ke mně, že mi nelze bylo odolati. Podal jsem jí tajný ten lístek."

„Nebudu vám líčiti scénu, jež následovala. Mdloby, pláč, přísahy, zoufalá výtržnost mysli, vše se opětovalo v hodině a jen kamenný muž by byl v nevinu její neuvěřil. Nastal pak smír převroucí, a musil jsem Beatě přísahati, že pátrati budu po vrahu cti její a že ji náležitě pomstím. Osmačtyrycet hodin na to jsem byl zatknut a odveden. V tétéž noci, jak jsem se později dověděl, zatknuti byli též Rossi v Miláně a Orgiano v Bardolíně."

VII.

Nastal jiný čas. Dnové valně se prodlužovali, tuhé mrazy přestaly, sníh se vytrácel, předtuchy jara se objevovaly venku v přírodě i v nitru myslí lidských. Ale boj zimy s jarem byl urputný a trvalý. Nebe bylo neustále potaženo mraky, husté mlhy se rozkládaly po zemi, slunce po týdny se ani neukázalo. Ve vězení bylo po celé dny jako ve sklepě, mnohem hůř než za časů největších mrazů, kde aspoň nebe bývalo jasné, kde aspoň sluneční kterás zář se do nitra žaláře vedrala, kde bílý sníh se leskl a procházející se po něm vrány někdy zakvákaly. — Vězňům bylo velmi smutno. V žaláři se rozkládalo nezdravé

vlhko, se stěn jen teklo a čím více se topilo tím citlivější byly výpary zdí.

Společná zábava jaksi uvázla, každý si ukrácel chvíli jak mu právě napadlo, na nejvíc čtením. Jediný Bianchi se jevil jaksi živější a jasnější. Vyžádal si od Fortiho něco papíru a neustále psal.

„Kýho ďasa to pořáde čmáráš?“ tázal se ho jednou Forti.

„Napadla mi myšlénka. Pravá to zelená pastvina pro tak hladové jehně jako jest má duše.“

„Tak nám to pověz.“

„Kdybych věděl že se mi nevysmějete. Jsem jen pouhý začátečník ve spisování a beru své myšlénky z citu, neboť z vědomostí a zkušeností svých bych jich věru málo vyčerpal.“

„To se mi líbí,“ pravil Schauberk. „Jest to aspoň přímé vyznání literarní neschopnosti. Jsem žádostiv zvěděti co mladý pán z té studničky vyčerpal. Pokud vím nechová cit v sobě ani jediné pravé myšlénky nýbrž jen hojně nejasných dojmů. Proto básníci jsou tak mlhaví a chmatají ve tmách kde nejvíc paprsky obsypány býti se domýšlí. Avšak já vám rozumím, co jste vlastně chtěl říci, ale nejsa filosof řekl jste něco jiného. Nahlédněte jen do Kanta a ten vám vysvětlí, že cit jest pouhá osobná schopnost přijímání dojmů příjemných neb nepříjemných ale beze všeho obsahu myšlénkového, beze všeho poznání předmětu který takovýto dojem na nás činí.“

„Aj, jděte mi s vašimi německými filosofy!“ zvolal Forti. „Ti by celý svět vehnali do metafysického labyrintu, z něhož není žádného východu leda do věčného prázna.“

„Také pravda!“ odvece Schauberk. „Proto s nimi celkem nemám, ale kde se o jasné naznačení

jakéhos pojmu jedná, tam se jich přece jen tážeme o radu.“

„Nechte pojmů a dojmů,“ pravil Hon se smíchem, „a slyšte co Bianchi cítil nebo z citu svého jinak vyvojil. Co pak ti tedy napadlo?“

„Je to allegorická povídka, jež by se ovšem táhnouti mohla do nekonečnosti a již bych nazval: Putování bohyně *Svobody* po zemi.“

„Vždyť jsem si hned myslil, že to bude něco takového!“ zvolal doktor. „Je to krásná bohyně ta Svoboda a to její putování po zemi je ještě hezčí. Nepředstavujete si ji v průvodu všelikých parlamentarních a novinářských křiklounů a velké jakés armády s tureckou muzikou v čele? Bez těch to nejde, pane Bianchi. Pumy a granáty musejí také při tom býti, pak hejno policajtů a na konci velká šibenice.“

„To vše tam má místa, ale ne v průvodu jejím, nýbrž jejích odpůrců.“

„Tak, tak! A ona je má poraziti jen tak holýma rukama a krásnými slovy?“

„Ale nechte pak už Bianchiho mluviti,“ pravil Forti nevrle.

„Svoboda, dcera nebes,“ započal Bianchi, „slitovavši se nad zotročilým lidstvem předevzala si nastoupiti cestu na zem, a odpoutati národy od poroby.“

„Opravte to, pane opravte, a napište: Odpoutati národy od hlouposti. Až přestanou býti hloupí, pak se vymknou z otroctví sami. Pokud ale ostane hloupých většina, nevymkne je ani bohyně!“

Forti pokynul hlavou na přisvědčení a když doktor zase mlčel, pokračoval Bianchi dále:

„Osvěta, sestra její, slyšíc o zámyslu jejím, předevzala si ji provázeti. Šly tedy spolu, ale pouť jejich byla tuhá.“

„To věřím!“ zvolal doktor. „Přišly na zem a padly do vosího hnízda.“

„Lidé nepochopovali dobrodiní, jež nebeské sestry přinášely. Lenivost ducha s jedné, sobectví a zvyk s druhé strany dorážely na poutnice a překážely jim na všech cestách. Pronásledovaly je a hnaly od zemi k zemi. Popuzovaly lid proti nim a nepřáno jim nikde přístřeší.“

„Já bych teď udělal efektní konec;“ vpadl mu zase doktor do řeči. „Jinde je vyhazovali, řekl bych, ale nechali je aspoň jíti. Když ale přestoupily naše hranice, tu je lapli a zavřeli do kasemat aby tam setrvaly až shnijí.“

Bianchi pokračoval:

„Jenom tu a tam v osamělé komnatě básníka neb učence, v chaloupkách lidí opuštěných a povržených pro chudobu, jim popřán byl krátký odpočinek, ale těžce toho pykali hostitelé a pronásledováni i trýzněni byli pro soucit svůj.

Poutnice použily vzácných těchto chvil ku rozsívání pravd svých a takž se stalo, že ve vzdálených od sebe místech se zachovala památka poselkyň nebeských a že slova jejich se ujala. Z malé chýžky tu a tam vystoupil věřící a hlásal evangelium oněch sester. Kruhy žákův se šířily a hle, již celí národové vztyčili prapor osvěty a svobody.

Sestry již nezoufají, že by práce jejich ostala bez výsledku. Zástupy nepřátel jejich se tenčí, přátel jim přibývá . . .“

„A tak dále, a tak dále!“ prohodil zase doktor. „Facit té báchorky jest, že asi za rok už bude celý svět osvícený až hrůza a svobodný až hanba. Vidím už mladý pane, že jste svou fantasii příliš nenamáhal a svůj rozum ještě méně. Proč však jste se na cit odvolal, to nepochopuji.

Vynalezivost jste také neobjevil. Podobných allegorií kolovalo už v středověku dost a dost, a již starý Sitenwald vyslal podobným spůsobem Spravedlnost a Moudrost do světa, ale splakaly nad výdělkem a táhly zase odkud přišly. Vy jste milosrdnější a přejete jim na konci výhru. Je to jako v starých románech, kde milenec svou milenku po odstraněných překážkách dostane. Já bych vám byl pověděl o lepší látce. Pošlete dvě panny, dobré kamarádky, jednu z Čech a jednu z Moravy do Vídně a budete mít skvělý konec bez dlouhých bojů. Vy tedy myslíte opravdu že k takovému konci kdy dojde, a že ony dvě allegorické osoby to provedou? Inu, víra spasí. Budu-li mít do těch dob dusík skoncentrován tak to půjde samo sebou, ale bez toho to nepůjde nijakž."

„Jen piš synu, a pořáde piš směrem započatým," prohodil Forti. „Kam by došlo lidstvo s jalovým pessimismem? — Hlavní akcent však polož do bojů osvěty a svobody a vylič tyto boje co nejživěji. Celá historie ti k tomu podává látky."

„Ano ano, celá historie vám podá látky k odůvodnění, že svět je špatný a lidé v něm ještě špatnější. Jest a byl vždy takový a zůstane čím byl. Či věříte v nejlepší svět? Už i zastaralý Voltaire by se vám vysmál a Schoppenhauer by vám docela vynadal. Svět náš je kus žuly na níž se náhodou usadila hlína a člověk po ní šlape jako pohyblivá, organisovaná hrouda, která mimo jiné umí také mluvit. A namluví toho, a namudruje, že by z toho i pánu bohu v nebi ouzko bylo, kdyby si toho všímal. Takž si lidé namluvili a napsali celé haldy všelikých frází o tom dobrém světě, o němž vědí jedni málo a druzí pranic a hádají se o směry budoucnosti, jako děti o koláč, zda-li je lepší s mákem nebo s povidly.

A když člověk všecky ty hádky uváží, napadne mu starý verš:

Dico ego, tu dicis, sed denique dicit et ille,
Dictaque post toties, nil nisi dicta vides! —

„Pane," rozhorlil se Forti, „vy tedy nevěříte v pokrok? Tuť jste slepý, že nevidíte, kterak se jeví na celém povrchu zemském. Celý život hlásá pokrok!"

„Ano ano, hlásá jej, a povím vám hned jak. Život pracuje neustále a odbývá svou práci kus po kusu, že je milo se na to podívat. Nejprv vám zničí všecku svěžest a všecku jemnost mladosti. Pak ve vás zničí obrazivost, tvořivost ducha, a veškeré ony pocity, jež k nejvyšším směřovaly cílům. Podívejte se, kdož nyní jste jarý a plný síly, za čtyrycet let do zrcadla, budete-li živ, a položte pak svou morální bilanci vedle toho co uzříte. Stali jste se krásnější a lepší než jste bývali? Sešli jste, to jest celá a jediná pravda. Ale celkem prý vesmír pokračuje. Je-li tomu tak, tedy to činí na účet všech jednotlivostí, z nichž je složen, a hraje s nimi svévolnou toliko hru. Jaký tento vesmír při tom má účel, to nevíme, aniž víme jaký rozum vězí v tomto pořádku všech věcí. Bude to as rozum ten, jejž má člověk ve snách, když napiv se dobrého vína šťastně usne. Tyto pravdy jsem tušil už dříve nežli jsem četl Schoppenhauera.

„Nepocházejí tedy od vás? Tuť vám ovšem odpustíme."

„Třeba neodpouštíte, pravda ostane pravdou, leda byste ji jinou, podstatnější překonal. Namítnete mi snad, že život ukazuje na lepší zjevy. Rcete raději, že je tu několik štěstěnců vedle milionů nešťastných. Podívejte se na sebe a na

své přátele, podívejte se na tisíce uvězněných, vypovězených ano i oběšených, nikoliv pro zločin, nýbrž pro nejkrásnější idey, jež kdy v člověčenstvu se zrodily. Jsou ovšem též šťastní lidé, již takovéto idey pěstují a jimž se při tom dobře vede. Ale ti je pěstují jako své kanárky v kleci, neb jako své pudlíky, jež čas od času vedou na procházku pro parádu. Máte takových výtečníků ve všech zemích Evropy, jsou váženi a lidé je nosí na rukou co sloupy svých nadějí pro budoucnost, což těmto dětem štěstí jakési převahy ve společenstvu dodává. Nazývají se liberalové, třeba i radikálové, ale oportunita jim jde nade vše. Nepopálí si nikdy tacle, dají si kaštany vždy od jiných vyhrabat z ohně. A když pak se povznesou, zapomínají že nijakž prací a zásluhou svou se nepovznesli, nýbrž věří v svou jakous velikost. Nikdy tomu nepřipustí, že pouhá šťastná součinnost nahodilých živlů jiných jim pomohla. V přeceňování sebe pak příliš nízce oceňují jiné, jimž štěstí méně přálo a kteří by při podobně šťastných okolnostech zajisté mnohem větší úlohy provedli a mnohem slavněji. Aby se udrželi nad vámi, tlačí vás dolů. Tak se vede všady, v úřadech, ve vojště i jinde. Největší vynálezci trpěli bídu, přišli pak spekulanté a sbohatli jejich myšlenkou. Takový jest svět. Nyní jděte jako Diogenes s lucernou mezi lidi a hledejte zárodky vývinu k lepšímu. Mně je všecko jedno. Ať se děje jak chce, já si dnes uvařím hrnec knedlíků k večeři.“

„E tanto si muove!“ zvolal Forti pobíhaje síní a házeje rukama před sebe, jakoby náhledy doktorovy od sebe odháněl. „Nedbej na to Bianchi, to je jed, jenž sžírá mladé srdce, upír, jenž vyhlodává nejlepší krev z těla poctivých lidí. Vaše

knedlíky pane doktore snad nestojí za nic, ale jsou vždy lepší než vaše filosofie.“

Doktor se dal do hlasitého smíchu.

„Máte pravdu. Já také sám s ní nedržím a hledím si raději žaludku. Toť pravé centrum těla a života. Na oděv stačí třeba fíkový list jako druhdy Adamovi, ale žaludek žádá své, každý den znovu, *sic volo, sic jubeo*, a proto vařím a smažím aby nadarmo nekřičel.“

Humor doktorův se přenesl i na ostatní a byli zase jařejší mysli.

Bianchi rozehřán jsa literarním svým pokusem udržoval hovor na esthétické půdě a s mladistvou horlivostí zastával formu allegorickou. Forti mu živě přisvědčoval. Asti zastával moderní, přímo z života vzatý a do života zasahující román, Hon se vyslovil pro ethnografický a povahopisný, klada americké romány nad evropské a Eoetvoesova Notáře nad všecky romány světa. Takž vedl každý svou, jenom Slav tiše naslouchal jakoby se poučiti chtěl a doktor zadělával na své knedlíky, jako by ho celý ten diškurs nudil. Po chvíli ale pozdvihl hlavu a pravil:

„Je to hádka „*de lana caprina.*“ Jedná se tu hlavně a jedině o to, abychom panu Bianchimu pomohli a mu poradili. Když se už do té allegorie zaryl, tedy ať ji provede. Ty dvě bohyně hrají v té věci jen trpnou úlohu, chodí sem a tam, lamentují, když se vede zle a mají radost, když dobře. Nejsou o mnoho více v naznačeném románu nežli býval druhdy *chór* v antické tragedii. Hlavní věc bude to, čeho se dožijí, co vidí a slyší, a to se nedá odbyti nijakými frasemi, zde musí uvedeny býti skutečné události, má-li román dostáti svému směru. Ty ale nevyčerpáte z citu, nýbrž z dějin.“

„Nemám pramenů při ruce;“ odvece Bianchi.

„Snadná to pomoc,“ pravil Forti. „Každý z nás něco ví z nových časů. Staré doby neposkytují takových příkladů. Stará Hellas milovala svobodu a osvětu a podporovala její pěstitele.“

„Oho? Kdo pak vám to řekl?“ tázal se doktor vztýče hlavu a vyzývavě na Fortiho pod brejlemi mžouraje: „To je tak školský náhled. Zvolal bych zde jako dle biblí druhdy zvoláno na Sodomu: „Bude-li jen jednoho spravedlivého, tak upuštěno buď od pomsty!“ Kdybych jenom jediný národ v kterékoliv době nalezl, jenž se jináče choval než jiní, tak přistoupím k vašim optimistickým náhledům. Staří Řekové nebyli ani o chlup lepší nežli Heynauové nové doby.“

„Jste v stavu to dokázati?“ pravil Forti.

„Jakž bych nebyl? Což bych něco takového tvrdil bez důvodů? Podám vám jich hned třeba na tucty. Nebyl Pythagoras chlapík? a co o něm jest psáno? Když ve vysokém stáří zařídil v Crotoně školu moudrosti, sbouřil se hloupý lid proti němu, nechtě vědéti o novotách a umlátil ho k smrti. O Sokratesovi netřeba ani vypravovat, že komediant Aristofanes jej učinil nejprv směšným na jevišti, před celými Athenami, a že ten oslavený lid athenský ho napotom co kacíře odsoudil k smrti. Slavný žák jeho Plato musil prchnouti do Italie. Přišel z bláta do louže. Byl jednou za otroka prodán, po druhé na pranýř postaven a po třetí málem by ho byli zavraždili. Též Aristoteles musil z Athen uteci a v stáří se tam zase navrátiv a zařídiv školu, podruhé prchnouti musel, aby ho nezastihl osud Sokratův. Demosthenes byl křivě obžalován a ze země vyhnán. I ve vyhnanství stíhán, otrávil se sám, aby vydán nebyl nepřátelům. Filosof a řečník Lysias dvakráte

uteci musel z Athen. Aischynes, Platonův žák byl vypuzen. Hesiodus nevinně podezříván, zavražděn a do moře byl hozen. Anakreon uteci musil do Abdery, aby zachránil svůj život. Aeschylos nevinně obžalován uteci musel z Athen do Sicilie. Sofokles od vlastních svých synů byl za blázna vyhlášen. Chtěli se zmocniti jeho jmění. Na Euripida poštvali psy, již ho ukousali. O Theokritovi se s jistotou neví, byl-li provazem neb jedem odstraněn. Archimeda probodl sprostý voják, Thukydides byl z Athen vypuzen a pak zavražděn. Xenofon byl za zrádce vyhlášen, skonfiskovali mu všecken majetek a vypudili ho z Athen a to po největších službách, jež vlasti své prokázal. Jmenoval jsem vám jen známé a veleslavné osoby. Chcete-li, rozšířím svůj rejstřík ještě znamenitě, a nebyl bych ani zítra hotov, kdybych vám odříkávati měl slovař mučedníků svobody a osvěty. Tak se dělo za pravěku na zeleném dřevě řeckém; co dávno potom na shnilém zákrslíku středověkém se činilo, to převýšuje všecku fantasii a co nyní se děje, o tom nechť žalářní stěny vypravují potomstvu, nabudou-li do těch dob řeči.“

Domluviv shýbl se doktor a házel knedlíky do hrnce, v němž se voda hrkotem vařila.

„Tohle bude pochutnání,“ pravil pak polohlasně. „Takový knedlík jde nade všecku filosofii.“

Ostatní mlčeli, a nežli se hovor zase rozepředl, přišel profós a zval vězně na procházku. Vyšli na dvůr, vyjma Schauberka, jenž se od hrnce neodloučil.

Asi po půl hodině se k nim též přidružil.

„Pane doktore,“ oslovil jej Hon, „právě se tu hádáme, jste-li rozený Vídeňan?“

„To to! Pocházím až od Rýna a do Vídně jsem se přistěhoval teprv před patnácti léty. Potloukal jsem se tu a tam, ale Vídeň se mi nejvíc zalíbila. Člověk tam přece jen svobodněji žije nežli v menších městech, a je prost těch pichlavých klepů, jimiž se tato vyznamenávají. Hlavní věc ale je ta, že se tam dobře jí a pije. Pařížský Babylon by mi byl ovšem ještě milejší, ale čert mi poradil, že jsem se ve Vídni oženil a upoutal. Dá se tam však žíti, a člověk jednotlivec se docela ztratí v tom velikém holubníku, který by se už dávno byl svalil, kdyby ho politický a všeliký jiný humbug a několikanácte set hospod na nohou nedržely.“

„A zaměstnáváte se výhradně chemií?“

„Ano; dělám barevná posýpátka a šumivé prášky pro malé kramáře, předělávám vyvařené thé na čerstvé a vyvařenou kávu a jiné podobné hezké věci na cikorii pro jednoho továrníka. Také voňavky fabrikuji, prášky na zuby, lečivé kapky pro žaludek, Kolínskou vodu a šampanské víno a mnohé jiné. Každá tato věc má své odbíratele a bude jich míti, pokud lidská hloupost nevymře. Kdo na tu spekuluje, ten vždy nejlépe pochodí.“

Obrátil se pak k Bianchimu a hovořil s ním chvíli procházeje se vedle něho co zatím Hon u prkené příhrady se zastaviv škulinami na ulici ven vyhlédal. Na stráži stál bodrý jakýs Maďar, jenžto dříve už několikráte tam byl postaven a věžňům v ničem nepřekážel.

S Honem zajisté se už znali a pozdravili se kývnutím hlavy. Na to pak. když profós poodstoupil a na jinou stranu hleděl, prohodil strážník několik slov, jež Hona zvláště naladily. Mna si ruce pobíhal rychleji dvorem, k nikomu se nepřidruživ.

Povětrnost nebyla příhodná, ba nastala pravá slota; vichřice metala dešť a sníh vězňům do očí; nebylo tedy příčiny prodlužovati procházku, jakmile žalář poněkud byl provětrán. Na návrh Honův odebrali se všickni do kasematy. Sjednali teplo v síni, povečeřeli a pohovořili. Jediný Hon byl jaksi nemluvný a netrpělivý. Předstíral bolení hlavy. Večer pak byl první, jenž se uklidil na lože. Italiané a Slav mluvili mezi sebou co možná nejtišeji, aby ho nerušili a Schauberk si též brzo ulehl a jako obyčejně hned usnul.

Jakmile chrapotem na jevo dal, že pevně spí, povstal Hon a přistoupiv k soudruhům, pravil:

„Nic mi neschází, ale jsem rozčilen zvědavostí, neboť dnes v noci dostanu psaní.“

Tím všickni byli oživeni, a napnutost Hona se jim sdělila. Co to bude? od koho? odkud? pronášely se otázky.

„Kdož ví?“ odvece Hon rameny krče. „Snad od mé ženy z Uher, snad od mého bratra z Ameriky.“

„Což je tvůj bratr v Americe? Co tam dělá?“

„Co všickni naši uprchlíci. Stará se o přítomnost a o budoucnost svou i jiných.“

„Kterak se tam dostal?“

„Ah přátelé,“ odvece Hon, potíraje si čelo pravicí, „to je dlouhá a smutná historie. Chcete ji nyní vyslechnouti? Jsem právě rozpoložen k vypravování. Důvěrník můj přijde teprv o půlnoci na stráž do předsíni. Máme tedy ještě několik hodin času. Jsem beztoho příliš napnut, ba téměř zimničně rozčilen, než abych mohl spáti a nebylo by také rádno usnouti. Zapásl bych příležitou chvíli a mohl bych zase měsíc a déle čekati, než by se mi psaní doručilo. Voják prý už

beztoho několik neděl má list ten při sobě, a jednou ho už podstrčiti chtěl, ale byl přerušen.“

„Ano, pamatuji se!“ vpadl mu Slav do řeči. „Právě v oné noci, kde doktor k nám přibyl, zaslechl jsem lehké klepání na dvéře. Vstal jsem také, ale v tom počaly venku zámky rachotit.“

„Tenkráte to as bylo,“ doložil Hon, „avšak nyní slyšte. Divili jste se as, proč jsem si sjednal knihy, ježto vesměs o Americe pojednávají. Jsou to cestopisné, historické i geografické spisy, vůbec práce všelikého druhu ale vesměs k co možná nejbližšímu poznání amerického soustátí přispívající. Příčina toho jest ta, že se chci do Ameriky vystěhovati a že tam mám již i pozemek zakoupený. Kdy se tam dostanu, ovšem nevím, ale tuším že as ve třech, čtyrech neb nejdéle pěti létech se stane nějaká změna a že budeme propuštěni.“

„Co ti napadá, počítati na léta?“ zvolal Forti.

„Nejsem sankvinik,“ odvece Hon s úsměchem, „a tvých dvacet dní už několikráte uplynulo, a uplyne ještě mnohdykráte. Není jediného mezi námi, jenž by nedoufal v brzké vysvobození, ale každý má jinou kombinaci. Jeden staví své naděje na amnestii, druhý na převraty politické, jiní zase na jiné, já — snad na to i na ono, ale neklamu se v čase. — Avšak přistupme k věci. Dočtli jste se zajisté v novinách, že můj bratr, jeden z nejhorlivějších přívržencův Košutových, byl mezi osobami v Uhrách na nejvíc kompromitovanými. Kdyby ho byli dostali, byl by zajisté už dávno mezi mrtvými. On však záhy uprchl. Jak mile viděl, že všecko je ztraceno, sebral peněz a klenotů co mohl, ukryl je na nahém těle, opatřil si průvodčí list na cizí jméno, datovaný před ukončením revoluce a odebral se co stolařský tovaryš

na cestu. Nejprv chtěl do Turecka, ale poznav že hranice jsou přísně střeženy, šel přímo na Vídeň a dobře učinil. Tam zajisté nejméně hledali utečence z Uher a prošel tedy šťastně ač mnoho prý zakusil strachu. Z Vídně se odebral do Německa zaměřuje na Paříž. Setkav se s chudým cestujícím tovaryšem z Pruska přidružil se k němu a bylo mu ovšem veseleji. Maje dost peněz, platil za soudruha, který ho za to přátelstvím a ochotou téměř obsypával. Maje v něj úplnou důvěru, přiznal se mu jednou při víně kdo vlastně jest, a nabídl mu aby se s ním odebral do Paříže. Plán jeho byl čekati tam ještě na jakous sumu peněz, jež mu tchyně poslati měla. Můj bratr jest vdovec, a mínil si za ženu vzíti sestru své nebožky ženy. Pak se odebrati mínil do Ameriky a koupiti si tam pozemek a žíti co *farmer* (venkovský hospodář.)"

„Zlý duch mu nafoukal tuto důvěru k cizinci. Nevím kde a kterak ho tento člověk udal, lákán zajisté slíbenou v rozeslaném zatykači odměnu, ale stalo se, a bratr můj byl jednou v pravé poledne zatknut a prozatím uvězněn. Telegrafováno ihned do Vídně, a tu byla velká radost v Israelu, že Ladislav Hon je lapen."

„Pánové, jak ubohému bratrovi as bylo, o tom zajisté mi odpustíte podání zprávy. Zmínil se však o tom sám v jednom mi po roce tajně doručeném dopisu. „Seděl jsem ve Frankfurtu v podzemním vězení, přikován ke zdi už do třetí noci. V těch několika dnech mi černé mé vlasy zšedivěly na mléko. Večer mi žalářník zvěstoval že ráno budu odvezen do Vídně — ale ráno jsem byl už v jedné vesnici a v týdnu na francouzské půdě. Dostal jsem se tam cestami velmi kroucenými. Tak mi psal bratr."

„Podrobností útěku jeho z vězení neznám. Vím toliko že utekl pomocí uherských vojínů, již na štěstí střežili vězení a že žalářník uprchl s ním.“

„V Paříži se dočkal peněz a odebral se přes Anglii do Ameriky. Dostal jsem už zprávy, že se tam zakoupil a usadil, nevím ale posud, kde a jak, a doufám že dnes o tom nabudu světla.“

„Ubohý člověk,“ pravil Bianchi, „ten as skusil strachu!“

„Pomněte přátelé,“ pravil Hon, „že Ladislav neměl ani nejmenší naděje ujíti smrti. Ze všech povstalcův byl on sám na nejvíc nenáviděn a jakož v Komárně už zvláštní žalář proň uchystali, tak zajisté už bylo i místo vyhlídnuto kde bude viset. To předobře věděl můj bratr a tudíž se nelze diviti, že tak rychle zšedivěl.“

„Já ale pravím,“ zvolal Forti, „že národ se neztratí, který tak výtečným, soucitným a vlasteneckým lidem se honositi může. V našich italských plukách je též hojně patriotů ale snad přece méně nežli ve vašich. Co ty Slave říkáš o svých krajanech ve vojště?“

„Mlčím,“ odvece Slav povzdychna. „Zpomínám ale na Mojžíše, jenž Židy z Egypta na poušť vyvedl a jednu celou generací tam vymříti nechal, vychovaje si mladší a lepší pokolení, než se odvážil na vydobytí Kanaanů. I nám tuším dorůstá lepší pokolení, nežli ta zotročilá massa, již nám vládní systém a cizota vychovala.“

„Dejž bůh,“ pravil Hon, „ale máte Mojžíšův?“

„Nevím jak se teď u nás děje,“ odvece Slav vyhýbavě, „ale naši prorokové a matadoři hovili posud autokratickým zásadám a nestrpěli mnoho svobodného vlastního mínění v kruzích poradných.

Zda-li nás dovedou takto k cíli, jest otázka času a — štěstí.“

V podobném hovoru setrvali až do půlnoci. Konečně přišel očekávaný strážník, a po chvílce se postavil k okénku a z lehounka na dvéře zaklepal.

Všickni umlkli. Hon přistoupil ke dvéřím a hovořil s ním, pak táhl dolejší část dveří k sobě a voják mu prostrčil psaní. Hon zase na vzájem mu vystrčil bankovku.

Seděli kolem stolku jako sochy, sotva že dýchali, když Hon přisedl, psaní otevřel a nejprv pro sebe četl. Byl to dlouhý dopis, téměř dva hustě popsané archy obsahující. Mimo to ještě přiložen byl list na jemnějším papíru.

„Zde mi píše má choť,“ pravil po chvíli čtení, „a posílá mi spolu list bratrův. Mám co čísti do rána a bez zvětšujícího skla by to asi nešlo. Zítra vám budu vypravovati co obsahuje. Učiním to tak, aby znáti nebylo že mluvím z právě obdrženého listu. Prozatím vám jen sdělím, že dle řádků mé ženy stojí mé záležitosti velmi dobře. — To nejprv děkovati mám jejímu neunavenému snažení!“

„Andělská to paní!“ zvolal Forti.

„Ba věru, andělská!“ odvece Hon. „Abych vám jen část zásluh jejích vylíčil, povím vám, že jednoho mladého příbuzného vyslala sem a jej zde po dvě léta vydržuje. Mladík ten se učí v zdejší jedné kamenotiskárně. Má úlohu psáti jí každý týden jak se vynacházím a sprostředkovati mé korrespondence pomocí vojákův.“

To bylo ovšem velmi dobré zařízení.

Prozatímní zprávou uspokojeni odebrali se ostatní pak na lože. Hon zůstal seděti a četl. — Po celou tu dobu spal a chrápal doktor ani na okamžik se neprobudiv. Bylit tak tiše mezi sebou

hovořili, že by je byl ani nedoslechl, leda některé nahodilé slovo.

Druhý den ráno byli Italiané jako na uhlí. Zvědavost je trápila. Hon jsa nevyspalý a poněkud mdlý dlouho neměl se k řeči.

Teprv po snídaní, když se po síni už příjemné rozložilo teplo pravil:

„Dnes se mi zdálo o mém bratru a tuším se mu vede velmi dobře.“

„Kde pak je?“ tázali se ostatní téměř jednohlasně, a pochopivše, že Hon vypravovati zamýšlí shrnuli se kolem něho.

„Kde je? Na to bych vám mohl ovšem jedním slovem odpověděti, ale málo byste tím zvěděli. Slíbil jsem vám bez toho, že o něm příležitostně vypravovati budu. Tedy slyšte. Mám zde psaní, jež jsem už v Komárně obdržel, možná mi tedy vám jeho vlastními slovy popsati místo, kde se nyní zdržuje. Jest to v Americe.“

„V Americe?“ zvolal Schauberk. „Toť nejen přešťastný ale i chytrý muž, že se odebral tam, kde člověku žíti lze jak, a pracovati co se mu líbí, jen když se tím uživí. Amerika jest můj ideál, pánové, ne proto, že jest tam republika, ale proto, že tam jsou praktičtí lidé. Dnes krejčí, zítra farmer, za rok doktor, potom snad obchodník nebo učitel, nebo kazatel nebo třeba president, tím vším se tam může státi člověk během několika let. Nejhůř se tam vede jalovým a práci nezvyklým mudrlantům. Jeden můj přítel, také doktor filosofie, se tam odebral v domýšlení že celá Amerika padne na nos, když se tam objeví se svou ohromnou učeností. Uměl totiž Fichte-ho *Vědosloví* doslovně nazpamět a přežvýkal celého Schellinga. Chtěl se v Americe státi prorokem německého

idealismu a když tam snědl svých pět švestek — šel mezi nádenníky, aby hladem nezašel a kopal zem pro železnou dráhu. Zde teprv se mu zjevila pravá filosofie, když poznal, že nádenníkem býti není v Americe ani pro graduovaného v Jeně doktora nijakž hanbou. Pak sloužil u nějakého statkáře a posekával louky, a konečně vstoupil k nějakému bednáři do učení, stloukal a vysmoloval sudy, při čemž také zůstal a zámožným se stal člověkem. Je to pravá ironie, doktor filosofie a bednář v jedné osobě. Kdyby se takového něco v naší říši přihodilo, trnuli by nad tím všickni hlupáci, jichž je ovšem devět desetin celého obyvatelstva!“

Mezi tím se Hon posadil k okénku, vytáhl list z kapsy a když doktor domluvil, počal dílem vypravovati dílem čísti:

„Můj bratr Lásslo jest člověk náramně energické ale při tom i prudké povahy. Čehokoliv se chopí, to provádí s úsilím a neupustí, pokud to neprovede. Takž vykonal i předsevzetí své usaditi se v Americe aspoň na tak dlouho, až by ho v Uhrách snad zase bylo potřebí. Šťastně se tam přeplavil a v New-Yorku našel některé krajany, jižto se právě odebrati chtěli do městečka New-Buda, jež Uhři nedaleko stoku řek Missury a Misisipi založili. Právě před odjezdem však na nádraží náhodou se setkal s dávným přítelem Fejerházym, jenž taktéž odjeti mínil a sice do státu *Jowa*, kde po některý čas už byl usídlen. Tento jej k sobě pozval, což Lásslo ochotně přijal. Jowa jest jeden z mladších států severoamerických, a má velmi šťastnou polohu. Záleží téměř celý z tak zvané ostrovní prérie, totiž lučiny a lesy, pahrbky a roviny se tam vhodně střídají a řek jest tam hojnost, jen že lučiny mají převahu nad lesy. Fejerházy se tam zakoupil v jedné z nej-

utěšenějších krajin, bydlí na pahorku, u jehož paty se velmi živá říčka vine. Přibyl tam na štěstí dosti časně, kde pozemků ještě bylo na výběr a kde mu lze bylo si též valný les přivlastniti, což se později už méně snadně povedlo. Náhoda mu přála. Jakýs americký spekulant nabízel svou farm v novinách a vylíčil ji co pravý ráj, s pohodlným bydlištěm, částečně zoranými polnostmi, zahradou, lesem a vůbec se vším, čeho správné hospodářství vyžaduje. Nescházel v popisu ani hovězí dobytek a brav. Fejerházy co sečtený, praktický a vůbec rozumný člověk, znal americký humbug a dojel na vyznačené místo, v přesvědčení, že sotva as polovice toho bude pravda, co v novinách stálo."

„Neklamal se. Přišed tam našel boudu z hrubých prken stlučenou a pozemek několika korců, dle amerického spůsobu kolem ohražený. V ohražení se nacházelo zorané země na půl korce, pak čtyry jenom asi tři sáhy dlouhé záhony zeleniny. Ostatní byla tučná tráva, po níž se procházela jedna koza, jedna kráva, dvě ovce a jeden vepř, jenž zem pohodlně rozrýval a někdy se také v trávě převaloval. Les byl nepříliš vzdálen. To tedy bylo ono vyhlášené pohodlné bydliště, zorané polnosti, zahrada, brav, hovězí dobytek atd."

„Američan, pravý to Jankee ze státu Maine, mu vyšel vstříc a tázal se ho: Chcete koupit? Ano chci. Tedy se podívejte. Tuhle tou řekou vám lze jest odvážet své obilí na Misisipi a do celého světa. Na druhém břehu, co ony vysoké tyčky stojí, povede železnice severně na Wiskonsin a též do celého světa. Tamhle u toho lesa v pravo vidíte boudu. To je pošta, první to dům v městě, jež tam už na poslední uličky jest vyměřeno a

jež v krátku bude vystavěno a olidněno. Tamhle ten les v levo si přikupte hned od státu a bude váš, a taktéž vaší býti může celá tato rovina až k lesu a po celé jeho šířce. Máte dvě hodiny co jíti, nežli to obejdete. Poskytují vám příležitost k nejvýhodnějšímu koupi v Americe. Co zde jest ohraženo, jest mé a mohu to prodati sám. Prodám a půjdu dále na západ, abych tam novou farm zařídil. Dejte mi za tento kus pozemku i s ohražením pět set dolarů a půjdu hned dále.“

„Fejerházy podával tři sta a na čtyrech pak ostalo. Američan odešel hned druhý den a nový osadník se ihned právně ubezpečil nového majetku a přikoupil pozemky a les od státu. Měl peníze a tudíž brzo na místě boudy se povznesl hezký domek. Přibral si lidi k práci, ohražení se rozšířilo, pole spracovaly, dobytek se rozmnožil a za nedlouho se pustina proměnila na překrásný statek. Nyní prý už i slíbená železnice tamtudy vede a městečko u lesa čítá již dvacet řádných domků.“

„Ale Fejerházy si též předevzal jíti dále a sice na jihozápad. Texas se mu jevil býti tím rájem, na nějž od dávna zamýšlel, pročež hleděl svůj majetek v Jowě zase prodati. Můj bratr jej koupil, a ubezpečil se ještě valného množství nových pozemků, jež stát mu na splácení ponechal. Žije tam nyní v poměrech velmi příjemných, ale bez kýžené společnosti, neboť nevěsta mu mezi tím časem v Uhrách zemřela a matka její též. Nemá nyní jiné touhy, nežli abych se k němu s rodinou svou přistěhoval a třeba celý statek od něho přejal, jelikož by si na čas rád i jiné části Ameriky a kus Australie prohlídnul, jsa hospodářství už syt.“

VIII.

„Pánové pozor!“ zvolal jednoho rána profós, když vstoupil. „Dnes vás bezpochyby zase navštíví pan komendant. Pana doktora ještě neviděl a na druhé straně přibyl též nový host.“

„Kdo jest? odkud přišel?“ tázali se vězňové.

„Jest to jakás dáma z Uher, odsouzena na dvě leta. Až na procházce vám povím snad více. Jenom hleďte všecko ukliditi. Vždyť ho znáte!“

Po vykonané ranní službě odešel a zanechal své svěřence v nemalém napnutí. Zvláště Bianchi byl velmi oživen.

„Dáma z Uher? Jak se jmenuje? Co as zavinila?“

Tyto i jiné podobné otázky se valnou chvíli ozývaly po síni. Konečně Schauberk, jenž potud docela netečně se choval, zkrajuje si vojenský tabák, pravil:

„Jste hrozně zvědaví, pánové, ale tuším, že to as bude nějaká ošklivá babizna neb stará panna, jež z nedostatku jiných klepů neb milostných pletek se vrhla na politiku.“

„Já ale soudím, že se mýlíte, pane doktore, jal se Forti s významnou a při něm neobyčejnou chladností mluviti. „U nás v Italii se nejkrásnější a nejvzdělanější dámy nevylučují z účastenství v zájmech vlasteneckých.“

„Možná,“ odvece doktor. „U nás ve Vídni bylo v pověstném říjnu také mnoho účastnic, ale byly to podivné Bassermanky. Kdo je jednou viděl, ať si jednotlivé nebo v celých tlupách, nasytil se tím podíváním na dlouho.“

„Kdybyste znal uherské dámy,“ prohodil Hon, „mluvil byste s větší úctou o ženských, jež v po-

litice berou podílu. O polských damách konečně ví celý svět, že jsou v tom ohledu znamenité.“

„Ano, ano, věřím všecko, ale nemluvím nežli o těch, které znám,“ odvece doktor. „Nemluvil bych o nich, jaké byly v říjnu, kdybych je byl neviděl také po něm. Jakož dříve študenty — tak potom, když tito prohráli, velebily vítěze vojáky. Znám to, pánové, a mluvím ze zkušenosti. Jiné jest konání z pevného, zakořenilého přesvědčení, a zase jiné z okamžitého nakvašení. Zimnice neb horečka není znamením zdraví, a kde se ženské chopí fantas, tam utíká rozum kvapem.“

„Účastnil jste se také ve vídeňském povstání?“ tázal se Hon.

„Já? No tohle by mi bylo ještě scházelo! Měl jsem doma starou rezovitou pušku a též takovou husarskou šavli, níž jsem štípával drobné dříví na podpalování. Ani už nevím, kterak jsem k té zbrani přišel. Náležel jsem také k akademické legii, ale jenom jednou jsem byl v Aule a měl jsem toho dost. V řadě jsem nestál nikdy a na exercírku jsem také nechodil. Věděl jsem napřed, jaký to vezme konec. Člověk, jenž měl všech pět pohromadě, mohl si to na prstech vypočítat. Jsem také Němec, ale ne z hloupých. Michl mi nesedí v týle. Byla to mela pánové, ale vyhnul jsem se jí šťastně. Měl jsem rozum a ten se nedá voditi na provázku.“

„Krásný to rozum! Co pak jste vlastně dělal když jiní bojovali?“ prohodil Forti uštěpačně.

„Co jsem dělal? Inu všelicos; ale nic pitomého. Víte, co dělal Goethe za dob francouzských válek a největšího hnutí v Německu? Študoval prý činský jazyk, a já zase študoval Goetheho spisy. Je to pravý lék, když člověka svět mrzí. Živobytí bylo špatné, výdělky bídné. Vycházel

jsem po celý čas toho šramotu jen, když jsem nevyhnutelně musel přes ulici. Tu jsem si nasadil kalabres na hlavu, vzal ručnici na rameno a připnul si šavlici k boku, jenž řinčela po dlažbě až z ní šla hrůza. Byl to lomoz, bylo to bzučení, že se mi mozek z toho potřásal. Ale přišed domů, hodil jsem pušku, šavli, klobouk s trikolórou do kouta, a oddechnuv si po unavující vycházce pracoval jsem, co právě bylo k dílu. Prášky a tinktury nešly na odbyt a voňavá mýdla už docela ne. Naše demokracie jich nepotřebovala, a tenkráte byl ve Vídni každý demokratem, *ore et more*, kdo se jen hýbati mohl. Abych se uživil, počal jsem psáti články do novin, ale viděly se býti pánům redaktorům příliš doktrinářské. Musilo se tenkráte i slohem rachotit a bombardovat, a každá věta měla býti barikadou. To jsem nedovedl. Ďas ví, v čem to vězí, že mluvit umím jako kanonýr dělem ale psáti tak neumím. Jářku, toho nechme, nejde to. Beztoho to málo vynášelo. Pomýšlel jsem tedy na něco jiného, a že jsem v tiskárnách nebyl cizincem, vynašel jsem jakés zlepšení knihtiskařského černidla. Nezlepšil jsem je vlastně o nic, ale dostal jsem zakázky a bylo dobře. Chtěl jsem též nový druh střelního prachu vynalézti, ale nešlo to. Konečně se rozhlásilo, že Jelačič a Windischgrätz táhnou na Vídeň. Jařku, Benedikte, teď se ukliď a pamatuj na zadní kola. Obležení přináší hlad. Zásoba potravy stala se hlavní mou myšlenkou. Kdybych byl býval svoboden, bylo by mi hej! Byl bych v čas uprchl, třeba bez krejcaru. Ale s ženou, a zvláště s mou — toť nemožné! Pánové, pěstoval už který z vás králíky? Že ne? Škoda. Nemusel bych vás teprv přesvědčovat, že se nesmírně rozmnožují, a že mají chutné maso, když

mu totiž člověk přivykne. Já je pěstovával vždy. Jest to jedna z řídkých a vzácných předností mé ženy, že je umí delikatně upravovat. Kočičí maso je sice také dobrá pečeně, skoro jako zaječí, ale smažený kralík mi přece lépe chutná. Měl jsem jich celé hejno v komoře, a ty mě uživili. Přebýval jsem v předměstí v starém domě, jenž měl hluboké sklepy o dvou poschodích do země se silnými právě pevnostními klenutími. Přestěhovali jsme se i s králíky nejhloub dolů. Pumy lítaly nad námi, nás ale nezasáhly, to bylo hlavní věcí. Když někdy utichla střelba, vylezli jsme ven. Má žena z počátku omdlévala, později tomu ale zvykla, a takž jsme všecky nehody šťastně přestáli."

„Ne příliš chvalně!" prohodil Bianchi.

Tu Schauberk se pozdvihl a vztyčiv se pravil:

„Vědél byste o lepším?"

„Ano, vzíti ručnici na rameno a postaviti se mezi bojovníky."

„Svatá to pravda!" zvolal Forti.

„Pánové, nezazlívám nikomu, že neumí turecky, když neměl zapotřebí se tomu učiti; nezazlívám tedy ani vám, že soudíte o věci, již neznáte a s níž vám nebylo zblízka činiti. Nezazlíval jsem tehdáž ani těm, jižto jináče mínili a jednali nežli já, ale litoval jsem jich. Pomněte, že i revoluce má svou logiku a svůj řád jako věc jiná. Kdo si těchto nevšímá, ten jí nerozumí."

„Při té vaší logice by absolutismus setrval na věky!" zvolal Forti rozhorlen.

„Myslíte? Já ale pravím, že nikoliv. Rozumný člověk vždy řídí se zásadou, že jednáním svým buď dobré věci prospěti má, buď sobě, bez újmy této věci. Prospívá tím oběma. Kdo výhradně jen na svůj prospěch hledí, je dareba, kdo se ale dá v šanc, aniž by věci dobré prospěti mohl, je

osel. Kdo pak se hrne s proudem, aniž by s ním souhlasil, je lhář a odflankuje při první příležitosti. K dobrému směru přispívati má každý. Kterak ale jest, když někdo úplné v sobě chová přesvědčení, že směr, za nímž se tisícové ženou není pravý, a že snaha jich je marná? A takový někdo jsem byl já. Pohyby a hlasy Vídně mě neoslepily ani neohlušily. Věděl jsem dobře, že nebylo ni jedné zemi v Rakousku, ježby se byla celkem pro vídeňskou stranu činu vyslovila, ba naopak bylo odporu více než souhlasu, a to z přícin vážných. Když druhdy Francouzové na Marském poli slavili svobodu a bratrství všech národů, bylo to něco jiného, nežli když Vídeňané svolávali i nenémecké národy rakouské ve jménu velkého Německa pod německou trikoloru. Jestli mi rozumíte, je dobře, jestli ne, je také dobře. Já tomu tenkráte rozuměl, a proto jsem ostal ve sklepě.“

„Pozoruji, že nejste všeho politisování prost, jakž jste mnohdy tvrdil,“ pravil Hon s úsměchem.

Hovor tento by se zajisté byl ještě dále rozpředl, kdyby venku nebyly zámky zarachotily.

Stalo se jak profós předpovídal. Pan komendant se ráčil objeviti.

Již za dveřmi bručel a bruče vstoupil, bruče prohlédl nejprv stěny, pak přešed k oknu zkoušel mříže a na vězně se ani nepodívaje zase ku dveřím se vrátil. Tu se zastavil a do prázna hledě pravil:

„Který jest ten Vídeňák?“

„Tady tenhle!“ odvece profós ukázav rukou na Schauberka, jenž jakoby nic, do komisárku kousal.

Komendant se obrátil a mžhoural naň, doktor žvýkaje zase na něho a tak oba chvilku na sebe

mžhourali jako dva kocourové. Konečně komendant spustil:

„Měl jste toho potřebí, starý blázne. Četl jsem vaši konduitu. Jste prý pouhý tlučhuba a děláte prášky na myši. Měl byste se styděti. Vídeňský doktor a takový hlupák. K čemu jste tlachal takové blbství? Teď máte za to. Mějte se zde na pozoru a dejte jazyk za zuby. Dojde-li na vás žaloba, že i zde melete svou, tak vás tu spražíme bez milosrdenství. Pane setníku! ať se pozorujou jeho řeči. Přiložte mi vždy do raportu co mluví a jak se chová. Má jenom rok, to je škoda. Prodloužení není nemožné, najdou se k tomu cesty a máme k tomu prostředky.“

Schauberk jako satyr stál před ním, mžhoural naň skrze brejle a kolem úst mu hrál patrný smích. Nepromluvil však ani slova, což bylo ovšem nejlepší.

Komendant se pak ohlédl po ostatních.

„Jak se chovají? Neperou se tu?“

„Jsou tiší a posud nemáme ničeho proti nim“ odvece setník.

„Ničeho! tak se pořáde říká, a přece mají za ušima všickni, jak tu jsou! Čert jim věř. Jestli se ale něco stane, tak zatočím se všemi profósy. Vlastně měli tito lidé všickni být odsouzení k práci v železích, a ne k lenošení v teplých pokojích. Mohli pomahat čistiti pevnost.“

Na to se hbitě otočil a bruče jak přišel tak odešel. Schauberk kde stál tam se ihned na zem posadil a smál se, až se za břicho popadal.

„Je to figura!“ zvolal. „Takového chlapa postavte na divadlo a proveďte ho celou fraškou, a byť by i kus jinak za nic nestál, *ten* ho vytrhne. Ne, takového něco jsem ještě neviděl. Zatrolený pavian!“

Upokojiv se pak a vstana doložil: „Jen ať čas o nepřichází, sice mi nadělá zbytečných útrat. Smíchem se množí apetit a musím si dnes po té komedii přidati bramborů.“

Přivařil si jich skutečně k obědu o hrnek více a nacházel se v tak dobrém humoru, že poznámkami a řečmi svými udržel soudruhy své po hodiny v neustálém smíchu. Byli mu za to vděčni. Forti mu nalil vína, Bianchi černé kávy s rumem a Asti mu dal celou hrst cigar.

Sklenici vína na jednou vypiv pravil:

„Pánové, víno jest zjevení se ducha v tekuté obdobě. Když se ho člověk napije, jest jako by byl zaléval mozek a ten hned počne růsti a kvésti myšlénkami. Jednou prý apoštolové po tabuli počali mluviti všelikými jazyky. Tomu věřím do slova. Byl jsem při tom, když se i jiným tak dělo. Ale bez vína by to nešlo. Škoda, věčná škoda, že se ten boží dárek také už kulturou natřel a vědou pokazil!“

„Kterak to myslíte, pane doktore?“ tázal se Bianchi.

„Inu, mea culpa!“ volám s jinými a biji se v prsa. „Přispěl jsem k tomu též a kladu si to za hřích. Jsem chemik pánové, a chemie je kazitelka vína. Takž má i nejkrásnější věc na světě své stinné ba zlé stránky a posvátná věda dělá jedy a umořuje tentýž život, k jehož posile jest stvořena. Fabrikoval jsem už také šampaňská vína. Bůh mi to odpustí!“

„Byl-li pak jste také někdy zamilován!“ tázal se rozveselený Bianchi.

„Něco takového jsem poznal jen co kluk as osmnáctiletý, když jsem přišel domů na ferie. Odbyl jsem právě gymnasium a chystal jsem se na universitu. Matka měla službu, již jsem se

obdivoval a kořil. Nazývala se Marjana. Postava jako hora, tváře jako plný měsíc, oči jako talíře, pravý to ženský Goliáš. Měl jsem zvláštní esthétický vkus. Gigantické formy mě zajímaly. A ty ruce, pánové, ty ohromné ruce! Ta by udeřením pěstí byla krávu omráčila. Při tom měla v obličeji něco divokého a mračivého, že se jí každý bál. Já také, a to mě právě zajímalo. Cítil jsem k ní nehorázuou náklonnost a jakousi touhu, o níž jsem v románech čital. Stal jsem se téměř melancholickým a chodil jsem jako strápená ovce, ale neodvážil jsem se přiblížiti se k ní a na ni promluviti. Byla as o čtyry hlavy vyšší nežli já, a zpomínám na ni posud s jakýmsi přídechem poesie. Vzala si pak kočího, jenž prý od ní pravidelně aspoň jednou za týden dostal výprask.‘

„Toť byla ideální láska!“ zvolal Bianchi při všeobecném smíchu.

„Víte co je láska, mladý pane? Ptejte se filosofů a každý vám ji vyloží jináče, ptejte se fysiologů, ti zase odpoví jináče, ptejte se básníků a ti vám ji vymalují všemi barvami, a nebudete přece nic o ní vědět, pokud ji sám nepoznáte. Ale každý ji poznává jiným způsobem, a podle symptomů, v nichž se ti a oni o lásce shodují, mám právo se domýšleti, že jsem onu velkou Marjanu skutečně miloval. Bylať to zajisté má první a poslední láska a nepoznal jsem nikdy více cos podobného.“

„A přece jste se oženil?“ prohodil Hon.

„To je zase jiná věc. Či myslíte, že každý muž prožiti musí dlouhý román, aby pak slavil krátkou svatbu? Ženatý člověk žije doma laciněji a lépe než svobodný v hospodě, a má někoho, kdo se o pořádek stará. Ovšem, kdybych

byl věděl co vím teď, byl bych toho přece byl nechal.“

Tak míjely chvíle hovorem, až nastala hodna procházky. Všickni byli zvědaví, jaké novíny přinese profós o nově přibylé arestantce.

Když se po dvoře procházeli, přistoupil tento k Honovi, v nějž měl nejvíce důvěry a pravil:

„Komendant byl dnes jako máslo když vyšel od vás. Pravil že se mu zdáte býti tiší lidé a že nepozoroval nic podezřelého u vás. Ale nevěří vám vzdor všemu. Jste prý lišky, pravil, jež se konečně přece chtějí prokousat. Nechal jsem ho mluvit. — Ale na druhé straně, tam pak spůsobl náramný rámus.“

„Urážel snad tu paní?“

„Nikoliv. Ani s ní nemluvil. Podíval se na ni jako vlk a teprv mezi dveřmi zabručel: Hloupá ženská! Plete se do politiky.“

„Nevíte jak se jmenuje?“

„Lora Újáková. Jest mladá, dosti příjemná vdova. Smáli jsme se všickni v duchu, když komendant na chodbě se obrátil k tamějšímu profósovi a pravil: „To vám povídám, ať se žádný z těch lidí zle s ní nedá do řeči. Tu mi sem čert byl dlužen. Teď abych hlídal také ženskou před těmi hotvédy. Jsou v stavu vylámat k ní dvéře. Hleďte, ať jí ani nespatří!“ Potom slídil po všech kommatách a tu se v některých strhl lomoz.

„Jak to?“

„Jeden u Čechů. Ten byl ovšem nepatrný ale náramně směný, pravá to komedie. Hůře bylo pak u Maďarů a nejhůře u Poláka Zadonského!“

„Co pak se stalo?“

„Nejtižší a nejskromnější všech arestantů jsou

Čechové. Nemají chudáci peněz a tudíž i kuráže. Jsouce nuceni se držeti vězních instrukcí drží se jich. Jeden neustále počítá křídou na stole, druhý čte gramatiky a slovníky, třetí pořáde píše notroubíkem na křidlicovou tabulku a ostatní pijou pivo a prospávají dny i noci. To všecko je dovoleno. Onen však, co ty gramatiky a slovníky študuje, dal si přinésti ohromný čtyrdílný český slovník, jejž prý sepsal jakýsi Jungmann. Vděl jsem ty knihy u profósa a myslil jsem si, ten člověk neměl as nic jiného na světě co dělat, že toho tolik naškrábal. Kde se to v něm vzalo? Ale zákon to povoluje a profós ty folianty postavil do komnaty. Když je komendant dnes spatřil, trhl sebou leknutím a couvl na krok stranou, jako před nabitým dělem. „Co je to? Kdo to jsem dal?“ „To jsou slovníky,“ odvece profós, „dovolené knihy.“ „Jakže? Dovolené knihy? Slovníky? Totě pravá spousta! Čtyry díly tak velké že by je kůň sotva unesl? To se nepřečte po celý život! Kdož ostatně ví co v tom všecko stojí? Má jednoho dílu dost. První mu nechte a ostatní odneste. Až přečte první, dejte mu druhý. Beztoho ti lidé své pitomé a zvrácené myšlénky jen z takových bláznivých knih nabrali. Pryč s tím!“ A profós chtěj nechtěj musel tři díly odnésti.

„Tohle je skutečně směšné,“ pravil Hon. „A co se přihodilo Maďarům?“

„Tam bylo hůře. Komendant už jaksi dopálen tím slovníkem vyšel na chodbu a zaslechl v jedné síni zpívat. Jako by ho vosa štípla obešel ostatní komnaty a hnal se tam. Poslouchal za dveřmi. Sedí tam bývalý plukovník Város ještě s třemi a zpívali jakous píseň, jenž prý se jmenuje *Szoszat* a je prý zakázaná. Komendant ji bezpochyby zná, a celý zuřivý kázal, aby se

otevřelo. Vrazil pak mezi ně jako litý čert a nadával jim jako klukům. Jsou prý všickni šlechtici. Vyslechli ho chvíli mlčky, pak ale předstoupil Város, veliký to silný muž a vzkřikl: „Byl jsem také už komendantem, ba na generála designován, ale nikomu jsem nezakázal zpívati, nejméně vězňům!“ Teď teprv byl oheň na střeše, a na konec byl pan Város hned do separace odveden — na čtyryadvacet hodin. — Komendant celý rozvzteklený vrazil hned do vedlejší komnaty. Je to malá síň a sedí tam jediný Zadonský, bývalý rytmistr u husarů, rodem Polák. Ten na neštěstí měl před sebou dvě vinní lahve, z nichž jednu už celou, druhou z polovice vypráznil a měl pořádnou opici. Tváře mu jen hořely a z očí mu sršely jiskry. Komendant spatře lahve začal řvát a Zadonský udeřil pěstí do stolu a zařval též: „Smím denně utratit zlatý a to víno zde všecko stojí jen sedesát krejcarů. Co tedy chcete?“ Komendant sáhl na šavli a Zadonský chytil stolici a zařval: „Zabte mě, máte-li kuráže, tak snadné to ale nebude. Avšak ani čert s vás pak nesmete tu ostudu před světem.“ Vandroval pak též do separace a proti oběma prý zaveden bude proces. Mně je jen mého kamaráda, tamějšího profósa líto. Ten to má také odstůně.“

„Ta úboh paní,“ pravil Hon. „Jakých ponětí nabude o zdejším pobývání! Pěkná to zkušenost hned první den!“

Když se zase do komnaty odebrali, vypravoval Hon soudruhům, co mu profós sdělil. Večer pak, po obyčejné visitě se rozsadili kolem stolku a hovořili.

„Žalář, toť zvláštní svět pro sebe, uzavřený a tajuplný. Co vězeň v něm prožije v skutku, pak myšlénkami, city a obrazivostí, to se písmem

posud ani částečně neobjevilo ostatnímu světu. Kdyby každý poněkud vzdělaný vězeň vésti mohl a vedl svůj deník, v němž by všecko uvedl co duchem a smysly prožil, byla by to zajímavá škola pro dušezpytce.“

„Máš pravdu Slave,“ pravil Hon, „a jest věru želeti, že tato část života se v literatuře posud zanedbávala.“

„A látky jest přece dost a dost,“ vmísil se Forti do řeči. „Pomněme jen na anglický Tower, na francouzskou Bastillu, na španělské a italské inkvisiční žaláře, na Špilberk a na jiné. Toť pravé kroniky utrpení lidského. Což teprv olověné střechy Benátské!“ —

„Napsáno je o tom po různu již mnoho,“ projevil Asti, „ale vše ty popisy týkají se více zevných osudův nežli duševních zjevení vězňů. Slav má pravdu, když si přál čísti deníky, jak je naznačil. Jediný středověk by tu podal látky na celou bibliothéku.“

„Středověk ovšem,“ prohodil Schaaberk, „ale nezapomeňte pánové, že lidé v středověku byli z většího dílu hlupáci a že neuměli ani pořádně myslit. Vždyť i tehdejší spisovatelé neměli mnoho spiritusu, a člověk se musí probrati haldami prázných slov a všelikých blbství, než přijde na pěknou myšlénku. Ta tam pak plove jako kapka oleje v sudě vody. Výminky jsou vzácné. Většinou byli tenkráte lidé troupové a pobožnůstkáři. Kdybychom měli deníky všech těch pozavíraných bulíků při ruce, tož bychom tam našli tolik pitomých litanií, že by všecka chuť ku čtení přešla. Ale výběr z toho byl by ovšem zajímavý.“

„Rcete přímo že hrozný!“ prohodil Asti.

„Ano, tedy hrozný. Ale vše hrozné zajímá, zvláště toho, kdo sám nic hrozného nezakouší.

Nesběhnou-li se tisíce lidí na podívání se, když někdo má být odpraven? Nečtou-li se knihy, v nichžto hrůzy se líčí, tím více, čím více jich tam vylíčeno? Člověk je podivné zvíře. Když jej při takovýchto zjevích husí kůže přejíždí, je mu jako při lehounkém polechtání.“

„Ale někdy to člověkem přece zatřese,“ pravil Hon. „Či to vámi nepohnulo, když jste čtli v novinách, že náš přítel Máj ve vězení shořel, sám své lože zapáliv, což zajisté jest nejhroznější způsob samovraždy. Jaké boje ho to as stálo! Kterak zápasiti musilo srdce i duch jeho, než se na tak ukrutný čin odvážil! Avšak vím ještě o něčem, což kdybyste v románu čtli, za přemrštěný výmysl byste považovali! Jsme právě v náležitém rozpoložení. Přečtu vám kus takových memoirů, o jakýchž jsme mluvili. Jsou novějšího datum.“

Vytáhl pak z kapsy knížku zápisků.

„Přečtu vám toliko jeden úryvek z toho. Jak sami vidíte, jest to náramně těsně psáno a čtení těch literek příliš unavuje. Jindy si zase přečteme jiný kousek. Především vás upozorňuji, že knížka tato obsahuje zápisky jakéhos maďarského vlastence, činěné čas od času, jak se mu právě hodilo, dle příležitosti a dle dojmův. Někdy celé stránky vyplněny jsou pouhými fantasiemi, jindy zase politickými neb filosofickými úvahami, ano i pokusy básnické se tu nacházejí. Úryvek jejž vám přečtu, obsahuje pouhé vypravování.“

Všickni bedlivě naslouchali když čísti počal:

„Dali mi hezké vězení, na výši ve věži. Vyhlídku mám daleko, daleko do vrchovitých krajin. To budí touhu a rozmnožuje bolest. Kolem mne panuje posvátné ticho, nevšak hrobové. Tam v dáli jest život, krásný, zelený, svěží život! vystoupají tam a padají mhy, probělávají věčně osněžené vý-

šiny, zelenají se lesy a červenají se též střechy obydlí lidských v nížinách. A nad tím nade vším zapadává slunce. Hledím do této dálky jako druhdy Mojžíš s hory Abarim do zaslíbené země!“

„Tři týdny jsem zde byl sám. Po dva týdny mě ta samota těšila, konečně mi přece počalo býti úzko. Tu jako na zavolání mi dali společníka. Jest to Polák, politický enthusiasta, a pln naděje v — amnestii. Neruším jeho naděje. Staví je na zkušenost, kterou prý sám učinil. Vypravoval mi, že od roku 1846 až do léta 1848 byl se soudruhy na Spielberku uvězněn. Neměli prý ani tušení o tom, co se venku ve světě děje. O únorové revoluci v Paříži, o březnovém hnutí v Rakousku nedošlo k nim zvěsti. Tu dne 22. března místopresident Lažanský v Brně přibyl v průvodu některých guberniálních rad a šlechticů na Spielberk. Veškeří vezňové svoláni byli na prostranství, kde se obyčejně procházívali. Nevěděli co ta návštěva znamená a oč se jedná. Hrabě pohnutým hlasem jim přečetl vyhlášení amnestie. Výkřik překvapení a radosti rozlehl se povětřím. Všechno plakalo, vězňové objímali a líbali se. I hlídačové slzeli. Sděleno amnestovaným že ihned se odebrati mohou k svým rodinám a že vůbec prohlášena jest ústava v Rakousku, čímž plesání ovšem se zvýšilo.“ Tak mi vypravoval Polák a těšil se, že v brzku zase nejináče bude. — Doložil ještě jiné. „Počátkem dubna byl jsem ve Vídni,“ vypravoval dále. „Svolána byla jakás schůze Slovanů tam žijících. Sešlo se jich několik set. Rokovali o všelikých záležitostech a mnoho jich řečnilo. Naposledy se jakýs shrbený stařec objevil na řečništi a počal mluviti polsky. Připomínal Ostrolenku a smutné břehy Wisly a doložil: Roviny u Ostrolenky pily sice krev šlechetnou, nepadli

však veškeří bojovníci. Mnozí z nich uschováni byli za mříže Kufšteinské, a žijou posud, žijou mezi vámi, jásají s vámi v této síni a těší se z blaha života a svobody, jíž tak dlouho neviděli! — Tu hlučně a se všech stran voláno bylo aby se vězňové Kufšteinští ukázali. Deset smutných, bledých a zkormoucených postav se objevilo na tribuně. Nelze popsati okamžení, když starý řečník jednomu z nich, muži to silnému, postavy prostřední a jiskřících se zraků, jehož vlasy ne věkem, nýbrž zármutkem sběleli, okolo krku padl a slzami v očích i třesoucím se hlasem zvolal: „Zatiwski! o Zatiwski! Tak tě Poláci tvoji opět spatří?“ A překonán návalem citů, poklekl před tímto časně sešedivělým kmetem a kolena jeho objímaje zvolal: „V tobě pozdravuju opět povstalou svobodu. Patnácte let pohřben, vstals z mrtvých co vítěz!“ Tento Zatiwski prý byl plukovníkem v polském vojsku, byl jeden z nejodhodlanějších a nejdůmyslnějších bojovníků, — ale vzduch patnáctiletého vězení zničil ducha a zlomil tělo jeho. Hluboká, temná zasmušilost obestřela duši jeho stínem svým! — Pak i ostatní propuštěnci z Kufšteina byli představeni. Poslední z nich byl Leopold Kmietovič, kněz, jenž k smrti odsouzen, toliko neústupností biskupovou ušel provazu. „Jářku, bratře Poláku,“ odpověděl jsem mu na to, „když tito někteří až deset i patnácte let zde seděli, než se dočkali amnestie, tož z toho nevysvítají pro nás nijaké zvláštní naděje.“ Ale on klade váhu na to, že je teď jiná doba. Inu, kdo věří bude spasen!“

„Škoda, přeškoda! Byl to dobrý člověk a sankvinická letora jeho mi byla pravou útěchou a osvěžením mysli. Už ho zase odvezli jinam. Jsem opět samoten. Podivná to náhoda, že po

dobu čtyř neděl co zde byl, ani se nebe nezamračilo a bylo nejjasnější počasí. Teď se kaboní. V dálce hřmí, mezi horami se křižují blesky. Nastanou as dlouhé deště, smutní dnové — a jsem samoten. Včera sice někoho přivedli do vedlejší síně, nevím ale posud koho . . . . .“

„Dnes klepal na zeď velmi dlouho. Nesnadno jsem ho pochopil. Nyní se již do jeho abecedy vpravuji. Je to krajan. Odpověděl jsem mu — rozuměl mi. Zeď je sice nudný telegraf a došla by zpráva z Petrohradu do Londýna dříve nežli klepáním písmen dojde od souseda k sousedu, ale máme dosti času. Čím dál tím rychleji to půjde . . . .“

„Dnes už pátý den hovoříme skrze zeď — klepáním. Jde to už dobře a netrvá dlouho nežli si něco povíme . . . Nezapisoval jsem si osm dní schválně ničeho. Čekal jsem až jak vypadne věc, kterou mi sdělil. Jest všemu konec, hrozný, hrozný konec, — ruka se mi třese při psaní, jsem omámen, — na polo zničen. — Byls přítomen, všemohoucí bože a dopustils tomu? Vím, již všecko jak se událo, ale nesmím tomuto lístku svěřiti, kdo mi to sdělil a vysvětlil.“

„Soused můj mi neudal své pravé jméno a neznám je posud, ale že byl Maďar vím, neboť v tomto jazyku jsme se dorozumívali. Svěřil se mi, že je na dvacet let odsouzen. Dále jest patrné, že buď sám byl bohat aneb bohaté měl příbuzenstvo. Seděl dříve kdesi dole a ne bez příčiny jej dali pak nahoru do věže.“

„Stěžoval jsem si mu na špatné počasí, a on mi odpověděl, že čím horší jest, tím lépe pro něho. Škoda prý, že noci nejsou tak bouřlivé jak by si přál a že na takovou noc čeká. Proč? — Smluvil se s předním dozorcem, že prchne. Jakýs

přítel neb příbuzný se ubytoval dole v městečku, řídil vyjednávání a konal přípravy. — Věž vystupuje as tři sáhy pod našimi okny z příkré, kolmé skály. Půda pevná mezi povznášející se zdí a hlubokou propastí obnáší jen as dvě píde země. Jediné to místo, kde nebylo stráží. Příteli opatřil dlouhý provazový žebřík jenž prý vedl až dolů ku patě skály. Po tomto provaze se za bouřlivé noci spustiti měl můj soused. Náčiní ku prořezání mříží mu bylo podáno. Deset tisíc zlatých se doručilo profósovi za odměnu. — Mříž byla propilována a za bouřlivé jedné noci se spustil soused nebezpečnou, krkolomnou cestou. Když ale byl as čtyry sáhy dolů dolezl, přetrhl se kdesi nahoře provaz. — Našli ubohého ráno na dně propasti rozdrceného. Praveno mi, že žebřík byl schválně na zkázu ubohého upraven a že i komendant věděl o zaměřeném útěku."

IX.

Minulo několik týdnů. Venku se jaro v plné své kráse objevilo — v nitru žaláře však bylo smutno a temno. Na povrchu protější hradby se zelenala tráva, ptactvo přelétalo a prozpěvovalo, říčka svěže pod oknem hrčela, nebe se jasnilo a radovala se země, ale vězňové se neměli z čeho radovati. Hovořili, vypravovali si a čítali, někdy se i zasmáli, ale to vše byly jen mdlé náhrady za nedostatek svobody. Okénko nyní ve dne i v noci ostávalo otevřené a brzo ten brzo onen se k němu postavil a do modra nebes vyhlédal. Nenacházel v tom však útěchy, ba ještě bolestněji roztoužen se zase do nitra komnaty obrátil. Čítali také noviny od předešlého dne; malý nepatrný to lístek

místní, v němž nebylo ani politické ani jiné oživující myšlénky. Ale směr měl přece ten „plátek“. Sestavoval události tak, že se politika domácí neustále v růžovém světle jevila, že se zdálo, jakoby cely svět byl naplněn hlupáky a jediná Vídeň by byla město mudrců. A což teprv vláda! Ta byla neomylná, bezvadná a moudrá jako prozřetelnost sama. Hlavní ale cnost záležela dle toho lístku v nepřemožitelnosti její. V tu věřili generálové i kaprálové, presidenti i praktikanti, ministři i ministranti! Na tu zakládali svou víru i své naděje, jako před věky španělský král na svou nepřemožitelnou armádu. O ní hlásaly a ji velebily všecky noviny od největších až do toho malého lístku, jenž jako divadelní slunce každým dnem osvětloval, ohříval a oblažoval obyvatelstvo oné pevnosti, v níž uschováni byli naši vězňové. Jim však byli i ty nepatrné zprávy milé a vzácné, jež přinášel. Zvěděli přece něco o světě a pásmo mezi nimi a ostatním lidstvem nebylo aspoň docela přetrženo, a pak — ty přeloyalní politické reflexe, ty slohové *salti mortali*, jimiž se lež na pravdu, hloupost na moudrost a špatnosti všeho druhu na krásné skutky překrucovaly, toť byla pravá náhrada za nedostatek humoristických listů.

Největší pochoutku při tom jevil doktor, ano rozveselil se někdy tak, že k tak zvaným úvodním článkům činíval i své zvláštní výklady, jimiž své soudruhy rozesmával.

Jednou pravil Forti k němu:

„Nebyl bych si myslil, že mi kdy možná bude s vašimi politickými náhledy se smířiti; ale vidím již, že jste ferina, a že jste své pravé smýšlení před námi ukrýval.“

„Co živ ne!“ odvece tento; „ale co je hloupé

to je hloupé, ať si to už v radikální anebo v servilní formě vystupuje. Jinak, abych se vám přímo projevil, tuším, že se přílišným čtením novin časem svým rozšíří zlá nemoc po Evropě.“

„Jak to?“ prohodil Forti, „já zase mám noviny za dobrou minci, jež všemi rukami projde a po všech vrstvách politickou osvětu roznáší.“

„Každý má svůj náhled o tom, já také,“ odvece doktor. „Ostanuli v menšině, nedělám si z toho pranic. Vždyť zdravý rozum je vůbec menšinou na světě a pošetilost většinou. Vykládám si to takhle. Nastane snad doba, kde svět téměř zaplaven bude novinami, a čísti je bude každému potřebou, jako jísti. Pak ale se lidé čtením jich nasytí a nesáhnou k jinému. Opomínajíce mimo politiku všecky jiné otázky společenské, ostanou hloupí jako byli dříve, a k tomu ještě se stanou domýšliví. Usadí se v nich přesvědčení, že se z novin všemu naučí, a čemu nic, to že samo sebou je zbytečné. Novinářům vůbec jest mimopolitické vědění a umění toliko vedlejší věcí. Se svého stanoviska mají snad pravdu, ale my, jináče smýšlející máme se svého též pravdu. Až novináři uznají své širší a všeobecně osvětlující úlohy a noviny své dle nich zařídí, pak ovšem bude jináče.“

„Nyní to nejde!“ zvolal Forti. „Pokud národové o svou politickou jsoucnost bojují a bojovati musí, jest nutno, aby tato otázka podržela vrch.“

„Inu inu, tak tak!“ usmál se Schauberk. „Já ale myslím, že intelligence jest mocí, jež i politický rozum zostřuje a sílí, a posléze i ty ku pochopení pravdy uvádí, kteří by jinak k ní nedošli. Ostatně nechávám každého při svém mínění o těchto věcech. Myslím ale, že se každý

duševní nedostatek časem mstívá na národu, který jej doplňovati zameškal.“

V tom přibyl profós a vyvedl je na procházku. Venku se přidružil k Honovi a pravil:

„Neřekl jsem vám ondy, že profós s druhé strany tu historii s těmi pány odstůně? Ti si odseděli svůj trest v separací, a jsou zase na místě, ale on to slízl. Táhlo se to dlouho, a myslil jsem už sám, že ta věc je odbyta, ale dnes ráno byl chuďas na komando volán a na hodinu propuštěn. Štěstí že ti páni měli rozum a že při výslechu rozumně mluvili. Kdyby na něho jen cos nejmenšího bylo propuklo, byl by přišel do chládku. Inu, nařezal si tam peněz dost, a měl velmi pohodlné postavení, mnohem lepší nežli já zde. Byl tedy čas, aby jinému postoupil své místo. Nevím jestli se mi poštěstí, abych tam byl přesazen. Byl bych tomu velmi rád, zvláště nyní kde jsem poznal, jak hodní ti pánové tam jsou a jak umějí mlčeti.“

Hon se pousmál. Pochopil všecko co v těch slovech leželo, že totiž profós A. přál profósovi B. bryndu, do níž tento byl upadl, že se těšil na jeho místo a že toto místo bylo velmi výnosné. Ovšem, šedesát a i více ovcí jež stříhati lze jest, přináší větší výhody nežli šest, mezi nimiž dvě holé!

„Je na druhé straně o mnoho lépe nežli zde?“ tázal se Hon.

„Jak by nebylo! Kdybych se tam dostal, zasadil bych se o to všemožně, abyste i vy tam přišli. Tam je docela jiný život. Hezké pokojíky a jenom jedny nepatrné mříže na oknech. Ráno hodina procházky a odpůldne zase hodina, všechny společně. To je lomoz na tom dvorci, když vyjdou a dvorec sám jako zahrada. Po celé

délce kláštera samé květiny. Ti pánové tam je zaplatili, profós je pro ně koupil a napálil je až hrůza. Jsou tam stromky v hrncích na sáh vysoké. Stál každý zlatku a počítal jim pětku. Všecko je tam jiné a všecko veselejší. Vy zde jste v pravém žaláři. Byl roku 1849 schválně upraven pro pověstného Bakunina, a před dávnými už lety zde seděl jakýs francouzský generál, říkali mu tuším Fagot nebo tak nějak. Nemáte se zde o mnoho lépe nežli oni na druhé straně, když z trestu přijdou do separace."

„Kéžby bylo možná se tam dostati!"

„To záleží na komendantovi. Vy prý jste byl do téhle udírny také z trestu dán, nevím proč a je-li to vůbec pravda, ale setník jednou něco o tom problebtl. Kdyby komendant byl člověk jako jiní, byl by vás už dávno mohl přepašovat na druhou stranu. Je zde všemohoucím pánem a ani čert by o tom nešpetl, zvláště když se zde tak dobře chováte, že to i setník sám uznal. Tam byste okřáli!"

„Jak pak se vede paní Ujákové?"

„Ó ta se tam má! Pije nejlepší vína, jí pečeně a cukroviny každý den. Ti pánové tam platí, a baví se s ní též, a ona s nimi."

„Kterak to možná?"

„Velmi snadno. Má okno do dvora a jest to veliké okno! Celá řada takových oken jde do dvora. Též dvorní síně jsou velké, v nichž zůstává jedna část vašich přátel po třech i čtyrech osobách. Dvéře jdou do chodby, jež se táhne po celé délce tamní kasematy. Na druhé straně chodby vedou zase dvéře do malých, světlých, roztomilých pokojíků, jež mají jen jednoduché mříže v okenkách a hledí na řeku jako ta vaše haluzna. Zde je pravý kriminál proti druhé straně.

V těch malých komnatách sedí po jednom neb dvou. Když paní vyjde na procházku, chodí po dvorci okolo všech oken, jež tam hledí, a mluví se všemi pány, jež tam přebývají. A když oni vyjdou, mluví zase všickni jejím oknem s ní. Profós se mi svěřil, že je jich tam několik do ní zamilovaných a že jí podstrkují psaníčka. Je-li to pravda nevím, ale možné je to, i pravdě podobné.“

„Je hezká?“

„Ovšem že. Prosím vás, mladá vdova, čítá na nejvíc pět a dvacet let, plná života a ohně, dobře se má, starosti žádné, jí pečeně a nejlepší vína pije! Jakž by nebyla hezká? Ale počkejte. Za chvíli půjdu pod nějakou záminkou na druhou stranu. Otevru vrata do kořán, a jen pomalu je budu zavírat. Postavte se na blízko. Ona tuším je právě na procházce. Bude vám možno ji vidět.“

Odešel pro klíče. Hon zatím v krátkosti sdělil soudruhům, co mu profós slíbil. Drželi se pak jen na blízku vrat až tento se navrátil. Dostál slibu. Otevřel vrata do kořán.

Paní Lóra se tam skutečně procházela. Zaslechnouc klíč a spatříc, že vrata se otvírají, zastavila se a hleděla zvědavě do prvního dvorce. Vězňové ji pozdravili mácháním rukou. Forti a Hon jí z politické sympathie posílali pusinky. Bianchi příjemným vzezřením jejím překvapen, též tak učinil, ač s patrným příměsem sympathie i mimopolitické. Ona milostně se usmívajíc děkovala. Vrata se zase uzavřely.

„O divina Lóra! bellissimo angelo!“ zvolal starý Forti. „Věc svobody není stracena, když se jí už i nebeská stvoření na zemi ujímají.“

„Ubohá paní!“ zvolal Asti. „Bude jí tu as

přece jen smutno a krušno! Jak šťastný je muž, jemuž se dostane takové ženy.“

„Mám radost, že jsem ji viděl,“ projevil Hon. „Jest velmi podobna mé paní, jen že je větší, zmužilejší, a jaksi odvážnějších hledů. Přál bych si, abychom byli na druhé straně.“

Slav docela mlčel, ale doktor se jaksi podezřele usmíval a pravil k Slavovi:

„Je to skutečně hezká paní, a je na ní vidět, že se má dobře; ale čím líp se má, tím hůř jí bude. Na jedné straně přebytek, na druhé nedostatek. Co mně by byla láska bez pečeně a bez vína, to jí budou tyto lahůdky bez lásky. Nechtěl bych však svou diagnosu projevit před panem Fortim. Ten by mi vynadal.“

Slav se usmál a pokynul hlavou, jako by řekl: Máte pravdu.

Bianchi neprojevil na procházce sice nijaký úsudek o této paní, ale kdo by jej byl pozoroval, ten by se mu byl podivil.

Nepřidružil se pak už k soudruhům a více běže nežli chodě dvorcem se prohánĕl. Tváře mu jaksi hořely, z očí mu sršely jiskry. Od chvíle k chvíli si rukou vjel do hustých černých vlasů a rozčechral je konečně tak, že vypadal jako šílenec. Byl právě na druhém konci dvora, když velká vrata zavrzla a profós se zase navracel. Rozběhl se jako blázen k nim, ale paní už tam nebylo.

Hodina procházky uplynula. Odebrali se zase do komnaty. Čím krásněji bylo venku, tím nevlídněji v nitru. Při pěkném mírném počasí tam zapáchalo velmi žalářem, a profós měl pravdu, když pravil, že je to pravý kriminál!

Ač venku se rozvíjelo nejkrásnější jaro, museli v nitřku zvláště k večeru a ráno přece topiti.

Mrazivý vzduch vyrážel ze zdí, jež vlhkem se jen leskly. Vzduch tento zúžoval prsa i mysl. Dnes po procházce byly ještě více zúženy než jindy. Nahlednutí do druhého dvorce je podivně rozladilo. Spatřili řadu velkých oken po jedné straně, za nimiž bylo zajisté jiné světlo, jiný vzduch a jiný život mezi soudruhy. A při protější zdi ty řady stromků a květin! Dvorec sám tak dlouhý, a mnohem vlídněji upravený!

Patrně se v nich vzbudilo toužení, aby se tam brzo octli. Byli jaksi utichli, každý přemýšlel o něčem.

Doktor udělal oheň v kamnech a počítal brambory do hrnku. On jediný se jevil v obyčejném rozpoložení. Asti se vrhl oblečen na lože a pokryl si tváře rukama. Slav hleděl okénkem do modra. Hon se posadil k posteli a pohlížel zamyšlen na podlahu, Forti mlčę poběhával jednou a Bianchi druhou stranou komnaty.

Konečně tento přistoupil k Fortimu a zoufalým hlasem k němu promluvil:

„O padre! carissimo padre! Ode dneška budu náramně nešťastný!“

„Co pak se ti stalo?

„Inu, viděl jsem druhou stranu a rád bych tam už byl.

„Jdiž pak jdiž, blázinku! Nežli by nás tam chtěli převésti, budeme už dávno na svobodě! Vždyť to už nemůže dlouho trvati. Půjdeme raději domů. Co pak je do druhé strany. Klec jako klec. V každé nevolno, byť by i zlatá byla.“

„Oh tam — tam bych byl šťastný!“

„Co to žvástáš? Jaké tam štěstí?

Bianchi se zamlčel. Nechtělo se mu s barvou ven. Po chvíli pak vzdechna pravil:

„Máš pravdu otče! Nebyto by to také ještě celým štěstím!“

„Celým štěstím? Jsi blázen? Což naše štěstí záleží v pouhém pohodlí a vyrůstá aneb klesá s ním? Či jsi nečetl dnes v novinách, kde nám vychází? Buď dobré mysli chlapče. Naši se zase hýbou. Dnes to stálo tištěno, že jich v Miláně znovu as dvacet sebrali a zatknuli. *Tam* hleď duchem, ne však očima na druhou stranu. Jaký to nerozum?“

„Dvacet hlav sebrali a dvacet tisíc očí se při tom zamhouří a dvacet set hub zase utichne,“ prohodil doktor. „Ty nejlepší zavrou a hlupáci ostanou. Ti to pak zpraví!“

„Kdybych vás už neznal, doktore,“ pravil Forti, „dal bych se s vámi do hádky. Ale vím, že jen mluvíte, abyste mluvil. Odpovím vám ale přece: Ano, ti to zpraví!“

Doktor se usmál a mlčel. Zajímaly ho teď brambory v kamnech.

„Ten náš profós je přece jen velký šibal,“ jal se mluviti Hon. „Jakou radost měl z toho, že kamaráda jeho vyhnali Dnes večer asi bude počítat, co by se na druhé straně dalo vytěžit, a až to vypočítá, bude pracovat zuby nehty, aby tam dostal sebe a nás také.“

„Může on něco k tomu přičinit?“ tázal se Slav.

„Může, nemůže; jak to právě navleče. Co nepůjde přímo, půjde snad oklikami. Znám to, a vím co takový šibal umí. Tam, co jsme dříve byli, měli jsme také takového panáka. Držel s námi ve všem a věděl zač a proč. Všecky psaní na nás z daleka a blízka docházely pod jeho adresou. Věděl již, které má odevzdati na komando a které přímo nám, bez censury komendantovy. Pil jen

šampaňské víno a žil jako baron. Sám jednou pravil: „Pánové, řádné mé služné obnáší čtyry sta ročně, od vás dostávám aspoň třikráte tolik, tedy nemějte starosti, že bych vám neposloužil. Když ale přišel dotaz z Vídně, jak se chováme a kdoby hoden byl amnestie, tu ony, jižto mu nejvíce platili očernil až hrůza, obávaje se, aby mu důchody neušli, a chválil jen ty, od nichž neměl ničeho, kteří byli chudí. Z toho poznáte co může profós. Onen však vzal zlý konec!“

„Vypuklo něco na něho?“ tázal se Forti.

„Všecko, a měli jsme z toho všickni polízanou. Jednoho dne, kde právě mnoho důležitých a poměrně nebezpečných psaní došlo, byl pan profós šampaňským tak spitý, že ani na nohou státi nemohl. Lehl si a usnul. Kaprál z komanda, jenž právě měl službu a pro psaní přišel, jinak dobrý profósův přítel, sebral psaní jako obyčejně na stolku ležící a nesl je všecky na komando, nechtě kamaráda ze spaní rušiti. Následek byl ten, že profós byl hodinu na to v chládku. Byl také ihned vyslýchán, ale bůh ví co tam žvástal. Zavřeli ho zase. Když se vyspal a úplně vystřízlivěl, pochopil co naň čeká a oběsil se. My jsme pak měli horkou lázeň s výslechy. Posléze nás rozstrkali po rozličných pevnostech, a takž jseu se i já dostal do tohoto hezkého vězení.“

„Myslíš tedy, že by přesídlení naše na druhom stranu bylo možné?“ tázal se Bianchi.

„Ovšem že by bylo možné, bude-li tam totiž náš nynější profós dosazen.“

„Kdyby to bůh dal!“ prohodil Bianchi pološeptem, pobíhaje zase síní.

Mezi tím byly doktorovy brambory uvařeny. Počal je loupati a jedl s velikou chutí.

„Co se mne týče,“ promluvil mezi touto prací

„já bych nedal profósovi jak živ ani groše vydělat. Nač také? Tajné korrespondence nepěstuji, a jediné, čím by mi posloužiti mohl, byla by někdy nějaká kniha pro ukrácení času; ale i bez knih mohu žíti, aniž bych se nudil. Stálo by mě to měsíčně aspoň dvě zlatky, což dělá ročně čtyryadvacet zlatých. To je velký peníz, pánové, a způsobil bych za ně mnoho a velmi dobrých knedlíků. Od večera do rána bych spal aspoň dvanácte hodin. Odpůldne aspoň dvě, zbylo by jich deset. Vařením bych strávil tři hodiny denně, jedl bych pomalu, aby to aspoň dvě hodiny denně trvalo. Připočtěte hodinu procházky k tomu, tak zbývají čtyry hodiny. Ty člověk snadno prochodí, prosedí a prozevluje. Někdy mu také nějaká myšlenka napadne, na které se může pásti, a takž by ucházela doba dosti dobře. Máte venku na svobodě sta, ba tisíce lidí, jižto jináče nežijí.“

Tímto výkladem uvedl Schauberk zase společnost do lepšího rozpoložení, a vypředl se hovor o všelikých spůsobech trávení života.

Bianchi se však v hovoru tomto nesúčastnil. Myšlenky jeho byly patrné kdes jinde.

Konečně se doktor naň obrátil a pravil:

„No pane Bianchi, což vy tomu říkáte?“

„Já? nic, pranic. Souhlasím se vším.“

„S čím to? S tím co já tvrdím anebo s tím co pan Hon namítá?“

„Byl jsem v myšlenkách. Nevím vlastně o čem byla řeč.“

„Ano, ano. Zdá se mi, že dnes vůbec nejste doma. Jářku, mladý pane, povězte nám přece, co se vám tam na druhé straně dnes nejvíce líbilo? Ten dvorec, ty kasematy anebo ta hezká paní?“

„Já — já jsem si jí dobře nevšimnul. Ty stromky se mi tam líbily.“

„Tak tak, ty stromky tedy. Hm, rozumíte snad zahradnictví?“

„Nerozumím,“ odvece Bianchi nevrle, a nevšímaje si doktora poběhával síní.

Ale Forti, v němž doktor patrně probudil jakous myšlenku, se usmál a přistoupiv k mladíkovi pravil:

„Slyšíš, hochu, snad jsi se nezamiloval do té paní? Netřeba ti toho zapírat. Žena, jež pro vlast trpí, zasluhuje lásku mladého muže. Jsi ovšem mladší než ona. Ale to neškodí. Láska všecko vyrovná. Mluv tedy.“

Bianchi se zastavil a obě ruce k starci vztyčiv zvolal jako v zimničném rozčilení:

„Ano otče! Pohlédnutí na ni ranilo mé srdce.“

„Tu to máte! Poznal jsem to už na dvoře!“ prohodil doktor se smíchem. „Teď se nám tu ještě vypřede román a budeme míti nejkrásnější zábavu. Nyní ale se starejme o to, abychom přišli na druhou stranu. Taková láska *par distance* má někdy velmi nudné symptomy pro pozorovatele.“

Počala se tedy ve vězení též jakás láska ujímati. Romanopisec by tu měl snadnou práci a mohl by ihned přilhati, že též Lóru ranil první pohled na Bianchiho. Překážek, aby se sešli a konečně dostali, poskytuje situace, v jaké se oba nacházeli, dost a dost. Než pohříchu nesestávala paní Lóra z tak chytlavých látek aby sympatie Bianchiho s jednoho dvorce do druhého přelétlá ji byla okamžitě rozpálila, ba na neštěstí zamilovaného mladíka zajímal jí na nejvíc starý Forti pro šediny jak mléko bílé, a pro živost, s jakou ji pozdravoval.

Tak aspoň vypravoval profós, jenž s ordinancemi právě přibyl obyčejnou večerní návštěvou.

„No, a kterak jest s vaší vyhlídkou na druhou stranu?“ tázal se Hon.

„To nejde tak rychle. Ti pánové na komandě potřebují náramně mnoho času ke všemu, ať je to cokoli. Dříve se musí několik knih papíru popsati, nežli se nějaké místo obsadí. Trvá to dlouho, nežli taková věc projde všecky kanceláře pevnostní, zemské a říšské. Všady si trochu odpočine a konečně v kanceláři ministerském se řádně vyspí. Facit bývá vždy, že potvrdí se ten, jejž komando nejprv navrhlo. Všecko to vandrování bylo tedy zbytečné. Přibližující krok ale jest už přece učiněn. Bylo mi dnes prozatímní dozorství nad druhou stranou svěřeno. Jsem tedy už jednou nohou tam.“

„Jen pracujte, abychom i my tam také přišli!“ zvolal Bianchi a strčil mu do ruky dukát.

Profós se přívětivě usmál a pravil s přídechem až sentimentalním:

„Věřte mi pánové, že by mě to tam bez vás ani netěšilo. Znám vás, zvykl jsem vám a vím, že mě neuvedete v nesnáz. Ano, vy tam musíte se mnou, o to se zasadím všemi silami svými. Promluvte jednou s panem setníkem. Kupte od něho třeba několik stromků pro svůj dvoreček. Tím byste si ho zvláště naklonili.“

„Koupíme, koupíme!“ zvolal Bianchi.

„Vyřiďte mu, že si jich přejeme,“ doložil Forti.

„Milerád to učiním. Od něho jsou všecky ty stromky na druhé straně koupeny. Uvidíte, že vám to prospěje. Setník zde může mnoho.“ Na to profós zase odešel.

Bianchi byl z počátku poněkud rozmrzen, že se paní Lóra po něm neptala, že vzkázala pozdrav všem a ne také jemu zvláště. To ale trvalo jenom okamžik a brzo ho to zase přešlo.

Vždyť nestál v popředí a vrata se téměř obrácením zase zavřela. Za to se vyskytovaly jiné vyhlídky. Profós zajisté nyní co den půjde na druhou stranu a sice právě když budou na procházce. „Bude mi tedy možná svůj ideal denně aspoň spatřiti," pomyslil sobě.

Nadějí touto rozjařen vytáhl hrstku thé a láhev rumu, žádaje doktora aby vařil pro všecky. Sám pak síní popocházeje vymýšlel si všelijaké plány, kterak Lóru na sebe upozorní, kterak jí později dá i zvěst o své lásce a o svých opravdivých záměrech.

„No, hochu, co svěšuješ hlavu jako ovce na dešti," promluvil naň Forti. „Pověz nám, co se svou láskou vlastně činiti hodláš? Chceš ji odstonati jako Abaelard, nebo odzpívati jako Petrarka, nebo máš rozumný jakýs plán pro ten případ, že by tě ta paní chtěla?"

„Bude to as všecko pohromadě," odvece Bianchi. „Odstonávám ji už nyní, neboť přílišná touha jest nemocí srdce. Že ji částečně odzpívám, jest jisté, neboť básněním si ulevím. Pevný plán pro budoucnost ještě nemám, za to ale pevnou vůli, že si ji vezmu za ženu."

„A tvoje matka?"

„Och, má matinka by z toho měla náramnou radost, kdybych ji přivedl nevěstu. Čekám co nevidět psaní od ní. Příštího prvního tuším zase nám dojde lhůta, a budeme moci psáti domů. Sdělím jí ihned svůj úmysl."

Na to se všickni dali do hlasitého smíchu.

„Tohle by bylo pěkné nadělení," zvolal doktor, „kdybyste napsal do listu, který se na komandě čte, že jste se tady zamiloval do paní Ujákové. Komendant by větřil hned spiknutí a zdejší biskup, kdyby se o tom dověděl, by dal celou pevnost

do klatby. Paničku by zavezli někam na Kufstein a vás na Munkáč, abyste byli hezky daleko od sebe a bylo by vám oběma rychle spomoženo.“

„Máte pravdu, to nejde;“ pravil Bianchi smutně. „Ale budu matce psáti potají. Hon mi nějak vypraví dopis odsud.“

„Proč ne?“ chopil se Hon slova. „Radil bych ti ale, abys toho nechal tak dlouho, až budeš se svou láskou na břehu, to jest, až s paní Lórou aspoň promluvíš a její smýšlení poznáš.“

„Ano, nechám toho, — až s ní promluvím. Ale já vím co učiním. Budu psáti nejprv paní Ujákové!“

„To učiň, ale nikoliv hned,“ radil mu Forti.

Podobně se vedl hovor dále, až na otázku Fortiho, zdali je mladík své věci doma tak jist jak praví, tento vypravovati počal:

„Jsem svolení matčina jist, neboť matka má mě miluje nade vše a nezná jiné vůle mimo mou. Nezáleží jí na ničem na světě nežli na mém blahu. Štěstí mé jest štěstím jejím, radost má též její radostí. A co ona pro mě, to i já na vzájem pro ni cítím. Otec mi zemřel teprv před několika léty. Uvedl mě sám do spolku Mladé Italie a matku to těšilo. Jsme vlastenecká rodina a již můj dědeček byl Carbonari. Jenom kdybych si vzal ženu, jež duchu časovému nerozumí, činila by mi matka námitky. Na věno netřeba mi hleděti. Máme velký statek, polnosti, zahrady a krásnou villu, i jinak má matka dostatečné jmění. Jsem svoboden, neodvislý a nemám nijakého závazku. Překážek zde není tedy nijakých.“

„Vyjma tu, že ženich i nevěsta *in spe*, jsou posud zavřeni, a každý zvlášť!“ prohodil doktor s úsměchem. „Ale budu píti dnes vaše thé s rumem a tudíž dodám slovíčko útěchy. S tím zavřením

se to může změniti. Vláda je chytrá. Nedrží Italii tak pevně v klepetech jako ostatní své země a čas od času, když Italiany poškrábala, hledí je zase pohladit, aby je trochu smířila se svým krásným systémem. Protož tuším, že vy a vaši krajané budou nejdříve propuštěni. Paní Lóra tu beztoho neostane dlouho, a tak z toho mračna může vypadnouti dešť.“

„Ano ano! i já totéž si myslím,“ vpadl mu Bianchi do řeči.

„Počkejte, ještě jsem nedomluvil. Chci se vás jen něco tázati. Jest to vaše první láska?“

„Ano — první a bohda ostane i poslední!“

„Inu ano; první a poslední! To bude tedy dlouhý román, a měl bych chuť ho spisovati, pokud se nám bude před očima vyvíjeti. Jen kdybych pochopil, kterak to možná, aby se člověk jen tak obrácením ruky zamiloval do ženské, již sotva byl spatřil.“

„Jest to tajemství srdce. Že láska taková jest možná, na to vám svědčiti mohu, ba přísahati!“ zvolal Bianchi s affektem.

„Inu — když si zpomenu na velkou Marjanu doma, pochopuju toho trochu, ale ne všecko. Já jsem se také jak se říká, tenkráte zamiloval ale ne kvapně, nýbrž nenáhle, postupným studováním a pozorováním jejích esthétických forem. Jenom tomu kvapu nerozumím.“

„Já Bianchimu věřím,“ pravil Asti. „Mně se vedlo podobně jako jemu.“

„A jemu by se zase snad vedlo as jako tobě,“ prohodil Hon, „kdyby se podal hned prvnímu dojmu a nepoznal dříve povahu svého ideálu. Doktor hledí sice na tu věc z příliš cynického stanoviska, ale v podstatě má pravdu!“

„A taktéž uznáte, že mám pravdu,“ doložil

doktor, „když vám řeknu, že v takovéto věci jest všecka rada a všecko rozumování a domlouvání marné. Tuším, že láska jest jako onen groš, jejž chudá vdova našla. Člověk ji najde, schovává ji jako drahý poklad a má z ní radost velikou. Raďte vdově, aby groš zase zahodila a mladíkovi aby odložil svou lásku! Házíte hrách na zeď a nedosáhnete ničeho. Nechte vdově groš, až ho sama projí nebo ztratí a jemu lásku, až odejde jak přišla. A nyní bych učinil návrh, abychom tak nepatrným předmětem jako je láska nemařili času. Povídejme si pohádku třeba o červené karkulici a bude to zajímavější.“

X.

Uplynula nějaká doba a Bianchi se stával den ode dne vždy zádumčivější. Naproti tomu ale zase Asti nabýval jasnější mysli a stal se hovořivější. Bianchi měl v sobě mimo lásku také zlost. Mrzelo jej, že profós, když bývali na procházce, nepřecházel na druhou stranu a neotevřel vrata, a pak se zlobil i proto, že společníci jeho, jako by se byli umluvili, nikdy více zmínky nečinili o paní Lóře, jako by jí tam bylo ani nebývalo. Jestliže sám začal, tu ihned ten neb onen obrátil hovor na jiný předmět a nedošlo k tomu, čeho si Bianchi přál. Byl by nejraději jen o ní mluvil a o ní slyšel. Když se takto nestalo, tedy si předevzal, že bude též mlčeti, ale že učiní rozhodný krok jiný, aniž by se soudruhům svěřil. Psal celé hodiny olůvkem na malé papírky. Co dopoledne napsal, to odpoledne vždy roztrhal, spálil a psal z novu. Druzí měli za to, že kuje básně a nechali ho. On ale si sestavoval dopis, jejž poslati chtěl paní Lóře. Dva dukáty měl pro profósa již uchystané,

Jednoho rána přišel profós a jaksi milostně se usmívaje pravil:

„Dnes bude míti pan Bianchi velikou radost! Co mi dáte, mladý pane, když vám doručím hezounké psaníčko?“

Bianchi vyskočil jako šídlem bodnut. Právě byl zase o novém stylisování zamýšleného milostného lístku přemýšlel a nemínil jináče, nežli že paní Lóra mu sama psala. Zapředl se po celou tu dobu v podivný kruh myšlének. Nevěřil tomu, že by si ho ona byla nevšimnula. Byl v sobě přesvědčen, že láska jeho magnetickým proudem přeběhla na druhou stranu k ní.

„Psaníčko? od ní?“ zvolal zahoře v tvářích a celý se třesa.

„Ano, od ní, od vaší paní matinky z Italie. Setník je dnes sám přinesl a pravil, že prý ta paní náramně hezky píše a nic o politice. Poslala vám také peníze.“

Ostatní vězňové, jížto překvapení a výbuchu mladíkovu lépe rozuměli nežli profós, pohlédli na sebe a usmívali se.

Bianchi vzal list a posadiv se k oknu četl. Profós zase odešel. Doktor vařil snídaní a mžhoural z povzdálí na Bianchiho. Ostatní se všelijak zaměstnávali, ale Forti, pobíhaje síní, mluvil sám k sobě:

„Nic o politice! Ti hlupáci! jako by tomu rozuměli! O čem by italianská matka psala svému zavřenému synovi nežli o Italii, o panujícím tam ruchu, a o brzkém povstání? Což by jej jiného zajímalo? Viď Bianchi, že tomu tak jest? Však umíme čítat mezi řádky a poznáme i nejskroucenější jmena. Nepíše ti o nějakém Nácim nebo Mácim? To je Mazzini! Neuvádí tam strýčka Josefa? To je náš generál Garibaldi Oh, však

ona to tam as vymalovala, aby tomu ti darebové na komandu nerozuměli!“

Bianchi se usmíval a pravil:

„Milý otče Forti, nevidím zde nic takového.“

„Tedy neumíš čísti, dej sem, já to hned rozluštím.“

Bianchi mu podal list. Tvářnost jeho nabyla mezi tím nového, jasnějšího výrazu.

„Čtu vám s očí,“ pravil doktor, „že to psaní obsahuje toliko příjemné věci. Já zase strachy se třesu, že mne dojde psaní od mé ženy. Bude plné lamentací a dotazů, kde a kterak by sehnala peníze.“

Forti se postavil k oknu a četl. Vrtě hlavou pravil po chvíli:

„Já ty drobné ženské litery jaksi špatně rozeznávám. Předčítej nám to, Asti, máš mladší oči. Bianchi by as to nejlepší přeskočil.“

Asti přistoupil a četl na hlas:

„Mé drahé dítě! Nebudu ti psáti o svých citech; znáš je dobře a umíš je oceniti. U nás doma je všecko jak bývalo a ničeho se nezměnilo. Ale smutno je tam, smutno všem bez tebe. Starý náš kočí Pietro každý den hořekuje, že nevidíš jak naše hříbata jsou už vyrostlá a krásná a jaká škoda jest, že ti nelze je prohánětí. A stará Franceska také neustále bručí, že tak dlouho nepřicházíš a uchystává co den tvůj pokojík, abys prý našel všecko v pořádku až přijdeš. Jest u nás teď živo na venku a nastaly nám práce. Psala jsem přítelkyni Margaritě do Cremony, aby ke mně přišla a u mně ostala. Nemůže prý, ale poslala mi svou Rafaelu. Milý synu, ani ti vypsati mi nelze, jaký to anděl! Tys ji viděl jen co malé děcko, hrával si s ní a škádlívals ji. Od těch dob jste se nesešli. Ona tě ale vždy podržela

v paměti a neminul prý den, aby o tobě nemluvila. Když o tvém neštěstí doslechla, plakala prý neustále a obávali se že onemocní. Nebylo možná ji upokojiti a utěšiti. Když jsem pak matce její psala, tu ji prý nelze bylo udržeti doma. Vždyť u nás strávila svá dětská léta, nežli se matka její po druhé vdala, a považuje prý posud náš dům za svůj pravý domov, majíc proti otčímu svému jakous neodolatelnou nelibost. Nyní je zde, a jsem celá blažená že ji tu mám. Nemluví než o tobě, a stará Franceska, o níž ví že tě chovávala, a starý Pietro jenž ji také vždy o tobě vypravuje, jsou její největší přátelé. Ty tři osoby očekávají každý den tvého příchodu a radily se už mezi sebou, kterak by to navlékly, aby se dostaly do Vídně k císaři, který prý by tě zajisté ihned pustil, kdyby ho o to poprosili. Rafaela posud o tom přemýšlí co by tam řekla, jak by tě vychválila a přísahou se zavázala; že sama o to bude dbáti, abys co živ nic více neudělal! — Čítá nyní patnácte let, jest jako anděl s nebe slétlý, krásná že ji rovno není v Italii a srdcem pravá světice! Po svém otci jak víš má velké jmění a je docela neodvislá. Drahý synu! Kéž bys se brzo k nám vrátil a ji poznal! Štěstí mé a zajisté i tvé by bylo dovršeno! Ale doufáme v boha a modlíme se za tebe! Kojíme se nadějí, že brzo nastanou dnové kýžení, jižto nás spojí a sloučí v jedeu šťastný kruh. Piš nám brzo, jsi-li zdráv a potřebuješ-li něčeho. Peníze ti posýlám a Rafaela též něco . . . tvá milující tě matka . . .

„Posledním slovům nerozumím," pravil Bianchi. „Co že mi posýlá Rafaela? Profós se o ničem nezmínil."

„Bude to as něco vyšívaného, sáček na peníze, punčochy nebo čepička," prohodil doktor.

„Děvčata mají vždy takové nápady a míní, že tím člověku způsobí nehoráznou radost! Jestli do toho vpletla italské barvy tak to v komandě shnije.“

„Vždyť jsem si to myslil!“ zvolal Forti. „Něco mu vyšily — budou to znamení, snad v tom i lístek je zašitý, jenž důležité zprávy obsahuje.“

Sotva že domluvil tu již zase přibyl profós a sice chvatem velmi nápadným. Vrazil do dveří jako sděšený a zvolal:

„Pánové! stalo se právě něco — toť hrozné! — Ah, tenhle obrázek byl při vašem psaní, pane Bianchi, — zapomněl jsem na to. Tu ho máte.“

Podav Bianchimu jakýs malý lístek, mluvil znovu:

„Co tomu řeknete, pánové? Náš pan komendant právě před minutou zemřel!“

Všickni byli překvapeni.

„Kterak to možná?“ pravil Hon. „Vždyť ničeho jste neřekl, že je nemocen?“

„Nebyl také. Sešel zlou nehodou. Nemám teď času vám to vypravovati. Až o procházce!“

Odkvapil zase. Bianchi stál u okna, rozbalil lístek, a spatřil velmi krásnou malou fotografii. Podepsána byla — Rafaela.

Druzí za tím hádali jakou as smrtí sešel komendant. Každý projevil jakés mínění, ale Forti házeje rukama nesouhlasil s nikým.

„Já ale pravím, že jste všickni hloupě hádali. Vykonala se na něm politická pomsta. Tak soudím já, a uvidíte že mám pravdu.“

Námitky proti tomu ovšem nelze bylo činiti. Bylo možné i to, jako vše jiné.

„Cos to dostal?“ tázal se Asti přistoupiv k Bianchimu, a též ostatní se k němu obrátili.

„Hleďte bratří! Tato jest Rafaela!“

„Toť nevyrovnaná krása a spanilost!“ zvolal Asti.

„Zde přestává všecka kritika,“ prohodil doktor, „to je pravý anděl! Škoda že nemá křídel! Vaše paní matka dobře líčila.“

„Takové tvářnosti se jedině rodí v Italii!“ zvolal Forti.

Bianchi nepromluvil ani slova a zahloubal se do obrázku. Vzal pak matčino psaní a četl je opět a opět, pohlížel zase na obrázek a nezúčastnil se po celé dopoledne v hovoru soudruhův.

V poledne s obědem nepřišel profós, nýbrž jen klíčník, obstárlý to murous, jenž na všecky odpovídal jen krčením ramen a slovy: „Já nevím nic.“

Člověk ten byl jako mumie, a držel se co nejpřísněji předpisů.

Nezbývalo nic než trpělivě vyčkati hodinu procházky. Posud se vězňům čas do té doby nikdy netáhl tak do dálky jako tehdáž. Mrzelo je až i mluvení, a rozložili se po svých postelích. Jediný Bianchi stál u okna a chvílemi pohlížel na fotografii.

Konečně nastal kýžený moment. Profós otevřel a pustil je na procházku. Vyhrnuli se na dvorec.

„Musím dříve na druhou stranu,“ pravil, vyšed za nimi. „Mám tam též některá psaní odevzdati, jež přišla v poledne. Navrátím se v malé chvíli.“

Přistoupil k druhým vratům a otevřel je zase dokořán, a což nejdivnější, — ani je za sebou nezavřel. Všickni hleděli do druhého dvora. Paní též přistoupila blíže. Mohli ji pohodlně viděti. Ano Hon ji i oslovil maďarsky a ona odpověděla.

Profós odevzdával dopisy okny, a brzo zase se vrátil. Doktor mezi tím pozoroval Bianchiho. Ten paní Lóru jako ostatní pozdravil pokynutím hlavou, ale nebylo na něm ani nejmenšího vytržení, ba ani změny spatřiti. Snesl její pohled docela klidně.

„Nuže, pánové," pravil profós, když vrata byla zase uzavřena, „teď vám povím, co se stalo. Jest to dosti divné a téměř k víře nepodobné. Staví se zde nové kasárny, už dospěly až třetího patra. Komendant co den vylezl nahoru na lešení, vadil se s zedníky, poháněl je k rychlé práci a měl neustále co namítat. Báli se ho jako ohně. Běhával po prknech jako saň a pořáde huboval. Dnes bylo zase tak. Vylézl až nejvýš nahoru, a běžel od jednoho konce lešení k druhému. Na jednom konci bylo prkno valný kus přes podloženou kládu vystrčeno. Komendant ve své prchlosti běžel až po kraj jeho. Prkno nepřipevněno se přehouplo a komendant spadl s výšky třetího patra dolů na hrubé kameny a zabil se."

„Toť hrozné!" pravil Hon.

„Neměl jsem pravdu?" pošeptal Forti Astimu. „Nastrčili mu to prkno schválně tak, aby sletěl. Jen kdybych věděl, jací zedníci tam pracovali. Oč že byli mezi nimi Italiané? A byť by byl jen jediný, byl bych přesvědčen."

Mezi tím se Schauberk přiblížil k Bianchimu a pravil:

„No, mladý pane, dnes jste viděl paní Lóru hezky z blízka. Byl jste potěšen?"

„Ano," odvece tento. „Zdá se býti dobrá žena; ale bude jí zde as přece smutno, ubohé!"

„Tenhle román se nad očekávání rychle ukončil," pomyslil si Schauberk.

„Nyní, pánové, zde nastane nový život," hovořil profós. Komendant byl jedinou příčinou, že zde bylo tak nudno a přísno. Nechť si přijde jaký koliv jiný, horší už býti nemůže. Není už ani pochyby, že se dostanete na druhou stranu, Zasadíme se o to, já i pan setník. Vaše stromky a květiny, pane Bianchi, se vám sem už zítra postaví. Není teď žádné obavy. Setník vám jich ponechal celou řadu za dvacet zlatých."

Bianchi chladně pokynul hlavou.

„Dobře, dobře, pane profóse!" chopil se Forti slova. „Zaplaťte to z našich peněz, jež máme na komandě. Jen ať tam brzo přijdem."

Přidruživ se pak k Bianchimu pravil:

„No hochu, co ty tomu říkáš? Jak se ti líbí nynější situace? Neřekl jsem, že se brzo něco stane? Už to začíná a půjde to dál, pořád dále až to všecko praskne."

Ano, *da vero*, až to praskne!" odvece Bianchi mechanicky, nejsa duchem přítomen a nevěda ani o čem Forti mluvil.

„O tom tvém psaní musím ještě přemýšleti," hovořil Forti dále. „Mně se zdá, že ta Rafaela, ta Franceska a ten Pietro jsou přece jen allegorické osoby a že v tom vězí něco jiného. Ženské mají v tom zvláštní takt, a umějí své mínění zaobalit do takových forem, že o tom člověk musí dlouho přemítat, nežli pravému smyslu porozumí."

„Nikoliv otče, jsou to opravdivé osoby."

„Ta Rafaela také?"

„Vždyť jsi ji viděl ve fotografii."

„Ovšem, ale to je mi právě podezřelé. Matka poslala ženskou fotografii, aby tím obalamutila komando."

„Já myslím že mi matinka psala jen prostě a upřímně, a beze vší allegorie."

„Nerozumíš tomu, jsi ještě mlad. Já to psaní na večer ještě jednou a dobře prošťuduji. Ale jak pak je s paní Lórou? To byla dnes radost pro tebe, když jsi se mohl na ni tak dlouho dívat! Chtěl jsem už na tebe ukázati a říci, že jsi do ní na smrt zamilován.“

Bianchi se zarděl a neodpověděl. Byl tomu povděčen, že profós je zase uvedl do kasemat. Obával se toliko, že i ostatní se ho budou ptáti po dojmu, jejž paní Ujáková naň při druhém spatření učinila. Ale netázali se jej. Doktor jim už na dvoře sdělil své mínění o tom a přisvědčili mu Slav, Hon i Asti. Usnesli se také na tom, že o paní Lóře se více nezmíní. Neušlo jim, že Bianchiho ideál se nyní nazývá Rafaela. Čekali až jestli sám rozváže.

Navrátivše se zase do kasematy, přetřásali ještě úmrtí komendantovo a sdělovali si všeliké naděje pro budoucnost.

„Hlavní věc při tom jest,“ pravil Hon, „že jsme se konečně zbavili zbytečné sekatury, jakou takový vojanský podešev svými pitomými instrukcemi a svou surovou osobností provádí. Byť by třeba jen jednou za měsíc přišel, jest přece pohled na takového z komisárku vyřezaného barbara a zvláště styk s ním pravou trýzní pro vzdělaného člověka.“

„No, a myslíte že přijde lepší?“ prohodil doktor. „Já se obávám že ne, a že mi ušla měsíční zábava, na kterou jsem se věru těšil. Věřte mi, pánové, že takový tatrman jest nenahraditelná figura, zvláště když neustále bručí. Tak hloupý bych nebyl, abych jemu kazil žluč a sobě humor nějakým odmlouváním. Nechám ho bručet a vysměju se mu za zády. Takový vepř se vždy domýšlí, že činí hrozitanský effekt a dojem na všechny

lidi a že jim nahání nesmírné strachy a respekty. Byl bych mu byl po svém vystoupení odsud psal poděkovací list z Vídně, kdež bych mu byl sdělil, že učinil na mne dojem zázračného Bileamova osla a kde bych mu byl všechno řekl, co já a jiní lidé o něm smýšlejí. Nyní se obávám, že nám sem dají nějakého jiného barbara, jenž snad méně bude bručet, ale více špehounů si najme, již nás budou neustále pozorovati a stíhati.“

Podobné řeči se vedly až do večera, když obyčejná visita přibyla. Po všecky tyto hodiny seděl Bianchi u okna a neúčastnil se v hovoru. Vyhlédal oknem; někdy vytáhl fotografii z poprsní kapsy, pozíral na ni, ano i k ústům svým ji přitiskl. Nevěřil zajisté, že jest to pouhá allegorie.

Forti zase chvílemi četl dopis, chvílemi se v hovor mísil, konečně se nad listem na okamžení zamysliv strčil ho vítězně do kapsy jako člověk, jenž konečně našel co dlouho hledal.

Přišel profós s ordinancemi, a postavili objednané věci na stůl. Profós přistoupil k Honovi a vytáhne tabatěrku pravil:

„Teď si šňupnem na ty nové věci, které nastanou, pane Hone.“

„Děkuji. Nejsem přítel šňupání.“

„Ale jen přece berte!“ Otevřel tabatěrku a Hon spatřil malý složený lístek. Sáhl proň a ukryl ho v ruce. Nikdo toho nepozoroval.

Když pak večerní visita byla odbyta a každý své obdržené věci si ukládal aneb večeři svou chystal, postavil se zase Hon k okénku a přelétl obsah listu. Teprv po valné chvíli sdělil soudruhům, že dostal zprávu s druhé strany. Psal mu Város.

„Milý příteli! Nejprv srdečný pozdrav Vám

všem od nás ode všech. Známe Vás i vlastenecké Vaše cnosti, pro něž jste zde, a těšíme se že se s Vámi brzo shledáme. Dnes odpůldne byl zde setník s plukovníkem a prohlíželi kasematy. Hledali pro Vás místa. Není už pochybnosti, že přijdete k nám, ať si už se sem dostane komendant jaký koliv. Setník si toho přeje a plukovník též. Zde Vám bude lépe; aspoň čas rychleji ubíhá, kde je více rozmanitosti. Že i zde je mnoho vad a při tak rozmanitých povahách osob též mnoho nepříjemných styků, to uznáš sám. Avšak výhody mají převahu. Mimo to ti sděluji, co nám dnes plukovník na útěchu řekl, že se bude slaviti svatba nejvýš nahoře a že snad vyjdeme všickni. Obzvláštní pozdrav od paní Lóry, tobě a panu Fortimu. Neustále se táže, kdo jest ten vysokorostlý mladík, jenž jí ponejprv asi dvacet hubiček poslal, a po druhé si jí téměř ani nevšimnul. To nám činilo náramný *plaisir*; jest zde několik obstárlých vdovců, již jsou do ní zamilováni, a ti se zlobí, že se po tom mladíkovi vyptávala profósa. Až budete mezi námi, bude nám i Vám veseleji a prožijeme zajisté i některé romantické a komické scény. Tvůj Város Pál.“

„Tedy vyhlídka na amnestii?“ zvolal Asti v pravém zimničném rozechvění.

„Nebeřte si to příliš k srdci,“ pravil doktor. „Kdybyste ty panáky znali, co nyní nahoře sedí a veškerou moc v ruce drží, nedali byste takovým nadějím příliš časného přístupu. Vy Italiané ovšem půjdete nejdříve, ale ostatní si tu ještě posedí. Ale i na vás nedojde tak rychle a aspoň rok zde ještě počkáte. Ti co rozkazují, požívají nyní všech sladkostí pomsty a nevzdají se toho požívání tak snadno. A víte kteří tu as nejdéle ostanou? Čechové. Ti nemají za sebou ani sil-

nou a agitující emigraci, ani rozmrzelé honvédy, ani Piemont ani Garibaldiho. Svět o nich neví, vláda jich nenávidí, Vídeňáci se jim smějou a vlastní jejich krajané jsou buď teprv na počátcích poznání aneb — za nic nestojí. Jejich panstvo je většinou daremné a jejich političtí vůdcové jsou egoisté. Nemají nikoho za sebou, nežli několik chudých přátel. Co vám jen napadlo, pane Slave, že jste strčil ruku do vosího hnízda? Máte u vás tak dobrou kuchyni, pečete výborné koláče a i bažanty se u vás rodí. Nad vaše knedlíky není, i pivo vaše má pověst v Evropě hned po bavorském a přece jste se pustili do politiky?“

Tento obrat, jímž doktor řeč svou ukončil, sbudil zase všeobecný smích.

„Buď si jakkoliv,“ pravil Slav. „Celkem stojí naše akcie zde už přece lépe nežli stály před týdny.“

„Co pak to tak pilně píšeš?“ tázal se Forti.

Oslovený Bianchi pozdvihl hlavu a odpověděl:

„Skládám si už napřed psaní k matce, abych na nic nezapomněl.“

Nemluvil pravdu. V skutku skládal z rozličných konceptů, jež tyto dny pro Lóru učinil, koncept nový a mnohem ohnivější pro Rafaelu.

Nechali ho psáti. Přišla jeho doba. Láska se počala zkoušeti.

„Přátelé,“ jal se nyní Forti mluviti, „ten hoch nemá ani za mák důvtipu a je právě tak slepý jako ti tam na komandu. To psaní je v skutku samá allegorie a Rafaela není nikdo jiný nezli naše Mladá Italie, Pietro je Piemont a Franceska Milán. To leží na bíledni; ale on v tom hledá a nalezá jen hloupé věci. Měls pravdu, Slave, naše akcie vystoupají znamenitě!“

Na to pak podával zevrubný výklad domnělé

té allegorie jak si ho vymyslil a jak sám v něj věřil. Ale nenašel jiných věřících a nejvěrnější druhdy jeho žák a apoštol Bianchi v této věci docela od něho odpadl, ač jinou práci maje mu ani neodporoval.

Došli pak zase k tomu, co který z nich očekával a doufal.

„Leží v povaze člověka, že vždy doufá," jal se mluviti Hon, „ale co se nadějí vězňův stran nabytí osobní svobody jejich týká, ty jsou zajisté nejpřirozenější a nejvíce oprávněny. Hrozné však jest, když někdo všecku svou důvěru v jistou dobu, osobnost aneb událost klade a pak se vidí sklamána. Chcete-li poslouchati, přečtu vám zase jednu kapitolu ze zápisků, jež u sebe mám. Jest to hezká illustrace k osvícené naší době, a spolu doklad k výroku doktorovu, že pouhá mstivost nabyla vrchu nade všemi jinými ohledy."

Všickni souhlasili. I Bianchi přestal psáti a uschoval své lístky. Hon vytáhl zápisky z kapsy, vyhledal v nich jednu kapitolu a četl:

„Byla to pravá doba hrůzy. Stíháni a chytáni jsme byli po ulicích, po bytech, po krčmách, vůbec všady, kde znamenaná kterás naše tvář se najíti dala. Synové od matek, mužové od žen a děti byli odtrženi a do žalářů vedeni."

„Po mně se dosti dlouho nesháněli. Nedůvěřuje osudu a při všeobecném strachu ukryl jsem se ale přece. Manželka s dětmi ostala doma a navštěvovala mě jen málo kdy. Podivná byla má skrýš. Jeden věrný přítel můj, stolařský mistr, měl velkou zásobu prken v jakési velké kolně nahromaděných. Složil je tak že u prostřed jich byl malý pokojík spůsoben v němž ovšem jen lože a stoleček měl místa. Kolna se nacházela v pozadním dvorci kam nikdo cizí nepřicházel, a

nikdo také o mém úkrytu neměl tušení. Teprv pozdním večerem, když dům i dvorec byl již uzavřen, jsem vycházel na povětří do dvora, jehož pozadí byla dosti vysoká zeď, jež vedla do zahrad. Za kolnou při zdi stál žebřík. Kdyby byli pro mne přišli, byl bych jim přece utekl zahradami a bylo pro mne zase jinde místo upraveno. Ale nepřišli a strávil jsem tam plných čtrnáct dní. Věrný přítel zkoumal zda-li se po mně pátrá. Ani zmínky, ač celá řada mých soudruhů už byla uvězněna. Nevěřil jsem ale přece a nehodlal jsem ostati na místě. Opatřili mi průvodní list na cizí jméno, a vše potřebné bylo upraveno. Pozejtří jsem se odebrati chtěl do Švýcar. Rodina má mě později měla následovati. Ale přítel radil jináče."

„Lépe bude," pravil, „když choť tvá s dětmi odjede dříve a ty později. Nebude pak nápadno žes ty buď s nimi buď už dříve unikl, kdyby tě přece stíhali." — Návrh jeho byl přijat. Na místo mne měla odjeti má rodina. Vše by bylo dobře šlo, kdyby se věc nebyla příliš protahovala; ale odjezd se odkládal, ovšem ne bez důvodů. Bylyť však všecky ty záležitosti jež nás zdržovaly přece jen vedlejší a útěk hlavní. Uspalo mě však že se po mně nepátralo."

„Jednoho rána měla rodina odjeti. Chtěl jsem s dětmi svými stráviti poslední noc a přede dnem zase do skrýše své se navrátiti."

„Jak tajemná jest hra osudu! Právě toho posledního dne napadlo vojenskému soudu mne sebrati a sice přímo doma. Katané moji neměli ani tušení že bych byl ukryt býval. Byl prostě vydán rozkaz abych v noci byl zatknut. Neměl jsem o tom ani tušení a jiný též nikdo, neboť přítel můj byl jednoho písaře u soudu získal, jenž mu slíbil, že při první zmínce o mně ihned mu

podá zprávu. Odešel k večeru as o půl hodiny dříve z kanceláře než jindy, a právě v té půl hodině byl vydán rozkaz.“

„Byl jsem u svých a celý blažený. Ale okolo desaté hodiny mně napadla jakás úzkost, jakás tesklivost, jež každou chvíli vyrůstala. Přičítal jsem to dojmu jejž na mě činilo vědomí, že se na dlouhý snad čas s rodinou rozloučiti musím, pak i vzduchu v němž jsem tak dlouho žil. Přemáhal jsem se aby choť má mou ouzkost nepozorovala. Avšak ona sama mi pravila, že je jí jaksi nesmírně tesklivo. Napadlo mi jako bleskem že by snad bylo lépe vrátiti se ihned do své skrýše, ano i choti mé prý totéž napadlo, ale jeden druhého se ostýchal polekati svým tušením. Přítel stolař slíbil že přijde okolo jedenácté. Přišel. Bylo nám jakoby kameny s nás spadly. Já i má žena jsme okřáli přítomností jeho a sklenice punče docela nám osvěžila mysl. Sdělil jsem příteli svou tesklivost ježto už minula i svou tajnou myšlénku, i má choť se k témuž přiznala. Smál se a pravil: „Písař mě neoklame. Jest příliš poctivý člověk. Znám jej skrz na skrz a již od dětství jeho. Ostatně pojď se mnou a bude po strachu.“

„Žena se ke mně přitulíc obklíčila mě ramenem a nejjemnějším zvukem, jehož žena jest schopna projevila: „Zůstaň už doma, můj drahý. Kdož ví jak dlouho se neuvidíme!“ Měla pravdu. Ostal jsem. — Přítel odešel asi o půl jedné. Hned na to jsme si ulehli. Nevím kdy jsem usnul, ale podivný jsem měl sen.“

„Kdožkoliv toto čísti budeš, svatou se ti přísahou zavazuji že pravda jest co zde píšu. Nejsem z věřících, smával jsem se povždy magnetickým a sympathickým vlivům, tušením a věštěním. Ne-

uznával jsem nikdy tajné jakés síly přírodní a nepodával jsem se nikdy dojmům mystickým. Četl-li jsem něco aneb slyšel, jež se vyložiti nedalo cestou známou a zjevnou, považoval jsem to vždy za pouhý plod výstřední fantasie. O rok později než se mi přihodilo co zde napíši, jsem se v Skotovu románu „Robin“ dočetl výjevu, jaký jsem z části sám prožil. Přesvědčil jsem se, že básník někdy skutečně jest věstcem. Kdybych to v „*Robinu*“ byl dříve četl nežli jsem toho sám dožil, byl bych to při čtení považoval za pouhý výmysl a při události samé za náhodnou reminiscenci. Člověku se někdy zdá o něčem co před léty četl. Ale neznal jsem sen z „*Robina*“ ač Skot už snad před půl stoletím jej byl sepsal a četl jsem jej teprv dávno po tom, kdež jsem sám měl podobný.“

„Přebýval jsem v druhém patře zánovního domu. Viděl jsem se ve snu seděti na svém loži ale komnata neměla stropu. Hleděl jsem do výšky kde na temnomodrém hvězdnatém nebi slunce jako žžavé uhlí rudé vždy hloub a hloub do věčných nebes vystupovalo až bylo jako malá dělová koule a ponenáhle se za mrak ukrylo. Tu sklesly mé oči a spatřil jsem jak stěny mé komnaty se rozstouply. Viděl jsem až na ulici. Valný zástup vojáků přicházel temnotou noční, pak část jich vešla do mého domu. Viděl jsem malou svítilnu v popředí a za ní se blýštily bajonety. A vystoupalo to po schodech nahoru, pořád výše až na pavlač jež okolo oken mé komnaty vedla k mému příbytku. Svítilna se zaleskla v mých oknech. Pak nastalo tlučení na uzavřené dvéře v předsíni a tlukot se opakoval a byl tak silný až jsem se probudil.“

„Byla to skutečnost. Tloukli na dvéře a odlesk svítilny zasahoval okna. Bylo mi jakoby se

mi svět před očima rozpadával. — I choť má se probudila a okamžikem pochopila situaci. Vstanouc sepnula ruce a zvolala: „Ó já nešťastná! Mé ubohé dítky!“

„Služka otevřela. Vstoupil muž se svítilnou, pak komisar jakýs a celé hejno vojákův.“

„Sen můj tedy nebyl pouhým snem. Oko duše mé vidělo skrze stěny živou opravdivost. Slunce života mého se ode mně opravdu vzdálilo, — byl jsem zničen!“ —

„Komisar se omlouval. Chudák! Jeho vinou to nebylo, že mě z luna rodiny vytrhl. Dostal rozkaz a šel kam ho poslali. — Dosti o tom. Nechci líčiti své loučení. — Jedno dítko spalo v kolebce, druhé na dětském loži. Spaly pevně! Bohu díky — neviděly co se s otcem jejich dělo!“ —

„Vedli mě, nevěděl jsem kam. Nebylo ve mně duše, myšlénky stuhly. Dali mne do jakés komory v níž bylo jen slamníku na zemi a nic více. Zase se omlouvali a slibovali že se dělo vše na kvap a že zítra budu lépe opatřen. Nevšímal jsem si toho. Bylo mi vše stejné, přál jsem si abych umřel a bílého rána nedočkal. K smrti unaven jsem padl na slamník. Mdloba mě překonala. Usnul jsem zase. Neměl jsem více zlých snův, — ale probuzení bylo hrozné! — Avšak, pryč — pryč s těmi zpomínkami!“ —

„Asi po týdnu jsem byl umístěn ve velké síni jakés kasárny. Bylo nás pět a dvacet pohromadě; a všickni byli dobré mysli. Byl svrchovaný čas, že jsem se dostal do tak oživené společnosti. Minulých osm dní v samotnosti počalo již valně hrýzti na mém mozku. Ještě osm dní a byl bych buď na prkně býval, neb v blázinci. Zotavil jsem se rychle. Soudruhové moji byli tak veselí, smáli se, zpívali a kojili se nadějí, že co nevidět bu-

deme všickni propuštěni. Naděje tato se nezakládala na něco jež snad někde v povětří lítalo, nýbrž na skutečnou situaci. V Komárně se posud držel Klapka. Vědělo se, že vláda s ním vyjednává a všeobecná obíhala pověst, že mezi podmínkami, jež Klapka klade, nachází se též generální pardon pro Uhry.“

„Vyslýcháni jsme byli všickni už několikráte. Akta processu našeho byla už ukončena. Rozsudek však se neprohlašoval. Nelze bylo pochybovati, že se s ním čeká až kapitulace bude podepsána a přijata. Potvrdili nás v nadějích našich i jacísi důstojníci, již jednoho večera na chodbě nedaleko našich dvéří se potkavše do hovoru se dali. „Kterak jest s těmi zde?“ tázal se jeden. „Deset jich má viset, ostatní mají poseděti v chládku od pěti do dvaciti let,“ odvece druhý. Ale nebude z toho asi nic. Já bych je byl dal hned všecky oběsit, ale ti škrabáci ve Vídni dělají s tou spřeží drahotu. V několika dnech bude generalní pardon vyhlášen.“ — „Aby hrom do toho!“ zvolal zase jiný. „Nač jsme se tak namáhali, když tihle nebudou pověšeni?“ Rozešli se a šavle jejich řinčely po chodbě.“ —

„Toť bylo jasné! Slyšeli jsme každé slovo, a když odešli počali jsme po síni skákati a tančiti czardas. I sedmdesátiletý Ertvöny skákal o závod. — Okna síni naší vedly na ohromný dvůr, byly ale jakýms bedněním zapaženy, tak že jen nahoře a dole zbývalo něco místa pro vzduch. Vězňové ale nadělali do prken tolik děr, že bylo celý dvůr viděti, ano i se strážemi pod okno se dalo pohodlně hovořiti. Neobmeškali jsme toho a tázali jsme se jich. Potvrzovali, co jsme už věděli a dokládali, že celé město nejináče soudí. Pozdě

v noci a velmi zemdleni ale rozjařeni v mysli jsme si ulehli.“

„Časně ráno jsme byli vzhůru. Téměř všickni si rovnali své věci aby jakmile se dvéře žaláře otevrou bez zdržování se vyběhnouti mohli.“

„Po deváté hodině přišel profós a vyvolal nejprv starého Ertvönyho. Praveno mu ihned aby vzal své věci s sebou. Nebylo sice hluku, ale radost přece veliká. Mnohým kanuly slze po tvářích. Podali jsme prvnímu šťastnému všickni ruce, a přesvědčeni jsouce že i na nás přijde řada umluvili jsme se že hned odpůldne se v jisté kavárně sejdeme. Ertvöny odešel. Netrvalo ani čtvrt hodiny a profós přišel zase. Vyvolal druhého. Nyní už nebylo ani nejmenší pochybnosti. „Kam jste odvedl Ertvönyho?“ zněly otázky. „K auditorovi. Je celý soud pohromadě, budou mu tam něco čísti; nevím co.“ Ale my už víme! ozvalo se mnoho veselých hlasů. Odešel druhý, a tak to šlo dále. Když uhodila dvanáctá v poledne, bylo nás už jen patnáct.“

„Pak ale se stala přestávka. Přinesly se obědy ale nikdo nebyl už volán. Profós pravil že se soud teprv o třetí hodině zase sejde. — Ty tři hodiny nám trvaly náramně dlouho. Ale minula i pátá, šestá i sedmá a nikdo nepřicházel. Profós krčil rameny a mlčel.“

„Minula noc a druhý den — nás patnáct bylo ještě pohromadě. Stav náš byl hrozný a všecken humor zmizel z kruhu našeho. Třetí den už nebylo ani jednoho, jenž by něco podstatného se projeviti odvážil k utěšení soudruhův. Všecky kombinace byly vyčerpány, všecky se objevily klamny. Kam přišlo těch deset? — Odvezli je zajisté někam na pevnost, pronesl jeden z nás a přisvědčili jsme mu, neboť byli nejvíce kompro-

mitováni. A Komárno, a Klapka? — Na otázku tuto nám nikdo nedal odpovědi. I pluk, jenž doposud odbýval stráže na dvoře byl vyměněn. Stáli tam Němci již neodpovídali na naše otázky, leda že nás okřikli.“

„K večeru třetího dne se dvůr jaksi oživil. Lidé se tam hemžili. Vyhlédali jsme dírami a spatřili jsme že to celá tlupa vojenských tesařů. Zarážely jakés kůly do země. Za hodinu bylo deset šibenic vzdálí pěti kroků od sebe postaveno.“

„Mrazilo mě. Odstoupil jsem od okna, brzo ostatní taktéž učinili. Nikdo nepromluvil. Rozlehli jsme se po svých ložích. Nevím jestli který usnul — já nikoliv.“

„Hned prvním úsvitem byli všickni vzhůru. Spatřil jsem mnoho červených vyplakaných očí, očí to mužův již v nejkrutších bitvách kráčeli smrti vstříc co hrdinové!“

„Právě bilo pět hodin any vrata dvoru se otevřely. Čtyry setniny vojáků pochodem vstoupaly spůsobíce podlouhlý čtverhran kolem šibenic. Po chvíli přibyl vojenský soud a za ním všech deset našich přátel v průvodu kněží. — K čemu bych zde popisoval co se dále dělo? Než minulo půl hodiny visela mrtvá jich těla na šibenicích!“

XI.

Bylo překrásné odpoledne nedělní. Bianchi stál u okénka, maje ruce sepjaté, hlavu ku straně skloněnou, celý ponořen v půvaby jara. A přece se jich jen tak málo rozkládalo před zrakoma jeho, tak málo, že by tu částku modrých, červených a bílých lučních květin, jež na druhém břehu očima zasáhl, snadno byl spočítati mohl. Nebyly

to však ty květiny, ni ten kousek země šťávnatou travou pokryté, ni hrčící pod oknem říčka, ni to jasné modro na klenutí nebeském, jež mladíka obzvláště naladilo, nýbrž zvuky hudby jež se z povzdálí k němu nesly.

Na blízku pevnosti a právě ku straně kasemat, v nichž vězňové se chovali, nacházela se veřejná zahrada, kdež nedělního času se obyvatelstvo bavívalo. Vojenská kapela přednášela vybrané kusy operní i jiné. Náhodou za posavadních neděl jarních nebyla povětrnost zahradním zábavám přízniva až teprv tohoto dne, kdež ovšem počasí jako za náhradu bylo nad míru vábivé. Lidé ho zajisté užívali. Šumělo to a hučelo z daleka jako roje včel, a pak zase ty zvučné, plné melodie jež lehký jarní větřík přímo ku vězením zanášel, toť pozvuk bezprostředního života, upomínka na ztracený ráj svobody! Bianchi byl jako u vytržení. Ač toho rozvoje přírodního jen málo viděl a těch zvuků jenom zlomené částky zaslechl, dolíčil si přece ostatní svou obrazivostí, a všeliké ty úryvky půvabů naň činily přece dojem celistvý a uchvacující. Povznesl se duchem do jiných krajin a poměrů. Procházel se po břehu Ady a mluvil s Rafaelou.

Soudruhové jeho byli jaksi stěsněných myslí a bavili se každý pro sebe. Takž obyčejně bývalo při lepším počasí, a čím půvabněji a živěji bylo venku, tím tišší, tím zádumčivější byli vězňové. Není zábavy, ježby nahradila nedostatek volnosti v chvílích, kde celá příroda zve k požívání svých vnadů.

Jediný doktor byl živější a patrně jej mrzelo, že ostatní mlčí. Vstana od stolku popocházel komnatou a mžoural brzo po tom, brzo po onom,

skoumaje zda-li by kterýs se s ním nerozhovořil. Ale nevšímali si ho. Zabručel pak polohlasitě:

„Od dneška za rok půjdu do Prateru a porovnávati budu, jak hezky je venku a jak ošklivo bylo tady. Bože, jaký je tam dnes asi život! Jakého vína se tam vypije a co uzenek sní. Teď bych tam chtěl seděti za stolkem, láhev Retzru a celé smažené kuře před sebou!“

Netrefil svým monologem do pravého. Nikdo mu neodpovídal. Přistoupil tedy k Bianchimu a pravil:

„Jste dojista milovník hudby? Přál bych vám abyste jí užíval více z blízka. Z dálky to podivně bzučí. Ale je to přece lepší nežli ono zatrolené bubnování a vytrubování, jež člověku na blízku kasáren a zvláště zde v pevnosti strpčuje všecky snídaně i večeře. Tohle bubnování zvláště vynašel čert ku trýznění lidí. Znáte báchorku o vynalezení bubnů?“

Bianchi, z příjemného snění vytržen, a neveda ani co Schauberk žvástá odpověděl roztržitě:

„Neznám, pane, neznám.“

Domýšlel se že doktora tím zapudí; ale mýlil se, a uvedl jej tím teprv do proudu.

„Tu musíte poznati. Je to charakteristické, zvláště pro naši dobu kde vojančina a bubnování květe. Ano, čert to vynašel, jedno i druhé, a počítaje při tom na lidskou hloupost, provedl svůj kousek velmi chytře. Vždyť nyní už i kluci, sotva že nohama klátí, běhají za tou telecí kůží jako sběsilí a učí se tím vpravovati se do despotismu a choditi po vůli tamborů. Druhdy blbcům býval hrom zvěstovatelem vůle boží, nyní jest jim buben. A teď vám povím jak se tím stal.“

Doktor mluvil příliš hlasitě než aby ho druzí

byli neslyšeli. Předmět je přivábil a postoupli blíže.

„Byl prý jednou čas kde lidé byli náramně tiše a spokojeně živi. — Tak praví báchorka pánové, já tomu nevěřím, neboť lidé vždy museli a posud musejí na sebe poštívati a se mezi sebou rváti. Leží to v jejich nátuře. Avšak slyšte dále. Bylo prý ticho a blaze na zemi. Národ národu, obec obci, rodina rodině nepřekážela. Každý dospělý měl hlasu v radě, a kdo nejvíce měl rozumu ten byl hlavou. Věřili ve vznešenou nadzemskou bytnost, jejímž ohlasem jest svědomí a velebili ji, každý národ svým jazykem u způsobem. Slovem byla to doba jakéž býti může jen — v báchorce. Ale i zvířata byla jiná, též taková jaká býti mohou jenom v bájce. Z toho měl čert náramnou zlost. Přemýšlel jak by ten krásný mír přerušil a že mu v pekle nic nenapadlo — odebral se na zem. Chodil sem chodil tam ale nenašel čeho hledal. Zemdlen a mrzut si ulehl v houštině pokraj lesa.“

„Nedaleko něho ležela liška v křoví; jenom hlava jí vyčouhala.“

„Po chvíli přibylo tele, páslo se a když se nasytilo položilo se do trávy nedaleko lišky.“

„Jak blahé máš časy!“ oslovila je liška. „Trávy dost a všady, starostí však a práce nikde. Ráda bych věděla, k čemu jsi vlastně na světě. Nezralé maso tvé nestojí za nic a kůže není také k ničemu. Při tom vypadáš tak hloupě že je mi tě až líto. Podívej se na můj ohon a na mou srst, to je něco zcela jiného.“

„Inu, každý máme své,“ odvece tele flegmaticky. „Jsem tomu rádo že lidé nevědí k čemu by se má kůže upotřebiti dala. Vedlo by se mi hůř.“

„Aj k čemu pak?“ tázala se liška stříhajíc ušima. „To bude as něco vzácného.“

„Ovšem že je to vzácné. Rozumíš hudbě?“

„Nerozumím.“

„Za hudbou jde slon, velbloud i had, ale za mou kůží by běhali tisícové lidí, kdyby na ni uměli hráti. Ta by vedla zástupy, držela by je pohromadě, a jako zvuk hromu by je rozčilela.“

„Hovořili ještě dále a pak se rozešli. Liška by snad byla s telátkem něco podnikla, kdyby se nebylo několik rohatých krav přiblížilo a mladé odvedlo.“

„Čert doslechl tuto rozprávku. Nepochopil dlouho kterak by telecí kůže za sebou táhnouti mohla zástupy a je rozčileti. Myšlénka ale byla vyslovena, záleželo tudy na studiích o telecí kůži a na zkouškách.“

„Počíhal si tedy na tele, a první jež potkal zabil, odřel a konal svá studia. Trvalo dlouho než přišel věci na kloub, ale konečně se mu poštěstilo. Vynašel a shotovil buben a šel s ním mezi lidi. Panovaly tenkráte jen pastýřské trouby a flétny. Tu přibyl čert se svým nástrojem a tvrdil muziku. Když zatloukl na teletinu sběhla se hned celá ves. Lidé se zprvu lekali a báli, pak ale se navnadili. Dělo se takto všady kam přišel, a každá obec chtěla aby ji ten nástroj prodal. Usadil se u jedněch a tím se sbudila závist druhých. Aby se úplně rozkmotřili, postavil čert jednoho rána buben na mez mezi dvě obce a odešel. Lidé z obou stran se chodili dlouho dívat na ten hřmící kotlík, když pán jeho nepřicházel počali jej ohledávat. Tu na něm spatřili slova napsána: „Daruji vám ho, bavte se jím!“

„Nyní nastal shon. Buben stál na rozhrání dvou obcí, jedna polovice na půdě pravé, druhá

na půdě levé vsi. Které ho daroval? Z počátku se o tom rozpředlo dlouhé diplomatické vyjednávání a když k ničemu nevedlo dali se občané do sebe, servali se a ti, již vyhráli, přinesli buben s velikou slávou do obce. Vojna pak i na dále trvala ale buben činil zázraky, a ti kdož za ním šli neustále vyhrávali.“

„Čert pak sdělil své tajemství i druhé straně, ta se vymstíti chtěla na nepřátelích a táhla též s bubnem do boje. A takž ten nešťastný buben se udržel vždy tam kde se lidé zabíjeli neb k zabíjení připravovali a co dále za sebou přinesl a posud přináší o tom pohádka už nic nevypravuje, proto že to každý sám vidí a slyší.“

„Pohádka tato nesvědčí právě o velkém důmyslu vynálezce svého,“ pravil Forti, „ale kousek pravdy je v ní. Vy nejste as přítelem vojenského stavu, pane doktore?“

„Jsem jen užitečných a plodných věcí přítelem, velebím práci a nenávidím její hubitele.“

V tom ale přibyl profós, zval pány na procházku, a k doktorovi se obrátiv pravil:

„Dnes i vám přináším radost. Zde psaní od vaší paní!“

„Ouvej, ouvej!“ zvolal Schauberk vezma list do ruky; „to bude as pěkné nadělení!“

Všickni se smáli a vyběhli na dvorec. Doktor hlavou vrtě za nimi vážně kráčel.

„Nuže pane,“ oslovil venku profós Hona; „zdejší záležitost už je vyřízena. Za komendanta sem přijde general X. jenž prý je velmi dobrý pán, a na druhé straně už je nový profós. Mne tedy obešli. Aby je kat spral! Buďte rádi že zde ostanete. Ten nový tam kouká jako kalmuk a hledí se zachovati. Budou tam míti zlou lázeň a vám zde bude lépe nežli jim. My se už

známe a učiním pro vás vše možné, zvláště když nový komendant nebude takový drak jako byl nebožtík.“ Pak přidusiv hlas dološil: „Pan Város vám posýlá zase lístek. Schovejte ho a teprv v kasematě ho čtěte. Je to maďarské, nevím co vám píše.“

Hon strčil lístek do kapsy a sdělil ostatním jaká změna se stala. Bylo to pro ně nemilé překvapení, neboť všickni toužili po převedení na druhou stranu. Jediné to jim bylo útěchou, že tam usazen byl zlý nový profós, kdežto sami měli dobrého.

„Věřte ďáblu!“ pravil doktor, přidruživ se k nim, když své psaní byl přečetl. „Náš profós vždy tupiti bude onoho aby nás udržel při dobrém humoru. Víte čeho se as bojí? Abychom nežádali nového komendanta o přesazení! To je jádro pecky!“

Souhlasili s ním.

„Ale já ho přece požádám, až jen uvidím jaký to brouk,“ prohodil Fo rti.

„No, a co vám píše vaše paní?“ tázal se Asti doktora.

„Jsem celý udivený!“ odvece tento. „Kdyby byla hezká a mladá měl bych hlavu plnou vrtochů, že však není ani jedno ani druhé, jsem upokojen. Očekával jsem lamentace, a ona píše docela vesele, — obával jsem se že bude chtíti peníze a ona mi posílá dvacet zlatých! No, dnes ponejprv po dlouhých letech jsem tomu povděčen že jsem ženat! Rozdělím si ty peníze na tři měsíce a doufám, že když řekla A řekne také B a pošle podruhé zase. — Ale je to stylistika v tom psaní! Ti se tam na komandu asi smáli, když je čtli! Ze všeho vyrozumívám jen tolik, že se dostala k nějakému faráři na předměstí za hospodyni a

že se má velmi dobře. Přeju jí to! Jen aby si ji ten pan farář podržel i po roce až se domů vrátím. Bylo by mi tím velmi ulehčeno. Naše manželství by uplývalo velmi šťastně kdybychom každý žili pro sebe a hezky daleko od sebe. Dnes ale si udělám *bene*. Štěstí, že mám mouky a špeku doma. Uvařím si tři porce k večeři."

Když se pak zase do komnaty vrátili, četl Hon ihned lístek jejž obdržel s druhé strany. Város psal:

„Milý příteli! Máme nejkrásnější naděje. Sňatek o němž snad víš — jest přede dveřmi. Proslýchá, že přijde všeobecná amnestie. Jest sice mnoho nevěřících mezi námi, ale lidé tito vidí všecko jen černé a nemají kusa zdravé logiky. — Dostali jsme nového profósa. Kapitalní to člověk a hned první den jsme se smluvili o ceně. — Znáš Míka Pála? Jeho matka zde byla návštěvou. Podstrčila mu cedulička. Byla před několika měsíci ve Vídni prositi o amnestii za svého syna. Na nejvyšších místech slíbeno. Trochu níž, u jakés dámy jí poručené též se ponížila prosbou za přímluvu, ale byla podivně přijata. „Ať jsou kde jsou," pravila prý ta vysoce urozená dáma, „a nechť se jako červi plazí a v prachu krčí, to nás těší. Kdyby tam všickni pošli bylo by nejlíp. Já pro ně neztratím ani slovíčka, ba přitěžila bych jim kdyby se mi poskytla příležitost. Vychovala jste si svého syna ku vzpouře, nuže ať se nyní vzpouzí jestli mu možná. Máte každý co vám náleží?" — Tak ona šlechetná dáma. Co tomu říkáš? Jářku, kdybychom ji jednou dostali do svých klepet — tuť by platilo heslo, něco za něco, zub za zub! — Tuším, že v několika dnech už přibude nový komendant, pak prý dojista přijdete k nám na druhou stranu. Těšíme

se zde všickni na Vás. Víš co nového? Paní Lóra má tři nápadníky. Jsou po ní šílení a všickni ji slibují že si ji hned vezmou jak vyjdou. Mezi sebou jsou na kordy a nevím jak to vypadne až půjdeme domů. Ona se však drží velmi statně a neslibuje nikomu z nich. Jeden čtvrtý o němž ostatní nevědí, má už její slovo. Je to božská žena, plná vnadů i krásného smýšlení. Co den se po vás táže a lituje, že se vrata neodvírají když se procházíte . . . . . Ještě něco, jež ale zamlčeti musíš tomu, jehož se týká. Jeden z tvých soudruhů má prý překrásnou ženu jež z Italie uprchla z lásky k jakémus důstojníkovi. Byl přesazen sem, do naší pevnosti. Krásná Beata připlavala za ním a je posud zde. Nevím jakou náhodou aneb osudem se tato věc donesla až k nám do kasemat, ale jest pravdivá . . . .“

Hon pak sdělil soudruhům obsah listu vyjma poslední Astiho se týkající nešťastnou zvěst.

„Jaké to štěstí pro tebe, Bianchi, žes se tak rychle vyléčil,“ zvolal pak Forti. „Zle by se ti bylo dařilo s touto láskou.“

„Věřte, přátelé,“ odvece Bianchi, „že nejsem s to si vyložiti, kterak se se mnou tenkráte dělo. Padlo to na mne jako můra a úžilo mi to prsa, že jsem se nijak zbaviti nemohl těch přehroznych tísní. Ale rychle jak to přišlo, tak to zase odešlo.“

„Jest to obyčejný symptom neduhu s mladostí srostlého,“ pravil doktor. „Obyčejní lidé to nazývají láskou a kladou to ubohé duši na bedra, jež chudák je při tom zcela nevinna. Jest to hnutí krve, jež povstalo se smyslného chtíče. Věřím panu Bianchimu, že si to neumí vyložit. Kdyby byl starší, aneb zhýralý jako mnozí jiní mladíkové jsou, rozuměl by tomu, a kdyby byl fysiologem, bylo by mu v tom všecko jasné. Již však jsme o tom

mluvili a protož, pánové, přejděme na jinou a lepší půdu.“

„Dobře máte,“ zvolal Forti. „Co říkáte té prorokované amnestii, pane doktore?“

Schauberk se usmál.

„Mně jsou dnes mé špekové knedlíky milejší nežli všecka taková proroctví, a tuším, že nevěřící mají pravdu zde, jakož obyčejně i jinde, a že pan Város se svým *deduktivním* způsobem myšlení zabloudil do slepé uličky, odkud chtěj nechtěj se bude muset vrátiti. Jeho logika kulhá. Postaviv jako theologové svůj článek víry v čelo dokazuje nyní jeho pravdu. Kdyby byl učinil opak a vyšel z kruhů, v nichž o takové věci se rozhoduje, byl by se dopídil jiného resultatu. Vy jste, pánové, byli už po léta zavřeni, kdežto já ještě v hlavním městě žil, znám tedy ony faktory lépe, s kterými se zde počítati musí, a pravím vám s Dantem: Laciate ogni speranza! — Líbánky reakce jsou příliš mladé. Za těžký rok strachu se ona aspoň desítiletým pouštěním hrůzy mstíti musí, nežli se nasytí. Stojí posud u plného koryta a žere, lid pak v blbosti své sbírá ochotně odpadky a žere též. Ti i oni jsou rádi, že se vás sprostili, a ta hrstka tajných politických exaltadův hryze teď kosti zabitého liberalismu a mlčí. Co Város o té jakés vznešené dračici píše, bude as svatá pravda. Nejhorší při tom jest, že není jediná svého druhu, nýbrž jedna z mnohých set. Nemáte ani ponětí o nynějším tak zvaném veřejném mínění onoho stáda, jež se obecenstvem nazývá a žurnalistika jest věrný jeho ohlas. Mohl bych vám o tom vypravovati zvláštní kousky a jmenovitě pana Slava bych upozornil na to, co české listy o svých žatčencích psaly a vídeňské z nich ochotně přeložily. Jeden, a to největší a

nejrozšířenější v Praze, s upokojením se projevil o pozavírání demokratických potřeštěnců, svých to krajanů! druhý zase s neobaleným cynismem přímo radost svou hlásal při odsouzení jich, praviv že se jim dobře stalo a že jiného nic nezasloužili! — A co tomu konečně řeknete? Žena jednoho odsouzence prosila velmi liberálního advokáta, aby ji napsal prosbu k vladaři, za jejího manžela. Slíbil jí to i učinil. Ale liberální choť tohoto výtečníka k ní pravila: „Raději ho tam nechte. Co by dělal, kdyby byl propuštěn? Bude žebrákem a vám k obtíži. Je kompromitován před celým světem a nedopídí se nikde výživy. Ani řemeslník ho do díla nepřijme a nezbude mu leda městi ulice!“ A to nebyla ani kněžna ani hraběnka, nýbrž žena bývalého a proslulého demokrata, jež sama si na demokratku hrála. Při takovémto stavu věcí by reakce *nahoře* byla hloupá, aby byla lepší nežli její pancharté dole, pokud nějaký hrom do nich do všech neuhodí.“

„Ale uhodí! Při sám bůh že uhodí!“ zvolal Forti v rozhořčení.

„Ano, a pak se ta malá spřež pohrne zase za praporem vaším, a nebude nikoho, kdožby na ni vzal karabáč. — Ah, mé knedlíky už vystoupají. Tohle bude dnes pochoutka!“

Doktor toto vše mluvil sedě u kamen a zaměstnávaje se kuchařením. Vytahuje pak své jídlo z hrnce, ukládal je na mísu a neúčastnil se dále v hovoru soudruhův. Přibyla potom večerní visita a přinešené zamluvené víno mu přišlo právě v hod. Jedl a pil s chutí jakouž by mu byli mnozí lidé na svobodě záviděli.

Profós podstrčil Honovi lístek novin a pravil: „Sňatek je už přede dveřmi; amnestie na prahu.“

Když pak Hon do novin nahlédnul, stálo tam

skutečně, že při brzkém sňatku vladařovu se očekávají mnohé skutky milosti.

„Já bych přece myslil, že naděje nejsou tak docela jalové, když už i noviny o nich se zmiňují," pravil Bianchi.

„Máš pravdu hochu," chopil se Forti slova. „My aspoň půjdem. U nás je jiné veřejné mínění, jiný lid a jiný vítr věje. Italiané nikdy neklesnou tak hluboko jako jiní. Mají docela jinou povahu a jiné pudy. Nynější systém se tam nemůže udržeti, byťby se našincům třeba ohněm i železem vštěpoval."

„Dejž to Bůh!" pravil Asti. „Ale mně je dnes nesmírně úzko, a zdá se mi, jakoby mě nějaké nové neštěstí potkati mělo."

Hon z povzdálí naň upřel oko, pak sáhnul do kapsy a pocítiv tam dopis Városův počal ho ponenáhle trhati, načež všecky kusy hodil do kamen. Byl si totiž na poznámku o Beatě vzpomněl.

„Ale hoši," chopil se Forti zase slova, „jak pak kdyby ten nový komendant maní přicválal a hned při první návštěvě se nám poručiti chtěl rozkazem, abychom převedeni byli na druhou stranu, a naše *paše* by byly ztraceny? Činím tedy návrh, abychom si všecko uklidili a upravili tak, aby nám možná bylo okamžitě se přestěhovati."

„Máš pravdu," pravil Hon. „Dnes se však už nedá ničeho v tom činiti. Jsou jacís Němci na stráži. Ale zítra hned zrána se dáme do rovnání. Při nynějším interregnum se netřeba obávati překvapení a prohledávání."

Všickni souhlasili. Doktor, jejž hojná večeře a víno právě růžovým humorem naplnilo, doložil:

„Věřte mně, pánové, že už jsem tomu životu zde tak přivykl, že mě to pranic nebude trápiti, nechají-li nás kde jsme. Člověk vůbec je podivné

zvíře. Do nejhoršího se vpraví a i největší neštěstí moudřeji snáší nežli největší někdy štěstí. Ať se tedy už vede jak chce, já dnes poprosím pana Bianchiho o trochu rumu a zahřeju si Vernonským nápojem svou ochladlou duši, aby nezmrzla dříve, nežli tělo pojede do nebe, to jest, do Vídně!“

„Jaký je to nápoj ten Vernonský?“ tázal se Bianchi podávaje mu rum.

„To je *grog*, obyčejný *grog*. Praví se, že prý admiral Vernon byl první, jenž na lodi své zavedl spůsob píti rum s horkou vodou. Loďaři nazývali admirala Grogam, proto že nosil kabát z grogamu, totiž z chlupů velbloudových, a přenesli toto jméno zkráceně na jeho vynález.“

„Nevynašel jste také něco, jež bychom mohli po vás jmenovati?“

„Ba ano, pane Bianchi, a bude to tuším můj nejlepší vynález — totiž, pokud neskoncentruji dusík. Vynašel jsem omáčku na sviňské uši, novým spůsobem dušené. Skoda že se to zde nedá provést. Musí být k tomu řádná trouba, topena podle výměru teploměru a čas dušení se na sekundy dodržeti musí, jakož i doba, v které se hojné ingredience do rendlíku hází. To je jídlo, pánové, za něž by mi byl Lucullus deset talentů vyplatil! Ale ženská ho neprovede. Nemá k tomu náležitého vědeckého taktu. Pojedete-li odsud Vídní, zastavte se u mne. Vystrojím vám tabuli a do smrti nezapomenete na mé sviňské uši.“

Soudruhové se rozesmáli. Forti pak vytáhl ještě láhev punčoviny a brzo byli všickni rozveseleni a každý něco přispěl ku povzbuzujícímu hovoru.

„Ale otče Forti,“ pravil Bianchi, když nastala krátká přestávka, „ty bys nám také něco vypra-

vovati měl ze svých mladistvých dob. Viděl's země kolikerých pánů, obcovals s lidmi bílými i černými i jazyků přemnohých a prožils zajisté také valný kus romantiky."

Forti se usmál a odpověděl:

„Ano, prožil jsem, proběhl jsem kusy ráje, kusy pekla, obcoval jsem s anděly a ďábly, o čem tedy chcete slyšeti? o dobrém neb zlém, o krásném neb ošklivém? No, myslím že ošklivého požíváme dosti, nač bychom přivolávali ještě nové z minulosti? — Tedy pryč s tím! Poslyšte tedy něco jasnějšího:

„Když Napoleon vyslal vojsko do Španěl, byl jsem též při tom. Ošklivá to vojna, jedna z nejošklivějších na světě. Nemáte ponětí, kterak je člověku, jenž co nepřítel do cizí zemi vstoupí, kdež mu válčiti jest s celým národem. Tu nebylo keře, nebylo skaliska neb domku, z něhož na nás nepršely koule. Španělští guerillové jsou hrozní ve svém spůsobu válčení. Vypadávali na nás každou chvíli a kdež jsme se toho nejméně nadáli. Obyčejná vojenská taktika nám málo prospěla. Někdy celý náš pluk řadového vojska se rozptýlil a na harcovníky proměnil a každý z nás bojovati musel pro sebe a za sebe. Jednou jsem se poněkud vzdálil od soudruhův a byl jsem raněn do nohy. Popošel jsem ještě několik kroků, pak nemoha dále, posadil jsem se na holý kámen, a vytáhna šátek obvazoval jsem si ránu. Za mnou bylo vysoké skalisko, po jehož obou stranách se táhl lesík jenž vyhlídku zamezoval. Parno bylo nesmírné, ale nikde krůpěje vody. Naši mně nepohřešili a byli už bůh ví kde, já však jsem se nacházel v nebezpečí největším; neboť kdyby mne některá horda španělských guerillův byla napadla, nevím jakby se mi bylo vedlo. Obava tato mě

pohnula, že vzdor nesnesitelné bolesti jsam se doplazil až na pokraj lesa, a tam ve vypráhlé trávě jsem ležeti zůstal. Soumrak byl už pokročil, an maní v haluzích počalo šustěti. Přicválal jakýsi hafan a počal nehorázně štěkati. Odběhl zase a opět přiběhl, a postaviv se přede mne štěkotem svým patrně někoho přivolával. Nehýbal jsem se, leže jako mrtvý, ale v myšlénkách jsem se loučil s životem. Mínil jsem, že přivábí nějakou tlupu sedláků již mě zajisté ubijí. Po chvíli přibyli tři mužové, ozbrojeni jako tenkráte každý Španěl, ale nebyli to sedláci. Přistoupili ke mně, a jeden z nich mě oslovil francouzsky. Odpověděl jsem. Mluvil jsem od srdce a slova má nepadla na skálu. Byli to vzdělaní, lidští mužové.

„Štěstí pro vás, že vás nenašli jiní," pravil jeden. „Zůstanete ovšem u nás v zajetí, ale nebojte se, nebude vám zle."

Mluvili pak španělsky mezi sebou, čemuž jsem jen částečně rozuměl. Na to jeden rychle odešel a dva ostali u mne. Co praví Samaritánové ohledali mou ránu a litovali, že není vody na blízku, ale slíbili brzkou pomoc. Přišla také. Onen třetí přivedl několik služebníků s nosítky, i vody přinesli, vymyli ránu, znovu ji obvázali, ale kulku z nohy ovšem vytáhnouti neuměli. Naložili mě na nosítka a odnesli mě lesem. Zajisté jsem cestou omdlel, neboť nevím, kterak jsem se dostal tam, kde jsem se později probudil. Octnul jsem se totiž v přerozkošné komnatce jakéhos zahradního pavilonu. Celá jedna strana komnaty této činila velké okno, jehož hořejší část záležela z barvených skel v harmonická skupení sestavených. Malba ostatních tří stěn byla rázu maurického. Okno hledělo do zahrady, z pola na houští stro-

mové, z pola na květinové sady, mezi nimiž se bílé zatáčely cestky a v jejichž pozadí se granátový jevil háj.

Vzduch v komnatě byl nad míru vonný a líbezný. Otevřené dvéře vedly do jakéhos salonu. U okna seděl muž vysokého zajisté věku a četl ve foliantu. Pozdvihl hlavu a vida mne bdícího pousmál se přívětivě, vstal a přikročiv ke mně oslovil mě francouzsky. Vzezření i slova jeho budila ve mně důvěru. Zvěděl jsem od něho, že se nacházím u vznešeného španělského kavalíra, který mne nepovažuje za zajatce, nýbrž za chráněnce svého, a že mohu ostati jeho hostem i po vyléčení svém, jak dlouho se mi líbiti bude. To byla ovšem zvěst tím utěšenější, čím horší byly sdělené mi stařečkem zprávy o osudech mého pluku a armády naší ve Španělích vůbec. Stařeček tento byl domácím lékařem a spolu i — zpovědníkem v domě. Tedy kněz a což nejvíce mě překvapilo — zbytek bývalého řádu jezovitův. Povahou a smýšlením však nebyl jezovita. Svěřil se mi sám, že věda přemohla všecky jeho staré náhledy a z kořenů je vyvrátila, učiníc z jezovity filosofa humanistu. Trvalo několik týdnů nežli jsem vstáti mohl. Po celou tu dobu se u mne nikdo neobjevil nežli můj lékař, jenž mě téměř neopustil, a některý sluha.

Na otázku, kde vlastně se nacházím, pravil mi Diego, tak se nazýval stařec, že na zámku hraběte Montengona, velkého boháče a též znamenitého učence, který však se podati musil hlasu lidu a co vůdce jedné guerillské bandy před několika týdny domov opustil.

„Není zde než paní Inez a dcery její Kristiny; pan i s bratry jest ve vojně. Zlé to časy!“ doložil Diego smutným hlasem.

Nepřeháním, když tvrdím, že jsem se po celý život svůj, ani dříve ani později tak dojemně nebavil, jako tenkráte s tím starým exjezovitou, který, abych se upřímně přiznal, mne v nejasném a nepevném nám republikanismu teprv potvrdil a na stinné stránky směrů a činů Napoleonových mě upozornil. Ještě vděčněji ale si připomínám to, že mě poučil, kterak bojovník pro svobodu má též býti bojovníkem pro osvětu, což nemožná když sám je zatemnělec. Vštípil mi lásku ku čtení a vdechl mi vážnost k vědě, literatuře a uměním, čehož všeho jsem si dříve jen málo všímal. Mluvil několika jazyky velmi hbitě, znal přední spisovatele světa a posud neustále študoval. Velmi mne zajímalo, když mi z foliantu, v němž se nejvíc přebíral, předčítal a překládal. Byly to spisy jakéhos starého španělského jezovity z Kalatayndu v Aragonii, jenž se nazýval Baltasar Gracian, a který v polovici sedmnáctého století sepsal věci, z nichž se i devatenácté století mnohým dobrým věcem by přiučiti mohlo. Jeho „Rek“ a „Rukovědění“ jsou pravé poklady moudrosti a nezapomenu to Diegovi nikdy, že mě na ně upozornil a z nich mi předčítal. A takž jsem tedy nešťastné střelní ráně děkoval mnoho dobrého.

Pánové, nelze mi popsati, co jsem pocítil, když jsem po týdnech ponejprv do parku vstoupil a se jím procházel. To nebyla obyčejná zahrada, to byl kus nebe na zem spadlého.

Východ z pavilonu vedl k jiné straně nežli okno mé komnaty. Vysoké stromy s mohutnými vrcholy házely mírně chladící stín na malé prostranství a na mramorové stupně domku. Kráčel jsem dále. Báječně vonný vzduch mě ochvíval. Vystoupiv ze stínu octnul jsem se v středu sku-

pení keřův oranžových, s nimiž se střídaly pinie a tamarisky, mezi nimiž bílá se proplétala pěšinka, jež mě zase uvedla mezi palmy. Pociťoval jsem se jako v báchorce, a pozastaviv se chvíli kráčel jsem zase dále za jakýmisi zvuky, jež ani mi popsati nelze a které jak se mi zdálo, přímo z nadvzduchu se ke mně snášely. Jedině takto si staří filosofové představovati mohli harmonii sfér. Znělo to chvílemi jako drkotání harfových strun, chvílemi zas se v to mísily jemné a táhlé tóny flétové. Někdy bylo jako by jakás melodie se rozvinovati počala, pak ale zase splynula s jinou a v neustálých přechodech tónu se střídaly nejrozmanitější harmonické akordy. Piano to nebylo, harfa též ne — ba vůbec člověk jednotlivý a rozumný by ani s to nebyl tak lahodnou smíšeninu tónů provésti, — a na jaký nástroj? Byl jsem skutečně překvapen až k úžasu. Kmeny palmové se čím dále tím více rozstupovaly a poskytlým mezi nimi průhledem se mi objevil právě čarovný jakýs nízký domek maurického slohu. Zadržel jsem kroky a dech se mi tajil. Byl jsem v skutku omámen zápachem rostlin, jasným modrem nebes, půvaby palmového háje, okouzlujícím pohledem na čarokrásné staveníčko. Představte si k tomu ty sférické zvuky a mou osamělost, i pochopíte dojem, jejž to na mne činilo.“

„Pochopujem, pochopujem,“ vpadl mu doktor svým cynickým humorem do řeči. „Nacházíme se v podobné situaci. Přede dvěřmi chrápe stráž, toť ony sférické zvuky, na vlhkých stěnách zobrazují se palmy, okénkem vidíme kus modrého nebe a přimyslíme-li si k tomu tyto kasematy v pozadí, tak zvolati nám lze jest, že bylo, *tout comme chez nous*, vše jako u nás!“

„Jen dále, dále otče Forti!“ zvolal Bianchi.

„Tuším již co nyní přijde. Vstoupils do čarovného domku, spatřils tam krásnou donnu Ines aneb Kristinu, pohled její tě znovu okouzlil — byls mladý tenkráte a láska k tobě na cestě.“

„Ano, přistoupil jsem k domku. Bílé mramorové schůdky vedly do velkého salónu. Podlaha byla drahými perskými koberci pokryta. Celý strop sestával z křišťalových skel po stěně v průčelí visely obrazy ženských nevýslovné krásy. Byl jsem unešen výrazem a půvaby těch tvářností a postav. Vzduch nasycen byl zápachem růžového oleje. Hluboké ticho kolem mne. U prostřed těch krásek nacházelo se ohromné benátské zrcadlo. Sahalo od podlahy až do půl stěny, nad ním a kolem něho ta skupina andělů! Shlídl jsem se v tom zrcadle celý — uprostřed jich, — srdce mi téměř zvonilo! Obě stěny, v pravo totiž a v levo, záležely z dvou obrazů, v nichž se hledy ponořily jako v průzračné hlubině jezerní. Představovaly krajiny rázu východního. Na onom v pravo jevily se v pozadí báně a minarety mezi jasnými hájemi oranžovými, v popředí pak maurické domky zahradami obehnané. Květiny tří světů zde prosvítaly. Tu granátové stromy Quadalquiviru, tam zase palmy egyptské, jinde zase mohutné oleandry, a kmeny cypřišové jako mohutné sloupy vyčnívaly z nižších keřů, temným svým listím od okolního lesku podivně se odrážejíce. Celá krajina zářila ranním leskem. Jediný jen orůžněný obláček se nesl nadvzduchem jako labuť, tak lehounce, jako by v té chvíli se snésti chtěl na zem.“

„Ještě pestřejší výrazem i barvitostí byla krajina druhá. V pozadí se jevily temné náčrtky hor asiatských, vzduchový obzor zálivu Nikomedie a skalnaté trosky Olympu. V popředí jak čarokrásný Bosporus v světle podvečerním. V ma-

jáku Galatském procituje již světlo, i lodní svítilny tu a tam po hladině prokmitají tichým večerem. Pahorky Stambulu se kryjí v stínu, za nimi půlměsíc se povznáší! — Slovem pánové, mně v oné chvíli tyto obrazy poutaly tak mocně, že jsem ani nepozoroval, kterak někdo vstoupil, až hedvábné šaty vedle mne zašustily.“

„Už je to tu!“ zvolal horkokrevný Bianchi mna si ruce. „Čekali jsme věru už dlouho na pravý začátek toho románu.“

„A konce se můžeme domysliti sami,“ doložil doktor. „Teď se zamilují, pak voják musí odejíti, přísahají si lásku, voják bojuje, zamiluje se jinde po druhé, po třetí a snad i po desáté, slečinka se zatím doma vdá a konečně po dlouhých létech vystoupí ona první láska v poetickém ozáření zase na jeviště fantasie a odehrává svou obyčejnou rýmovanou neb nerýmovanou úlohu. Známe to! Ale činím zde ještě jinou poznámku. Víte, pánové, co ze všech těch popisů vyčouhá jako šídlo z pytle?“

„No co tedy?“ prohodil Forti.

„Nestydaté bohatství toho španělského Montengona. Škoda, že jste nám zapomněl vypravovat, jakou jste tam měli kuchyni, co k snídani vám dávali, co k obědu a k večeři. Svačil jste bezpochyby čokoládu. Tam je jí dost a dobré. Inu, to se to krásně romantisuje, když má člověk někde ve Valencii krásnou zahradu, granátové háje a maurické pavillony. A ta konteska, půl Španělky a půl Arabky, s přihnědlou tváří, a s očima jaké mají jedině donny na Minhu a Táju. Kohož by neokouzila? V takových okolnostech je láska na místě, zvláště když člověk má důstojnickou uniformu.“

„Jste špatni proroci, pánové,“ promluvil Forti

klidně. „Nechtěl jsem vám vypravovati román, nýbrž kus poučné zkušenosti. Rozvinul jsem posud pouhou dekoraci, a vy už napřed posuzujete i děj dramatu. Není to však veselohra.“

„Tak? A proč jsi nám tedy slíbil něco veselého?“ zvolal Bianchi.

„Když se vám to nelíbí, tak jaké to jest, tedy upustím od dalšího vypravování.“

Proti tomu byli ovšem všickni a Forti pokračoval:

„Ohlédl jsem se a spatřil jsem vedle sebe ženskou velmi krásného vzrůstu, jež ale měla tvářnost tak hustým závojem pokrytou, že mi nelze bylo poznati ni rázu ni jediného tahu.“

„Byla ke mně obrácena a ruce majíc přes prsa složeny patrně mě skoumala. Roucho její bylo vesměs černé. Vůbec zjev ten byl velmi podivný, tak že uleknut jsem couvl. Teprv po okamžení se zotaviv poklonil jsem se a jakž takž jsem se omluvil.“

„Ona však nepohnuta stála jako socha, tak že mi až úzko býti počalo, jakoby se mi nějaký duch byl zjevil. Po chvíli se hnula, a vážným krokem postoupila do prostřed síně. Nyní zase já jako zkamenělý jsem stál a za ní hleděl. Obrátíc potom hlavu ke mně, vyzdvihla pravici a kývala mi bych ji sledoval. — Zastyděv se v mysli, že mě jakási zbabělost na okamžik přepadla — šel jsem za ní.“

„Přikročila k podobiznám, jež kolem zrcadla visely. Tu se zastavíc vztyčila ruku a ukázala prstem na jednu z nich. Byl to obraz mladounkého as čtrnáctiletého děvčete. Nyní jsem si ho teprv všimnul a strnul jsem. Takové krásy snad nebylo posud v životě ani v obrazu. Nemíním

zde toliko idealnost v tazích, ale i duševní výraz, slovem celé vzezření budilo obdiv až k úžasu.“

„Znáš ji?“ tázala se mne hlasem nad míru dojímavým.

„Takové není na zemi,“ odpověděl jsem celý uchvácen dojmy té krásy. „Tu leda malíř ve snách viděl co anděla, když se mu o nebi zdálo.“

„To jsem já! Poznáváš mne?“ zvolala hlasem vzlétným a odhalila roušku od tvářnosti.

Strnul jsem. Viděl jsem před sebou tvář mladé neštovicemi zohyzděné dívky. Hrdlo až k ňadrům obnažené bylo jak z alabastru, ale obličej, toť zřícenina zničené druhdy snad bohyně. Ale podivný žár zraků jejích mě v okamžení uvedl k pochopení neobyčejné situace. Šťastným vnuknutím jsem poznal, že stojí přede mnou osoba šílená, a jsa tím bolestně dotknut a myslí rozčilen pravil jsem:

„Ano, tos ty!“

„Jsem tedy andělem, jak jsi pravil. Chceš abych *tvým* andělem se stala? Zde má ruka, povedu tě životem až do samého nebe!“ Vztyčila ke mně obě ruce.

Na štěstí přikvapil Diego a celé hejno služebníků, za nimiž vážně kráčela jakás paní prostředního stáří a vysokého vzrůstu.“

Diego chopil dívku za ruku a pravil hlasem mírným: „Matinka tě hledá, mé dítě, pojď pak k ní.“

„Ne, nepůjdu. S tím zde půjdu třeba na pokraj světa. On mě poznal. Ó, chraň mne, nedej mě od sebe odloučiti, mladíku!“

„V tom paní přikročíc oslovila dívku hlasem plným sladkosti, jakéhož jen matka schopna jest když k dítěti svému mluví:

„Kristino! co by řekl Alfons až se vrátí, kdybys nás a jeho opustila?“

„Alfons! Alfons!“ zvolala dívka rozepnouc ruce a vrhnouc se v náruč paninu. Nepromluvila více. Dala se odvésti jako beránek. Odešla s matkou majíc hlavu k zemi sklopenou. Služebnictvo šlo za nimi, jenom Diego ostal. Vysvětlil mi pak, co vyjev tento znamenal.“

„Ona podobizna představovala skutečně Kristinu, jedinou dceru kraběte Montengona pro baječnou svou krásu po celém Španělsku vyhlášenou. V čtrnáctém roku stáří byla mladému knížeti Alfonsovi X. zaslíbena. Již po šesti měsících se měl slaviti sňatek, nikoliv na pouhou konvenienci nýbrž na vroucí obapolnou lásku založený. V třetím měsíci na to se roznemohla Kristina. Dostala neštovice. Bylo po krásе! — Alfons v pátém měsíci přibyv nepoznal jí, a když pak zvěděl, že to jeho Kristina, odejel aniž se s ní neb s někým v domě rozloučil. Kristina se z toho zbláznila. Vidíte, přátelé, že ani bohatství ani krása nejsou ještě plným štěstím a proto že nejsou zabezpečeny a podléhají náhodě jako vše jiné.“

„Ano, ano, máte pravdu!“ zvolal doktor. „Kdyby jednoho dne takovouto náhodou praskl anglický bank, tak by celá řada nynějších potentátů, milionářů a milionářek přicválala snad ke mně se potázati, jak se vaří brambory a knedlíky. Co se pak těch neštovic týká, neškodilo by, aby několik tuctů našich fiflen zobyzdily. Nepřišly by tyto pro takovou nehodu o rozum, proto že ho nikdy neměly.“

„Ale Forti,“ prohodil Bianchi, „tys nám nevysvětlil odkud ona čarovná hudba pocházela?“

„Maurický domek měl na každém rohu vížku,

a čtyry tyto vížky byly upraveny na větrové harfy, tak zvané eoliny."

XII.

Týdny ucházely, ale nový komendant se posud neobjevil v pevnosti. Již i profós nad tím vrtěl hlavou a nemohl vysvětliti co to znamená.

„Výklad toho jest jasný jako den!" pravil jednou Forti. „Bezpochyby nepřijde dříve až — buďto s amnestií v ruce anebo až nás zde už nebude, aby nás ani neviděl."

Nikdo mu neodporoval. Byla se vůbec v myšlénkách věznův stala jakási změna. Čím více se přibližoval den, v kterýs se propuštění trestancův politických očekávalo, tím více se napínaly mysli těchto, a vzdor všem dříve projeveným pochybnostem podávali se téměř všickni nadějím, že nastane prospěšný obrat v osudu jejich.

Doufali ale nepřiznali se k tomu a nemluvili o tom. Ale každá narážka v novinách, každé prohozené slovo profósovo je vzbudilo k doufání. Též s druhé strany často přicházeli utěšující zvěsti a jmenovitě Város téměř týdně posýlal lístek, jenž skoro výhradně všeliké důvody obsahoval, pro které za jisté se mělo, že všeobecná amnestie přijde, an všeobecný hlas o tom obíhal mezi obyvatelstvem veškerých zemí říšských. Tak se živily a vyrůstaly naděje i oněch, kteří jim dříve nedávali k sobě přistoupiti.

„Pánové," pravil jednou doktor, „pozoruji už od některých časů, že si hrajeme na schovanou, totiž jeden před druhým ukrývá myšlénku, jež nás všechny naplňuje. Chcete už jít domů, a já též, a velhali jsme se všickni v logiku, jež před

zdravým rozumem by as sotva obstála. Nuže, setrvejme při ní. Udržuje nás aspoň v jakémsi příjemném rozechvění, kteréhož bychom jinak nikdy byli nepoznali. Očekávejme vše dobré, ba i to nejlepší, ale buďme při tom i na zlé připraveni. Doufám že se nikdo z nás nezblázní. jestli nás naděje oklamou a jestli amnestie nepřijde."

„Dobře máte, pane doktore," jal se Hon mluviti. „Buďme i na zlé připraveni. K tomu zvláště napomínám tebe, bratře Asti. Pozoruji už po delší čas, že jsi jaksi zimničně rozechvěn, že počítáš dny do toho osudného sňatku, a že vřeleji a pevněji doufáš nežli dovoleno jest. Vzmuž se. Vzdoruj osudu a překonej ho svou trpělivostí."

„Byťby to i tenkráte selhalo," zvolal Forti, „což přece ta bída už tak dlouho trvati nemůže, jako posud trvala. Protož drahý synu, milý Asti, pamatuj na Italii, jež tvých sil ještě potřebovati bude!"

„Ano otče! Celé mé srdce, má krev i můj život náleží vlasti! Jenom jediné jistoty kdybych se dopídil, co se stalo s mou ženou!"

„Milý příteli," pravil Hon, podav mu ruku, „člověku v našem postavení nezbývá nežli resignace a důvěra. Jeli Beata hodná, tak očekává tvého navrácení se kdes o samotě; není-li hodná, tak není také hodna tvého zpomínání. Buď však ubezpečen, že se o to postarám, aby se ti aspoň v měsíci neb dvou — zůstaneme-li totiž ve vězení — dostalo zprávy o ní. Víš, že mám jednatele v pevnosti, a ten to vypátrá."

Asti mu stiskl ruku. Byl patrně pohnut, a slib Honův mu byl pravou útěchou.

„Víte, pánové, co vlastně od té slibované a vytrubované amnestii očekávám?" pravil pak doktor. „Myslím že vláda, jestli vůbec něco učiní,

tak nejprv — mimo p ány Italiany — pustí zavřenou část našich študentů. Jsou mezi nimi mnozí již do kalendáře politických mučeníků přišli jako Pilát do Kreda, a byť by ten Bach byl třeba ještě slepějším politickým hadem nežli skutečně jest, takového blbství tuším při vybírání k propuštění schopných se snad přece nedopustí jako se při odsuzování těch mladíků stalo.“

„Ah pánové, o tom bych mohl zvláštní kroniky vypravova ti,“ zvolal Slav. „Takových špatností, jaké se při našem procesu zvláště s některými študenty provedlo, neviděl ještě svět a neuvidí jich snad nikdy. Mimo našeho auditora snad jenom ta potvora inkvisice jich byla schopna! Ale ani té se nedivím. Vždyť oni špatní chlapové, již tisíce nevinných na hranice uvedli, měli slepou a nevědomou luzu středověkou před sebou. Ale ten dareba u nás provozoval podobné kousky za našich dnů osvěty, a odsuzoval mladíky na řady let pro nic a za nic!“

„Tak nám o tom něco pověz,“ pravil Forti.

„Což byste tomu řekli,“ pokračoval Slav, „že jeden študentík, jenž politice pranic nerozuměl, ji si nevšímal a ani ponětí neměl o tom, co se u nás vlastně dělo a díti mělo, pro pouhé slovo: „Nech mě na pokoji, jsem ospalý,“ na pět let k těžkému žaláři byl odsouzen?“

„To není možná!“ zvolali ostatní.

„Nuže tedy slyšte. Jan a Josef byli přátelé, pocházeli z jednoho místa, navštěvovali jednu školu a přebývali spolu v jedné malé komnatce. Jan byl veselý hoch, miloval společnost a zpěv a byl celý blažený, když študentský sbor zahřměl bouřlivou píseň. Při jediné sklenici piva poseděl v hospodě mezi soudruhy třeba do půlnoci, ano i déle a naslouchal s celou duší řečím mladých

horlivců, jižto v hlavách svých už celou Evropu měli zdemokratisovanou. Jinak byl horlivý filolog, a zvláště náruživý Starořek, jenž o politice nevěděl ničeho, nežli čeho se v Platonově Republice dočetl. Ideálem jeho bylo učiniti z Prahy Athény. K tomu cíli si vykreslil už zvláštní stavební plán budouci ohromné akademie, jež státi měla u prostřed tak zvaného Dobytčího trhu a kteréž ani vysoké sloupy rozsáhlých Propylejí nescházely. Plán tento nosil při sobě a každému ho ukazoval, a aby každý pochopil co tato stavba znamená, napsal nad ní slova „Nepřekonatelný hrad slávy budoucí Čechie!“ Náležel také k zvláštnímu študentskému družstvu, jehož řádné schůze však nenavštěvoval účastniv se jenom večerních zábav svých soudruhů v hospodě. Tito vědouce, že nemá chuti ani schopnosti k politické jakés činnosti, nevolávali jej později ani do svých soukromých porad, vědouce že nikdy nepřichází a takž dobrý Jan ani nevěděl, že se v Praze nějaký politický čin připravuje. Jednou však při velikém hluku a veselí v krčmě zvolal jeden z mladíků: No Jene, teď chystej svůj plán, a vymaluj ho na čisto. Budeme brzo stavěti. Už se k tomu chystáme a aby k tomu bylo peněz, vypíšeme zvláštní kontribuci na Židy!“

Nevím již co se dále ještě podobného mluvilo, ale Jan byl velmi potěšen, že na jeho plán se vzpomíná a přišed okolo jedné hodiny z půlnoci velmi rozjařen domů, zatáhl už spícího Josefa za bradu a zvolal: „Bratříčku, už prý se přece něco stane, a budou mou akademii stavěti.“ Josef rozmrzen zabručel: „Nech mě na pokoji; jsem ospalý!“ načež na druhou stranu se obrátiv zase usnul. Ale Jan mluvil o svém plánu dále až si též ulehl a usnul.

Josef nenáležel k nijakému družstvu, nechodil nikdy do hospody a byl co student pravý dříč, jenž ničeho jiného na starosti neměl, než aby se naučil tolik co se do něho vejde. Koníčkem jeho byla etymologie, a na té jezdil neustále. Politika ale mu byla obzvláště sůl v očích. Nemluvil o ní nikdy.

Několik dní na to nastalo zatýkání. Členové družstva, k němuž Jan náležel byli sebráni a on s nimi. Našli u něho výkres plánu a věděli hned, že je to nějaká pevnost nebo zbrojnice. Považovali jej za jednoho z nejnebezpečnějších, za hlavu inženýrů tajné revoluční armády české. Marné byly jeho výklady. Pán auditor tomu rozuměl lépe. Naléhal naň a splésti jej hleděl nejkroucenějšími otázkami, ale chuďas Jan nevěděl co odpověděti, nežli že neví o ničem takovém, jež se mu na bedra kladlo.

„Komu jste ten plán ukazoval?“

„Každému, celá Praha ho zná.“

„Ale jmenujte někoho? Ukazoval jste ho doma?“

„Věru se nepamatuji. Můj soudruh si ničeho nevšímá, co nepadá do oboru slovíčkářství.“

„Kdo je váš soudruh?“

„Josef X., filolog.“

„Zpomeňte si, zda-li jste mu přece někdy o svém plánu neřekl.“

„Věru ne; — ano, před několika dny...“

A tu počal s nevinnou naivností vypravovati, kterak Josef jej odbyl, když mu řekl, že se bude akademie přece stavěti.

Bylo po výslechu. Jan se těšil že půjde domů. Ale hačal dále. Hned v příští noci sebrali Josefa. Snadno si domyslíte, jak tomu chuďasovi bylo. Při výslechu mu předložili plán. Neznal ho ani. Pak mu připomenuli onu noc.

„Pamatuji se, že Jan něco mluvil, ale nevím co. Spal jsem.“

„Kdo spí ten neodpovídá. Vy jste ale odpověděl, tedy jste nespal a víte všecko.“

„Nevím ani slova.“

„Ale Jan hned druhý den v hospodě vypravoval, že jste řekl: Nech mě na pokoji, jsem ospalý.“

„Ano, to jsem snad řekl.“

„Z vašeho vlastního vyznání tedy vysvítá, že jste slyšel Jana mluviti.“

„Tomu neodpírám, ale co mluvil to nevím.“

„Výmluva vám nepomůže. Dosti na tom že jste ho slyšel.“

Tento byl první a poslední výslech Josefův, a když po dlouhém čase byly rozsudky prohlášeny, byl Jan co účastník ve velezrádě na patnáct a Josef co spoluvědomý na pět let těžkého žaláře odsouzen!“

„Tohle je přece jen svrchované darebáctví!“ zvolal Forti.

„Podobných kousků bych vám mohl ještě více vypravovati,“ pravil Slav.

„Tedy vypravuj. Utužuje se tím láska k panujícímu systému.“

Ale dříve nežli Slav znovu započal, objevil se profós, aby pustil své svěřence na procházku.

„Něco nového, pánové!“ pravil vstoupiv.

Všickni se kolem něho shrnuli.

„Nový pan komendant přibude ode dneška za týden. Tak jest ohlášeno a úředně stvrzeno.“

„A od zítřka za týden bude sňatek?“ zvolal Asti.

„Takž jest,“ odvece profós. „Pánové, to něco znamená, že komendant se dostaví právě k témuž dnu.“

„Ano, to něco znamená!“ zvolali všickni.

Akcie očekávané amnestie patrně vystoupaly.

„Ještě osm dní! Kterak je přetrváme?“ pravil Bianchi na dvoře k doktorovi.

„Toť snadné! Budeme hodně moc vařiti a smažit, jíst a pít a budeme při tom veselí,“ odvece tento.

„Ano, budem jíst a pít! Nechť prasknou třeba všecky mé dukáty. Na kanceláři mám ještě peněz dosti na zpáteční cestu!“

Sotva že Bianchi domluvil, zarachotily klíče u velkých vrat od druhé strany. Otevřely se do kořán a zůstaly otevřeny. Vstoupil muž vysokého vzrůstu a příjemného vzezření.

„Dobrý den, pánové! Jsem profós z druhé strany. Těší mě, že vás vidím. Doufám že se zde už brzo neuvidíme!“

Přešel pak dvorec a mluvil se starším profósem.

Vězňové by se byli zajisté k němu shrnuli, ale na druhém dvoře se objevila paní Lóra a spěla ku vratům. Všickni se přiblížili k ní a nastalo živé pozdravování. Hon ji oslovil z povzdálí, Forti kýval hlavou a házel rukama, Asti se usmíval a Bianchi si načechrával vlasy a Lóra k nim všem mluvila maďarsky, čemuž ovšem jediný Hon rozuměl.

Po chvilce se profós zase vrátil. Odešel přívětivě jak přišel a zavíral vrata velmi pomalu. Bylo patrné, že je přísnivý člověk.

„To je roztomilý chlapík,“ pravil Forti.

„Neřekl jsem, že ten náš je šibal?“ doložil doktor.

Když pak uplynula doba procházky a vězňové se do kasematy vraceli, přidružil se profós k Honovi a strčil mu lístek do ruky. Nelze bylo po-

chybovati, že profós z druhé strany to psaníčko sám byl přinesl.

Hon očima přelétnuv dříve psaní, aby nikdo nepozoroval, sdělil pak ostatním co obdržel.

„Kdo teď ještě pochybuje?“ tázal se Bianchi.

„Takové liberalnosti jako dnes zde na pevnosti posud nebylo,“ pravil Hon, a počínám už sám věřiti.

„Sluhové jsou vždy věrný barometr svých pánů,“ prohodil Asti. „Mají zajisté už bezpečné zprávy že půjdem.“

„Tedy nám přece sděl, co Város píše?“ zvolal Forti. „Hořím už zvědavostí.“

Hon četl:

„Svakujte své věci, bratří! Máme bezpečné zprávy a s mnohých stran. Sňatek nás vyvede. Ode dneška za týden banket všech zdejších vězňů v zahradě při nádraží. Pustí nás teprv as k polední. Telegram snad přijde okolo jedenácté. Dráha odjíždí teprv o sedmé. Zbude tedy celých sedm hodin k banketování!“

„Tenť to má na minuty vypočítáno!“

„Jak by neměl?“ pravil Forti. „Jest jich tam snad šedesát i více. Mají spojení s městem a celým světem. Kdyby je toliko dvacet potvrzujících zpráv bylo došlo, a každá s nějakou bližší poznámkou, tak musejí všecko věděti do podrobna.“

„A my si těch osm dní ukrátíme, aby nám ubíhaly jako hodiny!“ pravil Bianchi, vytahuje thé a rum.

„Snad abychom dříve vyklidili sklípek, než přijde večerní stráž přede dvéře,“ jal se mluviti Hon.

Všickni souhlasili, jenom doktor mlčel. Bylby už raději rozdělal oheň a s kuchařením začal.

Odšoupli kamna a vyklidili sklípek. Knihy

nakládali zatím pod příkryvky na lože. Pak když vše bylo vytaženo, postavili zase kamna na místo. Doktor mezi tím byl nadělal hojně tříštěk, pak naložil dříví, zapálil a v kamnech počalo vesele praskati.

Do večeře zbývalo ještě mnoho času. Vařil se prozatím čaj k svačině. Mysli byly rozjařeny a hovoru se dařilo. Ale jaký to hovor! Vykládali jeden po druhém, co počne až se navrátí domů.

„Má první cesta bude k bratrovi," pravil Asti. „Ten zajisté už vypátral, kam se poděla má Beata. Čím dále však přemýšlím, tím méně tomu věřím, že by mě byla zradila. — Jen abych zase místo v Miláně nastoupiti mohl a pokračovati v životě, jenž mi tak krásně svítati počínal!"

„Já se odeberu přímo do Anglie, a jeli tam Mazzini, pomohu mu hýbati naším lombardsko-benátským světem!" zvolal Forti házeje rukama.

„Jsem ubezpečen, že má choť zajisté ví, kterak věci stojí, a že už je na cestě sem," jal se mluviti Hon.

„Má první cesta bude k Lenkayovi na víno, pak vyhledám faráře, jenž se ustrnul nad mou ženou a poprosím ho, aby ji ještě nějaký čas podržel," vykládal doktor.

„Oh bože, bože! já se v těch osmi dnech ještě zblázním radostí, toužením a nedočkavostí! Poletím v náruč své matky, a než mine týden bude Rafaela mou ženou!"

„A co ty budeš dělati, Slave?" tázal se Forti.

„Já? to ví bůh, posud to sám nevím!" odvece Slav.

„Počká až mu budu psáti," pravil Hon, „a pojede pak se mnou do Ameriky."

„Jděte bratří, jděte!" horlil Forti, „a sbírejte v Americe armádu a až vás přivoláme, pak se

vrhněte na tu starou zpitomělou Evropu a zatřeseme jí až z ní budou ty zpátečnické chlupy jako plevy lítat a do posledního prášku zmizí!“

Takž ušel první večer domnělého posledního týdnu v žaláři. Vězňové ani nevěděli, kterak se stalo, že se maní octli v proudu myšlének, jakých si dříve nepřipouštěli. Ale nebylo z něho už vyváznutí.

Druhý den ráno přinesl profós spolu se snídaní zprávu, že v pevnosti se o jiném nemluví nežli o amnestii a že prý se lidé těší viděti vězně až prý vyjdou ze žalářů.

„Myslíte tedy opravdu?“ tázal se Hon.

„Vždyť každý praví, že to ani jináče býti nemůže, když se zeměpán žení,“ odvece profós, „a všecky noviny prý o tom už píšou.“

Odpoledne pak na procházce pravil k Honovi:

„Na druhé straně musejí míti bezpečné zprávy. Všickni ti pánové tam už pořádají své věci na cestu.“

Bianchi to doslechl a počal dělati na dvorci kotrmelce.

Když pak vešly zase do kasematy, počali Italiané hned své věci spořádávati, aby ani okamžiku neztratili vakováním, až budou propuštěni. Doktor byl v svém živlu. Smažil řízky pro celou společnost.

Nelze už bylo pochybovati. Svědectví a znamení se objevovalo co den tolik, že i nejzatvrzelejší nevěřící by byl k víře přistoupil. Jmenovitě Város posílal každý téměř den lístek plný nových zvěstí a svědectví, že hodina svobody se blíží.

Šestý den pak přinesl profós psaní komanda, jež náleželo Astimu. Podepsán byl jeho bratr:

„Můj předrahý! Dříve než o jiném promluvím, jest mi ti sděliti, že se všickni přátelé tvoji na tvůj brzký návrat srdečně těší, a s otevřenou

náručí tebe očekávají. Zvláště tvůj bývalý chef v Miláně s toužeností hledí hodině vstříc, kdy spolehlivý a věrný jeho knihvedoucí zase nastoupí svou práci. Jiných důležitějších novin mi nelze ti sděliti, ale doufám, že v krátkém čase uzříš sám, jak obchody naše se vedou a kterak se všickni máme. O tvé manželce jsme doslechli, že se odebrala do pevnosti, kde ty se nacházíš, bezpochyby proto, aby byla první z nás, jež tě uvítá . . . . .“

Nastalo velké halloh! Bianchi skákal přes stolice, Forti poběhával síní, házel rukama a tloukl se do stehen, doktor dělal tříšky a smál se pod brejlemi jako Mefisto, Asti zpíval *trema Bizancia*, a Slav si mnul radostí ruce. Jediný Hon jaksi byl nedovařený. Poznámka o choti Astiho bolestně se ho dotkla a nedala mu se veseliti s druhými. Bylo mu přítele líto. Později ale přece se vyjasnil a těšil se s ostatními.

Den i večer rychle uplynul. Bylo už deset hodin a doktor hřál ještě vodu na punč. Přede dveřmi se právě střídala stráž.

„Škoda, přeškoda, že jsou dvéře uzavřeny!“ zvolal Forti. „Dnes by ten ubohý voják musil s námi píti punčovinu, až by se rozjařil jako my!“

Sotva že domluvil objevila se vojákova tvář v okénku.

„Uram! Uram!“ volal dušeným hlasem; ale nikdo ho neslyšel.

Pak počal klepati na dvéře. Hon vyskočil a běžel k okénku.

Všickni utichli. Byl to známý již Honovi Maďar, obyčejný donašeč tajných dopisů. Mluvil s ním několik slov a podstrčil mu škulinou lístek.

Hon radostně přikročil k stolku a četl.

„Pánové,“ pravil pak, „nepůjdu dnes spat pokud nebudu míti všecky své věci svakovány!“

„Jaké máš noviny?“

„Slyšte: „Drahý předrahý! Už jsem zde a čekám na tebe. Tvá tě zbožňující žena.“

Všickni vyskočili radostí. Hon vytáhl z kapsy tobolku, z tobolky pětku a podstrčil ji vojákovi. Vnitřku skákali vězňové a přede dveřmi jejich hlídač.

Sedmý den se jim zdál býti velmi dlouhý. Bavili se sice a byli veselí, avšak hodiny přece se jim táhly jako hlemejždi. Nového toho dne také nic nepřišlo až teprv večer.

Když přibyla obyčejná visita, zvolal profós hned u vchodu, jak mile otevřel:

„Pánové, právě přibyl nový komendant.“

Vězňové si objednali šest láhví vína a celou šunku. Chtěli poslední noc v žaláři stráviti nejveseleji ze všech tam posud strávených nocí.

Strávili ji také jak si předevzali. Teprv k ránu si ulehli, ale ne dlouho spali.

Bouchání děl je probudilo. Střelba dávala znamení, že vojáci slaví jakýs veliký den.

Brzo na to zahřmělo as padesát bubnů ranní *réveil*.

Pak turecký buben zahučel z daleka a trouby z píšťaly pronikaly vzduchem. Vojenská hudba zvěstovala všem lidem, že mají míti velikou radost.

„Jen bušte, hřměte, bubnujte a trubte!“ zvolal doktor. „Dnes vám to odpouštíme, a dáváme vám spolu absoluci za všecky hříchy, jež bubny a trouby vaše zde proti našemu sluchu spáchaly.“

Ač nevyspalí, přece všickni vstali a strojili se. Bianchi vařil černou kávu pro všecky. Nežli ranní visita přišla se smetanou a houskami, byli naši vězňové už po první snídaní.“

„Pánové," pravil profós. „Už je to as tady. Komendant hned včera večer nařídil, aby se plukovník a setník o deváté dostavili, že půjde s nimi navštíviti kasematy."

„O deváté, a teď je teprv sedm. Jaká to doba!" bědoval Bianchi.

„Budeme vařiti a podruhé snídat," pravil doktor, „a devátá přicválá jako na křídlech."

„Pozorovali jste, pánové, že profós byl jaksi zaražený?" mluvil Forti, když se dvéře zase zamkly. „To je pro nás nejvýznamnější znamení ze všech posavadních. Ví už, že jde do opravdy a hryze ho, že je výnosného obchodu konec."

To leželo na dlani. Všickni souhlasili.

Snídali podruhé, kávu, čokoládu, polívku z vína a vůbec každý co mu nejvíc bylo po chuti.

Konečně nastala devátá hodina.

Naši vězňové měli plné ruce práce. Skládali hrnečky, sklenice, pánve, láhve a jiné věci do kouta, jež zanechati chtěli profósovi. Bianchi se pak postavil ke dveřím, položil ucho na skulinu a naslouchal kdy začnou zámky předsíní rachotit.

„Bloude!" pravil Forti. „O deváté se teprv rozhoupají, nežli sem dojdou bude deset. Pak dojista dříve půjdou na druhou stranu. Tam se také chvíli zdrží."

Ale Bianchi se nehnul ode dveří.

Hon zase měl uši na mříži u okénka, jež vedlo na říčku. Již čtvrtým oknem v levo se táhly vězení soudruhův na druhé straně. Hon naslouchal, zda-li se k němu nedonese jásot odtamtud.

Všickni byli docela ustrojeni a na odchod připraveni. Nescházelo nic nežli vzíti klobouk do ruky a jíti.

Napnutí jejich bylo přímo zimničné a nikdo už ani nepromluvil.

Najednou zavzněl z kteréhos okna v povzdálí hlas: „Adio fratelli, adio!“

„Už jdou!“ zvolal Hon kvapem. „Někdo nám poslal s bohem!“

Všickni běželi k oknu. Bylo zase úplné ticho. Čekali a naslouchali ani nedychajíce, ale nikdo se více neozval.

V tom Bianchi jenž stál nejzáze, vyskočil a zvolal: „Venku vrzají dvéře!“

Všickni se hrnuli od okna, a u kamen se postavili, neboť předsíň se rychle otevřela, profós kvapně vstoupil vyhledávaje s patrným spěchem klíč od dveří vězních. Za ním přicválal profós s druhé strany, a za tím zase tři ordinance.

Dvéře jako blesk se rychle otevřely.

„Honem, pánové, na druhou stranu. Pan komendant čeká. *Sack und Pack* odsud!“

Nevyběhli ale vyletěli! Ordinance sebrali uchystané po ložích vaky a nesli je za nimi.

Vrata druhého dvorce byla do kořán otevřena.

„Pomalu, pánové! vždyť vás tam musím před komendanta uvésti jak sluší a patří!“ zvolal profós.

Vedl je přes celý dvůr, do jakés předsíni, jež vedla do kasematy. Okna do dvora byla všechna zavřena. V síních ticho.

V předsíni stáli komendant, plukovník, setník a dva důstojníci.

Komendant byl malý mužík mírného vzezření, dle zevnějška pravá protiva svého předchůdce. Plukovník držel jakýs arch papíru v ruce. Jako elektrickým proudem pronikla myšlénka všechny vězně, že je to vyhláška amnestie. Nastalo hluboké ticho, nikdo se nehnul.

Komendant si chvíli mlčky prohlížel vězně, načež pravil:

„Pan plukovník i pan setník chválili vaše posavadní chování. Poněvadž dnes milostí Jeho Veličenstva bylo několik trestanců propuštěno a místa se zde upráznila, tedy povoluji, abyste sem na tuto stranu byli přesazeni. Bude vám zde veseleji.“

Na to hned odešel a důstojníci za ním.

Vězňové stáli jako omráčeni. Bylo to pro ně hrozné překvapení.

Jaká to ironie osudu!

Občané!

„**Matice lidu**“, spolek pro vydávání laciných knih českých, obral si za heslo: „Osvětou k svobodě!“ Nikdo nebude popírati, že jen národ vzdělaný, národ osvícený dodělati se může v nynějších dobách pravé a trvanlivé svobody.

Osvěta musí se ale rozšířiti po národě celém, musí vniknouti do všech tříd a vrstev obyvatelstva; nesmí býti výhradným majetkem tříd jednotlivých. Nejvydatnější prostředek k rozšiřování osvěty a vzdělanosti jsou dobré knihy. Aby dobré knihy vniknouti mohly do všech vrstev národa i do nejchudších, musejí býti především laciné, velmi laciné. Vydávati takové laciné knihy jest účelem „Matice lidu“.

„Matice lidu“ vydává ročně 6 knih za jeden zlatý r. č.

„Matice lidu“ působí teprva čtvrtý rok a vydala za ten čas již 20 knih a jednu mapu; a sice:

1. Obraz Slovanstva. Díl I. 2. Pašek z Vratu, historický obraz od V. Vlčka. 3. Život na Rusi od S. Hellera. 4. O národní osvětě od V. Vlčka. 5. O soustavě sluneční od dra. F. J. Studničky. 6. Jan Žižka od J. Kořána. 7. Paříž v Americe. Díl I. 8. Paříž v Americe. Díl II. 9. Kříž u potoka, vesnický román od K. Světlé. 10. Obraz Slovanstva. Díl II. 11. Jiří z Poděbrad od F. Schulze. 12. Mapa světa slovanského. 13. Vybrané báje a pověsti národů slovanských; od K. J. Erbena. 14. Národové jižní Afriky. 15. Bohuslava Balbína: Rozprava na obranu jazyka slovanského. 16. O vrstvách kůry zemské. 17. Vesnický román od K.

Světlé. 18. Zdravověda od dra. St. Kodyma. 19. Věk Albrechta z Valdštýna; od F. K. 20. Paní Lichnická, od V. Vlčka. 21. Oživené hroby, politický román od K. Sabiny.

Během roku 1870 vydá ještě:

Cesta kolem měsíce, dle francouzského spracoval prof. J. Krejčí. Historický roman od Jandy a Dějiny národa českého, od prof Em. Tonnera.

Viděti z toho, že „Matice lidu“ vydala téměř již malou knihovnu, v níž nalezne čtenář hojného a zdravého pokrmu duševního. Jsou to vesměs knihy trvalé ceny, knihy které poslouží nejen k rozšíření užitečných vědomostí ale též k ušlechtilé zábavě.

Knihy tyto neměly by scházeti v žádné domácnosti, v žádném bytu uvědomělého Čecha.

Spolek „Matice lidu“ není spolkem výdělkářským, on nemá žádného užitku neb zisku z podniknutí a práce své, pohnutkou jeho jest čisté vlastenectví, vodítkem jeho potřeba lidu, účelem jeho vzdělanost národa.

Takový spolek může zkvétati jen tenkráte, když nalezne nejhojnějšího účastenství, nebo jen při velikém množství členů jest možno vydávati tolik knih za cenu tak nízkou.

Obracíme se tudíž na veškeré syny a dcery národa československého, vyzývajíce je, aby přistupovali ku spolku pro vydávání laciných knih českých čili k „Matici lidu“; vyzýváme každého uvědomělého vlastence, jemuž vzdělanost a osvěta není lichým slovem, aby v okolí svém poučoval lid o důležitosti tohoto spolku a vybízel jej k účastenství. Zejmena však obracíme se na bodré studentstvo naše, které zajisté nejlépe oceniti umí důležitost národní osvěty, žádajíce je, aby se též stalo horlivým apoštolem spolku k šíření osvěty.

Nepatrný příspěvek 1 zl. ročně činí to i nejchudšímu možné přistoupiti k „Matici lidu“ a zjednati si takto během několika roků, bez citlivých výdajů, pěknou a užitečnou knihovnu pro sebe a pro své potomky.

Ku spolku „Matice lidu“ může přistoupiti každý, kdo zašle jeden zl. r. m. administraci „Matice lidu“ v Praze v růžové ulici číslo n. 17. a za tuto zlatku obdrží všechny knihy, které během tohoto roku vyšly a ještě vyjdou.

Každých 8 neděl vyjde jedna kniha.

Kdo zašle příspěvky za 20 členů „Matice lidu“ najednou, obdrží *jeden výtisk* všech na tento rok vydaných knih nádavkem.

Poněvadž se knihy „Matice lidu“ netisknou do zásoby, nýbrž vždy jen tolik, na kolik členů se počítati může, tedy prosíme, aby každý kdo knihy „Matice lidu“ na rok 1870 (IV. ročník) obdržeti chce, příspěvek svůj zaslal co možná brzo, jinak by se státi mohlo, že na pozdější by se knih již nedostávalo; a i pro ten případ, že by zbyly knihy některého ročníku na skladě, budou se po uplynutí toho roku prodávati za cenu zvýšenou.

V Praze 1870.

Výbor „Matice lidu“:

Dr. **Ed. Grégr,** jednatel. **Josef Wenzig,** školní rada, předseda.

Dr. **Karel Sladkovský,** místopředseda.

Profesor **Jan Krejčí,** dr. **F. Studnička,** dr. **Jan Kučera,** profesor **Emanuel Tonner,** dr. **Robert Nápravník, Ferdinand Schulz, Vítězslav Hálek,** dr. **Antonín Čížek, Jan Neruda.**

891.86
M427
1870[1]

AUG 16 1957

MATICE LIDU

1870.

Al 20.

Columbia University
in the City of New York

THE LIBRARIES

CESTA

kolem měsíce.

Matice lidu ročníku IV. číslo 4.

(Běžné číslo 22.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání latinských knih českých.

1870.

E 11.86
H427
1870 2

Tiskem dra. Ed. Grégra v Praze.

Předmluva.

Francouzská literatura obsahuje velmi četné spisy obsahu zábavného a spolu poučného v oboru přírodních věd.

V novější době věnoval se zvláště spisovatel Jules Verne s velkým úspěchem tomuto odvětví literatury a uveřejnil celou řadu cestopisných a přírodoskumných knížek, sepsaných s tak dobrou znalostí věci a s tak zábavným humorem, že našly všeobecné obliby.

Dva z jeho spisu jednají o měsíci; jeden má název: Cesta do měsíce, a druhý: Cesta okolo měsíce.

Na základě žertovné smyšlenky vypravuje spisovatel výsledky novějšího skoumání měsíce způsobem velmi zajímavým a spolu tak poučným, že každému, kdo je milovníkem lehkého čtení přírodoskumného, spisy tyto zvláště odporučiti se mohou.

Oba jmenované spisy, jmenovitě druhý použity jsou při sepsání této knížky. Způsob vypravování, pokud se žertovné stránky týká, jest zachován; jen ve věci samé staly se značné změny a doplňky dle novějších spisů o měsíci jednajících, a použito jest k tomu konci zvláště pěkné populární knihy: Der Mond (1856) ad J. F.

Schmidta, nyní hvězdáře v Athenách, a výtečného pojednání prof. Dr. Vojtěcha Šafaříka: Něco o luně, v časopisu Musea král. českého 1865 uveřejněného.

Cteným členům „Matice lidu“ odporučuje se pak zvláště, by před přečtením této knížky do rukou vzali malou astronomii pod názvem: O soustavě sluneční od prof. dr. F. J. Studničky co 5. číslo (1867) v řadě matičných knih uveřejněnou, a by odstavec o měsíci (str. 56. až 77.) pozorně přečtli; budeť jim pak snadno, žertovné domysly této knížky rozeznati od podstaty přírodoskumných a hvězdářských výsledků a porozuměti velkému množství nových výkladů, které v ní obsaženy jsou.

V Praze, dne 1. máje 1870.

P. R.

Kapitola předběžná,

v níž se stručně vypravuje o přípravách k podniku v tomto díle popsaném.*)

Během roku 186* byl celý učený svět neobyčejně rozčilen velkolepým pokusem, kterýž vše převýšil, co posud v letopisech vědeckých zaznamenáno bylo.

Členové dělového klubu (Gun-Club), spolku to dělostřeleckého, založeného v městě Baltimore po válce americké, usnesli se na tom, sprostředkovati jakési spojení s měsícem — a sice hodlali uskutečniti tuto svou myšlenku vyhozením koule na průvodce zemského.

Předseda klubu, pan Barbikan, v jehož hlavě tato myšlenka se zrodila, poradiv se s nejznamenitějšími hvězdáři a přesvědčiv se o možném provedení jejím, počal ihned konati všechny přípravy k ubezpečení žádoucího výsledku tohoto neobyčejného podniku.

Především vypsal veřejnou subskripcí, kteráž za krátký čas vynesla třicet millionů franků (nic není snadnějšího, nežli americký národ k velkolepým podnikům podnítiti), a beze všeho průtahu uchopil se obrovské práce.

Dobré zdání první hvězdárny americké obsahovalo následující odpovědi na otázky jí předložené.

---

*) Přípravy tyto jsou popsány ve zvláštním díle: „Cesta do měsíce.“

— Je možno, vystřeliti kouli ze země až na měsíc?

Ano, má-li vystřelena koule počáteční rychlost 1100 metrů *) za sekundu. Výpočet ukazuje, že tato rychlost jest dostatečná. V té míře, v jaké se koule od země vzdaluje, umenšuje se přítažlivost a sice v obráceném poměru čtverečném; totiž v dvojnásobné vzdálenosti čtyřikráte, v trojnásobné devětkráte atd. Rychlosti počáteční tedy v tomto poměru ubývá a v sedmačtyřicáté dvaapadesátině celé dráhy dostihne koule bod obojetný, v němž jest přítažlivost zemská a měsíčná v rovnováze a kdežto koule ztratí veškeré své váhy. Přeletí-li koule tento bod, přitáhne ji měsíc sám k sobě, a jedná se tudíž jen o to, aby střelivo bylo dosti mocné.

— Jak velká jest vzdálenost měsíce od země?

Vzdálenost ta není v každém směru stejná, an měsíc kolem země se pohybuje v dráze elliptické, v jejímž ohnisku se nachází země. V blízkozemí obnáší vzdálenost ona **48961** mil, v dalekozemí **54644**, průměrná vzdálenost obnáší **51803** míle.

— Jak dlouho poletí koule až k obojetnému bodu a jak dlouho odtud až na měsíc?

Kdyby podržela koule po celé dráze počáteční rychlost 1100 metrů, doletěla by na měsíc asi za devět hodin, poněvadž však rychlosti stále ubývá, vykazuje počet, že dostihne obojetný bod za tři sta tisíc sekund, totiž za 83 hodiny a 20 minut, a odtud dopadne na měsíc za 50.000 sekund čili za 13 hodin 53 minuty a 20 sekund; celá dráha bude tedy proběhnuta za 97 hodin 13 minut a 20 sekund.

---

*) 1 meter = 3·1635 stop.

— V kterém okamžení bude se nacházeti měsíc v nejpřiměřenější postavě, aby mohl býti koulí dostižen?

Nejpříhodnější okamžení jest ono, v němž se nachází měsíc v blízkozemí a zrovna v zenithu čili ve vrcholu oblohy, neb pod tou výminkou poletí koule vzhůru přímou cestou a bod, do kterého má doraziti, dá se určitě ustanoviti, kdežto by koule pod šikmým úhlem vystřelena opisovala parabolický oblouk a dráha její delší byla a nesnadno ustanoviti se dala. Obě výminky setkávají se v dlouhých lhůtách, avšak příštího roku dostihne měsíc onen bod dne 4. prosince, zrovna o půlnoci, v tom okamžení bude se totiž nacházeti v blízkozemí a zároveň ve vrcholu oblohy.

— Na který bod oblohy musí býti střelný nástroj namířen, aby koule dostihla měsíc?

Výška měsíce nad obzorem v den výše zmíněný obnáší až na 28 stupňů, pročež musí střelný nástroj býti umístěn v krajině mezi 0. a 28. stupněm severní neb jižní šířky, an měsíc jen pro ty krajiny vrcholu oblohy dostihne, pro krajiny blíže k rovníku však pod vrcholem oblohy zůstane. Jen v krajinách vytknutých jest tedy kolmý výstřel možný, všude jinde měl by směr šikmý.

— Na jakém místě musí se měsíc nacházeti v okamžení, když se koule vystřelí?

Měsíc probíhá každého dne 13 stupňů 10 minut a 35 sekund, ve vytknutém okamžiku musí se tedy měsíc nacházeti čtyřikráte dále od vrcholu (zenithu) oblohy, totiž 52 stupně 42 minuty a 20 sekund pod ním. Avšak zároveň nutno zřetel míti k úchylce, již spůsobuje otáčení země, a kteráž dle výpočtu obnáší asi 11 stupňů; vzdálenost měsíce od kolmice na místě výstřelu vzty-

čené musí tedy v okamžení, když se výstřel stane, obnášeti v okrouhlém počtu 64 stupně.

Po rozřešení těchto otázek rokovali čelní členové dělového klubu, předseda Barbikan, major Elfiston, sekretář Maston a jiní učenci v několika sezeních o podobě a hmotě koule k vystřelení spůsobné, o úpravě a velikosti děla, jakož i o povaze a množství náboje k výstřelu potřebného.

Bylo uzavřeno:

1. Že koule má býti na spůsob tak zvaných granátů, avšak z ryzého hliníku čili aluminium shotovena, průměr její má obnášeti 108 palců a stěny její 12 palců, váha pak 19250 liber.

2. Dělo má býti 900 stop dlouhé, v stěnách 6 stop silné, musí býti shotoveno z nejlepší železné litiny, a zapustí se bezprostředně do pevné půdy, odkud se má díti výstřel.

3. K náboji zapotřebí jest 400.000 liber střelné bavlny; z té se vyvine 4000 millionů litrů č. krychl. decimetrů plynu, množství to dostatečné k vyhození koule až na povrch měsíce.

Po rozhodnutí těchto přípravních otázek vyvolil předseda Barbikan, ujistiv si pomoc znamenitého inženýra Murchisona, příhodnou místnost na poloostrově Floridě a sice pod 27° 7′ severní šířky a 5° 7′ východní délky (dle amerického ustanovení).

Na místě tom byly zařízeny celé řady pecí železných a s použitím nejnovějších pokroků v umění slévařském a strojnickém podařilo se uliti dělo v kolmé šachtě 900 stop hluboké, bez vší nehody nade vše očekávání.

Když byly přípravy tak daleko dospěly, vyskytla se okolnost, kteráž všeobecné účastenství v obrovském tom podniku ještě zdvojnásobila.

Jistý Francouz, Pařižan, ducha rovněž čilého jako smělého, přihlásil se u klubu se žádostí, aby byl do duté koule uzavřen a spolu s ní na měsíc vyhozen, za příčinou výskumu zemské družice.

Neohrožený tento dobrodruh jmenoval se Michal Ardan. Připlul do Ameriky, byl přijat s nadšením, shromáždil meetingy, viděl se unášena ve vítězoslávě, smířil s předsedou Barbikanem hlavního jeho nepřítele, kapitana Nikola, a jako na odměnu toho smíření podařilo se mu přiměti oba tyto pány k tomu, aby s ním do koule se dali uzavříti.

Úmluva našich tří smělců měla šťastný výsledek. Především byla následkem nových porad podoba koule změněna a sice v podobu válce s kuželitým ukončením.

Důmyslnými prostředky postaráno jest o zmírnění prvního nárazu při výstřelu. Potravní zásoby stěsnané v prostor co možná malý stačily na celý rok, voda na několik měsíců, svíticí plyn na několik dnů a zvláštní stroj byl určen k obnovování vzduchu dýcháním tří cestovatelů stráveného.

Současně dal dělový klub na jednom z vrcholu skalního pohoří postaviti pozorovatelnu pro obrovský dalekohled, aby se jím vyhozená koule na celé své dráze mohla stopovati. Vše bylo uchystáno.

Dne 1. prosince v určitou hodinu stalo se u přítomnosti nesmírného davu lidstva vyhození koule do prostoru světového a ponejprv co svět stojí, opustili tři lidské bytosti obor zemský a odebrali se do prostorů mezihvězdných s určitou skoro jistotou, že dorazí k svému cíli.

Odvážní cestovatelé, Michal Ardan, předseda Barbikan a kapitán Nikol, měli cestu svou vykonati za 97 hodin, 13 minut a 20 sekund. Z toho

následuje, že nemohli dříve na povrchu měsíce se octnouti, než dne 5. prosince o půlnoci, a sice zrovna v okamžení, kdy měsíc dosáhl úplňku, a nikoliv tedy až 4, jak některé, nedobře zpravené noviny tvrdily.

Pohříchu nastal neočekávaný výjev při výbuchu děla; zapálením tak ohromného množství střelné bavlny vyvinulo se totiž ve vzduchu tolik páry, že měsíc pozemským pozorovatelům zůstal po několik nocí zcela zahalen.

Jeden z nejbližších přátel našich tří cestovatelů, sekretář klubu pan Maston, odebral se s panem Belfastem, ředitelem hvězdárny na skalní pohoří k pozorovatelně, jejíž dalekohled objevil měsíc tak jako by byl vzdálen jen jednu míli.

Nahromadění oblak ve vzduchu překazilo však všechno pozorování po celý čas až do 10. prosince.

Již se mělo za to, že se pozorování bude musit odložiti až na 3. ledna příštího roku, an měsíc, vstoupiv dne 11. do své poslední čtvrti, neukazoval než úzký osvětlený výkrojek svého povrchu a nepřipouštěl stopování koule vyhozené.

Potěšení bylo tudíž všeobecné, když v noci z 11. na 12. prosince silná vichřice oblaka rozehnala a měsíc, pokud byl osvětlen, v ostrém obmezení na černé půdě noční oblohy se objevil.

V noci té zaslali pozorovatelé na skalním pohoří následující telegram hlavní hvězdárně:

Dne 11. prosince, v 8 hodin 47 minut na večer pozorovali Belfast a Maston ze svého stanoviště kouli dne 1. prosince t. r. na Floridě výhozenou, avšak koule tato nedostihla z neznámých posud příčin svého cíle, nýbrž minula se ho ve vzdálenosti tak malé, že ji přitažlivost měsíce ve svém oboru zadržela a pohyb její původně přímočarný v pohyb elliptický proměnila. Následkem

toho obíhá teď vystřelená koule kolem měsíce jako družice jeho.

Telegram připojil, že elementy této nové družice nemohly posud býti vypočítány — neboť ovšem neměli posud hvězdáři na skalním pohoří času pozorovati tři rozdílné polohy její, jichž nevyhnutelně zapotřebí jest k ustanovení dráhy; to však připojili, že vzdálenost její od měsíce lze páčiti na 2833 míle.

Pozorovatelé naši vyřkli ku konci telegramu dvojí domněnku: buď se koule následkem přitažlivosti měsíce ve spiralních obězích k němu pořáde více blíží, až konečně na něj dopadne, nebo se pohybuje v uzavřené dráze elliptické kolem měsíce a zůstane v té dráze až na konec věků.

Jaký však bude osud ubohých cestovatelů v jednom nebo druhém případu? tázalo se obecenstvo.

Mají s sebou ovšem potravní zásoby, které vystačí na nějaký čas; než, kdyby i cíle svého, totiž měsíce dosáhli, jak se vrátí zase na zem? Nebo budou s to dáti o sobě zprávu obyvatelům pozemským.

Sluší zde učiniti poznámku stran pozorovatelů k přílišnému kvapu nucených. Uveřejní-li učenec nové pozorování, k němuž ho vedl pouze vědecký domysl, musí se míti na pozoru, aby se nepřekvapil. Neb nikdo není nucen, aby odkryl novou planetu, novou kometu neb družici, a omýlí-li se v takovém případu, má si sám připočísti všeobecný posměch, jejž utrží. Avšak pozorování na kvap takřka uchycené a to v okolnostech, jež jsou chladné rozvaze na závadu, (jako v případu tomto, kdežto sekretář Maston trnul při pomyšlení na osud svých přátel) připustí zajisté omluvu, stala-li se nějaká chyba.

A v skutku, telegram obsahoval dvoje chyby, jež ovšem teprva později byly objasněny, a sice za jedno, chybu stran vzdálenosti koule od měsíce, neboť jak později shledáno, nemohla se dne 11. prosince nacházeti v těch místech, kde ji Maston viděti se domýšlel; a za druhé, chybu ze strany theorie, anať koule pod těmi výminkami vyhozena, jako ona na Floridě, dle zákonů mechanických nikdy se nemohla státi oběžnicí měsíce.

Z následujícího vypravování budiž předběžně jen tolik připomenuto, že hrdinové naši vydrželi první strašlivý náraz při výstřelu; všechny podrobnosti cesty samy jsou však obsahem následujících kapitol.

Shledáme, jak tou cestou mnohé domysly a fantasie za své vzaly, spolu však v nejlepším světle spatříme vědecký pud Barbikana, chladnou rozvahu Nikola a veselou odhodlanost Ardana.

Při tom ovšem také poznáme, že přítel Maston, hledě stopovati dráhu vyhozené koule obrovským dalekohledem, čas a práci marně vynaložil.

Kapitola první.

Od desíti hodin dvaceti minut až do desíti hodin sedm a čtyřiceti minut na večer.

Když udeřila desátá, rozloučili se Ardan, Barbikan a Nikol se svými četnými přáteli, jež zanechali na zeměkouli. Dva psi, ustanoveni k tomu, aby rozplemenili pokolení své na pevninách měsíčných, byli již uzavřeni v kouli.

Jeřáb vedle koule postavený zavrzl, vyzdvihl je k otvoru u hořejšího vrchole koule a spustil je do utrob jejích. Příkrov otvoru byl pevně do

koule vtěsnán a nad to od Nikola z vnitřku silnou příčkou přišroubován.

Silné skleněné čočky do stěn zapuštěné daly se pro všechny případy z vnitřku též silnými alluminiovými deskami uzavříti, a když je Nikol opatrně pro bezpečnost při výstřelu přidělal, ana mezi tím koule do ohromného jícnu děla zapuštěna byla, octli se naši tři cestovatelé v hermetickém uzavření a v nejčernější temnotě.

— Nuže, drazí soudruhové, zvolal Ardan, dělejme jako doma. Co se mne týká, já jsem pro pohodlnou domácnost a zvláště držím na dobrou kuchyni. Musíte si svůj nový byt zaříditi co nejlépe a především nebude na škodu, abychom si ho řádně osvětlili. U šlaka, vždyť plyn není vynalezen pro krtky!

To řka, rozžehl bezstarostný chlapík sirku, otevřel kohoutek a zapálil plyn uzavřený v plynojemu, kdežto pod zvláštním přístrojem, aby jen spoře navzdor silnému stlačení svému, ucházel, byla uschována zásoba jak k osvětlení tak i k topení koule na 144 hodiny, totiž na 6 dní a 6 nocí.

Vnitřek koule, takto osvětlený, objevil se co přívětivý pokojík s pohovkami v kruhu a s okrouhlým stropem.

Předměty, jež obsahoval, zbraně, náčiní, nástroje byly tak upevněny na stěnách, že při výstřelu se nemohly odtrhnouti.

Všechna opatření, jež lidský důmysl může zjednati, byla co nejbedlivěji provedena, aby cíl odvážného podniku dle možnosti byl dostižen.

Ardan prohledl si všechno a vyjádřil svou spokojenost.

— Toť sice vězení, pravil, avšak vězení na cestách, a smím-li použíti výhlídky z okénka, podepíšu nájemní smlouvu třeba na celých sto let.

Ty se usmíváš, Barbikane, máš snad něco za lubem? Myslíš si snad, že toto vězení může býti naším hrobem? Nechť si, jest to přece něco vzácnějšího než samá rakev Mahomeda, která se sice také v povětří vznáší, ale nepohnutě stojí, kdežto ta naše vesele s námi dále letí.

Mezi tím, co Ardan takto mluvil, ukončili Barbikan a Nikol poslední přípravy.

Chronometr Nikolův ukazoval 10 hodin a 20 minut na večer, když tři cestovatelé v kouli na dobro byli uzavřeni. Chronometr ten souhlasil až na $^1/_{10}$ sekundy s chronometrem inženýra Murchisona.

— Přátelé, pravil Barbikan, nyní jest 10 hodin dvacet minut. V 10 hodin 47 minut pustí Murchison elektrickou jiskru do náboje, a v tom okamžení opustíme zeměkouli. Zbývá nám tedy jen 27 minut pro pobyt náš pozemský.

— Šest a dvacet minut a 13 sekund, doložil důkladný Nikol.

— Nuže dobrá, zvolal Ardan rozmarně, i za 26 minut dá se ledaco kloudného vykonati. Můžeme mezi tím rokovati o nejdůležitějších otázkách filosofických a politických, a je rozluštiti. Šest a dvacet minut dobře upotřebených má větší cenu, než šest a dvacet let lenivých. Několik sekund ze života Paskala nebo Newtona stojí za více, než celý život velkého davu bláznů. —

— Tebe do toho počítaje, věčný mluvko, zabručel Barbikan.

— Však těch 26 minut, jež mi na zemi ještě popřáno, není k zahození, odvětil Ardan.

Již jen 24 minuty, opravil Nikol.

Chceš-li tedy jen 24 minuty, statečný kapitáne, odpověděl Ardan, však za ty 24 minuty můžeme prohloubiti všechnu —

— Michale, káral Barbikan, budeme míti na cestě ještě času dosti k poslouchání tvé moudrosti, nyní nezabývejme se ničím, než s naším odjezdem nebo vlastně s odletem.

— Což nejsme s přípravami hotovi?

— Jsme; nebude ale na škodu, abychom ještě na všechno pomyslili, což by mohlo první náraz umenšiti.

— Což nejsou stěny vystlány žokami, vodou naplněnými a ocelovými péry, aby se jejich pružností náraz seslabil?

— Doufám, že to vystačí Ardane, odvětil Barbikan přívětivě, avšak opatrnosti nikdy nazbyt nebývá.

— Hle toho bláhovce! rozkřikl se Ardan, on doufá, on není přesvědčen, a nyní, když jsme již zde stěsnáni jako sledi v sudu, dostává bázlivé vrtochy. I u všech všudy, chci abychom se již jednou odtud hnuli.

— To se snadno mluví, ale poruč si, usmál se Barbikan.

— Máš pravdu, řekl Ardan, nezbývá nic než čekati, konduktor zahvízdne teprv za 24 minuty.

— Za 20 minut, opravil Nikol.

Naši tři cestovatelé dívali se po několik okamžení jeden na druhého. Potom začali ještě jednou všechny předměty, s nimi uzavřené, prohlížeti.

— Všechno jest na svém místě, řekl Barbikan. Nyní jedná se jen o to, jak se nejlépe umístiti, abychom vydrželi náraz při výbuchu. Není to lhostejno, jak se uložíme, na každý případ uložme se tak, aby nám krev příliš rychle do hlavy nevstoupla.

— Ano, potvrdil Nikol.

— Jářku, doložil Ardan, proti vstoupení krve do hlavy jest snadná pomoc; povstavme se na

hlavu, a očekávejme v této zajímavé postavě ono slavné okamžení.

— Nikoliv, vysvětloval Barbikan, položme se na stranu, tak nejsnáze odoláme nárazu, jen dejte pozor, až koule poletí, abychom leželi ve směru pohybu nebo proti němu, což jest vlastně skoro jedno.

— Nu to mne upokojuje, že jest to skoro jedno, pravil Ardan, sic bych byl v největším rozpaku, pod jakým úhlem bych si měl lehnout.

— Souhlasíte se mnou? Nikole, tázal se Barbikan.

— Docela, odvětil kapitán; ještě máme $13^1/_2$ minuty.

— Ten Nikol není ani člověk, podotkl Ardan, toť pouhý chronometr, vsadil bych se na to, že má v hlavě místo mozku samá kolečka!"

Soudruhové Ardanovi již jej neposlouchali, nýbrž každý z nich hleděl se uložiti jak nejpřiměřeněji, a to s nepochopitelně chladnou krví. Věru, člověk ani neví, z jaké látky jest srdce Amerikánů, že ani před tím největším nebezpečenstvím netrne.

Tři nízké a pevné postele nacházely se v dutině koule. Nikol a Barbikan postavili je do prostřed podlahy, která pomocí přístroje dala se v jakékoliv poloze upevniti. Na dvě z těchto postelí se natáhli.

Ardan neměl však pokoje, lehal a vstával, štěbetal se svými přátely a se psy, Dianou a Satellitem, jimž jak pozorujeme, dostalo se před nastoupením cesty jmen velmi významných.

— Pozor Diano, pozor Satellite! zvolal na psy, víte-li pak pejskové, že máte hafany náměsíčné seznámiti s ušlechtilým plemenem pozemských ohařů? To vám povídám, ať neděláte svému

pokolení hanbu! Na mou věru, jest-li se jednou vrátíme zase dolů, vezmu si několik stěnat budoucího nového plemene měsíčno-zemského s sebou, ty budou na zemi dělati nehorázné furore!

— Jest-li tam jen nějakých psů jest, namítl Barbikan.

— Je jich tam, tvrdil Ardan, tak jako i koní, krav, ovcí a kuřat. Oč se vsadíme, že tam najdeme kuřata!

— Sto tolarů na to, že jich tam není, odvětil Nikol.

— Slovo s to, kapitáne, řekl Ardan a popadl ho za ruku. Ale ať neprohraješ jako s presidentem, proti němu máš tři sázky, z nichž jednu na 6000 tolarů již si prohrál, totiž že to nedojde až k výstřelu.

— Ano, prohrál jsem, odpověděl Nikol. Máme teď 10 hodin, 37 minut, 6 sekund.

— A za čtvrt hodiny prohraješ druhou a třetí sázku, totiž 4000 tolarů, jestli dělo při výstřelu se nerozlítne, jak tvrdíš, a druhých 5000 tolarů, jest-li koule dále než na 16 mil od země nedoletí.

— Mám tolary s sebou, odpověděl Nikol, a cinkal v kapse penězi, jak prohraju, ihned je vysázím.

— Nu to je pravda, řekl Ardan, držíš na pořádek, a v té věci mohl bych se od tebe něcemu naučit. Ale dovol, abych ti řekl, že ty sázky jsou pro tebe velmi málo výnosné.

— A proč? tázal se Nikol.

— Poněvadž vyhraješ-li první sázku, ty a Barbikan budete rozptýleni v povětří, a nebudeš míti tedy nikoho, kdo by ti sázku vyplatil.

— O to je postaráno, vysvětlil Barbikán suše, sázka je uložena v bance Baltimorské a stane-li

se nějaká nehoda Nikolovi, připadne výhra jeho dědicům.

— O vy praktické hlavy, zvolal Ardan, mně nezbývá nic, než abych vás obdivoval, nápodobit vás nedovedu.

— Deset hodin 42 minuty, připomenul Nikol.

— Již tedy jen pět minut! podotkl Barbikan.

— Ano, jen pět minut! doložil Ardan. A my jsme uzavřeni v kouli, na dně děla devět set stop dlouhého, a pod námi v dělu leží 400.000 liber střelné bavlny, což jest tolik jako 1,600.000 liber prachu; a přítel Murchison, s chronometrem v ruce, s okem upřeným na rafičky a s prstem položeným na elektrický stroj, počítá sekundy a co nevidět vyhodí nás do širého světa nadzemského —

— Dosti toho, Michale, řekl Barbikan hlasem vážným. Připravme se; jen několik sekund dělí nás od okamžení vznešeného. Podejme si ruce, přátelé!

— Ano, podejme, zvolal Ardan, více pohnut, než se zdáti chtěl.

A tři hrdinové spojili ruce k poslednímu stisknutí.

— Bůh nás zachovej! řekl pobožný Barbikan.

Ardan i Nikol lehli si na své postele.

— Deset hodin 47 minut! šeptal kapitán.

Tedy ještě dvacet sekund! Barbikan shasl rychle plyn a položil se vedle svých soudruhů.

Nastalo hrobové ticho, přerušeno jen sekundovým tepáním chronometru.

Najednou pocítěn strašlivý náraz, a koule, puzena 6000 milliony litrů plynu, povstalého zapálením střelné bavlny, vznášela se do prostoru nadzemského.

Kapitola druhá.

První půl hodiny.

Jak to dopadne? Jaký účinek měl na kouli nesmírný výbuch? Osvědčil se důmysl inženýrů, kteří kouli shotovili? Byl náraz dosti seslaben vodními žoky a pružnými polštáři? Vydrželi cestovatelé úžasnou počáteční rychlost 11.000 metrů, která by za pět minut je dopravila z Paříže do New-Yorku?

Takové a podobné otázky kladlo si tisíce a tisíce lidí, před jejichž očima se neslýchaný tento a rozčilující pokus děl. Pro samou úzkost stran osudu dobrodruhů v kouli uzavřených zapomněli na cíl a účel jejich. A kdyby někdo z diváků, na př. sekretář Maston, byl se mohl na chvílku podívati do vnitřku koule, co by tam byl viděl?

V tu chvíli nic. Čirá tma panovala posud v kouli. Stěny válcovité a kuželité osvědčily se co nejlépe, nebylo pozorovati žádné trhliny, žádného prohnutí neb stlačení. Podivuhodná koule nezměnila se nic a očekávání oněch, kteří se domnívali, že následkem velkého horka zapálené bavlny střelné, aluminium se rozpustí a jako dešť na zem nazpět spadne, bylo tudíž zcela nepodstatné.

Uvnitř koule spůsobil náraz v celku jen málo nepořádku. Několik předmětů bylo sice prudce vyhozeno ke stropu, ale nejdůležitější nářadí a náčiní nehnulo se ani z místa.

Podlaha byla vzhůru sešinuta a pružnými mnohonásobně se opakujícími nárazy per a vody v žokách, na nichž spočívala, byly postele a tři naši cestovatelé co nepravidelná směsice do koutka setřeseni.

Několik minut po výstřelu hnulo se něco v tom koutku; zdvihla se ruka, potom hlava a konečně prodralo se polovic postavy lidské z chumáče. Byl to Michal Ardan.

Ohmatal se, zakejch' si a zvolal:

— Hle, hle, Michal Ardan posud celý! ale jak to vypadá asi s těmi druhými?

Srdnatý Francouz chtěl se pozdvihnout, ale nebyl s to udržet se na nohou. Hlava mu šla kolem, a krev vehnaná do mozku zalila mu oči, že neviděl. Byl jako opilý.

Br! zařičel, toť je, jako bych byl celý džbán šampaňského najednou vypil, jen že mi to, jak se zdá, nešlo příliš k duhu!

Potom promnuv si čelo a spánky, jal se křičeti silným hlasem:

Nikole! Barbikane!

Poslouchal úzkostně. Žádná odpověď. Ani nejslabší dýchání neprozradilo, že jsou společníci jeho ještě na živě. Opakoval tedy volání, avšak opět nadarmo, vše bylo ticho.

U všech všudy! horlil, vždyť zde někde leží, jako by byli spadli z pátého poschodí po hlavě dolů. Ale co škodí, doložil s důvěrou, již nic nebylo s to podvrátiti, mohl-li se jeden Francouz dostati aspoň na kolena, dostanou se přece dva Amerikáni na nohy. Nuže, posviťme si na to.

Ardan cítil, jak se mu životní síla opět zcela vrací. Krev se utišila a vpravila se znenáhla v obyčejný oběh; pozdvihnuv se na nohy cítil se již v úplné rovnováze. Vytáhl tudíž z kapsy sirku, zapálil ji a rozžehl plyn. S potěšením pozoroval, že plynojem byl zcela neporušen. Neboť kdyby byl plyn ušel a se vzduchem koule se smísil, byl by, jsa proměněn ve směsici třaskavou, sirkou se

zapálil, a nový výbuch byl by to vyvedl, čemu při výstřelu smělí skoumatelé tak šťastně byli ušli.

Když bylo rozsvíceno, hledal Ardan své soudruhy. Těla jejich ležela mezi postelemi, jako dvě mrtvoly, Nikol nahoře, Barbikan dole.

Ardau zdvihl kapitána, položil ho na postel a počal ho silně třiti.

Po nějakém čase přišel Nikol k sobě, otevřel oči, a nabyv brzo vědomí a své chladné rozvahy, a ohlídnuv se kolem sebe, tázal se:

— Kde jest Barbikan?

— Jen strpení, odpověděl Ardan pokojně, vždy jeden po druhém. Začal jsem s tebou, Nikole, poněvadž si ležel nahoře, nyní přijde řada na Barbikana.

Ardan a Nikol vytáhli na to předsedu dělového klubu z nepohodlného jeho kouta, vyzdvihli ho na pohovku, i bylo viděti, že více utrpěl, než oba přátelé jeho, neb krvácel. Nikol se přesvědčil, že krev pochází jen ze slabého poranění na rameně, nicméně byli oba polekáni, že ho dlouho zkřísiti nemohli.

Konečně po silném tření dal známku života.

— Již opět dýchá, pravil Nikol radostně, přiloživ ucho k jeho prsoum.

— Snad by si dýchání neodvyk' na této cestě, podotkl Ardan, avšak kozel mu věř, raději ho ještě notně drhněme!

Konečně otevřel i Barbikan oči, chopil se ramen svých přátel a první jeho otázka byla:

Nikole, letíme?

Nikol a Ardan pohledli na sebe, neb v skutku posud nepomyslili ani na kouli, jsouce celí zaměstnáni svým zkřišením.

— Nuže, letíme, Ardane? opakoval Barbikan.

— Snad, ale možná také, že pokojně ležíme na Floridě, odpověděl Nikol.

— Nebo na dně zálivu mexického, doložil Ardan.

— To by bylo! zvolal president Barbikan.

Tyto dvě domněnky soudruhů přivedli ho ihned k úplnému vědomí.

Nechť si se nacházela koule kdekoliv, v tomto okamžení nebylo možno ustanoviti, v jakém stavu se nachází. Její zdánlivá nepohnutost a úplná uzavřenost před světem zevnitřním zabraňovala odůvodnění jakékoliv domněnky. Možná, že koule letěla k měsíci, možná také, že po krátkém výstupu padla nazpět k zemi a snad do zálivu mexického, což pro malou šířku polostrova Floridy bylo k víře dosti podobno.

Otázka byla vážná a rozluštění její velezajímavé, ba k upokojení cestovatelů bylo zapotřebí, co nejdříve ji rozluštiti.

Barbikan, nabyv brzo duševní svou silou vlády nad tělem, vstal a počal pozorování. Poslouchal, z venčí bylo ticho úplné. Avšak silné vystlání mezi podlahou a koulí mohlo udusiti všechen zvuk ze země přicházející. Než jedna okolnost Barbikana ihned překvapila. Teplota uvnitř koule vystoupla v znamenité míře. President vytáhl z pouzdra teploměr a shledal, že obnáší 45 stupňů Celsiových.

— Ano, zvolal, ano, my letíme!

Toto náramné horko vychází ze stěn koule a způsobeno jest třením jejím o pozemský vzduch. Teplo toto brzo přestane, poněvadž jsme již dostihli prázdnoty nad oborem vzduchovým a na místo tepla nastoupí brzo krutá zima.

— Jak? tázal se Ardan, dle tvého mínění

Barbikane jsme tedy již nad hranicemi zemského vzduchu?

— Není žádné pochybnosti, Michale. Poslyš. Nyní máme 10 hodin 55 minut. Odrazili jsme od země před 8 minutami, a kdyby počáteční naše rychlost nebyla umenšena odporem vzduchu, bylo by 10 sekund stačilo k proběhnutí 16 mil, až do kterých pozemský vzduch sahá.

— Tak jest, doložil Nikola, na kolikátý díl páčíte umenšení rychlosti odporem vzduchu?

— Na dvě třetiny, odpověděl Barbikan. Toto umenšení jest značné, avšak mé vypočítání vede k tomu výsledku. Nuže, byla-li naše počáteční rychlost 11.000 metrů, umenšila se v oboru vzdušném na 7332 metry, avšak v každém případu minuli jsme již hranici jeho a —

— A proto, podotkl Ardan, ztratil přítel Nikol obě své sázky: 4000 tolarů, že se dělo neroztrhlo a 5000 tolarů, že se koule povznesla výše než 6 mil. A nyní, Nikole, plať.

— Budiž, odpověděl kapitán, výplata se může státi později. Možná, že má Barbikán pravdu a že jsem ztratil svých 9000 tolarů, a však mám také svou domněnku a výhra není ještě zcela rozhodnuta.

— Jakou to máš domněnku? tázal se Barbikan horlivě.

— Žádnou jinou, než že z té neb oné příčiny dělo nebylo ani vypáleno a že jsme vůbec ještě ani neodletěli.

— Ty jsi chlapík kapitáne, zvolal Ardan, s tou svou domněnkou. Co pak jsme se při nárazu málem nezalkli? Což jsem tě nezkřísil? a což si president neutržil krvavou ránu při odletu?

— Prozatím těch otázek nech, Michale, a odpověz sám na jedinou otázku.

— Jen s ní ven, kapitáne.

— Slyšel jsi při odletu nějakou ránu, která by při tom výstřelu zajisté musila býti ohromná?

— Neslyšel, odvětil Ardan, celý překvapen, na mou duši, já neslyšel nic.

— A ty Barbikane?

— Já také nic neslyšel.

— Nu tedy? tázal se Nikol.

— Je pravda! podotkl předseda mrzutě, avšak rád bych věděl, proč jsme ránu neslyšeli.

Tři přátelé podívali se jeden na druhého pohledem velmi nespokojeným, neb měli před sebou hádanku nerozluštěnou. Koule vyletěla, o tom se již takřka nedalo pochybovati a proto musil, jak se samo sebou rozumí, výstřel její býti provázen také ránou.

— Podívejme se, kde jsme se octli, řekl konečně Barbikan, a otevřme jednu okenici.

Práce ta byla ihned vykonána. Šrouby, jimiž zavírací deska byla k zaskleněnému otvoru připevněna, odtočily se a tlusté sklo v okrouhlém otvoru se objevilo. Koule byla opatřena čtyrmi takovými okénky, jedním u stropu, druhým naproti pod příklopem v podlaze, třetím a čtvrtým po pravé a levé straně. Cestovatelé mohli tudíž prostor světový dle čtyr směrů pozorovati; hořejším otvorem měli vyhlídku na vrchol oblohy, dolejším na zeměkouli, pravým a levým na hvězdnatou oblohu. Barbikan a oba jeho průvodci vrhli se ke sklu, aby zrakem dostihli nějakého určitého předmětu. Venku panovala čirá tma, avšak na dně nesmírné temnoty třpytily se nebeské hvězdy.

— Nuže, milí přátelé, zvolal Barbikan nadšeně, nespadli jsme na zem, aniž jsme ponořeni v hloubkách zálivu mexického — vstoupáme do prostorů světových. Vizte hvězdy na obloze tmavé!

— Urá, urá! vykřikli radostně Ardan a Nikol. V skutku zmizela poslední pochybnost o zdaření výstřelu, a nad to ukazovala čirá tma, že koule již opustila i obor pozemského vzduchu, anoť by jinak rozptýlené světlo, které i v noci vzduch poněkud osvětluje, bylo se odrazilo od kovových stěn koule.

— Prohrál jsem sázku, pronesl se konečně Nikol.

— A já ti k tomu pronáším své přání! řekl Ardan.

— Zde, vezmi 9000 tolarů, pravil kapitan, a vytáhl z tobolky několik bankovních poukázek.

— Chcete kvitanci? tázal se Barbikan.

— Jest-li vás to neobtěžuje, ano, odvětil Nikol, patří to k pořádku.

A vážně a odměřeně, jako by uzavírali koupi na trhu, odbyli si oba Amerikáni svou záležitost; Barbikan napsal a spečetil kvitanci a Nikol ji přijal a schoval do tobolky.

Ardan, smeknuv čepici s hlavy, pohlížel mlčky z jednoho na druhého, neb tyto okolky v poměrech takových oněměly ho docela; něco tak „amerikánského“ ještě neviděl.

Barbikan a Nikol obrátili znovu všechnu svou pozornost k hvězdným skupeninám, kdežto Ardan marně se ohlížel po měsíci.

— Ale kam pak se nám poděl měsíc, tázal se, nechce snad držet slovo k umluvenému zastaveníčku?

— Neměj starosti, odpověděl Barbikan, měsíc jest na svém místě; odtud jej ale nemůžeš vidět, otevřeme si druhou okenici.

Barbikan obracel se právě k otvoru protějšímu, by ho otevřel, an najednou z čista jasna na obloze něco se zalesklo, což pozornost jeho v nej-

vyšší míře zaujalo. Byl to okrouhlý kotouč ohromných rozměrů. Strana jeho k zemi obrácená svítila září velmi jasnou, i podobalo se, jakoby to v skutku byl nějaký druhý měsíc. Rychlost, s kterouž kotouč letěl, byla úžasna; zdálo se, že se pohybuje na dráze kolem země, a sice ve směru tak nešťastném, že koule s ním se setkati musí. Zřetelně dalo se též poznati, jak se kolem své osy otáčí.

— I u samého Peruna, zvolal Ardan, co to? Není to snad druhá vystřelená koule?

Barbikan neodpovídal, neb ohromné těleso jej překvapilo a znepokojovalo. Setkání s ním nebylo nemožné, což by ovšem mělo následky velmi žalostné, buď že by se koule od své dráhy odchýlila, nebo opět k zemi odrazila, nebo snad i na něj dokonce spadla.

Předseda Barbikan uvážil mžikem všechny následky takového setkání a poznal s úžasem, že by v každém případu vedly k zmaření tak šťastně započatého pokusu. Soudruhové jeho, zcela oněmělí, pohlíželi úzkostlivě na neočekávaný tento výjev. Kotouč se blížil a zvětšoval spůsobem příšerným, a následkem jakéhosi klamu optického zdálo se, jakoby koule zpříma na něj letěla.

— Tu to máme, vykřikl Ardan, oba vlaky se srazí!

Mimovolně vrhli se cestovatelé k zadní straně koule, hrůza dosáhla nejvyššího vrchole, avšak na štěstí trvala jen krátko. Ohromný kotouč proletěl ve vzdálenosti několik set sáhů okolo koule a zmizel, ani ne tak pro svou rychlost, jako proto, že druhá jeho strana, totiž strana k měsíci obrácena, byla celá tmavá.

— Šťastnou cestu! zvolal Ardan, oddychnuv si z hluboka. Podívejme se na to, ani vesmír není

dost velký, aby se ubohá naše kulička mohla beze strachu svou cestou pokojně ubírati! Jaká to asi nestvůra, ta koule, co by nás málem byla rozdrtila?

— Já to vím, řekl Barbikan.

— Kýho výra, on ví všechno! podotkl Ardan.

— Těleso, jež jsme minuli, nebylo nic než meteorit, ovšem rozměrů ohromných, jejž přítažlivost zemská zachytila a v družici proměnila.

— Je-li možná! divil se Ardan, tedy má země dva měsíce jako Neptun?

— Ano, příteli, dva měsíce, ačkoliv se vůbec tvrdí, že má jen jeden. Avšak tento druhý měsíc jest tak malý a rychlost jeho tak velká, že ho obyvatelé pozemští nemohou viděti. Hvězdář francouzský, pan Petit, poznal oběh tohoto tělesa dle jistých změn v soustavě planetarní a ustanovil jeho dráhu. Dle jeho výpočtu vykoná onen meteorit svůj oběh kolem země za 3 hodiny a 20 minut, což jest ovšem rychlost náramná.

— A uznávají všichni hvězdáři tento druhý měsíc, tázal se Nikol.

— Neuznávají, odpověděl Barbikan, ale kdyby se s ním, jako my, byli setkali, nemohli by déle pochybovati. Co nás se týče, může meteorit, jenž nás tak zalekl, nyní nám aspoň posloužiti k ustanovení vzdálenosti naší od země.

— Jak to? ptal se Ardan.

— Poněvadž vzdálenost jeho od země jest známá, nacházeli jsme se při setkání s ním 8140 kilometrů od země.

— Tedy více než 2000 mil! zvolal Ardan, hle, jak uhání ta zemsko-měsíčná pošta!

— Ovšem, doložil Nikol, dívaje se na chronometr, nyní máme 11 hodin a opustili jsme pevninu americkou teprva před 13 minutami.

— Nic více? ptal se Barbikan.

— Ano, odvětil Nikol, a kdyby naše počáteční rychlost 11 kilometrů byla zůstala pořád stejná, urazili bychom za hodinu asi 10000 mil.

— To je všechno dobře, přátelé, pravil předseda, avšak pořád nám ještě zůstává jedna otázka nerozhodnuta.

Proč jsme neslyšeli ránu při vystřelení děla?

Touto otázkou zarazil se proud rozprávky. Barbikan, celý zamyšlený, dal se do odstraňování desky, jíž druhé pobočné okenko uzavřeno bylo, a když byl s prací hotov, vyplnil se ihned celý vnitřek koule skvoucí září.

Nikol, člověk to hospodářský, shasl plyn, jehož světlo by bez toho při pozorování hvězdného nebe překáželo.

Měsíc nacházeje se v úplňku, jevil se ve světle ku podivu jasném. Paprsky jeho neseslabeny vzduchem a parami pozemskými pronikaly sklo beze vší poskvrny a odrážejíce se o stěny koule, polily je jako stříbrnou září. Pozadím oblohy co uhel černým zvětšil se ještě krásný světlozjev měsíce, jehož kraje v příjemné řídkosti étheru v největší ostrosti se ukazovaly. Nebeská oblohla poskytla v takovýchto okolnostech zcela nový, lidskému oku netušený pohled.

Lze si představiti, s jakou zvědavou dychtivostí naši hrdinové pohlíželi na měsíc, na cíl své cesty. Pozvolna postupoval na své dráze k onomu bodu zenithu, jejž měl za 97 hodin dostihnouti. Hory jeho a pláně, a ostatní jeho obrysy nebyly sice posud mnohem zřetelnější než z jakéhokoliv místa pozemského, avšak světlo jeho, procházejíc jen řidoučkým étherem mezisvětovým převýšilo všechno očekávání; jevilat se deska měsíčná co zrcadlo platinové. Na zem, ubíhající pod jejich nohami, zapomněli cestovatelé skoro docela.

Kapitan Nikol obrátil nejprvé pozornost opět k ní.

— Ano, doložil Ardan, nebuďme k ní nevděčni. Než opustíme tu svou planetu docela, než se vám zcela z očí ztratí, rozlučme se s ní aspoň ještě přátelským pohledem!

Barbikan, aby vyhověl svým soudruhům, jal se pomýšleti na otevření dolejšího skla, skrze něj bylo možno na zem pohlédnouti.

Podlaha byla nárazem pošinuta daleko od dolejšího konce koule a ne bez obtíže byla rozebrána.

Částky její položeny byly opatrně ke stěnám, deska zavírací byla od skla odstraněna a zasazené sklo se zalesklo.

Ardan, přikleknuv k zaskleněnému otvoru, byl celý překvapen, když spozoroval, že jest sklo jako naběhlé a neprůhledné.

— Nuže, zvolal, kde pak je ta zem?

— Vždyť se na ni díváš, odpověděl Barbikan.

— Jak? tento tenký proužek, tento bělavý oblouk měl by býti naší zemí? tázal se Ardan.

— Ovšem, poučil ho Barbikan, po celé čtyři dni, po kteréž se nachází měsíc v úplňku, nachází se země v nové své čtvrti. Teď se nám jeví v podobě úzkého srpu, a po několik dní bude úplně tmavá.

— Hle, hle, toť tedy zem, opakoval Ardan, namahaje se očima přeměřiti osvícený oblouk, jakýž rodná jeho planeta mu ukázala.

Výklad, od Barbikana pronešený, byl zcela správný. Země vstupovala s ohledem na vystřelenou kouli právě do své nové čtvrti, byla totiž osvětlena jen na kraji, a ukazovala podobu srpu na tmavé noční obloze. Osvícený pruh měl ovšem značné rozměry, podobal se mohutnému oblouku,

na obloze vyklenutému. Světlo jeho nebylo však tak jasné, jako na měsíci, nýbrž jevilo se poněkud zamodralé, což pocházelo od vzduchu pozemského. Některé body, jasněji osvícené, prokmitající na vnitřní straně oblouku, naznačovaly patrně vysoké osvětlené hory, avšak zmizely časem pod skvrnami, což se na měsíci nikdy nepozoruje. Skvrny tyto pocházely od oblak, objímajících zeměkouli soustřednými kruhy.

Navzdor slabému osvětlení bylo i část země, od slunce neosvětlenou viděti, zrovna tak, jakož i část měsíce od slunce neosvětleného ze země se spatřuje. Osvětlení té části bylo však slabší, než bývá na měsíci, anoť pocházelo od světla z měsíce na zem odráženého, kdežto na měsíci pochází naopak od světla, jež země na něj vrhá. Jelikož ale pro velikost země odrážené její světlo jest asi třináctkráte větší, nežli odrážené světlo měsíce, musí také tento ve své druhé sluncem neozářené části, kde na něj odražené světlo zemské padá, býti světlejší, nežli země v podobných okolnostech.

Budiž ještě podotknuto, že sluncem osvícený pruh zemský na svých koncích byl protažen, což způsobil zlom světla ve vzduchu zemském.

Mezi tím, co cestovatelé svým zrakem pronikali prostory temnoty noční, objevil se nad zemí zajímavý úkaz. Náhle totiž zasršelo nad zemí množství velkých jisker, kteréž nebyly ničím jiným, nežli houfem meteoritů, k zemi se přibližujících a ve vzduchu jejím se zapalujících, tudíž náležely ke krásným výjevům tak zvaných padajících hvězd, jež za bezoblačných nocí také na zemi pozorovati jest. V tuto dobu, totiž v měsíci prosinci, nacházela se země právě v blízkosluní a v těch místech setkává se s pruhem na meteority

zvláště bohatým, tak že hvězdáři v těch dobách až na 24.000 takových padajících hvězd za hodinu napočítali.

Ardan však, nepřijav tento vědecký výklad, ujišťoval své přátele, že obyvatelé zeměstí na oslavu cesty měsíčné vypalují ohňostroj.

Toť bylo vše, čímž se prozrazovala země do stínů nočních pohroužena; pro druhé velké planety nebyla ničím, než vycházející dennicí a zapadající večernicí, pro cestovatele naše jen slabě osvětlenou družicí v nové čtvrti, tělesem v šeru zahaleným, kolem slunce neodolatelnou mocí puzeným, lidstvo do prostorů světových se všemi jeho světobornými tužbami a vášněmi unášejícím.

Dlouho dívali se tři přátelé mlčky, avšak s city spřízněnými, na vzdalující se domov svůj, kdežto koule rychlostí pravidelně ubývající, dále k měsíci se ubírala. Konečně počala se jich nepřekonatelná dřímota zmocňovati, byliť unaveni na těle a na duchu a příroda lidská žádala nutně obnovení vyčerpaných sil.

— Není nic platno, pravil Ardan, mně se již oči zaklihují, jděme spat.

A natáhše se na postele upadli všickni tři brzo ve tvrdý spánek.

Sotva však leželi čtvrt hodiny, vzchopil se náhle Barbikan, a vyburcovav své druhy náramným lomozem, vykřikl:

— Již to mám! již to mám!

— A co máš? ptal se Ardan, vyskočiv uleknut z postele.

— Příčinu, proč jsme neslyšeli ránu při výstřelu.

— A ta jest? tázal se Nikol.

— Že koule naše měla větší rychlost nežli zvuk!

Kapitola třetí.

Cestovatelé zařizují se po domácku.

Překvapující, ač zcela blízký a pochopitelný výklad upokojil všechny tři soudruhy tak, že se opět pokojně uložili a v náruč občerstvujícího spánku uvrhli. A kde by se nalezlo pokojnějšího místa k spaní nad to, v němž se nacházeli? Na zemi přetrhuje lomoz vozů a hřmot práce pokojný spánek, na moři náraz vlnobití, v povětrném balónu zmítající proudy větrné, zde však v dutině koule, v prázdnotě mezisvětové, u prostřed tichosti dokonalé, nepřerušil ani nejmenší šramot jejich spaní.

Kdo ví, jak dlouho by byli dřímali, kdyby je konečně nebyl propudil okolo sedmé hodiny ráno dne 2. prosince, tedy osm hodin po odletu, hlas v těch výšinách jistě neobyčejný.

V dutině koule ozývalo se totiž štěkání.

— Hola, naši psi se ozývají, zvolal Ardan a vstal ihned z postele.

— Mají asi hlad, řekl Nikol.

— Tak to asi bude, vždyť jsme na ubožáky docela zapomněli, odpověděl Ardan.

— Kde pak jsou? tázal se Barbikan.

Hledali je a našli jednoho z nich schouleného pod postelí. Zaleknut a omráčen prvotním nárazem zůstal ležeti ve svém koutku, až jej hlad probudil a mu opět hlasu navrátil.

Byla to Diana, která tam ležela a kňučela. Ardan ji chlácholil nejlaskavějšími slovy.

— Pojď sem, Diano, pravil, pojď sem má stará; vidíš, tys ustanovena býti chloubou celého sobáctva; tebe by měli přidružiti pohané k bohu Anubis a křesťané k svatému Rochu, neboť máš

se státi Evou nového plemena psů zemsko-měsíčných.

Diana, jíž se tato chvalořeč příliš málo dotkla, připlazila se k Ardanovi, a odpovídala novým kňučením.

— Vidím Evu, připomenul Barbikan, ale Adama tu není.

— Adam? odpověděl Ardan, ten nemůže býti daleko. Musím ho zavolati. He, Satellite, pojď sem, Satellite!

Ale Satellit byl ten tam. Diana kňučela stále, ohledali ji, zdali není raněna; bylať bez úrazu; předložili jí pokrm na talíři a to konečně ukonejšilo její žalost.

Satellita dlouho nebylo lze vypátrati. Konečně byl pozorován za pažbou, mezi stěnami koule a podlahou; ubohé zvíře nacházelo se v stavu žalostném.

— I u všech rohatých! zvolal Ardan, po naší aklimasitací psů na měsíci bude asi veta!

Pes byl posud omráčen, neb nárazem byl hozen ke stropu a poranil se tak na hlavě, že byl posud polomrtev.

Ardan jej z kouta vytáhl, vymyl zakrvácenou ránu, a vlil mu také něco vody do tlamy, což psa konečně zkřísilo, ač tiše stenaje zůstal nepohnutě ležeti.

— Nedělej si z toho nic, Satellite, těšil Ardan psa, budu tě ošetřovati jako bratra, vždyť jsem za tvůj život odpovědným, i raději bych ztratil vlastní ruku, než abys přišel o jedinou tlapu.

Ošetřivše raněného psa zaměstnali se cestovatelé opět pozorováním zeměkoule a měsíce. Poloha země byla naznačena kotoučem popelavým, na kraji osvětleným; jasný pruh byl však už mnohem užší, než-li při posledním pozorování. Ve-

likost toho kotouče byla však posud ohromná u porovnání s měsícem, ač se mu koule pořád víc a více přibližovala.

— Škoda, řekl Ardan, že jsme nevyletěli, když země byla v úplňku.

— Proč? tázal se Nikol.

— Proto že bychom byli měli pěkný pohled na pevniny a moře, a pohodlně bychom mohli se dívati na póly a rozhodnouti otázku, je-li tam moře otevřené nebo zamrzlé.

— To je pravda, doložil Barbikan, ale za to bychom zase měsíc neviděli, anoť by v září sluneční slabé odražené světlo jeho zemské zmizelo. Lépe jest viděti před sebou stanici příjezdu, než za sebou stanici odjezdu.

— To je také mé mínění, Barbikane, podotkl kapitan Nikol, k dívání-se na zem budeme míti dosti času, až budeme na měsíci a za dlouhých nocí jeho dosyta se nadíváme, jak na tom mraveništi pod námi tvorové nám podobni se hemží.

— Nám podobni? namítl Ardan, nyní jsou nám tak málo podobni jako náměsíčníci. Jsme obyvatelé nového světa, zalidněného jenom námi.

Já jsem podobný k Barbikanu, a Barbikan k Nikolu; nad námi a pod námi není však nic podobného, a nebylo co svět světem stojí.

Což nám teď do té tečky, té země, vlast naše jest celá sluneční soustava. Jen kdybychom již byli na měsíci!

— Asi za 24 hodiny tam budeme, řekl kapitán.

— Teprva? mně se zdá, že již letíme celou věčnost, podotkl Ardan.

— Toť netrpělivost! vždyť je teprv půl děváté, odpověděl Nikol.

— Budiž; avšak jářku, proč bychom pro

ukrácení chvíle nesnídali; mně se všechno zdá, že mám hlad.

V skutku, po dlouhém spánku byli všickni tři při dobré chuti, a nabídnutí Ardanovo, že co Francouz v té věci znalý kuchyni obstará, setkalo se se souhlasem obou druhů jeho.

Ardan tedy rozdělal oheň na malém plynovém ohništi a ohlídl se po zásobách potravních, v skříňkách dobře uzavřených.

Především připravil tři talíře výtečného bouillonu, dle Liebigova předpisu z masa jihoamerického skotu vytaženého; pak následovalo několik skrojků beefsteaku, stlačeného pod hydraulickým lisem a tak jemného a šťávnatého, jakoby právě přicházel z kuchyně anglického lorda. Stlačená zelenina „čerstvější než přirozená“ následovala po masitém pokrmu a konečně vytasil se bodrý Francouz se znamenitým nálevem čaje, jehož listy sám ruský car ze svých nejlepších zásob cestovatelům zaslal, když se byl o jejich velkolepém podniku dověděl. Láhev skvostného vína byla posléze vyprázněna na zdar spojení zeměkoule s její družicí.

A jakoby i slunce, jehož paprsky ohnivý tmavorudý mok na burgundských stráních vykouzlily, svědkem chtělo býti šlechetného nadšení tří soudruhů, objevilo se najednou po straně koule, anať v tom okamžení vystoupila z kuželového stínu, jejž země za sebou vrhá.

— Hle slunce vychází! zvolal Ardan radostně.

— Chronometry jdou na sekundu, právě v tom okamžení očekával jsem východ jeho, podotkl Barbikan.

— Nezasahuje kuželový stín země až za měsíc? tázal se Ardan.

— Ovšem, a ještě dál, což poznati lze ze zatmění měsíce, totiž v tom případu, stojí-li slunce,

země a měsíc za sebou v jedné čáře, poučil ho Barbikan; kdybychom v čas takového zatmění byli vyletěli, byli bychom v tom stínu zůstali po celou dobu cesty, a to by pro nás bylo zle.

— Proč?

— Proto, vysvětloval Barbikan, že bychom měli pořád tmu a zimu, kdežto nyní ponořeni do slunečné záře, budeme míti světla a tepla až na zbyt. Úspora plynu jest nám pro každý případ velmi výhodná.

Tak tomu bylo, koule, osvětlena a zahřáta slunečními paprsky, oteplila se jako by náhle ze zimní krajiny byla se octla v krajině letní.

Měsíc na vrcholu, a slunce u spodu nesmírné oblohy, vylévaly svou zář na kouli jako o závod.

— Zde není tak zle! připomenul Nikol s tváří spokojenou.

— To si myslím, doložil Ardan, kdyby bylo trochu prsti na naší aluminiové planetě, uzrál by na ní drobný hrášek za čtyři a dvacet hodin. Bojím se jen, aby nám stěny naší koule v tom horku se nerozpustily.

— Toho se neboj, milý příteli, ujišťoval Barbikan. Koule obstála již při mnohem větší teplotě, když totiž vzduchem proletěla; nedivil bych se, jest-li se obyvatelům Floridy objevila celá ohnivá.

— I to, to, divil se Ardan; sekretář Maston byl by si myslil, že jsme se upekli.

— Je mi skoro divno, že se tak nestalo, odpověděl Barbikan, octli jsme se v nebezpečenství, na něž jsme ani nepomyslili.

— Já jsem se toho obával, řekl Nikol, ale měl jsem naději, že za těch několik sekund, které koule potřebovala k proletění vzduchem, nám rozehřání její neuškodí.

— A to jsi hezký přítel, horlil Ardan, mně si o tom neřekl nic, to si budu pamatovati!

Barbikan začal mezi tím upravovati vnitřek koule, jako by ho nikdy více neměl opustiti. Připomeňme si, že koule měla 108 palců či 9 stop v průměru, tak že po odražení stěn, 12 palců tlustých, zůstalo pro vnitřek ještě 7 stop šířky. Výška 12 stop, kteráž podél stěn byla velmi spořivě upotřebená k upevnění a umístění rozličných zásob a náčiní, poskytovala cestovatelům dosti volnosti.

Barbikan prohlížel zásoby vody a potravy; vše bylo v pořádku, nic se nárazem nezkazilo. Potravní zásoby mohly vystačiti na celý rok, což bylo rozpočteno pro ten případ, že by koule do neúrodné krajiny měsíce zapadla. Voda stačila sice jen na čtyry neděle, avšak dle posledních pozorování měsíce obsahuje snad přece aspoň v hlubokých údolích a kotlinách něco vzduchu a pak také zajisté něco vláhy. V prvním čase svého pobytu na měsíci, nemusili se tudíž cestovatelé obávati ani hladu, ani žízně.

Taktéž byl zevrubně ohledán stroj na kyslík; také tomu nescházelo nic. Byl zásoben na dva měsíce chlorečnanem draselnatým, a ač sám něco kyslíku spotřeboval, an chlorečnan musil nad 400 stupňů se zahřáti, by kyslík vydal, nahražoval strávený plyn přece v dostatečné míře, a stroj byl tak důmyslně sestaven, že požadoval jen málo dohlídky. Denně spotřebovalo se 18 liber oné soli, neb ta dala 7 liber kyslíku, množství to, jehož právě potřebí bylo k náhradě ztráveného kyslíku.

Avšak nebylo dosti na tom, nahražovati ztrávený kyslík, musilo býti také o to postaráno, aby plyn uhličitý, dýcháním a hořením vyvinutý se

odstranil, an by při větším nahromadění jeho i dýchání i hoření se stalo nemožným. Již teď, kdežto vnitřek koule byl teprva 12 hodin uzavřen, bylo v ní již tolik kyseliny uhličité nahromaděno, že účinky její počaly se jeviti. Ardan se divil, jak mu plyn uhlovodíkový špatně hoří, když připravoval snídaní; a Diana, ležící u postele, oddychovala si z těžka, poněvadž se uhličitý plyn maje větší váhu nežli vzduch, u podlahy osazoval, podobný to úkaz, jako v Psí jeskyni u Neapole, kdež je psům nebezpečno vběhnouti, ač člověk do ní bez škody může vstoupiti, an se tam plyn ze země vyrážející, též jen u podlahy nahromaďuje, ve větších výškách ale vzduch čistý se udržuje.

Nikol však věděl proti nepohodlné kyselině uhličité dobré rady; rozestavil totiž u podlahy několik nádob se žíravým draslem, jež rychle pohlcuje onu kyselinu, a brzo byl vzduch koule opět zcela čistý.

Porovnání počtu nástrojů s inventářem jich vykázalo, že všechny jsou zachovány, až na jeden teploměr, který se rozbil. Výborný aneroid, jenž ve své vatované skřínce dobře byl obstál, byl nyní zavěšen na stěnu a neukazoval ovšem nic, než tlak vzduchu v kouli zajatého; avšak zároveň ukazoval množství páry, a v tom okamžení kolísala ručička mezi 735 a 760 millimetry. Ukazoval tedy na „hezké počasí.“

Barbikan vzal s sebou také několik kompasů, z nichž všechny zůstaly neporušeny. Rozumí se samo sebou, že v těch okolnostech, v jakých se nacházely, magnetové jehly zdánlivě neměly pravidelného směru, anoť vzdalováním se koule od země inklinace a deklinace jejich se měnily; nic méně bylo pozorování těchto změn pro vědu fysi-

kální velmi důležité, a zvláště zajímavé úkazy magnetické očekávati bylo na povrchu měsíce.

Sextant, ustanovený k měření výšky sluneční, theodolit, nástroj to měřický k ustanovení úhlů v rovinách kolmých a vodorovných, jakož i dalekohledy, určené pro hvězdárnu na měsíci, byly prohlídnuty bedlivě a na štěstí shledány jsou bez značných pohrom navzdor náramnému nárazu.

Motyky, sekery a sbírka rozmanitého náčiní, již Nikol před odletem sestavil, byly nalezeny také v pořádku.

V hořejší části koule na jakési široké polici čili vlastně malé galerii bylo uloženo několik pytlů semen, ustanovených k rozmnožení zemských bylin na měsíci; taktéž se tam nacházely rozličné zásoby potravní a směsice všelijakých věcí, nad nimiž si dohlídku Ardan vyhradil.

Co tam vlastně všechno je, to Barbikan a Nikol nevěděli; čas od času vylezl tam Ardan po skobách do stěn koule zapuštěných, a rovnal a ukládal tam věci z místa na místo zpívaje při tom tenorem poněkud obojetným veselé popěvky francouzské. Hermeticky uzavřené nádoby pro jisté nevyhnutelné potřeby tělesné byly uschovány mezi podlahou a spodkem koule.

V dobře ohraženém zakoutí byly konečně uschovány rakety se silným nábojem, ustanovené k tomu, aby při padání koule na měsíc, proti němu byly vypáleny a tím zpáteční náraz způsobily, jenž by rychlost pádu umírnil. Ostatně ukázal počet, že tato rychlost bude šestkrát menší, nežli by byla při pádu na zem, což má svou příčinu v rozdílné hmotnosti země a měsíce.

Po ukončené prohlídce, která všechny tři cestovatele uspokojila, obrátil se každý z nich opět k jednomu okénku.

Vyhlídka byla pořád tatáž. Nesmírná kulatost oblohy nebeské, objevující žasnoucímu zraku i při záři sluneční pohled na hvězdné skupení obou hemisfér, bylo by v každém hvězdáři roznítilo největší nadšení. Na jedné straně slunce, jako otvor žhoucí pece, skvělo se bez rozptýlených paprsků na černém nebi; na druhé straně vznášel se měsíc, vraceje slunci vyslané mu paprsky jako nepohnutý na obloze; dole konečně velká nezřetelná popelavá deska, ovroubena na jednom kraji stříbrným pruhem, toť byla zeměkoule. Po různu na nebi mezi třpytivými skupeními hvězd, vylévaly svou jemnou zář husté shluky tisícerých drobných teček a nesmírný pruh mléčné dráhy opásal celou klenbu nebeskou, v jejímž středu se nachází slunce jen co hvězdice čtvrté velikosti.

Pozorovatelé nemohli po dlouhý čas svých zraků od toho divuplného pohledu odvrátiti, jehož velkolepost a krása nižádným popisem se nedá dostihnouti.

Jaké to myšlenky střídaly se v jejich hlavách, jaké to city naplňovaly jejich srdce!

Barbikan chtěje uchovati památku na tyto posvátné chvíle, započal zanášeti své zápisky do deníku, v němž hodinu po hodině zapisoval zřetelným avšak hranatým svým písmem a slohem poněkud kupeckým vše, co se přihodilo.

Nikol, výborný to počtář, jal se zaměstnávati opět mathematickými formulemi, s nimiž uměl zacházeti neobyčejnou obratností. Michal Ardan, stálý neposeda, oslovil brzo Barbikana, který mu neodpovídal, brzo Nikola, který ho neposlouchal, brzo Dianu, která mu nerozuměla; šukal po celé kouli od podlahy až ke stropu, neustále s sebou

rozmlouvaje nebo zpívaje. Nahražoval v tomto mikrokosmu celou společnost.

Ukončení dne, nebo vlastně uběhnutí 12 hodin, jež na zemi den znamenají, jak se v těch výších říci musí, bylo oslaveno výbornou večeří. Žádný příběh nepodvrátil posud důvěru cestovatelů v šťastný výsledek výpravy. Ulehli a usnuli plni naděje, kdežto je koule rychlostí pravidelně se umenšující přímo k bodu unášela, kam měsíc v určitou hodinu a minutu musil doraziti.

Kapitola čtvrtá.

Něco algebry.

V noci se nepřihodilo nic zvláštního. Vlastně jest skoro noc pro letící kouli zcela nepřiměřená, ant se poměr její k slunci v podstatě nezměnil. Ve smyslu hvězdářském byla noc na svrchní polovině koule a den byl na spodní polovině její. Ve smyslu výše uvedeném neznamená však den a noc nic jiného, než čas, kterýž uplyne mezi východem a západem slunce na zemi.

Spánek cestovatelů byl tím pokojnější, že navzdor náramné rychlosti koule přece nepohnutě státi se zdála. Žádný otřes, žádné kolísání neprozradilo velký kvap její v planetárním prostoru. Pohyb koule, jakkoliv prudký, nemohl způsobiti žádného citelného dojmu na tělo cestovatelů, neb z venčí panovala práznota a uvnitř byl vzduch, jenž by u země odpor způsobil, s nimi uzavřen. Který smrtelník pozemský mohl by smyslem dostihnouti rychlost, která v té době obnášela asi 90.000 kilometrů za hodinu? Pohyb v takových okolnostech lze tak málo ucítiti, jako nepohnutost,

neb znatným se teprva stává, může-li se porovnati s jiným pohybem.

Žádné těleso samo sebou se nehne, k pohnutí jeho potřebí moci odjinud vycházející; jsouc ale jednou pohnuto, nezastaví se, leda odporem cízí moci, a v tom případu přejde zadržený pohyb v teplo, jak ohřání koule pokud ve vzduchu letěla, dosvědčilo a jak důmyslné zákony nové fysiky učí.

Pohyb se sdělí také všem předmětům na pohnutém tělesu se nacházejícím, a tudíž měli všickni tři cestovatelé, jakož i všechny věci s nimi v kouli uzavřené, tentýž pohyb, jako ona, neb všechny podléhaly témuž obecnému zákonu přírody, jenž slove setrvačnost.

Kdyby měsíc neustále se nebyl zvětšoval a země se nebyla pořád umenšovala, mohli by Barbikan a jeho společníci za to míti, že stojí nepohnutě, avšak bylo jim dobře povědomo, že kdyby i z koule vyskočili, přece by rychlosti jim sdělené nepozbyli, nýbrž že by chtěj nechtěj za koulí letěti musili.

Onoho rána, dne 3. prosince, probudil je veselý avšak velmi neočekávaný hlas; zaznělo totiž v prostorách kulových kokrhání kohouta.

Ardan, jsa první na nohou, vylezl na podotknuté již hambalky u stropu koule, a zavřev honem polo otevřenou navrtanými průduchy opatřenou bednu, horlil po tichu:

— Budeš-li pak mlčet, prostořeký kokši, vždyť mi pokazíš všechny vznešené naděje, které do tebe skládám.

Nikol a Barbikan probudili se tím kohoutím zpěvem.

— Kde pak se zde vzal kohout? tázal se Nikol.

— I to není nic, přátelé, vysvětloval Ardan,

to jsem zakokrhal já, abyste myslili, že jste někde na venkově.

A na doklad té omluvy zakokrhal tak přirozeně, že by na hospodářském dvoře všechny slepice byl zmýlil.

Oba Amerikáni nemohli se zdržet smíchu.

— Máš pěkné vlohy na kohouta, podotkl Nikol a pohlédl podezřivě na Ardana.

— To mi tak ve Francouzích umíme, odpověděl Ardan, je to umění, jež jsme od gallských svých předků zdědili.

A pak, aby obrátil hovor na jiný předmět, řekl:

— Víš-li pak, Barbikane, nač jsem celou noc myslil?

— Nevím, odpověděl předseda.

— Na naše přátele v hvězdárně. Snad si již pozoroval, jaký jsem znamenitý nevěda v oboru mathematiky, a zdá se mi tudíž skoro nemožno, jak mohli na hvězdárně vypočítati začáteční rychlost, kterou musí míti naše koule, aby až na měsíc dolítla.

— Chceš říci, vysvětloval Barbikan, onu rychlost, aby dostihla bod, kde si přitažlivost země a měsíce drží rovnováhu, neb přeletí-li ten bod, jenž se nachází asi v deváté desítině celé dráhy, padne pak sama sebou na měsíc následkem své váhy.

— Budiž, odpověděl Ardan, ale pověz mi, je to těžké vypočítati takovou počáteční rychlost?

— Nic není snadnějšího, pravil Barbikan.

— A ty to také umíš? tázal se Ardan.

— Ovšem, já i Nikol to umíme, a kdyby nám nebyla hvězdárna ušetřila práci, byli bychom si ten počet sami provedli.

— I to bys mně mohl celý Mahomedův ráj za to nabídnout, já bych to nedovedl! tvrdil Ardan.

— To pochází od toho, že nerozumíš algebře, řekl Barbikan klidně.

— Podívejme se! odporoval Ardan, sníte-li těch několik x a y a řeknete-li pak, že je to algebra, pak myslíte, že víte všechno.

— Michale, odpověděl Barbikan, myslíš, že bys mohl kovati bez kladiva a orati bez pluhu?

— To ne.

— Nuže, takovým nástrojem jako kladivo neb pluh jest algebra pro toho, kdo s ní umí dobře zacházet a jest to nástroj velmi užitečný.

— Opravdu?

— Tak jest.

— A mohl bys přede mnou s tím nástrojem se vytasit?

— Proč ne, zajímá-li tě to.

— A mohl bys mi tedy ukázat, jak se ta počáteční rychlost počítá.

— Ano, milý příteli. Uvedu-li v počet všechny výminky té úlohy, vzdálenost středobodu zemského od středobodu měsíce, poloměr země a hmotu její, pak hmotu měsíce, vypočtu počáteční rychlost potřebnou k vyhození koule ze země na měsíc, a to dle vzorce velmi jednoduchého.

— Nuže ukaž mi ten vzorec.

— Hned ho uvidíš; jen tolik ještě podotknu, že neberu ohled na zakřivení dráhy, jakéž vlastně vyhozená koule má, uváží-li se zároveň pohyb její kolem slunce; považuji zem a měsíc, jako by nepohnutě stály, neb to pro tento případ dostačí.

— A jak to?

— Poněvadž hledáme jen dráhu mezi zemí a měsícem, kdybychom i na slunce ohled brali, byla by to úloha „tří těles v prostoru“ a integralní počet nedospěl ještě k rozluštění té úlohy.

— Tak? divil se Ardan, mathematikové nevyřkli tedy ještě své poslední slovo?

— Posud toho neučinili, odvětil Barbikan.

— Ale náměsíčníci, ti snad to přivedli dále s tím integrálem než vy? Však abych nezapomněl, co pak je to vlastně, ten integrální počet?

— Integrální počet jest opak počtu differenciálního, odpověděl Barbikan vážně.

— Děkuji, odvědil Ardan.

— Nebo jinými slovy, jest to počet, jímž se ustanoví hodnota ukončená, jsou-li známy její differenciály.

— Není nad jasnost mathematickou! zvolal Ardan s tváří jako velké znamení otázky.

— A nyní papír a tužku, doložil Barbikan, doufám, že budu za půl hodiny hotov s tím počtem.

To řka, pohroužil se Barbikan do své práce, Nikol pozoroval oblohu, kdežto Ardan se dal do přípravy k snídaní.

Dříve než minulo půl hodiny, byl Barbikan se svou prací hotov a ukázal Ardanovi arch pokrytý algebraickými známkami, v jejichž středu na oddělené řádce čísti bylo všeobecný vzorec:

$$\tfrac{1}{2}\left(v^2 - v_0^2\right) = gr\left\{\frac{r}{x} - 1 + \frac{m'}{m}\left(\frac{r}{d-x} - \frac{r}{d-r}\right)\right\}$$

— A to znamená? tázal se Ardan.

— To znamená, odpověděl Nikol; půlkráte rozdíl mezi v na čtverec a v s nulou na čtverec, rovná se veličně gr násobené výrazem r dle x, méně jedné, více m s čárkou dle m, s činitelem r ku d méně x, méně r ku d méně r.

— Jdi k šípku s tvým x, co skáče přes y a padá pod z, zvolal Ardan se smíchem, a tomu ty rozumíš, kapitáne?

— Vždyť je to zcela jasné.

— A mně z toho hlava brní, doložil Ardan.

— Chtěl si vidět algebru, a teď dostáváš před ní strach, podotkl Barbikan.

— Pěkná to panna, ta vaše algebra, vyčítal Ardan, až mne popadá mráz při myšlence, že bych se měl do ní zamilovat.

— Hezký vzorec, podotkl Nikol s tváří znaleckou, ten se jak náleží povedl; jest to integrál živých sil a nepochybuji, že nám vykáže vytknutý výsledek.

— Ale co si počnu já s tím roztomilým vzorem, bědoval Ardan; dal bych deset let svého života za to, Nikole, kdybych tomu rozuměl.

— Tedy poslyš, pravil Barbikan. Půlkráte rozdíl mezi v na čtverec a v s nulou na čtverec jest vzorec, jenž znázorňuje poloviční změnu živé síly.

— Dobrá, a Nikol ví také, co to znamená? tázal se Ardan.

— Ovšem, opověděl kapitán; všechny tyto známky, jež se ti zdají býti bez smyslu, skládají pro toho, kdo je umí přečísti, větu stručnou, jasnou a dokonale logickou.

— A ty bys mi rád namluvil, vytýkal Ardan, že pomocí těch písmen méně srozumitelných než egyptské hieroglyfy, nalezneš počáteční rychlost, jakou musí míti naše koule?

— Dozajista, odpověděl Nikol, a nejenom počáteční rychlost, nýbrž také rychlost v kterémkoliv bodu celé dráhy její.

— Dej mi na to slovo.

— Dám.

— Ale jdi, vždyť si takový čtverák, jako náš president.

— Nikoliv, Michale. Co se ti zdá býti tak nesnadné, to jest jenom vzorec Barbikanův, an

musí v sobě obsahovati všechny výminky dané úlohy. Vlastní počítání jest zcela snadné, není k tomu víc potřebí než čtyř pravidel početních.

— To je přece jednou moudré slovo! řekl Ardan, jenž co živ byl, nikdy správnou addici nesvedl.

Barbikan vysvětloval, že nalezení onoho vzorce není tak velká zásluha a že by Nikol zajisté také na ni byl přišel.

— To zrovna nevím, pravil Nikol, ale tolik mohu říci, že čím více ten vzorec probírám, tím více se mi líbí.

— Nyní, dej pozor, obrátil se Barbikan k svému neučenému soudruhu a shledáš, jaký význam každé písmeno má.

— Poslouchám, odpověděl Ardan s tváří v osud oddanou.

— *d* „ vysvětloval Barbikan, jest distance čili vzdálenost středobodu země od středobodu měsíce, neb tyto oba středy musí se do počtu vzíti co body se přitahující.

— Toť se rozumí, přisvědčoval Ardan.

— *r* jest radius čili poloměr země.

— *r*, radius, připouštím.

— *m* jest massa čili hmota zemská, *m* s čárkou jest hmota měsíce, a k této okolnosti musí se obrátiti proto zřetel, že přitažlivost dvou těles jest v rovném poměru k hmotám jejich.

— Nenamítám ničeho, mínil Ardan.

— *g* značí gravitací, totiž rychlost, již padající těleso ku konci první sekundy na povrchu země nabývá; je ti to dost jasné?

— I jako studánka, tvrdil Ardan.

— Písmeno *x* značí proměnlivou vzdálenost vystřelené koule od středobodu zemského, a písmeno *v* vyvinutou rychlost její v určité vzdálenosti

— Dobrá.

— Konečně, *v* s nulou značí v rovnici onu rychlost, již má koule v tom okamžení, když opouští zemský vzduch.

— A na této rychlosti právě záleží, doložil Nikol, jen že přitom nutno připomenouti, že počáteční rychlost musí býti půl třetikráte větší nežli rychlost v onom okamžení, když opustí koule zemský vzduch.

— Kdo by to řekl? prohodil Ardan.

— Vždyť to leží na bílední, dodal Barbikan.

— Ovšem, jako malovaný Turek na trafice.

— To znamená tudíž, že naše koule na hranici vzduchu zemského ztratila již třetí díl počáteční své rychlosti.

— A čím to?

— To je tím, příteli, že třením o vzduch se opozdila; že čím rychleji letí, tím více rychlosti pozbude odporem vzduchu.

— Nuže budiž, teď tomu nějak porozumím, jest-li se mi tvé *v* bez nuly a *v* s nulou v hlavě neseperou.

— To je tak při algebře jenom na počátku, těšil ho Barbikan, a nyní, abych tě dovedl až ku konci, dosadíme na místě písmen číselné jich hodnoty.

— Jen mne veď, půjdu za tebou jako beránek, odpověděl Ardan.

— Z vytknutých písmen, pokračoval Barbikan, mají některé hodnotu známou, pro jiné zas musí se hodnota vypočísti.

— Počet ten beru na sebe, řekl Nikol.

— Tedy *r*, oznamoval Barbikan, jest poloměr země, jenž obnáší pro zeměpisnou šířku Floridy, odkud jsme vyletěli 6,370.000 metrů; *d* čili vzdálenost středobodu zemského od středobodu měsíce obnáší 56 poloměrů zemských, totiž —

Nikol zaznamenal hbitě číslice a počítal.

— Totiž, doložil, 356,720.000 metrů v tom okamžení, když se měsíc nachází v blízkozemí čili v nejmenší vzdálenosti od země.

— Ano, potvrdil Barbikan. Co se týče poměru m s čárkou k m, totiž poměru hmoty měsíčné k hmotě zemské, rovná se jedné jednaosmdesátině.

— Rozumí se na vous, poznamenal Ardan.

— Gravitaci g páčiti lze na Floridě na 9 celých a 21 setinu metrů, z čehož následuje, že gr se rovná —

— 62,426.000 čtverečných metrů, doložil Nikol.

— A co dále? tázal se Ardan.

— Nyní, po dosazení číselných hodnot, odpověděl Barbikan, budu bledati rychlost v s nulou, totiž rychlost, již musí míti koule při vystoupení ze zemského vzduchu, aby dostihla bod obojetný, kde přítažlivost země a měsíce jest stejná. Poněvadž v tomto bodu rychlost v se docela zruší, položím ji rovnou nule, a poněvadž vzdálenost x, v němž se ten bod nachází, obnáší devět desetin vzdálenosti d, dosadím místo x devět desetin.

— Mně se tak něco v hlavě kmitá, že to asi tak bude, jak pravíš, řekl Ardan.

— Máme tedy: x rovno devíti desítinám vzdálenosti d, a v rovno nule, což dá —

Barbikan napsal rychle na papír:

$$v_0^2 = 2\,gr\left\{1 - \frac{10r}{9d} - \frac{1}{81}\left(\frac{10r}{d} - \frac{r}{d-r}\right)\right\}$$

Nikol četl tu řádku s pohledem dychtivým.

— To jest to, co hledáme! zvolal.

— Nuže jest to jasné? tázal se Barbikan.

— Toť průhledné, jako křišťál, odpověděl Nikol.

— To jsou chlapíci! řekl Ardan sám k sobě stranou.

— A pochopils konečně? ptal se ho Barbikan.

— A jak! odpověděl Ardan, jen aby mi s tím nešla hlava kolem!

— Tudíž, opakoval Barbikan, *v* s nulou druhé, rovná se: dvěma *gr* násobeným s výrazem jedna méně *10r* ku *9d*, méně jedné jedenaosmdesátině ještě znásobeným s rozdílem mezi *10r* ku *d* a *r* ku *d* méně *r*.

— Teď, dodal Nikol, abychom obdrželi rychlost koule při opouštění vzduchu, potřebí jen číselného počtu.

To řka pokryl ihned papír řadami číslic; logarithmy ukrátily multiplikace a divise, a mezi tím co Barbikan očima vývin počtu sledoval, potlačoval Ardan zívání, jež se o něho pokoušelo.

— Nu, a co vyšlo? tázal se Barbikan po nějaké chvíli.

— *v* s nulou čili rychlost koule při opouštění vzduchu musí, aby dostihla obojetného bodu přítažlivosti, býti rovná —

— Čemu? ptal se Barbikan dychtivě.

— 11.051 metrům v první sekundě.

— Jak že? tázal se Barbikan zaleknut.

— Ano 11.051 francouzským metrům, opakoval Nikol.

— Zlořečená nehoda! zvolal Barbikan zoufale.

— Co se stalo? ptal se Ardan překvapen.

— Co se stalo? Hned to poznáš. Což kdyby v okamžení, když koule vzduch opustila, již třetiny své rychlosti byla pozbyla, pak by musila obnášeti počáteční rychlost —

— 16.566 metrů, odpověděl Nikol.

— A hvězdárna vypočtla, že stačí, aby po-

čáteční rychlost obnášela 11.000 metrů, a výstřel byl jen na tu rychlost zařízen —

— Co tedy teď? ptal se Nikol.

— Teď víme, že rychlost naše jest nedostatečná!

— A co dál?

— A že tedy nedostihneme obojetného bodu!

— U všech všudy!

— Ba že nedorazíme ani do prostřed cesty!

— I to aby do toho tisíc láter, rozhorlil se Ardan a skákal po podlaze jako zběsilý, jen kdybych zde měl toho ničemu hvězdáře!

— Není nic platno, spadneme nazpět na zem, pronesl se Barbikan hlasem přidušeným.

Kapitola pátá.

Zima v prostoru světovém.

Vynález ten účinkoval jako hromová rána. Kdo by se podobné chyby počtářské byl nadál? Barbikan tomu ani nechtěl věřit. Nikol opakoval celý počet, byl zcela správný; oba zkoušeli pak pravost algebraického vzoru a ani v něm nebylo nalezeno vady, zkrátka po každém novém opakování počtu vyšla vždy počáteční rychlost 16.566 metrů v první sekundě, jíž bylo potřebí k dostižení obojetného bodu.

Tři přátelé pohlíželi na sebe mlčky; o snídaní nebylo již ani řeči. Barbikan, maje rty sevřené, obočí stažené a pěsti křečovitě zaťaté, pozoroval oblohu pobočným otvorem, kdežto Nikol složiv ruce křížem, svůj výpočet neustále prohlížel. Ardan bručel po straně.

— Tu máme ty učence, jeden je větší nemo-

tora než druhý; dvacet dukátů dal bych za to, kdyby ta naše koule padla zrovna těm počtářům v Americe na nos, a je i s hvězdárnou rozdrtila.

Najednou učinil kapitán nové pozorování a nemeškal je sděliti předsedovi.

— Co to? pravil, máme teď sedm hodin ráno, jsme na cestě již 32 hodiny a polovina cesty musí býti již odbyta a přece nepadáme nazpět, pokud pozoruji!

Barbikan neodpověděl, avšak pohlednuv ostře na kapitána, chopil se stroje, jenž mu sloužil k měření vzdálenosti od země. Sestoupiv k dolejšímu sklu, učinil při zdánlivé nepohnutosti koule pozorování velmi přesné, vstal, setřel si pot z čela a napsal několik číslic na papír.

Nikol porozuměl, že předseda z pozorovaného průměru zemského vypočítává vzdálenost koule od země, i pohlížel na něj úzkostlivě.

— Nikoliv! zvolal Barbikan po několika okamženích; nepadáme, vzdálenost naše od země obnáší již více než 46.000 mil, a minuli jsme tedy již bod, kde by se koule musila zastaviti, kdyby rychlost její při výstřelu nebyla více obnášela než 11000 metrů; vstoupáme pořád ještě.

— Toť patrno, doložil Nikol, a z toho vychází, že naše počáteční rychlost spůsobená čtyřmi sty tisíci liber střelné bavlny musila mnohem větší býti, než jak bylo vypočteno. Z toho si teď také vysvětluji, proč jsme již za 13 minut dostihli druhé oběžnice země, jejíž vzdálenost jest od země na 8890 kilometrů vypočtena.

— A výklad tento stává se k pravdě podobným také tím, pravil Barbikan, že jsme na zemi zanechali rozličná velmi těžká zavazadla, kteráž se nám do koule nevešla, čímž se celé břemeno značně ulehčilo.

— Tak jest, potvrdil Nikol spokojeně.

— Sláva! vykřikl Ardan, jsme tedy zachráněni, a navrhuji proto, abychom se pustili do snídaní.

V skutku, Nikol se nemýlil. Na štěstí byla rychlost koule při výstřelu mnohem větší než ona, již vypočtla hvězdárna, která patrně všechny okolnosti dosti bedlivě neuvážila.

Cestovatelé naši, zbaveni lichého strachu, posadili se ke stolu, k veselému snídaní. Chutných jídel byla hojnost a vtipů a žertovných narážek neméně; nyní, když ta „algebraická nehoda" byla přestálá, cítili se mnohem bezpečnějšími než dříve.

— A proč by se nám to nepodařilo, opakoval několikráte Ardan, proč bychom tam nedorazili; koule má rychlost jak se sluší a patří, v cestě není žádných překážek, ani kamínku, ani větérku!

— Dorazíme tam, přisvědčil Barbikan.

— To si myslím, doložil Ardan, již pro čest a slávu Američanů, jediného to národu na světě, který byl s to, zroditi takového předsedu, jako jest Barbikan, a podniknouti takovou výpravu, jako jest naše. Ale teď když nemáme žádné obavy více, budeme se asi nuditi jako knížata.

Barbikan a Nikol odporovali vrtěním hlavy.

— Však já jsem na takový případ již myslil, odpověděl Ardan, jen poručte, mám s sebou šachy, domino, karty, co chcete, jen billiard nám schází.

— Tak? tázal se Barbikan, tys s sebou vzal takové dětinské trety?

— Nu, a je to něco zlého? omlouval se Ardan, vždyť musí člověk také pomysliti na zavedení nějakých zábav v hospodách měsíčných.

— Příteli, poučil ho Barbikan, jsou-li na mě-

síci tvorové nám podobní, nacházejí se tam zajisté již o mnoho let déle než lidé na zemi, neboť není takřka pochybnosti, že měsíc jest mnohem starší nežli země. Je-li ale pokolení náměsíčníků tak staré a je-li mozek jejich tak zřízen, jako mozek lidský, vynalezli již nejenom vše, co lidé posud vynalezli, nýbrž také to, co teprva v příštích tisíciletích vynaleznou. Oni se od nás nenaučí ničemu, my od nich ale všemu.

— Nuže, příteli Barbikane, odpověděl Ardan, jsou-li tak moudří ti tvoji náměsíčníci, proč pak se ještě nepokusili o výpravu na zem, tak jako my?

— Kdo ti řekl, odvětil Barbikan, že se o to nepokusili?

— A v skutku, dodal Nikol, pokus takový byl by jim snadnější, nežli nám a to z dvojích příčin; za prvé, že přitažlivost na měsíci jest šestkráte menší nežli na zemi a tudíž koule tou samou silou mnohem dále tam se vystřeliti může než na zemi, a za druhé, že náměsíčníci mají potřebí dostihnouti výstřelem jen něco přes 5000 mil na místě 45.600, aby se dostali do oboru přitažlivosti nejbližšího planetárního tělesa.

— To nic nedělá, opakoval Ardan, ale proč ještě nevystřelili?

— Odpovídám zase jen, řekl Barbikan, kdo ti řekl, že toho neučinili.

— A kdy?

— Vždyť byli již tisíce let před člověkem.

— A koule? tu jejich kouli chci mít.

— Příteli, odpověděl Barbikan, moře pokrývá pět šestin povrchu zemského, tedy máš také pět šestin podrobnosti k víře, že padla někam do tichého nebo do atlantského oceanu a možno též, že podnikli ten výstřel dříve než bylo lidstva na zemi.

Můj starý Barbikane, řekl na to Ardan, odpověděls na všechny otázky a klaním se tvé učenosti. Ale jedna z mých domněnek líbila by se mi přece také, totiž ta, že náměsíčníci, ačkoliv jsou starší než my, přece nevynalezli ještě prach. Avšak ještě jednu věc si mi nevysvětlil, proč myslíš, že je měsíc starší nežli země?

— To se dá souditi, řekl Barbikan, ze způsobu, jakým se měsíc pohybuje, a že —

V tom však se přimísila do hovoru obou přátel Diana, ozývajíc se štěkáním o snídaní.

— Máš pravdu, Diano, omlouval se Ardan, pro samou učenost byli bychom na tebe a tvého ubohého druha docela zapomněli.

To řka naplnil ihned velký talíř zbytky jídla a položil ho ke kotci psů.

Diana se chutě pustila do jídla, Satellit se však ani nehýbal. Ardan přistoupil blíže, by se přesvědčil, co mu schází, a prohlednuv ho, zvolal smutným hlasem:

— Satellitovi již neschází ničeho.

— A proč nežere? tázal se Nikol.

— Rád by, ale nemůže, neb je mrtev; s tvým novým rodokmenem na měsíci není tedy nic, ubohá Diano, bědoval Ardan.

V skutku, nešťastný pes nepřečkal své poranění, byl mrtev na dobro. Ardan díval se zasmušile na své soudruhy.

— Co teď s mrtvým psem? ptal se Barbikan, nemůžeme jej přece ještě 48 hodin s sebou vléci.

— Vzduch si nesmíme pokazit, doložil Nikol, nezbývá nic, než abychom jedno okénko otevřeli a zdechlinu vyhodili.

Předseda se na chvilku zamyslil a řekl pak:

— Ano, avšak musíme při tom býti velmi opatrni.

— Proč? ptal se Ardan.

— Z dvojích příčin, jež hned pochopíš, odpověděl Barbikan. První příčina jest, že vzduch v kouli uzavřený má u porovnání se zevnější práznotou, náramnou napnutost, a že by nám velká jeho část otvorem uběhnouti mohla.

— Ale vždyť si můžeme udělati nový vzduch, namítl Ardan.

— Milý brachu, jen z části, neboť obnovujeme jen kyslík a ne dusík svého vzduchu. A mimochodem řečeno, dejme pozor, abychom příliš mnoho kyslíku nevyráběli, mohli bychom si uloviti snadno zapálení plic; neb jako jest kyslíku k dýchání a hoření nevyhnutelně potřebí, tak by přílišné množství jeho bylo na závadu. V pouhém kyslíku urychlilo by se okysličování naší krve prudkostí velmi nebezpečnou a plamének našeho plynu mohl by spůsobiti zapálení celé naší koule. Dusík však udržuje účinky kyslíku v pravé míře a plíce jej zase vydychují, jest-li nám ale z koule vyběhne, nemáme prostředků k jeho obnovení.

— Co tedy platno, Satellit musí ven, přisvědčil Ardan.

— Však co nejrychleji, doložil Barbikan.

— A druhá příčina jest? tázal se Ardan.

— Že nesmíme pustit ze zevnějšího prostoru zimu do koule, nechceme-li zmrznouti.

— Co to pravíš, vždyť tam slunce svítí a hřeje? řekl Ardau.

— Ovšem, odpověděl Barbikan, ohřívá naši kouli, poněvadž pevná hmota její teplo sluneční přijímá a nám sděluje, avšak hmota meziplanetární, již nazýváme éther, jest tak řídká a jemná, že chápavost její pro teplo sluneční zůstává hlu-

boko pod bodem mrazu. Vždyť víš, že také na vysokých horách i za nejteplejšího léta jest taková zima, že se tam led neroztaje, toť pochází od řídkosti vzduchu v těch výškách.

— A jak velká jest ta zima? ptal se Ardan, abych přece věděl, jaký si mám vzít kožich, kdybych z koule vypad'.

— To se určitě neví, vykládal Barbikan. Někteří fysikové, vycházejíce od stálého ubývání tepla do výšky, měli za to, že obnáší mnoho tisíc ba millionů stupňů pod nulou, avšak znamenití tvojí krajané Fourier a Poisson ukázali, že zářením slunce a hvězd i v řídkém étheru aspoň tolik tepla musí býti rozšířeno, jako na točnách zemských, když zimního času jsou od slunce odvráceny, a Fourier páčí tedy zimu meziplanetárního prostoru na 50—60 stupňů pod nulou stodílného teploměru. Takovou zimu pozoroval skutečně Rus Neverov v Jakutsku.

— Co se stupně týká, doložil Nikol, není udání Fourierovo úplně zjištěno; jiný francouzský fysik, Pouillet, udává pro světový prostor 160 stupňů pod nulou; kdo z nich má pravdu, o tom se nyní přesvědčíme.

— V tomto okamžení ne, odpověděl Barbikan, poněvadž slunečné paprsky padající na teploměr, ukazovaly by teplotu toho nástroje a nikoliv étheru; musíme počkat až budeme na měsíci, kdežto v 14denní noci budeme míti dosti příležitosti, ustanoviti teplo v tom čase, když slunce na něj nesvítí.

— Zkouška ta bude velmi důležitá, dodal Nikol, neb patrně má teplota prostoru vzduchového velkého vlivu na teplotu země, měsíce a jiných těles nebeských přijímajících teplo od slunce. Zem a její obor vzdušný vyzařují teplo do pro-

storů světových; ztráta na teple, již utrpuje, pochází z rozdílu mezi teplotou zemského vzduchu a teplotou vesmíru. Kdyby tedy prostor světový měl zimu několik set neb tisíc stupňů pod nulou, musila by také na zemi panovati nesmírná zima a byliny a zvířata a lidé nemohli by na ní obstáti.

— Vidíš, Nikole, ty jsi hodný člověk, vždycky to nějak napravíš; kdyby panovala tak tyranská zima mezi zemí a měsícem, jak starší fysikové strašili, byli by z nás navzdor našemu plynovému kahanu již dávno ledové rampouchy.

— Není také mimo obor možnosti, pokračoval předseda ve svých výkladech, domněnka Poissonova, že pro nestejné rozdělení hvězd teplo vyzařujících, rozličné prostory vesmíru mají rozdílnou teplotu, a že zeměkoule při pohybu celé sluneční soustavy, jednou v teplejších, podruhé v chladnějších prostorách se octnouti může. Tím by se aspoň střídání teplého a studeného ponebí v dávno minulých dobách země a zejmena rozšíření tropických tvarů rostlinných v útvaru kamenouhelném po celé zemi, mnohem snáze vyložiti dalo, nežli domněnkou geologů o bývalém žhoucím stavu země a jejím ponenáhlým chladnutí.

— Mohou se naši potomci toho dočkati, tázal se Ardan, že budou u Moskvy v širém poli uzrávati fiky a pomeranče?

— Proč ne? odpověděl Barbikan; kapradí stromy, nyní jen v horkém pásmu domovem, již tam před časy bujněly, jak to otisky jich v kamenouhelných vrstvách dosvědčují; přijde-li země zase jednou do teplejších oborů světa, může se celé rozdělení rostlinstva na zemi změniti. Z těchto příkladů aspoň poznáváš, jak velký vliv může míti éther na teplotu pozemskou.

— Chci si dnes zasloužiti chvalitebnou známku

dobrého žáčka, a proto vás prosím, páni profesoři, vyložte mi ještě, co ten éther vlastně jest? žádal Ardan.

— Milerádi, odpověděli oba učení druhové jeho.

— Éther, vykládal Barbikan, byl starým Řekům jemný, ohnivý vzduch v nejvyšší obloze, u novějších fysiků jest látkou, vyplňující celý vesmír a pronikající veškerou hmotu, a připisují té látce největší pružnost avšak žádné váhy, žádné hmotnosti. Vlněním té látky sděluje se zemi světlo a teplo nejvzdálenějších těles nebeských.

— Vlní se a nemá hmoty? pravil Ardan vrtě hlavou, to je jako kývá a nemá hlavy, co je to?

— To dokazuje, že máš dosti jasný úsudek, přisvědčil Barbikan, nynější fysikové také nepřijímají již tento výklad, nýbrž nemají éther za nic jiného, než za velmi řídký vzduch, kterýž celý vesmír vyplňuje a jen kolem pevných těles nebeských jest více shustlý. Pravdivost této domněnky stvrzuje se zvláště zkracováním kometových drah, což jen od jakéhosi hmotného odporu ve světovém prostranství pocházeti může. Rozklad duhových barev onoho světla, jež planety Jupiter, Saturnus a Mars vysýlají, a jenž důmyslnou analysí spektralní, chloubou to nové fysiky se provedl, vykazuje v barevném vidmu oněch planet tytyž tmavé čáry jako vidmo pozemského vzduchu; a neméně svědčí samostatné svítění komet v blízkoslunní, kdežto drobná hmota jejich tím způsobem se rozněcuje, jako hmota meteoritů ve vzduchu zemském, že vzduch daleko kolem slunce musí býti dosti hustý; zkrátka tyto a podobné okolnosti mluví pro domněnku, že celý svět jest naplněn plynem vzduchovým.

— To si dám líbit, zvolal Ardan, je-li tomu

tak, učiním návrh na oběžní cestu po všech planetách! Co tomu říkáš Nikole?

— Souhlasím zcela s předsedou, pravil Nikol, a mohu poukázati ještě na jiné okolnosti, kteréž podporují domněnku, že celý světový prostor jest vzduchem naplněn. Jedna z těch okolností jest nestejné rozdělení tlaku vzduchového po zeměkouli. Porovnáním současného stavu tlakoměrného na rozličných místech zeměkoule vychází na jevo, že největší tlak vzduchu nachází se na onom místě zeměkoule, kteréž právě ve směru zemské dráhy jest ku předu namířeno. Neb pohybem svým ve světovém prostoru žene země před sebou vzduch světový a za sebou zanechává řidší prostor, pročež musí na přední straně zeměkoule býti větší tlak než na zadní straně.

Druhá okolnost týká se rozdělení električnosti ve vzduchu. Zdá se, že toto rozdělení električnosti souvisí s tím, že se země se svým shustlým vzduchem, jenž s ní se zároveň kolotá, tře o řidší vzduch světového prostoru a tím třecí električnost vzbuzuje a sice zápornou, pročež vzduch ve světovém prostoru musí míti kladmou. Třetí okolnost, která jest úzce spojena s druhou, vztahuje se k tak zvané severní záři. Krásný tento výjev má největší podobnost se světlem záporné električnosti v dutých rourkách řídkým vzduchem naplněných, totiž v tak zvaných Geisslerových rourkách, a tudíž lze s velikou k pravdě podobností považovati severní zář za vyzařování záporné električnosti u pólů země do světového prostoru, což ovšem jen pod tou výminkou možno jest, je-li také světový prostor naplněn vzduchem řídkým.

— Takové výklady jsou něco jiného, než ty

vaše x a y, podotkl Ardan, teď si mohu aspoň něco určitého o étheru mysliti.

— Nesmíme zapomenouti, připomenul ještě předseda, na jednu zvláštnost vzduchu zemského, která též jen přijetím světového vzduchu uspokojivě vysvětliti se dá, totiž stálé udržování se jeho poměru kyslíku a dusíku. Vzduch má všude na 100 prostorových jednotin 21 takových jednotin kyslíku, nechť se ke zkoušení béře vzduch z hloubek nebo s výšek; ani vítr, ani váha, ani tlak nebo teplota nemají na ten poměr pražádného vlivu. Podle posavadních domněnek, nejdříve od k. společnosti nauk v Londýně r. 1773 vyslovených, udržuje se tento stálý poměr kyslíku ve zduchu životem ústrojných tvorů, anyť prý rostliny zrovna tolik kyslíku vydychují, co ho zvířata ztráví. Doměnka tato, v každé učební knize o lučbě vykládaná, má však tu vadu do sebe, že jest velmi libovolná, poněvadž nikde dokázáno nebylo, že rostlinstvo skutečně všechen ztrávený kyslík nahražuje, ba jesti podstatných příčin nepochybovati o tom, že by dycháním zvířat, tlením, kysáním a jinými lučebními výkony v nějakém čase všechen kyslík na zemi se ztrávil, kdyby neměl jiných pramenů, nežli činnost bylin. Pramen tento nemůže býti žádný jiný, nežli vzduch světového prostoru.

Při svém pohybu ve světě drží země dolejší vrstvy vzduchu velmi pevně u sebe, hořejší vrstvy ale, zvláště ty, které se nacházejí na zadní straně země, ztrácejí se neustále ve všemíru, a na místo jich vstupuje jiný vzduch na přední straně země. Tak se obnovují neustále nejvyšší vrstvy vzduchu zemského, avšak jen co se kyslíku a dusíku týká, jelikož plyn uhličitý a vodní páry při nízké teplotě se sráží a tedy do značných výšek nejdou.

S tím by souvisela také okolnost, že ráno, totiž na přední straně země, pozoruje se sestupující proud vzduchu a večer vystupující proud, a tento proud by náležel k onomu proudění ve vzduchovém oboru, jímž se souvislost jeho se světovým vzduchem udržuje a všechna ztráta jeho neustále stejnou měrou nahražuje.

— Co se mne týče, zvolal Ardan, já jsem zcela přesvědčen, jen aby vám nějaká ta akademie nezbourala vaše domky; pokud vím, neberou to páni akademikové na příliš lehkou váhu.

Nepokoj Diany, která vedlé mrtvého Satellita si ulehla, upomenul cestovatele, že jest čas vykliditi ho z obydlí, neb fena poznavši, že druh její jest bezživotný, počala poslední slova Ardanova provázeti pronikavým vytím.

Přípravy k tomu cíli potřebné byly vykonány opatrně a rychle, by co možná málo vzduchu ušlo.

Nikol odstranil kvapně jedno z prostranných skel, 30 centimetrů vysoké, Ardan a Barbikan vymrštili mrtvolu, a sklo se opět pevně zapustilo; vše trvalo jen několik okamžení, tak že ztráta vzduchu byla nepatrná a jen vniklá zima na nějaký čas citelnou se stala.

Ostatně se den 3. prosince ukončil bez zvláštní příhody a Barbikan mohl ku konci jeho, pozorováním vzdalující se země potvrditi, že se koule bez přestávky pohybuje ve svém směru rychlostí pravidelně ubývající.

Kapitola šestá.

Otázky a odpovědi.

Dne 4. prosince ukazovaly chronometry pátou ranní hodinu zemského času, když se cestovatelé

zbudili; bylit již 54 hodiny na cestě. Co do času uplynulo sice teprva 5 hodin a 40 minut nad polovinu lhůty k vykonání celé dráhy potřebné; co do dráhy urazili však již skoro sedm desítin délky její. Tato zvláštnost pocházela od toho, že rychlosti koule stále ubývalo.

Zeměkoule pozorována dolejším sklem měla nyní podobu temné skvrny, ponořené do paprsků slunečních; osvětlený okraj její již zcela zmizel a také popelavého světla nebylo na ní více. Příštího dne o půlnoci měla vstoupiti země do nové čtvrti právě v tom okamžení, když měsíc bude v úplňku. Bylo viděti, jak se měsíc pořáde víc a více blíží k onomu bodu na vrcholu oblohy, kde se měl s koulí setkati; vrchol ten byl na ten čas ještě zaujat skvělými tečkami hvězdními, jež zponenáhla postupovati se zdály; jinak jevily se slunce a hvězdy zrovna tak jako se země. Měsíc byl již značně zvětšen, ale poněvadž dalekohledy cestovatelů příliš silně nezvětšovaly, nedala se posud činiti pozorování dostatečná, aby se jimi vědomosti cestovatelů o topografických a geologických zvláštnostech jeho mohly rozmnožiti.

Cestovatelé si tudíž čas ukráceli rozmlouváním; hovořilo se ovšem nejvíce o měsíci a každý vytasil se s příspěvkem svých vědomostí nebo nápadů, Nikol a Barbikan pořád vážně, Ardan pořád šprýmovně. Probírána jest koule, její směr a postavení k měsíci, mluveno o případech, které se mohou ještě přihoditi, o opatřeních, jichž třeba uchystati před pádem koule na měsíc a o podobných věcech více.

Při snídaní zavdala otázka Ardanova, týkající se koule, příležitost, k odpovědi Barbikana, již dlužno zde uvésti.

Ardan totiž předpokládaje, že by koule náhle

byla zastavena, dokavad ještě úžasnou rychlostí prvotní se pohybovala, chtěl věděti, jaké následky by takové náhlé zastavení mělo.

— Nenahlížím, odpověděl Barbikan, z jaké příčiny by se koule náhle mohla zastaviti.

— Dejme tomu, že by se tak stalo, namítl Ardan.

— Toť podmínka lichá, odvětil praktický Barbikan, leda že by silný prvotní náraz byl kouli rozdrtil, v nynějších však okolnostech bude se rychlost její pořád umenšovati, avšak o náhlém zastavení nemůže býti řeči.

— Dejme tomu, prohodil Ardan, že by se byla s nějakým tělesem na své dráze setkala.

— S jakým?

— Nuže na příklad s ohromným oním meteoritem, jejž jsme minuli.

— V tom případu, řekl Nikol, byla by se rozlítla v tisíce kusů, a my s ní.

— Nejen to, dodal Barbikan, nýbrž byli bychom shořeli na prach a popel.

— Tak? zvolal Ardan, škoda že by to nešlo bez toho malého úrazu, byla by to bývala podívaná! Však proč bychom byli právě shořeli?

— Z té příčiny, odpověděl Barbikan, že teplo není nic jiného, než způsob pohybu a zejmena, že zadržený pohyb v teplo přechází a naopak teplo zase v pohyb. Má-li se vařiti voda, uvede se do ní teplo, a to způsobí pohyb jejích částek.

— Aha, řekl Ardan, toť zase nějaká nová theorie!

— Ano, odpověděl Barbikan, avšak velmi podařená, neb vysvětluje všechny výjevy tepla. Teplo není dle ní nic jiného než pohyb prvočástek, jakési přerychlé trnutí jejich. Tluče li se kladivem na kovadlinu, ohřeje se kladivo, neb pohyb

nárazem zadržený způsobí trnutí v prvočástkách kladiva a toto trnutí sdělivši se ruce, vzbuzuje v ní pocit tepla. A proč se mažou kola u vozu? Proto aby se umenšilo tření a tudíž zadržování pohybu, kteréž by se proměnilo v teplo a kolo zapálilo; rozumíš tomu teď?

— A jak! odpověděl Ardan. Kdybych na příklad tak dlouho běžel, až bych se tak zahřál, že by ze mne pot se lil, proč bych se pak zastaviti musil? Proto, že by můj pohyb se proměnil v teplo a že bych již utíkati nemohl.

Barbikan se zasmál tomuto dokladu, a pokračoval ve svém výkladu dále.

— Zrovna tak jest to také, padá-li nějaký meteor k zemi; také jeho rychlost odporem vzduchu se zadržuje a přechází v tak velké teplo, že se rozpálí a co žhoucí koule na zem padne. Kdybychom tedy byli s naší koulí padli na ono velké těleso, jež jsme minuli, byl by pohyb náš, náhle zaražený, přešel v teplo a koule i my bychom byli shořeli.

— A co by se stalo, tázal se Nikol, kdyby země ve svém oběhu náhle byla zaražena?

— Teplota její, odpověděl Barbikan, dosáhla by tak vysokého stupně, že by se celá v páry a plyny proměnila.

— I to bychom tomu dali! zvolal Ardan, nechme ji raději letět dál.

— A což kdyby zem padla do slunce?

— Jest vypočteno, že by se tím vyvinulo tolik tepla, jako kdyby shořelo 1600 koulí uhlíkových, z nichž by každá byla tak velká jako země.

— Toť hezký přírostek tepla, podotkl Ardan, a obyvatelé Urana a Neptuna by se proto jistě nehněvali, neboť při nynějším teple slunečním pořádně promrznou.

— Nuže tedy, přátelé, opakoval Barbikan, každým pohybem náhle zastaveným, vyvinuje se teplo. Na základě tohoto přírodního zákona měli někteří fysikové za to, že teplo sluneční se vzbuzuje neustálým padáním meteoru na slunce, ba vypočítali —

— Vary, zvolal Ardan, zase se ženou cifry.

— Ba vypočítali, pokračoval Barbikan, nevšimaje si Ardanových šprýmů, že náraz každého meteoru na slunce vyvinul by tolik tepla, jako 4000kráte těžší hmota uhlíková.

— A jak velké jest teplo sluneční? tázal se Ardan.

— Tak velké jako teplo, jež by spůsobilo shoření vrstvy uhlí kolem slunce rozložené a 27000 metrů tlusté.

— A toto teplo?

— Bylo by s to, za hodinu uvésti k bodu varu 2900 billionů krychlových myriametrů vody.

— A při takovém teple jsme se ještě neupekli? zvolal Ardan.

— To se snadno pochopí, vysvětloval Barbikan, neb zemský vzduch pohlcuje čtyři desítiny tepla; a jinak, s ohledem na všechno množství tepla sluncem vyzařovaného, přicházejí na zem jen dvě tisícmilionté částky toho tepla.

— Nahlížím, řekl Ardan, že vzduch jest velmi dobrým vynálezem, an nám dovoluje nejenom dýchání, nýbrž zamezuje také naše upečení.

— Jen škoda, doložil Nikol, že ho není na měsíci.

— Ah co! odpověděl Ardan, neztráceje nikdy důvěry; je-li tam obyvatelů, bude tam také vzduchu, aby mohli dýchati, a není-li jich tam více, zanechali tam aspoň pro tři osoby něco kyslíku, nebo se snad vzduch na dně hlubokých roklí ukryl. A

co nám zabrání vzduch takto uschovaný? nic, než že nebudeme moci lézti na hory, a co na tom záleží?

To řka obrátil se k okénku pozorovati měsíc, který se leskl září skoro oslňující.

— Hleďme, vždyť je tam jako v peci, nu tam bude asi pořádné teplo! hovořil Ardan.

— Toť se ví! pravil Nikol, neboť na rovníku trvá tam den celých našich 14 a $^3/_4$ dnů a slunečné světlo a teplo nezmírněné žádným vzdušným oborem padá bezprostředně na povrch měsíce. Víš snad Barbikane, jak velká jest světlost měsíce?

— Kdyby měsíc všechno světlo slunečné odrážel, vykládal Barbikan, musil by nám dle svého poměru k slunci svítiti stotisíckráte slaběji, nežli slunce. Avšak podle měření světlosti jeho, jež nedávno Zöllner vyvedl, obnáší světlost měsíce v úplňku jen jednu šeststotisícinu světlosti sluneční, anebo což jest totéž, odráží jen šestý díl paprsků slunečních naň padajících. Poněvadž teplo jest vždy v poměru k světlu, jest pohlcená částka slunečního tepla na měsíci velmi značná, a tudíž musí teplo za měsíčných dnů na povrchu jeho dosáhnouti známé výše.

— Já znám ještě novější udání, pravil Nikol, dle lorda Rossa jest poměr tepla měsíčného v čas úplňku k teplu slunečnímu jako 1 : 79000 a teplota vystoupí v ten čas na povrchu měsíce až na 180 stupňů stodílných.

Protiva studenosti noční na měsíci musí proto býti náramná, neboť noc trvá tak dlouho, jako den a teplota nemůže vystoupiti pak výše než v prostoru planetárním, totiž na 60° pod nullou dle Fouriera nebo 160 stupňů pod nullou dle Pouilletta.

— Hezká to krajina! zvolal Ardan, a tam se máme za několik hodin octnouti, abychom na jedné straně se usmažili a na druhé straně zmrzli. Proč jste mi to neřekli dřív?

— Upokoj se, řekl Nikol, jsem posud přesvědčen, že tam nedoletíme.

— A já zase, prohodil Barbikan, mám za to, že tam není ani tak velkého tepla ani takové zimy.

— Já také držím s Barbikanem, pravil Ardan, my se na měsíc dostaneme, stůj co stůj, a jsem již věru velmi žádostiv, jak se nám bude jeviti země až tam budeme. To by mi pan počtář mohl trochu vysvětliti.

— Milerád, odpověděl Nikol; již jest ti povědomo, že když na zemi se jeví měsíc v první čtvrti, země stojí naproti měsíci v poslední, a když jest měsíc pro zem v úplňku, jest naopak zem pro měsíc docela temná, jako právě teď. Také víš, že měsíc k zemi neustále tu samu stranu obracuje; těm tedy, kteří by se nacházeli uprostřed povrchu měsíce ze země viditelného, stála by země zrovna nad hlavou a sice vždy na jednom a tom samém místě, nevycházejíc ani nezacházejíc. Těm však, kteří by se nacházeli blíže viditelného kraje měsíce, stála by země blíže obzoru a těm, kteří by se nacházeli na protější straně měsíce byla by země zcela neviditelná. Jenom následkem librace čili kývání země, jež se děje v malých určitých mezích, vystoupla by země časem nad obzor co ohromná světlá hora, nebo zapadla by časem pod něj. Zároveň ukazovala by země pozorovateli na měsíci následkem svého otáčení kolem osy všechny pevniny a moře, oblačné kruhy a sněhem pokryté póly a sloužila by pravidelností svého otáčení co nejspolehlivější hodiny. Ostatní nebeská tělesa pohybovala by se zdánlivě

kolem oblohy měsíce a sice za 29 a $^1/_2$ našeho dne jednou, bez mála 30kráte zdlouhavěji nežli nám na zemi; východ a západ slunce trvající na zemi něco déle než 2 minuty, trvá tam více nežli hodinu. Na rovníku měsíce svítí slunce nepřetržitě $14^3/_4$ dnů zemských, zevrubněji 354 hodiny 22 minuty, a po tomto nesnesitelně dlouhém, jasném a horkém dnu následuje náhle dlouhá, tmavá, studená noc. Nerovností dnů a nocí, jako u nás na zemi, na měsíci skoro ani není; neb úklon rovníka měsíčného k dráze jeho jest 16kráte menší, než na zemi a tedy velmi nepatrný.

— Při tak zdlouhavém postupu slunce na obloze měsíčné, řekl Ardan, musí býti zatmění jeho velmi zajímavé.

— Ovšem, vyložil Barbikan, zatmění slunce pro měsíc stává se pokaždé, kdykoliv je zatmění měsíce na zemi, totiž kdykoli vstoupí měsíc do stínu zemského. Kuželitý stín země má v průměru 185 tisíc mil délky, a sice 182 tisíce mil je-li nejkratší, a 188 tisíc mil, je li nejdelší, kdežto stín měsíce má v průměru jen 50.200 mil délky; a polostín země maje podobu obráceného kužele rozbíhá se do nekonečna. Při úplném zatmění slunce na měsíci, což může trvati celé dvě hodiny, zardí se celý povrch jeho červenou září, totiž světlo slunce za zemí ukrytého láme se v oboru vzduchu zemského a zbarví se růžově, jako na červánkách při východu a západu slunce. Při úplném zatmění slunce na měsíci musí býti odtamtud viděti ohromný kotouč zemský ozářený širokým kruhem žhoucně červeným.

— Poněvadž tak jasně umíš vykládat, řekl Ardan, vysvětli mi, pane předsedo, ale tak abych to pochopil, jak se to vlastně má s předpovídaními měsíčného a slunečného zatmění.

— Podstata té věci, vykládal Barbikan, dá se velmi snadno vyložiti a pochopiti, avšak zevrubný výpočet není tak snadný. Kdyby dráha měsíce nacházela se v té samé ploše jako dráha zemská, musilo by při každém úplňku býti úplné zatmění měsíce, a při každém novém měsíci úplné zatmění slunce, neboť v těch případech stojí slunce, země a měsíc za sebou v jedné čáře. Avšak obě dráhy kloní se proti sobě pod úhlem asi 5 stupňův a přetínají se na vzájem ve dvou místech protilehlých. Místa tato, kde obě dráhy se setkávají, slovou uzel a zatmění přihodí se právě tenkráte, když měsíc probíhá uzlem. Kdyby slunce, země a měsíc pouhé tečky byly, mohlo by se zatmění přihoditi pouze v samém uzlu, jelikož však všechny tři jsou koule rozměrův značných, může se ono přihoditi v jisté vzdálenosti od uzlův, což od tří nezměnných čísel, od průměru slunce, země a měsíce, a od dvou proměnlivých okolností, totiž od vzdálenosti země od slunce, a měsíce od země závisí. Mimo to jest potřebí bráti ohledu ještě na jednu okolnost, totiž na postupování uzlu. Následkem ponenáhlého postupu země kolem slunce, postupují také uzly, a sice tak, že za 18 let 218 dní a 22 minuty tentýž uzel v té samé poloze se objeví. Všechny tyto okolnosti jsou zevrubně vypočteny v tabulkách hvězdářských a pomocí jich může tedy hvězdář na minutu vypočísti, kdy nastane takové postavení slunce, země a měsíce, aby za sebou se nacházely v jedné čáře a aby tedy zatmění nastalo. Z toho jest viděti, že předpověď zatmění, má-li býti zevrubná až na několik sekund, požaduje nejdokonalejší známost všech nerovností v oběhu měsíce a země a že zevrubné pozorování předpovídaného zatmění nejostřejší jest zkouškou pro dokonalost tabulí měsíčných a slu-

nečních. Přiblížené udání doby, kdy zatmění nastane, bylo ostatně již za prastarých dob známé, an pravidelný postup uzlů již od starých Číňanů, Egypťanů a Řeků byl poznán a zaznamenán a co památka na tyto staré hvězdáře zanáší se posud do kalendářů tak zvané zlaté číslo, jež udává, kolikátý rok běží měsíc v 19leté době své, béře li se za první číslo onen rok, v němž nový měsíc připadá na nový rok.

— Děkuji za výklad, pravil Ardan, něco mi z toho snad přece uvázne v mozkovici, ale o cenu nejlepšího výpočtu zatmění prozatím se ještě nepokusím. Však ještě něco mi napadá. Co tomu říkáš, pane předsedo, nebyl měsíc před časy nějakou kometou?

— Jaký to nápad!

— Mám tak někdy své nápady, chlubil se Ardan, ani nevíte, co ve mně vězí!

— Toť asi sotva tvůj nápad, namítal Nikol.

— Myslíš snad, že si nápady kradmo vypůjčuji?

— Mně se tak zdá, odpověděl Nikol; neboť již mezi starými Řeky kolovala pověst, že obyvatelé Arkadie přistěhovali se do své země, dříve nežli země obdržela svůj měsíc. Z toho soudili někteří učenci, že měsíc nebyl zpočátku ničím jiným než kometou, která se tak blízko u země octla, že ji tato svou přitažlivostí ve svou oběžnici proměnila.

— A co je tedy na této domněnce pravdivého? tázal se Ardan.

— Nic, odpověděl Barbikan, neb měsíc má zcela jinou povahu, než řídouňké komety.

— Vždyť by mohla řídká hmota komety v kouli se stáhnouti, namítal Nikol.

— To je možno sice, příteli Nikole, ale ne k pravdě podobno.

— Proč? poněvadž by řídká hmota komety k vytvoření měsíce potřebná, tak rozsáhlá býti musila, že by zasahovala i do oboru přítažlivosti jiných planet a poněvadž —

— I nenamáhej se, Barbikane, kdybychom měli sepsati to co nevíme, musili bychom vyplniti několik knihoven. Mně se zdá, že jest již hodně pozdě; kolik pak je hodin?

— Právě tři, odpověděl Nikol.

— Jak ten čas ubíhá, divil se Ardan, když učenci jako my se dají do rozmlouvání. Začínám býti hrozně učeným; cítím, že ze mne bude brzo bezedná studnice moudrosti.

To promluviv, vyšinul se Ardan až ke stropu koule, aby prý mohl lépe pozorovati měsíc, jak se omlouval.

Mezi tím pozorovali soudruhové prostor dolejším sklem, avšak nenamítlo se nic nového.

Za chvíli slezl Ardan dolů a přiblíživ se k postrannímu okénku, vykřikl celý udiven:

— Hleďte, co to za námi letí!

— Co to? tázal se Barbikan, přistoupiv také k pobočnému sklu.

Spatřil nějaký tmavý schoulený pytel, který několik sáhů za koulí v prostoru se vznášel. Předmět ten zdál se býti nepohnutý, tak jako koule, patrně proto, že vstoupal vzhůru tou samou rychlostí, jako ona.

— Jaká to obluda? ptal se Nikol, není to snad zase nějaký povětroň, jejž koule naše přitáhla, aby se ji na dlouhé cestě do měsíce nestýskalo?

— Čemu se divím, řekl Nikol, že poměrná váha té hmoty, která nepochybně jest menší, než

na naší kouli, jí dovoluje, držeti se pořád v stejné vzdálenosti od nás.

— Nikole, pronesl se Barbikan po krátkém přemýšlení, nevím sice, co ten předmět vlastně jest, ale pochopuji dobře, proč se drží v stejné vzdálenosti.

— A proč tedy?

— Poněvadž se nacházíme v prostoru přeřídkém, v němž mají všechny hmoty stejnou váhu čili vlastně stejné přirychlení při pádu. Na zemi způsobuje jen odpor vzduchu rozličnou rychlost při padání těles; avšak víme, že pustíme-li v skleněné troubě, z níž vzduch vyčerpán jest, kus olova a proužek papíru, obě věci stejnou rychlostí k zemi dopadnou. Zde ve volném prostoru podobném prázdnotě vývěvou způsobené, musí ta sama příčina míti ty samy následky.

— Je pravda, doložil Nikol, vše, co z koule vyhodíme, musí nás provázeti na celé dráze až do měsíce, poněvadž všechno zde v kouli má s ní stejnou rychlost.

— Ale jakou jsme to udělali hloupost! vykřikl Ardan.

— A jakou? tázal se Barbikan.

— Mohli jsme naplniti kouli užitečnými předměty, knihami, nástroji, nářadím a tak dále, a mohli je cestou vyhoditi; všechny by byly za námi pěkně a pokojně letěly. A co teprva my sami! Proč nevyskočíme raději z koule ven? Jaká by to byla rozkoš, vznášeti se v étheru nebeském, volněji než orel nad vrcholy pozemských hor!

— A na nedostatek vzduchu toho prostoru již si zapomněl? ptal se Barbikan.

— Prožluklý vzduch, právě teď nám musí scházet!

— A nevíš také již, že by si zmrzl v okamžení?

— A toť zpropadená věc! Tedy musíme zůstati zde zavřeni?

— Není jiné pomoci!

— Nastojte! zvolal Ardan hlasem strašlivým.

— Co maš, zase? ptali se oba soudruhové.

— Teď vím, co je ten domnělý meteor; není to kámen, není to bloudivý povětroň!

— A co je to tedy?

— Toť náš nešťastný pes, ubohý manžel Diany!

A v skutku, schoulený pytel, podobný splasklým dudám, nebyl ničím než mrtvolou Satellita, jenž vstoupal rychlostí koule do nekonečných prostorů nebeskych.

Kapitola sedmá.

Opilá hodina.

Cestovatelé naši měli teď novou zábavu na výjevu překvapujícím a neobyčejném, avšak přirozeném a snadno vysvětlitelném. Všechny předměty z koule vyhozené musily tedy s ní zároveň dále letěti a ji na celé dráze vyprovázeti; byl to pramen rozmluv, který se tak brzo nedal vyčerpati. Rozčilení cestovatelů rostlo, čím více se blížili k svému cíli; očekávali stále nové, neslýchané a nevídané výjevy a v tom duševním stavu, v němž se nacházeli, nebylo by je již nic překvapilo. Rozdrážděna jejich obraznost předstihovala kouli, která se již pohybovala značně umenšenou rychlostí, o níž vlastně jinak se nepřesvědčovali, než že měsíc před jejich očima pořád se zvětšoval a již tak blízký býti se zdál, jakoby rukama na něj mohli dosáhnouti.

Příštího dne, 5. prosince, o páté hodině ranní byli všickni tři soudruhové již na nohou, neb měl to býti poslední den jich cesty, jestli výpočet byl zcela správný. V nastávající půlnoci, tedy za osmnáct hodin, měla koule dopadnouti na lesklý povrch měsíce, a blížilo se tedy okamžení, jemuž nebylo rovno v dějinách lidských ani starého ani nového věku.

Cestovatelé spatřivše toho jitra stříbrolesklý měsíc skrze sklo ve stěně koule, pozdravili ho veselým a nadějným provoláním. Postupoval po obloze hvězdné nádhernou velebností, a již měl jen několik stupňů proběhnouti, aby se octnul zrovna na místě, jež mu počet k setkání se s koulí vykázal. Podle svých vlastních pozorování, vypočítal Barbikan, že koule dopadne na měsíc na severní jeho polovině, tam kde nesmírné roviny se prostíraly a hory jen pořádku rozestaveny byly; okolnost to velmi příznivá, jestli vzduch se držel jen hlubších poloh povrchu měsíčného.

— Mám za to, podotkl Ardan, že k přistání jest rovina na každý spůsob příhodnější nežli pohoří. Kdyby nějaký náměsíčník dorazil z měsíce do Evropy a na vrcholu Montblanku měl vystoupiti, nebo kdyby v Asii na některém jehlanci Himalajském přistál, poděkoval by se pěkně za takový přístav.

— Jsem též tvého mínění, řekl kapitán Nikol, na rovné pláni zůstane koule ležeti; kdyby ale padla na příkrou stráň hory, svalila by se dolů jako lavina, a poněvadž nejsme veverky, dostali bychom se dolů sotva se zdravými údy. Bude tedy dobře, padneme-li na rovinu.

Výsledek odvážného pokusu cestovatelů nezdál se již býti pochybným. Nicméně nepříjemná myšlenka zaujala Barbikana, avšak nechtěje své sou-

druhy znepokojiti, nepronesl se o ní ani slovem. Směr koule k severní polovině měsíce ukazoval totiž, že se dráha její zponenáhla poněkud změnila, podle výpočtu a učiněných příprav při výstřelu měla vlastně padnouti zrovna na prostředek měsíce. Jestli tam nedopadne, stala se patrně nějaká úchylka ve dráze. Co mohlo tu úchylku spůsobiti? Barbikan nemohl se ani příčiny domysliti, ani velikost úchylky ustanoviti, any mu scházely porovnavací body k takovému ustanovení. Prozatím nespouštěl se naděje, že úchylka dráhy nebude míti jiného výsledku, než že dorazí koule k hořejšímu kraji měsíce místo do středu jeho, a z toho si vlastně, z důvodů od Nikola uvedených, nic nedělal.

Barbikan pokračoval tudíž, aniž by soudruhům o svých obavách co sdělil, v pozorování měsíce, a sledoval napnutě, zda-li se směr koule dále neodchyluje. Myšlenka, že by koule svého cíle se minula, byla mu strašlivá, neb nahlížel, že pak poletí do neurčitých prostorů meziplanetarních.

Měsíc, jeviv posud podobu ploské desky, nabýval mezi tím pořád určitější podobu vypuklou. Kdyby slunce bylo od strany v šikmém směru měsíčné hory osvětlovalo, byla by se výška jejich dle stínu dala ustanoviti, a zrak byl by se mohl ponořiti do zejících propastí kráterů, a byl by mohl stopovati podivné rokliny, jimiž ohromné roviny měsíčné jsou proryty. Avšak veškerá nerovnost měsíčného povrchu zmizela v lesku odraženého světla. Sotva se daly rozeznati široké skvrny, které dávají měsíci podobu lidské tváře.

— Je to nějaká podoba, podotkl Ardan, toť líčidlo, jímž ukrývá ješitný měsíc svou zdrápanou tvář.

Cestovatelé, tak blízci k svému cíli, pohlíželi vždy zvědavěji na nový svět, jenž se před nimi otvíral. Již se procházeli v duchu po těchto krajinách neznámých, měřili horské kužely a sestupovali dolů k okrouhlému dnu kruhových horských valů; zde a tam, zdálo se jim, že spatřují sivé moře rozlité pod řídkým vzduchem, a veletoky přinášející do něho vláhu na horách sraženou; z hlubin ohromných dolin zdál se k nim povznášeti se lomoz života náměsíčného, ač v samotách nebeských v tichosti posvátné ohromné těleso měsíčné svou odvěkou pouť vykonávalo.

V zimičném rozechvění zaznamenávali v tomto posledním dnu cesty, každé sebe menší pozorování, ač byl zevrubnosti pozorovací na odpor zmahající se nepokoj, který tím více mysl jejich zaujímal, čím více se blížili k vytknutému cíli. Nepokoj tento byl by se ještě zdvojnásobil, kdyby byli cítili, jak malá již jest rychlost koule; byloť by se jim zdálo, že již ani měsíce dostihnouti nemohou. Neboť koule pozbývajíc zponenáhla své váhy, bylať již lehká co pírko, anoť v bodu obojetném, jim velmi blízkém, kde přítažlivost země a měsíce na vzájem se zničuje tělesa veškerou váhu ztrácejí.

Navzdor starostem, posledními přípravami způsobeným, nezapomněl Ardan na snídaní, jež obvyklou okázalou umělostí upravil. Výtečný bouillon rozpuštěný na plynovém plamenu a naložené maso chutnalo výborně, a několik sklenic dobrého francouzského vína uvedlo pobouřené city opět poněkud do rovnováhy. Ardan podotkl při té příležitosti, že vinice na měsíci, zahřívané sluncem tak jasným, musí roditi nápoj božský, pravou to ambrosii — jestli tam totiž jen nějakých vinic je. Pro všechny však případy nezapomněl opa-

trný Francouz vzíti s sebou několik ušlechtilých sazenic z Medoku a Šampaně, od nichž si pravé vinařské divy sliboval.

Stroj na kyslík pracoval stále zevrubností nade všecku chválu povýšenou. Následkem toho udržoval se vzduch v čistotě dokonalé, žíravé draslo pohltilo každou špetku plynu uhličitého a co se týká kyslíku samého, byl, jak kapitán Nikol tvrdil, „první jakosti.“ Částka vodní páry v kouli uzavřená sloužila spíše k zlepšení vzduchu, než k zhoršení, anať zabraňovala nepříznivé suchosti jeho, a mohlo se tudíž tvrditi, že žádné obydlí v Paříži, Londýně neb New-Yorku, žádné divadlo a žádná veřejná síň těch měst nemá tak zdravého povětří, jako malý prostor koule vznášející se mezi zemí a měsícem.

Avšak k udržení toho stavu bylo potřebí bedlivě k stroji kyslíkovému přihlížeti, a proto také prohlédl si Ardan každého jitra co nejpozorněji plynové recipienty, zkoušel kohoutky a upravil plamének plynový dle připojeného plynoměru na předepsanou míru.

Posud šlo všechno velmi dobře, a následujíce příkladu váženého sekretáře klubovního, pana Mastona, počali se cestovatelé tak zaokrouhlovati, že kdyby uvěznění jejich se bylo prodloužilo na několik měsíců, po návratu nikdo by je nebyl více poznal. Zkrátka měli se jako slepice v dobré posadě, patrně tloustli.

Dívaje se skrze postranní sklo, spatřil Barbikan psí strašidlo, žalostný to pozůstatek Satellita, a jiné blíže nepojmenovatelné hmoty, z koule vyhozené, jež tvrdošijně ji sprovázely. Diana, která též svého bývalého soudruha zahlédla, zavyla melancholicky. Všechny tyto z koule vymít-

nuté předměty tkvěly nepohnutě v prostoru mimo kouli, jako by v průzračné hmotě byly zamrzly.

— Víte-li pak, přátelé, řekl Ardan, že kdyby jeden z nás při prvním nárazu byl vzal za své, že bychom byli přišli do velkých rozpaků, jak jej pohřbiti? Étherový hrob jeho byl by nás provázel na celé cestě a stuhlá tvář nešťastníka byla by nás strašila při každém pohledu z našeho úkrytu.

— Toť by bylo mrzuté, řekl Nikol.

— Jak toho lituji, pokračoval Ardan, že se nemohu procházeti na povrchu koule! Jaká by to byla radost, plynouti uprostřed světlého étheru, koupati se v paprscích slunečních a volně pohlížeti na vesmír hvězdnatý! Kdyby jen Barbikan byl pomyslil na to, vzíti s sebou potápěcí klobouk, byl bych si jej nasadil abych zůstal ve spojení se vzduchem uvnitř koule a byl bych jako hippogryf se vznášel vzhůru na vrcholu stoupající koule!

— Jen pomalu! usmál se Barbikan, nebyl by si dlouho tím hippogryfem i s tím potápěcím kloboukem; vzduch v tobě uzavřený nadul by tě v řídkosti étherové, jako měchýř a roztrhl by tě na kusy. Nech si tedy zajíti své procházky a pamatuj si, že pokud plujeme v étherovém prostoru, všechny romantické procházky na povrchu koule jsou přísně zapovězeny.

Ardan dal se těmito námitkami poněkud upokojiti, avšak ne docela; měl tu věc za nesnadnou, nikoliv však za nemožnou; slovo takové nikdy z úst nevypustil.

Hovor obrátil se k předmětu jinému a neuvázl ani na okamžení. Zdalo se třem přátelům, že v nynějším jejich stavu, myšlénky a nápady jim vzcházejí v mozku, jako listy jarních bylin

při prvním teple slunečním. Jazyk ani nestačil návalu nápadů.

Uprostřed otázek a odpovědí, které se toho jitra v sterých obratech vystřídaly, prohodil Nikol jistou otázku, která nedošla bezprostřední odpovědi.

— Ah což, řekl kapitán, teď je nám snadno mluviti o tom, jak se do měsíce dostaneme, ale jak pak se odtamtud zase vrátíme?

Oba soudruhové pohlédli na něj s tváří překvapenou. O tom případu nebylo mezi nimi posud řeči.

— Co tím rozumíte? tázal se předseda vážně.

— Mluviti o návratu z krajin, řekl Ardan, do nichž jsme ještě ani nedorazili, zdá se mi býti velmi pošetilé.

— Nepovídám to, abych se vrátil, odpověděl Nikol, nýbrž táži se jen vůbec, jak se odtamtud zase dostaneme?

— To nevím! řekl Barbikan.

— A já pro svou osobu, pravil Ardan, kdybych byl věděl, jak se vrátíme, nebyl bych se vydal ani na cestu.

— Toť pěkná odpověď! durdil se Nikol.

— Ardan má pravdu, doložil předseda, otázka taková nemá teď žádné praktické ceny; až shledáme, že je čas k návratu, bude teprva čas pomysliti na něj, třeba by tam děla nebylo, kouli budeme míti vždy připravenu.

— Jaký to nápad, kouli bez děla!

— Dělo, odpověděl Barbikan, to si shotovíme; prach, ten uděláme sobě. Na měsíci neschází ani kovu, ani sanytru, ani uhlí, vše nalezneme v jeho utrobách. A nad to k návratu z měsíce není potřebí než přemoci přítažlivost jeho, a v tom ohledu

stačí 4480 mil, aby koule nad měsíc se povznesla a do oboru zemské přítažlivosti přešla.

— Dosti toho, řekl Ardan horlivě, ať nikdo již nemluví o návratu, slyšeli jsme již dost té zbytečné řeči, ostatek si nechme pro budoucnost. Vždyť budeme míti beztoho dosti prostředků, oznámiti svou přítomnost na měsíci bývalým svým kollegům na zemi.

— A jak?

— Hodíme kameny do sopek měsíčných, a ty je vyvrhnou až na zem.

— To není zlý nápad, řekl Barbikan hlasem přisvědčujícím; Laplace vypočítal, že síla pětkráte větší nežli síla obyčejných děl stačila by k vystřelení koule z měsíce na zem, a dle mého zdání bude nejmenší sopka míti větší sílu.

— Urá! vykřikl Ardan, už máme svou poštu a nad to jak lacinou, kameny budeme míti zadarmo; ale poštovní úřad, ten se bude asi zlobit! Však, hle, mně něco napadá —

— Co ti napadá?

— Výborná myšlénka! Proč jsme nepřipnuli k své kouli nějaké vlákno, mohli jsme si se zemí vyměňovati telegramy?

— Tisíc ďáblů, odpověděl Nikol, což by takové vlákno, 50600 mil dlouhé, nevážilo nic?

— Co na tom? Náboj našeho děla mohl se zdvojnásobit, ba mohl se zčtvernásobit, zpaterónásobit! křičel Ardan, jehož hlas se stával pořád hřmotnějším.

— Proti tvému nápadu, řekl Barbikan, mám jen tu malou námitku, že by následkem otáčení země tvoje vlákno se navinulo na zeměkouli, jako nit na klubko, a že by se proto k telegrafování sotva hodilo.

— U všech devět a třiceti hvězd americké

unie! vykřikl Ardan, jaké to mám dnes nápady! Sám sekretář Maston nemohl by míti nepraktičnějších! Však budiž; nevrátíme-li se my na zem, nedám za to nic, že Maston se dá na cestu k nám!

— Ano, to učiní! pravil Barbikan, Maston jest hodný a odvážný přítel, a nad to je nyní taková výprava velmi snadná. Dělo stojí ještě na Floridě, bavlny a kyseliny dusičné k shotovení střeliva jest v Americe také dost, a měsíc se vrátí zase na své staré místo; za osmnáct let přijde zrovna do toho samého vrcholového bodu oblohy, ku kterému dnes dorazí.

— Ano, opakoval Ardan, Maston nás navštíví, a s ním i naši přátelé Elfiston, Blomsberry a všickni členové dělového klubu! jak se na ně těším! Potom zařídíme poštovní kulomety mezi zemí a měsícem! Urá! ať žije Maston!

Vážený sekretář Maston, neslyšel-li výkřiky k své slávě pronešené, měl zajisté aspoň silné znění v uších. Co asi teď dělal? Nepochybně, že umístěn na Skalném pohoří, na vysoko položené pozorovatelně obrovským dalekohledem snažil se stopovati neviditelnou kouli, jak se ubírá k měsíci. Měl-li své drahé soudruhy na paměti, mohl býti nyní přesvědčen, že i oni jej mají na mysli a nejpřívětivější upomínky mu věnují.

Avšak, odkud pocházelo to zbujnění, které patrně tři obyvatelé duté koule víc a více rozčilovalo? Vína požili v tak skrovné míře, že nemohli v podezření uváznouti, jako by byli opilí. Nepocházelo toto rozdráždění mozku snad od nejobyčejných okolností, v nichž se nacházeli, od blízkosti měsíce, od něhož je již jen několik hodin cesty dělilo, nebo od jakéhosi tajného vlivu onoho nočního poutníka na nervovou soustavu jejich? Tváře jejich se rděly, jako by stály před otevře-

nou pecí, dýchání jejich se zrychlilo, plíce pracovaly jako měchy a výhně, oči nabyly lesku neobyčejného, hlas rozléhal se hřmotnou hlučností, tak že jim slova z úst vyrážela, jako zátky z lahvic žampaňských a pohyby jejich byly tak živé, že jim obmezené místo v uzavřené kouli sotva stačilo. A což zvláště divné bylo, cestovatelé jak se zdálo, neměli ani tušení o své rozčilenosti.

— Nevím-li nyní, řekl Nikol hlasem úsečným, jak se vrátíme z měsíce nazpět, chci aspoň věděti, co tam budeme dělat.

— Co tam budeme dělat? odpověděl Barbikan a dupal o podlahu, jakoby se nacházel v šermírně; to nevím!

— On to neví! rozkřičel se Ardan hlasem tak silným, že se stěny koule otřásly.

— A ty to také nevíš! vpadl mu Barbikan do řeči.

— Co že? já že to nevím? odpověděl Ardan urputně.

— Mluv tedy, co víš? zahřměl Nikol.

— Budu mluvit, až se mně bude líbit, zaříčel Ardan, klada ruku na rameno svého soudruha.

— Ať se ti líbí nebo ne, mluv! chroptil předseda, a oči jeho hořely a ruka se vyzdvihla hrozivě; tys to byl, který nás k té strašlivé cestě přiměl, nyní chceme vědět, proč a zač!

— Ano, proč a zač! soptil kapitán, poněvadž nevíme kam, chceme věděti proč!

— Proč? křičel Ardan, skákaje na půl sáhu do výšky; proto, abychom se uvázali v držení měsíce ve jmenu severní Ameriky a připojili čtyřicátý stát k spojeným obcím; abychom založili osady v krajinách měsíčných a je zdělali, zalidnili, tam všechny výhody umění, věd a průmyslu

zavedli, osvětu šířili a mezi měsíčany republiku provolali!

— A není-li žádných měsíčanů? křičel Nikol, kterýž při této nepochopitelné opojenosti smyslů stával se pořád zuřivějším.

— Kdo povídá, že není žádných měsíčanů? zvolal Ardan hlasem hrozivým.

— Já! říčel Nikol.

— Kapitáne, neopakuj tuto urážku, nebo ti vyrazím všechny zuby!

Již se chtěli oba protivníci na sebe vrhnouti, a z hádky by se byla stala urputná srážka, kdyby předseda nebyl mezi ně skočil a je obrovskou silou zádama k sobě nebyl srazil.

— Ustaňte nešťastníci! zvolal, není-li měsíčníků, pomůžeme si také bez nich!

— Ano, odpověděl Ardan, co nám do měsíčníků! ať zhynou měsíčníci!

— Říše náměsíční jest naše! hlásal Nikol.

— My sami tři založíme republiku!

— Já budu sněmem, zvolal Ardan.

— A já senátem, pronesl Nikol.

— A Barbikan presidentem, doložil Ardan.

— President nesmí býti zvolen od národa, namítal Barbikan.

— Budiž, tedy bude jmenován od sněmu, odpověděl Ardan, a jelikož jsem sněmem já, volím tě jednohlasně!

— Urá! urá! urá! sláva presidentu Barbikanu! zvolal Nikol.

— Hip! hip! hip!*) křičel Ardan.

Na to spustil president a senát hromovým hlasem národní americánský zpěv: *Yankee Doodle*, a sněm zanotoval nadšený nápěv: *Marseillaisy*.

*) Výkřik souhlasu v amerikánském sněmu.

A nastal divoký tanec do kola, jeden skákal přes druhého a Ardan provozoval krkolomné kotrmelce. Diana přimísila se v tu vřavu, vyla a skákala až do stropu. Na hambalkách oživla polo uzavřená bedna, bylo slyšeti třepání křídel a zvučné ozývání se kohouta. Pět nebo šest slepic vylítlo z posady a narážely na stěny koule jako poplašení netopýři —

Konečně tři naši cestovatelé, jejichž plíce jakýmsi nepochopitelným vlivem byly zimničně rozpáleny, pozbyli vědomí a padli jako bez sebe na podlahu.

Kapitola osmá.

Ve vzdálenosti 44253 mil od země.

Co se to stalo? Jaká byla příčina této podivné opojenosti, kteráž mohla míti následky nejžalostnější? Příčina nebyla jiná, než lehkomyslnost Ardanova, jíž na štěstí Nikol v pravý ještě čas poznal.

Překonav omráčení, jež několik minut trvalo, přišel kapitán nejdříve k sobě a nabyl vlády nad svými smysly.

Ačkoliv byl posnídal před dvěma hodinami, cítil přece tak náramný hlad, jakoby byl po několik dní nic nejedl; celé jeho utroby, mozek a žaludek byly pobouřeny.

Vstal a volal na Ardana, aby mu dal něco k snědku. Ardan, posud omráčen, ani se nehnul a neodpovídal; Nikol tedy chtěje si připraviti čaj sám, by zavlažiti mohl příkus, rozžehl sirku a nemálo se podivil, spatřiv, jak hořela leskem neobyčejným a jak rozsvícený plyn svítil skoro jako elektrický plamen.

Myšlénka se mu kmitla v mysli; již věděl, odkud pocházela tato neobyčejná zář světla, toto podivné rozčilení mozku a rozechvění veškerých tělesných i duševných sil; kyslík to vše spůsobil.

Ohlédl se po kyslotvorném stroji a vskutku kohoutek byl celý otevřený a plyn ten bezbarevný, bez chuti a zápachu ucházel celým proudem z něho a místo aby nahražoval kyslík dycháním strávený, uvedl nadbytkem svým celé ústroji tělesné do nebezpečného stavu. Pošetilý Ardan nedal pozor a místo dopola byl otevřel koutek docela.

Nikol nemeškal kohoutek zavříti, by sobě a soudruhům zachránil život, jež byl množstvím uvolněného kyslíku již v patrném nebezpečenství, ne sice pro udušení ale pro všeobecné zapálení vnitřností.

Za hodinn byl nebezpečný nadbytek kyslíku z velké části ztráven a dýchání uvedeno jest zase na pravidelnou míru; soudruhové probudili se zponenáhla z opilosti, ač cítili ještě po nějaký čas zajmutou hlavu, jako po silném hodování.

Ardanovi vytýkána jest pošetilá jeho lehkomyslnost, avšak výčitky nedotkly se ho hluboko; vždyť ukrátila neočekávaná opojenost zdlouhavou cestu, pronesl na omluvu. Přísné výčitky ustouply brzo šprýmovnému hovoru, jímž si soudruhové divoký svůj rej přimomínali.

— Já se proto pranic nehněvám, pravil Ardan, že jsem trochu pokusil tohoto výborného plynu. Nezdá se vám, přátelé, jak by bylo dobře pro blaho člověčenstva zaříditi veřejné ústavy k okysličování lidí povahy příliš váhavé a mysli příliš otupené. Jen si představte velkolepý dramatický účinek, kdyby na herce a na obecenstvo pořádná dávka kyslíku se pustila; jaká by to byla hra, jaké nadšení, jaká živost na jevišti a mezi

diváctvem? A což teprva v mnohém sněmu? Jak potřebný by se tam osvědčil kyslík, aby šosácké poslance z pitomé jejich podlízavosti vyburcoval a svobodné, jasné myšlenky v mozkovicích jejich roznítil! A nezdá se vám, že by v staré Evropě mnohý národ řádného opojení tím hrdinným plynem měl potřebí, aby setřásl se sebe úpíry středověké hlouposti a dvořanínského padoušství? Jak by vědy, umění, průmysl a blahobyt národu vykvétaly po takovém okysličení!

Ardan mluvil tak horlivě, jakoby kohoutek kyslíkového stroje posud byl otevřen, avšak otázka od Barbikana pronešená, zastavila proud jeho výmluvnosti.

— To je všechno dobře, příteli Michale, ale nyní nám povíš, odkud se vzaly slepice, které se přimísily do našeho zpěvu?

— Jaké slepice?

— Nu ty, které prvé tak divoce kvákaly a ten velký kohout, který se tak poplašil!

— Ta hloupá havět! omlouval se Ardan, kyslík je zplašil.

— Co zamýšlíš s nimi zde?

— Chci je nasaditi do měsíce.

— A proč je před námi schováváš?

— I to jest, vážený předsedo, pouhý žert, který se mi ale jak náleží pokazil; chtěl jsem je vypustiti na měsíci bez vašeho vědomí, a již jsem se těšil na to, jak se budete divit, až je zaslechnete krákorat na luhách měsíčních.

— Ty věčný nezbedo, odpověděl Barbikan, tobě nemusí teprva kyslík do hlavy vstoupat; tys neustále tím, čím jsme byli na chvíli působením plynu, tys hotový blázen!

— Nu, nu, kdo pak by nás měl za mudrce?

Po tomto upřímném vyznání dali se tři pří-

telé do upravení svého příbytku, aby ho zase v pořádek uvedly; slepice a kohouta uzavřeli zase do posady a pošinuté předměty umístili na patřičná místa, avšak uprostřed toho zaměstnání zmocnil se jich všech tří pocit zvláštního nového výjevu.

Od toho okamžení, kdy zem opustili, zmenšovala se jejich vlastní váha, jakož i váha koule a všech předmětů v ní uzavřených postupem neustálým. Ačkoliv nebyli s to, ustanoviti tento zponenáhlý úbyt váhy na předmětech v kouli obsažených, musil přece nastati okamžik kde jim, na nich samých a na věcech, jichž do rukou brali, nedostatek váhy musil se státi znatným.

Postupná ztráta na váze nebyla by se ovšem dala ustanoviti vážkami, anať se týkala stejnou měrou předmětů na obou ramenech zavěšených, avšak strojem nějakým, nezávislým od přítažlivosti zemské byla by se dala zevrubně změřiti.

Jesti známo, že přítažlivost nebo váha těles nachází se v rovném poměru k hmotám a v obráceném čtverečném poměru k vzdálenosti jejich, z čehož následuje, že kdyby země ve světovém prostoru se nacházela sama, kdyby všechna ostatní nebeská tělesa náhle byla zničena, vystřelená koule dle výše zmíněného Newtonova zákona vzdalujíc se od země, na váze své zponenáhla by ztrácela, avšak že by jí nikdy docela nepozbyla, anať by přítažlivost země i do největší vzdálenosi působila.

V okolnostech, v nichž se koule nacházela, musil ale konečně účinek přítažlivosti zemské ustoupiti účinku přítažlivosti nejbližšího nebeského tělesa, totiž měsíce, anať při tom přítažlivost ostatních nebeských těles u porovnání se zemí a měsícem mohla považována býti za nekonečně malou.

Vystřelená koule sledovala dráhu mezi zemí

a měsícem; čím více se vzdalovala od země, tím více ubývalo přítažlivosti zemské a zároveň tím více přibývalo přítažlivosti měsíčné a sice jak již podotknuto v obráceném čtverečném poměru jedné i druhé vzdálenosti; konečně musila dostihnouti bodu, v níž neměla žádné váhy více, bod to obojetný, v němž jest přítažlivost zemská a měsíčná v úplné rovnováze, a v němž tedy těleso ani k zemi ani k měsíci nepadá. Kdyby hmoty země a měsíce byly docela stejné, nacházel by se ten bod zrovna u prostřed mezi oběma, avšak z rozdílné hmotnosti obou dá se snadno vypočísti, že se onen obojetný bod musí nacházeti v sedm a čtyřicáté dva a padesátině přímé dráhy ze země na měsíc, čili v číslech vyjádřeno, ve vzdálenosti 44.253 mil od země. Kdyby počáteční rychlost vystřelené koule zevrubně tak byla vypočtena, že dostihne zrovna jen bod obojetný, kdyby tedy při dostižení jeho veškeré rychlosti byla pozbyla, ztratila by v tom bodu také všechnu svou váhu a nejmenší síla mohla by ji pošinouti.

Co se dle toho tedy s koulí stane, až dorazí do obojtného bodu?

Naskytují se tři možnosti, z nichž by každá měla jiné následky.

Buď zachová koule ještě nějakou rychlost a přešedši bod obojetný, octne se v oboru přítažlivosti měsíčné a padne na něj následkem přebytku přítažlivosti této nad přítažlivost zemskou.

Buď ztratí všechnu svou rychlost dříve než dostihne obojetný bod a musí padnouti nazpět na zem následkem převahy tíže zemské nad měsíčnou. Nebo konečně dostačí její rychlost zrovna k dostižení bodu obojetného; pak v tom bodu utkví nepohnutě a bude se vznášeti na věky mezi zemí a měsícem jako báječný rov Mahomedův.

V takovýchto okolnostech nacházeli se cestovatelé v oněch dobách a Barbikan vysvětloval svým druhům rozličné možné následky spůsobem, jak právě vyloženy byly. Věc je zajímala velice a dychtivě očekávali okamžení, až se budou nacházeti v 44.253 mílích vzdálenosti od země; okamžení to, v němž ani oni, ani předmětové kolem nich nebudou podrobeni tíži.

Posud nebyli cítili úplný nedostatek tíže, ač jim umenšení její bylo patrné, však tohoto dne, okolo jedenácté hodiny dopoledne, vyšinula se sklenice Nikolovi z ruky a zůstala v povětří viseti, jakoby ji neviditelná ruka udržovala!

— Ah! vykřikl Ardan, již ho máme ten bod obojetný, to bude teď švanda!

A popadnuv co v rukou měl, nádobí, láhve, nástroje položil je do vzduchu a vše zůstalo tam vězeti, kam to umístil. Popadl Dianu, a také ta zůstala v povětří, ba chodila v něm, jako po podlaze, netušíc ani, že se vznáší v povětří.

Cestovatelé sami, octnuvše se jako v říši divů, necítili na sobě již nejmenší váhy, ruka vyzdvižena zůstala v povětří viseti, aniž by sklesla, hlava se jim klátila, nohy pošinovaly se jako na hladkém ledě, zmítali se na všechny strany, jako opilí. Pohádky vypravují o lidech bez stínu, a zde byla skutečná, ač báječnější pravda, zde byli lidé bez tíže.

Najednou se Ardan vzchopil, poskočil a tkvěl uprostřed dutiny kulové v povětří jako zázračný svatý na klášterním obraze. Soudruhové ho následovali a všickni tři vznášeli se a rozmlouvali v povětří jako vykupitel s oběma proroky na hoře Tábor.

— Je-li to možná? je-li to k víře podobno?

křičel Ardan; není! a přece jest to pravda! jaký bychom to mohli býti model pro nanebevzetí!

— Však ten zázrak nebude dlouho trvat, pravil Barbikan; jest-li koule obojetný bod přeletí, přitáhne nás měsíc opět k podlaze.

— A budeme potom choditi po stropě, doložil Ardan.

— Nikoliv, vysvětloval Barbikan, těžiště naší koule nachází se pod podlahou a přítažlivost měsíce je zponenáhla k sobě obrátí.

— To se nám také všechno nohama vzhůru obrátí, mínil Ardan.

— Toho se nestrachuj, podotkl Nikol, nic se nepřevrátí, neb přešinutí koule stane se velmi pomálu.

— Tak jest, dodal Barbikan, bude to ještě nějaký čas trvati, než se koule zcela převrátí, dříve však musíme minouti rozdělovací čáru zemské a měsíčné tíže.

— Toť jako na rovníku! zvolal Ardan, a proto musíme tu čáru pokropiti, jako námořníci.

Malé odstrčení nohou pošinulo Ardana až k polici u stropu, vyndal tam láhev vína, a sklenice, postavil je do povětří uprostřed koule, a vesele si připíjejíce pozdravili soudruhové šťastné překročení významné čáry mezitížní trojnásobným: Urá!

Tento výjev zrušené tíže trval asi hodinu. Cestovatelé cítili, že je nová síla opět k podlaze přitahuje a Barbikan pozoroval, jak se strop válcové koule zponenáhla od dráhy uchyluje a těžší spodek její k měsíci se blíží; přítažlivost měsíce nabývala tedy převahy nad přítažlivostí zemskou. Nastalo tedy padání koule k měsíci, posud sice zcela neznatné, neb při volném pádu neobnášelo by víc než 590 tisícin jedné čárky za sekundu,

avšak zponenáhla se stávalo znatnějším, vrchol koule obrátil se k zemi a rychlostí přibývající měla již až na měsíc dopadnouti. Nic nepřekáželo již šťastnému vykonání znamenité pouti a Nikol i Ardan sdíleli tedy plným srdcem radost, kteráž z tváře Barbikana zářila.

Hovor jejich zabýval se nyní s novým tímto nedivem, a zvláště Ardan, jsa stále v nadšení, nedal si ho ujíti, aby k němu nepřipojil své poznámky, kteréž ovšem nebyly nic, než pouhé antasie.

— O, drazí přátelé, zvolal, jaký by to byl pokrok pro obyvatele zemské, kdyby se mohli sprostiti tíže, těch pout, které je jako věčné otroky připevňují k žaláři! Pak by teprva nastala pravá svoboda! Nebylo by žádného namáhání, nikdy by se neunavila ani ruka, ani noha; a je-li pravda, že člověk v nynějších svých poměrech potřebuje 150krát větší síly svalové, než má, aby jako pták v povětří se mohl vznášeti, pak by mu jediné pokynutí vůle, jediný okamžitý nápad postačil, by octnul se v prostoru, kdekoliv by si jen žádal.

— Máš pravdu, pravil Nikol usmívaje se, kdybychom mohli potlačili tíži, nabyla by lidská společnost podoby z brusu nové.

— Ano, deklamoval Ardan dále, jsa nadchnut svou myšlénkou, zrušme tedy tíži, ať přestane všechno břemeno! Nač dále jeřábů, zdviháků, rumpálů, žentourů a jiných strojů, nic podobného nebudeme více potřebovati.

— To se ti snadno řekne, namítl Barbikan, avšak nebude-li nic míti svou tíži, nebude také věc pohromadě držeti, ani tvůj klobouk na hlavě, ani kámen na kameně, z něhož jsou domy vystaveny, a kteréž hlavně pro tíži pohromadě se drží; moře, jehož vodu nebude tíže více udržovati v ro-

vnováze, rozleje se po pevninách, a vzduch, jejž země k sobě táhne, poněvadž má také váhu, rozptýlí se do celého světa.

— To je škoda! zvolal Ardan, vy přírodoskumci nepřejete mi ani jedné radosti, každý můj pěkný zámysl zničujete svým prostým výkladem.

— Nedělej si z toho nic, Michale, odpověděl Barbikan, není-li světového tělesa, na němž by nevládla tíže, octneš se brzo na místě, kde jest účinek její aspoň mnohem menší než na zemi.

— Myslíš na měsíci?

— Ano na měsíci, neb tam mají všechny předměty šestkráte menší váhu, než na zemi, což se dá snadno vypočísti.

— Tak jest, dodal Nikol. Hmotnost měsíce je 81krát menší než hmotnost země, za to ale i poloměr její jest 3·7krát menší než poloměr země; bude tedy podle zákona gravitace tíže na povrchu měsíce rovnati se 81 děleným čtvercem ze 3·7, totiž 6kráte menší nežli na povrchu zemském.

— A budeme moci toto ulehčení poznat? tázal se Ardan.

— Ovšem, neb jeden cent ze země na měsíc přenešený bude tam vážiti jen 16 liber.

— A naše svalová síla se tam neumenší?

— Nikoliv, tou silou, kterou bys doskočil na zemi na sáh, doskočíš tam 36 sáhů, a tou samou snadností, jako vyzdvihneš na zemi ovci, vzdvihneš tam celého koně.

— I to budeme praví Herkulesové! vykřikl Ardan.

— Ba ještě více, doložil Nikol, je-li tělo měsíčníků v stejném poměru k hmotnosti měsíce, mohou býti sotva větší, než jednu stopu.

— Liliputáni! radoval se Ardan, budu si

hrát na Gullivera *), jak tě živ bych si to nebyl myslil; vidíte, jak je dobře opustiti zem a cestovati po sluneční soustavě!

— Jen pozor, Michale, řekl Barbikan, chceš-li si hráti na Gullivera, smíš navštíviti jen dolejší planety: Merkura, Venuši nebo Marsa, jejichž hmotnost jest menší než zemská, ale ať nezabloudíš na velké planety, jako jest Jupiter, Saturnus, Uranus, Neptun, tam bys byl Lilliputanem sám.

— A což na slunci?

— Slunce, ač hutnost jeho čtyřikráte menší než na zemi, má obsah 1,324.000krát větší než země a přitažlivost 27krát silnější, nežli na povrchu zemském; zůstane-li vše v stejné míře, musili by obyvalelé jeho míti nejméně 200 stop výšky.

— Tisíc láter! vykřikl Ardan, to bych si tam dal, vždyť bych tam vypadal jako chroust!

— Byl bys Gulliverem mezi obry, řekl Nikol.

— Tam bych si musil vzíti s sebou několik děl, abych se bránil.

— Ty by ti byly málo platny, pravil Barbikan, koule by doletěly sotva na několik sáhů.

— Ale jdi!

— Tomu se nediv, řekl Barbikan, přítažlivost jest na slunci tak velká, že by tam tvůj klobouk vážil 15 liber, tvé cigaro půl libry, a kdybys tam padl na podlahu, nemohl bys se zvednout, neboť bys tam vážil asi 3000 centů.

— Nu dobrá, odpověděl Ardan, tedy tam nepůjdeme a spokojíme se prozatím s měsícem; to by nám tak za to stálo, abychom vždy brali jeřáb s sebou, kdykoliv bychom chtěli něco k ústům přiložit!

---

*) Naráží na známý anglický román: Gulliverovy cesty.

Kapitola devátá.

Následek úchylky.

Barbikan neměl již obavy ani stran ukončení cesty ani stran síly, která kouli ku předu hnala.

Rychlost její již ji přenesla přes obojetnou čáru a tedy už nemohla padnouti nazpět na zem, aniž utkvěti v obojetném bodu. Zbývala jen jedna žádost, totiž aby koule doletěla na měsíc.

Ovšem byl to pád 4708 mil, jejž měla koule ještě vykonati, pád to nehorázný, ač tíže na měsíci šestkráte menší jest, než na zemi; neb koule letěla na těleso neznámé, a podle všeho na hmotu pevnou; proto bylo potřebí, vynaložiti všechnu možnou opatrnost, aby se ten pád vykonal s úrazem co možná nejmenším.

Prostředky k tomu cíli směřující byly dvoje, jedny mohly sloužiti k umenšení nárazu v tom okamžení, když koule na měsíc dopadne, a druhé mohly umírniti rychlost pádu a tedy jej učiniti méně prudkým.

Co se prvního prostředku tkne, mohly býti opět použity žoky vody a pružné polštáře pod podlahou umístěné. Zásoba vody potřebou čtyř živých tvorů v kouli zavřených ovšem se umenšila a neradno ji k tomu konci upotřebiti, anať již žoky zcela nevyplňovala, avšak pružné polštáře byly ještě v pořádku.

Započala tudíž ihned práce; podlaha byla rozebrána, pružiny se pod ní upevnily, načež se opět podlaha urovnala. Bylať při tom jen ta nemilá okolnost, že se spodní sklo, skrze něž bylo na měsíc viděti, zakrylo; však na krátký čas pádu stačila vyhlídka z postranních skel, z nichž se

rozevíral pohled na široké krajiny měsíčné, jako z lodky povětrného balónu.

Přípravy ty trvaly asi hodinu, a minulo již poledne, když byly ukončeny. Barbikan počal opět pozorovati, aby nabyl jasného ponětí o směru dráhy, jíž se koule ubírala, avšak nebyl s to s jistotou poznati, zda-li míří k některému bodu měsíce, nýbrž spíše se mu zdálo, že se pohybuje dle čáry s povrchem měsíce rovnoběžné.

Povrch měsíce leskl se v záři odraženého světla, kdežto od protější strany slunce vysýlalo palčivé paprsky.

Při takových okolnostech nebylo možno klidnou mysl zachovati.

— Nu, dorazíme tam? tázal se Nikol.

— Dělejme, jako bychom tam dorazili, odpověděl Barbikan.

— Vy jste bázlivci, horlil Ardan, dorazíme tam dříve, než nám bude milo.

Tato odpověď upomenula Barbikana opět na přípravy, které se měly ještě vykonati k umírnění pádu.

Připomeneme si, že mezi zásobami v kouli uloženými, nacházely se také rakety se silným nábojem, kteréž vystřelením měly spůsobiti silný zpáteční náraz, aby se jim rychlost koule umenšila.

Rakety tyto nacházely se v ocelových rourách, jež se na dno koule daly přišroubovati tak, aby ústí jejich se nacházelo mimo koule. Několik malých okrouhlých desek bylo v podlaze koule již tak upevněno, že se daly vyndati a že na jejich místo ony ocelové roury se daly připevniti. Zapálení raket mohlo se státi z vnitřku koule.

Nová tato práce požadovala tři hodiny, a když byla vykonána, nezbývalo nic, než očekávati pří-

hodné okamžení, v němž by se rakety vypáliti mohly.

Mezi tím se koule patrně blížila k povrchu měsíce, který na ni v jisté míře účinkoval, ač vlastní rychlost její ji hnala dle jakési křivé čáry. Směr nynější dráhy koule byl tedy výslednicí dvou sil, totiž přitažlivosti měsíce a živé síly vlastního pohybu jejího, a jednalo se nyní o to, má-li tato výslednice takový směr, kterýž ji na povrch měsíce dovede.

Nepokoj Barbikanův v těchto okolnostech neustále rostl, otvíral se před ním neznámý prostor mezisvětový. On co učenec uvážil již tři možné případy, totiž pád na měsíc, nebo návrat na zem, nebo utkvění v obojetném bodu, a hle nyní nastávala čtvrtá možnost, strašlivější nad všechny posavadní pomysly, totiž že koule poběhne dle jakési křivé čáry do prostoru neznámého. Nezahynouti úžasem v tomto strašlivém okamžení, k tomu bylo potřebí smělého ducha Barbikana, flegmatické klidnosti Nikola a bezstarostného dobrodružství Ardana.

Hovor obrátil se k té otázce. Jiní lidé by ji byli uvažovali se stanoviska praktického, a byli by se tázali, kam je koule unáší, avšak naši skoumatelé zaměstnávali se vyhledáváním příčin, pro které se koule od přímé dráhy uchýlila.

— To jsme to pěkně vyvedli, pravil Ardan, vždyť bloudíme! co nás to u všech všudy svedlo z cesty?

— Obávám se, řekl Nikol, že navzdor největší opatrnosti dělo nebylo dobře namířeno, chyba sebe menší v tom ohledu učiněna, stačila by, aby nás odvedla od pravé cesty.

— Tedy nás má to prožluklé dělo na svědomí? ptal se Ardan.

— Nejsem toho mínění, pravil Barbikan, kolmé postavení jeho bylo co nejzevrubnější, o dokonalém směru jeho k zenithu nebylo pochybnosti. Příčina musí býti jiná, avšak nejsem s to, dopátrati se jí.

— Neopozdili jsme se snad? tázal se Nikol.

— To se mi nezdá, odpověděl Barbikan.

— Výpočet hvězdárny, řekl Nikol, udává trvání cesty na 97 hodin, 13 minut, 20 sekund, jest-li jsme se opozdili, nemůžeme ovšem s měsícem na vytknutém místě setkati se.

— Čas ten by nám nevadil, odvětil Barbikan, odrazili jsme dne 1. prosince o 11, hodině bez 13 minut a 25 sekund na večer, a máme na měsíc doraziti dne 5. prosince o půlnoci v úplňku jeho. Dnes máme 5. prosince, nyní jest půl čtvrté odpoledne, a zbývající půl deváté hodiny měla by stačiti k dostižení našeho cíle. Jaká může býti příčina našeho vyšinutí se z dráhy?

— Snad máme rychlost příliš velkou, řekl Nikol, víme teď, že počáteční rychlost naše byla větší, než výpočet vykazoval.

— Ne a ne! to není ta příčina, tvrdil Barbikan, kdyby byl směr dobrý, byli bychom se nanejvýš středu měsíce minuli, nikoliv ale měsíce celého. Nezbývá nic, než domněnka, že dráha naší koule od svého původního směru se uchýlila.

— Tak? a z jaké příčiny? tázal se Nikol.

— To je to, co hledám! řekl Barbikan nevrle.

— Nechme toho bručila, obrátil se Ardan k Nikolovi, a hledejme příčinu sami; ty jako dobrý počtář můžeš mi při tom říci, oč se vlastně jedná.

— Kdyby letěla koule přímo k měsíci, vysvětloval Nikol, spojila by se přítažlivost měsíce se živou silou, která žene kouli, a tato by padla

zrychlenou prudkostí na něj; koule naše ale letí patrně směrem, který se měsíce mine.

— To snad nic nedělá, vždyť ji měsíc pro svou mnohem větší hmotnost přece na sebe přitáhne.

— Brachu, to dělá mnoho, neboť nyní záleží na poměru přítažlivosti měsíce a vlastní rychlosti koule, má-li tato na měsíc dopadnouti, a podle všeho se zdá, že ten poměr est nám velmi nepříznivý.

— Vysvětli mi to, abych tomu nějak přece porozuměl.

— K úplnému porozumění musil bys se ovšem znáti v analytické mechanice, avšak výsledky počtu jsou tak jednoduché, že ti pochopení jich nebude dělati žádných obtíží.

Především musili bychom znáti rychlost, jakou koule naše sama sebou má, pak rychlost, jíž by dosáhla, kdyby volně padala na měsíc následkem jeho přítažlivosti, a konečně nynější vzdálenost její od měsíce. Nyní slyš, co analytická mechanika učí.

Kdyby vlastní rychlost koule byla menší nežli rychlost, jíž by dosáhla volným pádem ze vzdálenosti z až do vzdálenosti půl z, musila by dráha její míti podobu *ellipsy*;

kdyby vlastní rychlost její byla větší, musila by dráha míti podobu *hyperboly*;

kdyby obě rychlosti byly docela stejné, musila by dráha míti podobu *paraboly*;

a konečně kdyby čtverec vlastní její rychlosti rovnal se polovičnému čtverci oné rychlosti, kteréž by dosáhla volným pádem na měsíc ze vzdálenosti z do vzdálenosti půl z, musila by dráha její býti *kruhem*.

Nachází-li se koule naše v jednom z těch

případů, o čemž nelze takřka ani pochybovati, nemůže dopadnouti na měsíc.

— To je bezpochy velmi pěkný výklad pro toho, kdo ví co je parabole a hyperbole.

— Ty to nevíš?

— Věděl jsem to, ale vše se mi vykouřilo z hlavy.

— Nuže snad si zpomeneš, že čáry ty nejsou nic jiného, než obvody průřezů, kuželem v rozličných směrech vedených.

— Ano, tak se mi zdá.

— Nuže kruh povstává průřezem kolmo na osu kužele; ellipsa povstává šikmým odříznutím vrcholu kuželového; parabole povstává průřezem kužele rovnoběžným s jeho pobočnou stranou, a hyperbole průřezem rovnoběžným s jeho osou; dvě poslední křivky jsou otevřené a nekonečné, první dvě ale jsou uzavřené. Ustanoviti, jakou drahou naše koule se nyní pohybuje, jest nemožné, poněvadž neznáme všechny před tím vytknuté okolnosti, v nichž se nachází.

— Ale některé tyty okolnosti přece známe?

— Ano, na příklad poloměr měsíce, ten obnáší podle nejlepších pozorování $234\frac{1}{2}$ míle.

— O hmotnosti měsíce byla také již řeč, a byla udána na $\frac{1}{81}$ hmotnosti zemské a přítažlivost na něm šestkrát menší než na zemi.

— Máš dobrou paměť.

— Paměť jest u mne pole vyúhořené, ujme se tam každé osení.

— Nuže tedy pochopíš, že 81 měsíčných koulí vážilo by tolik co jedná zemská koule.

Taktéž jest ustanoveno, že kdyby váha vodní koule, tak velké jako země, vzala se za 1, obnášela by váha zeměkoule 5·44, z čehož ze známého obsahu země by následovalo asi 130.000 trilionů

centů; jeden a osmdesátý díl té váhy udal by asi 1605 trilionů centů co pouhou váhu měsíce.

— Ty tvé trilliony umím si tak málo představiti, jako nekonečnost drah, o nichž si prvé mluvil; zůstaňme raději u čísel menších a vysvětli mi, jakými pak váhami ustanovili hvězdáři, že měsíc zrovna 81krát méně váží než země?

— Určení to bylo dosti obtížné a teprva v novější době dosaženo rozličnými cestami výsledků souhlasných. K tomuto cíli vedly hlavně dvě cesty, totiž pozorování odlivu a přílivu mořského a vypočítání tak zvané nutace.

— Jsem žádostiv, jak tyto cesty k cíli vedly,

— Je ti známo, že moře během 24 hodin pravidelně stoupá a padá; příčinou toho jest, jak již starořecký skoumatel Pytheas 320 let před naším letopočtem uznal, přítažlivost měsíce na vody mořské. Na straně země k měsíci obrácené sledují pohyblivé částky zeměkoule, totiž voda mořská, směr přítažlivosti měsíce více než středobod zemský, a na odvrácené straně země sledují ho méně než tento středobod; tím povstanou ve směru čáry, která střed země se středem měsíce spojuje, dvě vlny na moři, jedna k měsíci obrácena a druhá na protější straně, a obě vlny zůstávají při otáčení země kolem její osy vždy v té čáře, která zem a měsíc spojuje a tedy oběhnou za 24 hodiny celý povrch zemský.

Také slunce spůsobuje svou přítažlivostí příliv a odliv, jen že slunce pro svou 400krát větší vzdálenost než měsíc navzdor své ohromné hmotě (asi 28milionkráte větší než hmota měsíce) má v průměru dvakráte menší účinek než měsíc. Nachází-li se však slunce, měsíc a země v jedné čáře, to jest v době úplňku nebo nového měsíce, pak přidává se účinek slunce k účinku měsíce a

příliv jest pak až třikráte větší než obyčejný. Výška přílivu v širém moři závisí na povaze mořské vody, na hloubce její, na vzdálenosti těles přitažlivých a na hmotnosti jejich. Známe-li první čtyři výminky, můžeme z nich vypočísti pátou, totiž hmotnost. Toto vypočtení vykonal slavný tvůj krajan Laplace i našel tou cestou hmotnost měsíce $^1/_{73}$.

— Jsem hrdý na toho krajana, avšak proč se nyní nepřijímá výsledek jeho výpočtu?

— Proto že ten výpočet podlehá dosti velké nejistotě; na příliv účinkuje totiž mnoho vedlejších příčin, proudy mořské, podoba pevnin, které vlnu přílivu zvyšují neb snižují a jiné okolnosti. Bezpečnějších výsledků poskytuje tak zvaná *nutace* čili kývání zemské osy. Kdyby země byla dokonalá koule, neměla by přitažlivost měsíce k zemi nižádného účinku na postavení zemské osy k rovině, ve které leží dráha měsíce; neboť těla dokonale kulová přitahují se tak, jakoby veškerá jich hmota v jediné tečce, v jejich těžišti totiž, se nacházela. Země však není koule dokonalá, nýbrž jest pod rovníkem silněji vypouklá než u pólů. Přitažlivost měsíce k přebytku hmoty zemské na rovníku má ale za následek, že rovina, v níž to zemský rovník leží, se přibližuje k rovině, v níž měsíc obíhá, a jelikož sklonek dráhy měsíčné k rovníku zemskému v 19 letech od 18 do 29 stupňů se mění, čili sem tam se kývá, má i nutace zemské osy periodu 19 let. Pomocí té nutace ustanovil Lindenau před 50 lety hmotnost měsíce na $^1/_{88}$ hmoty zemské, Peters před 25 lety na $^1/_{81}$ a Hansen před nedávnem na $^1/_{80}$.

— Co je pravda, to je pravda, ty hvězdáři mají více vtipu a důmyslu, než jsem myslil, sme-

kám před nimi. Ale co si ze všech těch počtů nyní vyberu?

— Jest-lis mi dobře rozuměl, pochopíš, že kdybychom znali dobře rychlost své koule a její vzdálenost od měsíce, snadno by bylo vypočísti dráhu její a přestala by nejistota, co se s námi stane.

— I což, ať se stane, co stane; pravou cestu jsme již minuli, ale poněvadž se to v těchto nebeských prostorách všechno na vzájem přitahuje, musil by v tom kozel vězet, abychom nepřišli konečně na nějakou jinou hvězdu; kdo ví jest-li to není pro nás právě dobře.

Barbikan, který mezi tím hovorem stále pozoroval a počítal, nesdílel ovšem bezstarostnost Ardanovu. Ne, že by měl strach před tím, co ještě nastává, avšak neustále ho hnětla neznámá příčina, proč se koule od své dráhy odchýlila.

Koule letěla neustále podél měsíce, a za ní, co komoňstvo její, všechny předměty ven vyhozené. Barbikan ustanovil dle poměrné vzdálenosti vynikajících bodů na měsíci a podle času pozorovaného, že rychlosti koule nepřibývá, nýbrž že se stává jednostejnou, nový to důkaz, že koule na měsíc nepadá. Vlastní síla prvního nárazu měla posud patrně převahu nad přítažlivostí měsíce, a jen ta okolnost, že se koule přece znenáhla blížila k povrchu měsíce, udržovala slabou naději, že se konečně přece octne v oboru, v němž přítažlivost měsíce převahy nabude a že tudíž přece na něj dopadne.

Tři přátelé, nemajíce jiného zaměstnání, pokračovali tudíž ve svém pozorování. Navzdor blízkosti měsíce nebylo však možno, topografické podrobnosti povrchu jeho zevrubně sledovati, poně-

vadž lesk odraženého slunečního světla posud je v jeden celek sléval.

Dívali se skrze postranní skla až do osmi hodin na večer. Měsíc se byl před jejich zrakem již tak zvětšil, že zakrýval celou polovinu oblohy. Slunce na jedné straně, ohromný lesklý kotouč měsíce na druhé, ponořovaly kouli jako do moře světla.

V tu dobu páčil Barbikan vzdálenost koule od měsíce na 390 mil, rychlost její však zdála se mu, že obnáší přes 600 stop za sekundu nebo 90 mil za hodinu. Spodní těžší část koule byla následkem přítažlivosti měsíce obrácena k němu, ale síla odběžná unášela ji poráde dále; okolnosti tyto nasvědčovaly tomu, že se koule pohybuje dle křivky, avšak pouhé odhadnutí nestačilo k spolehlivému ustanovení její povahy a jejího směru.

Barbikan zaměstnával se pořád vyhledáváním neznámé příčiny odchýlení; hodiny ubývaly však bez výsledku.

Koule ovšem se přibližovala poráde ještě k měsíci, avšak bylo též skoro již patrno, že ho nikdy nedostihne a že pořád ještě obě síly, dostředivá a odstředivá jsou v nerozhodnutém boji.

— Nežádám si ničeho, opakoval Ardan několikráte, než abychom tak blízko k měsíci se dostali, abychom tajemství jeho mohli proniknouti.

— Zlořečena budiž příčina, zvolal Nikol, která naši kouli od dráhy odchýlila.

— Zlořečen budiž, odpověděl Barbikan, v jehož duchu náhle něco prosvitlo, zlořečen budiž meteór, kterýž nám do cesty přišel.

— Cože? tázal se Ardan.

— Co chcete říci? ptal se Nikol.

— Chci říci, odpověděl Barbikan s tváří přesvědčenou, že úchylku naší dráhy nespůsobil ni-

kdo jiný, než prokletý onen meteór, s nímž jsme se hned zpočátku setkali.

— Ale vždyť se nás ani nedotkl, namítl Ardan.

— To nic nedělá, však hmota jeho byla u porovnání s hmotou naší koule náramná a přitažlivost jeho stačila tudíž k odchýlení od původního našeho směru.

— Ano, přidávám se k tomu výkladu.

— Uvažme, že jsme se s ním setkali ve vzdálenosti 46500 mil od měsíce, dodal Barbikan; při takové dálce stačí již malé vybočení z dráhy, aby způsobilo nešťastnou úchylku, jejíž obětí nyní jsme.

Kapitola desátá.

Pozorovatelé měsíce.

Barbikan dopídil se tudíž konečně příčiny, která jedině odchýlení dráhy mohla způsobiti, a která jakkoli byla zpočátku nepatrná a od tří našich cestovatelů nepozorovaná, měla konečně přece značný vysledek a to velmi nevítaný. Odvážný podnik byl zmařen nahodilou okolností neb aspoň výjevem kromobyčejným a cíl tak žádoucí nemohl býti dostižen. Stane se snad přece tak velké přiblížení, že budou moci cestovatelé rozhodnouti záhadné otázky fysické a geologické měsíce se týkající? Tak se tázal jeden cestovatel druhého, avšak určitou odpověď nemohl nikdo z nich dáti. Co se osudu jich týkalo, nepřipustili si žádných starostí, ač je zanášela snad koule do samot vesmíru, kde jim zásoby vzduchu a potravy dojdou. Snad jim ještě souzeno žíti nějaký čas a udusiti se pak v bloudivé kouli pro nedostatek kyslíku. Však několik dní, to bylo pro ně jako několik století, a tím horlivěji věnovali každé okamžení

pohledům na měsíc, jehož dostižení již padalo mimo všechnu naději.

Vzdálenost, která je dělila od měsíce, obnášela již asi jen 110 mil. Navzdor této malé vzdálenosti nemohli přece na povrchu měsíce ani tak zevrubné pozorování činiti, jako pozemští hvězdáři ozbrojeni mohutnými dalekohledy.

Jest známo, že dalekohled postaven v Anglii od Lorda John Rossa v Parsontownu, jehož zvětšení jest 6000násobné, přibližujíc měsíc více než na 9 mil; a což teprva dalekohled postavený od dělového klubu na Skalním Pohoří! Tím se přiblížil měsíc až na jednu a jednu desítinu míle a mohly se jím předměty na pět sáhů dlouhé již od sebe rozeznati!

Ze vzdálenosti tudíž, v níž se koule nacházela, nemohlo se na měsíci bez dalekohledů nic poznati, co by se země viděti nebylo. Oko bloudilo po rozsáhlých rovinách, poznamenaných od hvězdářů jmenem „moří," avšak vlastní povaha jejich nedala se odtud rozeznati. Výstupky hor zmizely v lesklé záři způsobené odrazem slunečního světla a zrak pozorovatelů mimovolně se odvracel od zářivého povrchu měsíčného, kterýž měl podobu stříbra v ohni rozpuštěného.

Ardanovi byla však jedná zvláštnost měsíčného povrchu pořád nápadnější, nad čímž svůj obdiv hlasitě pronášel, totiž povrch ten vystupoval pořád určitěji v podobě nikoliv pravidelné koule, nýbrž ploché homole jako vejce.

— Totě podivně, zvolal Ardan, vždyť jest měsíc šišatý a ne kulatý! Mýlím se, nebo je vám již tento výjev známý?

— Ano, odpověděl Barbikan, již Laplace učil, že má průřez měsíce podobu ellipsy, a soudil z toho, že měsíc svůj oběh kolem země započal v stavu

tekutém, a že země část jeho k ní obrácenu více přitahovala než části jiné, pročež průměr jeho ve směru k zemi musí býti delší nežli průměr kolmo na ten směr; prodloužení toto cenilo se na 160 sáhů.

— U porovnání s poloměrem měsíce jest to prodloužení velmi nepatrné a z toho by nemohla vejčitá podoba měsíce nastati, namítl Ardan.

— Máš zcela dobře, odpověděl Barbikan, příčina vejčité podoby jest také zcela jiná a byla teprva nedávno výtečnými pracemi *Hansena* důkladně objasněna. Hvězdář ten našel totiž ze svých počtů, že hmota měsíce není v soustředních pravidelných vrstvách kolem těžiště jeho uložena, nýbrž že těžiště, kteréž se nachází ve dráze měsíčné, jest od geometrického středobodu jeho vzdáleno o celých osm mil, a sice nachází se tento středobod o 8 mil blíže k zemi nežli těžiště měsíce, což znamená zrovna tolik, jako by na povrch měsíce k zemi obrácený byla nasazena horská báň 8 mil vysoká.

Výsledek Hansenových počtův potvrdil ruský hvězdář *Gusev* měřením krásných fotografií měsíce od Angličana *Warren de la Rue* ve dvou velmi rozdílných postavách jeho shotovených; dvě takové fotografie do stereoskopu umístěné ukazují měsíc plastický a *Gusev* první spozoroval, že vypuklost měsíce není kulovitá nýbrž vejčitá.

Přísným měřením obou obrazů a mathematickým rozborem těch výměrů našel vypuklost viditelného povrchu měsíce ještě větší nežli Hansen.

— Škoda, že jsme svou cestu nenastoupili dříve, prohodil Ardan, byla by nám připadla čest tohoto zajímavého odkrytí.

— Padneme-li přece na měsíc, odpověděl Barbikan, budeme míti příležitosti k odkrytí, o nichž pozemčané ani tušení nemají. Zvláště bu-

deme moci rozhodnouti, zda-li domněnka Hansenova, již však jen mimochodem a běžně uvádí, se potvrdí, že totiž měsíc na straně od země odvrácené vzduch a vodu obsahovati může, anyť tyto pohyblivé hmoty následkem odstředivosti a následkem pošinutého těžiště na této druhé straně se prý nahromadily.

— Vidíte, co jsem říkal, že měsíc má přece vzduch a vodu! zvolal Ardan; schází-li na jedné straně, bude ho nazbyt na druhé; budeme tam jako doma a to zrovna v krajinách měsíčných, o nichž na zemi nikdo pranic neví.

— Jen drž svou obraznost více na uzdě, napomínal Nikol, dokázáno není posud nic, a nad to kdyby tam i vzduch a voda byly, nebude tam ani příliš pohodlný pobyt. Neb jako na straně k zemi obrácené bude tam po 14 dní pražiti slunce, a po 14 druhých dnů bude panovati krutá zima a neproniknutelná tma.

— To nebude snad tak zlé, pravil Ardan, budeme se držeti krajů měsíce, abychom podle libosti mohli přestupovati z tmavé poloviny na osvětlenou.

— Takové spekulace jsou marné, řekl Barbikan; k víře podobnější a proto zajímavější jsou však domysly, jež někteří přírodoskumci z jakých si obdob pohybů měsíčných s pohyby zemskými stran budoucnosti zeměkoule pronesli.

— Jaké to domysly?

— Domysly jejich jsou tyto. Měsíc obrací nyní k zemi stále tu samu stranu a proto se kolem své osy otočí teprva za čas jednoho oběhu svého kolem země. Avšak jesti k víře podobno, že se měsíc druhdy pohyboval kolem své osy v kratších lhůtách, až znenáhla následkem přítažlivosti zemské k jeho hmotě nastal nynější poměr.

Tak se to má prý také se zemí. Tolik aspoň jest nyní zjištěno, že se pohyb země kolem její osy znenáhla opozďuje a sice následkem přílivu a odlivu mořského, jehož vlny v protivném směru otáčení zemského kouli zemskou obcházejí. a od dob starořeckých za Hipparcha až do dneška obnáší prý to opozdění již dva dni. Nastane tedy doba, kde bude trvati otočení země kolem osy 30, 40 a více hodin, pak měsíc, čtvrt leta, a konečně půl roku, totiž otáčení země kolem její osy bude trvati zrovna tak dlouho, jako oběh její kolem slunce, a země bude tedy se nacházeti v témž poměru k slunci, jako nyní se nachází měsíc k ní, totiž bude k slunci obraceti neustále jednu a tu samu stranu. Co z toho bude následovat? Patrně to, že pohyblivé hmoty na zemi, totiž vzduch a voda se seženou pro odstředivost rychlého pohybu jejího kolem slunce, na stranu od slunce obrácenou, kdežto bude panovati věčná noc a krutá zima, tak že tam všechna voda zmrzne a ústrojné tvorstvo na zemi úplně vyhyne, nemohouc na straně k slunci obrácené obstáti pro horko a nedostatek vody, na druhé pak pro tmu a zimu.

— Pěkná to vyhlídka pro drahou planetu naši, pravil Ardan, a kdy pak se stane tato krásná proměna?

— Na štěstí pro pozemčany jest vzdálena ještě několik milionů let.

— To mne těší, odpověděl Ardan, aspoň nemusím míti prozatím o své bratry pozemské žádného strachu.

— Na každý spůsob jest zákon pohybů měsíčných velmi zajímavý a významu jeho počínáme teď teprva řádně rozuměti, doložil Nikol; i při vzdálených měsících Jupitra a Saturna jest prý

také takový pohyb, totiž i ony měsíce otáčejí se kolem své osy za čas jednoho oběhu kolem svých planet, tak že v těch pohybech vládne nějaké všeobecné pravidlo, jež musí míti fysickou svou příčinu, nejspíše přítažlivost hmoty, jak již Laplace se domníval.

— Ten vzduch a ta voda na druhé straně měsíce nejdou mi z hlavy, řekl Ardan; mne se to nyní zdá býti tak pochopitelné, že se divím, proč hvězdáři již dříve na tu myšlenku nepřipadli, aby aspoň jednu stranu měsíce oživili; neb představiti si měsíc jen co pustou, holou skalní kouli, která by neměla jiného účelu, než v noci zem osvětlovati, to mi takřka není možno.

— Hvězdáři měli k tomu své důvody, odpověděl Barbikan, neb zadní strana měsíce není jim úplně neznáma; celkem viděti ze země $^4/_7$ povrchu měsícného, a sice $^3/_7$ vždycky, jedna sedmina pak podle librace brzo na jednom, brzo na druhém kraji jeho; druhé $^3/_7$ jsou však na vždy zakryty. Na oné sedmině viditelného povrchu zadní strany měsíce nebylo však posud určité stopy ani vody ani vzduchu odkryto.

— Librace? co to znamená, tázal se Ardan, mluvili jsme již o nutaci a nyní máme zase libraci.

— Nutace a librace musí se od sebe rozeznati, vysvětloval Barbikan, ona znamená kývání zemské osy, tato však znamená kývání měsíce. Již *Galilei* pozoroval r. 1637, že jedna a ta sama skvrna na měsíci někdy ke kraji jeho se přiblíží, někdy zase od něho se vzdálí. Výjev ten vysvětlí se dosti jednoduše. Kdyby oběh měsíce kolem země byl tak dokonale jednostejný, jako otáčení se jeho kolem osy, bylo by z jednoho a toho samého místa na zemi vždy viděti tu samou část povrchu jeho; avšak oběh měsíce není jednostejný,

jednou je rychlejší, pak zase zdlouhavější, dílem pro elliptickou podobu dráhy jeho, dílem pro nerovnosti běhu spůsobené sluncem a planetami. Při rychlejším běhu měsíc zem jaksi předbíhá a pozorovatel vidí malou částku za zadním krajem, při zdlouhavějším běhu zůstává jaksi pozadu a pozorovatel vidí částku za předním krajem měsíce. Tím spůsobem pošinují se skvrny na měsíci až o 16 stupňů čili o $^1/_{21}$ obvodu jeho.

Druhá příčina librace jest sklonek dráhy měsíčné k dráze zemské, jenž něco víc než 5 stupňů obnáší. Představme sobě, že země kolem měsíce obíhá a sice v té samé rovině, ve které se nachází rovník měsíce; pak budeme vždy viděti ten rovník co přímou čáru a měsíčné póly na obou protilehlých krajních bodech jeho obvodu. Ve skutečnosti však jsou obě zmíněné roviny k sobě nakloněny, t. j. země se nachází časem až na $6^3/_4$ stupně na jih, jindy zase o tolikéž na sever od rovníku měsíčného, a tedy vidíme rovník ten co oblouk a na jižní neb severní straně měsíce až na $6^3/_4$ stupně ($^1/_{53}$ obvodu) za pól do druhé polokoule. Librace první slove *librací délky*, tato druhá slove *librací šířky*; obě dohromady spůsobují, že jest ze země viděti $^4/_7$ celého povrchu měsíce.

Při těchto výkladech a hovorech minuly večerní hodiny a blížila se půlnoc, v níž měsíc dosáhl úplňku, okamžení to, kdežto měla koule povrch jeho dostihnouti. Měsíc ovšem octnul se na svém vypočítaném místě s takovou zevrubností, že by v oné půlnoci pozorovatel z hloubky děla na Floridě postaveného, zrovna na střed povrchu měsíčného mohl pohlížeti, avšak koule letěla pořád dále.

Cestovatelé odevzdali se s hrdinskou myslí

svému osudu a věnovali celou svou pozornost krajinám měsíčným, kteréž se znenáhla stávaly zřetelnějšími.

Barbikan vyložil mapy měsíčné a připravil dalekohledy.

Zvědavost Ardanova dala podnětu k rozpravám o původu a významu těchto map a obsah těchto rozmluv jest v následujících řádkách stručně naznačen.

Již staří Řekové, podporováni průhledným blankytem oblohy v jejich vlasti a pozorujíce přírodu myslí nepředpojatou, měli dosti správné ponětí o povrchu měsíce. Agesianax ovšem domníval se, že skvrny na měsíci viditelné jsou obrazy zemských pevnin a moří na zrcadlové ploše měsíčné povstávající a toto mínění zachovalo se ku podivu posud v přední Asii. Ale Plutarch odmítá tento náhled a odvolává se na Anaxagora, kterýž prý poznal v hornatém měsíci druhou zem a první prý nakreslil mapu jeho; sám pak dokládá, že možno tušiti na měsíci hlubokých dolin a roklí, jakož i vysokých hor, jež vrhají dlouhé stíny, jako hora Athos.

Přece však teprva dalekohled potvrdil tyto domněnky, neboť jen pomocí jeho lze rozeznati na měsíci určitější podrobnosti. Již první pozorovatel *Galilei*, jenž obrátil právě vynalezený dalekohled (1609) tenkráte ještě velmi nedokonalý k hvězdnému nebi, spatřil žasnoucím zrakem nesčíslné předměty, viděl skvoucí měsíčné hory a dlouhé černé jejich stíny v šerých rovinách. Avšak pokusy Galilea i jeho vrstevníků o zobrazení toho, což viděli, byly ještě hrubé, že sotva některé hlavní rysy na nich lze poznati. První skutečnou, ač dosti hrubou a jen od oka (bez měření) sňatou mapu podal neunaveně pozorující purkmistr Kdán-

sky Jan *Hevelius*. Roku 1647 vydal velký foliant, „Selenographia“ s 8 palcovou mapou a se 40 výkresy rozličných fás čili světlojevů měsíce. Vyjímajíce místnosti spletené, pro něž slabé Hevelovy dalekohledy nevystačily, dá se podnes větší část vykreslených hor rozeznati, což jest důležito, ponévadž jest Hevel zakladatelem měsíčné topografie a nomenklatury, an přijav Keplerovo rodělení měsíce na *pevniny* (světlé části) a *moře* (velké šeré skvrny) pojmenoval jednotlivé předměty názvy ze zeměpisu vzatými, ovšem v barbarské směsi biblické, klassické a nové geografie, na př. hora Sinai, poušť Hevila, hora Ajax, předhoří Acherusia, ostrov Korsika, hora Etna atd.

Toto názvosloví neudrželo se. Pater *Riccioli* vydal 1651 v Bononii dva velké folianty „Almagestum novum“ mající obsahovati základ a souhrn veškeré astronomie; v druhém díle jedná též o měsíci a přiložil mapu jeho od *Grimaldi-a* shotovenou, která se liší od Hevelovy jen tím, že jest špatnější a že má názvosloví zcela nové. Moře mají jmena od domnělých astrologických vlastností a mocností, na př. moře krisí, moře plodnosti, jezero smrti, močál snů atd.; ostatní části obdržely názvy od slavných mathematiků a hvězdářů dávnověkých (mezi nimi také Osymandyas král egyptský a Zoroaster) a souvěkých, mezi nimiž ovšem P. Riccioli sám sobě vybral hodně velkou a tmavou skvrnu na nejvyšším kraji měsíce; ano i paní jistou, ku které zvláštní úctu choval, ač o astronomii sotva měla nějakých zásluh, zvěčnil na měsíci, uděliv jedné z nejvyšších hor jeho jmeno Cattarina.

Celých sto let po Ricciolovi nestal se v měsícopisu žádný zvláštní pokrok; slavný hvězdář *Cassini* vydal sice r. 1680 20palcovou mapu mě-

síce, pěkně rytou avšak o málo lepší nežli Hevelovou, *La Hire*, slavný mathematik a kreslíř shotovil velkou mapu měsíce, která nebyla nikdy uveřejněna.

Teprva Tobiáš *Mayer* razil novou dráhu; od r. 1745 až do své smrti 1775 zabýval se měřením polohy měsíčných skvrn pro upravení nové zevrubnější mapy. Změřil zevrubně mikrometrem (drobnoměrem) odlehlost 27 hlavních skvrn od kraje měsíce a vložil je do síti složené z meridianů a parallelů jako na mapě pozemské. První meridian jde skrze póly měsíce a zdánlivý střed jeho povrchu, rovník od východu k západu taktéž středem, od něhož pak měřil délků na východ a západ, na jih a sever od 0° do 90°. Mezi body měřením ustanovené vložil ostatní podle výměru oka. Tato výtečná mapa vydána po smrti Mayerově má jen 7 palců průměru, avšak zůstala do r. 1836 nejen nejlepší, nýbrž i jediná.

Když v poslední čtvrti minulého století W. *Herschel* svými mohutnými teleskopy s výsledkem tak slavným pozorovati počal, nechal měsíc skoro bez povšimnutí. Velký tento muž zabýval se raději skoumáním hloubek nebeských, a k porovnání s jeho rozsáhlým bádáním v oboru stálic mají pozorování jeho těles planetárních jen menšího objemu, ač vše, co předtím známé bylo předstihují.

V tentýž čas vystoupil *Schröter* (v Lilienthalu u Bremů) co nadšený ctitel pozorovacího nebeznalectví. Opatřen mohutnými, pro dobu jeho výbornými dalekohledy zrcadlovými, jež z většího dílu sám shotovil, obral si skoumání hor měsíčných za předmět svého dlouholetého pozorování a uveřejnil je ve dvou dílech (1791 a 1802), k nimž na 75 tabulích několik set obrazů připojil; nové

mapy měsíčné však nepodal, nýbrž otiskl ve své knize mapu Meyerovu.

Hlavní překážka ve zlepšení měsíčných map byla tehdejší nemotorná manýra kreslení hor v podobě vrcholů se strany nastíněných. Když pak Lehmann vynašel nyní panující spůsob kreslení hor (v tak zvané orthografické projekci) čárkami, jichž větší nebo menší tlouška značí sklon a vrstevné jejich rozdělení výšku hor, byl saský geometr *Lohrmann* první, kterýž jal se mapovati měsíc podle téhož spůsobu jako krajiny pozemské.

Roku 1824 vyšly 4 listy ve kvartu, obsahující střední část měsíce (asi $^1/_9$ viditelného povrchu) v znamenitě krásném a zevrubném výkresu. Celý měsíc měl míti 3 stopy průměru a měl vyjíti v 25 listech; než Lohrmann zemřel nedokončiv díla; jen generalní mapa 15palcová, mistrovský to kus kamenorytectví, vyšla r. 1840.

Avšak již r. 1830 spojil se neznámý po tu dobu učitel krasopisu v Berlíně Jindřich *Mädler* (kterýž se později vlastní pílí a důmyslem stal znamenitým hvězdářem) s bohatým kupcem *Beerem* (bratrem hudebníka Meyerbeera), i začali tutéž práci co Lohrmann. Po sedmiletém namahání dokončili šťastně své velké dílo a vydali (1834—36) mapu měsíce pod názvem „Mappa selenographica“ ve 4 velkých listech, obsahujících povrch měsíce s 3 stopami průměru.

Roku 1837 vyšla od nich všeobecná selenografie, silný kvartant, obsahující kritiku předchůdců, popis methody použité, seznam pozorování a podrobnou topografii viditelné strany měsíce. Tato výtečná práce, na níž vynaloženo 600 nocí, dosáhla toho, co Lohrmann zamýšlel, položila totiž pevný základ podrobnému měsícezpytu.

Roku 1837 vydal Mädler přehlednou mapu

měsíce 12palcovou na jednom listu a r. 1839 krátký popis měsíce, výtah to z velké selenografie. Od těch dob větších selenografických prací není. Julius *Schmidt*, hvězdář v Athenách, zabývá se již mnohá léta podrobným zpytováním měsíce, a vydal r. 1856 pěknou populární knihu (Der Mond) o tom předmětu. Ve Francii vydali *Lecourtier* a *Chapuis* r. 1860 velmi pěkně rytou mapu měsíce, kteráž však Lohrmannovu a Mädlerovu mapu nepředstihuje.

Mimo mapy povrchu měsíčního byly shotoveny také globy, reliefy a fotografie měsíce. Měsíčný globus může obsahovati ovšem jen půl koule, a takový globus shotovil *Russel* v Londýně a *Riedl von Leuenstern* ve Vídni. Několik výborných reliefů povrch měsíce představujících shotovila paní *Witte* v Hanovru na základě svých pozorování a Mädlerových map, a *Dickert* v Bonnu vyobrazil (r. 1849) reliefem vypouklou polokouli měsíce v rozměru 18 stop v průměru, o kteréž práci Schmidt velmi pochvalně se pronáší.

První zdařilé fotografie měsíce shotovil *Whipple* v Bostoně (v sev. Americe); později pracovali v tom oboru Francouzi a Angličané, nejvíce *Warren de la Rue* v Londýně, jenž dospěl tak daleko, že zvětšil své fotografie až na průměr 3 stop. Přece však posud není viděti v nejlepší fotografii měsíce ani desítinu toho, co přímo dalekohledem; hlavní překážky jsou hrubost hmoty, na níž se fotografie přenášejí a vlnění ve vzduchu, tak že z několika set obrazů obyčejně jen dva neb tři úplně se zdaří.

Kapitola jedenáctá.

Přehled viditelného povrchu měsíce.

„Moře“ a kruhové hory.

Koule letěla neustále podél měsíce rychlostí mnohem menší sice nežli jakou měla původně, avšak přece ještě osm neb devětkráte větší, než mají rychlovlaky železnic. Výška nad povrchem měsíce obnášela asi sto mil a proto stačila k přehledu skoro celé polokoule jeho. Naši cestovatelé, oddavše se s úplnou resignací neznámému osudu, když okamžení minulo, totiž půlnoc, v němž měla koule povrch měsíce dostihnouti, aniž by koule v dalším letu kolem měsíce byla ustála, věnovali všechnu bedlivost pozorování plání a hor měsíčných, kteréž v obrysech vždy určitějších zraku jejich se jevily.

— Přátelé, řekl president vážným hlasem, nevíme kam se ubíráme; nevíme, zdá-li se kdy vrátíme zase na zem, avšak pokračujme v práci své, jako by měla jednou posloužiti tvorům nám podobným. Pozorujme klidně a bez předsudku, jak se na věrné přírodoskumce sluší; mysleme, že sedíme v pozorovatelně na zemi, a nedejme ujíti zraku nic, co se objeví, neb nikdy více se nevrátíme do prostoru, v němž se nyní nacházíme.

Pozorování tudíž započalo, jsouc podporováno ručními dalekohledy, které vzdálenost měsíce až na deset mil umenšily.

Nejnápadnější byly ohromné pláně, na mapě poznamenané jmenem „*moří*“ a kruhové hory upomínající na sopečné jícny zemské.

Celý pohled byl zvláštní, k ničemu na zemi podobný. Nesmírné několik tisíc čtverečných mil

veliké pláně, obstoupené třpytivými horami, jevily se ve světle šedém s jakýmsi nádechem zelenavým nebo zahnědlým. nejvíce se jich prostíralo na severní polokouli. Pláně ty nejsou úplně rovné, nescházejí jim žádné tvary horské, avšak nerovnosti jsou v nich vzácnější, velkými prostory od sebe odděleně, a mohutné hory viděti jen na jejich krajích. Šedé, vynikající, na spůsob červů kroucené žíly prostupují je na všechny strany; taktéž se pozorují na pláních k boulím podobné vydmutiny a slabě prohnuté pánve, malé jícny, lesklé osamotnělé ne příliš vysoké vrchy, brázdy a skupeniny menších kopců. Mimo to prostupují se pláně světlými pruhy, kteréž aniž by podobu povrchu změnily, od krajů mohutných kruhových hor vycházejí. Kde na kraji takových plání vysoké hory vystupují, ukazuje se příkrá vyšší strana velmi často obrácena k rovině; jednotlivá šedá místa objevují se roztroušená co tmavé skvrny v některých kruhových horách, nebo šedá barva vyplňuje vnitřek jícnů, jsouc ohraničena lesklým krajem okrouhlého valu.

Zdálo se našim pozorovatelům, jako by šedé pláně naznačovaly starý povrch měsíce, který v dobách dávno minulých sopečnými silami mnohonásobně prolomen a proražen, právě na těch pláních vnitřnímu nátlaku nejvíce vzdoroval, a že uzavřené síly nespůsobily po marných pokusech proraziti povrch nic než vydmutí úzkých na míle dlouhých žil, na jejichž konci nezřídka malý jícen vyhodily.

Rozdělí-li se povrch měsíce ve čtyři čtvrti (kvadranty) jeví se nejvíce plání v obou severních čtvrtích; nejnápadnější rozdíl jest mezi severozápadní a jihozápadní čtvrtí.

Prostor od plání zaujatý jest značný, odha-

dnutí jejich vykazuje v okrouhlých číslech následující rozměry:

Mare (moře) Crisium	3000 □m.
Mare Vaporum a Sinus (zátoka) Medii	4000 „
Mare Serenitatis (m. jasnoty) . . .	6000 „
Mare Tranquillitatis (m. pokoje) . .	6000 „
Mare Foecunditatis (m. úrody) . . .	7500 „
Mare Nectaris (m. Nektaru)	2500 „
Mare Frigoris (m. mrazu) . . : .	5000 „
Mare Humorum (m. vláhy)	2500 „
Mare Humboldtianum (m. Humboldtské)	2000 „
Mare Imbrium (m. dešťů)	16000 „
Mare Nubium (m. oblak)	18000 „
Oceanus Procellarum (m. bouří) . .	90000 „
Ostatní roztroušené šedé skvrny . .	5000 „
Úhrnem	167500 □m.

Poněvadž celý povrch měsíčné polokoule obnáší 344600 zeměpisných čtv. mil, zaujímají tak zvaná moře skoro polovinu celého viditelného povrchu.

Tato moře nemají však ani kapky vody, jsou to holé, nepochybně kamenné pouště. Velmi zajímavé jsou odstiny barev na nich pozorované; moře krisí (mare Crisium), moře jasnoty (mare Serenitatis) a moře vláhy (mare Humorum) jest pěkně zelenavé, tak že by na rozsáhlé rostlinstvem pokryté roviny upomínalo, kdyby se při nedostatku vody a vzduchu, nějaká vegetace na měsíci předpokládati mohla. V jiných končinách, jako v močálu snů (Palus Somnii), v oceánu bouřek (oceanus Procellarum) viděti barvu bledo-červenou, nebo pěkně hnědou, moře mrazu (mare Frigoris) jest patrně žlutavé; a jinde jeví se ještě jiné odstiny.

Odkud tyto barvy? Patrně od půdy měsíčné samé, a sice od barev kamení, povrch měsíce sklá-

dajících. Země sama poskytuje k tomu některých dokladů. Pusté holé skály v poušti arabské na pohoří Sinaj stkví se, ač jsou pro stálé sucho rostlinstva zcela zbaveny v nejživějších zelených, rudých, hnědých a modrošedých barvách v tisících odstinech, v barvách totiž zelenokamů, červených a modrých porfyrů a modrošedých žul.

Jak blízký a k víře podobný jest tedy domysl, že i na měsíci skály podobných barev panují, jejichž příjemný třpyt i skrz hustou oblohu vzdušnou až na zem k oku pozorovatelů skrze mocné dalekohledy proniká.

Naši pozorovatelé vždy rádi se vraceli k těmto rovinám; půvabný pohled na ně a tiché tajemné kouzlo, které z nesmírného svitu jejich barev se vylévalo, spíše k sobě vábilo zrak jejich, než namáhavé zpytování jasných pohoří, v nichžto nepřehledný shluk ohromných jícnů ustavičně v těch samých tvarech a v tom samém bílém lesku oku takřka nižádného odpočinku neposkytoval. Kreslení a měření v šedých rovinách byloť jim snadnější a příjemnější, nežli v rozervaných a skvoucích pohořích; byloť pro ně měsíčné moře tolik jako oasa na poušti.

Nejpodivnější zvláštnost povrchu měsíce jsou *kruhové hory*. Všechny mají jednu a tu samu podobu, totiž vysoký strmý val, jenž obstupuje okrouhlou prohlubeň nebo hluboký kotel. Průměr těch kotlin jde od 200 sáhů až do 50 mil; nacházejí se na všech stranách viditelné polokoule měsíčné, nejhojněji však na jižní polokouli. Na mnohých místech jsou tak nahromaděny, že mezi nimi takřka rovného místečka nezbývá a že se na vzájem stlačují a hranatých tvarů jako bunice včel nabývají. Od jižního pólu táhnou se jmenovitě tři velké řady těchto kruhových hor až k rovníku;

jedna řada u prostřed měsíce, dvě stranou na východ a západ.

Na pozorovatele, kterýž nezná rozličných tvarů horských na zemi, činí kruhové hory měsíčné dojem, jako rozplasklé bubliny; zdá se mu, jakoby na povrchu měsíce množství bublin bylo naskákalo, jež plyn v nich uzavřený roztrhl a že hned po tom roztržení stuhly; geologa, který zná sopečné hory, upomínají ty hory nápadně na sopečné jícny čili krátery, a nelze mu při pohledu na ně jinak souditi, než že jako nyní ještě na zemi, také na měsíci musila býti jednou doba, kdežto lučebná činnost utrob jeho prolamování povrchních skalních vrstev způsobovala.

Je-li k vysvětlení nynějších sopečných výjevů na zemi potřebí, míti na zřeteli účinek vody, do teplých hlubin zemských vnikající a tam tlakem svých par rozklad a rozředění kamenné hmoty, jakož i vytvoření sopečných jícnů a vylévání hmoty lávové způsobující; namane se geologovi sama sebou domněnka, že kruhové hory měsíčné, jež za krátery považovati musí, vytvořeny byly v době, kde na měsíci ještě vody bylo, kteráž vniknuvši do utrob jeho, lučebnou činnost v nich vzbudila a podobné prolomení povrchu a vytvoření kráterů za následek měla, jako na zemi.

Domněnka, že kruhové hory na měsíci nejsou nic než krátery sopek, podporuje tedy také domněnku, že i strana jeho k nám obrácená, nyní veškeré vody zbavena, před dávnými dobami vodu, totiž moře, jezera a řeky obsahovala (dříve snad než následkem nynějšího způsobu otáčení kolem osy na druhou stranu měsíce zahnána byla) a co doklad této domněnky mohlo by se uvésti i některé pozorování na povrchu jeho, kteréž na účinky vody ukazuje. Tak uvádí slavný hvězdář Her-

schel, že některé planiny měsíčné, zcela vodorovné, mají rozhodně ráz naplavený, a anglický přírodoskumec Frankland tvrdí, že odkryl na měsíci patrné stopy morén, totiž kamenných hrází a štěrkových podélných hromad, podobných oněm, jež ledy horské v Alpách na svém dolejším konci, kde se teplem rozpouštějí, posud vytvořují.

Není v té věci ovšem posud nic ujištěného, avšak tolik jest patrno, že viditelný povrch měsíce na sobě nese stopy mohutných převratů, které na znamenitou bývalou činnost skálotvorných sil ukazují.

Domněnky tyto byly od našich pozorovatelů jen mimochodem uvažovány, aniž jim připisovali nějaké vědecké ceny, a hlavní zřetel byl obrácen k pozorování, zaznamenání tvarů povrchu měsíčného.

Kruhové hory, jimiž se především zabývali, ukazovaly z většího dílu okrouhlý, jako zeď uzavřený val, jehož hřeben zachoval stejnou výšku a jehož zevnější boky se klonily pod 1 a 4 stupni, kdežto ke vnitřku příkřeji pod úhlem 20 až 50 stupňů padaly. U pravidelných horských kruhů zdál se býti nejvyšší hřeben velmi ostrý, sem tam vynikaly nad něj vyšší vrcholy, nebo vlnité štíty a hrboly. K zevnějšku jevily se boky kruhového valu co jednoduché plochy, k vnitřku však rozčleňovaly se v soustřední tarasy nebo stupně, jednoduché, dvojité neb mnohonásobné, a těmi stupni mírnila se povšechná příkrost vnitřních úbočí. Tarasy, jak bylo viděti, dělí se od sebe úzkými a hlubokými soustředními roklemi, jež jen místy příčné hráze jako mosty spolu spojují. Čím výše tarasy leží, tím užší a sráznější jest nejvyšší jejich kraj; dole blíže dna kotlin stávají se však nepravidelnými, mají mnoho rozsedlin a přecházejí konečně na dně kotlin v malé kopce.

Nezřídka pozoruje se, že kruhový val nebo soustavy jeho tarasů jsou proraženy kotlinou nebo kráterem jiným, a kde mnoho kotlin vedle sebe se nachází, lze patrně rozeznati, které z nich jsou mladší a které starší; podobá se pak, jako kdyby hmota valů po delší čas byla zůstala měkká, tak že v kraji některé kruhové hory druhá taktéž kruhová hora se vytvořila. Kruhovitá podoba valů přechází tím spůsobem někdy v nejpodivnější tvary.

Největší díl kráterů má podobu prohloubených kotlin, avšak vyskytují se i zajímavé výminky. Některá dna kotlin nejsou totiž dolů prohnuta, nýbrž patrně jest viděti, že jsou vzhůru vyklenuta neb vydmuta. Na takové vydmutině stojí pak uprostřed kotliny nějaká hora (jako v Petaviu), nebo řada velmi malých kráterů a kopců (jako v Merseniu), nebo soustava slabě vynikajících žil (ve Vargentinu). Dno kotlin není vždy pod všeobecný povrch měsíce prohloubeno, nýbrž někdy jest plochou nad ten povrch značně povýšenou.

K přehledu rozmanitých podob kruhových hor a prohlubin jest zapotřebí, roztříditi je na několik tvarů.

Staré roviny ohražené jsou největší kotliny; k nim patří některá tak zvaná moře kruhovým horstvem obstoupená; průměr jich obnáší více než 30 mil; plocha jejich jest poměrně velmi rovná, snad pod střední povrch měsíce snížená a celkem kruhová. Sem náleží Mare Crisium, Mare Kaestner, Mare Humboldtianum.

Obyčejné roviny ohražené mají rozměry více méně kruhové a jsou mezi 30 a 14 milemi široké. Val je obstupující jest silně rozpukán a má nestejnou výšku od 1500 až do 1900 sáhů. Tarasy v nich scházejí buď docela, nebo jsou jen velmi

nedokonale vyvinuty, a mladší krátery a brázdy, o nichž ještě řeč bude, přetrhují nezřídka souvislost valů. Plocha v kotlině bývá málo prohloubena, nebo jest také vydmuta, malými kopci posázena nebo menšími krátery proražena a brázdami rozryta. Sem náleží Ptolemæus, 20 mil široký, Alfonsus s osamotnělou horou u prostřed a m. j.

Hluboké roviny jsou takové, které již k podobě kráterů se blíží a hluboko pod průměrný povrch měsíce zapuštěny jsou. Jedno z nejmohutnějších kruhových pohoří s takovou hlubokou rovinou jest Clavius, šířka její obnáší 30 mil a ohromný horský val 2—3 míle široký, částečně tarasovitý, obkličuje ji ode všech stran, maje na západní straně výšku Montblanku. Východ slunce nad tím pohořím náleží k nejnádhernějším výjevům, jež dobrým dalekohledem na měsíci možno viděti. Pohoří Maurolycus jest o polovinu menší, také kruhové, ale val jeho jest mladšími krátery částečně zrušen a vystupuje na 1900—2200 sáhů nad vnitřní kotlinu; uprostřed ní zdvihá se osamotnělý vrch 520 sáhů vysoký a západní úboč zevnější jest proryta dlouhým úzkým údolím.

Krátery jsou okrouhlé velmi hluboké propasti.

Velké krátery obsahují kotlinu 12—13 mil širokou, až na 2700 sáhů hlubokou, a vysokým kruhovým valem obstoupenou, na jehož vnitřku příkré stěny s dvojitými a pateronásobnými tarasy se vyzdvihují, kdežto k zevnějšku mírně se kloní. U prostřed skoro každé takové kotliny stojí osamotnělá hora nebo několik vrchů. Jeden z nejznamenitějších velkých kráterů jest Copernicus. Kruhový val jeho nad okolní pláně zponenáhla do výšky 470 až 670 sáhů vystupující, ukazuje široké světlé pruhy a řady nižších kopců daleko do šedých rovin zabíhající, mezi nimiž se

úzká údolí vinou. Tato údolí počínají teprva několik mil od valu, jehož boky samy i k zevnějšku v soustřední mírné tarasy rozděleny a velkým množství malých kopců posázeny jsou. Ke vnitřní kotlině sestupuje však val příkrými tarasy až do hloubky 2100 sáhů, kdežto se prostírá plocha prohnutá, několika osamotnělými vrchy a kopci posázená, z nichž však žádný výšky pokrajního valu nedosahuje; jeden z těch vystupuje 370 sáhů nad dno.

Prostředně velké krátery mají kotlinu 5 až 8 mil širokou, ostatně se podobají zcela předešlým, mají totiž kruhový val, uvnitř v jícnu tarasy a obyčejně jest uprostřed kotliny osamotnělá hora. Na některých z nich (na příklad na kráteru Vitello) pozoruje se však zajímavá zvláštnost; v hlavním kráteru nachází se totiž kráter druhý se soustředním valem, a u prostřed z toho druhého kráteru vyniká teprva střídní hora.

Malé krátery od 2 mil až do 200 sáhů široké jsou po celém povrchu v náramném množství roztroušeny; počet viditelných propastí těchto páčí se na 50000, avšak zajisté nelze velkou jich část pro příliš malé rozměry rozeznati. V úplňku měsíce ukazují se co malé skvrny, na krajích měsíce ubývajícího nebo přibývajícího co černé tečky. Všechny mají ještě valy, jichž výška někdy jen 20—90 sáhů obnáší; v některých z nich stojí u prostřed osamotnělý vrch. Krátery tyto nacházejí se všude po měsíci, v tak zvaných mořích a v obehnaných rovinách, na valech a v kotlinách, konečně i na vrcholu vysokých hor, jako na hoře Huygens 2800 sáhů vysoké. Někdy se řadí v rovinách na sta vedle sebe, jako mezi Kopernikem a Eratosthenem, kdež jich 300 bylo napočítáno,

a pak se stýkají se svými kraji, val je společný a jeví se začátek brázdy.

Brázdy nebo strouhy jsou jedním z nejpodivnějších výjevů na povrchu měsíce, avšak ze všech tvarů povrchnosti jeho rozeznávají se nejnesnadněji a proto byly nepozději odkryty. První je objevil Schrötter roku 1788, avšak až do roku 1820 nebylo jich více známo nežli pět; Mædler jich vypočítal 95 a Schmidt (1856) na 250; počet všech viditelných ve velkém dalekohledu páčí se na tisíce.

Brázdy měsíčné, jak jmeno jejich již naznačuje, jsou dlouhé, úzké a z větší části rovné strouhy; málo kdy setkává se jich několik, jako řeky vtékající jedna do druhé; někdy jsou z lehka zakřiveny, jediná má běh křivolaký (blíže Aristarcha), podobný zemským řekám. Délka jich obnáší od 4 až do 20 mil, šířka od 300 do 2000 sáhů, hloubka snad od 50 nad 200 sáhů; sklon stěn do vnitřku jest velmi příkrý, na krajích mají však málo kdy malý vyvýšený val. Obyčejně začínají a končí se v širých rovinách, na místech ničím obzvláštním nevyznačených, avšak setkají-li se v běhu svém s horami nebo krátery, probíhají jimi bez přetržení a zachovávají při tom i samostatné své stěny. Již před tím bylo podotknuto, že někdy několik malých kráterů v řadu sestavených se spojuje a v brázdu přechází, čímž naznačena jest jakási příbuznost původu brázd i malých jícnů. Větším dílem objevují se jen v šedých rovinách čili v tak zvaných mořích a na tmavší jich půdě ukazují se v úplňku co tenké leské čáry, ve čtvrtích co přímé, tenké a ostré, dokonalečerné čáry. V některých místnostech shrnuje se jich větší počet, běží po dvou nebo po třech rovnoběžně,

nebo jedna stojí kolmo na druhé a vbíhá do ní, nebo ji také přetíná.

Nejznamenitější taková místnost jest blíže hory Triesneker v Mare Vaporum nedaleko od zdánlivého středu měsíce, kdežto sedm brázd téměř jakousi říčnou síť skládá.

Jakého významu měsíčné brázdy mají, není posud s jistotou rozhodnuto; na zemi není jim aspoň nic podobného. Řečištěmi bývalých řek nemohou býti, poněvadž prostupují přímým směrem všechny nerovnosti povrchu; tím méně mohou býti umělými silnicemi nebo stavbami náměsíčníků jak někteří blouznili, poněvadž pominouce i nemožnost vmysliti se tam v okolnostech panujících tvory nám podobné, i podoba i směr a ohraničení brázd nikterak na umělou stavbu neukazují; jediný k víře podobný domysl jest ten, že brázdy popsané jsou rozpukliny povrchu měsíčního, které později než všechny ostatní nerovnosti smršťováním hmoty jeho povstaly a proto jednostejně roviny i hory prostupují.

Kapitola dvanáctá.

Pokračování v přehledu viditelného povrchu měsíce.

Souvislá pohoří, osamotnělé hory, žíly a světlé pruhy.

Vedle rovin, kruhových a kráterových hor, kteréž na měsíci převládají, viděti jest na něm také velká, *souvislá pohoří*. S pozemskými pohořími nemají ovšem nic podobného, nejsou to dlouhé, horské, klikaté hřbety, aniž hornaté vy-

sočiny, nýbrž skupeniny jednotlivých vrcholů, tak hustě vedle sebe postavených, že mezi nimi rovného místa není. Údolí jak podélná, tak i příčná, v nichž se vlastní půvab zemských pohoří rozvinuje, scházejí na měsíci také docela, viděti jen menší rovné brázdy a také jednu ohromnou rokli (v měsíčných Alpách) 18 mil dlouhou a 1 míli širokou, jíž je celé pohoří jako na dvé roztrženo.

Jednotlivé vrcholy měsíčných hor mají dílem podobu kuželů, jako zemské čedičové a znělcové hory (Říp, Milešovka), dílem i tvary více zakulacené, jako krabotiny žulové; širokých tabulových vysočin nebo ostrých jehel a štítů jako v Alpách a Tatrách na měsíci nikde není. Soudě podle podoby stínů mohlo by se zdáti, že mají měsíčné hory podobu cukrových homolí, avšak stín, obzvláště pod nízkým úhlem osvětlení neukazuje pravou podobu, neboť k tomu zapotřebí osvětlení pod 45°, a při takovém jeví se stín měsíčných hor vždy v obrysech plošších a více okulacených.

Profil nejvyšší hory na měsíčných Alpeninách, zvané Huygens (2800) sáhů) upomíná velmi na Ještěd viděný z dálky několika mil.

Největší tři skupeniny měsíčných hor obdržely jmena Apeniny, Kaukasus a Alpy.

Měsíčné Apeniny, nejrozsáhlejší z měsíčných pohoří, zaujímají asi u prostřed viditelné polokoule trojstranný prostor 3500 čtverečných mil veliký, skrz na skrz nerovný a více než 3000 vrcholy posázený. Nejvyšší vrchol dosahuje 2800 sáhů výšky a stojí u severovýchodního kraje pohoří, kdež se příkrá úboč jeho co souvislá, 90 mil dlouhá, ohromná stěna, nad šedou rovinou Mare Imbrium zdvihá.

Měsíčný Kaukasus na východní straně Mare Serenitatis, pokrývá asi 450 čtv. mil a skládá se

ze skupení od sebe oddělených velmi příkrých hor, z nichžto nejvyšší má výšku 3000 sáhů.

Měsíčné Alpy na severozápadním kraji u Mare Imbrium, pod 50° severní šířky, mají asi půl rozsáhlosti Apenin a největší sráz zdělí 34 mil na straně jihovýchodní; vrcholův vysokých jest zde málo, nejvyšší vrchol má 2000 sáhův.

Mimo tato velká pohoří jest jich rozděleno po měsíci ještě několik menších.

Polokruhové pohoří u zátoky duhové (sinus Iridis) až na 2300 sáhů vysoké;

Karpaty, severně od Koperníka, až na 1500 s.;

Haemus, na jižním kraji u Mare Serenitatis, na 2000 s.;

Taurus, na západním kraji téhož moře, na 1300 s.;

Horský val kolem moře Crisium, na 2400 s.;

Altai, pohoří vycházející severovýchodně od kruhové hory Piccolomini, na 2200 s.;

Hercynské pohoří v oceánu bouří (oceanus Procellarum), na 900 s.;

Riphaey, v mare Nubium, 600 s.;

východní pokrajní pohoří: *Kordillery*, *Rook* a *D'Alembert*, na 1000—3500 s.;

jižní pokrajní pohoří s vrcholy *Dörfel* a *Leibnitz* mezi 2400 a 4200 sáhů vysokými.

Mimo souvislá pohoří a jednotlivé hory u prostřed kráterů viděti na měsíci ještě jiné *osamotnělé hory*, které se z rovin po různu vyzdvihují nebo i v malé skupeniny se seřadují. Ani výška ani příkrost jejich není znamenitá, a nepochybně nepřesahuje žádná z nich o více než o 1400 sáhů své okolí.

Na západní straně v mare Crisium vystupuje více malých od sebe oddělených kopců; jeden z nich jest 900 sáhů vysoký, kdežto na východní

straně té roviny jiný osamotnělý vrch výšku 1100 sáhů dosahuje. V rovinách nazvaných mare Serenitatis, Tranquillitatis, Nectaris a Foecunditatis scházejí nápadnější osamotnělé vrchy docela; hojné jsou však v mare Imbrium, kdežto několik homolí (hory Piko, Lahire) od 590 až na 1300 sáhů z jednotvárných šedých rovin se zdvihá a v čas úplňku co lesklé body svítí.

Z přehledu tohoto poznati lze, jak ohromné jsou nerovnosti na povrchu měsíce, ač se neozbrojenému oku zdá býti deskou zcela rovnou, ostrým stejným krajem ohraničenou.

Výšky udané nemají ovšem té určitosti, jako výšky hor pozemských, podle výstupu nad hladinu mořskou počítaných, anať povýšenost měsíčných hor ustanovuje se nad okolními rovinami pomocí stínu, jejž vrhají.

Porovná-li se výška těch hor s průměrem měsíce, shledá se, že poměrně daleko převyšují hory pozemské.

Nejvyšší evropská hora Montblank má nadmořskou výšku 2468 sáhů, na měsíci jest však 39 vrcholů vyšších než Montblank, 7 neb 8 jest vyšších než velká jihoamerická hora Cajambe (3028 s.), která zrovna pod rovníkem stojí; jsou to hory: Leibnitz a Dörfel 3800—4300 sáhů, Newton (kruhová hora, východní kraj) 3727 s., Casatus (kruhová hora, východní kraj) 3570 s., D'Alembert okolo 3500 s., Ticho (kruhová hora, západní kraj) 3160 s., Curtius (kruh. hora) ke 4200 s., Calippus 3000—3100 s.

Největší posud měřená hloubka pod průměrním povrchem měsíce obnáší 1500—1600 s. (Theophilus), největší výška asi 4200 sáhů, což činí $^1/_{400}$ průměru měsíčného, obé dohromady 5800 sáhů neb $^1/_{150}$ průměru toho.

Na zeměkouli obnáší největší měřená hloubka oceanu 7200 sáhů a nejvyšší hora (v Himalaji) 4500 s., celkem tedy 11700 s. nebo $^1/_{560}$ průměru zemského.

Smí-li se souditi podle obdoby zemské, že i na měsíci hory povstaly nahromaďováním se hmoty nerostní podél rozsedlin povrchu, změnou zemité a beztvarné látky v kamení krystallinické, tož musila tato horotvorná síla na povrchu měsíce účinkovati mnohem vydatněji nežli na zemi.

Překrystallování skalního kamení děje se však jen prostředkem vláhy zem pronikající, a tak se tedy může původ mohutných pohoří na měsíci klásti i do oněch ovšem hypothetických dob, v nichž na povrchu jeho ještě vody bylo.

K nerovnostem měsíčného povrchu patří také tak zvané *horské žíly*, totiž velmi dlouhé a nízké vypukliny bez samostatných vrcholů. Bylo o nich již uvedeno, že výhradně náležeti se zdají šedým rovinám, tak zvaným mořím. Počet jejich jest náramně veliký a skoumání povrchu měsíce velkými dalekohledy ukazuje, že nejenom v každém tom moři hojně se nacházejí, nýbrž že plochy jejich, vyjmouc malé prostory, skoro docela vyplňují. Některé z nich, ač snad jen 10 neb 20 sáhů vysoké, dají se poznati dle stínu, jejž na jednu stranu vrhají. jiné 30—60 sáhů vysoké, jen ve velmi příznivých okolnostech rozeznati se dají.

Mnohé z těch žil jsou silně kroucené, 10 až 70 mil dlouhé, některé se rozvětvují, jiné zase ukončují se u kráterů nebo ztrácejí se znenáhla v rovinách. Jiné zase se objevují co výběžky neb co slabé svraštění na kraji boulových vydmutin 20—100 sáhů vysokých, některé mají také nějaký kráter co společný střed. Všechny skoro žíly jsou také tak šedé nebo jen o málo světlejší, nežli

tak zvaná moře. V rovinách těch moří, které jak bylo již podotknuto, v některých místnostech měsíce zelenavou barvou zahrávají, jsou dle jednoho nebo druhého převládajícího směru rozděleny, avšak v šedých krajinách jsou tak hojné jako v zelenavých. Některé z nich kloní se příkřeji jen k jedné straně a pak viděti jest, jak se dlouhý nízký stupeň v širém moři zdvihá, jako na př. v mare Nubium, kde přímá a příkrá stěna daleko se prostírá.

V mare Humorum pozoruje se mezi dvěma takovými žilami podélné údolí, podobné poněkud brázdám dříve uvedeným. Podaří-li se stopovati vystupování jistých horských žil z měsíčné noci, pozoruje se, jak část po části vyniká a pozná se při tom, že hřbet jejich není hladký, nýbrž slabými nerovnostmi zčeřený, jejichž výška jen několik sáhů obnášeti může. Co je činí viditelnými, není ani tak jejich výška nebo postranný stín, jako spíše jejich délka. Při jistém osvětlení rozezná se na měsíci předmět třeba jen jako obyčejná věž vysoký, obnáší-li jeho šířka aspoň jen 200 sáhů, snadněji než předmět mnohem vyšší však užší. Věže 200 sáhů vysoké nebylo by tam viděti, an stín její pro vzdálenost od země byl by příliš úzký.

Bylo již poznamenáno, že vlastní povaha horských žil na měsíci není známa; pokud domněnku k víře podobnou o nich pronésti lze, mohou se považovati za vydmutiny vnitřními eruptivními silami měsíce spůsobené, takřka nezdařené pokusy prolamování měsíčného povrchu.

K zvláštnostem povrchu měsíčného, kteréž pozornost našich cestovatelů k sobě vábily, náležely konečně *světlé pruhy*, jež z některých míst jako paprsky na všechny strany se rozbíhaly. Od svého okolí rozeznávají se jen jasnějším světlem

avšak nesouvisí nikterak s konturami nerovností; běžíť přes roviny, krátery a nejvyšší hory bez změny a bez přetržení. Jednotlivé pruhy dobíhají na různých stranách měsíce až k obvodu jeho v šířce $^1/_4$—3 mil a v délce 100—400 mil.

Celá jihozápadní čtvrtina měsíčného povrchu jest v úplňku pokryta těmito pruhy a mění se pro lesk jejich takřka v jedinou světlou pláň, neboť nejohromnější hory mizí v kolmém osvětlení vedle silného záření jejich. Světlé pruhy začínají se teprva ukazovati, když již slunce tak vysoko vystouplo nad obzorem těch krajin, že stínů více není, a jak mile první stíny zase se ukazují, mizí také tyto svítivé paprsky.

Středem tohoto světlého záření jsou obyčejně velké kruhové hory, na jiných místech jeví se však i mimo takové hory; pozorují se také kruhové hory jakousi světlou září obejmuté, která se v paprsky nerozbíhá. Nejznamenitějšími světlými pruhy vyniká hora Tycho, mimo to vysýlají velké světlé paprsky hory Koperník, Kepler, Aristarch, Proklus, Anaxagoras, Olbers, Byrgius a některé menší vrchy. Hora Aristillus je zároveň i světlými pruhy i paprskovitými řadami pahorků obstoupena.

Povaha těchto světlých pruhů jest posud tak málo známa, jako vlastní povaha kruhových hor a brázd. Nevrhají žádného stínu, nemohou tedy býti hřbety hor, ani stvrdlé proudy lávy, jak někteří hvězdáři se domýšleli, neb běží přímo přes doly a přes hory až na 2000 sáhů vysoké, což není vlastností lávy.

Možná, že jsou to pruhy různě zbarveného kamení, jako na př. žíly v porfyru, v žule neb rule na zemi se jeví; možná že naznačují pruhy vyhraněného a lesklejšího kamení mezi hmotou

celistvější a mdlejší; určitého na ten čas nic povědomo není. —

Získavše takto přehledu viditelného povrchu měsíce budeme teď lépe moci stopovati naše cestovatele při dalším letu jejich kolem měsíce.

Kapitola třináctá.

Některé podrobnosti podél dráhy koule.

O půlnoci, když koule měla doraziti na měsíc, nacházela se, jak bylo již poznamenáno, daleko za středem měsíce a sice na sever za rovníkem a pohybovala se skoro rovnoběžně s 20. stupněm délky. Výška zůstávala pořád stejná okolo sta mil, a úplná průhlednost řiďounkého světového étheru usnadňovala již pouhému oku rozeznati na měsíci předměty, které jinak jen nejsilnějšími dalekohledy se země jsou viditelny.

Barbikan a Nikol, porovnávajíce neustále Maedlerovu mapu s povrchem měsíce, zaznamenávali pilně svá pozorování a zachovali svou klidnou rozvahu, kdežto Ardan v návalu překvapujících pohledů byl jako u vidění.

— Co to pod sebou vidíme? tázal se Ardan.

— Toť severní část moře čili roviny oblak, odpověděl Barbikan. Jsme příliš vzdáleni od ní, než abychom mohli poznati, jaká to hmota na jejím povrchu se rozkládá; avšak porovnáme-li ji s předměty nám známými, nedá se upříti, že činí dojem, jako rovina světlým, suchým pískem pokryta. Možna že je skutečně dnem bývalého moře, nyní však není nikde ani nejmenšího jezera nebo řeky viděti.

Sledalo se, že hranice toho moře nebyly na

mapě zevrubně udány. Na krajích jeho zdvihaly se ohromné ohražené kotliny kráterových hor, Ptolomaeus, Purbach, Arzachel, a u paty jich ležely roztroušeny nesčíslné velké balvany, jako svědkové bývalého ohromného soptění, jež kruhové propasti vytvořilo. Val velmi nestejný, silně porušený a nepravidelně kruhový objímá kotlinu Ptolomaea 20 mil širokou; na širokém hřbetu, který ji dělí od kotliny Albategnius, dosahuje až 2400 sáhů výšky, kdežto se na jiných stranách níží až na 600 sáhů.

Koule letěla rychle kolem této horské skupeniny a blížila se k severnímu kraji „moře oblačného“, kde velkolepá krásná hora se leskla, jejíž vrcholy metaly třpytivé světlo na všechny strany.

— Co to? ptal se Ardan.

— Toť hora Koperníkova, odpověděl Barbikan.

Kruhová hora tato stojí pod 9. stupněm severní šířky a 20. stupněm délky; nejvyšší vrchol její na západním valu dosahuje 2100 sáhů výšky nad vnitřní kotlinou, kteráž pod rovinou oblačného moře 1170 sáhů se níží. Ze země jest velmi dobře viděti, zvláště se ukazuje zřetelně hvězdářům mezi poslední čtvrtí a novým měsícem, když stíny její na západ se vrhají a dle nich výška hory vypočísti se dá.

Překrásná a velkolepá hora tato jest na severní polokouli měsíčné nejznamenitějším výjevem, jako hora Tycho na jižní polokouli. Vyzdvihuje se osamotnělá, jako nesmírný věnec horský se žhoucími vrcholy, nebo jako obrovská svítilna, a sice zrovna na hranici mezi mořem oblačným a oceánem bouřek, jež obě svými paprsky osvětluje. Pohled na dlouhé světlé pruhy její nemá nic sobě rovného; lesk jejich nabývaje v úplňku záře roz-

puštěného stříbra, prostírá se přes sousední horské řetězy až do moře dešťů.

O jedné hodině ranní nacházela se koule, vznášejíc se v prostoru jako povětrný balón, zrovna nad vrcholy jejími.

Barbikan mohl odtud podobu a rozměry její velmi zevrubně proskoumati. Viděl, jak Koperník stojí v řadě ohromných kráterů, které tuto část měsíce vyznamenávají. Jako kruhové hory Kepler a Aristarch, které nad oceánem bouří panují a též paprskové světlé pruhy vysýlají, podobá se Koperník ze země žhoucímu bodu a byl proto druhdy považován za živou sopku. Ovšem není na něm teď ani stopy skutečného ohně, neb lesklá zář vrcholů jeho není nic než odražené světlo sluneční, tak jako na všech jiných horách měsíčných. Průměr hluboké kotliny horským valem obehnané obnáší 46000 sáhů, a zevnitřní mírné boky valu vstoupají vzhůru v soustředních plochých stupních, jako by se vrstvy vyvřelé hmoty na sebe byly usadily; jen od západu zdvihá se okolní půda v šířce asi 4 mil a v délce 22 mil až k valu, tak že výstup od té strany na vrchol valu musil by býti velmi snadný.

Průhledný éther připouštěl rozeznati na těch úbočích rozmetané úlomky skal a hromady balvanů, jichž velké množství též tarasy vnitřního příkrého sklonu pokrývalo.

Barbikan stopoval pozorně obrysy kruhového valu a jeho tarasů zevnějších a vnitřních, kteréžto poslední blíže hřebene pod úhlem 50—60 stupňů k vnitřní kotlině padaly, a upozorňoval na zvláštnosť kráterových kotlin, které z největšího dílu hluboko pod všeobecným povrchem měsíce se nacházejí, čímž se krátery měsíčné od sopečných kráterů zemských ovšem podstatně rozeznávají.

— Já bych myslil, podotkl Nikol, že ta pravidelnost kruhových rovin a kotlin měsíčných hor, jakož i velká hloubka jejich spíše ukazuje na propadávání nežli na vyzdvihování; neboť možno si představiti, že tam, kde kruhové roviny a kotliny se nacházejí, povrch měsíce se propadl a že ne z jícnů, ale z okrouhlé škuliny ona hmota na povrch vystoupla, kteráž nyní skládá val kráterový.

— Myšlenka ta není špatná, odpověděl Barbikan, ale poněvadž ji nemůžeme k žádnému nám známému výjevu na zemi připojiti, nezbývá nic jiného, než se přiznati, že původ kruhových hor na určito vyskoumati nelze.

— Jaké to přepodivné paprsky vybíhají od Koperníka! zvolal Ardan, pozorovav po delší čas světlé pruhy kolem Koperníka.

V tomto okamžení stála koule kolmo nad kotlinou Koperníkovou. Ohražení její mělo podobu kruhu docela pravidelného a oba boky zevnější i vnitřní bylo možno dobře rozeznati. Dva soustřední kruhy, dvojitý to taras, dělily se od sebe; kolkolem hory rozkládala se šedá rovina, pohledu pustého, z níž porůznu vynikaly malé nerovnosti barvy žluté.

Na dně kotliny, jako na dně šperkovní skřínky třpytilo se několik vrcholů menších homolitých hor, podobných drahokamenům brouseným. Na sever snižovaly se boky valu k rozedlině, již se otvíral přístup k vnitřku kotliny a tudy bylo by možno dolů sestoupiti, anyť všechny ostatní boky a stěny byly příliš příkré, než aby se po nich kráčeti mohlo.

Koule ve svém letu uháněla mezi tím dále k okolním pláním. Barbikan zaznamenal si velký počet vrchů méně vynikajících, odtud viditelných, mezi nimi také malou kruhovou horu Gay-Lussac

s kotlinou 11500 sáhů širokou. K jihu rozkládala se pláň velmi rovná, beze všech vypuklin a propastí, k severu však, až ke krajům oceánu bouřek, podobal se povrch měsíce moři, které v nejdivočejší bouři skamenělo. Po celém tomto povrchu rovném a nerovném táhlo se množství jasných pruhů sbíhajících se u kruhového valu Koperníka; některé z nich byly přes tři míle široké, délky však neurčitelné.

Cestovatelé naši rozmlouvali o tomto zvláštním výjevu, ovšem více na základě rozličných domyslů než určitého výsledku pozorování, neboť nebyli s to, povahu jejich svými dalekohledy ustanoviti.

— Proč by nemohly býti vynikajícími hranami úbočí a rovin, pravil Nikol, vždyť takové hrany musily by světlo více odrážeti než ostatní plochy.

— To se však nesrovnává s jinými okolnostmi, namítal Barbikan, kdyby světlé pruhy pocházely od vynikajících hran, musily by při nižším stavu slunce míti také stínu, a o tom není posud žádnému hvězdáři nic známo; nýbrž naopak pod šikmými paprsky slunce zmizí ty pruhy docela, a ukazují se teprva, když slunce nad nimi vysoko stojí, jako právě teď.

— Jak si je ale hvězdáři vysvětlují? tázal se Ardan, neb vím, že ti páni neradi něco nechají bez výkladu.

— Ano, někteří se pokusili o výklad, avšak nepřiložili mu sami velké ceny. Herschel měl tyto světlé pruhy za proudy lávové a Mædler myslí, že jsou to pásma zvláštní hmoty, kteráž vystoupením snad žhoucích plynů sopek nebo jinými silami sopečnými ve svém slohu a své barvě dle paprskových pruhů od kráterů vybíhajících, zme-

něna byla, a tudíž nyní světlo jinak odráží než okolní hmota.

Avšak obě tyto domněnky jsou k víře málo podobné, neb láva by netekla rovně přes hory a doly a pruhy soptěním vytvořené obmezovaly by se jen na nejbližší okolí kráterů a neprostíraly by se po celém měsíci.

— Nepochopuji, proč zabíháte tak daleko pro domněnky, pravil Ardan, což nemluví basníci od jak živa o stříbrném měsíci; mám tedy za to, že lesklé pruhy na měsíci nejsou nic jiného, než žíly ryzého stříbra; já řku, podnět to dostatečný, aby pozornost všech vlád staré Evropy k velkému našemu podniku obrátil, neb na měsíci tam najdou co na zemi marně hledají, nevyčerpatelný pramen pro bezedné své kasy.

— Neopomeň, odvětil Barbikan, sděliti přiležitě svůj plan finančnímu ministru Turecka neb Rakouska; nám však na ten čas mnohem více na tom záleží, co ty pruhy jsou, než čemu se podobají. Uvidíme co nám skoumání lesklých těch ploch polariskopem ukáže.

To řka připevnil Barbikan polarisační přístroj k dalekohledu a jal se jednotlivá místa měsíčného povrchu bedlivě prohlížeti.

Nikol, jejž Ardan o to žádal, vysvětlil mu mezi tím, co se polarisací vyrozumívá.

Odrazí-li se paprsek světla od nějaké lesklé plochy, možno položiti skrze paprsek původní a odražený rovinu, která slove rovinou odrazu; odrazí-li se paprsek ještě jednou od jiné lesklé plochy, podrží však paprsek jen tenkráte světlost, jest-li se druhé odražení stane v téže rovině, jako při prvním odrazu; mimo tuto rovinu seslabuje se ale světlost paprsku druhým odrazem tím více, čím více se odchyluje od původní roviny odrazu,

ba ten paprsek může zmizeti docela, stojí-li rovina druhého odrazu kolmo na rovině prvního odrazu.

Takové světlo, které jen v jisté rovině odrazu světlost podržuje, slove polarisované. Látky nelesklé, jako na př. papír, křída, prst, popel atd. odrážejí světlo na všechny strany a proto ho nepolarisují.

K poznání, je-li světlo polarisované, neužívá se však obyčejně odrazu, poněvadž stroje ke skoumání takovému jsou poněkud nepohodlné, nýbrž hledí se na ně průzračným krystallem vápence, kterýž ukazuje všechny předměty dvojnásobně.

Je-li světlo obyčejné, jsou oba obrazy stejně světlé, ať točíme vápenec jak chceme; je-li polarisované, pak je při točení vápence v jistých polohách jeden obraz světlejší a druhý tmavější. A takový přístroj, totiž trubice s průhledným vápencem, kterýž se dal otáčeti, připevnil president ke svému dalekohledu. Již Arago přesvědčil se takovým polariskopem, že jmenovitě ve čtvrtích měsíce světlo tak zvaných moří měsíčných jest polarisované, méně se to jeví v částech hornatých; zvláště patrně viděl Arago polarisaci v moři Crisium.

Z toho souditi se dá, že světlo oněch částí povrchu měsíčného není odraženo od hmot nelesklých, jako opuka, hlína, měkká břidlice, nýbrž od hmot opatřených většími lesklými plochami, od kamenů, v nichž větší lesklé, krystallované mineralie se nacházejí, jako na př. hrubozrná žula, porfyr, zrnitý vápenec atd. Výtečný hvězdář římský, Secchi, potvrdil výsledky Aragova skoumání, a praví nad to, jak povaha světla měsíčného ukazuje, že ony lesklé plochy nejsou všechny uloženy v jednom směru, nýbrž na všechny strany a pod

všemi úhly že jsou nakloněny. Nic ze hmot známých nepodobá se v polariskopu tak velice povrchu měsíčnému, jeho papír klihem natřený a roztlučeným sklem posypaný.

Barbikan potvrdil taktéž svým pozorováním tyto starší výsledky a rozmnožil je několika novými zajímavými doklady.

Byloť viděti, že skoro celý povrch měsíce jest prostoupen většími a menšími lesklými plochami, které nejspíše na hladké krystallové plochy poukazují; v světlých pruzích byl ten lesk ovšem nejnápadnější, avšak i v druhých částech měsíce byly takové plochy hojné.

Roviny i hory měsíčné jevily se jako shluk vyhraněného kamení, v němž zvláště jednotlivé pruhy s dokonalejší krystallisací souviseti se zdály. Dalo se souditi, že povrch měsíce jest skalní půda zvětráním nedotknutá, pouhá to, holá skála, o prsti a mdlém zemitém nánosu nebylo ani památky a též písek, je-li tam nějakého, musil by se skládati ze samých krystallů a nikoliv z okulacených zrn a oblásků.

— Jakou rozkoš, podotkl Barbikan, cítil by asi mineralog, kterému by bylo popřáno, skoumati na měsíci mineralie a učiniti z nich sbírku!

Koule letěla mezi tím rychlostí skoro jednostejnou nad povrchem měsíce. Cestovatelé nepřáli si, jak si lze snadno představiti, ani chvilky oddechu; každá minuta poskytovala jim jiného pohledu, nového výjevu. Asi o půl druhé hodině z rána octli se nad vrcholem jiné hory. Barbikan, ustanoviv podle mapy polohu její, poznal, že to jest hora Eratosthenes.

Byla to jedna z hruhových hor, 2450 sáhů vysoká a sice nacházela se v řadě asi 300 menších kráterů, které od Erathosthena až ke Koper-

níku se táhly a místem i v hlubokou rokli splývaly. Barbikan připomenul při té příležitosti starou domněnku Kepplerovu o původu měsíčných kráterů. Dle domněnky jeho byly kotliny měsíčných hor prohlubně umělé, vykopány od náměsíčníků.

— A k jakému účelu? ptal se Ardan.

— K účelu velmi důležitému, odpověděl Barbikan. Slunce praží na povrchu měsíce za dlouhého tamějšího dne náramně, a aby se náměsíčníci před palčivými a odrazem oslňujícími paprsky zachránili, vykopali hluboké skrýše, v jejichž stínu se za palčivého dne měsíčného ukrývají.

— Ti náměsíčníci nejsou bloupí! řekl Ardan.

— Zvláštní to nápad! podotkl Nikol. Patrně neznal Keppler pravé rozměry kraterů a kotlin, neb k vykopání tak ohromných prohlubin, bylo by zapotřebí národa obrovského.

— Proč by tu práci nemohli vykonati? řekl Ardan, vždyť jest váha na měsíci šestkráte menší, než na zemi; tam jde kopání jinak od ruky než dole na zemi.

— Ale což, jsou-li náměsíčníci za to šestkráte menší nežli lidé pozemští? namítl Nikol.

— A není-li vůbec žádných náměsíčníků! doložil Barbikan, ukončiv tento hovor.

Mezi tím Eratosthenes ustupoval do pozadí, aniž by bylo zůstalo dostatečného času k jeho zevrubnému proskoumání. Stál-tě tento vrch na rozhraní mezi souvislým horstvem Apenin a Karpat a ukončoval, jak bylo již podotknuto, dlouhou řadu jícnů.

Jakkoliv jícny a kruhové kotliny na měsíci mimovolně na sopky upomínaly, žasli přece cestovatelé naši nad ohromnou mohutností jejich u porovnání s rozměry se sopkami zemskými.

Zde následuje seznam některých z nich u porovnání se zemskými.

Krátery měsíčné:

	výška	průměr	hloubka
Theophilus	470 sáhů;	50000 sáhů;	2700 sáhů.
Copernicus	700 „	46000 „	2200 „
Scoresby	550 „	29700 „	1500 „
Aristarch	400 „	23000 „	2600 „
Kepler	260 „	18000 „	1300 „
Bessel	300 „	10000 „	1500 „
Picard	300 „	5300 „	1200 „

Krátery pozemské:

	výška	průměr	hloubka
Etna	1700 sáhů;	250 sáhů;	54 sáhů.
Vesuv	600 „	350 „	100 „
Pichincha	2490 „	770 „	380 „
Mauna Loa	2115 „	1800 „	200 „
Kilauea	610 „	2800 „	330 „
Palma	1190 „	3100 „	830 „
Santorin	— „	5200 „	— „
Teneriffa	— „	7600 „	— „

Jaké to obromné síly potřebí k vytvoření tak hlubokých a rozsáhlých propastí! Jaké to překvapující nevídané výjevy!

Z otvorů koule viděti bylo na východ vrcholy divoce rozervaného pohoří Apeninského, které se prostírá od 10. až k 16. stupni délky, pod koulí pak samou hromadily se homole, štíty a rokliny pohoří Karpatského, nevyskoumatelná to směs podivných nerovností, možno že vrcholů vyvřelých, možno že skupenin skal krystallových. Nesmírné, příkré stěny padaly od těch hor k nepřehledné rovině „moře dešťového.“

Ke druhé hodině ranní nacházeli se naši soudruhové nad 20. stupněm severní šířky, nedaleko od menší hory 780 sáhů vysoké a na mapě

jmenem Pythias poznamenané. Vzdálenost koule od měsíce obnášela pořád ještě okolo 100 mil a byla dalekohledy umenšena na půl druhé míle.

„Moře dešťové“ prostíralo se pod jejich očima jako nesmírná nížina, jejíž podrobnosti však nebylo lze zrakem dostihnouti. Před nimi na levo vyzdvihoval se vrch Lambert, 380 s. vysoký s jícnem 900 s. hlubokým, a dále, na hranicích oceánu bouří, pod 23. stupněm severní šířky a 29. stupněm východní délky třpytil se paprskový vrch Euler. Vrch ten 970 sáhů nad své okolí povýšený, byl svého času předmětem zajímavého skoumání hvězdáře Schröttera. Učenec tento, hledaje původ hor měsíčných, obrátil pozornost k tomu, zda-li kotliny těch hor jsou v určitém poměru k valu, kolem nich nahromaděného a shledal, že obsah těch valů celkem se rovná obsahu kotlin a že tudíž jediný sopečný výbuch postačil k vytvoření takových měsíčných hor.

Jen vrch Euler činil v tom výmínku, an val jeho jest mnohem větší, než obsah kotliny, pročež by k vytvoření jeho několik sopečných výbuchů potřebí bylo.

Takovéto domněnky prominou se ovšem pozorovatelům pozemským, jimž náramná vzdálenost vadí; Barbikana neupokojovaly; horoucí snaha jeho byla dopátrati se skutečné pravdy a poněvadž se koule přece jaksi k měsíci víc a více přibližovati zdála, doufal, že třeba i povrchu jeho nedostihne, přece tak blízko k němu jej donese, že bude moci hlavní záhadné otázky rozhodnouti.

O půl třetí hodině ráno nacházela se koule nad 30. stupněm severní šířky ve výšce asi 90 mil.

Barbikana a soudruhy jeho zde zajímaly barvy povrchu měsíčného, které se znenáhla pořád

zřetelněji vyvinovaly. Šedost rovin přecházela v zeleň mírnou a místem i v rudou hnědost, nebo v kovolesklou modrotu, jako naběhlá ocel.

Ardan tvrdil, že ty barvy nemohou od ničeho jiného pocházeti než od lesů a prerií měsíčných a že patrně velké prostory těch lesů a niv právě v plném květu se nacházejí a proto tak pestrými barvami ozdobeny jsou; Barbikan však, skoumav barevná místa polariskopem poznal i v nich polarisované světlo a pronesl domněnku, již v přehledu před tím vyloženém, uvedenou, že totiž nepochybně pocházejí od rozličných barev nerostů, z nichž se skály měsíčné skládají.

Jako barevností měsíce, tak byl Ardan velice překvapen rýhami a brázdami na povrchu jeho, jejichž světlé kraje z těchto výšek jako stříbrné čáry na všechny strany se prostíraly. Ardan je považoval za silnice, jimiž spojeny jsou obydlí měsíčanů v kruhových kotlinách odkrytá, avšak Barbikan ukázal dle směru a obrysu jejich, že nemohou býti ničím než rozsedlinami v skalní půdě měsíčné a že patrně teprva po vytvoření kráterových kotlin povstaly, jelikož je napříč prostupují a roztrhují.

Koule dosáhla mezi tím čtyřicátý stupeň severní šířky a výška její nad povrchem měsíce nemohla více obnášeti než 80 mil. Předměty na měsíci jevily se v dalekohledu, jako by byly vzdáleny jen jednu míli. Z tohoto bodu spatřovali cestovatelé pod sebou vrch Helikon 254 sáhy vysoký, a na levo od něho řadily se kopce menší, obstupující částku moře dešťového, tak zvaný záliv duhový.

Vzduch zemský musil by býti 170krát průhlednější nežli jest, kdyby měli hvězdáři pozemští předměty na měsíci zcela ostře od sebe roze-

znávati. V tom prostoru meziplanetárním, v němž se nyní koule nacházela, již žádná hmota, kteráž by světlo pohlcovala, nevadila pozorovatelům, a nad to nacházely se v takové blízkosti k měsíci, dalekohledy ještě umenšené, že ani nejmocnější pozorovací stroje pozemské nebyly by s to, povrch měsíce zřetelněji objeviti, než jak ho naši pozorovatelé právě spatřovali.

Nastalo tudíž příznivé okamžení k rozřešení velké otázky, zda-li jest měsíc obýván od tvorů nějakých, nebo aspoň pokryt bylinstvem. Avšak i tato blízkost nestačila posud k bezprostřednímu rozhodnutí záhadné domněnky. Nebylo nic viděti než pod nohami nesmírnou rovinu a k severu strmé pusté pohoří. Ani jediný výtvor na povrchu měsíce neukazoval na díla podobná k dílům lidským; taktéž nebylo spatřiti zřícenin, které by na bývalou přítomnost nějakých tvorů k lidem podobných upomínaly; nebylo možno rozeznati něco, co by se lesům neb polím vzdělaným podobalo, nebo co by za stáda zvířat považovati se mohlo. Ze tří říší přírody, jež na povrchu zemském se rozkládají, jediná říše zdála se býti na měsíci zastoupena, totiž říše kamenná.

— Nu, totě zpropadená poušť, zvolal Ardan mrzutě, vždyť na tom měsíci není viděti ani živé duše!

— Já tam také nic nevidím, ani člověka, ani zvířete, ani stromu. Ústrojní tvorové, o nichž my máme ponětí, nemohou obstáti bez vzduchu, je-li tam však vzduch ukryt u dna hlubokých propastí a jícnů, nebo nachází-li se na protější straně měsíce, to posud rozhodnouti nemůžeme.

— Nutno též připomenouti, podotkl Barbikan, že k rozeznání člověka jest zapotřebí blízkosti asi 3500 sáhů, a tudíž je-li náměsíčníků,

mohou nyní spatřiti naši kouli, my ale nemůžeme spatřiti jich.

K čtvrté hodině octla se koule pod 50. stupněm severní šířky a vzdálenost její od měsíce obnášela 75 mil.

Na levo vystupovalo pohoří v divokých obrysech, odrážejíc světlo sluneční září oslňující, na pravo otvírala se však tmavá propast, jako bezedná studnice, zapuštěna do hlubin měsíčných.

Propast tato, zvaná jezero, jest hluboká kotlina hory Plato, která i se země dobře jest viditelná na krajích mezi poslední čtvrtí a novým měsícem, když stíny padají od východu k západu.

Místa tak tmavá jsou na měsíci celkem velmi řídká. Známá jsou jen z kotliny Endymion, na východní straně moře mrazivého na severní polokouli, a v jícnu Grimaldi na rovníku, u východního kraje měsíce.

Plato jest hora kruhová pod 51. stupněm severní šířky a 9. stupněm východní délky, má obrys dokonale kruhový asi 10 mil široký s kotlinou jednostejně černošedou a velmi rovnou. Na vnitřní ploše rozeznává se 5 neb 7 malých kopců neb jícnů, což blíže ustanoviti nelze. Jasné pohoří kruhové jest rozdělení v několika nestejně vysokých hřebenů, které na východě a západě asi 1400 sáhů výšky dosahují. Barbikan litoval, že směr koule minul se se středem té hory, an by ji byl mohl zevrubněji proskoumati, koule však letěla po boku jejím dále, a nebylo ovšem možno, ani ji zastaviti ani směr její změniti, jak by si byli pozorovatelé přáli.

Okolo páté hodiny zrána minula koule severní hranice moře dešťového; hory Condamine a Fontenelle se objevily, jedna na pravé, druhá na levé straně. Část povrchu měsíce, rozkládající se

pod 60. stupněm severní šířky měla vesměs ráz nad míru hornatý. Dalekohledem umenšila se vzdálenost skoro na půl míle, tak že vyhlídka z koule poskytovala pohled asi takový, jaký se otvírá s vrcholů nejvyšších alpských hor na nížiny pod nimi ležící. Celá krajina byla pokryta strmými homolemi a hlubokými jícny. Pod 70. stupněm panoval Philolaus, hora 1850 sáhů vysoká s elliptickým jícnem půl čtvrté míle dlouhým a půl třetí míle širokým.

Povrch měsíce poskytoval pohled neobyčejně kostrbatý a podivný, od krajin zemských zcela rozdílný, divoká to skalní spoušť beze vší stopy vzduchu.

Nebylo tudíž na vzdáleném severním kraji měsíce pozorovati žádného soumraku, neboť noc tam nastává po dni a den po noci náhlou změnou, jako by se u prostřed čiré tmy lampa shasla a rozsvítila. Není tam přechodu ze zimy do tepla, nýbrž teplota padá náhle s bodu vařící vody na stupeň úžasného mrazů prostorů světových.

Jiný následek toho, že na měsíci vzduchu není, jest ten, že všude, kam nevnikají paprsky sluneční, panuje pouhá tma. To, co na zemi nazýváme rozptýleným světlem, to kmitání svitu ve vzduchu rozšířeného, jež způsobuje soumrak večerní a svítání ranní a za následek má polovičné a plné stíny, jakož i všechen onen půvab polosvětla a šera, jenž působí oným tajným kouzlem na každého, kdo má smysl pro krásy pozemské přírody, to vše pohřešuje se na měsíci. Příkré, takřka surové přechody světlojevů nepřipouštějí takřka jiných barev, než bílé a černé. Kdyby zdvihl náměsíčník zraku k obloze nebeské, spatřil by tam nejčernější tmu, v jejížto hloubce třpytily by se hvězdy a svítilo by slunce bez záře ; kdyby

pohledl na povrch měsíce, spatřil by jen jasně lesklé skály prostoupené černým stínem.

Dle toho lze posouditi, jaký zvláštní dojem musily krajiny měsíčné na Barbikana a jeho soudruhy činiti. Zrak jejich při té jednotvárnosti zcela se otupil. Pozemský krajinář, kdyby byl chtěl věrný obraz toho, co naši cestovatelé v té chvíli na měsíci viděli, shotoviti, nebyl by mohl nic jiného svésti, než bílou desku, pokropenou černými skvrnami.

Tento pohled se nezměnil, ani když koule pod 80. stupněm severní šířky nebyla od povrchu měsíce více vzdálena, než 15 mil, ani když po páté hodině ranní přelítla horu Gioja ve výšce desíti mil. Zdálo se ovšem, že lze měsíc takřka rukou dosáhnouti, avšak čím více se blížila koule měsíci, tím rychleji zdála se ubíhati, neboť úhel, pod kterým se předměty spatřovaly, byl již značně veliký a při zdánlivé nepohnutosti koule zdálo se, jakoby měsíc nesmírnou prudkostí v protivném směru koule kolem své osy se otáčel. Již se jevily jednotlivé osvícené vrcholy hor u severního pólu, co ohně na temenech horských zapálené, kdežto boky jejich pohříženy byly v úplnou tmu. Byly to hory stojící již za oným krajem měsíce, až ku kterému plná zář slunce dopadala.

Ardan nechtěl se nikterak zříci naděje, že koule přece ještě na měsíc dopadne, a když mu přátelé jeho vykládali, že již zmizela všechna naděje, chtěl odejmouti jedno sklo z koule a vrhnouti se střemhlav dolů.

Byl by to býval pád s výšky osmi mil, kdyby se byl mohl uskutečniti; avšak marný by byl zůstal každý pokus, neb Ardan byl by musil letěti za koulí jako celý průvod vyhozených předmětů.

které jako čarodějnou přítažlivostí u koule udržovány, ji po celé cestě sledovaly.

Koule již kvapně blížila se k pólu a povrch měsíce ztrácel podobu okrouhlého kotouče, anať osvícená část jeho pořáde více a více blížila se podobě úseku pólu kruhového. Následkem té okolnosti, že měsíc stále jen jednu stranu zemi ukazuje a následkem librace čili kývání jeho trvá pod samým pólem měsíčným nejdelší den 459 hodin a nejkratší 249 hodin. Avšak ještě divnější výjev na pólech měsičných jest ten, že jsou tam místa, jimž slunce nikdy nezapadá, a že tam tedy panuje věčné světlo a teplo. Toť pochází z následujících příčin. Kdo by na měsíci o 305 sáhů nad rovinu vystoupil, viděl by již $1^1/_2$ stupně pod obzor; jelikož však slunce měsíčným pólům hloub než $1^1/_2$ stupně pod obzor nezachází, anať osa měsíce k rovině jeho dráhy jen o 1^0 30′ nakloněna jest, potřebí na nich jen do výšky 305 sáhů vystoupiti, aby se dostihl bod, jemuž slunce nikdy nezapadá. V skutku na obou měsíčných pólech nacházejí se hory mnohem vyšší, na severním k 1500 sáhů, na jižním dokonce až ke 4000 sáhů vysoké, z čehož vychází, že vrcholy jejich skvíti se musí ve věčné sluneční záři.

— Tam, pravil Ardan, byv poučen Barbikanem o osamotnětlém lesku polárních těch hor úpatím do tmy ponořených, tam vystavěli bychom chrám, v němž bychom s náměsíčníky velebili věčné světlo sluneční; chrám to věčné osvěty, významnější a důstojnější než chrám Parsů u věčných plamenů Kaspických!

V tu dobu, o šesté hodině ranní, objevil se pod koulí severní pól měsíce. Kotouč jeho byl již jen do pola osvícen, druhá polovina byla ponořena

v temnotě. Náhle přeletěla koule hranici mezi světlým a tmavým prostorem, vnikla do stínu měsíce a octla se mžikem beze všeho přechodu v neproniknutelné tmě.

Kapitola čtrnáctá

Noc tří set padesáti čtyř a půl hodiny.

V okamžení, když koule přeletěla severní pól měsíce, nenacházela se výše než 6 mil nad ním. Několik sekund stačilo, aby přešla ze světla v temnotu, a přechod ten byl tak rychlý, náhlý, beze všeho postupného seslabení světla, že se zdálo, jakoby jakýmsi kouzelným zfouknutím náhle bylo shaslo světlo zářivého povrchu měsíčného.

— Měsíc ten tam! zvolal Ardan celý poděšen.

V skutku o měsíci, před tím tak skvoucím, nebylo najednou ani památky, neprozradil se ani nejmenším kmitem. Tma byla úplná a černá bezedná obloha, hvězdnými skupeními poseta, činila ji ještě nápadnější. Cestovatelé octli se tedy náhle v oné noci, do které jest strana měsíce od země odvrácená ve lhůtách čtrnáctidenních ponořena; zanešeni byli totiž do stínu, jejž do prostorů světových vysílá měsíčná koule, a kterýž podle postavy měsíce k slunci za jeden oběh jeho také celou kouli měsíčnou obchází. Pro kouli nastalo tedy úplné zatmění slunce, an se nyní mezi ní a sluncem měsíc nacházel.

Především byl zase plyn rozsvícen, aby mohl aspoň druh druha rozeznati.

— Prokleté slunce, horlil Ardan, právě se nám ztratí, když jej nejvíce potřebujeme, abychom mohli spatřiti neznámou stranu měsíce.

— Neobviňuj slunce, odpověděl Nikol, vinu té tmy má měsíc, kdyby se rychleji kolem své osy otáčel, jako na př. zem za 24 hodiny, viděli bychom od země také druhou jeho stranu, a teď bychom si ze tmy nic nedělali.

— Přátele, doložil Barbikan, viny nemá ani slunce ani měsíc, nýbrž naše koule, která místo aby zachovala přímý svůj směr k měsíci, z dráhy své se vyšinula a nyní nás do této noci zanesla, a abychom byli zcela spravedliví, obviňujme meteór, který směr náš tak nešťastně změnil.

— Budiž tomu jakkoliv, pronesl se Ardan, jednu snesitelnou stránku má to zatmění přece, máme totiž nyní dosti času, abychom se pohodlně najedli, a po dlouhém pozorování konečně si také odpočinuli.

Tento návrh nenašel žádného odporu. Ardan rozsvítil kahany kuchyňské a připravil za půl hodiny výdatné snídaní. Avšak rozmar, kterýž druhdy jídla Ardanem připravená, příjemně kořenil, ten se tenkráte nedostavil; cestovatelé jedli jen aby jedli; nebyl pronešen ani přípytek, aniž provolávána byla sláva a „na zdar“ další cestě.

Odvážní soudruhové, octnuvše se nyní ve tmě příšerné, pozbyvše přívětivé záře sluneční, v níž se koule jejich posud koupala, cítili v sobě nepokoj a starost stran nastávajícího osudu.

Hovor jejich týkal se okolností, které spůsobují na měsíci noc tak dlouhou, noc skoro dvounedělní.

Barbikan pronesl některé vysvětlující poznámky stran příčin a stran následků tohoto podivného výjevu.

— Jakkoliv se dvounedělní den a noc na obou stranách měsíce střídá, pravil Barbikan, jest přece mezi nocí na zemské straně měsíce a nocí

na straně odvrácené, značný rozdíl; neb na oné straně, kteráž je vždy k zemi obrácena, svítí za dlouhé měsíčné noci zeměkoule, podobná ohromnému měsíci, na druhé straně však neosvětluje se noc nikdy odraženým světlem ze země vysýlaným, a zůstává tedy po celý čas svého trvání neproměněně tmavou. Kdyby měsíc jen pro polovinu zeměkoule svítil, na př. jen pro jižní, cestoval by zajisté každý, kdo by jen mohl, na polokouli jižní, aby aspoň jednou za svého živobytí velkolepý výjev spatřil, jak měsíc vychází, jak noci osvětluje a své světlojevy pravidelně mění.

— Kdo ví, pravil Ardan, jest-li necestují náměsíčníci z jedné polokoule své na druhou, aby se vyhnuli neproniknutelné tmě, když nastane noc na straně od země odvrácené.

— Nedá se upříti, pokračoval Barbikan, že strana měsíce k nám obrácená měla by pro obyvatele jeho značných výhod proti straně odvrácené. Po dvounedělním dnu nastala by jim sice noc taktéž dlouhá; avšak osvětlena zeměkoulí nikdy nezapadající, která by $3^3/_4$kráte větší průměr jevila než měsíc a tudíž i mnohem větší světlo by vylévala než tento průvodce její; ukazovala by nad to při měnění podoby své osvícené části následkem rychlého otáčení se kolem osy 14kráte všechny pevniny a moře, a zvýšila by půvab výjevů nočních.

— Druhá strana měsíce, pravil Nikol, má také své výhody, které aspoň pro hvězdáře, kdyby jich na měsíci bylo, měli by cenu znamenitou. Nikde by nebylo příhodnějšího místa pro hvězdárnu, jako na oné straně. Hvězdy by mnohem pomaleji vycházely a zacházely než na zemi, a byly by znatné na dnu černé oblohy po celou noc co nejzřetelněji, nejsouce seslabené světlem zemským; dráhy planet a komet mohly by se po celou dvou-

nedělní noc pohodlně stopovati, a ve dne zase by na př. pozorování skvrn slunečních a proměn jejich znenahlých, dalo mnohem bezpečnější výsledky nežli sebe bedlivější pozorování na zemi. Jen náhlé střídaní tepla a zimy spojené se střídáním dne a noci způsobilo by ovšem velké nepříjemnosti.

— Co se toho týká, doložil Barbikan, nemá ani jedna ani druhá strana příliš velkých předností; dle postavení měsíce k slunci dá se však souditi, že na straně odvrácené protivy zimy a tepla jsou ještě větší než na straně druhé.

— A proč? tázal se Ardan.

— V čas nového měsíce, vykládal Barbikan, když strana jeho od země odvrácená jest ozařována sluncem, nachází se k němu v okrouhlém počtu o 100 tisíc mil blíže nežli v čas úplňku, když jest ona odvrácena strana ponořena v stínu nočním. Neb v prvním případu se nachází měsíc mezi sluncem a zemí, a v druhém případu se nachází země mezi sluncem a měsícem. Patrně bude tedy účinek slunečního tepla na měsíc v prvním případu mnohem větší nežli v druhém,

Barbikan uvedl ještě jiné zvláštnosti měsíčné strany k zemi obrácené. Připomenul zatmění slunce, které se státi může jen na této straně, vyobrazil velkolepý pohled na zeměkouli, na její pásma oblačná a sněhem pokryté póly, vylíčil rozdíly v odraženém světle pevnin a moří a pocházející z toho rozmanitost v podobě a osvětlení země z měsíce pozorované.

— Na každý způsob, pravil Ardan, dostaneme-li se na měsíc, vyvolíme si za obydlí onu lepší stranu.

— Nepřinutí-li nás nedostatek vzduchu na té straně, namítl Nikol, abychom se na druhou

odstěhovali, kam snad všechen vzduch jest sehnán, jak se někteří hvězdáři domýšlejí.

— Mně je to jedno, doložil Ardan, jen když se tam dostaneme.

Mezi tím hovorem snídaní se ukončilo a každý z cestovatelů umístil se opět u jednoho okénka. Aby mohli lépe zevnější svět pozorovati, shasli plynové světlo, avšak ani nejslabší paprsek nevnikl do koule od strany měsíčné.

Pustá tmavá prázdnota, která je obklopovala, nebyla ovšem s to vnitřní nepokoj jejich ukonejšiti.

Němou resignací v osud svůj oddáni očekávali, co se s nimi dále díti bude. Kam letěla koule? Dopadne snad přece na měsíc, nebo zanese je do nesmírných končin planetárních? Na to nebylo lze odpověděti, neb všechno pozorování bylo neproniknutelnou temnotou zamezeno.

Možno, že koule již velmi blízko podél povrchu měsíce ubíhala; bylo-li tomu tak, musila i v těch výškách, v nichž se koule nacházela, panovati étherová řídkost vzduchu, neboť ani nebylo pozorovati zahřání koule, což by se státi musilo následkem tření jejího o hmotnější vzduch, ani nebylo slyšeti šumotu neb lomozu, kterýž by byl musil až ke kouli se povznášeti, kdyby dole na měsíci hustější vzduch až k ní byl dosahoval.

Stav našich cestovatelů byl v skutku velmi žalostný. Podstoupivše s hrdinnou odvahou vědeckou výpravu a minuvše se bez své vlastní viny svého cíle, mělo by jim za náhradu aspoň pohlednutí na stranu měsíce, pozemčanům neznámou, popřáno býti; avšak strana ta, která v jiný čas po celých čtrnáct dní do paprsků slunečních se noří, byla pro ně zcela ztracena, tak jako by jí ani nebylo. Kdo ví kde se bude nacházeti koule, až slunce opět hustou tmu této strany zapudí?

Jak bylo již dříve podotknuto, záleží příčina, pro kterou se země druhou stranu měsíce spatřiti nelze, ve zvláštním spůsobu jeho rotace čili otáčení kolem osy. Ano totiž otáčení kolem své osy za tentýž čas vykoná, jehož k oběhu kolem země potřebuje, zůstává strana k nám obrácená s ohledem na zem neustále v té samé poloze. Poloha ta udržuje se ovšem jen do jistých mezí, neb kdyby měla úplnou mathematickou zevrubností se v ní udržeti, musil by jeden a tentýž bod neustále ve zdánlivém středu měsíčného kotouče se nacházeti, otočení měsíce kolem osy a oběh jeho kolem země musily by nejenom celkem, nýbrž ve všech jednotlivých bodech dráhy docela stejně pokračovati, a oba pohyby musily by se v jedné a též rovině nacházeti. Avšak tomu tak není. Neboť otáčení kolem osy děje se rychlostí jednostejnou, obíhání kolem země však pro elliptickou podobu dráhy měsíce rychlostí nestejnou, tak že otáčení buď předbíhá oběh, nebo za ním pozadu zůstává. Mimo to jsou roviny obou pohybů k sobě skloněny pod proměnlivým úhlem, který se neustále z dvou úhlů skládá, totiž z úhlů měsíčného rovníka k ekliptice (rovině dráhy zemské) obnášejícího neustále $1^0\ 28'\ 47''$, a z úhlu měsíčné dráhy k ekliptice, kterýž mezi 5^0 a $5^0 18'$ kolisá. První okolnost spůsobuje, že se země spatřujeme střídavě větší částku východního neb západního kraje (librace dle délky), a druhá okolnost umožňuje spatřiti na měsíci střídavě i částky za póly položené (librace dle šířky). Na východě a západě může librace dosáhnouti až $7^0\ 53'$ měsíčné koule na severu a jihu až $6^0\ 47'$. Částka měsíce od nás odvrácená, již ze země nikdy nespatřujeme, má tudíž obrys elliptický a poměr viditelné částky k neviditelné má se jako 4 : 3.

Nad to lze uvážiti ještě tu okolnost, že z rozličných bodů země není vidna zcela ta samá polovina měsíce, poněvadž čáry, které bychom z dvou pozemských míst ke středu měsíčné koule vedli, měsíčného povrchu na dvou rozličných bodech se dotkly (parallaktická librace). Z toho vychází, že ze všech míst pozemských vesměs ještě $^3/_4$ stupně nad hranici výše vytknutou viděti jest.

Krajiny měsíčné blíže obvodu jeho viditelné spatřují se ze země ovšem v tak silném perspektivním zkrácení, že nelze pravou podobu jejich bezprostředním pohledem poznati, nic méně jsou dosti zřetelné, aby se z nich, pokud náležejí k druhé polovici měsíce, na povahu strany měsíce od země uzavírati dalo.

Pozorování v těchto pomezních krajinách měsíce, kteréž vesměs asi $^1/_7$ celého povrchu druhé poloviny jeho obnášejí, ukazuje, že se v podstatě ničím neliší od strany měsíce vždy k zemi obrácené. Nacházejí se tam jak hory, tak i tak zvaná moře (roviny) jako jinde na měsíci. Přes severní pól až na druhou stranu jeho viděti jest několik velkých kotlin, horskými valy od sebe oddělených, podobně na jiných stranách měsíce, a přes jižní pól prostírají se ohromné hory a propasti až do nejvzdálenějšího viditelného pozadí.

Jest tedy domysl velmi blízký, že i celý neviditelný povrch měsíce podobnou povahu, totiž podobné kruhové hory a obehnané kotliny a roviny má, jako část jeho viditelná.

Toť krátký obsah rozpravy, již Barbikan a Nikol za čiré tmy spolu vedli.

Byl-li však pohled na měsíc mezi tím čirou tmou úplně zamezen, otvírala se tím rozsáhlejší výhlídka na ostatní prostor hvězdný, a cestovatelé naši mohli se honositi, že nižádný pozemský hvě-

zdář v tak příznivých okolnostech pro pozorování hvězd se nenacházel, jako oni.

Jasnost a lesk nesčíslných rozsetých hvězd dodávaly obloze co uhel černé zvláštního čárovného půvabu, o němž pozemčané ani ponětí nemají.

Jako skvoucí brillianty leskly se stálice, mléčná dráha objímala skoro uzavřeným kruhem prostor nebeský, neb rozhled zasahoval od jižního Kříže u jižního pólu nebeské sfery až k polární hvězdě na severním pólu té sféry, tedy od jednoho konce světa ke druhému. Mysl cestovatelů unášena na křídlech obraznosti těkala v nekonečném prostranství, v jehož středu nová hvězdice, uměloství lidskou vytvořena, dle zákonů tíže se vznášela. Následkem zvláštních okolností, v nichž se koule nacházela, jevil se svět hvězd zcela jinak, než na zemi; světlo jejich bylo sice velmi lesklé, avšak tiché a pokojné, nikoliv třpytivé a bliskavé; neboť hustší vzduch, kterýž na zemi paprsky hvězdného světla pro rozličnou hustotu a vlhkost vrstev svých láme a třpytění hvězd spůsobuje, ten scházel kolem koule v prostoru meziplanetárním.

Dlouho se dívali cestovatelé naši do tmavých hlubin nebeských, souhvězdími zdobených, uprostřed nichž ohromný okrouhlý prostor, úplně tmavý, ono místo naznačoval, kde se měsíc nacházel, a pohled ten poutal pozornost jejich tak, že teprva pozdě, když skla okének od vnitřku koule se pokryla neprůhlednou korou ledovou, také nemilý pocit neustále rostoucí zimy se jich zmocňovati počal. Jsouce totiž se svou koulí pohříženi do studeného stínu měsíce, octli se cestovatelé uprostřed kruté zimy, kteréž v té míře, jak koule před tím od slunce zahřívaná, chladla, také rychle přibývalo. Nikol rozsvítil plyn a viděti bylo, jak

vláha dechu jako při krutém mrazu se sráží a na ochlazených stěnách koule a na skle okének přimrzává.

Teploměr ukazoval 27 stotinových stupňů pod bodem mrazu. Byla tudíž potřeba, všechny plameny plynové zapáliti, aby zima se stala aspoň poněkud snesitelnou, neb bylo se obávati, že brzo onoho stupně dosáhne, při němž by teplokrevní tvorové za živa zmrznouti musili.

— Nemáme si co naříkati, pravil Ardan, na jednotvárnost své cesty, neb jaká to rozmanitost aspoň v teple a světle! Brzo se smažíme jako v peci a slepneme v žhoucím světle slunečním, brzo zase se octneme ve tmě, že bychom ji mohli krájet, a mrzneme jako v ledovém moři. Vidíte, jak nás příroda umí bavit a co nám všechno k vůli nevyvádí!

— A jaká asi bude teplota kolem koule? tázal se Nikol.

— Není pochyby, že ta sama, jako v prostorách meziplanetárních, odpověděl Barbikan.

— Nuže, teď by byla příležitost, podotkl Ardan, změřiti tuto meziplanetární teplotu, v níž by krev nám málem v krušce ledu byla uchladla, neb kdo ví, kam se za chvíli dostaneme.

— Máš pravdu, taková příležitost se nám již nikdy nenaskytne, doložil Barbikan, teď budeme moci rozhodnouti, kdo má pravdu, Fourier nebo Pouillet.

— Připravme tedy teploměr, řekl Nikol.

Rozumí se samo sebou, že k tomu konci neupotřebilo se teploměru rtuťového, neb rtuť zmrzne při 40. stodílném stupni pod nulou, a nehodí se tudíž k ustanovení stupňů teplových při teplotě nízké; Barbikan měl však uchystaný teploměr líhový, jímž lze ustanoviti sebe nižší stupně. Líh

nezmrzne totiž při žádném posud známém stupni mrazu.

Před vykonáním zkoušky porovnal Barbikan opatrně nástroj s obyčejným teploměrem a pak teprva uchystal jej ke zkoušce.

— A jak to vyvedeme, abychom zevnější teplotu ustanovili? tázal se Nikol.

— Nic není snadnějšího, než to, odpověděl Ardan. Otevřeme okénko, vypustíme teploměr, ten poletí za námi, následkem setrvačnosti, jako ostatní vyhozené předměty, a pak ho zase vtáhneme nazpět.

— Nemyslíš snad rukou? tázal se Barbikan.

— A proč ne rukou? namítl Ardan.

— Proto že bys ji zdrávou nevtáhl nazpět; zkřehla by ti mrazem jako kost.

— Podívejme se! divil se Ardan.

— Ano, měl bys pocit, jako by si ruku strčil do ohně, neb náhlé vystoupení tepla způsobuje tentýž pocit, jako náhlé vstoupení jeho z těla. Nad to nemáme ani jistoty, zda-li by teploměr blízko koule se udržel.

— A proč by se neudržel?

— Proto že se pohybujeme následkem velké blízkosti k měsíci bezpochyby ve vzduchu poněkud již hustějším, an přitažlivostí měsíce řídký étherový vzduch zde již více sestředěn býti musí než v prostorách od měsíce vzdálenějších. Nechť si jest toto shuštění sebe menší, přece způsobí opoždění v pohybu těles v něm se nacházejících, a proto, abychom teploměr neztratili, upevníme jej na vlákno a vtáhneme jej pak zase nazpět.

Pokus byl tímto způsobem ihned proveden. Ardan otevřel rychle okénko, Nikol vypustil teploměr k vláknu připevněný, okénko se opět rychle zavřelo; avšak navzdor tomu, že celý výkon trval

sotva sekundu, vrazila přece tak pronikavá zima do koule, že cestovatelé celí ztrnuli.

— Kýho ďábla, vykřikl Ardan, to je zima že by v ní ledový medvěd zmrzl!

Barbikan čekal půl hodiny, aby se teploměr na určitém stupni ustálil; pak byl nástroj opět kvapně nazpět vtažen a stupeň mrazu ustanoven.

— Sto čtyřicet stodílných stupňů pod nulou! zvolal Barbikan.

Pouillet měl tedy pravdu naproti Fourierovi.

Tak velký mráz panuje na straně měsíce od slunce odvrácené a tudíž také, ne-li ještě menší v prostorách meziplanetárních, kde pro řídkost étherového vzduchu paprsky sluneční dostatečné hmoty nenalezají, aby zahřáním jejím zvýšení teploty meziplanetární způsobily.

Při těchto hovorech a pokusech uplynul čas navzdor neproniknutelné temnotě mimo kouli dosti rychle.

Hrdinští skoumatelé naši, cítíce navzdor plynovým plamenům nepříjemné přibývání chladu, oděli se v teplé kožichy, očekávajíce pokojně, kdy koule na své dráze ze studeného stínu měsíčného opět do osvětlených a oteplených prostorů vnikne.

Na zemi počítalo se v ten čas dne 6. prosince, tedy již šestý den po vystřelu na Floridě, a chronometr ukazoval 9. hodinu ranní pozemského času.

Unavení duševní, tichost a chlad přivábily znenáhla spánek, kterýž všechny tři soudruhy pojal ve své objetí.

Dlouho trvalo nepřetržité spaní a bylo by ještě déle trvalo, kdyby Barbikan, jemuž živý sen podivuhodné obrazy vykouzlil, nebyl se náhle probudil následkem pronikavé záře, která vnitřek koule vyplňovala.

Barbikan vyskočil, probudil své soudruhy, a spěchal ke sklu, z něhož ledovou koru setřel, a spatřil žhoucí kouli, z níž vycházelo světlo, rudofialovou září jej a soudruhy poletající.

— Jaká to příšera! vykřikl Ardan, vždyť vypadáme jako strašidla. Co to?

— Toť meteor hořící! odpověděl Barbikan.

— Jak že? odvětil Nikol, v řídkosti étherové mohl by se meteor zapáliti? Vždyť je k tomu hustšího vzduchu potřebí!

— Nikoliv, pravil Barbikan, mnoho meteorů jest známo, které měly samostatné světlo. Ze země ovšem zdálo se, že nemají jasnějšího světla než bledý kotouč měsíce za svitu slunečního, avšak zde v té blízkosti účinkuje žhoucí zář jejich plnou mocí. Patrně mají takové zapálené meteory v sobě samých dostatečně látek hoření spůsobujících, ač obyčejně meteory teprva ve styku s hustším vzduchem zemským se zapalují.

Hrdinové naši dívali se s úžasem na hořící kouli.

Zdálo se, že jest nejméně asi 50 mil vzdálena a že má v průměru asi 1000 sáhů. Přibližovala se však rychlostí asi $^1/_2$ míle za sekundu a sice v takovém směru, že se musila s koulí setkati. Rozměry rostly kvapem strašlivým.

Hrozný stav, v němž se naši cestovatelé náhle octli, nedá se ani vypsati. Navzdor své odvaze a chladnokrevnosti oněměli hrůzou; stáli nepohnuti jako ztrnulí, a očima mimovolně přimhouřenými letěli vstříc strašlivému výjevu. Meteor sálal zář jako nesmírná železná pec, do níž se koule co do ohnivé propasti vrhala.

Barbikan uchopil se křečovitě rukou svých soudruhů; bylo-li jim možno udržeti nějakou myšlenku, nebyl-li mozek jejich omráčen uprostřed

děsného nebezpečí, musili se všickni tři považovati za ztracené.

Dvě minuty později — doba to úzkostným očekáváním takřka ve dvě hrůzyplná století prodloužená — právě když se zdálo, že se koule s meteorem srazí, roztrhl se meteor na tisíc kusů. avšak bez výbuchu, bez lomozu, ano zde nebylo dosti hustého vzduchu, aby svými otřesy dojem zvuku v cestovatelích spůsobil.

Všickni tři oddechli si výkřikem z hloubky prsou vytlačeným, a vrhli se ke sklům ve stěnách kulových.

Jaké to divadlo!

Bylo to soptění ohnivých kamenů jako z jícnu nesmírného vulkánu, byl to ohněmet divokrásný!

Statisíce jisker všech možných odstínů červených, modrých, zelených a žlutých, táhnoucích za sebou ohnivé znenáhla shasínající ohony, sršelo na všechny strany a uprostřed skrze ně letěla koule, při čemž meteorové kaménky jako krupobití na ni padaly, avšak pro tloušťku stěn beze všeho úrazu. Ohromný meteor rozprskl se tedy v drobný světový prášek, jako z něho nepochybně před věky byl povstal.

Prostor étherový byl při tomto výjevu osvětlen do velikých dálek. Ardan, který v tu chvíli skrze sklo právě díval se ve směru k měsíci, zvolal najedno:

Hle, hle, opět měsíc je viděti!

Nikol a Barbikan obrátili se ihned k tomu sklu a v skutku také jim zdálo se po několik okamžení, že ona tajuplná strana měsíce, již žádné oko lidské nespatřilo, osvětlena se jim jeví.

A co spatřili na té straně? Světlý kmit trval sotva minutu a nebylo tudíž lze, aby určitý obraz toho co spatřeno bylo, v paměti utkvěl, avšak

všem třem zdálo se, že spatřují ohromné kruhové hory osněžené a mezi nimi roviny rozáhlé a moře lesklou, nepochybně ledovou hladinou pokryté; zdálo se jim, že zrak jejich dostihuje pravidelná skupení bydlišť umělých, náměsíčných to měst, zkrátka v tom okamžení nebylo by se dalo pochybovati, že před nimi rozkládá se obývaná část měsíce v rouchu zimní noci, která jen na okamžení opětného východu slunce čeká, aby k bujnému životu se probudila.

Byl to pouhý přelud a mámení zraku, ohnivým rozprskem meteoru spůsobený? Barbikan a Nikol netroufali si to rozhodnouti, ač Ardan pevně na tom stál, že konečně přece aspoň na chvíli nahlednouti mohli v tajemství měsíce, i blahořečil meteoru, který před chvílí jistou smrtí jim hrozil.

Sršivé jiskry uhasly, nastala opět neproniknutelná temnota a v jejím pozadí prosvitly opět hvězdy, na chvíli před tím září meteorovou uhasnuté a za krátko plynula koule zákonem všeobecné přítažlivosti puzena, do neznámých hloubek planetárního prostoru.

Mysli našich cestovatelů upokojily se znenáhla po těchto okamženích plných hrůzy a udivení, a Barbikan, s nímž právě před výjevem vypsaným neobyčejně živý sen zahrával, vypravoval o něm svým přátelům, an mu v paměti utkvěl se všemi svými podivnými podrobnostmi.

Kapitola patnáctá.

Barbikanův sen.

Zdálo se mi, tak vypravoval Barbikan, že se nacházím v měsíci na vrcholu homolité hory upro-

střed velkého kráteru blíže rovníka za čas měsíčné noci.

Skoro v zenithu svítila plná, celé dva stupně v průměru zaujímající deska zemská, vysýlajíc 13kráte větší množství světla na noční stranu měsíce, než vysýlá měsíc ve svém úplňku na zeměkouli. Postupem hodin objevily se brzo pobřežní obrysy východní polokoule zemské na zátoky a průlivy bohaté, ostře oddělené od tmavých ploch oceanu; rozsáhlé pruhy bílých oblak, od nichž se sluneční světlo odráželo, a běloskvoucí osněžený severní pól zemský padaly zvláště do očí. Znenáhla se ztrácely východní pevniny zemské pozbývajíce pro své zkrácení zřetelnosti na svých krajích a uprostřed slaběji osvětlené desky zemské objevilo se atlantské moře, obmezeno na západě světlejším krajem americké pevniny, posud značně zkráceným. Tak následkem otáčení zeměkoule stoupala pevnina po pevnině, moře po moři do obzoru a poskytovala pohled velezajímavý.

Mezi tím vzdálila se ohromná osvětlená koule zemská jen nepatrně od zenithu, zdálo se takřka, jako by tam byla připevněna, avšak tou měrou, jak pravidelným během hvězdy zvířecího kruhu kolem ní postupovaly, počínalo ubývání kruhové její podohy, na krajích úbytu pro husté vzduchové vrstvy značně zakalené. Hvězdy leskly se až na pokraj obzoru září neseslabenou; svitem zemským neuhasla ani mléčná dráha ani jasnost drobných hvězd až do 6. velikosti. Podoba souhvězdí a místa planet byla skoro ta sama, jako při pohledu ze země, jen že zdánlivý jejich pohyb nevykonával se kolem světového pólu zeměkoule, nýbrž kolem bodu v souhvězdí draka a sice 29krát volněji nežli pro hvězdáře na zemi.

Kolkolem byla krajina světlem zemským ze

zenithu vycházejícím polita, nikde nebylo stínu; rozeznati bylo patu střední horské homole, tak jako i dno kráteru a horstvo kruhové tou samou zřetelností; žádný výpar, žádná mlha nezakalovala čistotu oblohy, nebylo viděti ani duhové obruby ani osvětlených kruhů kolem zemské desky, ani rudého světla severní záře ani náhlého zašlehnutí blesku.

Znenáhlý postup noci jevil se na vystupování hvězd na východě a na ztracení se jiných na západě, ještě lépe však na ubývajícím světlojevu zemském. Sedmkráte dalo se otočení zeměkoule kolem osy stopovati, nežli nabyla podoby polokotouče osvětleného. Tmavá její polovina prosvítala v popelavém světle odraženého světla měsíčného. Již jest probuzení jitra blízké, avšak nevěští je žádný červánek, žádné blednutí hvězd. Jen na východě vyvinul se bílý kmit zodiakalního světla kolmo v podobě vysokého a úzkého trojúhelníka, zastupující takřka svítání v oné době, ve které pro umenšené světlo zemské noc se stala ještě tmavější. Na východu lze Venuši co jitřenku v takové záři spatřiti, že ve hloubce kráteru, ve směru západním, mohutná střední homole horská vrhá zřetelný stín. Osamotnělý světlý meteor letí v černé obloze, zanechávaje za sebou bílý, brzo uhasínající ohon.

Nadarmo pátrám po zvěstech blížícího se dne ve směru východním; ani nad dalekým obzorem, pokud se klikatými obrysy rozervaného skalstva poznati dá, ani nad bližšími horami nevznáší se rudě obroubený oblak. Však náhle objeví se na západě malá, avšak jasná světla, za několik minut překonají svým leskem větší západní hvězdy; jsou to nejvyšší vrcholy západního valu kráterového,

na něž přes východní kraj horského valu první paprsky nejvyššího kraje slunečního padají.

Svítící vrcholy se zvětší a splývají znenáhla v úzké, vlnité a zářivé obruby a brzo jest celý obrys horského hřebene úplně vyvinut, ač pro černý stín u paty nelze souvislost jeho s úpatím rozeznati, jež nedávno ještě ve světle zemském bylo zcela zřetelné. Zdá se, jakoby západní kraj kráterového valu vycházejícím sluncem skvěle ozářený co ohromný polooblouk, na temné, hvězdnaté obloze se vznášel. Teď spatřuje se nad východními horami a u spodu zodiakalního světla úzký, bílý proužek, nejvyšší to část malého kruhu, viděti jest světlou zář a rudé jazykové plameny, jež kolem slunce ze země se pozoruje jenom v čas úplného zatmění slunečního. Záře ta se šíří a množí, poslední to věštkyně nastávajícího dne, konečně následuje v oslňujícím lesku nejvyšší bod vystupujícího kraje slunečního a beze všeho přechodu promění se náhle noc v plný jasný den.

Po uplynutí hodiny osvětluje již celý sluneční kotouč vrchol naší hory a přiostřený stín její padá k západní straně na tarasy kráterového valu. Kolkolem v hloubce panuje nepronikutelná noc, k východu pak ztrácí se v temném stínu všechen obrys hor. Na černé obloze nebeské svítí jasné hvězdy jako před tím; zodiakální světlo shaslo a země nabyla podoby srpu. Uprostřed skoro nesnesitelného rozdílu mezi nesmírným množstvím světla od západních hor odraženého a mezi úplnou temnotou zastíněných hloubek cítil jsem se jako osamotněn v povětrném míči, bez podpory zdál se vznášeti leský vrchol hory, na níž jsem stál, svobodně v prostoru étherovém. Čím výše slunce vystupovalo, tím více vyvinovaly se podrobnosti krajiny okolní. Již jsou všechny západní tarasy

osvětleny a jen úzké rokle jejich naplňují se černým stínem. Rozeznati lze mezi nimi krátery nejmenšího druhu, a u paty tarasů vystupují kupy nižších kopců znenáhla jako jasně zářící plochy. Na východní straně prozrazuje se val kráterový jen svou temnotou; od severu skrze východ až k jihu jsou vycházející hvězdy tím valem jako klikatým pásmem zastřeny a jen zrovna na východě jest viditelnost jejich sluncem obmezena. Brzo vnikne světlo denní i do středu kráterové hloubky. Ná západě jest již celá krajina viditelná, vyjmouc podrobné jednotlivosti v hlubokých údolích a v prostoru, jejž na míle dlouhý a příšerně tmavý stín ústřední homole pokrývá.

Tak vystupují za jitra měsíčného hory skoro najednou z temné noci, a nikoliv ze šedého svítání, nikoliv z mlhových výparů údolních, nýbrž bez přechodu z nejhlubší temnoty horských stínů k východní straně vrhaných. V tomto vývinu z dlouhé noci k světlu, v tomto ranním výjevu na světě cizím, nedostihl žádný zvuk mého sluchu; nový den neprobudil ani jásavé hlasy živočišstva, ani větrný šumot ve chvějících se listech stromů, k černé obloze nepovznášel se žádný opeřenec s veselým pozdravem ranním, němá byla krajina i obloha, na jejíž temné bezoblačné klenbě slunce zářilo a k srpu podobná země a roztroušená souhvězdí svítila.

Nikde ani památky živého tvora neb rostoucího býlí, všude pouhá, holá skála!

Však jaká to nevídaná, netušená skvostnost mineralního světa. Homole, na níž jsem stál, skládala se z jakéhosi černého čediče, však v hojných rozsedlinách a dutinách jeho třpytilo se v lesku odraženého slunečního světla nesmírné množství ostrohranných krystallů; co v pozem-

ských čedičích jen v tenkých vláknech se vyskytuje, jako Natrolith, neb v drobných klenčích, jako Chabasit, to mělo zde podobu a velikost sáhodlouhých sloupů a hranatých několik krychlových sáhů obsahujících balvanů. Sestupovav dolů na dno kráteru cítil jsem se takřka zbavena veškeré tíže, a v té míře, jak se namahání svalů umenšovalo, mizela také bázeň před nebezpečím a závrať při pohledu do nesmírné hloubky. Lehounkým krokem postupoval jsem po vyčnívajících hranách skalních dolů, pružností kamzíka přeskakoval jsem zející propasti, vrhaje při tom již malým dotknutím ohromné balvany s příkrých strání dolů, které však bez lomozu, bez ohlasu až na hluboké dno se řítily. Dno velkolepého skalního amfitheatru bylo pokryto sypkým černým sopečným pískem, s nesmírným množstvím ostře vybraněných augitů, amfibolů, magnetové rudy a olivinu.

Okouzlující divadlo očekávalo mne u tarasů horského valu, jenž hluboko kruhové dno kráteru obstupoval. Příkré vyzdvižené vrstvy jakéhosi lesklého mnohobarevného kamení krystallinického skládalo tyto tarasy, z nichž jednotlivé vynikající tmavější a světlejší pruhy nerostní vynikaly.

Oko umdlelo leskem krystallů v neporušené ryzosti se skvících. Panující kámen skládal se z průhledných křišťálů, z běloskvoucích adulárů, rudých orthoklasů a stříbrolesklých lupenů slídy, všude však přimíšen byl skvoucí rudožlutý topas, modravý Dichroit a jasně zelený smaragd; porůznu v krystallových dutinách třpytily se mezi obrovskými krystally těchto druhů největší vzácnosti pozemské mineralní říše ve hranatých lesklých tvarech úžasné velikosti; tu strměla sáhodlouhá, rudým světlem prosvítající deska Broo-

kitu, tam zase ohromné, křišťálu podobné sloupy Phenakitu, neb růžový a modrý, tupě ukončený hranol Turmalinu provázený šikmo uťatými krásně zelenými krystally Euklasu na půl sáhu širokými; lesklý krevel v lupenech a mnohoplochých tvarech, ohromné vyhraněné balvany cínové, wolframové a tantálové rudy, stříbroleskłé žíly olověných a stříbrných leštěnců, zlatoskvoucí pyrity a pestrobarevná blejna pronikaly stupně tarasů ve všech směrech.

Dostoupiv na hřeben kruhového horstva poznal jsem, že to jediná nepřehledná krystallová druza křemene, adularu a slídy. Vyhlídka odtud na mírně skloněný svah a na rozsáhlou pláň, za níž se jiná kruhová horstva vyzdvihla, byla unášející. Paprskovité pruhy krystallových skupenin nejrozmanitějších nerostů, mezi nimiž však jasně zelené Diopsidy převládaly, táhly se dolů do roviny s menšími kulatými skupeninami krystallovaných čirých Anhydritů, Coelestinů a jasně žlutých Aragonitů. Při sestupování dolů octl jsem se brzo v oboru tmavých břidlic a celistvých vápenců a k svému radostnému překvapení nalezl jsem hned při prvním na nich vkročení celé plochy pokryté krásnými skamenělými lasturami neznámých mi rodů, nevyvratné to důkazy, že strana měsíce nyní tak vodoprázná, jednou přece pokryta byla mořem.

Jak ve vrstvách pozemských, tak i ve vrstvách měsíčných střídala se rozmanitost skamenělého tvorstva dle postupu vrstev. Jaká so kořist pro palaeontologa! Množství mořských hvězdic, korálů, mušlí a ryb tkvělo v kamení, vycházely na den i vrstvy naplněné rostlinnými otisky a množství to rostlo do nesmírna, čím více jsem sestupoval dolů. Konečně octnuv se na rovině povýšenou jakousi strání obroubené, spatřil jsem

před sebou tmavou písčitou pláň, pokrytou nesčíslným množstvím roztroušených mořských tvorů všeho druhu, avšak zcela neznámých mi tvarů; barva a neporušenost jejich byla taková, jako by právě po odtoku moře byly na suchu ležeti zůstaly!

A v skutku zbytky tyto nemohl jsem za nic jiného považovati, než za svědky oné velké události na měsíci, kteráž uvedením kolotavého pohybu jeho v nynější míru, totiž v otočení jeho kolem osy jednou za oběh kolem země, všechnu vodu na protější stranu měsíce zahnala. Řídkost vzduchu na té straně měsíce pozůstalého zamezila hnití a porušení těch tvarů.

Na stráni vynikající nad rovinou viděti bylo les bezlistých stromů s vřetenitými větvemi, upomínajících na zkamenělé Kalamity pozemských vrstev uhelných, množství nižších uschlých bylin pokrývalo půdu lesní a okolní kopce, i bylo by snadno, celou bývalou Floru měsíčnou dle těchto v prostoře skoro vzduchoprázné dobře zachovaných zbytků zevrubně popsati. Bylo na první pohled poznati, že základní ráz všech těch tvarů organických jak rostlinných tak i živočišných, jest tentýž jako na zemi, jen že ve tvarech zcela jiných anebo jen na skamenělé tvary starších pozemských útvarů upomínajících. Marně jsem se však ohlížel na této výspě dávného měsíčného moře po zbytcích pozemských zvířat a po stopách bytostí, člověku podobných. Patrně musili tito tvorové při nastalé proměně v pohybu měsíčném, kterýž výminky života jen na stranu měsíce od země odvrácené, obmezil, dosti času míti, aby se na onu druhou stranu odebrali.

Prostoupiv však pustý les a octnuv se před údolím malebnými kopci obstoupeném, byl jsem

překvapen znamenitým výjevem: umělou jakousi stavbou, která nepopíratelné svědectví dávala, že také tvorové rozumní před věky zde sídleli.

Stavba měla podobu chrámu, z přiměřeně vyvolených krystallů vyvedeného.

Šest ohromných 30 stop vysokých, modrozelených, průsvítavých beryllů bylo použito v pravidelném rozdělení jako šest sloupů; z tolik též ploských podelných krystallů světlomodrého Cyanitu složeny byly římsy, po jejichž hranách ušlechtěnou krasochutí byly rozestaveny v řadách krásné dvanactistěny růžových Spinellů, a fialově rudých Almandinů; šestiboká střecha záležela z stříbroleských obrovských lupenů slídy, s čarokrásným v zelených a červených barvách prosvítajícím asterismem, na vrcholu střechy pak skvěl se nerost mnohoplošně vyhraněný, duhovým světlem zahrávající, jejž jsem pro žhoucí skvostnost barev považoval za diamant. Měltě však tento skvost nejméně 5 stop v průměru.

Uvnitř chrámů bylo šest asi dvě stopy vysokých po stranách polokovovým stříbroleskem zahrávajících živců, tak zvaných měsíčných kamenů, rozestaveno kolem šestistranné temnozelené průsvítavé desky slídové o tři vodočiré křišťály podepřené, patrně co šest sedadel kolem stolu.

Nebylo pochybnosti, že stavba ta byla chrámem, zasvěceným vědě minerální, v kterémž domnění mne potvrdila zvláště ta okolnost, že na menších stolech slídových byly rozestaveny skupeniny nejkrásnějších a nejvzácnějších krystallů.

Skvostný ten stan vyvolil jsem za svůj odpočinek po procházkách náměsíčných.

Prohlížením a skoumáním divuplné přírody okolní uplynuly rychle hodiny dlouhého předpoledne. Blížilo se poledne, v němž slunce dostou-

plo do zenithu a do meridianu. Blízko u slunce bylo viděti zeměkouli již jen v podobě nejtenšího srpu sotva rozeznatelného.

Obapolné postavení slunce a země bylo takové, že za několik hodin musilo nastati zatmění slunce.

Na místě, kde oba kotouče se setkaly, zatemnil se kraj slunce a brzo spatřiti bylo mírně zaokrouhlený kraj černé zeměkoule, která postupujíc stále ke středu slunce, jasnost měsíčného dne umenšovala.

Po uplynutí hodiny zbyla ze žhoucího kotouče slunce jen malá srpovitá část, kteréž však rychle ubývalo, a dříve než úplně zmizela viděti bylo, jak dle postupu kuželitého stínu zeměkoule hory měsíčné v temnotu se pohřížely. V tom okamžení když poslední paprsek sluneční shasl, nastala nejúplnější noc; jen na černé obloze nebeské zasvitlo nesčíslné množství před tím neviditelných hvězd. Slunce, nacházející se v zenithu, uhaslo tedy v pravém poledni; mohutná jen svou čerností znatná zeměkoule byla objata širokou lesklou září barvy rubínové, spůsobenou vzduchem zemským a plynným obalem slunečním, a září tou byly polity všechny vrcholy měsíčných hor, jakoby umírněným světlem skrze červené sklo propadajícím byly ozářeny.

Pozvolna měnila se během hodiny světlost záře zem objímající a brzo prozradil větší lesk na jedné straně ono místo, kde první paprsek sluneční opět probleskne.

V očekávání tohoto okamžení pokryly se vrcholy na západní straně obzoru modravým svitem a po několika sekundách zmizela temnotou přitlumená nádherná krása barevného divadla. Pomálu zmizel i svítící věnec kolem země, na vý-

chodní straně vystupovaly hory z temného stínu, četné menší hvězdy opět uhasly a když po nějakém čase slunce opět své plné podoby nabylo, spatřila se východně od něho tenká rostoucí srpovitá podoba země.

Nevím již, jak uplynulo sedmidenní odpoledne měsíčné, když slunce víc a více k západu od srpovité podoby země v zenithu setrvající se vzdalovalo. Jen to mi tane v paměti, jak v jasné krajině měsíčné černé skvrny objevovati se počaly, první to krátké stíny, a jak skvoucí jednotvárnost mého okolí nabývala pohledu ranní krajiny, když totiž rozšiřováním se černých stínů horské vrcholy znenáhla se osamotňovaly.

Celé západní pohoří kráterového valu, do něhož jsem se byl opět vrátil, rozdělilo se v lesklé plochy a jen hořejší kraje nejvyšších tarasů zářily ještě v podobě nepravidelně zohybovaného pruhu zlatého, kterýž pozvolna v menší kusy se rozpadával, až konečně v mizící světlé body se ztrácel. Již dosahoval stín západního horského valu až do středu kráteru a stín střední homolité hory vystupoval po východních úbočích jeho vzhůru. V tom okamžení, když pro stanoviště mé na vrcholu střední homole, hořejší kraj za klikatou obrubou skalní zmizel, nastala kolkolem temná noc; není viděti ani skalní hmotu, na níž stojím, ani hloubku, z níž vyniká; jen celý východní obzor jest obehnán osvětleným hořejším krajem kráterového valu. Čím více mu šířky ubývá, tím více rozděluje se v jednotlivě lesklé kusy, konečně svítí na východě jen nejvyšší vrcholy hor jako velké hvězdy, a také ty vrcholy znenáhla hasnou a ztrácejí se v černé noci.

Konečně nastane úplná noc; do pola osvětlená zeměkoule stojí tiše nad obzorem západním

a ji provází skvostným leskem nesčíslný zástup hvězdného nebe.

Pohřížen do toho pohledu divukrásného jest mi, jakoby náhle zatemněný jeden vrchol horský se rozevřel a rudým plamenem soptil; proudy žhoucí krvavé lávy obstupují mne a hrozí mne pohltiti, v tom se probudím a spatřím rudožhoucí meteor, před jehož hrůzyplným nárazem nás právě jen šťastná náhoda zachránila.

Kapitola šestnáctá.

Jižní polokoule měsíce.

Nikol a Ardan sledovali s napnutou pozorností vypravování Barbikana, Ardan zvláště byl u vytržení nad beryllovým chrámem a naléhal otázkami na Barbikana stran bližších podrobností divuplných výjevů, jež byl Barbikan na měsíci spatřil.

— Nebyl to než sen, odpověděl Barbikan, sen ovšem živý a možná i z částky se skutečností souhlasný; avšak přátelé již se vzdejme veškeré naděje, že v stavu střízlivém ony divy vlastníma očima spatříme. Není nám smrtelníkům popřáno, protrhnouti zúplna závoj, jenž nám svět hvězdný zakrývá; to, co známe, jsou jen mlhové obrazy vyzískané pilnou prací hvězdářů, jež těkající obraznost svou barevnou hrou ozdobuje, avšak přece nikdy až k nepochybnému poznání neosvětluje.

Kolem letící koule panovala pořád tma a zima, a chronometer ukazoval již půl čtvrté odpoledne.

Koule sledovala svou křivočárnou dráhu kolem měsíce, avšak nezměnila se opět tato dráha

přítažlivostí posledního meteoru? Obava tato nebyla bez důvodů.

Koule musela, toť bylo jisté, následkem zákonu téže pohybovati se dle jedné z mathematických křivek, buď dle hyperbole, nebo parabole nebo dle ellipsy.

Barbikan klonil se k domněnce, že se pohybuje v dráze parabolické, a v tom případu musila by se brzo ze stínu měsíce na opačnou osvětlenou stranu jeho dostati. Stín měsíce není široký, anať vzdálenost jeho od slunce jest tak znamenitá a průměr jeho u porovnání s průměrem slunce tak malý. Doba, kdy koule ze stínu se vynoří, nemohla tedy již býti příliš vzdálena. Dráha i rychlost koule byly však neznámy, a v temnotě nebylo lze žádné pozorování k ustanovení jejich učiniti; trapná nejistota svírala tudíž naše cestovatele, neb každého okamžení mohli se nadíti nové nepředvídané události, která pro osud jejich mohla býti rozhodnou.

Okolo páté hodiny rozdělil Ardan svačinu, několik kusů chleba a studeného masa, jež soudruzi kvapně požili, a při tom se od skel ve steně ani nehnuli, stírajíce z nich ledový povlak, jenž se ze sražené vlhkosti dechu neustále obnovoval.

Bylo pět hodin a 45 minut odpoledne, když Nikol svým ručním dalekohledem odkryl na jižní straně měsíce a ve směru, kam se koule pohybovala, několik jasných bodů, které před tím na černé obloze nebeské nebyl pozoroval. Body tyto se množily a přecházely znenáhla v třesoucí se tenkou, světlou čáru přibývající jasnosti.

Nebylo možno se mýliti, nebyl to ani meteor ani sopečný snad výbuch na měsíci.

— Hle, východ slunce! zvolal Barbikan.

— Jak že? slunce? divili se Nikol a Ardan.

— Ano, přátelé, toť záře vycházejícího slunce, která pozlacuje vrcholy hor na nejzazším kraji měsíce; blížíme se patrně k jižnímu pólu jeho!

— Tedy jsme prolítli již celý prostor mezi severním a jižním pólem měsíce a letíme kolem něho? tázal se Ardan.

— Ano, statečný Michale.

— Tedy žádná hyperbole, žádná parabole! nemáme se již nekonečných křivek co obávati!

— Nikoliv, letíme v křivce uzavřené.

— A ta se jmenuje?

— Ellipsa. Místo abychom zabloudili kamsi do prostoru meziplanetárního, nese nás koule v kružici elliptické kolem měsíce.

— Nuže, to se naše koule stala satellitem měsíce!

— Tak jest, nyní jsme v měsíci měsíce. Avšak nutno podotknouti, doložil Barbikan, že jsme ztraceni tak jako jinak.

— Nu jen když to bude jinak, řekl bezstarostný Francouz, nemiluji jednotvárnosti.

President Barbikan měl pravdu. Pohybovala-li se koule skutečně v křivce elliptické, nemohla by se z ní již nikdy vyšinouti; neboť pak by se stala oběžnicí, podřízenou měsíci, zalidněnou třemi obyvateli, kteří by pro nedostatek vzduchu brzo musili zahynouti. Barbikan nemohl ovšem z této okolkolnosti nikterak se těšiti.

Nic méně, neodávajíce se strachu, počali všickni tři s netajeným uspokojením pozorovati osvětlenou část měsíce. Možná, že výminky života jejich potrvají ještě tak dlouho, aby mohli spatřiti zeměkouli v plném ozáření slunečním, a že ji budou moci zaslati ještě poslední pozdrav na rozloučenou.

Potom nebude koule jejich nic než tmavá, mrtvá hmota, pohybující se ve věčně stejném sledu kolem měsíce, puzena setrvající mocí prvního nárazu a neustale působící přítažlivostí jeho. Jediná utěcha spočívala nyní jen v tom, že konečně přece vyrazí z příšerného stínu, a že zase cítiti budou blahodárné účinky slunečního tepla a světla.

Světlý pruh, jejž Barbikan co vrcholy horské poznal, šířil se mezi tím více a více a zřetelně již vystupovaly jednotlivé obrysy pohoří. Byly to jmenovitě hory Dörfel a Leibnic, kteréž strměly blíže jižního pólu měsíce.

Barbikan a Nikol jali se ihned výšku těch hor měřiti, kterouž úlohu, používše zkušeností od hvězdářů nabytých, provedli tak zevrubně, že sotva jest na zemi hory, jejíž výška by spolehlivěji ustanovena byla, než výška vynikajících těchto vrcholů měsíčných.

Spůsob, jímž toto měření se provozuje, jest trojí.

Pozorujíce měsíčnou horu, když za ní slunce zachází a jen již vrchol její co osvětlená tečka nad planinu noční vyniká, změří hvězdáři vzdálenost její v oblouku čili úhlu od rozhraní světla a noci v tom okamžení, když shasíná čili poslední paprsek slunce dostává. Pak jest tento paprsek tangentou měsíčného povrchu a z délky její a z poměru ke známé délce měsíčného průměru lze vypočísti výšku hory nad rovinou.

Již Galilei a Hevelius určili tímto spůsobem výšku několika bodův dosti určitě (první na $^4/_5$ míle, druhý na $^2/_3$ míle) a to v době, ve které o výškách zemských hor ještě byla taková nejistota, že někteří nejvyšším připočítávali 4 míle, jiní jen $^1/_4$ míle.

K zevrubnému měření spůsob tangent však se nehodí.

Druhý spůsob měření jest použití profilů, ten spůsob však se hodí jen pro hory v obvodu měsíce se nalezající; takto ustanovili Maedler a Schmidt výšku hor Dörfel a Leibnic mezi 3800 a 4300 sáhů, a Barbikan i Nikol toto měření nyní svým pozorování potvrdili.

Třetí nejčastěji upotřebený spůsob jest používání stínů měsíčných hor, při čemž se měří délka stínu a vzdálenost stinného předmětu od rozhraní světla.

Tento spůsob vymyslil slavný hvězdář Olbers pro svého přítele Schröttera; Maedler a Beer změřili pak tím spůsobem k 1100 bodů a podali první všeobecný nástin měsíčného terénu.

Jsou však hory, jichž nijak změřiti nelze, jejichž stín totiž nikde na rovinu, nýbrž na jiné hory padá. Při těch nutno se spokojiti přibližným oceněním.

Také nesmí se zapomenouti, že na měsíci není té všeobecné a společné plochy, kterou na zemi hladina mořská poskytuje, nýbrž výška měsíčných hor vztahuje se vždy jen k té rovině, ve které byla délka stínu měřena; není-li však jedna taková rovina mnohem vyšší nebo nižší než druhá, to není povědomo, ba někdy jest to i k víře podobno.

Srovnáním různodobých měření též hory vysvítá, že výšky některých měsíčných hor lépe jsou známy než výšky mnohých hor zemských. Tak jest výška hory Callippus známá až na $^1/_{49}$ omylu, Pik na Tenerifé však jen na $^1/_{240}$.

Co se týká největších výšek měsíce rovnají se asi zemským. Největší zemské hory jsou Gaurisankar a Kinčindžinga v Himalaji (4536 a

4406 sáhů), nejvyšší měsíčné hory jsou Dörfel 4300 s. a Curtius více než 4000, snad 4500 sáhů vysoký.

Avšak to uvážiti třeba, že rozměry měsíčných hor jsou u porovnání s průměrem měsíčným mnohem větší než hory zemské s ohledem na průměr zemský.

Hory měsíčné dosahují totiž až na $^1/_{470}$ díl průměru měsíčného, hory zemské však jen na $^1/_{1440}$ díl průměru zemského. V stejném poměru k měsíci musily by zemské hory dosáhnouti až na půl čtvrté míle výšky, kdežto v skutku dosahují jen málo přes jednu míli.

K takovým to zajímavým porovnáním dal podnět směr koule, kteráž nyní nad jižním pólem se vznášela kde právě nejvyšší horstvo měsíčné jest nahromaděno.

O šesté hodině večerní přelítla koule jižní pól měsíce ve výšce asi půl osmé míle, tedy v též výšce, v níž se při přeletnutí severního pólu nacházela. Elliptická povaha dráhy kulové byla tímto pozorováním potvrzena.

V tom okamžení octli se cestovatelé opět náhle v úplném dnu, neb aluminiová jejich koule ponořila se do paprsků slunečních.

Cestovatelé pozdravili sluneční kouli, již teď zase celou viděli, trojnásobným nadšeným urá!

Spolu se světlem vyslalo blahodárné slunce také dlouho postrádané teplo, jež brzo aluminiové stěny koule proniklo a skelné otvory ledového povlaku zbavilo. Ardan shasl ihned plynové plameny, aby se plynu pro příští případy ušetřilo; jen úspora kyslíku, jejž stroj neustále vyvinoval, nebyla pohříchu možná.

— Jaká to příjemnost, oddechl si Nikol, octnouti se opět v teple a světle! jak toužebně očekávají

asi Selenité na obývané straně měsíce východ slunce!

— Ano, doložil Ardan, v té mrazivé noci byl by mi málem rozum zmrzl, teď teprva co roztaji, vážím si milého slunce více než kdy jinde, anoť ono původem a pramenem všeho našeho žití!

V té chvíli nakloňoval se spodek koule tak k měsíci, že se nacházel ve směru ellipsy velmi protažené. Zeměkouli, kdyby se byla nacházela v úplňku, bylo by odtud bývalo velmi dobře viděti, avšak jsouc posud ponořena v paprscích slunečních stala se úplně neviditelnou.

Však jiné divadlo vábilo jejich pozornost, totiž pohled na jižní krajiny měsíce, jež svými dalekohledy mohli si přiblížiti až na čtvrtinu míle.

Neopustili tudiž skla u stěn koule a bedlivě zaznamenávali vše, co na divuplném povrchu měsíce spatřili.

Hory Dörfel a Leibnic vyzdvihovaly se zde jako dvě samostatné skupeniny a vystupovaly pořád jasněji do popředí. První skupenina prostírala se od pólu až k 84. stupni na východní straně měsíce; druhá skupenina vynikající na východním kraji měsíce, táhla se až k 65. stupni.

Od jejich ostrohranných vrcholů zasahovaly dolů běloleskłé pruhy, jakéž již hvězdář Secchi pozoroval. S mnohem větší jistotou, nežli slavný onen Vlach, mohl Barbikan rozeznati jejich povahu.

— Toť jsou horské sněhy! zvolal.

— Sněhy? tázal se Nikol nedůvěřivě.

— Ano sněhy, ba celý horský ledovec; podívej se jak světlo odráží! Žádná láva, žádný kámen neměl by v sluneční záři takového běloskvoucího lesku. Jest tedy na měsíci vody a jest tam i vzduchu, a byť by jich tam bylo sebe méně,

výjev, jenž se nám teď jasně před oči staví, dotvrzuje jejich přítomnost na měsíci nevyvratně.

Nebylo lze v tomto okamžení o tom pochybovati, a jestli se Barbikan kdy zase na zem navrátí, obohatí toto jeho pozorování selenografii v znamenité míře.

Hory Dörfel a Leibnic vystupovaly ze středu rovin neveliké rozsáhlosti, za nimiž se řadily nepřehledné kruhové hory a propasti. Dva tyto horské hřebeny vynikaly nápadně nad krajinou kruhových hor, a cestovatelům, vznášejícím se kolmo nad nimi, bylo nyní snadno, celou souvislost horských skupenin jedním pohledem zajmouti. Před očima jejich šířily se krajiny měsíčné opět jako na severní straně v jednostejné bílé záři beze všech přechodů barevných, jen černými stíny protrhané. Jako by je bouře přes vrcholy horské byla hnala, tak se střídaly pod nimi hory za horami, pohlíželi do hlubokých propastí a do labyrinthů roklí, na vynikající štíty a příkré boky, a vše to následkem rychlého a k měsíci blízkého letu koule ubíhalo střelhbitým kvapem, jako by měsíc sám pod nimi ubíhal. Však navzdor blízkosti nikde nebylo viděti ani stopy lesů nebo jiného rostlinstva, ani obydlí od tvorů lidem podobných, vystavených, vše bylo pusto, jediná souvislá, ohromná skála.

Barbikan potvrdil, že ráz krajin jest u jižního pólu měsíce tentýž, jako u pólu severního, ta sama směsice kruhových valů a kráterů, podobné pláně, podobné horské hřebeny. Připomene-li se, že i odvrácena strana měsíce, pokud jest časem zraku přístupna, tu samu povahu jeví, vychází z toho, že měsíc na celém svém povrchu má stejnou plastiku, a že tudíž hory na straně zemské vynikající, nemohly býti spůsobeny nižád-

ným přispěním přítažlivosti zemské, nýbrž že jak Arago již se pronesl, žádný zevnější vliv neúčinkoval na vyvinutí povrchu jeho; všechny tvary horského povrchu měsíce jsou tedy výsledkem vlastní jeho činnosti.

Jakkoliv Barbikan a Nikol na povrchu měsíce nic nespatřili než holou skalní poušť několika údolími poněkud pravidelně rozrytou, domníval se přece Ardan, že tam vidí jakési opevněné město. Bylo to pod 80. stupněm jižní šířky a 30. stupněm délky; skupení skal bylo tam tak pravidelné, že v skutku upomínalo na pevnostní hradby. Nedaleko odtud vyzdvihovalo se kruhové horstvo Short 2800 sáhů vysoké, a Ardan popisoval svým soudruhům bašty, hradby, příkopy, ulice s takovou zevrubností, že by mu byli museli uvěřiti, kdyby vlastní jejich zrak je nebyl přesvědčil, že to, co Ardan viděti se domnívá, jest pouhý přelud optický.

Brzo zmizela domnělá pevnost za směsici horskou; zdálo se, že koule pořád více od měsíce se vzdaluje a z té příčiny, jakož i proto, že v odraženém světle slunečním obrysy jednotlivých hor víc a více spolu splývaly, měnila se měsíčná krajina před tím do podrobna tak zřetelná, v chaotickou směs nerovností, z níž jen kruhové valy, krátery a roviny zřetelněji vystupovaly.

V tu chvíli objevila se na levo jedna z nejpěknějších kruhových hor měsíčních, hora Newton.

Hora ta stojí pod 77. stupněm šířky a 16. stupněm délky, střed její zaujímá hluboký kráter, z něhož se příkré úboče až do výšky 3630 sáhů nad zevnější okolí vyzdvihují.

Kráter byl černou nedohlednou propastí, na jejíž dno slunečné paprsky nikdy nevnikly; ne-

proniknutelná noc musí tedy v hlubinách těch po všechny časy panovati.

Barbikan se pronesl, že nic ani vzdáleně podobného na zemi není, a že jest-li ta hora výsledkem nějakého sopečného výbuchu, tento výbuch nejenom vyzdvižení kráterových krajů, nýbrž i propadnutí kráteru samého spůsobiti musil.

— Co se mne týká, podotkl Ardan, pravím, že můžeš míti pravdu.

Několik minut potom vznášela se koule nad kruhovou horou Moret. V pozdálí zůstaly vrcholy hory Blankanus a okolo půl osmé na večer dostižen jest kruhový val Clavius.

Kruh ten, nacházející se pod 58. stupněm jižní šířky a 15. stupněm délky jest z největších na měsíci, výška jeho páčí se na 3550 sáhů. Cestovatelé naši, jsouce v tom okamžení ve výšce asi 50 mil nad měsícem, již dalekohledy svými na 1 míli umenšili, pohlíželi zrovna do středu horského jícnu.

— Zemské sopky, pravil Barbikan, jsou proti těmto sopkám jen krtkové hromádky. Staré sopečné jícny Vesuvu a Etny nejsou širší než 3000 sáhů, ve Francii dosahuje vyhaslý kráterový jícen Kantalu 5000 sáhů a na Ceylonu, kdež se má za největší na zemi, 35000 sáhů, avšak co jest to proti kráteru Klavia.

— Jak široký jest jeho kráter? tázal se Ardan.

— Více než 30 mil, odpověděl Barbikan. Kruh ten jest sice největší na měsíci, avšak jsou ještě jiné kruhové hory, které mají 25, 20 neb 15 mil v průměru.

— Nu pánové, zvolal Ardan, to by byla mela, kdyby tyto všechny vyhaslé jícny najednou zase obživly a plamen a lávu vyhazovati počaly. Z našeho

místa bylo by na tu vřavu velkolepé podívání! Nyní nevidíme tam dole nic, než vypráhlá ohniště, nic než rozmetená prázná pouzdra vypálených raket!

Barbikan neodpovídal na tyto deklamace, nýbrž stopoval při rychlém běhu koule ohromné boky kruhového valu, jehož temena nad vnitřní plání až do výšky Montblanku strměly a sledoval řady četných malých kráterových homolí, kteréž po planině kruhové byly roztroušeny.

V okolí té hory nebylo viděti nic než pusté skály, roztroušené útesy a jako kusy hor, co zbytky rozmetaného pohoří.

Koule letěla stále k předu. Kruhové valy, jícny, klikaté vrcholy střídaly se neustále, nebylo zde však viděti žádných plání, žádných „moří“, nýbrž před zrakem prostíralo se jakési nekonečné Švýcarsko neb Norvežsko.

Konečně uprostřed této kostrbaté krajiny objevila se mohutná skvělá hora, nejkrásnější a nejnápadnější na jižní polokouli; byla to hora pojmenovaná na počest slavného hvězdáře dánského Tycho.

Každému, kdo měsíc za úplňku pozoruje, jest tato hora nápadná co místo jasně se skvoucí, asi šestinu měsíčného povrchu od jižního kraje vzdálené.

Našim cestovatelům jevilo se však to místo co horský cirkus 12 mil v průměru mající, s valem 2500—3000 sáhů vysokým a temnější asi 5 mil širokou obrubou obklíčeným. Z této obruby vycházely na všechny strany světlé pruhy, z počátku tak hustě vedle sebe, že se jevily takřka co souvislá bílá zář, která teprva dále až ku kraji měsíce a ke středu jeho se rozbíhala.

Světlo, jež tu hora vysýlá, bylo tak mocné,

že musily naši pozorovatelé své kapesné dalekohledy barevnými skly přitemniti, aby lesk jeho vydrželi.

Ardan byl celý u vytržení, porovnával horu Tycho s vřídlem, z něhož roztékaji se proudy žhoucího stříbra; se světlometem, z něhož prýští se paprsky světlové v divokrásných kaskádách.

Náležít hora Tycho, tak jako hora Koperník a Aristarch k horám paprskovým, o nichž dříve již mluveno bylo, a jejichž světlé paprskové pruhy nepochybně nejsou nic jiného, než vynikající žíly lesklé krystallové hmoty, od níž se světlo co od ploch zrcadlových odráží. Místo, kde tato krásná hora strmí, nachází se pod 43. stupněm jižní šířky a 12. stupněm východní délky.

Vzdálenost, v níž se naši cestovatelé od temen jejich nacházeli, nebyla tak značná, aby největší díl podrobností nerozeznali, ač jim vadil silný odlesk odraženého světla.

Na horském valu samém, kterýž obstupuje kráter, vyzdvihují se příkré stěny skalní na obou stranách jeho, jako ohromné tarasy; nad vnitřní plochou kráterů vyzdvihuje se západní hřeben valu nejméně 2500 sáhů, uprostřed pak valu strmí osamotnělá kuželová hora asi 950 sáhů vysoká.

Žádná soustava pevnostní nedostihla by bezpečnost této přirozené tvrze. Město na dnu kruhové pláně u vnitř valu založené, bylo by zcela nedobytné.

Nepřístupné, nebetyčné skalní stěny strměly by kolkolem toho města, střídající se s malebnými roklemi a obstupující pláň dosti velkou, aby velké sídlo rozumných tvorů v něm se mohlo uhostiti.

Pláň sama, nebo dno kruhové hory nebylo nikterak jednotvárné; cestovatelé naši rozeznali na něm mimo znamenitou homoli uprostřed ještě

jiných menších kopců a kuželů, kterýchž by se mohlo použíti jakožto nejpříhodnějších míst pro velkolepá díla stavitelská. Na jednom z nich mohl by státi chrám, na jiném velkolepé museum, třetí jevil se co přirozené podnoží obrovské sochy, a nade vším panovala homole střední, jakožto přirozená tvrz, z níž přehlédnouti se dala celá okolní pláň a velkolepá krajina kruhového valu.

— Jak znamenité město dalo by se založiti v tomto horském věnci, zvolal Ardan v nadšení, město zasvěceno pokoji a míru, vědě a umění, a sproštěno veškeré zrády, hlouposti a mrzkosti pozemské! Jak spokojeně by zde žili všickni, jimž se shnusilo mudrlantství, komediantství a mamonářství společnosti lidské. Zde procházeje se od chrámu k chrámům, ne modlářským kejklům ale vznešeným vědám přirozeným zasvěceným, nebo povznášeje se na vrchol osamotnělé homole, k pozorování hvězdného nebe upravené, pohlížel by zástup jejich pokojně na zachmuřenou zeměkouli, pod jejímž oblačným závojem vrou malicherné vášně lidské. Hle, sem se utečte všickni, kdož nenacházíte žádoucího klidu mezi lidmi!

— Všickni? namítl Barbikan, brachu, pro nespokojence pozemské nebylo by místa na celém měsíci.

Kapitola sedmnáctá.

Vědecká resoluce.

Mezi tím přeletěla koule zářící věnec hory Tycho. V němém ustrnutí pozorovali cestovatelé divuplnou jihozápadní čtvrtinu měsíčného povrchu,

kterýž lesklými pruhy tak byl prostoupen, že zářil jako samostatným světlem.

Nebylo však možno, dlouho při tomto pozorování setrvati, an zrak leskem světla otupěl a neustále se opakující směsice lesklých vrcholů a temných propastí již nebyla s to pozornost v napnutém stavu udržeti.

Cestovatelé naši uvažovali a ukládali v mysli velkolepé dojmy, jež během několika dní byli zakusili.

Rozmluva Barbikana a Nikola týkala se především divuplného povrchu měsíčného, kterýž jakkoliv mnohonásobně na sopečné krajiny zemské upomínal, přece takové zvláštnosti jevil, že nebylo lze původ podobným spůsobem, jako skalní vrstvy pozemské a homole vyvřelé vysvětliti.

Povrch zemský, jak vědou geologickou dokázáno jest, jest dílem hmotou z vod usazenou, o čemž nesčíslné skamenělé lastury nevyvratné svědectví vydávají, dílem jest výsledkem lučebné činnosti uvnitř země, která mineralní hmotu hluboko pod povrchem v tekutý stav uvádí a ji pak následkem tlaku uzavřených par a plynů na povrch tlačí. Nerovnosti zemské, hory a údolí povstaly hlavně vyzdvižením vrstev předtím vodorovných a vyzdvižení to bylo spůsobeno nikoliv vydmutím žhoucí z luna zemského vystupující hmoty, nýbrž pozvolnou krystallisací, která na jedněch místech látku minerální nahromaďovala a na druhých místech umenšovala. Hory sopečným vyvřením povstalé jsou na zemi podřízené a nepřispívají nikterak k panujícímu rázu jejího povrchu.

Jinak na měsíci. Všechny nerovnosti na měsíci mají dle pohledu ráz eruptivní; kruhové hory se svými ústředními homolemi upomínají svou podobou tak nápadně na zemské sopky, že měsíc

na každého pozorovatele, kdo pozemské sopeční krajiny viděl, při prvním pohlednutí činí dojem jako krajina vyhaslých sopek.

Avšak když při bližším pozorování hor, kruhových propastí a dolin, při stopování brázd a světlých pruhů celé soustavy horské jednostejně prostupujících, nelze spatřiti stopy lávových proudů, když zevrubným skoumáním světlojevu měsíčného povaha odražených paprsků na hmotu velkými krystalovými plochami opatřenou ukazuje, když ohromné na mnoho mil široké skalní amfitheatry nikterak se srovnati nedají s domněnkou, že by byly jícny sopečné, z nichž se před věky žhoucí obsah měsíčné koule na povrch její vyléval, pak ztrácí vůbec domněnka o sopečném původu měsíčného povrchu každé podstaty. Jak vysvětliti nesčíslné množství velkých a malých okrouhlých propastí, když se s pozemskými krátery sopek stotožniti nedají?

— Nic snadnějšího než to, pravil Ardan, představme si, že kůrá měsíčná jest křehká jako sklo a spomeňme si, jak světem meteorové koule každého kalibru lítají, pak není nic bližšího, nežli dojíti k přesvědčení, že okrouhlé otvory na povrchu měsíce nejsou nic jiného než díry, jež meteorové koule při svém nárazu na měsíc způsobily; jednoduše se nám pak také vysvětlí jasné paprskové kruhy kolem kruhových dolin, neb ty nemohou býti ničím jiným než puklinami, zcela podobnými k oněm, jež ve sklu povstávají, když kamenem bylo proraženo.

— Výborně, Ardane, usmál se Barbikan, tvůj nápad není zlý, jen na to si při tom nezpomněl, že by v těch děrách koule tkvíti musily a že by tedy dno dolin mělo býti vypuklé, kdežto jak jsme pozorovali, vždy jest prohnuté. Pravé příčiny po-

divného povrchu měsíčného neznáme; k víře nejpodobnější byla by leda jen domněnka, že se povrchní vrstva měsíce během dlouhých věků, co vlhkého oboru vzdušného pozbyla (jest-li totiž voda a hustší vzduch na druhou stranu se přešinuly), stáhla, a že tím stažením nastaly jednak dlouhé brázdy, částečně zase vyhraněnou hmotou vyplněné, částečně okrouhlé otvory, u jejichž krajů krystalovaná hmota poněkud více se nahromadila. Roviny čili moře byly by pak částky povrchu, kteréž tomuto stahování nejvíce odporovaly.

— Nedám za tvou domněnku ani haléře, namítl Nikol, souhlasím s tebou jen v tom, že určitého o původu povrchu měsíčného nic nevíme.

Koule aluminiová, ohřívaná z dvou stran, totiž přímým teplem slunečním a odraženým teplem měsíčným přijímala mezi tím pořáde větší teploty a její prostor vnitřní nabýval znenáhla více než příjemné vlažnosti, tak že byli cestovatelé nuceni sprostiti se oděvu až na nejnutnější částky jeho.

Nedávno mrzli ještě v hustých kožiších, nyní tíseň vedra snesli sotva v košilích.

Zdálo se, jakoby je příroda znenáhla chtěla proměniti v náměsíčníky, přivykajíc je krutým přechodům mrazu a tepla.

Tato myšlenka uvedla do proudu hovoru ještě jednou otázku, zda-li jest měsíc od tvorů k pozemským podobných obýván, nebo zda-li jest zcela pustý. Ardan naléhal na své druhy, aby své mínění stran té věci pronesli, neboť sotva více již na měsíci spatří, než posud viděli.

— Podle toho, co jsme viděli, dá se ta otázka zodpovídat, pravil Barbikan, avšak já bych postavil tu otázku jinak.

— Nu tedy ji postav, jak se ti líbí.

— Nuže, otázka, již jsi se dotknul, má vlastně

dvojí stránku, totiž zda-li jest měsíc obýván, a pak, zda-li byl před věky obýván.

— Dobrá, přisvědčil Ardan, odpověz tedy na to, zda-li jest obýván.

— Nech toho marného ptaní, reptal Nikol, nemůžeme říci ani ano, ani ne; nevíme nic.

— Neostýchám se, pravil Barbikn, odpověděti, že měsíc obýván není. V stavu, v němž se nachází, bez dostačně hustého vzduchu, bez vody, bez bylin, se svými čtrnáctidenními nocmi a čtrnáctidenními dny, se svými protivami mrazu a horka, nemá měsíc ani jedné výminky, pod níž by ústrojné tvorstvo, ponětí našemu přístupné, obstáti mohlo.

— Což ale, namítl Ardan, kdyby tam bylo tvorů jiných než takových, o nichž máme ponětí? Nemohou tam býti byliny, zvířata a lidé zcela jiné ústrojnosti než na zemi?

— Na tuto otázku jest odpověď již těžší, odvětil Barbikan; však pokusím se o to. Řekni Ardane, zda-li si můžeš něco živého představiti, co by nemělo pražádného pohybu?

— Přiznám se, nejsem s to, pravil Ardan.

— Nuže příteli, nyní mohu na to poukázati, že jsme se k povrchu měsíce přiblížili letem v kouli a pomocí dalekohledů až na $^1/_8$ míle a snad ještě blíže, a že jsme tam nespatřili ani nejmenší známky nějakého živého pohybu.

Kdyby tam bylo tvorů k lidem sebe vzdaleněji podobných, byli by se prozradili svými stavbami, nebo jinými známkami své činnosti a práce, avšak po něčem podobném nebylo tam ani stopy. Co jsme vlastně viděli na měsíci? Nic než díla mineralní přírody, skalní stěny, ohromné horské štíty a jehlance, nesmírné tarasy, propastí a rokle.

Je-li tam nějakých zvířecích tvorů, musily by

býti ukryty ve skrýších zraku nepřístupných; avšak i v tom případu byly by zanechaly na povrchu nějaké stopy své přítomnosti, a kdyby tam bylo rostlin sebe útlejších, bylo by se aspoň nějaké skupení jejich dalekohledem dalo dostihnouti. Je-li tam tedy tvorů ústrojných, musily by býti tuhé nepohnuté, jako kameny.

— Myslíš tedy, že by tam bylo živoků bez života, doložil Ardan.

— Tak jest, a to by pro nás nemělo smyslu.

— Nuže navrhuji resoluci, zvolal Ardan.

— Tedy spusť, pobídl Nikol.

— Výprava vědecká, prohlásil se Ardan slavným hlasem, shromážděná v kouli dělového klubu, uváživši všechna pozorování od ní na měsíci učiněna, odpovídá na otázku, zda-li jest měsíc obýván, jednohlasně: Ne!

Resoluce tato byla ihned sepsána pod datum dne 6. prosince a opatřena podpisy Barbikana, Nikola a Ardana, a v portefeuillu vědecké výpravy uložena.

— Nyní se pusťme do otázky druhé, pokračoval Ardan. Ptám se slavné komise, zda-li byl měsíc kdy obýván, čili nic?

— Občan Barbikan má slovo, pronesl se Nikol.

— Ctění přátelé, pravil Barbikan, již dávno před výpravou naší, zaměstnávaje se pilně pozorováním soudruha zemského, nabyl jsem toho mínění, že před věky měsíc byl sídlem ústrojného tvorstva tak jako země. Nynější výprava potvrdila mne v tomto mínění. Mám tudíž za to, že měsíc byl obýván od tvorů k lidem pozemským podobných, že živil Faunu poměrům svým přiměřenou a že jej zdobila Flora neméně půvabná jako zemská. Avšak připojuji k tomu, že tomu dávno již

co pokolení lidí náměsíčných, jakož i Fauna a Flora měsíčná vyhynuly.

— Jak že? tázal se Ardan, měsíc by byl tedy starší nežli země?

— Nikoliv, odpověděl Barbikan, netvrdím, že by měsíc byl starší nežli země, avšak všechny jeho poměry k tomu ukazují, že sestárnul dříve nežli země. Vytvořiv se současně se zemí z kosmické hmoty oné mlhové sféry, která dala původ celé sluneční soustavě, a soustřediv kolem sebe vzduch i vláhu dle poměru své hmoty, nabyl měsíc pod oživujícími paprsky slunečními dříve nutných výminek k vyvinutí ústrojného tvorstva nežli země, na níž, jak skamenělé tvorstvo nám ukazuje, život ústrojenců v dobách poměrně nových se probudil. Tvrdím, že život ten na měsíci posud by trval, kdyby následkem příčin pohyb jeho kolem osy zadržujících, nebyl se proměnil v otáčení s oběhem jeho kolem země souhlasným. Tou katastrofou teprva byl organický svět na měsíci zničen, jako se zničí jednou též na zemi, až bude jako měsíc k zemi, jednu stranu neustále obraceti k slunci. Jsem toho mínění, že rychlé otáčení kolem osy bylo na měsíci tak dobře výminkou ústrojného života, jako na zemi. Což by neměl měsíc jiného účelu, než aby nám pozemšťanům v noci svítil? Nenutí nás vývin přírody pozemské, která v ústrojných tvorech svého posledního a nejvyššího cíle dosahuje, k domněnce, že i měsíčná příroda v ústrojném tvorstvu se dovršila?

— Nejsem tak výmluvný, jako náš vážený president, pravil Nikol, a pronesu tudíž své mínění stručně ve slovích: stran druhé otázky neříkám ani ano, ani ne; jsem ostatně toho mínění, abychom o ní ani resoluci nepronesli, neb u mne platí pravidlo, co nevidím to nevím.

— Co se mne týká, doložil Ardan, já v té příčině neztratím ani slova; není-li tam teď nic živého, což bych se namáhal za mrtvoly? Podporuji tedy návrh, abychom nedělali stran otázky, zda-li byl měsíc jednou obýván, žádné resoluce.

— Podrobuji se většině, řekl president s resignací.

Avšak přátelé, nechť jsme v otázce nejzajímavější dosáhli jenom výsledku z části záporného a z části pochybného, nezůstala cesta naše kolem měsíce bez vědeckého ovoce.

Doufám, že budete se mnou souhlasiti, jestli to, co na té cestě určitého a platného o povaze měsíce nám se objevilo, k užitku tvorů jakýchkoliv, již by myslí rozumnou obdařeni byli, a jimž by osud zápisy naší výpravy do rukou vpravil, v stručných slovech proneseme a co konečný výsledek své výpravy k resoluci již uzavřené připojíme.

— Souhlasíme! přisvědčil Nikol a Ardan.

— Nuže navrhuji následující odstavce resoluce:

1. Přiblížením se k měsíci mohutnými dalekohledy, které by vzdálenost jeho od země tak umenšilo, jako výskumní naše výprava, poznati lze úplně a podrobně tvar a rozložení viditelného povrchu měsíce a to lépe a podrobněji, nežli to posud možné bylo v mohých rozsáhlých končinách pozemských.

2. S ohledem na všeobecné fysické poměry, jako na tíži, světlo a teplo, vzdušný obor, jakož i s ohledem na zvláštní panující tvar nerovnosti půdy, jest měsíc k zemi zcela nepodoben.

3. Tvárnost měsíčné půdy upomíná vesměs na krajiny sopečné, ač není možno srovnati její původ se sopečností pozemskou. Vrstev naplavených jsou sledové slabí a pochybní. Živých sopek

nebo změn za naší doby na povrchu měsíce povstalých posud pozorováno není.

4. Pouhé zpytování měsíce velkými dalekohledy nevysvětlí záhady přírody měsíčné, potřebí k tomu přidružiti všechny pomůcky, jež podává fysika.

5. Posavadní pozorování toho druhu, výpravou naší potvrzená, poskytují přece již poučení důležité, a zdá se podle nich, že hmoty skládající povrch měsíce nejsou celkem rozdílné od skalní hmoty pozemské.

6. Naproti tomu nelze na měsíci posavadním pozorováním poznati přítomnost ani vzduchu ani vody, leda snad zmrzlé, a obrysy měsíčných hor jsou tak ostré a zachované, jakoby tam od věků v nejřidším vzduchu strměly. Geologický vývin měsíce musil tedy zcela jiný býti nežli na zemi.

Všechny odstavce této resoluce byly jednohlasně přijaty a sepsání jich k první resoluci, že totiž ústrojných tvorů na viditelném povrchu měsíce není, připojeno.

V době, kde cestovatelé naši tímto vědeckým rozjímáním se bavili, blížila se koule rovniku měsíce, vzdalujíc se při tom neustále od měsíce. Pod 40. stupněm jižní šíře minula kruhovou horu Willem ve vzdálenosti 100 mil. Pak, zanechajíc horu Pilatus na pravo, pohybovala se nad jižní částí dešťového moře, jehož severní část již dříve byla přeletěla. Četné kruhové doliny objevily se ve směsici vyvýšeností v odlesku odraženého světla zářících: jako Bouillaud, Purbach v podobě skoro čtyrstranné se středním kráterem, pak hora Arzachel, skvící se leskem nápadným.

Konečně, když koule pořád víc a více se vzdalovala, počínaly zřetelné před tím obrysy hor spolu splývati, jednotlivé hory nebylo již lze určitě

od sebe rozeznati a po celém divuplném divadlu, jež hornatý povrch měsíce cestovatelům poskytoval, nezůstalo nic, než živá, hluboko do paměti vtištěná upomínka.

Kapitola osmnáctá.

Boj proti přemoci.

Dlouho pohlíželi Barbikan a soudruhové jeho v němém zadumání na svět, do něhož jim bylo popřáno nahlédnouti jen ze vzdálí jako Mojžíši na zaslíbenou zem kananejskou, aniž by však oddati se mohli naději, že kdy do ní dorazí.

Postavení koule mezi tím se změnilo, kdežto spodek její dříve namířen byl k měsíci, pošinul se znenáhla tak, že měřil k zemi.

Změna tato, již nejdříve Barbikan pozoroval, způsobila v cestovatelích našich nemalé ustrnutí.

Pohybuje-li se koule kolem měsíce v dráze elliptické, proč neobrací neustále tu samu stranu k němu, jak to činí měsíc s ohledem na zeměkouli? Zde vězela nějaká zvláštní záhada.

Dle směru a rychlosti koule dalo se souditi, že se pohybuje v dráze zakřivené, jejížto povaha nyní při vzdalování od měsíce jest ta sama, jaká byla při sbližování se k němu. Nepochybně letí v ellipse velmi protažené, kteráž dosahuje až k obojetnému bodu, kde se přítažlivost měsíce a přítažlivost země v rovnováze nachází.

Toť byly nutné závěrky, jež činil Barbikan na základě výjevů pozorovaných, a s nímiž oba jeho soudruhové zcela souhlasily.

Hovor točil se nyní jen kolem tohoto předmětu.

— A až se do toho obojetného bodu dostaneme, co se z nás stane? tázal se Ardan.

— To nevím, odpověděl Barbikan suše.

— Ale nějaká domněnka jest přece možná?

— Domněnky jsou možné dvě, odvětil Barbikan; buď nebude rychlost koule dostatečná, aby obojetný bod přeletěla a pak uvázneme na věky v onom bodu —

— To bychom tomu dali, přidržím se raději druhé domněnky, nechť je jakákoliv, horlil Ardan.

— Nebo bude rychlost koule ještě dostatečná k dalšímu pohybu, a pak budeme na věky kolem měsíce létati.

— Pěšky jako za vozem, hořekoval Ardan, pěkné to nadělení státi se podruhem chlapa, jehož jsme posud považovali za svého služebníka!

Ani Barbikan ani Nikol nic neodpověděli.

— Vy mlčíte? zvolal Ardan netrpělivě.

— Nevím, co bychom měli ještě říci, pravil Nikol.

— Což nemůžeme se o nic pokusit?

— Nemůžeme, odvětil Barbikan, máš snad odvahy podniknouti boj proti nepřekonatelné přemoci?

— A proč bych neměl odvahy? Jeden Francouz a dva Amerikáni neměli by dohromady míti tolik odvahy, že by se slovem přemoc dali odstrašiti?

— Nu, a co chceš dělat?

— Řídit chci ten pohyb, který nás dále unáší.

— Ty ho chceš řídit?

— Ano! horlil Ardan, řídit a zatáčet jej chci, a byl by v tom kozel, jest-li konečně nezarejduje tam, kam chceme.

— A jak to vyvedeš?

— To je vaše věc, vy učenci. Byli byste pěkní dělostřelci, kdybyste nebyli páni své koule

Kdyby koule poroučet měla vám, a vy ne jí, pak by vás měli nabíti do děla místo koule. Jste mi pěkní ptáčkové! Nyní nevědí, kde jim hlava stojí, ale mne za nos vodit, to umějí. —

— Za nos vodit! vykřikli Barbikan a Nikol, co tím chceš říci?

— Nu, nu, vždyť není tak zle, chlácholil je Ardan; já proti té procházce nic nemám, ale o vás mi jde; a proto mám za to, abychom seč síly naše jsou, o to se přičinili, by ta prožluklá koule již někam spadla, ať si je to kam chce.

— Ale vždyť my také nic jiného nechceme, odpověděl Barbikan, jen že nemáme kouli nikterak ve své moci.

— A což by nebylo nikterak možná, její směr změniti?

— Ne.

— Nebo její rychlost umenšiti?

— Také ne.

— Nebo aspoň jí ulehčiti jako se ulehčuje lodi, má-li příliš velký náklad?

— A čím bys ji ulehčil? Nemáme s sebou žádného přítěže, pravil Nikol, a snad by potom šla ještě rychleji.

— Pomaleji by šla, tvrdil Ardan.

— Rychleji, tvrdil Nikol.

— Ani pomaleji ani rychleji, vysvětlil Barbikan, neb se pohybujeme v prostoru skoro prázném, v němž vlastní váha koule na větší nebo menší rychlost její nemá vlivu.

— Nuže tedy, zvolal Ardan, pak nám nezbývá nic než jediná ještě věc.

— A ta jest? ptal se Nikol.

— Abychom se najedli! odpověděl neohrožený Francouz, kterýž se vždy vytasil s tímto prostředkem, kdykoliv se vyskytly zlé okolnosti.

A v skutku, jestli tento výkon, totiž požití pořádného pokrmu, neměl žádného vlivu na směr koule, nebylo příčiny jej neuskutečniti; ba s ohledem na stav žaludku, již poněkud zanedbaný, byl ten výkon i výhodný. Nedá se upříti, Ardan měl někdy velmi dobré nápady.

Soudruhové naši dali se tedy do jídla, a to ve dvě hodiny po půlnoci; však co jim záleželo na tom, kolik je hodin? Ardan rozdělil několik masitých lahůdek a přištědřil láhev výborného vína. Jest-li jim pak lepších myšlenek v hlavě se zrodilo, nebyl v tom zajisté mok ohnivý bez účastenství.

Po jídle započalo opět pozorování.

Předměty z koule vyhozené letěly pořáde ještě za ní jako před tím, důkaz to, že koule skrze žádný hustší vzduch na zadní straně měsíce neprošla, ješto by pro odpor její pohyb menších předmětů se byl musil opozditi.

Na straně zemské nebylo posud nic viděti. Země byla v ten čas teprva v prvním dnu nastávajícího osvětlení, neb v minulé půlnoci nacházela se v novozemí a dva dni musí ještě uplynouti, aby světlojev její stal se patrným a aby mohl k ustanovení času sloužiti.

Se strany měsíce řinulo se však světlo plnými proudy; měsíc sám zářil v úplňku uprostřed nesčíslného množství hvězd, jež nikterak nevyhasl; roviny jeho prostíraly se co přišedivělé pláně, zrovna tak, jak jsou se země viděti, a v hornaté části leskla se znamenitá hora Tycho, převyšujíc svým leskem celé okolí.

Barbikan nebyl posud s to, rychlost koule ustanoviti, avšak po uvážení všech okolností přišel k tomu výsledku, že ta rychlost se musí umenšovati.

Neboť, připustí-li se, že koule kolem měsíce obíhá, musí dráha její býti elliptická. Dráha ta jest nutným výsledkem mechanických zákonů, kteréž jednostejně celým hmotným světem vládnou a žádné výminky nepřipouštějí.

Všechny uzavřené dráhy těles nebeských mají podobu drah elliptických, platí to o měsících, jež krouží kolem planet, o planetách, jež obíhají kolem slunce, o kometách, kteréž mají dráhy kolem slunce uzavřené. Proč by tedy koule dělového klubu činila v tom ohledu výminku?

Měsíc, kolem něhož tedy koule v elliptické dráze se pohybovala, nacházel se v jednom ohnisku ellipsy, a dle toho měla ta koule jednu největší a jednu nejmenší vzdálenost od měsíce. Jak zákon pohybu učí, jest však rychlost v elliptické dráze největší, když se nachází letící koule v největší blízkosti k ohnisku a naopak jest nejmenší, když se nachází v největší vzdálenosti, an nesmrtelný Keppler dokázal, že plocha, jíž proběhne v jistém čase průvodič (radius vector) planet v ellipsách se pohybujících, jest ve všech polohách stejná.

Barbikan měl tedy pravdu, domnívaje se, že koule v té míře, jak se od měsíce vzdaluje, také rychlosti své pozbývá, a žeby ovšem všechen pohyb ztratiti musila, kdyby dostihnuvši obojetného bodu, tolik síly v sobě neměla, aby nemohla překročiti místo, kde přitažlivost země a měsíce v rovnováze se nachází.

Barbikan přemýšlel, jaké následky by v jednom neb druhém případu nastaly, an najednou Ardan rukama se ohánětí a křičeti počal:

— U všech všudy! jaká jsme to nedochůdčata na rozumu!

— Nechci tvrdit, že nemáš pravdu, řekl Barbikan, však pověz, co tě najednou tak dopálilo?

— Poněvadž máme v rukou prostředek, abychom rychlost koule umenšili a přec nám ještě nenapadlo, upotřebiti ho.

— V čem záleží ten prostředek?

— V ničem jiném, než abychom zužitkovaly zpátečního nárazu střely, kterou máme uchystanou.

— A z toho si slibuješ nějakého prospěchu?

— Nepokusili jsme se posud o to, učiňme tedy ten pokus, podotkl Barbikan.

— A kdy? tázal se Ardan.

— Až nastane to pravé okamžení, kde nám může ten náraz býti užitečným. Uvážíme-li, že homolitá koule naše má polohu s ohledem na měsíc poněkud šikmou, musíme vyčkati, až se postaví zrovna do směru k měsíci jdoucímu. Vždyť Ardan si přeje, abychom se dostali na měsíc, není-li pravda?

— Ano, tak jest.

— Nuže spodek koule obrací se z příčin nám posud neznámých k zemi, až dostihne obojetný bod, kde rychlost její bude nejmenší nebo docela žádná, pak se obrátí vrchol její zrovna k měsíci, a pak nastane okamžení k výstřelu, jehož zpátečný náraz kouli by mohl uvésti do pohybu v obráceném směru.

— Výborně! zvolal Ardan.

— Čekejme tedy trpělivě, pravil Barbikan, mám za to, že ještě všechna naděje nezmizela, abychom přece svého cíle dosáhli.

— Sláva presidentovi! křičel Ardan; jen Nikol krčil rameny, neb mu právě tanula na mysli resoluce, že měsíc nechová žádného živého tvorstva, a že tudíž dostižením měsíce vlastně nic nebude dosaženo, než nové nebezpečí.

Však Ardan a Barbikan plni naděje nepřipustili si stran toho žádných starostí.

Nastala nyní otázka, kdy bude dostižen bod obojetný, aby se mohlo zpátečného nárazu nejprospěšněji použíti?

K tomu konci jal se Barbikan prohlížeti zápisky na první polovici dráhy učiněné, aby nynější položení koule porovnal s předešlým. Neb patrně musilo by, předpokládaje pravidelnou ellipsu dráhy, zrovna tolik času uplynouti od proběhnutí koule z pólu jižního k obojetnému bodu, jako uplynulo před tím od obojetného bodu až k dostižení severního pólu měsíce.

Barbikan vypočetl, že okamžení, kdy koule opět obojetného bodu dostihne, nastane o jedné hodině po půl noci mezi 7. a 8. prosincem.

Nyní bylo právě tři hodiny po půl noci mezi 6. a 7. prosincem; koule dostihne tedy onen bod za 22 hodiny.

Střela s nábojem byla opatrně prohlídnuta a k vypálení připravena; všechna pozornost byla soustředěna k okamžení, kde osud cesty konečně měl se rozhodnouti.

Pozorování hvězd a měsíce v té době již nevábilo.

— Poněvadž máme nyní trochu prázné chvíle, řekl Nikol, učiním nějaký návrh.

— Jaký? tázal se Barbikan.

— Jen ať je to něco řízného, podotkl Ardan.

— Řízného to právě není nic, odpověděl Nikol, ale užitečného; již je tomu dávno, co jsme se pořádně nevyspali, navrhuji tedy, abychom si mezi tím, než do obojetného bodu přijdeme, lehli a se vyspali.

— Co ti napadá, teď spát! namítal Ardan.

— Dělej co chceš, pravil Nikol, mne se již víčka zavírají, já budu spát.

To řka, natáhl se na pohovku a usnul.

— Nikol nemá zlé nápady, podotkl Barbikan, mám za to, že je nejlépe příkladu jeho následovati. A za několik minut přimísil se jeho basový chrapot k barytonu Nikola.

— Co mne zbývá dělati, řekl pak Ardan sám k sobě, ti učenci mají někdy přece praktický nápad. I nátahl své dlouhé nohy na druhou pohovku, vložil si ruce pod hlavu a usnul také.

Spaní nebylo však ani trvalé ani pokojné. Tisíce myšlenek vířilo jim v hlavě a shlukovalo se v těkavých snech; okolo osmé hodiny ráno byli pak všickni tři zase na nohou.

Koule vzdalovala se víc a více od měsíce, namířujíc k němu znenáhla svůj vrchol, výjev to posud nevysvětlený, který však nyní sloužil Barbikanu k ustanovení doby pro poslední pokus příhodný.

Ještě 16 hodin a žádoucí okamžik nastane.

Hodiny plynuly pomalu. Jakkoliv odvahy a smělosti cestovatelům nescházelo, očekávali ono okamžení přece v nepokojné netrpělivosti, okamžení, v němž se dle jejich mínění rozhodne, zda-li dostihnou přece ještě znamenitého cíle své cesty, nebo zda-li budou uvrženi do věčného kolotání v prostoru příměsíčném.

Barbikan a Nikol pohříželi se do počtů, Ardan přecházel z místa na místo a zabýval se přehlížením a urovnáváním zásob a nástrojů.

Upomínky na vzdálenou zeměkouli vystupovaly v jejich ročilené mysli. Spatřili v duchu své přátele z dělového klubu a zvláště se zabývali s milým soudruhem Mastonem. V tom okamžení stál nepochybně přítel jejich před dalekohledem

na skalním pohoří. Zdaž je spatřil v ohromném zrcadle svého stroje, zdaž je stopoval, jak zmizeli za pólem severním a jak se objevili zase u pólu jižního? Poznal, že nešťastná koule stala se satellitem měsíce? Nerozhlásil snad tuto znamenitou událost celému učenému světu? Uznal snad již také, že tímto nešťastným výsledkem se ukončila velkolepá výprava, která tolik vědecké kořisti zpočátku slibovala? —

Mezi tím čas vypočtený uplynul a půlnoc před 8. prosincem se blížila. Ještě jedna hodina, a osudný bod obojetný bude dostižen.

Rychlost se nedala ustanoviti, avšak umenšovala se neustále, a zdálo se, že se úplně stráví, až do onoho bodu dorazí.

Znamenitý výjev, kterýž při výstupu k měsíci cestovatele naše tak zajímavě bavil, počal se nyní opět ukazovati, totiž ztráta veškeré tíže. Ardan se zase povznášel v povětří jako nějaký svatý u vytržení a nástroje zůstaly tkvíti ve vzduchu, jako by je byl někdo očaroval. Nyní již nastávalo ono okamžení, kde střela vypáliti se měla.

Kuželitý vrchol koule již byl namířen dle rovné čáry, která ji s měsícem spojovala a bylo se co nadíti, že jest-li koule nyní všechnu rychlost ztratila a nebo jest-li náraz větší bude, než posavadní síla pohybu jejího, že po výstřelu opačného směru k měsíci nabude.

— Jedna hodina bez pěti minut, upozornil Nikol.

— Vše je přichystáno, odpověděl Ardan, drže hořící lunt v rukou a čekaje rozkazu k vypálení.

— Pozor! rozkázal Barbikan dívaje se na chronometer.

V tom okamžení přestalo všechno působení

tíže; koule nacházela se patrně zrovna v obojetném bodu.

— Jedna hodina! pal! zvolal Barbikan.

Ardan přiložil lunt k pánvi, náboj se vzňal a vyletěl, aniž by slyšeti bylo ránu, neb vzduch okolní byl přeřídký. Avšak skrze sklo ve stěně pozorován byl hořící kotouč, jak letěl od koule, a jak brzo uhasl.

Koule po nárazu trnula, patrně náraz účinkoval, byltě pocítěn od všech tří soudruhů.

Pohlíželi na sebe, nemluvíce ani slova, a sotva dýchajíce; bylo takové ticho, že mohlo skoro slyšáno býti tlučení jejich srdcí.

— Padáme? tázal se konečně Ardan.

— Nepadáme! odpověděl Nikol, koule podržela tentýž směr pohybu!

Barbikan odvrátiv se od skla, skrze nějž za vystřeleným nábojem se díval, byl bledý jako smrť, a měl obočí a rty křečovitě stažené.

— Padáme! zvolal.

— K měsíci? ptal se Ardan.

— K zemi! odvětil Barbikan.

— Hrom a peklo! vykřikl Ardan, to bude teď mela!

A v skutku úžasný pád započal. Vlastní pohyb sdělený prvním nárazem přenesl i teď kouli až přes obojetný bod a rychlost jeho počala teď každou sekundou se množiti. Koule letěla v elliptické dráze dále avšak k zemi, opisujíc dle zákonů fysiky tu samu dráhu a v tom poměru přirůstající rychlostí, jakou byla při výstupu ubývající rychlostí vykonala.

Byl to pád strašný, z výšky více než 40 tisíc mil, a nižádný prostředek nebyl s to, pád ten umírniti. Nebylo již jinak, než že koule s tou samou

rychlostí na zem narazí, s jakou byla vystřelena, rychlostí to 11 tisíc metrů za sekundu.

A aby číslo k porovnání bylo pohotově, budiž připomenuto, že kámen spuštěný s věže 200 stop vysoké, dosáhne zemi rychlostí 72 mil za hodinu. Koule však z obojetného bodu na zem spuštěna musí jí dostihnouti s konečnou rychlostí 4950 mil za hodinu.

— Jsme ztraceni! podotkl Nikol chladně.

— Budiž! zvolal Barbikan, máme-li zahynouti, tak zhyneme aspoň s vědomím, že nám jediným popřáno bylo vniknouti za záclonu tajemství, před námi od žádného smrtelníka nepoznaného. Brzo spojí se náš duch s veleduchem naplňujícím přírodu a pak nám obsah všeho, o čem nám nyní jen tušiti možno, jasný a známý bude.

— Až se dostaneme na druhý svět, doložil Ardan, budeme aspoň mnoho nového o své cestě vypravovati.

Barbikan složil ruce na prsou a nadchnut citem náboženským zvolal s resignací:

— Staň se vůle Páně!

Kapitola devatenáctá.

Koráb Susquehanna na výpravě v tichém oceanu.

— Hola poručíku, jak se to má s hloubkou?

— Zdá se mi, kapitáne, že jsme již u konce, odpověděl poručík Bronsfield. Kdo by byl však myslil, že nalezneme tak velkou hloubku blízko pevniny, vždyť nejsme více než 60 mil od břehů amerických vzdáleni.

— Ano tak jest, Bronsfielde, řekl kapitán

Blomsberry, nacházíme se právě nad hlubokým podmořským údolím, jež proud Humboldtův protéká, a který podle západních břehů Ameriky až do úžiny Magellanské se žene.

— Takové velké hloubky budou při kladení telegrafického lana velké obtíže dělati; mnohem příznivější jest pro ten účel dno atlantského moře, v němž mezi Fundlandem a Irskem se prostírá značná podmořská vysočina.

— Jsem též toho mínění, Bronsfielde, však povězte, nad jakou hloubkou nacházíme se nyní.

— Jest již 21000 stop lana svinutého a olovnice nedotkla se ještě dna mořského.

— Výtečné to nořidlo, ten stroj Brookův, pravil kapitán; doufám, že dosáhneme výsledků nejspolehlivějších.

— Narazila! zvolal nyní kormidelník, kterýž řídil spouštění olovnice.

Kapitan a poručík spěchali do pozadí korábu.

— Jakou máme hloubku? ptal se kapitán.

— 21762 stopy, odpověděl poručík, zaznamenávaje to číslo do své tobolky.

— Dobrá! Bronsfielde, pravil kapitán, zaznamenám si to do své mapy. Nechte nyní olovnici vytáhnouti na palubu; k tomu bude potřebí několika hodin; mezi tím nechť se pod parními kotly zatopí, abychom dorazili brzo k nejbližšímu bodu, jejž máme změřiti. Nyní máme deset hodin z večera, a nemáte-li nic proti tomu, půjdu si lehnout.

— Jen se nedejte vytrhovat, odpověděl úslužně poručík, zastanu vás, kdyby toho bylo potřebí.

Kapitán korábu Susquehanny, výborný to muž a nejochotnější dobrák vůči svým důstojníkům, sestoupil do své kabiny, občerstvil se sklenkou grogu, a pochvaliv obsluhujícího námořníka za dobré upra-

vení lože, ulehl si a brzo jej pojal tichý spánek ve své náručí.

Bylo již 10 hodin na večer. Jedenáctá noc měsíce prosince rozvinovala plnou krásu a nádheru hvězdného nebe.

Susquehanna, pěkná korveta o 500 koňských sil, náležející k válečnému loďstvu spojených států amerických, byla zaměstnána skoumáním dna tichého oceánu, a nacházela se nyní asi 100 mil na západ od břehů Nového Mexika.

Vítr utichl znenáhla docela, a hladina mořská leskla se co zrcadlo; lucerna korvety upevněna na předním stěžni rozlévala svou rudožlutou zář na palubu a okolní hladinu.

Kapitán Jonathan Blomsberry — bratranec plukovníka Blomsberry a jeden z nejhorlivějších členů dělového klubu, kterýž si byl vzal za manželku tetku kapitánovu, dceru to váženého kupce z Kentucky — kapitán Blomsberry nemohl si lepší pohody přáti pro obtížný a důležitý výkon jemu svěřený. Korveta jeho nacházela se daleko mimo prudký větrný proud, kterýž rozehnal na Skalním Pohoří sněhová oblaka a konečně pozorování vystřelené koule možným učinil. Všechno šlo dle jeho přání a neopominul tedy, co pobožný presbyteron děkovati nebesům za blahodárnou pomoc, již mu tiché počasí poskytovalo.

Měření hloubek mořských, vykonané od Susquehanny mělo ten účel, aby se nejpříhodnější čára ke kladení telegrafického lana ustanovila, jež mělo spojiti ostrov Havai s břehem americkým.

Byl to podnik velkolepý, v život uvedený velkým spolkem akciovým. Ředitel toho spolku věhlasný Cyrus Field vypracoval plán, dle něhož se všechny hlavní ostrovy australské měly spo-

jiti sítí telegrafickou, plán to ohromný a věru hodný smělé genialnosti americké.

Korveta Susquehanna konala první přípravní práce k provedení tohoto znamenitého podniku.

V noci ze dne 11. na 12. prosinec nacházela se zrovna pod 27° 7′ severní šířky o 41° 37′ západní délky od poledníka Washingtonského.

Měsíc, nacházeje se v poslední čtvrti, vycházel právě nad obzorem, mírně zakřivenou čarou hladiny mořské naznačeným.

Po odchodu kapitána sestoupili se poručík Bronsfield a několik důstojníků v pozadí paluby a pozorovali vycházející měsíc, na nějž v ten čas zajisté zraky z celé jedné polokoule zemské byly namířeny.

Nejlepší dalekohledy mořské nebyly ovšem s to, dostihnouti kouli v jejím letu, nicméně byla skla všech důstojníků obrácena k lesklému polokotouči měsíce.

— Je tomu deset dní, co odrazili, pravil Bronsfield, co se z nich asi stalo?

— Jsou již u cíle na měsíci, zvolal mladý čekatel námořního důstojnictví, a nyní dělají to, co každý cestovatel činí, přijde-li do cizí země, procházejí se.

— Když vy to tvrdíte, mladý příteli, bude tomu tak, odpověděl poručík s úsměchem.

— Nepochyboval bych také o tom, že tam dorazili, podotkl jiný důstojník, koule měla měsíc dostihnouti v jeho úplňku dne 5. prosince o půlnoci. Dnes máme 11. prosince, což činí šest dní, a za šestkrát 24 hodin mohli se tam již jak náleží uhostiti, neb po celý ten čas měli tam světlo. Vidím je tam na dně nějakého kruhového údolí, u břehu řeky pod stínem košatých stromů; Nikol se zaměstnává nivellací, Barbikan zapisuje

do denníka a Michal Ardan naplňuje vzduch měsíčný aromem svých kubanských doutníků.

— Ano, tak jest! zvolal horlivý kadet, nadšen tímto ideálním popisem, jímž představený jeho své soudruhy bavil.

— Může být! odvětil poručík, však určitého nic nevíme, neb přímé zprávy nás ještě nedošly.

— Odpusťte, pane poručíku, namítl kadet, což by nemohl president Barbikan zprávy zaslati?

Hlasitý smích důstojníků nastal po této otázce.

— Vždyť nemyslím psaní, bránil se kadet, s poštou zde nemáme co dělat.

— Myslíš snad, že nám pošle telegram? ptal se jeden důstojník ironicky.

— To ne, odvětil mladík horlivě, vždyť může dáti zprávy pomocí signalů?

— A jak?

— Docela snadno. Na skalním pohoří stojí dalekohled, kterýmž lze na měsíci rozeznati předměty až na 9 stop dlouhé. Naši důmyslní přátelé sestaví na měsíci alfabetu, sestrojí slova 100 sáhů a věty půl míle dlouhé, a sdělí nám tak své novinky.

Důstojníci přisvědčili tomuto rozmarnému nápadu a i sám Bronsfield se pronesl, že by se dal provésti. Podotkl však, že by pomocí světla od mohutných parabolických zrcadel odraženého, též se daly z měsíce na zem posýlati určité signály, jen že k tomu potřebí, aby si tam takových zrcadel zjednati mohli.

— Nepochybuji, že přátelé naši ten neb onen způsob vymyslí, řekl jeden z důstojníků, aby o sobě zprávy podali, a nad to, nedojde-li nás brzo nějaká zvěst, vždyť na Floridě stojí posud dělo pohotově, prach a koule jest též ještě k dostání, a není tedy nic snadnějšího, než poslati na měsíc

novou výpravu, aby se přesvědčila, co tam naši přátelé dělají.

— V tom případu jsem jist, řekl poručík Bronsfield, že sekretář Maston bude první, který je navštíví.

— Co by se mne týkalo, zvolal ohnivý kadet, já bych ho ihned provázel.

— Toť se ví, že najde účastníků až na zbyt, doložil Bronsfield, půjde-li to jen poněkud dobře, přestěhuje se na měsíc půl Ameriky.

Důstojníci Susquehanny bavili se takovými rozpravami až do jedné hodiny s půlnoci. Nebylo smělé domněnky, jíž by se nebyli dotkli, neb od těch dob, co Barbikan úžasnou výpravu podnikl a provedl, nezdalo se býti těmto Amerikánům nic nemožného. Jedni navrhovali novou výpravu vědeckou, druzí založení kolonie v jednom z rozkošných úvalů měsíčných, jiní vysýlali tam celé vojsko s děly a koňstvem k vydobytí celého světa měsíčného.

O jedné hodině s půlnoci nebyla olovnice ještě vytažena, bylo ve vodě ještě 10000 stop provazu, a potřebovalo se tudíž k úplnému navinutí jeho ještě několik hodin. Dle rozkazu měl býti teď hnací šroub spuštěn, aby se Susquehanna hnula ku předu.

V tom okamžení — bylo to v jednu hodinu a 17 minut po půlnoci — právě když poručík Bronsfield chtěl sestoupiti do své kabiny, zbudil pozornost jeho jakýsi ostrý avšak vzdálený sykot.

Soudruhové jeho a on sám měli za to, že ten sykot pochází od páry z hnacího stroje, avšak brzo se přesvědčili, že vychází z výšky vysoko nad stěžněmi.

Nezbylo jim ani času, ptáti se, co to jest, an sykot se proměnil v ohlušující lomoz a v povětří

spatřiti bylo velkou žhavou kouli, třením o vzdušné vrstvy rozpálenou, která úžasnou rychlostí k hladině mořské se blížila.

Koule ta rostla jim před očima, narazila hromovou ránou na přední ležatý stěžeň, jejž jako slabou hůlku roztříštila a zmizela pod hladinou mořskou při strašlivém zasyčení, zanechajíc na místě, kde se ponořila, divoké vlnění kruhové a kotouče vodní páry.

Jen několik stop scházelo, a ohnivá koule byla by korvetu prorazila skrz na skrz a byla by ji s celým mužstvem na dně oceanu pohřbila.

Kapitán Blomsberry, vyburcován tím lomozem ze svého spánku, vystoupil polo oblečen ze své kabiny na palubu a vida své důstojníky státi ustrnutím jako skamenělé, ptal se:

— S dovolením pánové, co se stalo?

Kadet nabyv první dechu k odpovědi, vykřikl:

— Pane kapitáne, to byli „oni“!

Kapitola dvacátá.

Sekretář Maston.

Znamenité bylo rozčilení na palubě Susquehanny. Důstojníci a lodníci zapomněli nebezpečí, z něhož jen šťastnou náhodou vyvázli, neb málo scházelo a koráb byl by rozkotán a celé mužstvo jeho posláno do hlubin oceánu. Neměli ničeho na mysli než úžasnou katastrofu, kterou se ukončila měsíčná výprava, a která pohříchu, jak za to měli, zničila život tří výtečných mužů.

„To byly oni“, vykřikl mladík a každý mu rozuměl, neboť všem bylo patrno, že spadlá koule nemohla býti ničím jiným než koulí na měsíc

vystřelenou, která po tak dlouhé době opět na zem se vrátila.

Stran osudu mužů v kouli uzavřených rozcházelo se mínění.

— Jsou mrtvi! pravili jedni.

— Žijí posud! mínili druzí, moře jest zde na štěstí hluboké a voda umírní tudíž sílu nárazu.

— Však vzduch jim schází, namítli někteří, zajisté že jsou již udušeni.

— Upečeni jsou! tvrdili jiní, celá koule byla žhavá, jako by právě z pece byla vylítla.

— Nechť jsou živí nebo mrtví, uzavřeli pak všickni jednohlasně, na dnu mořském nesmíme je nechati.

Kapitán Blomsberry svolal ihned důstojníky, a s dovolením jejich, jak podlé svého obyčeje pravil, zahájil poradu. Jednalo se nyní o to, bez odkladu chopiti se různých prostředků k vylovení koule, ovšem nesnadná to, avšak nikoliv nemožná věc. Na korvetě nebylo strojů k ponoření potřebných, a nezbylo tudíž ničeho, nežli připlouti tak rychle, jak jen možná, k nejbližšímu přístavu a dáti dělovému klubu zprávu o tom, co se stalo.

Návrh ten byl přijat jednohlasně, a ihned přemítáno, který přístav jest nejbližší. Na nejbližším břehu pod 27. stupněm šířky nebylo nižádného příhodného místa; výše nachází se na polostrově značné místo Monterey, avšak leží v pravé poušti mimo všechno telegrafické spojení. O několik stupňů výše otvírá se záliv u města San Francisco. Z tohoto hlavního města zlatonosné Kalifornie bylo snadno, rozeslati věst na všechny strany spojených států a korveta může tam, nešetříc páry doraziti za dva dni. Místo kde koule zmizela, bylo tudíž ustanoveno s největší bedli-

vostí, nacházelať se pod 27° 7′ severní šířky a 41° 37′ východní délky.

— Přetněte provazec olovnice, rozkázal kapitán, nemáme s vaším dovolením ani minuty nazbyt, ku předu!

Odetnuté lano bylo upevněno na silnou boji (plovoucí sud), pára se pustila do stroje, a kvapem úsilným spěchala korveta severovýchodním směrem k zálivu San Francisco. Byly tři hodiny z rána.

Sto a padesát mil v čase co možná nejkratším uraziti, to bylo pro výtečnou loď, jakou se již tolikkráte Susquehanna osvědčila, maličkostí; přemohla tuto vzdálenost za 36 hodin, a dne 14. prosince o 1. hodině 27 minutách odpoledne objevila se před hlavním městem amerického Eldorada.

Neobyčejný úprk, jímž se válečná korveta amerikanská k přístavu blížila, zbudil všeobecnou pozornost obyvatelstva. Velký dav lidstva shromáždil se u nábřeží, očekávaje přistání její.

Koráb se zakotvil, kapitán Blomsberry a poručík Bronsfield sestoupili ihned do spuštěné lodice, hnané bujarou silou šesti plavců, a vyskočivše na břeh neměli na tisíceré otázky, jež z vřavy lidstva na ně se sypaly, jiné odpovědi, než

— Telegraf! telegraf!

Velitel přístavu vedl je bez prodlení do telegrafické kanceláře, uprostřed rostoucího davu, kterýž tu místnost oblehl.

Několik minut potom, rozlétaly se po elektrickém drátu zprávy na čtyři strany, jedna na námořního sekretáře ve Washingtonu, druhá na místopředsedu dělového klubu v Baltimore, třetí na sekretáře Mastona v Skalním Pohoří a čtvrtá na ústřední hvězdárnu v Cambridge ve statu Massachussets.

Zpráva zněla takto:

— Pod 27° 7′ severní šířky a 41° 37′ východní délky pozorována dne 12. prosince o 1. hodině 17 minutách ráno, koule z Floridy vystřelená, jak do tichého oceánu spadla. Očekáváme vaše rozkazy. Blomsberry, komandant Susquehanny.

Neminulo pět minut a již se roznášela tato novinka po celém San Francisku. Okolo 6. hodin na večer byla již rozšířena po všech větších městech ve Spojených státech a po půlnoci dověděla se ji i Evropa, pomocí lana telegrafického, též jednoho z velkých vynálezů amerických.

Nelze vypsati překvapení, jež zpráva tato na celém světě způsobila.

Sekretář námořní telegrafoval ihned po obdržení té zprávy Susquehanně, aby nedala uhasnouti ohni pod kotli; nechť očekává každou hodinu ve dne v noci rozkazy k opětnému vyplutí.

Na hvězdárnu v Cambridgi bylo ihned svoláno mimořádné sezení, a s onou klidnou jasností, která vyznamenává učence americké, byla v úvahu vzata otázka, dočkavší se tak neobyčejného rozluštění.

V dělovém klubu nastalo ustrnutí, jako by koule uprostřed do něho byla padla. Místopředseda, slovutný Wilcome, porovnával s obdrženým telegramem předčasnou zprávu, již Maston a Belfast ze Skalného Pohoří zaslali, a v níž oznamují, že vystřelená koule spatřena byla v zrcadle dalekohledu, avšak co oběžnice měsíce, an ji ze svého oboru přítažlivosti více nepouští.

Nyní přišlo tedy na jevo, jak se ta věc vlastně má. Členové klubu rozstoupili se následkem této nové zprávy na dvě strany. Jedni připustili, že koule do moře spadlá byla skutečně koulí z Floridy do měsíce vystřelenou; druzí však, přiklá-

dajíce větší váhy pozorování na Skalním Pohoří učiněnému, tvrdili, že spadlá koule není nic než obyčejný meteor, a že se tudíž důstojníci Susquehanny mýlili.

Jen jedna okolnost podporovala nápadně zvěst Susquehanny, totiž ta, že výpočet ukázal, jak by koule, kdyby nazpět na zem padla, v skutku mezi 27. stupněm severní šířky a 41. neb 42. stupněm východní délky spadnouti musila.

Nechť tomu jakkoliv, nutno bylo dověděti se co nejdříve pravdy, a protož byli bez prodlení Blomsberrův bratr, Bilby a major Elphiston do San Franciska vysláni s plnomocenstvím dopátrati se spadlé koule, stůj co stůj.

Zvolená komise vydala se ihned na cestu; mohlať již polovinu oné obrovské železnice použíti, která se právě stavěla napříč přes celý kontinent severoamerický; od břehů Mississipi konána pak cesta v lehkých vozech s podloženými koňmi.

Skoro v tom samém okamžení, ve kterém sekretář námořní, místopředseda dělového klubu a hvězdárna v Cambridgi telegramy obdrželi, došla ta zpráva též sekretáře Mastona na hvězdárně v Skalním Pohoří. Účinek její byl strašlivý; málem by jej byla stála život.

Připomenuto budiž, že sekretář Maston a první ředitel hvězdárny, Belfast, ihned po výstřelu se odebrali k stanovišti na Skalním Pohoří, aby obrovským tam postaveným dalekohledem běh vystřelené koule stopovali.

Obrovský ten nástroj měl takové zařízení, že se pozorované předměty bezprostředně do oka od zrcadla odrážely, aby jim jasnosti neubylo, pročež Maston a Belfast při pozorování se nacházeli u hořejšího konce stroje a nikoliv u dolejšího.

K tomu konci musili vystoupiti po lehoun-

kých a důmyslně sestavených schodech nahoru, a spatřili pak na dně ohromné roury 224 stop dlouhé kovové zrcadlo, v němž se paprsky od pozorovaného předmětu vyslané sestředily.

Z počátku, jak známo, bránily husté chumáče oblak všemu pozorování, a teprv v noci, dne 5. prosince podařilo se, spatřiti kouli, v níž se nacházeli odvážní jejich přátelé. Radost pozorovatelů byla náramná, brzo se však valně umenšila stopováním dráhy kulové, kteréž je vedlo k domněnce, že koule vržena byla do dráhy uzavřené a že obíhá kolem měsíce. V nepředloženém chvatu rozeslali tuto zvěst do učeného světa.

Koule brzo zmizela a nebylo možno více ji spatřiti, ovšem z té jednoduché příčiny, že se ukryla za druhou stranu měsíce. V každé noci očekávali nové její objevení a probděli všechen čas u dalekohledu. Konečně zdálo se Mastonovi, že ji opět spatřil; Belfast tomu odporoval, tvrdě, že posud není viditelná.

Kruté hádky nastaly z té příčiny mezi oběma učenci a právě v noci ze dne 14. prosince na 15., když večer pozorování u hořejší galerie dalekohledu činili, dosáhl spor jejich stupně pro přátelství jejich již velmi povážlivého.

Bylo deset hodin na večer, když služebník došlý právě telegram nahoru na galerii donesl.

Byl to telegram zaslaný od komandanta Susquehanny.

Belfast odtrhl obálku, četl a vykřikl leknutím.

— Co je? ptal se Maston.

— Koule!

— A co dál?

— Spadla na zem!

Nové vykřiknutí, nyní však vyražené z hrdla Mastona.

Belfast chtěl mluviti dále, v tom mu Maston před očima zmizel. Nešťastník ztratil následkem leknutí rovnováhu, a spadl přes kraj roury dalekohlední do vnitřku jejího, letě střemhlav dolů do hloubky 224 stop.

Belfast trnul; z roury vyrážel pronikavý křik, neb Maston zachytil se tam na štěstí na kovové příčce, která k udržení tuhosti stěn do roury byla zasazena a volal úpěnlivě o pomoc.

Přiběhli služebníci, nasadili kladkostroj a ne bez velkého namahání vytáhli ztrnulého sekretáře ven na galerii.

— Co by se stalo, kdybych byl rozbil zrcadlo? tázal se Maston a oddechl si z hluboka.

— Byl byste je zaplatil! odpověděl Belfast přísným hlasem.

— A ta zlořečená koule tedy spadla? tázal se dále.

— Ano, do tichého oceanu.

— Jeďme!

A za čtvrt hodiny uháněli oba učenci k San Francisku přes hory a doly, zanechávajíce co svou stopu na stanicích poštovních koně k smrti zachvácené. Komise baltimorská již před nimi tam dorazila.

— Co dělat? tou otázkou vrhli se Elphiston, Blomsberrův bratr a Bilsby na příchozího Mastona.

— Jděmež lovit kouli, odpověděl Maston, čím dřív tím líp.

Kapitola jedenadvacátá.

Zachránění.

Místo, kde koule do moře spadla, bylo sice velmi dobře známo, avšak nástrojů k vytažení je-

jímu z hlubin se nedostávalo; musily se teprva vynajíti a shotoviti. Amerikánským inženýrům není nic nemožno, pára a stroje přemohou všechny obtíže. Nepochybovali tudíž o tom, že kouli navzdor její velké váze vyzdvihnou, neboť spoléhali se na důmyslnost inženýrů amerických, kteříž větší kousky již vyvedli než vytažení kovové koule z moře.

Avšak nebylo dosti na tom vytáhnouti kouli z dna mořského, jednalo se také o to, aby toto vytažení stalo se co nejdříve. Bylot ovšem málo lidí, kteří by věřili, že osoby v kouli uzavřené jsou posud na živu, nic méně statečný sekretář Maston neztratil ani na okamžení naděje.

— Ano, opakoval neustále, jsou na živu, vždyť jsou to samí ostří hoši a nevyvedou žádnou hloupost. Žijí posud, avšak právě proto spěchejme, pokud síly stačí. O potravu a vodu nemají nouze, měli s sebou zásobu na dlouho, jen stran vzduchu mám starosti, aby jim nedošel, pročež rychle, rychle!

Přípravy konaly se co nejspěšněji. Susquehanna byla upravena k svému novému podniku. K mohutným jejím strojům připojen byl přístroj k spouštění a vytahování drátových lan, jimiž se aluminiová koule 19250 liber těžká měla vytáhnouti, břemeno to pro stroje upotřebené velmi nepatrné, zvláště porovná-li se s ohromnou váhou telegrafického lana, kteréž na dno atlantského oceanu bylo spuštěno. Jediná obtíž spočívala jen v tom, že koule byla zcela hladká a že tudíž nebylo snadno ji zachytiti a bezpečně vytáhnouti.

K tomu konci sestrojil inžinýr Murchison, kterýž do San Franciska byl přivolán, důmyslný stroj ze soustavy svíracích ramen záležející, kterýž se měl vléci po dnu mořském, aby narazív na kouli, ji uchopil a pevně držel. Uchystány byly

náhlavky pro potápěče, rourami pro vzduch opatřené, aby jich užito býti mohlo při ohledání mořského dna; též stroje se stlačeným vzduchem byly na Susquehannu naloženy, znamenitý to, nedávno učiněný vynález, kterýž záležel z komor se zasklennými otvory, do nichž se voda mohla napustit, tak že bylo lze do znamenité hloubky je spustiti. Stroje tyto byly v San Francisku pohotově, neboť sloužily nedávno při zakládání velkolepé přístavní hráze, okolnost to velmi šťastná, an by nebylo již času je shotoviti.

Navzdor dokonalosti a důmyslnosti strojů k nořeni uchystaných, nebyl ovšem šťastný výsledek ujištěn. Jaké nepředvídané obtíže mohly ještě vytažení koule z hloubky 20000 stop překaziti? A což bylo jisto, že koule padnuvši ohromným nárazem na hladinu mořskou, náraz ten vydržela a se neroztrhla?

Nejistota tato pudila k největšímu spěchu. Sekretář Maston naléhal ve dne v noci na dělníky, prohlížel a zkoušel stroje, ponořiv se s nimi v přístavu a podněcoval každého, kdo ve výpravě účastenství měl, k vytrvalosti a naději.

Ačkoliv se pracovalo ve dne v noci, ač vláda americká vykázala dělovému klubu velké sumy k uhražení útrat, trvaly přípravy přece pět dní, pět dlouhých dní, pro Mastona celých pět století!

Rozčilenost veřejného mínění dosáhla mezi tím znamenitého stupně. Telegramy lítaly neustále po všech pozemních drátech a podmořských lanech, neb zachránění Barbikana, Nikola a Ardana stalo se takřka mezinárodní záležitostí. Všichni národové, kteří zaslali příspěvky dělovému klubu na výpravu měsíčnou, jevili živé účastenství v zachránění hrdinných mužů vědeckých.

Konečně bylo vše, čeho k vylovení koule po-

třebí, na Susquehannu naloženo, řetězy se svěracími rameny, stroje se vzdušnými komorami; sekretář Maston, a inženýr Murchison, jakož i komise vyslaná od dělového klubu vstoupili na palubu a koráb odrazil.

Bylo to dne 21. prosince, v 8 hodin večer, od severovýchodu vál příhodný vítr, jenž nadmul plachty hnacímu šroubu nápomocné, když korveta před celým obyvatelstvem San Franciska na nábřeží shromážděným, do širého moře odrazila. Diváctvo bylo pohnuté avšak tiché, zanechalo si své urá! pro návrat lodi.

Šroub hnán plnou silou mohutného parního stroje a podporován příznivým větrem, hnal loď střelhbitě ku předu.

Zbytečné by bylo vypravovati, o čem důstojníci, námořníci a ostatní členové výpravy rozprávěli. Všickni neměli nic, než jednu věc na mysli, všem tlouklo srdce netrpělivostí za jednou a touž příčinou. Což mezi tím asi dělá Barbikan a jeho soudruhové? co se z nich stalo? pokoušejí se snad o své osvobození z nesmírných propastí mořských? Nikdo na tyto otázky nemohl odpověděti. Pravda však jest, že každý pokus jejich byl by zůstal marným, neb jsouce ponořeni do úžasné hloubky skoro jedné zeměpisné míle, byli uzavřeni nejenom kovem, nýbrž tlakem vody ze všech stran jako neproniknutelnými stěnami vězení.

Dne 23. prosince, v 8 hodin ráno, dospěla Susquehanna po rychlé plavbě nedaleko k místu, kde koule byla ponořena; musilo se však až k poledni čekati, aby se zevrubné ustanovení polohy mohlo učiniti. Známku, k níž provazec s olovnicí byl připevněn, nebylo posud viděti.

V poledne změřil kapitán Blomsberry u přítomnosti komise dělového klubu, jsa podporován

od svých důstojníků, kteří kontrolu toho pozorování převzali, polohu místa; byloť to okamžení trapné nejistoty. Kapitán shledal, že se Susquehanna nachází několik minut stranou od bodu hledaného; koráb zabočil tudíž ve směr, jenž tím měřením byl vytknut, a 47 minut po poledni bylo již boji na hladině viděti; bylať se mezi tím málo od svého prvního místa uchýlila.

— Konečně! zvolal sekretář Maston.

— Máme tedy práci počíti? ptal se Blomsberry.

— Škoda každé sekundy, kterou ztratíme, odpověděl Maston.

Především bylo učiněno opatření, aby se korveta co možna málo ze svého nynějšího místa hnula.

Dříve než byl učiněn pokus zachytiti pod vodou ponořenou kouli, měla dle přání inžinýra Murchisona ohledána býti její poloha na dně mořském. Stroje k ponoření, k tomu konci ustanovené, byly ihned naplněny potřebným vzduchem a k spuštění uchystány. Ponoření nebylo ovšem bez nebezpečí, neb v takové hloubce, jakou znamená 20000 stop pod hladinou, jest tlak vody tak ohromný, že mu jen nejsilnější konstrukce může odolati, ač není vyloučena možnost roztržení neb roztlačení komor.

Nic méně vstoupili Maston, Blomsberrův bratr a inžinýr Murchison, nedajíce se odstrašiti tímto nebezpečím, do kovových komor vzduchem opatřených, z nichž skrze silná skla do stěn zasazených bylo lze dno mořské pomocí umělého světla ohledati. Kapitán, umístiv se nad parním strojem, řídil ponoření, dávaje dle znamení z nořidla vycházejících rozkazy k spouštění a vytahování. Šroub byl ze stroje vyšinut, aby všechna jeho síla

upotřebiti se mohla na otáčeni ohromného bubnu, na nějž řetězy nořidla byly navinuty.

Noření počalo o 1 hodině 25 minutách odpoledne a brzo zmizel stroj se svými komorami pod hladinou mořskou.

Důstojníci a lodníci stopovali napnutě pochod noření; účastenství jejich rozdělilo se stejnou měrou mezi zajatce koule a zajatce podmořského stroje. Co se těchto týká, ti zapomněli sami na sebe a obraceli všechnu pozornost na spousty vodní, jež skrze skla na stěnách spatřovali.

Noření postupovalo rychle. Ve 2 hodiny a 17 hodin nacházeli se Maston a jeho druhové na dně tichého oceánu. Však kolem sebe nepozorovali nic, než podmořskou poušť bez živočichů a mořských rostlin. Zrcadla, jimiž světlo svých lamp do moře zasýlali, osvětlila toto dno na velký okraj kolem nořidla, však o kouli nebylo nikde ani památky.

Netrpělivost odvážných potápěčů rostla každou minutou. Elektrickým strojem, kterýž je spojoval s jejich přáteli na palubě, dali umluvené znamení, a Susquehanna, vyzdvihnuvši je o několik sáhů nad dno, procházela se s nimi po těchto úžasných hloubkách, od nichž byla oddělena skoro mílovou vrstvou vody.

Tím spůsobem ohledali velký prostor mořského dna, jsouce každým okamžením mámeni nějakým optickým přeludem, který v nich spůsobil tlukot srdce. Tu nějaká skála, tam zase vydmutá nerovnost mořské půdy zdála se jim míti podobu koule tak toužebně hledané; však brzy poznali svůj omyl a oddali se již téměř zoufalosti.

— Kde jsou? Kde jsou? bědoval Maston.

A ubohý sekretář volal hlasitě Nikola, Bar-

bikana a Ardana, jako by ho skrze stěny a nesmírné spousty vody mohli slyšeti.

Skoumání mořského dna trvalo tak dlouho, až se potřeba vzduchu stala citelnou. Bylo dáno znamení k vynoření.

Vytahování počalo okolo šesté hodiny na večer a trvalo až do půlnoci.

— Zítra obnovíme pokus, pravil Maston, stoupaje na palubu.

— Ano, přisvědčil kapitán.

— A to na jiném místě.

— Ano.

Sekretář Maston nepochyboval, že se pokus konečně podaří, avšak soudruhové jeho, pozbyvše marným hledáním vřelé naděje prvního zápalu, počali nahlížeti náramné obtíže celého podniku. Co se zdálo býti tak snadným ve přístavu u San Franciska, to zde, uprostřed širého oceana, objevilo se takřka co nemožnost. Šťastný výsledek jejich namahání byl již více než pochybný, nepřispěje li příznivá náhoda, bude všechen náklad a všechen čas zmařen.

Druhého dne byl navzdor velkému unavení pokus obnoven. Korveta se hnula o několik minut stupňových na východ a spustila stroj, znovu vzduchem opatřený, týmž spůsobem, jako včera do hlubin.

Celý den uplynul marným ohledáváním mořského dna, nebylo tam nic, než nekonečná poušť.

Pokusy dne 25. prosince konané měly tentýž výsledek, a neméně pokusy dne 26. podniknuté.

Zoufalost dosáhla svého vrcholu. Starost o nešťastné cestovatele měsíčné, uzavřené 26 dní v kouli, bylať ovšem velmi odůvodněna. Snad zápasili v tomto okamžení již s nastávajícím udušením, nebyla-li těla jejich následkem roztříštění koule po

dnu mořském, rozmetána. Jsou-li ještě v kouli, ubývá jim zajisté vzduchu, a s ním i odvahy a vytrvalosti.

— Vzduch, toť možná, že jim schází, odpovídal Maston neustále, avšak odvahy a vytrvalosti nepozbudou nikdy!

Dne 28. prosince, po dvou nových dnech marného namahání, zmizela všechna naděje. Což byla koule, než nepatrná tečka uprostřed ohromného oceánu! Nezbylo již nic, než vrátiti se do přístavu. Maston ovšem nechtěl o návratu ani slyšeti, aspoň hrob nešťastných přátel měl se nalézti, avšak kapitán Blomsberry nemohl již více času marným pokusům věnovati a dal tudíž rozkaz k zpáteční cestě.

Dne 29. prosince o 9. hodině dopoledne obrátila se Susquehanna k severovýchodu a počala zvolna směrem k San Francisku plouti.

Byloť deset hodin; šroub pohyboval se pod slabým tlakem páry, tak že korveta pomalu postupovala, jako by se jen nuceně od místa, kde nešťastná katastrofa se přihodila, vzdalovati chtěla.

Tu oznámí námořník ze své hlídky v koši stěžňovém:

— Bóje na pravo od lodě pod větrem!

Důstojníci obrátili ihned své dalekohledy v ten směr a v skutku, brzo spatřili nějaký předmět plovoucí na hladině; za chvíli rozeznali bílou a lesklou jakousi kuželovitou hmotu asi 5—6 stop nad vodu povýšenou s korouhvičkou na vrcholu.

Kapitán Blomsberry, Maston a členové komise dělového klubu vystoupili na vyvýšenou hlídku a střehli záhadný předmět, jímž vlny mořské zahrávaly.

Oči všech byly namířeny napnutou pozorností k bodu, kde se předmět na hladině mořské houpal,

avšak nikdo nepromluvil ani slova, neb nikdo netroufal si vysloviti, co všem zároveň na mysli tanulo.

Konečně se korveta přiblížila až na dostřel pistole, a radostný výkřik rozlehl se na palubě, neb korouhev na vrcholu plynoucí hmoty upevněná byla hvězdnatá korouhev americká!

Zároveň však bylo slyšeti strašlivé řičení a pád těžkého těla. Byl to nešťastný Maston, který tak zařičel a bylo to tělo jeho, které jako mrtvicí raněno se svalilo, že podlaha až zaduněla. Všickni spěchali mu na pomoc, aby ho zase vzkřísili.

A jaká byla první slova, když nabyl zase vědomí?

— My mezuláni, my trojnásobní blbci, my pateronásobní trulanti!

— Co to do tebe vjelo? tázali se všickni kolem něho.

— Považte si! vzdychnul z hluboka a tloukl se pěstí do čela.

— Nu mluv tedy!

— Považte si, jaký jsme to kousek vyvedli! bloudíme po dnu oceanu ve hloubce 20000 stop, hledati kouli, a ona neváží více než 19250 liber!

— Nuže, a co z toho?

— Což nevíte, že svým objemem ta koule musí vytlačiti 28 tůní čili 56000 liber vody a že tedy musí na povrchu jejím plovati?

— Kýho šlaka! zvolali všickni, kdož se mu právě byli vysmívali, to jsme tomu dali!

V skutku, Maston měl pravdu!

Všickni, ano všickni učenci té výpravy zapomněli na jednoduchý zákon přírodní, že každá hmota, která méně váží než voda od ní vytlačená, na povrchu jejím musí plovati a že tudíž také koule spadnuvši do moře a vniknuvši do jakékoliv

hloubky, musila se konečně opět vynořiti. A hle, nyní plove pokojně ba vysmívavě na hladině mořské!

Hned byly spuštěny lodice na moře, a sekretář Maston se svými přáteli vrhl se do nich. Rozčilenost myslí byla náramná. Srdce všech tlouklo takřka hlasitě, když se loďky ke kouli blížily. Co obsahovala? Zda-li přátele na živu nebo jejich mrtvoly?

Ano, přátelé na živu, aspoň ještě po vynoření z moře na živu, neb jak by jinak vztyčiti mohli korouhev na vrcholu koule.

Hluboké ticho panovalo na loďkách, přerušené jen pravidelným pleskáním vesel o vlny. S očima vyboulenýma a s dechem zatajeným blížili se členové dělového klubu ke kouli, jedno sklo v stříbroleské aluminiové stěně bylo vyraženo, avšak to nebylo vnitřku koule na škodu, neb nacházela se pět stop nad hladinou.

První loďka přirazila, byla to ona, v níž se nacházel Maston; vzchopil se, aby se otvorem, skla zbaveným, mohl podívati do vnitřku.

V tom okamžení bylo slyšeti hlas veselý a pronikavý, hlas to Ardana, kterýž vítězoslavně hlásal:

— Dva a padesát!

Barbikan, Nikol a Ardan hráli bulku.

Kapitola dvaadvacátá.

Návrat.

Bylo již zpočátku vytknuto, jak velké a všeobecné účastenství provázelo naše tři cestovatele při jejich výpravě, a dle toho můžeme si nyní představiti, jaký povyk a jaké nadšení v starém

a novém světě zbudil jejich návrat. Milliony diváků, kteří pokrývali poloostrov Floridu při nastoupení cesty, hrnuly se nyní k místům, kudy se ubírali vznešení cestovatelé nazpět k svému domovu. Zástupy cizinců spěchaly ze všech končin světových k břehům americkým jedině k tomu účelu, aby spatřiti a pozdraviti mohli slavný trojlist: Barbikana, Nikola a Ardana.

Uvítání a oslava odvážných přírodoskumců byla na rovni s ohromností jejich podniku; byliť v skutku tito lidští tvorové, kteří ponejprvé opustili zeměkouli a se vzdálených prostor meziplanetarních opět šťastně se navrátili, přijati jako prorok Eliáš, navracující se s nebeských výšin na zem. Viděti je při vystoupení od země a uvítati je při návratu, toť bylo přání, jež každý pronesl, kdo o této neslýchané výpravě slyšel.

Druhá část tohoto přání byla následkem jednohlasnosti všech států severoamerických vyplněna slavným způsobem.

Barbikan, Ardan a Nikol jakož i vyslanci dělového klubu vrátili se bez prodlení do města Baltimore, sídla to klubu, a byli přijati s nadšením, jež se vypsati nedá. Zápisky presidenta Barbikana byly vedeny po celé cestě v takovém pořádku, že mohly ihned býti uveřejněny. Noviny „New-York Herald“ koupily rukopis za cenu posud neznámou, kteráž však jak se pravilo, přesahovala úžasně všechny honoráry, které kdy za novinářské články vyplaceny byly. Náklad ten byl však velkolepě uhražen. Po ten čas, v němž jmenované noviny denník presidentův uveřejňovaly, vzrostl počet denně vyprodaných exemplářů oněch novin na pět millionů čísel. Tři dni po návratu cestovatelů byly již všechny podrobnosti divuplné cesty jejich všude známy; nezbylo již

nic než vřelé přání, spatřiti hrdiny této nadlidské výpravy.

Výsledky podniku od Barbikana a jeho přátel provedeného poskytly nyní měřítko k posuzování všelijakých theorií o poměrech zemského průvodce. Skoumatelé tito viděli vlastníma očima vše a mnohem více, co před nimi jen největšími dalekohledy se pozorovalo, a to v okolnostech takových, v jakých se před nimi žádný smrtelník nenacházel. Nyní se teprva mohlo říci, které domněnky o povaze, o původu a obyvatelích měsíce blíží se k pravdě, a které se musí zavrhnouti; minulost jeho, přítomnost a budoucnost jevily se teď určitě, neboť byly zbaveny předešlého tajemného rouška.

Což mohlo se namítati svědomitým pozorovatelům, kteří se přiblížili až na 1000 sáhů k vrcholům, znamenité hory Tycho? Jak zajímavé musily býti zprávy pocházející od mužů, jejichž zrak nedávno do kruhové propasti hory Plato se pohřížel? Jak se zbuditi musila zvědavost při popisování strany měsíčné, již nižádné lidské oko před tím nespatřilo? Jim jediným, těm smělým a důmyslným skoumatelům příslušelo teď právo, ustanoviti hranice, až ku kterým lidské vědomosti v měsíci sahají, oni jediní mohli rozhodnouti otázky od dávna záhadné, co jest měsíc, z čeho se skládá, zda-li kdo na něm bydlí? A všeobecné platnosti nabyl tedy určitý výrok jejich:

Na měsíci není teď živého tvora!

Dělový klub uzavřel k oslavě svých nejznamenitějších členů vystrojiti hostinu, avšak hostinu, která by hodna byla jak znamenitých oslavenců, tak i národa amerického, a zároveň takovou, aby všickni obyvatelé Spojených Států v ní mohli míti účastenství.

Všechny hlavní stanice železnic severoame-

rických byly spojeny pro slavnostní rychlovlak. Všechna nádraží byla ozdobena věnci a korouhvemi a všude v hlavních stanicích byly připraveny nepřehledné řady stolů pro hodování hostů. Bylyť vypočítány hodiny, kdy rychlovlak k té které stanici přirazí; pak se rozeslaly telegramy a okolní lid se na stanici vyzval, aby bral podílu v uvítací hostině.

Milliony lidí mohlo tím spůsobem v hostině ku cti Barbikana, Nikola a Ardana vystrojené se súčastniti.

Po čtyři dny, od 5. až do 9. ledna, byly obyčejné jízdy po všech železnicích severoamerických vyzdviženy, a dráhy zůstaly svobodny jen pro ony oslavené muže.

Jediný mohutný parovůz znamenité rychlosti s připojeným salónovým vozem směl po tyto čtyři dny po železnicích se projížděti.

Na parovozu stál jen strojmistr s topičem, a ze zvláštního čestného vyznamenání také Maston, sekretář dělového klubu.

Salónový vůz byl k výhradnímu upotřebení vykázán presidentovi Barbikanu, kapitánu Nikolu a Michalu Ardanovi.

Stroj zahvizdnul a při nesmírném jásotu nepřehledného množství lidu vyjel vlak z nádraží Baltimorského. Letěl rychlostí 14 mil za hodinu. Však což byla tato rychlost u porovnání s rychlostí koule, v níž před nedávnem hrdinové naši cestu kolem měsíce vykonali?

Tak spěchali od města k městu, od hostiny k hostině, všude uvítáni nekonečnými řadami stolujících hostů, vynášejících přípitky hromovým: urá! pronikavým hip! hip! a jinými výrazy radostné spokojenosti americánské. Prolítli takto východní část americké Unie napříč přes Pennsal-

vanii, Konektikut, Massachusetts, Vermont, Maine a Nový Brunsvyk; projeli severní a západní část přes státy New-York, Ohio, Michigan a Wisconsin; obrátili se pak k jihu přes Illinois, Missouri, Arkansas, Texas a Luisianu; navštívili jihovýchod přes Alabamu a Floridu, a vrátili se přes Georgii a obě Karoliny; na to poctili střední státy jedouce přes Tenesee, Kentucky, Virginii, Indianu, až konečně přes Washington se vrátili do Baltimore. Za čtyrdenní jízdy této, toť mohli směle tvrditi, uvítali se s celým občanstvem severoamerikánských států, jako by bylo rozděleno v jedné ohromné síni při hodových tabulích a jako by od jedné tabule ke druhé byli si šli připíjeti na zdraví s dobrými přáteli.

Oslava, již národ vědeckým hrdinům připravil, byla tudíž přiměřena ohromnému podniku, jejž potomstvo zajisté počítati bude mezi podniky polobohů.

Nuže, bude-li pak tento podnik, jakýmž podobným letopisy ani starých ani nových věků honositi se nemohou, bude-li pak také míti nějakého praktického výsledku? Bude-li možno, zříditi přímé spojení zeměkoule s měsícem? Nebo zařídí-li se nějaká plavba étherovým oceanem meziplanetárním, aby se mohlo cestovati od planety k planetě, od Jupitra k Merkuru, a později snad i od hvězdy k hvězdě, od Vegy k Siriu?

Na tyto otázky nebylo by ovšem možno odpověděti, kdyby samo hrdinné a genialní plemeno severoamerické o nich nebylo přemýšlelo, a kdyby bylo lhostejné zůstalo při velkolepých pokusech presidenta Barbikana.

Však Amerika učinila úlohy Barbikanem vytknuté úlohami svými.

Nedlouho po slavných uvítacích hodech ne-

mluvilo se po celé Americe o ničem, než o založení společnosti se základním kapitálem sto millionů dolarů, rozdělených ve sto tisíc akcií po tisíci dolarech, již veškeré noviny pod názvem „Národní společnost k dopravě mezihvězdní“ oznamovaly.

Presidentem té společnosti byl, jak každý beztoho se dovtípí, Barbikan; vicepresidentem kapitan Nikol; sekretářem při administraci Maston, a ředitelem výprav Michal Ardan.

A ješto pravý Američan nic nepodnikne bez kupecké opatrnosti, byli již i pro případ že by společnost v bankrot upadla, jmenováni Harry Trolop a Francis Dayton soudními zástupci, aby zájmy její zastupovali.

Anna Městecká.

Dějepisný obraz z válek husitských

podává

Bohumil Janda.

Matice lidu ročníku IV. číslo 5.

(Běžné číslo 23.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1870.

Tiskem dra. Ed. Grégra v Praze.

I.

Na den památky sv. Lazara, v druhé polovici prosince léta páně 1423 rozléhal se po výšinách mezi Vysokým Mýtem a Chrastí položených a křivolakými úvaly rozrytých temný hukot a lomoz — po umrzlé, sněhem jen tu a tam poprášené půdě táhl mocný voj Žižkův, vraceje se z válečné výpravy až hluboko do Uher podniknuté. Strašný vůdce vedl voj svůj cestami odlehlými a z celého směru tažení bylo patrno, že se vyhýbá zúmyslně všem pevným a lidnatým místům; oddechnuv si v Poličce vyhnul se i Litomyšli i Vysokému Mýtu, městům lidem Diviše Bořka z Miletínka a Pražanů obsazeným, jen aby s nimi trčiti nemusil. Mělť slepý válečník dny strasti a klopotu plné za sebou, vedl lid útrapami války utrýzněný; jen zoufalství by ho bylo mohlo přiměti, aby postavil voj do válečného šiku, neboť neplýtval nikdy krví a životem vojínů — dětí svých. Na celé zpáteční cestě od Trnavy uherské až hluboko do Moravy zápasil s divokým nepřítelem, po celých šest dnů nemohl si lid jeho od boje oddechnouti a ačkoli důmyslný vůdce unikl všem nástrahám strojeným a zdrtil veškeren odpor v cestu se mu stavící, nesměl přece pomýšleti na odpočinutí, pokud nenalézal se na půdě mateřské; a dosáhnuv půdy

té i pak nesměl se oddati bezstarostné mysli. Bylať většina pevných míst v jihovýchodních Čechách a zejmena po hranicích Moravy osazena živlem jemu neměně nepřátelským, než byly uherské voje císaře Sigmunda. Pražané a přední šlechta, jsouce v ten čas pány tvrzí a měst pohraničných, nenáviděli vítězného slepce tak, jak ho nenáviděl císař a tudíž podobalo se vítězné tažení Žižkovo z Uher málem útěku; jsa vítězem, nesměl se Žižka přece odvážiti výboje.

Klikatě jako posupný mrak snulo se vojsko Žižkovo po vysoké planině, na niž dopadal znenáhla již večerní soumrak; dvojím proudem táhly mocné hradby vozové, u jejich středu pěší šiky s vozy picovními, po obou bocích jízda v nevelké čety rozdělená. Krátké, úsečné velení vůdců, nejvíce jen vozatajstvu platící, prorývalo čas po čase lomoz rachotem kol, tepotem kopyt a odměřeným krokem válečníkův působený. Byť byl Žižka i nepovelel, táhnouti co možná bez hluku, nebylo by se nikomu bylo zachtělo obvyklého jindy zpěvu; mráz a unavení bránily sdílnému hovoru. U prostřed proudu pěších před samými vozy picovními pohyboval se úhledný, až na dvě okna po stranách úplně uzavřený a čtverem silných hřebců tažený vůz velitelův; ve voze tom dlel slepý vůdce s předním radou svým Michalem Koudelem z Žitenic, kdežto po obou stranách vozu klusala na koních nejbližší družina vůdcova, majíc v čele bratry Valečovské Bartoše a Bernarta.

Stíny houštly po krajině a kvapný večer přiměl Žitenického, aby Žižkovi připomněl nastávající noc.

„Kde jsme?“ tázal se vůdce rady svého, jenž byl mu okem a to nejen tělesným, než i mnohdy duševním.

Střed voje zahýbal právě okolo vysokého černého lesa i bylo s výšin viděti do širého, lehkou mlhou zastřeného údolí.

„Nedaleko Lůže," odvětil Žitenický, rozhlednuv se bystře po krajině, „málem přímo proti Košumberku, na horním svahu před nížinou chrudimskou."

„Tedy z pohodlnějšího noclehu pro lid nebude dnes ještě nic," pohodil Žižka mrzutě hlavou. „Kdybychom šli denním krokem, nebudeme v Chrudimi do půl noci. Je-li pak na blízku příhodné místo k noclehu?"

„Nechtěl-li bys sejíti do Lůže," odvětil Žitenický, „dala by se i zde na místě přečkati noc. Jsme právě u lesa a před mrazivým severem chráněni...."

„A co bychom získali v Lůži?" vytrhl Žižka radu svého z hovoru. „Několik z nás by snad spalo pod střechou, lid by musel přece jen zůstati na mraze. Dej zaraziti, Michale, nechť se hradby uzavrou!"

Žitenický mlčky vystoupil z vozu a sdělil rozkaz vůdcův nejbližšímu z družiny. Rozkaz nesl se od úst jednoho velitele k ústům druhého a takřka v mžiknutí dosáhl přední i zadní voj. Rychlostí podivuhodnou učiněno mu zadost; co bylo mimo vozovou hradbu, vskočilo do ní a brzo utvořeno bylo do čtverhranu pevné ležení, z něhož toliko na čtyrech proti sobě ležících místech byl východ. Podřízení vůdcové především dbali o bezpečí. Pokud velitel předního voje, Jan Roháč z Dubé, jemuž svěřen byl dohled k řízení hradby vozové, nedal heslo, nesměl nikdo pomýšleti na pohodlí své. Jakmile ale Roháč shledal vše býti v pořádku a seřídil stráže, ozvaly se v lese podél

celého ležení pádné rány sekery a v několika minutách vyšlehl tu a tam mocný plamen smolnou chvojí živený. Při veselé záři syčících a praskajících ohňů spadla mdloba s utrmácených údů bojovníků, jako roje včel obsypali se kolem vozů picovních, aby nabrali, z čeho by si ustrojili večeři po celodenním téměř postění. Chomáče a proudy lidí draly se mezi sebou napohled v různém neladu a přece při nejvyšším pořádku; dělot se vše podle velení vůdců, v boji jako při stravování. Byl† Žižka dbalý kázně lidu svého a trestal přísně každé vykročení z mezí rozkazu, neznaje rozdílu mezi pánem a sedlákem. Brzy také nastaveno bylo třínožek nad ohni a na těch zavěšeno kotlů vodou z blízkého pramene naplněných; tu a tam pekly se celé kýty z dobytčat již v Uhrách plenem vzatých a kolem prskajícího žáru rozložilo se vojsko v malebných skupeninách, dbajíc rozehřáti si zkřehlé mrazem údy a netrpělivě čekajíc ukojení hladu. Brzo se do řad válečníků vmísilo i vozatajstvo, opatřivši koně pící i nápojem.

Michal Koudel postarav se pro sebe i pro vůdce o večeři vracel se do vozu.

„Tys to, Michale?“ oslovil ho Žižka.

„Jsem, Jene!“ odvětil Koudel.

„Dej zavolati Jana Švába z Havraně“, žádal vůdce, a Žitenický šel vykonat rozkaz. Netrvalo dlouho a mladý Šváb z Havraně vstupoval i s Žitenickým k vůdcovi do vozu, kamž mezi tím přinešen byl kahánec rozžhatý, jehož plamen rozléval po čtyrech ze dřeva hrubě tesaných stěnách dosti jasné světlo.

„Zdráv buď, vůdce!“ pozdravil Šváb Žižku sedícího na chudém, hrubou houní pokrytém loži. „Přišel jsem slyšet rozkazy tvé.“

„Buď mi vítán, Švábe!“ jal se mluviti Žižka. „Třeba jest mi od tebe malé služby, pro kterou jsem tě dal zavolati. Před třemi dny chtěl jsi u mne vziti odpuštění a víš, že jsem ti ho odepřel. Byli jsme tehdy ještě na Moravě u středu nepřítele, já pak nechtěl se oloupiti o chrabré rámě tvé a tvých Poděbradčanů, aniž chtěl jsem choť tvou učiniti sirou vdovou, propustiv tě na vlastní pěst na návrat. Dnes jest jinak; smečku psů, na paty se nám věsivších, odkopli jsme, hadí hnízda nepřátelská máme za zády a před námi nyní volnější dráha, nechci tedy déle ženu tvou zůstavovati v stesku po tobě a tebe v toužení po ní. Tuším, že jste všichni Poděbradané na koních?“

„Jsme vůdče!“ pevně odvětil Šváb.

„A vyznáš se odtud poněkud na cestě k domovu?“

„Nejednou již jsem projel krajinou, posléze jsem se tudy vracel od Německého Brodu...“

„Dobře, tedy neztratíš se. Jaká bude noc?“

„Dosti jasná, měsíc právě vychází.“

„Tím líp, budeš viděti na cestu. Avšak slyš, povečeřel jsi již?“

„Právě jsem se k tomu strojil, když jsi mne dal zavolati.“

„Navečeříš se, abys nejel s hladovým žaludkem, a dáš bez odkladu osedlati. První službu prokážeš mi návštěvou Chrudimi; tam vyřídíš konšelům, že lid můj o patnácté hodině přijde hladov do města, kdež si po celý den odpočine po svízelích. Rci jim, kterak doufám, že s přípravami k pohostění našemu budu spokojen. Čím dřív vyřídíš, tím líp, aby měli dosti času. Z Chrudimi zahneš na Kunětice k milému strýci svému Viktorinovi; tam sdělíš jen tolik, že zítra chci u

ného býti na noclehu. A pak můžeš rovnou cestou na Poděbrady. Pánu svému Hynkovi Bočkovi dáš bratrský můj pozdrav a s ním zároveň na vědomí, že s pomocí boží hodlám se dostati nevěrným Pražanům na kobylku za svatohavelské smlouvání-se se Sigmundem; však jim ten sněm kusý a neřádný má přijíti draze, nechť zkusí, co to jest, mířiti se za zády Žižkovými s králem a Římem! Kdy a jak to bude, nevím ještě sám, avšak větších sil bude třeba, než jich mám po ruce. S lidem kterémuž nyní velím, navštívím nejprvé Hradec, tam odpočinu, ač nebude-li třeba vypáliti několik sov z hnizd, která mi již dávno píchají do očí. Než pak se obrátím proti Praze, nechť Hynek dbá o sehnání pole, čím více lidu, tím lépe, pochválím ho za to; jen ať neskládá rukou v klín, nebude na čase otáleti. Bude-li na blízku Poděbrad Hvězda z Vícemilic, sdělíš mu totéž, nebude-li ho tam, nechť o to Hynek pošle zvláštní posly k němu. Tebe pak, Švábe, doufám v brzku shledati pod praporem svým; dej pozor, ať tě žena příliš neuhejčká, bylo by tě škoda! S bohem!“

„Vyplním vše dle rozkazu,“ pravil Šváb, vřele a uctivě tiskna ruku, již mu Žižka na rozloučenou podával, „a shledna, jak to vypadá u krbu mého, dostavím se opět pod velení tvé, otče Žižko. Možná, že ještě v Hradci stihnu prapor tvůj. Bůh ti dej štěstí a stálé vítězství!“

Sotva, že Šváb dopověděl, ozval se venku kolem vozu temný hluk, jejž jednotlivé výkřiky prorývaly.

„Co se děje?“ vzkřikl Žižka vzpřímiv se na loži a Žitenický zároveň se Švábem spěchali, aby se přesvědčili o příčině nepokoje.

V brzku dostalo se jim vysvětlení všeho.

II.

V malé chvíli po tom, když tábor byl uzavřen a stráže rozestaveny, slyšeti bylo se strany, odkud voj přitáhl, pravidelné dunění půdy, tepotem koňských podkov působené. Přední stráže, na valný kus cesty od vozové hradby postavené, za tichého večera brzy poznaly, že se blíží jezdec v plném cvalu; i připravily se na řádné přivítání jeho, buď on přítel či nepřítel.

Mocné „stůj!“ zarazilo jezdce, když se octnul asi na dvacet kročejů před strážemi, a lučiště válečníků napnuta jsou proti němu.

„Zdrávi byli, bratří!“ zvolal jezdec s oře hlasem zřejmou radost projevujícím. „Jsem tedy přece jednou otci Žižkovi na blízku, není-li pravda?“

A nečekaje na odpověď i nedbaje namířených na sebe lučišť shoupl se rázem s koně, jejž v tu chvíli objímala na spůsob mlhy hustá pára; byl kůň zpocen jako myš a bílá pěna vyvstávala mu na prsou i po obou bocích.

Stráže nevidouce v příchozím nebezpečí, svěsily lučiště a přistoupily blíže. Viděly před sebou jinocha vysokého vzrůstu a pokud při polosoumraku bylo lze poznati příjemné tváře; byl oděn do zimy i do boje, maje na sobě kožíšek těsně k tělu přiléhající, na něm pak lesklý krunýř, přes nějž splýval kučeravý bujný černý vlas až pod ramena. Těžký válečný meč na řetízku u pasu visící svědčil, že pružné a silné muselo býti rámě jinochovo, mělo-li jím zdatně vlásti — a o pružnosti i síle dávalo svědectví každé hnutí příchozího.

„Kdo jsi a odkud jdeš?“ tázal se vousáč strážník, přistoupiv až k samému jinochovi a bedlivě si jej i oře prohlížeje.

„Mám poslání k vůdci Žižkovi a doufám, že se budu moci brzy poselství zbýti, neboť mám za to, že jsem konečně dojel táboru Žižkova.“

„Dojel jsi, pravdu máš,“ odvětil vousáč, „ale do táboru a k otci Žižkovi nepouštíme my hned tak každého, komu se zmane. Potloukát se všelijaká čeládka . . .“

„Neroztahuj slova, aby trpělivost má nepraskla,“ vskočil mu jinoch prudce do řeči, „já do tábora musím a to bez meškání; každá chvilka průtahu může zákeřníkovi poskytnouti příležitosti k hanebnému skutku. Dostačí ti snad, že běží otci Žižkovi o živobytí a že vrah jest v táboře vašem!“

A jakoby tu stráži nebylo, namířil si jinoch přímo k vozové hradbě, za níž ohně mocným plamenem vzhůru plápolaly.

Do vousáče jakoby bylo při slovech posledních uhodilo; nemohl chápati, kterak by se nalezlo bídáka, který by chtěl býti vrahem proslaveného slepce, a přece byla slova jinochova tak opravdového rázu, že mu nebylo lze o nich pochybovati. Vytrhnuv se z okamžitého rozpaku, promluvil rychle několik slov se soudruhy svými, jichž náčelníkem byl, a pádným krokem ubíral se za neznámým cizincem, jenž veda oře za uzdu pospíchal k ležení.

Příchod cizincův do tábora nebyl by tam jinak způsobil velkého ruchu; přicházeliť i jindy a zhusta válečníci, aby postavili se pod prapor Tábora vítězného a doplnili mezery bojem vznikající. Avšak tenkráte stačilo několik slov vousáčových, jež padla za cesty úkradem mezi tlupy táborícího lidu o nebezpečí vůdcovi hrozícím, aby se pobouřilo celé ležení; jako heslo k boji dané nesla se děsná zpráva od jedné tlupy bleskem

k druhé a brzo valily se za cizincem a vousáčem celé proudy válečníků do středu tábora k vozu velitelovu, kamž přikročili poplachem zvábeni i válečníci z druhé strany.

Když cizinec se ubíral již po samém prostranství, jež ponecháno bylo kolem vozu Žižkova, pohleděl maně stranou k velkému, několika kotly obstavenému ohni, kdež družina válečnická v kruhu leževší za všeobecného ruchu též vskočila na nohy. Pohleděv, stanul jinoch jako přikován na místě a pravice jeho vztáhla se vzhůru; muselť ho tam zvábiti neočekávaný zjev, neboť přiloživ dlaň nad obočí nahýbal se ku předu, aby proti záři plamene bystřeji zříti mohl. Brzo však svěsil opět ruku, mrzutě pohledna k zemi, jak činí člověk zklamáním oblouzený, a vykročil opět ku předu. Vousáčovy oči také utkvěly na tlupě kolem onoho ohně táborící, leč tlupa ta zmizela i jemu z dohledu pro nával lidu takřka mžiknutím cizince i průvodce jeho obstupujícího.

V hojném průvodu dostali se tudíž až před samý vůz Žižkův, kde však se srazil lid v těsné klubko dohromady, tak že cizinci nebylo lze v před jíti. I snažil se silným ramenem svým raziti si cestu, však nezdařilo se mu; zástup vzrůstal, zadní tlačili se na přední a brzo bylo tak těsno, že se nikdo nemohl hnouti z místa.

„Nu, ke všem všudy, tak mne přece pusťte jednou ku předu," durdil se jinoch, „k vám jsem nebyl poslán, jsem poslem k vašemu vůdcovi."

„A pověz nám, co neseš za poselství!" zahučel mu hlas přímo do ucha.

„Pověz! Pověz!" ozvalo se kolem sterohlasou ozvěnou.

„A nepovím, vy nezdvořáci!" rozkřikl se jinoch. „Tak se u vás zachází s cizím poslem?

Buď budu mluviti s otcem Žižkou, anebo budu němým jako ryba. A teď tu stujte třebas do rána!“

Hlasitý smích lidu provázel slova poslední; avšak v témž okamžení objevil se Žitenický se Švábem, vystupujíce z vozu Žižkova.

„Co to znamená?“ zvolal rádce Žižkův velitelským hlasem a zástup utichl, jako když utne. Jinoch cítil, jak se mu v tlačenici uvolňuje.

„Jest to posel Hradeckých,“ odpovídal Žitenickému zvučným hlasem, „k samému otci Žižkovi a ta chamrad mu zde brání přístupu. Hanba jí, že neví, kterak se chovati k cizímu poslu!“

„Každý na své místo!“ velel Zitenický. „Běda tomu, kdo se opozdí!“

Jako by byl každému na hrdlo sáhl, vrhli se všickni k odchodu; proudy lidu valily se zpět a brzy měl jinoch volný průchod k vozu.

Co Šváb pospíchal od vozu, aby okamžitě vyplnil rozkaz vůdcův, pokynul Žitenický namanuvšímu se tu právě Roháčovi z Dubé a zpraviv ho o poslání Švábově, aby u předních stráží nebylo překážky, uváděl posla Hradeckých k Žižkovi do vozu.

„Nuž, co se tam děje venku?“ tázal se již netrpělivě slepý válečník.

„Přivádím ti posla Jene, jenž příchodem svým pobouřil celé ležení,“ pravil Žitenický hlasem, z něhož patrno bylo, že sám žádostiv jest, zvěděti obsah poselství.

„A kdo jest poslem, a odkud?“ tázal se opět Žižka, popojda o krok příchozím vstříc.

„Otče Žižko!“ jal se mluviti jinoch. „Jsem poslán od Hradeckých, tvojích věrných, s důležitou novinou a stíhám tě již po čtrnácte dní, které jsem ztrávil v strachu a ouzkosti, nepřijdu-li pozdě. Věděli jsme v Hradci jen tolik, že jsi se pustil

z Moravy do Uher a tudíž já jsem se tam hnal přímou cestou. Dostihnuv až k Trnavě, dověděl jsem se, že jsi již na zpátečním tažení a pak jsem tě pronásledoval takřka dnem a nocí. Musím ti upřímně říci, že umíš rychle táhnouti, neboť mi bylo od Trnavy sedm úplných dnů třeba, než jsem táboru tvého dostihl.

Zasmušilá tvář Žižkova rozjasnila se při vypravování tom.

„Nuž vítám tě v táboru svém!“ přejal jinochovi řeč. „Pronásleduje-li jelena celá smečka lačných psů, musí nastaviti nohy, když mu nestačí parohy. Nyní bohdá nebude již Žižka pospíchati v tažení. Čemu pak tě přátelé Hradečtí poslali?“

Jinoch rozepjal kožíšek a vyňal ze záňadří svitý list.

„Vezmi, otče Žižko,“ pravil, „především toto; blahoslavím hodině té, že zdravému ti mohu list podati a celý balvan spadá s beder mých, zhošťujícího se poselství. Co není napsáno, povím ústně, neboť list ten má mi býti pouze listem pověřujícím.“

Sám Žižka stával se za řeči té již zvědavým a dohmatav se listu mu podávaného, odevzdal jej Žitenickému.

„Michale, přečti mi to!“ pobídl jej.

Žitenický vzal list, prohledl přivěšenou pečeť a zahleděl se na písmo.

„Opravdu,“ pravil, „jest to list Hradeckých a psán rukou kněze Ambrože samého, jakož ji dobře znám.“

I jal se čísti; avšak zvučný hlas, jímž počal, znenáhla proměnil se na hlas chvějící-se a Žitenický pohnutím nejednou v čtení ustal.

List pak zněl takto:

„Pán bůh všemohoucí rač býti s tebou, se všemi bratřími věrnými, i s námi hříšnými, svou svatou milostí a pomocí. Bratře Žižko, i bratří naši nejmilejší! Věz, žeť jsme jednoho Opočenských strany jali vězně dosti znamenitého, kterýž jesti nás zajisté zpravil, že již jeden jest s tebou u vojště, kterýž tě má zamordovati; a za to má ještě třiceti kop gr. vzíti, a již deset kop hotových vzal. Pak toho jistého mordéře zná Pavel s černou hlavou kadeřavou, tohoto listu ukazatel. A protoť jsme my jeho k tobě vypravili, kterýž tě má všeho úplně zpraviti, kdož to jednají, a kterak to má jednáno býti, a kdo to má učiniti, toho tobě ukázati. Kterémužto Pavlovi prosíme, aby jemu věřil, což s tebou od nás o té věci mluviti bude. Pán všemohoucí rač tě zachovati k své chvále a k prospěchu věrným obcem.

Dán v Hradci nad Labem, v pondělí, v třetí hodinu v noci před S. Kateřinou *), rukou tvého kněze Ambrože.

Janek Hvězda, purkmistr,
konšelé a tvůj kněz Ambrož.“

Žitenický dočetl; třesoucí se zvuk posledního slova, již skoro pološeptem pronešeného, dozněl a mezi čtyrmi stěnami vozu nastalo hluboké ticho. Žižka svěsil hlavu a pravice jeho křečovitě tiskla oporu u lože, při němž vůdce slepý stál; mohutná prsa jeho mocně pracovala, jakoby bouře jimi lomcovala, hledajíc sobě volného průchodu na venek. Na starostlivé tváři Žitenického, jehož zrak tázavě utkvěl na veliteli, jevila se skutečná obava, že příkrá zpráva rozzuří popudlivého ducha Žižkova, i přemítal již na mysli, kterak výbuch svésti

*) t. j. 24. listopadu.

v tok rozumné rozvahy. Tenkráte však přepočetl se. Žižka pozdvihl hlavu a vážně jí pokynul.

„Nepřátelé moji nezaprou se v ničem," pravil mírným hlasem, až se Žitenický tomu podivil, „poněvadž mečem mi čeliti nemohou, utíkají se k dýce a jedu. Inu, každý podle svého. Ale při sám bůh, neměj mi to nikdo za zlé, když hadovi šlápnu na hlavu! Ty tedy, Pavle, víš o věci více, a píše-li Hvězda a Ambrož, abych tobě věřil, buď přesvědčen, že ti věřiti budu již pro věrné přátele své. Lituji jen, že sám se do obličeje tvého podívati nemohu, avšak hlas tvůj lahodí duši mé."

Mocné dojmutí prochvívalo slova ta a starý válečník vztáhl ruku i položil ji na hlavu jinochovu.

„Posaď hosta našeho tu naproti mně, Michale," jal se dále mluviti, „bude bezpochyby třeba déle pohovořiti."

A když všickni tři usedli, pokynul Žižka poslovi:

„Především pověz Pavle, kdo jsi?"

„Jsem nepatrný člověk, otče Žižko," jal se Pavel upřímně vypravovati, nabyv z dobrotivosti Žižkovy větší smělosti, „ale přece člověk, jenž chápe a cení význam slova toho, jenž miluje pravdu boží a hlásí se s celou duší k svatému kalichu. Jinak jsem mladý zámožný měšťénin Hradecký. Přeješ-li si o mně více věděti, taž se; myslím však, že již dosti o mně víš a až budu o tvé věci vypravovati, ještě více o mně se dovíš."

Žižka pokynul se zalíbením hlavou; líbil se mu spůsob jinochův.

„Nebudu se tedy tázati," přisvědčil, „jsem však nyní již velice dychtiv slyšeti, co sděliti máš. Vypravuj, jak sám za dobré uznáš."

„Otče Žižko!“ jal se Pavel slova. „Nesmíš zazlíti, počnu-li poněkud z daleka, věc toho sama žádá, aby nabyla zřejmosti, a tvoji přátelé kázali mi, abych o Opočenském pověděl, co vím. Známo ti jest, že pokud Opočnem vládli páni z Lichtemburka, přátelská panovala shoda mezi nimi a Hradcem. Abych seznal mrav a jak hospodářství říditi, dal mne otec dorůstajícího chlapce k panu Hynkovi z Lichtemburka na zkušenou. Mnohému dobrému přiučil jsem se u pána toho a jsa ještě dosti mlád řídil jsem tam již celé hospodářství. Když pak Jan Městecký koupil statek Opočenský za peníze v klášteře Opatovickém uloupené, měl jsem se vrátiti k otci. Avšak přemluvili mne; sám Městecký lichotil mi a přiměl mne konečně k tomu, že jsem zůstal, dbaje jak prvé o řízení hospodářství jeho na Opočně. Ale že jsem zůstal, mělo také svou zvláštní příčinu; lotr Městecký objevil se na Opočně v průvodu anděla, přivedl a usídlil tam sestru svou Annu. Od prvního vzezření stal se otrokem krásné šlechtičny Pavel; nechápal, že by bylo mezi ní a prostým měšťánem rozdílu co do stavu — za to ale chápali jiní. Dívka sklonila se k němu svou milostí a to mělo býti záhubou jí i Pavlu. Vím, otče Žižko, že věci podobné vůbec a zvláště nyní nebudou sluchu tvému vhod, leč musím se o nich zmíniti aspoň zběžně — jinak a jindy bych musil chvalořečí dobrořečiti andělu svému, andělu nešťastnému!“

Pavel na chvilku se odmlčel a z hluboka si oddechl, pak ale ihned jal se vypravovati dále.

„To co v srdci mém a v srdci dívčině se vznítilo, mělo arcit zůstati v tajnosti a my také domnívali jsme se, že tajemství naše skryto jest jako v hrobě, leč jiní vyčetli nám je na tváři. Úhlavním nepřítelem lásky mé stal se bohatý pa-

noše Smil z Rohu, jenž v houfu jiných o přízeň dívky se ucházel a jímž byla Anna pohrdla; ten věděl, jak Městeckého poštvati, a mne vyhnali s hanbou z hradu. Mne vyhnali — dívčinu lásku nemohli udusiti; mezi mnou a Annou trvalo spojení stále, úkor a vzdor bratra, jenž sestry užiti chtěl k získání mladého Arnošta z Černčic pro své zámysly, přiměly dívku, že mne vyzvala, abych ji z drápů nepřátel vysvobodil. S rozkoší dostavil jsem se s několika věrnými soudruhy v určitý čas na určité místo, ale zráda stíhala nás; zlořečený panoše Smil, jemuž zhrzení Anino nesnesitelným bylo, bděl nedověřivě nad každým krokem dívky a vypátral její přípravy k útěku. My byli zákeřnicky přepadeni, dva z mých soudruhů klesli pod ranami přesily, já byl raněn a octnul jsem se i s dívkou v moci Městeckého. O svých utrpeních pomlčím, ale za utrpení dívčino přísahal jsem Městeckému krvavou pomstu. Otče Žižko! Ve věži před hradem, kam nás spoutané přivlekli, dal Městecký před mýma očima pacholky svými strhati šat s těla dívky, své vlastní sestry, a nahou kázal ji do krve zbičovati. Trýznili ji ubohou, až bez ducha k zemi klesla; co se mnou se dělo, nevím, na druhý den probudil jsem se ze mdlob na mršníku nedaleko hradu, krví zalitý od ran. Doplazil jsem se k blízké chatrči a tam milosrdenství stařeny zachovalo mi život. S vlastním nebezbečím ukryla mne před krvežíznivými vrahy, kteříž neshledavše druhého dne mrtvoly mé na potupném místě, kam mne domněle mrtvého odvlekli, pronásledovali krvavou stopu mou, mající v čele nejzuřivějšího prostopášníka všech žoldnéřů na Opočně, jakéhos Mikše, příjmím Zádavu. Takřka divem dostal jsem se zpět do Hradce, s nímž tehdy již počal Městecký nové potrčky.

Trvalo dlouho, než jsem se z utrpené pohromy vzpamatoval tělesně; duše má podléhá i nyní v zdravém opět těle trapné trýzni, neboť před ní až posud zahalen jest osud drahé dívky temnou, neproniknutelnou rouškou, již odkryti až posud marně jsem se namáhal, jejíž možného odkrytí však zároveň se lekám a hrozím."

„A nyní, otče Žižko," vypravoval Pavel po krátkém oddechu, „mohu přímo přejíti k věci. Dva dny před sv. Kateřinou bylo nám v Hradci krutý podstoupiti boj. Známo ti jest, kterak v pátek po sv. Bartoloměji Městecký s Půtou Častolovským ze msty za porážku tebou jim před měsícem dříve s naší pomocí připravenou vskočili do předměstí našeho a vypálivše ulici Křížovničí, v kostele sv. Anny zavraždili kněze Jana i se svátostí těla božího rouhavým spůsobem prostopášností děsných se dopustili. A že se zpupnosti jejich tenkráte podařilo, chtěli nás i před sv. Kateřinou znova vytrestati. Však nezdařilo se jim, neboť bdělé byly stráže naše. Připravili jsme nezvaným hostům neočekávané přijetí; sotva s polovicí žoldnéřů vraceli se po několikahodinném boji zpět, mnoho jich zahynulo, několik bylo zajato a my slavili ke cti boží slavné vítězství. Druhého dne prohlíželi jsme si zajaté. Jaké tu bylo mé podivení a překvapení, když jsem spatřil mezi nimi i úhlavního protivníka svého Smila z Rohu; a nemenší muselo býti i překvapení zajatého, neboť zhlednuv mne, počal se třásti jak osyka. Svědomí hnulo se v něm i strach odplaty. Spatřivšímu bídu ničemníka věru mně v tu chvíli nepřišla na mysl msta, leda že pohrdání; leč zabřeskla mi v mozku naděje, že se dopátrám zpráv o osudu milované dívky. A jen proto zaměřil jsem v průvodu příznivce svého kněze Ambrože, tobě zvláště

milého, kroky své k zajatému, kterýž co čelnější vězeň oddělen byl od ostatních žoldnéřů Opočenských. Vida mne k sobě přicházeti, poklekl na kolena spínaje před námi rukou svých, zbabělec! Div že se mne ošklivost před ním nezmocnila vidoucího zbabělou sketu místo muže. „Smile," pravil jsem, „co se stalo s Annou?" „Buď milosrdný, Pavle!" žebral on. „Víš, že pánem osudu jejího byl a jest Opočenský sám, já nemoha nalézti milosti u ní, vzdal jsem se myšlénky; vždyť pak víš, co se přihodilo!" „Vím padouchu," rozkřikl jsem se já, „a vím také, kdo byl příčinou a původem ... kde jest Anna?" „Jako že živý bůh jest nade mnou, nevím!" žebronil on. „Buď milostiv Pavle, nevím o ní, nestaral jsem se o ni více ..." „Když jsi ji zničil, bídníče!" zvolal jsem já. Však trest boží za zničený život tě nemine!" „Milost, milost!" skuhral ničema a lomil rukama. „Chcete-li, vykoupím se z viny své tajemstvím, tajemstvím velkým; napravím jím aspoň s části v očích tvých, Pavle, vinu svou!"

„Mne slova ta bodla u srdce a tázavě pohleděl jsem na kněze Ambrože; připadalo mi, jako by snad běželo o Hradec i umínil jsem si, kořistiti z okamžiku. Mluv jak ti hlas svědomí káže!" příkře promluvil jsem. „Budu mluviti," pravil on odhodlaněji, „zaručíte-li mi bezpečí života!" „Stojí-li bídný tvůj život za tvé tajemství!" prohodil jsem opět já. „Věru že stojí; dej mi slovo své, že vyjdu od vás zdráv!" I pohleděl jsem opět tázavě ku knězi; ten však již pokynul Hvězdovi na blízku se nalézajícímu a Hvězda přistoupil k nám. „Viz tu purkmistra města," ujal se Ambrož sám slova, „ručím ti za to, že tě propustí, stojí-li zpráva tvá za to!"

I vyložil Ambrož Hvězdovi krátce, oč tu

běží, a Hvězda přisvědčil k slovům kněze. „Nuž tedy vězte," chvějícím hlasem mluvil Smil, „že život Žižkův jest v nebezpečí!" Na krok ustoupili jsme všickni tři zpět při slovech těch, nemohouce hrůze jejich odolati. „Ano, pravím vám, tak jest," tvrdil Smil, „najatý vrah, děsný Mikeš Zádava, jest od měsíce již vašemu slepci na blízku!"

„Tato slova zajatého měla tolik pravděpodobnosti do sebe, že jsem znaje osobní nenávist Městeckého k tobě, otče Žižko, i surovou povahu Zádavy, v nejmenším nepochyboval o pravdomluvnosti Smilově. „Bůh bud Žižkovi milostiv!" zvolal jsem na zprávu tu zděšeně, načež Hvězda těsně přistoupil k věznu. „V tu chvíli máš mít úplnou zas volnost," pravil, klada mu ruku třesoucí se na rámě, „poviš-li zároveň, kdo vraha najal."

Vězeň rozpakoval se. „Povím-li," pravil po chvilce s pohledem zoufalým svěsiv hlavu, „nesmím více mezi své... „Pověděl jsi již tolik, že tě živiti nemohou!" s důrazem tvrdil Hvězda. „Inu budiž, povím," rozhodl se Smil, „avšak volnosti své užiti mohu pak jen pod ochranou vaší." „I té tobě slibuji," náhlil Hvězda, „jen pověz!" „Slyštež tedy, pokud vím, strojili zavraždění Žižkovo," jal se Smil vypravovati, „tři mužové, Jan Městecký, Půta Červenohorský a jistý kněz, jehož jmena a bydliště neznám; avšak popud k vraždě vyšel od jinud a z poslů, kteříž v poslední době často přijížděli na Opočno, soudil bych, že i jinde, zejmena v Praze a na Veselé mohou o věci věděti..."

„Jakže, i ten prokletý Čeněk z Vartemberka?" rozkřikl se Žižka, přerušiv Pavla u vypravování.

„Tak aspoň pověděl vězeň a mám za to, že pravdu děl. Maje pak slib purkmistrův a život i volnost zabezpečenu slibem tím, rozhovořil se

zbabělec jako děcko při pohledu na sladkou kaši; vypravoval do malichernosti, jakým spůsobem stal se účastníkem tajemství, jak Městecký s ním bral radu o člověka, který by se neštítil krve Žižkovy, kterak vybrali si zbojníka Mikše Zádavu, kterak mu dali deset kop grošů hotových a jiných třiceti kop mu slíbili, až vraždu vykoná. A o vraždě samé jednali tak, že ji spáchati může šípem, mečem, dýkou neb jedem, jen když shladí toho vlkotlaka — jak tebe, Otče Žižko, zvali — se světa. Tak již před měsícem vyštvali za tebou vraha a proto musil jsem se zprávou děsnou za tebou až do Uher, nešetřiv věru koně ani sebe při spěchu, neboť trapná a nesnesitelná mi byla myšlénka, že bych snad pozdě přijíti mohl. Bůh vyslyšel hlas srdce mého, vidím tě živého i zdravého a mohu tě vystříhati před zákeřníkem!“

Žižka i Žitenický bedlivě poslouchali každé slovo Pavlovo; nyní když skončil vypravování své, zabrali se na chvíli do myšlének. Žitenický první pak ujal se slova.

„Znáš tedy osobu vraha?“ tázal se Pavla.

„Znám.“

„A máš za to, že vrah jest skutečně v táboře našem?“

„Jest tomu tak.“

„A což kdybyste se ty i přátelé tvoji Hradečtí mýlili?“ vmísil se slepý vůdce do hovoru. „Lotr, který přijme peníze k úplatě vraždy, schopen jest všeho, i zrády těch, kdož ho uplatili; s krvavým závdavkem odešel z Opočna, šel-li však do tábora mého, málem bych pochyboval. Pravíš, že jej vypravili škůdcové moji již před měsícem — a hle, já jsem tu ještě živ a zdráv, ač krkolomná zpáteční jízda z Uher vrahu jen poněkud lstivému a odvážlivému na sta příležitostí poskyt-

nouti musela, aby se o mé bezživotí pokusil. Doufám, že nepřátelé moji vyplatili krvavý peníz jen na škodu vlastních měšců a že najatý ničema tak brzy o nevyplacenou mzdu hlásiti se u nich nebude.“

„Myslíš, otče Žižko?“ odvětil Pavel. „A což, kdybych byl já sám v táboře tvém vraha již zhlédl?“

„Co pravíš!“ ulekl se Žitenický.

„V táboře mém?“ zvolal Žižka.

„Ano, aspoň se tak podobá,“ rozhodně tvrdil Pavel. „Pravda je, tvář může býti podobná tváři a za tmy při záři plamene zrak mysl obluzuje; avšak když mne uváděli lidé tvoji v průvodu mně ne příliš milém k tobě, přišlo mi již skorem v nejbližším sousedství vozu tvého maně pohleděti stranou k tlupě válečníků, jejichž zvědavost vzbudil příchod můj, a při sám bůh! — já spatřil tam tvář Mikše Zádavy! Avšak v témž okamžiku zmizela mi tvář ta s očí, neboť pohnutí v táboře bylo prudké a tlačenice kolem mne velká. Abych se vystříhal planého poplachu a nepokazil sám poslání své, jež — jak se obávám — neprozřetelností předních stráží ve známost lidu tvého vešlo, držel jsem co možná za lubem a snažil se, dostati se co nejdříve k tobě, vůdče. Nechtěl jsem, jak pravím, za tmy příliš důvěřovati zraku svému; v takovém položení jest mýlka příliš snadná. A kdybych byl i pokřik učinil, nebyl jsem jist, že vrah octne se v rukou tvých; poznal-li též on mne — a zná mně z Opočna příliš dobře! — pak věru tíhl stézkami, kudy lišky chodí. I venku za vozovou hradbou hemží se lid tvůj a není za těžko v širém poli za noci ukázati někomu paty.“

„Jene, dám svolati lid do řad a strážím při-

kázati, aby nikoho nepouštěly z ležení," navrhl Žitenicky, chystaje se k odchodu.

„Sečkej, Michale!" zastavil ho vůdce. „Slyšel jsi Pavla; co získáme svoláním lidu do řad? Za noci bylo by pátrání marné, bílý den lépe posvítí na tvář ničemy; nyní zalezl by kamsi jako štír do díry. Bartoš Valečovský nechť objede stráže; nechť dbají, aby nikdo neunikl z ležení a zítra ráno půjde jednou čárou četa za četou z ležení. Pavel pak u středu několika hejtmanů prohlídne si muže po muži. Jdi Michale a sděl rozkaz můj Bartošovi; až se vrátíš, povečeříme, a pak můžete se s Pavlem projíti po ležení v místech, kde dle domnění zastřehl tvář nezvaného hosta."

Žitenický rychle odešel a Žižka podepřev si čelo o dlaň zahloubal se do myšlének. Muž, který tisíckráte hleděl smrti vstříc pevným okem a tichou myslí, ohromen byl dojmem zprávy, že ruka zákeřnická pokusiti se chce o jeho bezživotí.

III.

Za rozmluvy a úrady, o níž jsme právě pověděli, nalézal se tábor stále v jakémsi rozechvění, jak toho patrné stopy shledal i Žitenický, když z vozu vyšel vyhledat Valečovského. Jan Šváb z Havraně vyptal se na cestě k stanovišti válečníků Poděbradských na příčinu sběhu lidu a dostav se k lidem svým slyšel i od nich pověst, jež celé ležení pobouřila; maje však kvapný a úsečný rozkaz Žižkův na mysli, nesměl s odjezdem otáleti, ač by rád byl dočekal se vyvinutí věci. Večeře byla připravena, tož odbyli ji jen ledabylo a v krátkém čase, dávno než Žitenický vyšel po druhé z vozu vůdcova, seděli Poděbradští vesměs

v sedle namířivše k západnímu východu z tábora. Již za vozovou hradbou setkali se s Roháčem vracejícím se od předních stráží, kdež Švábovi připravoval volnou cestu.

„Bůh tě živ i mladou ženu tvou; šťastnou cestu, Švábe!“ loučil se Roháč, potřásaje Švábovi rukou.

„Děkuji za sebe i za ženu, bratře, zdráv byl i bez ženy!“ děkoval Šváb.

Roháč dotknul se pozdravením svým nejjemnější struny duše Švábovy; vždyť mladý válečník nesl se na perutích touhy po drahé choti do kraje domovského! A když zazvonila mu nyní podkova o umrzlou půdu, když viděl se za vozovou hradbou a tím sproštěna na čas válečné vřavy, tu rozedmula se mu prsa netušenou blahostí i vábnou předtuchou želaných slastí shledání. Po dlouhé, dlouhé době, po překonaných tisícerých nebezpečenstvích kynuly mu radosti při rodinném krbu; žena i dítě byly celým světem, jenž se tu chvíli v srdci jeho uhostil.

Ač tlupa dosti rychle jela, nebyla ještě příliš daleka táboru, když zadní jezdci k podivení svému doslechli prudký dupot za sebou a v brzké chvíli spatřily, kterak cizí jezdec v divokém trysku je předjíždí. Jezdec hnal oře až do středu tlupy, kdež rychlý běh jeho zarazil.

„Zdrávi byli, bratři!“ zvolal k Švábovi, vytrhnuv ho z milých myšlének. „Měl jsem poručeno, dostihnouti vás a vám říci, abyste nezapomínali, že kůň má bystré nohy. Otci Žižkovi záleží na tom, abyste časně byli na místě; nesu sám vzkázání do Hradce, kteréž by se mi mohlo na cestě zastuditi. Rád jsem tomu, že jsem nabyl společníků aspoň po kus cesty, neboť jsem ani nevěřil z počátku, že bych vás dostihnouti mohl.

Nyní, když jsem vás šťastně dostihl, pojede se veseleji než samotinkému jezdci v cizím kraji; pojedeme o závod.

„U všech všudy!“ durdil se Šváb. „Což pak jsme tak pomalu jeli?“

„Příliš rychle jste se nehnali,“ okázale chvástal se neznámý jezdec, jehož tváře při slabém světle měsíce nebylo lze dobře zhlednouti, „vyjel jsem dosti pozdě za vámi a za nedlouho dohonil jsem vás, aniž bych byl dal oři cítiti ostruh. Musíme si tudy poskočiti, aby otec Žižka byl s námi spokojen.“

Švábovi padla úmyslná výčitka cizincova hluboko do duše; pohřížen jsa v myšlénky své sám nevěděl, jelo-li se zvolna neb rychle. Neměl pak chuti pouštěti se do dalšího hovoru s cizincem, jehož hlas příkrý a ostrý nelahodil mu v sluchu, nýbrž zatkl oři prudce ostruhy v boky a pádil po rovině, do níž zatím sjeli, v plném trysku, pokud jen bylo lze při slabé záři měsíce. Při prudké jízdě ztratil se opět v myšlénkách svých, tak že si více Žižkova posla k Hradeckým nevšímal. Posel ten však rovněž oněměl a pustiv veškeré jezdce Poděbradské před sebe, octnul se opět poslední v řadě.

Za kvapného trysku stanuli Poděbradští nad očekávání brzy před hradbami Chrudimskými a na prohlášení-se za posly Žižkovy byli ihned do města vpuštěni. Když již do brány vjížděti měli, octnul se neznámý jezdec opět po boku Švábově.

„Zůstanete-li déle v městě,“ pravil, „musím se od vás ač nerad odloučiti; pojedete-li však dále, bude mi milé, užiji-li průvodu vašeho.“

„Za Chrudimí nemám více naspěch,“ odvětil poněkud nevrle Šváb, „poněvadž však chci si na

Kunětic odpočinouti a odtud do Kunětic již daleko není, nezdržím se přes potřebu v městě.“

Pravil a vjel do brány.

Neznámý jezdec stanul na místě v rozpacích, „Nu, ty zůstaneš venku?“ oslovil ho vrátník, když všichni Poděbradští již dávno byli v městě.

Jezdec se rozhodl a pobodl oře ku bráně; brzy dohonil ostatní na náměstí, kdež právě s koňů ssedali. Nemuselo mu býti příliš vhod vidoucímu, kterak Šváb odevzdav oře nejbližšímu ze společníků svých odchází v průvodu sběhlých několika lidí; neboť ihned připlichtil se k válečníkovi, jenž převzal oře Švábova a dychtivě tázal se po příčině, pro kterou velitel tlupy odchází.

„Jde vyhledat purkmistra, k němuž má vzkázání,“ odsekl mu krátce válečník.

„A pozdrží se v městě opravdu déle?“ tázal se neznámý s jakousi patrnou nejistotou.

Mladý muž, jenž držel koně Švábova, bystře pohleděl do tváře cizincovy, leč při svitu měsíce nemohl dobře rozeznati tahy v obličeji jeho; viděl toliko, že cizinec má tvář hustým vousem zarostlou a že vous ten jest barvy rudé. Jedině oko cizincovo příšerným svitem svým bylo mu nápadné, jakož mu byla nápadná i otázka neznámým pronešená; zaslechl již před branou otázku k Švábovi samému učiněnou, jež nyní v něm budila jakés podezření.

„A co ti záleží na meškání našem?“ tázal se místo odpovědi k otázce neznámého. „Nemůžeš-li sečkati, jeď! Každý za svým.“

„Nu nějaká ta chvilka mne nezabije, jen jestli v městě nezůstanete,“ couval s všetečností svou neznámý. „Kousek cesty ve společnosti uběhne snáze, byť i nebylo hovoru. Věru, váš velitel skrbí se slovem a vy se chováte dle příkladu jeho.

Kdyby nebylo novin, o kterých lze promluviti! Ale tak..... což pak jste neslyšeli tam v táboru? Mně běhá mráz po zádech a tu má člověk samoten jeti v neznámé krajině!“

„Jdižiž,“ smál se válečník, „snad nejsi též nějakým Žižkou, že by o tvé bezživotí stáli!“

„Tak tedy slyšel jsi!“ chopil se neznámý slova válečníkova jako tonoucí stébla. „A nevíš, brachu, bylo-li jaké podezření a co hodlá Žižka učiniti?“

„Tak dobře nevím, jako ty bezpochyby věděti nebudeš!“ smál se opět válečník. „Jiného ale sotva učiní, než že ničemu dá pověsiti na nejbližším stromě.“

„Dá pověsiti!“ úštěpačně prohodil neznámý. „Ano, dá ho pověsiti, až ho bude míti.“

„A ty myslíš, že ho Žižka nedostane?“

„Pochyboval bych!“ prohodil se zvláštním přízvukem neznámý.

„A já ti pravím, že ho dostane; nemusel by býti Žižka Žižkou, bůh ho zachovej!“

„Bobši, dej sem koně!“ ozval se v tom hlas Švába, vracejícího se k tlupě a po slovech těch vzpřímil se neznámý na koni svém; pustil Bobše, pustil hovor mimo sebe a stanul opět poslední v řadě válečníků, jež se hnula přes náměstí dále do ulice k severozápadní bráně, provázena jsouc četným houfem lidu městského, který se byl za malou chvíli kolem nenadálých hostí sběhl.

Když Poděbradští přejeli úval a dostali se na výšinu za městem, pobodl Bobeš oře, aby se dostal po bok Švábovi.

„Pane Jene!“ pravil přikloniv se s oře blíže k veliteli. „Zda-li pak jsi sobě všiml člověka, jenž se vydává za posla Žižkova k Hradeckým?“

„Všiml,“ odvětil Šváb, „pokud toho zasluhuje.“

„Věru řekl bych, že jsi tak neučinil; mně se ten chlap nelíbí.“

„Mně rovněž se nelíbí, avšak co nám po něm?“

„Kdyby na mne přišlo, vrazil bych mu meč po samý jílec do těla.“

„Aj, což pak tě popouzí proti němu?“

„Ani sám dobře nevím; avšak to stálé náhlení k spěchu a slídění mne mrzí. Sotva jsi se v Chrudimi od nás vzdálil, již byl u mne s otázkou, zda-li se v městě déle pozdržíš, a podobalo se, že ho pálí zmrzlá půda pod nohama. Začne on si pak ještě o zákeřníkovi na Žižku vyslaném! Pane Jene, ten obejda nemá dobrého svědomí.“

„Nuž a co o něm soudíš?“

„Chtěl bych se sázeti, že v kůži jeho nalezli bychom vraha na Žižku najatého!“

„Bobši, ty příkře soudíš!“

„Příkře snad, ale nikoliv bez důvodů a přemýšlení.“

„Jdi blahový! K tomu by bylo třeba velké neopatrnosti v úmyslech vraha, aby se k nám připojil, když jednou z ležení unikl.“

„Aj co neopatrnost, pane Jene! Drzost, nestoudná drzost a dobré vypočtení, že pod pláštěm Poděbradským bylo snadno tenkráte uteci oprátce. Kdybys slyšeti chtěl, byl bych ti radou, abys ho dal pojmouti mezi dva z nás a doprovoditi až do Hradce; však by se ukázalo, zda-li tam nese poselství Žižkovo!“

Švábovi zavrtaly řeči ty mozkem; jsa cele zaujat myšlénkami na brzké shledání s rodinou, pouštěl jiné myšlénky až posud mimo sebe, nyní ho Bobeš příkře z nich vytrhl.

„Nu, nebude škoditi, podíváme-li se mu na zuby!“ pravil zaraziv oře a ucouvnuv stranou, aby

soudruhové volně mohli jeti dále. I Bobeš tak učinil a nyní čekali, až celá řada jezdců přejela. K velkému podivení svému však cizince mezi jezdci neshledali více.

„Kde jest neznámý jezdec?“ tázal se Šváb posledních z tlupy.

„A my nevíme,“ zněla odpověď jednoho z jezdců, „nevšímali jsme si ho vůbec a zdá se, že s námi ani z města nejel.“

„Věru nepamatuji se,“ ozval se jezdec druhý, „že bych ho byl za městem viděl.“

„Z brány vyjel,“ tvrdil třetí, „tolik vím, zůstal-li pozadu aneb vrátil-li se do města, nevím; kdož pak dbá každého přiběhlíka!“

Zatím celá tlupa se zastavila; za nastalého ticha podobalo se Švábovi, jakoby klidnou nocí dosléchal lehké otřásání-se vzduchu. Zbystřil pozornost svou a brzy nemohl pochybovati, že slyší prudký dusot koňský, an se od města líží. Že právě měsíc zakryly lehké mráčky, nebylo v polotemnu lze, zrakem dostihnouti ani k svahu k městu se klonícímu a Šváb řídil se toliko domněnkou, pravě k Bobšovi dusotu též naslouchajícímu, že cizinec pozdržev se bezpochyby u města nyní pospíchá, aby tlupu dohonil.

Avšak v malé chvíli stala se domněnka ta opět pochybnou; čím více se dusot blížil, tím více bylo zřejmo, že musí pocházeti od několika koní a Šváb nemeškal pro všechen možný případ upraviti tlupu svou. Krátkým tichým velením obrátil válečníky své ve dva šiky rozdělené čelem k městu a pak dychtivě čekal, jaké dobrodružství mu přinese nejbližší chvíle.

Jakmile noví příchozí vynikli z úvalu, z něhož jedouce musili ořům uvolniti, pustili se opět do

plného trysku, tak že se octli nad očekávání brzy u Poděbradských.

„Zdráv buď Tábor!“ zvolal Šváb k dojíždějícím.

„Zdráv buď Tábor a otec Žižka!“ odvětěno mu náčelníkem dojíždějících.

„Bartoši, kam jedeš!?“ vesele tázal se Šváb, poznav po hlase staršího z bratří Valečovských.

„Za tebou, Jene!“ odpovídal Bartoš, podávaje příteli svému pravici. „Máš tu jenom své lidi?“

„Nyní jenom ty, před chvílí, vlastně až za město jel s námi muž ....“

„U všech papeženců!“ rozkřikl se prudce Bartoš, vtisknuv ani nevěda ostruhy do bohu zpěněnému koni svému, až ten se vzchopil k divokému skoku. — „U všech papeženců, pravím, kam se poděl?“

„Právě jsem po něm chtěl pátrati, neboť vydávaje se za posla Žižkova k Hradeckým, stal se lidem mým podezřelým ....“

„Krásný to posel Žižkův! Vrah a nikoliv posel!“ vhrkl Bartoš Švábovi do řeči.

„Chtěl jsem se mu právě podívati na zuby, ale liška čenichala člověčinu. Ztratil se jako smrdutý tchoř.“

„Hochu, musíme za ním. Jest to on, o kterém dali Hradečtí zprávu otci Žižkovi poslem, kteréhož příchod, jak víš, celé ležení pobouřil. Ten z kurvy syn musel posla poznati, znáť i ten ho dobře! Uzmuv koně cizího vykradl se v patách za vámi, obloudil stráže, že jsa z Poděbradských opozdil se. Já jsa vyslán od Žižky vybídnout stráže k bedlivosti, aby nikdo z ležení neušel — neboť posel Hradecký dostřehl tváře vrahovy v táboře — dověděl jsem se o podezřelém jezdci a tu podivné tušení popadlo mne za osrdí; když

v četě, u které posel Hradecký tvář vrahovu dostřehl, skutečně scházel muž, o jehož vlastním původu nikdo ze soudruhů nevěděl pověděti, vyprosil jsem si od otce Žižky dovolení, abych se za tebou podíval. Tušení mé mne tedy neklamalo. U všech všudy papeženců, že jsem musil přijíti pozdě! Ale nyní hajdy, rozjedeme se po dvou za ním. V městě není; vyjeli prý s tebou všickni, kdo přijeli, ale přece musí někdo zůstati na blízku Chrudimi, kdyby byl ničema někam zalezl v okolí do brlohu. Hlavní péči však obrátiti nám jest k Dašicům, tamtudy bude se chtíti bezpochyby soukati k hnízdu Opočenskému, odkud vylezl. Jene, noc a den musíš obětovati, budeme na skoku vzácné kořisti a můžeme otci Žižkovi učiniti velký vděk. Nejdéle zítra večer sjedeme se všickni na Kunětičích.“

Šváb byl ke všemu ochoten. Poslouchal takřka u vyjevení celé vypravování Bartošovo a nemohl si v duchu odpustiti, že nebyl bedlivější. Nebylo však na čase, činiti si výčitky; stíhání díti se muselo bez průtahu; učinili a umluvili s Bartošem, co ještě opatřiti bylo, a rozjeli se.

Dělí-li člověka ve snách příšerný přelud, jeví se stopy snu v mysli jeho ještě tehdy, když již jasné ráno září na obloze; ano stává se kdys, že člověk děsným příšerným přeludem ve snách utrýzněný nemůže se zbýti jakés sklíčenosti po celý den. I Žižku trápila druhý den po táboření na výšině Vysokomýtské příšera vraždy z minulé noci; po celý den byl zádumčivý, malomluvný a nevrlý. Násilím snažil se někdy o žert k příteli svému Žitenickému, hledě celé zprávě Hradeckými mu zaslané přivěsiti rolničku směšné starostlivosti na šíji, avšak nepodařilo se mu; každý vtip mu selhal.

Když byl uvedl lid svůj do Chrudimi k celodennímu odpočinku, sám se tam nepozdržel dlouho; zprávy, kterých se mu tam dostalo o Švábovi a Valečovském, potvrzovaly jen poslání Hradeckých a domnění o útěku vraha z táboru. Nařídil Žitenickému, aby Bartoše ihned dal obeslati, jakmile se z výpravy své vrátí; leč Bartoš se nevracel. Mrzut a rozhořčen, odjel odpůldne k milému kmotru svému Viktorinovi z Kunštatu na Kunětice, doufaje, že v kruhu přátelském zbude tíseň, která ho opanovala. Avšak i vůči milé tváři přítele takřka mu nejmilejšího i v milkování s tříletým synem Viktorinovým Jiřím, křtěncem svým, nenalezl léku pro chorobu mysli své; zvěděl, že Šváb posud ani na Kunětice nebyl dojel a tušil, že i s Valečovským pustil se na stíhání vraha. Chmurná tudíž zůstala i nadál mysl jeho a hleděl omluviti hostiteli svému rozdrážděnost svou, jemu dobře pochopitelnou, tím, že se jmenoval po polském spůsobu slepcem chrobákem.

Večer dovršil, co den snášel.

Pozdě již za tmy sjížděli se Poděbradští i četa Valečovského na hrad po celonočním a celodenním stíhání vraha. Nikde nenašli stopy, nikde sledu o něm, i bylo jim zřejmo, že se dal stranou opačnou, na kterou se nemyslelo; buď přerazil k blízkému Vysokému Mýtu nazpět, aneb pustil se směrem k Čáslavi.

Žižka vyslechl zprávy, jež Šváb a Valečovský podávali, s klidnější poněkud myslí. Po dlouhém mlčení prohlásil se: „Nelituji věru, že nemohu ztrestati zákeřníka, toho mi však líto, že ho nemám v rukou co důkaz proti nepřátelům svým, aby se zahanbiti museli před světem. Blesky boží! Vy pánové, já vám toho nezapomenu!“

IV.

Jako děsná pověst o morové ráně náhle do krajiny se vedravší, tak působila zpráva v celém Hradecku o nenadálém návratu Žižkově z tažení uherského. Žižka jest v Hradci — krátká zpráva ta rozletěla se bleskem po hradech a dědinách severovýchodních Čech a vyrušila, kde kdo byl nepřítelem buď zjevným neb tajným strašného vůdce Táborů. A nepřátely Žižkovými byli v tu dobu, vyjímaje města, v Hradecku skorem všichni osedlí páni, nižší šlechta, jakož i města pánů ochranná, neboť obyvatelstvo pohraničné mimo svobodná města skládalo se s větší část buď z katolíků neb vlažných kališníků, stejně na pokročilý Tábor nevražících.

Úmluvami za podzimku na sněmu svatohavelském učiněnými nabyla strana katolická i vlažná kališnická po celé zemi pevnějšího ustrojení, úmluvy čelily hlavně proti „zhoubcům a škůdcům zemským“ a nebylo katolíka a mírného kališníka, který by mezi zhoubce a škůdce zemské nepokládal Žižku. Strana římská, neustále a nad míru činná, dostala jaksi mírné kališníky do područí, mezi nimiž jejím působením ztratilo hrůzu svou pomyšlení, že by Sigmund, druhdy tak prudce nenáviděný Sigmund, pokojné vlády v království dosíci mohl; působením aristokratické strany mezi katolíky a vlažnými kališníky stalo se, že Praha, již za předešlé dočasné vlády Sigmunda Korybuta v témž směru zpracovaná, na sněmu svatohavelském takřka obratem postavila se proti semokratické straně Táborské a vůdci jejímu. Lid obecný viděl v snešení sněmu toliko dobromyslný pokus, aby smlouváním-se s králem a legáty papeže mírným způsobem zjednán byl průchod a vznik nové víře a

poměrům z ni vznikajícím — náčelníci strany šlechtické a pražské hleděli nepoctivě udržeti lid v domnění tom a snažili se umělými a na pohled upřímnými slovy zakryti hrot namířený proti Táborům i ruku, jíž hodlali vtáhnouti Sigmunda a skrze něho vládu Říma do země.

Strana Táborská však nebyla krátkozraká, prohlídla, kam úmluvy svatohavelské míří. A věru nebylo k tomu zvláštní bystrosti rozumu třeba, uvážilo-li se, kdo původem byl úmluv těch; ni jeden rozhodný kališník ze šlechty neúčastnil se sjezdu, ani jedno Táborské město nebylo zastoupeno a o lidech, kteří se nejvíce přičinili o úmluvy svatohavelské, šel veřejný soud, že se jim stýská po bývalém útisku lidu.

Netřeba tudíž připomínati, kterak k úmluvám Svatohavelským hleděl Žižka, který neznal rozdílu mezi pánem a sedlákem, který téhož roku zapsal se s celou obcí táborskou i s veškerou šlechtou s ním vojující, pak s městy Hradcem, Jaroměří a Dvorem Králové „proti všem nepřátelům božím do hrdla i statku“ a který prosil obcí ve všech a ze všech krajin, knížat, pánův, rytířův, panoší, měšťanův, řemeslníkův, robotířův, sedlákův i lidí všech stavův a zvláště všech věrných Čechův, „aby mu nápomocni byli proti nepřátelům pro milého pána boha, pro jeho svaté umučení, pro vysvobození pravdy zákona božího, svatých a jich zvelebení ku pomoci věrným církve svaté a zvláště jazyka českého i slovanského!“

Na sněmu svatohavelském zřízeno jest též dvanácte správcův zemských, jichž poslouchati měl každý obyvatel země a již dbáti měli o mír v zemi, obdařeni jsouce právy a mocí téměř královskou. V Hradecku osedlí byli z nich dva, bohatý Čeněk z Vartemberka, zrádce kalichu a přeběhlík do tá-

bera římského, i Diviš Bořek z Miletínka druhdy hejtman Pražanů v Králové Hradci, jenž lidem svým tenkráte držel pevná města Vysoké Mýto a Litomyšli. Přiměřeným spůsobem bylo tedy římským a vlažným kališníkům v Hradecku hleděti k těmto dvěma mužům, co k hlavám kraje. Avšak nebylo tomu tak. Hlavou celé Táborům odporné strany byl Jan mladší z Heřmanova Městce, dle pozdějšího sídla svého Opočna zvaný Opočenský. Divoká povaha a neobyčejná smělost získaly mu neobyčejné proslulosti nejen v nejbližším okolí než i po celém království; šťastný lup v klášteře Opatovickém nabytý učinil ho málem nejbohatším pánem v severovýchodních Čechách a poskytoval mu prostředků k šíření strašné pověsti nájezdníka. Jan Opočenský nebyl daleko sprostého lotra a lupiče, avšak byl mocným a stal se náchylníkem Sigmundovým, doufaje tou cestou zabezpečiti si lup svůj. A po tom muži obracel zrak svůj, kdo v Hradecku byl Táborů protivníkem, nedbaje správců zemských sněmem zřízených.

Což tedy divu, že jakmile rozhlásila se po kraji zvěst o návratu Žižkově do Hradce, dbal každý z nepřátel jeho a Táborů o heslo, které vydáno bude na hradě Opočenském! Poselství střídalo se tam za poselstvím z nejrůznějších končin; osobní přátelé i političtí a náboženští stoupenci Jana Opočenského nemeškali dostaviti se k uznávanému náčelníkovi, aby vyslechli radu a rozkazy jeho pro chování své za nejbližší doby, neboť s tím přesvědčením netajil se nikdo z nich, že strašný slepec nebude dlouho u přátel na zahálce.

Na den sv. Štěpána zavítali na Opočno dva z důvěrnějších přátel Jana Městeckého, Půta Červenohorský a Arnošt z Černčic. Jakmile přijeli, nastala dlouhá důvěrná porada při zavřených dve-

řích. Vše svědčilo tomu, že předmět porady byl důležitým a pilným; statný průvod obou pánů na nádvoří ani neodsedlal, při dosti silném mrazu nikdo z průvodčích mimo pány nevstoupil pod střechu, leda že lidem a ořům podáno od služebnictva nějakého občerstvení. Po dobré hodině porady kázal Opočenský dáti družině Půty Červenohorského dostatečnou zásobu obroku pro koně a sotva to bylo pořízeno, vyprovázel již oba hosty až na nádvoří, kdež bez průtahu vsedali na koně.

„Jene!“ pravil důvěrně mladý statný Arnošt z Černčic sedě již na koni a potřásaje Opočenskému pravicí. „Dbej konečně ještě v čas, aby naše či vlastně má věc zde na Opočně byla vyřízena, chladným slovem neurišíš horoucího citu v srdci milujícím; rád bych, až opět přijdu, slyšel rozhodnou odpověď.“

„Věř, že se přičiním, příteli!“ odvětil se zvláštním přízvukem Opočenský.

Arnošt se spokojeně usmál a pobodl oře k jízdě; rozloučivše se ještě pokynutím ruky s Opočenským, jeli pak Arnošt a Půta pospolu z hradu mlčky, dole pod hradem však stiskli si ruce, Arnošt zabočil na levo, Půta s družinou na pravo.

„Šťastnou cestu! — Dobré pořízení!“ volali si při rozchodu na vzájem.

Opočenský sledoval přátele své zrakem, pokud jich viděti mohl; pak obrátiv se nazpět do hradu, pravil sám sobě zabrán v myšlénky:

„Ano přičiním se, jednou to musí ke konci! Jeť bližší věc ta Městeckému než tobě, nezkušený hochu; na tebe třeba pevnějšího pouta.“

Vešel do hradu. Vystoupiv po schodech do prvního patra, kráčel mimo obydlí své dlouhou prostrannou chodbou až na samý roh hradu, kde vedla malá, nízká, železem pobitá dvířka do věže.

Vyňal klíč a zlehka otevřel, vstoupiv pak, opět zavřel na klíč, a bral se po temných točitých schodech o jedno patro výše. Na dvéře, jež mu tam v další chůzi bránily, zlehka zaklepal.

Dvéře se zvnitř zlehka otevřely a před Opočenským stála stařena, ošklivého, ano hnusného výrazu v tváři. Spatřivši pána hradu hluboce se uklonila a políbila lem roucha jeho; Opočenský pak nevšímaje si stařeny vstoupil do jizby polookrouhlé, jež zaujímala polovici kulaté věže a opatřena byla prostým nábytkem. Kráčel rovným směrem k dveřím, v příční stěně, jež věž dělila na dví, zasazeným a nešetrným spůsobem otevřel je, prudce do nich vraziv. Vstoupil i do druhé jizby téhož tvaru a prudce přirazil dvéře za sebou. V popředí jizby pod malým dobře zamříženým okéncem, jež nedostatečné světlo vpouštělo do vnitř, klečela na nízkém klekátku žena v černý háv oděná, majíc hlavu na sepjaté ruce sklopenu; buď že hluboko ponořena byla v zbožném rozjímání aneb že tak činila z úmyslu, neobrátila se po příchozím, ba ani údem při prudkém vstoupení jeho nepohnula.

Mimoděk stanul Opočenský u dvéří a sňal byret s hlavy; vstoupil-ť do jizby s hlavou pokrytou. Trvalo chvíli, než žena se ohledla a Opočenský, držev již netrpělivost svou sotva na uzdě, mohl pohlednouti do krásného, bledého, slzami a zármutkem umořeného obličeje sestry své Anny.

Dívka vzhlednuvši vážně na bratra s klekátka, složila ruce na kříž přes prsa a hrdě vzpřímila se; ústa její zůstala pevně sevřená, oko sklopilo se k zemi a přes obličej přeletl jí trpký vzdorný výraz.

„Sestro, přicházím se zeptat, zda-lis sobě

uvážila?“ tázal se Opočenský přibera k slovům těm veškerou lahodu zvuku, s niž byl.

„Uvážila, pane bratře,“ odvětila pevně zvučným hlasem dívka, „dobře jsem uvážila a přesvědčení a předsevzetí mé jest nezvratné.“

„Věru neuvážila jsi,“ s důrazem tvrdil Opočenský, přistoupiv k ní o krok blíže, „jinak bys byla změnila úmysl. Což jsi se nerozpomenula na poslední slova nebožky matky, jimiž odevzdala tebe a budoucnost tvou do rukou bratrových?“

„Kéž by vidělo nyní oko matčino dceru svou,“ trpce vzdychla si dívka, „věru by litovala, věru by oko to zarosilo se spravedlivou slzou!“

„Nečiň mi výčitek!“ rychle převzal dívce Opočenský slovo a třesoucí se hlas prozrazoval, že stěží drží nevrlost svou na uzdě. „Přišel jsem z povinnosti, zapomenuv na vše, co se stalo; chci slovu matce danému dostáti a postarati se o budoucnost tvou.“

„Ty bys tedy byl zapomněl!“ s výčitkou pravila dívka. „Dobře! Nesmíš však zapomenouti při tom, že jiní nezapomínají tak snadno jako ty.“

„Anno, nezapomínej tedy, že já jsem hlavou rodiny, že já musím dbáti o její čest . . . .“

„Nech čest býti ctí, také lotři zakládají si na cti a nikdo ji od nich za haléř nekoupí!“ uražená zvolala dívka. „Jsemť také z rodu Městeckých; i čest rodu i budoucnost dovedu si uhájiti sama, nebude-li tvá ruka na oboje sahati!“

Opočenský při slovech těch zbledl; v duši se mu rozbouřilo i přešel několikráte jizbu, než opět dovedl se chopiti vodící ho myšlénky; stanuv opět před dívkou, jež posud vzpřímeně a hrdě na témž místě stála, založil si též ruce v kříž a po chvíli měřil ji bodavým zrakem svým.

„Sestro!“ pravil konečně. „Připusť k mysli

své rozumné slovo. Chci opravdu blaho tvé, příchod můj buď ti toho dokladem. Arnošt byl dnes na Opočně, on náhlí na mne a já vím, že tě nevydám nehodným rukoum. Přicházím jmenem muže, jemuž jsem slíbil přinésti svolení tvé.“

Dívka položila si ruku na čelo a výraz vzdoru zmizel jí s tváře.

„Jene, nenakládal jsi se sestrou svou tak, aby k tobě upřímně promluvila,“ pravila dívka hlasem více pohnutým. „Avšak chci učiniti tak k vůli muži, jenž mně nikdy a ničím neublížil, jehož si jinak vážím a jehož ty snad podvádíš, abys zadost učinil namanulé choutce své. V čem shledává rozum tvůj, k němuž se odvoláváš, blaho mé? Blaho! Jako by kdo mohl říci a rozhodnouti, co druhého blaží a blažiti musí! Blahem mým byl krátký sen a z toho jsem se dávno již probudila. Pravil jsi Arnoštovi, že srdce mé náleží muži jinému? Řekl jsi mu, že se k němu nemohu blížiti s láskou? Řekl jsi mu, že láska má na věky zasvěcena jest muži, pro nějž jsem tolik vytrpěla?“

„Dětinství, sestro, všecko dětinství!“ odpovídal Opočenský. „Pohřbí je čas a před námi zůstává budoucnost, která má svá práva i své potřeby. A já ti ukazuji Arnošta co bránu skvělé budoucnosti; vím, že nebudeš pošetilá.“

„Mýlíš se, pane Jene!“ rozhodně opět opřela se dívka. „Život můj je porouchaný strom; minulost, kořen jeho, byla mu urvána a bez kořene nemůže se zelenati koruna. Nespojí-li se kořen s korunou, není pro mne budoucnosti. Nech si jen plány své a přej mi oplakávat minulost.“

„Blouznilko!“ vyčítal jí Opočenský. „Já tě chci vybyti, jak se na velmože sluší, nechci tě nechati žebračkou i nebudu šetřiti vlastního měšce.“

„Zbýti se mne chceš, nikoliv mne vybyti,

Jene!“ vskočila mu Anna do řeči. „Tvé probuzující se svědomí tě k tomu žene, nemůžeš snésti pohledu, nemůžeš snésti myšlénky na mne; svědomí tvé vzalo na sebe tvář mou. Pokud mne máš na blízku, nebudeš míti pokoje: nuže, propusť mne z vězení, dej mi volnost a já přísahám, že v životě tom vícekráte se nesetkáme. Věrna muži, jejž jedině jsem mohla milovati, ukryju se před světem a budu žíti v zpomínkách své lásky.“

„Aj, tak bys to tedy chtěla?“ jizlivě se smál Opočenský. „Doufáš shledati se se svůdcem? Chceš ho snad sama vyhledati? — Věru, líbilo by se ti, vydati jmeno Městeckých světu na posměch! Což kdybych ti tak řekl, že milán tvůj jest mrtev?“

„Kate!“ rozhorlila se Anna. „Byl v rukou tvých, jsa tebou nenáviděn; dosti mi na tom, abych ho měla za mrtvého a já modlila se po celý čas žaláře svého za drahou duši. Nechť živ jsi, nechť mrtev, drahý muži, láska má k tobě žije, věrnost svou zachovám ti pro věčnost!“

Proud slzí vyřinul se dívce z očí a ona zastřela si rukama tvář, trpce vzlykajíc. Utrýzněnou duši její braly se dlouhou řadou vzpomínky z nedávno minulých dob, od poslední slastné, s milencem prožité chvíle až do přítomnosti takřka nesnesitelné; prožila v zpomínkách těch všecku strast a utrpení a zoufalosť, jež jí rozryly ubohé srdce, avšak při vzpomínkách těch neklesala jí mysl. Bylať odhodlána, vypíti kalich utrpení svého do poslední krůpěje, byla odhodlána vyměniti žalář za smrť, vzdala se již nadějí v život a vztyčila je za hrobem; tam kynulo jí dle domnění jejího shledání s milencem.

Opočenský nedal se zastrašiti výbuchem bolu dívčina, neupustil od úmyslu svého, skloniti vůli její pod vůli svou. Přecházeje se založenýma rukama po vězení sestřině čekal, až se mysl Annina

poněkud zas upokojí. Jak laskavý čtenář seznal, nebyla to první jeho návštěva u uvězněné dívky za stejným záměrem, Opočenský byl muž vůle neoblomné a vytrvalé, ženoucí se za každou namanulou libůstkou. A pouhá libůstka byla snaha jeho, vejíti v příbuzenství s mocným rodem pánu z Černčic pomocí ruky sestry své; tať měla mu k tomu býti vhodným prostředkem.

Sotva že štkání dívčino se poněkud umírnilo, stanul Opočenský opět před sestrou.

„Pravila jsi prvé," jal se slova, „že nezapomínáš. Nechtěj tedy, abych já sám zapomínal. I já dobře v paměť svou vštípil poklesek tvůj, jímž jsi zhanobila celý rod, jehož předním členem jsem. Za poklesek ten třeba jest ti činiti pokání a já ti pokání to ukládám sňatkem s Arnoštem. Pravím ti: tak jest vůle má a vůle ta se stane!"

Dívka pozdvihla hlavy a oko její i v slzách zářící palčivě utkvělo na bratrovi.

„Kdo mluví ke mně o poklesku?" tázala se hrdě. „Já! láskou k muži bezúhonnému cti tvé neposkvrnila! Kdo mi chce ukládati pokání za lásku tu? Ty-li bratře? Chceš, abych já ti připomenula, kdo čest rodu našeho poskvrnil lupičstvím? Sejmi dříve břevno s oka svého a pak hledej třísku v oku ném; pamatuj na Opatovice, ty žádají pokání!"

Bezohledná výčitka ta sáhla do živého, Opočenský cítil se jí poražena a neměl na obranu než prchlou hrubost svou.

„Ještěřice!" zahřměl. „Tak-li stavěti se chceš proti mně a mé dobré vůli?! Běda tobě, počnu-li ti dokazovati, že osud tvůj jest v rukou mých!"

„Můj osud?" vzdorně opřela se dívka. „Pánem osudu svého jsem s pomocí boží já; toho nejlepším důkazem ti buď, že se nepoddám rozmarné vůli tvé!"

„A já tě přinutím, při sám bůh!"

„Zkús toho! Zkus, můžeš-li více než zavražditi mne, jako jsi zavraždil mileného muže, jakož jsi prolil krev jiných nevinných!“

„Tebe zavražditi?!“ děsně se smál Opočenský. „Ne, nikoliv! Já tě pokořím, že budeš v prachu klečeti přede mnou, prosíc mne za milost a slitování. Zavražditi tě, když tebe potřebuji: máš mne za blbého troupa? Ale trýzniti tě budu, přinutíš-li mne, trýzniti hladem, mrskáním, skřipcem, ohněm, pokud nezlomím hrdé šije tvé. Hejčkal jsem tě posud u vězení takovém, jaké jsi až posud zkoušela, nuž Opočenský dovede ti vězení to osladiti, že se ti zkormoutí hrdá mysl.“

V nejvyšším rozčilení a vzteku vyrazil po těch slovech z jizby a málem by byl porazil v chvatu stařenu, která se mu do cesty namanula. Prudce sběhl po schodech dolů a mocnou ranou přirazil železné dvéře do zámku.

Anna pevným okem hleděla za zuřivcem. Když jí s očí zmizel, sepjala ruce a z hluboka si vzdechla: „Děj se vůle páně, já jinak nemohla!“

V.

Den radosti vzešel v Poděbradech, když Šváb s družinou po delším již vojování za hranicemi vrátil se k domácímu krbu. Starý otcovský přítel a příznivec jeho, Hynek Boček z Kunštátu, jenž mu po spálení a ztroskotání rodinného hrádku Havraně vojsky Sigmundovými velikomyslně poskytl na Poděbradech útočiště a druhého domova, přijal ho s otevřenou náručí, mladá krásná pak žena Švábova zajásala při shlednutí milovaného muže, jako skřivánek vítající po dlouhé pusté noci první rozbřesk denního světla; uchopivši synáčka as dvouletého

do náručí letěla sotva dechu popadajíc přichozímu vstříc.

Nejen hrad i město bylo návratem statečných válečníků pobouřeno; vše odhazovalo práci stranou a spěchalo do nádvoří hradního, aby uvítalo známých i přátel pokrevných. Brzo naplnilo se nádvoří hradním i městským lidem všeho stáří; koho tam nepudilo přátelství a příbuzenství, toho tam přihnala zvědavost a starého Bočka srdečně potěšil shon lidu v malebných skupeních kolem příchozích se shlukšího. Válečníkům mžikem byli koně odebráni od čeledi hradní a za hlasitého pokřikování provázeni byli přátely a známými ten sem ten tam do rodinného kruhu, kdež na ně čekalo zodpovídání stera nedočkavých otázek. Jen několik mladších hochů z družiny Švábovy v shluku tom stálo osamotnělých; potřásše tomu i onomu ze známých pravicí byli s vítáním hotovi, neměli, kam by vstoupili pod rodinný krov a nejednomu z nich bezděky zarosilo se oko, an se díval na rozkoš shledání šťastnějších soudruhů. K těmto cizincům ve vlastním domově náležel i známý náš Bobeš. I on odbyl si vítání několikerým stisknutím ruky a poněvadž velitel jeho mladý Šváb, jehož byl tělesným služebníkem a stálým průvodcem, manžclkou a panem Bočkem odveden jest v brzku do komnat hradních koně pak již jiní opatřili, stál tu nyní na pohled netečně dívaje se na pestrou směsici lidu. Před chvílí ještě, než dojeli města, ozývala se mu v srdci jakási touha, vzpomínal jediné duše, která by ho vřeleji než pouzí známí vítati mohla, ano doufal, že od ní přivítán bude. Tichá skromná naděje až dosud sklamala ho; viděl se v hlučném víru lidí, k nimž srdce ho nepoutalo nejmenší páskou, nemaje rodičů, nemaje sester ni bratrů ani vzdálených příbuzných, nepovšimnut od nikoho cítil se býti

kdesi v bezlidné poušti a jakási tajemná litost loudila se mu do srdce. Stál posud na témž místě, na kterém s koně slezl; nevěda si dobře vyložiti, proč na místě otálí, neměl chuti jíti po svém. A kam měl také jinam se uchýliti než opět mezi válečné soudruhy, o něž v rozladění mysli, v kterém se nalézal, nestál, aneb zalézti někam v ústraní do morné samoty, kde by ho byly myšlénky ještě více užíraly!

Již byl na tom, že odejde, a smutným okem rozhlížel se ještě jednou kolem sebe — za rozhlížení toho ale maně rozzářil se mu zrak, smutek slétl mu s tváře a na jeho místo usadil se spokojivý úsměv; zrak jeho setkal se s pohledem očí, jež byl v davu lidstva až posud marně hledal. Viděl též, že setkání se s očima nebylo nahodilé, neboť oči ty mžikem sklopily se k zemi a na tváři pod očima oněma rozlil se palčivý ruměnec.

Jako šipka poskočil Bobeš s místa a dral se davem v stranu hlavní brány, až se lidé po něm chlíželi. Dodral se konečně k cíli a stanul před starcem již valně sšedivělým a shrbeným, jejž za ruku držela dívka, v prostý ale vkusný městský šat oděná. Dříve sklopila oči, nyní, když Bobeš před ní stanul, svěsila i hlavu k zemi, tak že dlouhý závoj polo jí zakryl rdící se obličej, a přece závoj věru neměl co zakrývati, neboť spanilý byl obličej dívčin, neobyčejně spanilý.

„Bůh ti žehnej, otče Jahodo!“ zvolal Bobeš, podávaje starci pravici, „i tobě milá Libko! Věřte mně, Bobšovi, že jsem do vás kladl znamení štěstí svého při návratu do Poděbrad. A již jsem začal pochybovati!“

„Zdráv byl, Bobši, a zdráv se navrátil,“ odvětil stařec tiskna upřímně podávanou sobě pravici, žehnej bůh i tobě při návratu. Tu máš Libuši!

Vytáhne mne, chuďasa, do zimy, že prý přijel mladý pan Šváb a že se celé město sbíhá do hradu. Já řku, co ty s panem Švábem? Ale ona na mne hartusila, že každý jde, nu a tu jsem jí to učinil k vůli, že jsem vyšel do mrazu a psoty, já chuďas!"

Bobeš málo poslouchal řeči starcovy, z očí jeho celá duše utkvěla na květoucím obličeji dívky.

„A nechtěla se mi odtud hnouti," pokračoval Jahoda, „ač pan Šváb dávno již byl v hradě. A to vše proto, že pan Šváb nepřijel sám."

„Dědečku!" ozval se v to prosebný hlas dívky, kdežto oko její úkradkem pohledělo na Bobše bezděky též se červenajícího.

„A jak? Není tomu tak?" dobromyslně káral ji Jahoda. „Dvakráte jsem tě již pobídl, abychom šli, že tu nemáme více co dělati. A co jsi mi odpověděla? „Jen ještě chvilku, chvilčičku!" A kdyby konečně Bobeš se byl nesmiloval a k starému Jahodovi nezabloudil, byla by z chvilky stala se hodina a možná že bychom byli v nádvoří zůstali poslední."

„Dědoušku, prosím tě!" ozval se opět dívčin blahostí se chvějící hlas.

„Dobře, dobře, Libko!" usmíval se Jahoda. „Teď jsme tu ale dost vymrzli a Bobeš s námi, můžeme tedy jíti. A co ty, Bobši? Máš na hradě co na práci? Sotva! Budeť tě pan Šváb dnes málo pohřešovati. A u nás je jako v ráji, z krbu to dýchá až milo a bude také co zakousnouti. Nešel bys s námi na chvíli?" Jahoda se vesele usmíval; usmívali se i Bobeš i Libka, a Libka byla první, která jemným potrhnutím ruky dědečkovy pobízela k odchodu. Bobeš pak se nenechal dvakráte pobízeti a tak ubírali se vespolek z brány a zahnuli v pravo na kostelní předměstí, kdež u samého kostela vstoupili do úhledného domku.

Ve vlažném teplém vzduchu světnice rozvázal se teprvé Libce jazyk, z ostýchavé dívky vyloupla se obratem švitorná hospodyňka, jež usadivši milého hostě za stůl, snášela co v domě bylo Teprvé když vše připravila, usedla také, ale nikoliv ke stolu, nýbrž po boku Bobšově na lavici něco opodál a dbala, aby host i dědeček učinili jídlu a pití zadost. Starý Jahoda vytasil se sice již za jídla s nejednou otázkou po novinách, jež Bobeš přinášel, pravý útok nastal naň však teprvé, když po jídle se z cínové baňky popíjelo hořké; tu i Libuše neskrbila otázkami, zvláště když Bobeš se zmínil o úkladu o život slepého Žižky. K naléhání Jahodově i Libušině musil povídati vše do nejmenších podrobností, a opět vysvětlovati a opět znova povídati; o tažení do Uher sestaviti musil celou kroniku, ani dne mu z ní neodpustili. A když nebylo více látky z událostí a příhod, došlo na osoby. Ani Jahoda ani Libka neviděli posud Žižky na vlastní oči; Bobeš musil jim osobu vypsati od hlavy po paty, vyprávěti o spůsobech a životě proslulého vůdce, o umění jeho válečném, o jeho náhledech, víře i zámyslech. V tom ohledu bylo látky správné i nesprávné dosti po ruce a Bobeš vida, jaké potěšení svým milým hostitelům zprávami sými činí, neskrbil slovem a líčil jim s mladistvou nadšeností a zdravým rozumem vůdce i vojsko takovým spůsobem, že poslouchajícím viděli se býti vůdce i vojsko málem nadpřirozenými zjevy, k nimž ruka věčná připoutala vítězství a slávu. Za vypravování přisedli i Jahoda i Libka blíže k Bobšovi a mladí oba lidé ani sami nevěděli, jak to přišlo, že se drží za ruce a že střídavě jeden druhému ruku tiskne. Čas jim uběhl tak rychle, že toho téměř litovali; za krátkého dne překvapil je soumrak neočekávaně brzy a Bobeš musil pomýšleti na

návrat do hradu. K opětným prosbám obou slíbil, že jakmile mu bude zítra možná, opět se k Jahodovům dostaví, neboť skormoutil přátele své zprávou, že Šváb nebude dlouho v Poděbradech meškati. A tu přece musili se vespolek co možná užiti!

Starý Jahoda vyprovodil Bobše až za kostel, Libka vyšla za nimi na zápraží, touživě hledíc za odcházejícím hostem, jenž nejednou se po dívce poohlédl. Za večera vedl se u Jahodů hovor při kmitajícím plaménku lampy pouze o Bobšovi a jeho příhodách. Netřeba nám tu mnoho objasňovati; mladý hoch byl dávnym známým u Jahodů a čím více Libka dorůstala, tím vřelejším přítelem rodiny měšťanské, toliko z děda a vnučky se skládající.

Rodiče Libčini dávno již odpočívali v chladné zemi. Prostý přátelský poměr nabyl pak vzdálením se Bobšovým z Poděbrad jiného, jemnějšího významu a že významu tomu starý Jahoda přál, seznali jsme z toho, co svrchu vypravováno; neměl také děd příčiny vzpírati se proti náklonnosti srdce vnučky své, neboť byl Bobeš statný, hodný a upřímný hoch, na nějž nesměl nikdo křivým slovem sáhnouti.

Na hradě zatím i Šváb okřál v kruhu rodinném a že přinesl s sebou valnou zásobu novin, neutuchal v společnosti ženy Anéžky a starého Bočka živý hovor. Vyřídil především, jak mu Žižkou uloženo bylo, vzkázání o přípravách k příštímu tažení proti straně Pražské; o Hvězdovi dověděl se již u Chrudimi, že meškal ten čas v Hradci a poněvadž Žižka přímo na Hradec táhl, nebylo třeba vypraviti k němu zvláštní o přípravách poselství. Pověděl také, co věděl o úkladném vrahovi za Žižkou poslaném i o dobrodružství, jež měl s vrahem samým; dověděl se pak také na

vzájem nejedné zprávy od Bočka, jež se mu v té věci viděla býti důležitá.

„Vida, vida, tu mne tak leccos napadá!“ svědčil Boček několikráte hlavou, když byl Šváb s nejpilnějšími novinami u konce. „Čím dále rozmýšlím, tím více se mi v mozku rozbřeskuje, neboť rád věřím, že těm hrdopyškům je bratr Žižka více než solí a pepřem v očích. Kdyby jim takhle koval pouta na otroky a jako oni Krista maje na jazyku pouštěl do srdce svého lotrovství a lotrovstvím tím krmil svět, jako oni krmí: pak by byl jejich, pak by nestrojili naň vražedné léčky; kdyby bezpráví na bohu i lidech páchanému s nimi zároveň propůjčoval ducha i meče: pak by ho také zvali svým bratrem; kdyby rdousil pravdu a šlapal zákon boží nohama, jak oni činí: pak by ho nosili na rukou. Ale že jim trhá farizejskou škrabošku s obličeje, že zpupnost a bezbožnost jejich na pranýř staví, že tresce, co po věky proti právu páchano bylo bez trestu, že pokrytství a nositele jeho potírá, že cizopasné kobylky, jež s jejich pomocí v společný prospěch pijí tuk a krev lidu českého, vybíjí ze země; že boří skrýše stověké nepravosti a že lidu okazuje, čím lid jest a býti může: proto musí býti shlazen s povrchu země! A že meče jejich lámou se co třtina na meči jeho, musí jed a dýka k dílu zatracenců. Bídná, ničemná chaso! Pak žádáš na Bočkovi, aby se postavil do řady tvé.“

„Jak? Pokusili se snad již i o tebe, otče Bočku?“ tázal se Šváb, neboť Boček kladl na poslední slova zvláštní důraz.

„Ba chtěli se pokusiti, milý Jene, a strkali mi vějičku až do domu. A víš koho k tomu užili?“

„Věru sotva bych uhodl.“

„Nikoho jiného než mého milého stýce Pušku,“

s trpkým přízvukem pravil Boček. „Ten člověk cti a víry prázný, který klame, kdykoli ústa otevře, ještě nedostavěl na svých Kostomlatech krov, který mu Uhřata Sigmundova z povelení krále sbořila a sžehla, a již se buntuje s týmž králem proti zemi a národu. Vždyť pak víš, jak vytáhnuv s tou panskou chátrou proti Žižkovi u Strachova dvora dopadl a přece odvážil se po též porážce vyhledati mne zde na Poděbradech a mně činiti návrhy, jak bych mohl podtrhnouti bratru Žižkovi nohu. Toho se odvážil ničema vůči mně, považ, Jene, vůči mně věrnému druhu Žižkovu! Arcit přinesl to hezky zaobalené, ale já čertovo kopyto brzo poznal. Přinesl mi úmluvy kolínské, které si odřezanci pod pláštíkem vrtláka Vartemberka sosnovali pod zástěrou zavedení míru, v skutku však na sebrání vší moci proti Žižkovi, jenž činy a zámysly svými pídimužíkům těm arcit jest hrozný. Přinesl ten škvár a chtěl mne přemluviti, abych přijel do Prahy na sv. Havla, kdež na sněmu věci mají býti dokonány. Dlouho jsem ho nechal klábositi; když mne to však již nudilo, tázal jsem se ho krátce, zda-li také postarali se, aby Žižka na sněm přijel? — Tu jsi ho měl viděti, jak kysele se na mne podíval; všecka výmluvnost byla ta tam. Koktal to a ono a prohodil mimo jiné, že na Žižku netřeba se ohlížeti, projeví-li celá země zřejmě svou vůli; ostatně že bude postaráno i o Žižku, by nevyrostl do nebe. Slyšíš, Jene, nyní teprvé rozumím slovům těm: kuli vraždu vespolek již tenkráte. Avšak tehdy vykládal jsem si slova ničemova v poctivém smyslu a že jsem si je tak vykládal, dal jsem mu zřejmou odpověď: Bez Žižky do Prahy nepůjdu! Může-liž tam mluviti celá země, nebude-li tam mluviti vůdce Táborů a přátelé jeho? — Tak odbyl jsem ho a

měl jsem co činiti sám s sebou, pamětliv jsa práva pohostinství, abych ho neodbyl hrubším spůsobem. Vždyť pak víš, že i jinak chování jeho ke mně zasluhovalo by řízné odplaty. Oni tedy sjeli se v Praze a hezkými slovy hodili zemi písek do očí; co se tajně umlouvalo, sotva by asi rádi pověděli. Nyní teprvé vděčen jsem rozvaze své, že jsem jim nesedl na lep.“

Boček se na chvilku odmlčel, jako by něco na mysli uvažoval, pak ale se násilně vytrhl z myšlének.

„Jene, kdyby to hnízdo Nimburské neleželo mezi Mydlovary a Poděbrady!“

Více nepověděl, Šváb však dobře porozuměl.

„Však vím,“ jal se Boček opět po chvilce mlčení slova, „kterak Puška toho ani ze sebe nemá, že slouží Vartemberkovi a pod návodem Vartemberka samému králi. Muž naskrze nesamostatný veden jest zástěrou ženy; tať nemůže posud zapomenouti, že je z krve Vartemberků a že se píše z Veselé, nemůže zapomenouti skvělé doby své, kde byla frejířkou dvorskou. Což pak jsou Mydlovary proti skvostnému dvoru královskému pro nenasytnou její ctižádost a hrdost! A tu není divu, že se žaludku hladovému zasteskne po hrncích masa. Proto také příkrá jest proti mně a bratru Viktorinovi, že k žebronění jejímu nechceme poskytnouti prostředků k panskému hýření jejímu, a příkoří, kteréhož již nazbyt mi učinil Puška v soukromém i veřejném životě, sluší položiti na její účet. Jene, bude-li mne déle dráždíti, možná že zapomenu, že mezi mnou a Mydlovary leží Nimburk.“

„A což také by Nimburk vadil!“ prohodil Šváb. „Může-li Puška škrábati až z Mydlovar, mohli bychom šlehati až z Poděbrad. Však bude

dosti příležitosti, až Žižka bude zhojen na Pražanech a Vartemberkovi.“

„A víš ty, Jene, že v Nimburce se to hatí?“ tázal se Boček a nečekaje odpovědi dodal: „Ano, hatí se to tam, purkmistra Klimše svrhli a to všecko proto, že se některým pokrytcům zachtělo opět názvu královského města. Však jsem dobře zpraven o všem. Vartemberk vyslal náhončí své po zemi a chtěl míti žně, než se Žižka z výpravy vrátí. V Nimburce se mu podařilo pomocí sestry své a manžela jejího. V pletkách, úskoku a piklech vyznají se dobře i Puška i žena jeho. Dokázali toho v Nimburce; lepšího zvuku tam má jmeno královo než jmeno Žižkovo — a to jen proto, že Nimburští nevidí dále než jim nos saháš. Jinde vidí lépe a jinde též Vartemberk nepochodil, ač dobře strojil. Konečně se přece prokázalo, že má proti Žižkovi jen slova, Žižka pak skutky proti němu a zdravý smysl lidu klade již větší váhu na skutek než na lichotné slovo. Ten Nimburk, ten Nimburk! Jene, vous bych si rval ze vzteku. Jak krásně to tam před dvěma léty pučelo a nyní již vysychá do kořene. S Pražany učinili krok ku předu, sami ale dva kroky nazad. Bůh to naprav!“

„Těžko brániti, otče Bočku,“ pravil Šváb, „když již jednou chytili se Pražanů. U Pražanů divné hospodářství, ani by člověk neuvěřil. Dnes jdou v pravo, zítra v levo a pozejtří opět v pravo; kdo pak se jich chytil, musí s nimi, i kdyby kotrmelce prováděli. Však doufám, že Žižka bude věděti, jak pomoci, a že napraví i Nimburčanům hlavy. Mátě beztoho nyní pokdy, aby se i v naší krajině poohledl.“

„A kdy soudíš, že by mohl Žižka proti Pražanům sebrati pole?“ tázal se Boček.

„Pravil jsem ti, otče Bočku, že bezpochyby sám ještě neví. Poněvadž mi však dal s sebou tak nalehavé vzkázání, tuším, že to nebude dlouho trvati; jakmile se doví, že ty a druzí přátelé jeho budete míti lid připravený, v týž den dá i on heslo: ku Praze! Věř mně, otče Bočku, že Žižka až po nedávnou dobu Pražany a jejich spojenci jen pohrdal — od úmluv svatohavelských ale jich nenávidí. A víš, co značí nenávisť slepého vůdce!“

„Nuž, bude-li mu na tom záležeti, já ho přes měsíc nezdržím; za měsíc mohu vytrhnouti s pěti sty bojovníků. Až k němu pojedeš, vyřiď mu, že budu čekati zavolání jeho. Avšak ani jsi se nezmínil posud, jak dlouho pobudeš na Poděbradech!“

Tento obrat v řeči trhl Anežkou, jež až posud tichou ač bedlivou myslí naslouchala hovoru milovaného Jana se strýcem Bočkem. Rychle pojala Jana za ruku a žádostivým i zároveň bojácným pohledem utkvěl zrak její na rtech mužových, jakoby rty ty vyřknouti měly ortel nad osudem jejím. Šváb porozuměl pohledu tomu a stiskna ruku Anéžčinu, mile se na choť usmál.

„Ztrávím tu, otče Bočku, konec roku, na tolik vzal jsem odpuštění,“ pravil Šváb, „a kdyby nebylo Anéžky, ani tak dlouho bych nepobyl, neboť Žižka dlouho přes nový rok nebude zaháleti na Hradci. Vím však, že by Anéžka žehrala, kdybych odjel před novým rokem; kdo není na nový rok doma, toulá se po celý rok.“

„Tak aspoň bych si vykládala!“ nepříliš vesele ozvala se Anéžka, líbajíc Jana na čelo. „Kdyby šlo po mém, nepustila bych tě více od sebe, leč tu naplatí ani vůle má, ani přání — vy muži dovedete býti ukrutni více slabé ženě než nepříteli!“

„Však mne napomenul vůdce, abych se ti nedal příliš uhejčkati," smál se Jan.

„A ty rád zůstavíš ženu a dítě!" kárala ho Anéžka.

„Asi tak rád, jako ty mne budeš viděti odjíždějícího," hájil se Jan a Anéžka obejmouc ho, vřelé mu vtiskla políbení na ústa.

Boček hleděl opět přivésti hovor na jiné věci, což se mu stěží podařilo, neboť slovy svými bezděky dotknul se struny, kteráž stále skrz hovor bolným přízvukem se ozývala, ač dlouho ještě pospolu se bavili.

VI.

Poslední den roku 1423 schyloval se znenáhla ku konci. V ulicích Pražských bylo však posud živo, ano na některých místech živěji než po celý den. Pražský lid strojil se na rozloučení se starým rokem a na přivítání nového. Čelnější krámy byly záhy naplněny hostmi a hulákání i ples rozléhal se ze dveří jejich.

Málo před soumrakem vjížděl do Prahy branou Horskou, stávavší druhdy o něco doleji než nynější Nová brána, jezdec mocného těla, úplně po válečnicku oděný. Lidem potkávajícím se s ním dvojí věc byla nápadná; vychrtlý umořený kůň, sotva že nohama motal pod jezdcem a velký zcuchaný rudý vous, který zakrýval více než polovici obličeje jezdcova a obličeji tomu dodával rázu divokosti. Jezdec nevšímal si všetečných pohledů jej provázejících a jel volným krokem podél Florence k bráně většího města řečené Mikulášově od věže, stávavší blíž nynější Prašné brány, caletnou ulicí přes velké a malé tržiště k mostu i přes most,

kdež za věžemi menšího města zahnul nalevo pod kostel panny Marie, druhdy řádu Johanitů náleževší. Projev tam opět branou ven, zastavil se u prvního domku na tehdejším Újezdě, shoupl se s koně, přehodil mu úzdu přes krk a přistoupil ke dveřím uzavřeným, na něž jílcem po třikráte udeřil.

Uvnitř domku to zašramotilo, dvéře se zvolna otevřely, hlava starého muže objevila se v nich a jezdec uslyšel otázku: Co dobrého?

„Znáš to?“ odpovídal k otázce, drže před oči obyvatele domku polovic stříbrného groše, zvláštním spůsobem vykrojeného.

Stařec sivým okem přeměřil jezdce od hlavy až k patě, sáhl do kabely po straně u pasu mu visící a po krátkém hmatání vyňal odtamtud rovněž půlku podobné mince. Sáhl na to po půlce jezdcově, přiložil obě k sobě a shledav, že řádně k sobě se hodí, prohodil bezvýrazným hlasem jediné slovo: „Znám!“

„Znáš!“ přisvědčil jezdec. „Dobře, tedy vyřiď tomu, kdo ti peníz schovati dal, že druhá půlka je v Praze a že chce něco pověděti. Především mi však ukaž do hospody, já i ubohý kůň toužíme po odpočinutí.“

Stařec nedal odpovědi ni slovem, nýbrž přehodiv plášť přes rameno zavřel dvéře na klíč a pokynul jezdci hlavou, aby ho následoval. Šli pospolu o nějaké sto kroků dále po Újezdě, kdež stařec stanul před hospodou.

„Jdi a odpočiň, já tě krčmáři odporučím!“ Při tom ukázal jezdci na průjezd domu, sám pak vešel dveřmi přímo do krčmy. Tam promluvil pošeptmo několik slov s otylým krčmářem a vyšel z krčmy, kráčeje nazpět k Újezdské bráně menšího města Pražského.

Krčmář sám vyšel do průjezdu, zavolal na své lidi, odevzdal jim koně do opatrování a uvedl jezdce do malé nízko klenuté jizby, do níž se vcházelo zároveň z průjezdu i z hlavní světnice hospodské a po níž mdlý plamének kahánce na trámě u dveří zavěšeného slabou rozesílal záři, takže blíže u okna okenicí uzamčeného hmatavá panovala tma. Uveda hosta pobídl ho, aby usedl za jediným stolem v rohu u okna stojícím. Sliboval, že ihned v krbu dá rozdělati oheň a tázal se, co by měl přinésti k zakousnutí a pití.

„Cokoliv," odtušil jezdec, „jen hezky brzo a hodně mnoho, neboť jsem hladov a žízniv."

Krčmář se zatočil. V brzku měl jezdec před sebou na cínové míse telecí kýtu a korbel s hořkým, na krbu pak vesele plápolal oheň dýchaje příjemné teplo po jizbě. Jezdec odložil meč, svlékl šat svrchní a pustil se zhurta do jídla a pití. Kýta málem napolo zmizela v hladovém jeho jícnu a krčmář přinášel již třetí korbel hořkého, když dvéře z průjezdu do jizby vedoucí se otevřely a jimi nepříliš jistým krokem vstupovali dva muži vysoké postavy v pláště zahalení s byrety hluboko na oči vtisknutými.

První z nich ukázal krčmářovi na dvéře a pánovitým pravil k němu hlasem: „Chceme býti samotni, nikoho sem nepouštěj!"

Krčmář hluboce se ukloniv pospíšil ze dveří a jezdec bedlivým okem prohlédnuv k příchozím povstal z lavice. Muži ti stáli tak, že záře kahánce padala jim do týla, kdežto jezdci padala zrovna do obličeje.

„Mikši Zádavo!" promluvil týž muž, který krčmářovi kázal, aby jizbu opustil.

„Ano, ten jsem," polohlasitě odvětil jezdec.

„Čeho hledáš v Praze, Žižka jest v Hradci!"

„Aj, již také to víte," drze se usmál Mikeš, „přicházím tedy pozdě s novinou. Nic ale nedělá, povím vám aspoň, proč já šel, vlastně musel jíti do Prahy."

„Tys musil jíti?"

„Tak a ne jinak, neměl-li jsem se houpati; však beztoho nyní mám větší strach o vaši kůži než o svou."

„Mikši, slovem-li jsi prozradil, budeš pykati tak, jako bys byl v rukou Žižkových."

„Ha, ha, ha!" drze se opět smál Mikeš. „Já prozradil! Nenosím dvou hlav na šiji, abych se tak potřeštil. Avšak prozradil někdo jiný a vinu nechť si přičte, kdo byl neopatrný, připustiv, aby se prozraditi mohlo. Vy páni, kteří jste mne najali a kterých nechci jmenovati, sáhněte si do svědomí, byli-li jste všichni dosti opatrni! Kterak by se také byli dověděli Hradečtí? — To není hezké, najmouti si poctivého vraha a kaziti mu napotom řemeslo. Ha, ha, ha!"

Protivný smích Mikšův rozléhl se opět jizbou a zbůjník obmatával si se zálibou hrdlo.

„Tak, tak, vy milí páni; mám co děkovati jen sobě, že jsem z oprátky mi nastrojené se vyvlékl," chvástavě chlubil se Mikeš. „Někdo nás donesl Hradeckým a ti poštvali za mnou ohaře. Víte-liž, kdo Žižkovi při návratu jeho z Uher přinesl zprávu, že byste si rádi zahulali na jeho hrobě? Ty pane Půto bys mohl snadno věděti, neboť jsi byl bezpochyby nedávno ještě na Opočně."

„Zadrž, Mikši, a nevypouštěj více jmena mého z úst!" zlostně káral jeden z příchozích zákeřníka a zároveň nedůvěřivě se rozhledl po jizbě. „Pravda, přišel jsem ty dny do Prahy, ale koho by byli Hradečtí za tebou k Žižkovi vyslali, věru ani ve snu neuhodnu."

„Povím tedy a přisvědčíš, že dobrého si vzalť sluhu, neboť Pavel s černou hlavou kučeravou rád by si setřel žáhu na Opočenském i na mně samém. Do smrti na nás nezapomene.“

„Jak? Bývalého hospodáře Pavla poslali?“

„Pravda! A ten ve své horlivosti poplašil si zvěř, již chtěl uloviti. Zprávou svou, že v táboře jest vrah na Žižku najatý, pobouřil neprozřetelně celé ležení a tak dostal jsem vítr, dřív než Žižka posla spatřil. Pak arciť jsem neprodlel; vykradl jsem se z ležení a poněvadž jsem dobře tušil, že mne pronásledovati budou, nepustil jsem se k domovu, nýbrž hnal jsem přímo ku Praze, věda že tu vždy někoho naleznu, komu bych podal zprávu a sobě na špatné chování tajemství požaloval. Vy, páni, se kryjete za pevnými zdmi a mně jste vzali jediný pancéř, tajemství, s prsou; toho si od vás Mikeš nezasloužil.“

„U všech ďáblů, ustaň!“ rozhoršil se muž, jenž byl až posud sám vedl hovor s Mikšem. „Ty jsi jednou vyvázl: co však čeká nás, zvěděl-li Žižka více, než že život jeho je v nebezpečí?! Zrada, hanebná zráda.“

„Zráda sem, zráda tam,“ opovržlivě prohodil Mikeš, „zvěděli-li Hradečtí, že je nastrojeno proti Žižkovi, zvěděli též, kým bylo nastrojeno, a byli by věru bláhovci, aby nesdělili i Žižkovi. Vy, pánové, starejte se teď o svou kůži!“

„Tisíc blesků do tvého hrdla!“ rozkřikl se nahlas odpůrce Mikšův. „Viz Čeňku, lotr ten se krade od osmi neděl kolem prokletého slepce a nenajde příhodného okamžiku, aby mu vrazil ocel do prsou. Styď se, babo! Stříbro umíš bráti, umíš přísahati a přece slovu nedostojíš.“

„Ha, ha, ha!“ rozlehl se opět odporný smích Mikšův po klenbě jizby. „Dostoj, můžeš-li, pane....

Máš pravdu, kočka nemá lepších spádů proti myši, než jich užil Zádova proti slepci. Potloukal jsem se po celou výpravu do Uher i po celou krkolomnou jízdu z Uher kolem vozu Žižkova a kdyby na mne bylo záleželo, nebyl by Žižka překročil hranice Čech. Vy pánové, mé svědomí v tom ohledu jest pokojnější nežli samo vaše, nemám si čeho předhazovati, při své lotrovské poctivosti! Nedbal jsem odpočinku, nedbal spánku, nedbal jídla, byl jsem jako tigr stále na skoku, ale opatrnost a bedlivost těch, kdož Žižku střehou, zahanbila vždy úskoky mé; vždyť ho střehou více než zřítelnice oka svého! Však přiznám se, jednou bych byl mohl něco provésti. Na zpáteční cestě jeli jsme jednou hlubokým úvozem a sveřepé kobylky uherské objížděly nás jako roje včel. Táboři musili toliko jediným tahem vozů a kde bylo se strany přístupu, tam prudký musili odbíjeti útok nepřítele. Musilť tedy i vůz Žižkův jeti samojediný a Uhři dobře věděli, kde hledati slepého vůdce; v malém záhybu na pravý bok otevřeném učinili na vůz ten zběsilý útok, že prudkosti podobné jsem jaktěživ neviděl. Byltť jsem i tehdy na blízku a zápasiv o vlastní život, přece nespouštěl jsem záměr vražedný s mysli. Jak jinak, viděl jsem Žižku vystoupivšího na okraj vozu, an k zoufalé ráně zdvihá palcát — viděli ho i Uhři a desatero mečů čelilo k prsoum jeho. Starý Žitenický a Roháč byli Žižkovi štítem a káceli dorážejícího nepřítele, jako kácí blesk sosny. Byl to pro mne okamžik nejvyšší napnutosti, pro vraždu zapomněl jsem na obranu — a již jsem byl od Táborského proudu odtržen a v nejbližším okamžení povalen na zemi, tak že kopyta koňů uherských tepala kolem hlavy mé. Tu vskočí Roháč od Žižky, dvěma — třemi ranami mečem

proklestí si ke mně cestu, vytrhne mne vzhůru. Hochu, bylo by tě škoda — ha, ha, ha! — Já se octnul přímo u Žižky — ale nevím, co se se mnou dělo, buď že přestálým nebezpečím, buď že mohutným vzezřením strašného slepce byl jsem na mysli ohromen; připadal jsem si v té chvíli jako had, jemuž vylomili jedovaté zuby, já byl málomocným! — A než mne z malomocnosti vzkřísila myšlénka vraždy, bylo nebezpečenství od Uhrů hrozící překonáno, Táboři unikli z pasti, Žižka byl opět uvnitř vozu a před vrahem v bezpečí. Marně jsem pásl dále po příležitosti, příchod Pavlův a zpráva jeho vypudili mne z vojska Táborského. Co zmůže bídník, o to pokusil jsem se, není vám, pánové, toho dosti?“

„A nyní chceš obleknouti roucho kajicné?“ tázal se muž, jenž až posud byl němým svědkem celého hovoru.

„A kdybych chtěl, kdo mi bude brániti?“ zpupně odvětil Mikeš. „Však nestrachujte se, že se vám zpronevěřím — Mikeš zůstane lotrem, vzalť na to deset kop od vás a má ještě třicet kop vzíti. Dostojí slibu a vy musíte dostáti svému, nevezme-li vás nebo jeho ďábel dříve, než úmluvu splní!“

I vraždstrůjcům byla slova zákeřníkova děsná, tak že němi stáli tu poslouchajíce, aniž by věděli co říci. Mikeš obrátil se k stolu a dlouhým douškem ovlažil si vypráhlý jícen.

„Však posečkati musíte, pánové!“ pravil potom. „Pozoruje-li roj včel, že je sršeň na blízku, rozčertí se a tu neradno se mu blížiti; až se Táboři ustanoví, nebudu se jim vyhýbati. Abych ale do těch dob mohl živu býti, žádám vás, abyste mne něčím založili na příští srážku.“

„Ty půjdeš na Opočno!“ pánovitým hlasem odsekl mu muž, jenž z prvu na Mikše dorážel.

„A kdo mi poručí, když nebudu chtíti?“ smál se drze Mikeš.

„Půjdeš tam ve svůj prospěch ... se mnou.“

„Což kdyby tak pan Opočenský mstíti se chtěl nevinnému lotru?“ tázal se potměšile Mikeš. „Nedaří-li se pánovi, bije pak obyčejně sluhu ...“

„Kdyby chtěl Opočenský bíti, bude bíti i v Praze!“

„Pochyboval bych,“ odpíral drze Mikeš, „je k tomu zvláštní smělosti třeba, postaviti se na pranýř!“

Odpůrce Mikšův zarazil se významem slov zbůjnických a hryzl se ve rty.

„Troufám, že si nechceš šlapati po rozumu,“ pravil po chvilce, „a že rozvážíš. Nemáš se báti Opočenského, já ti ručím za to.“

„Nu tedy rozvážím si to. Kdy pojedeš, pane ...“

„Zítra s večerem, hodiny se dovíš u Újezdské brány. Zatím tu máš na nocleh, není to na srážku!“

Při tom hodil váček stříbrem naplněný na stůl a vyšel se soudruhem z jizby.

V průjezdu čekal na oba třetí muž rovněž v plášť zahalený, v jehož společnosti odcházeli z hospody ubírajíce se rychlým krokem k městské bráně a horlivě pospolu hovoříce; předmět hovoru snadno lze uhodnouti. Prošedše bránu stanuli v ulici mostecké.

„Pro všechen případ bude bezpečnější na Opočně,“ pravil muž, jenž se k navštěvovatelům Mikšovým v průjezdě hospody přidružil. „Zde v Praze mění se vítr a snadno by mohl uškoditi.

Ty, pane Půto, dej si na něm záležeti, abys ho s sebou dovedl. Dobrou noc!“

Podali si ruce a rozcházeli se. Muž, který posléze promluvil, obrátil se na levo k tržišti menšího města, druzí dva namířili si v pravo přes most k velkému městu Pražskému.

Abychom domněnkám čtenářovým na pomoc přispěli, povíme krátce, že muži přes most se ubírající byli Půta Červenohorský, důvěrník Opočenského, a starý Čeněk z Vartemberka, k němuž Půta na kvap byl vyslán.

„A jak mezi námi, pane Čeňku?“ tázal se Půta, když pospolu po mostě kráčeli. „Opatřil jsi, zač jsem tě žádal?“

„Stalo se, Půto,“ odvětil Čeněk. „Dnes ráno vypravil jsem posly na Veliš i na Veselou. Co tam bude zbrojného lidu, vypraví se bez meškání k Opočnu a bude tam bezpochyby dříve, než ty sám. Odtud z Prahy nemohu nikým přispěti; mám co dělati, abych udržel lid pohromadě a Pražany na vodítku. Odváděti lid do Hradecka, podobá se mi býti povážlivé, neboť sebereme-li my pole, sebere Zižka celé Hradecko proti nám a víš jak jsme tam až dosud dopadali. Naopak ale zde uvnitř země připravíme se naň s dostatek, věř slovu mému, že se mu zachce na nás až do Prahy a pak ho přivítáme! Vy se svým lidem a s pomocí Velišskou a Veselskou ubráníte se na pevných hradech a o nic jiného prozatím neběží.

„Nu, pane Čeňku, možná že se ubráníme i mimo hrady, bude-li tvá pomoc z Veselé a Velišě výdatná. Opočenský má velkou chuť, trčiti s Žižkou, pokud nesebere posily, a proto jsem za tebou přijel na kvap do Prahy. Jen kdyby to ošklivé prozrazení nebylo se do toho vpletlo; bude míti asi Opočenský radost!“

„A kdo nás může z vraždy usvědčiti?“ hrdě tázal se Čeněk. „Mimo Mikše nikdo a o toho musí býti postaráno.“

„Mýlíš se Čeňku,“ kvapně vskočil mu do slova Půta. „Počíná mi býti před očima jasno; obávám se, aby neměli ještě jiného svědka proti nám.“

„Kýho ďábla! A kdo by ten byl?“

„Připadá mi, že jsme při posledním nájezdu na Hradec ztratili panoše Smila z Rohu. Tenť o lecčems věděl a mají-li ho živého ..... ba, ba, odkud by jinak měli! Nu, Opočenský, ty budeš míti radost ze zpráv mých!“

„Také ještě nebude zle!“ těšil se Čeněk. „Mají-li svědka, nemají vraha a tudíž důkazů. Mnich měl pravdu, když tě napomínal, abys Mikše odvedl s sebou; pokud toho máme v rukou, nezmohou nic proti nám, směle-li odmítneme podezření od sebe. Drzé čelo mnohdy dobrá zbraň, pamatuj si Půto, a já jsem ti toho nejlepším důkazem. Poptej se u nich, kolikráte jsem drzou přetvářkou vodil je za nos. A proto nečiň si nijakých starostí. Dobrou noc!“

Došli právě na velké staroměstské tržiště a Čeněk rozloučil se s Půtou ubírajícím se do Zmrzlíkova domu na nocleh, zahnuv do Železné ulice.

Na nový rok u večer v samý soumrak vyjížděl Půta Červenohorský s družinou z Prahy. Neposlední v průvodu jeho nalézal se Mikeš Zádava; museltě si tedy uvážiti podle rady Půtovy.

VII.

Na Hradci hlučně si počínali v první dny po novém roce; celý Tábor i se slavným vůdcem svým

byl tam hostem a s šířící se pověstí o jeho návratu přibývalo do Hradce vždy víc a více nových bojovníků. Domy nestačily na ubytování všech a tudíž rozloženy jsou jednotlivé oddíly do okolních dědin, kdež trávily noc, scházejíce se za dne do města. Po třikráte za den kázali kněží lidu a rozdávali večeři páně; hlahol žalmů nábožných a písní válečných rozléhal se kolem pevných hradeb města po celý den, s večerem pak nastalo velebné ticho, neboť Žižka netrpěl za noci hluku.

Slepý vůdce shledal v Hradci vše, jak Pavel ho zpravil; nezbylo nejmenší pochybnosti, že se měl státi obětí úkladné vraždy.

Panoše Smil z Rohu živým všeho byl důkazem, neboť nabyv volnosti, neuchýlil se více z Hradce, věda, že Opočenský strašlivě by mstil zrazené tajemství. Sobecká mysl panošova kázala mu prodleti tam, kde bylo bezpečí a on lehce oželel i jinak svých dřívějších přátel.

Rozbouřená mysl Žižkova nabývala v kruhu přátel znenáhla opět dřívějšího klidu a vůdce trávil několik těch dnů skorem vesměs v jejich společnosti; byloť toho dosti, co mu musel kněz Ambrož a věrný Jan Hvězda z Vicemilic, řečený Bzdinka, o událostech sdíleti, jež se v kraji za nepřítomnosti Žižkovy sběhly. Nebyloť Hradečanů tajno, kterak se zřizuje a upravuje od doby úmluv svatohavelských veškerá moc Táborům odporná po celém Hradecku; vyzvědačům po kraji vyslaným nemohlo ujíti sbírání pole i v zemi i mimo hranice se strany pánů a Bzdinkovi donesla se i zvěst o schůzce náčelníků na Opočně a o výpravě Půty Červenohorského do Prahy. Účel cesty té stal se brzy zřejmým. Posily Čeňkem Vartemberským vyslané dorazily také již na Opočno a tu snadno se nechalo vypočísti, kolik uhodilo.

Že tudíž ani Žižka s přáteli svými nelenil u sbírání sil, jest pochopitelno; při všech vedlejších zámyslech, jimiž se zabýval, nespouštěl však Prahy a spojených s ní pánů se zřetele. Naučil se jich nenáviděti a koho jednou nenáviděl, toho hleděl i zhubiti. Šváb z Havraně dojel již do Hradce a přinesl pevné sliby Bočkovy o příští pomoci, z jihu Čech přišly zprávy i od Táborských samých i od pánů s nimi proti Oldřichovi z Rosenberka vojujících, Chvala z Machovic, Zbyňka z Buchova a Bohuslava ze Švamberka, kterak strana Sigmundova a katolická ztrácí jedno pevné místo po druhém a kterak sama hledá již příměří, z Zatce i Loun dali do Hradce vzkázati, že hotovi jsou na první zavolání vytrhnouti do pole: Žižkovi kynula tudíž naděje, že během nastávajícího roku bude míti pospolu moc, s kterou bez všech obav bude moci čeliti Pražanům a jich spojencům. S lidem, který měl po ruce a který z měst Hradce, Jaroměře a Králové Dvora hodlal sesíliti, umínil si potírati škůdce a zhoubce víry nejprvé v severních krajích, aby v nich uvolnil stoupencům svým. Sotva že tedy bojovníci jeho poněkud se zotavili, kázal chystati se k pochodu a za šera dne šestého ledna bral se voj Táborů z bran Hradeckých směrem k Jaroměři, kamž dorazil za pohody časně před polednem. Žižka měl namířeno především na Náchodsko a proto neprodlévaje v městě více než s potřebu, hnul se opět dále, táhna podél Úpy vzhůru ku Skalici.

Voj blížil se již k městu tomu, any koněberky Táborské co přední stráže daleko napřed táhnouce před vozy, prudce se zatočily nazpět, střemhlav pádíce s výšiny před Skalicí vystupující k hlavnímu voji; co prudký takový návrat

znamenal, věděl si každý ve vojsku vyložiti a Žižka v témž okamžení o něm zpraven, kázal vozovou hradbu uzavříti, a lid stavěti v šiky. Ačkoliv rychle se vyplnily rozkazy velitelovy, přece by málem byly přední řady utrpěly pohromu; silný, dobře obrněný a ozbrojený houf jezdců vypadl ze zálesí, po svahu údolí se táhnoucího, a klínem svým vrazil do voje dříve, než hradba vozová se uzavříti mohla. Litý nastal boj po celém čele vojska Táborského, neboť v patách za jezdci hnali se pěší v počtu voji Žižkovu málem se rovnajícím a zuřivě napadli na vozataje uzavřením hradby se pachtící. Roháč z Dubé, velitel předního voje, viděl barvy Náchodské a Opočenské, věděl také, že ten nepřítel co do udatnosti a válečné síly nezadá Táboru; proto osobním udatenstvím snažil se rozplameniti mysl soubojovníků, v jichž čele bojoval. Avšak zlá náhoda stíhala ho; v malé chvíli proklán mu kopím oř a když rychle seskočiv s klesajícího koně vyšinul se na nejbližší vůz hradbový, zvrácen návalem pěšího nepřítele i vůz a toliko divoký skok stranou zachránil velitele od hrozící záhuby. Nebezpečí dosáhlo nejvyššího stupně, klín nepřátelský šířil se i postupoval ku předu, čára hradby vozové jednou přetržená přicházela vždy více do nepořádku, boj zuřil již vlastně u středu vojska — tu ozval se hromový rachot v středu vozové hradby Táborské a velká kamenná koule klestila si středem klínu nepřátelského krvavou dráhu.

„Zdráva buď Jaroměřka!“ zajásali Táboři, patříce, kterak trefný výstřel z veliké pušky Jaroměřské okamžitě schladil zuřivou smělost nepřátelského houfu. A než se Opočenským vrátila mysl, zahoukla puška podruhé a podruhé razila si koule krvavou dráhu, pěší i jezdci klesali v prach

a ti kdož raněným a mrtvým byli nejblíže, obraceli se k couvání, neboť neodolatelnou silou opřeli se Táboři nájezdníkům.

„Aj, skety zbabělé!“ zvolal Půta Červenohorský, náčelník jezdců Opočenských, an k největší zlosti své zpozoroval, že výsledek dne, od něhož vše očekával, jest na vážkách. „Nechce se vám zemříti? Jen chutě do toho, ať ti selští chlapi nechvástají se, že holýma rukama utloukli vás, muže železné. Ku předu, za mnou!“

A již ostře bodl oře, který se vzepjal ke skoku proti sudlicím a kopím Táborů; v tom však se strany vyrazil Roháč a vyrvav sousedu svému z ruky hrot na dlouhé silné tyči zasazený vrazil ho Půtovi nad bokem do žeber, vymkl jezdce ze sedla a obrovskou silou podzvihl ho na způsob snopu na podávky nabodnutého vzhůru. I Opočenští i Táboři ztrnuli hledíce na čin Roháčův — a čin ten rozhodl. Roháč mrštil trupem Půtovým o zem, chopil se meče a počal do ohromeného nepřítele tepati ranami neodolatelnými. Zmatek přenesl se z řad Táborských do řad Opočenských, jež byly pozbyly náčelníka. Zmatku toho užili nejprvé vozatajové; za heslem Roháčovým krajní z nich s obou stran tlačili proti sobě, ani kopinníci s vozů a pěší Táboři po stranách vozů klestili jim cestu, a tak v malé chvíli podařilo se jim uceliti hradbu vozovou. Tím roztrhli hlavní proud nepřítele ve dví a boj nabyl pravidelnějšího, ale za to tím děsnějšího rázu. Velká část Opočenských, nejvíce železní jezdci, uzavřena jest v táboře Žižkově. Osudem jejich patrně byla smrt neb nanejlépe zajetí; oni pak z Opočenských, kteří z venku doráželi na hradbu vozovou, nečinili tak více v naději na možné vítězství, nýbrž v zoufalém pokusu, zda-li by nemohli uvolniti

soubojovníky v hradbě sevřené. Leč každý okamžik dával jim důkazy, že možná jest utrpěti ještě větší ztráty, nikoliv však spasiti odloučených přátel. Přece však neustali v nájezdu a sám Opočenský vedl několikráte útok osobně, pokud uvnitř hradeb nepolehl poslední z jeho lidí v zoufalém zápasu. A Táboři strašně hospodařili; netrvalo dlouho a všichni, kdo z Opočenských odtrženi jsou hradbou vozovou, propadli osudu Půty Červenohorského, málo z nich uniklo smrti a kdož unikli, vesměs pokryti byli ranami.

Uhmožděn několikahodinným bojem skřípal Opočenský zuby; nejlepší lid svůj viděl zmařený, důvěrného přítele viděl mrtvého, boj ztracený. Však ještě hůře mělo přijíti! Sotva že uvnitř hradeb Táborských poslední doražen byl nepřítel, dal Žižka sestaviti lid jízdný a postaviv mu Ronáče v čelo, kázal učiniti výpad a pronásledovati nepřítele seslabeného; sám pak s celým Táborem hnul se za vypadšími jezdci.

„Chci jim poctivým bojem zplatiti za úskok a zákeřnictví," pravil k Žitenickému, „oni vysílají za mnou vrahy, já vyšlu za nimi smrť a zhoubu!"

A věru smrť a zhouba rozvinula v ten den prapor svůj na luzích Skalických; krví nejlepšího lidu svého a přátel svých zaplatil Opočenský útok na Žižku. Jako smečka psů do všech úhlů rozplašená, tak rozprchl se voj jeho na vše strany. Sám Opočenský a Arnošt z Černčic mohli sobě pokládati za štěstí, že brzký soumrak a nastalá noc bránila pronásledovatelům, nebyliť by zdrávi dostihli pevných hradů svých. Bitvou u Skalice a úplnou porážkou úhlavních nepřátel svých i přátel a spojenců Pražanů zasvětil Žižka návrat svůj z Uher; děsná pověst o krvavém jeho ví-

těžství roznesla se bleskem po celé krajině, povznesla mysl stoupenců jeho a ohromila ty, kdož měli příčinu, třásti se před rozdrážděným slepcem.

Téže noci kázal ještě Žižka, aby ranění vzati byli do opatrování od Skalických a Skaličtí do rána měli práce dosti s odnášením, jakož i druhého dne s pohřbíváním mrtvých. Na radnici Skalické shromáždil Žižka téhož dne podřízené velitele a přátelé své, aby jim za statnost a udatenství v boji poděkoval. A z těch, kdož vynikli v boji, nebyl poslední Pavel s černou hlavou kučeravou; arciť obdržel zároveň krvavý křest bitvy, byv na levém rameně mečem Opočenským raněn.

VIII.

Zazelenal se luh i les na Opočensku, vrátilo se jaro do země s pestrým květem, s modrým nebes blankytem i se šveholením ptactva — a na hradě Opočenském přece jen stále vládlo pošmurné ticho. Odstonávalo Opočno rány, kteréž mu v zimě byl Žižka zasadil a proto tam nemohlo veselí nijak zdomácněti, ač pán hradu dbal, aby častým huláním, k němuž zval z blízka i z dáli mezi přívrženci svými, zapudil stíny smutku; rány, jež hradní lid u Skalice utržil, dosud jitřily se a pohled na zmrzačená těla maně a bezděky budil trapné vzpomínky na utrpenou porážku, při trpkých vzpomínkách pak ulétá veselí z mysli. Nabyl o tom zkušenosti Opočenský sám i hosté jeho; sjížďky a návštěvy řídly vždy více až málem na dobro ustaly.

Mrzel se Opočenský a při poháru vína hleděl zbýti sklíčenost, jež se mu mocí do duše vtírala. Nevěděl si sám rozložiti příčiny, proč nemůže

nabyti pravého klidu. Nebylť věru jemnocitný, nehrozilo mu také na ten čas nebezpečí. Žižka, na něhož pomýšlení jediné mu bylo příšerné, válčil daleko v severozápadních krajích a to se štěstím měnivým, pověst o činech strašného válečníka kalicha odbíjela se jen co ozvěna dalného hromu od bašt Opočenských; jmena Turnov, Hostinné, Mlazovice, Smidary a jiných měst a dědin Tábory dobytých a spálených zanikala poznenáhla v mlhách nepaměti — a přece nebyl Městecký na Opočně pokojný a mysli klidné.

Mělť leckterou příčinu k tomu. Ze starších dob vrážel mu na mysl lup Opatovický a ačkoliv káti se hleděl ze svatokrádeže přilnutím k Sigmundovi a Římu, přece jen lup nepokojil mu svědomí. Na Žižku strojil vraždu a vražda selhala; Městecký tušil a z vypravování Mikše Zádavy nabyl jistoty, že Žižka o původcích vraždy strojené ví; nevrátilť se více Smil z Rohu mezi bývalé přátele. Čeněk Vartemberský rozohňoval neustálým poselstvím Městeckého k dalším činům proti nenáviděnému kalichu, umlouval nové úskoky proti straně obecného lidu a Městecký s divokostí sobě přirozenou kul na plánech budoucích podniků. Ale i rodinné zájmy Opočenského nebyly podle toho, aby klidnou připravovaly mu mysl. Avšak nebudeme předbíhati události!

Za příjemného odpoledne v druhé polovici dubna seděl Jan Městecký s Arnoštem z Černčic v síni vysokoklenuté u samého okna do kořán otevřeného. Z okna toho kynul širý rozhled do jižního a západního okolí Opočenského, po jehož svěžím rouchu jarním rozhostilo se velebné ticho. Z černého hvozdu, jenž nedaleko od hradu za hlubokou rozsedlinou skalní pokrýval rozsáhlou vysočinu, doléhaly až do jizby steré hlasy ptactva,

mísící se v příjemném souladu s šumem potoka v rozsedlině přes shrocená skaliska tekoucího; divoká síla přírody výhradně ještě tehdy vládla v místech, kde za pozdějších dob umělá ruka vypěstila květný sad a háj, pravidlům zahradnictví podrobený, avšak v útvarech síly té jevilo se neméně původní krásy než v útvarech, do nichž vnutili Trčkové a Kolloredové přírodu. — Ani Městecký ani Arnošt nedbal přírodní krásy té, jež se jim takřka do očí drala; bylať mysl jejich zaujata zcela rozdílnými věcmi. Jasný paprsek slunce znenáhla k západu se klonícího padal oknem na stolek a odrážel se na něm od velké stříbrné nádoby i pozlacených, vínem naplněných pohárů, z nichž muži statně popíjeli. Po straně na stolku rozloženo bylo několik listů, jimiž vlažný větřík oknem do síně vnikající chvilkami pohrával. Hostitel pobízel Arnošta vždy znova a znova k pití a sám s pohárem nelenil, svraštělé jindy čelo jeho rozjasnilo se poněkud a časem prohodil řízný, nepříliš šetrný žert kostrbatým slovem, jak v tu dobu u lidu i pánů obyčejem bylo.

„Jak jsem pravil, Arnošte, přišel jsi mi jako na zavolání," hovořil Městecký, klada ruku hosti svému důvěrně na rameno, „kdybys byl nepřišel, byl bych za tebou zajel. Jak jsi slyšel, jest toho mnoho a od těch dob, co Půta nebožtíkem, nemám v sousedství nikoho mimo tebe, s nímž bych promluvil moudré slovo. Kat na ně, na zvrhlé psy, že nás od sebe odtrhli! Jak pak to u vás vypadá s lidem? Tuším, že jste se obvazků posud nesprostili, tak jako my, a to mne hryže v žaludku, neboť tu máš již třetí list Čeňkův, v kterém náhlí, abychom brzy do pole vytrhli."

Přitom se hrabal v listech na stole položených a vyňav jeden kladl jej před Arnošta.

„Nu, u nás to ujde," odpovídal Arnošt, bera list do ruky, „kde nešla rána do kosti, zbývá již jen jizva a jen málo lidí mých posud chodí s obvazkem. Však mi jich zůstalo dost u Skalice, že dlouho se nezpamatuji, a k tomu těch nejlepších. Čeněk hartusí," mluvil více k sobě samému, probíhaje okem list, „věřím mu, neboť zlý osud může každým dnem se otříti o Prahu. A co máš za zprávy pro mne?"

„Dosti jich mám," odvětil Městecký, „a také ti o věci ještě povím. Leč rci mi především, co soudíš o osazení Nymburka; prvé jsi to zamluvil."

„Kdyby nebylo vzdálenosti od Prahy, nebyla by myšlénka Vartemberkova zlá; byl by to klín mezi divokým slepcem a neposedou Bočkem. Starý ten prchlivec netroufal by si pak vytáhnouti paty a Žižka by marně čekal na posily. Avšak zdá se mi to přece býti poněkud daleko od Prahy."

„Pravdu máš, také jsem tak uvažoval. Což, myslil jsem si, kdyby tak Boček přitrhl s jedné a Žižka s druhé strany a vyvedli nám tam něco dříve než naši páni bratří Pražané se dozví, že u Nymburka se strhla mela?"

„A pak ještě to; stáhneme-li lid odtud, oslabíme se doma a ďábel prý i za noci nespí," tvrdil Arnošt.

„Kdyby Žižka stál již někde poblíž Prahy, troufal bych si vlézti i do Nymburka, pokud ale neslyšíme, že posily mu určené táhnou na jisté místo, nesnadno jest kouti plány. V tom asi smyslu jsem odpověděl Čeňkovi a dodal jsem, aby neměl starosti, že bychom snad přišli pozdě k tanci; můžeť mu za to ručiti jmeno Opočenského, jenž má tak leckterý vrub sříznouti s Táborem a prokletým jeho vůdcem. Však kdyby mi na chuť přišlo, nebyl bych od toho vyraziti i Bo-

čkovi nějaký zub, vždyť se mi z duše protiví, kterak ten starý blázen se maže s selským trusem. A kdyby ještě věděl proč a zač! Věř mi, Arnošte, kdybychom prokletého slepce Žižku dnes zprovodili se světa, vychladne i Boček z horlivosti své. Byl příliš dlouho živ co pán a sestaral co pán: umře tedy také co pán a ne sedlák; dětinství, jež starce obloudilo, vykouří se mu z hlavy, pamatuj na mne, Arnošte. Avšak co se Nymburka týče, musíme hleděti, abychom neklopýtli, proto jsem také Čeňkovi odepřel, věda, že ty a přátelé naši zde v okolí zajisté s tím souhlasiti budete. Jinak arciť se věc má s přímými posilami ku Praze. Kdy budeš moci svých pět set vypraviti?“

„Bude-li třeba, i za týden.“

„Nuž a já svých tisíc nejdéle za čtrnácte dní; z Náchodska pak mi vzkázali, že u mne jsou na zavolání. Troufám, Arnošte, že Čeňkovi mohu na tři neděle slíbiti?“

„Učiň tak, Jene, nezapomeň však doložiti, že dříve nevytrhneme, pokud tu nebudou zprávy, že Žižka skutečně chce a jde Pražanům na kobylku; není radno doma zdě nechati bez meče a není milo, potloukati se sem tam bez účelu po zemi.“

„Stane se, Arnošte! S hlavní věcí byli bychom tedy spolu hotovi a nyní zbývá ještě maličkost, která by mohla učiniti hlavní věc zbytečnou. Věz, že jsem k žádosti Čeňkově vypravil před krátkým časem Mikše Zádavu do Prahy, a upřímně se ti vyznám, že těšil jsem se odchodu zbůjníkově; nemohl jsem ho od bezvýsledného návratu jeho bez odporu a zlosti ani zhlédnouti. A opět zase mi nebylo milé, že jsem lotra měl pustiti z dohledu. Poněvadž však jsem tušil, k čemu ho Čeněk opět užiti míní, nezdrahal jsem se, poslati ho.“

A nyní sáhl Městecký za náprsí a vyňal z kabátce svého malý složený list, jejž podal Arnoštovi.

„Viz a čti!“ pravil, a co host četl, sáhl Městecký po plném poháru a jedním douškem ho vypráznil. Pak potměšilým okem sledoval účinek listu v tváři přítele. List musel býti zajímavý, neboť ho četl Arnošt s největší bedlivostí až na konec a i když přečetl, neodložil ho, nýbrž opřev čelo o dlaň zahloubal se znova do listu.

„Nuž, líbí se ti asi, co Čeněk píše o Mikšovi?“ úskočně tázal se Městecký, bera list Arnoštovi z rukou a uschovávaje jej opět v záňadří. „Milý brachu, to jest jen pro mne psáno a že jsem já ti sdělil, učinil jsem, poněvadž jsi o prvním úkladu věděl a poněvadž nechci se ničím tajiti před tebou. Ty budeš mlčeti jako hrob?“

Arnošt přísně pohleděl na Městeckého a potkal se s pohledem rovněž přísným.

„Budu mlčeti, ba musím mlčeti,“ pravil smutným hlasem. „Málem bych řekl, že bych raději byl nečetl, abych nevěděl....“

„Bloude, kdo s koho, ten s toho: musí to býti. Či jsi nečetl slova mnichova, jež Čeněk v listu uvádí? „Budiž krev jednoho vylita za tisíce!“ Není pomoci, Arnošte, on padniž!“

A naliv si pohár opět do plna, pozdvihl ho vzhůru.

„Na zmar Táboru a jeho vůdce!“ připíjel Arnoštovi s výrazem největší nenávisti. Arnošt učinil mu s třesoucí rukou a s chvějící se duší po vůli, načež veselý blesk vyšlehl Městeckému z oka.

„Já bych jen byl chtěl viděti lotra,“ pravil v rozmaru zřídka u něho vídaném, „jak se tvářil, když mu mnich uděloval odpustky. Oč tu, že by měl měšec můj většího účinku! A ten nápad Čeň-

kův si chválím, že Mikše převlékli do jiné kůže. Jen bych rád věděl, jak po oholení vousů rezavou pleť proměnili; vlas arcit, ten mohli očerniti, ale pihovitou zarudlou tvář a bradu! Inu, Čeněk píše, že ho nepoznám, a já Čeňkovi věřím. Čeněk jest čertový chlapík a prodělal kus života, jako málo kdo jiný; nedovedeť každý, sníti si erb s pranýře a šlápnouti na šíji těm, kdo erb na pranýř zavěsili. Vzácný člověk, ten Vartemberk, pravý mudrc života, když nemůže obcovati s králi, chytí se měšťáků a z těch si staví schody, aby se dostati mohl opět ku královským trůnům. A při všem podloudnickém jednání svém nezapře pána, pohrdá s lidmi, nenávidí je a tiskne jim ruku na potkání. I sahá-li k vraždě, neopouští ho hrdý pocit rodu; provádí-li kejkle s těmi, kdož mu za nástroj slouží, umí si při tom vyvarovati práva svá šlechtická. A na konec vysměje se všem!“

„Což pak Jene, kdyby se vysmál i tobě?“ tázal se Arnošt, vyslechna soud Městeckého o Čeňkovi z Vartemberka.

„Mně aby se vysmál? Ne, nikoliv Arnošte! Já jdu Čeňkovi v patách, on staví dům a já v domě chci bydleti; byltě bych troup, kdybych nerozuměl prospěchu svému. Nespustím ho s oka a mám proti němu neocenitelnou výhodu; on stařec a já člověk, který může skály přenášeti.“

„A což kdyby vám oběma selhalo?“ namítl opět nedůvěřivě Arnošt.

„Jsi sice mlád, Arnošte, přece pak bys mohl již rozuměti poněkud běhu věcí. Slyš, co ti napovím. Prudký oheň v brzku splane, poněvadž rychle tráví. My v Čechách věru nemáme oheň líný, požár, jímž se roznítily mozky lidu, jinak bezhlavého, zuří již příliš dlouho, aby déle ještě trvati měl. Za druhé, Arnošte, kým bojuje se

boj? Našimi penězi a lidem obecným, lidem obecným s obou stran; sloužíť on Žižkovi za slávu a domnělou pravost víry či nevěry, jak to vzíti chceš, — nám pak slouží za peníze, prodávaje život za živobytí. Lidem obecným tedy krmíme i my i Žižka žravý jícen války, až nebude čím krmiti, scípne válka hladem. Zdráva buď válka, jež vtiskne nám opět žezlo vlády nad lidem do rukou, jež vrátí pánům panování!“

Městecký vlil do sebe opět pohár vína po slovích těch a vybízel i Arnošta k pití; ten však mu odřekl.

„Panování!“ opětoval po Městeckém. „Zda-li ale bude moci také vrátiti bývalé blaho zemi?“

„Snílku!“ smál se mu Městecký. „Kdož pak se bude starati o jiné; hleď jen každý se postarati o sebe, pak bude všem dobře. Já starati se budu o vlastní krb!“

„Seznal jsem, že jsi posud tak činil,“ s výčitkou prohodil Arnošt.

„A rozumím ti, Arnošte!“ chápal po chvilce Městecký. „Leč mýlíš se v domnění svém, nezapomínej, že tvůj prospěch jest i mým prospěchem a já že jsem stoupenec zdravého sobectví. Nezahálel jsem, příteli, ani v tvých věcech a troufám, že budeš se mnou spokojen. Až do nedávna mohl jsem si zoufati s Annou. Všecku čest měla pro tebe, ale o tvém ucházení nechtěla slyšeti, stála na svém vrtochu a nechtěla ohnouti hrdé své šije; jeť také z Opočenských!“

„Nuž a nyní?“ dychtivě se tázal Arnošt, poslouchaje bedlivěji, ano s napnutostí.

„Nyní myslím, že máš vyhráno. Povím ti upřímně, jak se dálo, byť jsi mně spůsob pokládal ve zlé; nemohl jsem jinak, chtěl-li jsem dojíti k cíli. Slyš tedy. K vůli tobě trýznil jsem dívku,

když vězení nespomáhalo, připřáhl jsem hlad a za hladem vytasil jsem se s hrozbami ....“

„Jene, toho jsi neměl činiti!“ příkře ozval se Arnošt. „Urazil jsi, co mi v srdci nejdražšího; hledímť k Anně co k světici své a pro lásku k ní nepřipustím, aby jediný trpký pocit skanul jí do srdce!“

„Mlč, bloude, všecky cesty vedou do Říma a já volil tu nejspůsobilejší. Tedy hrozil jsem, hrozil trýzní tělesnou, a když Anna tou pohrdala, ano když pohrdala i hrozbou smrti, hrozil jsem mukou duše a ponížením, o kterém jsem se nadál, že ho Anna nesnese a raději skloní hrdou šíji před vůli mou.“

„Jene, děsíš mne!“ vzkřikl Arnošt, vstávaje z křesla. „Víš, kterakou láskou hoří srdce mé k Anně, víš dobře, že láskou tou málem jsem šílencem. Avšak jak tys si počínal, musí mne sestra k vůli tobě nenáviděti — a s nenávistí snoubiti se nebudu!“

„Ha, ha, nebudeš!“ prostopášně smál se Městecký. „Pravím, že budeš se snoubiti s Annou, nikoliv s nenávistí. Neučinil jsem jiného, než činí lékař, když ví, že jest lék proti nemoci, který jest nemocnému odporný. Buď nemocného přísadami obloudí, aneb ho přinutí. Nuž já zvítězil nad chorobou, tak aspoň věřím. Když jsem všecky hrozby vyčerpal, pohrozil jsem sestře, že ji učiním souložnicí ... Mikše Zádavy!“

„Jene, tos ty učinil?“ vzkřikl Arnošt, povstav z křesla, a pravice jeho křečovitě objala jílec meče. Avšak Městecký stáhl ho opět na křeslo a s ledovou chladností mluvil dále.

„Ano, tak učinil jsem a s tím nejlepším výsledkem. Nehroz se sám hrozby té; dosti, že se jí zhrozila Anna ve prospěch nás všech. Arnošte, já s hrozbou nemyslel do opravdy, avšak věř mi,

kdyby Anna nebyla přišla k rozumu, nevím, zda-li bych byl něco divokého neučinil. Však viděl jsem tehdy bledou tvář sestřinu sesinati a když okem svým ke mně vzhledla, byl mi pohled její poslem, že hrdý hrad vzdoru jejího vzdává se na milost i nemilost. Tedy již se stalo, Arnošte, nebuď choulostivým vůči slovu a zapomeň; kdo hledí zpět po hrobech minulosti, klopýtá v životě. Anna žádala na mně krátkou lhůtu a já rád ji povolil. Nyní jsem vděčen tomu, neboť ta stará babice hadice, co mi ji ve věži hlídá, sdělila mi, kterak mírná a přívětivá stala se hrdá panna Městecká, kterak sama rozhovoří se o tobě Arnošte, kterak nevisí více na snech své nerozumné příchylnosti k Pavlovi, kterak počíná ji život zanímati. K prosbám babice dovolil jsem sestře, že smí se strážkyní svou sejíti s věže do malé zahrádky na valech, kde před vším okem lidským jest neviditelná a kde může po dlouhém vězení poznenáhla v jarním vzduchu okřívati, aby mohla předstoupiti před tvář tvou. Neboť od neblahé oné noci, o níž jsem ti druhdy vypravoval, nepadl paprsek sluneční na tvář její, nevidělo ji oko lidské mimo mne a babizny, ano nikdo na hradě netušil, že chovám vězně sestru; pro svět byla mrtva. Dnes vypršela lhůta a připadalo mně, vidoucímu tě přijíždět, jako bys byl o lhůtě věděl. Chceš-li, pojď, podíváme se k Anně!“

Místo odpovědi sáhl Arnošt, jehož duše za vypravování hostitele trapnou sklíčeností sevřena byla, po byretu a namířil rovno ke dveřím síně. Opočenský, jejž požité víno rozjařilo, kráčel mu v patách. Vystoupili ze síně do dlouhé prostranné chodby, nám již známé, a kráčeli pospolu až na samý roh hradu, kde vedla malá, nízká, železem pobitá dvířka do věže. Dvířka ta otevřel Opo-

ženský klíčem a když vstoupili do klenutí věžního, opět je opatrně na klíč zavřel, ubíraje se před Arnoštem k točitým schodům nahoru vedoucím. Avšak tu padl zrak jeho na protější dvířka, uzavírající rovněž točité schody dolů do přízemí a dále malou fortnou do malé zahrádky na valech vedoucí; přistoupil blíže a shledal, že jsou dvířka ta mimo obyčej jen lehce přivřena, kdežto jindy a obyčejně vždy na klíč zamykána bývala.

„Ah, ženy jsou dole, jest dnes krásný den venku," pravil napolo se obrátiv k Arnoštovi a rychle sestupoval po schodou do přízemí věžního.

Vešli na zahrádku, leč žen tam nebylo. Opočenskému naskočila žíla na čele z nevrlosti; přikazovalť babizně, aby fortnu i dvéře vždy bedlivě uzamkla a nyní nalezl obé otevřené. Pohoršil se nedbalostí strážkyně a bral se rychle zpět, pobízeje za sebou Arnošta, jemuž myšlenky libé i nelibé křižovaly mozkem.

Když přišli k druhému patru věže, shledal Opočenský k většímu ještě podivení svému, že dvéře vedoucí do jizby, již stařena obývala, rovněž jsou jen přivřeny, any jindy uvnitř závorou zavřeny bývaly. Neohlížeje se více na Arnošta, vstoupil rychle do jizby a kráčel prudce k protějším dveřím, k obydlí Anninu. Dvéře ty byly zamčeny a v zámku vězel klíč. Seznav to, počal míti Městecký divné tušení; otočil rychle klíčem a vrazil divoce do obydlí s strý, kamž ho v patách následoval Arnošt.

Tam je přivítalo slabé, ouzkostlivé volání o pomoc, jakoby od člověka se zardousením zápasícího; zprvu nemohli ani rozeznati, odkud slabý hlas vychází, teprvé po bedlivém naslouchání ukazoval jim směr zvuku k mohutné dubové skříni — avšak skříň byla na zámek zamčena a

klíč nebyl v zámku. Tu teprvé zlé tušení sevřelo Opočenskému srdce, až mu studený pot na čele vyvstal: poznaltě v hlase o pomoc volajícím hlas strážkyně babizny.

„U všech ďáblů, tohle mi ještě scházelo!“ rozkřikl se, dupna nohou. A uchopiv železnou pravicí příčku dveřní, jedním rázem odtrhl zámek, že se dvéře do kořán otevřely a stařena ze skříně shroutila se k nohoum Opočenského, více mrtva než živa.

„Co se zde dělo?“ zahřměl na ni pán hradu.

Stařena však po valnou chvíli nebyla s to, aby rozumně odpověděla; smrtelné ouzkosti, jež ji ve skříni svíraly, příliš mocně na ni působily, tak že jsouc již z těsného vězení vysvobozena, nemohla se vtisku jejich zbýti. Namáhavě pomocí Arnošta postavila se na nohy a z plných plic oddechla si.

„Můj ty umučený Kriste, co se tu dělo!“ zvolala. „Panna Anna podvedla mne i tebe, pane Opočenský; mne pak ubohou stařenu byla by ještě o tu kapku života připravila. A jak se uměla přetvářeti až do poslední chvíle! Staruško sem, staruško tam, byla samé lichocení a za tím vězela zráda. Ano, pane Opočenský, hanebná zráda. Včera když jsme se za soumraku vrátily ze zahrádky, odešla ihned do své jizby a teprvé za chvílku mne tam povolala. Myslila jsem, že jí třeba služeb mých, ale již když jsem k ní vstoupila, podivno bylo mi, že jest úplně ustrojena, zrovna jako na nějakou cestu. Však brzo mělo mi býti jasno před očima! Rychle zastoupila mi cestu zpáteční, postavila se u dveří a již jsem viděla v pravici její dýku proti mně napřaženou. Levou rukou ukazovala mi na tuto skříň do pola otevřenou.

„Tam se kliď, je-li ti život milý!“ kázala mi a s tváře jsem jí sčetla, že mluví do opravdy; já-tě pannu Annu jaktěživa tak rozdivočenou neviděla.

„Ale milostivá slečno,“ jala jsem se jí domlouvati, „rozvažte, co počínáte! Pamatujte přece služeb mých od narození svého; jak to hledíte na věrnou chůvu svou!“

„Ani slova!“ okřikla mne a učinila krok proti mně; všecka krev jí ustoupila z obličeje, seznala jsem z odhodlanosti její, že musím poslechnouti, vždyť pak víte, že s pannou Annou není co žertovati. Couvala jsem nazad ke skříni, do skříně však se mi nechtělo.

„Jen do vnitř!“ kázala mi opět a dýka blýskala se mi před očima.

„Pro bůh, co se mnou chcete počíti?“ prosila jsem, vrhnuvši se před ní na kolena.

„Vstaň!“ přísně poručila mi. „Poslechneš-li, neskřiví se ti vlas, neposlechneš-li a budeš-li hřmotiti, přišla poslední tvá hodinka. Rychle do skříně!“

„Já, ubožátko, umírala ouzkostí a konečně přece jsem vlezla tam, kam mi poručeno. V témž okamžení přirazila panna Anna dvéře a zavřela na klíč.“

„Tak,“ slyšela jsem již zavřená pannu Annu, „nyní si tam třeba hřmoť; hlady neumřeš, neboť zítra se přijdou po mně pozeptat, a trochu postění ti škoditi nebude. Bratru mému vyřiď, že ho nenávidím!“

„Od těch dob, milostivý pane, zápasila jsem s zadušením a bylo to dávno před zaváděním nočních stráží, co jsem byla v pasti; křičela jsem, hřmotila jsem, nikdo však se mi více neozval i přiložila jsem ústa ke klíční dírce, abych aspoň

poněkud dýchati mohla. Ach, byla to hrozná, hrozná noc!“

S posupným pohledem vyslechl Opočenský vypravování stařeny; domyslil se sám, co se dále stalo, a věděl, že sestra je proň ztracena. Proto také tázavým okem pohleděl na Arnošta. Doufalť mladého bohatého pána toho svazkem příbuzenství na dobro přikouti k svým zámyslům a nyní sřítily se plány ty pojednou v trosky, nepochyboval, že Anna jest v ten čas již úplně v bezpečí.

„Arnošte, člověk míní a osud mění: zůstaneš mi přítelem?“ pravil k hosti svému hlasem třesoucím; nenadálá, neočekávaná rána zničila v něm na chvíli přirozenou divokost, málem že by byl zplakal. Podával pravici Arnoštovi a ten ji přijal; tolik snulo se mu toho v mozku, že nebyl si ani úplně vědom svých myšlenek, závažný okamžik oloupil jej o vši rozvahu.

„Byl jsem přítelem tvým, Jene,“ pravil „dříve než jsem seznal sestru tvou; ty, jak se mi podobá, více sestry nemáš, avšak přítele jsi posud neztratil.“

Stiskli si oba ruce. Opočenský naspěch ještě vyzvídal od stařeny, kterak Anna přišla k dýce. Ta nevěděla; pozorovala však, že Anna od prvopočátku ukrývala cosi v záňadří, po čem strážkyně marně pátrala.

Potom sběhli dolů do zahrádky. Na jednom rohu bašty shledali provaz z prádla zkroucený, na kolíku v rozpuklině zdě zatknutý; věděli tudíž, kudy prchala Anna.

Opočenský pro všechen případ kázal stíhati sestru bez odkladu, netajil se však beznadějností všeho stihání. Jak také mohl jinak; za plný den ujde se daleko i pěšky. Stopa Annina zůstala proň na dobro ztracena.

IX.

Jde-li se z Litoměřic nějaký kus cesty na východ po silnici, otvírá se oku po levé ruce vyhlídka do utěšené krajiny Ploškovické, malebná údolí přerývají dosti mocné hory, po jichž úpatí rozkládají se tu a tam dědiny, bohatými sady ovocnými obklopené a pečlivě pěstovaným stromořadím mezi sebou spojené. V pozadí jednoho z údolí těch v malou kotlinu se rozstupujícího vypíná se nade vsí Třemešnou homolovitý vrch — proslulý Kalich.

Za dob předhusitských stávala na vrchu tom skrovná dřevěná tvrz malého jakéhos zemana; tvrz ta však již na počátku válek husitských rozpadala se, aniž měla více obyvatelův. Žižka, jemuž často bylo činiti s nepokojnými Litoměřičany, záhy pojal úmysl, přitlačiti poněkud bujnou šiji měšťákův a již r. 1421 vystavěl na onom vrchu pevný hrad kamenný, jemuž dal jmeno Kalich podle hlavní věže na spůsob kalichu vystavěné. Z počátku položil tam pouze posádku nepatrnou, brzy však se mu na hradě tak zalíbilo, že nejen často na hradě pomeškal, nýbrž i vzal od něho příjmí, psav se od té doby Jan Žižka z Kalicha.

Téhož dne, kterého se umlouvali Opočenský s Arnoštem z Černčic o Žižku, blížila se se strany Mělnické k hradu Kalichu tlupa jezdců v plné zbroji válečné; dva z jezdů dle zbroje, šatu i vzezření náleželi k vzácnějším třídám společenským a jeli také o několik kroků před druhými zbrojnoši obyčejnými. Když vynikli z malého úvozu, jímž cesta vedla, poněkud na výšinu, rozprostřel se před očima jejich zajímavý obraz; v údolí pod hradem rozbito bylo ležení voje Žižkova a v mocné vozové hradbě v čtverhran po-

stavené panoval čilý život. Jezdci cizí také nespustili oka s ležení, pokud nedorazili k bráně Kalicha, nebyloť to pro ně všední podívání. Bylo málem poledne, když tlupa stanula před branou hradní, žádajíc vpuštěnu býti.

„Vyřiď Janu z Kalicha, že tu jest Ondřej z Dubé a Jan Smiřický, kteří by s ním rádi promluvili," pravil muž letitý, sivým vousem zarostlý, hradníku, kterýž se nad branou v okénku objevil. A když hradník odlehl od okénce, aby dal bránu otevřít a zprávu učinil pánu svému, dodal jezdec obrátiv se k soudruhovi: „Ondřeji, kdybych tu nebyl za vůlí Pražanů, s chutí bych se vrátil domů, nemohu nějak srozuměti, proč jsem vzal poselství na sebe!"

„Nelituj kroku, dřív než jsi ho učinil, Jene!" zněla odpověď soudruhova hlasem patrně sklíčeným a neveselým. „Vzejde-li něco dobrého z poselství, budeš míti o celou vlast zásluhu. Já posud nezoufám!"

Vjeli zatím otevřenou branou do malého nádvoří a co s koňů ssedali, vybízel je již hradník s vyřízením od Žižky se vrátivší, aby vešli do vnitř hradu. Hradník vzal si zbrojnoše na starost a Ondřej se Smiřickým ubírali se, kam jim ukázáno. Nahoře na schodou, vedoucích z pozemní chodby do prvního patra, uvítal jich slepý vůdce, maje po boku nerozlučného přítele Koudele a mladšího bratra svého Jaroslava.

„Buď mi vítán milý synu Ondřeji," oslovil zetě svého pána z Dubé a vztáhl proti němu pravici, „i tebe vítám Jene Smiřický! Zdráva-li dcera má i děti tvé, Ondřeji?"

„Zdráva, otče Jene," odvětil pán z Dubé potřásaje pravicí Žižkovou, „zdrávy i děti a přejí zdraví svému dědovi vesměs."

„Ty, Ondřeji, přicházíš se Smiřickým . . . s panem Janem po dlouhý čas jsem se nesetkal a aniž bych se byl setkání nadál, leda v poli. Nenesete tedy pouhou návštěvu na Kalich?“

Žižka promluvil slova ta rychlým, přervaným proudem. Smiřický svraštil poněkud obočí, cítil ostrou narážku Žižkovu; jsa jedním z dvanácti správců zemských, volených na sněmě svatohavelském snadno pochopil, kam Žižka bije řečí svou.

„Pravdu díš,“ odvětil, hrdě pohodiv hlavou, „nejsem z rodiny tvé a mám o jiném pověděti. Leč přáli bychom si mluviti s tebou, Jene z Kalichu, soukromí.“

„Ano, otče Jene,“ přihlásil se Ondřej, „mámeť důvěrné poselství pouze pro osobu tvou.“

Žižka se kysele usmál.

„Kdybys ty nemluvil, Ondřeji,“ pravil na to s důrazem, „připadl bych snad na podivné myšlenky as na takové, na jaké vy a Pražané kdys připadáte. Leč to stranou, nechci býti k hostím nezdvořilým! Co však toho soukromí se týče, nerozumím tomu. O rodině mi povídati nebudete, jak jsi sám pravil pane Smiřický, a v jiných věcech jsem s přáteli svými za jedno, nevím, co by oni nemohli slyšeti, týká-li se mne. A tím více musím si přáti, aby slyšeli i přátelé moji, poněvadž ze slov vašich seznal jsem, kterak důležité musí býti, co mi sděliti máte, a poněvadž k poselství vypraven můj milý zeť!“

Nesnadno bylo souditi, mluvil-li Žižka poslední slova vážně aneb s přídechem úsměšku; pronesl slova ta zvláštním zvukem. A sotva promluvil, obrátil se na zad ke dveřím, z nichž před chvilkou vystoupil.

„Prosím, vstupte, naleznete tam samé známé!“

Jaroslav rychle otevřel dvéře a Ondřej se

Smiřickým vstoupili do prostranné, chudým nábytkem spoře opatřené jizby. Zrak hostů přelétl po jižbě a v pravdě setkal se tam se známými tvářemi mužů v ten čas vesměs proslulých. Mimo purkmistry měst Loun, Žatce a Slaného seděli kolem podlouhlého dubového stolu Jan Hvězda z Vícemilic, řečený Bzdinka, Bernat a Bartoš bratří Valečovští, Jan Roháč z Dubé a Hynek Boček z Kunštatu a z Poděbrad. Žižka nahmoždiv se bojem skorem neustále vedeným v severních a západních Čechách uchýlil se na krátký čas do oblíbeného útulku svého na hrad Kalich a pozval čelnější osoby ze strany své, pokud neválčili s ním, na poradu o dalším počínání, jak ještě o tom později vypravovati budeme. Porada započatá přerušena byla příchodem pánů z Dubé a Smiřic, jež přivítati vyšel Žižka.

Noví hosté vešedše do jizby dvorně uklonili se mužům tam přítomným, kteří vesměs povstali a poklonu opětovali. Nikdo z nich však nehýbal se s místa, jediný Roháč přistoupiv k strýci svému Ondřeji z Dubé přivítal ho podáním ruky. Jinak bylo přivítání vespolné chladné, ano mrazivé; nikdo slova nepronesl, stáliť odpovědní nepřátelé političtí i náboženští proti sobě.

Žižka veden Žitenickým za ruku — neboť Jaroslav zůstal venku — sám přerušil nepříjemné ticho, ubíraje se k místu, na němž prvé u stolu seděl.

„Buďte mi vítáni ještě jednou v středu přátel mých,“ pravil, „troufám, že se všichni vespolek znáte. Žitenický, usaď hosty naše, nechť odloží, co by jim v hovoru překáželo, byť to byla i ostýchavost, mluviti v kruhu mužů, přátel mých. Ti, pánové přicházejí prý s poselstvím a já tuším, kdo je poslal; nuž, jak jsem pravil, jsem s pří-

teli svými za jedno a oni mohou slyšeti veškerá tajemství má.“

Žižka zdál se býti opravdu vesel a v dobrém rozmaru, nešetřil jak obyčejně s narážkami; v tom směru nezapomenul posud, čemu se druhdy přiučil u dvora královského co dvořenín. Kterak hostům oběma nebyl spůsob ten příliš vhod, snadno uhodnouti, leč ke cti jim třeba dosvědčiti, že do poslední chvíle zachovali mužné důstojenství, nezapomínajíce ni na okamžik na význam a důležitost poslání, ač slovo i pohled leckterého z přátel Žižkových mocně a příkře zaryly se jim v duši.

Když se vše usadilo a utišilo, jal se Smiřický bez dalšího odkladu mluviti.

„Jene z Kalichu, jsme vysláni od Pražanů a pánů s nimi spojených k tobě samému a vzali jsme na sebe poselství, poněvadž nadějeme se, že slovo ve prospěch celé země pronešené nalezne ohlasu v mysli tvé. Ty však žádáš, abychom promluvili i k přátelům tvým a my učiníme tak, doufajíce u nich shledati nemenší šlechetnosti než u tebe samého. A tu prosíme tebe i přátely tvé, aby nám nebylo vykládáno, jakobychom z nekalého úmyslu přicházeli aneb ukrývali tajný jakýs záměr, jehož kořen sluší hledati v sobeckosti neb v osobním prospěchu. Za sebe i za přítele Ondřeje kladu čest v zástavu, že jen dobré země vede nás na Kalich. A že přímé slovo pravdě nejlépe sluší, povím krátce celou věc: běží nám o dokonání snešení sněmu svatohavelského a činíme tobě, Jene, i přátelům tvým jmenem obce Pražské a spojených s ní pánů nabídnutí, abyste na snešení to přistoupili.“

Zvuk nelibosti dosti hlasný ozval se po slovech těchto v síni a Žižkovo čelo hrozivě svraštilo se. Smiřický nedal se patrnou nechutí tou mýliti, nýbrž mluvil ihned dále:

„Mám za to, kterak víte, že v snešení tom svoleno jest, aby všichni páni, rytíři, panoši i obce země České, kteří k úmluvám těm a k příměří mezi námi učiněnému později budou chtíti přistupovati, měli tak učiniti ve třech nedělích po provolání úmluv a aby takto v úmluvy ty pojati byli. Ty, Jene, s přáteli svými neučinil jsi tak podnes, naopak pokusili jste se o věci a podnikali jste činy úmluvám těm ve tvář bijící, ač co dobří Čechové věděti jste měli a mohli, že úmluvami našimi běží předkem o upokojení země, o stavení neřádů, bouří, pálení a násilí i o zjednání obecného dobrého v království našem. Ty, Jene, s přáteli svými postavili jste se přímo proti úmluvám těm a v šanc vydali jste sílu země, tak že hrozivě k nám hledí již nejbližší budoucnost, neboť nebude ani vás tajno, že nový legát poslán jest do říše, aby sbíral kříž proti Čechům! Ano ty, Jene, s přátely svými chceš — jakož bezpečné k nám zprávy došly — obrátiti hrot zbraní svých proti těm, kdož úmluvami oněmi hleděli uvésti pořádek do země! Tušíce, že se věci mezi námi strojí opět k nejhoršímu, odhodlali se Pražané a spojenci jejich, pokusiti se jaksi v poslední chvíli o mírné narovnání s tebou, i vyslali nás zapírajíce sebe a majíce jen dobré obecné na zřeteli, abychom tě požádali, přistoupiti k sněmovním snešením, jež oni učinili. Jene, zapomeň na minulost, jak i oni zapomněli, a prokaž se neméně šlechetným, než oni obětovnými!“

Když Smiřický ustal v řeči a Ondřej z Dubé viděl, kterak čelo Žižkovo a tváře soudruhů jeho kaboní se víc a více, jal se sám slova.

„Otče Jene!“ pravil. „Hleď, kam věčné ty boje vésti mohou. My synové jedné vlasti, členové jedné rodiny, k nimž příroda volá již významným hlasem, aby byli za jedno, pronásledujeme se ve-

spolek, vespolek se hubíme k radosti společných nepřátel našich. Ty s lidem svým kácíš pevné hrady pánů a s hrady těmi zároveň klesají v rumy bašty téhož lidu českého, s hrady těmi klesá zároveň kázeň a řád v zemi a z půdy lidskou krví jednou skropené vstává děsné sémě války všech proti všem. A až se vesměs urveme a urdousíme, vskočí na nás vrah vždy lačný i malomocné potře a porobí nás do konce. Otče, jest čas, abychom meče své odvrátili od prsou svých a namířili je tam, odkud hrozí společné nebezpečí; a k tomu povedou nás smlouvy svatohavelské — přistup k nim!“

Trapné ticho následovalo po slovech Ondřejových; Žižkův ret trpce se usmíval a oči přátel jeho potupně hleděly jedněch k zemi, druhých k poslům. Chvíli trvalo mlčení, pak teprvé povstal Žižka a zraky všech utkvěly na ústech jeho.

„Pověděli jste oba,“ pravil, „oč vám běží a já porozuměl, se mnou pak i přátelé moji, kterak vy rozumíte pověstným úmluvám svatohavelským. Chci vám oběma věřiti, poněvadž vás nemám za pokrytce jako ty, kteří vás poslali; zřejmému vybídnutí vašemu dostane se zřejmé odpovědi, jak na muže sluší. Kdybych ničeho nevěděl, než kteraký původ mají úmluvy kolínské a později svatohavelské, musil bych již býti jejich nepřítelem. Čeho pak se jimi mělo dosáhnouti? Nevíte-li, poptejte se u věrolomce Čeňka z Vartemberka a napovědy jeho Oldřicha z Rožmberka; u těch dojdete pravých příčin a úmyslů. Arcit ještě posud mezi Pražany a velkou částí šlechty neradno chlubiti se a dávati na velký buben, že pořádek zjednán býti má pro Sigmunda a římské výběrčí . . .“

„Jene, tak tomu není!“ rozhorleně vpadl mu do řeči Smiřický.

„A já pravím, že tomu tak jest!“ chladně ale rozhodně odvětil mu Žižka.

„Pomni pak přece již na první článek úmluv,“ namítal Smiřický.

„Znám jej!“ odsekl Žižka již mrzutě. „Dobře sestavili a sklížili článek ten, jakoby dbali o pravé naučení u víře, vypůjčili si zástěru křesťanské pokory, aby jí zakryli zeměžradné úmysly, vtáhnouti Sigmunda do země. Ti, kdož prospěch svůj a Sigmundův mezi vámi mají na mysli, prodali Pražany a mnohé z vás dávno již za jidášský peníz, obloudili dobré lidi a hrají s nimi nyní jako s loutkami. Rci mi, Jene Smiřický, proč mne a přátele mé nepozvali k sněmu?“

„Rok byl provolán v celé zemi pro každého a každý mohl přijíti!“ hájil se Smiřický.

„Ano byl provolán právě v tu dobu, když já s přátely svými byl jsem za hranicemi, a s provoláním zároveň roztrušovány jsou pochybnosti, že se sněm sejde; k těm však, které najisto chtěli míti pohromadě, posláni jsou zvláštní poslové.

„Pokud já vím,“ prohlásil se Ondřej z Dubé, „stalo se, aby se sešlo najisto dosti sněmovníků.“

„Však se vám také sešli!“ příkře usmál se Žižka. „A když tam byli lidé, jichž třeba bylo, usnášelo se o překot. Co veřejně snešeno bylo, ví celý svět, o čem se ale potají od náčelníků umlouváno, to si nechati chtěli pod pokličkou. Ale chyba lávky, pod sluncem vše přijde na jevo; jen jediný se prořekl a mne nezůstala tajna hra pokrytců. Povím ti, synu Ondřeji, i tobě Jene Smiřický, aspoň něco o tom. Blesky boží, krev se mi leje do obličeje, když o tom uvažuji! V celém snešení mluvili jste tam o samém pořádku a hejli šli na lep, netušíce co mastičkáři pokrytečtí myslí si při slově tom. Pořádek — to pro strůjce úmluv

byl Sigmund a Řím a vše, co s tím souvisí. Chceť se jim pořádku, dle kterého by harcovati mohli opět po šíji obecného lidu, pořádku, jímž by zabednili lidu svědomí, aby sami svědomí slyšeti nemusili, pořádku, jímž by lidu oslepili zrak, aby sami mohli zůstati vidoucími, pořádku, jímž by lidu otupiti mohli mozek, aby nechápal významu své poroby, pořádku, za něhož by v pitkách a výstřednostech tyli z mozolů lidu, pořádku, při němž by dosyta užili ducha mužů i těl žen z lidu — zkrátka, chceť se jim opět královského dvoru a dvorských rozkoší, jichž nemůže pamět jejich zapomenouti. A poněvadž já hledím zaváděti pořádek jiný, jak to káže hlas, který bohem byl položen do duše lidské, poněvadž hájím pravdy a zákonu božího jim na nejvýš odporného, poněvadž proti jejich svatouškování stavím ryzý hlas neporušeného a volného svědomí, poněvadž nechci míti místo lidu zvířat bez všech práv, jimž by oni mohli vyměřovati, pokud dýchati smějí, a jež by šlehati mohli bičem pychu a rozpustilosti: proto vzali do veřejných úmluv ustanovení takové, dle nichž by mne a přátele moje mohli obratem ruky prohlásiti za zhoubce a škůdce země, proti nimž každý má zdvihnouti zbraně, jakmile oni shledají příhodnou k tomu chvíli. Hoj vy páni, však se vám nepodaří, učiniti ze mne lotra!“

Při slovech těch zdvihl Žižka zatatou pravici a divoký ráz povahy jeho značil se mu na tváři. V síni nikdo takřka nedýchal napnutím.

„Blesky boží!“ jal se Žižka mluviti po krátkém oddechu. „Kde v zápisu lžisnému svatohavelského naleznete zmínky o lidu obecném a jeho právu? — Pánů, Pražanů, rytířů, panoší a měst nezapomenuto: ale lid obecný nebyl tehdy na světě. A potom se divte, že se k vám lid ten nehlásí a

že se utíká ke mně! Víť také proč; nebudeť se Žižka spolčiti s odvěkým zarputilým nepřítelem lidu. Kdyby pánům těm záleželo na pořádku božském i lidském, kdyby nebyli zapomenuli na mučenníka Jana, kdyby se nebyli zapomněli nad ctí a věrností k zemi rodné a k jazyku svému, kdyby v lidu ctili lidskost a vlastní důstojnost, nebylo by třeba úmluv, stáli bychom dávno pospolu za jedno proti nepříteli země. Jim ale se líbí jinak, oni za zády se s nepřítelem tím smlouvají a pokrytství nosíce na tváři svádějí k zrádě i jiných. Já pak pravím, že raději zahynu i se svými, než bych odstoupil od toho, co jsem za pravdu poznal a co mi velí zákon boží, i nepřestanu stíhati nepravosti ani na vlastní krvi. Jakož upřímná a ryzá jest snaha má, tak doufám, že bůh neopustí ramene mého v posvátném boji. Nuž přátelé moji, dejte za mne odpověď, lze-li nám přistoupiti k úmluvám a rovnati se s původci jejich.“

„Nikoli, nelze nám!“ rozlehl se souhlas po jizbě a zalehl mocně do uší poslů, stojících tu s hlavou svěšenou.

„Jene,“ pravil Smiřický násilně vyrušiv se z trapného dojmu, jejž naň učinila slova slepého vůdce, „těžké podezření, těžší ještě žalobu vrhl jsi v tvář mužům strany naší. Nemohu tu souditi, slyším poprvé, co jsi pravil; tolik však mohu tázati se vším právem, zda-lis bedlivě uvážil, nebyl-lis podveden? Což kdyby ti byla donesla právě ta strana, z jejíhož spolčení nás viníš? Kdyby byla tak učinila, aby postavila hráz mezi nás a aby pak snadnější měla vítězství nad oběma stranami vespolek se uklopotivšími?“

Žižka se děsně zasmál.

„Já ti, Jene Smiřický, důkazu podávati nebudu, přivedu tě však důkazu na stopu. Jdi jen

k Rožmberkovi a ten ti sdělí jmena všech, kdo zradili zem i vás, a kteří by rádi zradili i mne, kdybych byl i duchem slep.“

„Vždyť ale by byl zločin . . . .“

„Jest zločin do nebe volající,“ vyskočil v tom Bzdinka z křesla, nemoha se slova více zdržeti, „zločin zrády přibral si za soudruha zločin úkladné vraždy, o kterou se pokoušejí hodní přátelé tvoji, Jene Smiřický!“

„Mlč, Bzdinko, mlč!“ kyselým hlasem vmísil se Boček z Kunštatu do řeči. „Pan Smiřický by mohl i na tobě důkazu žádati a ty bys náhodou mu ho podati mohl. Snad by se pak v tváři zarděl . . . .“

„Ticho, přátelé, nechte nájezdů, ctěte pohostinství!“ varoval Žižka.

„I ďas by se zdržel, bratře Žižko,“ odmlouval Boček, „když se drzost staví nevědomou.“

„Bočku, zadrž!“ zvolal Smiřický a oko jeho zalilo se krví. „Na čest si nedám sahati ani na Poděbradech, nerci-li na Kalichu.“

„A já tobě na čest osoby sáhati nechci,“ příkře ozval se Boček, „slova má padají dále za tebe a chceš-li, povedu ti za svědka roztomilého strýce svého Pušku na Kostomlatech.“

„Přátelé, upokojte se,“ kázal opět Žižka s důrazem, „mohlť bych sám počíti s věcí tou, poněvadž vražda se týká mne, já však pomlčel o ní úmyslem. Tedy dosti o tom; tolik hosté naši mohli seznati, že vážili cestu na Kalich zdarma a více není třeba. Jaroslave!“

Žižka zavolal mocným hlasem na bratra, jenž v kratičké chvíli vstoupil do jizby.

„Uveď svaka svého a pana Smiřického do večeřadla a buď jim hostitelem, pokud sám nebudu moci konati povinnosti své. Prosím,“ obrátil se

k Smiřckému a Ondřejovi, „jděte ž s bratrem, nenechám vás dlouho o samotě!“

S chladným ukloněním odcházeli poslové a Žižka byl povděčen za rychlé ukončení trapného výjevu, který hrozil vyvolati prudkou bouři. Když poslové odešli, počal hovor z nova; rada, kterou přátelé Žižkovi před příchodem poslů měli, netrpěla odkladu, poněvadž někteří ještě týž den odjeti chtěli.

„Kdo by se do tebe nadál, Bočku,“ smál se Žižka usedaje opět na křeslo, „že máš ještě tak prudkou krev a že jsi tak kousavý! Málem, že bych já mladší tebe staršího byl musil napomínati. Nu, kdyby jindy a jinde bylo, dopřál bych oběma poslům několik různých šlehů, avšak zde to nejde, strkali by na mne novou psí hlavu; beztoho již mi nemohou přijíti na jmeno. Myslím, že jim dosti bude hučeti v uších, co jsem jim pověděl, a přál bych si, aby věrně sdělili svým kmotrům, aby i ti toho užili.“

„Nestarej se o to, Jene,“ pravil Boček, „Smiřický zajisté tak učiní. A ještě přidá, co vyslídil maně. Dobřeť jsem si všiml plíživého oka jeho, kterak nás počítalo všechny do jednoho, když vstoupil do síně; vědíť i v Praze, kdo s tebou byl v poli, a nyní se dovtípí, kdo k tobě přijel, že pak jsme nepřišli za holou návštěvou, domyslí se již. Já bych jich ani sem nevedl.“

„A čemu nevedl?“ smál se Žižka.“ Myslíš, že slídičům jejich zůstane tajno, až se hnu s vojskem. Hlavu sázím na to, že již nyní mají stráže kolem Kalichu, které bedlivě stopují každé hnutí mé a kdyby i Ondřej a Smiřický byli dnes nepřišli, věděli by Pražané již zítra, že jste se sjeli u mne. A mně to nevadí, nebudu se také tajiti, že jdu do Kostelce; jediné vy dbejte, abyste byli u mne

v určitý čas. Není kraje, kde by se nenalezlo příhodné bojiště pro Žižku, aby Prahu ztrestati mohl.“

„Zůstaneme tedy, jak umluveno, při Letnicích?“ tázal se Bzdinka.

„Nevidím příhodnější chvíle, Bzdinko,“ odtušil Žižka. „Musím zpraviti také Taborské, Klatovské, Domažlické, Písecké a Švamberka o záměrech našich a tu musí člověk počítati s časem.“

„A kde najisto sjíti se máme?“ tázal se opět Boček.

„Nejraději přidal bych se k návrhu, jejž bratr Roháč prvé učinil, zůstaviti prozatím místo sjezdu neurčené a dáti vám všem později zprávu. Nemohlť by pak nepřítel zaskočiti posily tak snadno. Avšak vadí mi v tom jedna věc. Místo sjezdu musí býti blíže Prahy a Pražané o něm vždy dosti časně zvědí, já pak se musím tam, kam potáhnu, zabezpečiti, aby mi nemohli na krk. A tu podobá se mi nejlépe Kostelec, kamž chci právě tahnouti, budiž tedy Kostelec středištěm naším, ač nedojde-li vás ještě jiná zpráva ode mne.“

Přátelé Žižkovi shodli se v tom a povstali vesměs.

„Dbejte tedy, bratří, abyste do Letnic sehnali lidu, seč budete, troufám, že nám ho bude třeba,“ pravil k nim Žižka, „leč nyní ještě věnujte mi malou chvíli k skromnému pohostění vašemu a sdělte se mnou, co chudá kuchyň má dá.“

„Děkuji, bratře Jene, za dobrou vůli,“ přistoupil k němu Boček podávaje mu pravici na rozloučenou. „Tuším, že bych se u stolu sešel se Smiřickým a nechutnalo by mně. Budu raději hleděti, abych do noci dojel na Poděbrady.“

„A já pojedu s tebou, Bočku, na nocleh,“ přidal se k Poděbradskému Bzdinka, „ve společ-

nosti ujde nám spíše cesta a já zítra mohu býti opět v Hradci. Nemám tu pokoje, nevěda, co se doma děje. Zachovej tě Bůh, Jene, na brzké a šťastné shledání s vámi, bratří!“

Nedali se oba zvrátiti v úmyslu prosbami Žižkovými a stisknuvše všem ruku, odešli sedat na koně. Žižka pak s ostatními bral se do večeřadla.

X.

Na míli cesty pod Brandýsem v stranu severozápadní leží na levém břehu Labském proslulý druhdy Kostelec nad Labem, vůbec Labský zvaný, táhna se od vysoké planiny po stráni ploché, na spůsob poloostrova do nížiny Labské sbíhající, směrem od západu k východu. Tiché, ano mrtvé to nyní městečko, nepřipomínající v prostotě své ničím na minulost svou dosti zajímavou; jest jakoby skryto v zátiší venkovském, k němuž nedosahuje ohlas ruchu plného proudu života, podřimuje jako utrmácený dělník dějin vlasti a čeká dne, kdy železnice a průmysl podá mu ruku, aby znova se mohlo pustiti do čilejšího žití. Po bujných lesích dubových se staletými kmeny jejich není více památky a přece ještě před sto lety bylo položení k Jiřicům, po obou stranách Labe, jediná doubravina prostříknutá borem; i dychavičná bažantnice, jež z ní zbyla, vzala dávno za nového hospodářství Brandýsského za své, toliko za Labem, jakoby na památku, zachovalo se několik provazců dubin. Jediným bohatstvím kosteleckým jsou nyní plodné lučiny v nížině Labské pod městem se rozprostírající.

U vypravování našem bude nám déle prodleti v Kostelci a proto nebuď nám pokládáno za zlé,

rozhledneme-li se poněkud šířeji po městě a dějinách jeho.

Za starších dob byl Kostelec dosti pevným místem, jsa i s předměstím Pražským a Brandýsským zdmi a baštami obehnán. Po bývalém opevnění není nyní stopy, sotva že lze naznačiti směr, kudy zdi běžely. Rámě Labské, vedoucí vodu na nynější mlýn, dělí město od předměstí; jiné rameno řeky, které s druhé strany objímalo město a na kterém též se druhdy nalézal mlýn, asi v směru k nynějšímu přívozu leževší, vyschlo během času na kalužinaté koryto, jímž jen za povodně Labe své proudy žene. Mezi těmito Labskými rameny položeno bylo a ještě nyní položeno jest vlastní město. Tvar náměstí zachoval se od nejstarších dob nezměněný a výběžky z náměstí toho tvoří hlavnější ulice. Děkanský kostel sv. Víta, v pravém slova smyslu chudý, jehož se již r. 1384 co farního kostela připomíná, stojí na náměstí, druhý chrám páně sv. Martina nalézá se na návrší nad Brandýsským předměstím; i tento jest prastarého původu, neboť se o něm v listinách činí zmínka již r. 1361 co o kostele kolegiátním. Vyjma několik náhrobních kamenů nenalézá se v obou kostelích nic znamenitějšího, ani stavba budov ničím nevyniká. Připomene-li se ještě starobylé radnice a dosti zajímavého archivu městského, není, o čem by bylo promluviti. Od pradávných dob byl Kostelec statkem koruny české; panovníci čeští však málo měli ho ve vlastním držení, nýbrž dávali jej zástavou v držení osob sobě zasloužilých aneb věřitelům svým. Tak již za Otakara II. drželi statek Kostelecký pánové z Oseku, za Jana Lucemburského měl jej v zástavě Hynek Berka z Dubé, pán lidu Kosteleckému nad obyčej milostivý i dobra jeho bedlivý, za Karla vládl též mocí zástavy zbožím

Kosteleckým Rudolf kníže Saské, po tomto Albrecht ze Šternberka, až přešlo smlouvou r. 1395 na Alše Škopka z Dubé, sezením na Dražicích, který při něm setrval až do válek husitských. Po válkách těchto měnil Kostelec rychle držitele své; nejprv držel jej Bohuněk z Klinštejna, po něm Jindřich Berka z Dubé a z Jiřic s manželkou Elškou z Boskovic. Od těchto manželů vykoupila zboží Kostelecké králová Johanna, postoupivši je kněžně Ludmile Lehnické, jejíž manžel kníže Fridrich prodal je Vilému Zubovi z Landštejna a manželce jeho Elišce z Risenberka. Od těchto manželů přešel Kostelec na Beneše Sekerku z Sedčic a dále na Bartoloměje Bubna z Všebořic, až se konečně octnul opětně a to po čtvrté v rukou rodiny panské z Dubé, byv prodán Jiříkovi Berkovi z Dubé na Kuřích Vodách. Týž postoupil Kostelec Janu Šlechtovi ze Všehrd, kterémuž dle listiny králem Vladislavem v Budíně v úterý před sv. Vítem r. 1505 dané připsáno jest na statku za znovuzřízení trojích mostův přes Labe, mlýna, dvou jezův na Labi a za stavení tvrze 600 kop gr. č. a za dluhy 1000 kop. Té doby činily dluhy komory královské na Kostelci zapsané 4000 kop gr. č. V šestnáctém století vládli Kostelcem rodové Vančurů z Řehnic a Košínských z Košínů, na počátku sedmnáctého století pak kolej Jesuitská na starém městě Pražském, až konečně statek Kostelecký sloučen jest s komorním panstvím Brandýsským.

Kostelec, o němž se dlouho na jisto nevědělo, jak z listin a privilejí vysvitá, zda-li jest městem či jen městysem, velice trpěl válkami. Pomíjejíce války husitské připomeneme tu pouze, že za války třicítileté Sasové r. 1631 přepadli a poplenili město, r. 1639 pak Švédové přešedše brod Labský nad Lobkovicemi, jejž jim jakýsi sedlák prozradil, vrhli

se pod vůdcem Bannérem za noci na císařské vojsko v Kostelci a v okolí ležící, potřeli a rozprášili je, zajali císařské vůdce Hofkirchena a Montecuculiho, poplenili a zapálili Kostelec.

Té doby pokládal se Kostelec ještě za velmi pevné místo, maje k ochraně své mimo vysoké zdi a bašty značnou a prostrannou tvrz přímo vedle kostela sv. Martina, a tvrz i bašty byly velmi starého původu. Snadno tudíž domysliti se, že za válek husitských opevnění to slulo ještě větší bezpečností a že Žižka zvoliv Kostelec, Táborům oddaný, za středisté vojsk, dobře cenil výhodu, které mu město poskytnouti mohlo v zamýšleném speření se s Pražany. Kromě toho nalézaly se v blízkém okolí Kostelce četné tvrze nižší šlechty nejhorlivějšího to stoupence Žižkova, jako Vráby, Zápy, Dechtaře, Jenštýn, Brázdim, Jiřice, Hradiště a j.; od zemanstva sobě oddaného nadál se tudíž slepý válečník hojné podpory.

Proto také neotálel a již druhý den po poradě s přáteli učiněné vyrušil s vojskem nepříliš četným od Kalicha, tak že třetího dne k večeru blížil se s druhé strany Labe k dědině Ovčárům, přímo naproti Kostelci ležící. Radostně a s veselím přijali měšťané zprávu o blížení se voje Žižkova, jehož příchod již dopoledne zvěstovali jim poslové napřed vyslaní; purkmistr v průvodu konšelů a velkého množství lidu městského vyšel hostům svým vstříc až k brodu Labskému a uvedl je do města, postarav se prvé o dostatečné jich pohostění. Žižka poděkovav se za ochotu přátelům Kosteleckým vzal především veškerou péči obrannou do rukou svých. Dle rozkazu jeho stála v brzku veškerá vozová hradba v řadách po prostranném náměstí, vozatajstvo a nevelký počet jízdných rozloženi jsou po domích, hlavní pak síla pěších po-

ložena do tvrze, kdež zřízen za velitele Roháč. Žižka sám s celou válečnou radou, jíž v čele stáli Koudel z Žitenic a bratří Valečovští, uchýlil se do radnice; v průvodu válečné rady nalézali se též Šváb z Havraně s Bobšem a Pavel s černou hlavou kučeravou, jejž u vojště nezvali jinak než Kučerou a jenž k poručení Žitenického za každého tažení musil býti na blízku vůdce, jak to kázala prozřetelnost.

Po krátkém oddechu a zotavení se, jehož po celodenním tažení na nejvýše bylo třeba, shromáždil Žižka i radu válečnou i purkmistra a konšely kolem sebe; rozdělil mezi ně práce, jichž za nejbližší doby za potřebné uznal, složiv jedněm starost o picování, druhým o opravování a zdokonalování hradeb městských na bedra a určiv, které oddělení lidu válečného těm i oněm služby konati má. V pravém tušení věcí budoucích, jak později na jevu bude, kázal s pracemi počíti hned příštího jitra.

A v pravdě vypadalo to druhého dne v Kostelci a nejbližším jeho okolí jako na mraveništi; nebylo ruky, která by byla zahálela.

Do Pražan však uhodila zpráva o vtrhnutí Žižkovu do Kostelce jako blesk z čisté oblohy a když špehové donesli další zvěsti, kterak Žižka shání zásoby po okolí a kterak zimničným chvatem opravuje hradby Kostelecké, zachvácena jest mysl lidu lekavým strachem, tak že co hodinu očekáváno, brzo-li udeří zvony na poplach proti hroznému nepříteli, již již k hlavnímu městu ženoucímu. Veřejnét bylo tajemství a šlo v Praze od úst k ústům, že slepec, jehož pouhé jméno té doby počínalo strašným býti všem vlažným kališníkům, přísahal krvavě pomstiti se na těch, kdož klonili se k narovnání se Sigmundem; a v Praze

málo bylo lidí, jimž se posud nevykouřila prvotní nenávisť proti císaři z hlavy i srdce. Byloť to zásluhou pánů, kteří se v prvním rozkvětu husitství z mody stali partisany nového učení, nemajíce přesvědčení a nedbajíce ho míti, a které pozdější rozbroje a škody v zemi s jedné strany i královský lesk a slib se strany druhé svedly na dráhu novému učení protivnou. Zisk a sobectví staly se pánům těm měřítkem — strach z nové víry, hlásající rovnost a ničení přednosti jakékoli v společnosti lidské, jež by v pouhém rodu se zakládala, stal se jim pobudkou k jednání. Aby zvrátili mysli lidu Pražského, užili všech prostředků, jež měli v rukou; výstřednosti tu a tam Tábory páchané vítanými byly jim strašáky pro lidi kolísati se počínající; uvalujíce vinu prostopášnosti na nové učení a vztyčivše na pohled korouhev žádoucího pořádku, dbalí byli toliko, aby pod zástěrou tou zachovali poloztracené výsady stavu svého. Vlákali tak do sítí svých zámožnější vrstvy společenstva a ve spolku jejich odvážili se pokusu, potříti nadšení a přesvědčení strany jim a panování jich nebezpečné. Mimo to byla otrlost Pražanů se zmocnivší z části následkem dřívější přechodní vlády litevského knížete Korybuta. Snadno tudíž domysliti se, jaké pobouření myslí v Praze vyvolala zpráva o obsazení Kostelce skrze Tábory; zlé svědomí probouzelo se. Vůdcové Pražanů a strany panské s nimi spojené lépe tušili, co věci znamenají, a seznavše, že Žižka jen málo má lidu válečného u sebe, prohledli snadno, kam odpovědný nepřítel jejich bije; vždyť Ondřej z Dubé a Jan Smiřický zpravili je již o schůzce náčelníků strany Táborské na Kalichu a kusý by byl býval rozum jejich, kdyby úmyslu Žižkova nechápal. Jasně tudíž viděli, že Žižka dbá o bezpečné středistě,

do něhož by svedl síly, jichž hodlal proti Praze a pánům užiti. Směli tedy otáleti, až by Žižka síly ty v pravdě do Kostelce svedl?

Čeněk z Vartemberka, v ten čas velitel vojska Pražanů, choval stále hojný počet bojovníků na svou pěst a na svůj peníz; sebral-li pole z lidu Pražského a svolal-li na rychlo spojence své z východu i z jihu země ku pomoci, mohl se s dobrou rozvahou postaviti dosti mocnému vojsku vstříc. A Žižka měl na Kostelci pro tu dobu jen síly nepatrné — proč by se tedy nebyl měl odvážiti i na Žižku?

Radili se tedy vůdcové na kvap a zůstali na tom, že Žižku sevrou co nejrychleji v Kostelci a že nepřipouštějíce mu odnikud posily urdousí ho tam. I vysláni jsou rychlí poslové k čelnějším spojencům v zemi, zejmena k Opočenskému a k Diviši Bořkovi z Miletínka na Vysokém Mýtě, aby se vší mocí svou za dne i noci spěchali ku Praze; zároveň o zámyslech dána jest zpráva ke dvoru císařskému s dobrou nadějí, že konečně „vypálena bude hlíza Táborská z ledví země."

Co najatého žoldnéřstva bylo pohromadě, kde jaká paže zbraně schopná v Praze byla, to strojeno k brzkému tažení s chvatem co největším. A nejvyšší vůdce Pražan brousil ještě k tomu zvláštní zbraň na nenáviděného slepce, jakož později povíme.

XI.

Po širých lučinách rozložených mezi Velkými a Malými Kostomlaty kráčeli pěšinkou hluboce vyšlapanou v první den května dva muži. Slunce klonící se již dolů k obzoru metalo dlouhé stíny

kráčejících na bujnou zeleň trávy pestrým květem protkané, celé roje pilných včel bzučely až posud vonným vzduchem, ačkoli z nedaleké doubraviny ozýval se již hvizd večerního ptactva.

Oba muži byli sobě v tváři nápadně podobni, lišili však se velice co do šatu. Větší z nich a zároveň starší oděn byl v prostou plátěnou halenu mezi koleny se mu motající, na hlavě měl slaměný širák, nohy bosé; menší a mladší pak oděn byl v kroj panský, maje kazajku i spodky z látky aksamitové, na hlavě plstěný klobouk s širokou, po straně ohnutou střechou a s vysokým volavčím peřím. Avšak až na toto peří byl celý šat sešlý a ošumělý a nelišil se co do ceny daleko od prostého šatu druhého muže.

Chodci byli rodní bratří; starší Bartoloměj byl dědinníkem v Kostomlatech, mladší Bohuslav byl ve službě u pana Jana Pušky z Kunštatu a z Kostomlat na Mydlovarech, hrádku to poblíž malých Kostomlat na samém břehu Labe ležícím; úřad Bohuslavův záležel v obstarávání a hledění dosti četných ohařů lovčích, jichž paní Alžběta z Veselé, manželka páně Puškova, velkou byla milovnicí a ohařníka Bohuslava počítáno k panské čeledi ne posledního stupně.

Bratří kráčeli chvatným krokem po stezce k Mydlovarům a po dlouhou chvíli ani slova spolu nemluvili; tvář obou byla zamračena a pohled očí k zemi upřený jevil, že mysl obou nemilými se zanáší věcmi.

„Jářku, Bartoši," prohodil konečně mladší bratr, „zle jsi se poradil, že jsi odešel. Bylo z toho velké hromobití a já se obávám, že se ti sveze po zádech. Paní Alžběta potřebovala posla a vzpomněla si na tebe, ty ale byl jsi již po obědě z prachu. Víš jak se umí hned zlobiti; nádvorní

to odnesl a já běžel pro tebe. Nyní hleď jen, abys měl nějakou omluvu platnou, pověz tam, že jsi oslábl . . .“

„Mám v hrdlo lháti?“ nevrle tázal se Bartoš. „Neoslábl jsem, šel jsem, poněvadž jsem na hrádku měl zaháleti a doma mi práce ladem leží. Dřel jsem se jim na sadě od slunce východu až po samé poledne, půldenní robota více nedělá a měl jsem právo, jíti domů.

„Kdož pak mluví o právu,“ namítal Bohuslav, „tys měl vzíti odpuštění.“

„Čerta, ne-li odpuštění!“ rozhořil se Bartoš. „Přijde-li na placení úroku, tu se netáží, mohl-li jsem zdělati roli; úrok musím dáti, kdybych ho měl pod kůží vyškrabati. Nechť mi tedy také nechají času k vlastní práci; jsemť dědinníkem a nikoliv jejich nevolníkem. Bohuši, pravdu ti povím! Podívej se na mne a uvěříš, že nelhu; nevím, jak tu dlouho vydržím. Výtěžek role a mozolů mých sežere úrok, který pánům musím odváděti. A víš, jak žiji s rodinou? Víš, jak to vypadá všude v dědinách, pánům tvým náležejících? Nebudeš-li věřiti mně, jdi a přesvědč se u jiných. My lid pijeme vlastní pot a znoj a tvoji páni za ten pot a znoj pijí sladké víno; my lid nenajíme se do syta otrubů a pro tvé pány musíme krmiti husy i vepře; my z božího nadělení nemůžeme si pořídíti ani tolik, abychom pokryli nahotu těla před deštěm a mrazem a tvoji páni za prodané obilí naše nakoupí si hedvábí a kmentu; my sbíráme bedlivě drobty odpadlé, tvoji páni plýtvají zlatem a stříbrem; my lid po celodenní trýzni hledáme útulku v spánku, tvoji páni po celodenních rozkoších vrhají se do prostopášností nočních. Bohuši, pravím ti, není spravedlnosti pod sluncem! A teprvé když pomyslím do budoucnosti! Co čeká

na děti mé? — Tatáž psota, co střebe i mne, co užírá dny života mého; i moje děti a děti dětí mých budou se plahočiti životem, jako se plahočím já; — když na to pomyslím, raději bych krev svou utopil!“

„Jdižiž, Bartoši,“ domlouval mu Bohuslav, „nepoddávej se prudké vášni. Jsi ještě mlad a dosti statný, zahospodaříš mnohý ještě groš . . .“

„U všech ďáblů, nezahospodařím!“ rozkřikl se Bartoš, „ani za tisíc let, kdybych žil, nezahospodařím, poněvadž mne každý rok svléknou z kůže. A kdyby rolníku čtyrykráte do roka kůže narostla, svlékali by ho páni čtyrykráte. Což ty, Bohuši, ty jsi panštinou již nasákl a neumíš považiti, nemůžeš s námi více cítiti!“

„Bratře, umím a mohu považiti,“ opíral se Bohuslav, „leč pomni jen, že oni světu k vůli potřebují více, než prostý muž; sami o sobě mají také jen jedno tělo a jeden jen žaludek.“

„Mají-li, tož nepotřebují více než kdo z nás,“ horlil opět Bartoš, „co jest svět u nich? Oni sami a lidé jim podobní, kteří trýzní ubohý lid rovněž tak. Hle tu tvou paní! Co jest na ní? Jdi od vesnice k vesnici a i v té nejmenší najdeš žen daleko lepších na těle i na srdci. A ona přece urozenou paní! Zráčí-li se jí, aby se v plné slávě hnula s místa, musejí k tomu býti dva lidé a čtyři koně, na koních i na lidech chce míti zlata i stříbra; dva lidé a čtyři koně musejí zaháleti, aby ona zaháleti a pyšniti se mohla. A kdyby si ještě sama vydělala na koně a lidi! Ale to to! Paní a práce! Tu musí rovněž tolik lidí a koní po celý rok robotiti, aby ona zaháleti mohla. Bohuši, žluč mi puká při té myšlénce! — Ona je matkou a jakou matkou! Čubka odkojí štěňata a dbá o ně, pokud neodrostou, tvá paní ani dětí nekojila, aniž

o ně dbá; cizí lidé mají dětem nahraditi lásku mateřskou, vlastní matka je povděčna, neslyší-li, nezví-li o dětech, které manželi porodila. Onať jest manželkou a jakou manželkou! Svět by mohl záviděti panu Puškovi, kdyby všichni lidé sdíleli náhledy záletničí. Ta mu sází krásné parohy na hlavu! Frejířkou byla, než se vdala, a frejířkou zůstala po vdavkách. Nikdo jí není dosti mlád, nikdo dosti stár, aby po něm neházela své sítě; však by zdi Mydlovarské mohly vypravovati hezké povídačky. A pan Puška má všecko za krev svou co ona porodila; bůh ho polituj!“

„Zadrž, Bartoši, s bohaprázdnými řečmi,“ káral ho Bohuslav zhroziv se slov bratrových, „i kdyby pravda bylo, nesluší se tak o pánech mluviti. Zle bys dopadl, kdyby to někdo uslyšel.“

„Slyšíš ty, Bohuši, snad bys neměl chuti donésti, co pravím?“ polo nedůvěřivě tázal se Bartoš. „Ját myslím, že zde boží luh a ne hrádek Mydlovary, ját myslím, žes bratr můj. Však jsi se mi sám svěřil s lecčíms, co jsi na vlastní oči viděl, a nebylo to nejlepší, co o paní tvé vím. Proto tedy jen hezky mlč a slyš, co ti dále povím. Pohleď sám na sebe, co z tebe udělali na Mydlovarech? Panského otroka, jehož oblékají za panáka do hadrů, jež sami odhodili. Za kousek hadru a chleba zapsal jsi se jim tělem a duší. Můžeš-li pak říci, že máš ještě špetku svobodné vůle? Oni vládnou tvým bděním i snem. A myslíš, že tě cení více než těch psů, jež ti dali na starost? Chyba lávky. Deset Bohušů by mohlo pojíti a nebylo by tolik povyku, jako kdyby jim sdechl jeden ohař. A vidíš, takové věci mne přivádějí na divné myšlénky. Jsi hoch ještě mladý a světu podobný, máš zdravé a silné údy, mohli by tě jinde potřebovati k jinému, než k hlídání

psů; nic tě neváže k Mydlovarům, než sousto chleba, kterého si dovedeš jinde snadněji vydělat, nemáš rodiny, aby se ti věsila na paty, když přejdeš práh — bratře, vytrhni odtud! Viz, ukáži ti jen jednu cestu, po které bych sám byl dávno již utekl, kdyby nebylo ženy a dětí. Na Poděbradsku jiný je život, pravím, jiný život pro dělnou ruku, pro silnou paži; pan Boček jinak nakládá s lidem, on mu přeje života a nezapomíná, že tvář naše podobna jest tváři jeho, že taktéž stvořena dle obrazu božího; pan Boček dbá, aby měl lidi kolem sebe a nikoliv zvířata. Sebeř se, Bohuši, prchni odtud na Poděbrady, vyměníš si za bídu život, za otroctví svobodu. Povím ti také, proč tě k tomu mám. Doslechl jsem s té a oné strany, že pan Boček shání lid. Kam asi míří, nemohu říci, ale bude to něco kloudného; neboť ač těm vyšším věcem nerozumím, tolik přece vím, že pan Boček dbá o dobro země a lidu a že stojí s Žižkou. A na tom mi dosti. Kdo se vzdává prospěchu vlastního, aby prospěl jiným, tenť šlechetný muž. A tak činí pan Boček. Mohl by se říditi příkladem jiných pánů, lehko by mu bylo, odírati lid, jak oni činí; leč jemu nepodobá se tak. Onehdy divnou náhodou sešel jsem se s ním a proto mi připadl teď na mysl. Není tomu dávno, před několika dny musel jsem s poselstvím do Benátek a co se vracím s večerem domů, dohoní mne tlupa jezdců za samým městem. Ohlednu se a poznám pana Bočka. Jel v předu ještě s druhým statným mužem a za nimi houf dobře ozbrojený. Nevím, odkud asi se vraceli, ale když si vyjede pan Boček tak daleko, vždycky to něco znamená. Pomyslil jsem si tak, kdyby o tom naše paní Alžběta věděla, že Poděbradský jede za noci nedaleko Mydlovar! Toť by to s ní asi škubalo, nevím, ne-

odvážila-li by se zákeřnictví, vždyť pak víš, jak má pána Bočka ráda. Jehlicí by ho ubodala do smrti.“

„Inu, má také proč,“ ozval se Bohuslav, „na celém božím světě není k ní nikdo tak nešetrný, jako pan Boček.“

„Nešetrný!“ jízlivě se usmál Bartoš. „Ty's bloud, Bohuši.“

„Však nezapřeš, že má pan Boček jed na jazyku, kdykoliv o paní Alžbětě mluví. A mluví-li s ní, nemluví jiným jazykem; toho paní Alžběta nesnese, neboť uvykla si slovům lichotným a pokorným...“

„A ještě nějakým,“ vskočil Bartoš Bohušovi do slova, „ta ochechule! Já ti povím, pan Boček nehledá dlouho jmena, pokřtí dítě podle kmotra a tu věru nemůže za to, má-li kmotr nepříjemné jmeno. Však jsou i ještě jiné věci mezi nimi v rodině a pověst o nich rozbíhá se po kraji, jako za prudkého ohně polévka z hrnce po ohništi, až si člověk musí ucpávati nos. Znalť pan Boček Alžbětu dříve, než ji na Mydlovarech očepili, a vím, že panu Puškovi bral krev pro ni; ona se toho dověděla a žena podobné věci nikdy neodpustí. Leč tobě o tom nebudu povídati, víš bezpochyby více než já. Chtěl jsem vlastně připomenouti jen pana Bočka a tobě ukázati cestu k Poděbradům, budeš tam dvakráte vítán, že přijdeš z Mydlovar. Bohuši, sebeř se odtud a připrav mi na Poděbradsku jen dost skrovné hnízdečko, abych mohl rodinu uživiti; potáhnu pak v patách za tebou a rád jim tu zanechám, co mám v Kostomlatech.“

„Aj, Bartoši, tys býval vždy zhorka nakvašen a posud své povahy nezapíráš,“ odpovídal Bohuš k vyzvání bratrovu, „taková věc žádá

uvážení; nejsemť zajícem, bych přes den měnil pelech. Já slyšel o Poděbradech také leccos dobrého, ale toliko slyšel jsem a neviděl. Možná že by to vypadalo z blízka jinak. A pak považ, u nás nemůže ani nyní býti tak, jako v Poděbradech; pana Pušku dvakráte v krátkých letech vypálili, dvakráte jemu i nám poplenili dědiny a tu není divu, chodí-li to zde v ouzkých. S časem obrátí se i u nás vítr a bude zase lépe, jako bývalo druhdy."

„Pochybuji, Bohuši!" namítal bratr. „Kdo již jednou se skály padá, zřídka kdy se zachytí."

„Zřídka kdy, máš pravdu, ale přece se zachytiti může," tvrdil mírnější Bohuslav. „Také se leccos u nás proslýchá a pan Puška není více tak sklíčeným, jak po dlouhý čas býval; praví se, že se věci mají již nyní k lepšímu. Včera na příklad byl na Mydlovarech pravý den veselí; přijel jakýs posel z Prahy od samého pana z Vartemberka a musel přinésti utěšené zprávy, neboť nepamatuji, že by byla paní Alžběta ještě tak milostiva bývala jako včera. Div že nelíbala se s lidmi na potkání."

„Aj, to nemusela radost býti trvanlivá," kysele se usmál Bartoš, „neboť dnes by se zas s lidmi na potkání kousala."

„Inu, měla jaksi příčinu. Pan Puška odjel hned ráno, jak se praví za příčinou včerejšího pražského poselství, a dlouho jí nepřijížděl, tak že z toho byla celá mrzutá. Chtěla míti spolehlivého posla a nejspolehlivější lidé odjeli s panem Puškou. Vzpomněla si pak na tebe a tebe již na Mydlovarech nebylo. Nabídl jsem se jí sám, ale odnesl jsem to, jako nádvorní, který se mnou stejně učinil. Chtěla míti mermomocí tebe a víš, že je tvrdohlavá jako roční děcko. Tu jsem

letěl pro tebe a nevím, učinil-li jsem dobře; napadlo-li jí shánětí se za nepřítomnosti mé po mně, bude z toho bouřka ještě větší. Jen tě prosím, měj nějakou slušnou výmluvu po ruce, ať zle nedopadneme.“

„Styď pak se přece, bratře!“ pohrdlivě odpovídal mu Bartoš, ani právě z luk zahýbali podél příkopů k bráně hrádku. „Což ti shnilo již srdce pod panskými barvami? Či si béřeš příklad ze svých ohařů? Nevím čemu se shánětí po omluvě, když mám právo na své straně. Šel jsem z domu jen k vůli tvému upokojení, ale pro tvou paní aneb snad ze strachu před ní jsem nešel. Při sám bůh, že jest tomu tak!“

Vstoupili do brány a při prvním kroku naskytla se Bartošovi příležitost ztvrditi pravdu slov právě pronešených; přicházelať jim paní Alžběta vstříc. V lehkém, až příliš lehkém obleku, se závojem málem k zemi splývajícím, s bičíkem v pravici, smečkou ohařů obklopena ubírala se paní hrádku ku bráně a první pohled její padl na Bohuslava, po rychlé chůzi pot s čela si utírajícího. Nevšimla si stráží v bráně hluboko se uklánějících, nýbrž rychle přistoupila k bratrům.

„Hle tuláky!“ zvolala na příchozí. „Jeden horší lenoch než druhý. Však já vám tuláctví osladím!“

Alžbětou lomcovala zlost a mrzutost již od samého poledne. K poptávce po Bohušovi dověděla se od lidí hradních, že po přání jejím odběhl pro bratra, a to ji rozdurdilo ještě více. Nyní přicházeli jí provinilci v ústrety a tu musela si setříti panskou žáhu; tvář její rděla se neutajenou zlostí i počala bičíkem Bohuslava mrskati a čím více ohařník se choulil, chráně hlavu a oči, tím vztekleji dopadal bičík.

„Paní Alžběto, čemu trýzníš bratra?“ příkře vzkřikl Bartoloměj, odstrčiv bratra, sepjatýma rukama rány zachycujícího, na zad a sám se postaviv se vzdorným pohledem před paní hrádku. Smečka ohařů lísala se k utrýzněnému. „Chceš-li zkusiti pružnosti biče svého, zkus jí na svých psech a nikoliv na lidech. Nedostačí ti oddanost a otrocká služba Bohušova? Musíš míti i jeho bolesti k svému potěšení?“

Vzteklost Alžbětina na chvilku se zarazila, odhodlaná slova dědinníkova vzala hrdé paní odvahu. Ale brzo vzchopila se v ní uražená pánovitost; stráže v bráně hleděly na výjev ten a tu nesměla si paní hrádku v nejmenším zadati.

Nejprvé vzpřímila se hrdě.

„Kdo ti dovolil mne osloviti?“ tázala se, stěží držíc vzteklost svou na uzdě.

„Kde povinnost a lidskost káže mluviti, tam netřeba dovolení,“ vzdorně odvětil Bartoš. „Bohuš nezasloužil trestu, neboť chtěl pouze napraviti domnělou chybu mou.“

„Ničemný, daremný odřezanče!“ rozsoptila se Alžběta novým odporem podrážděna. „Kdo smí žádati počet z toho, kterak se sluhou naložím? Já paní a já ho trestati budu. A abys ty si pamatoval, co tobě sluší, vezmi toto!“

Bičík zasvištěl znova vzduchem a ostře zaryl se do tváře Bartošovy, tak že okamžikem na ní objevil se zamodralý pruh. Alžběta zdvihala bičík poznovu, avšak nepozdvihla ho docela, Bartoš vztáhl proti ní zatatou pěst, obličej jeho sesinal a oko děsné metalo blesky na tryznitelkyni.

„Zadrž, nechceš-li zkusiti tíže ruky mé!“ zahřměl, až se Alžběta v nejhlubším nitru zachvěla.

V témž okamžení vjížděl do brány pan Puška v čele statného houfce vojínů a spatřiv

brozivou postavu Bartošovu, mžikem vskočil mezi ženu a dědinníka; bezděky vytasil meč z pochvy.

„Co se tu děje?“ tázal se pohledna nejprvé k ženě pak k Bartošovi, jemuž Bohuš, obávaje se prchlivosti bratrovy, zavěsil se na pozdvižené rámě.

„Pane Puško, schovej svůj meč,“ jal se Bartoš mluviti násilným klidem, „byl jsem přinucen, brániti se proti zpupnosti paní Alžběty, nechovám však nijakého zlého zámyslu v srdci. Nesnesu, aby žena bila muže a paní Alžběta udeřila mne v tvář, jakož můžeš dobře na mně viděti.“

Paní Alžběta vztekem a leknutím pozbyla na chvíli řeči, teprvé po těchto slovech Bartošových nabyl jazyk její opět vlády.

„Chraň mne, Puško, před tím netvorem,“ volala, „on zdvihl ruku proti mně, on mne chtěl učiniti násilí, ten zbujník. Dej ho vsaditi do klády, potresci ho, jak zasluhuje!“

„Ano, potresci mne, pane Puško!“ jal se směle mluviti Bartoš. „Potresci mne, ale dříve slyš, čím jsem se provinil. Od rána do poledne pilně jsem pracoval na sadu tvém a když jsem vykonal, co byla má povinnost, odešel jsem z práce. Odešel jsem, poněvadž jsem měl právo odejíti a poněvadž jsem měl také hlad. Po odchodu mém vzpomněla si paní Alžběta, že mne chtěla poslati poselstvím kamsi, a poněvadž se pro nepřítomnost mou rozhorlila, doběhl bratr Bohuš, aniž by paní Alžběta byla věděla, pro mne a přivedl mne s sebou. Za dobrou vůli začala ho paní Alžběta při návratu trýzniti na spůsob, kterýmž se trýznívají psi a tu jsem se bratra zastal. Místo aby poznala paní Alžběta nespravedlnost svou, jala se trýzniti i mne a bičem svým udeřila mne v tvář. Ne pro bolest, ale pro pohanění, jež nesnese, kdo

má kus cti v těle, opřel jsem se trýznění; nyní suď sám, mohl-li jsem jinak učiniti, než brániti se před zneuctěním muže nehodným.“

Puška za řeči té schoval meč a nyní utkvělo oko jeho tázavě na Alžbětě; cítil, znaje dobře prudkou a popudlivou povahu manželky z vlastní zkušenosti, že není valně viny na Bartošovi a byl by rád pro vyvarování dalšího pohoršení svár vyrovnal po dobrém. Pohled oka jeho zvěstoval úmysl ten Alžbětě a ona mu porozuměla; však přítomnost tolika svědků celého výstupu nepřipustila k duši její myšlénky smířlivé.

„Puško,“ pravila hlasem divokou vášní se chvějícím, „nezahanbi ženy své před sprostou chátrou, nezahanbi sebe v ženě své! Zašlápni jedovaté símě, které poprvé zdvihá témě v hradě tvém, aby vzrůstajíc nezbujnělo a ty pozdě bycha nehonil.“

Na to přiklonila se těsně k manželu a hlasem pro jiné nesrozumitelným dodala:

„Jene, milá-li ti přízeň a dobrá vůle tvé Alžběty, potresci zbojníka, jinak....“

A slova ta provázel pohled, jehož jedině oči Alžbětiny schopny byly a jemuž Puška rozuměl. Pohledu podobnému nedovedl nikdy posud odporovati a tak podrobil slabý manžel vůli svou vůli ženině. Na tváři Puškově mohl čísti Bartoš výrok, dříve než se ústa k slovu otevřela.

„Do klády s ním!“ zněl výrok Puškův a lidé Bartoše již dříve obklopivší hodlali vykonati rozkaz pána.

Oko Alžbětino zplanulo divokým bleskem.

„Děkuji, Puško, nezapomenu ti toho!“ šeptala manželka k manželi, dovršujícímu nespravedlnost novou nespravedlností. A slabý manžel spokojeně

se usmíval, ano oko Bartošovo měřilo ho pohledem nesmiřitelné nenávisti.

V tom vrhl se Bohuslav přímo před oře Puškova na kolena a sepjatýma rukama jal se prositi: „Milosť, milosť ubohému bratrovi, pomněte na nevinnou rodinu, nehřešte na jejím živiteli!“

Chuďas Bohuslav dovolával se milosti u hluchých a špatně posloužil sobě. Puška, jemuž Alžběta ruku tiskla, uviděl příležitost, jak by se ženě zavděčiti mohl.

„Vezměte ho také do klády!“ velel svým pochopům, shoupl se s koně a odcházel s manželkou do hradu.

Bartoše a Bohuslava odváděli do šerhovny. Co Bohuslavovi horké slzy kanuly s očí, hleděl Bartoš urputně a zlostně na strážce své.

„Bohuši,“ pravil, vcházeje do šerhovny, „líto jest mi tě, ale jsem rád, že se tak stalo; doufám, že ti zbude chvíle, abys s chutí rozvážil slova, která jsem k tobě mluvil na lukách. Vezmi s sebou naučení, že cokoliv zaviní páni, lid musí odčiniti. Buď pevný, kdo nedovede bolesti snésti, není mužem, a pro sám bůh nežebři mi více za milost. Ti, kdo tě vrhli sem, nejsou hodni, aby se k nim prosba vznesla. Až budeme opět na svobodě, povím ti více.“

Když Puška vstoupil do ložnice své, vřele objala ho manželka.

„Jene,“ pravila, „opětuji ti, že ti dnešního dne nezapomenu. Bylť nejvyšší čas, že jsi se vrátil. I jinak již jsem byla v nesnázích, tvůj veselý pohled mi však praví, že jsi dobře pochodil a já ráda zapomenu svízele, uslyším-li, že věci naše jdou ku předu. Vypravuj, Jene, lačnáť duše má po novinách tvých.“

A Puška, odloživ co mu v pohodlí překáželo,

jal se obšírně vypravovati, co na cestě pořídil. Sdělil ženě, kterak shledal v Nymburce celé nadšení ze zpráv posla Pražan, kterak Nymburk, v němž ujali se správy přívrženci strany Pražské, k vyzvání Čeňka z Vartemberka do téhodne vypraví čtyři sta zbrojných na pomoc proti Žižkovi a kterak je postaví pod velení samého Pušky. A nejen Nymkurk i Kolín i Kouřim že hotovy jsou vypraviti značné síly pod prapory Pražské.

„V Nymburce," končil Puška, „byl jsem s věcmi záhy hotov a proto zajel jsem až do Kouřimi. Šťastná náhoda svedla mne tam s posly kutnohorskými. Horníci již zpraveni jsou o zámyslech Vartemberka a již dnes vytrhli první houfové ku Praze; nemohou také lépe hleděti prospěchu svého. Jak mi praveno, čekají Pražané všechny mocnější přátele své nejdéle do téhodne a těm, kdož by později doraziti měli, ukázali skrze posly své přímo před Kostelec, neboť ode dneška za týden jest tam Žižka sevřen a tak dobře, jako v pasti. Však by čas v tom musel vězeti, aby tenkráte unikl; než se naděje, bude míti desateru sílu kolem sebe a přemocí ho umačkáme. Ani on, ani spojenci jeho netuší, co ho čeká: vyhlazena musí býti morová rána ze země jedním máchnutím meče. Než oni se vzchopí, my budeme s dílem hotovi!"

„A pak dojde řada i na ty, kteří morovou ránu hejčkali na ňádrech svých, Jene!" rozjásala se Alžběta. „Pak dojde řada i na osobní nepřátele naše, kteří jen ve spolku s tím zeměškůdcem nám strašni jsou. Hoj, jak se mi chvěje srdce radostnou nadějí, že blíží se den odplaty za tolikerá příkoří, která jsme mlčky a pokorně musili snášeti. Bočku, i tobě udeří hodina a ta hodina bude hodina sladké pomsty! A až se vrátí mír do země, až pevné žezlo královské

ovládne stolec osiřelý, pak znova počne žíti tvá Alžběta a nahradí sobě i manželi a rodině vše, čeho po tak dlouhou dobu postrádati musila. Zdráva buď jasná zoře kynoucí mi budoucnosti!“

Veselým srdcem, za hodů a žertů končil Puška s manželkou den ten — a dole v šerhovně skřípěli Bartoš a Bohuš zuby v kládě; ubohá rodina Bartošova marně čekala otce pozdě do noci, netušila, jaký nocleh mu byl připraven na Mydlovarech.

XII.

Sotva prošel týden, co Žižka vtrhl do Kostelce. Usilovná práce několika dnů se zdárným se potkávala výsledkem; porouchané tu a onde hradby městské nabyly opět slušného pohledu a mohly vydržeti sebe prudší útok nepřátel na dobu valnou, příkopy kolem nich prohloubeny jsou a novými náspy opatřeny, tvrz přistrojena na obranu a vzdor nejlepšími puškami, jež měli Táboři v zásobě, a na všech stranách zřízeny po zdích ochozy a oplotně k lepší ochraně bojovníků před střelami. I píce a potravy sveženo za tu dobu hojně, tak že pro nejbližší čas nebylo obav. Přece však Žižka neustával v píli a péči; dlouhoť bylo ještě do letnic.

Devátý den po příchodu do Kostelce stala se nenadále přítrž starostem slepého vůdce.

Za šerého rána rozlehl se na věži tvrze pronikavý zvuk rohu a přerývaný hlas jeho zalétající do všech koutů města pobouřil obyvatelstvo i válečníky. Vědělť každý, že hlas ten volá k poplachu, a hnal se na ulici; lid na náměstí shluklý srážel se pak v proud jeden, který čelil v stranu

tvrze. Polo odění bojovníci se zbraní v rukou spěchali na hradby nečekajíce velení svých vůdců. V první okamžik panoval pravý zmatek, pokud ho neutišily rozkazy Žižkovy — leč ty dány jsou v čas a než posel Roháčem z tvrze vyslaný vůdci zvěstoval nemilou zprávu: „Pražané jdou!“ — uveden jest pořádek do šiků válečníků.

„Pražané jdou! Pražané jsou před Kostelcem!“ volali sobě vespolek známí místo obyčejného pozdravení, jeden každý chtěl ukojiti zvědavost svou a dostati se na místo, odkud by co nejdříve nepřítele zhlednouti mohl. Muži, ženy i děti naplnily všecky prostory na Pražském předměstí, derouce se jeden přes druhého na hradby, vříškajíce a povykujíce. Žižka po obdržené zprávě bral se do tvrze, aby přesvědčil se o síle nepřátel. Přišed na předměstí Pražské a zpraven byv od svých o příčině povyku, kázal lidu vrátiti se bez průtahu do domů. A rozkazu jeho uposlechnuto bez reptání.

„Však se dosti ještě nadívají na pány Pražany!“ pravil k Žitenickému, stoupaje po schodech ve věži tvrze na hlídku, s níž kynul rozhled po celém okolí.

„A kdyby na Pražanech ještě bylo co kalého viděti!“ s útržkou odvětil Žitenický vůdcovi. „Něčemu podobá se ale přece, že se chtějí učiti od nás; bezpochyby domýšlí se do nás, že jsme v Kostelci založili ruce v klín neb dokonce spali a tu si chtěli zahráti po spůsobu našem s překvapením.“

„Nu mně nepřijdou nikdy v nečas,“ prohodil Žižka, „ač netěším se právě tomu, že již dnes jsou tu; nějaký týden volného času by nám byl ještě neškodil. Když se však stalo, stalo se; naši zajisté nebudou otáleti, až se dozví, že tu

mám Pražskou návštěvu, a do letnic se tu již nějak přetlučeme.“

„Však budeme viděti, co vlastně naši dobří strýcové chtějí,“ přisvědčil Žitenický, „že krákorali po celé zemi, aby se na nás slétli všichni lační krkavci, věřím rád; nebudou-li míti však nic kloudnějšího s sebou, než měli před Karlštýnem, potáhnou odtud s dlouhým nosem, neb dokonce bez nosu — zbude-li jim vůbec času k návratu.“

„Michale, ty jsi vždy dobré mysli,“ smál se Žižka vylézaje za svým voditelem již na poslední stupně ve věži, „mám tě pro dobrý rozmar tvůj rád, leč pamatuj na přísloví: Neříkej hop, až přeskočíš.“

„Pravdu máš, Jene,“ smál se Žitenický také, „i sám obr klopýtne přes pahýl a z našich Pražských přátel by se dalo nařezati pařezů, neřku-li pahýlů. Však kdybychom tu neměli tak příliš skrovné síly, radil bych ti, abychom hosty své přivítali hned v první chvíli upřímným stisknutím hrdla; vůli bych měl k tomu nejlepší. Možná, že bychom jim ukrátili návštěvu.“

Za těch slov dostali se na nejvyšší podlahu věže, kdež je vítal Roháč, sledovav s ochozu každé hnutí příchozího nepřítele.

„Pojď, pojď, Jene, podívej se na to nadělení očima svého Michala,“ pravil, když usadil Žižku na dělo v stranu Prahy namířené, „já vlastním očím nechtěl věřiti. Připomněl bych ti něčeho, nebudeš-li se hněvati. Pamatuj se na poslední návštěvu strýce Ondřeje a Smiřického na Kalichu, připadá mi nyní, že za návštěvou tou vězelo sprosté špehounství a že bychom zůstavše na Kalichu dožili se rovněž potěšení Pražské návštěvy; nemohu tomu uvěřiti, že by se dala sehnati v desíti

dnech taková síla, a spíše bych hádal, že lid byl připraven na nás již před desíti dny, před příchodem Ondřeje a Smiřického na Kalich. Jen pohleďte, jak se to stále ještě rojí z úvozů Mratínských!

„Nuž co naplat vzpomínati," pokrčil Žižka ramenoma, „což jsem je měl zadržeti, když přišli co poslové?"

„U všech všudy umouněných!" rozhorlil se Roháč. „Čemu zadržeti? Pověsiti jsi je měl co bídné zrádce!"

„Neuvážíš slova, Jene z Dubé," mírně připomenul slepý vůdce, „pokud nemáš důkazů, nesvěř podezření své ani pustému větru, aby ho nedonesl na nepravé místo. Možná, že Vartemberk měl již ukuto, nevěřím však, že by Ondřej věda o úskoku propůjčil se mu za nástroj; o sprostém špehounství nechci ani mluviti. Dnes ale na podobné úvahy není času, Roháči, pokulhávali bychom za dobou; dnes budeme dbáti, aby Pražané, zachce-li se jim, trčiti s námi, dosvědčiti musili, že Žižka nezapomněl se bíti. Michale, pověz, co vidíš!"

Žitenický jakmile vstoupil na ochoz věže nespustil oka s divadla po krajině se rozvinujícího; při napnuté pozornosti přeslechl také celou rozmluvu, již Roháč a Žižka spolu měli, a teprvé když uslyšel Žižku volajícího, vytrhl se z bedlivého pozorování. Mělť dosti co vypravovati Žižkovi.

Slunce zatím vyskočilo rudé jako ohnivá koule na oblohu a paprsky svými sehnalo šero s výšin v nížiny, tak že na výšinách za ostrého ranního vzduchu veškery předměty se stávaly zřetelnějšími. Město samo a nížina Labská celá kryty byly sice lehkou rouškou výparu, věž tvrze však daleko vyčnívala nad roušku tu a poskytovala kolkolem úplně jasného rozhledu.

Na vysočině Mratínské pohybovala se volně výprava Pražská, táhnouc se do délky jako ohromný klikatý plaz hlavou ke Kostelci obrácený. Přední stráže na hbitých ořích sem tam přejíždějící podobaly se tykadlům na hlavě hlemýždově, kdežto tělo jeho s větší část zahaleno bylo zdviženým po cestě prachem. Když pak vítr sehnal po chvilkách spousty prachu stranou, zachytily se na zbraních, krunýřích a pancéřích paprsky sluneční, oslepujíce zrak vzdáleného pozorovatele odleskem měnivým.

„Jene!“ jal se Žitenický vypravovati. „Jest toho hezká kopa. Pokud jsem zběžně sčetl houfy, může býti Pražanů k desíti tisícům a jdou jako do pravidelného boje. Zda-li pak pamatuješ, kde asi leží Mratím?“

„Dobře vím, Michale,“ odvětil Žižka, „asi hodinu cesty na jihozápad od Kostelce.“

„Tedy ti snadno popíšu vše,“ pokračoval Žitenický, „naši hosté hýbají se pomalu ku předu, budu míti k popisu dosti času. Pravil jsem, že jdou jako do pravidelného boje, dobře mohu celé jejich postavení rozeznati. Od Mratína k severu vypíná se dosti hodný vrch a Pražané jsou nyní na jeho ústraní právě k nám obráceném. Za koněberkami jdou pěší v řadách těsně sražených. Mají také vozy, ale jak ty jedou! Jde to páté přes deváté. A hle hle, i na pušky nezapomněli; nuž to se to na nás strojí. Jedna, dvě, tři, čtyři, pět, šest — šest pušek; Jene, kdyby měli dosti a zdatných puškařů, mohli bychom se na Kostelci najísti železa do syta. Aj tu jízda za nimi; nu tu si mohli nechati doma, pochybuji, že jí na nás trčiti budou. Však počkej . . . . .“

Žitenický zastínil si dlaní zrak, aby lépe do-

hlednouti mohl; hezkou chvílku pozoroval nepřítele, až se Žižka stal nedočkavým.

„Nuže, čemu pak jsi umlkl?“ tázal se.

„Dobrá, dobrá, Jene,“ vypravoval Žitenický. „Již se to opět hýbe. Rozumím tomu nyní. Stáli chvíli a po té se rozdělují na dva proudy. Jeden proud táhne pod vrchem, o němž jsem se zmínil, po svahu směrem k Jiřicům, druhý pak sestupuje dolů do úvalu. A dobře se dělí, houf v pravo, houf v levo, pak puška a s ní četa jezdců, pak zas houf pěších; několik jezdců stojí stále na témž místě mezi oběma proudy. Toť zajisté velitel s hejtmany. A vsadil bych se, že tam jest sám pan Čeněk mezi nimi. Aj, proud, jenž sestupoval do úvalu, vyniká na protější straně z dolu. A tomu rozumím. Obklíčují nás. Ti, co se dali směrem k Jiřicům, postupují nyní více k nám a druhý proud s druhé strany také povlovně se přibližuje. Nyní se rozjíždějí hejtmané, na obě strany, každý k svému houfu. U všech ďasů, dobře drží se čáry. Budeme míti hezkou obruč okolo Kostelce, jen jestli vydrží. Jdou pořáde za sebou u vzdálenosti asi čtvrthodinné houf od houfu na dobrý dostřel děla . . .“

„Kterak pak, Roháči, abys se podíval na lid dole po hradbách,“ připomenul Žižka, „zachtělo-li by se Pražanům útoku?“

„Nemyslím, Jene, podle toho, co vidím,“ odtušil Žitenický, „na škodu ale nebude, ohledne-li se kdo po našich.“

Roháč odešel beze slova vyplnit rozkaz vůdcův a Žitenický sledoval opět pohyby nepřítele.

„Dosud nic nového, Jene,“ pravil po chvilce, „podobá se mi, že dnes nezamýšlí nic jiného, než aby nás obklíčili. Což abychom na ně vyhrkli?“

„Pravil jsi něco o desíti tisících, Michale, a

já nemám ani tolik set lidu zbrojného," namítl Žižka.

„Inu, nemusilo by to býti do opravdy, jen je tak polechtat, dříve než si odpočinou."

„Nebyl bych od toho, Michale, kdyby bylo pro nás užitečné a kdyby byli naši již na blízku. Nyní však je škoda každé krůpěje krve, poněvadž jest nenahraditelná. Nechme si chuť až k době příhodnější. Co dělají Pražané?"

„Aj, dělají, jako by byli doma! Hleďme, již se zastavují zadní houfy. A nyní si vzpomněli na vozy, ženou je před se. Vida, vida, také dbají bezpečí! Ti co zůstali státi, nezahálejí; berou rýč a motyku místo zbraně do ruky. Kolem vozů vyhazují příkopy a jde jim na pilno. Nyní stanuly již tři houfy, kdežto ostatní jdou stále ku předu, čili vlastně stranou. Před Jiřicemi došli již svahu k Labi, na druhé straně k Zárybům co nevidět zahnou do nižin. Věru, na Rudeč jsme zapomněli, tam budou míti dost záštity. Jene, nebylo by lépe Rudeč vypáliti?"

„A čemu to? Nesrovnáš-li vše se zemí, pouhé vypálení nespomůže, a k tomu není více času."

„Nu, tam se uhnízdí, jako vši do kožichu."

„Co na tom, bude-li třeba, vypereme kožich."

V tom zahučelo to vzduchem, jako ozvěna tisícerých vzdálených hlasů lidských. Žitenický rychle pátral okem po příčině zvuku a v brzku ulehčil si notným zaklením.

„Aby tisíc hromů do jejich mozkovic!" rozkřikl se.

„Nuže, co se děje?" vzchopil se Žižka rychle s pušky, na níž usedl.

„Prozatím nic, Jene," vysvětloval Žitenický, „jen tamo mezi Polehrady a Záryby od východu táhne několik set lačných kobylek Pražanům na

pomoc a ti je vítají radostným pokřikem. Vždyť jsem to v kříži cítil, že ta Pražská havěť svolávala po celé zemi proti nám; tuším, že jich tu budeme viděti brzy ještě více. Jinak by si ani proti nám netroufali; vždy jen dvacet na jednoho!“

„Nu, nestarej se, Michale, není-li nic více, nebude také zle i když bude z nás jeden proti dvaceti.“

Žižka usedl opět na pušku a Žitenický hlásil dále.

„Vedou cizí lid nyní s sebou dolů a již opět dva houfy stanuly na místě. A hle tam u Mratína opět se to hýbe, vida, vida, tenkráte jsou to jen picovníci. Chlapíci ti Pražané! Pro Žižku nezapomenou na žaludek. Nu, podíváme se, kde si založí špýchar, kdyby nám se tu nedostávalo. Přihánějí také celé stádo rohatého dobytka a my zde beztoho nemáme na zbyt, mohou nám vypomáhati.“

V tom vylézal opět Roháč po schodou na podlahu.

„Vše v pořádku, bratře Jene,“ pravil vystoupiv na ochoz, „Valečovští nezahálejí nikdy, tím méně vůči nepříteli. Rozvedli lid na místa kol kolem, kde by jen třeba bylo. Každým okamžením hotovi jsou k boji. Vyříditi mám také, že něco lidu z blízkých vesnic uteklo se do města, muži, ženy i děti; v Rudči nezůstala živá duše. Valečovští je přijali a nadějí se, že jich nebudeš pro to kárati.“

„Však bych také nevěděl!“ usmál se Žižka. „Litoval bych jen tehdy, kdyby s námi zkusiti měli hladu.“

„Nuž, Pražané budou zajisté zásobeni a tu nám za dobré slovo a poctivý výprask mohou přepustiti.“

„Přátelé, vy jste si oba řekli," smál se opět slepý vůdce, „budu viděti jak se s Pražany dohodnete."

„Nu, Jene, podobá se, že dobře se dohodneme," vmísil se do řeči Žitenický, „kdybysi nyní mohl pohleděti kolem Kostelce, viděl bys, jak se o nás starají, aby nás někdo neuhranul; jsme tu jako v římském růženci. První jejich houfy málem se již stýkají pod Kostelcem na Labi a v brzku uzavrou nás tu docela. Tuť by pak věru neměli kusa křesťanského srdce, aby nám nedali — když si vezmeme! Viz jen, Roháči, tamo v pravo, jak se mateře o ně starají, aby před Kostelcem netrpěli hladu!"

„Dosti jest toho, pro ně i pro nás!" smál se Roháč, pohleděv na hojnou zásobu picovních vozů i dobytka za Pražany hnaného. „Však abych nezapomněl, Jene, někomu se dole po tobě stýská. Kučera se na mne zavěsil, abych jej vzal s sebou nahoru, a já tak neučinil, poněvadž starosti jeho není tu potřebí. Proto ale přece na návrat tvůj čeká dole v tvrzi."

„Bláhový," pokynul Žižka spokojeně hlavou, „bedlivost a příchylnost muže toho v pravdě jest obětovná, neulehne, pokud neulehnu já a po celý den hlídá práh radnice. Hnu-li se kam, mám jej v patách — až obtížná jest mi někdy služba jeho. A přece neplatí mu žádné domlouvání. Já přísahal knězi Ambrožovi na spasení duše, že budu života tvého ostříhati a Zádava posud jest živ! — tak mne vždy odbude a já mu nechati musím plnou vůli. Věřím, že nyní za přitrhnutí Pražanů bude jako na řeřavém uhlí. Mohl jsi ho vzíti s sebou, Roháči, byť tu i nestrašil duch Opočenských."

„Jsem tu, otče Jene!" ozval se za Roháčem

známý hlas a Pavel s černou hlavou kučeravou vystoupil k známým našim na ochoz; tvář jeho zářila spokojeností. „Odpusť Jene Žižko, i ty Roháči mé neposlušnosti, leč já tam dole neměl pokoje.“

„Dobře, dobře, hochu, pojď tedy sem a sedni ke mně, abych ti snad opět neutekl!“

Pavel přiskočil a usedna zvědavým okem rozhlížel se po neobyčejném zjevu velkých sil nepřátelských.

„Aj, již zde na výšinách rozbíjejí stany“ jal se Žitenický opět Žižku zpravovati. „Dnes nemáme se čeho obávati.....“

„Až co tamhle z toho vejce se vyklube!“ vskočil mu Roháč do řeči. „Podívej se, Michale, k nejbližšímu houfu proti věži stojícímu, tam, co si vyházeli již hezký vysoký násep. Nepozoruješ nic podezřelého?“

Žitenický pohledl bystře směrem podle ruky, jímž Roháč ukazoval.

„Ať se zdráv s místa nehnu, nemají-li ti tam zlý úmysl,“ dotvrzoval Roháč.

„Jakoby sem byli přišli s námi se pomilovat!“ prohodil Žitenický kysele, mrzut jsa, že oko Roháčovo bylo bystřejší. „Pravdu máš, Roháči; ti tam hmoždí se s puškou, aby ji dostali na násep — a vida, hezky ji kladou sem zrovna na nás. Mohli jsme se také domysliti, že si nás tu všímnou, vylezlit jsme jako holubi z holubníku na latě. A již věž sama bude jim píchati do očí! Jene, poodstup poněkud od pušky, přijde-li pozdravení, nesmíme býti nezdvořilí a slušně se musíme poděkovati. Hoj, hoši puškaři, volal do vnitř věže — pojďte mi k ruce!“

Co Žižka od pušky poněkud odstoupil, vyšli na ochoz tři puškaři, z nichž jeden nesl hořící

doutnák. Roháč i Pavel nezvratně sledovali každý pohyb v táboře Pražanů.

„Nu tu to máme," pravil po chvilce Roháč, „tam jsou s puškou již hotovi!"

„A my zde také!" spokojeně přisvědčil Žitenický, který byl za tím pušku dobře namířil. „Žižko, padne-li na nás rána, dovol mi, abych já první jim odpověděl."

Sotva že dopověděl, vzňal se na nepřátelském náspu blesk, kotouč dýmu vstoupal do výšky a do obradlí věže přímo pod nohami Roháčovými na polo zaryla se železná kule.

Nikdo nehnul se s místa, toliko Pavel zbledl poněkud a starostlivý pohled jeho utkvěl na slepém vůdci.

„Zasáhla!" prohodil Žižka lhostejně. „Cítil jsem na otřesení ochozu, dobře mířili; Zitenický odpověz a měř lépe!"

Žitenický již hned po ráně přehledl znova namíření pušky, nejlepšího to kusu, kterýž vůbec Žižka měl; vzal doutnák od puškaře a přiložil ho k pánvi.

„Nuže tedy jmenem páně a k oslavě jeho!" zvolal.

Ochoz se mírně otřásl, hrom rány zarachotil a dým zahalil na chvíli rozhled k táboru Pražanů.

„Nu, dej jim bůh lehké odpočinutí!" prohlásil se první Roháč, pohlednuv po rozptýlení kouře k náspu nepřátelskému. Dobře jsi mířil, Michale, kule zasáhla pušku, srazila ji a odrazivši se, utrhla dvěma puškařům hlavu. Třetí vrávorá, ba již klesá, a ti ostatní couvají, zbabělci! Nyní se to znova sbíhá k mrtvým; věru teď by nebyla rána na zmar."

„Nech je na pokoji, Roháči," kázal Žižka, „zachce-li se jim však ještě ohně, nu pak jim ho

dáme; nyní nech je prozatím na pokoji, až budeme věděti co oni počnou.“

„Aj, tolik bych ti, Jene, řekl hned,“ pravil Žitenický, odstoupiv od pušky, již byli puškaři znova nabili, „několik z houfu hledí si tam porouchaného děla. Avšak nepodobá se jim. Založili ruce křížem; nebude pušce asi zdrávo. A hle, tam se k nim žene tryskem jezdec od sousedního houfce. Káže jim něco a oni se chápají mrtvol, odnášejíce je. Jiní chopili se opět rýče. Jezdec odjíždí k třetímu houfci; bezpochyby nese rozkazy velitele. U houfce toho pracují rovněž na náspech a jezdec jede kolem nich dále. Zdá se, že puškaři střelili o své újmě bez velení a že jezdec je pokáral, neb již dojíždí k čtvrtému houfci rovněž o upravení náspu pracujícímu, a po několika slovech odjíždí dále. Ti tam v práci neustávají a to mi jest důkazem, že rozkaz zní, aby především opatřili se před námi nějakým opevněním táboru; neboť u téhož houfce stojí též vůz s puškou, aniž by kdo o pušku dbal. Myslím, že to byla dnes první a poslední rána.“

A tak tomu i bylo. Dlouho přes poledne setrval Žižka na věži tvrze, aniž by mu byl mohl Žitenický cosi důležitějšího o podnikání nepřítelově sděliti. Na všech stranách pracovali Pražané úchvatem o ohražení táboru svého proti městu do samé noci; kde byl les na blízku, poráženy kmeny a tvořeny z nich záseky, jinde vyhazovány příkopy a vršeny náspy. Dole pod Kostelcem pracováno nejpilněji, poněvadž tam hrozilo největší nebezpečí; několik domků Rudečských upraveno jest na malou pevnost a kde příroda jen sebe skrovnějšího bezpečí poskytovala, napomáháno jí umělým opevněním. Táboři, vyměněnými ranami z pušek pobouřeni a brzké sražení s nepřítelem

očekávající, marně připravovali se k boji; u večer bylo všem jen tolik jasno a zřejmo, že nepřítelem obehnáni jsou a že jim bude přestáti kruté obležení — nespasí-li jich věhlas slepého vůdce.

XIII.

Pozdě v noci dojel pan Boček s Janem z Vícemilic do Poděbrad z náštěvy na Kalichu, o níž jsme vypravovali, a Bzdinka, ač jízdou dosti uhmožděn, stál na tom, že z jitra pojede dále na Hradec.

Při všech prosbách Bočkových věren zůstal úmyslu svému, takže Boček při nejlepší vůli nemohl zadost učiniti pohostinskému mravu a způsobu k příteli svému. Aby však zadal si co nejméně, o to postarala se Anéžka Švábova. Chutné kus zvěřiny vždy byl po ruce a tu s přípravou večeře netrvalo dlouho, což bylo Bočkovi i hosti jeho velmi vhod, neboť valně vyhladověli na cestě. Při poháru dobrého vína chutnalo pak oběma jak náleží; za to povídali také oba Anéžce, co vůbec o choti jejím, stále s Žižkou vojujícím, věděli a nezapomněli ni slova ze vzkázání, jež jim dal pro milovanou manželku a děcko na cestu. I Bobše za řeči vzpomenuto se vší chválou a Anéžka popílila sobě, aby, co právě o něm slyšela, za tepla donesla do kuchyně, kdež v osobě Libky, dávné naší známé, nalezla zvědavého a bedlivého posluchače.

Třeba nám na tom místě zmíniti se o malé změně, jež v poměrech Libčiných mezitím nastala. Starý Jahoda počal hned po novém roce churavěti a brzy upoutala ho choroba na lůžko, z něhož více nepovstal. Všecka péče a služba Libčina o

milovaného dědečka byla marna, dříve než se stromoví zazelenalo, uložila mrtvolu jeho do hrobu. Sama samotinká stála nyní ve světě, opuštěná, nezkušená; bolest pro ztrátu ochranitele svého a starosti o budoucnost zbělily růže na jejích tvářích, chodila jako vetchý stín bývalého kvetoucího děvčete. Tak ji jednou spatřila Anéžka a znajíc poněkud z listů Švábových poměr její k Bobšovi, rychle se rozhodla. Došla si pro Libku a odvedla si ji do hradu; opuštěný sirotek nabyl v Anéžce druhé matky, ač jen o málo starší. A netřeba dotvrzovati, při dobrotě Anéžčině brzy spřátelila se s novou domácností, jdouc všudy a ve všem dobroditelkyni svojí ku pomoci, jakož i naopak Anéžka neměla čeho litovati, majíc v Libce svědomitou a laskavou pěstounku synka svého; při všem rozdílu stavu staly se v krátce důvěrnými družkami, z jejichž osobního poměru vytratil se pocit odvislosti se strany jedné a vědomí vyššího postavení na straně druhé. A tu snadno pochopíme, že Anéžka se zprávami z Kalichu nabytými uchýlila se především k Libce; nebývalo hovoru mezi nimi, v kterémž by nebyla pěstována věrná a vřelá vzpomínka na duše oběma drahé a po dlouhou dobu za sterých nebezpečí vzdálené. Touha po milovaném choti a touha po milenci stala se společným pojidlem srdcí žen, mladistvým ohněm planoucích, u vespolném sdílení stesku hledaly útěchy mysli a pokud možná, také jí nalézaly. I v ten večer, kde pozdě se šlo na lože a kde pro brzký odchod Bzdinky záhy se muselo pomýšleti na ranné vstávání setrvala Anéžka s Libkou dlouho v hovoru, takže málem by je bylo bdící zastihlo první svitání nastávajícího dne. Jakmile však rozlehlo se po nádvoří zaržání ořů, jež družina Bzdinkova ze stájí vyváděla, vyskočily obě z lože,

aby připravily výdatnou snídani svému hosti; a za práce nový rozpředl se hovor o starém předmětu. Vždyť Boček vzkázáním svým přinesl jim látku na dlouhou dobu!

Po snídání sešel Boček s Bzdinkou dolů do nádvoří, vyprovázeje hosta, a Anéžka co hospodyně připojila se k nim. Bzdinka stiknul ruku Bočkovi i své hostitelce, vyšvihl se na kůň a ostrým krokem vyjížděl z brány na náměstí. Boček s Anéžkou popošli za ním až ku bráně sledujíce odjíždějícího pohledem svým, pokud zahnuv na pravo za vysokou zdí nezmizel jim s očí, a právě vraceti se chtěli do hradu, když neobyčejný hluk dorazil jim k sluchu. Stanuli a v brzku shledali, co hluk ten znamená; tlupa lidí zahýbala právě na most do hradu a u středu tlupy té nesli dva z strážných člověka na pohled bezduchého. Boček s Anéžkou popošli tlupě se blížící vstříc.

„Co se stalo?“ tázal se Boček.

„Ach, pane,“ odpovídal jeden z lidí člověka nesoucích, „viz ubohé to robě! Otvírajíce právě bránu, nalezli jsme je při samých zděch. Leželo tam osláblé, bez ducha napohled, ale dosud zdá se býti v něm život; smiluj se nad ním, milostivá Anéžka ráda se ujme nešťastného.“

„Hezké to dítě, pane Bočku,“ přimlouval se druhý ze strážných, „svět by ho politoval, kdyby z něho již nyní měl býti prach a popel.“

„Vždyť bezpochyby dosud nevědělo to robátko, co jest svět,“ mluvil předešlý strážný, „a již se má s ním loučiti. A podle všeho není to dítě rodičů nízkých, ani tvář ani šat není podle toho.“

Přitom složili strážní břímě své před Bočkem a Anéžkou zlehka na zem. Na smrt bledý obličej hocha v jinocha dorůstajícího, bujnými kadeřemi

oblitý, a výraz utrpení do obličeje toho vrytý sáhl na srdce Anéžčino kouzelným prutem; mladá žena sklonila se k ubohému, pohladila sesinalou tvář jeho a seznala, ohledavši údy vždy ještě teplé, že hocha schvátila toliko hluboká mdloba.

„Strýče!“ prosila Bočka chvatným slovem. „Zde musí býti rychlá pomoc, aby byl lidský život zachován; dovol mi, abych se o ubohého starati směla.“

A nečekajíc svolení Bočkova, jehož by byl on nikdy neodepřel, kázala strážným, aby hocha odnesli do ložnice její. Tam dala jej uložiti na vlastní lože a pomocí Libky jala se vínem třiti bezvládné údy, omývajíc a postřikujíc obličej hochův. Netrvalo dlouho a k veliké radosti obou opatrovnic otevřel nemocný očí a udiveným pohledem pohlížel na dobroditelkyně své i na jízbu cizou, v níž se nalézal. Anéžka pokynula mu položením prstu na ústa, aby nemluvil a choval se pokojně, podala mu na lžíci vína a ukryla ho, by udržela pot, na těle se dostavivší.

„Jsi v dobrých rukou, dítě,“ pravila hladíc nemocnému čelo, „hleď si jen odpočinutí, jehož ti především třeba. Já budu bdíti u lůžka tvého.“

Nemocný děkoval dobroditelkyni své vroucím pohledem oka, jež se brzo opět zavřelo, ne však více mdlobou než k blahodatnému posilňujícímu spánku.

Dobré srdce Anéžčino pocítilo sladkou blahost z brzkého zotavování se tak nenadálého hosta; byloť snadno přístupné soucitu s každým utrpením bližního a k svému vlastnímu potěšení poskytovalo pomoci, kde jen se jí potřeba prokázala. Dobrotivost a obětavost strýně Bočkovy proslula celým okolím Poděbradským, z blízka i z dáli utíkal se k ní, koho nehoda a neštěstí potkalo,

a neodešel od ní nikdo nepotěšen, komu vůbec bylo pomoci. Nebyly tudíž výjevy podobné tomu, o jakém jsme právě pověděli, na hradě Poděbradském řídké. Strážní věděli ke komu se obrátiti.

Když se Anéžka přesvědčila o pevném spánku nemocného, odešla po prstech z ložnice, aby vyhledala Libku, chtějíc ji poslati k opatrovanci svému, a aby mu připravila na posilněnou záživnou krmi. Libka pak čekala již v síni před ložnicí na pokynutí; oko její se zvláštním výrazem vítalo Anéžku z ložnice vystupující.

„Libko, čemu tak podivně na mne hledíš?“ tázala se Anéžka po tichu, uzavírajíc dvéře za sebou.

„Nepozorovala jsi ničeho, milostivá Anéžko?“ tázala se na vzájem Libka a dobromyslný úsměv zahrál jí kolem malinových rtů.

„Šibalko, ty jsi si tedy něčeho povšimla?“

„Troufám, dobrotivá paní má, že mám oči, abych viděla.“

„Vidíš, děvče, jáť myslila, že jest to posud mým tajemstvím.“

„Leda bys, má drahá ctěná Anéžko, byla sama rozpínala nemocnému šat — víš však, že já tak učinila.“

„Nu, já již tam u brány při prvním pohledu na roztomilou jemnou tvář měla jakési tušení. Ale kterak pak před muži! Nevím, co nyní před strýcem!“

„Aj, tomu přece nebudeš moci smlčeti?“

„Ba nebudu. Ty však budeš mlčeti; pokud já ti nedovolím, ani slova nikomu o tom. Nebudeť bez důležité příčiny, proč ubohá skrývá pohlaví své šatem muže, neodhodlát se k tomu, koho nedonutí železná ruka protivenství.“

„Však na obličeji nešťastné dívky napsáno

jest písmo utrpení," připomenula Libka, utírajíc si slzu s oka.

„Jdi nyní k ní," kázala Anéžka, „ale pozorně, ať jí ze spánku nevyrušíš. A kdyby se probudila, buď šetrna, cti tajemství její, byť ti nad slunce bylo jasnější. Ctihodnéť jest stvoření boží sebe nepatrnější v neštěstí!"

Libka pokynuvši hlavou vešla do ložnice a Anéžka spěchala za svým záměrem. Na chodbě potkala Bočka, přicházel, aby se pozeptal, jak se daří nemocnému.

„Probudil se ze mdlob a nyní usnul; nechoď k němu, strýčku!" odvětila Bočkovi k otázce. „Připravím mu něco k posilnění."

A již chtěla odbíhati. Avšak po několika krocích vrátila se.

„Strýčku!" pravila. „Musím ti něco sděliti, ale slíbíš mi, že nikomu nepovíš."

„Ani Švábovi?" usmál se Boček.

„Prozatím nemůžeš pověděti; a jemu by málo na tom sešlo. Ale jiní by mohli slyšeti ku škodě . . ."

„Aj, aj, toť již napřed věz že nepovím, škodilo-li by tobě!"

„Jdiž, strýčku, mně by neuškodilo, možná však že by uškodilo tomu ubohému stvoření tamto."

Anéžka při tom ukázala k své ložnici.

„Ženo, mluv pak se mnou jako s rozumným člověkem; ať jsem papežencem, rozumím-li jedinému slovu."

Boček počal býti opravdu zvědavým.

„Tedy ruku na to, že nepovíš."

„Tu ji máš."

Boček upřímně stiskl ruku Anéžce, až jí zabolela, tak že rychle utrhla zpět.

„Ten chuďas tam není tím, čím se zdá."

Anéžka opět ukázala v stranu ložnice.

„Kého ďasa! Tedy nás podvedl?“

„Podvedl.“

„A není nemocen? Nebyl omdlelý? Vždyť pak přece si právě pravila....“

„Ne nikoliv, ani nemocí, ani mdlobou nás nepodvedl.“

„A čím pak konečně?“

„Inu, když ti to strýčku musím říci, tedy povím. My přinesli domů chlapce a neklame-li mne všecko, vyjde odtud, vykřísá-li se, děvče.“

„Děvče? — A kterak to?“

„Inu, také se snad dovíme; prozatím vím jenom tolik, že mám děvče v opatrování, a jak se mi podobá, děvče nešťastné. A proto tě strýčku snažně žádám, abys pomlčel, bychom snad hovorností neučinili příkoří ubohému stvoření. Nepřeju si, aby čeleď vůbec tušila pravdu a proto mimo Libky do tajemství zasvěcené nepustím nikoho k nemocné, pokud ona sama nezjeví příčinu přestrojení svého. Ty pak již budeš míti shovívání, není-li pravda, rozmilý strýčku?“

„Pod jednou výminkou.“

„A pod kterou výminkou?“

„Bude-li brzy jasno, co nyní jest temno.“

„Nestarej se, strýčku, Anéžka jest zvědavější nežli pan Boček, a dá si na tom záležeti. Jen mi nevraž na ubohé stvoření!“

„Chraň bůh, bude-li třeba v něčem pomoci mé, slibuji ji k vůli tvé dobrotivosti a soustrasti již nyní.“

„Děkuji, dobrotivý strýčku!“

Anéžka políbila Bočkovi ruku a odběhla po práci své. Šetrná mysl mladé ženy Švábovy věděla, jak zabezpečiti tajemství ubohého hosta; mimo Bočka a Libku neměl nikdo na celém hradě tušení o něm. A sama Anéžka ctila tajemství

to, nečiníc na ně ni nejmenší narážky i tehdy, když již opatrovanec její počal okřívati. A přece přiznati musíme, že ji trápila nemalá zvědavost, popichována k tomu ještě připomínkami Bočkovými a nemenší zvědavostí Libčinou.

Anéžka bedlivě pozorujíc nemocnou dívku, jíž věnovala všecku péči svou, seznala brzy, že tělesná její nemoc kořen svůj má v bolesti a utrpení duše, a proto chovala se k dívce vždy co nejšetrněji. Dobře si vštípila v paměť slova, kteráž pronesla nemocná na druhý den po přijetí v hradě Poděbradském; tázalať se, kde se nalezá? A uslyševši, že jest na Poděbradech, s hlubokým povzdechem zvolala: „Díky bohu, pan Boček nevydá mne do rukou svých i mých nepřátel!“

Slova ta pak byla všecko, z čeho Anéžka o stavu a původu nemocné souditi mohla; tať byla nad obyčej málomluvná, ano slovoskoupá, dobrodiní a laskavé slovo přijímala vděčným pohledem a pokynutím hlavy a i vzdálenou otázku po původu svém odbývala prosebným slovem, aby se jí nikdo nevtíral do duše. Obyčejně pak toužila po tom, aby již byla zdráva.

Po dvou nedělích konečně mohla povstati z lůžka, kteréž se jí zdálo býti pravou mukou. Žádala Anéžku za své šaty. A při této příležitosti dodala si Anéžka odvahy.

„Dítě drahé!“ pravila usednouc k ní na lůžko a ovinouc rámě své okolo šíje její. „Šat, který jsi na sobě přinesla, dala jsem stranou. Viz, zde šat, který tobě přísluší!“

Při tom podávala jí šat ženský.

Velké temné oko děvčete upřelo se na Anéžku, bledou tvář polil ruměnec a děvče zachvělo se po celém těle.

„Toho šatu nemohu potřebovati!“ pronesla

dívka pološeptem, vidouc na jisto, že tajemství pohlaví jejího, které bláhová ukrývala, prozrazeno jest. Do oka jí vstoupila bohatá slza.

„Dítě drahé, svěř se mi,“ žádala Anéžka, hledíc na rozrušení její. „Či nezasloužila jsem si láskou a službou svou o tebe důvěry tvé? Vyznání tvému nehrozí nijaké nebezpečí, láska má a moc strýce Bočka chrání tebe proti celému světu. Svěř se věrné duši!“

„Ach já neblahá!“ zalkala dívka zoufalým hlasem. „Při neštěstí svém mám býti ještě nevděčna za milosrdenství, jež jste měli s ubohým tvorem — a přece nemohu jinak, jen mne neodsuzuj ty, milosrdná samaritánko má!“

„Mluv dítě, kdo jsi, odkud pocházíš!“ horlila na ni Anéžka.

„Mluv! A já mluviti nemohu, nesmím, nebudu! Pro umučení boží, nenuť mne, dobroditelko má! Já pro svět nemám jmena, nemám rodu..... mám jen jednu jedinou duši a k té chci se uteci. Nevaž mne více k vašemu hradu, pusť mne, vrať mi šat můj, každé okamžení, po něž jsem od drahé duše odloučena, jest mi peklem. Já musím pryč, musím k ní, aby nebylo pozdě. Divoké, děsné tušení šlehá sžíravým plamenem do srdce mého, — pusť, o pusť mne!“

Uchopivši se ruky Anéžčiny, vřele ji líbala. Anéžka pak děsíc se prudkého záchvatu dívčina a sama rozrušena ustala od dalšího naléhání.

„Upokoj se dítě mé!“ chlácholila svěřence svého. „Nechceš-li dobrovolně sdíleti se mnou, co v úkrytu choyáš, já neprohřeším se loupeží nad tebou; cítím s tebou bolest tvou a ctím ji. Na důkaz toho budiž ti ochota má, přispěti tobě, kde a čím budu moci, jen se upokoj!“

A obě ženy rozplývaly se v slzách, držíce se v těsném objetí.

XIV.

Měsíc květen schyloval se již ke konci a u Kostelce dospívaly věci k rozhodnutí. Položení Žižkovo stávalo se den ode dne záhadnější a nesnadnější a přece do letnic scházelo málem čtrnáct dní; Tábor sevřen byl obrovskou sítí Pražanů a jednoty panské, s Pražany na záhubu nepřemoženého posud hrdiny se spolčivší. Proti tak ohromné přesile nespomáhal pouhý věhlas a důmysl zkušeného válečníka, jenž jako lev v tenatech sevřený pokusil se tu a tam roztrhnouti vazby — litým výpadem pobil tu a onde celé řady nepřátel, uzmul jim lstí i mocí píce a potravy, a konečně přece zas vržen jest zpět, vždy musil opět couvnouti do pevných hradeb města. A při potyčkách těch sám také míval ztráty, pro něho tím citelnější, poněvadž na ten čas se nahraditi nedaly.

Naproti tomu zdvojnásobnila se mezi tím síla Pražanů a pánů, Kostelec obléhajících, jenž mohli nyní v ležení svém počítati do dvaceti tisíců zbrojných. Veškeří zápisníci sněmu svatohavelského, pokud jich bylo v zemi a ne u dvora králova v Budíně, sjeli se poznenáhla před Kostelcem. Mimo nejvyššího vůdce spojených vojsk Čeňka z Vartemberka stáli tam s Pražany Aleš z Dubé s Ústeckými, Albrecht z Dubé s Kostomlatskými nad Ohří, Smil ze Šternberka se Zaječickými, Aleš ze Šternberka s Týřovskými, Jan Puška z Kunštatu s Kostomlatskými nad Labem, Jan z Opočna s lidem vlastním, Náchodským a Častolovickým, Mikuláš z Hasenburka s Budyňskými, Fridrich z Kolovrat

s Bezdružickými, Hanuš z Koldic s Krupeckými, Zdeněk z Valdeka s Týneckými, Diviš Bořek z Miletínka s celou silou měst Vysokého Mýta a Litomyšle, Vilém z Postupic s Hradeckými, Jan ze Smiřic s Mělnickými, Jan mladší z Michalovic s Boleslavskými, Ondřej z Dubé s Turnovskými, pak bratří Markvart, Petr a Beneš ze Zvířetic, Bohuněk z Hořovic, Zdeněk z Drštky, Hlas z Kamenice, Duc z Vařin, Petr z Chrastu, Arnošt z Černčic, Čeněk z Myšlína, rytíř Petr Turkovec, pak horníci Kutnohorští, města Kolín, Kouřim, Nymburk, Brod Český, Beroun, Jílové a jiných více. Podle praporů mohli Táboři dobře se zdí Kosteleckých rozeznati, kde kdo z jejich nepřátel stojí.

Železným kruhem opásala síla ta Kostelec a sevřela Tábory tou měrou, že je přiváděla k zoufalství. Nejen že veškerý dovoz do města úplně zamezen byl, i každému styku s venkovem dovedli Pražané zabrániti, tak že Žižka od veškerého světa za ležením Pražským nadobro byl odloučen. Opětovaný pokus slepého válečníka, k spojencům svým vypraviti posla, pokaždé zmařen jest a pych Pražský dosáhl toho stupně, že dva z poslů, kteří při vykrádání-se z Kostelce lapeni byli, posláni jsou na rukou svázaní a se špejlem v ústech zpět do města, třetí posel pak beze všech okolků pověšen jest. Záměr Pražanů byl, vymořiti nejprvé Tábory hladem a pak seslabené potříti. Když pak Žižkovi oznámeno bylo, že zásoby potravy v městě málem již ztráveny jsou a že nepřítel neposkytuje více příležitosti picování, odstraniv své zásoby na zad ležení v místa vzdálenější a dobře opatřená, kdežto lid městský a zvláště ženy a děti již počínají trpěti nedostatkem, kázal, aby veškeren lid zbraně neschopný vyšel z města, důvěřuje se tolik v lidskost Pražanů, že nevinným ublíženo nebude,

dovolil, aby každý otec, jenž rodinu svou sprovoditi chce, vyšel též. Za jednoho rána vytáhli tudíž, kdo městu byli toliko na obtíž. Avšak nebylo mezi vystěhovalci mužů zbraně schopných; toliko ženy, děti a starci neduživí odhodlali se vyjíti, kdo mečem neb palcátem mohl vládnouti, zůstal. A Pražané měli ještě tolik šlechetnosti do sebe, že ubohým nekladli překážky, utíkati od krbu rodinného. V mnohém se tím Žižkovi odlehčilo, avšak svízel nebyl na dobro odvrácen; nedostatek potravy stával se tím citlivějším a bedlivost i ostražitost nepřítele neochabovala. Jediné štěstí Žižkovo bylo, že Pražané ani pravého tušení neměli, kterák Táboři v ten čas jsou co do počtu slabi; tolik věděli na jisto, že nouze v Kostelci musila dosáhnouti vysokého stupně, když Žižka se odhodlal, vyhnati, jak to nazývali, lid z města. Přece ale vítězný běh dřívějších bojů Žižkových byl jim také příliš v paměti, že pravého útoku na město se neodvážili; čekali až ovoce obležení dozraje a červem hladu uhlodané spadne jim v klín i při slabém otřesení.

Za deštivého odpoledne vešel Roháč v průvodu Švába, s nímž sešel se na hradbách za přehlížení nepřítele, do radnice a ubírali se přímo do jizby, jíž obýval Žižka; na čele Roháčově rozestírala se chmura mrzutosti a netajené nelibosti, rozmlouvalť právě se Švábem o krutém postavení, v kterém se Kostelec nalézal a o malých nadějích, jež kynuly z příštích dnů pro zlepšení jeho.

„Živ tě bůh, Jene," pravil, vcházeje k Žižkovi, „a dej ti šťastnou myšlénku, která by nás odtud vytrhla. Přišel jsem k tobě se potěšit, nebo věru již se nemohu ani s chutí zasmáti. Venku tam všude ticho a tu mi zbývá trochu volné

chvíle; mimo to přivádí mne sem věc, kterou mi sdělil přítel Šváb.“

Za slov těch podal Žižkovi i přítomnému Žitenickému ruku a usedl, nabízeje zároveň Švábovi sedadlo.

„Vítám vás, bratří,“ zněla odpověď slepcova, „přicházíte vhod, neboť jsme s Žitenickým právě uvažovali, co nám jest činiti. Mám za to, že nevyčkáme zde letnic a že musíme ven odtud; vidím již, že nedědí nám na Kostelci, ač jsem si mnoho sliboval. Ale tak tomu jest: voda nevyhne se dolíku a nehoda člověku. Co tu bylo zdravého volného vzduchu, vdechali jsme do sebe a nyní počíná nás to dusiti — musíme odtud.“

„Pravda, pravda, Jene,“ svědčil Roháč, „prohledl jsem zásoby a shledal jsem, že sotva stačí úplně na osmačtyřicet hodin; rozhlížel jsem se s věže, kde by se nechalo co urvati u našich roztomilých strýčků Pražských, ale mohl jsem si oči vyhleděti, aniž bych byl co vykoukal. Kat do nich, jindy tak neskrbili!“

„Nu, dali nám více, než sami chtěli,“ smál se Žitenický, „nesmíme býti neskromni; možná, že jim to v brzku zase oplatíme. Však nyní běží o to, abychom jim odňali na čas starost o nás. Věděl bych, kdo by nám mohl při tom pomoci; kdyby starý Boček na Poděbradech věděl, měli bychom ho již tu.“

„Také jsem naň již připadl,“ tvrdil Žižka, „neboť tolik jest jisto, že bychom se skrze Pražany protloukli třeba ještě dnes. Ale kam se hned zas před nimi uchýliti: jsmeť příliš slabi a bez posily od přátel přece nám lépe a bezpečněji zde na Kostelci než v širém poli. Kdyby tak Boček s několika tisíci přitáhl aspoň na druhou stranu Labe, bylo by hej! On však se bude držeti

letnic a my se máme tu škrtiti. Aby ďas do Pražanů s jich bedlivosti! Včera bylo teprv Erasma a tu zbývá ještě dobrý týden, než se nadíti můžeme nějaké posily z venku; do těch dob však pojdeme hladem. Jen posla kdybych mohl dostati za ležení Pražské!"

„Otče Žižko!" jal se Šváb slova. „V té věci přišel jsem k tobě s přítelem Roháčem."

„Jakže? Ty bys chtěl sám . . .?"

„Nikoli sám, ač kdybys kázal, učinil bych tak; nesu ti toliko nabídnutí od jednoho z mých lidí. Jeť člověk odvážný, hbitý, vtipný a věrný, zná krajinu a voda nese ho jako pevná zem. Hučí mi do uší, že půjde k Bočkovi, dovolíš-li mu, má prý vše dobře uváženo, ač nechtěl posud s barvou ven."

„A kdo jest?" tázal se Žižka.

„Mladý hoch Poděbradský, jmenem Bobeš."

„Zavolej ho, Švábe, chci s ním promluviti."

Šváb odešel a po krátkém čase vrátil se do jízby, veda s sebou Bobše.

„Zde jest posel, otče Žižko!" ohlásil příchozího."

„Ty tedy chceš se pokusiti o vykonání poselství do Poděbrad?" tázal se Žižka.

„Je-li v tom tvá vůle, otče Žižko, učiním tak," odvětil upřímně a odhodlaně Bobeš.

„Uvážil jsi, že chuďas Petr, jehož jsem posledně vypravil, zaplatil službu svou životem?"

„Chytili ho," odvětil krátce a s jakýmsi sebevědomím Bobeš.

„Nu a což chytí-li tebe?"

„Nechytí, otče Žižko, na Bobše by si musili časně přivstati. Půjdu do Poděbrad s chutí a prohledl jsem si již cestu."

„Kterak to?" tázal se Žitenický.

„Inu, koukl jsem se na ni za dne, abych v noci nebloudil," odpovídal s úsměvem Bobeš.

„Jak? Tys byl za městem?" překvapen tázal se Žižka. „A učinil jsi tak bez vědomí hejtmanů."

„Odpusť, otče Žižko, neměl jsem ani úmyslu a vyznám se rád ze všeho," poněkud zaraženě vypravoval Bobeš. „Zachtělo se mi včera ryby a pachtil jsem se za ní v rameně řeky městem tekoucím, aniž bych jí byl ulovil; neboť co jsme na Kostelci, loví naši v prázné chvíli v průplavu neustále a není divu, že tam již není ani ploutve více, leda by z Labe zabloudila. S čeřínkem svým dostal jsem se po vodě až k mřížím pod zdmi a z všetečnosti zkusil jsem, nebylo-li by možná, jimi se prosoukati. Stalo se a podařilo se mi; dole v korytu nikdo ani z našich se mne nevšiml, jeť koryto průtoku hezky hluboké, a já se jal loviti dále. Ani nevím jak, dostal jsem se tak málem k Rudči, bezpochyby tím spůsobem, že se mi v lovu dobře dařilo, neb čím doleji, tím více bylo ryb, a já jich měl brzy hezkou zásobu za ňadrami. Tu mi přišlo podívati se přes břeh, abych věděl, kde jsem a k překvapení svému viděl jsem se takřka již v ležení Pražském. I přitiskl jsem se hbitě za keř u břehu a jím před všetečným pohledem chráněn prohlédl jsem si celé to hospodářství. Ač mi nebylo příliš volno okolo srdce, musel jsem se v duchu zasmáti; stálo, leželo a sedělo jich tam po břehu hezká kopa, kdybych ale byl o to dbal, mohl jsem projíti skrze ně, aniž by se jim bylo o něčem zdálo. Mají tam hozený most přes rameno řeky a pod ním na vodě zavěšených několik klad; těmi snad chtějí zabrániti, aby nikdo po vodě nedostal se k nim. Když jsem se dost nadíval, hleděl jsem, abych se dostal zpět, neboť jsem od jedné tlupy popí-

jejících chlapisek nebyl dále, než co by kamenem dohodil. Soukal jsem se tedy pod břehem vzhůru, až jsem šťastně došel k mřížím, kdež proleza vystoupil jsem z průtoku. Ale již u ležení Pražského umínil jsem si, že se ti, otče Žižko, nabídnu za posla, a troufám, že se mi podaří. Již mi tedy odpusť, čím jsem se provinil.“

„Nuž odpuštění rád ti dám,“ vece Žižka, jemuž se spůsob Bobšův valně líbil, „stane-li se ti však při poselství něco lidského, přičti sám sobě.“

„Přičtu rád,“ směleji pravil Bobeš, „nemámť se na světě o koho starati a nikdo za mnou nezapláče.“

Při slovech těch setkalo se oko Bobšovo s okem Švábovým a Bobeš zapýřil se; pohled Švábův trestal ho ze lži a nám snadno uhodnouti, proč. Ostatní se zardění Bobšova nepovšimli.

„Mnoho-li času potřebuješ odtud do Poděbrad?“ tázal se již opět Žižka.

„Dostanu-li se za Labe rovnou cestou bez překážky,“ odvětil Bobeš, „asi osm hodin pěšky, seženu-li kdes koně jen poněkud slušného, budu tam za čtyři hodiny.“

„A jak brzy bys mohl býti nazpět v Kostelci s vyřízenou?“

„Vyjdu-li odtud za večera, mohu tu býti druhé noci, neboť od pana Bočka dostanu zajisté řádného koně; za dne však i kdybych se vrátil, nebudu se moci pokusiti do města. Pro všechen případ ale rač počítati lhůtu teprvé od té doby, až dám znamení, že jsem skrze Pražany šťastně proklouzl; nechť někdo dává pozor na návrší zdvihající se mezi Ovčáry a Křenkem, zapálím tam kupu chrasti, až tamtudy půjdu.“

Na to dal Žižka Bobšovi své rozkazy stran žádosti za pomoc Bočkovu a propustil ho s upřím-

ným přáním: „Vediž tě ruka páně po pravých cestách, hochu, přál bych si, abych se ti mohl odměniti jinak než pouhým slovem díku za službu celému Táboru prokázanou!“

Bobeš cítil se dobrotivostí a důvěrou slepého vůdce odměněna až přes příliš a spěchal, aby se na cestu připravil, neboť za deštivého pošmourného dne chystal se večerní soumrak dříve než jindy rozložiti perutě nad krajinou.

Po nepříjemném dni následovala noc ještě nepříjemnější; dešť se takřka v proudech lil a prudký vichr šlehal těžkými krůpějemi tak ostře na rozmoklou půdu, že jimi v ní až důlky vyrýval; vzduch byl mrazivý a tma bylo jako v pytli. Se zdí Kosteleckých sotva bylo lze znamenati zář strážných ohňů, jenž tu a tam v ležení Pražanů s velkým namáháním v místech náspy chráněných živeny byly.

„Toť bude radostné cestování,“ prohodil Šváb, když s Bobšem vycházel z radnice, ana hustá prška mu zalila tvář, „a nevím, jak bychom dohlédli k Ovčárům na umluvené znamení.“

„Pane Jene, dobře tak!“ liboval si Bobeš. „Mně neuškodí, musím do vody tak jako tak a zmoknu-li dříve shora a na to zdola, bude to vše jedno. Pražská čeládka aspoň tím jistěji zaleze do děr. Nu, trochu tepleji by mohlo býti, sahá to člověku až na kosť. A co do znamení, o to nemám strachu; já za Ovčary ani tak brzo nebudu a zatím se zlota vyburácí.“

Kráčeli pospolu k Pražskému předměstí, více ani slova nemluvíce; pověděli si dosti za příprav na cestu. Bobeš oblečen byl od hlavy až do paty v samou kůži, koženou kápi měl na hlavě, kožený kabátec na těle, kožené spodky a kožené opánky na nohou; pod pažím nesl malý raneček a v něm

jiný lehký šat, jejž si chtěl před deštěm uchrániti, aby po dešti do něho převléknouti se mohl. Něco peněz, jež mu dal Šváb, aby si koně pořídíti mohl, a v záprsí uschovaná dýka, již pro všechen nahodilý případ s sebou vzal, to dvoje bylo celou jeho úpravou na cestu. Na něco arciť nesmíme zapomenouti, co bodrého hocha provázelo. Sebevědomá hrdosť na důvěru slavného vojevůdce, nutkavá žádostivost kynoucího dobrodružství a tajná, srdce mladistvé unášející touha po Libce staly se mu kouzelným průvodčím na nebezpečné výpravě a snadno si pomysliti, kterak jím mysl jinochova rozechvěna byla. Přejdouce most přes průtok vedoucí dali se po vodě na pravo dolů a brzy stanuli u zdí městských, kdež stráž o výpravě Bobšově již zpravena byla.

„Bobši," pravil Šváb k soudruhu svému na rozchodu, „provázej a zachovej tě bůh. Co doma ženě mé vyříditi máš, víš, a co tam ještě komu sám vyříditi chceš, víš ještě lépe. Doufám, že pozejtří nejdéle shledáme se opět a že přineseš dobré zprávy z Poděbrad. Já nyní půjdu k Roháčovi do tvrze a setrvám na hlídce, pokud nespatřím znamení tvé. Buď zdráv a šťasten!"

Stiskl Bobšovi ruku a hoch soukal se po břehu dolů do průtoku, kde pleskot deště splýval s šplouháním proudu. Bobeš nemeškal, prosoukal se skrze mříž, jenž pod sklenutou zdí až k samému dnu průtoku sáhala, a pozorným krokem vzdaloval se podél pravého břehu koryta od města, brodě se až po pás vodou. Dobrá paměť byla mu voditkem a tak za čiré tmy octl se po delší chvíli u keře, kterýž ho včerejšího dne ukryl před zrakem Pražanů. I tenkráte odpočinul u keře toho, aby se kolem sebe rozhledl, a domníval se míti dostatečnou příčinu k obezřelosti, neboť na-

stávající kousek cesty až pod most byl proň nejnebezpečnějším. Nad samým břehem u mostu vysílal chudý, návalu deště sotva se bránící oheň slabou záři kolem sebe, při níž temné postavy několika schoulených vojínů Pražských dosti zřetelně bylo znáti; oheň i vojíny chránil od západu poněkud před vichrem i deštěm taras s výši muže z drnu kolmo vystavěný a odrážením-se světla nestálého plamene od tarasu zasahovala záře na několik kroků kolem ohně, za kruhem záře zahaleno bylo opět všecko v čirou tmu. Nejbližší pak ohně vzdáleny byly od mostu tou měrou, že záře jejich skrze hustý dešť sotva k oku Bobšovu pronikala. Bobeš potěšil se toliko z toho, že koryto potoku úplně zastřeno bylo tmou i u samého mostu, aby ale bezpečněji šel, uchýlil se od pravého břehu k levému a v zákrytu jeho sehnut, pokud voda dovolovala, odvažil se dále ku předu. Opatrně dostal se až před samý most, kdež mu proud větru donesl k sluchu přervaná některá slova vojínů u ohně se bavících; ačkoliv přirozená zvědavost lákala ho, aby hleděl vyslechnouti hovor blízkých nepřátel, přece opět nebezpečí chvíle a účel výpravy hnaly ho ku předu. Jak se dobře pamatoval, bylo mu přelézti několik klád, s mostu na hladinu vody zavěšených, jimž co opatření proti útěku z města posmíval se před Žižkou. I hmatal pravicí před sebe, až skutečně nahmatal pevný předmět pod rukou — ale sotva nahmatav, utrhl rukou zpět, jako by byl o žhavé železo zavadil. Nebyloť tvrdé studené dřevo, nač ruku položil, nýbrž měkké teplé tělo lidské a v témž okamžiku dostalo se mu důkazu o pravdivosti hmatu, neboť hřmotný příkrý hlas ozval se mu před samým nosem: „Holaho! Zráda! Do zbraně!“

Do Bobše jakby blesk byl udeřil; ač se mu oudy zimou třásly, vhrklo mu prudce horko do hlavy, až se mu mžitky dělaly před očima. Jako posedlý uskočil zpět a vytrhl dýku ze záňadří, připraviv se k obraně. V okamžení však změnil svůj úmysl, a schoval zbraň na dřívější místo, napadlať ho jiná myšlénka, an spatřil, kterak celá tlupa vojínů kolem ohně leževších hrne se k mostu; dva z vojínů těch přiskočili s hořícími kusy dřev nejblíže, aby posvítili na příčinu zavolání soudruha pod mostem na stráži jsoucího, a tu Bobeš k trpkosti své seznal, že sice za dne klády jen prázné spuštěny jsou na vodu, za noci však že na nich nalezá se stráž i cestu po vodě dobře na zřeteli mající, již za hluboké tmy ani na krok dříve nepozoroval. Zřejmo mu bylo, že není lze pomýšleti na obranu aniž na útěk; oboje by bývalo v položení Bobšovu marné a tu muselo pomoci něco jiného, bylo-li vůbec pomoci.

„Nu, nu, což pak tak řveš?!“ rozkřikl se Bobeš rovněž tak zhurta jak stráž, že vzdor svistu vichru a deště dosti daleko slyšán býti mohl. „Nejsem nijaká velryba, abych tě pohltil, a proto nedělej hřmotu, aby tam ti na zděch neposlali kus železa za mnou na rozloučenou, který by i tobě i druhům tvým mohl přijíti nevhod. Buď hezky z ticha a libo-li ti, vylez se mnou zde nahoru k přátelům svým, povím ti tam šíře. Dobrý večer, přátelé!“ volal k vojínům vzhůru. „Lituji, že vás soudruh váš vytrhl z pohodlí, ale nedivím se; bezpochyby ulekl se mne rovněž tak, když jsem se ho dotknul, jako jsem se zarazil já, když hodlaje vylézti k vám nahoru sáhl jsem na tělo lidské, nedomnívaje se jinak než že jsem nalezl utopence.“

Za řeči té vylezl Bobeš na břeh, kdež ob-

klopen byl vojíny, za pablesku hořících kusů dřev nenadálého příchozího bedlivě si prohlížejícími; nevěděliť, co o něm z řeči jeho souditi. I muž k poplachu volavší vylezl z pod mostu, aby se na příčinu opravdového leknutí svého při světle podíval.

„Co jsi zač?“ tázal se Bobše náčelník strážného oddělení, velící u mostu.

„Příteli,“ odvětil Bobeš s přízvukem plné opravdivosti, „jsem člověk, jenž utíká před svým neštěstím, jsem pobloudilá obce, která se vrací k svému stádu.“

„Hm, pravda-li!“ prohodil nedůvěřivě náčelník.

„Umříti na to můžeš!“ tvrdil Bobeš. „A uvěřil bys, kdybys se mohl podívati do mého žaludku; jest tam vyramováno, jako přede žněmi ve mlýně, neboť od předvčírka nepřišlo tam ani kusa suché kůrky. Zle tam ve městě, dojídají poslední lžicí a já měl dost toho postění, proto jsem vyvedl, nač jsem již dávno pomýšlel, a bohu díky, poštěstilo se mi.“

„Slyš, ty mi nějak mnoho mluvíš,“ připomenul náčelník.

„A jak bych nemluvil,“ zasmál se hlasitě Bobeš, „když mlýn jde na prázno, hodně rachotí a ty bys, příteli, mohl snadně pomoci, kdybys mi chtěl poskytnouti nějakého zbytku z večeře na zub. Dostaneš za to upřímné: Zaplať bůh!“

„Ty tedy z hladu utíkáš z Kostelce?“ tázal se polooblouzený náčelník.

„Ba z hladu, z nouze a psoty,“ rychle odpovídal Bobeš. „Mor na ně tam, ti znají umořiti člověka. Celé dny na hradbách a celé noci, nic k tomu jísti a přikusovati strach — toť Žižkova strava, tu věru přiznáš, že člověk při ní neztloustne.

Ale již dost o tom, nemám-li ti tu na místě zdechnouti, jako nedoscíplá mrcha, dej mi jísti, jísti mi dej!“

„Abys se posilnil a prohlednuv si nás a naše věci zde, vrátil se k Táborům,“ připomenul nedůvěřivě náčelník.

„Chyba lávky, příteli, liška neleze do pasti, z níž právě vyvázla zdráva. Nyní ale nechme již jednou slov, chci jísti a až se najím, pak se mnou čiňte, co vám libo; i kdyby jste mne za živa dřeli, nebude mi hůř než v Kostelci. Však povím vám toho dosti, že budete otvírati uši i ústa.“

Jeden z vojínů vyňal z vaku po boku zavěšeného skrojek chleba a podával jej Bobšovi. Bobeš rychle se daru chopil a hltavě jal se kus po kuse polykati, tak že Pražští nemohli jinak se domnívati, než že skutečně zuřivý hlad střebe hocha v žaludku. Bobeš bystrým pohledem a úkradmo prohlížel si dojem chování svého na tvářích nových známých a nebyl s ním nespokojen; tvář náčelníka až posud nedůvěřivá, ač jinak poctivá, vzala na sebe vlídnější výraz a nejedno oko soustrastně k němu hledělo. I dostal ještě větší chuti k provázení svého úskoku; prvotní ohromení vymizelo mu znenáhla z oudů, zasvitla mu v lebce opět naděje málem již v nivec obrácená, že zachová sebe a co více, že zachová Žižku a Tábory. Pojídaje chleb, odprošoval v duchu přátele na Kostelci pro příkrá slova, jichž o nich užil a jichž mu snad ještě bude užiti; mlčení jeho vykládali si Pražští za prostý účinek hladové hltavosti, kdežto Bobeš zanášel se již opět uvažováním, jak by chování své nadál zaříditi měl. Pro nejbližší chvíli podobalo se mu nejlépe, aby v přetvářce hladového uprchlíka setrval, a skoro tomu byl nerad, když poslední sousto dával do úst,

jichž pak musel opět k podvodu užiti. Spolknuv poslední sousto, jal se pohlížeti z jednoho vojína na druhého, jakoby na znamení, že rád by ještě přijal, kdyby kdo dal cosi k snědku, přitom však od srdce si přál, aby se tak nestalo — přecpaný žaludek beztoho již se vzpíral proti jídlu.

„Naděl bůh stokrát více!“ promluvil, když si byl z hluboka oddechl. „Ďas to ví, který vítr mne tenkráte zavál na Kostelec; byla to perná škola zkušenosti pro mé ubohé tělo a nezapomenu na ni do smrti, i kdybych se dožil věku Methusalemova. Nyní ale jsem opět váš, přátelé, těch, kterých jsem vždycky s láskou vzpomínal; neboť byl jsem s vámi již na Špitalském poli i pod Vyšehradem a lépe jsem se měl u vás v nouzi než u Táborů v přepychu. Čest vám, přátelé drazí!“

„Aj, aj, jen s přátelstvím tak neházej, my jsme k němu ještě nepřipili a neradi bychom také připíjeli s někým, který se může v blízké chvíli snad na větvi houpati,“ prohodil jeden z vojínů. „Posečkej, až si tě prohlídne velitel, jemuž tě odevzdáme; shledá-li on co pravého na tobě, pak nebudu se zdráhati, abych si s tebou přihnul na zdar nové známosti, zvlášť budeš-li sám platiti víno.“

„Poslední haléř vysypu z kabely, příteli, za tvou poctu,“ dvorně ale přece s pichlavým nádechem odvětil Bobeš. „Viz tuto, v ranečku tom mám kus posledního hadru, který jsem jsi zachoval; bylo mi líto, nechati ho tam těm vydřiduchům a nyní mi může pro tebe posloužiti, pokud peněz nemám. Rád ho dám za pohár vína — kdyby ale bylo lze zaň dostati ještě něco k zakousnutí, dal bych ho za ně raději než za víno.

Víno bys měl u mne na dluhu a za lepší příležitosti dal bych ti z něho ještě úrok.“

„Tlučhubo!“ utrhl se na Bobše oslovený za obecného smíchu ostatních. „Kdybych věděl, že jsi poctivá krev, dal bych ti lok na zahřátí, ale luciper ví, kde a která matka té porodila, a já s cikány nepiju.“

„Jen sem s láhví, v poctivost rodu mého můžeš věřiti,“ smál se Bobeš s chutí nepříliš velkou a poněkud rozhorleným hlasem, „já nepřitáhl do Čech s Uhřaty a tvému urozenstvu troufám že nezadám.“

V tom dorazil k sluchu hovořících dusot koňský, a několik jezdců blížilo se k nim s druhé strany mostu. Velitel stráže popošel jim vstříc a brzy stanuli jezdci u tlupy; pan Diviš Bořek z Miletínka objížděl stráže podél celého ležení, aby se přesvědčil o jejich bdělosti.

„Co tu máte?“ tázal se shluklých vojínů.

„Mizerné chlapisko, pane Diviši,“ odvětil náčelník stráže. „Vylovili jsme je z průtoku. Praví, že opustilo Tábor, aby zhynouti nemuselo. Přišlo se k nám z Kostelce najíst a při sám bůh, pane Diviši, dokázalo, že má hlad jako po čtyřicetidenním postu; vlka by spolklo, kdyby ho mělo.“

Diviš dal si posvítiti Bobšovi do tváře.

„Kus poctivé tváře má,“ pravil, ostře na zajatého pohleděv, „není-li příliš dobře podšitý šibal. Slyš, ty hladovče, rci mi na dobré svědomí, neumlouvali jste se s Žižkou o hladu tvém, abys nás tu za nos voditi mohl a pak došel tam, kam by Žižkovi bylo líbo?“

„K té otázce nemám odpovědi,“ odtušil poněkud v rozpacích Bobeš k neočekávané otázce.

„Aj věru nemáš!“ rozdurdil se Diviš. „Ti, co před tebou chtěli ležením projíti, nechtěli jí

míti také a přece ji konečně dali. Dva z nich, kteří se přiznali ihned, zachovali si život, třetího zdrahání pověsilo na šibenici. Uhlídáme! Křišťane, vezmi ho před sebe na sedlo!“

Žoldnéř, jemuž kázáno bylo, přitočil se s ořem k veliteli svému a k Bobšovi.

„Polez, ničemo!“ pobídl zajatého, sahaje po něm rukou.

Bobeš nedbal nikoho a prohlížel si bystrým okem komoně, na němž Křišťan seděl, pokud při nevalném plápolu hořících dřev bylo lze.

„Nevyznám se na koni,“ pravil po malé chvilce, „půjdu raději pěšky.“

„Abys nám kdes za tmy se poroučel,“ jizlivě mu odsekl Křišťan, „však já ti pomohu.“

Za těch slov svezl se s koně, přehodil mu uzdu přes krk a chopiv se Bobše, mocí ho šinul do sedla. Bobeš tvářil se tak nemotorně, jakoby poprvé v životě svém se dotýkal hřívy koňovy, jakmile ale pevně dopadl do sedla, vrazil vší silou, jíž schopen byl, sevřenou pěst Křišťanovi do prsou, až zavrávoral, sevřel koně v boku, chopil se otěže a jako blesk vyrazil stranou z tlupy, rovně maje namířeno k blízkému Labi. Jezdci i pěší stanuli po chvíli na místě jako omámeni; teprvé když Bobeš ve tmě a porostlině zmizel, zpamatoval se Diviš.

„Za ním!“ zvolal a plným tryskem hnali se jezdci za prchajícím. Stíhání jejich však položil meze příkrý kolmý břeh řeky deštěm a vichrem zpěněné, s něhož neměli chuti vrhnouti se do divokého proudu, ač neměli pochybnosti, že uprchlík odvážil se nebezpečné té cesty. Cloumali po čas na břehu, pobouřili v té straně celé ležení a vrátili se konečně s nepořízenou. Pan Diviš mohl si zlostí jazyk překousnouti.

Teprvé po půlnoci, když déšť již ustal a mračna na obloze se protrhala, spatřil Šváb s tvrze, kterak na návrší, mezi Ovčáry a Křenkem se zdvihajícím, prudce zaplápolal oheň do výšky; odešel s upokojeným srdcem s hlídky, aby zpravil Žižku.

XV.

Ráno na druhý den bylo v táboře Pražanů hodně živo. Dvojí toho byla příčina; pověst o nočním dobrodružství u Rudče a o prchnutí posla Žižkova kolovala s prvním jitrem po celém ležení, z úst k ústům nabývajíc nových přídavků, zahálčivou obrazotvorností vymyšlených, mimo to pak hnul myslí lidu i vůdců Pražských nenadalý příchod Jindřicha Berky z Dubé, navrátivšího se právě z Budína ode dvoru královského, kamž s některými pány strany katolické se byl odebral, aby udržel pásmo vyjednávání se Sigmundem, k němuž se za těch dob strana Pražská bez všeho utajování kloniti počala. Pan Čeněk z Vartemberka dal k sobě svolati veškeré čelnější osoby k poradě a slyšení zpráv Berkových a lid, vida vůdce své ubírati se k stanu hlavního velitele, tušil v tom věci nevšední a proto jal se i sám sbíhati se v tlupy, pokud služba vojenská dopouštěla, i přetřásal nejnovější noviny, jichž vlastní podstatu ani sám nevěděl, v hlučném hovoření a háďání.

Okolo desáté hodiny ranní bylo před stanem Vartemberkovým, nalézajícím se u středu výšiny nad městem, shromážděno co v ležení vůbec vzácným se nazývalo; zvědavý lid pak strážemi k tomu zřízenými držen byl od shromážděných

v slušné vzdálenosti. V stanu velitelově nalézali se v ten čas pouze nový příchozí Berka z Dubé, Jan Městecký a Diviš Bořek z Miletínka, s nimiž velitel sám soukromou, a jak se podobalo, důležitou měl rozmluvu, dada jiných pánů a hejtmanů poprositi, aby na chvíli měli strpení.

Konečně vyšli řečení páni ze stanu a byli soudruhy je očekávajícími hlučně přivítáni; zvláštní pozornost obrácena byla k Jindřichovi Berkovi, k němuž mnohý z přítomných spěchal, aby mu ruku stiskl. Potměšilé oko starého Vartemberka přeletlo s jakýmsi zadostučiněním dav shromážděných; ti všichni podrobeni byli té chvíle vůli jeho a přece nejeden z nich byl před čtyřmi léty původcem a svědkem hanby rodu Vartemberkova, jehož znak pro zemězrádu, nejhorší a nejpotupnější zločin, přibyt jest na pranýř Pražský. Kletba hanby a potupy sňata jest po krátkém tom čase čtyř let na dobro s hlavy prohnaného stranníka králova, jenž před Kostelcem neměl více příčiny tajiti se úmyslem restaurace Sigmundova trůnu na půdě království.

Vystoupiv ze stanu pozdravil úlisně pány a hejtmany, sňav před nimi byret s hlavy a hluboce se ukloniv, a když jej obklopili, oznamoval jim krátkým slovem příčinu, za kterou je k sobě obeslati dal; chtělť umluviti s nimi způsob rozhodné rány, jíž proti Kostelci v nejbližší chvíli uhoditi za nevyhnutelné měl. Vyzval tudíž především Diviše Bořka z Miletínka, aby oznámil noční příhodu s poslem Žižkou vyslaným, a když tento pán ukončil vypravování své, jal se líčiti živým výmluvným slovem, kterak Táboři dlouhým obležením a hladem seslabeni svými vlastními silami nebudou moci odolati všeobecnému útoku, učiní-li se s náležitým důrazem bez odkladu, kterak ale

nyní, když se jim podařilo zpraviti spojence své o zoufalém položení, každou hodinou promeškanou musela by mizeti naděje na zničení jich, poněvadž spojenci s přispěním nebudou otáleti; za dva, za tři dny mohli by pak Pražané a páni bycha honiti, kdyby opomenuli užiti příležitosti a chvíle vhodné, ano by celé mnohanedělní úsilí, se všemi obětmi až posud přinešenými, v nivec obráceno býti mohlo několikadenní liknavostí. I dával pánům a hejtmanům na uváženou, zda-li by již zítra nechtěli se odvážiti útoku všechen zdar slibujícího.

Slova jeho potkávala se s všeobecným souhlasem; nemohlť nikdo upírati toho, co vlastníma očima viděl a tolik věděl již i poslední vojín v táboře Pražském, že Žižka stěží může jen s dostatek osaditi hradby Kostelecké lidem svým, o nouzi a hladu i zmoření Táborských svědčily pak divoké a zuřivé pokusy, jimiž při opětovaných výpadech snažili se vojínové Žižkovi, uzmouti nepříteli tu a tam nějakou zásobu píce a potravy. Ni jeden hlas neozval se tudíž odporem proti návrhu vrchního velitele vojsk spojených, naopak horlivě a rozhodně k němu přisvědčováno a přiváděno důvodův prospěšnosti a výhodnosti.

Dle úmluvy ve stanu učiněné ujal se slova i Berka a počal vzkázáním všeho zdaru oblehatelům Kostelce od těch, kteří z pánů Českých byli při dvoře králově v Budíně. Vyložil, kterak pevná jest pánů těch důvěra v konečné pokoření a zahubení Táborů a kterak za šťastný výsledek cti zaručili se králi, neboť hana prý by byla Pražanů a celé jejich jednoty, kdyby ohromnou silou svou nezardousili slepého vůdce slepého národa, kdyby hlízu ve vlastním těle se jim zahnízdivší konečně nevyřízli.

„Ocelí neb ohněm, vše jedno!“ končil Berka řeč svou. „Státi se musí a to bez odkladu; rychlonohá jest hodina štěstí a prchne-li jednou, nelze jí více uchvátiti. Hle ten netvor po dlouhém děsném vraždění a pustošení sám vyzval hodinu tu proti sobě, uvázna v pasti — vyť byste zhřešili více, než on kdy zhřešil, kdybyste lítou šelmu v pasti neutloukli. Není výběru, buď on, buď vy, někdo to zaplatit musí záhubou, hleďte, ať vy nezaplatíte. Celý křesťanský svět by vám musil plvnouti do tváře, kdybyste neměli odvahy doraziti krvežíznivce, který s rozkoší vás dáví po tři léta. Zpomeňte těch obětí, které mu v žertvu dány jsou jenom tam dole na jihu země; zpomeňte zoufalých bojů a potyček ztrát plných, které podnikl tam šlechetný Oldřich z Rosenberka se mnou proti společnému tomu vrahu. A když jsem připomněl již šlechetného Oldřicha, sdělím vám, jak pevnou víru chová ve zdar válečného podniknutí vašeho. Král Sigmund vždy nedověrný posmíval se Oldřichovi, když mu přinesl ke dvoru zprávu, že máte Žižku již na dobro ve své moci a že nebude moci více z Kostelce uniknouti. Oldřich před jinými dvořany zahanben úsměškem královým nabízel Sigmundovi v sázku celé své jmění za pravdivost slov svých. Sigmund arciť sázky tak velké nepřijal, avšak přece vsadil se s Oldřichem o koně mimochodníka. Nu Oldřich rád oželí ztráty sebe větší pro dobrou věc; když mu však budeme moci zprávu dáti o našem zde vítězství, v něž nezvratně věřím, tu vyhrál na Sigmundovi a to stojí za něco. Bratří, na zdar a štěstí dne zejtřejšího!“

I slova Berkova přijata jsou s všeobecným souhlasem a rozhodnuto jest, že zítra podnikne se všeobecný útok na Kostelec; zpráva o usne-

šení vůdců rozlétla se brzy po celém ležení a vzbudila všude rozčilení a rozjaření. Přípravy k útoku počaty jsou na všech stranách bez odkladu a Táboři by byli museli býti málo zkušení válečníci, aby nebyli již toho dne poznali, co je čeká na druhý den.

Když se páni a hejtmané rozcházeli z porady, zářil všem zrak bleskem nadšenosti, toliko jediný z nich odcházel s okem k zemi sklopeným, s čelem svraštělým a s tváří ustaranou. Nejeden z ostatních ukázal prstem na zetě Žižkova, pana Ondřeje z Dubé.

Nejdéle ze všech pozdržel se u Čeňka z Vartemberka Jan Městecký, procházeje se s ním po prostranství před hlavním stanem a při živých posuňcích s ním rozmlouvaje.

„Zůstanc tedy, jak jsme již ve stanu umluvili," pravil Městecký, podávaje veliteli na rozloučenou ruku, „pokud nevyšlehne požár, nepustíš útoku na město; na Zádavu se spolehni."

Po slovech těch rychle se vzdálil, namířiv k východní části ležení, kdež u středu lidu Opočenského a Náchodského stál stan jemu a Arnoštovi z Černčic společný. U vchodu do stanu očekával ho muž, jenž před tím vesele se byl bavil s žoldnéři Městeckého, jako dobrý jich známý; sotva však že zahlédl pána se vracejícího, rychle se od známých odtrhl a přiskočil k stanu, kdež založiv si ruce v kříž dychtivě hleděl příchozímu vstříc. Sotva že ho Městecký uzřel, pokynul spokojeně hlavou a posuňkem dal muži na srozuměnou, aby za ním vešel do stanu.

„Nikoho mi sem nevpouštěj!" pravil Městecký k sluhovi nejblíže mu stojícímu, vstupuje do stanu, kamž následoval ho muž, o němž jsme se právě zmínili.

„No, bude to zas něco kalého!“ prohodil sluha potichmo k soudruhovi svému.

„Jak by nebylo, když se ti dva jednou slezou,“ zněla nevraživá odpověď.

„Měl jsem za to, že zůstane již navždy v Praze,“ připomenul první.

„Že se zas dostavil, znamená tolik, jako že zlá myšlénka poroditi má kletý čin,“ odvětil druhý.

„Nuž, kdo s čím zachází, tím také schází; pan Městecký nechť si zodpoví,“ pravil první.

„Já bych jen rád věděl, kdo chlapa tak obarvil; kdyby jizlivé oko mu bylo nezůstalo, nebyl by k poznání,“ uvažoval druhý.

„Tomu se nediv, k tomu jest v Praze mastičkářův dosti; škoda, že nemohou přebarviti též duše,“ pravil první.

„Dobře máš,“ svědčil druhý, „srst jednou červenohnědá a podruhé bílá i přece jenom lasička: vlas jednou rezavý a podruhé černý i přece jenom lotr! Však nechci ani uvažovati, daremně se dopaluji.“

Řekl a odešel od soudruha.

Nedlouho potom vyšel Městecký s mužem opět ze stanu; muž schovával těžký měšec za kabátec a drze se usmíval.

„Pane, neboj se, že se zahanbím; ani mozek ani pěst nenechali mne posud v bryndě,“ chvástal se muž.

„Trváš tedy na svém?“ tázal se Městecký, jda s mužem několik kroků od stanu.

„Vždyť se jinak ani nehodí,“ smál se muž, „já se držím jen vaší myšlénky. Až mu zapálím krov nad hlavou, musí z díry a pak . . .“

„Dobře, dobře, ale čemu ta oklika?“ tázal se Městecký.

„Jest jí třeba, pane,“ více opravdově odvětil

muž, „čím méně podezření, tím lépe a já již věc dobře promyslil. Viz tam ten bílý dvorec za Labem, tam půjdu na noc. A nyní rač mne opustiti, mnoho očí zvědavých na nás hledí.“

Za těch slov odtrhl se od Městeckého a rychlým krokem odcházel ležením směrem k Zárybům.

„Nezapomeň na heslo,“ zavolal za ním ještě Městecký vraceje se k stanu.

„Však nezapomenu!“ odvětil muž a více se ani neohledl.

Městecký nepozdržel se ve stanu na dlouho, nýbrž vrátil se znova k Vartemberkovi, s nímž soukromí dlouhý měl hovor. Po nějaké chvíli bylo viděti pod Záryby loďku přes řeku plovoucí; v loďce nalézal se muž, s nímž prvé Městecký rozmlouval ve stanu svém.

XVI.

Vesele zabušilo Bobšovi srdce, když přejeda za svitání návrší Doubravické vyniknul z doubravin, na svahu do roviny Nymburské se rozkládajících, a když v pozadí roviny spatřil vysoko na jasném obzoru věž hradu Poděbradského! Mělť divoký hon a opravdu hanebnou jízdu po cestách deštěm rozbředlých za sebou, jezdec i kůň byli ulopoceni a nebylo divu, že cesta mu trvala o dobré dvě hodiny déle, než si počítal. Při vší unavenosti však nepopustil ani sobě ani oři, jemuž po cestě neustále lichotil milým slovem jako vysvoboditeli svému. Nezklamalať ho důvěra, kterou v oře kladl v kruté zoufalé chvíli zajetí svého u Rudče; jsa dobrým jezdcem a neméně dobrým znalcem koňů rozhodl se svěřiti oři

nepřátelského jezdce veškeru naději, jakmile si ho jen zběžně a za světla ne příliš valného prohledl. Vrhna se s uleknutým zvířetem přímo k Labi neváhal ve skoku do hloubky řeky; věděl, že zkušený plavec zachrání se, i kdyby oř zahynul. A oř nezahynul; v malé chvíli přerazil hlavní proud řeky a vynikl na pevnou půdu. Na další pak cestě měl Bobeš vši příčinu, býti s ním úplně spokojen, při vši špatné cestě šel kůň s větrem o závod do posledních sil, až Bobeš sám uznal potřebu, šetřiti ho. Zniknuvšímu bezprostřední nebezpečí se strany nepřátel mu hrozící přišla i příroda na pomoc; dešť ustal na dobro a jasná tvář měsíce vyplula na oblohu, osvěcujíc jezdci cestu. Za prudkého cvalu usychal na něm i oblek, neboť raneček svůj ztratil Bobeš ještě kdesi u Rudče a neměl se do čeho převleci, jak prvotně doufal.

Za jasného slunečného jitra brzy dostal se Bobeš k Poděbradům a slunce nebylo příliš vysoko, když do města vjížděl. Tu však teprvé rozjasnila se mu tvář, město jen jen se hemžilo zbrojným lidem a k první otázce dověděl se Bobeš, že nejen bratr pana Bočka Viktorin, nýbrž i Jan z Vicemilic s četným lidem Hradeckým odpočívají v tažení svém ke Kostelci na Poděbradech. Div že při zprávě té nezajásal! Polehtal zabláceného oře svého na krku a pobídl ho k poslednímu trysku; brzy zazvonila podkova utrmáceného zvířete na vydlážděném nádvoří hradu a Bobeš viděl se obklopena známými soudruhy. Než však ještě s oře ssednouti mohl, rozléhlo se s otevřeného okna hlavního stavení hradu pronikavé radostné zvolání jmena Bobšova a hochovi udivenému zachvělo se srdce od kořene při známém hlase tom — viděl v okně Libku s rozpjatýma

rukama, ana polo bez sebe s vytřeštěným okem a zanícenou tváří pohlíží na příchozího. I Bobeš zarděl se v líci při spatření děvčete, na jehož přítomnost v tom okamžiku ani nepomyslil, ač po cestě myšlénka na Libku ni na chvíli ho neopouštěla.

V rozpacích zatočil pouze čapkou ve vzduchu a shoupnuv se se sedla pospíchal do vnitř hradu.

Pan Boček dříve věděl o příchodu Bobšově než hoch sám se přihlásil, ačkoliv Bobeš přímou cestou k němu se ubíral. Libka byla rychlejší jezdce dlouhou cestou uklopoceného. Nalézajíc se právě v jizbě u dívky, o jejímž zavítání na Poděbrady jsme předtím vypravovali, uskočila po zhlednutí Bobšově jako střelená od okna a k otázce dívky vykřiknutím Libčiným pobouřené sotva odpověděla, „že posel," nechtěla hned s barvou ven, „že posel z ležení Žižkova stihl na Poděbrady," letěla pak k Anéžce a nenalezši jí, přímo do komnat Bočkových, kdež sotva dechu popadajíc sdělila pánu hradu nenadálý příchod Bobšův. Pudila ji k sdělení tomu ne tak radost srdce ji zvlnivší jako tušení důležitého objevení se milencova, na jehož příchod by byla ani sama ve snu nepřipadla; bylo to okamžité vnuknutí, jí nevysvětlitelné, aby běžela k pánu a nikoliv k přivítání hocha milovaného.

Tím způsobem stalo se, že když Bobeš k Bočkovi do komnaty vstoupil, shledal se tam s Libkou i Anéžkou právě u strýce svého meškající.

„Kého šlaka, Bobši, co tě přivádí na Poděbrady?" tázal se rychle Boček vstupujícího.

„Nesu vzkázání tvé milosti od otce Žižky!" odpovídal Bobeš po vřelém pohlednutí na Libku, učiniv pánu svému a Anéžce hlubokou poklonu. „Pražané sahají mu již na hrdlo, v Kostelci není

co jísti a do Letnic nelze mu tam držeti se. Aby sám se protloukl skrze svírající ho řetěz nepřátel, nemá otec Žižka síly dosti a i kdyby se protloukl, uštvali by ho, než by dostihl opět bezpečného místa. Tou chvílí dosáhlo nebezpečí vrcholu a tu jsem prokradl se ležením Pražským, abych se vzkázáním všeho dobrého donesl ti prosbu, bys bez meškání a ještě dnes vytrhl ke Kostelci na pomoc, se vším lidem, co ho máš na nohou. Věru, zítra mohlo by býti již pozdě. Nežádať otec Žižka, abys vtrhl do samého Kostelce, speřiv se s Pražany; jemu bude pomoženo, postavíš-li se ob řeku Labe a budeš-li chrániti přechod jeho; jsouť Pražané vesměs na druhé straně řeky. Ačkoliv Žižka jist jest, že vyplníš mu vůli, přece bylo mi káząno, abych odpověď tvou přinesl ještě dnes nejdéle v noci do Kostelce. Nebudu-li moci tam se dostati, jest umluveno mezi námi znamení, které dáti mám o svolení tvém, že najisto příštím jitrem budeš státi naproti Kostelci, aby Žižka k činu připraviti se mohl. Troufám, že vesele ponesu odpověď, neboť jsem viděl ve městě, že Hradečtí a lid pana bratra tvé milosti Viktorina již jsou na cestě ke Kostelci. Však tu mám ihned i já prosbu po ruce; jest mi ještě před polednem vyjeti odtud, abych k večeru byl na místě, kůň pak, kterého jsem se od Pražanů vypůjčil, nestačí mi déle, pročež tvou milost snažně žádám, abys mi poskytl čerstvého koně a prozatím si v Poděbradech nechal Pražáka do zástavy. Jest dobré ušlechtilé zvíře, že bys se sám nemusel ostýchati, sednouti naň; kdyby mi ho náhoda byla v cestu nepřivedla, bezpochyby bych byl s posláním svým lhůtu zmeškal.“

I vypravoval krátce ještě, kterak podařilo se mu uniknouti z Kostelce a rukoum Pražanům. Boček

i ženy se zalíbením poslouchali vypravování Bobšovo a hoch musel k četným otázkám odpovídati, jichž měla zvlášť Anéžka po Švábovi hojně v zásobě. Konečně přetrhl Boček proud hovoru.

„Slyšeli jste dosti, děti," pravil, „a jest čas, abychom se měli k dílu. Ty Anéžko vezmi si Bobše na starost, aby se po cestě zotavil a na novou jízdu přichystal. Koně si Bobši vyber, který se ti bude podobati; Žižkovi dej věděti, že jsem záhy z rána u Kostelce na Labi. Zavolejte mi sem bratra a Jana z Vicemilic, abychom společně umluvili odpolední výjezd, neboť při sám bůh, nechci přijíti pozdě, kde by běželo Žižkovi jen o vlas."

Stalo se po vůli Bočkově; brzy dostavili se Viktorin s Bzdinkou k němu, co zatím vedly Anéžka s Libkou Bobše do kuchyně. K svému podivení setkaly se však na chodbě s dívkou, s hostem svým až posud tajeným. O té třeba nám tu připomenouti několik slov.

Od oné rozmluvy Anéžky s neznámou dívkou, již zajisté laskavý čtenář dosud v paměti chová, uplynulo málem opět čtrnácte dní a poměr mezi hostem a hostitelkou nestal se o mnoho jasnější. Marné zůstalo všecko úlisné a lichotivé slovo Anéžčino; nechtěla-li dívku přivésti k rozčilení, slzám a zoufání, musela Anéžka v pátraní svém vždy záhy ustati. Vlídnost, jemnost a vřelost citu, ušlechtilý mrav a příchylná mysl spoutala vůli dobrotivé hostitelky; hleděla-li dívka velkým upřímným okem na ni, cítila na sobě nepochopitelné jakés kouzlo poutající ji k tajemné bytosti dívčině. Z jednotlivých tu a tam nesouvisle pronešených slov spořádala si Anéžka slabé pásmo osudu svěřenky své, seznala že mladé srdce její doznalo již bolesti, jakéž není souzeno tisícímu tvoru lidskému,

seznala, že dosud zničující ruka neštěstí tlačí ubohé stvoření k zemi, seznala však také, že dívka neoblomnou vůlí zápasí s osudem zlým a že napolo zdrcená nechce a nehodlá se mu vzdáti. Občasná nechuť, jež se Anéžce vůči domnělým vrtochům — jak chránění tajemství dívčina z počátku nazývala — vtírala do srdce, mizela z něho při dalším vnikání za záslonu, jíž dívka obestřela minulost svou, a na místo nechuti usazovala se čím dále tím upřímnější soustrast.

Když se dívce vrátilo úplné zdraví, stávala se mysl její vždy popudlivější; co den, co hodinu naléhala na Anéžku, aby jí dala úplnou svobodu, aby jí dovolila putovati za svým cílem. Tolik vyznala se Anéžce, že cílem jejím jest tábor Žižkův, že buď dojíti ho musí neb zahynouti.

„Já tam musím a běda mně, přijdu-li pozdě, nevysvětlitelná moc žene tam duši mou!“ tak slýchávala Anéžka dívku mluvící a blouznící.

„Ubohé dítě,“ chlácholila ji Anéžka, „jak tě vydati mám opět nejistému běhu osudu a nečiniti si v svědomí předchůzky? Pomni, že útlé tělo tvé nesnese svízele a psoty, že tam nikomu neprospěješ a sebe jenom zahubíš!“

„Aj, nehleď na moji ruku, že není pokryta mozoly!“ odpírala obyčejně dívka. „Či rodí se muž se zocelenou paží? Či nevíš, že slabé dívky vedly též Žižku na vrchol vítězoslávy? Mohou-li sestry mé, proč bych nemohla já kráčeti po dráze děsných bojů? Věz, že ruka má učila se máchati mečem i kopím vrhati, že vlásti umí otěží i sebe bujnějšího oře.“

Tak a podobně vyvracela důvody Anéžčiny, jimiž snažila se hostitelka odvrátiti ji od záměru pojatého. Jakmile pak dověděla se, že pan Boček k letnicím strojí výpravu za Žižkou — a pří-

pravy děly se jí před očima — nepopustila, pokud jí neslíbeno, že výpravy súčastniti se smí. Od přitrhnutí Hradeckých a lidu Viktorinova v zimničném se nalézala rozčílení; Anéžka musila jí vydati šat mužský, v kterém na Poděbrady přišla, jen aby ji poněkud upokojila, a dívka obírala se s ním, jako dítě s loutkou. Příchod Bobšův, o němž z úst Libčiných co o poselství Žižkově slyšela, vrhl nový plamen do duše její; když Libka od ní odkvapila, nebyla s to v jízbě vydržeti i sběhla dolů na nádvoří mezi lid, vyhledat posla. A když jí řečeno, že již odešel k panu Bočkovi, vrátila se, aby u Libky ukojila zvědavost svou. Běhala za ní z místa na místo, až konečně střetla se s ní, s Anéžkou a Bobšem, ubírajícími se po chodbě do kuchyně. Oko jí při setkání zaplanulo neobyčejným bleskem i přiskočila k Libce, ujmouc ji za ruku.

„Jest tento poslem Žižkovým?“ tázala se živě.

„Ano, ten jest,“ odpovídala místo Libky Anéžka, usmívajíc se potutelně, „a máš-li nějaké vzkázání do táboru, on ti je tam donese ještě dnes, neboť za nedlouho vrátí se k Žižkovi do Kostelce.“

Dívkou slova ta trhla jako proud mluna.

„Čemu vzkazovati,“ pravila radostí unešena, „pojedu s ním! Či mne nevezmeš s sebou dobrý muži?“

Bobeš hleděl udiveně brzy na dívku, brzy na Libku, brzy na Anéžku, nevěda, co vše znamená. Anežka mrkla okem na Bobše.

„Což nevyčkáš, až všichni pojedou?“ tázala se dívky.

„Aj budeš odvraceti žíznivého od pramene, když již k němu přikládá ústa vypráhlá?“ odvětila dívka. „Měj přece milosrdenství, nemaž je-

dním okamžením všecku vděčnost ze srdce mého, kterou jsi dobrotivou rukou po tak dlouhý čas do něho psala!“

„Pomni na nebezpečenství, duše drahá,“ namítala Anéžka, „zítra a snad dnes ještě budeš moci jeti v průvodu bezpečném...“

„Jdiž mi s nebezpečenstvím,“ hrdě vzpřímila se dívka, „jáť učila se hleděti mu přímo do obličeje. Pravím ti, dobroditelko má, já pojedu, vezme-li mne muž s sebou.“

„Inu, kdyby byla holka, jako ty Libko,“ vzpamatoval se Bobeš z udivení svého, počínaje pravý stav věcí tušiti, „ještě bych se nezdráhal; tebe se může člověk dotknouti, aniž bys se mu pod prsty jako máslo rozplynula a kdyby bylo někde po cestě třeba, trčiti s někým, také bys něco vydržela..... ale s takovou vzácnou panenkou, na niž člověk jen koukati se může pod sklem.... odpusťte, já jsem se neučil chovati děcko v peřinkách!...“

Bledý obličej dívky zrudnělo se za slov těch, jimž Anéžka i Libka s těžce utajeným smíchem naslouchaly, a z blesků, jež na mluvčího vrhalo oko dívčino, seznal Bobeš, že byl příliš prostořekým.

„Cím jsem ti ublížila, že jsi mne pohaněl!“ káravým plísnila ho dívka hlasem a oko její ztrativší pojednou všechen lesk sklonilo se pohledem k zemi. „Ano, tak jest běh věcí lidských, nešťastný měj i pohanění, zvláště může-li hance vyjíti bez trestu!“

„Odpusť, vzácná dívko, tak zle jsem to nemyslil!“ prosil uleknutý Bobeš. „Co by na mne přišlo, já bych službu každému tvoru lidskému prokázal a nemusel by býti ani nešťastným; a vzlášť urážeti bych nechtěl nikoho....“

„Vezmi tedy urážku se mne a naprav ji slibem, že mne vezmeš s sebou!“ rychle rozhodla se dívka.

„Ale do Kostelce k Žižkovi nesnadno se dostati skrze Pražany,“ namítal Bobeš zpytavě pohleděv k Anéžce.

„Nesnadno, ale přece možno,“ určitě tvrdila dívka, „pevná vůle nezná překážky.“

„Aj, když mermomocí tomu chceš, buďsi!“ rozhodla Anéžka. „Přítel Bobeš poslechne.“

Dívka vesele vskočila na nohy, ale Bobeš škrabaje se za uchem, rozpačitě prohlížel si neznámou. Anéžka rozpačitost tu zpozorovala.

„Nelíbí se ti tak?“ tázala se poněkud ostře.

„Ah což o to, jako by se Bobšovi mohlo co líbiti neb nelíbiti, když tvá milost tomu chce, ale....“

„Nuž tedy?“ tázala se Anéžka rychle.

„Lidé by snad divně hleděli na mne, kdybych tak s dívkou....“ Oko Bobšovo svezlo se k Libce.

„Tak, tak, rozumím; však neboj se pomluvy k vůli Libce,“ usmála se Anéžka, „má přítelkyně promění se ráda na přítele, není-li pravda?“

A dívka rychle přiskočila k Anéžce, jejíž ruku vzala a tiskla na rozvlněná prsa. — — —

Ještě před polednem vyjížděl Bobeš se švarným hochem z brány hradu Poděbradského a v uších mu zněla poslední slova Libčina, jimiž jej poškádlila pro neznámého společníka.

Téhož dne odpoledne hnula se celá síla spojeného lidu páně Bočkova, Viktorinova a Bzdinkova z Poděbrad, provázena jsouc vřelým přáním zdaru těch, kdož zůstali na obranu hradu a města.

XVII.

Beze vší nehody a beze všeho dobrodružství dojel Bobeš se společnicí svou ne příliš vítanou do krajiny Kostelecké; na prsty by spočítal slova, jež jezdcové na cestě spolu promluvili, prostořekost Bobšova při prvním setkání v Poděbradech položila jaksi hráz obapolnému důvěrnějšímu hovoru a kdežto dívka honila se za svými myšlénkami soudruhovi jízdy úplně cizími, obíral se Bobeš starostí, aby bedlivě plnil příkazy paní Anéžky, jež mu dala vzhledem k bezpečí a pohodlí dívky, kladouc mu ji na svědomí, a pachtil se hloubáním po nejpřiměřenějším prostředku, jakým by se mohl dostati do Kostelce. A v tom, jak by se tam dostal, mu nejvíce vadila společnost dívčina, ač musil sobě samému přiznati, že pokud se jízdy týče, nijakých nesnází mu nečinila, počínajíc si na koni jako nejobratnější a nejzkušenější jezdec. Nejednou po cestě zahleděl se na ni po straně se zalíbením a jen ostýchavost mu zabránila, aby přímo jízdu její nepochválil.

Slunce již dávno zašlo za hory a soumrak dosti hustý položil se na krajinu, když jezdci dostihli dědiny Ovčár; nebylo lze koňů hnáti na cestě včerejším deštěm posud rozmoklé a tudíž zpozdil se Bobeš o dosti valnou chvíli. Však nebyl opozdění naprosto nevděčen; při blízkosti nepřátelského ležení na druhém břehu nebylo radno za dne blýskati se na protější straně. V Ovčárech Bobeš ani nezarazil, nýbrž zajel přímo ke krčmě na několik set kroků u Ovčár vystavěné, kudy se jelo k brodu Kosteleckému. Vraty posud otevřenými vjel Bobeš s dívkou do dvora u krčmy a shoupnuv se se sedla, pomáhal družce

své s koně; uklopocená polodenní jízdou sotva mohla rovně na nohou státi, leč přece tvářila se co nejčileji a Bobeš se přetvářce její v duchu usmíval. Dusot koňský vylákal krčmáře na dvůr, a Bobeš odevzdal mu péči o koně.

„Co nového u Kostelce?“ tázal se krčmáře.

„Žel bohu!“ odpovídal krčmář smutným přízvukem. „U nás od šesti neděl pořáde stejně. Dřív ke mně přece zabloudil kupec, tu sedlák, tu pán; ale nyní ani kočka tady neprojde. Někdy zarazí sem chasa Pražská s druhého břehu, leč není z toho ani haléře: sepere se mi tu a nadělá více škody, než přinese výdělku. Smutné časy, příteli, kéž by již bylo jinak!“

„Nu, bude, příteli, také bude, a troufám, že již dosti brzo,“ hovořil Bobeš, vstoupiv s dívkou pod přístřešek. „U Kostelce tedy stará písnička, ani se tam nepoprali?“

„Ba nepoprali,“ odvětil krčmář, „ale dnes se to hýbalo po celém Pražském táboře; jedni sem, druzí tam. Mělo by to něco znamenati. A Žižky jako by na světě nebylo; snad toho má již také dost a vyrovná se s nimi.“

Za slov těch odváděl krčmář koně do stáje.

„Vyrovná, ale s ocelem v ruce!“ broukl pro sebe Bobeš. „A ty, vzácná panno, tebe musím pro dnešek pokřtíti, nějakou hodinu musíme se tu pozdržeti a tu nelze se obejíti beze jmena před cizím. Na které jmeno mužské bys tak nejsnáze dosléchala?“

„Mně vše jedno,“ odvětila dívka, „budeš-li mne zváti Petrem nebo Pavlem.“

„Budeš tedy Petrem,“ rozhodl Bobeš. „Pavla již beztoho máme a tu bych se snad s vámi dvěma mýliti mohl, až se dostaneme k Žižkovi. Vždyť přece k Žižkovi jdeš, není-li pravda?“

„Ano k Žižkovi," odpovídala dívka rozpačitě, „a ty znáš Pavla, jenž s Žižkou jest?"

„Jakž bych neznal Pavla s kučeravou hlavou!" chlubil se Bobeš. „Bývali jsme poslední čas denně pospolu; hodný hoch, ale poněkud zasmušilý. Pravili mi, že má cos na srdci, proč nemůže býti vesel. Avšak nikdy o tom nemluví a nestěžuje si; kdybych neviděl, že veškerou lásku svou připoutal k Žižkovi, musel bych se domýšleti, že zapomněl srdce kdesi jinde. Však ho seznáš, nyní ale musíme hleděti, jak bychom vytahali rozum z krčmáře, neboť on nejlépe bude věděti, kterak a zda-li lze dostati se do Kostelce."

Krčmář opatřiv koně ve stáji vracel se k hostem svým a tu Bobeš spatřiv ho musel ustati v hovoru; bylo mu podivno, že dívka za vypravování pojala ho za ruku a několikráte ji i stiskla, ve své prostodušnosti pokládal to však za znamení, jímž ho upozorniti zamýšlela na návrat krčmářův ze stáje. Kdyby byl však soumrak nebránil, byl by mohl z obličeje dívčina leccos vyčísti.

„Nejprvé, příteli, mohl bys nám dáti něco na zub," vybídl Bobeš krčmáře do jízby je uvádějícího, „nemáš-li masa, dej ryby, nemáš-li ryb, dej vajec u k tomu něco na zavlaženou. Nemusíš se obávati, že něčím zhrdneme; v sedle člověku vytráví. A až připravíš, přijď a sedni k nám, pohovoříme trochu."

„Stane se, stane, a rád posloužím, co v zásobě bude," ochotně sliboval krčmář, „o řádný tok vína nikdy mi nebylo zle, co jsem krčmářem."

Když naši známí do krčmy vešli, panovala v jízbě málem úplná tma, s níž marně zápasila chudá záře hořící louče nad krbem zatknuté; nejbližší předměty jevily se v určitých rysech, co však bylo v druhém koutě, toho nebylo lze více

jasně rozeznati. Bobeš přistoupil nejprvé ke krbu, sňal louč a otřel jí o římsu, až ostře zaprskla, a vrazil ji na dřívější místo, tak že nyní jasnější světlo rozlilo se po prostranné jízbě. Tu teprvé shledal Bobeš, že nejsou samotni; v protějším rohu za stolem seděl člověk maje hlavu opřenou o dlaň a tvářil se, jako by si příchozích ani nepovšiml, ačkoliv Bobšovu zraku neušel pohyb, jímž neznámý odvrátil tvář svou napolo stranou, když dostřehl, že Bobeš ho zpozoroval.

Bobšovi nevidělo se však, aby dále o neznámého dbal; pobídl dívku, aby usedla při samých dvéřích na lavici a sám posadil se jí naproti tou měrou, že zakryl neznámému pohled na ni. Po malé chvíli, co tak mlčky seděli, vstoupila do jízby krčmářka, nesouc mísu s vejci na kyselo, a za ní krčmář s notnou konvicí cínovou v ruce. Krčmářka vítala hosty a krčmář se omlouval, že nenalezl nic lepšího k snědku; sháněti něco teprvé, to že mu nedovolovalo svědomí, aby se neprohřešil proti hladu. Když krčmářka rozložila talíře, odešla, kdežto krčmář zůstal k posluze, zasednuv Bobšovi po boku a dívaje se spokojeně, kterak hostům chutná. Oba pojedli do syta a Bobeš po jídle připil dívce.

„Pí Petře," pravil dle úmluvy," půjde nám hovor lépe od úst. „Jářku, krčmáři, máš tamto již jednoho hosta."

Při tom pohodil hlavou v stranu, kde neznámý seděl.

„Mám, příteli," svědčil krčmář, „přišel dosti záhy, nechce však zůstati na noc; pokud jsem z něho zachytil, rád by se dostal k Žižkovi do Kostelce."

„Kýho ďasa!" divil se Bobeš. „Vida, vida, jak se lidé scházejí, my bychom tam také rádi."

„Kdyby se jenom dalo, příteli, kdyby se dalo!“ krčil krčmář ramenoma.

„Tak! Hezká naděje!“ pokynul Bobeš s významným mrknutím na dívku. „My se spoléhali na tebe a ty nás takto chceš odbyti. Čemu jsi tu naproti Kostelci krčmářem? Takovému chlapíku má býti vše možné. Vím, že kdyby ti tam dali pořádný výdělek za soudek vína, zajisté bys jim ho tam donesl za bílého dne, neřku-li za temné noci.“

„Buď žertuješ, příteli, anebo jsi ještě neholený flousek, že tak můžeš mluviti,“ odpíral opravdově krčmář. „Jsem na výdělek, jako čert na duši, jako každý krčmář, toho neupírám, ale přece ještě nedám krk za několik červených; páni Pražané si spletli síť na Kostelec, že jim skrze ni ani muška neprojde.“

„Muška neproleze, krčmáři, ale proleze velbloud!“ ozval se tu vedle stolu hřmotný hlas a neznámý stál u nich. Zdvihl se za prvních slov vzadu u stolu a tichým krokem přiblížil se; muselo mu patrně o to běžeti, aby neztratil ani slova, které se promluvilo. A nyní se sám živě pustil do hovoru.

„Jak pravím, krčmáři,“ pokračoval v řeči. „jsem poněkud větší nežli tvá muška a přece se sázím o všechnu tvou zásobu vína, že skrze Pražany projdu bez úrazu. Vy tedy oba také chcete k Žižkovi?“

Otázkou tou obrátil se k Bobšovi a dívce a oko jeho ostře pátralo v rysech obličejů jejich.

„Rádi bychom se o to pokusili,“ odvětil Bobeš.

„A co mu tam nesete?“

„Samy sebe, jakož i ty bezpochyby víc nepřineseš,“ pichlavě zněla slova Bobšova.

„Nuž, neměli-li byste ničeho proti tomu, mohli bychom se pokusiti dohromady," hovořil neznámý, „mohu se vám zaručiti, že dovedu kočkám Pražským hoditi mžutku na oči; jinak ale jest s Táborskými. Nerad bych, aby nás pak za Pražany přivítali samostřílem."

„Aj, to by se ještě předešlo, příteli," nabízel Bobeš, „sedni pak, a připij si s námi."

Neznámý chutě usedl a přihnul si z konvice notným douškem, tak že se podíval až na dno.

„Hej, krčmáři," volal na to, „dej lepšího, tohle vázne v chřtánu."

„Však ti tam přece sjelo," smál se krčmář, pospíchaje pro nový nápoj.

„Já jen tak, abych ho dostal ze dveří," jal se neznámý slova důvěrně přisedaje blíže k Bobšovi, „krčmáři jsou tlachalové, jak od jednoho koupí, tak druhému prodají. Jářku, tedy by se dalo u Táborských předejíti?"

„A proč ne, vždyť nejdem k nim co nepřátelé?" prohodil Bobeš.

„A kterak bychom také šli, totě zas nápad, příteli," opravoval neznámý, „ale prozřetelnosti nikdy nezbývá. Já na příklad na Kostelci ještě jakživ nebyl a nevěděl bych kudy kam."

„Za to já jsem tam kdys byl a troufám, že se tam vyznám posud na každé pěšince i za noci," tvrdil Bobeš, významně pohledna na dívku, kteráž mlčky a s nedůvěřivým okem na neznámého upřeným seděla jako bez ducha.

„Pak bude vyhráno, příteli," rychle mu vpadl neznámý do řeči, „já zase jsem se ohledl po ležení Pražském a zkusil jsem pravdu pořekadla, že najde, kdo hledá. Kdybych o to stál, zlatem by mi Žižka odvážil zprávy mé."

V tom vešel krčmář opět s plnou konvicí do

dveří a neznámý odmlčel se, jako by mu příchod jeho byl uhranul slovo v ústech.

„Nu, příteli, tu tedy z toho lepšího, z toho nejlepšího, co mám na kantýři,“ usmál se krčmář, podávaje neznámému konvici, „doufám, že tenkráte nepohaníš.“

„Dej sem, ať okusím,“ přijal ji oslovený, „bude-li dobré, půjde na můj řád.“ Napil se pak notným douškem a muselo mu chutnati, neboť pobídl ihned krčmáře, aby přinesl ještě jednu konvici.

„Kam pak to stačí,“ chvástal se, když krčmář z jízby vyšel, „totě bychom museli jen stále dopíjeti. A ten vařbuchta nemusí vše slyšeti, co my si povíme. Jak jsem pravil, zlatem by mi Žižka odvážil, kdybych o to stál, avšak nestojím o to; z pouhé lásky povím mu toho, že mu zalehnou uši. Dal jsem si záležeti, abych mohl povídati; potloukal jsem se po celý den v ležení Pražském a ta čeládka byla tak zabedněna, že mne pokládala za svého. Netajili se s ničím; ať nízký ať vzácný, dali dobrou ozvěnu, jako prázné sudy. Nejprvé jsem se tedy dověděl, že jim jakýs posel Žižkův v noci vytřel zrak, že podnes nevidí; a tu by slepé štěně mohlo uhodnouti, že posel ten svolá k Žižkovi, kde kdo v kraji s ním drží. To také pochopili Pražané a u velké radě zůstali na tom, že si na Žižku přivstanou. Jako by přátelé Žižkovi oplácáni byli jezevčím sádlem a také nemohli se s místa hnouti! Psinka na ně, na ty Pražany, že jsou tak hloupí! Na zítřek strojí se hnáti na Kostelec a den před tím ví to již každý koňák v celém ležení; s heslem válečným trousí jako se slámou. Já znám heslo a vím, kde které oddělení dnes v noci stojí proti městu, neboť po půlnoci počne se to hýbati zde dole u Labe, aby hlavní síla stažena byla nahoru nad město, odkud

půjde hlavní útok a kde jsou hradby také slabší než zde dole k vodě. Zamýšlejí pro ten případ, že by se jim útok podařil, utopiti Tábor v řece, aby prý se vražděním neuhmoždili. Nu, když jsem to tak vyčenichal, pomyslil jsem si: dobrá, budu viděti, co tomu řekne otec Žižka; umínil jsem si, že se dostanu do Kostelce, abych tu melu viděl z blízka. Rozcházelo se mi jen o to, jak se tam dostati bez úrazu přes příkopy a bašty; čert věř Táborským. A tu mi vás přivedla náhoda v ústrety jako na zavolanou. Ruku na to, že si pomůžeme jeden druhému; za Pražany ručím!“

Neznámý nabízel Bobšovi ruku a Bobeš chutě podal svou; byl‘ vypravováním celý unešen a nepřipadalo mu jinak, než že prozřetelnost poslala mu anděla vůdce v cestu.

„Znáš-li heslo Pražanů,“ pravil radostně, „pak ručím opět já za šťastné dosažení města a povedu tě cestou jako mlat rovnou; pod mlýnem podle lávek přijdem přímo k velké fortně a proto musíme odtud nejprvé k brodu. Mezi námi tedy ujednáno!“

Potřásli si poznovu rukou, když krčmář opět vstoupil.

„Po půlnoci vyrazíme odtud,“ pošeptal ještě neznámý přikloniv se blíže k uchu Bobšově. Pak nastal hovor pro nás již méně zajímavý, v němž se účastnila i dívka i krčmář. Neznámý notně si přihýbal, aniž by bylo na něm pozorovati účinku vína a Bobeš v dobrém rozmaru dával vždy znova nalívati; u Bobše pak v pravdě jevil se účinek vína, tak že přehledl několikeré pokynutí, jež mu dívka dávala v ústraní, aby ani krčmář ani neznámý neviděl.

Nedlouhlo po půlnoci zdvihli se. Bobeš svěřil oře na nějaký den krčmářovi, slíbiv, že se za

opatrování slušně vypořádá, až se vrátí, i vyšli do tmavé noci. Namířili vzhůru proti Labi, kteréž tam tvořilo velkou okliku; na počátku okliky nalézal se brod, jímž pohodlně mohlo se za nízké vody přejíti. Neznámý kráčel napřed, dívka šla poslední. Za cesty ucítil Bobeš tuknutí na rameně a obrátil se po něm, viděl, kterak dívka spíná k němu ruce; bezděky se zastavil a v tom slyšel šeptem prosebná slova dívčina: „Pro bůh, Bobši, dbej na bezpečnost! Mámť hrozné jakés tušení a tys tak lehké mysli. Nedbal jsi v krčmě výstražných znamení a přece bojím se, že jest nám zráda v zápětí!“ Bobeš, jak již byl jednou rozpařen vínem, hlasitě usmál se slovům a posuňkům dívčiným, tak že neznámý, ušed několik kroků před nimi, stanul a přidušeným hlasem tázal se po příčině otálení.

„Inu, to dítě se bojí nočních stínů,“ rozmarně odpovídal Bobeš, vykročiv ostřeji, aby dostihl předchůdce svého.

„Proč také vlečeš toho hocha s sebou,“ utrhl se neznámý, „lépe by mu svědčilo u mámy; vypadá jako vyhejčkaná panenka.... a věru, nyní se pamatuji, jest také jisté ženě podoben. Však mně byl ten obličej jaksi známý pro tu podobu.“

„Nech ho, nech, příteli,“ vzpamatoval se Bobeš z veselosti své, a hleď raději tam přes řeku; v ležení se to hýbe, lze to poznati kolem strážných ohňů.“

Neznámý pohleděl pozorlivě na ležení a pak máchnul rukou.

„Aj co, vždyť pak jsem ti již pověděl,“ pravil, že se tak stane k ránu a my jdeme v nejlepší čas. Sotva si nás kdo všimne a všimne-li, vím heslo, nech jen mne za sebe jednati i mluviti. Nyní však jsme u brodu a musíme dolů; odtud

pak ani slova víc a všude hezky z ticha. A ten straš pytel ať se nám tu nerozbřečí. Až projdem ležení, půjdeš sám napřed.“

Za těch slov byl již dole pod břehem a druzí ho následovali.

Řeku přebředli snadno a nedaleko druhého břehu pustil se neznámý pod rokytím poněkud doleji.

„Musíme se hlavním strážím vyhnouti,“ šeptnul Bobšovi do ucha, „Pražané zajisté nenechají brodu beze stráže.

Asi na sto kroků pod brodem vystoupili na břeh hustě rokytím zarostlý a neznámý namířil si přímo k městu, drže se směru stoky povodněmi vymleté. Brali se tařka středem strážných ohňů a nejednou potkali se s tloupou zbrojných, tahnoucí k výšinám, jak neznámý dřív zvěstoval. Teprvé u okopů a náspů ležení v stranu města hradivších voláno na ně od stráže o heslo.

„Vartemberk!“ ozval se neznámý a rychle bral se bez překážky dále průkopem v náspech na prostranství mezi táborem a městem ležící. Bobeš veda třesoucí se dívku za ruku spěchal v patách za ním.

„Nyní ty se hni napřed!“ pobídl ho neznámý, když byli již na polou cesty u hradeb a Bobeš zdvojnásobil krok, tak že mu dívka sotva stačila. Na dostřel od bašty znělo jim vstříc volání bdělé stráže: „Kdo to?!“

„Přátelé Tábora!“ ozval se Bobeš. „Rychle otevřete fortnu!“

Aniž prodlev přebředl mělké koryto průtoku mlýnského a brzy stanuli všichni tři uvnitř hradeb, v krátké chvíli pak na to v starobylé radnici. Tam bylo již také živo, bezpochyby za příčinou ruchu v ležení nepřátel.

„Vejdi zatím tuto do jízby," pobídl Bobeš neznámého, ukázav mu ke dveřím polopřivřeným, z nichž vyráželo světlo na průjezd, „co já odevzdám Petra, kam patří, a dám ohlásiti Žižkovi příchod tvůj, můžeš odpočinouti."

A nedbaje ho více bral se po schodou k příbytku Žižkovu, kde troufal nalézti Švába. Na schodou ho dívka zastavila.

„Slyšíš, Bobši, vyhledej mi nejprvé Pavla s černou hlavou kučeravou a pak ti nebudu více na obtíž. Bůh ti žehnej za tvé služby, kéž bych ti je jednou zplatiti mohla!"

Bobše překvapila poněkud žádost dívčina, domníval se, že jde dívka přímo k Žižkovi, byl však ihned ochoten vyplniti přání její. Vystoupili právě na chodbu a Bobeš přiblíživ se k prvním dveřím, zabušil na ně.

„Pavle, máš tu známého!" volal do vnitř a obrátiv se k dívce dodal „jen vejdi, Pavla tam jistě nalezneš."

A nedbaje více díkučinění dívčina, odkvapil na protější stranu, aby především promluvil se Švábem.

XVIII.

Živý ruch panoval v Kostelci, když noc, o níž jsme právě vypravovali, chýlila se k svému konci, ruch tím živější, čím více jasnila se na východě obloha. Žižkovy rozkazy připravily již předešlého dne, čeho žádala prozřetelnost pro případ, že se zdaří poselství Bobšovo; slepý vůdce pak, dověděv se od Švába, že dáno bylo umluvené znamení ohněm, že tudíž Bobeš unikl skrze ležení nepřátel, neměl více pochybnosti o zdaru

tom. Znalť svého Bočka! Za dne spravovány jsou vozy a řízeny k odjezdu směrem k velké fortně; seřaděny jsou tak, že na povelení ihned v největším pořádku vytrhnouti mohly dolů k nížině Labské. Jakmile pak noc rozložila peruť černou po krajině, snášeno na vozy, co kde ještě zbylo ze zásob potravy a střeliva, nejposléze pak donášeny byly na vozy pušky s hradeb a tvrze. Hradby samy měly zůstati osazeny lidem a mělo bedlivě dbáno býti každého hnutí nepřátel; avšak jakmile udeří se po třikráte na zvon u sv. Víta, na znamení, že na protějším břehu Labském objevily se voje Poděbradské, měl lid na hradbách sraziti se v houfy a rychle ustoupiti k náměstí. Posádka tvrze, jíž velel Roháč, určena byla k službě zadního voje a Roháčovi dal Žižka v té věci svou vůli věděti.

Proto snadno pochopiti, že Bobeš při návratu svém do Kostelce shledal vše na nohou a že zejmena na radnici živěji bylo, než kdy jindy za bílého dne. Žižka přijal zprávu o zdařeném poselství s radostnou myslí a nemaje, co by dle ní ve svých opatřeních změnil, dal si od Bobše vypravovati celou výpravu do podrobna; velice se těšil tomu, že s Bočkem zároveň přitrhne ke Kostelci i Viktorin i Janek Hvězda s Hradeckými, tak že spojiv se s nimi dosti bude míti moci, aby návalu Pražanů odolal. Při vypravování svém musel se Bobeš konečně zmíniti i o průvodci svém na zpáteční cestě z Poděbrad, při čemž upřímně pověděl o dívce, co věděl, ač toho mnoho nebylo, jakož i připomenouti neznámého muže, jehož vedením dostali se skrze ležení Pražské ke zdím města. Netřeba zvláště tvrditi, že opakoval takořka do slova vše, čeho se od neznámého dověděl o Pražanech a zámyslech jejich, avšak při tom dodal, kterak se domnívá, že neznámý bude věděti da-

leko více, než sdělil, a že tudíž Žižka dobře učiní, bude-li slyšeti neznámého sám.

S vůlí Žižkovou odběhl tudíž, aby neznámého vyhledal a přivedl. Zatím udál se v sousední síni tklivý dojemný výjev.

Na zabušení Bobšovo přistoupil Pavel rychle ke dveřím a než dívka na kliku sáhla, otevřel je dokořán. Vida před sebou hocha, jehož tvář prošero na chodbě panující rozeznati nedovedl, a Bobše se rychle od dveří vzdalujícího, ucouvl zpět do jizby kahancem osvětlené i pobízel příchozího, aby vstoupil. Dívka uposlechla vybídnutí a zavřevši za sebou dvéře, stanula proti Pavlovi vztahujíc k němu náruč.

„Pavle!“ zvolala pohnutým lahodným hlasem. „Nepoznáváš mne v tomto přestrojení!?“

V tom padl plný proud světla z kahánce na tvář dívky uzardělé a Pavel bleskem k ní přiskočiv horoucně ji objal.

„Anno, Anno má!“ jásal tiskna milenku k prsoum. „Bdím-li či sním?... Nikoli, není to přelud, vždyť jsi na srdci mém, živa, zdráva, volna!“

„A tvá, nyní úplně tvá, miláčku drahý!“

Dívka vášnivě ovinula rámě kolem šíje Pavlovy a v horoucím políbení setkaly se duše milenců, oči obou zavlhly slzou radostí, jejímž hlasatelem za nastalého ticha byl bouřný tlukot srdcí rozvlněných. Dlouho tak těsně spolu spjati dleli, unášeni vlnobitím žhoucích citů blahého shledání, než opět slovo proklestilo si dráhu ze srdce k jazyku; a ještě slovo, jež se z úst vyvinulo, děliti se muselo s vroucími polibky o čas.

„Který anděl strážný vedl kroky tvé do Kostelce?“ tázal se unešen a nadšen Pavel.

„Anděl strážný věrné lásky,“ zněla odpověď

Annina, „a anděl ten mne vedl bez úrazu přes celé propasti pekelné.“

„Aj vždyť vedl anděla a bránil ho proti ďáblům!“ blouznil Pavel.

„Byť i anděla nevedl, z osidel ďábelských vysvobodil mne!“ přisvědčila dívka. „Zvýšil mysl a síly ubohé dívky a když klesala, vrhl ji v náruč lidem útrpným, skály smetal před krokem jejím i rovnal jí cestu v kraj, v němž dýchalo srdce věrné, den i noc učinil otrokem touhy a věrné lásky mé, Pavle jak jsem šťastna, jak jsem blažena!“

A jakoby se strachovala, že nejbližší chvíle uzme jí milence, ovinula opět rámě okolo krku jeho a bouřně ho přivinula k prsoum.

„Miláčku můj!“ jala se na novo mluviti. „Děsné tušení hnalo mne za tebou.... děsné tušení, ač mně chtěli namluviti, že nenaleznu tě více mezi živými! Mne také pohrobili, avšak v hrobě svém nevzdala jsem se naděje. Ten vrah, jehož lidé zovou bratrem mým, vytrhl mne ze všech svazků života, zhaniv sebe i rod v sestře své vězil mne po dlouhé, dlouhé měsíce, pravil ty žes mrtvým a cenou ruky mé chtěl koupiti si přátelství muže jinak šlechetného, na němž mu velice záleží. A když jsem v nezlomné věrnosti opřela se choutce jeho, pohrozil mi hanbou... hanbou nevyslovitelnou. Já pak znajíc, čeho zbůjce ten schopen jest, zůstala jsem na tom, nasaditi život za život; obelstila jsem vězitelku svou, již mi zřídil, a prchla jsem. Prchala jsem z Opočna, jako prchá ubohá laň nemilosrdným lovcem štvaná, za noci a hvězdou vodící byla mi myšlénka na tebe. Řídila jsem kroky své k Hradci, vědouc, že tam najisto naleznu stopu tvou, ne-li tebe samého. Nalezla jsem stopu, neb mi pravili,

že jsi se Žižkou, a opatřivši si šat muže, zapřela jsem zpírající se cit, abych bezpečněji stopu tvou sledovati mohla. Domýšlela jsem se více do sebe, než síly mé byly s to; útrapa duše schvátila síly ty. O hladu a žízni dostala jsem se druhé noci k branám města, jehož jsem neznala, vysílením klesla jsem v mdlobu, z níž probudila jsem se teprvé na lůžku milosrdné ženy, která se mne ujala. K podivení svému uslyšela jsem, že se nalézam na Poděbradech. Štěstí, že jsem byla v bezpečném místě, neboť zlá choroba pokusila se o mne a po celý měsíc nesměli mne pustiti z hradu, ač srdce mé v uzdravujícím se těle neuhasitelnou touhou pudilo mne za tebou. Konečně svitla mi naděje vysvobození! Přišel od Žižky posel do Poděbrad a tu nedala jsem se více zdržeti; v průvodu dobrého muže toho dostala jsem se až před Kostelec. Jak nevyzpytatelné jsou cesty prozřetelnosti věčné! Nemámí-li mne smysly, kázalat ona muži, jehož rukou do krve bičováno bylo tělo mé pro lásku naši, aby ležením nepřátel stal se mi průvodcem k tobě, přepraviv mne i posla Žižkova šťastně do Kostelce . . .“

„Co pravíš? Kdo že byl průvodcem tvým?“ hrůzou pojat vzkřikl Pavel.

„Jak pravím, miláčku, nemámí-li mne smysly, jest to on; měl sice vlas černý, avšak tak jizlivé oko a ten odporný ostrý hlas nemá nikdo než spustlý Mikeš Zádava.“

„Pro bůh!“ odtrhl se Pavel od dívky. „Ten že by tě byl vedl do Kostelce? Mikeš jest vrahem, od tvého bratra na Žižku vyslaným, a on tě vedl?“

„Ano vedl a přivedl až sem do domu . . . . .“

V tom okamžení strhl se divoký hluk na náměstí.

„Hoří! — Radnice hoří! — Zachraňte otce Žižku!“ děsně voláno sterými hrdly a v tutéž dobu zavznělo trojí mocné udeření na zvon u sv. Víta. Hluk z náměstí vzbudil hluk i uvnitř radnice, po dvoře i po chodbách rozlehly se sterohlasé výkřiky. Pavel chopiv se meče a levicí veda Annu chvatně vy-toupil na chodbu, kdež za slabého ještě světla probuzujícího se dne spatřil právě Žižku pomocí Žitenického z příbytku vystupujícího, za ním pak bratry Valečovské, Švába z Havraně a několik hejtmanů. Od schodou přicházel pak Bobeš, veda neznámého mu průvodce, jehož byl hezkou chvilku hledal, než se mu do cesty namanul; Pavel a Anna octli se tak u středu mezi Žižkou a Bobšem.

„Otče Žižko!“ volal Bobeš, zhlédna slepého vůdce. „Z ohně není velkého nebezpečí, buď bez starosti; zdeť průvodce můj skrze ležení Pražské!“

Zvoláním tímsváben byl pohled Pavlův v stranu ke schodům.

„Vrah!“ vzkřikl Pavel k všeobecnému ustrnutí, až se sklepení chodby otřáslo, ale v témž okamžení vrhal se Zádava s napřaženou dýkou již proti Žižkovi, ocel zableskla se a hluboko ztopila se v prsou — Pavlových.

Šlechetný jinoch nemoha zachytiti ruky vražedné vrhl se obětovně vrahovi do rány, po níž sklesl bez ducha k zemi; po ráně následovalo druhé zoufalé vykřiknutí a dívka vrhla se na tělo milencovo. Vrahovi však nezbylo času k druhému bodnutí, Bobeš strhl jej ze zadu k zemi a vyrval mu dýku z ruky. Zmatek tím povstalý nelze vypsati. Žižkovi musil Žitenický teprvé sděliti, co se přihodilo.

„Svažte vraha!“ kázal vůdce. „Chci ho souditi.“

„Otče Žižko, není na čase, jím se zabývati,“

připomenul Žitenický, „tuším, že žhář dal ohněm znamení těm, kdož ho vyslali, zvon se také již ozval a my musíme vytrhnouti. Dej ho pověsiti, nestojíť za soud, soudem svým stíhej jiných.“

„Pravdu máš, Michale, učiň s ním, jak zasloužil. Avšak Městecký — nu, při sám bůh, nezdrtím-li tě, co živ budu, strašným ti zůstanu i po smrti. Bratří, nezapomínejtež nikdy vraha Městeckého!“ Čpavý dým valil se té doby již do chodby a lid celý rozjitřený dral se po schodou na horu, volaje po slepém vůdci.

„Zde jsem, děti, chvála bohu živ a zdráv!“ odpovídal Žižka lidu a kázav vynésti spoutaného vraha, mrtvolu Pavlovu i omdlelou dívku ubíral se v střed voje. Vedle radnice stála košatá lípa. Když okolo ní šli, stanul Žitenický.

„Dejte mu oprátku na krk a pověste ho zde!“ kázal několika vojínům.

Vrah ni slova nepromluvil; hodili mu provaz na krk a již se houpal na větvi.

Mrtvolu Pavlovu odnesli dále stranou na náměstí a dívku vzkřísili ze mdlob. Vše dělo se v největším spěchu, neboť od tvrze zazníval hluk a břinkot zbraní — zadní voj Roháčův speřil se již s nepřítelem celou silou přes neosazené hradby do města se deroucím.

„Do řad!“ velel Žitenický k pobudce Žižkově.

„Ku předu, jmenem páně!“ velel po něm Žižka a seřadění Táboři rychlým krokem táhli dolů k velké fortně.

Když se voj již hnul, stál ještě Bobeš u nešťastné Anny, domlouvaje jí, aby dbala svého bezpečí a rozloučila se s mrtvolou. Po čas mu dívka neodpověděla, aniž jevila na sobě, že slova Bobšova vůbec slyší, a když ji konečně pojal za ruku, aby ji mocí odvedl, vymknula mu ji a okázavši

za táhnoucími Tábory přísným hlubokým hlasem mu kázala: „Jdi, já jsem došla cíle!“

Pak vrhla se opět na mrtvolu, horoucně líbajíc vlažné ještě rty milencovy. Zadní voj Roháčův přetáhl již za hořící radnici a dívka s mrtvolou Pavlovou i s oběšeným vrahem na chvíli sama zůstala na náměstí.

Pražané takřka bez odporu do města se vedravší vidouce, že voj Táborský Roháčem vedený po krátkém zápasu dává tvrz ve psí a rychle do města ustupuje, netušili svému štěstí; domnívalit se, že vlákáni býti mají do zálohy a že třeba míti se na pozoru. Proto také bedlivě se dříve přesvědčili, že tvrz jest na prosto lidu prázná a potom teprv ve válečných řadách těsně sevřených postupovali přes pusté předměstí Brandýsské k náměstí. Na čele předních houfů stáli Jan Městecký z Opočna a Arnošt z Černčic.

Městeckému táhnoucímu přes lidopusté náměstí k hořící radnici sálala dychtivost z očí; vždyť přece dáno bylo Mikšem umluvené znamení k početí útoku a vraždystrůjci rdousila otázka duši, zdaž vrah vykonal úkol čili nic. A nyní hle! Tam stranou od radnice spatřil tělo lidské v plném odění na zemi ležící a u těla hocha klečícího. Čí jest mrtvola? Chvatem spěchal ku předu — leč v tom padlo oko jeho na lípu a na oběšence. Stanul v běhu, vytřeštil zrak, ani nedýchaje. Dlouho hleděl na oběšeného, nechtěl věřiti vlastnímu zraku, až konečně uvěřiti musel; děsná kletba vychrlila se mu z úst a on odvrátil oko od nepříjemného výjevu. Tu doběhl za ním Arnošt a mečem ukazoval k mrtvole Pavlově. Městecký popošel několik kroků a tu Anna, jež až posud příchodu Pražanů v bolesti své si nepovšimla, pozdvihla zoufalý obličej vzhůru. Při

prvním pohledu na ubohou dívku vznítil se v oku Městeckého nový žár, on rychle přiskočil až k sestře, již i vzdor přestrojení poznal na první pohled a zahleděl se do klidného obličeje mrtvého Pavla.

„Aj!“ rozkřikl se. „Na jedné straně selhalo, na druhé zasáhlo. Arnoště, tu tvůj vězeň, dbej si oň. Ten zde,“ při tom ukázal na mrtvého Pavla, „více vaditi nebude!“

S chvějící se duší přistoupil Arnošt z Černčic blíže; poznalť i on Annu Městeckou a tušil, co se událo. Městecký pak již opět stanul na čele svých houfů a v podrážděném vzteku chvátal dále za ustupujícím Táborem, nedbaje více Arnošta ani sestry.

Chvátal a za ním celá síla Pražanů, Táborů však na té straně Labe nedostihl; Žižka sraziv přední voj svůj v železný klín, rozmetl jím šiky nepřítele proti sobě postavené a vrhl se brodem přes řeku. Na druhém břehu rozestavil již Boček střelce a několik pušek tím řádem, že vzal prchající Tábor takřka v náruč; když pak Pražané s Městeckým v čele pustili se za Žižkou do polou řeky, počali Poděbradští bíti z děl a vrhati šípy takovou silou, že Pražanům odpadla chuť od srdce, pokusiti se té chvíle o dobytí břehu. Žižka se svými nemeškal a sotva že vděčně stiskl vysvoboditeli svému ruku, táhl rychlým pochodem do lesů na výšinách mezi Ovčáry a Křenkem se nalezajících, tak že daleko předstihl spojený voj Poděbradsko-Hradecký.

Boček hleděl na to, kterak vůdcové Pražanů sestoupili se v krátkou poradu, jejíž význam v brzku stal se mu zřejmým, neboť jezdec s bílým praporem v ruce, bral se k němu brodem na druhý břeh, přinášeje pozvání k rokování.

„Nevěř jim, Bočku, ti nemají dobrých zámyslů!“ napomínal Bzdinka.

„Nemají-li dobrých zámyslů, budou míti čest v těle,“ usmál se Boček, jehož dobrodružná mysl k podniknutí nebezpečí ponoukala, a nedbaje dalších výstrah pustil se s dvěma jízdnými na druhý břeh. I s břehu toho sjelo několik jezdců do vody příchozímu vstříc a Boček brzo poznal na jejich čele Městeckého a strýce Pušku. Po zběžném pozdravení provodili ho k řadám Pražanů mlčky mu po boku jedouce, sotva však dostihli břehu, hnul se voj s obou stran ku předu a než Boček tušiti mohl, viděl se na dobro obklíčena.

„Vydej meč svůj, Bočku,“ s ousměškem kázal mu Městecký, „u nás ho nebudeš potřebovati.“

A na pokynutí vrazili na Bočka zbrojní se všech stran, sevřevše ho tak, že se hnouti nemohl.

„Padouchové!“ soptil Boček, jemuž čas nestačil, aby mečem rozehnati se mohl.

„Padouch sám, který slepou zmíji jedovatou chová na ňádrech,“ zlostně vzkřikl Městecký. „Svažte ho a dobře chovejte!“

A nevšímaje si dále rozzuřeného jatce, postavil se v čelo voje a hnal na novo ku předu na druhý břeh; o několik honů výše přerazilo jiné oddělení Pražanů stejnou dobou Labe a hnalo Poděbradským v bok, tak že nezbylo jim, než Bočka zůstaviti osudu a couvnouti, aby v čas spojili se s Žižkou.

Pražané převedli celou sílu svou na druhý břeh a jali se stíhati Tábory a pomocníky jejich; Žižka pak proti ohromné přesile nenalézal položení, v němž by si byl troufal trčiti s nepřítelem. U Poděbrad přepravil se přes Labe a pustil se k jihu, aby v pahorkovité krajině spíše k boji nalezl opory. Po tři dny stíhali ho Pražané v nej-

větším chvatu, pevné jsouce naděje, že urdousí lva před nimi prchajícího, až dne 7. června dostihli ho poblíž Malešova u Kutných Hor.

Známáť jest bitva u Malešova i velké vítězství Žižkovo, jehož dosáhl nad Pražany; bohužel, že vítězství to stálo tolik české krve! — Žižka ohradil se před stíhajícím ho nepřítelem na příhodném vrchu a když polovice Pražan přetáhla údolím pod vrchem, pustil na ně vozy kamením naplněné, roztříštil šiky jejich a děly dal do nich bíti. Učiniv mezi nimi zmatek, teprvé vypadl na ně útokem; nejbližší zvrátil k útěku a ti strhli řady zadní s sebou, nechávajíce vozy, pušky, zbraně a hojné zásoby potravy na bojišti.

Kronikáři udávají počet padlých Pražanů a pánů s nimi spojených až na 3000; i Ondřej z Dubé, zeť Žižkův, podlehl na poli Malešovském. Strašlivě splatil Žižka Pražanům i pánům úmluvy svatohavelské. Pověst vítězného slepce stala se nepřátelům jeho tím děsnější!

XIX.

Vraťme se pak poněkud ještě do Kostelce, zůstavilit jsme tam dva známé, jichž osud laskavému čtenáři zajisté lhostejným nebude.

Když Anna Městecká zhledla bratra svého a slyšela slova, jimiž ji prohlašoval za vězně Arnoštova, byly dojem utrpené ztráty a hrůza okamžení veškerou duši její poutající ještě tak příkré, že ošklivost před původcem neštěstí ustupovala bolesti zdrceného srdce. Toliko pronikavý a nenávisti plný pohled, jímž odcházejícího provázela, věstil, co se v ubohé duši její děje; pohled ten však byl vším, čím dívka projevila, že viděla a

slyšela Městeckého. Sklonila znova hlavu nad mrtvolou Pavlovou, jako by s ní samojediná byla na světě, nevšímajíc si dále přítomnosti Arnoštovy, a setrvala v tom postavení, když již veškeré houfy Pražanů dávno zmizely z města. Zžíravý plamen, jemuž nikdo nebránil, šířil se z hořící radnice k sousedním domům, celé moře ohnivé rozlévalo se v šíř i v dáli a čpavý dým v černých kotoučích válel se po zemi.

Dlouho stál Arnošt trpělivě opodál trpitelky a okem soustrasti plným hleděl na krásný obličej její; tak mocně dojímala ho bolest v obličeji tom se jevící, že se ostýchal slovem připomenouti na přítomnost svou. Teprvé když dým počínal ujímati mu volný dech a když horko z požáru sálající stávalo se nesnesitelné, přistoupil blíže k dívce.

„Anno Městecká!“ oslovil dívku skoro nesměle.

Dívka pozdvihla hlavu prvé skloněnou a upřela oči slzami zalité na Arnošta.

„Čeho žádáš ode mne?“ tázala se klidem násilně si osvojeným. Arnošt váhal s odpovědí, nemoha hned pro myšlénky své nalézti příhodných slov; ze spousty myšlének těch drala se mu slova Městeckým pronešená ku předu a on je mocí tlačil zpět. Dívka pozorovala rozpačitost jeho.

„Jsem volná a nikdo mi více svobody mé nevyrve, ani ty, ani vrah štěstí mého, jenž mne tobě dával v plen,“ pravila. „Viz tuto a věř, že já jsem pánem osudu svého.“

Arnošt uleknut spatřil, ana se v pravici Annině zableskla dýka.

„Probůh, Anno, slyš mne!“ zvolal. „Ne ty vězeň můj, jak tvůj bratr chtěl, nikoliv; viz mne otroka svého! Nejsemť tu za velením Městeckého, než za velením vlastního srdce, vlastní ode dávna

za tebou se nesoucí touhy. Kdyby to srdce, kdyby ta touha nebyla povelela, nebyl bych zůstal za prapory Pražskými pozadu. Péče o tebe a nikoliv vůle bratra tvého připoutala nohu mou k tomuto neblahému místu. Anno!...“

Se zachmuřeným čelem vyslechla dívka řeč Arnoštovu a zpod zachmuřeného čela toho bádavé oko hledělo na jinocha; a přece nebyl pohled ten nevraživý.

„Arnoště, což neznáš muže tohoto?“ chvějícím se hlasem tázala se, ukazujíc dýkou na mrtvolu Pavlovu.

„Znám,“ odvětil pevně Arnošt.

„Víš tedy také, čím mi byl.“

„Já mu památky v srdci tvém ubírati nechci,“ rychle vpadl jí Arnošt do slova, „ale věř Arnoštovi, dívko vznešená, že zapudíš-li ho od sebe, on propadne mocem zlým. Aj, buď mi andělem spasným!“

„Jsi dítě, Arnoště, jemuž vášeň kalí zrak,“ přísně mluvila Anna, „a přece bys z pohledu na tohoto mučenníka mohl poznati, že mrtvo jest srdce mé, že mimo zpomínky není v něm pro nic jiného místa. Pokládala jsem tě za muže šlechetné mysli a hle, ty za smutku nejhlubšího, jenž projímá duši mou, rušíš svatyni smrti světáckým slovem.“

„Anno, neodsuzuj!“ bolestně zvolal Arnošt. „Cit ten, který ovládá tímto okamžením duši mou, ovládal ji od prvního tebe spatření a nikdy v citu tom nebylo drzosti; bůh mne tresci, je-li cit ten nyní prostopášný. Což pak žádám odměny od tebe za cit ten? Ty jsi slunce, jenž blaží svět září svou; co sejde slunci na tom, okřívá-li září jeho chudý lazar? A sezželi paprsek slunce rostlinu, zdaž smí rostlina žádati počet ze skutku

slunce? Viz, dívko velemilá, chci tobě věnovati život, který bez tebe nemá ceny, chci sloužiti tobě a v službě té nalézati náhradu toho, co mi osudem odepřeno; věz, že chci sloužiti tobě tou měrou, aby služba má nebyla ti obtíží a břemenem. Odměnu arciť chci také míti a té se mi plnou měrou dostane, pohledneš-li spokojeným okem ke mně. Hle, bratru tvému vydati tě, pokládal bych za zločin, zůstaviti tě nejistému osudu, za hřích, a proto já ti chci býti záštitou a ochranou; vědomí, že ty budeš prosta útisku, jest vrcholem sobecké snahy .... a lásky mé. Anno, důvěřuj mi!“

Dívka nespouštěla očí svých s Arnošta a když domluvil, svěsila hlavu zahloubavši se do myšlení; praskot padajících trámů a hukot plamene rozléhal se po pustém náměstí a Arnošt s bázní pohlížel na vzmáhající se nebezpečí, neboť již i protější řada stavení stála v plném plápolu a vichr za požáru se zmohší roznášel po prostranství celé pršky žhavých jisker. I přistoupil blíže k dívce a pojal ji za ruku.

„Anno!“ pravil. „Pohleď vůkol sebe, jest čas, pomýšleti na odchod.“

Slova ta však nedotkla se sluchu dívčina; bylať příliš zahloubána do myšlének a oko její spočívalo pohledem na obličeji Pavlově. Najednou však vzpřímila hlavu vzhůru, na bledou tvář zachytil se ruměnec a oko jí zahořelo prudkým bleskem.

„Arnošte!“ rychle promluvila k jinochovi, dychtivě na rozhodnutí její čekajícímu. „Ty jsi nabízel ubohé Anně služby své?“

„Tak jest, dívko milá, učinil jsem.“

„Jen jedinou službu bych mohla přijmouti ... a tu bych od tebe vykoupila vděčně životem svým!“

„Mluv a vezmi slib, že službu ti prokáži i za menší cenu.“

„Arnošte, pevné jest předsevzetí mé, pomstiti nevinnou krev Pavlovu, a dopomůžeš-li mi k pomstě, ruka má jest tvou!“

Převzavši dýku do levé ruky, podávala Arnoštovi pravici; pohled její sáhal Arnoštovi do nejhlubší duše a ta se pohledu vzdávala na milost i nemilost.

„Za cenu tu sám bych ji chtěl pomstiti!“ odvětil pevně.

„A podřídíš se vůli mé?“

„Podřídím!“

„Ve všem?“

„Ve všem!“

„Tedy jako já ti přísahati budu, přísahej i ty na dýku tuto!“

A Anna pozdvihnuvši levicí vražedný nástroj nad mrtvolu, položila na čepel dva prsty — Arnošt položil své prsty s druhé strany.

„Přísahám!“ pronesl zřejmým, zvučným hlasem.

„Přísahám, že pravice má jest tvou, jakmile bude pomstěn Pavel!“ odvětila dívka a schovala dýku opět za ňádra. Pak vrhla se na kolena k mrtvole, poslední horoucí polibek vtiskla na ssinalé rty Pavlovy a vroucím pohledem rozloučila se s milenými tahy obličeje milencova. Vstavši rozhlédla se vůkol a tu teprvé jako by chápala nebezpečí, nemohouc již dobře pochytiti dechu.

„Arnošte!“ pravila, „pomoz mi ještě pohřbiti tělo Pavlovo; nelze-li mu hrobu vykopati, nechť plamen obrátí je v popel.“

A Arnošt nemeškal vyplniti vůli dívčinu, Vzav tělo Pavlovo na bedra přiblížil se obezřele k radnici, z jejichž dolejších oken plným proudem šlehaly plameny, a vrhl mrtvolu oknem do

vnitř; Anna sehnuvši se pro hrst hlíny vrhla ji po třikráte do okna za mrtvolou.

„A nyní pryč odtud, pryč z toho místa smrti a zkázy!“ zvolala ujmouc Arnošta úzkostlivě za rámě. „První službu chci od tebe, Arnošte, žádati: doprav mne na Hradec.“

„A čemu bys nechtěla jíti přímo na Černčice?“

„Nespatří mne Černčice dříve, pokud není pomsta vykonána; půjdem do Hradce a ty mne tam doprovodíš. Od posavadních svých nepřátel nemáš se po boku Anny ničeho obávati.“

„Nekřivdi mně, Anno, v prsou mých není pro bázeň místa; tomu pak, kdo se oddal tvé službě, nejsou Hradečtí více nepřáteli. Dopravím tě, kam povelíš!“

A za těch slov již ubírali se s místa; za Pražany pro spoustu ohně více nemohli a tudíž museli hledět dosáhnouti Brandýsského předměstí. Maně přišlo tu Arnoštovi pohleděti zpět; i viděl kterak plamen s druhé strany radnice vyšlehující, dlouho lízav žhavým jazykem svým větve košaté lípy, na níž houpal se trup Zádavův, konečně zachvacuje plným proudem strom ožehlý a kterak sjíždí jako kotouč hadův i na oběšence. Strom i trup stál v jednom plameni v nejbližší chvíli.

Arnošt zachvěv se po celém těle, odvrátil zrak od divadla toho a spěchal po boku Anny z města.

Když Boček na břehu Labském zrádným způsobem jat jest a Městecký v čele hlavní síly spojených vojsk pustil se na stíhání Žižky a přátel jeho, ujal se starosti o vzácného vězně Puška sám. Museli míti s Městeckým umluveno; Puška nechal si při sobě jen tolik družiny, mnoho-li se mu vidělo býti třeba, aby si vězně pro všechen případ

zabezpečil, vše ostatní pustil s Městeckým Na tváři starého vrtláka hrál si výraz škodolibosti a mstivosti, byloť proň velkým zadostučiněním, viděti odpůrce, před nímž a jeho blízkostí druhdy se chvěl, nyní spoutaného v moci své. A jakž obyčejná a sprostá byla mysl jeho, tak choval se i sprostě a bezohledně k vězni. Nejen že mu uzmouti dal, co vůbec jen k zbrani se podobalo, on dal jej spoutati na nohou i na rukou tak pevně, až provazy zařezávaly se starci do těla. Boček skřípal zuby, leč mlčel, nechtě se vydati posměchu družině Puškově, méně zajisté ušlechtilé než pán Kostomlatský.

Pokud s břehu viděti bylo ještě zadní šiky Pražanů, nehnul se Puška s místa, očekávaje, kam se skloní štěstí válečné; když však poslední válečné tlupy zmizely na druhém břehu z jeho dohledu a Puška v pravém tušení, že se stíhajícím dobře daří, neviděl před sebou nebezpečí, jež by jemu i svěřené mu kořisti z náhlého obratu boje hroziti mohlo, kázal svým, aby se též hnuli ku předu za vojem Pražským. Bočka spoutaného, tak jak byl, vyhodili do sedla na jeho vlastního oře, přinutivše ho k největšímu nepohodlí usednouti na příč sedla, nohy, jež tudíž po jedné straně obě visely k zemi, přivázali mu k popruhu, sedlo na koni připevňujícímu, provazem pak pod břicho koně podtaženým přitáhli tělo Bočkovo i s druhé strany k sedlu, tak že mimo hořejší část těla sebou ani hnouti nemohl. Dva z jezdců vzali jej pak mezi sebe a ostatní obklopili ho se všech stran. Tak se hnula celá výprava přes brod na druhou stranu Labe a volným krokem brala se dále za vojem Pražským směrem k Lysé.

Dlouho snášel Boček ústrk i bolesti trpělivě, trpěl, pokud utrpení nedosáhlo míry nesnesitel-

nosti, aniž by si hlesnutím postěžoval. Teprvé o polednách, když již měli Lysou za zády, měl za to, že mu nebude možná, vydržeti v tom položení, do kterého jej Puška upraviti dal. I obrátil hlavu po Puškovi nazad jedoucím a volal ho k sobě blíže.

„Puško, nenakládáš se mnou, jak se na mne sluší,“ pravil k strýci, když ho Puška dojel.

„Aj, přičti si sám, starý blázne,“ utrhl se naň Puška, „komu není rady, tomu není pomoci. Což jsem já nebyl na Poděbradech, abych tě odvrátil od slepého lupiče? Proč jsi nepřistoupil k úmluvám našim, když jsem tě vybízel?‘

„Puško, není času, vykládati tu příčiny mé,“ odvětil Boček, „chci tě žádati za velkou službu, jíž bych tobě a dětem tvým nezapomněl do smrti.“

„A služba ta?“

„Dej mi volnost, pusť mne, však si nalezneš výmluv dost — učiníš-li tak, bude mezi námi, mezi Poděbrady a Kostomlaty, vyrovnáno a zapomenuto...“

„Tak! A nic více? Ký ďas ti to našeptal — což by jsi se pak vysmál mně i přátelům mým! Ne, ne, z toho mraku nebude deště, není Puška na rozum tak sláb, aby pustil a pak honil bycha.“

„A což porazí-li vás Žižka a vyrve-li mne vám, což asi myslíš, že bych s tebou učinil?“ zlostně tázal se Boček.

„Aj Žižka ještě neporazil,“ kysele a vyzývavě ušklíbl se Puška, „a prozatím já tě mám v moci a nikoliv ty mne! A tak to také zůstane!“

Přitom zarazil koně, aby opět stanul v zadu za družinou.

„Puško,“ volal za ním Boček, „aspoň mne sprosť těch provazů, vždyť mne nevedeš k popravě, abys mne mučil!“

„Nebudu bláhový, jako's byl ty, blázne!“ smál se Puška škodolibě. „Či myslíš, že mám poručeno dbáti, abys uklouzl?“

A povelel jezdcům, aby jeli rychleji; věděl, že utrpení Bočkovo při rychlé jízdě bude trpčí. Boček zaskřípal zuby a zatínal je, aby mu vztek a bolest nevynutily vzkřiknutí.

Pozdě dojeli do Nymburka, kdež dohonili zadní voj Pražanů a kdež dáno bylo Puškovi vzkázání Městeckého, aby pro blízkost Poděbrad s Bočkem dále nejel, nýbrž dobře opatřiv ho vyčkal rozhodnutí zbraní aneb dalšího vzkázání. Středem pokřikujících a zlolajících rot vedl Puška vězně přes náměstí k radnici, kdež Boček uvržen jest jako sprostý lotr do sklepení.

XX.

Teprvé u samých Poděbrad, když Viktorin převáděl za nastávající noci voj Žižkův přes známé brody s pravého na levý břeh Labský, mohl Hvězda z Vícemilic Táborského vůdce o zrádném zajetí Bočka zpraviti. Zlost zalomcovala slepcem při zprávě té a kdyby byl tušil, že Boček tou dobou žalařován jest v Nymburce, byl by se snad zlostí a odvážlivostí svou svésti dal k nepředloženému činu. Domnívaje se však, že zajatý zůstaven byl kdesi u Kostelce, a maje v patách za sebou celou sílu voje Pražského uznal za prospěšné, pomýšleti, jak by pronásledovatele své především zdrtil, aby pak pokusiti se mohl tím bezpečněji o vysvobození obětovného přítele z drápů jejich. Dle úmyslu toho i samým Viktorinem a Hvězdou schvalovaného zachoval se tudíž. Po krutém pobití Pražanův u Malešova obořil se ještě týž den

na Horu Kutnou, do níž se některé prchající zbytky voje Pražského na útěku svém vrhly, opanoval město slabě hájené takřka bez nesnáze, při čemž nejkrásnější část města couvajícími rotami válečnickými zapálena jest, zřídil tam z horníků Táboru oddaných vládu, jež se na místě Pražanů v požitky mincové uvázala, a odňal tím Pražanům hlavní ještě vždy pramen důchodů jejich. Pověst o pohromě Malešovské rozlétla se daleko po zemi před prapory Táborskými a brala nepřátelům Žižkovým srdce i odvahu: tušili, že nastávají dnové trestu, před nímž po zdrcení sil Pražských a jednoty panské nebylo záštity. Proto jakmile Žižka věren zámyslu svému, osvoboditi nejprvé věrného druha Bočka Poděbradského, vytáhl z Hor Kuten a obrátil se na západ, vyslala nejprvé Kouřim posly své k slepému vůdci, aby přijal město na milost. Rovněž tak učinil i Český Brod a Žižka osadiv obě města namířil k Nymburku, který též se mu vzdal bez odporu. Tam také nalezl první, avšak k největší své mrzutosti též i poslední stopu po Bočkovi; dověděl se, kterak Boček do Nymburka přiveden a tam na radnici vězněn byl, kterak ale po došlé zprávě o bitvě u Malešova skrze pány odveden jest opět nazpět do země. Při všem pátrání nebylo lze nalézti dalšího sledu a poněvadž zbytky vojů Pražských i pánů s nimi spojených ustupovaly ku Praze, aby obnovenou silou opříti se mohly moci Táborské, nevidělo se Žižkovi radno se silami posud skrovnými a bez vyčkání posil prvé do Kostelce svolaných ihned dále pronásledovati nepřítele dosti hrozivého, an předvídati musel, že Bočka dopravili buď na některý pevný hrad aneb do samé Prahy.

S těžkým zkormouceným srdcem vracel se Šváb do Poděbrad, kamž k rozkazu páně Vikto-

rinově s několika soudruhy vypraviti se musel od voje Žižkova, aby za čas nepřítomnosti Bočkovy správy a bezpečí hradu dbal. Snadno si pomysliti, že radost při shledání s rodinou trapným pocitem ztráty strýce, jenž jim byl druhým otcem, na dobro byla zkalena; nalezlť Šváb na Poděbradech, kam pověsť o zajetí Bočkově již byla stihla, více smutku, než snad sám ho tam přinášel v srdci. Proto přijat jest Šváb od Anéžky a Bobeš od Libky se slzami v očích; vypravování o přestálém vojování nemělo půvabu, nízký i vznešený věsil hlavu, jako by kletba prohlášena byla na hrad. Hradem i městem ovládli dnové v pravdě neradostní, obyvatelům zastřely chmůry nejistoty a bázně pohled do budoucnosti a jako olověné břímě tížily mysli jejich.

V jeden den podobalo se, jako by z chmur těch prosvital jasnější paprsek naděje; paprsek zableskl, však zklamal očekávání. Povíme, kterak se stalo.

Za jednoho rána dostavila se k Nymburské bráně v Poděbradech, která stávala za nynějším pivovárem městským, rodina rolnická, záležející z otce, matky a tří dítek. Otec a matka nesli malé balíky pod paží, děti bosé a v rozedraných šatech běžely klusem za rodiči. Vůči domnělým poběhlíkům hodlal strážník u brány činiti povinnost svou a vstoupil rodině do cesty, tázaje se po účelu cesty.

„Prozatím chceme jen do Poděbrad,“ odtušil mu rolník, „mám tu důležité pořízení.“

„A jaké pak?“ tázal se strážník.

„To se nehodí pro leckohos; jdu k tomu, kdo nyní velí na hradě a učiníš mi vděk, poviš-li, kdo jest na místě páně Bočkově.“

Strážník měřil příchozího pohrdavým pohl-

dem od hlavy až k patě, pak se ale lhostejně usmál.

„Z tebe chytí pan Šváb asi co řádného," pravil, „když ale již chceš k veliteli, jdi si a taž se po panu Švábovi. Avšak jdi mi rovnou cestou, dám si po tobě pozor, abys mi nezabloudil my jsme zde neuvykli, potkávati se s otrhanci. U nás vydělá si každý dělník na pořádný oblek a kdo toho nedovede, bývá obyčejně dareba a tulák."

Rolník se na strážníka ostře podíval, jakoby mu chtěl odseknouti, pohodil však jen hlavou a namířil dále k náměstí.

„Nezná, co je bída," prohodil k ženě, „a člověk-li tyje, rád se hubenému posmívá."

Šli přímo k hradu, kdež rolník poptával se po Švábovi. Vedli ho k obydlí velitelovu, ana zatím žena s dětmi zůstaly v nádvoří, odpočívajíce po klopotné noční cestě.

„Čeho žádáš na mně?" tázal se Šváb příchozího.

„Přicházím s dvojí věcí, pane," odvětil tázaný, „chci prositi a zároveň dáti, a proto budu mluviti bez okolků. Až do dnešní noci byl jsem dědinníkem připsaným strýci paně Bočkovu, panu Puškovi na Kostomlatech, ode dneška jsem s ženou i dětmi tulákem. Vytrhl jsem z Kostomlat a odcházeje z pod krovu rodinného, neodcházel jsem s pláčem, nýbrž s klením, nemohl jsem jinak, kletba spočívala na krovu tom. Vím, že po zvyku platném neměl jsem utíkati a já přece utekl. Utekl jsem proto, že při všem dření nedostane se mi tolik k živobytí, co dávají bídnému dobytčeti, aby do syta se nažralo; utekl jsem přede žněmi, poněvadž jako již v dřívějších letech neklidil bych pro sebe, nýbrž pro pány. Mám

dříti nouzi v Kostomlatech, budu ji dříti raději jinde, aspoň se uhnu trýzni, kterou mi tam dávali nádavkem k hladu. Po celodenním potu a hmoždění míti vyhlídku ještě na kládu a bejkovec, není veselé živobytí — a proto jsem odtamtud vytrhl. Namířil jsem rovnou cestou k Poděbradům, vím, že tu jest ještě lidskost domovem a že člověk pracovitý najde tu útulku. Proto jsem přišel a žádám tě, pane, abys mi dovolil, živiti zde rodinu, které jsem na Kostomlatech vyživiti nemohl. Však by mne pan Boček — bůh ho živ! — neodstrčil a což doufám, že i ty mne neodstrčíš. A milý pane, nesu také něco na odporučenou v torbě; arciť jest to skrovná věc, přece však podobá se mi, že by vám zde mohla přijíti vhod. Minulé dny, když jste se okolo Nymburka pídili po panu Bočkovi, dostalo se i mně k sluchu a litoval jsem, že jsem nemohl otci Žižkovi sděliti, co nyní chci sděliti tobě. Než mi možná bylo, abych potají z domova uklouzl, byl otec Žižka již přes hory a doly, i slyšel jsem, že pro ten čas upustil od stíhání lupičů Bočkových, nemoha se dopíditi nijaké stopy. A já mám tušení, že mohu ukázati na stopu . . .“

„Ty bys měl?“ rychle tázal se Šváb.

„Poslyš, pane, já o stopě nevím sám, mohl bych ti ale ukázati na člověka, který o ní bude věděti.“

„Nuž a kdo jest ten člověk?“

„Poshov, pane, hned povím. Asi čtvrtý den po tom, když Pražané stíhali otce Žižku kolem Kostomlat k Nymburku, dlel jsem za večera v poli přímo u cesty, která vede z Nymburka k Lysé a tu jsem spatřil, ana od Nymburka blíží se tlupa jezdců. Nevěděl jsem tehdy, že otec Žižka vyprášil již Pražanům kožich u Malešova, ale dostal

jsem o čems podobném nějaké tušení, neboť jezdci ti nejeli, jak se obyčejně jezdí. V plném trysku hnali koně, jako by jim kdo již již chtěl sahati na hrdlo. Tu jsem pravil sám sobě: čemu bys se na ně nepodíval? Nadešel jsem jim kolem malého borku a postavil jsem se přímo u cesty za strom tak, že mne jezdci viděti nemohli. A hádej, koho jsem spatřil!? Nejprvé na čele všech pana Pušku a vedle něho statného muže letitého, v obličeji plným vousem zarostlého. Hrklo to ve mně, neboť vím, že by se mi bylo dobře nevedlo, kdyby se byl pan Puška na mne stranou podíval, proto jsem také zatajil dech. A tu koukám a vidím u středu jezdců ostatních dobře známou tvář a ta byla velice zasmušilá a zamračená — viděl jsem pana Bočka, jehož dobře znám!“

„Jak? Bočka že jsi viděl?“ vskočil mu Šváb do řeči.

„Ano, pana Bočka,“ odpovídal rolník, „a jak to jel, ubohý pán! Ruce měl na zad svázané, jako sprostý lotr, a dva jezdci jedouce po té i oné straně připoutali koně jeho ke koňům svým. Hleděl jsem za nimi, pokud mi v stranu Lysé nezanikli za pahorkem a již tenkráte umínil jsem si pevně, že uteku z dědiny, abych buď otci Žižkovi aneb do Poděbrad donesl o tom zprávu. Nyní ji víš ty a učiň co za dobré uznáš; jel-li Puška co drab páně Bočkův, bude také bezpochyby věděti, kam ubohého pána zavlékli.“

„Aby ďas do nich!“ rozhorlil se Šváb. „Hle ten Puška, vydařil se, až by člověk zplakal. Však mu zaklepám na svědomí! Víš tedy na jisto, že v Mydlovarech Bočka není a že ho vedli dále?“

„Vím najisto; nebyli by tak spěšili a nebyli by jeli tou cestou, kterou jeli. Však než jsem utekl, dobře jsem se potázal v Mydlovarech, kdež

mám bratra panským sluhou. Do Mydlovar pan Boček nepáchl nohou, za to ale Puška vrátil se domů teprvé třetí den a tož se mohl snadno vrátit až z Prahy.

Buď jak buď, já do Mydlovar musím," rozhodl se Šváb, „a ty zůstaneš zde, postaráme se o tebe i rodinu, abys mohl vydělati chleba."

Ještě téhož rána vyrušil Šváb se statnou družinou do Mydlovar — s večerem ale vrátil se smuten a bez výsledku domů. Puška přijal ho s netajenou škodolibostí, neupíral že zajatého Bočka vyprovázel k Lysé, avšak o místě, kam zajatý doveden byl, naprosto nechtěl věděti; ani jmena těch, kdo Bočka dále vedli, neřekl. A Šváb, když horlivým slovem dotíral na hanebné počínání Puškovo, doznal od Alžběty ještě urážky.

„Však byl čas," pravila k němu za řeči jízlivě, „že naň došlo; neškodí, když starému bláznu spraví se mozek. Škoda, že se nestalo podobně i hodnému bratříčku Viktorinovi, připravilit oba krásnou pověst celému rodu — ti rebelové pomazaného krále!"

Tak zůstala veškerá stopa po Bočkovi na delší dobu utajena. Bartoš — laskavý čtenář poznal v rolníkovi zajisté již bratra Bohušova — zůstal na Poděbradech.

XXI.

Na Mělníce chovali vzácného vězně.

Pan Smiřický, jemuž vězeň od Pražanů k opatrování odevzdán byl, dal si na dobrém hlídání záležeti; ani vlastní rodina Smiřického, tím méně pak čeleď hradu nevěděli, netušili, kdoby vězeň byl. V noci přivedl jej sám Smiřický s několika

cizími jezdci, sám ho odvedl do nárožní věže hradu a jednoho z cizích jezdců zanechal na hradě co strážce vězňova. Mimo strážce toho nikdo neměl přístupu do obydlí v nárožní věži. První čas strkala čeleď hlavy dohromady, hádala, a když neuhodla, pustila myšlénky z hlavy; brzy snul se obyčejný život na hradě, jako by tam vězně nebylo.

Nám netřeba připomínati jmena vězňova; jako na Poděbradech strádali v starostech o osud pána hradu, tak i pan Boček v zajetí svém na Mělníce tesknil, toužil po svobodě a svých milých a v tužbě i stesku užíral se. Odloučen od všeho styku s lidmi, uzavřen v morné samotě, stále hloubaje o osudu svém trávil dny ty nejsmutnější. Za čtyrmi zdmi komnaty, do níž uvřen byl, bouřil plný proud života, Boček tušil, že vysoko jdou vlny dějin ve vlasti, jeho čilý, činný duch uvykl bouřnému tomu víru a shledal v něm pravý svůj živel — a nyní vytržen byl na dobro z kolejí života. Ani sebe chudší zpráva ze světa zevnějšího nevnikla za zdě žaláře, do jeho samoty. Ký div, že duch starcův stával se den ode dne nevrlejší, den ode dne nevraživější a popudlivější! Strážce jeho neměl proň slova, nedal mu k otázkám odpovědi; nad žádostí, že chce se Smiřickým rozložiti se o vybavení své, pokrčil strážce němě rameny; prosba Bočkova, aby buď doveden byl k Smiřickému, aneb aby Smiřický dostavil se k němu do žaláře, zůstala oslyšena.

„Což jste mne za živa pohřbili! — Kletba vám, zákeřníkům, kletba všem, od prvního do posledního!“ Tak volával často, když naléhavým prosbám nedával strážce odpovědi.

A v pravdě mohl Boček vězení své pokládati za živý hrob, z něhož k většímu ještě utrpení kynul mu rozhled po širé krajině Podřipské.

Denně, po celé hodiny stával zajatý u zamřížené-ho okna věže, pohlížeje zamračeným okem na šibký proud Labe pod hradem tekoucího a na nivy v bohaté roucho letní přírody oděné; den ode dne byly myšlénky jeho trapnější a divočejší za pohlížení do širé krajiny. Na povlovné změně barvitosti v přírodě měřil Boček dobu zajetí svého; letního vedra ubývalo, jeseň počala běliti kraj, ano již ostrý severní vichr metl list se stromu a noční oumrazky sžehávaly na sivo, kde ještě jaká zeleň byla — a Boček v nesnesitelné samotě počal si zoufati. Příšernou podobala se mu býti myšlénka, že poslední dny života má ztráviti v žaláři, v ponížení a zapomenut od přátel. S jakým citem měl pomýšleti na Žižku, na bratra Viktorina, na Švába? Děsilo ho pomyšlení, že snad slepý vůdce a druhové jeho od Pražanů na dobro potřeni jsou a že od nich nelze více očekávati pomoci. Či snad, mohouce mu pomoci, zapomněli obětovného přítele? — Vždyť přece dobře se pamatoval, s kterakým spěchem odváděn byl z Nymburka na Mělník a Smiřický s Puškou by byli zajisté tak nespěšili, kdyby Žižku byla potkala pohroma od zbraní Pražských. A zvítězil-li Žižka nad Pražany, čemu odkládá s rozbitím vazeb věrného přítele svírajících? Čemu nechává jej hynouti v moci nepřátel bez naděje? Spousty podobných myšlének a domněnek trápily ho za dne a zaháněly v noci sen s očí. A k tomu ke všemu bylo mu jasno, že od nepřátel samých nelze mu očekávati milosrdenství a útrpnosti. Což divu pak, že povaha jeho v základě svém prchlivosti nakloněná unášela ho chvílemi k divokosti a k pravému zuření, že znenáhla zanevřel na přátele málo menším hněvem, než nenáviděl nepřátel! A když ho přešla chvíle zuření, v níž přísahal

každému strašnou pomstu, kdo se o bídný stav jeho přičinil, když láním vysoptil hněv svůj na přítele i nepřítele, dostavilo se k němu nezřídka opět takové mírné rozladění mysli, že hojné slzy prolévaje želel a toužil po týchže přátelích, kterýchž před tím kletbou stíhal. Dělo se u něho, jako u všech lidí prudké povahy.

Za podobného živobytí stárnul Boček vůčihledě, vlas i vous nadobro mu zbělel a nad ztrápeným obličejem starce na duchu skleslého kámen by se byl slitoval.

První opravdový krutý mráz uhodil na krajinu Mělnickou a Boček za šerého jitra přistoupiv k oknu shledal širý kraj pokrytý sněhem. Maně sáhl si do dlouhého vousu a prsty pozdvihnuv jej, pokynul vážně hlavou.

„Zima tu a zima tam," vzdechl si, „Bočku, příroda ti věstí, že vbrzku půjdeš si odpočinouti. A přece bys ještě tak nerad loučil se se světem!" Položil hlavu do dlaně a zahloubal se do myšlének, jejichž proud unášel podrážděnou obraznost starcovu znova do říše divokých snů.

Z hloubání probudil Bočka nenadálý šramot v zámku u dveří jízby; Boček se ohledl a viděl naproti sobě Smiřického, jenž okem patrně udivení jevícím měřil vězně svého. Takové proměny u vzezření Bočkově nenadál se vězitel Poděbradského pána, ač dal si na tom záležeti, aby dal vězni po čas žalařování pocítiti odplatu za nájezd, jejž si Boček dovolil proti Smiřickému při známém nám poselství na Kalichu. Od uvěznění Bočka na Mělníku viděl tu Smiřický vězně svého poprvé tváří v tvář; nepřátelé stáli po chvíli naproti sobě, jakoby slova nebyli mocni.

„Lekáš se mne, Jene Smiřický," kysele pak prohodil Boček, „aneb se lekáš svědomí svého?

Věru u vás pánů, cti a jmena rodového tak velice dbalých, nebyl bych se nadál takového nakládání s vězněm, jenž vám co do erbu nezadá! Kolikráte dal jsem tě požádati za milost, abys mi dopřál rozmluvy s sebou samým, a nikdy tvé urozenosti nepodobalo se, slyšeti prosby zákeřnicky zajatého Bočka; — co značí nyní příchod tvůj?“

Oko Bočkovo zarylo se pohledem pichlavým do duše Smiřického a drželo jazyk jeho jaksi u vazbě. Několikráte máchl rukou, než se zmohl na slovo.

„Nuž, Bočku, nechme toho býti, co se stalo,“ pravil nepříliš směle, „státi se tak muselo. Já musel vyčkati dobu, nebylť jsem prvé sám pánem vězně Mělnického a vůli svou říditi jsem musil též vůlí jiných. Dnes jest tomu jinak; kdežto včera jsi byl ještě vězněm Pražanů a jednoty panské, jsi dnes vězněm jediného Jana ze Smiřic a proto přichází Smiřický k tobě, aby se s tebou rozložil. Nechci tě hodinu déle olupovati o svobodu, než třeba jest, a proto zkrátka povím ti výminky. Víš, že jsem zadarmo nesloužil Pražanům v poli a poněvadž nemají v měšci tolik, kolik mi dáti smlouvou povinni jsou, odevzdali mi tebe, abych si tě šacoval.“

„Běs do nich, do bídných kramářů!“ rozkřikl se Boček, o nějž se zuřivost pokoušeti počala. „Což byl jsem v řádném boji jat? Nejali mne zrádně jako sprostí zákeřníci? A nyní mne chtějí šacovati, ta chasa kramářská!“

„Aj Bočku, z toho já ti odpovídati nebudu. Víš, že já jsem tě nejal a s těmi, kdo tak učinili, sprav se sám; já toliko dbám věcí svých a o těch přišel jsem promluviti s tebou.“

„Při sám bůh, že se spravím, spravím se se

všemi, kdož mi ukřivdili, s Puškou, s Městeckým i s tebou Smiřický, budeš-li mne dále trýzniti!“

„Neboj se, Bočku, kdybych nechtěl míti počet s tebou ukončený, nebyl bych přišel. Jak jsem pravil, ani hodinu nezdržím tě zde proti tvé vůli ač splníš-li mi po právu za Pražany.“

Ouskočné oko Smiřického potkalo se při těch slovech s nedůvěřivým pohledem Bočkovým.

„Mnoho-li činí plat výkupný!“ tázal se rychle Boček, na jehož zamračeném čele bylo čísti, že starec zanáší se pevnou jakous myšlénkou.

„Nic více, Bočku, než dva tisíce kop!“ zněla úsečná odpověď.

„Dva tisíce kop! Smiřický, pominul jsi se smyslem?“

„Tolik činí dluh Pražanů,“ lhostejně tvrdil Smiřický.

„Bláhovče, vždyť mi Poděbrady na tolik nestačí; mám-li na pokraji hrobu žebračiti, tož raději zahynu na Mělníce v žaláři jako pán Poděbradský!“

„Poshov, Bočku, já ti nechci příliš hluboko sáhnouti do měšce, přemýšlel jsem o tom. Dáš mi polovici dluhu při svém propuštění a zbytek splatíš mi po roce neb dvou letech.“

„A ty myslíš, že mám na hromadě těch tisíc kop?“ s ousměškem tázal se Boček.

„Nu vidíš, Poděbradský, nejsem pohan ani žid,“ zvláštním přízvukem pravil Smiřický „a proto nebudu škrtiti křesťana. Ty mi dáš čtvrtinu peněz hotových a na ostatní se upíšeš. Zde máš a přečti si, ani groše sleviti nemohu.

Při tom podával vězni pergamen a co Boček obsah listiny četl, vyňal z malé kabelky po boku mu visící lahvičku s černí a pero. Při čtení zablesklo se oko vězňovo.

„Dobřes počítal," pravil Boček dočetší list, „a učinil jsi v listu již i za mne pořízení lidem mým. Šváb tedy velí na Poděbradech a on ti má přinésti peníze? Bude-li je jen míti!"

„Troufám, že bude míti. Je-li ti libo, podpiš i tento list pro mne, ten druhý svědčí toliko Svábovi. Jakmile podpíšeš, vyjede posel do Poděbrad."

Boček přehledl i druhý list, jejž mu Smiřický podával a bez všech dalších slov vzal pero i podepsal obé.

„Nyní bude záležeti jen na lidech tvých, Bočku, aby ti ukrátily seč možná pobyt na Mělníce; jak mile Šváb dá se ohlásiti s penězi, pošlu mu tebe na hodinu cesty vstříc — rozumí se, že tě pošlu s řádným průvodem, abys nevzal nikým pohromy, pokud nebudeš u svých!"

Přízvuk posledních slov rovnal se významu jejich. Smiřický odešel, zavřev za sebou dvéře opět na zámek a závoru zvenčí.

„Počkej!" pohrozil Boček za ním, sotva že dvéře zapadly. „Já tě naučím kupčiti s falší a úskokem; umíte-li vy žíti bez cti a věry, zrádně jatý Boček dovede také zapomenouti slova. Čert vezmi pět set kop — ale to ostatní, nuž po tom se pak sháněj pane Smiřický!"

Boček se divoce zasmál — za dveřmi srdečně se zasmál i Smiřický. V každé ruce jeden list jal se bedlivě čísti a přečta smál se znova.

„Aj Pražané mi jej nechali za tisíc a já jej, prodal za dva tisíce. Jene, Jene, štěstí ti přece přeje; vše bylo jen na vážkách a já bych toho troupa byl musel propustiti za darmo — tu to hrkne, kde nejméně očekáváno, a já vydělám mžiknutím tisíc kop."

Tak sám sobě mluvě běžel rychle po schodou dolů až na nádvoří. — Kdyby byl tak tušil Boček,

kdo dlel v tu chvíli, co Smiřický s ním ve věži jednal, na nádvoří!

„Nuž, pane Švábe," vesele oslovil Smiřický jednoho ze tří jezdců, pod nimiž ořové netrpělivě hrabali píščitou půdu nádvoří — „totě poslední slovo mezi mnou a panem Bočkem; na tom jsme zůstali!"

Smiřický podával jezdci list, jejž byl Boček nejprvé četl a pak podepsal.

„Nestojí za řeč a věru nízká cena za takovou hlavu jako pan Boček Poděbradský," připomenul Smiřický, když Šváb četl, „já nehrdlím a neškrdlím, toliko škody nechci míti za služby Pražanům konané a troufám, že bídných pět set kop vždy bude na Poděbradech pohromadě. O to ostatní přihlásím se, až projde lhůta. Jakmile mi vzkážeš, že jsi se vrátil zpět z Poděbrad — a rozumí se, že jsi přinesl i peníze — pošlu ti strýce na hodinu cesty vstříc. Troufám, že budeme s Bočkem ještě dobří přátelé, a abychom byli tím dříve, pospěš si, pane Švábe!"

Šváb při té řeči kroutil hlavou, nemohl se s ní ani s písmem dobře spřáteliti.

„Psáno jest a podepsáno vlastní rukou Bočkovou," pravil na konec, „musím tomu věřiti; ale tolik ti pravím, pane Smiřický, že bys měl propustiti strýce bez výkupu. Tak bylo na Špitálsku umluveno."

„Bylo umluveno," vpadl mu Smiřický do řeči, „leč nezapomínej, že po Špitálském poli přišla na řadu Přibyslav a že dnešního dne úmluvy Špitálské porušeny jsou na dobro stranou Bočkovou. Jsme opět tak k sobě, jako jsme byly před úmluvami na Špitálsku; je-li ti líto bídných pěti set kop, nuž, nech strýce na Mělníce, možná že mi sám nabídne více."

Šváb odbyl mluvčího nevrlým pohledem.

„Však tys dobře rozpočítal dobu," pravil, „a kdyby mi líto nebylo strýce, věř, že bych nepřinesl ani haléře. Tak, jak se věc má, arcit nemohu vyhnouti se, zvláště, když jest to vůle strýcova. Pozejtří ráno jsou peníze v rukou tvých a dle toho se řiď!"

Zběžně pozdraviv bodl oře ostruhami a pádil s druhými dvěma jezdci z brány hradu Mělnického přes náměstí města k východní straně. Smiřický hleděl za odjíždějícími, pokud jich viděti bylo a potutelně se usmíval.

„Jen troup nedovede kořistiti z okamžiku," pravil spokojeně, „a já věru nechci troupem slouti."

Abychom vrhli laskavému čtenáři jasnější světlo na jednání Smiřického a na pohnutky k jednání tomu, přehledneme zběžně události, které se ve vlasti zběhly za doby uvěznění Bočkova; z událostí těch zřejmo bude, co značil příchod Švábův na Mělník. V době o málo více než čtvrtletní udály se v zemi převraty takého dosahu, že v patách za sebou přivedly úplné proměny v postavení veškerých stran náboženských i politických, že staly se zárodkem nových zmatků a bojů mezi stranami těmi a že jen pozdější vpád a útok zevnějšího nepřítele zamezil naprosté rozpadnutí moci husitské.

Snadno pochopiti, že vojevůdci Táborskému nestačila porážka strany Pražské a panské u Malešova; při vší pohromě stála strana ta přece u veliké síle proti straně pokročilé a podařilo-li se jí, zotaviti se, bylo položení Žižkovo nebezpečnějším než před bitvou Malešovskou. Nebezpečím tím netajil se Žižka a stoje nezvratně v úmyslu, vyhubiti vlažné, pokořiti Prahu a vyrvati jí žezlo vlády z rukou, vrhl se s vojskem svým a přátel

v síle asi osmi tisíců do jihu země, aby tam v skutek uvedl, co v Kostelci připravoval, ale dokonati nemohl. Přibíraje posily od měst a pánů sobě příchylných a vyhýbaje se sražení s vojskem pánů katolických táhl u velkém kruhu kolem Prahy k severu, navštívil Žatec, Louny, Libochovice a Roudnici a pustil se odtud s vojskem přímo ku Praze, kdež na počátku září položil se polem u Libně. Mělť nyní takovou moc pohromadě, že mohl pomysliti na útok na hlavní město i ztrestati osobní a politické nepřátele za četná příkoří jemu a straně jeho činěná. A netajil se úmysly svými. Přátelé jeho i vojsko s ním válčící vědělo tak dobře, jakož věděli v Praze, že se Žižka zařekl, pokárati Prahu, tuto zrádkyni zákona božího a nevěrnou jednotnici šlechty, lidu vždy nepřátelské, hrozným svým spůsobem — mečem i ohněm; nejednou pronesl se k svým, kterak světu okáže, že jakož Prahu po dvakráte zachoval, dovede ji též zhubiti. Nyní dostavil se rozhodný okamžik; Praha se chvěla a sami přátelé Žižkovi děsili se toho, co přinesou nejbližší dnové. Sklíčenost myslí jevila se u vojště Žižkově mezi lidmi čelnými i lidem obecným a nejedno slovo reptavé ozvalo se proti zámyslům vojevůdce, jenž chladnokrevně připravoval věci k ztékání města. Předvídalť každý ne-li záhubu, tož zajisté zakrvácení-se obou stran v obrovském boji.

Tu v nejvyšší čas záhy z rána dne 16. září vyslala Praha posly své k strašnému vůdci, aby mu přinesli pokoření hlavního města a nabídli smíření. Mluvčí poslů, mladistvý kněz kališnický, Jan z Rokycan, nadšenou a ohnivou výmluvností i dotýkáním se citu vlastenského a národního v ryzém srdci Žižkově, jakož i ukazováním k nově nastávajícímu společnému nebezpečí, jež výbojem

Sigmundovým na Moravě té doby hrozilo, sklonil vojevůdce Táborského k míru, kterýž téhož dne mezi oběma stranami učiněn jest pod základem 14. tisíc kop a pod výminkou, že do měsíce propuštěni býti mají vězňové obou stran na svobodu. Tenkráte teprvé nabyl Žižka bližších zpráv o osudu Bočka Poděbradského, jehož bydliště Pražané bedlivě tajili, dověděv se, že držán jest v moci Jana a Pražané na Mělníce; o vězně toho zvláště jednáno Smiřického zavázali se Smiřickému v té věci učiniti poručení.

Za čtrnácte dní po umluvení míru hnula se vojska Táborská a Pražská nyní spojená od Prahy k vysvobození Moravy z rukou Sigmunda a zetě jeho Albrechta Rakouského. Avšak tu při tažení u hradu Přibyslavi, jehož dobývali, roznemohl se slepý vůdce smrtelně a dokonal život dne 11. října v širém poli pod stromem v náruči věrného přítele svého Koudele z Žitenic. Za žertvu svému vůdci zapálili Táboři hrad tétéž chvíle dobytý i upálili celou posádku jeho; mrtvé tělo pak odvezl kněz Ambrož do Hradce, kdež pohřbeno jest pod velkým oltářem u sv. Ducha. Jaké lásky a příchylnosti požíval slepý vůdce u lidu svého, o tom svědčí příjmí, jež sobě na důkaz smutku a utrpené ztráty „otce“ vzali válečníci jeho, zovouce se nadál „Sirotky.“ Leč spojená válečná moc česká, nedavši se mýliti smrtí Žižkovou, táhla dále do Moravy, kdež vyrvavši čelnější pevnější místa z rukou nepřátelských ještě před novým rokem vrátila se nazpět do země. Až potud trvala jakási shoda, sotva však válečná výprava stanula na půdě mateřské, počalo nové drobení stran, z nichž každá šla za vlastním cílem. Pražané a páni druhdy s nimi spojení podnikli náčelnictví Sigmunda Korybuta, nedávno do země se vrátivšího, Sirotci

volili si na místě Žižkově za vůdce Kunše z Bělovic, kdežto praví Táboři uchýlili se pod vůdcovství Jana Hvězdy z Vícemilic. Drobení to mělo příčiny opět náboženské a politické i společenské. Strana Pražská dala se zahrnouti pod názvem mírných kališníků, jimž ne bez důvodu vytýkáno, že couvají k Římu i k Sigmundovi a k poměrům vlády obou; Sirotci a Táboři společné měli snahy demokratické, nepřipouštějíce rozdílu stavu a rodu, u věrouce pak lišili se velice. Sirotci držíce se náboženských náhledů Žižkových věřili v transsubstanciací, měli posty, ctili svaté, sloužili mši v ornátech — Táboři nepřipouštěli si nic podobného k mysli, jdouce za nejvýstřednějšími náhledy náboženskými. Lišení-se stran posléz jmenovaných mělo za následek, že pro nechuť jedněch k druhým došlo i k dělení měst a hradů, jež za náčelnictví Žižkova i při sebe větších roztržkách zůstávaly v nedílném držení; nové výboje zůstavila pak každá strana pro sebe. Avšak vůči Pražským a katolíkům stály obě strany tyto za jedno, nedbajíce více míru na Špitálsku uzavřeného, tak že po návratu z Moravy počínaly sobě jako před uzavřením jeho.

V tomto ohledu předešli je Pražané mnohem dříve, již za dob, kdy ještě spojená vojska válčila na Moravě, ano jakmile zvěst o smrti Žižkově stihla do Prahy. Vědouce se tu prosti závazků strašnému vojevůdci slíbených a osvobozeni od bázně před bezohledným mstitelem nevěry, nedbali míru Špitálského v prvních jeho základech; nevydali vězňů Táborských a nestarali se, aby vydáni byli od těch, kdož jich měli. A jako Pražané tak chovali se i páni s nimi spojení, kteří se výpravy do Moravy nesúčastnili — tak choval se též Smiřický vzhledem k zajatému Bočkovi.

Že Šváb, jemuž Viktorin, účastniv se s Žižkou výpravy do Moravy, odevzdal vši další starost o bratra Bočka, nebyl ponejprv na Mělníce, když mu Smiřický odevzdával list vězňův, snadno se domysliti. Smiřický vždy věděl, kterak ho odbyti, pokud tykadly svými neseznal, jaký vítr v Praze vane. A když ho došla zpráva o bezživotí Žižkově a o tom, jak si v Praze mír Špitálský vykládají, byl si brzo vědom, kterak obého k prospěchu svému užiti. Počítal si za služby válečné Pražanům v bojích proti Žižkovi konané na tisíc kop, věděl, že nesnadno bude od Pražanů dobyti dluhu toho a zajetí Bočkovo poskytovalo mu příležitost, hojiti měšce; rozhodl se a bez vědomí Pražanův kořistil z příležitosti, domnívaje se, že Boček i na svobodě státi bude v slovu, které dal podpisem u vězení. Ani Šváb, tím méně Boček v odloučenosti své od všeho styku s událostmi zevnějšími neměl o úskoku Smiřického tušení. Proto snadno zdařil se úskok — avšak zdařil se jen napolo. Mělť i Boček tajné zámysly při podpisování listiny, podepsal s pevným úmyslem, že zrádcům slova nezdrží.

Záchvatná byla pro Bočka chvíle, když vydán jest v širém poli Švábovi, když po dlouhém žalařování navrácen jest svobodě; — avšak již do první chvíle té přimísila se pelyň krutého, trpkého zklamání. Jako nepochopitelné báji naslouchal slovům mileného Švába, jenž v zběžných rysech proměny ve vlasti nastalé, úmrtí Žižkovo a novou nevěrnost Pražanů, smlouvy Špitálské rušících, kreslil před udiveným okem starcovým. Litost, bolest, vztek a zlost zmítaly srdcem Bočkovým, když se mu v úplném jasnu před myslí rozvinul obraz celého položení; nyní teprvé chápal, proč od přátel opuštěn byl. „Žižka mrtev!

— Žižka, Žižka mrtev a já mu při smrti nemohl ruky stisknouti — však lotrové vy, stisknu vám za to hrdlo!“ — volal při zprávách Švábových a zoufale bil se pěstí v čelo. Doba zajetí učinila ze starce dříve dobromyslného pravého urputníka, nevražícího na celý svět, za doby té vtírala se mu do mysli kyselost a nenávist — a nyní za navrácené volnosti opanovala srdce jeho neukrotitelná mstyžádostivost, pocit takový, jaký vládne lvem vyprostivším se z tenat a zhlednuvším škůdce, jenž tenata nastražili. A první ze škůdců těch tanuli Bočkovi na mysli Městecký a Puška, proti nim zahořelo srdce starcovo hněvem strašlivým. Však i Smiřický nebyl ze škůdců poslední, proti nimž rozbouřil se hněv Bočkův za vypravování Švábova.

„Přihlaš se, nevěrníče, o podvodný peníz!“ volal po cestě ještě v dohledu věží hradu Mělnického, hroze v divokém výbuchu vášně pěstí proti žalářníkovi svému. „Plivnu ti do očí, co ničemnému padouchovi, vděčen jsa vnuknutí, že nedal jsem hotově plný výkup od tebe žádaný. Má-li kdo právo, odkopnouti podvodníka, mám právo to já; zradou jste mne jali, zradou chtěli jste na zrazeném plniti měšec. Vůči vám nebyti člověkem dobrým, budu za čest si pokládati, vůči zradě vaší nesmí mne nikdo nevěrou stíhati, jako já vás stíhati budu pomstou a kletbou! — Zlatá, zlatá svobodo, kterak tě bude Boček užívati!“

A příležitost k stíhání čekala Bočka již při samém návratu do Poděbrad, o čemž povíme v brzku.

XXII.

Arnošt věrně stál Anně v slovu. Oklikami jak toho prozřetelnost žádala, dostali se do Hradce

teprvé několik dní po porážce Pražanů u Malešova. Okolnosti, za nichž tam dostihli, nebyly záměrům Anninym příznivy; co Hradec choval mužstva zbraně schopného, to vše stálo s Hvězdou a Žižkou v poli a též muž, ku kterému Anna chtěla vzíti útočiště, kněz Ambrož, příznivec Pavlův, nalézal se ve vojště Táborském. Arnošt nabízel jí podruhé Černčice k pobytu, leč dívka rozhodně zamítla nabídnutí, chtějíc vytrvati v městě, pokud by kněz Ambrož se nevrátil. Přízně muže tohoto k Pavlovi, lásky jeho k Žižkovi a tudíž přirozené a pochopitelné nenávisti k strůjci mrzkých oukladů proti životu vojevůdce, jimž za oběť padl Pavel, dovolávati se chtěla na pokárání Městeckého; vědělať, že nejen u Ambrože nýbrž i u Hvězdy a všech Hradeckých nalezne ohlasu a náchylné vůle k přáním svým. V poměrech, které se znenáhla vyvinuly, nemohl dlouho státi Hradec, sídlil-li na pevném Opočně Městecký, a pud sebezachování nutil Hradečany, aby odstranili nebezpečí každou hodinu jim hrozící. Dle toho řídila Anna jednání své, umínivši nehnouti se více z města a působiti k cíli svému, kde jen příležitost se jí udá. Arnošt prokázal se býti opradovým otrokem Anninym, jak sebe druhdy v Kostelci byl zval. Vyhledal především pro dívku útulek u příbuzných Pavlových, zajel na Černčice, aby tam učinil pořízení, jež za delší nepřítomnosti hospodáře nevyhnutelné bylo, a uchýlil se opět do Hradce, aby dívka služeb jeho nikdy nepostrádala. Odloučen od všech styků dřívějších, takřka v skrytosti žil na blízku milované Anny, že ani vlastní lidé jeho na nedalekých Černčicích netušili pobytu jeho v Hradci. Opatroval dívku jako zřítelnici oka svého a blažen byl, když úsměv okamžité spokojenosti zahrál jí kolem rtů; chvíle

takové však zřídka dostavovaly se. Plného čtvrt leta čekala Anna návrat Ambrožův a když kněz. konečně přišel, vezl s sebou mrtvolu muže, do něhož dívka tajně v srdci největší kladla naděje. Však ani smrtí Žižkovou nedala se mýliti; nezvratná byla myšlénka její, nezvratné předsevzetí, usmířiti nevinně prolitou krev Pavlovu zhoubou původce vraždy. Vkradla se takřka do srdce Ambrožova, kamž jí proklestilo jmeno Pavlovo cestu, a mimoděk sklonila vřelého stoupence Žižkova, k záměrům svým; trpělivost a stálost její trpkou šla školou, pokud nevrátily se voje české z Moravského tažení, avšak s návratem jejich bujně vzlétly naděje její. Bezděčného a netušeného orodovníka dostalo se jí v osobě starého Koudele z Žitenic. Tenť s válečnou silou Hradeckou, která věrně přidržela se Sirotků se stejným zámyslem přišel do Hradce, přišel se záměrem, připravovati zkázu Městeckému a převzal s nejlepším úspěchem úlohu z rukou Anniných.

„Nezapomínejte slov muže, jehož mrtvola jest u středu vašem," volal k náčelníkům v poradách, „vrah nemějž slitování, nemějž pokoje již na tomto světě; já pokládám ztrestání Městeckého za odkaz Žižkův. Nebyli bychom hodni památky Žižkovy, kdybychom nekárali příkoří, jež činěna jsou vyvolenému bojovníku za svobodu zákona božího po celá léta od lotra Opočenského; v hrobě by se vám tu Žižka obrátil, kdybyste živiti chtěli vražedlníka!"

A kde snešeno jest hojně látky hořlavé, tam mocný vznítí se plamen při zapadnutí první jiskry; Sirotci a Hradečtí zůstali na tom, že vyvrátí Opočno od kořene. Vyslali posly za Hvězdou válčícím v Chrudimsku a Zitenický sám vyjel na

Poděbrady, aby sehnali sílu k boji proti Opočnu dostatečnou.

Tak stalo se, že na čele davu, který v radostném rozechvění vstříc vycházel Bočkovi z Mělnického vězení do Poděbrad se vracejícímu, kráčel starý druh soubojovník, Koudel z Žitenic, stihnuv téhož dne do rodinného sídla Bočkova; přinesl tam Anéžce i Libce mnohé milé a přátelské vzkázání i díkučinění Annino, jež vděčně a rovněž přátelsky od žen přijato jest.

Když Žitenický Bočka zhledl, ulekl se vzezření jeho; viděv ho před krátkou dobou co muže ještě v plných silách, měl nyní starce málem vetchého před očima.

„Bočku!“ volal potřásaje mu pravicí. „Přišel jsem tě odvést do vřavy válečné a hle tu vidím, že ti především třeba jest odpočinouti. Běs na ně, ti tě tam zřídili; aby se mohl tak Žižka na tebe podívati!“

„Nu Žitenický, zřídili-li oni,“ vesele odvětil Boček, vzpřímiv se před přítelem v sedle, „budu moci říditi i já je; tolik ještě svěžesti a pružnosti zbylo v rameni mém, abych mohl statně máchnouti mečem. Tušímť, že spolu ještě leckterou výpravu podnikneme, ale první čas mi musíte nechati volný; až si sříznu vrub s těmi, kdo mi nejhloub sáhli do duše, pak jest meč můj opět váš.“

„Troufám, Bočku, že my tobě pomůžeme střezovati vrub,“ smál se Žitenický, „a že ti s návrhem svým přijdu vhod. Naši a Hradečtí mají nyní pokdy. Po ztečení Lanšperka, Hrádku a Vysokého Mýta postoupil nám Bořek z Miletínka dobrovolně Litomyšle a nyní zbývá jen ten zbujník na Opočně.....“

„Jakže, na Opočno myslíte?“ vpadl mu Boček do řeči.

„Nejinak," svědčil Žitenický, „a již jest opatřeno. Hvězda sice leží ještě pod Richemburkem, ale do téhodne bude také v Hradci a pak se hneme před Opočno. Bude nás hezká síla, avšak já myslil, že Boček nesmí scházeti, když to jde na Městeckého a proto jsem přijel na Poděbrady."

„Při sám bůh, že nebude scházeti, příteli!" zajásal Boček. „Většího vděku si mi nemohl prokázati, než že jsi přijel. Švábe, kde kdo je na Poděbradech meče schopný, nechť ho sebereš; zítra vytrhneme. Dlouho polýkal jsem dusný puch žaláře, chci zas okřáti svěžím vzduchem v širém poli!"

Za jásotu a veselí lidu je provázejícího dojeli právě hradní brány, kde je vřele přivítala Anežka; zpráva o nové výpravě roznesla se bleskem po hradě i městě a nastaly rychlé přípravy k ní, co zatím Boček naslouchal při poháru vína vypravování Žitenického o událostech, jež se za uvěznění jeho sběhly. Měl i Žitenický mnohou důležitou a zajímavou zprávu pro Bočka.

XXIII.

Na pevném Opočně počínalo býti Městeckému horko, ač v přírodě panovaly dosti silné úmrazky; veškerá síla Sirotků vracející se z Kladska po dobytí Hrádku položila se u Opočna, kamž přitrhl mimo Tábory pod Hvězdou i Boček s Poděbradskými a Michal Koudel s Hradeckými. Do desíti tisíc zbrojných, žen a dětí nepočítaje, leželo před Opočnem, kamž hrabivá ruka Městeckého snesla vše vzácné, co uloupiti se jí poštěstilo za posledních let; na obhájení svého zlata a stříbra nelenil Městecký zbudovati z hradu i

města tvrz málem nedobytnou, v nížby při dostatečných zásobách a dostatečné posádce vzdorovati mohl útoku četných nepřátel svých osobních i politických.

Hned po pohromě Malešovské odtrhl se pod zámínkou, že by Žižka hroziti mohl Opočnu, od Čeňka z Vartemberka a Pražanů a ani tito couvali nazpět ku Praze, uchýlil se Městecký do skrýše své, kdež netuše straně mírné přílišného štěstí, s chvatem jal se pomýšleti na vlastní bezpečí, sháněje zásoby i lid válečný na Opočno. Neopomenul přitom, ohlížeti se po spojencích na blízku Opočna sídlících, zejmena po Náchodě a Černčicích. Leč co Hynek Náchodský dávnému spojenci svému rychle podal družnou ruku na obranu a vzdor, stávalo se chování Černčic pro Městeckého vždy záhadnějším. Ani osobní návštěva Městeckého na Černčicích neposkytla mu jasnějšího světla; dověděl se, že Arnošt jedenkráte zavítal na rodinný hrad svůj a že tam na delší dobu učinil opatření správy a hospodářství, kam však se uchýlil, co se dělo se sestrou Annou — to zůstalo mu tajemstvím i při pátrání na všelikých jiných místech. Klonil se k náhledu, že snad Arnošt naleznuv milosti před očima Anny kreje lásku svou kdesi v ústraní před hlukem života; nadálť se čehož podobného od výstřednosti povahy Anniny i od jinošské vroucnosti srdce Arnoštova. Že by oba byli tak příliš na blízku a zejmena tam, odkud se strojila zhouba Opočnu, ani ve snu mu na mysl nepřipadlo. Při přísných starostech, jež mu v brzku na to hlavu zaplavily, ustoupily myšlénky na sestru i přítele znenáhla do pozadí, neboť když po návratu vojsk českých z tažení Moravského přenesla se vřava místních bojů do východních Čech a předkem do Hradecka, ne-

mohl pochybovati, že se zbraň Sirotků a Táborů, divokou nenávistí proti úhlavnímu nepříteli planoucích otře i o Opočno; proto kvapem a úsilím nadlidským přičinil se o řádné opevnění sídla svého, pokud jen poněkud měl volné ruce, neboť věděl, že od nich nesmí se nadíti milosrdenství.

A očekávání jeho splnilo se v plné míře; s bašt Opočenských patřil již od měsíce na vojska hrad i město oblehající, již od měsíce trčil co den se zbraněmi nepřátel, již od měsíce bila děla oblehajících do bašt a zdí Opočenských k nemalé pohromě hradu i lidu na něm sevřeného. Hrdý pán hradu, zvolav při prvním útoku nepřátel: „Tvrdá lebka vaše, ale hradby moje lebek vašich tvrdší!“ počínal býti den ode dne povážlivější a jako lupič kradla se obava kolem srdce jeho, hledajíc kudy by se tam vedrala; dříve nadál se, že nepřátelé, obehnavše Opočno brzy upustí od předsevzetí dobyti ho, vidouce statečný odpor a seznavše pevnost hradeb, leč brzy byl mu opak toho jasný. Místo aby úsilí oblehajících ochabovalo, viděl, že nával jejich roste a smělejším se stává každým dnem, že ani udatenstvím ani ukrutenstvím na zajatých páchaným nedají se odstrašiti, že zákopy a podkopy vždy více blíží se k hradbám města. Arciť i po dobytí města mohl by byl Městecký na pevném hradě s malou silou čeliti velké moci nepřátelské, leč věděl, že Táboři jsouce jednou pány města upálí ho na hradě; ont pak nemohl ubrániti, aby mu tam nevmétali oheň. Ke všem svízelům válečným přidružil se již i nedostatek špíže pro četnou posádku v městě i hradě a při bedlivosti obléhajících nebylo lze pomysliti na získání nových zásob. Městecký tudíž počal spořiti a tím nevalně zvýšil chuť lidu k válčení. Ač sám odvahu svou osobní stavěl lidu na

odiv a každým slovem jevil důvěru ve zdar boje a obrany, nesetkával se všude s věřícím pohledem a bystré oko velitelovo dobře dostřehlo, kde se setkávalo s nedůvěrou a ochablostí ztěží tajenou.

Jakož pak na Opočně svízele rostly v míře rychlé, tak i v táboře obléhajících vzmáhala se netrpělivost; výsledek všeho úsilí a všech obětí zdál se býti příliš skrovný a nesrovnalý s časem na dobývání vynaloženým. Spojenci přesvědčili se, že nesluší se na malou váhu klásti nepřítele, jakým byl Městecký; avšak každá nová ztráta jejich jen zdvojnásobnila odvahu a pobádala válečníky k novým podnikům, k novým obětem. Přísaháno státi a vytrvati, pokud nebude zbořeno hnízdo lupiče a pokud lupiče a vraždystrůjce nestihne spravedlivý trest; stálit pod Opočnem s větší část titíž muži, kteří s Žižkou byli druhdy u Vysokého Mýta a s ním se bránili v Kostelci, znalit všichni vůli Žižkovu, pokořiti Městeckého, a vůle otcova nemohla nikomu býti ctihodnější, než jim byla vůle milovaného, hořce oplakávaného vůdce. Pokládali za svatý odkaz jím sobě daný, aby pomstili, co pomsty zasloužilo v plné míře. Tak soudil obecný lid a což teprvé mužové, jakož byli Boček Poděbradský, Koudel z Žitenic, Hvězda a Roháč! Svou vlastní krví zkropiti bašty Opočenské byli odhodláni a neustoupiti, pokud Opočno nebude v rozvalinách, pokud Městecký nebude ztrestán.

Za jednoho dne již k večeru, když již po celodenních potyčkách utišil se lomoz zbraní, sestoupili se náčelníci Sirotků, Táborů, Hradeckých i Poděbradských k poradě v stanu Bzdinkově; muselo běžeti o důležitou věc, neboť ani podřízení hejtmané vojsk nebyli k poradě připuštěni. Lid tušil důležitý význam porady, věděl, že na severní straně města dodělán jest zákop až k sa-

mým hradbám Opočenským a tu domníval se, že v brzku podnikne se obecný útok. Pokud domnění bylo pravé, ihned povíme.

Mohlo býti s hodinu, co porada trvala, a dosti již se sešeřilo, když ze stanu Bzdinkova vystoupila osoba nenáležející k náčelníkům, avšak v táboře tak dobře známá, jako kterýkoli z nich. Lid vídal ji zhusta obcovati s knězem Ambrožem, nezřídka spatřil ji i ve společnosti Bočka a Koudele, nejčastěji však setkával se s ní, kde běželo o službu a opatření raněným válečníkům potřebné. Tu byla osoba ta v pravém živlu a vždy po ruce; péče, jemnosť, soustrasť i obětavost její získala jí v krátké době srdce lidu. Kdo by osoba ta byla, málo kdo věděl, nosila šat mužský, leč lidem, s nimiž jí blíže setkati se bylo, nápadná byla postava spíše ženě svědčící a nápadnější ještě roztomilý obličej a ušlechtilý mrav. Nikdo však nedbal odhaliti roušku tajemnosti, jež osobu tu zakrývala, lid a zvláště raněný vojín bral z ruky její dobrodiní a službu, již mu poskytovala, a neznaje jmena dobrodincova, nazýval osobu jmenem Dobroty, jež s povahou její nejlépe se srovnávalo. Osoba ta sama nikdy se neúčastnila boje, leč při pomoci raněným poskytované nikdy také vlastního nebezpečí se neštítila a v takových chvílích viděti bylo po boku jejím muže mladého, jenž sledoval každý krok ano každý pohyb osoby té a ouzkostlivě dbal i bděl, aby u vřavě boje každé nebezpečí jí hrozící vlastníma prsoma odvrátil. I o muži tom nevěděl lid mnoho co říci, stálť tehdy poprvé v řadách Sirotků.

Osoba, o níž jsme mluvili, ubírala se ostrým krokem choulíc se v plášť od stanu Bzdinkova při samé cestě k Mezříči se nalézajícího ležením Táborů k jihu a přešedši cestu do Třebechovic ve-

doucí vstoupila v oddělení táboru, kde vedle Poděbradských Hradečané leželi, do stanu, jejž obýval častý, ano obyčejný průvodce její. Průvodce toho shledala, an na stolici z hrubých dřev sbité sedě upíral pošmourné oko na kahánec na nízké žerdi uprostřed stanu zavěšený, v neveselých se probíraje myšlénkách. Příchod osoby vyrušil jej z hloubání; vzchopiv se se stolice hleděl mladý muž tázavým dychtivým okem příchozímu vstříc.

„Již jsi zde?“ zněla jaksi bázlivě otázka mladého muže.

„Jsem Arnošte,“ odpovídala Anna; poznalt zajisté již laskavý čtenář, s kým nám tu činiti jest, „jsem zde a to s úplným souhlasem vůdců. Přistoupilit úplně k záměrům mým a chtějí se kroku toho odvážiti. Boček Poděbradský nabídl mi veškerý svůj lid k dílu.“

„Zajisté jsi užila malebných slov, dívko drahá, abys vůdce získala a oni neuvážili, že věc skládají do rukou slabých . . .“

„Arnošte!“ s výčitkou přerušila dívka mluvícího.“

„Přej mi domluviti, Anno,“ prosebně pravil muž, bera dívku za ruku. „Vzdej se zámyslu, vésti osobně výpravu, a vznes úkol ten na mne. A což jest vůbec třeba takového podniku? Ty, drahá duše, chceš postaviti se přímo do proudu děsných věcí a zapomínáš, že proud ten přirozenou silou pohltí Opočno, aniž by třeba bylo, aby o tebe se rozbíjely vlny proudu toho. Jak dlouho může trvati odpor Městeckého, když zákopy dohnány jsou již k hradbám města? Zpírá se mi v duši každé pomyšlení na zradu a nečestný úskok . . . a ty žádáš mne za nástroj k úskoku tomu! Anno, přej sluchu prosbám mým, upusť od

zámyslu svého, nechť počestný boj rozhodne mezi válečníky!“

„Arnošte, lichá myšlénka vodí rozum tvůj,“ pevně odvětila dívka, založivši křížem ruce přes prsa, „a já pochopuji, že se posud zdráháš, ač prvé než jsem mluvila s vůdci poznovu sliboval jsi mi služby své. Nečestné se tobě býti vidí, úskokem potříti nepřítele; pravdu máš. I já bych tak soudila, kdyby proti nám stál čestný nepřítel. Leč nestačí-li ti, co sám víš z tajností Městeckého, taž se mužů, kteří nelhou, taž se Žitenického, taž se Bočka. Jest určeno, že za hanebnosti své má Městecký zahynouti, a ani já, ani ty bychom více neodvrátili osudu od něho. Půjde-li boj tak před se, jako až posud před se šel, zakrvácí se ještě na sta lidí nevinných pro jediného padoucha: proč bys se zdráhal přispěti, aby tolik krve nevinné se ušetřilo? Přísahal jsi mi Arnošte, jakož já tobě přísahala; učiň, aby nelpěla příliš velká vina na přísaze mé: já jenom Městeckého chci zničiti, poněvadž v tom jest zásluha a nikoliv vina, já jenom proti němu spřádala nitě nepřátelství tak mnoha mužů, abych mu z nich oprátku hoditi mohla na krk, a proto chci vystříci se zkázy jiných, proto sama postavím se nebezpečí vstříc. Nezapomínej, že já chci vykonati pomstu!“

„Anno, pomni, že on přece jen bratr tvůj,“ domlouval Arnošt rozčilené dívce.

„A zároveň vrah můj a vrah Pavlův, sprostý násilník, jehož pokrevenství pálí mi na duši co znamení pranýře; Arnošte, nerozžehuj jiskry té, které jsi se slovem svým dotknul.“

Bolestně zněl hlas dívčin a Arnošt sklonil hlavu, z hluboka si vzdechnuv.

„Ještě jednou tě žádám, dívko milovaná,“ jal se po chvilce mluviti, „přepusť mně nebezpečí,

v něž se vydati míníš .... nezapomenu ni na okamžik přísahy.“

„Nesmí tak býti,“ rozhodně odepřela Anna, „nikdo z vás nezná té strany hradu lépe než já ... a bez nebezpečí nebyla by pomsta sladká; chceš-li, provázej mne, nebudu ničeho namítati. Leč napsal jsi již list?“

„Napsal,“ odvětil Arnošt matným hlasem.

„Kde jest?“ dychtivě tázala se Anna.

Arnošt vyňal složený lístek z náprsí a podával jej dívce, jež rychle přistoupila blíže ke kahánci a rozevřevši list pozorně jej četla.

Když dočetla, složila a schovala list za ňadra s vděčným pohledem na Arnošta.

„Díky, srdečné díky, Arnošte, za velké sebezapření!“ zvolala přítulným hlasem, podávajíc ruku mladému muži, jenž ji přivinul ke rtům. „Nyní musím opatřiti list a až opatřím, zprávu dáti vůdcům; čekajíť na výsledek. Tebe naleznu vždy zde?“

„Jak velíš, dívko drahá!“ odvětil Arnošt. Dívka však již slov těch nezaslechla, uniknuvši ze stanu.

„Bože, bože, co to činím!“ zvolal Arnošt, vida se samotna. „Či dobrý, či zlý duch mnou vládne? A já nevyprostím se více z moci kouzelné. Anno, zšílím láskou svou k tobě a snad lépe by bylo, kdybych byl již šíleným!“

Arnošt pokryl obličej dlaněmi a vrhl se na stolici, pustiv otěž divokým myšlénkám.

Anna zatím ubírala se chvatem k stanům Poděbradských, kdež stanula u ohně, kolem něhož několik válečníků si hovělo.

„Příteli, na slovíčko!“ promluvila k jednomu z nich, jehož tvář by laskavý čtenář zajisté poznal — Bobeš se zdvihl a popošel s Annou několik

kroků stranou, kdež bylo lze mluviti, aniž by ostatní slyšeli.

„Jdu k tobě Bobši, s prosbou za službu," hovořila Anna, „pan Boček dovolil, abych tě za ni požádala, budeš-li chtít vyplniti prosbu."

„K čemu bych nevyplnil, již k vůli panu Bočkovi, který může přikázati," usmál se Bobeš.

„Máš jíti s poselstvím, znáš prý se v tom, jakož bych sama mohla dosvědčiti."

„Půjdu rád, jen jestli návrat bude možný; já bych přece ještě rád od Opočna nazpět k Poděbradům."

„Věřím ráda a budeš zajisté moci nazpět, nezapomeneš-li tu na místě bystrosti rozumu. Slyš, tento list, jehož obsah pro tebe nemá býti tajemstvím, dodáš bez průtahu na Opočno Městeckému."

„A kterak to?" zalekl se Bobeš, sahaje po listu.

„Měl bys sám věděti," usmála se Anna, „neviš-li však cesty, našeptám ti. Půjdeš-li tamto za potokem proti proudu vzhůru, přijdeš pod samým hradem k příkrému skalisku; na skalisku tom jest výstupek bašty a na výstupku tom stráž každé hodiny. Naši jsou teprvé na druhé straně potoku již v samém hvozdě, od těch nemáš se čeho obávati, poněvadž ani dolů k potoku nevidí; avšak na Opočenskou stráž dej si pozor, abys dříve ji měl v oku, než ona tě dohledne. Mohla by ti poslati nevítaného hosta vstříc. Ostatně podél potoka jsou tak husté olšiny, že se jimi dostaneš až pod samý výstupek, aniž by tě stráž zpozorovala. Dojda pak tam, zavolej si na stráž prozřetelně a rci jí, že neseš list Městeckému od Arnošta z Černčic. List pak nějak dostaneš přes baštu a rci jim, že máš přinést odpověď panu Arnoštovi."

„A nebudu lháti?“ smál se Bobeš.

„Věru že nebudeš,“ opravdově odvětila Anna. „Taž se jen, zda-li ano, čili ne. Kdyby se tě tázali, kde jest pan Arnošt, rci jim, že v dobrém úkrytu nedaleko čeká s lidem svým.“

„A to asi bude pravda?“ tázal se Bobeš znova, počínaje pravou věc chápati.

„Čirá pravda, mohl bys na ni hostii vzíti,“ odvětila Anna. „Leč k jiným otázkám neodpovídej, nýbrž pobádej k rychlé odpovědi; daleko před půl nocí musíš ji přinésti do Táborského ležení, do stanu Bzdinkova, kdež tě bude pan Boček očekávati. Rozumíš?“

„Kolik třeba rozuměti, rozumím!“ potutelně odtušil Bobeš. „Troufám, že i ty i pan Boček a všichni, jimž na tom záleží, budou s poselstvím mým spokojeni — nejméně ze všech pak spokojen bude Městecký.“

Asi ve čtvrt hodině po této rozmluvě mihnul se na pravém břehu potoka, skalní rozsedlinou kolem hradu Opočenského tekoucího, temnější stín, než byly stíny olšin na břehu potoka rostoucích; na západní obloze odumíral poslední zábřesk světla večerního, dole v rozsedlině přecházelo šero již v úplnou tmu. Nastávající noc byla bezhvězdná a ostrý severní vítr hnal po obloze lehké mráčky, sviště hvizdotem skrze čeřeny stromů listí prostých. Stín blížil se tu v rychlém skoku, tam opět opatrným sehnutím k samému hradu, jemuž ruka přírody sama zbudovala v těch stranách pevné hradby; rozsedlina tvořena byla tam příkrými stěnami skal a dělila hrad na spůsob hlubokého a širokého příkopu od protější vyvýšeniny hustým hvozdem zarostlé. S té strany nebylo lze pomýšleti na dobývání Opočna; příroda tam kladla tehdejšímu umění válečnému nepřekonatelné hráze

osobní odvaha a zdatnost byla by tam bývala marná a proto obléhatelé položili jen slabé oddělení do hvozdu, postavivše tam několik pušek, z nichž s nevelkým úspěchem znepokojovali posádku hradu. Stejnou měrou dbal i Městecký méně této strany hradu a věnoval veškerou pozornost svou místům pro nepřátele přístupnějším; toliko jednotlivé stráže střehly tam bezpečnost hradu.

Teprvé pod příkrým výběžkem skály stanul pohyblivý stín — Bobeš přitiskl se k stěně, aby chvilku pooddechl a rozhlédl se kolem sebe. V jasnější výšce nad sebou dobře rozeznával střílny a ochoz na výstupku bašty a když vichr ulevil, duněly nad hlavou poslovou pádné kroky stráže, po ochozu sem tam přecházející. Bobeš sehnul se k nohoum pro kámen a přivázal k němu list, potom nahnul hlavu co možná stranou, zda-li by nedostřehl vojína stráž konajícího. Nepoštěstilo se mu ani po delší chvíli i odstoupil od skaliska na nějaký krok.

„Hola, ty tam nahoře!“ volal přidušeným hlasem. „Natáhni uši, abys slyšel, když se ti někdo připlíží až pod samou bradu!“

„U všech ďáblů!“ ozval se hřmotný hlas stráže. „Kdo jsi? Co to znamená?“

„Buď především z ticha,“ volal Bobeš vzhůru, „ať všecko nepokažíš.“

„Tam ti na druhé straně by mne mohli řádně vyplatiti, kdybys je na mne upozornil. Neštvi jich tedy na mne. Příchod můj znamená, abyste byli na hradě bedlivější a neničili již z předu úmyslu přátel. Totě by mne byl pan Arnošt sotva poslal, kdyby byl tušil, že tu shledám takových lelkařů!“

„Od koho že přicházíš?“ tázal se strážník prozřetelnějším již hlasem, nahýbaje se přes obradlí.

„Přicházím od pana Arnošta z Černčic a nesu list panu Městeckému; přál bych si však, abys měl lepší oko než ucho, abys viděl kam dopadne list, jejž ti hodím na kámen přivázaný. Pozor tedy!“

Bobeš mrštil kamenem na ten spůsob do výšky, že list dopadl na ochoz přímo k nohoum strážníka.

„A měj se rychle s věcí!“ volal pak na strážníka list zdvihajícího, „ani já tu nesmím dlouho prodleti s čekáním na odpověď, aniž pan Arnošt jest tak jist, aby mu Táboři nesáhli na zub. Dělej tedy, ať ti nohy na cestě nezkoprní!“

Bobeš přitiskl se po těch slovech opět ke stěně skalní, jakoby tak kázala opatrnost před oblehateli, a strážník běžel rychle vyhledat Městeckého; Bobeš by se byl chutě dal do hlasitého smíchu, vzpomněl si však ještě v čas, že opravdové nebezpečenství poselství není ještě překonáno a že by ještě špatně mohl pochoditi, kdyby na hradě proti němu vzniklo podezření.

„Co neseš?!“ utrhl se Městecký nevrle na strážníka prudce vrazivšího do jizby jasně osvětlené, kdež pán hradu radil se právě s několika hejtmany svými o považlivém položení, v němž se octlo Opočno posunutím nepřátelských zákopů až po samé hradby, a uvažoval, zdali by prozřetelnost toho nežádala, odvážiti se ještě téže noci výpadu na nepřítele právě v těch místech, kde nejvíce hrozil městu; netajil se tím Městecký, že nebezpečí nabude opravdu hrozivé podoby, poštěstí-li se obléhajícím, aby se pevně usadili v blízkých zákopech.

„Nesu list svědčící tvé milosti, pane,“ bázlivě

pronesl strážník, „podivným spůsobem přišel jsem k němu a má v něm býti pilná věc, která netrpí odkladu; proto také mám rychlou přinésti odpověď.“

I vypravoval tu krátce o přiblížení se Bobšově, při čemž opatrně zamlčel, kterak se nechal na stráži překvapiti. Když připomenul jmena Arnoštova, rozžehlo se oko Městeckého živým bleskem, načež hbitě sáhl po listu.

„Sečkej venku!“ kázal strážníkovi a dychtivě jal se čísti. Již za čtení hbitými posuňky jevil radost a když konečně dočetl, dal se do hlasitého veselého smíchu.

„Kého ďasa!“ zvolal rozpustile. „Totě pomoc v čas ze samého středu pekla, na níž bych ve snu byl nepřipadl. Tu to psáno jest, brachové, a v písmě tom se nemýlím. Již nemusíme pomýšleti, jak bychom se z Opočna protloukli, a já nemusím se hnouti z hradu; však bych raději dříti se dal, než bych postoupil té lačné sběři, co po tolik let jsem snášel na Opočno, než s holým životem odtud, raději pohřbiti se tu v rozvalinách hradu! Tak zle však nebude; všeho bude zase dosti, i špíže i zbrojných paží. Zlatý Arnošte, kéž jsi již zde, abychom si vesele zahulali při poháru vína; vždyť pak jsem nikdy nevěřil, že bys ty mne ve svízeli opustil. Přátelé, veselo bude zas na Opočně, jako bývalo druhdy; tu ten list v rukou mých dává rukojemství, veledobře znám písmo Arnošta z Černčic a Arnoštovi věřím. A až tu bude, věru nebudu skrbiti, přátelé, potokem musí téci víno, co ho ve sklepích jest!“

A zahleděv se znova do listu, pokynul několikráte hlavou.

„Věřím ti, milý Arnošte, že máš na kvap,“ hovořil opět, „na blízku té sběhlé luzy musí býti

poctivému člověku ouzko! A pak ty zásoby! Přátelé, plného počtu tři sta čerstvého lidu a špíže pro tisíc; to by byl lup pro tu chásku! Však neměj starosti, Arnošte, nedopřejem jim ho.“

„A což, pane Městecký,“ ozval se jeden z hejtmanů s podivením na počínání si velitelovo hledících, „bude-li v tom kočičí dráp? . . . Čert ďáblu věř!“

„E co ďábel, co čert!“ smál se Městecký podávaje list hejtmanovi. „Tu viz a čti; nebudeš mne učit znáti Černčického a písmo jeho. A kdyby i mělo býti co s čertem, však neotevru brány do kořán nikomu, ani Černčickému, abych zároveň meče do cesty nenastavoval. Nu pravda, líbí se ti, co?“ tázal se spokojeně čtoucího hejtmana. „Chlapík Arnošt, vyhlédl si cestu, kudy by se sběři vyhnul; přijde po potoce od rybníka k zadní bránce a tu musíme dbáti o přivítání. Prozatím nyní nemůže býti ani řeči o vypadnutí, držte jen lid na nohou až do půl noci; já s vybraným houfem sejdu dolů k brance. Avšak všude zde na hradě hezky z ticha; obávát se Arnošt, aby krkavci nečenichali člověčiny a neslétli se mu na krk. Sečkejte jen zde, přátelé, vrátím se ihned, jakmile dám poslu odpověď.“

Pravil a vyběhl z jizby, spěchaje se strážníkem k známému nám výstupku bašty. Tam čekal Bobeš s napnutím na účinek listu, připadalať mu chvíle vzdálení-se strážníkova poněkud dlouhá.

„Hoj, ty tam dole!“ polohlasitě volal Městecký s bašty.

„Žeť si nechováš na čas,“ horlil Bobeš zdola, „jako by bylo radno, po delší dobu se tu blýskati. Kdyby tak pan Arnošt prodléval, mohl by vám konečně přijíti na pohřeb po vyboření Opočna.

U všech rohatých, již mne tu pálila půda pod nohama! Co neseš za odpověď?“

„Vždyť pak nehoří, brachu,“ odpovídal Městecký, „a do půl noci ještě daleko.“

„Daleko?“ ozval se Bobeš. „Aby ti jazyk zdřevěněl! Pojď sem a postav se na mé místo, pak budeš jinak mluviti. Pravím, co neseš za odpověď?“

„Rci Arnoštovi, že branka bude otevřena o půl noci, jak si přál a vyřiď mu, že Městecký již zpředu děkuje za přátelskou službu.“

Z těch slov poznal teprvé Bobeš, že k němu mluví sám Městecký.

„Vyřídím, pane, vyřídím,“ odvětil poněkud zdvořilejším hlasem, „rač jen dbáti pravidla, že i za noci k provedení lsti třeba jest opatrnosti, abyste hlukem na hradě nepoštvali nám ohaře na paty; vždyť pak srozumíš, že pod břemenem špíže pomalu bude ubývati cesty.“

Nato v opravdovém spěchu sesoukal se jako had po svahu stráně až k samému potoku a zmizel Městeckému s očí v hustých olšinách. Městecký dal postaviti ještě několik stráží na baštách v stranu potoka a vrátil se do hradu, aby učinil přípravy k přijetí výpravy Arnoštovy.

XXIV.

Se srdcem plným ostnů pochybnosti a nepokoje očekávala Anna již po valnou chvíli návrat Bobšův v stanu Bzdinkově; v samu sebe pohroužena usedla tam stranou od mužů o smělém podniknutí se radících. Znalť všichni osud dívčin, věděli, že na podniknutí béře čelného účastenství,

ano že si je klade za úlohu životní a proto soustrastně spočinulo čas od času oko toho neb onoho na schoulené postavě dívčině a významný pohled vyměnilo s okem soudruha.

„Jen nyní, jen jedinkráte rozžehni se hvězdo zdaru na pusté obloze života mého!“ vzdychala dívka v nejhlubší duši své. „A až smířena bude nevinná krev mučenníka, pak si vyhasni a zůstav mne na pospas dlouhé, dlouhé noci, jejíž trapná předtucha sahá mi ledovou rukou na srdce!“

Tu vyrušilo ji šelestění záslony u vchodu do stanu z klopotných myšlének a Anna vidouc Bobše vcházejícího vymrštila se jako prut ze země, upírajíc dychtivé oko na příchozího. Veselý výraz tváře Bobšovy zvěstoval dobré noviny a Anna stěží zdržela se jásání; sdělení poslovo slibovalo zdar lsti a sdělení to následoval čin v zápětí. K heslu ze stanu Bzdinkova danému rozlétl se tajemný ruch po celém ležení, tak tichý, že zanikal u vání větru, každý z náčelníků spěchal na určené stanoviště, aby dal rozkazy umluvené, a po několika okamženích hnuly se sestavené houfy ku předu.

Schylovalo se k půlnoci, když z oužlabiny potoka nad Opočnem ozvalo se táhlé přidušené houknutí, podobné houknutí sovy, a sotva že mezi skaliskami po obou stráních rozsedliny rozvalenými doznělo, ozvalo se stejné houknutí s bašt hradních. Železné stežeje bránky zaskřípaly pronikavým hvizdem a stráže na baštách rozestavené, ač jim pro čirou tmu sotva bylo lze dohlednouti až ke korytu potoka, pozorovaly, že se oužlabina oživuje lidskými postavami, jež seřaděny jsouce v klín čelí ku otvoru branky. Tam stanul již Městecký na čele vybraného houfu a s radostí, jejíž

hlasitý výbuch stěží tajil, patřil na blížící se vojíny, z nichž každý na bedrách přinášel statný vak neb pytel. Městecký nemohl ani konce řad dohlednouti a dychtivě tázal se po Arnoštovi, jakmile první z řad v klín seřaděných dolezli branky.

„Kreje nám záda," zněla mu odpověď „a bude tu co nevidět. Ty ale pane ukaž nám, kam bychom břímě složili, jest toho mnoho a bude třeba místa."

Městecký kázal příchozí vésti na nádvoří, sám pak čekal u branky na Arnošta. Přes sto již napočítal vojínů — nosičů a ještě nekončila se řada; po třech, po čtyrech dolézali branky. Za nosiči rychlejším krokem brali se zbrojenci břemena prostí v celých houfech a mezi prvními sám Arnošt, přihlásiv se sám Městeckému, jenž poptávku svou již několikráte netrpělivě opakoval. Městecký sevřel ho bouřlivě v náruč a poručiv dobré opatření branky po vejití výpravy nejbližším lidem svým, vedl přítele za ostatními do nádvoří; avšak již za několik těch kroků nápadné mu bylo, že Arnošt příliš chladné k němu se chová. Leč nejbližší chvíle trpkého mu měla poskytnouti objasnění.

Sotva že z dlouhé chodby podzemní, od branky vedoucí, vystoupili do prostranného nádvoří hradu, kdež v plné zbroji stál houf žoldnéřů Městeckého po jedné straně u kdež po druhé straně při slabém pablesku jediné pochodně vojíni nově příchozí skládali břemena svá na zem, kladouce je bedlivě vedle sebe a nikoliv do kup na sebe, zavznělo přímo za Městeckým ostré, sluch pronikající hvizdnutí a s ním zároveň ozval se z chodby děsný lomoz a třeskot zbraní na sebe dopadajících. Okamžením změnila se celá podoba skupin

na nádvoří; několik smolnic rozžehnuto jest jako by bleskem, vojíni prvé podél vaků a pytlů v neladu se postavivší shlukli se v pravidelné houfy a za nimi povstávaly z pytlů a vaků nové řady mužů zbrojných — stačilť jediný řez, aby válečníci v nich uschovaní sprostili se zakuklení svého. Málem celá síla Poděbradská stála proti slabému houfu Opočenských na nádvoří a již i od severu z města ozval se zoufalý skřesk a válečný hluk na doklad, že hradby města byly od oblehajících napadeny. To vše splývalo co do času takřka v jediný okamžik.

„Zrada!“ vzkřikl Městecký zběsile a meč jeho vyletěl z pochvy.

„Vzdej se Městecký, jsi ztracen i zatracen!“ ozval se hlas Annin, lomoz přerývající, a dívka vztáhnuvši rámě vzhůru stanula před bratrem, jehož Boček se Švábem a Bobšem i jinou čeledí obklopil a od ostatních Opočenských odtrhl.

„Městecký nevzdává se ochechuli!“ zasoptil ohrožený pán hradu a meč jeho zasvištiv vzduchem sklál Annu k zemi. A na to jako podrážděný tygr vrhl se v pravo, kde mu kynul vchod do východního křídla hradu, porážeje vztekle každý odpor v cestu se mu stavící. V nejbližší chvíli zanikl ve tmě a nyní nastal divoký hon za ním — divoký hon, ale marný. Ti, kdo se za ním pustili, vraceli se po chvíli marného stíhání na nádvoří, kdež bylo již rozhodnuto; Opočenští dílem podlehli, dílem složili zbraně před přesilou, dole branka byla rovněž v rukou Poděbradských, kteří brzy zlomili odpor od několika žoldnéřů Opočenských činěný a vítězoslavné jásání, jež z města do zdí hradních doráželo, zvěstovalo i na té straně zdar zbraní oblehatelů — osud Opočna byl rozhodnut!

Tu pojednou ozáří se celé prostranství nádvoří; z okna přímo vedlé strážné věže se nalézajícího vyšlehl mocný plamen.

„Toť stopa ruky Městeckého!“ ozval se po nádvoří hlas a na sta vojínů pustilo se znova na stíhání. Opočenského nenalezli — unikl, jako by ho zem byla pohltila.

Dole na nádvoří klečel Arnošt, chovaje v náručí těžce raněnou Annu; Bobeš s hořící pochodní v levé ruce, dbal zastaviti prudký proud krve z hluboké rány v prsou dívky se řinoucí. Ani jeho snaha, ani snaha Bočkova neměla úspěchu, dívka ztrátou krve a rozrušením slábla víc a více. Křečovitě držel Arnošt ruku její v pravici své, již dívka slabě tiskla.

„Arnošte!“ mluvila Anna hlasem přerývaným. „Tak to musilo přijíti. Já ti přísahala za pomoc tvou, že ruka má bude tvou; ruku jsem mohla dáti, srdce nikdy, odpusť Anně umírající. Srdce náleželo Pavlovi a jemu posud náleží. Zapomněl-lis ty, já nezapomněla: i ty nesl jsi částečnou vinu smrti jeho. Nyní jest vyrovnáno; lehce umírám, ale těžce bych byla žila. Arnošte, odpusť lásce mé!“

Hlava dívčina klesla bez vlády na prsa Arnoštova; Arnošt věru mohl záviděti milované dívce v hodině smrti její.

XXV.

Paní Alžběta Puškova slavila na Mydlovarech třicáté narozeniny své dosti tučnými hody, jichž nemalou byla milovnicí, nepohrdajíc ani řádným douškem vína. Seděla odpoledne pospolu s manželem v síni hostinské u stolu, na němž posud se nalézal nejeden zbytek hojného oběda, a rozmarně

hovořila o letech minulých i o nadějích, jež jí z budoucnosti kynuly. Při všem rozmaru manželčině byl Puška jaksi sklíčen a marně snažila se Alžběta žertem a šprýmem ho rozesmáti.

„Nebuď přece bláhovým," vytýkala mu, když ukazoval k neutěšeným poměrům v zemi, jež nechtějí lepšiti se v prospěch panstva, „najednou to nejde, spokoj se tím vědomím, že nedaří se po přání i těm, kdož stojí proti nám. Viz toho Bočka! Vím, že by byl dal polovici života, jenž mu ještě zbývá, za okamžik, v němž by byl mohl sáhnouti Městeckému na hrdlo; ale sklaplo mu, jako mnohým jiným. Městecký jim udělal do sítě díru a ušel jim, že nevědí ani dnes, kudy jim vyklouzl. Teď za ním táhli na Lichtenburk. Dobré pořízení; nebudeť Městecký podruhé sedati na lep a Lichtenburk jest dosti pevný i zásobený. Nechť si tam otrkají rohy; čím déle Boček vzdálen, tím lépe pro nás, neboť vím, že jsou mu Kostomlaty křenem, který mu čpí, jakmile se octne na Poděbradech."

„Právě proto, Alžběto, nemohu býti pokojným," pravil Puška starostlivě, „smíření s ním nyní již možné není..."

„A ani ho třeba není, však nás bratr Čeněk neopustí," vpadla mu Alžběta do řeči.

„Rozvaž jenom, paní Alžběto, že Čeněk daleko od Kostomlat a že my musíme především dbáti vlastní kůže. Není tu vše na Kostomlatech, jak by mělo býti; nechci ti činiti předhůzek, avšak jeden příklad přece ti před oči položiti musím. Hle, toho Bohuslava, tys ho zavrhla ze služby a ponížila jsi ho na prostého zbrojnoše, jeho soudruhové tropí si nyní šašky z něho a taková věc bouří krev i mezi obyčejným lidem."

„Nuž a měla jsem ho snad povýšiti?“ jizlivě prohodila Alžběta.

„Kdož pak mluví o povýšení,“ namítal Puška, ale uleviti jsi mu již měla v trestu. Nezavinil tak mnoho a onehdy mne prosil za přímluvu u tebe.“

„A tys mu ji slíbil?“ smála se neméně jizlivě Alžběta.

„Napolo.“

„Aj, proč jsi neslíbil již zcela. Hezky ti ten smírcovský úřad sluší vedle sprostého chlapa! Jak pak, na hodného bratříčka jeho jsi sobě při tom nezpomenul?“

„Však ten se připomenul sám, milá Alžběto.“

„Co pravíš?“

„Donesli mi lidé, že se ukázal v Kostomlatech a že ho viděli, an se plížil i okolo Mydlovar, a tu obávám se, aby neměl s Bohuslavem něco zaháčkováno. Jdeť o něm beztoho pověst, že se uchýlil na Poděbrady a že ho tam přijali jako svého. Na blízku člověka toho nikdy mi nebylo volno.“

„Tak, a nyní bys chtěl v Bohuslavovi bráti ještě hada za ňádra? Jsi ty mi prozřetelná hlava, Jene! Naopak, Bohuslav musí odtud a to co nejdříve; to by ještě scházelo, abych pod vlastním krovem neměla pokojně spáti.“

„Alžběto, já mám za to, že smířením a navrácením mu dřívější služby bude opět získán, nemámť beztoho mnoho lidu na hradě a jak víš, peněz k najímání rovněž nemám . . .“

„Troupe!“ rozhorlila se Alžběta odporem Puškovým, byť i ostýchavým, a dotknutím-se nedostatku jí zvláště nemilého. „Nescházelo by jen, abys pozval také ještě úhlavní své nepřátele, by na Mydlovarech střehli bezpečnost tvou. Bohuslav půjde a o lid zbrojný postarám se u bratra,

dnes však chci míti pokoj s podobnými věcmi; chcit se dnes baviti a nikoliv zlobiti!“

Odvrátila se napolo od Pušky a v zlém rozmaru bodala hrotem nože do stolu; rozladění manželé umlkli na dobrou chvíli.

V tu chvíli stál Bohuslav co stráž na spuštěném zdvihacím mostě před branou a často upíral pohled do dálky v stranu k Nymburku. Pohled ten byl zamračený, ač Bohuslav věděl, že v brzku dostaviti se má veselý roj dědinníků i lidí na statku Mydlovarském osedlých na hrad, aby k výslovnému přání Alžběty jí před očima a k pobavení o slavném dnu prováděl kejkle a radovánky. Osud Bohuslavův nebyl závidění hodný; z obstojného postavení svého byv uvržen mezi surové žoldnéřstvo, zakoušeti musel od něho vši peluň ponížení svého, každou zlovůli a každý ústrk. I v den dnešní, kde každému na hradě bylo přilepšeno, musel se spokojiti s chudým soustem, ač sami soudruhové jeho hojně vína popíjeli, a náčelník stráže určil mu celodenní službu v bráně, aby mu dal pocíliti tíže ruky své i odvislost, v které se Bohuslav nalézal. Hledělit naň vůbec skrze prsty od té chvíle, co vzniklo podezření, že setkal se s bratrem Bartošem — a podezření to nebylo bez podstaty.

Jak jsme pravili, škaredý byl pohled Bohuslavův, jímž vyzíral v stranu Nymburka; sám jediný bděl nad bezpečností hradu, co soudruhové jeho po hojném jídle a pití hověli si v odpoledním zdřímnutí. Na cestě od Nymburka k Mydlovarům vedoucí vzedmul se hustý kotouč prachu a Bohuslavovo oko zajiskřilo se, sotva že ho dostřehlo; strážce nehnul se však s místa aniž dal znamení jindy obvyklé, sotva že se vzpřímil, aby lépe mohl dohlédnouti. Vítr zanesl kotouč prachu

stranou a Bohuslav dobře viděl lesknoucí se zbroj na statné tlupě jezdců, přece však nehýbal se s místa; leč v oblíčeji jeho jevilo se patrné napnutí. Tlupa jezdců dojížděla blíže, tryskem dohnala se až k samému mostu zdvihacímu — Bohuslav bledý na smrt sklonil oštěp k zemi a ztrnulým okem patřil na jezdce vjíždějící skrze bránu do hradu; poslední z jezdců kynul mu pozdravení, Bohuslav poděkoval bratru svému Bartošovi. Boček, jehož návrat do Poděbrad na Mydlovarech mimo Bohuslava nikdo netušil, vjel se svými do dvora — přijel, aby si s Puškou sříznul vrub. A sříznul ho dle zásluhy strýce a strýně i dle způsobu svého; louče se u Lichtenburka s Hradeckými a Sirotky, pravil, že musí Puškovi šlápnouti na kuří oko.

Dusot tolika koní na nádvoří přilákal paní Alžbětu k oknu. S ustrnutím patřila, kterak druhové Bočkovi odzbrojují stráž překvapenou a dílem ospalostí, dílem leknutím k odporu neschopnou; jako k půdě přikovaná stála na témž místě, aniž by hlasu ze sebe vydati mohla, až Boček sám hřmotným krokem vešel do jizby. Tu teprvé postoupila o krok proti vstupujícímu a vztáhla pravici vzhůru, jakoby od sebe odvarovati chtěla, čím nejbližší chvíle jí hrozila a před čímž v duši se chvěla.

„Toť přichází v dnešní den také nezvaný host, paní strýně a pane strýci, a jak pochopiti lze, host nemilý!“ promluvil Boček ostrým hlasem a s pohrdavým pohledem na Pušku se stolice vskočivšího, ale sotva na nohou se držícího. „Avšak již je tomu tak; sami byste nepozvali a přece máme pospolu dosti co oučtovati. Myslím, že jest čas, abych smazal, co jste si u mne zapsali; dobře se na to rozpomeňte a selže-li vám

oběma paměť, nuž já vám přijdu na pomoc. Paměť má, chvála bohu, i při té sedmdesátce, již nosím na zádech, neopustila mne a tak jest živa, že bych mohl na hezká léta sáhnouti nazpět. Zda-li pak se pamatuješ, vzácný strýče Puško a ty paní Alžběto, kolikráte jste mne zrádně podskočili? Prvníkráte tehdy, když Sigmund hodlal zardousiti Prahu; ty Puško dal jsi mi slovo, že s námi státi budeš, a když ti Sigmund pokynul prstem, vzala ti paní Alžběta čest z těla a já tě shledal v řadách Sigmundových co zrádce svého a zrádce celé země. Za vděk vypálil ti Sigmund Mydlovary svými Uhřaty a já měl za to, že se vzpamatuješ — a hle, k pokynutí manželky své stál jsi pod Vyšehradem opět proti rodným bratrům. Arciť Sigmund sliboval zahájiti na hradě Pražském skvělou dobu rozkošnického života dvorského a ty jsi musel po druhé k vůli ženě psům hoditi slovo, které jsi mi dal. A když jsme zhoubnou ruku Sigmundovu vypravili za hranice, jak jsi se odměnil reku Žižkovi za osvobození vlasti? Buntoval jsi s zahraničnými šejdíři a přičinil jsi se, abys pomohl Žižkovi podraziti nohy u Strachova dvora, ač dal jsem tě varovati. Mám ti připomenouti i Nymburka, jak jsi tam všecky věci zplichtil ramenářstvím svým a své paní Alžběty? A což pak u Kostelce? Nezarděl jsi se tam, když jste s Městeckým a bezpochyby z návodu vrtláka Čeňka jako lotři mne jali, kterýž jsem k vám přišel pod záštitou rokování a k vybídnutí s vaší strany? Zákeřník nedopustí se činu podobného a tys Puško ho spáchal nu krevném strýci svém! Avšak i té hanebností jsem ti chtěl zapomenouti, kdybys se byl odváděje mne jatého zpamatoval; ale v srdci tvém nebylo milosrdenství a lidského citu, naopak ztrýznil jsi mne starce

na cestě až k smrti a když jsem úpěl ve vazbě na Mělníce, místo pomoci, za niž bylo žádáno, místo přímluvy doprošované dostalo se mi od tebe i tvé Alžběty výsměchu. Přelili jste mi pohár pelyně v životě a při sám bůh spravedlivě budu vás trestati!“

„Bobši!“ volal obrátiv se ke dveřím, do nichž vstoupil známý náš v průvodu několika ozbrojených. „Zde tvůj vězeň!“

Boček ukázal na Pušku.

„Bočku!“ zvolal zděšený Puška, nemoha v pomatení smyslů ni slova ze sebe vypraviti. Alžběta rychle chtěla přiskočiti k manželi svému, leč Boček ji vstoupil do cesty.

„Zůstaň!“ kázal jí přísně. „Tebe Puškovi více nebude třeba.“

„Násilníče, nemáš práva, abys mne odlučoval od choté!“ vzkřikla Alžběta divoce.

„On měl ještě méně práva ke mně a přece mne jal!“ chladně odvětil ji Boček. „O něho i o děti jeho já se postarám; na nevinných dětech Boček se mstíti nebude a z otcovského zboží neztratí se jim ni vlásku. Avšak tebe, Alžběto, trestati budu ztrátou dětí, abys naučila se jich milovati a poznala lásku mateřskou, jež srdci tvému, jak dobře vím, až posud byla cizí. Půjdeš k svému bratříčkovi Čeňkovi, tam tě bude třeba — neboť Čeněk . . . umírá!“

Děsný skřek vyrval se z prsou Alžbětiných při zprávě té, leč Boček nedbal zděšení jejího. Kázal Pušku odvésti a vsaditi do věže, Alžbětu pak vyvésti dal z Mydlovar opatřiv ji na cestu, čeho jí nevyhnutelně bylo třeba.

Pěšky, v středu několika zbrojných musela jíti hrdá Alžběta z hradu; průvod lidu prvé k veselí jejímu vyzvaného stal se svědkem ponížení a

trestu vysokomyslné ženy — a nebylo jediného dědinníka, který by ji byl z upřímného srdce politoval.

Málo jen ještě dodati nám jest rysů k obrazu. Boček u vykonání pomsty své na Puškovi nezapřel šlechetné mysli. Uzmuv útlým dětem otce i matku, vzal je s sebou na Poděbrady a dbal pečlivě vychování nikoliv k neprospěchu jejich. Hospodářství na Mydlovarech svěřil poctivým rukoum Bobšovým a Bobeš uvedl tam za hospodyni Libku, jež s těžkým a zároveň veselým srdcem rozloučila se s příznivkyní svou Anéžkou Švábovou. Puška sám nepřečkal dlouho uvěznění svého; v několika málo nedělích schvátila ho rána osudu až příliš zaviněného. Alžběta zůstavši po smrti bratra svého co vdova na Veselé, nevrátila se na Mydlovary, i když v plném rozkvětu odevzdány byly dědicům Puškovým.

Hradečtí oddéchali v plné volnosti, když Opočno spáleno a do základu vyvráceno jest; byliť prosti nejúhlavnějšího, nejnebezpečnějšího nepřítele. Jak jsme připomenuli, podařilo se Městeckému uniknouti tajemným spůsobem z hořícího hradu, podařilo se mu též na chvíli, spasiti se na druhém, jemu náležejícím hradě Lichtenburku; leč celá síla nepřátel, Opočno zničivších, kolem Lichtenburka lehla polem a vypudila i od tamtud lupiče. Prost statků, v nahé žebrotě, zhrdaný přítelem i nepřítelem potloukal se Městecký ještě po pět plných let po zemi, obraz bídy duševní i tělesné. Jakož lup statků pozemských povznesl ho, tak i ztráta jejich zničila ho; cti a ctnosti prázný Městecký zhynul co samovrah v zoufalství.

Kolotavý Arnošt, muž bez pevného základu, jehož osudem vládl pouhý rozmar srdce, jemuž místo rozumu při činu velel okamžitý záchvat lásky, uchýlil se po ztrátě Anny v trpkém poznání své nicoty mezi osamělé zdi svých Černčic; tam trávil bezstarostné dny života svého, nedotknut více mocnými vlnami dějin, jež po několik ještě let bouřily po nivách širé vlasti a jejichž hluk rozléhal se po celé Evropě!

Panna Orleanská.

Sepsal

Dr. Vilém Gabler,
ředitel městské vyšší dívčí školy pražské.

Matice lidu ročníku IV. číslo 6.

(Běžné číslo 24.)

V PRAZE.
Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.
1870.

Tiskem dra. Ed. Grégra v Praze.

Svému příteli

Frant. Zachovi,

plukovníku a řediteli vojenské školy v Bělehradě srbském,

věrnému bojovníku

za pravou svobodu všech národů evropských,

tyto listy věnuje

spisovatel.

Ve východní Francii (v departementu Vogesů) na levé stráni lesnatého údolí řeky Mozy, mezi městy Vaucouleurs (čti Vokulör) a Neuchâteau (čti Nöšátó), leží nepatrná vesnička Domremy-la-Pucelle, t. j. Panenský Domremy, takto nazvaná, proto že se v ní narodila Johanna Dark, známá pod jmenem Panny Orleanské národní rekyně francouzská. Vesnička tato, čítající něco přes 300 obyvatelů, jest obzvláště v novějším čase, kdežto železnice cestování usnadňují, každý rok navštěvována četnými domácími a zahraničnými hostmi, mezi nimiž Angličané zastoupeni bývají slušným počtem.

Milá jest chůze po hlavní ulici mezi domky potaženými ovocnými stromy a růžovými keři, jejichžto větve tu i tam vypínají se až nahoru na střechu, k malému kostelíčku, vedle kterého stojí rodný dům Johannin. Dům tento nevyniká nad sousedy obzvláštní velikostí a výstavností; jestiť to skromné sídlo nové šlechtické rodiny du Lys, na kterou byla povýšena bývalá rodina Darkova.

Letopočet 1461 v gotickém oblouku domovních dvéří vedle rodinného erbu naznačuje bezpochyby rok, v němžto dům tento vystavěn byl na místě zajisté ještě skromnějšího příbytku rolníka Jakuba Darka, otce Johannina. Tehdáž také průčelí domu ozdobeno bylo malbami představujícími hlavní skutky Panny Orleanské; avšak malby tyto nemusely býti velmi trvanlivé, neboť již r. 1480 vypravuje spisovatel Montaigne, že věkem byly sešlé, a nyní ovšem není po nich viděti ani nejmenší stopy.

Dům jest majetkem departementalním od roku 1820. Peněžitá sbírka zavedená po celé Francii podala prostředky k zakoupení sousedních domků a pozemků, a k vystavění pomníku. Rodný dům Johannin stojí nyní uprostřed malého parku, v němžto nachází se též dívčí škola, vystavěná na památku rekovné dívky, a kašna ozdobená obrovským poprsím Panny Orleanské v bílém mramoru. Hlavní síň domu okrášlena jest uměleckým dílem zvláštního druhu, velmi krásnou sochou Johanny, shotovenou dovednými rukami princezny Marie z Orleans, dcery krále Ludvíka Filipa.

Avšak vesnička Domremy není místo jediné, kde národ francouzský vděčně oslavil památku hrdinské dívky, kterou plným právem může nazývati osvoboditelkyní vlasti. Ještě dva pomníky naznačují ve Francii skvělý začátek a smutný konec válečné dráhy této nadobyčejné bojovnice pro svobodu národní: v Orleans-u nad Loirou (čti

Loarou) připomíná krásná bronzová socha (postavená r. 1804) na hlavním náměstí den 8. května r. 1429, kdežto Johanna téměř zázračným způsobem vysvobodila toto město od dlouhého obležení, a v Rouen-u (čti Ruanu) nad Sekvanou socha Johannina stojí na témž místě, na němž dne 30. května roku 1431 19letá rekyně bídně upálena byla na hranici, odsouzena byvši co kacířka inkvisičním soudem tétéž katolické církve, jejížto biskupové dvě léta před tím slavně byli prohlásili, že dívka tato vyslána jest od boha ku spáse vlasti.

Kdo z laskavých čtenářů knížky této byl by náhodou v Paříži na začátku měsíce května, ten ať neopomine zajeti ke dni 8. května do Orleans-u (po železnici 4 hodiny cesty), neboť tam bude svědkem národní slavnosti zvláštního rázu, slavnosti to jaksi středověké, kterouž Orleanští každý rok nádherně oslavují památku vlastenecké rekyně, od níž jméno jejich města nabylo nejrozšířenější pověsti po všech končinách vzdělaného světa.

A což není to pouhá báchorka, ta celá historie o Panně Orleanské? řekne snad leckterý z čtenářů mých; což není ta Johanna Dark osobnost báječná podobně jako Stillfrid a Bruncvík?

Nikoli, milý čtenáři, tomu není tak; bezpečné zprávy a zcela spolehlivá svědectví, zachované v souvěkých kronikách a původních listinách, po-

dávají nám o životě a skutcích Panny Orleanské obraz tak jasný a zároveň tak úplný, že není žádné historické osoby středního věku, o níž mohlo by se tvrditi totéž. Mohu tedy vším právem ubezpečiti laskavé čtenáře své, že všechno, co zde vypravovati budu, zakládá se na pravdě historické mnohým bádáním pojištěné, a že souhlas rozličných podání o skutcích Johanniných vylučuje takřka všechnu pochybnost o jejich pravdivosti.

Jaké místo zaujímá Panna Orleánská v dějinách Francie.

Francie, tehdáž království mnohem menší nežli jest nynější republika francouzská, nacházela se na začátku 15. věku ve stavu tak smutném a beznadějném, že netoliko lid obecný, šlechta a kněžstvo považovali samostatnost říše této za ztracenou, alebrž i král sám zoufal již nad osudem své koruny. Následkem dlouholetých nešťastných válek s Anglickem Francie zdála se býti snadnou kořistí dobývavých ostrovanů. Ve třech velikých bitvách, r. 1346 u Křeščaku, (kde padl dobrodružný král český Jan z Lucemburku), r. 1356 u Poitiers (čti Poatié) a r. 1415 u Azincourt (čti Azénkúr) potřena byla válečná síla feudální šlechty francouzské, a cizí dobyvatel nacházel na vítězoslavné dráze své jižjiž toliko nesjednocený odpor některých pevných měst a jednotlivých band ozbrojenců, kteří vedeni jsouce smělými vůdci považovali válku za svou živnost, a o nichž může se směle říci, že o závod s nepřítelem cizím plenili a hubili vlast francouzskou. Vnitřní spory a domácí války mezi vysokou šlechtou francouzskou valně též přispívaly k oslabení francouzské říše. Princové královského rodu, nemajíce pražádného smyslu ani pro slávu a velikost svého rodu, ani pro samostatnost a blaho

vlasti, alebrž považujíce moc královskou jen co pouhý prostředek k dosažení svých sobeckých záměrů, vraždili úkladně jeden druhého, spůsobili krvavé revoluce v hlavním městě, a zneužívali moci a jména královského co záštity nejohavnějších skutků. Jedna i druhá tak nazvaná dvorní strana volala střídavě na pomoc proti odpůrci svému cizího dobyvatele. Královská moc hluboko klesla za dlouholeté šílenosti Karla VI. a nezmohla se po smrti jeho (1422) k činnosti samostatné, neboť následníkem na rozviklaném trůnu byl nezletilý slaboch kralovic Karel, pozdější král Karel VII. Mladého kralovice zmocnila se jedna dvorní strana, ana vlastní jeho matka, zlopověstná Isabella bavorská, přidržovala se netoliko strany druhé, ale i úhlavního nepřítele Francie, krále anglického, jemuž provdala dceru svou Kateřinu, by tím sňatkem nabyl podstatnějšího práva na trůn francouzský. Ba, tato bídná matka a královna prohlásila veřejnou listinou vlastního syna svého za pancharta, aby tak slavně dosvědčila, že tento ani práva nemá na dědičný trůn svých otců.

Když tak s hůry všemožně pracováno k tomu, aby moc královská zbavena byla svého lesku, není divu, že národ sám již nespatřoval v nezletilém jinochu skvělého zástupce samostatnosti říše a národní slávy. Roku 1428 byli Angličané v nepopíratelném držení celé severní polovice francouzského království; hlavní město Paříž, posvátné město Remeš, v němž platný král francouzský složiv přísahu nu starou bibli slovanskou, musel býti korunován, aby plným právem mohl se nazývati králem Francie, byla v jejich rukou. Mimo to uznávaly již po drahná léta rozsáhlé provincie na jihovýchodu Francie svrchovanost anglických králů. Anglický král Jindřich VI. jmenuje se králem an-

glickým a francouzským, a francouzský kralovic Karel, jenž útulku hledá ve věrném posud městě Bourges (čti Burž) na jihu řeky Loiry, jmenuje se na posměch „králem Bourges-ským.“ Jedná se nyní zpupnému dobyvateli o to, by vytlačil nešťastného potomka slavných králů francouzských i z těch zemí, ve kterých posud se uznává jeho moc, aby se zmocnil tak skutečně celého království, jehož titulem jižjiž se honosí. Všechna pevná města nad řekou Loirou jsou v rukou Angličanů, vyjma Orleans, tento hlavní klíč k jihu Francie. Dne 11. října r. 1428 začíná ono památné obležení, jemuž konec učinila dne 8. května r. 1429 Johanna Dark. Mezitím, co Orleans obklíčen byl 11.000 muži nejlepšího vojska anglického a každý den takřka očekával se pád důležitého města, a kralovic Karel nečinně dlel na hradě Chinonu (čti Šinonu), vše podobalo se k tomu, že v brzku zazní osudné: Konec Francie! Lid venkovský, pozbyvší vší důvěry v moc královskou a statečnost šlechty, trávil mizerný život v ustavičném strachu, a nejhlavnější činností jeho bylo, ukrývati bídný majetek svůj před nepřítelem a brzy před horším ještě přítelem.

Šlechta tak často na hlavu poražená pěchotou anglickou, vyjednávala raději s cizím dobyvatelem, nežli by se s ním byla pustila do boje; pevná města jedno za druhým podrobovala se Angličanu a kněžstvo, veliká to moc ve státu středověkém, drželo se jako vždy praktického pravidla, že slaviti musí vítěze, kdo nechce zahynouti s přemoženým. Kralovic Karel konečně, co hlava tohoto hynoucího státu, byl v rukou takovýchto rádců, o nichž nebylo nižádné pochybnosti, že v rozhodném okamžení osobu jeho pokládati budou toliko za vydatný prostředek ku prospěšnému vyjednávání

s vítězem. V celém tomto světě francouzském, v němžto srdce jedněch svíral ustavičný strach a mysl druhých řídilo chladnokrevné sobectví, panoval tehdáž jedním slovem úplný nedostatek onoho vznešeného citu, který člověka schopným činí k velikým skutkům, onoho citu vlasteneckého, jenž povznáší duši lidskou nad úzký kruh každodenních starostí a přání.

Tu objevila se na jaře r. 1429 mladá vesnická dívka, tvrdící, že bůh ji vysílá, aby vysvobodila město Orleans od krutého obležení, aby dovedla kralovice Karla co dědičného panovníka do staroslavné Remeše ke korunovací, a aby sprostila celou vlast francouzskou hnusného jařma cizovlády. Tato dívka překonala neobyčejnou odvahou a vytrvalostí všechny překážky a obtíže, které se předsevzetí jejímu stavěly na odpor, ona na dvoře královském důvtipnou výmluvností získala sobě mysl pochybujících, dodala nadšenými slovy váhajícím důvěry a smělosti, roznítila v lidu svatý zápal vlastenecké obětovnosti, a stala se duší a vůdcem nové vítězné výpravy válečné proti podmanitelům své vlasti. Ona splnila sliby své osvobozením města Orleans-u a korunovací krále Karla VII. v Remeši, avšak nevykonala celou svou úlohu pro malátnou nestatečnost krále a mrzkou řevnivost jeho rádců, jimž nikterak nebylo vhod, aby národ sám svou vlastní silou obnovil starou slávu koruny a samostatnost říše. Sklamána jsouc ve svých nadějích nejsvětějších úmyslnou nečinností krále a zoufajíc nad osudem své vlasti, hrdinská dívka o své újmě nastoupila boj proti Angličanům, v jejichž zajetí upadla hanebnou zradou spáchanou nad ní návodem samého prvního ministra francouzského krále. Francouzské kněžstvo, co povolný nástroj mstivosti

cizího podmanitele prohlásilo vlasteneckou rekyni za kacířku a odsoudilo ji k smrti upálením na hranici, a dvacítiletá dívka raději zahynula touto smrtí hanebnou, nežli by byla za nabízenou jí svobodu a život skvělý v cizině zradila svou vlast, ač dobře věděla, že sám král této vlasti ji opustil zrádně.

Národ francouzský napravil a napravuje posud tento hřích svého krále tím, že ctí a velebí v osobě Panny Orleanské skvělý obraz nejčistšího vlastenectví, osvědčeného netoliko krásnými slovy, netoliko hrdinskými skutky a nezištnou obětovností, alebrž i dosvědčeného mučenickou smrtí. A národ francouzský nemá v dějinách svých žádné osobnosti, která by v tom ohledu převyšovala nesmrtelnou slávu prosté dívky vesnické, jejíž jméno tím více slaviti bude a jejíž pověst tím výše stavěti bude, čím více pokrok pravé vzdělanosti dodá ceny a váhy i v životě veřejném onomu ušlechtujícímu citu, kterýž již nyní celý vzdělaný svět velebí alespoň krásnými slovy.

Mladý věk Johannin.

Johanna Dark narodila se dne 6. ledna r. 1412 v malé vesnici Domremy, ležící tehdáž na samém pomezí království francouzského. Její otec Jakub Dark byl rolníkem; matka její jmenovala se Isabella Rommée. Oba rodiče měli dobrou pověst v malé obci co lidé pobožní, poctiví a pracovití. Johanna měla tři starší bratry (Jakuba, Jana, Petra) a jednu mladší sestru (Kateřinu). Vychování těchto dětí bylo dle tehdejších časových poměrů velmi jednoduché; školy v tak malé obci ovšem nebylo žádné, a tak zvaného školního neb

literního vyučování se jim dokonce nedostávalo: pomáhaly při pracích polních, pásly dobytek, dívky učily se šiti a přísti, a konaly malé služby v domácnosti; několik modliteb („Otče náš," „Zdrávas Maria" a „Věřím v Boha jediného"), jimž se děti od pobožné matky učily nazpaměť, tvořilo základ vychování náboženského. Nebylo v tom zcela nic mimořádného. O událostech válečných mluvilo se zajisté mnoho i v domácím kruhu rodiny Darkovy. Durand Laxart (čti Dyran Laksár), švakr Johanniny matky, často navštěvoval dům Darkův, a obzvláště Johanna poslouchávala s napnutou pozorností jeho vypravování o poměrech a příbězích časových, a rozpravy jeho s jejím otcem. Již v devátém roce svého věku poznala Johanna vlastní zkušeností hrůzy válečné, o nichž až potud byla toliko slyšela povídati. Houf nepřátelského vojska vtrhnul r. 1421 do klidného údolí; veškeré obyvatelstvo Domremyské uteklo se za hradby pevného města Neufchâteau (čti Nöfšató), kdežto i celá rodina Darkova pobyla úplných 14 dní. Smutné bylo navrácení do vypleněné a z části spálené vesničky. Do roku 1428 podobné výjevy opakovaly se ještě několikkráte.

Johanna vstoupivši do věku panenského byla dle svědectví všech, kteří ji znali*), dívka velmi pobožná, mravná a dobrá. Záhy jevila povahu

*) O mladém věku Panny Orleanské zachováno nám velmi mnoho podrobností zcela hodnověrnými svědky. Když totiž r. 1455 započalo zvláštním přivolením papeže Kalixta III. ono soudní jednání, kterým se mělo Johanně, co kacířka r. 1431 odsouzené, navrátiti dobré a poctivé jméno, tu dle rozkazu soudního dvora vyslýchání byli ve vesnici Domremy a v okolí všichni lidé, kteří Johannu byli znali, a zápisky těchto výslechů podávají nám velmi jasný obraz o povaze mladé Johanny.

neobyčejnou chováním nad svůj věk vážným a odměřeným; v obyčejných mezi dívkami vyražení a zábavách nebrala podílu, a nejraději bývala sama, ač družky její všechny ji milovaly pro její laskavost a dobrosrdečnost. Johanna náležela již co mladá dívka k malému počtu oněch lidí, u nichžto víra a cit tvoří pravý a velmi pevný základ povahy a celé bytosti, a jejichžto víra jest tak živá, že nezůstane pouhým slovem a cit tak vroucí, že se musí osvědčiti skutkem. Johanna jest povaha taková, která by se za času krutého pronásledování víry křesťanské byla stala mučenicí pro učení Kristovo; ve věku 15., kdežto vlast její byla v největším nebezpečenství pozbyti samostatnosti své pod jařmem cizovlády, Johanna stala se mučenicí pro vlast. Johanna byla velmi pobožné mysli t. j. ona pevně věřila v boha, který řídí osudy tohoto světa, a který trestem stíhá zlého a odměnu dává dobrému, kteryžto jest napravitelem a mstitelem křivdy a ochrancem těch, kterým křivda se děje; ona věřila v Krista spasitele, který učil: „co nechceš, aby jiný činil tobě, to nečiň ty jemu.“ Víra tato vedla ji nutně k tomu, že pokládala Angličany, tyto cizince, kteří vlast francouzskou týrali a sužovali, aby ji konečně podrobili svému panství, za zlosyny, jejichžto hříšnému počínání spravedlivý bůh musí učiniti konec. Francouzský kralovic Karel, jehožto korunu zpupný náčelník cizích podmanitelů, král anglický, drzou rukou si posadil na hlavu, byl pro Johannu předmětem té nevýslovné lásky, kterou srdce šlechetné vždy věnuje tomu, kdo bezprávím a mrzkým násilím sklíčen jest.

Johanna byla též horlivou a velmi upřímnou katoličkou: kůry andělské a sbory svatých a světic byly tak podstatnými částmi její víry, a

tak nutnými předměty jejího náboženského citu, že si bez nich nemohla představovati velebnost boha stvořitele a nebeskou slávu spasitele Krista.

S hlubokým a upřímným citem nábožným sloučil se v čisté duši statečné dívky vroucí cit vlastenecký; přispěti pomocí nešťastné vlasti, vlast spasiti, pro vlast umříti byli myšlénky, kterými se nadchnulo srdce Johannino. Mezi lidem obecným kolovala tehdáž stará proroctví, která nemohla zůstati bez účinku na její stav duševní: z doubraviny na pomezí Lotrinském*) vyjde prý dívka, která porazí britanské lukostřelce; žena prý uvedla Francii na kraj propasti, panna ji spasí. Johanna cítila ve vlasteneckém srdci svém síly dostatečné k tomu, býti tou dívkou, ona si umínila státi se spasitelkyní Francie. Tyto myšlénky takovou silou uchvátily její duši, a cit nábožensky, ona víra v boha, mstitele křivdy v míře takové podporovala její vlastenecké předsevzetí, že se jí zdálo, jakoby hlas nebeský, hlas boha samého vyzýval ji, aby šla na pomoc království francouzskému.

Již r. 1425 v letě, když Johanně bylo 13 let, započala tato vidění, ve která pevně věřila, a o nichžto sama později podala zprávu podrobnou. Roku 1425 byla Johanna jednoho letního dne v zahradě svého otce o hodině polední. Zahrada tato nacházela se vedle samého hřbitova, uprostřed kterého stojí kostelíček vesnický. Tu najednou ponořena jsouc v hlubokých myšlénkách zaslechla hlas jemný, krásný a zcela zřetelný, který ji napomenul, aby se vždy chovala mravně;

*) Vesnička Domremy, u nížto nacházel se tehdáž rozsáhlý les dubový (bois chenu) leží na pomezí bývalého vévodství Lotrinského.

bůh že jí bude napomocen, a především, aby šla na pomoc království francouzskému. Hlas tento přicházel prý z pravé strany, kde stál kostel a byl zprovázen neobyčejnou září. Zpočátku ulekla se dívka, ale když tentýž hlas slyšela po třetí, zpamatovala se, i zdálo se jí, že jest to hlas boží; pak ale poznala, že to byl hlas andělský a totiž hlas archanděla Michala. Archanděl Michal se jí také zjevil uprostřed kůru andělského, a posilnil ji laskavými slovy. Později se jí zjevily ještě dvě světice, kteréžto nejvíce ctila, sv. Kateřina a sv. Marketa, a opakovaly jí totéž důtklivé vyzvání, by šla na pomoc království francouzskému.

Nadšení vlastenecké našlo tedy v čistém srdci hrdinské dívky mocného spojence na vroucím citu náboženském, který jí jako druhdy křížákům velel hlasem mocným a zřetelným: *Bůh to chce!*

Drahný čas chovala Johanna osudné tajemství v panenské duši své; teprv roku 1428, když byla v 17. roku svého věku, pomyslila na skutečné provedení svých tajných úmyslů. Bratři bezpochyby nejdříve se dověděli o záměrech sestřiných a chválili je, neboť najdeme později dva bratry Jana a Petra po boku Johanny na všech válečných výpravách jejích. Vlastenecky smýšlející strýc Durand Laxart též věděl o tom, co zamýšlí Johanna, ač váhal podporovati ji v tom proti zjevné nevoli otce Jakuba, který všemi možnými prostředky stavěl se na odpor vlasteneckému předsevzetí Johannině co počínání nesmyslnému. „Kdybych věděl," řekl starý Dark k svým synům, „že vaše sestra dá se na vojnu, chtěl bych raději, abyste ji utopili, a kdybyste vy to neudělali, udělal bych to já sám." Johanna byla nyní držána v otcovském domě pod přísnou dohlídkou, její

jediná naděje spočívala na strýci Laxartovi, jehožto již byla na polo získala pro své záměry. Slehnutí jeho ženy podalo jí vítanou příležitost, by se dostala na nějaký čas k němu. Laxart musel ji vyprositi u rodičů, aby přišla na několik dní ošetřovati nemocnou tetu. Vesnice Maxey (čti Maksé), ve které bydlel Laxart, leží asi na polovici cesty z Domremy do pevnosti Vaucouleurs (vysl. Vokulör), v nížto ještě byla posádka francouzská pod velením rytíře Roberta dé Baudricourt (vysl. Bodrikúr). Ve vesnici Maxey začíná ona činnost Johannina, kterou netoliko osvědčila vytrvalost kromobyčejnou, ale i obdivování hodné schopnosti duševní. Sedmnáctiletá Johanna byla nyní dívka tělesně úplně vyvinutá, postavy vysoké a mohutné, které sličná tvář zářící se zápalem svatého nadšení, duchaplné oko, panenská nelíčená cudnost v každém pohybu, a důmyslná výmluvnost plynoucí ze srdce vroucím citem naplněného dodávaly okouzlujícího půvabu. Poctivý Durand Laxart neuměl odolati vřelým slovům zázračné dívky, a stal se brzy povolným nástrojem jejích přání. Durand Laxart jest první muž ve vlasti francouzské, kterého Johanna Dark úplně přesvědčila o pravosti a pravdivosti svého vznešeného povolání. Johanně jednalo se především o to, by sobě získala přízeň královského kapitána Vaucouleur-ského, aby se pod jeho ochranou vypraviti mohla ke dvoru královskému do Chinonu. Laxart šel s poselstvím k rytíři Baudricourt-ovi, vrátil se však s nepořízenou. Baudricourt jej sice vyslechl, ale radil mu, aby „vyfackoval“ pošetilé dívce a poslal ji domů k jejím rodičům. Johanna pak ještě sama se odebrala do Vaucouleurs, našla přístupu k rytíři Baudricourt-ovi, avšak nemohla jej nakloniti k tomu, aby podporoval její záměry.

Královský velitel Vaucouleur-ský byl tehdáž uzavřel příměří s vévodou burgundským, hlavním to spojencem Angličanů, a pomýšlel bezpochyby již na to, aby udělal z příměří v čas potřeby smlouvu přátelskou. Jemu tedy nebylo vhod, aby porušil pořádný průběh svých chladnokrevných kombinací účastenstvím v dobrodružných plánech nadšené dívky. Jinak o Johanně soudil mladý rytíř Bertrand de Poulengy (čti Pulanži), který přítomen byv první rozmluvě Johanny s Baudricourtem, stal se od této chvíle vřelým přívržencem jejím a horlivým hlasatelem její pověsti. Z jeho svědectví víme, že první rozmluva Johannina s Baudricourtem dála se okolo svátku Nanebevstoupení Páně r. 1428.

Johanna vrátila se do domu otcovského. Rodiče její užili zvláštní lsti, by ji odvrátili od úmyslů, v nichžto viděli tělesnou a duševní zkázu milované dcery. Mladý muž, který se beze vší naděje ucházel o lásku Johanninu, musel podati žalobu duchovnímu soudu Toul-skému (čti Túlskému), ve které ovšem spůsobem nepravdivým udal, že Johanna mu přislíbila svou ruku a žádal, by soud přiměl Johannu k tomu, aby dostála danému slovu. Rodiče Johannini měli za to, že mladá dívka raději svolí k manželskému sňatku, nežli by se dostavila k soudu a odpřísahala křivě jí přičítanou vinu. Avšak statečná dívka neostýchala se nikterak hájiti práva svého před shromážděním učených theologů, a složiti slavnou přísahu na důkaz toho, že mluvila pravdu. Soud prohlásil, že Johanna žalobníkovi ničím zavázána není a nebyla.

Nové poplenění a popálení vesnice Domremy nepřátelským vojskem v červenci r. 1428, a útěk obyvatelů do pevného města Neufchâteau mohlo toliko ustáliti pevné již předsevzetí Johannino.

Ku konci roku přinešena i do těchto odlehlých končin truchlivá zvěst, že Orleans, tato hlavní obrana jižního Francouzska, obklíčena jest vojskem anglickým. Johanna tušila, že jest svrchovaný čas, aby přistoupila k vykonání své úlohy.

Johanna se vypravuje ke dvoru královskému.

Na začátku roku 1429 opustila Johanna dům otcovský, jehož neměla více spatřiti. Opět šla se svým strýcem Laxartem (čti Laksárem) do vesnice Maxey, avšak nezdrževši se tam ihned se odebrala dále do Vaucouleurs. Tam byla se mezi tím stala ohledem na ni veliká změna v obecném mínění; jižjiž hrdinská dívka měla četných přívrženců mezi obyvatelstvem města; lid počal věřiti v ni a viděti v ní bohem poslanou spasitelkyni vlasti. Vždyť nebezpečí, které hrozilo vlasti, bylo tak veliké, že jen zázračnou pomocí mohlo býti odvráceno. Mladý rytíř Bertrand de Poulengy (čti Pulanži), o němžto již nahoře byla zmínka učiněna, též Johanně byl získal přátele mezi soudruhy svými, a královský velitel Baudricourt (čti Bodrikúr), zpraven jsa o tomto všem, a maje jak se zdá též pokynutí od samého dvora královského, by se nestavěl na odpor předsevzetí nadšené dívky, přijal tenkráte Johannu alespoň vlídně. Avšak buďto že čekal na rozkazy určitější, nebo na nějaký rozhodný obrat událostí válečných, dle kterého by se přidržel té neb oné strany, rytíř Baudricourt nedával výslovného svolení ku výpravě Johannině ke dvoru královskému do Chinonu. Johanna mezi tím bydlela ve Vaucouleurs v domě občana Jindřicha Leroyera, který se brzy stal vřelým stoupencem mladé rekovné dívky.

Mnoho zvědavých lidí přicházelo do toho domu, by viděli dívku, o nížto pověst šla po celém kraji, a nejeden odcházel z domu Leroyerova s pevnou věrou, že dívka tato povolána jest k velikým skutkům. Tak mocný byl dojem, který na každého učinilo mladé děvče v „bídném červeném oděvu selském.“ Též mladý lotrinský šlechtic, Jan de Novelompont navštívil Johannu v domě Leroyerově a jal se zkoušeti a zpytovati prostou venkovanku rozličnými řečmi. Překvapen jsa trefnými a důvtipnými odpovědmi neméně nežli byl pohnut vřelostí vlasteneckého citu, jímž každé slovo dívčino bylo nadchnuto, Jan de Novelompont podal Johanně ruku a slíbil ji na svou rytířskou čest, že ji sám doprovodí ke dvoru kralovice Karla.

Takto pověst Johannina nabývala denně větší rozsáhlosti a širšího uznání ve veřejném mínění. Starý vévoda lotrinský, Karel II., stonaje těžkou nezhojitelnou nemocí, povolal Johannu k sobě, a žádal od ní, by jej uzdravila. Johanna zcela určitě mu odpověděla, že k tomu není jí dáno od boha nižádné moci; ostatně dala vévodovi přátelskou radu, aby před svou smrtí opět k sobě přijal zavrženou choť. Starý vévoda nebyl prý zcela spokojen s výsledkem této návštěvy, daroval však Johanně přece čtyry dukáty, co příspěvek k její výpravě.

Již konečně tato výprava měla se státi skutkem, rytíř Baudricourt svolil k tomu, by Johanna ve společnosti královského posla odebrala se do Chinonu. Konaly se tedy potřebné přípravy na cestu. Z Vaucouleurs-u do Chinonu může se počítati asi 90 mil; v tehdejším čase, v němž nebylo ještě žádných veřejných silnic, vzdálenost dosti značná, asi 14 dní cesty na koni. Krajina mezi oběma místy byla z větší části v rukou nepřátelských, tak že celé podniknutí zdálo se býti

nad míru povážlivým a přímo nebezpečným. Vše to, ač Johanně nikterak nebylo tajno, nezviklalo pevnou její důvěru ve šťastný výsledek. Především jednalo se o to, zříditi Johanně výpravu potřebnou na takovouto cestu; ona sama v ohledu tomto hned se vyjádřila, že chce cestovati v obleku mužském. Na tento oblek složili se s přivolením královského velitele měšťané Vaucouleurští, a peněžitá sbírka k tomuto konci zavedená postačila též na zakoupení koně a potřebné zbroje t. j. kopí, meče a dýky.

Dne 23. února r. 1429 již časně ráno panoval neobyčejný ruch v ulicích města Vaucouleurs (čti Vokulör). Obyvatelé scházeli se v ulicích, kterými se měl ubírati malý průvod. Johanna mezi tím loučila se s rytířem Baudricourt-em, jenžto dal přísahati průvodce její, že ji doprovodí počestně a bezpečně. „Jdi tedy, Johanno," pravil konečně královský velitel, „a ať bude co bude." Baudricourt ještě nebyl přesvědčen o tom, že pomáhá k věci dobré, že připravuje spásu vlasti, posílaje tuto dívku ke kralovici Karlu, proto loučení jeho s Johannou bylo chladné. Tím vřelejší však bylo loučení Johannino s lidem městským, a byl to první slavný den ve slavném životě Panny Orleanské, když mezi rytíři Janem de Novelompont (čti Novlonpon) a Bertrandem de Poulengy jela ulicemi plnými lidu, který v blahé naději na lepší časy vítal a žehnal ji co slíbenou osvoboditelkyni země. Průvodčím výpravy byl královský posel Colet de Vienne (vysl. Kolé), kterému přidělen byl lukostřelec jmenem Richard; oba mladí rytíři, kteří o své újmě doprovázeli hrdinskou dívku, měli s sebou po jednom jezdci, tak že celá společnost záležela ze sedmi jezdců. Pravou hlavou a skutečným vůdcem výpravy stala se brzy

Johanna sama. Mělať ona do sebe onen vzácný dar boží, který jen malému počtu smrtelníků připadává co blahotvorný úděl pozemského žití, onu schopnost duševní, která v malých jako ve velkých věcech vždy uhodí na pravou cestu, která tam, kde obyčejný duch strne nad obtížemi, jež se mu staví v cestu, směle vždy kráčí ku předu, a nalezá jaksi hravě rozřešení nejtěžších otázek. Johanně dostávalo se na 11denní cestě krajinou nepřáteli obsazenou příležitostí hojnost, ve kterých osvědčiti mohla, že v každém případu dovede bystrým zrakem poznati, jak věci stojí a soudnou určitostí udati co třeba činiti. Cestovali pokud možná rychle, někdy s malými přestávkami celý den, někdy i v noci; několikkrát mohli bezpečně noclehovati, buďto v nějakém klášteře nebo v odlehlé vesnici. Obyčejným cestám malá společnost bedlivě se vyhýbala, a volila raději stezičky lesní a postranní pěšinky; přes řeky a potoky brodili na místech málo navštívených. Cesta tato zajisté by podala látky k malému románu, kdyby nám všechny podrobnosti, každý poplach, každé hrozící nebezpečenství, jemuž se šťastně ušlo, každý ten nocleh v lese se všemi okolnostmi byly zevrubně známy. My jenom víme, že Johanna se svými soudruhy šťastně se dostala do Chinonu přes města Auxerre a Gien (čti Oksér a Žien), a že soudruhové její obzvláště jejímu vedení připisovali šťastný konec celé této dobrodružné výpravy. Poslední nocleh byl v městečku Fierbois (čti Fierboa). Tam slyšela Johanna, že na blízkém hradu Comonacre (čti Komonakr) jest kaple sv. Kateřiny, jedné z jejích oblíbených světic. Johanna odebrala se do hradu a slyšela v kapli tři mše svaté; pak diktovala list kralovici Karlu, kterým mu oznámila svůj příchod. List tento byl ještě téhož dne

večer zvláštním poslem poslán do Chinonu. Avšak již nazejtří 6. března, nečekavši odpovědi, Johanna se svými průvodci vydala se na cestu a dojela o polednách do města Chinonu, kdežto se ubytovala v malém hostinci. Královský posel Colet sám nyní ohlásil příchod její u dvora.

Johanna na dvoře kralovice Karla.

Kralovic Karel, nekorunovaný potud následník legitimních králů francouzských, nacházel se na začátku r. 1429 následkem nepříznivých jemu událostí válečných v postavení takovém, že již pomýšlel na to, by opustil říši svou a hledal útočiště v cizině. Jednalo se pouze o to, má-li utéci do Savojska nebo do Skotska. Kralovic Karel narozený r. 1403 byl tehdáž dle věku svého sice mužem dospělým, ale dle povahy posud nezralým mladíkem. Na dvorech panovnických nacházeli se odjakživa lidé, kteří své vlastní vládychtivosti uměli zadost učiniti na újmu vladaře samého. Panovati ve skutku sám, ale ve jménu a na odpovědnost jiného, míti celou hmotnou sílu velké říše ve svých rukou, vládnouti jménem celého národa dle své libovůle a beze vší kontroly a dohlídky, toť zajisté postavení velmi lákavé, ku kterému třeba míti jen vtipnou hlavu, drzou mysl a široké svědomí. Absolutní vláda královská nebyla vlastně nikdy ničím jiným nežli vladařením takovýchto neodpovědných panovníků. Obzvláště nezletilost dědičného vladaře rodí a krmí tyto pijavky národního blahobytu, neboť vladař nezletilý musí míti svého poručníka a zástupce, a čas nezletilosti vladaře dědičného jest nejpříhodnější čas pro vladaře nahodilého k upevňování

a vykořisťování svého snad jen krátkého panství. Vždy stejná jest taktika těchto šlechetných mužů, pro které král a říše a národ jsou jen pouhou látkou k ukojení vždy více zmáhajícího se sobectví; nezletilý a nezkušený jinoch musí si navyknouti tráviti život svůj v zábavách a rozkoších, aby se otupěla jeho duševní síla a povaha jeho zakrněla; o věcech vážných, o záležitostech státních a otázkách politických neříká se mu mnoho, aby nemohl svým rádcům dívati se do karet, alebrž zůstal vždy povolným jejich nástrojem. Pobožným může býti, neboť rádcové jeho nebojí se oněch, kteří jenom spolehají na pomoc boží. V celku pracuje se tedy vždy k tomu, aby se duševní schopnosti nezletilého panovníka nevyvinuly; avšak přec jedna stránka jeho duševního žití pěstuje se s obzvláštní starostlivostí a péčí, totiž nedůvěřlivost. Těm kteří chtějí na dobro opanovati krále, záleží především na tom, aby král nedůvěřoval všem jiným.

Takto byl vychován též kralovic Karel, který v březnu r. 1429 s dvorem svým sídlel na hradu Chinon-ském. Lehkomyslná zhejřilost, neodhodlanost a nedůvěřlivost byly základními rysy jeho povahy. Kdežto rádcové jeho jižjiž se radili o tom, za jakou cenu asi by prodali jeho korunu, on se bavil. Když vůdce vojenský, pověstný La Hire, přijel k jeho dvoru, aby od něho vyžádal pilnou pomoc pro město Orleans, bezstarostný vladař téměř ztracené říše právě opakoval ballet, a vyslanec musel čekati, až s ním byl u konce. Poskytnouti pomoci věrnému městu obležením sklíčenému nebylo ostatně věcí tak snadnou na tomto dvoře královském, kde často v pokladně královské ani nebylo peněz pro královy zábavy. Stálého vojska tehdáž ještě nebylo; vojna se vedla

brannou mocí feudalní šlechty nebo najatými žoldnéři, kteří pak plenili královu říši, když právě žoldu se nedostávalo. Žoldnéři tito vůbec byli větší zkázou oněch zemí, kterých měli brániti, nežli nepřítele, proti kterému měli bojovati. Tak ku př. právě v onom čase Ferrado Sevillský, náčelník španělských žoldnéřů proti Angličanům najatých, byl se usadil s chasou svou v bohatém městě Tours-u (čti Túru) a hrozil vydrancováním města, aby vynutil výkupné 2500 tolarů zlatých.

Yolanda aragonská, královna sicilská a tchyně kralovice francouzského Karla, darovala své stříbrné nádobí, aby měšťané Tours-ští zbaveni byli svého nebezpečného hajitele, kterýžto obdržev žádanou částku peněz vytáhl z Tours-u na pomoc Orleanským.

Válka vůbec nevedla se již se strany francouzské dle promyšleného plánu, bojovalo se tu i tam takřka jenom na zdařbůh; neboť onomu, který tehdáž skutečně řídil politiku francouzskou, neběželo tak o slavné vítězství francouzských zbraní, jako spíše o šťastné a zdařilé provedení jeho diplomatických pletich, v nichžto vlastní a osobní prospěch jeho zaujímal ovšem místo první. Tento státník a první ministr kralovice Karla jmenoval se Jiří baron de La Trimouille (čti La Trimulj). Jméno jeho úzce spojeno jest s osudem hrdinské dívky, který zde vypravovati hodláme; potřeba tedy, abychom se podívali na muže tohoto poněkud blíže.

Jiří baron de La Trimouille měl roku 1429 asi 34 leta věku svého, a byl abychom jej karakterisovali zkrátka — pravý šlechtic a pravý ministr středověký. Pro něho co šlechtice byl totiž obecný lid městský a venkovský nebo onen tak nazvaný národ francouzský jenom jakýmsi pří-

davkem inventárním oněch statků, jichžto nezřízená lakomost jeho buďto se již zmocnila nebo ještě zmocniti zamýšlela, a ovšem též prostředkem (náhodou živým) k dosažení jeho vysokých záměrů stvořeným, kterého se tu potřebovalo k jistým pracem, tam jenom k placení daní, a konečně, kde panu baronovi líto bylo krve vlastní, k bojování proti tomu neb onomu nepříteli. Baron Jiří de La Trimouille díval se tedy velmi z vysoka na onen národ francouzský, ze kterého nyní přicházela prostá dívka, by králi svému v oběť přinášela vroucí cit nejčistšího vlastenectví. Pro šlechtice Jiřího de La Trimouille bylo vlastenectví věcí nad míru zbytečnou; na city vůbec nedal mnoho, neboť jednáním jeho vládla chladná zištnost.

Pro něho co ministra francouzského krále a francouzské říše nebyl předně král tento snad posvátným předmětem obzvláštní úcty, nebo skvělým zástupcem váženého principu monarchického, ale více jenom povolným nástrojem a vítanou zástěrou libovolných skutků, a říše francouzská byla dojnou krav ou, kterou třeba vydojiti, dokud ji člověk má v moci své. Také Jiří baron de La Trimouille (čti La Trimulj) mohl se nazývati nejbohatším francouzským šlechticem svého věku, ač byl ministrem nejchudšího krále. Takovémuto ministru zajisté poněkud směšnou osobičkou musela býti prostá dívka venkovská, která s nadšením vlasteneckého zápalu mluvila o obnovení staré slávy a velebnosti královské.

La Trimouille měl v onom čase, když Johanna Dark nevědomky rušila jeho kombinace, velmi určitě naznačenou politiku, kterážto záležela v tom: udržeti mladého kralovice v nečinnosti, bojovati proti Angličanům jenom cizími žoldnéři, a získati sobě přátelství hlavního spojence Angličanů, vé-

vody burgundského v pevné a podstatné naději, že v případu úplného vítězství Angličanů a vypuzení krále francouzského přece jenom vévoda burgundský zůstati musí prvním a hlavním pánem v zemi, a že pomocí přátelství jeho lehko bude i jemu (Trimouille-ovi) zachovati panství a čestné postavení v říši ostatní buďsi již Angličanům podmaněné.

Baron de La Trimouille provozoval tuto výhradně sobeckou politiku spůsobem tak zjevným, jakoby ani nebyl ministrem francouzského krále. Mezi ním co majitelem rozsáhlých statků na řece Loiře (čti Loaře) ležících a vůdci vojska anglického stávaly totiž smlouvy ovšem tajné, vedle kterých Angličané nepovažovali statky pana barona za zemi nepřátelskou, za to však ze statků těchto dováželo se do ležení jejich potřebné potravy.

Kralovice Karla opanoval baron La Trimouille celou onou mocí, kterou energická a bezohledně sobecká povaha vždy mívá nad neodhodlaným slabochem.

Věrným přívržencem a vždy povolným nástrojem a pomocníkem politických plánů prvního ministra byl kancléř říše francouzské, arcibiskup remešský Reginald de Chartres (čti Šartr.)

Yolanda aragonská, kralovicova tchyně, měla sice hlas důležitý v radě rodinné, a působila zajisté na zetě svého pomocí nižšího kněžstva, jmenovitě skrze zpovědníka jeho Gerarda Macheta (čti Žerára Mašeta), neměla však rozhodného vlivu na záležitosti politické. Bezpochyby že působením Yolandy, jejížto pobožná mysl klonila se k víře ve výjevy zázračné, rytíř Baudricourt ve Vaucouleours dostal jakési pokynutí, aby poslal Johannu ke dvoru královskému. La Trimouille neměl proti tomu co namítati; neboť venkovské

děvče snad ani by nepřekonalo obtíže a nebezpečenství daleké cesty, a kdyby i překonalo, mohlo se na dvoře královském leda státi předmětem posměchu a žertu. Avšak nyní tu byla, a průvodcové její hlásali zvědavému lidu po městě i na samém dvoře královském nadšenými slovy zázračnou pověst hrdinské dívky. Co s ní? Baron La Trimouille, v jehožto rukou hlavně ležel budoucí osud Johannin, nebyl muž, který by uvěřil, že selské děvče by se mohlo státi spasitelkyní francouzské říše, kterou ani on sám nechtěl spasiti. Zhejřilý kralovic ani neuměl oceniti onen cit vlastenecký, jímžto nadchnuto bylo šlechetné srdce mladé dívky, a který v srdci jeho nenašel nižádného ohlasu blahosklonného uznání. Co tedy s ní? Povolána jaksi byla k jeho dvoru, musila se tedy jaksi přijmouti co host, a byla dle toho také ubytována v zámku, kde se jí vykázala malá světnička ve věži nazvané du Coudray, jejížto zbytky se ukazují mezi zřícenina mi hradu Chinon-ského. Tři dni tam byla, aniž by věděla, co se s ní státi má. Rozličné osoby ji tam navštívily, a leckterý posměváček nenašel v malé světničce nižádné látky k frivolním šprýmům. Muselo se konečně tomu učiniti nějaký konec, a vymyšlena k tomuto účelu nedůstojná komedie, která patrně jen měla sloužiti k tomu, by prostá dívka sama směšnou se učinila před celým dvorem.

Řeklo se Johanně, že bude slavně představena kralovici Karlu. Dne 10. března večer vedl ji hofmistr královský hrabě Vendôme-ský do velké síně hradní pochodněmi osvětlené. Tam bylo shromážděno tři sta rytířů a ozbrojenců, uprostřed kterých kralovic Karel se skrýval za několika mladými šlechtici, zvláště k tomuto žertu skvostně oděnými, aby Johanna nemohla uhodnouti, který

z nich vlastně jest kralovic Karel, Johanna vstoupila, a ač na sobě měla jenom onen velmi jednoduchý oděv, kterým ji poctilo měšťanstvo Vaucouleur-ské, učinila patrně příznivý dojem na urozenou společnost. Když pak pevným krokem přiblížila se k onomu místu, kde za skvostně oděnými společníky svých zábav ukrýval se kralovic Karel, a nedbajíc těchto oslovila důstojnými slovy za nimi stojícího Karla, tu zmocnilo se všech přítomných nelíčené užasnutí.

Johanna vydobyla si velikého vítězství, ani netušíc nebezpečenství, které jí hrozilo. Není nám známo, jakým spůsobem Johanna mohla věděti, který z přítomných jest kralovic Karel, avšak buď jak buď, jisto jest, že nikterak neváhajíc přímo k němu přistoupila, a tak určitě jen jeho oslovila, že ihned všichni ostatní strnuvše podivením mimovolně ustupovali.

„Milostivý kralovici!“ pravila neohrožená dívka, „jmenuji se Johanna, a vyslána jsem bohem, bych Vám zvěstovala, že budete pomazán a korunován v městě Remeši, a že Vy jste pravým králem Francie.“

Všichni přítomní mezitím tak daleko byli ustoupili stranou, že nikdo již neslyšel co dále kralovic Karel polohlasně mluvil s Johannou; jenom ku konci krátké rozmluvy všichni zřetelně slyšeli slova, která Johanna jaksi úmyslně pronesla hlasem povýšeným, neboť co řekla, to chtěla pověděti netoliko kralovici, alebrž veškerému národu francouzskému.

„Milostivý kralovici,“ pravila, „přináším Vám od boha zvěst, že jste Vy pravým dědicem koruny francouzské a skutečným synem krále.“ Výrok tento učinil veliký dojem, netoliko na kralovice Karla, ale na celé shromáždění. Kralovic

Karel ve svědomí svém skutečně pochyboval o legitimnosti svého původu; a kdož by nebyl pochyboval, když vlastní matka jeho slavnou listinou prohlásila jej za pancharta? Komuž pak ustrnuvšímu ondy nad bezpříkladnou zlostí této bezectné matky, netanulo na mysli známé: „Žena uvede Francii na kraj propasti, panna ji spasí,“ — když nadšená dívka slavným výrokem vrátila kralovici pověst poctivou a plné jeho právo dědičné?

Johanna vydobyla si velikého vítězství; neboť opustila onu síň hradní, ve které měla se státi hříčkou lehkovážných šprýmů, co oslavená rekyně, ve kterou již věřil král a veškeré panstvo. Nebylo pochybnosti již, že Johanna povolána jest k velikému dílu.

La Trimouille viděl dobře, že by ji tak snadno již odstraniti nemohl, ale překážky jí mohl dělati co moudrý a opatrný rádce Jeho královské Milosti, a co neméně starostlivý a obezřelý správce záležitostí a zájmů říše. Ano, řeklo se, dívka tato patrně není dobrodružnou poběhlicí, avšak, kdož ví, zdaliž ona skutečně způsobilá jest k tak vznešeným skutkům jako jsou: osvoboditi vlast a vésti dědičného krále k slavné korunovací do Remeše? Kdož ví, zdaliž podivná dívka tato, která ovšem sama praví, že ji posílá bůh, není nástrojem mocností pekelných, vyslankyní samého ďábla, který takto ošemetným způsobem připravuje zkázu francouzské říši a věčnou potupu jejímu královskému rodu? Tato dívka, která chce býti osvoboditelkou vlasti, musí se zajisté podrobiti všelikým přísným a svědomitým zkouškám, aby se dokázala celému světu její nepochybná způsobilost k velikému dílu. Dříve nežli zkoušky tyto budou u konce, myslilo se pak ještě

potajmu, Orleans bude v rukou Angličanů, a pak pošle se nevítaná spasitelka domů.

Johanna byla tedy na hradě Chinon-ském co host kralovicův, a čekala s velikou netrpělivostí konečné jeho rozhodnutí. Nakládalo se s ní velmi slusně; často byla ve společnosti mladého vladaře, a také urozený baron de La Trimouille měl s ní několik rozmluv, by se nezdálo, že mu snad není vhod. Johanna často si krátila chvíli rytířským cvičením na rozsáhlém náhradí; ona velmi dobře jezdila na koni a vládla kopím dovedněji leckterého skutečného rytíře. Každý den byla na mši svaté v zámecké kapli, a často tam strávila delší dobu pohroužená v pobožné rozjímání.

První zkušební komise sestavena byla ze samých kněží: jednalo se hlavně o to, zkoušeti náboženskou víru Johanninu. Tři biskupové, několik kanovníků a učených doktorů theologie sešli se v hradě Chinonu (čti Šinonu), aby podrobili prostou dívku přísné zkoušce z náboženství. Zkouška vypadla velmi dobře, a komise podala kralovici příznivou zprávu.

Nyní teprv napadlo moudrému hraběti de La Trimouille, že vlastně zkouška tato měla se odbývati na nějaké bohoslovecké universitní fakultě, aby nabyla úplné bezpečné platnosti. Universita byla zcela na blízku, málo více nežli 10 mil vzdálená od Chinonu v městě Poitiers (čti Poatié); za tři dni mohlo se tam velmi pohodlně dojeti. Bylo tedy rozhodnuto, že Johanna půjde do Poitiers. Tam byla ubytována v domě královského rady Jana Rabateau (čti Rabató); komise kněžská navštívila ji v domě tomto několikrát, by se přesvědčila podrobnou zkouškou o pravosti její víry. Zápisky těchto zkoušek, na kterézto se dvě léta později Johanna odvolala před inkvisičním soudem v Rouenu,

byly sice zničeny na rozkaz úhlavního odpůrce jejího, avšak ústním podáním zachovalo se alespoň několik odpovědí, které nám ukazují neobyčejnou přítomnost ducha a přirozenou bystrost rozumu statečné dívky, a podávají nám důkaz nezvratný, že ona, ač byla velmi pobožná, nikterak nebyla obmezenou pobožnůstkářkou neb poníženou nohsledou kněžstva. Hned při prvním setkání s učenými doktory řekla jim: „Já nejsem učená dle spůsobu vašeho, ale v knihách, které bůh otvírá věřícím, více obsaženo jest nežli ve všech knihách vašich.“ — Bratru Leguinovi, rodem z města Limoges (čti Limóž), který nářečím své krajiny ptal se Johanny, jakým jazykem k ní mluvily její hlasy, odpověděla uštěpačně: „Lepším nežli mluvíte vy sám.“

„Pán bůh!“ řekl jí jiný doktor, „nechce, abychom ve vás věřili beze všeho důkazu; nedáte-li nám jisté znamení, že jste vyslána od boha, neporadíme králi, aby vám svěřil vojsko.“

„Přisámbůh,“ rozhorleně zvolala Johanna, „nepřišla jsem do Poitiers, abych zde dělala nějakých znamení. Veďte mne do Orleans-u, tam vám udělám znamení takových, že ve mne věřiti budete.“

„Věříte vy v boha?“ ptal se jí jeden ze soudců. „Oh ano! lépe nežli vy sám,“ odsekla mu netrpělivá dívka.

Vilém Aimeri, též člen učené komise, předložil Johanně otázku následující:

„Vaše hlasy vám řekly, že bůh chce osvoboditi Francii od neštěstí, kterým jest stísněna. Chce-li to bůh učiniti, nač vy k tomu potřebujete vojska?“ — „Vojsko bude bojovati a bůh jim dá vítězství,“ byla odpověď Johannina. Vidíme z těchto nepatrných ukázek mnohodenních rozprav a zkoušek, že učená universita Poitierská, libujíc si

v jalovém mudrlantství, zasahovala daleko za úlohu svou, by zkoušela pravost Johanniny náboženské víry, leda že snad učeným pánům zvláště uloženo bylo, by pokud možná mnoho času promařili spůsobem jakýmkoli.

Učená komise Poitierská měla též ve zprávě své podati úsudek o povaze, o mravech a soukromém živobytí Johanny. Paní Rabateau-ová, v jejímžto domě bydlela Johanna, a jiné paní, které ji tam častěji byly navštěvovaly, zavolány též do schůzí učených pánů. Všechny podaly jednohlasné svědectví, že mladá dívka vždy a naproti každému byla skromna i přívětiva, že jest pracovita i pobožna; nikdy že ji neviděly zaháleti; každý den že chodí do domácí modlitebny a v ní trvá na kolenou, vroucně se modlíc.

Zpráva podaná kralovici doktory Poitierskými zněla tedy v ten smysl, že Johanna Dark nadchnuta jest duchem božím, že král do ní může se nadíti toliko věcí dobrých, že spolehati lze na pomoc její, a že tedy radno se vidí svěřiti jí vojsko, by osvobodila město Orleans.

Biskup Chartres-ský, zpovědník králův, slavně prohlásil, že Johanna poslána jest bohem; Leguin a jiní doktoři bohoslovectví opakovali všude, že totéž věří tak dobře jako pan biskup.

Johanna byla tedy konečně uznána i přijata od kralovice co spojenec v boji proti Angličanům, a vrátila se s ním ku konci měsíce března do Chinonu. Tam jí čekala ještě jedna zkouška Dle náhledu tehdejšího věku jenom čistá panna mohla býti nástrojem božím takovým, nad kterým ďábel neměl nijaké moci. Některé dámy vysokého rodu, mezi nimižto byla i Yolanda, královna sicilská, musely též o tomto punktu podati kralovici uspokojující referát. V prvních dnech měsíce dubna

dal kralovic Karel rozkaz, aby se připravilo oddělení vojska, kteréby pod vedením Johanniným přispělo pomocí Orleanským a zároveň jim dodalo vydatný dovoz potravy.

Mladá vůdkyně vojenská obdařena byla od kralovice skvostným oděvem šlechtickým a dostala též lepšího koně.

Johanna jest nyní vůdcem vojska, a vítězství nad nepřítelem vlasti jest jí jisté, neboť vojsko její půjde do boje s úplnou důvěrou v bezpečné vítězství. Johanna vydobyla si této důvěry, a musíme říci, že slavnější jest její vítězství nad zjevnou nedůvěrou kralovice Karla a tajnými piklemi jeho rádců, nežli pozdější vítězství její nad zbraněmi anglickými; vyznáváme, že méně se obdivujeme slavným jejím skutkům válečným nežli tomu, že si vydobyla od francouzského dvora laskavého dovolení, by je směla vykonati.

Johanna osvobozuje Orleans.

Orleanští již věděli o Johanně a čekali ji touženě. Do Chinonu byli vypravili dva vyslance, jichžto radostná zvěst naplnila srdce dlouhým a krutým obležením sklíčených blahou nadějí. Již plných šest měsíců sevřeno bylo město ze všech stran 11.000 vybraného vojska nepřátelského, vedeného nejslovutnějšími vojevůdci anglického krále. Město Orleans ležící na pravém čili severním břehu Loiry, mělo tehdáž asi 30.000 obyvatelů, a bylo jedno z nejpevnějších a nejdůležitějších měst francouzského království. Strategická důležitost města zakládala se obzvláště na dřevěném přes 180 sáhů dlouhém mostu přes řeku Loiru, tvořícím hlavní spojovací čáru mezi krajinami jižními a severní

Francií. Vysokými hradbami a hlubokým příkopem obehnané město mělo podobu podlouhlého čtverhranu, jehožto jedna dlouhá strana přiléhala téměř k samé řece. Opevnění města bylo pro tehdejší věk dosti důkladné. Zevnější hradby byly od 3 do 5 sáhů vysoké a veskrze přes jeden sáh tlusté; příkop z části vodou naplněný byl 7 sáhů široký a 3 sáhy hluboký. K obraně hradby této sloužilo hlavně 42 kulatých věží od sebe v průměru asi 30 sáhů vzdálených. Za zevnější touto hradbou byl druhý příkop a druhá hradba. Pět bran vedlo do města, jedna na východní úzké straně čtverhranu, dvě na severní nejdelší straně čtverhranu, jedna na straně západní a jedna na straně jižní; po této poslední šlo se na most. Každá z těchto pěti bran opevněna byla dvěma kulatýma věžema. Téměř na jihovýchodním rohu čtverhranu vedla fortna ku přístavu na řece. Kolem celého města byla podměstí na slovo vzatá pro svou výstavnost a krásu. Orleanští již na počátku měsíce listopadu, ještě dříve nežli město bylo obklíčeno nepřátelským vojskem, spálili všechna tato podměstí, aby se v nich nemohl usaditi nepřítel. Několik velkých klášterů a asi 12 kostelů a kaplí obráceno bylo ve zříceniny. Branných měšťanů počítalo se asi 5000 mužů. Měšťanstvo orleanské mělo privilej brániti města svého samo proti nepříteli, a nepotřebovalo tedy přijímati do města žádných žoldnéřů královských, což ohledem na zdivočilost a zpustlost tehdejšího lidu vojenského bylo velmi prospěšnou výsadou. Orleanští však tentokrát vůči hrozícímu jim nebezpečenství velikému vzdali se práva svého a přijali během šestiměsíčního obležení do města k 8000 žoldnéřů pod rozličnými vůdci. Na hradbách a věžích hradebních měli Orleanští kromě obyčejných tehdáž

a velmi nemotorných strojů střelných t. j. praků, kuší a podobných tak zvaných samostřelů, též 71 měděných děl, kterými se ovšem jen házely kule kamenné. Děla tato „bombardy“ nazvaná, byla ve Francii v užívání od roku 1412, tedy teprv 16 let, podobala se našim moždířům, a byla z části nesmírně velká, jako ku př. jedno dělo v Orleansu, kterým se házelo kamenů 120 liber těžkých, a k němužto potřebí bylo 22 koní, by se jím hnulo z místa. Dělostřelectví bylo ještě na nízkém stupni, a uměním poněkud vzácným; v Orleans-u k 71 dělům bylo jenom 12 „mistrů dělostřeleckých“, kteří ovšem měli pak své pomocníky a pacholky. Obležení Orleans-u bylo zcela pravidelnou blokadou. Angličané uzavřeli město se všech stran, aby je vyhladověním přinutili ku vzdání. Hned v měsíci říjnu 1428 zmocnili se opevněného předmostí na levém čili jižním břehu Loiry, tak nazvaných „Tournelles“ (vížky), a zničili kus mostu. Od toho času až do konce měsíce dubna 1429, tedy během šesti měsíců, Angličané vystavěli kolem města 11 velkých bašt a srubů; 7 na severní straně řeky na všech do města vedoucích cestách, a 4 na straně jižní, kdežto mimo to ve své moci měli opevněné předmostí (les Tournelles), jak již nahoře bylo pověděno. K několika srubům použili Angličané zřícenin spálených klášterů podměstských. Poslední velký srub s baštou dostavěli Angličané v polovici měsíce dubna 1429 na silnici nebo vlastně cestě vedoucí z Orleans-u do Paříže. Všechny tyto sruby a bašty anglické byly na více nežli na 800 kroků vzdáleny od hradeb městských, tak že se z nich do města střílet nemohlo. Jediným účelem těchto dosti rozsáhlých a nákladných staveb bylo zastoupení cest, kterými se po-

trava, střelivo a jiné potřeby válečné dovážely do města. K tomuto konci bylo mezi většími sruby, někdy téměř hodinu cesty od sebe vzdálenými, opět menších strážnic a stráží. Angličané chtěli původně celý řetěz srubů a větších bašt spojiti mezi sebou valem a příkopem, aby město takto nepřetrženým pásmem nepřátelských hradeb bylo úplně obklíčeno a skutečně zavřeno; avšak ač ve skutku se pustili do vyvedení ohromné této myšlénky, brzy se jí vzdali, vidouce nedostatek sil k vystavění nesmírného díla a ještě větší nedostatek potřebných sil k hlídání díla vystavěného. Hlavní síla anglického vojska byla ubytována ve třech táborích, z nichžto dva byly na severní straně řeky, třetí na straně jižní. Každý tábor takový byl na blízku jednoho z největších srubů; vojsko tam nocovalo pod jednoduchými baráky.

Angličané za trvání celého téměř 7měsíčného obležení jenom jednou hnali útokem na hradbu městskou, totiž v neděli dne 2. ledna 1429.*) Za to obležení činili časté výpady a průměrně každý týden několikrát bojováno před hradbami. Někdy dle starého rytířského obyčeje jednotlivci vyzvali k souboji nepřítele, a pak v určitý den sešli se oblehatelé a obleženci v ustanoveném počtu co mírní diváci k slavnému turnaji. Ba kronikář obležení vypravuje o dvou velkých rvačkách francouzských a anglických chlapců, kteří před hradbami městskými kamením se potýkali. Rvačky tyto musely se zajisté díti s přivolením starších,

*) Podrobné zprávy o památném obležení města Orleans-u zachovány jsou v deníku od souvěkého svědka sepsaném a r. 1576 ponejprv na útraty obce orleanské tiskem vydaném.

kteří se bezpochyby s obou stran na to dívali; neboť chlapci vytáhli proti sobě s prapory v čele, a kronikář udává, že při druhém setkání angličtí chlapci dobyli praporu chlapců francouzských.

Střelba z děl byla po celý čas obležení dosti silná, avšak způsobila poměrně malou škodu i na domech i na životě lidském. O nejvydatnější ráně, kterou v neděli dne 24. listopadu 1428 večer byl smrtelně raněn hrabě Salisbury, vrchní velitel anglického vojska, dívající se oknem z věže dobytého předmostí na město, nevěděli v městě ani kdo ji vypálil. Obležení dosti často dostávali zásoby potravy a střeliva, a postavení jejich bylo dosti snesitelné až do měsíce února r. 1429.

Když však dne 18. února 2000 vojska pod vedením hraběte de Clermont (čti Klérmon) a s nimi biskup Orleanský a kancléř říše arcibiskup Remešský Reginald de Chartres a mnoho jiných pánův opustili město, tu začínala městským klesati mysl, a poloha jejich stávala se víc a více povážlivější, neboť Angličané, dostavivše během měsíců března a dubna čtyry velké sruby a bašty na severní straně města, podali tím patrný důkaz, že chtějí dobyti města stůj co stůj. Orleanští v posledním čase několikrát poslali ke dvoru královskému posly své se snažnými prosbami za brzkou pomoc, avšak vždy byli potěšeni prázdnými sliby.

Víme již, jakým způsobem na dvoře královském zmařen byl celý měsíc březen, a že teprv na začátku měsíce dubna rozhodnuto tam poslati Johannu Dark s vojskem a dovozem potravy na pomoc Orleanským.

Celý měsíc duben opět byl zmařen přípravami. Vévoda d'Alençon a Ambrož de Loré, vojevůdce královský, měli rozkaz od kralovice Karla,

by sebrali v městě Blois na Loiře (jihovýchodně od Orleans-u asi 6 mil vzdálené) vojsko a potřebnou zásobu potravy. Johanna prozatím odvedena do města Tours-u (4 míle doleji též na řece Loiře) vyhlášeného pro průmysl a bohatství svých občanů, a ubytována tam v domě urozené dámy jmenem La Pau (čti La Pó). Král jí dal udělati v Tours-u úplné odění rytířské a vévoda d'Alençon jí daroval pěkného turnajského koně.

Malíř Jakub Power, rodem Skot, shotovil dle udání Johanniných dva prapory: jeden velký pro vojsko a jeden menší pro Johannu. Velký prapor byl z bílé hedbávné látky a malovaný na obou stranách. Na jedné straně vyobrazen byl bůh otec v nebeské slávě sedící na duze a mající v ruce zeměkouli. Pod ním byl nápis: *Jhesu Maria.* Dva andělé (sv. Michael a sv. Gabriel) klečící podávali pánu bohu lilii, znak království francouzského. Na druhé straně namalován byl erb království francouzského, jejžto dva andělé drželi. Na praporci Johannině bylo viděti zvěstování panny Marie, kteréžto anděl též podával symbolickou lilii francouzskou. V městě Blois (čti Bloa) dala pak Johanna shotoviti ještě třetí prapor pro kněze svého vojska, na němžto kázala vyobraziti ukřižovaného Krista. Král Karel chtěl Johanně též darovati meč, ona však vyslovila přání, by dostala jistý meč, který viděla na své cestě z Vaucouleurs do Chinonu v kapli sv. Kateřiny ve Fierbois, kdežto posledním noclehem byla před příchodem svým ke dvoru královskému. Zbrojíř jeden Tours-ský, dodavatel královský, odebral se s listem Johannou diktovaným do Fierbois (čti Fiérboa), kdežto kněžstvo ochotně vydalo žádaný meč, v kapli dle tehdejšího spůsobu na památku pověšený. Meč snadno bylo poznati

po pěti křížech na čepeli vyrytých. Tento jest zcela jednoduchý původ pověstného meče Johannina, o němžto již za živobytí jejího vypravovaly se zázračné bajky.

V městě Tours-u Johanna radostně překvapena byla nenadálým příchodem dvou mladších bratrů svých Jana a Petra. Poctivý Durand Laxart, strýc a nadšený přívrženec Johannin způsobil totiž vypravováním všeho toho, čeho svědkem byl v městě Vaucouleurs, úplný převrat ve smýšlení rodičů Johanniných, a přesvědčil je tak, jak on sám o tom byl přesvědčen, že statečná, dobrá a pobožná dívka jedná vnuknutím božím, a že bezbožné by bylo, protiviti se ještě dále tomu, co vykonati má dle samé nevyzpytatelné vůle boží. Rodiče Johannini hlavně působením váženého příbuzného a přítele svého smířili se se svou dcerou, ač proti vůli jejich byla opustila dům otcovský, a usnesli se na tom, že mladší dva synové jejich mají se vydati na cestu a státi po boku sestře své co nejpřirozenější a nejupřímnější obhájci její, an nejstarší bratr Jakub zůstal by doma ku podpoře věkem již sešlých rodičů. Takto se stalo, že Jan a Petr Dark šťastně dorazivše do Tours-u objevili se před Johannou, aniž by byla měla o příchodu jejich předběžného návěští nějakého.

Bratři Johannini přivedli s sebou do Tours-u mnicha řádu augustinského, jmenem Pasquerel (čti Pákrel), s kterým se byli seznámili na cestě. Johanna si jej zvolila za polního kněze a zpovědníka svého.

Dříve, nežli se Johanna z města Tours-u odebrala k vojsku sebranému v městě Blois, sestaveno bylo její válečné komonstvo. Rytíř Jan d'Aulon byl ustanoven rozkazem královským za

hofmistra jejího, a vůdce komonstva, jehožto hlavní péčí bylo v boji vždy býti po boku jejím, a životem svým chrániti svěřený jemu život její. Rytíři Jan de Metz a Bertrand de Poulengy, kteří Johannu z Vaucouleurs-u byli doprovodili ke královskému dvoru do Chinonu, nechtěli ji opustiti na další dráze její, a vyžádali si co čest, by přidruženi byli k jejímu komonstvu. Oba bratři její, Jan a Petr, slušně ozbrojeni a koňmi opatřeni, rozmnožili též počet životních strážců své sestry.

Dva jinoši ze šlechtických rodin Ludvík de Contes a Raymond, přiděleni byli Johanně co pážata čili služebníci. Mnich Pasquerel byl co polní kaplan též členem válečného komonstva.

Dne 24. dubna v neděli opustil malý průvod město Tours časně z rána, neboť den před tím byla došla zpráva, že v Blois všechno již připraveno jest k polnímu tažení. K večeru téhož dne dorazila Johanna se svým komonstvem do Blois, kdežto přijata byla obyvatelstvem a shromážděným tam vojskem s velikým nadšením. Pověrčivá mysl obecného lidu viděla v Johanně nadzemskou bytost, bohem vyslaného anděla nebeského, který povede vojsko k jistému vítězství, a sličná tvář panenská v železném brnění rytířském zajisté upomínati musela na archanděla Michala, an ohnivým mečem poráží pekelného odpůrce svého.

Dne 25. a 26. dubna pobyla Johanna v městě Blois, kdežto pánové de Gaucourt (čti Gokúr) de Rais, de Loré, maršálek de Sainte-Sévère a jiní vůdcové vojska již byli shromáždili své pluky. Byli to ponejvíce žoldnéři, lid najatý, který válku provozoval co řemeslo, lid nevázaný a spustlý, který za hotový peníz vraždil a na svůj vlastní účet plenil, lid bohaprázný, jemužto jídlo a pití, kostky a nevěstky byly nejvyšším cílem veškerého

žití; a vůdcové sami často nebyli lepší nežli sprostí vojíni, ba někdy i horší. Mezi takovýto lid vstoupila nyní mladá šlechetná panna, nadšená vznešenou myšlenkou, že má býti vůdkyní v boji svatém pro samostatnost vlasti a pro dědičnou slávu svého krále. A prostá dívka podstoupila ohromnou úlohu přetvořiti zdivočilé žoldnéře v bojovníky boží, udělati z nevázané roty vojenské nadšené pluky uvědomělých hajitelů vlasti!

Že Johanna v tomto ohledu skutečně dosáhla skvělých a podivuhodných výsledkův, zajisté jest nezvratným důkazem neobyčejného důvtipu a energické odhodlanosti. Umělať užívati rozličných prostředkův, aby zavedla dobrou kázeň mezi vojskem svým: sprostého vojína zkrotila neohroženou přísností, urputného vůdce překonala vtipnou domluvou. Tak ku př. pověstného La Hire — o němžto se povídá, že jednou před bitvou sice se modlil k pánu bohu, ale řekl mu jenom: „Pane bože! udělej pro mne dnes co bych já udělal pro Tebe, kdybys Ty byl La Hire-m a já pánem Bohem“ — přiměla k tomu, by na místo bohu, jakž ve zvyku měl, klnul raději svému palcátu, což La Hire prý alespoň v přítomnosti panny vždy poslušně zachoval.

Dne 27. dubna 1429 opustila Johanna město Blois, doprovázena jsouc malým oddělením vojska. Velemoudrá obezřelost rádců královských byla se totiž ustanovila na tom, že se dříve musí vyskoumati Johannino štěstí, než by se jí svěřilo vedení celého vojska a dovážení všech zásob. Johanna dle této moudré rady musila se vydati v patrné nebezpečenství zajatu býti od Angličanů, a teprv kdyby vyváznula šťastně, mělo se jí věřiti úplně. Můžeme se snadno domysliti, že za touto přílišnou opatrností skrýval se zrádný úmysl

hraběte La Trimouille, by se takto zbavili nepříjemného spojence ve válce, která dle plánů pana hraběte měla se vésti toliko chytrostí diplomatickou nikoli nadšením vlasteneckým. Johanna vydala se tedy na cestu do Orleansu toliko se svým komonstvem a s malým oddělením vojska, a vezla tam jenom část potravních zásob.

Malý průvod táhl po levém břehu Loiry velikou rovinou jmenovanou Sologne (Soloň); prvního dne nocovali pod širým nebem; druhého dne obešedše velikým obloukem bastilly anglické přiblížili se k řece asi dvě hodiny nad městem Orleansem u vesnice Chézy, a zůstali tam přes noc. V pátek dne 29. dubna Orleanští ve velkém počtu vypadli z města proti Angličanům, a mezi tím co se tuhá šarvátka sváděla před hradbami, zásoby potravní, kteréžto Johanna s sebou přivezla do Chézy (čti Šézy), šťastně odtamtud na korábech dováženy byly do Orleansu. Johanna však sama s vůdci jí z Orleansu naproti přišedšími vjela do města malou přístavní fortnou teprv pozdě večer pod záštitou temna nočního. Upřímní přátelé Johannini užívali upřímné opatrnosti na pravém místě.

S Johannou vešlo do města jenom její válečné komonstvo, ostatní vojsko pod vůdci maršálkem de Rais a pánem de Loré vrátilo se nazpátek do Blois. Johanna byla v Orleansu s velikým jásotem přijata od měšťanů samých i od ostatní posádky. Při světle pochodní jela od přístavní fortny celou délkou města až k západní bráně, kdež byl pro ni uchystán byt v domě pokladníka městského Jakuba Boucher (čti Bušé). V ouplném odění rytířském, s přilbou na hlavě a se svým praporcem v ruce seděla na bílém koni; jí po boku jel nevlastní syn vévody Orleanského,

slovutný vojevůdce, známý později pod jmenem hraběte Dunois (čti Dynoa), za ní jeli věrní její průvodcové Jan de Novelompont a Bertrand de Poulengy a ostatní komonstvo. Ulice byly naplněny jásajícím lidem, jižjiž napřed přesvědčeným, že příchodem toužebně očekávané panny nastane brzký konec všem svízelům dlouhého obležení.

V městě Orleansu nacházela se konečně Johanna Dark v pravém živlu svém, a mohla vyvinouti onu činnost, ku které cítila v sobě povolání neodolatelné. Na místo zhejřilých dvořenínů a potutelných ministrů královských měla nyní okolo sebe poctivý a rozšafný lid městský, jehožto srdce k ni lnula pevnou důvěrou, jehožto nezkažená mysl ještě byla schopna, by porozuměla vlastenecký citům, jež hlásala hrdinská dívka co nutnou podmínku žádoucí spásy vlasti. Na vřelou a nadšenou podporu Orleanských mohla Johanna spolehati bezpečně; úplnou důvěru hlavního vůdce jejich, bastarda Orleanského, získala sobě dříve nežli s ním přijela do města, rozmluvou, kterou s ním měla ve vesnici Chézy. Slovutný vojevůdce klaněl se vyššímu duchu, který k němu mluvil ústy mladé dívky, a stal se od této chvíle věrným stoupencem jejím, a horlivým vykonavatelem její vůle. S bastardem Orleanským bylo umluveno, že se proti Angličanům nepodnikne ničehož rozhodného, pokud nepřibude do města vojsko sebrané v městě Blois. Za onoho času nebylo ještě možné, aby se vojenská posádka velkého města řídila svrchovanou vůlí jednou. Bastard Orleanský (pozdější hrabě Dunois) byl sice uznaným vůdcem měšťanstva, nikoli však vrchním vůdcem ostatní vojenské posádky.

Posádka tato záležela z rozličných zástupů žoldnéřských, z nichžto každý měl vůdce svého,

a každý ten vůdce bojoval jaksi o své újmě, neuznávaje nad sebou vyššího nějakého velitelství. Vůdcové vojenští měli ovšem v obleženém městě někdy společné porady, ale každý z nich přes všechny porady přece dělal co chtěl. Takž bylo i v Orleansu. Tak nazvaný královský velitel pán de Gaucourt velel vlastně jenom částce městské posádky.

Ačkoliv dle vůle Johanniny mělo se čekati na příchod vojska Bloisského, vůdcové žoldnéřští těžce snášejíce myšlenku pro ně ovšem poněkud ponižující, že ne jejich udatnost, ale slabá síla mladistvé dívky má odraziti od města útoky Angličanů, chytrým spůsobem chtěli ihned použíti prvního nadšení, kteréžto spůsobilo mezi celou posádkou příchod Johannin, a svésti rozhodnou bitvu s vojskem anglickým. Hned v sobotu dne 30. dubna ráno vůdcové La Hire, Flourent d'Illiers (čti Flurân d'Illié) a jiných více svolavše lid svůj, vypadli z města ve valném počtu a hnali útokem na hlavní stan anglický.

Útok jejich byl však odražen, a když vojsko anglické se všech stran spěchalo ku pomoci ohroženému hlavnímu táboru, Francouzové po tuhém boji vrátili se do města, zanechavše za sebou značný počet zajatých a mrtvých.

Johanna téhož dne marně čekala příchod vojska Bloisského. Tato nucená nečinnost na samém bojišti byla jí nesnesitelna. Bastard Orleanský musel se jí zavázati slavným slibem, že nazejtří sám se vydá na cestu do Blois, a že přivede s sebou vojsko, které tam přec bylo sebráno jenom s tím účelem, aby pomocí přispívalo Orleanským, a jež vlastně Johanna sama měla přivésti do Orleansu. Johanna byla slíbila Orleanským vydatnou pomoc; chtěla tudíž dostáti svému

slibu. Ona nikterak nepřeceňovala v domýšlivé nadutosti své vlastní osobní působivosti, ona velmi dobře věděla, že k rozhodnému boji zapotřebí bude nových sil, kterými by se i obležencům dodalo nové odvahy, avšak také věřila pevně, že vojsko nadchnuté jejím duchem a jí vedené vítěziti bude nad nepřítelem jejího krále a její vlasti, a tato pevná důvěra ozařující spanilou tvář hrdinské dívky, byla oním kouzlem, v němžto přátelé její spatřili divotvornou moc boží, ježto však nepřátelé připisovali pekelné moci ďábelské.

Johanna, by nezůstala docela nečinnou, poslala dne 30. dubna dva hlasatele do tábora anglického se žádostí, by ji poslali nazpět onoho posla, kterého byla vypravila z města Blois s listem k vrchnímu vůdci anglického vojska. Zároveň vzkázal bastard Orleanský anglickému vůdci, že dá usmrtiti všechny zajaté Angličany, i ty, kteří do města byli posláni k vůli vyjednávání o vykoupení některých zajatých, kdyby se nepropustil na svobodu proti všemu právu ve vazbě zadržený hlasatel Johannin. Rázná tato výhrůžka neminula se s žádoucím výsledkem, a všichni tři hlasatelé Johannini vrátili se k večeru šťastně do města, přinášejíce ovšem poselství takové, kterým spanilomyslná vládkyně jejich byla velice zkormoucena. Anglický vůdce vzkázal Johanně, že ji dá upáliti na hranici co zlou čarodějku, jakmile by ji dostal do svých rukou, a že ji radí, aby nechala řemesla vojenského, ku kterému jenom sám ďábel ji svedl, a šla domů ke svým kravám. Za příčinou tohoto hanlivého poselství odebrala se Johanna k večeru téhož dne na baštu mosteckou, *)

*) Bašta tato byla na konci zachované polovice mostu na malém ostrůvku uprostřed řeky Loiry.

ze které lze bylo promluviti k Angličanům, ležícím posádkou na druhém břehu v opevněném předmostí, les Tournelles nazvaném. Krásná, mladá a šlechetná dívka mohla ovšem těšiti se myšlénkou, že jediný pohled na její sličnou tvář panenskou podá i samým Angličanům nezvratný důkaz, že ona zlou čarodějkou není. Glasdale, jeden z předních vůdců anglických, objevil se na pobídnutí Johannino u okna tvrze Tournelle'ské. (čti Turnelské). Johanna jej vyzvala ve jmenu boha, aby se vzdal oblehání věrného města Orleans-u, a s vojskem svým ihned je opustil, slibujíc mu, že posádka městská nebude jim překážeti při odchodu. Glasdale na vyzvání takové, ježto ovšem jemu muselo se zdáti nanejvýše pošetilým, odpověděl hrubými nadávkami a urážlivým posměchem. Opakovalť Johanně do očí asi totéž, co soudruh jeho Talbot jí byl vzkázal z hlavního stanu, aby totiž raději šla pásti své krávy, sice že, jak mile by se jí zmocnil, dá ji upáliti co zlou čarodějku. Johanna hlavně touto výčitkou rozdrážděna, neboť jí záleželo na tom, aby důvěra lidu francouzského takovýmto podezříváním nebyla zviklána, nezůstala chladná při těchto urážlivých řečech. Ve spravedlivém hněvu a hlasem rozčilenosti se třesoucím volala na zpupného Angličana, že do svého hrdla lže, jmenuje-li ji zlou čarodějkou, a že ona brzy mu dokáže, kdo z nich obou na své straně má dobré právo a pomoc spravedlivého boha. Oko její zářilo se ještě hněvem, a sličnou tvář pokrýval rumělnec, když neohrožená dívka sestupovala z bašty, a rychlým krokem se brala přes most k městu. Ti, kteří ji byli doprovodili k baště, ustoupali jí s mimovolnou uctivostí, a hlásali pak v městě zvědavému lidu, jak říznou řečí panna odpověděla

hrdému Angličanu. Slavná pověst Johannina nabyla tímto příběhem nového lesku, tak že se neděle, den 1. května, stala pro ni dnem nenadálého triumfu.

Bastard Orleanský byl tohoto dne před úsvitem ranním s malým oddělením ozbrojených vyjel z Orleans-u, aby dle úmluvy s Johannou učiněné sám a zcela jistě přivedl konečně ono vojsko, kteréhož toužebně očekávala. Johanna byla ve svém bytu a neměla úmyslu jej opustiti. Tu se roznesla po městě zpráva, že bastard Orleanský odjel, a k ní ihned se přidružila pověst, že Panna nespokojena s vůdci, kteří proti její radě učinili výpad a spůsobili posádce velkou ztrátu, odjela s ním. Velké houfy těmito pověstmi rozčileného lidu sběhly se před domem, v němžto bydlela Johanna a žádaly ji viděti. Někteří nedočkaví již se dobývali do domu a chtěli vypáčiti vrata; tu Johanna objevila se u okna a byla hlučným jásotem přivítána. Avšak ulice byla úzká; ne mnoho lidu bylo s to, aby Johannu spatřili; ti, kteří jí neviděli, křičeli a volali, aby se jim též ukázala. Johanna již věděla, za jakou příčinou se strhl ten hlučný výstup, a chopila se nejvydatnějšího prostředku, by uchlácholila rozčilenou mysl městského lidu. Dala si osedlati koně a projela se svým komonstvem téměř všechny hlavní ulice města. Po celém městě lid byl na nohou, neboť pověst, že panna opustila Orleans, spůsobila rozjitření všeobecné. Všechny ulice, kterými jela Johanna, přeplněny byly hustými davy, tak že na mnohých místech nesnadno bylo dostati se ku předu. Všude byla uvítána nelíčenou a hlučnou radostí; lid nemohl se nasytiti hleděním v tuto jasnou tvář, v toto duchaplné oko, z něhožto zářila pevná naděje v brzké vítězství. Starý kronikář Orleanský vy-

pravuje, že lid nemohl se dosti vynadiviti statečné dívce, kterak ona pevně a krásně se držela v sedle, jako nějaký rytíř, jenž od svého mládí vycvičen byl v jízdeckém umění.

Nadšená a srdečná důvěra francouzského lidu, který tu oslavením hrdinské dívky slavil počátek svého vlastního národního vzkříšení, jest významnou a osudnou protivou chladné a potměšilé nedůvěřivosti, s nížto potkala se Johanna na dvoře královském. Vlastenecký cit, který Johanna Dark vyvolala do boje proti cizímu podmaniteli, nebyl zajisté našel ohlasu ani v zmalátnělé duši zhejřilého krále, ani v sobecké chytrosti jeho urozených rádců, ale ozval se nyní mocně v srdcích francouzského lidu. Mocna tak slavně osvědčenou důvěrou lidu, Johanna ještě jednou osobně vyzvala Angličany před západní branou města, aby upustili od hříšného počínání svého, a vrátili se do vlasti své. Slova taková nepotkala se ovšem s výsledkem lepším nežli první její vyzvání učiněné s bašty mostecké.

Aby si poněkud ukrátila chvíle toužebného čekání na příchod vojska Blois-ského, Johanna dne 2. května doprovázena jsouc velikým zástupem ozbrojeného lidu městského, ohledala kolem celého města všechny bašty a sruby anglické. Žádná šarvátka se nestrhla; Angličané tiše se drželi za svými hradbami. Johanna těšila se jistou nadějí, že při návratu svém do města najde tam posla od bastarda Orleanského s návěštím o příchodu vojska. Avšak celá noc od 2. na 3. květen, i celý den 3. května minuly v marném čekání. Konečně na večer v úterý dne 3. května došel toužebně očekávaný posel a učinil konec trapné nejistotě radostnou zprávou, že vojsko dorazí k městu zejtřejšího dne před ranním úsvitem. Johanna

tedy hned po půlnoci s pěti vůdci (de Villars, Flourent d'Illiers, La Hire, Alain Giron a Lamet de Tilloy) a v čele 500 ozbrojenců vyrazila západní branou z města, a jela po cestě Blois-ské vedle srubu anglického v ústrety bastardu Orleanskému.

Vyslanec Johannin byl našel v táboru Blois-ském zjevnou nesvornost mezi vůdci tamějšího vojska. Někteří z nich již věděli, že příliš horlivým podporováním té vlastenecké panny nedobudou si veliké přízně u všemohoucího pana barona de La Trimouille a arcibiskup Remešský Reginald de Chartres, důvěrník prvního ministra, použil své bezpochyby nikoli nahodilé přítomnosti v Blois k tomu, aby podněcoval přirozenou nechuť vůdců vojenských proti boji pod praporem mladé dívky. Bastard Orleanský přišel tedy jenom s třetinou Blois-ské armády, a přivezl jenom nějakou část zásob potravních poslaných tam z měst okolních pro Orleanské.

Johanna příchozím dodala mysli, ujišťujíc je, že beze vší nehody dostanou se do obleženého města. Když takto skutečně se stalo, a celý průvod bez nejmenší ztráty se dostal do města, aniž Angličané ze svého srubu se dívajíce naň útoku neučinili, důvěra vojska v slova Johannina velice tím zrostla. Ačkoli naděje Orleanských nebyly v celé míře vyplněny, nicméně panovala dne 4. května veliká veselost po celém městě, a malá armáda Blois-ská byla od obyvatelstva s jásotem uvítána co posvátný sbor osvoboditelů města.

Nyní nemělo se více mařiti drahého času. Hned téhož dne 4. května odpůldne vytáhla Johanna s bastardem Orleanským a jinými vůdci v čele asi 1500 mužů východní branou města do pole proti jednomu z největších srubů anglických

vystavěnému na zříceninách kláštera Saint-Loupského (čti Sen Luského). Tři hodiny trval tuhý boj; Johanna sama vedla couvající vojsko k novému vítěznému útoku. Anglická posádka nejbližšího srubu chtěla sice přispěti pomocí ohroženým soudruhům; avšak s hradeb městských bedlivě se pozorovaly všechny pohyby nepřátel, a nové oddělení Orleanských vyrazivši proti posile anglické zastoupilo jí cestu a nutilo ji k zpátečnímu tažení. Srub Saint-Loupský byl slavně dobyt, 114 Angličanů padlo mrtvých, 40 zajatých bylo odvedeno do města, srub zbořen a zapálen.

Toto první vítězství nad Angličany způsobilo mezi obyvatelstvem orleanským ohromnou radost. Vracející se vítězové byli přijati hlučným jásotem a obzvláště Johanna stala se předmětem četných a nadšených výjevů nelíčené úcty a srdečné vděčnosti. Johanna prvníkrát se osvědčila v boji ne toliko co obezřelý vůdce, alebrž i co udatný vojín. Již nikdo z ostatních vůdců nezdráhal se více vyslyšeti její radu, a přidati se k náhledům a návrhům jejím.

Dne 5. května ve svátek Nanebevstoupení Páně držána byla v Orleans-u valná porada vojenská všech vůdců, ve které byl přijat návrh Johannin zejtřejšího dne učiniti spojenými silami velký útok na opěvněné předmostí les Tournelles, ježto od měsíce října r. 1428, tedy již na sedmý měsíc bylo v rukou Angličanů. Johanna s takovou jistotou mluvila o dobytí této tvrze, že i slíbila Orleanským, že jenom přes most se navrátí do města. Celý den 5. května činily se pilné přípravy; každý vůdce opatřil zástup svůj vším k útoku na vysoké a pevné hradby potřebným přístrojem; lodě k přeplavení tak četného vojska přes řeku se chystaly, a děla, která se

měla vzíti s sebou, postavila se s potřebným střelivem blízko přístavní fortny. Když všechno bylo k odchodu připraveno, ohlášeno to, jak kronikář Orleanský vypravuje, panně, která v úplném odění, majíc praporec svůj v pravici, vyšvihla se do sedla, a dala znamení k odchodu, doprovázena jsouc vroucími modlitbami a žehnáním orleanského lidu.

Všichni čelnější vůdcové brali účastenství v této výpravě; ke 4000 ozbrojenců táhlo dne 6. května z Orleans-u do boje proti Angličanům. Ještě za šera ranního první oddělení francouzského vojska přeplaveno přes řeku na levý břeh. Tam Angličané měli kromě opevněného předmostí, kteréžto bylo pravá tvrz les Tournelles (vížky) jmenovaná, ještě tři sruby baštami obehnané: jeden naproti východnímu konci města v ssutinách spáleného kostelíčka sv. Jana, druhý za předmostím ve zříceninách kláštera augustinského, a třetí naproti západnímu konci města. Předvoj francouzského vojska, sotva dopraven jsa na levý břeh řeky, ihned udeřil na nedaleký srub Svatojanský a dobyl ho po krátkém boji. Anglická posádka tvrze Tournelle-ské učinila sice v četném počtu výpad, a zatlačila předvoj výpravní armády orleanské po tuhém boji až k samé řece, musela však brzy ustoupiti novým zástupům francouzským z druhé strany řeky přibývajícím, a hledati útočiště za svými hradbami před dorážející na ně přemocí nepřátelskou. Mezitím již celá výpravní armáda orleanská seřadila se na levém břehu řeky. Dříve nežli se přistoupilo k řádnému útoku na Tournelle-ské předmostí, jedno oddělení francouzského vojska obrátilo se proti opevněnému klášteru augustinskému. Angličané s velkou udatností bránili hradeb svých; dlouho váhalo vítězství, avšak konečně bašta byla vzata, posádka sesekána, a mnoho francouzských zaja-

tých, kteří v rozsáhlých sklepích klášterních byli uvězněni, z temných žalářů svých vysvobozeni. Již slunce se chýlilo k západu, když vojsko francouzské chystalo se k útoku na tvrz Tournelleskou. Dle porady vůdců útok ten odložen do zejtřka. Tvrz Tournelle-ská se všech stran byla obklíčena francouzským vojskem, všude postaveny stráže, Orleanští celou noc vozili přes řeku potravy a vína.

Dne 7. května ráno začal boj a trval téměř celý den. Tvrz byla velmi pevná; vysokými kamennými hradbami a hlubokým příkopem dílem vodou naplněným ohražena byla se všech stran. Francouzské vojsko rozjařené dobytým vítězstvím předešlých dnů s velkou neohrožeností přistoupilo k útoku; Angličané střelbou z děl a z kuší způsobili oblehatelům značné ztráty již dříve, nežli se tito dostali přes příkop k hradbám. Tu pak, když přinešené žebříky přikládali ke zdi, těžkými kameny s výše hradby na ně vrhanými mnohý těžce poraněn, a když některý i vystoupil na hradbu, kopími a pádnými burdéři opět skácen dolů do příkopu. Po opětovaném útoku měli Francouzové jenom velikou ztrátu lidstva, avšak nižádnou naději na konečné vítězství. Johanna vidouc, že mysl oblehatelů začíná klesati, uchopila se sama řebříku, a přebrodivši příkop přiložila jej ke zdi; tu byla raněna šípem na rameně a musela ustoupiti z boje. Zpráva o tom roznešená způsobila mezi vojskem veliké zděšení; všude se couvalo a vůdcové sami byli toho mínění, aby se od útoku upustilo aspoň pro tento den. Johanna však, zpravena jsouc o tomto rozhodnutí vůdců, nalehala na ně důtklivou řečí, aby toho nečinili a ujistila je, že před západem slunce tvrz bude v jejich rukou. Prozatím, aby popřáli odpočinutí unavenému lidu,

ona sama, že je pak povede k novému a poslednímu útoku. Co ještě zbylo potravy a vína, kázala rozděliti mezi vojíny, a nedbajíc bolestného poranění obcházela mezi zástupy ozbrojenců a dodávala jim důvěry nadšenými slovy. Přítomnost panny všude roznítila kleslou mysl vojska k nové udatnosti; za jejím příkladem nikdo nechtěl zůstati pozadu.

Mezitím i Orleanští, kteří s bašty mostecké u velkém rozechvění byli sledovali průběh rozhodného boje na levém břehu řeky, chystali se přispěti pomocí svým udatným soudruhům. Dva oblouky mostu byly uprostřed řeky strženy, a takto spojení s druhým břehem přerušeno. Orleanští přinesli z města dlouhé žebříky a žlaby se střech, aby se po nich dostati mohli na jižní díl mostu, který pak vedl až k mostecké baště Tounelle-ské tvrze. Zároveň vypraveno z města několik lodí se zápalnými látkami, aby se zapálil krátký most mezi baštou touto a tvrzí Tournelle-skou. Všecky tyto přípravy, které se dály na straně severní, odvrátily na čas pozornost posádky Tounelle-ské od hradeb jižních, od nichžto beztoho oblehatelé se byli vzdálili. Když tedy Johanna vedla francouzské vojsko k novému útoku na tyto hradby, tvrz Tournelle-ská po krátkém boji dobyta. Anglický vůdce Glasdale, který pronásledován jsa francouzskými vojíny nechtěl se vzdáti a utíkal do přední mostecké hradby, probořil se na zapáleném mostě a utopil se v řece. Mnoho zajatých a značná kořist padla do rukou Orleanských. Johanna, aby dostála svému slibu, skutečně dne 7. května večer přes most ve vší rychlosti spravený navrátila se s některými vůdci do města, přivítána jsouc nesmírným jásotem lidu. Slavné služby boží, kterým v úplném odění byla přítomna, skončily pozdě večer

tento památný a radostný den. Celou noc bylo živo v městě, celou noc bylo obyvatelstvo na nohou, tu vítajíc vracející se vítězné vojsko, tu přijímajíc a opatřujíc raněné, tu pochovávajíc mrtvé. Předmostí Tournelle-ské opět bylo obsazeno Orleanskými; na levém břehu řeky nebylo více nepřítele. Zůstalo ještě šest srubů a bašt na břehu pravém. Proti nim vytáhla posádka orleanská s Johannou v čele hned ráno v neděli dne 8. května. Posádky anglických srubů všude bylo viděti sešikované před hradbami, a podobalo se, že spojenými silami se chystají k polní bitvě. Francouzské vojsko tedy též utvořilo šik bitevní; avšak brzy nebylo pochybnosti, že Angličané nechystali se k bitvě, ale k obchodu. Angličané skutečně s celým vojskem svým odtáhli od Orleans-u k Paříži. Dle rozkazu Johannina nebyli pronásledováni; jenom jednotlivé houfy orleanské posádky napadly na zadní voje a dobyly hojné kořisti; mnoho děl zanecháno ve srubech a baštách a dovezeno pak do města. Jeden zajatý rytíř francouzský přinutil při zmatku náhlého odchodu svého hlídače, aby jej na místo za vojskem anglickým vedl do města Orleans-u, kamž také oba šťastně došli.

Orleans byl vysvobozen! obyvatelstvo dlouhým a krutým obléháním poděšené a strápené mohlo zase oddechnouti ve blahém citu navrácené bezpečnosti a svobody. Slavným průvodem vjela Johanna do města; u brány ji očekávalo kněžstvo a davy jásajícího lidu, který ji doprovodil do hlavního chrámu ke slavným službám božím. Johanně především děkovali Orleanští neočekávané vysvobození, ji slavil lid svým jásotem, ji každý chtěl viděti, o ní mluvilo se ve všech rodinách, o ní se vypravovalo všude, jak pobožnou myslí vedená přímo jela k hlavnímu chrámu, jak vroucí mo-

dlitbou tam před hlavním oltářem děkovala bohu za vítězství, jehožto nástrojem ji ráčil učiniti ve své nekonečné milosti. Již nikdo nepochyboval o tom ani v nejmenším, že jenom působením a pomocí panny Orleans byl vysvobozen. Proto podnes Orleanští každý rok slaví dne 8. května slavným průvodem památku příjezdu panny do osvobozeného města po dobytém vítězství.

Johanna vede krále Karla VII. ke korunovací do Remeše.

Pověst o vysvobození Orleans-u rozšířila se s rychlostí neobyčejnou po všech krajích vlasti francouzské, a spůsobila všude veliké hnutí ve smýšlení lidu. Všude byli očekávali toliko smutných zvěstí o dobytí města, o novém vítězství strašných Angličanů, o konečném podmanění všech zemí francouzských cizovládě nenáviděných ostrovanů. A nyní Orleans slavně byl osvobozen, strašný nepřítel couval k severu se svými pluky před vítězným vojskem francouzským, a vše to vykonáno zázračným téměř spůsobem pomocí mladé vesnické dívky. Dívka tato osvobozením města Orleans-u splnila slavný slib učiněný samému králi; ona též byla zvěstovala králi, že jej pověsti má do staroslavné Remeše ke korunovací, a že bůh jí uložil, aby celou vlast osvobodila od cizího podmanitele. Vše, co před nedávnem mohlo se zdáti pošetilým zblouzněním přemrštěné dívky, nabylo uskutečněným vysvobozením obleženého města podstaty velmi významné. Nyní najednou všem zdálo se býti jasné, že Johanna tím co pokládá za úlohu svou, za úlohu jí od boha svěřenou, vyslovila jenom přání a touhy lidu francouz-

ského, že ona programem svým dala určitý výraz a vznešený úkol probouzejícímu se vlasteneckému citu francouzskému. Ano! program Johannin, tento program, kteryžto chudé vesnické děvče, děvče pocházející z nejnižší třídy lidu francouzského, přineslo takřka z vesnice své ke dvoru královskému, program tento byl skutečným programem národním. Král národní, potomek dědičných vladařů země, musí panovati ve vlasti, ne cizí vetřelec, a půda vlasti, posvátné to dědictví našich otců musí se očistiti od poškvrnění, jímžto ji zhanobila hnusná cizovláda. Toť stalo se smýšlením obecným a všeobecným bylo přesvědčením, že pomocí Johanny se to vykoná, neboť ona vysvobozením Orleans-u podala slavné znamení a bezpečnou záruku, že uskutečniti se má též ohlášené jí vysvobození celé vlasti.

Nejpilněji o to dbala Johanna sama, aby se vše, co ona za úlohu svou pokládala, vykonalo beze všeho odkladu. Ona s úzkostlivým spěchem probíhá dráhu svou, neboť tajemné tušení jí zvěstuje brzký konec její pozemské činnosti. Opět a opět při rozličných příležitostech důtklivými slovy připomíná váhajícím, aby spěchali s velikým dílem osvobození vlasti, neboť ona že nebude dlouho mezi nimi. Možná, že první surová výhrůžka Angličanů učinila tak hluboký dojem na šlechetnou duši panenskou; jisté však jest, že později jednou zcela určitě vyslovila, že bude upálena na hranici. Johanna tedy spěchala od vykonané práce k novému dílu. Hned odpůldne oné památné neděle, kdežto Angličané dobrovolně opustili své sruby, když lid orleanský ani se ještě nezpamatoval samou radostí nad nenadálou změnou, Johanna oznámila svůj nezvratný úmysl, odebrati se zejtřejšího dne ke dvoru královskému.

Přes všechny prosby Orleanských, aby jenom ještě několik dní prodlela mezi nimi, odjela s Orleans-u v pondělí dne 9. května se svým komonstvem, doprovázena jsouc onou částí Blois-ské armády, kterou bastard Orleanský byl přivedl do obleženého města. Loučení od Orleanských musilo podati Johanně radostný důkaz, že símě vlastenecké obětovnosti, kteréžto ona rozsévala šlechetným příkladem, tu padlo na vděčnou a úrodnou půdu. „Avšak dříve (nežli odjela), vypravuje sám suchopárný kronikář orleanský, loučila se s Orleanskými, kteří všichni plakali radostí, a velice pokorně jí děkovali, a podávali jí sami sebe a statků svých, aby s nimi nakládala dle své vůle. Začež ona jim blahosklonně děkovala, a vydala se na svou svatou pouť, neboť ona učinila a vykonala teprv první část své úlohy, totiž vysvobození města Orleans-u od obležení.“

Král Karel byl dvorem svým v městě Tours-u. Poměry na tomto dvoře královském nebyly příznivější pro Johannu v Tours-u, nežli byly dva měsíce před tím na hradě Chinonském; ba odpor proti ní byl nyní mnohem rozhodnější nežli dříve. Upřímná spanilomyslná duše ovšem ani netušila, jak nízké pletichy, jak ohyzdné pikle před světem se tu zakrývaly posvátným rouchem královského majestátu. Všemohoucí ministr hrabě de La Trimouille držel nad hlavou a nad vůlí slabého krále svou ochrannou ruku rázněji nežli kdy dříve. Jeho tajné naděje, že Johanna jenom s vlastní hanbou skončí své pošetilé válečné tažení, byly ovšem zmařeny; ale tím hrdý pan hrabě nepovažoval smělou hru svou za ztracenu. Do této hry ovšem nehodilo se panu hraběti nižádné vlastenecké nadšení, nižádná obětovnost francouz-

ského lidu pro krále a vlast, neboť pan hrabě počítal na bídu krále a na zkázu vlasti.

Král v čele vítězného vojska byl by se stal největší překážkou pro jeho chytře vymyšlenou čistě sobeckou politiku: král tedy dle něho v čele vítězného vojska státi neměl; král vůbec neměl se nikdy postaviti v čelo nějakého vojska, aby snad nedostal chuti jednati samostatně. La Trimouille (čti La Trimulj) byl tedy mnohem rozhodnějším nepřítelem vítězné Panny, nežli byl protivníkem pokorné dívky z lidu, která na dvoře královském jala se hlásati nadšení vlastenecké, a s hlubokou ponížeností prositi o laskavé povolení k tomu, aby směla život svůj nasaditi v boji proti odpovědnému nepříteli krále a vlasti.

Mezi tím co hrabě La Trimouille na dvoře královském v Tours-u pod zástěrou horlivé starosti o blaho koruny a říše všemožně pracoval k tomu, aby se ve váhavé duši nedůvěřivého krále nemohla upevniti naděje, že pomocí hrdinské mladé vůdkyně vzejde francouzské říši nová blaženější doba: Johanna na své cestě do Tours-u všude byla obyvatelstvem měst a vesnic přijata s nejupřímnější uctivostí co vítězná osvoboditelka podmaněného národa francouzského. Před ní klekaly ženy vyzdvihujíce k ní dětí svých, aby je žehnala; chudý lid tlačil se kolem ní, aby se dotýkati mohl jejího šatstva a políbiti její ruce. Lid francouzský ctil v osobě rekovné dívky vznešený výraz svých vlasteneckých citů; na dvoře královském city lidu ovšem nebyly předmětem, kterému by se bylo věnovalo mnoho pozornosti.

Vůdcové vítězného vojska byli s velikou slávou přijati v Tours-u. Skvostná nádhernost a škrobená etiketa dvorní mohly velmi dobře sloužiti k tomu, aby se prostá venkovská dívka uči-

žela ve slušné a náležité vzdálenosti od osoby krále. Avšak tyto jenom otrockou myslí zdělané ohrady též jenom na otrockou mysl působí obmýšlenou mocí. Přímý a statečný duch Johannin nepodléhal vlivům takovým. Johanna velmi dobře si byla vědoma toho, že co ona míní učiniti pro krále, mnohem většího dodá lesku jeho koruně, nežli všechny tyto titěrné úpravy nádhery dvorské. Veliká síň královského hradu Tours-ského byla jevištěm výjevu velevýznamného v životě naší rekyně, když Johanna nedbajíc na ustanovený chod slavnostního představení přiblížila se k trůnu, na kterém král seděl v nepřístupné nádheře, a obejmouc jeho kolena snažnou prosbou ho požádala, aby s vítězným vojskem svým táhl do Remeše k slavné korunovací; a když zaražený král, nebyv připraven na takovéto oslovení, nevěděl čeho odpověděti má na nadšená slova mladé dívky: tu Johanna poprvé viděla jasně, že mezi ní co representantkou vlasteneckého citu národního a králem, tímto vznešeným předmětem onoho citu, schází spojující svazek vzájemné důvěry. Krátké pobytí na dvoře královském musilo jí zajisté podati dostatečnou odpověď na otázku: kdo tu vlastně stojí mezi národem a jeho králem. Johanna též byla požádala ve jmenu Orleanských krále Karla, aby navštíviti ráčil osvobozené věrné město, a aby se ráčil těšiti s věrným obyvatelstvem, že město jejich nebylo odcizeno svému dědičnému králi; avšak král Karel dle rady hraběte La Trimouille neuznal v tomto čase za dobré poctíti Orleans svou přítomností. Král Karel nechtěl tedy ani slavným příjezdem do osvobozeného Orleans-u vyjeviti svou spokojenosť a vděčnost za to, co již ve velkém díle osvobození vlasti francouzské bylo vykonáno, ani

přivolením k tažení do Remeše podati důkaz své důvěry ve věrnost a oddanost svého národu. Královský dvůr pod vlivem hraběte La Trimouille stavěl se v zádumčivé nedůvěrnosti naproti nadšenému vlasteneckému hnutí, kterým k novému životu procitnul tehdáž národ francouzský; královský dvůr pod návodem sobeckého ministra musil zůstati chladným při všeobecném nadšení, jímžto slavné skutky hrdinské dívky naplnily srdce francouzského lidu. Dvě strany se tvořily tehdáž v lůně národa téměř podmaněného cizím dobyvatelem, a spůsobily v něm osudné roztržení, kdežto naproti hrozícímu nebezpečí bylo zapotřebí shody a svornosti.

Strana dvorní následovala s obvyklou servilností sobeckou politiku vládnoucího ministra; vojenská strana činu přijala program Johannin, a stala se tím pravou stranou národní. Strana dvorní měla ve svých rukou osobu krále, strana vojenská měla četných stoupenců v nižší šlechtě, a nabyla síly neodolatelné v probouzejícím se národním vědomí francouzského lidu.

Hrabě La Trimouille, veliký to mistr v umění vladařském, dobře viděl, že sjednocenost ve vojsku vítězném brzy by zmařila diplomatické jeho pletichy; postaral ť se tedy o to, aby té sjednocenosti ve vojsku nebylo. Proti tažení do Remeše postavil se jiný plán válečný: výprava do Normandie, severní to provincie francouzského království, kterážto úplně byla v rukou Angličanů. Řeklo se vůdcům, že nemoudré by bylo posaditi korunu na hlavu krále, dokud ještě největší část království jeho by byla v moci nepřátelské; dříve se musí prý dobytí říše, pak teprve, až král opět bude skutečným pánem ve svém království, že se má mysliti na slavnou jeho korunovací.

Když tímto chytře vymyšleným plánem nesvornost byla vznikla mezi vůdci vojska, hrabě La Trimouille neučinil ničehož, co by svědčilo k tomu, že skutečně chtěl podporovati se své strany válečnou výpravu do Normandie, alebrž náhle s králem odjel na svůj hrad Sully nad Loirou. Bylo jasno, že strana činu buďto musila podlehnouti ochabujícímu vlivu dvorních diplomatů, nebo ráznými skutky státi se pánem situace.

Johanna vždy pevně stála na tom, že kralovic Karel bez odkladu má jíti do Remeše, aby se slavnou korunovací stal legitimním králem francouzské říše; pak že moc nepřátelův klesne, a že nebudou více moci škoditi ani králi ani říši. Johanna tedy byla rozhodně proti každé jiné válečné výpravě; s ní souhlasil značný počet vojenských vůdců, a když náhlým odjezdem krále na hrad Sully, kde majitel hradu, sám hrabě La Trimouille, přístup ku králi dle vůle své učiniti mohl nesnadným a i nemožným, všechno vyjednávání o tažení do Remeše bylo přetrženo, nezbývalo nic jiného nežli novým vítězstvím nad Angličany zlomiti odpor ministra, a přinutiti krále takřka mocí k tomu, aby se stal zákonitým králem své říše.

V prvních dnech měsíce června r. 1429 vytáhla Johanna opět do pole proti Angličanům v čele asi 8000 ozbrojenců; s ní byli osvědčeni v bojích vůdcové Dunois, bastard Orleanský, Lahire, Saintrailles (čti Séntrallj), maršálkové de Rays a Saint Sévère a j.

Ve čtvrtek dne 9. června přijela do Orleans-u, kdežto přijata byla s velikou radostí a slávou, Dne 10. června ohledali vůdcové sruby a bašty anglické, kteréžto ještě nebyly zbořeny, a netajili mimovolné své obdivování zázračné téměř rych-

losti, kterou pevné a vysoké tyto hradby francouzským vojskem byly dobyty.

Několik pevných měst nad řekou Loirou bylo ještě v rukou Angličanů; účelem válečné výpravy Johanniny bylo dobytí těchto měst.

V sobotu dne 11. června armáda její táhla z Orleans-u proti městu Jargeau (vysl. Žaržó) jehožto velitelem byl anglický hrabě Suffolk.

Francouzský předvoj svedený přílišnou důvěrou v jisté vítězství, ani nečekaje na příchod hlavního vojska, ihned útokem hnal na hradby města, byl však odražen s velikou ztrátou. Nicméně usadilo se vojsko francouzské v podměstích. Hned ráno dne 12. června Johanna dala postaviti děla, a vydala rozkaz k útoku. Čtyry hodiny trvá boj, síla oblehatelů již ochabuje; tu Johanna chopí se praporce svého a vede couvající zástupy k novému útoku. Angličané na hradbách poznávají pověstnou vůdkyni. Střelba jejich obrací se výhradně proti ní; neporaněna dochází statečná dívka až k samým hradbám; tu velký kámen s výše hradby vržený bezpečnou rukou dopadá na přilbici Johanninu, a poráží smyslů zbavenou k zemi. Divoký jásot Angličanů doprovází její pád. Avšak udatná vůdkyně brzy se spamatuje, a Angličané s úžasem slyší, jak domnělá mrtvá silným hlasem volá: „Vzhůru na ně! vzhůru! bůh zatratil Angličany; oni jsou naši!“ A již Angličané nemohou odolati nadšené udatnosti francouzského vojska; Jargeau jest dobyt, prapor Johannin vlaje na jeho hradbách: 400 Angličanů padlo, vůdce jejich hrabě Suffolk jest v zajetí francouzském.

Johanna vrací se dne 13. června do Orleans-u; již dne 14. obléhá město Meung (čti Möng) západně od Orleans-u, dne 17. obléhá město Beaugency; obě tato města jsou dobyta francouzským

vojskem takřka v letu. Dne 18. června poprvé setkává se Johanna v polní bitvě s Angličany u Patay (čti Paté) severně od Orleans-u, a dobývá nad nimi slavného a rozhodného vítězství. „Panna“ (*la Pucelle*, pod tímto názvem Johanna byla známa v národu francouzském a mezi Angličany) stala se pro národ francouzský posvátnou věštkyní vítězství, a pro vojína anglického prokletým předmětem pověrečného strachu. Hrabě Bedford, anglický místodržitel ve Francii, psal tehdáž anglickému králi Jindřichu V.: „Všechno prospívalo v záležitostech Vašich až do osudného obležení Orleans-u, předsevzatého bůh ví na čí radu. Od toho času, a od neštěstí, kteréžto potkalo mého bratrance Salisbury, Váš lid shromážděný před Orleans-em ve velkém počtu, poražen jest náhlou ranou, která na něho padla jako s nebe. Tato porážka má dle mého zdání za příčinu a původ bláznivou myšlénku, a nesmyslný strach, který spůsobil Vašemu lidu vychovanec a vyslanec samého ďábla, jmenovaný la Pucelle, který užil k tomuto konci bezbožných kouzel a čarování.“

Když tentýž hrabě Bedford, jsa sídlem svým v Paříži, zpraven byl o vysvobození Orleans-u, neměl se již za bezpečna v hlavním městě, a přesídlil do pevného hradu Vincennes-ského. I mohl zajisté cítiti značnou změnu v obecném mínění francouzského lidu. Kdežto před tím se všech stran mu nabízeli své služby, nyní prý najednou nikdo k němu nechodil. „Pikardové a jiní národové království (francouzského)“, vypravuje kronikář Montreuil (čti Montrölj), „jali se opouštěti Angličany a je nenáviděti.“

Před vystoupením Panny prý 200 Angličanů snadno zahnalo 800 neb 1000 vojáků Karla VII.

Ale od vysvobození Orleans-u výpad 4—500 Francouzů, vedených touto mladou dívkou, postačil k tomu, aby celé anglické vojsko shromážděné před tímto městem uchváceno bylo strachem a hrůzou. Takto bědují přívrženci dobývavých Angličanů. A v skutku ohromná změna nastala v poměrech válčících stran vystoupením hrdinské Panny. Národ francouzský, jehožto vlast zdála se býti jižjiž jenom snadnou kořistí cizího podmanitele, zdvihal se najednou mocně k statečnému odporu, a hrdí Angličané sami začali pochybovati o vítězství, ježto právě ještě byli pokládali za úplně bezpečné a nade vši pochybnost jisté. Nájemný lid vojenský opouštěl prapory anglické, a přidával se k vítěznému vojsku francouzskému. Armáda, jejížto skutečnou vůdkyní byla Johanna, vzrostla v několika dnech na značný pro onu dobu počet 16.000 mužů. Není o tom ani nejmenší pochybnosti, že Johanna Dark podala slavné důkazy své spůsobilosti vůdcovské, a že co skutečný vůdce vojenský vedla své pluky do boje. Toho již za jejího živobytí dosvědčovali přední polní hejtmanové krále Karla VII. jako jmenovitě dobrodružný Labire, slovutný Dunois, a chvalně známý Gaucourt (čti Gokúr), Ambrož de Loré a jiní. Všichni s chvalitebnou nestranností uznali znamenitý talent vojenský mladé rekyně; všichni výslovně vychvalovali její obratnost v užívání kopí, v sešikování a spořádání vojska a v postavení dělostřelectva. Všichni tito vůdcové považovali Johannu za bytost téměř nadzemskou a zázračnou. Ve vysoké míře měla Johanna onen vzácný dar slavných vojevůdců, uchvátiti vojína na samém bojišti smělým slovem, a dodati mu neodolatelné důvěry jistého vítězství.

Jenom osm dní trvala válečná výprava, kterou Johanna nucena byla podniknouti, aby novým vítězstvím zlomila odpor královského ministra proti tažení do Remeše. Za tento krátký čas dobyla tří pevných měst a porazila v polní bitvě vojsko anglické. Strana její, vojenská strana činu, nabyla tím nové síly a začala jednati samostatně. Vítězoslavná rekyně vrátila se po bitvě u Patay 19. června do města Orleans-u a přiměla Orleanské k tomu, aby vypravili zvláštní poselství ku králi na hrad Sully a pozvali jej k návštěvě do svého města. Strana vojenská chtěla se takto zmocniti osoby krále; o to bylo postaráno, aby se více nevrátil na hrad pana hraběte de La Trimouille. Avšak tento snadno prohlédl příliš patrně zosnovaný plán; král Karel do Orleans-u nepřišel. Marně Orleanští byli učinili skvostné přípravy k slavnému jeho přijetí.

Johanna, vždy veliká nepřítelkyně zbytečného maření času, ihned odhodlala se k tomu, odebrati se sama ku králi. Vévoda d'Alençon (čti Alanson), zeť zajatého v Angličanech vévody Orleanského, doprovodil ji ke královskému dvoru. Kromě veliké záležitosti národní ještě jiná osobní záležitost, kterážto bez odkladu musela býti vyřízena králem samým, ponoukala Johannu k rychlému odjezdu na hrad Sully. Když totiž Johanna se svým vojskem obléhala město Beaugency, tu najednou tábor její pobouřen byl návěstím, že se blíží hrabě Arthur de Richemont s valným zástupem ozbrojenců. Hrabě Arthur považoval se za nepřítele krále Karla, neboť byl v královské nemilosti co nepřítel vladnoucího ministra hraběte de La Trimouille. Hrabě Arthur de Richemont (čti Rišmon), šlechtic bretonský, byl dle důstojnosti své královským vůdcem, ale jsa v nemi-

losti královské neměl dle tehdejších náhledů práva pro krále svého bojovati.

On slyšel o náhlém obratu válečného štěstí, a o vítězství francouzských zbraní, a nechtěje déle prodlévati v nečinnosti, přišel nabídnouti vrchnímu vůdci královského vojska, vévodovi d'Alençon své služby. Vévoda d'Alençon předložil choulostivou otázku shromážděným vůdcům k rozhodnutí; všichni váhali přijmouti do svých řad hraběte Arthura; tu Johanna, jejížto přirozený rozum chápati nemohl, žeby šlechtic francouzský, který by vším právem mohl bojovati proti svému králi, nemohl též bojovati pro něho, dovedla toho tím, že nabídnutá služba hraběte Arthura byla přijata pod výminkou, že Johanna na sebe béře odpovědnost tohoto kroku, a že u krále bude orodovati, aby hraběti Arthurovi milost královská opět byla navrácena. Pod podobnými výminkami též byla pak ještě přijata ve vojště Johannině služba hraběte de Pardiac, který jako hrabě Arthur de Richemont co osobní nepřítel ministra de La Trimouille postížen byl nemilostí královskou. Johanna musila tedy u krále hájiti též zájmů těchto dvou opatrovanců svých. Hrabě La Trimouille jižjiž velmi dobře viděl, že nelze déle otevřeně odporovati mocnému proudu vlasteneckého nadšení; on tedy vzhledem na žádané tažení do Remeše ke korunovací obmezil se na vytýkání všelijakých obtíží, anižby důležitost celého podniknutí uváděl v pochybnost. V záležitosti hraběte Arthura de Richemont a hraběte Pardiaca (čti Pardiaka) však zůstal zarputile státi na tom, že se jim milost královská navrátiti nemůže, že tedy nelze jim dovoliti, aby dále bojovali ve vojště královském, a vynutil na králi rozkaz, aby se hrabě Arthur de Richemont vrátil do města Parthenya

(čti Partené), a hrabě de Pardiac do provincie Guienne (čti Gyén). Hrabě La Trimouille velmi podezřivým okem se díval na počínání Johannino. Johanna vřelými prosbami chtěla vymoci na králi, aby milost svou navrátil těm, které La Trimouille co soupeře své šťastně byl odstranil, ona tedy patrně pracovala na jeho pádu, a ovšem se zdá, že se v tom nezklamal.

Johanna též neuměla šetřiti nedůtklivosti na svůj vliv žárlivého ministra, a netajila nikterak svému králi, že chladnost jeho naproti vlasteneckému nadšení Orleanských a netečnost jeho naproti pozdvižené mysli vítězného vojska neslouží právě k rozmnožení lesku jeho královské koruny. Naléhavé a důtklivé prosby mladé vlastenecké rekyně ponoukaly krále k tomu, by opustil hrad Sully a vydal se na cestu do Orleans-u. Avšak na samé cestě vliv hraběte La Trimouille opět dostal vrch, a král zůstal na půli cestě v městě Châteauneuf (čti Šátonöf). Johanna vrátila se do Orleans-u sama. Návštěva na hradu Sully měla pro ni užitek veledůležitý: ona po ní již nemohla pochybovati o tom, že hrabě La Trimouille jest odpovědným jejím nepřítelem.

V Châteauneuf nové porady se odbývaly s vojenskými vůdci; nové obtíže se dělaly se strany dvorní proti výpravě do Remeše. Král s líčenou starostlivostí radil Johanně, aby si odpočinula po tolikeré práci válečné; ministr La Trimouille poukazoval co pečlivý rádce koruny na osudnou prázdnotu královské pokladny; král že nemá peněz aby mohl platiti své vojsko. Johanna s hrdostí mohla odpověděti panu ministrovi, že vojsko její nečeká na žold, ale jenom na královský rozkaz k odchodu. Když pak rozkaz tento napořád nedával se, Johanna o své újmě všem pochybnostem

a poradám učinila náhlý konec tím, že dne 27. června se svým vojskem vytrhla do pole. Král vydal se na cestu teprv dva dni později dne 29. června na svátek sv. Petra a Pavla. Dvorní strana byla přemožena mocným nátlakem vítězné strany vojenské; král byl takřka unešen neodolatelným proudem k novému vítězství spěchajícího vojska; národní program Johannin slavně zvítězil nad chytráckou politikou vládnoucího ministra. Hrdý La Trimouille musil se tak hluboce pokořiti vítěznému vlivu mladé národní rekyně, že nelze mu bylo než rozvinouti svou lenní korouhev, sebrati svůj lid a alespoň s líčeným nadšením súčastniti se ve vítězoslavném tažení do Remeše. Královské nebylo dovoleno doprovoditi krále ke korunovací; pan baron La Trimouille bedlivě se staral vždy o to, aby strana Johannina nebyla sesílena. O mladé královské Marii dobře se vědělo, že přirozeným vděčným citem lne k mladé rekyni; ona by se byla stala příliš mocnou a pro pana barona příliš nepříjemnou podporou jeho odpovědné protivnice: muselo se tedy státi na tom, že nelze připustiti, aby královská brala účastenství na tak dobrodružném a nebezpečném tažení, a že naopak musí se poslati do města Bourges, aby tam v sídle bezpečném očekávala výsledek podniknutí dle pana barona nad míru povážlivého.

Staroslavná Remeš leží od města Orleansu, z jehožto nejbližšího okolí vypravila se královská armáda, rovnou čarou asi 50 mil na severovýchod. Krajina mezi oběma městy byla tehdáž v rukou nepřátelských; všechna pevná města byla obsazena buďto Angličany nebo věrným jejich spojencem vévodou burgundským.

Hlavním účelem válečné výpravy do Remeše

bylo též podrobení těchto měst; táhlo se tedy ne cestou rovnou a nejkratší, ale malým obloukem k východu městy Auxerre, Troyes a Châlons (čti Óksér, Troa, Šálon). Města tato stála pod ochranou vévody burgundského; dobývání jich bylo tedy zjevnou válkou proti vévodovi burgundskému. Baron La Trimouille jenom v diplomatickém vyjednávání s vévodou spatřil svůj vlastní prospěch; Johanna majíc na zřeteli jenom velikost a slávu francouzské říše, a toliko prospěch francouzského krále, trvala na tom, aby se vévoda burgundský mocí zbraní přinutil k tomu, by opustil spojení s cizím dobyvatelem a uznal opět svrchovanost svého zákonnitého krále. Cesty vládnoucího ministra a Johanniny křižovaly se tedy ve více nežli v jednom směru.

Armáda královská dorazila dne 29. června až k městu Auxerre. Hlasatelé královští vyzvali obyvatelstvo, aby se podrobilo svému králi, Auxerre-ští (čti Óksérští) nechtěli uznati Karla VII. Johanna žádala, by se útokem hnalo na vzdorovité město; La Trimouille vší svou mocí proti tomu se opřel, a totiž pod záminkou, že r. 1427 byl jmenován místodržitelem královským v Burgundsku, a velitelem královským města Auxerre. Co takový že dopustiti nemůže, aby na město útok byl učiněn vojskem královským. Takovýmito důvody vymohl na králi rozkaz, aby útok na město učiněn nebyl, od obyvatelstva samého však žádal pro sebe 2000 dukátů, aby král uznal neutrálnost města. Johanna a jiní vůdcové vojenští byli na nejvýš rozhorleni tímto velezrádným skutkem lakomého ministra, který však zrádu na říši spáchanou bezpečně zakryl štítem královské neodpovědnosti. Auxerre-ští podali královskému vojsku něco potravy, a táhlo se dále. Města Saint-Florentin a

Brinon-l'Archevêque (čti Brinon l'Arševék) uznala svrchovanost krále francouzského; dne 4. července stálo vojsko před městem Troyes (čti Troá).

Od toho času co Isabella Bavorská, matka Karla VII., vydala tam slavnou listinu, kterou vlastního syna prohlásila za nehodna trůnu, město Troyes víc a více bylo se dostalo do rukou Angličanů.

Burgundská čili anglická strana měla rozhodnou převahu mezi měšťanstvem. Anglická posádka záležela ze 600 starých vojínů. Když hlasatelé království vyzvali město, aby otevřelo bran svých svému dědičnému králi, udatná posádka učinila prudký výpad na předvoj francouzský, musela však po krátkém boji ustoupiti přesile. Celé město bylo obklíčeno královskou armádou; avšak armáda tato neměla ani dělostřelectva oblehacího, ani dostatečné zásoby potravy. Několik dní čekalo se v trapné nejistotě. Johanna stála vždy na tom, že se město vzdá.

Dne 8. července odbývala se poslední vojenská porada pod předsednictvím samého krále. Náhledy byly rozdílné: přívrženci dvorní strany jali se znenáhla tvrditi, že nejlépe by bylo upustiti od celého zajisté přenáhleného tažení do Remeše; stoupenci smělejší strany vojenské naproti tomu byli toho mínění, aby se sice upustilo od obléhání města, ale aby se táhlo dále. Kancléř Reginald de Chartres jižjiž sbíral hlasy, tu pán de Trèves vyvolaný k odevzdání svého hlasu, žádal, aby se slyšelo mínění nepřítomné Johanny. Johanna obyčejně bývala při poradách vojenských, avšak pan baron La Trimouille rád na ni zapomínal, jednalo-li se o uzavření záměrům jejím protivné.

Mladá vůdkyně byla zavolána, a ujistila slavné shromáždění, že město se vzdá králi dříve nežli uplyne třetí den.

„Za tři dni," pravila hrdinská dívka," buďsi po dobrém neb po zlém, vydobudu vám příchodu do města Troyes." Důvěrou jedněch a potutelnou nadějí druhých, že tenkráte Johanna se připraví o důvěru u krále a u vojska, uzavřeno, aby se stalo dle vůle Panny.

Ještě téhož dne, 8. července Johanna dala všechno připraviti k útoku na město: několik malých děl, celé to dělostřelectvo královského vojska, staví se na příhodné místo; fašiny k vyplňování příkopů, řebříky k stečení hradeb se připravují. Vojsko dlouhým zahálením zmalátnělé nabývá nové pružnosti pod velením odhodlané a neohrožené Panny. „Rytíři a panoši a jiní lidé všelikého stavu pomáhají při těchto pracích." Útok má se učiniti zejtřejšího dne ráno.

Dne 9. července již vojsko francouzské jest rozestaveno a čeká na znamení, kteréžto dáti má Johanna; tu se otvírají brány města a biskup Troyes-ský (čti Troaský) se svým kněžstvem blíží se v plném ornátu, aby s králem vyjednával o vzdání se města. Úmluva byla uzavřena a král Karel dne 11. července konal slavný příjezd svůj do města Troyes.

Již současníci Johannini bájili mnoho zázračného o dobytí města Troyes, a rozličné o tom kolovaly pověsti. Věc sama stala se však spůsobem naskrze jednoduchým a zcela přirozeným.

Johanna, jak to často sama velmi určitě řekla, netropila nižádných zázraků, ale měla za to mnoho dobrého vtipu a bystrý přirozený rozum. Její přirozený rozum vedl ji k tomu, že při dobývání měst, kterých nepatrná posádka anglická

dělala nepřátelskými, hleděla dověděti se, jaké jest smýšlení obyvatelstva. V městě Troyes, dříve nežli tam došlo vojsko královské, byl jeden vyslanec její, mnich Richard, pověstný kazatel, který na biskupa naléhal, aby obyvatelstvo přiměl k tomu, by se podrobilo svému králi, a který též sám na měšťanstvo působil důtklivou domluvou, aby opustilo stranu cizích podmanitelů a přidalo s k národní straně francouzské, ježto zachovati chce sobě samostatnost vlasti.

Když pak vlastenecký mnich viděl, že francouzská strana se valně zmáhá mezi měšťanstvem, tu jal se i veřejně kázati v kostelích a množiti takto počet svých přívrženců. Město takřka již bylo dobyto pro krále Karla v témž okamžení, když Johanna ujišťovala shromážděné vůdce, že za tři dni jim budou otevřeny brány městské. Johanna věděla o tom, co se děje v městě, přípravy k útoku sloužily jenom k tomu, aby se konečné rozhodnutí urychlilo. Toť celý ten zázrak, kterým Johanna Dark pro krále Karla dobyla města Troyes.

Město Châlons (čti Šalon) vzdalo se dobrovolně; král Karel byl tam noclehem dne 15. července. Z výpovědí oněch svědkův, kteří r. 1455 byli vyslýcháni k tomu konci, aby se na základě jejich svědectví mohla navrátiti Johanně dobrá pověst, víme, že v městě Chalons-u Johanna měla neočekávanou radost shledati se s několika krajany svými z vesnice Dom-Remy. Dva z nich byli ještě na živu r. 1455; jeden z nich Jan Morel udal, že Johannu viděl v Chalons-u a že mu darovala červenou kazajku; druhý jmenem Gerardin zachoval nám svou výpovědí nad míru důležitou okolnost, která pro životopis Johannin může se nazvati pravým zjevením. „Také ji viděl v Cha-

lons-u, praví latinský protokol*) se čtyřmi z řečeného města, a pravila *že se bojí jenom zrády.*“ Osmnáctiletá dívka, kterážto v měsíci březnu co čistá, upřímná a šlechetná duše přišla ke dvoru královskému, aby tam vykonala svatou bohem jí svěřenou úlohu vzkřísiti kleslého vlasteneckého ducha francouzského národu k slavným činům — tato dívka stojí tři měsíce později, jak se zdá, na vrcholu své slávy, neboť ona vítězoslavným průvodem vede krále svého ke korunovací; vojsko ji zbožňuje, národ ji ctí co svatou, a *ona se bojí zrády!* Ano, spanilomyslná rekyně, dobře jsi pověděla, že se nebojíš ničeho jiného leč zrády, neboť jenom zráda, hanebná zráda, opětovaná zráda mohla připraviti tvou zkázu. Že Johanna Dark vyslovila tuto pravdu jasnými slovy již v červenci r. 1429, ukazuje nám v neobyčejné dívce této povahu vznešenou nad každý vliv všední titěrné marnivosti, povahu kteroužto nezaujala ani zdánlivá čest mermomocí jí prokazovaná nedůvěřivým dvorem, aniž ji neoslepilo upřímné nadšení oddaných vojínů, aby neviděla zcela určitě a jasně, odkud a s které strany jí hrozí nebezpečenství a záhuba. Johanna obávala se zrády již v červenci r. 1429, ona zajisté též věděla, kdo by mohl a chtěl nad ní tu zrádu spáchati: nemůže býti ani té nejmenší pochybnosti o tom, že Johanna Dark v červenci r. 1429 úplně byla o tom přesvědčena, že vládnoucí ministr, baron Jiří de La Trimouille, jest onen muž, který nebude váhati i zjevné zrády použíti co vítaného prostředku ke zkáze nenáviděné soupeřky. Johanna tedy

*) Etiam vidit eam Catalaunis, cum quatuor dictae villae, et dicebat quod non timebat nisi proditionem. (Quichérat. Procès etc. II. 423.)

velmi dobře věděla, že i před městem Troyes vrchní velitelství k poslednímu útoku bylo vzneseno na ni úmyslem jí naprosto nepříznivým, ona takřka cítila ruku zrádce při každém kroku, který učinila ku předu na dráze své, avšak posud na ní kráčela pevným krokem a s neoblomnou důvěrou a nadějí na konečné vítězství.

Jižjiž se přibližovala armáda královská ke korunovační muměstu. Remeš, bývalé hlavní město římské provincie „druhé Belgie“, byla zároveň náboženským hlavním městem původního království frankských Merovingův. Jeden z jejich arcibiskupův pomazal na království r. 496 Chlodvíka čili Ludvíka, prvního to krále křesťanského. Dle staré legendy anděl boží prý přinesl tehdáž svatému Přeňkovi nádobu s olejem svěceným, který se po každém užívání jeho vždy z nova rodí. Bullou od r. 1179 legenda tato byla slavně uznána za pravdivou a arcibiskupům remešským potvrzeno právo výhradní, jehožto byli užívali v časech minulých, pomazati na království zákonitého následníka králů francouzských.

Tím tedy bylo i vysloveno, že toliko král v Remeši na království francouzské pomazaný a korunovaný může býti pravým králem francouzským. Roku 1429 následníkem na arcibiskupské stolici remešské byl Reginald de Chartres, (čti Šartr), kancléř krále Karla. Měšťanstvo remešské prohlásilo se na vyzvání arcibiskupovo pro francouzského krále Karla VII.; posádka burgundská se svými vůdci dobrovolně opustila město. Dne 16. července slavná deputace měšťanů remešských přišla pozdravit krále až do zámku arcibiskupského Sept-Saulx (čti Sé Só) pět hodin cesty vzdáleného od města, a pokorně prosila o laskavé prominutí nevěrnosti, kteréžto se dopustili přije-

tím burgundské posádky. Královská milost byla udělena Remešským slavnou listinou opatřenou velkou královskou pečetí, a král Karel ještě dne 16. července s malým komonstvem přijel do města. Arcibiskup s veškerým kněžstvem očekával krále před branou městskou, celé měšťanstvo slavným průvodem šlo v ústrety svému dědičnému, panovníkovi a provolalo mu nadšené *Noël!* (Sláva) Johanna Dark v úplném odění se svým praporem v ruce jela po pravici krále do korunovačního města. Král ubytoval se v městě; vojsko položilo se táborem v nejbližším okolí.

Měšťanstvu remešskému velice záleželo na tom, aby se slavnost korunovační odbyla co možná brzo, by delším pobytem krále nebyli snad nuceni v městě svém ubytovati též částku jeho armády. Nazejtří dne 17. července připadla neděle; uzavřelo se tedy ve vší rychlosti, že hned dne 17. července má býti slavná korunovace. Celou noc pilně se pracovalo, aby tak ledabylo se udělaly slušné k tomu přípravy. Nejpotřebnější věci se našly, totiž zázračná nádoba na svatý olej a koruna. Hrabě Bedford, anglický místodržitel ve Francii, byl sice vydal rozkaz, aby se k platné korunovací nevyhnutelně potřebná nádoba z Remeše odnesla, avšak posádka anglická proti měšťanstvu prohlásivšímu se pro krále francouzského, netroufala si vykonati tento rozkaz: posvátná nádoba nacházela se tedy na svém místě v klášteře sv. Přeňka*). Korunu přivážel král

*) Tato nádoba byla malá lahvička z bílého skla. Rovně jako ve Francii mají na třech místech hlavu jediného svatého, takž i zázračný původ nádoby této vypravuje se spůsobem dvojím; dle jednoho přinesl ji sv. Přeňkovi bílý holub, dle druhého anděl. Ve 12. století, kdežto nádoba jak se zdá poprvé sloužila při koru-

sám, avšak koruna tato s ostatními zavazadly byla dne 16. července večer ještě tak daleko od města v zadním voji královské armády, a měšťanstvu remešskému tak velice záleželo na největším co možném spěchu, že se hledala a našla koruna jiná. Ostatní korunovační klenoty královské, kteréžto po poslední r. 1380 odbývané korunovací byly odnešeny do opatství sv. Diviše v okolí pařížském (ježto však nyní bylo v rukou Angličanů) nahraženy spůsobem všelikým.

Hned časně z rána v neděli dne 17. července čtyři zastavenci byli králem vypraveni pro posvátnou nádobu, totiž maršálkové de Boussac a de Rais, pan de Graville, vrchní velitel kušních střelců a admiral de Culant. Tito čtyři páni na koni v úplném odění, každý s rozvinutou korouhví svou, odebrali se do kláštera sv. Přeňka.

Tam do rukou opatových složili slavnou přísahu, že bezpečně doprovodí svatou nádobu do

---

novací královské, byla zasazena do zlatého holuba, jehožto zobák a nohy byly udělány z korálů. Zlatý holub stál na místě drahým kamením ozdobené. Stříbrný řetěz sloužil k tomu, aby se posvátná nádoba v klášteře sv. Přeňka mohla pověsiti nad náhrobkem svatého, a aby opat kláštera při korunovací mohl ji nositi okolo krku na prsou. Bouře veliké revoluce, kterou dle úmyslu nezkušených novotářů měly se z kořene vyvrátiti všechny památky na minulost národa francouzského, zničily i tuto starožitnost historickou. Philippe Ruhl, člen Národního Konventu a veliký horlitel republikánský, měl za to, že se nejvíce zavděčí své vlasti, zničí-li nevinný nástroj ještě nevinnějšího pomazání bývalých králů. Ruhl věděl, že farář remešský Seraine u sebe schovává vzácnou nádobu. Co vyslanec Národního Konventu žádal, aby farář Seraine mu ji vydal. Svolav pak lid na náměstí, rozbil kladivem na kamenném podstavci, z něhožto svržena byla socha krále Ludvíka XVI. skleněnou lahvičku a poslal drahé kovy a kameny Konventu.

hlavního chrámu a odtamtud nazpět do kláštera. Pro pana opata přivedl se pak bohatě osedlaný kůň, kterého král povinen byl darovati opatovi kláštera sv. Přeňka v den své korunovací. Na koně toho vsedl opat Jan Canard ve skvostném ornátu pontifikálním, maje viseti na řetězi okolo krku nádobu se svatým olejem; nádherná zlatem vyšívaná a čtyřmi mnichy nošená nebesa rozprostřela se nad opatem, a celý průvod hnul se ze dvora klášterního povolným krokem k hlavnímu chrámu. Tam již čekali král se svým panstvem a arcibiskup-kancléř se svými kanovníky na příchod posvátné nádoby. Johanna měla čestné místo u hlavního oltáře naproti stolici králově. Arcibiskup se všemi kanovníky šel naproti opatovi sv. Přeněckému až k hlavním dveřím chrámovým, a převzal tam z rukou jeho nádobu se svatým olejem, jižto pak sám donesl až na hlavní oltář. Čtyři zastavenci vždy na koni vjeliza arcibiskupem do kostela, a sestoupili s koní teprv u vchodů vedoucích z veliké lodi chrámové nahoru na presbyterium, kde seděl král se svým panstvem. Král měl na sobě šat rozříznutý na prsou a na ramenou k vůli pomazání. Především musel složiti obvyklé přísahy: 1. že zachovati hodlá mír se svatou církví a hájiti práva a výsady její; 2. že lid nechce utiskovati daněmi a poplatky; 3. že chce vládnouti spravedlivě a milosrdně. Pak vévoda d'Alençon pasoval krále na rytířství. Berry, královský hlasatel, vystoupil před hlavní oltář a vyvolal všech dvanácte pairův království francouzského, každého plným jmenem, zároveň žádaje jej, aby službu svou vykonal u svrchovaného pána svého a krále. Vévoda burgundský a mnozí jiní nejsouce přítomni neodpověděli na slavné vyzvání, a byli zastupováni ji-

nými osobami. Z pairův duchovních přítomni byli kancléř arcibiskup Reginald de Chartres, biskup Laon-ský Vilém de Champeaux (čti Šanpó) a biskup Châlon-ský Jan de Sarrebruck. Dva biskupové a jeden opat zastoupili místa ostatních tří.

Šest pairů světských představili vévoda d'Alençon, hrabata de Clermont a de Vendôme, baronové La Trimouille, de Laval a de Maillé. Karel d'Albret držel meč na místo konnetabla hraběte Arthura de Richemont. Teprva když všechno to bylo ustanoveno a v náležitý pořádek uvedeno, arcibiskup zdvihl se z křesla svého, a předsevzal dle obvyklého řádu na klečícím králi pomazání a pak posvěcení a blahoslavení korunovačních klenotů. Pairové vzali korunu s oltáře a posadili ji králi na hlavu; hlučná fanfára oznámila obecenstvu vykonanou korunovací, a hřmotné „Noël!“ z tisícerých úst pozdravilo nového zákonnitě posvěceného a korunovaného krále.

Johanna po celý čas, pokud trvalo vykonávání obřadů korunovačních, pohřížena byla ve vroucí modlitbě; nyní, když vše bylo ukončeno, přistoupila ku králi, a kleknuvši před ním pravila hlasem povýšeným: „Milostivý králi a pane můj, vykonána jest vůle boží! Bůh chtěl, abych Vás dovedla do Remeše k slavné korunovací, by se tím ukázalo, že Vy jste pravým králem této země, a že království francouzské jest Vaším dědictvím dle práva a vůle boží!“

Nikdo, ani ne sám král, nemohl neuznávati tohoto slavného dne vlastenecké zásluhy hrdinské dívky. Bylo tedy slušno, aby korunovaný král zeptal se Johanny, jakou by jí mohl prokázati milost. Johanna vyžádala sobě, aby obyvatelé dvou vesniček Domremy a Greux (čti Grö), kteréžto dohromady tvořily jednu obec, na věčné časy byli osvobozeni ode všech poplatků vrchnostenských, a ode všech daní a kontribucí královských. Budiž

bohu žel, že revoluce francouzská (nebo vlastně ti, kteří revoluci francouzskou svou přemrštěností zkazili) dle tehdejšího samospasitelného hesla: *rovnost!* zrušila tu krásnou památku na šlechetnost a spanilomyslnost mladé národní rekyně. Aby pak nikdo nemohl se domýšleti, že král Karel VII. snad již se stal přívržencem národní politiky, jejížto prapor povztyčila Panna Orleanská, vládnoucí ministr baron de La Trimouille povýšen byl téhož dne 17. července 1429 na hraběte.

V hustém davu lidstva, kterézto při korunovací krále Karla VII. naplňovalo hlavní chrám řemešský, jedna osoba na první pohled nepatrná zasluhuje naší pozornosti; jest to stařičký rolník, z jehožto očí září radost nevyslovitelná. Po jeho boku stojí dva stateční jinochové v odění rytířském. Johanna ví že tam jest, ona vidí, že radostný uspokojený zrak drahého otce spočívá na ní, ona vidí že milovaný otec jest smířen, že jest nevýslovně šťasten. Starý Dark přišel do Remeše, aby byl svědkem slávy své dcery, a aby jí sám řekl, že jí odpouští a že již nepochybuje o ní. Těch několik dní, které král pobyl v Remeši, Johanna vyhýbajíc se slavnostním hodům a radovánkám, ztrávila z většího dílu ve společnosti svého otce. Její přirozený zdravý rozum vedl ji nutně k tomu, že otce svého nehleděla uváděti do společností dvorních; za to však seznámila jej s měšťanstvem remešským, kterézto za čest si pokládalo prohlásiti rolníka Jakuba Darka za hosta obce remešské. Když král Karel s Johannou ve čtvrtek dne 21. července opustil korunovační město, i starý Dark vydal se na cestu k domovu rozloučiv se s milovanou dcerou, kterou již více spatřiti neměl. Měšťanstvo remešské darovalo mu koně pro zpáteční cestu; od Johanny

byl dostal malou částku peněz pro svou rodinu, od krále přinášel svým spoluobčanům velevítaný dar, dar, kteryžto děkovati měli velikomyslnosti jeho dcery.

Johanna oblehá Paříž; první zráda.

Korunovací krále Karla VII. v Remeši naznačuje osudný obrat v životě Johanny Dark. Johanna byla prohlásila za úlohu svou, aby vysvobodila město Orleans od obležení, aby dovedla kralovice Karla ke korunovací do Remeše a aby sprostila celou vlast francouzskou od cizovlády. Ona slavně vykonala první část svého programu; korunovací právě dokonanou i druhá část stala se skutkem: Johanna stála na vrcholu své slávy. Celý národ francouzský ji velebil co bohem poslanou osvoboditelku, vojsko ji zbožňovalo co vůdkyni k jistému vítězství. Avšak vítězoslavná rekyně obává se zrády, a zráda ta stane se skutkem, aby Johanna nemohla vykonati i třetí část svého programu. V Remeši na samém dvoře královském kuje se tato zráda, a proto pravíme že korunovací Karla VII. naznačuje osudný obrat v životě naší rekyně. Nový pan hrabě de La Trimouille, tento novým důkazem milosti královské vyznamenaný vládnoucí ministr, který až posud přenechal takřka náhodě zahanbení pošetilého dle jeho náhledů děvčete a zmaření jejích tak nazvaných vlasteneckých záměrů, který až posud byl úplně přesvědčen, že pouhá nepřízeň a nečinnost jeho postačuje k tomu, aby národní ruch spůsobený vesnickou dívkou a nepříhodný jeho diplomatickým pletichám, vzal bídně za své, viděl se nyní nucena k činnému vystoupení proti nenáviděné

sokyni, aby tato nestala se skutečnou hlavou nové vládní politiky francouzské. A Johanna Dark v skutku již byla hlavou nové politiky francouzské, ona politiku tuto hlásala a provozovala zřejmě a veřejně; národ a vojsko přijali politiku její za pravou politiku národní; jednalo se pouze o to, aby ji přijal a prohlašoval za svou sám král. Politický program Johannin byl velmi jednoduchý a jasný: samostatnost říše, sláva a velikost koruny francouzské. Kdyby byl býval tehdáž králem francouzským muž ducha statečného, povahy pevné a odhodlané, není pochybnosti, že by byl alespoň v Remeši po své korunovací přijal národní program Johannin, když nabyl tolika skvělých důkazů, že na dráze touto hrdinskou dívkou naznačené kyne mu konečné vítězství.

Zhejřilý, nedůvěřivý a zmalátnělý král Karel VII. byl však jen k tomu dobrý, aby dle návodu sobeckého ministra pomáhal zraditi spanilomyslnou rekyni, jejížto vlasteneckému nadšení podlá duše jeho porozuměti nedovedla. Král Karel VII. byl i ještě v Remeši po své korunovací, která znamená rozhodný obrat k lepšímu netoliko v dějinách jeho panování ale v dějinách celého národu francouzského, povolným a ducha-prázným nástrojem úhlavního nepřítele hrdinské dívky, jížto hlavně co děkovati měl, že již nebyl co „král Bourges-ský“ předmětem lehkovážného posměchu, ale co legitimní král francouzský příčinou podstatných obav pro zpupné Angličany.

Nestatečnost tohoto zhejřilého krále učinila možným, že se na dvoře královském vedle sebe provozovaly politiky dvoje: jedna přímá a otevřená před celým světem, druhá klikatá a tajná v kanceláři pana ministra. Johanna chtěla, aby se s Angličany pranic nevyjednávalo, a žádala,

aby se proti nim užívalo veškeré branné síly celého národu francouzského, a aby se v boji svatém neustálo, až by poslední Angličan opustil půdu francouzskou. Vyjednávání s vévodou burgundským, hlavním to spojencem Angličanů, chtěla Johanna obmeziti na pouhé určité vyzvání, aby se vévoda burgundský co man krále francouzského odřekl nepřirozeného spolku s cizím dobyvatelem, a na neméně určitý slib, že, učiní-li tak, přijat bude od krále na milost úplnou a bezvýminečnou. Hrabě La Trimouille co pravý aristokrat neměl ve svém politickém rozumu žádného místa pro myšlénku, aby národ sám svou statečností a obětavostí zvítěziti mohl nad cizím dobyvatelem, a s jeho politickými náhledy nesrovnávalo se, aby král měl býti povděčen svému národu za samostatnost své říše a celistvost své koruny. Do jeho politiky nehodil se tedy národní boj vyvolaný neočekávanými výsledky děvčete tak nízkého původu. Diplomat La Trimouille velmi dobře věděl, že rozvlněný proud národního boje nedá se říditi pletichami zosnovanými v jeho kabinetu; on tedy chtěl, aby se tomuto boji pokud možná brzký učinil konec. La Trimouille chtěl jenom bojovati placenými žoldnéři, jichžto činnost by každou chvíli zastaviti mohl zastavením žoldu, a jichžto služeb mohl by potřebovati proti Angličanům nebo proti Francouzům samým, jak právě by sám za dobré uznával. S vévodou burgundským vyjednával La Trimouille jako s neodvislým panovníkem, a vystříhal se velice, by mu nepřipomínal jeho lenní závazek naproti králi francouzskému. On zamýšlel učiniti z vévody burgundského i sobě věrného spojence pro všechny možné případy budoucí, mezi které chytrý diplomat též počítal možné rozpadnutí říše francouzské. La Trimouille jedním slovem spe-

kuloval na záhubu království francouzského, a hleděl v tom docíliti co možná největšího prospěchu vlastního. U něho sobectví vylučovalo vlastenectví, kdežto u Johanny čisté obětavé vlastenectví vylučovalo každou myšlénku sobeckou. V tom leží onen nevyrovnatelný a osudný odpor mezi vládnoucím ministrem, který si úplně podmanil vůli slabého panovníka, a rekovnou vůdkyní národního vojska, kterážto navzdor vší upřímné oddanosti nebyla s to, aby sobě dobyla důvěry svého krále.

Pravda jest ovšem, že Johanna Dark oddávala se jednomu klamu, ale klamu takovému, kterému podléhají jenom šlechetné duše, že totiž doufala, co podobné povahy doufaly několik století před ní a co doufají ještě několik století po ní, že právo a pravda zvítěziti musí, najde-li se jenom ruka dosti statečná, která by směle povztyčila jejich prapor — an urozený hrabě de La Trimouille neměl o světě a o lidech náhledů jiných, nežli jich mělo podnikavé sobectví dávno před ním a nežli jich má až podnes, a dle kterých právo a pravda jsou věci dosti dobré k tomu, aby se ti, kteří se jimi strašiti dají, udržovali na uzdě, mezitím co chytřejší a méně obmezení ve své činnosti zbytečnou svědomitostí berou, kde se co bráti dá.

Hrabě La Trimouille věda, že má krále na své straně, prokazoval Jahanně Dark na oko a před světem vši úctu a nebránil jí nikterak v tom, co ona v duchu své politiky předsevzíti zamýšlela, avšak staral se potají tím pilněji o to, aby důvěru v ni podkopal u krále, aby proti ní vzbudil řevnivost u vůdců vojenských, a aby to, co ona na vévodovi burgundském žádala listem otevřeným, tajnými depešemi přivedl na zmar.

Johanna, jak již víme, nerada mařila času;

myšlénka že dlouho působiti nebude, pobádala ji k ustavičné činnosti. Hned dne 17. července po samé korunovací diktovala svému písaři a odeslala vévodovi burgundskému list, který tu klademe v celosti, neboť se v něm zračí šlechetná povaha mladé rekyně.

„Vysoce urozený pane vévodo Burgundský, Johanna, jižto nazývají Pannu, žádá Vás ve jmenu krále nebeského, svého svrchovaného pána a velitele, abyste s králem francouzským uzavřel dobrý a stálý mír. Odpusťte jeden druhému upřímně a úplně, tak jak toho činiti mají dobří křesťané; a chcete-li vésti válku, tož táhněte proti Saracenům. Kníže burgundský, uctivě vás prosím a žádám, abyste již nebojoval proti svatému království francouzskému, a abyste neprodleně povolal nazpět svůj lid ze všech pevných měst a hradů tohoto svatého království; a se strany Jeho Milosti krále francouzského vzkazuji Vám, že hotov jest učiniti s Vámi mír, majíc za to, že se jím neublíží Jeho cti královské, a že tedy bude záležeti jenom na Vás, aby mír tento byl uzavřen. A ohlašuji Vám ve jmenu krále nebeského, svého velitele a pána svrchovaného, jelikož si nepřeji, aby se Vám uškodilo na Vašich statcích, na Vaší cti a na Vašem životě, že nezvítězíte v žádné bitvě, kteroužto svedete proti věrným Francouzům, a že všichni, jižto bojují proti svatému království francouzskému, bojují proti králi Ježíši Kristu, proti králi nebes a celého světa, mému veliteli a svrchovanému pánu. A žádám Vás snažně sepiatýma rukama, abyste nesváděl žádnou bitvu a nebojoval s námi Vy, Vaši lidé a poddaní; neboť věřte zajisté že nevyhrajete, třeba byste nevím jak velké množství lidu vedl proti nám, a marně byste prolíval krev všech oněch, kterých byste proti nám

vedl. Před třemi nedělemi napsala jsem a poslala jsem Vám hlasatelem list, abyste přišel ke korunovací našeho krále, která dnes v neděli dne 17. tohoto měsíce července v tomto městě Remeši byla vykonána: avšak neobdržela jsem nižádné odpovědi ani jiné nějaké zprávy o řečeném hlasateli. Poroučím Vás Pánu Bohu k milostivé ochraně, a modlím se k Pánu Bohu, aby mezi námi učinil dobrý mír. Psáno v řečeném městě Remeši dne 17. července.“ *)

Hrabě La Trimouille ovšem jenom s pohrdáním pohlížel na tuto naivní diplomacii, která na panovnících žádala, aby co dobří křesťané řídili se zákony křesťanské mravnosti. Jeho cesty a prostředky byly zcela jiné.

Také, když posel Johannin s listem na vévodu burgundského odjížděl z Remeše, vyslanci téhož vévody zjednáni hrabětem La Trimouille k vůli tajnému vyjednávání přibyli ke královskému dvoru. Tři dni ztrávily se marnými řečmi, a nic nebylo uzavřeno. Vévoda burgundský smlouval se s králem anglickým a vyjednával s králem francouzským, aby byl kryt na každou stranu, a spekuloval vlastně na rozpadnutí francouzské říše podobně jako šlechetný ministr krále Karla VII.

Mezitím, co vyslanci jeho v Remeši vyjednávali bez výsledku, maršálek jeho Antonín de Toulongeon svolal vojsko po celém vévodství. Vévoda burgundský chystal se tedy k válce; též Bedford, anglický místodržitel ve Francii, sbíral vojsko v Normandii, a 5000 mužů, kteří pod velitelstvím kardinala Winchester-ského přistáli na břehu francouzském, aby táhli do boje proti Husitům,

*) Dopis tento zachován jest v originálu v městském archivu Lille-ském.

vedle důtklivého naléhání vévody Bedforda obrátili se přímo do Paříže, kamžto rychlým pochodem dorazili již dne 25. července. Se strany anglické dělaly se tedy všemožné přípravy válečné, na straně francouzské vládnoucí ministr hubil drahý čas marným vyjednáváním, zdržoval tím vítězné vojsko, a pracoval konečně, jak hned uvidíme, i přímo k tomu, aby se vojsko to zcela rozpustilo. Není tedy nižádné pochybnosti, že hrabě de La Trimouille nezradil toliko Johannu Dark, alebrž že spáchal hanebnou zrádu na králi a na říši, jejížto zájmy měl zastávati a hájiti. Zráda jeho jest tím hanebnější, považíme-li, že hned po korunovací Karla VII. v Remeši města okolní Soissons, Laon, Château-Thierry, Provins, Coulomiers, Crécy en Brie, Compiègne (čti Soason, Lan, Šátó-Tiérý, Provén, Kulomié, Krésy an Brý, Konpieň), vypravila svá poselství ke králi Karlu, a uznala svrchovanost svého dědičného panovníka, a že uprostřed mocného národního hnutí francouzského snadno by bylo bývalo pro vítěznou armádu královskou, zmocniti se hlavního města před příchodem nového vojska anglického, kdyby bez odkladu z Remeše byla táhla na Paříž, jakž toho chtěla a snažně žádala strana vojenská a v čele jejím Johanna Dark.

Avšak La Trimouille napořád jenom vyjednával a držel armádu v nucené nečinnosti. V prvních dnech měsíce srpna nacházíme královský dvůr a s ním celé vojsko v městě Provins *jihovýchodně* od Paříže. Tajná smlouva učiněna jest mezi králem Karlem VII. a vévodou burgundským, dle které poslední slibuje, že vydá hlavní město Paříž do rukou králových za čtrnácte dní.

Branné moci tedy již nebylo zapotřebí, a král Karel skutečně dne 3. srpna dává rozkaz, aby se

vojsko rozešlo. Avšak Angličané zaskočili přední voj francouzský u města Bray (čti Bré) nad Sekvanou, porazili jej na hlavu a přinutili tím Francouze k zpátečnému tažení. Král Karel musí chtě nechtě držeti pole proti nepříteli, a hraje tu velmi bídnou úlohu. Vliv vojenské strany opět dostává vrch, a poněkud pozdě přispívá se pomocí věrným městům, která se byla prohlásila po korunovací pro krále Karla. Dne 16. srpna nacházíme slabého a vrtkavého panovníka, který nemá žádného smyslu pro probouzející se vědomí národní samostatnosti, a ani ne té odhodlanosti, aby použil nadšení vítězného vojska ku svému prospěchu, severně od Paříže u města Senlis; dne 18. srpna slaví svůj příjezd do města Compiègne a vzdaluje se tím ještě více od hlavního města.

Johanna Dark chtěla původně ihned po odbyté korunovací v Remeši táhnouti přímo proti Paříži a dobyti hlavního města říše. V dopisu ode dne 17. července, ve kterém tři šlechticové podávají králové francouzské zprávu o slavnosti korunovační čteme: „Zejtra má král nastoupiti cestu k Paříži.“ — „Panna slibuje, že Paříž uvede v poslušenství krále.“ I v Paříži byla mezi měšťanstvem dosti silná strana, na jejížto pomoc a podporu mohlo se při tom bezpečně počítati. Víme již, že La Trimouille získal nedůvěřivého krále pro mírnou cestu diplomatickou, a jakým způsobem chytrý diplomat zmařil plány strany vojenské, předstíraje slabému panovníkovi, že mu dobude hlavního města beze všeho prolévání krve. Johanna a její strana nyní jenom čekaly na vypršení ustanovené lhůty, do které Paříž měla býti vydána králi Karlu. Lhůta vypršela, však o vydání města Paříže nebylo žádné řeči.

Karel VII. mohl nyní vším právem pohnati

svého ministra před soud a obviniti jej z velezrády spáchané tím, že uzavíral klamné smlouvy, a pracoval k rozpuštění vojska, aby se dodržení smlouvy brannou mocí vynutiti nemohlo; avšak korunovaný slaboch tak pevně vězel v klepetách pana hraběte La Trimouille, že dle návodu jeho přímo odepřel vojsku své svolení k výpravě proti Paříži. Johanna tedy dne 23. srpna 1429 proti zjevné vůli králově a navzdor neméně zjevnému a známému odporu hraběte La Trimouille opustila město Compiègne s vévodou Alençonským a jinými vůdci v čele asi 12000 mužů, a táhla k jihu bez krále a bez jeho ministra. Již dne 26. srpna obsadila vojensky město Saint-Denis (čti Sén Deni) asi půl druhé hodiny od Paříže vzdálené a učinila ihned potřebné přípravy k obležení hlavního města. Hrabě La Trimouille a král Karel VII. následovali rekovnou vůdkyni, která bez přítomnosti krále útok začíti nechtěla, jenom s tím úmyslem, aby záměry její zmařili a dobývání města Paříže překazili. Dne 26. srpna královská armáda stála z nenadání před Paříží na útok nepřipravenou; do dne 7. září, kterého král přijel do Saint-Denis, Pařížané měli času dosti k opravení a zdokonalení svých hradeb.

Paříž byla r. 1429 mnohem menší město nežli jest nyní. Kromě ostrovu uprostřed řeky Sekvany ležícího, nejstarší to části města, zaujímala jenom poměrně malou část nynější polovice moderního světového města na pravém čili severním břehu Sekvany. Nynější náměstí bastille-ské a malé náměstí před palácem Louvre-ským naznačují celou délku tehdejšího města, kteréžto v tomto objemu nesahalo až k nynějším boulevardům. Celé město obehnáno bylo hradbou a příkopem z části vodou napuštěným. Před každou branou městskou byly

přední hradby čili valy též s příkopem ponejvíce suchým. Posádka anglická nebyla právě silna; čítala jenom 2000 mužů. Bedford nemaje velikých starostí o zachování hlavního města, obrátil se s ostatním vojskem do Normandie, kdežto povážlivé hnutí jevilo se v prospěch krále Karla VII. Angličané by vůbec tehdáž byli bývali brzy v koncích, kdyby jim nebyla pomáhala nevlastenecká diplomacie samého francouzského ministra, jížto hlavně měli co děkovati, že nepotřebovali se obávati ztráty hlavního města. Všude se totiž zdvihala proti Angličanům vlastenecká strana francouzská, všude měšťanstvo opevněných měst povstalo ve zbrani a zahnalo malé posádky anglické.

Totéž právě se bylo stalo v Normandii, a místodržitel anglický Bedford s větší částí svého vojska byl spěchal uchrániti ohrožené panství anglické v tomto vévodství, kteréžto pro polohu svou naproti břehům anglickým bylo nad míru důležité pro dobyvatele Francie. V Paříži ovšem též byla dosti silná strana francouzská, avšak my již víme, že vlastně pan hrabě La Trimouille města Paříže dobývati nechtěl, a že krále Karla VII. získal rozhodně pro to, aby se proti Paříži ničeho nepodniklo. Jenom Johanna pevně stála na tom, že se musí dobyti hlavního města francouzského království; jenom Johanna majíc pro sebe vojsko, přec konečně provedla svou, a stála nyní navzdor vší diplomacii pana hraběte La Trimouille před hradbami pařížskými. Dle jednání jejího nelze pochybovati, že zcela dobře věděla, v jaké podivné a povážlivé situaci se nachází. Ona předně musela věděti, že jedná proti zjevné vůli vládnoucího ministra; ona za druhé již musela znáti povahu tohoto ministra, a musela tedy též velmi dobře věděti, že pan hrabě La Trimouille všemi

jen možnými prostředky pracuje k tomu, aby plány její překazil. Johanna měla vřelých a nadšených přívrženců mezi vojenskými vůdci; těchto nemohlo zajisté zůstati tajno, že pan hrabě mezi vůdci vojenskými agituje, aby je odvrátil od Johanny, a oni to zajisté netajili před Johannou. Jenom jedna cesta, jenom jeden prostředek zbýval ještě hrdinské vůdkyni, aby přes všechny mizerné pletichy svého úhlavního odpůrce provedla vznešenou úlohu svou: jednati odhodlaně a rychle. Dobytím Paříže byl by nutně nastal tak ohromný převrat v politice francouzské, že by hrabě La Trimouille sotva se byl udržel na svém místě. Bojoval se tedy před hradbami hlavního města království francouzského osudný boj, kterýmž netoliko měla býti rozřešena otázka, v jakých rukou má býti hlavní město říše francouzské, ale i mnohem důležitější a palčivější otázka, v jakých rukou má býti král francouzský a politika francouzské vlády. Johanně, této vždy věrné bojovnici pro vlast a krále, nanejvýš záleželo na tom, aby král sám oblehal Paříž; ona již rychlým pochodem na Paříž doufala odtrhnouti krále od hraběte La Trimouille, a mařila ovšem drahý čas čekáním na příchod Karla VII., ku kterému věrný přívrženec Johannin vévoda Alençon-ský musel podniknouti osobně dvoje cesty nežli se mu podařilo pohnouti krále k tomu, by následoval své vojsko. Avšak La Trimouille neopustil svého korunovaného poručence; dne 7. září k večeru Karel VII. ve společnosti svého ministra přibyl do Saint-Denis. Ačkoliv příchodem nekýženého hraběte podstatná naděje Johannina byla zklamána, ihned vše chystala k útoku na zejtří. Dne 8. září, když Johanna Dark vojsko své vedla k útoku na Paříž, byl velký církevní svátek Na-

rození Panny Marie, z čeho patrně viděti jest, že Panna Orleanská neřídila jednání svoje obmezenými náhledy pobožnůstkářskými.

V osm hodin ráno hnulo se vojsko francouzské ze svého ležení ku předu proti Paříži. Jedno oddělení vedla Johanna sama k útoku na západní bránu městskou, jmenovanou Saint-Honoré; druhé oddělení pod velitelstvím vévody Alençonského zůstalo po hotově severně od města, aby Paříšští nemohli učiniti výpad na oblehatele. Johanna postavila svá děla na návrší Montmartre-ském.

Útok na bránu začal o polednách, a trval až do večera bez výsledku.

Hlavní práce oblehatelů záležela v tom, aby se vyplnil hlavní příkop vodou napuštěný fašinami, aby se mohlo přistoupiti ke skutečnému stečení hradeb samých. Neznala se hloubka tohoto příkopu, a následkem toho byl nedostatek potřebného materialu. Johanna ozbrojena dlouhým dřevcem chtěla konečně sama zkusiti, mnoho-li ještě schází k vyplnění příkopu; postavila se tedy v čelo vojínů fašiny nosících a zkoušela došedši přes přední baštu k příkopu hloubku vody svým dřevcem. Tu byla raněna šípem, který ji projel jedno stehno. Vojínové klesající vůdkyni odnesli nazpátek za přední baštu do suchého příkopu, kde byla chráněna před střelbou obležených. Ležíc tam na zemi, a zbrocena krví svou, hlasitým voláním napořád napomínala vojsko své, aby neupustilo od útoku, ujišťujíc je, že dobudou města.

Avšak jižjiž nastala noc a ostatní vůdcové pomýšleli na zpáteční tažení, k čemu však Johanna nikterak přivoliti nechtěla, stojíc pevně na tom, že alespoň ona zůstane kde jest. Již byla noc, když pan de Gaucourt raněnou proti její vůli a téměř násilím dal odnésti do Saint-Denis. Hrabě

La Trimouille, který tohoto dne s přivolením krále si přivlastnil právo vrchního velitele, dal rozkaz k zpátečnému tažení obdržev zprávu o poranění Johanny. Gaucourt, který násilím dal odnésti raněnou, byl přívržencem hraběte a jednal dle jeho výslovného nařízení. Johanna byla ovšem následkem těžkého poranění neschopna k boji, avšak nicméně radila k tomu, aby se útok na Paříž obnovil hned nazejtří dne 9. září, by práce předešlého dne nebyla marna.

Neočekávaná událost dodala též vojsku srdnatosti a chuti k pokračování v boji. Dne 9. září ráno totiž přibyl z Paříže do Saint-Denis baron de Montmorency (čti Monmoransy) se 60 ozbrojenci, s kterými opustil obležené město, by se přidal „ku straně Panny.“ Jižjiž jádro královské armády sešikovalo se k boji; tu vyslanci králové vévoda de Bar a hrabě de Clermont (čti Klérmon), přinášejí určitý rozkaz, aby se celé vojsko ihned táhlo nazpět na Saint-Denis. Karel VII. určitě zapovídá nový útok na Paříž. Ještě jednou pokouší se vojenská strana o to, obejíti výslovný rozkaz králův a proti jeho vůli pokračovati v obléhání hlavního města. Vévoda Alençonský, hlava strany této, dává totiž stavěti most přes Sekvanu, a chce dne 10. září přejíti řeku u Saint-Denis a obnoviti útok na Paříž se strany jižní. Král Karel VII., t. j. hrabě La Trimouille, který tu provozuje vůli svou pomocí povolného vždy nástroje, dovídá se o tom, a most sotva vystavený jest na rozkaz králův v noci od 9. na 10. září zbořen.

Vojsko takovýmito prostředky demoralisované rozpuštěno jest konečně též dle řádného rozkazu králova dne 13. září, dříve nežli Johanna opět schopna jest, by se objevila v jeho řadách. La

Trimouille zvítězil; úloha hrdinské osvoboditelky vlasti byla šťastně zmařena.

Král Karel VII. mohl se ovšem těšiti tím, že vévoda burgundský novou smlouvou dodával mu nových klamných nadějí na konečné urovnání všech sporů. Příměří bylo uzavřeno vztahující se též na hlavní město Paříž.

Vlastenecká strana válečná musila prozatím ustoupiti dvorní straně diplomatické. Král sám nechtěl použíti vlasteneckého hnutí národního k vymanění své říše z rukou cizích dobyvatelů; sobecká a velezrádná politika hraběte La Trimouille (čti La Trimulj) zvítězila nad vlasteneckou a loyalní politikou Johanninou z rozkazu králova. Nenít ovšem Karel VII. v dějinách lidských jediným mocnářem, kterýžto odstrkuje od sebe pomocnou ruku upřímných přívrženců své říše, odevzdává osud své koruny v slepé důvěře spekulujícím na brzký konec jeho panství.

Johanna Dark, tato šlechetná zastupitelka vlastenecké obětovnosti, jižto král sám slavně prohlásil za nehodnou své královské důvěry, podstoupila mužně i poslední důkaz královské nešetrnosti a vydala se sotva zotavena na cestu s Karlem VII., který hned dne 13. září v úterý opustil Saint-Denis, a jemužto záleželo na tom, aby hrdinská dívka byla pod dohlídkou pana hraběte La Trimouille. Před odjezdem svým kázala Johanna pověsiti v kostele Saint-Denis-ském svůj meč a své odění rytířské. Hluboký žal nad zmařeným úkolem jejího života naplnil spanilomyslnou duši šlechetné i tělesnou bolestí sklíčené dívky; s trpkým citem téměř úplné beznadějnosti sestoupila Johanna s bojiště; nebylať poražena vítězným nepřítelem, ale podlostí toho, pro kterého nadšeně byla bojovala.

Johanna opouští krále a padá do zajetí anglického.

Johanna byla násilně odnešena z bojiště: válka, ta svatá válka proti cizímu podmaniteli, jižto ona pokládala za jediný úkol svého života, byla násilně ukončena; a vše to stalo se dle vůle téhož krále, jemužto Johanna chtěla dobyti ztracené říše. Karel VII. dle rady svého ministra nechtěl více použíti této síly nadobyčejné, ačkoliv měl dostatečných důkazů o výborné její schopnosti a úplné spůsobilosti k vykonání toho, co prohlásila za vznešenou úlohu svou. Johanna Dark, jižto národ francouzský velebil co Bohem poslanou osvoboditelku vlasti, byla zavržena a odstrčena samým králem toho národu, protože mrzké sobectví vládnoucího ministra spekulovalo na zahynutí království, jehožto starou slávu ona chtěla obnoviti. Vlastenecká rekyně, která francouzské prapory vedla ku skvělému vítězství, která štěstí válečné tak dlouho nepříznivé zbraním francouzským obrátila ku prospěchu své vlasti, která v národu samém vzbudila nadšení vlastenecké, onen nejmocnější činitel ve válce proti cizímu dobyvateli — tato rekyně byla náhle na rozkaz samého krále odsouzena k nečinnosti, a nadšení národu bylo takřka úřadně zakázáno.

Vojsko královské rozešlo se, král sám byl dne 21. září opět v témž městě Gien nad Loirou bez armády, z kterého dne 29. června s nadšeným vojskem byl se vypravil do Remeše ke korunovací. Několik malých posádek nechalo se ovšem v pevných městech, která opustivše stranu anglickou byla se přihlásila ku svému dědičnému králi; avšak Angličané nedbajíce příměří uzavřeného mezi Karlem VII. a vévodou burgundským brzy jich dobyli opět, a obyvatelé těžce pykati

musili svou vlasteneckou ochotnost. Též Saint-Denis opět padl do rukou Angličanů, kteří z kostela odnesli odění Johannino.

Mezitím co se Angličané takto zpamatují z porážky, kteroužto utrpěli vítězoslavným tažením hrdinské dívky, vláda francouzská důsledně pracuje na tom, aby dívka tato nebyla více s to pluky francouzské vésti k novému vítězství.

Toť hlavní úkol politiky pana hraběte La Trimouille, jemužto věrně v tom pomáhají kancléř arcibiskup remešský Reginald de Chartres, a bývalý velitel královské posádky orleanské pán de Gaucourt. Tento poslední, který byl vrchním velitelem v obleženém městě Orleans-u, když tam přibyla Johanna Dark, objevil se nám již dne 8. září před hradbami pařížskými co věrný stoupenec pana hraběte La Trimouille, na jehožto rozkaz dal proti její vůli násilně odnésti těžce raněnou vůdkyni, která alespoň svou přítomností na bojišti chtěla dodati vojsku srdnatosti k novému útoku; Gaucourt nyní náleží k zjevným odpůrcům Johanniným, jichžto počet La Trimouille stále zvětšuje mezi vojenskými vůdci oulisným podněcováním jejich ctižádosti a žárlivosti na válečnou slávu sprosté dívky. Jediný upřímný přítel Johannin u dvora královského, vévoda d'Alençon (čti Alanson) byl nyní též výslovně zbaven své důstojnosti vrchního velitele královského vojska, jižto ve skutku hrabě La Trimouille si přivlastnil již při obležení pařížském. Hrabě de Vendôme, přívrženec vládnoucího ministra, nastoupil na jeho místo. Vévoda d'Alençon ještě požádal krále za povolení k válečnému tažení, ježto společně s Johannou podniknouti chtěl do Normandie; avšak nemilost královská byla jedinou odměnou jeho loyalní oddanosti. Hrabě La Trimouille dosáhnul

tím hlavního cíle své sobecké politiky: býti úplným pánem situace. Johanna Dark stála naproti všemohoucímu ministru osamělá a zbavená vší podpory u dvora královského. Vřelé a upřímné přátelství královny Marie, u nížto ztrávila několik týdnů v městě Tours-u, nemohla jí ovšem vynahraditi žádoucí pomoc a podporu vrchních vůdců vojenských.

Co takto hvězda udatné vlastenecké rekyně bledne ve vlasti, a chýlí se znenáhla k úplnému vyhasnutí, slavná její pověst šíří se za hranicemi, a naplňuje takřka celou Evropu obdivováním nelíčeným až k dalekému východu. Přední básníci 15. věku oslavují její skutky; slovutní učenci zvěčňují její památku; na radnici řezeňské ukazují konšelé města císaři Sigismundovi její podobiznu; panovníci vlaští vyžadují sobě na dvoře francouzském podrobné zprávy o hrdinské dívce, a podané zprávy tyto svědčí o slavné pověsti, kterézto Johanna Dark navzdor vší nepřízně vládnoucího ministra požívala u vzdělanců svého národa.

Básník Alain Chartier (čti Alén Šartié) v delším dopisu k vévodovi savojskému (psaném v měsíci červenci r. 1429) praví o Johanně: „Avšak abych nepokročil dále, a dovedu-li, abych krátce mnoho pověděl, není člověka, jenžby pomně na ni nedivil se věcem, nežasl nad skutky a činy, kterých tolik a tak divných za krátký čas vykonala. Však což divu? Což jest toho, co mají míti vůdci ve válkách, čeho by Panna neměla? Zda-li obezřelost vojenskou? má podivuhodnou. Zda-li udatnost? má ducha vznešeného a nade všecky. Zda-li snažnost? nebešťany předčí. Zda-li spravedlivost? zda-li cnost? zda-li štěstí? I tím vším nad jiné jest opatřena. A když má s ne-

přítelem zápasiti, sama vede vojsko, sama vytýká tábor, sama bitvu, sama šik zřizuje; i práci bojovníka udatně koná, ihned zase v úkoly vůdce se uvazuje. Neb jak se dá znamení, popadne kopí, popadnouc zatřese jím, máchne na nepřátely, a pobodnouc koně ostruhami, s velkým úprkem do voje vrazí.“

Jaké úcty ostatně tato králem francouzským zavržená a ministrem jeho zrazená rekyně požívala mezi národem francouzským, o tom zachovalo se nám vzácných důkazů v modlitbách kostelních, v nichžto Johanna jmenuje se bohem poslaná vysvoboditelkyně vlasti. Pobožný národ modlil se za dobrý zdar a prospěch vlastenecké rekyně, nižší kněžstvo, kteréžto vždy cítí s národem, skládalo modlitby na hrdinskou dívku, ale vysoká politika krále Karla VII. opovrhovala tím vlasteneckým nadšením, ježto do boje vyvolala Johanna, a vysoké kněžstvo, které vždy sleduje politiku dvorní, nemělo ovšem též nižádných sympathií pro osvoboditelkyni, jižto bůh posílal Francii bez přivolení francouzských biskupů.

Johanna, ačkoliv zcela dobře znala úmysly pana hraběte La Trimouille, a nikterak již nepochybovala o tom, že on hlavním strůjcem jest všech překážek a obtíží, ježto překonati musela na dráze své, cítila v sobě ještě dosti odhodlanosti a zmužilé odvahy, aby sama o své újmě podstoupila boj proti politice, jižto pokládati musela za nevlasteneckou a záhubnou pro milovanou Francii. Hrabě La Trimouille nemohl uvaliti nemilost královskou na mladou udatnou rekyni, která slavně osvobodila město Orleans, a krále Karla vedla do Remeše ke korunovací; Johanně nebyl zabráněn přístup ke králi. Na začátku měsíce října (1429) objevila se tedy opět na dvoře královském, a

žádala na králi pro svou osobu povolení k válečnému tažení do krajin nezahrnutých ve smlouvě o příměří učiněné s vévodou burgundským. Karel VII. dal žádané povolení; hrabě La Trimouille postaral se pak o to, aby s Johannou vypravili se jenom takoví vůdcové, kteří přijímali a poslouchali rozkazu jeho.

Musím zde výslovně doložiti, že král dal pouhé povolení svoje, ale vojsko žádné. Avšak jméno a pověst Johanniny byly vydatnějším prostředkem ku sbírání vojska nežli rozkazy královské. Ke konci měsíce října vytáhla malá armáda do pole; v prvních dnech měsíce listopadu město Saint Pierre le Moutier (čti Sén Piér le Mutié) bylo vzato útokem, a hned po něm ještě několik menších měst okolních.

Vojsko vedené Johannou všude bylo vítězným. Johanna nejsouc toho úmyslu držeti se v úzkých mezích, které jí vykazovala diplomacie vládní, použila ihned dosažených prospěchů k tomu, že vyzvala vojsko k tažení proti Paříži. Proti tomu však opírali se ostatní vůdcové vojenští, kteréžto La Trimouille byl vyvolil a ustanovil k tomu konci, aby v čas potřeby umírnili přílišnou bojechtivost Panny. Dle mínění vůdců těchto ještě nebyl příhodný čas k tažení proti Paříži, a mnohem lépe by prý bylo obléhati město La Charité (čti La Šarité) nad Loirou. Johanna proti svému vnitřnímu přesvědčení svolila k tomu; ona tušila, co ji očekává při tomto obležení, a „hlasy její“ ji z toho zrazovaly.

Průběh obležení města La Charité podává nám jasný obraz o prostředcích, kterými pan hrabě La Trimouille pracoval k tomu, aby u krále a vojska zničil důvěru v Johannu Dark. Hlavním vůdcem malé Johanniny armády byl Karel d'Albret,

příbuzný a povolný nástroj pana hraběte. Vojenským velitelem v městě byl Perrinet Grasset, pověstný náčelník bandy žoldnéřské. Hraběti La Trimouille jednalo se o to, aby město, kteréžto Johanna by obléhala marně, uvedeno bylo v moc krále Karla působením jeho. Důvěrník ministra, Karel d'Albret vyjednával tedy již s velitelem obleženého města, když vojsko Johannino připravovalo se k útoku. La Trimouille, aby úmysl jeho nebyl zmařen, postaral se pak o to, aby se oblehajícímu vojsku nedostávalo potravy a potřebných zásob válečných. Když tímto spůsobem nespokojenost se zmáhala ve vojště francouzském, ježto celý měsíc beze všeho výsledku již obléhalo město, tu konečně Perrinet Grasset (čti Périné Grasé), bezpochyby též dle úmluvy učiněné s panem d'Albret, nočním výpadem rozehnal francouzské vojsko a zmocnil se všech jeho děl. To se stalo ke konci měsíce prosince r. 1429. Dne 11. ledna r. 1430, tedy asi 14 dní později, Perrinet Grasset, obdržev 1300 tolarů zlatých, odevzdal město La Charité králi Karlu VII. Plán hraběte La Trimouille úplně se podařil.

Král Karel VII. byl toho času dvorem svým v městě Mehun nad řekou Yèvre nedaleko Bourges jižně od Loiry. Johanna odebrala se k němu a byla přijata velmi milostivě. Hrabě La Trimouille, ovšem ne v interesu „Panny," neměl čeho namítati proti osobní náklonnosti krále k Johanně.

Aby Johanna Dark nabyla patřičné spůsobilosti k tomu, státi se dvorní dámou, ministr radil králi svému, by na důkaz vysoké milosti povýšil rodinu Johanninu do stavu šlechtického. Tento se stanoviska pana hraběte La Trimouille dosti důležitý krok byl již připraven a ihned po příchodu Johannině do Mehun ve skutek uveden.

Šlechtický diplom nové šlechtické rodiny „*du Lys*“ dán jest v prosinci, tedy v posledních dnech roku 1429. Listina vyhotovena byla dne 16. ledna r. 1430. Chytře vymyšlený prostředek pana hraběte zůstal beze všeho účinku na statečnou povahu Johanninu. Johanna šlechtictvím jí propůjčených práv nikdy neužila, ona šlechtickým erbem neozdobila ani sebe ani prapory své, ona až do smrti své nikdy jinak nenazývala sebe nežli „Jehanne la Pucelle“. Nebude od místa podotknouti zde, že Johanna od měsíce února r. 1428, kdežto v oděvu mužském opustila město Vaucouleurs, nikdy již na sebe nevzala oděv ženský. Johanna Dark nebyla stvořena k tomu býti přítelkyní lehkomyslného krále; vysoký duch její snadno zvítězil v tomto ohledu nad mrzkými plány hraběcího ministra. Johanna vůbec nebyla stvořena pro život dvorní, a navzdor všemu příkoří, které se jí činilo, ještě se neodřekla naděje, že její politika, přímá to politika národní neodvislosti, konečně zvítězí, že se jí navzdor všem tajným piklům úhlavního jejího odpůrce podaří vtrhnouti krále do proudu válečného pomocí samovolného pozdvihnutí národního. K tomuto konci navštívila Johanna v měsíci lednu r. 1430 své staré a upřímné přátele v Orleans-u, kdežto dne 19. ledna s velikou slávou a nádherou byla uvítána; jiným městům pak poslala dopisy, v nichžto je vyzvala k pokračování ve svatém boji proti cizímu podmaniteli.

Asi ke konci měsíce února vrátila se opět ke dvoru královskému na hrad Sully nad Loirou, majetek hraběte de la Trimouille, a pobyla tam celý měsíc, stále usilujíc o to, aby krále Karla VII. vůči známým válečným přípravám Angličanů pohnula k tomu, by se postavil v čelo nové výpravy do severní Francie. Do času pobytí Johanny Dark

na hradě Sully padá dopis, který ve jménu jejim, tam alespoň sepsán byl dne 3. března 1430 k Husitům do Čech, a ve kterém Panna Orleanská vyzývá Husity, aby se navrátili do lůna katolické církve.

Nedošla nás žádná o tom zpráva, zdaliž latinský dopis tento skutečně do Čech poslán byl, to však dokázáno jest novějšími historickými badateli francouzskými, že ne Johanna Dark, ale polní kaplan její Pasquerel dopis k Husitům složil. Johanna zajisté na hradu Sully měla zcela jiné záležitosti na mysli nežli válku proti kacířům českým, a že i polní kaplan její pochyboval o tom, že by se Johanna najednou obrátila do Čech, vysvitá z následující věty řečeného dopisu: „Neuslyším-li brzy o vašem návratu do lůna církve, upustím *snad* od boje proti Angličanům a obrátím se proti Vám“ atd. Malé slovíčko *snad* dostatečným jest důkazem, že dopisovatel ani sám v to nevěřil, že Johanna upustiti hodlá od boje proti Angličanům, který pokládala za jedinou úlohu svou, a že vlastně horlivý mnich použil světové pověsti Johanniny k pobožnému účelu to své újmě a bez jejího vědomí. My zcela určině tvrdíme, že Johanna Dark v březnu r. 1420 na hradě Sully nepomýšlela na válku proti Husitů, ale jedině na nové válečné tažení proti Angličanům. Johanna nebyla náboženskou horlitelkou pro čistotu víry a samospasitelnost církve katolické, ona byla vlasteneckým duchem nadšenou bojovnicí pro samostatnost svého národa.

Johanna přišla na hrad Sully s nevelkou nadějí, že by se jí podařilo nakloniti netečného krále záměrům válečným, a vyrvati jej z nečinnosti, ve které jej držel La Trimouille. Na hradě Sully Karel VII. byl hostem svého ministra, a tedy více v jeho moci nežli kde jinde. Nemáme

žádných podrobných zpráv o tom, co se stalo na hraběcím hradě v měsíci březnu r. 1430, nevíme nic o tom, co vlastně bylo příčinou náhlého odjezdu Johannina; my jenom víme, že dne 28. března 1430 Johanna Dark potají opustila hrad Sully ani s králem se nerozloučivši.

Z toho patrno jest, že se jí nepodařilo zlomiti osudný vliv, který měl hrabě La Trimouille na krále Karla VII., a že tento poslední musel docela určitě odmítnouti od sebe snažnou žádost Johanninu, aby se obnovil boj proti Angličanům.

Ta okolnost však, že Johanna Dark potají opustila hrad Sully, to jest, že vlastně uprchla z hraběcího zámku, ukazuje k tomu, že se mezi ní a králem Karlem VII. něco přihoditi muselo, co šlechetná dívka nikdy neprozradila na svého krále, a čím Karel VII. nikdy se nechlubil.

Že ostatně zhejřilý král a daremný ministr mohli by býti schopni k tomu, chtíť udělati z vlastenecké rekyně královu nevěstku, můžeme i bez dalších důkazů přijmouti za jisté.

Johanna Dark opustivši dvůr královský navždy, a odhodlavši se k tomu, vésti válku proti Angličanům na svou pěst, blíží se rychlým krokem ke konci své válečné dráhy, jižto se slávou nastoupila a se slávou měla dokončiti. Král Karel VII oslavil hrdinskou dívku, kterážto hlavu jeho ozdobila korunou královskou, jenom mrzkou nevděčností, vládnoucí ministr francouzský odměnil vlasteneckou rekyni jenom hanebnou zrádou, ale cizí dobyvatel, proti kterému bojovala, dosvědčil její válečnou pověst slavně veřejnými listinami. Již v prosinci r. 1429 vydal král anglický Jindřich edikt proti poddaným svým, kteří ze strachu před „Pannou“ opouští prapory anglické; ještě na začátku května r. 1431, když

Johanna v žaláři očekávala potupnou smrt, novým ediktem královským oznamuje tresty, kterými manové jeho angličtí přinutiti se mají k válečné výpravě do Francie.

Johanna Dark byla skutečnou mocí ve válce národní proti cizímu dobyvateli. Její samostatné vystoupení na bojišti způsobilo v prvních dnech měsíce dubna 1430 veliké hnutí ve všech městech francouzských, ještě podrobených anglickému panství. V Paříži samé bylo spiknutí francouzské strany krvavě potlačeno anglickým velitelem města; 150 osob bylo zatknuto, mezi nimi několik členů parlamentu a královského soudu; mnoho jiných uprchlo z města. Někteří skonali pod rukou kata anglického v mučírně, jiní na popravišti veřejném. Hanebná politika pana hraběte La Trimouille, jížto nadržoval sám král, vyžadovala ovšem, aby se beze vší podpory nechávala jak hrdinská obětavost národní rekyně tak i vlastenecké hnutí národa samého.

Johanna dne 28. března s malým počtem svých věrných přátel byla opustila hrad Sully a obrátila se od řeky Loiry k severu. V prvních dnech měsíce dubna vidíme ji v čele malého oddělení vojska v městě Lagny několik hodin východně od Paříže.

Před městem Lagny (čti Laňy) potřela žoldnéřskou bandu pověstného vůdce Franquet d'Arras v polovici měsíce dubna dobyla města Melun pro francouzského krále. Filip vévoda burgundský, obdržev zprávu o polním tažení „Panny", postavil se sám v čelo svého vojska.

Hlavním cílem jeho válečné výpravy bylo důležité město Compiègne (čti Konpiéň). Vévodovi burgundskému velice záleželo na tom, aby Compiègne bylo v jeho moci. Avšak město toto dne

18. srpna 1429 dobrovolně bylo uznalo svrchovanost nově korunovaného krále francouzského Karla VII., který tam slavně byl přijat co dědičný panovník. Z města Compiègne vypravila se Johanna proti Paříži v posledních dnech měsíce srpna r. 1429, a král Karel opustiv též město, aby následoval vítězné vojsko svoje, ustanovil dle žádosti měšťanstva compiègne-ského za královského velitele mladého šlechtice Viléma de Flavy. Avšak La Trimouille mezitím vyjednával s vévodou burgundským, a slíbil mu mimo jiné též postoupení města Compiègne; aby pak v záložitosti této měl náležitý vliv, vyžádal si na králi důstojnost královského místodržitele v městě tomto. Vilém de Flavy byl jmenován jeho zástupcem, a stal se tímto spůsobem i jeho nástrojem.

Když hrabě La Trimouille náhle byl ukončil polní tažení proti Angličanům, jak nahoře šířeji bylo pověděno nařídil svému zástupci, aby odevzdal město Compiègne vévodovi burgundskému. Flavy ale nemohl vykonati nařízení ministra, neboť stateční měšťané compiègne-ské rázně se opřeli proti tomu a prohlásili se slavně, že chtějí zůstati navždy věrnými poddanými svého krále, a že raději by usmrtili sebe, své ženy a děti, nežli by se vydali na milost a nemilost vévodovi burgundskému. Filip burgundský chtěl tedy dobyti města Compiègne brannou mocí. Johanna, vidouc nebezpečenství hrozící věrnému městu, ku pomoci spěchala obleženým.

Dne 20. května 1430 vévoda Filip oblehl město; král francouzský poslal obleženým na pomoc *70 mužů*. Compiègne-šti vyslali posly své k Johanně, která ve středu dne 24. května časně z rána se 400 ozbrojených přibyla šťastně do obleženého města. Dle místního podání, kteréžto

až posud v městě Compiègne se udržuje, Johanna ihned po svém příchodu odebrala se do farního kostela u sv. Jakuba. Asi 120 mladých děvčat prý bylo s ní v kostele a nesčíslné množství městského lidu. Po mši svaté Johanna prý přistoupila k nějakému pilíři a řekla těm, kteří tam stáli okolo ní: „Milé dítky a drazí přátelé, pravím Vám, že mne prodali a hanebně zradili, a že za krátký čas vydána budu na smrt. Žádám Vás, abyste se za mne pomodlili pánu Bohu.“

Ještě téhož dne 24. května chystala Johanna výpad na tábor nepřátelský. Compiègne leží na levém břehu řeky Oise, kterážto plula kolem samých hradeb městských, tak že se z brány mostecké bezprostředně přišlo na most. Krajní zdvihací část mostu zároveň sloužila k zavírání mostecké brány. Na druhém břehu bylo opevněné předmostí. Nepřátelské vojsko anglické a burgundské rozloženo bylo kolem tohoto předmostí ve třech vesnicích. Přímo před předmostím ve vesničce Margny (čti Marňy) stála část burgundského vojska pod velitelstvím burgundského maršálka. V pravo od Margny byl hlavní stan vévody burgundského ve vesnici Clairvoix (čti Klérvoa); Angličané měli svůj tábor v levo od předmostí ve vesnici Venette nedaleko od břehu řeky. Plán Johannin byl, udeřiti na tábor burgundský; Flavy měl mezitím naproti táboru anglickému činiti přípravy k přechodu přes řeku, a takto zameziti spojení vojska anglického s burgundským. K páté hodině odpolední vyrazila Johanna z města v čele 500 ozbrojenců.

Prudký útok na Margny podařil se úplně. Johanna již vedla své vítězné vojsko proti hlavnímu stanu burgundskému. Avšak Flavy neučinil ničehož k podporování tohoto útoku. Angličané

ve Venette, nemajíce před sebou žádného nepřítele spěchali ku pomoci svým spojencům burgundským. Johannino vojsko, které již hnalo útokem na hlavní voj burgundský, najednou vidělo se obklíčeno nepřátelskými houfy. Nastalť strašný zmatek. Johanna marně se namáhala dodávati srdce svému lidu a udržeti nějaký pořádek. Všechno úprkem hnalo se nazpět k mostu. Johanna dle svědectví samých nepřátel bojovala „jako lev“ mezi posledními. Několik Angličanů tu padlo její rukou.

Již celé vojsko Johannino dostalo se do opevněného předmostí, odkud dílem přes most utíkalo do města, dílem v barkách tam přistavených se přeplavilo na druhý břeh, ana udatná jejich vůdkyně se svým komonstvem odrážela útoky pronásledujícího je nepřítele.

Tu najednou zavzněl děsný pokřik: „Panna!“ *) Nepřátelé pověrčivou hrůzou pojatí couvali nazpět. Johanna jižjiž byla na samém mostě; ona mohla použíti příznivého okamžení a uchrániti se rychlým útěkem; avšak obracejíc své zraky k městu, viděla, že zdvihací most jest vytažen. Strašné vykřiknutí Johannino při tomto pohledu: „Zráda!“ k věčné potupě odsuzuje památku pana hraběte La Trimouille, a nástroje jeho Viléma de Flavy. Ano, Johanna byla úmyslně zrazena a vydána bez obrany přemoci nepřátelské. Červené hedbávné krzno naznačilo udatnou dívku dychtivým zrakům na ni dorážejících nepřátelů, kteří použíti chtěli vzácné příležitosti dobyti této drahocenné kořisti válečné.

Johanna ač bez naděje uchrániti se vždy bojovala udatně. Jeden lukostřelec pikardský uchvá-

*) Johanna Dark vždy bojovala v úplném brnění rytířském. Nepřátelé tedy dlouho nevěděli, že rytíř v červeném krzně, který tak udatně chrání zpátečný pochod svého vojska, jest Panna.

tiv vlající krzno její strhl ji s koně. Co vůdce vojenský nemohla Johanna býti zajatou sprostého vojína; rytíř de Wandonne ji *prohlásil* tedy za svou zajatou. Zároveň s Johannou byli zajati její bratr Petr a rytíř Jan d'Aulon (čti Ólon), náčelník jejího komonstva.

Hrabě de La Trimouille byl takto zbaven své nebezpečné soupeřky, avšak hanba, kterou ničemný tento ministr uvalil na vládu krále Karla VII. podlou zrádou nad šlechetnou národní rekyní, ještě nebyla dovršena.

Johanna odsouzena k smrti.

Zajetí Panny spůsobilo nesmírnou radost mezi vojskem burgundským i anglickým. Johanna byla vedena triumfem do vesnice Margny, kamž ihned přikvapil vévoda burgundský, aby ji viděl. Ještě téhož večera dne 24. května vypravil vévoda Filip posly do měst Lille, Saint-Quentin (čti Sén Kantén) a jiných, aby tam oznámili tuto důležitou událost. Jan Lucemburský vzal na sebe podati o tom zprávu do Paříže a místodržiteli anglickému. Angličané pokládali zajetí Panny co veliké vítězství.

Rytíř de Wandonne, který zajal Pannu, byl manem Jana Lucemburského, a postoupil zajatou svému lennímu pánovi, který ji dal odvésti na svůj zámek Beaulien (čti Bóliö), nedaleko od Compiègne k severu. Tam zůstala Johanna uvězněna až do měsíce července.

Její odhodlanost nebyla zlomena; pokusila se o útěk, byla však postižena, a Jan Lucemburský vykázal jí co jistější vězení svůj pevný zámek Beaurevoir (čti Bórevoar) u Saint-Quentin-u, na

samé hranici belgické. Johanna znajíc velmi dobře tehdejší spůsoby a obyčeje rytířské, nedala při zajetí svém nikomu čestné slovo, že se považuje za jeho zajatou; ona tím zachovala sobě volnost úplnou dobyti si nazpět své svobody jakýmkoliv prostředkem. Jan Lucemburský byl tímto přinucen držeti Johannu ve vězení; avšak vězení toto mohlo se vším právem nazývati vězením rytířským. Jan Lucemburský nakládal s Johannou co se zajatým vojenským vůdcem; s ní zajatý rytíř Jan d'Aulon, bývalý náčelník jejího válečného komonstva, konal u ní službu životního strážce, ovšem že ve spojení s lidem vévody lucemburského. Na hradu Beaurevoir-ském přebývaly tehdáž choť vévody Lucemburského Johanna a teta jeho vévodkyně Johanna Lucemburská; obě tyto urozené dámy pojistily si čestnou památku v dějinách Francie spanilomyslnou starostlivostí a upřímnou vážností, jižto prokázaly zajaté rekyni.

Johanna zůstala v tomto vězení svém až do měsíce listopadu; dne 21. listopadu r. 1430 vévoda Lucemburský prodal zajatou svou Angličanům za 10.000 dukátů. Dne 24. května Johanna byla upadla v zajetí nepřátelské; teprv 21. listopadu t. j. šest měsíců později vydána jest do rukou svých úhlavních nepřátelů. Co se stalo mezi tím časem?

Předně tu budiž vysloveno, že se strany francouzského krále Karla VII. a vlády francouzské neučinilo se ani toho nejmenšího, aby Johanna byla vykoupena ze zajetí. Jan Lucemburský, podobný v tomto případu mnohému jinému šlechtici tehdejšího věku, potřeboval peněz, a pokládal zajatou slavnou vůdkyni za výborný předmět k dobytí bohatého výkupného. Jan Lucemburský by byl Johannu raději prodal Francouzům, neboť byl

své umírající tetě zavázal se slavným slibem, že ji nevydá Angličanům. Tato spanilomyslná dáma však umřela 13. listopadu 1430, a se strany francouzské až do té doby nepřišlo nižádného nabídnutí na vykoupení zajaté vůdkyně.

Jan Lucemburský uzavřel tedy dne 21. listopadu 1430 koupi s Angličany. Angličané mohli zaplatiti 10.000 dukátů, aby zadost učinili svému dychtění po pomstě, kterážto, jak hned uvidíme, již byla připravena; bídný král francouzský, Karel VII. ani nepomyslil na to, aby vykoupil život statečné rekyně, která mu korunu královskou posadila na hlavu, která jej učinila teprv skutečným králem francouzským, kteréžto děkovati měl, že vůbec ještě bylo samostatné koruny francouzské. Patrná zlomyslnost krále Karla VII. a jeho vlády jeví se nám v nejjasnějším světle, považíme-li, že národ francouzský sám by byl vykoupil svou vlasteneckou rekyni, kdyby jen král k tomu byl dal své svolení.

A král Karel VII. a ministři jeho dobře věděli co čeká Johannu, jak mile vydána bude Angličanům, neboť co se v ohledu tomto připravovalo, nebylo nikoho tajno; avšak pro nešťastnou Johannu nebylo u dvora francouzského krále nižádného smilování.

Angličané, jak víme, již za času obléhání města Orleans-u prohlašovali za zlou čarodějnici nadšenou dívku, která proti cizímu podmaniteli do boje vyvolala vlastenecké nadšení svých krajanů, a hrozili jí upálením na hranici, jakmile by upadla do jejich rukou. Tato výhrůžka, tehdáž na zdař Bůh vyslovená, měla se nyní státi skutkem, neboť potupnou smrtí vlastenecké rekyně mělo se potupiti vlastenecké nadšení národa francouzského, kteréžto odolalo panství cizích doby-

vatelů. Johanna Dark musila ohavnou smrtí zahynouti co bezbožná kacířka, aby národ fracouzský byl přesvědčen, že jemu bohem usouzeno jest kloniti šíji svou pod jařmo cizích vetřelců. K provedení tohoto plánu našli Angličané potřebných bídných nástrojů mezi Francouzi samými, neboť se jim jednalo hlavně o to, aby Francouzové sami vykonali na Johanně krvavé dílo pomsty anglické.

Hlavní úlohu tu hraje Petr Cauchon*), biskup Beauvais-ský. Tento biskup francouzský, který nám skutky svými podal jasný důkaz, že posvěcení na kněžství nedělá člověka cnostným a šlechetným, vzal na sebe úlohu dáti odsoudit francouzským inkvisičním soudem Johannu Dark k smrti na hranici. Petr Cauchon takto učinil ne snad z pouhého přesvědčení, že Johanna tuto smrt zasluhuje, ale za slíbenou odměnu: on se Angličanům prodal. Smlouva mezi ním a anglickým místodržitelem ve Francii zněla takto: Petr Cauchon biskup Beauvais-ský vymůže na inkvisičním soudu ortel smrti pro Johannu Dark, a stane se za to arcibiskupem rouenským.

Petr Cauchon započal uloženou mu práci hned po zajetí Johanny. Johanna byla zajata dne 24. května. Již 26. května píše generalní vikář inkvisitora pařížského vévodovi burgundskému, aby vydal zajatou Johannu Dark svatému inkvisičnímu soudu. Universita pařížská, na kterou biskup Cauchon má veliký vliv, podporuje žádost inkvisitorovu svým dobrým zdáním. Na odpověď, že zajatá Johanna Dark právem náleží vévodovi Janu Lucemburskému, inkvisitor a universita pařížská obrací se na toho svými poselstvími. Špi-

*) Osudné jméno, ježto se vyslovuje jako francouzské slovo „cochon“ (svině).

navá špekulace Angličanů nepodařila se; Jan Lucemburský neměl nižádné chuti vydati *zadarmo* inkvisičnímu soudu zajatou, za kterou očekával vysoké výkupné. Pan biskup musel se do toho vložiti sám. Nejdříve hleděl zastrašiti Jana Lucemburského a mluviti mu do svědomí, aby přec vydal inkvisičnímu soudu „zlopověstnou ženskou, která spáchala rozličné zločiny, jako jmenovitě rouhání se Boha, modloženebnictví a vzývání mocností pekelných atd.“ Jan Lucemburský však neměl tak útlé svědomí, aby se byl podal takovýmto důvodům kněžským, i musel pan biskup sahati k prostředkům světským a zacinkati měšcem. Nabízel Janovi 6000 dukátů, a když tento očekávaje větší nabídnutí se strany francouzské, pořád se zdráhal, konečně 10.000 dukátů, výkupné to, jakovéž se platívalo tehdáž toliko za prince královského rodu.

Za příčinou vyjednávání s Janem Lucemburským navštívil biskup Cauchon také hrad Beaurevoir-ský. Johanna zvěděvši o příchodu jeho a obávajíc se, že již má býti vydána Angličanům, učinila zoufalý pokus uniknouti z vazby své. S vysokých hradeb zámeckých, na nichžto jí popřáno bylo procházeti se, skočila dolů do příkopu, kdežto však omráčena jsouc těžkým pádem zůstala ležeti bez sebe. Několik neděl minulo nežli se opět uzdravila.

Spanilomyslné dámy lucemburské ošetřovaly těžce poraněnou co milovanou sestru, a dodávaly jí srdce klamnou ovšem nadějí, že nemá býti prodána svým odpovědným nepřátelům. Již víme, že nicméně hanebná koupě mezi Janem vévodou lucemburským a biskupem beauvais-ským byla uzavřena, jakmile stará vévodkyně zavřela své oči.

Cesta z Beaurevoir-u přes města Arras, Eu,

Dieppe do Rouenu (čti Aras, Ö, Diép do Ruanu), hlavního města Normandie, kde měl býti soud nad Johannou, byla pro zajatou pravým triumfem. Dne 28. prosince 1430 Johanna přibyla do města Rouenu; v sobotu dne 13. ledna 1431 započalo soudní jednání. Město Rouen, ležící severo-západně od Paříže též nad řekou Sekvanou, hodilo se Angličanům lépe k tomuto soudu, nežli lidnatější Paříž, neboť bylo mnohem delší čas v jejich moci a strana francouzská byla tam velmi nepatrna.

Angličané si přáli, aby inkviziční soud odsoudil Johannu k smrti, avšak v listu, kterým anglický král Jindřich VI. dne 3. ledna 1431 splnomocňuje biskupa Beauvais-ského (čti Bovéského), aby vyšetřoval a soudil „Pannu“, praví král: „Jestiť úmyslem naším, zmocniti se opět Johanny, kdyby neměla býti usvědčena v případech svrchu udaných“ t. j. jinými slovy: kdyby ji neodsoudil k smrti soud inkviziční, postaráme se o to, aby ji odsoudil soud světský. Avšak bylo i postaráno se strany anglické o náležitý nátlak na soud inkviziční, by tento svou úlohu vykonal. Angličané neměli nižádné příčiny pochybovati o bezvýminečné povolnosti biskupa Cauchona; nicméně však dostavili se do Rouen-u vévoda Bedford-ský, hrabě Warwick a kardinal Winchester (čti Vinčestr), aby sami dohlédali k provedení soudního jednání. Soud inkviziční musel se odříci práva svého míti co soud duchovní obžalovanou pod svou dohlídkou. Johanna zůstala vězněm vojska anglického. Konečně nepožíval inkviziční soud nižádné svobody při rokování svém; neboť přes všechen nátlak, který vůdcové angličtí konali ustavičně na biskupa Cauchona, vrchního ředitele soudního jednání, i každý jednotlivý přísežník soudu týrán byl

žoldnéři anglickými majícími volný přístup do soudní síně, jakmile jen poněkud příznivým se ukázal nešťastné obžalované. Ač takovýmto způsobem odsouzení Johanny k smrti upálením na hranici takřka již napřed bylo úplně zjištěno, přece zuřivosti anglické naproti nešťastné oběti straunické mstivosti tím ještě nebylo učiněno zadost. Pravda jest ovšem, že mezi Angličany panoval velký pověrčivý strach před slavnou vojevůdkyní francouzskou, jižto sprostý vojín skutečně pokládal co nějakou bytost nadzemskou.

Ještě dne 10. prosince 1430, když Johanna již byla v moci Angličanů, vydán edikt královský, kterým se hrozí těžkými tresty všem, již by ze strachu před tak nazvanou Pannou opustili prapor svůj.

Johanna Dark byla tedy i co zajatá ještě předmětem neobyčejného strachu pro vojsko anglické. Avšak strach tento nemůže býti omluvou nelidské ukrutnosti, kterou se s ní nakládalo ve vězení Rouen-ském. Tímto vězením byl tmavý a špinavý žalář. Johanna řetězem spoutána na rukou měla ještě těžký řetěz okolo těla, tak že ani v tom malém prostoru volně pohybovati se nemohla. V žaláři tomto Johanna nebyla nikdy samotna; ve dne v noci ji tam hlídal zástup zpustlých žoldnéřů anglických zvláště vybraných k ohavnému účelu, který tam měli vykonati. Dle tehdejších náhledů *panna* nemohla býti v moci ďábla; Angličanům záleželo na tom dokázati, že Johanna Dark byla nástrojem ďábelským; k tomu především bylo potřebí, aby mohli tvrditi, že není pannou. Hned po příchodu Johanny do Rouenu bylo zvláštní komisí ženskou a pod dohlídkou samé vévodkyně Bedfordské, manželky anglického místodržitele ve Francii, zavedeno vyšetřování,

kteréžto ovšem jen podalo nezratné důkazy, že Johanna Dark plným právem sluje „Pannou“. Angličané umínili sobě postarati se o to, aby tyto důkazy byly skutkem ohavným vyvráceny. Jazyk lidský nemá slov, kterými by dosti důrazně zatracoval tento skutek ďábelské ničemnosti. Dějiny lidské naplněny jsou velikými zločiny, avšak nevím zdaliž se který může vyrovnati ohavností a podlou svou ukrutností hanebným útokům, ježto žoldnéři angličtí dle vyššího rozkazu učinili v žaláři na spoutanou, jisté smrti věnovanou hrdinskou dívku.

Johanna nikdy neodložila mužského šatu. Tento šat a zajisté též její neobyčejná tělesní síla byly její spásou. *Opětované*, několikkrát opětované útoky žoldnéřů anglických minuly se se svým účelem. Jeden lord anglický (lituji, že neznámé jméno jeho nemohu postaviti na pranýř věčné potupy) pokusil se též o to, co se nepodařilo žoldnéřům, aniž se mohl pochlubiti s úspěchem lepším. Zoufalost dodívala statečné dívce nadlidské síly.

A mezi tím časem, co se takové ohavnosti páchaly v žaláři, Johanna měla své výslechy před soudem inkvisičním, a zmařila chytře vymyšlené úkladné záměry slavného soudu důvtipnými odpovědmi a vroucí pobožností svých výpovědí.

Musíme-li se obdivovati neobyčejné statečnosti, kterou opuštěná a smrti mučenické věnovaná dívka odolala nelidským surovostem nad ní v žaláři spáchaným, tož zajisté neméně velebiti sluší ostražitost a důvtip mladé prosté dívky, kteráždto sama o sobě beze všeho rádce dovedla vyhnouti se všem kličkám a úkladům, ježto proti ni nastrojil komandovaný sbor učených doktorů bohosloveckých. Nechci zde uvésti nižádných ci-

tátů ze zachovaných nám soudních akt památného procesu rouen-ského; neboť jest známo, že tato soudní akta vždy po každém výslechu byla biskupem Cauchonem bedlivě prohlížena a výpovědi Johanniny libovolně změněny; nechci tedy poskvrniti ústa rekovné dívky tím, že bych snad vložil do nich nějaké slovo vymyšlené daremným biskupem. Podotýkám jenom, že i z toho co nám zanechal biskup Cauchon, patrně vysvitá, že marné bylo vše namahání inkvisičního soudu nabyti nějakých důkazů, kterými by byl mohl Johannu překonati z kacířství. Johanna pevně stála na tom, že jednala dle vůle boží, která jí byla zázračným způsobem zjevena.

O její vroucí a upřímné pobožnosti pochybovati nebylo lze ani inkvisičnímu soudu. S velkodušnou šlechetností odmítla Johanna od sebe všechny odpovědi, kterými by byla mohla ublížiti čestné pověsti francouzského krále Karla VII. U velké rozpaky uvedla slavný soud, když ohlásila své odvolání ke koncilu basilejskému a konečně k samému papeži. Rozumí se samo sebou, že tento soud nedal odvolání takovému nižádného místa.

Soudní jednání již trvalo několik měsíců, Angličané naléhali na biskupa Cauchona, aby mu učinil brzký konec, avšak jediný výsledek celého jednání byl, že Johanna měla býti prohlášena za „kacířku *nebo alespoň kacířství silně podezřelou.*“ To bylo patrně málo. Několik přísežníků soudních již podtají uprchlo z města; přesvědčeni jsouce o úplné nevinnosti obžalované, netroufali si však vysloviti své mínění veřejně. Jiní jenom s patrnou nelibostí měli další účastenství na soudu, jelikož provedení se příčilo samým pravidlům inkvisičního jednání. Biskup Cauchon,

maje před očima arcibiskupskou stolici rouen-skou, kterou si měl vysloužiti odsouzením Johanny k smrti na hranici, viděl se tedy nucena uchopiti se prostředků nad posavadní vydatnějších.

Dle vnuknutí jeho byl učiněn návrh, aby Johanna byla trápena katem, by takto dobylo se od ní výpovědí potřebných k patřičnému odsouzení. Dne 9. května Johanna byla ze svého žaláře dovedena do soudní síně, kdežto biskup Cauchon předsedal shromáždění 13 členů inkvisičního soudu.

Kat a pochopové jeho byli též přítomni. Johanna byla slavně vyzvána, aby se sama uznala za vinnou. „Kdybyste mé údy," odpověděla neohrožená dívka, „dali trhati ze mne, nebudu mluviti jináče nežli jsem mluvila; a kdyby bolest mi vynutila slovo jiné, odvolala bych je později co vynucené násilím."

Biskup dal hlasovati o tom, má-li obžalovaná býti trápena katem. Osm hlasů proti pěti vyslovilo se proti tomu. Biskup viděl, že se soudem rouen-ským nemůže přijíti ku předu, obrátil se tedy poselstvím na universitu pařížskou. Učený sbor s otrockou povolností učinil vše čeho si přál biskup.

Již dne 19. května poslové Cauchonovi vrátili se z Paříže do Rouenu. Universita pařížská poslala biskupovi obšírný spis, ve kterém schvalivši všechno co až potud se udělalo v Rouenu ohledem na obžalovanou Johannu Dark, uznává tuto za „kacířku" „čarodějku", „bludnou ve víře" a „odpadlou z lůna svaté církve", a vyzývá krále i biskupa, aby bylo soudní jednání co možná brzy ukončeno odsouzením obžalované.

Hned téhož dne 19. května biskup Cauchon svolal soud, a váhaví dosud přísežníci byli donuceni vysloviti svůj konečný nález na základě usne-

šení university pařížské. Ve schůzi této bylo uzavřeno, že Johanna má býti ještě jednou veřejně a slavně napomenuta, aby se odřekla bludů svých a podrobila se církvi. Tak se stalo dne 23. května ve středu. Johanna byla ze svého žaláře přivedena do soudní síně, kde ji čekali dva biskupové a sedm doktorů a mistrů bohosloveckých. Mistr Petr Mauricii četl *jazykem latinským* sepsaný obžalovací spis, načež každý článek vyložil obžalované jazykem francouzským. Památný tento obžalovací spis, v němžto zuřiví nepřátelé Johannini soustředili vše, co následkem četných výslechů, a všech lstivě vymyšlených úskočných otázek, čelících toliko k tomu, aby se prostá dívka v odpovědi své podřekla, mohli vůbec obžalované klásti za vinu, jest vlastně jenom důkazem hanebné podlosti celého tak nazvaného soudu. Nebude snad od místa, abych zde uvedl oněch 12 článků obžalovacího spisu v krátkém ovšem výtahu.

1. Ty jsi řekla, že jsi měla zjevení.

2. Ty jsi řekla, že král měl znamení, dle kterého poznal, že jsi poslána bohem.

3. Ty jsi řekla, že znáš anděle a světice.

4. Ty jsi řekla, že víš o věcech budoucích.

5. Ty jsi řekla, že nosíš oděv mužský dle rozkazu božího.

6. Ty jsi řekla, že ve svých psaních užívala jsi slov Jhesus Maria a znamení kříže.

7. Ty jsi řekla, že jsi opustila rodiče a odebrala se ku králi, jemuž jsi oznámila, že zvítězí nad svými nepřáteli, a vše to že jsi učinila dle rozkazu božího.

8. Ty jsi řekla, že jsi dobrovolně skočila dolů s věže v hradu Beaurevoir-ském, proto že jsi chtěla raději umříti nežli padnouti do rukou Angličanů.

9. Ty jsi řekla, že svatá Kateřina a sv. Marketa ti přislíbily, že tě povedou do ráje.

10. Ty jsi řekla, že dobře víš, že bůh miluje některé žijící osoby více nežli Tebe; a také jsi řekla, že ony světice (sv. Kateřina a sv. Marketa) mluví francouzsky a ne anglicky.

11. Ty jsi řekla, že vzýváš svatého Michala, svatou Kateřinu a Marketu, a že by jsi to dobře věděla a uměla rozeznati, kdyby na místo sv. Michala se Ti objevil nějaký zlý duch.

12. Ty jsi řekla, že, kdyby církev Ti nařídila, aby jsi udělala opak toho, co Ty sama pokládáš za rozkazy boží, nikterak by jsi to neučinila; a že nechceš se o tom podrobiti úsudku církve, ani jakéhokoliv na zemi žijícího člověka, než jenom úsudku samého boha. A říkáš dále, že tak nejednáš o své újmě, ale dle rozkazu božího, ačkoliv se Tobě vícekráte vykládal článek vyznání víry znějící „*Jednu svatou církev katolickou*," a ačkoliv každý křesťan musí podrobiti všechna svá slova a všechny své činy církvi, obzvláště však ohledem na zjevení a podobné věci.

Podal jsem článek XII. a poslední doslovně, protože se mi zdá býti nejvýznamnější a nejdůležitější. Článek tento vrhá velmi významné světlo na povahu mladé (ani ne ještě 20leté) obžalované dívky. Johanna neuznává církev za soudce ve věcech týkajících se její víry, ona neuznává právo církve, kterým tato mohla by jí nařizovati: To smíš věřiti a pokládati za pravdu, ono nesmíš věřiti a musíš považovati za škodný blud. Johanna vůbec nikomu nepřiznává práva souditi o tom, co ona pokládá za věc svého svědomí. Johanna byla přesvědčena, že onen vnitřní hlas, který ji vyvolal do boje proti podmanitelům vlasti, přichází od boha, že ona opustivši rodiče a do-

mov svůj, a opásajíc se mečem jedná dle svaté vůle boží; ona si byla vědoma, že nikdy ničeho neučinila ku prospěchu svému osobnímu; ale vždy vše jenom pro svou vlast, a v hrdosti takového vědomí ona mohla říci, že není žádného člověka na zemi, jehožto úsudku by podrobila své skutky.

Po přečtení a vykládání 12. článků Johanna byla delší řečí vyzvána, aby vše co kdy řekla odvolala a ve všem podrobila se rozsudku církve. Velmi významné jest, že řečník ke konci praví: „Takto jednajíc zachováte svou duši a *tuším* také tělo od smrti.“ Johanna odpověděla, že stojí na tom, co řekla, a že ničehož z toho nebéře nazpět, a že by nemohla mluviti jinak, kdyby i stála před hranicí a viděla kata, kterak se chystá hranici zapáliti.

Schůze tím byla ukončena a na zejtří ustanoveno slavné prohlášení ortele.

Kdyby Johanna Dark byla bývala obyčejnou ženskou, snadno by byla mohla obdržeti od svých nepřátelů netoliko umírnění svého osudu, ale i svobodu a jiné výhody světské.

Angličané jí učinili skvělé návrhy, kdyby chtěla bojovati pro krále anglického, nebo alespoň zavázati se slavným slibem, že již nebude bojovati proti němu.

Svoboda a čestné postavení v Anglicku byly cenou, kterou mladá dívka krutým vězením utýraná měla býti ponoukána k tomu, aby zapřela svou slavnou minulost a drahou vlast. Velkomyslná duše Johannina nebyla schopna pojmouti tuto myšlénku. Jednoho dne k ní vstoupili do žaláře hrabata Stafford a Warwick. „Přicházíme,“ pravil první, „abychom Vás vysvobodili z tohoto žaláře. Nemáte než nám dáti své slovo, že již nikdy nebudete bojovati proti nám.“ — Johanna

rozhořčena tímto návrhem odvětila hrdě: „Vy se mi posmíváte; Vy ani nemáte té vůle ani té moci mne pustiti na svobodu; vím dobře, že tito Angličané mne usmrtí, domnívajíce se, že po mé smrti dobudou království francouzského; avšak kdyby jich bylo i jedenkrát sto tisíc více, než jich je nyní, přec toto království nedostanou.“ Hrabě Stafford uražen neočekávanou hrdou odpovědí vytasil svůj meč a chtěl Johannu probodnouti; hrabě Warwick jej zadržel, neboť takováto smrť Johannina nemohla sloužiti interesům anglickým.

Velikomyslná šlechetnost a neoblomná pevnost, kterou Johanna Dark vůči mučenické smrti hrdě vzdorovala svým nepřátelům, byla ovšem jenom s to rozlítiti vztek mstivých Angličanů na nejvyšší stupeň. Biskup Cauchon, jak jsme již viděli, musel užiti mimořádných prostředků, aby zadost učinil nedočkavosti svých anglických příznivců, neboť již mu hrozila možnost, že se nedodělá slíbené odměny, totiž arcibiskupské stolice rouenské. Sám inkvisiční soud zdráhal se vysloviti bezvýminečný ortel smrti. Jednalo se tedy hlavně o to, ortel takový na soudu vymoci buďsi již prostředky jakýmikoliv. Inkviziční soud nenalezl ve skutcích Johanny Dark takového kacířství, které by se muselo pykati upálením na hranici. Kdyby však obžalovaná mohla se ponoukati k tomu, aby se slavně odřekla jistých věcí za kacířské uznaných, a kdyby potom se jí mohlo dokázati, že navzdor slavnému odříkání se nicméně ve věcech těchto trestuhodných setrvává, pak by soud byl přinucen vynésti proti obžalované, co navrátivší se ku přestupku, žádoucí ortel smrti. K tomuto konci vedlo vše, co biskup Cauchon s ubohou opuštěnou dívkou předsevzíti dal ode dne 24. května.

Dne tohoto Johanna byla u prostřed četné stráže vyvedena ze svého žaláře do kláštera Saint-Ouen-ského, kdežto na rozsáhlém hřbitově postaveno bylo dvoje lešení: jedno malé pro obžalovanou, druhé větší pro slavný soud a jiné duchovní hodnostáře, kteří měli se súčastniti v této slavnosti. Johanna měla na sobě oděv mužský, který až do toho času se sebe nesložila. Na velkém lešení byl v první řadě anglický kardinal Winchester, tři biskupové, několik opatů a za nimi členové inkvisičního soudu. Mezi malým a velkým lešením trochu stranou stál kat se svou károu a se svými pochopy jako připraven k tomu, aby ihned odvedl odsouzenou na popraviště. Vše bylo dobře vymyšleno a ustrojeno. Jak mile každý byl na svém místě, biskup Cauchon co předseda této soudní slavnosti dal slovo mistru Vilému Erardovi, členu university pařížské. Tento dlouhou řečí dokazoval, že Johanna odpadla od pravé víry, a že i král Karel VII. jest spoluvinníkem jejího kacířství. Johanna klidně poslouchala, dokud řeč se týkala toliko jí; když ale řečník dorážel na krále Karla, zvolala silným hlasem: „Vy mu děláte křivdu; on jest dobrým katolíkem; *on ve mne nevěřil!*“ Erard po ukončené řeči obrátil se k obžalované, a vyzval ji, aby odvolala vše, co vypověděla před soudem, a podrobila se ve všem rozsudku církve. Johanna odpověděla, že se odvolává k papeži.

Řečník nevšímaje si této odpovědi, opakoval své vyzvání třikráte. Johanna vždy odpověděla totéž. Nyní vstal biskup Cauchon a začal čísti velmi pozvolna dlouhý latinský spis. Mezitím několik kněží vystoupilo na malé lešení, na kterém stála Johanna; byli to svrchu jmenovaný řečník Vilem Erard, pak Loyseleur (čti Loazlör), (který

již dříve se dal upotřebiti k velmi hanebnému skutku tím, že se dal zavříti k Johanně do žaláře, vydávaje se u ní za zajatého, a že pak vše co od ní slyšel a co mu ve zpovědi svěřila, vyzradil inkvisičnímu soudu) a pisař Jan Massieu (čti Masiö). Erard a Loyseleur naléhali na Johannu, aby se podrobila církvi, a podepsala papír, který jí podával Massieu. Tím že zachrání svůj život, avšak že čas mine a dočte-li biskup svůj spis do konce, že bude pozdě, že pak bude odevzdána katu, a vše že bude ztraceno.

Mladá dívka, která po tolikaměsíčním krutém uvěznění opět poprvé spatřila světlo boží, a dýchala svobodný vzduch, uchopila se téměř mimovolně podaného péra, jeden z kněží jí vedl ruku, a na papíře, který pisař Massieu vždy držel v ruce, stálo jméno: *Johanna.* Biskup Cauchon (čti Košon), který jen čekal na dané znamení, ihned ustál ve čtení dlouhého latinského spisu, vzal papír jiný, a četl ortel, dle kterého Johanna odsouzena byla *„k věčnému žaláři s chlebem bolesti a vodou zármutku“* (cum pane doloris et aqua tristitiae).

Bylo po slavnosti. Johanna sestupujíc se svého lešení pravila k Erardovi a Loyseleur-ovi: „Žádám Vás abyste mne odvedli do vězení duchovního, abych již nebyla v rukou těch Angličanů.“

Avšak mezitím povstal na hřbitově velký hluk. Přítomní Angličané, kteří ovšem o tajných plánech biskupa Cauchona ničehož nevěděli, pozdvihli hlasů svých proti ortelu, který nebyl očekávaným ortelem smrti. Biskupu Cauchonu spíláno „zrádců“ a kameny po něm metáno. Postrašený hodnostář církevní uchlácholil rozhořčený lid rozkazem, aby Johanna odvedena byla do svého starého žaláře.

Spis, který podepsala Johanna jenom proto,

aby se dostala do vězení, v němžto by byla chráněna před prostopášnou svévolí žoldnéřské chásky, obsahoval věci, o kterých ubohá dívka neměla ani tušení. Ona měla za to, že podepisuje osvědčení, kterým se podrobuje církvi, a že následkem toho bude uvězněna v nějakém klášteře ženském.

Avšak takový nikterak nebyl úmysl biskupa Cauchona. Johanna měla býti upálena na hranici co možná brzy, a spis, který dne 24. května podepsala, byl k tomuto konci vymyšlený prostředek. Spis tento obsahoval úplné odvolání všeho, co Johanna ve výpovědích byla vždy prohlásila za svatou pravdu dle svého nejlepšího svědomí. Johanna jmenovala se v něm „bídnou hříšnicí," a přiznala se, „že těžce se prohřešila, tvrdíc lživým způsobem, že měla zjevení andělův a svatých" — — „že se rouhá bohu a jeho svatým a světicím; že jednala proti zákonu božímu, proti písmu svatému a proti kanonickému právu berouc na sebe oděv prostopášný a nepočestný — — a že nosila vlasy ostříhané na způsob mužských" — — „že byla kacířkou a že mnohým způsobem bloudila ve víře." Johanna dále v tomto spise, jehožto obsah neznala, podrobuje se úplně rozsudku svaté církve, a slibuje pod přísahou, *že se nikdy nevrátí k bludům svrchu uvedeným.* Past byla dobře nalíčena; ubohá oběť musela se v ní chytiti. Kdyby Johanna, která ani neměla tušení o tom, k čemu se pod přísahou podpisem svým zavázala, jen slovíčkem se byla zmínila o svých zjeveních, nebo se byla zdráhala vzíti na sebe šaty ženské, soud inkvisiční mohl ji prohlásiti za „*relapsa*" t. j. navrátivší se ku hříchu a odsouditi ji k smrti. Mohlo se tedy velmi bezpečně čekati na to, až by nešťastná oběť ničemných úkladů sama vešla do nastrojené pasti; avšak zlomyslná nedočkavost biskupova našla i

tu ještě prostředek, kterým se oběť do pasti měla násilně vehnati.

Hned téhož dne 24. května, kterého Johanna ráno podepsala osudný spis, dostavili se k ní odpůldne do žaláře někteří členové inkvisičního soudu, napomínali ji opět k tomu, aby se ve všem podrobila nařízením církve, kterou oni prý representují, a žádali na ní, aby odložila šaty mužské a vzala na sebe šat ženský. Johanna pokorně svolila k tomu, žádajíc toliko, aby přišla do jiného vězení. Rozumí se samo sebou, že se jí to slíbilo s náležitým potajmým zachováním sobě práva dostáti slibu čili nic. Representanti svaté církve dále žádali na zajaté, aby si dala oholiti hlavu, by takto zmizela každá upomínka na hříšný šat mužský. Johanna i této operaci pokorně se podrobila. Mužský oděv Johannin strčil se do pytle, *který však nebyl odnešen, ale jenom hozen do jednoho koutu žaláře.* Representanti svaté církve odešli, šťastně vykonavše úlohu svou. Další provedení ďábelského plánu připadalo žoldnéřům anglickým. Tito i po 24tém květnu byli ve dne v noci v žaláři ubohé dívky.

Proti všemu právu a zákonu ani formální odsouzení Johannino k věčnému uvěznění, ani výslovná žádost Johannina, aby byla dána do vězení církevního, neudělaly v tomto ohledu nižádnou změnu. Ovšem že pan biskup Cauchon ve vězení církevním nebyl by mohl tak snadno provésti svůj pekelný úmysl, k jehožto uskutečnění nutně potřeboval surových žoldnéřů anglických. Plán páně biskupův byl zcela chytře vymyšlený. Což jemu záleželo na tom, že se 19letá spanilomyslná a brdinská dívka měla trýzniti spůsobem nejukrutnějším, když on tím dosáhnouti mohl cíle své ctižádosti, arcibiskupské stolice Ronen-ské. Biskup

Cauchon tedy s citem radostné netrpělivosti čekal na výsledky jím nařízených ohavností.

Johanna dne 24. května svým podpisem zavázala se k věcem všelijakým, o kterých ani neměla náležité vědomosti. Okamžitý strach před smrtí rukou katovou ponuknul ji k tomu kroku. Mezi jiným též zavázala se k tomu, že již nebude nositi „hříšný“ šat mužský.

Jak též víme, vyslancové biskupa Cauchona pohnuli ještě dne 24. května ztýranou dívku k tomu, že složila se sebe oděv mužský, a oděla se šatem ženským. Johanna to učinila v pevné naději, že pak bude odvedena do vězení církevního. Avšak vyslancové biskupovi byli odešli ze žaláře Johannina, těšíce ubohou zajatou planými sliby.

Žoldnéři zůstali, byli to vybraní ničemové. Úlohou těchto zlosynů bylo přinutiti Johannu opětovanými útoky na její cudnost k tomu, aby opět na sebe vzala oděv mužský, ve kterém snáze jí bylo ubrániti se proti takovým útokům. Jakmile by toho učinila, pak by bylo vyhráno pro pana biskupa; pak by mohlo oznámiti se slavnému soudu inkvisičnímu, že Johanna navrátila se k hříchu, jehožto slavně se byla odřekla, že jest „relapsa,“ a pak inkviziční soud musel by nad ní vyříknouti žádaný ortel smrti.

Minul den 25. května, minul i den 26. května: ohavnosti, které se páchaly v žaláři šlechetné mučenice pro svobodu vlasti, krylo roucho noční.

Biskup Cauchon nemohl ještě oznámiti svým přátelům anglickým žádoucí výsledek svého pekelného plánu. Johanna navzdor všem nevýslovným úzkostem a mukám, kterým byla nemilosrdně vydána beze vší naděje na dovolání se lidské pomoci, nicméně chtěla zůstati věrna svému slibu, a nevzala na sebe o své újmě oděv mužský, který

vždy tam ležel v koutě jejího žaláře. Biskup Cauchon musel dovršiti ohavnost svého počínání rozkazem, aby se Johanně proti její vůli vzal oděv ženský, by byla takto přinucena na sebe vzíti šat mužský. Nemoha vnutiti svou nešťastnou oběť do nastrojené pasti ohyzdnou ukrutností, musel ji tam vehnati ještě ohyzdnějším násilím.

V neděli dne 27. května ráno vykonali žoldnéři angličtí v žaláři Johannině tento poslední rozkaz páně biskupův.

Když Johanna pohřešujíc svého oděvu jej žádala, žoldnéři hodili jí na lože pytel se šatem mužským. Johanna důrazně žádala svůj oděv ženský; surový smích byl jedinou odpovědí žoldnéřských katanů. Johanna téměř celé dopoledne zůstala neoblečená na loži svém; konečně vidouc nezbytí oděla se v šat mužský. Jak mile to spatřili číhající žoldnéři, ihned s velkým jásotem po celém zámku ohlásili radostnou zvěst, že velké jim uložené dílo šťastně jest dokonáno. Osudné slovo „relapsa," kteréžto znamenalo tolik jako „odsouzená k smrti na hranici," opakovalo se všude. Angličané vyzývali příseženíky inkvisičního soudu, by se sami šli předsvědčiti do žaláře Johannina. Biskup Cauchon přichvátal v radostném rozjaření, s ním přispěli jiní členové inkvisičního soudu. Jeden z nich kněz Marguerie (čti Margerí) troufal si vyříknouti uprostřed Angličanů neopatrná slova: „Dobré by bylo, kdyby se vyšetřovalo, pro jaké příčiny Johanna na sebe vzala opět šat mužský" — avšak brzy nabyl přesvědčení, že tato poznámka jeho byla nanejvýš nevčasná a nemístná. Angličané zuřivým pokřikem proti neopatrnému knězi pozdvihli zbraní svých, a jenom rychlý útěk zachránil život prostořekého. Nastal strašný zmatek. Žoldnéři angličtí zbouřili

se, křičíce že francouzští kněži chtějí zachrániti život proklaté kacířky. Všem přísežníkům inkvisičního soudu spíláno nejurážlivějších přezdívek. Marně Jan Beaupère (čti Bópér) a Mikuláš Midi, o jichžto oddanosti Angličané nemohli pochybovati, vynasnažili se uchlácholiti rozčilený lid vojenský, zmatek a povyk nabýval vždy hroznější povahy, tak že všichni kněži francouzští, nejsouce jisti svým životem, utekli ze zámku. I celého dne 27. května nepřišlo ke schůzi inkvisičního soudu. Dne 28. května v pondělí rozeslal biskup Cauchon nové pozvání na všechny členy inkvisičního soudu; avšak jenom malý počet jich se dostavil, vyžádav si ochrany anglického velitele hraběte Warwicka. Biskup Cauchon postavil se v čelo tohoto dle zákona nedostatečného počtu soudních členů a odebral se s nimi do žaláře Johannina.

Johanna měla na sobě oděv mužský; její obličej zohyzděn byl stopami surového násilí. Když biskup nedbaje toho obořil se na ni přísnými slovy, a spílal jí kacířky zatvrzelé a věrolomné, ztrýzněná dívka vypukla v křečovitý pláč, a hlasem třesoucím se odpověděla; „Kdybyste Vy hodnostáři církve byli mne odvedli do vězení svých církevních, nestála bych nyní takto před Vámi.“ Když pak biskup ve své nestoudnosti šel tak daleko, že na nešťastné oběti své vlastní ničemnosti žádal vysvětlení toho, proč na sebe opět vzala šat mužský, tu hrdinská dívka, opanujíc bouři rozháraných citů, objevila se před hanebným škůdcem svým v celé velikosti své ušlechtilé povahy. Na nestoudnou otázku odepřela odpovědi, jižto dáti zabránila jí cudnost panenská; na liché výčitky biskupovy odpověděla Johanna výčitkou podstatnou, že jí odsouzené k věčnému žaláři nebyl vyplněn daný slib, dle kterého měla býti od-

vedena do vězení církevního. Odhodlána jsouc raději podstoupiti smrt ohavnou, nežli déle potrvati v nevýslovných mukách, ku kterým ji odsoudila podlá ničemnost jejích nepřátel, doložila hlasem pevným: „Co se týče spisu, kterým jsem se prý odřekla hříchů svých, vyznávám se, že jsem nevěděla, co v něm stojí napsáno. Co jsem učinila, učinila jsem okamžitým strachem před smrtí ohněm. Od toho dne mé vnitřní hlasy opět mluvily ke mně, a řekly mi, že jsem se dopustila podlé zrády nad sebou, zatracujíc se sama, abych zachránila svůj život, a že jest to pravda, že mne poslal bůh, bych zachránila svou vlast. Naproti všemu, co mi tehdáž bylo přičítáno, stojím dnes pevně na tom, že jsem nikdy ničehož neučinila proti bohu a proti svaté víře.“

Biskup Cauchon sotva dovedl zakrývati před ubohou obětí svou radost nad neočekávaným tímto výsledkem. Johanna sama se přiznala, že setrvá v tom, co inkviziční soud pokládal za kacířství, ona sama vyslovila svůj pevný úmysl, nedržeti toho, k čemu podpisem svým se byla zavázala. Nyní inkviziční soud musel vynésti nad ní ortel smrti, neboť se sama přiznala, že se samovolně navrátila k hříchu, že jest „relapsa“. Opustiv rychle žalář, aby radostnou zprávu oznámil svým příznivcům anglickým, pokřikoval biskup Cauchon na všechny Angličany, kteréžto potkal: „Na zdar! na zdar! věc je hotova! již ji máme!“

V úterý dne 29. května sešli se v arcibiskupské kapli doktoři a mistři katolické církve v počtu 42 osob, aby o Johanně vynesli konečný ortel. Opat Fécamp-ský (čti Fékanský) žádal, aby především Johanně byl přečten onen spis, kterým se odříci měla všech jí přičítaných bludů, i aby se jí obsah spisu tohoto náležitě vykládal. Neboť

kdyby se prý ukázalo, že mladá dívka ve své prosté nezkušenosti nebyla dobře porozuměla obsahu tohoto spisu, pak zajisté by se nemohla spravedlivým spůsobem obviniti, že zrušila slavný slib. *Třicet devět* ze čtyřiceti dvou členů inkvisičního soudu, tedy ohromná většina, hlasovala dle návrhu poctivého opata. Avšak biskup Cauchon nevšímaje si nesmělého protestu proti nespravedlivostem, které se v tomto slavném procesu hromadily, oznámil zkrátka, že příštího dne vynese rozsudek.

Může se tedy vším právem tvrditi, že vlastně ani ne sám soud inkviziční odsoudil Johannu Dark, ale o své újmě daremný kněžskou ctižádostí zaslepený biskup, který pomocí soudní vraždy chtěl se státi arcibiskupem. Každý čtenář zajisté s upřímným potěšením přivítá zprávu, že Angličané biskupu Cauchonovi přes všechny sliby přec arcibiskupskou stolici Rouen-skou nedali.

Konečně nastal osudný den 30. května; byla to středa. V sedm hodin ráno oznámeno Johanně, že jí bude čten ortel v 8 hodin; nemohlo býti pro ni ani té nejmenší pochybnosti, že to bude ortel smrti. Mohlo by se mysliti, že tryznitelé její alespoň té hodiny popřáli ztýrané dívce, by se mohla připraviti k smrti. Avšak nikoli. Ještě v této poslední úzkostné hodince připlazilo se k ubohé oběti několik mistrů a doktorů bohoslovecských, aby pod zástěrou pastýřské starostlivosti o ztracenou duši vyloudili z úst prosté dívky vyznání viny, vždy ještě i pro soud inkviziční dosti nejisté. Otázky jejich týkaly se zázračných zjevení, o nichžto mluvívala Johanna. Ti sami kněží, kteří určitě žádají, aby každý věrný syn církve pevně věřil v takováto zázračná zjevení, která se jim dobře hodí do krámu, našli najednou v nadšených slovech šlechetné čistým citem vla-

stenecké lásky roznícené dívky zločin hodný nejtěžšího trestu, protože sami za hotové peníze cizímu dobyvateli sloužili proti své vlasti a prosvému národu. Avšak jim hlavně se jednalo ti to, by svou vlastní nespravedlivost a ničemnost mohli zakrývati alespoň nějakým důvodem právo ním. I napsali také tito šlechetní mužové co odpovědi Johanniny vše to, co sami si přáli, by jim odpověděla.

Nyní teprv byl připuštěn do žaláře dominikán Martin Ladvenu (čti Ladvený) vyslaný biskupem Cauchonem, aby Johannu připravil k smrti. Tomuto poctivému knězi musí se dáti zasloužené svědectví, že úřad svůj vykonal důstojně a slušně, bez ohledu na přání krutých žalářníků anglických, kteří by byli rádi odepřeli k smrti odsouzené poslední útěchu duchovní.

Když Martin Ladvenu oznámil Johanně, že má býti upálena na hranici, ubohá dívka bolestně vykřikla: „Ach! tak strašně a ukrutně se se mnou nakládá, že moje tělo čisté a nepoškvrněné má býti ztráveno ohněm a obráceno v popel! Raději bych chtěla býti sťata nežli takto upálena! Odvolávám se k pánu bohu, soudci nás všech, z veliké křivdy a nespravedlivosti, která se mi činí!“ Tento bolestný výkřik byl poslední výjev, kterým tato hrdinská 19letá dívka prozrazovala slabost lidskou. Ona nyní téměř s chladnou rozvahou připravuje se k smrti. Dominikánu Ladvenu svěřuje především, co se stalo po 24. květnu, a co ji pohnulo k tomu, by opět na sebe vzala oděv mužský. Svědectví Martina Ladvenu, vydané v druhém soudním jednání zavedeném r. 1450, a o kterém bude řeč doleji, podává nám zprávu o ohavnostech, kterých se dopustil na šlechetné mučenici ctižádostivý biskup. Dominikán Ladvenu

vyzpovídal pak Johannu, a dle všeho co víme o tomto poctivém knězi, lze nám souditi, že ji posilnil vydatnou útěchou duchovní, dle které Johanna mohla umříti s blahodějným vědomím, že ohavnou smrtí, ku které ji odsoudili nepřátelé její vlasti, nebude zbavena ani milosti spravedlivého boha, ani úcty spravedlivě smýšlejících lidí. Johanna po vykonané zpovědi žádala, aby jí bylo popřáno přijímati tělo Páně. Martin Ladvenu musí se jí přiznati, že biskup Cauchon jen mu nařídil, aby jí vyzpovídal, že tedy musí požádati biskupa o dovolení. Biskup Cauchon po poradě odbývané za touto příčinou s několika doktory bohosloveckými svoluje k tomu, aby se Johanně podala velebná svátost. Martin Ladvenu vysílá mladého kněze, by z blízkého kostela přinesl hostii. Tento ze strachu před žoldnéři anglickými netroufá si přinášeti velebnou svátost obvyklým slavným spůsobem; on přináší hostii na paténě zaobalenou do korporále *), a schovanou pod svým oděvem.

Martin Ladvenu nerozumí tomu tak; on jde sám do kostela; na jeho rozkaz zaznívají zvony, více se rozžehají, a slavným průvodem doprovázeno tělo Páně do temného žaláře, kdežto je očekává v pobožné pokornosti prostá vesnická dívka, kterou nespravedlivost lidská odsuzuje k potupné smrti.

Konečně přichází do žaláře biskup Cauchon v plném ornátu biskupském, doprovázen jsa několika kanovníky, aby odvedl oběť svou na popraviště. Jakmile jej spatřuje Johanna, volá naň silným hlasem: „Biskupe! umírám skrze Vás! Odvolávám se od Vás k spravedlivému bohu!“

*) Bílý ubrousek, který se rozestírá na oltáři pod kalich.

Bylo již osm hodin. Johanna oděna jsouc v dlouhou tuniku bílou, překročila práh svého žaláře za biskupem Cauchonem; po jejím boku šli vyslanec inkvisičního soudu Massieu a zpovědník její Martin Ladvenu. Dvůr zámecký byl naplněn žoldnéři anglickými; u samých dveří, kterými vystoupila Johanna na dvůr, stála kára katova. Johanna vstoupila do káry; k ní přisedli Massieu (čti Masiö) a Ladvenu. Tu kněz jeden tlačil se hustým davem žoldnéřů až ke káře, a padnuv na kolena jal se prositi zoufalým křikem Johannu, aby mu odpustila těžký hřích, kterého se na ní byl dopustil. Byl to Loiseleur (čti Loizlör), onen ničemník, který se dal zavříti do žaláře Johannina, vydávaje se u ní za zajatce Angličanů, a který pak, vyzpovídav ubohou dívku, udal vše co od ní byl slyšel, inkvisičnímu soudu. Jakmile žoldnéři angličtí porozuměli, oč se tu vlastně jedná, zuřivým křikem doráželi na klečícího kněze, a zasloužený trest by byl zastihnul nešťastníka, kdyby hrabě Warwick jej nebyl uchránil před útokem rozčilených vojínů. Johanna neopomenula na samém popravišti odpověděti na prosbu pykajícího hříšníka.

Průvod hnul se ku předu; není daleká cesta ze zámku Rouen-ského na náměstí „starého trhu," kde se měla odbyti poprava. Tam na jedné straně stálo veliké lešení, na kterém sedělo vysoké kněžstvo a členové inkvisičního soudu; v pravo a v levo od tohoto lešení byla dvě menší, jedno pro odsouzenou, druhé pro soudce světské. Naproti velkému lešení na druhém konci náměstí, tam, kde nyní stojí socha Johannina, byla postavena hranice. Hranice tato jest neobyčejně vysoká; na pilíři, ku kterému bude přivázána Johanna, až světský soud ji odsoudí k smrti, již ukazuje napis, který jest dostatečným důkazem, že výrok

světského soudce jest pouhou bezvýznamnou formalitou. Tento nápis napsán velikými literami gotickými zní takto: „*Johanna, která se dala zváti „Panna“, lhářka, záhubná podvodnice lidu, čarodějka, pověrečná, rouhačka bohu, zpupná, nevěřící ve víru Ježíše Krista, vychloubačka, modlářka, ukrutnice, necudná vzyvatelka ďábla, odpadlice od pravé víry, rozkolnice a kacířka.*“

Významný tento nápis praví nám, že Angličané samým vztekem nemohli přijíti Johanně na pravé jméno.

Na velkém lešení kardinal Winchesterský s několika biskupy francouzskými již čekal na slavné divadlo. Biskup Cauchon zaujal tam své místo ještě před příchodem Johanny. Vše tedy bylo připraveno k slavnostnímu představení, kterak hodnostáři svaté církve křesťanské vykonávají na tomto světě spravedlivost boha, jehožto místodržiteli se býti honosí. Johanna bez odkladu z káry své odvedena na lešení pro ni ustanovené. Massieu a Ladvenu zůstali u ní. Doktor bohoslovectví Mikuláš Midi měl slavnostní řeč, o nížto zde slov šířiti nebudu; povím o ní krátce, že škrobenost dogmatických frazí v ní asi držela rovnováhu podlosti otrocké povolnosti, se kterou výmluvný doktor dokazoval, že pobožní Angličané nemohou jinak než upáliti hrdinskou hajitelkyni neodvislosti národu francouzského, národu to jeho vlastního. Když doktor Midi byl skončil oraci svou slovy: „Johanno! odejdi v míru! Církev nemůže Tě uchrániti; ona Tě odevzdává světskému soudu!“ biskup Cauchon povstal a četl ortel, kterým nešťastnice vyvrhuje se z lůna svaté církve, jako člen satanášův, morem kacířství nakažený, a aby jiné členy Kristovy nenakazila, světské spravedlnosti se odevzdává. Nemohu pominouti mlčením, že svatý

biskup v tomto orteli, který sám sepsal a sám četl, dopustil se vedle jiných zvláště jedné hanebné lži, vyčítaje totiž Johanně, že „výslovně a opětně odepřela podrobiti se papeži a svatému všeobecnému koncilu,“ kdežto přec sám všemožně byl zamezil, aby se stalo odvolání od inkvisičního soudu k papeži nebo ke koncilu Bazilejskému, což Johanna snažně žádala, a ačkoliv sám v jednom posezení inkvisičního soudu hrubými slovy odbyl zmínku, jižto přísežník jeden učinil o všeobecném koncilu.

Johanna neodpovídá na tyto malicherné daremnosti svého vraha. Jiné vážnější myšlénky zaujímají v tomto osudném okamžení její šlechetnou duši. Ona velmi dobře ví, že Angličané potupnou smrtí, ku které ji odsoudili, chtějí vlastně před celým světem křesťanským potupiti a zhanobiti vznešený boj, který pro svou národní samostatnost bojuje proti nim národ francouzský. Johanna chce těch několika okamžení, kterých jí zbývá, nežli ústa její umlknou na věky, použíti k tomu, aby zmařila tento úmysl svých úhlavních nepřátel. Ona se chápe slova, jakmile biskup Cauchon dočetl svůj spis. Její zvučný hlas, který opanovával ryk válečný, poutá jako kouzelnou mocí pozornost veškerého shromáždění. První, co Johanná slavně prohlašuje, jest, že král francouzský Karel nemá nic společného s úlohou, ku které ji vyvolil bůh. Hana, kterou Angličané chtějí uvaliti na hrdinskou osvoboditelku vlasti francouzské, nepadá tedy na dědičného krále té vlasti. Pak osvědčuje slavně, že vždy pevně věřila, a že posud pevně věří v božský původ onoho vnitřního vnuknutí, kterým byla puzena k tomu, by obětovala svůj život milované vlasti, a dokládá, že neodvolává nižádného ze svých výroků, jež

učinila před soudem, že nelze jí pykati nižádného skutku, který učinila ve službě svého národa. Svým protivníkům a nepřátelům odpouští křivdu a bezpráví, kterého se nad ní dopustili. Konečně vznáší na všechny přítomné poctivé kněze snažnou prosbu, aby za spasení její duše sloužili mši svatou.

Hluboký jest dojem, který prostá slova mladé mučenice činí na přítomné kněžstvo. Praví se, že sám biskup Cauchon plakal. Někteří Angličané se smáli, jiní reptali. Jeden vojín anglický přistupuje k vykonavateli inkvisičního soudu Massieu, a vyzývá jej hrubými slovy, aby konal svou povinnost. Johanna odvedena jest přes náměstí k lešení, na kterém zasedá sudí Rouen-ský Raul Bouteiller (čti Butéljé) s dvěma přísežníky městského soudu. Žádný ortel tímto soudem nebyl vynešen; jedni vypravují, že Raul Bouteiller řekl ke katu: „Odveď ji!“ druzí že pravil: „Dělej svou povinnost!“ Patrný zmatek, ve kterém světský soudce vykonává svůj úřad, zveličuje trapný dojem, jejž zvláště na přítomné kněžstvo dělá celý průběh této neobyčejné popravy. Veliká část přísežníků inkvisičního soudu opouští svá místa na velikém lešení, a vzdaluje se rychlým krokem z náměstí. Mezitím kat se chopí své oběti; žoldnéři angličtí hrnou se na ni a strkají ji s zuřivým křikem k připravené hranici. Brzy jest zadost učiněno jejich surovému vzteku: Johanna řetězy připoutána jest ke kamennému pilíři, který vyčníval nad vysokou hranicí. Massieu, Ladvenu a kněz Isambard (čti Izanbár), třetí upřímný přítel Johannin, stojí před hranicí, Massieu drží ve svých rukou povýšený kříž, který rychle přinesl z blízkého kostela Salvatorského; Ladvenu těší ubohou oběť lidské ukrutnosti odměnou, která ji očekává na nebesích.

Již kat přiložil oheň k zápalným látkám nahromaděným kolem zděné hranice. Plameny vyšlehují vždy výše na všech stranách. Johanna napomíná svého duchovního těšitele, aby odstoupil dále. Plameny kolem do kola vyšlehují vysoko; bílý dým zahaluje postavu Johanninu. Z dýmu toho slyšeti jest ještě slovo „Marie!“ pak slabým hlasem „Ježíš!“, pak ticho. Jest dokonáno!

Avšak pověrčiví Angličané náhle jsou zachváceni strachem, že hrozná čarodějnice, kterou tu snažili se usmrtiti, snad nějakým kouzlem unikla jejich pomstě. Kat dostává rozkaz, aby rychle rozhodil oheň, by se mohli přesvědčiti, zda-liž hranice není prázna. Johanna byla mrtva. Z novu musel kat rozdělati oheň, aby tělo její spáleno bylo na popel. Když kat, vykonávaje poslední část své úlohy, popel tento sbíral, by jej hodil do řeky, našel v něm srdce téměř nedotčené ohněm.

Ještě téhož dne 30. května byl klášter dominikánský v Rouenu jevištěm výjevu, který tvoří významnou dohru ke krvavému dramatu, v němžto jsme viděli šlechetnou dívku padnouti za oběť kruté pomstě cizího dobyvatele, protože uposlechnuvši hlasu božího hrdinskými skutky osvědčila svou lásku k vlasti. Anglický kat u velkém poděšení vyhledal tam mnicha Ladvenu, aby se mu svěřil, že ještě nikdy s takovou úzkostí nevykonal žádnou popravu a že zoufá nad milostí boha, který mu nikdy nemůže odpustiti toho zločinu, jejžto spáchal na světici. Co kat anglický soukromě svěřil mnichu, to Jan Tressart (čti Tresár) tajemník anglického krále, říkal veřejně: „My jsme všichni ztraceni; my jsme usmrtili světici.“

A slovo muže tohoto se uskutečnilo: anglické panství neudrželo se ve vlasti francouzské. Daremný ministr hrabě de La Trimouille padl;

král Karel VII., nabyv zralejším stářím i zralejšího rozumu, sám vykonal národní program vlastenecké dívky, kterou co mladý hejsek byl pohrdal. Na rozkaz téhož krále Karla VII. i Johanně bylo navráceno poctivé jméno, a zvelebena její pověst slavným rozsudkem soudním. 7. července r. 1456 v témž městě Rouenu, kdežto Johanna Dark byla upálena na hranici, byl vynešen nový rozsudek duchovního soudu. Oněch dvanáct článků, na jichžto základu první soud vynesl ortel smrti, bylo veřejně roztrháno, první ortel byl slavně prohlášen za neplatný; slavná procesí konala se na všechna místa proslavená mučenictvím hrdinské dívky.

Rodina Johannina, šlechtická to rodina du Lys (čti dy Lis), byla si vyžádala na králi Karlu VII. zavedení tohoto druhého soudního jednání, k němužto již r. 1450 konaly se začáteční přípravy, a ježto jak nahoře řečeno, bylo ukončeno teprv r. 1456. Rodina du Lys vymřela již v sedmnáctém století. Šlechtické jméno ničím nepřispělo k oslavení národní rekyně; jméno du Lys není spojeno ve vděčné paměti národu francouzského s rodinným jmenem selského děvčete Johanny Dark. Pod tímto jmenem velebí francouzský národ hrdinskou dívku co skvělý úkaz nejkrásnějšího vlastenectví; pod tímto jmenem každý vzdělanec kteréhokoliv národu ctí mladou rekyni co jednu z nejzajímavějších postav, které nám ukazují dějiny člověčenstva.

891.86
M427
1870[2]
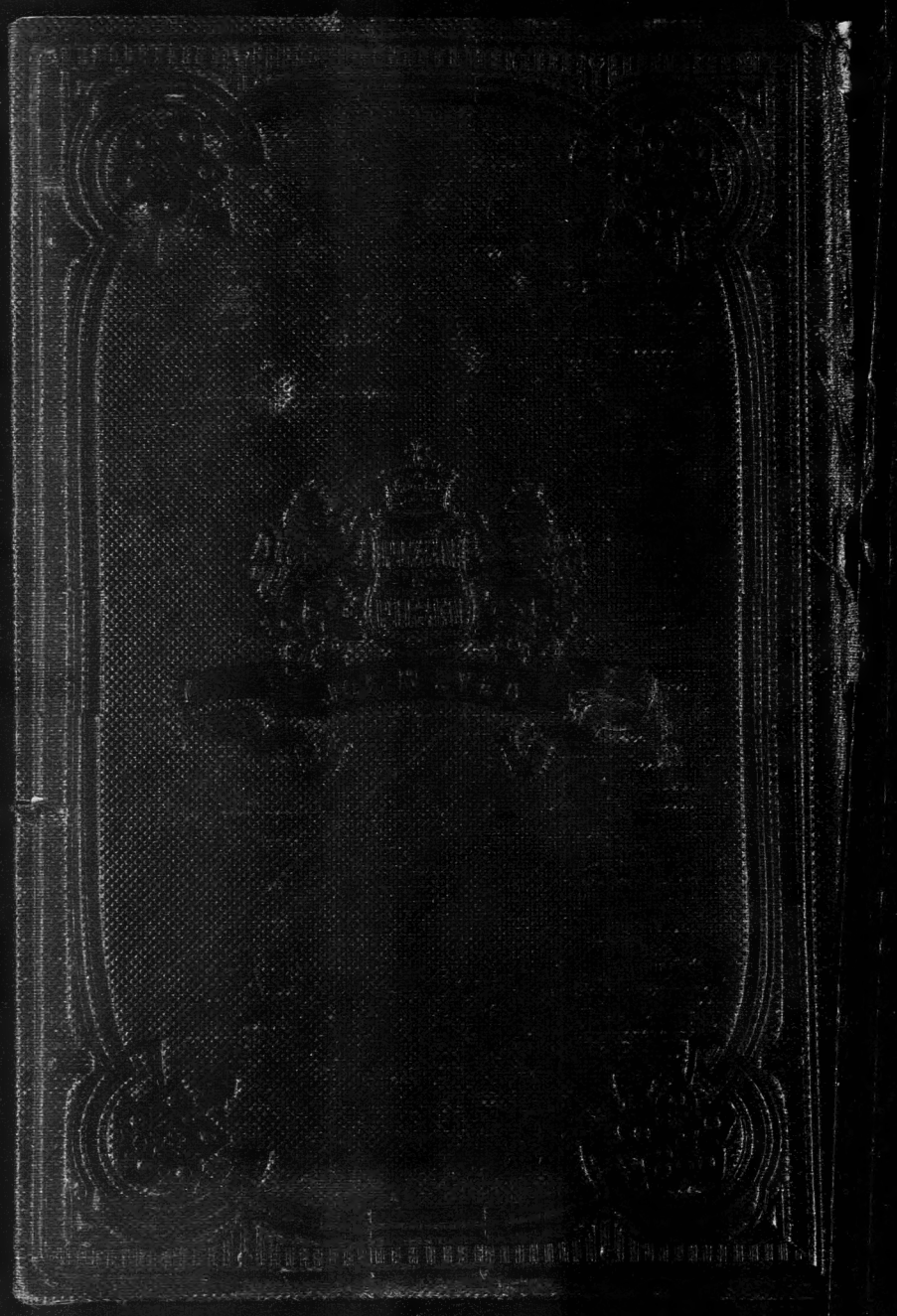
AUG 16 1957